MIGUEL DE CERVANTES

nuvele exemplare

CARTEA ROMÂNEASCĂ

MIGUEL DE CERVANTES

Nuvele exemplare

Traducere, studiu introductiv,
note şi comentarii de
Sorin Mărculescu

CARTEA ROMÂNEASCĂ
1981

O ipoteză de lectură: „Taina rodului gustos"

În opera lui Cervantes, *Nuvelele exemplare* sînt o adevărată placă turnantă. Publicate în 1613, cele douăsprezece piese care alcătuiesc vestita culegere inaugurează, după o nouă perioadă de tăcere de opt ani, febrilitatea ultimilor ani de viață ai scriitorului, cînd acesta își tipărește tot restul cărților și are timp să-și termine și superbul roman, apărut postum, *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei*. Volumul de nuvele concentrează toate obsesiile literare, stilistice și teoretice ale lui Cervantes, de la păstoralismul *Galateei*, cu care debutase cu peste douăzeci și opt de ani în urmă, pînă la universalismul simbolic al lui *Don Quijote* (partea I, 1605), prefigurînd în același timp și întreaga creație ulterioară; problema literaturii pastorale e prezentă bunăoară în *Țigăncușa* și în *Colocviul cîinilor*; *Don Quijote* e parțial evocat (sau reevocat, întrucît datarea nuvelei e nesigură) în extraordinara povestire despre *Licențiatul Sticloanță*; unele piese de teatru și intermedii din culegerea *Opt comedii și opt intermedii* (1615) sînt anticipate de nuvele ca *Îndrăgostitul generos* ori *Gelosul extremaduran*; s-a vorbit mult despre *Spaniola englezoaică* în legătură cu *Persiles*, găsindu-se în frapantele asemănări dintre cele două scrieri și argumente pentru datarea etapelor de elaborare a romanului postum. Apoi, publicarea unei culegeri de nuvele, gen care l-a atras cu siguranță pe Cervantes încă înainte de a fi început să scrie *Don Quijote* I, sau cel puțin paralel cu redactarea acestuia, pare a fi și un act de clarificare estetică. I s-a reproșat încă din epocă lipsa de unitate a *Don Quijote*-lui din 1605, a cărui acțiune este într-adevăr întreruptă de cîteva nuvele intercalate după moda vremii în fluxul narativ principal. Oricare dintre aceste nuvele de inserție (povestea Doroteei, istoria robului, povestea *Curiosului nesăbuit*, una din capodoperele nuvelistice ale tuturor timpurilor) ar fi putut figura foarte bine și în sumarul *Nuvelelor exemplare*, după cum oricare dintre acestea ar fi putut constitui o „umplutură" pentru pauzele narative din *Don Quijote* II. Numai că Cervantes și-a dat seama că atît romanul cît și nuvelele în sine, de a căror valoare era perfect conștient, erau mai bine puse în valoare prin separarea lor, ca genuri de sine stătătoare, așa încît în *Don Quijote* II, cap. XLIV găsim nu numai prima disocție critică despre volumul de nuvele din

1613, ci și indicații limpezi despre opinia înaltă a lui Cervantes referitor la nuvelistica sa ca și despre motivațiile interne care-l determinaseră să alcătuiască un volum de nuvele separat și să curețe partea a doua din *Don Quijote* de orice inserție nuvelistică. Cervantes își informează cititorii că „tălmăcitorul" scrierii lui Cide Hamete Benengeli a renunțat la un moment dat să „traducă" în castiliană un pasaj teoretic unde „povestitorul" se mustra că s-a mărginit să relateze doar o istorie „tan seca y tan limitada" („atît de seacă și atît de mărginită") ca aceea a lui don Quijote, și că, vrînd să corecteze acest neajuns, în partea întîi recursese la artificiul inserării unor nuvele, „care sînt ca și despărțite de istorie", pentru că toate întîmplările referitoare la don Quijote însuși, cu alte cuvinte cele care i se întîmplau numai lui, ar fi trebuit oricum să fie așternute în scris. „S-a gîndit totodată, cum zice el, că mulți purtați de luarea-aminte pe care o cer isprăvile lui don Quijote nu și-ar mai dărui-o și nuvelelor, ci ar trece prin ele fie cu grabă, fie cu scîrbă, fără a lua seama la podoaba și meșteșugul pe care le cuprind și care s-ar vădi bine dacă ar ieși ele singure la lumină, fără a se mai propti în smintelile lui don Quijote și-n nerozîile lui Sancho. Așa că acestei de-a doua părți nu vru să-i mai altoiască nuvele de sine stătătoare și lipite, ci doar unele episoade asemănătoare, născute chiar din întîmplările oferite de adevăr, ba încă și acestea cu scumpătate și cu vorbe doar cît să ajungă spre a le aduce la cunoștință..." (trad. noastră). Fragmentul acesta, foarte important, justifică mai multe concluzii, unele din ele întărite încă o dată chiar de către Cervantes și în alte locuri ale operelor lui. În primul rînd, marele scriitor era conștient de valoarea intrinsecă a povestirilor sale[1]; în al doilea rînd, conștiința că însăși această reușită îl obliga să le ofere alt cadru valorizant în care să-și poată manifesta plenar individualitatea, nemaiavînd rolul de elemente decorative subordonate unei construcții mai ample. Desigur însă că minimalizarea marilor sale personaje, don Quijote și Sancho, e tot un artificiu literar, deoarece tot ei aveau să-i pună la dispoziție acele „întîmplări pe care le oferă adevărul" („sucesos que la verdad ofrece"), pe care urma să întemeieze unitatea, organică de astă dată, a romanului și să-i asigure și varietatea nealogenă și consonantă; în Prologul la *Don Quijote* II, Cervantes avea să arate dealtfel, la fel de orgolios ca de obicei, cît de conștient era de marea sa izbîndă estetică: „En ella te doy a don Quijote *dilatado* (s.n.)", adică figura personajului principal este *dilatată, lărgită*, astfel încît poate ajunge să umple tot orizontul narativ[2]. Este un moment de maximă importanță în definirea unei estetici cervantine originale, asistăm acum la flexibilizarea, dacă nu chiar la abandonarea principiului renascentist al varietății, cel puțin al unei

[1] „Cuvintele lui dezvăluie satisfacția orgolioasă pe care o simțea pentru toate", spune Agustín G. de Amezúa y Mayo în *Cervantes creador de la novela corta española*, C.S.I.C., Madrid, 1956—1958, 2 vol., vol. I, p. 472.

[2] Pentru amănunte vezi Américo Castro, *Hacia Cervantes*, Taurus, Madrid, 1957, ed. a III-a revizuită 1967, p. 273.

varietăți exterioare. Se mai poate vedea din acest text că Cervantes a cultivat stăruitor, conșecvent și lucid un gen literar de astă dată nou, cel puțin în Spania : nuvela. În sfîrșit, convingerea că fiecare operă de artă are nevoie de un spațiu propriu de valorizare, pe cînd îmbrăcarea lor, indiferent în numele cărui principiu, nu poate fi decît dăunătoare, această convingere deci îl va face probabil pe Cervantes ca în culegerea lui de nuvele să nu adopte artificiul atît de răspîndit al *cadrului*, în variantele lui tradiționale, sau pe acela al narațiunii *cu sertar*, ci să caute alt principiu unificator de o natură mai subtilă, capabil să menajeze și individualitatea fiecărei nuvele, după cum vom încerca să arătăm mai jos, pornind tot de la sugestiile textului cervantin.

Înainte însă de orice alte considerații, să parcurgem cu atenție *Prologul către cititor* care deschide *Nuvelele exemplare*. Toate prefețele lui Cervantes la operele sale reprezintă, după cum se știe nu numai reușite literare de cea mai înaltă calitate, dar și contribuții teoretice esențiale. Prologul la *Nuvelele exemplare* conține toate „semnele" necesare găsirii drumului spre miezul acestei capodopere și tocmai de la aceste surse interne ne propunem să pornim în prezentarea noastră [3]. Iată-le în ordinea apariției lor în text:

A. În autoportretul pe care și-l face, după ce-și prezintă operele scrise pînă la acea dată, Cervantes amintește „y otras obras que andan por ahí descarriadas, y quizá, sin el nombre de su dueño" („și alte opere ce umblă crèanga pe aici și poate fără numele stăpînului lor") : este o afirmație vagă, dar care a alimentat și susținut în bună parte mai toată polemica referitoare la operele apocrife și în primul rînd la *Falsa mătușă* ; cum însă problema paternității acestei nuvele e practic insolubilă, nu o vom mai discuta în cele ce urmează, pe cei interesați trimițîndu-i la notele noastre ce însoțesc traducerea acestui text (vezi îndeosebi nota 411).

B. Urmează un fragment mai obscur, formulat într-un limbaj metaforizant, dar al cărui înțeles ni se pare a se reduce în ultimă analiză la respingerea întîmplătorului și minorului în alcătuirea și structurarea volumului de nuvele. Dar iată textul în traducere ; „Și așa îți spun încă o dată, dragă cititorule, că din *Nuvelele* acestea pe care ți le ofer nu vei putea găsi nicicum tocăniță de potroace, fiindcă n-au nici picioare, nici cap, nici mărunțaie, nici altceva asemănător ; vreau să spun că declarațiile de dragoste pe care le vei găsi în unele dintr-însele sînt atît de cuviincioase și atît de măsurate cu rațiunea și cugetarea creștinească, încît nu-l vor putea îmboldi la gînd rău pe cititorul nepreveăzător sau grijuliu din cale afară." Deci mai întîi respingerea acelei *pepitoria* („tocăniță de

[3] „Spre a ne informa, să-l consultăm pe autor. E o bună metodă pentru criticul literar deoarece, așa cum spunea Joseph Bédier, specialistul francez în poezia epică medievală, pînă și cel mai stîngaci narator tot înțelege din povestea sa ceva mai mult decît cel mai inteligent critic : o regulă deseori în mod greșit disprețuită de critici hiperîncrezători în propria lor ingeniozitate." (Leo Spitzer, „On the Significance of *Don Quixote*", în *Cervantes A Collection of Critical Essays*, edited by Lowry Nelson, Jr., Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1969, p. 84.)

potroace") înseamnă refuzul ideii că la baza volumului ar sta simple *membra disjecta* triviale şi delectabile, apte să condimenteze sosul lung al digresiunilor. Senzualitatea e şi ea repudiată şi cititorul e prevenit împotriva ei, cu asigurări ferme de bună-cuviinţă şi de respectare a normelor creştineşti, act de prudenţă mai mult sau mai puţin necesar, dar din care s-au tras concluziile despre un Cervantes ipocrit (Cesare de Lollis, Américo Castro, Ortega y Gasset), deşi *Nuvelele exemplare* ne oferă unul din cele mai profunde şi mai tăioase „studii" (în sens balzacian) despre dragoste din literatura universală.

C. Întîlnim numaidecît un text şi mai important, care, şi el, a generat cîteva importante direcţii de interpretare critică: „Le-am dat numele de *exemplare*, şi de iei bine aminte, nu e nici una din care să nu poţi scoate vreo pildă folositoare; şi de n-ar fi să lungesc vorba, ţi-aş arăta poate rodul gustos şi cinstit ce s-ar putea scoate *din toate laolaltă* ca şi *din fiecare în parte*" (ultimele două sublinieri ne aparţin). Să reţinem deocamdată, pentru o discuţie mai amplă, ideea „exemplarităţii" nuvelelor cervantine, pe de o parte, şi, pe de alta, aceea a unei semnificaţii posibile, dar pe care autorul nu are timp să ne-o dezvăluie, nu numai individuale, ci şi, mai important, de ansamblu, ceea ce ne obligă să citim volumul ca pe o structură global semnificantă, iar nu ca pe o culegere întîmplătoare de elemente disparate.

D. Mai puţin luată în considerare în sensul ei propriu este altă afirmaţie a lui Cervantes, în care autorul pune în lumină caracterul „distractiv" şi de „agrement" al operei sale, „fiindcă nu totdeauna stăm în biserici, nu totdeauna umplem paraclisurile, nu totdeauna ne îndeletnicim cu treburile, oricît de nobile ar fi ele; sînt ceasuri de destindere, cînd duhul împovărat cată a se odihni". Dar înaintea acestor precizări, Cervantes introduce o imagine ludică pentru a-şi face mai lesne înţeleasă argumentarea: „Cîndul meu a fost să aşez în piaţa statului nostru o masă de biliard („una mesa de trucos"), unde fiecare să se poată distra fără a păgubi porţile, zic fără a păgubi sufletul sau trupul, pentru că petrecerile cinstite şi plăcute mai degrabă folosesc decît dăunează". Pe lîngă ideea, curentă şi banalizată în epocă, de „utilitate a desfătării", de îmbinare a utilului cu plăcutul [4], operaţie necesară pentru întreţinerea bunei dispoziţii a cetăţenilor unui stat, pe lîngă, aşadar, ideea de utilitate socială şi psihologică a literaturii, nu putem să nu ne întrebăm de ce oare a ales Cervantes tocmai simbolul „biliardului"? Imaginea în sine e oarecum nedară şi forţată, mai ales în paralelismul cu trupul şi sufletul omenesc, apoi biliardul, recent importat din Italia, nu se bucura în Spania acelor vremuri de o reputaţie prea bună, dacă dăm crezare unui pasaj din *Los cigarrales de Toledo* (*Grădinile din Toledo*, c. 1621, prima ediţie cunoscută, 1631) de Tirso de Molina: „Biliardul e potrivit pentru iarnă, nu pentru vară, deoarece ne închide într-o sală ca să dăm roată unei mese [traducem simplificînd imaginea din original: „para que demos

[4] Pentru amănunte despre doctrina lui *utile dulci* la Cervantes şi la contemporanii săi, vezi Amezúa, op. cit., vol. I, pp. 376 şi urm.

vuelta a la tahona de una mesa"], înfierbîntîndu-ne singele şi îngheţîndu-ne pungile" ; comparaţia nu era deci dintre cele mai edificatoare şi mai liniştitoare pentru eventuala contrareacţie represivă a oficialităţii, ea este însă în cel mai înalt grad expresivă pentru tălmăcirea în limbaj sensibil, dar cifrat, a intenţiei, formulate şi mai sus, de a conferi corpusului nuvelistic o structură global semnificantă, întemeiată în primul rînd pe o dinamică interpotenţializantă a elementelor individuale, întrucît lovitura la biliard urmăreşte obţinerea unui maximum de percuţii eficiente dintr-un singur impuls iniţial.

E. În nemijlocita prelungire a textului ce formulează principiul îmbinării utilului cu plăcutul se situează şi vehementul protest de puritate morală al autorului : „Voi cuteza să-ţi spun un lucru, şi anume că de s-ar putea întîmpla cine ştie cum ca învăţătura acestor *Nuvele* să strecoare în cititorul lor vreo dorinţă sau vreun gînd necurat, mi-aş tăia mai degrabă mîna cu care le-am scris decît să le scot în lume." Vom ataşa discutarea acestei afirmaţii cervantine punctului în care vom examina problema exemplarităţii nuvelelor.

F. Urmează un paragraf în care Cervantes îşi dovedeşte încă o dată perfecta luciditate şi deplina conştiinţă a propriei sale valori ca şi a poziţiei sale exacte în literatura spaniolă : „ ... mă bate gîndul, şi chiar aşa şi este, că eu sînt cel dintîi alcătuitor de nuvele în limba castiliană, căci multele nuvele ce-au văzut lumina tiparului într-însa, toate sînt tălmăcite din limbi străine, pe cînd acestea sînt numai ale mele, neimitate şi nefurate ; mintea mea le-a zămislit şi le-a născut pana mea, şi-acuma cresc în braţele tiparniţei." Aceste susţineri au fost printre cele mai atent scrutate de istoria literară şi totuşi, după cum vom vedea, nimeni nu l-a putut contrazice pe Cervantes.

G. În fine, iată ultima formulare de mare importanţă teoretică, neglijată însă în general de critică, pe motiv că ar putea fi un simplu act reverenţios, un compliment abil făcut contelui de Lemos, cărula îi sînt dedicate *Nuvelele exemplare* : „Numai de un lucru vreau să ţii seama, şi anume că de vreme ce am avut îndrăzneala să îndrept aceste nuvele către marele conte de Lemos, *vor fi ascunzînd cine ştie ce taină care le înalţă*" (subl. noastră). În ce ne priveşte, sîntem tentaţi să credem că e vorba de ceva mai mult decît o simplă formulă protocolară şi că *Nuvelele exemplare* ascund realmente un miez tainic spre care vom încerca să ne croim drum[5].

---

[5] Printre puţinele comentarii cunoscute nouă referitoare la acest fragment, vezi E.C. Riley, *Teoría de la novela en Cervantes*, trad. de Carlos Sahagún, Taurus Ediciones, Madrid, 1966, pp. 177—178 ; autorul, după ce observă că este vorba de un topos literar identificabil încă de la cei mai vechi comentatori greci ai lui Homer, apoi „în tradiţia pitagoriciană a misterelor filosofice, pe care numeroşi eruditi renascentişti le-au cultivat asiduu şi nu fără folos", afirmă că importantă în textul lui Cervantes i se pare sugestia că cititorii săi potenţiali ar putea constitui un grup minoritar de „iniţiaţi" şi o majoritate „rămasă în afara secretului". Un alt critic, Walter Pabst, autorul unei cărţi importante despre nuvelă în litera-

Dar să reluăm pe rînd problemele enunțate.

Este într-adevăr Cervantes „cel dintîi alcătuitor de nuvele" („el primero que he novelado") din literatura spaniolă ? Istoricii literari sînt unanimi în această privință : „Afirmația lui Cervantes este inatacabilă, deoarece el nu numai că a introdus la noi cuvîntul, ci a creat și genul însuși" (Juan Luis Alborg, *Historia de la literatura española*, Editorial Gredos, vol. II, ed. a II-a, 1970, p. 93). Noutatea acestui volum de nuvele este reală și semnificativă în primul rînd în ansamblul operei lui Cervantes. S-a observat că pentru prima oară scriitorul exersează un gen literar *nou*. în timp ce toate celelalte scrieri ale sale pornesc de la genuri deja constituite, chiar dacă, așa cum se întîmplă cu *Don Quijote* sau cu *Persiles*, le sparge polemic sau le îmbogățește cadrele originare, rezultatul fiind aproape la antipodul punctului de plecare. Nici una dintre celelalte opere narative ale lui Cervantes nu se numește *novela*, alegerea acestei denumiri vădind o voință fermă de delimitare și de precizare a unei întreprinderi estetice personale. Cuvîntul *novela* exista mai demult în limba spaniolă (vezi cap. „Note și comentarii", nota 7), provenind din it. *novella*, diminutiv care a ajuns să denumească foarte curînd povestirile scurte, micile „noutăți", snoave sau întîmplări, gen cultivat cu strălucire în Italia, începînd cu *Decameronul* lui Boccaccio; în aria italiană, *novella* s-a specializat ca denumire a genului narativ scurt, iar pentru narațiile ample s-a adoptat termenul de *romanzo* (din lat. *romanice*, adică scris în limba vulgară, romanică). *Novella* face carieră și în alte limbi : în franceză, rămîne specializat pentru conceptul de „narațiune scurtă", „povestire" ; în engleză însă înseamnă „roman", pentru nuvela propriu-zisă folosindu-se perifraza *short story*. O evoluție asemănătoare cunoaște sp. *novela*, care astăzi denumește „romanul", pentru „nuvelă" recurgîndu-se, în ciuda caracterului ei tautologic, la expresia *novela corta*, deci „roman scurt". Numai că, spre deosebire de avatarurile engleze ale it. *novella*, cele spaniole au fost mult mai accidentate[6]. Mai întîi, amintirea etimonului italian ră-

turile romanice *(Novellentheorie und Novellendichtung, Zur Geschichte ihrer Antinomie in den romanischen Literaturen*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg, ed. a II-a, 1967, pp. 137—138), comentează afirmația lui Cervantes ca pe „un topos al modestiei afectate".

[6] Pentru întreaga istorie a nuvelei romanice, începînd cu cele mai vechi antecedente medievale de expresie latină, vezi Walter Pabst, op. cit. Un studiu amănunțit, „Despre istoria semnificațiilor cuvîntului spaniol «novela»" a dat Werner Krauss. Studiul său e accesibil în românește (din păcate într-o traducere viciată de o necunoaștere a realităților spaniole comentate atît de pertinent de autor) în vol. Werner Krauss, *Opera și cuvîntul*, traducere de Yvette Davidescu, editura Univers, 1976, pp. 372—391. Vezi și Ion Pulbere, „Nuvela spaniolă în timpul Renașterii", *Steaua*, martie 1979, pp. 52—53, fragment dintr-un studiu mai amplu, în curs de apariție. Pentru tot ce privește însă nuvela și romanul spaniol, fundamentală rămîne încă vechea carte a lui Marcelino Menéndez Pelayo, *Orígenes de la novela*, 3 vol., Consejo Superior de Investigaciones Cientificas, Madrid, segunda edición, 1962.

mine foarte mult timp prezentă în constiința vorbitorilor spanioli. „Chiar și după apariția culegerii *Norelas ejemplares*, Tirso de Molina credea că trebuie să-și apere istorioarele introduse în *Cigarrales de Toledo* împotriva bănuielii că ele ar fi *hurtadas a los toscanos* (furate de la toscani)", scrie Werner Krauss (*op. cit.*, p. 378). Și mai mult, această prezență obsedantă a originii e însoțită și de întreg semantismul peiorativ ce-i fusese atașat în mediul spaniol, *novela* fiind mult timp sinonimă cu „scorneală" (sp. *patraña*) nelipsită de un caracter mai mult sau mai puțin obscen („istorias embueltas en mil mentiras e errores", adică „povești învelite în mii de minciuni și greșeli", avea să spună Antonio Nebrija în cartea sa *Gramática castellana*, 1492). Această împrejurare era urmarea unui dublu curent : imersul succes al „nuvelei" italiene în Spania, pe de o parte, și, pe de alta, suspiciunea față de orice narație liberă și „neadevărată", întreținută de opinia oficioasă. Boccaccio bunăoară pătrunde în Spania încă din 1429, cînd e tradus în limba catalană de către un anonim de la San Cugat del Vallés ; în castiliană exista o versiune manuscrisă incompletă încă de pe la jumătatea secolului al XV-lea, pe ea bazîndu-se și prima ediție spaniolă tipărită la Sevilla în 1496, al cărei succes a fost enorm și de durată, în pofida interzicerii ulterioare. (*Decameronul*, răspîndit în Spania sub titlul de *Las cien novelas*, a cunoscut cinci ediții : Sevilla, 1496 ; Toledo, 1524 ; Valladolid, 1539 ; Medina, 1543 ; Valladolid, 1550. Prohibirea lui totală intervine în 1559, dar cartea continuă să circule.) În sfîrșit, semantismul cuvîntului *novela* mai e contaminat și de vechiul cuvînt spaniol *ejemplo*, pildă sau moralitate, gen larg răspîndit în literatura medievală, vechile dicționare italo-spaniole ale vremii (Cristóbal de las Casas și Franciosini) traducînd *novella* prin *ejemplo*, dar și prin *conseja* (scornire, brașoavă, *apud* W. Krauss, *op. cit.*, p. 377). În cel mai bun caz, așadar, *novela* era aplicat unui gen minor [7], suspect din punctul de vedere al moralității, și nu numai al celei să-i zicem etice, dar și al „moralității estetice", în sensul gravelor încălcări ale verosimilității, fiind pe deasupra și un produs imitat sau de-a dreptul importat. Genul acesta era deci simțit ca „alo-gen", deși terenul spaniol pe care urma să se dezvolte nu era deloc vid. Povestirile, în versuri sau în proză, erau reprezentate încă din vechime și în literatura spaniolă. O figură ilustră, ca don Juan Manuel, dăduse încă din 1335, deci cu treisprezece ani înaintea *Decameronului*, o vestită culegere de povestiri, *Conde Lucanor* sau *Libro de Patronio* [8] ; tot el, referindu-se la altă carte a sa, *Libro del Caballero e del Escudero*, spunea că a scris-o „en una manera que llaman en Castilla *fabliella*" („într-un fel numit în Castilia *fabliella*"), acest din urmă termen nefiind, după Ángel Valbuena Prat, decît un sinonim pentru *novela*. Caracterul moralizator și alegoric era încă predominant în aceste scrieri, fără a înăbuși însă

[7] Vezi Amezúa, *op. cit.*, vol. I, pp. 350 și urm.

[8] O bună versiune românească : Don Juan Manuel, *Cartea de pilde a contelui Lucanor și a lui Patronio*, traducere, prefață și note de Oana Busuioceanu, Editura Univers, 1970.

verva și spontaneitatea unui torent narativ care se alimenta din cele mai variate izvoare medievale, europene și orientale. Momentul în care această tradiție spaniolă veche se întîlnește cu imitarea deliberată a nuvelei italiene reprezentate în primul rînd de Boccaccio e ilustrat de o carte a lui Juan de Timoneda (m. în 1583), dramaturg și nuvelist, autor al unei cunoscute culegeri de nuvele, intitulată *El Patrañuelo* (Valencia, 1567) : e vorba de cea dintîi culegere de nuvele imitate, cum spuneam, după modelele italiene (Boccaccio, Masuccio, Bandello, Ariosto etc.), dar „actualizate, aclimatizate, narate într-o spaniolă plăcută și familiară" (A. Zamora). Nici don Juan Manuel, nici Juan de Timoneda nu au exercitat însă practic nici o influență asupra lui Cervantes. Marele comentator al *Nuvelelor exemplare*, Amezúa y Mayo, ajunge la aceeași concluzie și în privința altui predecesor, și anume Cristóbal de Villalón, care include trei povestiri în cartea sa *El Scholástico*, rămasă în manuscris pînă în 1911, dar pe care Cervantes ar fi putut-o cunoaște. După Amezúa, povestirile lui Villalón nu depășesc nivelul mai vechilor *patrañas* ale lui Timoneda și nu se poate reține decît faptul, important, e drept, că Villalón a folosit înaintea lui Cervantes verbul *novelar* (a alcătui, a face nuvele) și că a lăsat cîteva rînduri teoretice interesante despre nuvelă, aflată pe atunci încă în germene (Amezúa, *op. cit.*, vol. I, pp. 423—424). Același critic mai semnalează, pe urmele lui Marcelino Menéndez Pelayo, și ca pe un fapt de prim ordin pentru istoria nuvelisticii spaniole, apariția la Valencia, tot în anul 1613, ca și *Nuvelele exemplare*, a unei culegeri intitulate *Fabulario en que se contienen fabulas y cuentos diferentes algunos nuevos y parte sacados de otros autores* de Sebastián Mey. „Mey poseda înzestrări care ar fi putut face din el un excelent nuvelist satiric din școala autorului lui *Lazarillo*, dacă nu și-ar fi închis permanent activitatea într-o albie atît de îngustă ca apologul și proverbul moral", scrie Menéndez Pelayo (în *Origenes de la novela*, C.S.I.C., Madrid, ed. a II-a, 1962, vol. III, cap. IX, „Cuentos y novelas cortas", p. 175). Dar și între Mey și Cervantes legăturile ca nuveliști sînt nule, după cum tot fără ecou în nuvelistica marelui scriitor a rămas și o carte precum *Noches de Invierno* (*Nopți de iarnă*) a navarrezului Antonio de Eslava, deși era vorba de prima culegere de nuvele *publicată*, dacă nu ținem cont de traducerile din italiană (Pamplona, 1609) : despre această carte s-a afirmat că, în ciuda grosolăniei și neglijenței stilului (Menéndez Pelayo), ar putea fi, printr-una din povestirile sale (cap. 4 din *Prima noapte*), sursa *Furtunei* lui Shakespeare. Se mai pot aminti scrieri precum *Jardín de flores curiosas* (Salamanca, 1570), de Antonio de Torquemada, sau *La hija de Celestina* (1612), a lui Alonso Jerónimo de Salas Barbadillo. Nimic însă din toate aceste titluri și din multe altele analizate detaliat de către Menéndez Pelayo nu prevestește marea înflorire a unui gen creat efectiv de către Cervantes și devenit în secolul al XVII-lea un adevărat gen național (Menéndez Pelayo, *ibid.*, pp. 212—213). Tot Menéndez Pelayo spune : „Am urmărit pas cu pas această literatură incipientă, fără a-i disprețui nici cea mai măruntă manifestare [...], pentru a se înțelege ce miracol au reprezentat *Nuvelele exemplare* ale lui Cervantes, răsărind

pe neașteptate ca un soare al adevărului și al poeziei în mijlocul unei asemenea confuzii și neguri. Romanul cavaleresc, romanul pastoral, romanul dramatic, romanul picaresc se născuseră desăvîrșite și adulte în *Amadis*, în *Diana*, în *Celestina*, în *Lazarillo de Tormes*, modelele lor dintîi și niciodată depășite. Dar nuvela [în orig. *novela corta*, n.n.], genul al cărui precursori au fost simultan don Juan Manuel și Boccaccio, nu produsese în literatura noastră din secolul al XVI-lea nici o narațiune care să poată rivaliza fie și cu cea mai slabă dintre nuvelele lui Cervantes" (*idem, ibidem*, p. 218). Cît despre unele izbînzi cu totul izolate ale genului, precum micul roman sau nuvela extinsă despre *Abindarráez și frumoasa Harifa* (de un autor necunoscut, 1563), în realitate singura nuvelă autentică apărută înaintea celor ale lui Cervantes, singura deci de care el, așa zicînd, „uită" cînd își proclamă inițiatea (Amezúa, op. cit., vol. I, p. 555), sau cele cîteva nuvele incluse în marele său roman picaresc *Guzmán de Alfarache* de către Mateo Alemán (*Historia de los dos enamorados Ozmín y Daraja* și *Dorida y Clorinia*), chiar și acestea din urmă, deși Cervantes le-a cunoscut, au rămas fără urmări asupra operei sale nuvelistice pe care și-a construit-o singur, punînd nu numai temeliile unui gen literar în țara sa, devenind însă și unul din marii nuveliști ai lumii. Dar și în privința posibilei influențe italiene, pe care Cervantes o tăgăduiește la fel de categoric, se pare că scriitorul avea la fel de mare dreptate. „Boccaccio (scrie Emilio Alarcos, citat de Amezúa, op. cit., vol. I, pp. 443—444) a fost pentru Cervantes lecție și pildă profund asimilate și transformate în substanță proprie. Astfel se va putea observa uneori în opera lui «arta de familie» și s-ar putea ivi bănuiala unor sugestii boccaccieene, dar nu apare nimic care să dezvăluie — nici în privința materiei, nici în aceea a stilului — o imitație directă și concretă." În cazul *Nuvelelor exemplare* nu se poate vorbi de o influență văditată nici din partea urmașilor lui Boccaccio, a lungului șir de nuveliști precum Doni, Giraldi Cinzio, Straparola, Castiglione, Guicciardini și alții, la fel de buni sau chiar superiori, care însă, în mod ciudat, n-au avut parte de versiuni spaniole: Franco Sacchetti (*Trecento novelle*, începute în 1392), Masuccio Salernitano (*Il Novellino con le L argumenti e morale conclusione di alcuni exempli*, 1476), Agnolo Firenzuola (*Le Novelle*, 1550), Girolamo Parabosco (*I diporti ovvero novelle*, 1550), Ortensio Lando (*Alcune novelle*, 1552) sau, cel mai surprinzător caz din toate, dată fiind valoarea textelor și marea influență europeană pe care au exercitat-o, Matteo Bandello, care pătrunde în Spania doar parțial și trunchiat, tradus prin intermediul unei slabe versiuni franceze a lui Boaistan, Tesserant și Belleforest, și publicat la Salamanca, în 1589, sub titlul *Historias trágicas ejemplares*, culegere ce cuprinde numai paisprezece din cele două sute paisprezece nuvele originale. Cervantes, bun cunoscător al limbii italiene, nu ar fi avut nevoie de traduceri și criticii înclină să creadă că a și citit în original mare parte din acești nuveliști, inclusiv pe Bandello. „Dar dacă Bandello a fost nuvelistul cel mai citit de către spaniolii Secolului de Aur, îndeosebi de către dramaturgii noștri, cărora le-a furnizat din belșug o

cantitate considerabilă de subiecte, cred că influența lui asupra lui Cervantes trebuie să fi fost foarte redusă, dacă nu chiar nulă." [9] Problema influenței nuveliștilor italieni asupra *Nuvelelor exemplare* nu trebuie pusă, așadar, sub un strict raport comparatist, tematic și argumental, pentru că, privită astfel, ea nu există. A existat însă, fără îndoială, o *școală* a nuvelei italiene, pe care Cervantes a urmat-o și ale cărei lecții și le-a asimilat. E vorba de cîteva principii devenite ulterior bunuri comune, dar pe atunci extrem de prețioase, cu atît mai mult cu cît Cervantes a fost cel dintîi care le-a aplicat consecvent în seria lui nuvelistică marcată de geniu [10]: găsirea unor dimensiuni favorabile dezvoltării subiectului, nuvelele italiene din secolul al XVI-lea fiind și ele mai lungi decît cele ale lui Boccaccio; unitatea și continuitatea subiectului; utilizarea dialogului (element inovator la Cervantes, foarte rar prezent în nuvelele italiene); absența comentariilor, citatelor sentențioase și a paradei de erudiție; eliminarea descrierilor parazitare ale cadrului natural, ca element de fundal al narațiunii, și care oricum nu constau decît în locuri comune și generalități; Cervantes cultivă în schimb, e drept, mai degrabă sporadic, dar atunci cu intuiții geniale, ceea ce s-ar putea numi „cadrul semnificativ", ca de pildă descrierea casei lui Monipodio (sau „Manglipodio", în versiunea noastră) din *Rinconete și Cortadillo*; Cervantes înfăptuiește o radicală „spaniolizare" a nuvelei, nu numai, adăugăm noi, a nuvelelor cu subiect spaniol, către care se îndreaptă preferințele criticilor, dar și a celor „exotice" sau așa-zis „italiene", căci și cele două nuvele „ne-spaniole", *Îndrăgostitul generos* și *Doamna Cornelia*, poartă pecetea unui spirit iberic inconfundabil, în care Cervantes credea și pe care-l cultiva; anticipînd asupra discutării separate a fiecărei nuvele, pe care o vom întreprinde mai jos, să spunem acum că eroii binefăcători din *Doamna Cornelia* (una din ipostazele a ceea ce vom numi *cuplul dioscuric* la Cervantes) sînt doi cavaleri spanioli basci, fideli pămîntului și obiceiurilor străbune, iar larga desfășurare a unei povestiri admirabile, cu certe reminiscențe biografice dealtfel, precum *Îndrăgostitul generos*, e pătrunsă de un amplu sentiment de solidaritate a unui spațiu mediteranean, leit-motiv poetic și ideologic fundamental în opera lui Cervantes, prezent în împrejurări atît de diferite cum ar fi, de pildă, întîlnirea dintre Sancho și fostul său consătean Ricote (*Don Quijote*, II, LIV) sau apogeul meridional al peregrinărilor din *Persiles*. Chiar dacă ne-am opri aici, și tot am avea cîteva jaloane sigure pentru a explica, dintr-un punct de vedere mai larg literar, altă problemă pusă de Cervantes și direct legată de crearea și personalizarea unui gen literar ca nuvela cervantină, și anume *exemplaritatea Nuvelelor exemplare*.

Caracterul exemplar al *Nuvelelor* sale a fost revendicat de Cervantes și a constituit obiectul unei nesfîrșite dispute critice, în în-

---

[9] Amezúa, op. cit., vol. I, p. 455. Tot aici, o discuție amănunțită despre raporturile dintre nuvelistica italiană și Cervantes, la pp. 445—456.

[10] Amănunte în Amezúa, op. cit., vol. I, pp. 460—464.

cercarea de a se stabili sensul mai mult sau mai puțin exact al acestei revendicări. I s-a discutat mai întîi, de bună seamă, legitimitatea morală : constituie oare aceste nuvele tot atîtea „exemple", tot atîtea „pilde morale", așa cum se întîmpla cu medievalele apologuri sau *exemplos* ? Am menționat mai sus caracterul în sine echivoc al genului *novela* și suspiciunea cu care erau privite aceste scrieri a căror licențiozitate, prezentă ca un dat pînă și în scrierile unei fețe bisericești ca Bandello, ajunsese a fi o caracteristică aproape inseparabilă în mediul italian originar, mult mai suplu și mai „carnavalesc" decît cel spaniol. Criticii s-au grăbit să arate că *Nuvelele exemplare* nu strălucesc prin capacitatea lor de edificație morală, căci ce oare puteau „învăța" cititorii din lectura lor ? Să-și mintă părinții, să se îndrăgostească de țigănci și să fugă de acasă atrași de miracolul vieții picarești, să răpească și să necinstească fecioare necunoscute, să intre în tagma hoților, să cedeze, în cazul fetelor, primului amorez și apoi, părăsite, să bată coclaurii în căutarea lui, să contracteze căsătorii dubioase bazate pe cele mai crase doluri ? Acest mod rudimentar de interpretare a „caracterului educativ" al literaturii, a constituit fundamentul interpretărilor critice mai vechi, ca, de pildă, aceea a lui Schevill și Bonilla, în introducerea ediției lor, apărută în 1925, la sfîrșitul celui de-al treilea volum ; s-a văzut însă curînd că exemplaritatea nuvelelor cervantine nu poate fi studiată pornindu-se de la materialul brut al faptelor narate și de la „rațiuni de moralitate doctrinală" (J. L. Alborg), ci numai, în cel mai rău caz, de la premisa că ele ar putea ascunde o „învățătură" sau o lecție folositoare ca experiență de viață împărtășită și care se poate trage chiar din spectacolul unor acțiuni reprobabile, deci o adevărată demonstrație *a contrario* (J. L. Alborg, *Historia de la literatura española*, vol. II : Época barroca, Editorial Gredos, Madrid, ed. a II-a, 1977, p. 95). O interpretare diferită și care a făcut școală a fost propusă de José Ortega y Gasset, în celebrul său eseu, *Meditaciones del Quijote* (1914) : „Faptul că le-a numit «exemplare» nu este chiar atît de ciudat : această aură de moralitate în care cel mai profan dintre scriitorii noștri își învăluie povestirile aparține eroicei ipocrizii adoptate de oamenii superiori ai secolului al XVII-lea" (citîm din José Ortega y Gasset, *Meditații despre Don Quijote*, traducere de Andrei Ionescu, Univers, 1973, p. 117). Mai subtilă și nu lipsită de o întemeiere istorică (dacă n-ar fi să ne gîndim decît la exagerata și inexplicabila pudibonderie a unor epoci revoluționare mai recente) teza lui Ortega y Gasset, nedepășind platforma interpretativă a moralei practice, inadecvată deci estetic, poate genera și mari unilateralizări critice, dovadă cartea pe cît de erudită pe atît de mărginită a lui Cesare de Lollis, *Cervantes reazionario*, Roma, 1924, care e de-a dreptul o caricatură supradimensionată a ideii lui Ortega. Américo Castro însă, într-un studiu intitulat chiar „La ejemplaridad de las novelas cervantinas", publicat în 1948 în *Nueva Revista de Filología Hispánica* și reprodus, cu unele amplificări, în volumul *Hacia Cervantes*, ed. cit., pp. 451—474, nuanțează discuția ; în dorința de exemplaritate a lui

Cervantes el vede o intrare în rînduri, o cuminţire şi o încercare de a cîştiga respectabilitate („el escritor rebelde se hace, en cierto modo, académico") : „Sînt în nuvelele lui Cervantes două aspecte lesne separabile : finalitatea morală a povestirilor şi pretenţia că ele sînt morale, manifestată de autor în prolog. Ceea ce duce la o a treia problemă : şi anume dacă latura moralizantă a unor opere ca *Ţigăncuşa* provine de la un Cervantes care priveşte spre sine sau de la un Cervantes orientat către un public cu ale cărui gusturi trebuie să se pună de acord" (*op. cit.*, pp. 452—453). Cervantes, susţine Américo Castro, e acum bătrîn şi deziluzionat, de multe ori în viaţă voise să îşi impună personalitatea şi să dobîndească o recunoaştere socială pe măsura sa [11]. După opinia lui, viaţa lui Cervantes, după succesul (cu totul relativ din punct de vedere social) al *Don Quijote*-lui din 1605, a evoluat către un tot mai accentuat conformism, reflectat pe planul „conduitei sociale" prin intrarea, în 1609, în Confreria robilor Preasfîntului Sacrament, iar în 1613, în Ordinul terţ al Sf. Francisc. „Acest Cervantes nu mai seamănă cu acela care scria poezii nepublicabile contra lui Filip al II-lea (deşi continua să se laude că a compus sonetul despre mormîntul regal)." Prin urmare, potrivit lui A. Castro, astfel trebuie înţeleasă doctrina despre exemplaritate sugerată de Cervantes în anul apariţiei *Nuvelelor* şi pe care scriitorul îşi dă atîta osteneală să o pună în evidenţă, criticul citat bănuind (e una din tezele lui favorite) că această atitudine se datoreşte şi unei psihologii de *converso* (evreu creştinat), fără ca, în cazul lui Cervantes, să existe sau să se poată întrevedea producerea unor dovezi irecuzabile în acest sens (*ibid.*, p. 463). Explicaţia lui Américo Castro ni se pare nesatisfăcătoare mai ales cînd el îşi extinde ipotezele şi asupra evoluţiei stilistice a operei lui Cervantes, susţinînd de pildă că atît *Persiles* cît şi prologul la *Nuvele* ar fi fost inimaginabile în 1600. Or, în ce ne priveşte şi cel puţin în privinţa lui *Persiles*, credem că acesta a fost conceput paralel cu *Don Quijote* I şi că în nici un caz nu reprezintă un regres în ansamblul operei cervantine. (Argumentele le-am înfăţişat în prefaţa noastră la *Persiles*, Univers, 1980, p. VIII [12].) În

[11] „Încă la douăzeci şi doi de ani (Cervantes) apare ca portavoce al clasei magistrului López de Hoyos ; la douăzeci şi patru luptă la Lepanto, într-un mod bătător la ochi, în fruntea unui grup de soldaţi ; la Alger se evidenţiază într-un mod aparte dîndu-i sfaturi lui Mateo Vázquez, secretar al regelui, şi ca şef în încercările de evadare colectivă ; în 1590 solicită cu o ciudată aroganţă o slujbă în Indii ; în 1592 se angajează să scrie cele mai bune piese de teatru din Spania ; în 1612 spune că a fost cel dintîi care a scris nuvele în limba spaniolă." (A. Castro, op. cit., p. 462, nota 1.)

[12] Citam acolo, pe urmele lui Juan Bautista Avalle-Arce, un important pasaj din *Don Quijote* (I,XLVII), în care preotul, contrazicîndu-l pe canonicul din Toledo, găseşte şi calităţi literaturii cavalereşti, adică — traducem noi — literaturii de imaginaţie. Avalle-Arce crede că e vorba aici de un fel de rezumat al primului bloc (părţile I—II) din *Persiles*, scrise pînă pe la 1605, ipoteză pe care ne-am însuşit-o. În capitolul următor (XLVIII), canonicul face însă o afirmaţie surprinzătoare, pe care nici

ultimii ani, discuția s-a deplasat către un punct de vedere mai apropiat de adevăr, credem noi, reactualizîndu-se o mai veche apreciere a lui Unamuno : „Cervantes, în nuvelele sale, a căutat mai degrabă exemplaritatea pe care astăzi am numi-o estetică decît pe cea morală, silindu-se a oferi cu ele ceasuri de destindere și tihnă spiritului mîhnit ; le-a numit *exemplare* după ce le-a scris" (*apud* Manuel Durán, *Cervantes*, Twayne Publishers, New York, 1974. p. 53). Tot pe considerente de estetică a narației („deschidere completă și prezentare prismatică") crede și Carlos Blanco Aguinaga că se poate vorbi despre exemplaritatea nuvelelor lui Cervantes, care sînt astfel „total diferite de restul literaturii «deschise» a barocului spaniol" („Cervantes and the Picaresque Mode : Notes on Two Kinds of Realism", în *Cervantes. A Collection of Critical Essays*, edited by Lowry Nelson, Jr. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1969, p. 151). Interesante ni se par și ideile lui Francisco Ayala, potrivit căruia nuvelele lui Cervantes sînt exemplare, „dar nu pentru că și-ar propune să îndoctrineze sub o formă profesorală și monitorială, ci pentru că prezintă viața în structuri congruente, cu valoare arhetipală, în care modelele morale corespund unei concepții complete despre natura umană și despre lumea înconjurătoare" (*Cervantes y Quevedo*, Editorial Seix Barral, Barcelona, eseul „Cervantes, abyecto y ejemplar", p. 181). E foarte adevărat că insistența cu care Cervantes a căutat să-și ferească noua carte de orice acuzație sau suspiciune de imoralitate poate fi ea însăși obiect de suspiciune. Fapt neobișnuit, nuvelele au nu mai puțin de patru aprobări în loc de două, cîte se cereau de obicei : trei din partea cenzorilor regali și una din partea cenzurii bisericești. S-a atras de asemenea atenția (Amezúa, *op. cit.*, vol. I, pp. 255—256, fragment dintr-un întreg capitol despre „Onestitatea literară" a lui Cervantes) asupra unei împrejurări curioase și greu de explicat : titlul inițial al volumului de nuvele, așa cum reiese din două aprobări, inclusiv din ultima, semnată de Salas Barbadillo, la 31 iulie 1613, ca și din cele două privilegii regale, ar fi fost *Novelas ejemplares de honestísimo entretenimiento*, adică *Nuvele exemplare de preacinstită petrecere*. Nu se poate spune de ce a renunțat la ultima parte a titlului și nici Amezúa însuși nu avansează decît interogații : „L-au asaltat oare în ultimul ceas scrupulele religioase și a crezut oare, contrar asigurărilor din Prolog, că *preacinstitei petreceri* îi repugnau căderile *Celor două fete*, bubele luetice din *Căsătoria* sau îndrăznelile

---

Avalle-Arce n-o invocă, iar noi regretăm că n-am adus-o în discuție la timpul potrivit, ca pe un argument în plus la teza cervantistului spaniol. Iată textul (trad. și subl. ne aparțin) : „Pe mine unul cel puțin — răspunse canonicul — m-a încercat oarecum ispita de a face un roman cavaleresc (*libro de caballerías*), păzind într-însul toate cerințele pe care le-am arătat, și dacă e să mărturisesc adevărul, *am gata scrise mai bine de o sută de foi*". Cantitatea de foi este echivalentă mai mult sau mai puțin cu prima jumătate a lui *Persiles*, adică exact părțile I și a II-a ! Consemnăm aici doar faptul, lăsînd comentariile pentru altă ocazie și cerîndu-ne scuze pentru digresiune.

Colocviului ?" A existat deci o preocupare a lui Cervantes pentru caracterul exemplar al volumului său de nuvele, se poate distinge chiar o „regie a exemplarității". S-ar putea însă ca scrupulul autorului să aibă și o explicație mai apropiată de experiența sa literară, și anume voința de a se delimita clar de producția nuvelistică anterioară, spaniolă și mai ales italiană. Am vorbit despre proasta reputație a nuveliștilor italieni : astfel, Menéndez Pelayo citează cazul traducătorului spaniol al lui Giraldi Cinthio (sau Cinzio), Juan Gaytán de Vozmediano, care, în prologul traducerii sale publicate la Toledo în 1590, spunea că printre aceste nuvele „trebuie să fie foarte puține adevărate, [...] exemplare și cinstite. Cinstite zic în raport cu acelea ce se află în limba lui, căci pentru ceea ce se obișnuiește în a noastră nu sînt într-atîta încît să se îngăduiască tipărirea lor fără a se face ceea ce s-a și făcut, și anume să se înlăture din ele ceea ce era cu deosebire lasciv și necinstit. În care scop a fost nevoie să se scoată fraze întregi și chiar o nuvelă cu totul..." (*Orígenes de la novela*, ed. cit., vol. III, p. 39, notă). Într-o atmosferă deci în care cenzura se făcea atît de intens simțită și se întemeia și pe condamnarea categorică a literaturii așa-zis „obscene" de către Conciliul din Trento, e de înțeles că Cervantes a ținut să-și precizeze cît mai clar conceptul propriu de *nuvelă*, pentru ca producția lui, după cum arată E. C. Riley (*op. cit.*, p. 169) să nu se confunde nici cu „ficțiunile mincinoase" (*patrañas*) ale lui Timoneda și nici „să nu evoce în fața publicului numele lui Boccaccio, Bandello și al altor *novellieri*, foarte cunoscuți în Spania, prototipuri de autori lascivi". Tot Riley mai presupune că sporul de precauții din partea lui Cervantes, care au culminat cu însemnate modificări aduse cel puțin celor două nuvele a căror ciornă ne este cunoscută din codicele lui Porras de la Cámara (vezi mai jos notele ediției de față, 221 și 411), și anume *Rinconete și Cortadillo* și *Gelosul extremaduran*, s-ar putea datora tocmai eventualelor nemulțumiri ale înaltului prelat căruia îi era destinat manuscrisul și încercării de a evita orice alte neplăceri asemănătoare: prudență, așadar, a unui mare scriitor în fața cenzurii. În aceeași ordine de idei, mai putem distinge și alt aspect al problemei exemplarității, mai strîns legat de istoria literară și de sociologia recepției. Și anume, după cum arată Riley (*op. cit.*, p. 171), „pretenția de exemplaritate se transformase într-un adevărat loc comun", de vreme ce opere atît de diferite ca *Măgarul de aur* al lui Apuleius ori *Diana enamorada* a lui Gil Polo își puneau deopotrivă în evidență capacitatea pilduitoare. Apoi era foarte răspîndită ideea că *nuvela* este „o compoziție foarte ingenioasă, al cărei exemplu împinge la imitație sau învățătură de minte" (Suárez de Figueroa, *El pasajero*, *apud* Riley, *op. cit.*, p. 171). Și tot în epocă avea curs ideea că personajele unei opere literare trebuiau să fie descrise, „din rațiuni de exemplaritate, așa cum trebuiau sau cum nu trebuiau să fie". Așadar, era posibil ca și personaje care „nu erau cum ar fi trebuit să fie" să slujească totuși „adevărului poetic". „Deasupra și dedesubtul sfaturilor și pildelor edificatoare exista o regiune în care ceea ce era poetic adevărat și ceea ce era exemplar se reconciliau" (Riley, *op. cit.*, p. 173). Astfel văzute lucrurile, „literatura

imaginativă era exemplară fie și numai ca reprezentare a vieții". Folosită de un mare scriitor, o asemenea armătură teoretică putea lesne deveni armură practică, menită să apere gingașa acțiune creatoare de imixtiunile brutale descori, atunci ca și mai tîrziu, ale unor autorități care se simt amenințate mai ales de fățurile spiritului. Cîte ceva din toate acestea intră, probabil, în definiția conceptului cervantin de „exemplaritate", în orice caz și o dorință, prudentă, dar orgolioasă, de clarificare a locului său de scriitor, a schelăriei sale teoretice și a posibilităților de cît mai liberă desfășurare pentru irepresibilul impuls creator. Și spunem „dorință orgolioasă" pentru că Cervantes a fost, cum spunea și A. Castro, un mare orgolios, conștient de valoarea sa și avid de apreciere pe măsură : „Jamás me contenté ni satisfice / de hipócritas melindres. Llanamente / quise alabanzas de lo que bien hice" („Niciodată nu m-am mulțumit și îndestulat / cu mofturi fățarnice. Pe șleau / am vrut laude pentru ceea ce am făcut bine" — *Călătorie la Parnas*, IV, în *Obras completas*, ed. A. Valbuena Prat, Aguilar Madrid, 1970, p. 95). Și se pare că a știut exact ce realizase în *Nuvelele exemplare* de vreme ce, într-o formulare aparent paradoxală, tot în *Călătorie la Parnas*, la începutul cap. IV (*ed. cit.*, p. 90) declară ritos : „Yo he abierto en mis *Novelas* un camino / por do la lengua castellana puede / mostrar con propiedad un desatino" („Am deschis în *Nuvelele* mele un drum / pe care limba castiliană poate / să arate cu adecvare [potrivire] o sminteală [eroare]"). Versurile acestea aduc un element nou în discuția despre exemplaritatea nuvelelor cervantine, și anume ideea că opera lui este pilduitoare pur și simplu pentru că a deschis un drum nou într-o literatură, pentru că a creat noi posibilități de expresie într-o limbă, pentru că ea poate constitui, așadar, un model destinat celorlalți artiști sau scriitori ; Cervantes nutrește prin urmare conștiința propriei clasicizări, în pofida ostilității sau recunoașterii cu jumătate de gură din partea contemporanilor[13]. Ceva mai complicată e interpretarea celor doi termeni de bază ai declarației lui Cervantes : *propiedad*, echivalat de noi, foarte aproximativ, prin „adecvare" sau „potrivire", de fapt chiar „proprietate" în termi-

[13] Un exemplu în acest sens e judecata lui Lope de Vega despre nuvelistica lui Cervantes, formulată la începutul unei nuvele proprii, *Las fortunas de Diana* : „Sînt de asemenea cărți de Nuvele, dintre cele tămăcite din italienește ca și din cele originale (*propias*), în care nu i-au lipsit har și stil lui Miguel de Cervantes. Mărturisesc că sînt cărți de mare amuzament (*entretenimiento*) și care ar putea fi exemplare, ca unele din Istoriile Tragice ale lui Bandello ; ar fi trebuit să le scrie însă oameni învățați (*cientificos*) sau cel puțin curteni de rang înalt, persoane care găsesc în dezamăgiri sentințe și aforisme vrednice de luare-aminte." Vedem aici, pe lîngă spectacolul invidiei profesionale care se dă în vileag, și o mare opacitate la nou : acest gen de „exemplaritate" predicat de Lope și întemeiat pe aportul artificial și parazitar de erudiție sentențioasă este tocmai cea pe care Cervantes o repudia.

nologia retoricii clasice deşi în cazul de faţă credem că noţiunea intră oarecum în sfera conceptelor clasice de *decorum* sau *prepon*. Şi mai nesigură e interpretarea lui *desatino*, care însemna, şi pe vremea lui Cervantes ca şi azi, potrivit Dicţionarului academic, „1. falta de tino, tiento o acierto. 2. Locura, despropósito o error", deci „lipsă de tact, de măsură sau de dibăcie ; nebunie, absurditate, eroare". Termenul ar acoperi prin urmare cazurile „anormale", într-un sens foarte larg, fructificate în nuvele, şi ar putea da seama şi de aparentele abateri de la consecvenţă şi logică, reproşate adeseori lui Cervantes[14]. Ar fi deci o formulă fericită în care toate incertitudinile privitoare la exemplaritatea nuvelelor sale, chiar şi a celor mai riscante şi mai pline de *desatinos*, şi-ar găsi un suport explicativ larg şi perspectivic, adecvat multifacialităţii (cum spune R. Wittkower) conceptelor cervantine în special şi baroce în general. Mai cu seamă ca o mare lecţie de literatură sînt exemplare pentru noi nuvelele lui Cervantes.

În cronologia internă a operei sale, interesul pentru „nuvelă" e vechi şi preferenţial, după cum o spune însuşi Cervantes în Prolog : „La asta mi s-a înhămat mintea, într-acolo mă duce aplecarea mea..." Încă în *La Galatea* se pot identifica primele două povestiri scrise de Cervantes, sub *forma* a două episoade care se bucură de oarecare autonomie nuvelistică. Primul e cel referitor la Lisandro şi Leonisa (cartea I, vezi *Obras completas*, ed. cit., pp. 746—752), poveste de dragoste de un intens melodramatism, tratată parţial şi sub formă epistolară, şi de un relorism destul de emfatic şi nesigur. Cel de-al doilea îi are ca eroi pe Timbrio şi Silerio, fiind narat de către acesta din urmă, în calitatea lui de schimnic (cartea a II-a şi a III-a, *ed. cit.*, pp. 781—792 şi, după o întrerupere, pp. 794—799, apoi finalul, pp. 801—802). „Ca încercare de nuvelă e, fără îndoială, mai bună decît precedenta ; e în ea o mai mare bogăţie de episoade ; unele dintre ele, ca asaltul corsarilor turci asupra unei aşezări catalane, îl şi prevestesc pe viitorul autor al *Îndrăgostitului generos*, şi s-ar cuveni să fie judecată ca o curioasă anticipare a acestei nuvele" (Amezúa, *op. cit.*, vol. I, p. 420). Influenţa italiană e mai sensibilă în această povestire (s-a indicat chiar ca sursă posibilă o nuvelă a lui Boccaccio, cea despre Tito şi Gisippo, *Decameronul*, ziua a zecea, nuvela a VIII-a) ; nici una însă dintre aceste două nuvele intercalate nu are acea structură autonomă de lume sieşi suficientă pe care Cervantes va şti

[14] Amezúa, intrigat, crede a găsi dezlegarea în alt pasaj din *Călătorie la Parnas* (cap. VI, *ed. cit.*, p. 104) : *¿ Cómo puede agradar un desatino / si no es que de propósito se hace, / mostrándole el donaire su camino ? / / Que entonces la mentira satisface / cuando verdad parece y está escrita / con gracia que al discreto y simple place*", unde *desatino* ar însemna *mentira* (minciună) sau *ficción* (închipuire, scornire), astfel încît, tratată cu haz şi farmec, adică cu talent nuvelistic, minciuna se transformă în adevăr şi place oricărui cititor (Amezúa, *op. cit.*, vol. I, p. 393, nota 3). Aceste consideraţii erau însă un loc comun al teoreticărilor din epocă şi nu aruncă prea multă lumină asupra pulsiunilor creative şi a veritabilei originalităţi a lui Cervantes.

s-o imprime marilor sale creații inaugurate de „nuvelele de umplutură" din primul *Don Quijote*, și în primul rînd acelei capodopere de psihologie abisală care e *El curioso impertinente*. Datarea celorlalte nuvele, operație extrem de importantă pentru stabilirea unei curbe de evoluție stilistică și ideologică în creația lui Cervantes, este însă, din păcate, practic imposibilă, în ciuda imensei risipe de ingeniozitate și erudiție pe care au făcut-o aproape toți marii cervantiști din ultima sută de ani. O trecere în revistă a acestor încercări o aflăm în cartea de al'tea ori citată a lui Amezúa y Mayo, *Cervantes creador de la novela corta española*, în volumul al doilea, consacrat discutării individuale a celor douăsprezece nuvele. Cunoscător desăvîrșit al problemei, Amezúa manifestă și o maximă prudență, ceea ce ne îndeamnă să preluăm, cu aceeași prudență, ipotezele sale, pe care el însuși nu le prezintă decît drept ceea ce sînt cel mai adesea : simple conjecturi, fără temei argumentativ sigur. Aproape în unanimitate, criticii tind să considere *Îndrăgostitul generos* drept cea mai veche nuvelă independentă a lui Cervantes, scrisă nu mult timp după *Galateea*, „una din primele în care Cervantes și-a arătat extraordinarele înzestrări de nuvelist" (Amezúa, *op. cit.*, vol. II, p. 47). Există apoi un grup de nuvele, în primul rînd *Rinconete și Cortadillo* și *Gelosul extremaduran*, prezente în codicele lui Porras de la Cámara, cărora li se poate stabili cu oarecare certitudine (nu totală, deoarece însăși data întocmirii codicelui e incertă, cîndva între 1604 și 1606) termenul *ante quem* ; în plus, *Rinconete* e menționată textual și în *Don Quijote*, I, XLVII. Despre *Rinconete*, Amezúa crede că a fost scrisă între 1590 și 1600, fără a putea preciza cînd anume (*op. cit.*, vol. II, p. 69), considerînd însă că scrierea acestei nuvele e indisolubil legată de anii petrecuți de către Cervantes în Andaluzia, adică cel puțin șaptesprezece ani, pînă prin 1602—1603. Același raționament îl face să propună ca termen *ante quem* 1603 (anul ultimei șederi în Sevilla) și pentru *Gelosul extremaduran*. Aceluiași grup i se pot atașa încă două nuvele, *Căsătoria înșelătoare* și *Colocviul cîinilor*, strîns legate de șederea lui Cervantes la Valladolid și despre care Amezúa crede, de astă dată mai puțin șovăitor („creo que no hay ninguna otra de las *Ejemplares* en que su cronología aparezca tan clara y demonstrable", *op. cit.*, vol. II, p. 396), că au fost compuse între toamna lui 1603 și primăvara lui 1604, după terminarea părții întîi a lui *Don Quijote*, dar înainte de apariția triumfală a marelui roman. Imediat după plecarea din Valladolid se pare că a fost scris *Licențiatul Sticloanță* (1606, vezi Amezúa, *ibid.*, p. 192), după care ar urma restul nuvelelor din volum, eșalonabile mai mult conjectural între 1606, cînd s-ar părea că a fost scrisă *Spaniola englezoaică*, și 1611 sau cel mai tîrziu primele două, trei luni ale anului 1612 ; ar fi vorba, așadar, de o perioadă madrilenă, căreia i s-ar putea atribui *Puterea sîngelui* („prima nuvelă *toledană*", după locul acțiunii, scrie Amezúa, *op. cit.*, vol. II, p. 203), *Ilustra rîndășiță*, *Doamna Cornelia* (1606—1611, cf. Amezúa, *op. cit.*, p. 362) și, în fine, *Cele două fete* ; deși marea majoritate a criticilor atribuie această din urmă nuvelă începutu-

riilor literare ale lui Cervantes, Werner Krauss (*op. cit.*, pp. 352—353), stabilind o ingenioasă paralelă între ea și itinerarul catalan al lui Don Quijote și ținînd seama și de resurecția nostalgică, în ultima perioadă creatoare cervantină, a tehnicii natrative de factură „bizantinizantă" și „italienizantă" [15], înclină să creadă că ea a fost scrisă cîndva între anii 1607—1610. Dacă includem în această grupă cronologică și prima nuvelă din volum, *Țigăncușa*, pe care Amezúa o socotește scrisă prin 1610 sau chiar ceva mai tîrziu, avem un tablou cronologic general ce acoperă mai bine de două decenii și coincide în mare măsură cu arcul de timp în care se înscrie și elaborarea lui *Don Quijote* I și a cel puțin unei jumătăți din *Don Quijote* II, ca și a *Muncilor lui Persiles și ale Sigismundei*, roman pe care Cervantes îl anunță pentru prima oară chiar în prologul *Nuvelelor exemplare*. Să mai amintim că tot în această perioadă el proiectează și altă culegere de nuvele, *Las semanas del jardín*, despre care nu știm nimic altceva, după cum nici despre *El Bernardo*, titluri rămase poate doar în stadiu de proiect sau pierdute. Sînt două decenii în care demonul narației domină irepresibil creația lui Cervantes, imprimîndu-i o curbă ce-l duce, odată cu înaintarea în vîrstă, către o expresie lirico-imaginativă tot mai puternică ce se întinde ca o pînză freatică sub masivul quijotic și-l irigă, pentru ca după 1615 să țîșnească, dominant, în *Persiles*. Ni se pare semnificativă, în tabloul cronologic prezentat — sub cauțiune — mai sus, prezența în anii imediat premergători apariției *Exemplarelor* a cel puțin trei din nuvelele considerate de critica tradițională în cel mai bun caz, dar nu și fără o nuanță depreciativă, „romantice" : *Spaniola englezoaică*, *Doamna Cornelia* și *Cele două fete*. La fel de glăsuitoare credem că este elaborarea marilor nuvele „dure" (*Rinconete și Cortadillo*, *Gelosul extremaduran*, *Căsătoria înșelătoare* și *Colocviul cîinilor*) în etapa care coincide cu anii cei mai zbuciumați și mai grei din viața lui Cervantes : în 1587 sosește la Sevilla și-și cîștigă existența în calitate de comisar al aprovizionării pentru galere, mereu hărțuit și copleșit de rapoarte și dări de seamă, la care se adaugă obligațiile de perceptor al impozitelor regale pentru regatele Granada și Málaga. Sînt anii cînd face și sumbra experiență a închisorii, mai întîi de pe la mijlocul lui septembrie 1597 și pînă la începutul lunii decembrie a aceluiași an, iar apoi, în împrejurări misterioase și neclarificate documentar, între 1602 și 1603, cînd, după propriile-i spuse, ar fi început să scrie *Don Quijote* chiar în temniță. O experiență de viață abisală pe care ochiul său de observator sensibil la orice amănunt semnificativ o metamorfozează în tablouri de un mare adevăr uman și cu o profundă încărcătură simbolică, deloc umbrite de ranchiună și de porniri vindicative. E tocmai ceea ce ni se pare a da temei de realitate psihologică unei cronologii stabilite pe

[15] „Se știe bine că prin nenumărate episoade ale ultimelor sale opere, Cervantes a revenit mereu la maniera italiană care îl fermecase încă din tinerețe, ca să nu mai pomenim despre opera sa tîrzie, *Călătoria la Parnas*, în care imitarea modelului italian se apropie de o traducere pe parcursul unor întregi fragmente" (Werner Krauss, *op. cit.*, p. 353).

criterii, cum am văzut, aproape evanescente, pe de o parte, iar pe de alta, de a dovedi zădărnicia oricărei tentative de a identifica în creaţia lui Cervantes o curbă valorică ascendentă sau descendentă în funcţie de apropierea sau depărtarea de un program realist. Opera unui mare scriitor e un întreg şi trebuie înţeleasă ca atare, altminteri nu se va putea niciodată aprecia cum se cuvine, şi în adevărata ei însemnătate, valoarea unei *cărţi*, şi nu a unei colecţii de piese disparate, precum *Nuvelele exemplare*, atît de semnificativă prin poziţia sa „radiantă" în ansamblul operei cervantine şi prin propria-i voinţă de organizare interioară[16].

Înainte însă de a ne ocupa de „organizarea internă" a *Exemplarelor* să spunem cîteva cuvinte şi despre încercările de clasificare, cîteva numai dintr-o bibliografie luxuriantă, dar de foarte multe ori inaccesibilă în condiţiile noastre de documentare. Criticii mai vechi au aplicat criterii de clasificare rigide şi inadecvate, deduse din sistemele estetice şi retorice ale secolelor al XVIII-lea şi al XIX-lea. Pellicer (1797) distingea, după o taxinomie franceză, patru grupe : nuvele eroice, comice, populare şi burleşti *(jocosas)* ; Agustín García de Arrieta (1826) stabileşte două categorii : *serias* şi *jocosas*, ca şi cum s-ar putea izola vreo nuvelă *serioasă* ori *burlescă* în stare pură. O clasificare ce aliază criterii retorice şi de sociologie literară face Eustaquio F. de Navarrete, autorul unui *Bosquejo histórico de la Novela española* (citat pe larg de A. Valbuena Prat în introducerea sa la *Obras completas* de Cervantes), distingînd astfel nuvele erotice *(amatorias)* sau de gen urban *(Îndrăgostitul generos, Spaniola englezoaică, Puterea sîngelui, Ilustra rîndăşiţă, Cele două fete* şi *Doamna Cornelia)*, nuvele de moravuri *(de costumbres)* cum ar fi *Ţigăncuşa, Gelosul extremaduran* şi *Căsătoria înşelătoare*, altele satirice, ca *Licenţiatul Sticloanţă*, şi, în fine, o nuvelă care s-ar apropia de genul picaresc, *Rinconete şi Cortadillo* (vezi şi Amezúa, op. cit., vol. I, p. 478). La fel de ineficientă se dovedeşte şi, ca să ne apropiem de zilele noastre, clasificarea importantului cervantist italian mai sus citat, Paolo Savj-López : după el, ţinînd seama de subiecte, s-ar putea face o clasificare după tipurile de nuvele curente în epocă, şi anume nuvele de moravuri, nuvele de aventuri, nuvele de caracter şi nuvele sub formă de florilegiu de zicale şi sentinţe. Potrivit lui Francisco Rodríguez Marín *(apud* Amezúa, op. cit., vol. I, p. 482),

[16] Paolo Savj-López, dintr-un punct de vedere oarecum diferit de al nostru, ajunge la aceleaşi concluzii : „A explica inegalităţile pe temeiul timpului şi a căuta o dezvoltare progresivă de la cele mai puţin mature la cele mai perfecte, de la cele mai *exterioare* la cele mai *interioare* este o încercare deşartă, deoarece despre cronologia lor ştim foarte puţin sau, mai bine zis, ştim atîta cît trebuie ca să excludem orice posibilitate de a stabili o relaţie între mersul artei şi acela al anilor. *Spaniola englezoaică*, de exemplu, pare a fi fost compusă după *Rinconete şi Cortadillo*. Şi să ne amintim că şi romanul întreţesut cu muncile din *Persiles* şi *Sigismunda* i-a urmat la destul ani lui *Quijote*. La fel de zadarnică ar fi depistarea influenţelor literare". (*Cervantes*, traducción del italiano por Antonio G. Solalinde, Casa editorial Calleja, Madrid, 1917, pp. 163–164.)

nuvelele se împart în trei grupe : primul, şi „cel mai bun", cuprinde nuvelele care s-ar putea numi „integral trăite" ; al doilea, pe acelea de pură invenţie, „simple imitaţii ale manierei şi ale modelelor italiene" ; iar al treilea, pe acelea care se împărtăşesc din ambele categorii, cu precădere din cea de-a doua. Nici chiar un spirit atît de pătrunzător ca Ortega y Gasset n-a putut rezista acestei furii taxinomice. În *Meditaţii despre Don Quijote*, pornind de la o distincţie făcută de însuşi Cervantes în *Colocviul cinilor* („los cuentos, unos encierran y tienen la gracia en ellos mismos ; y otros en el modo de contarlos"), aplicînd deci un criteriu mai apropiat de estetica naraţiei, Ortega ajunge la concluzia că există „două serii foarte distincte de compoziţii", bazate pe „o intenţie artistică distinctă", şi anume opere care povestesc „casos de amor y de fortuna" şi altele care nu sînt decît tablouri statice ; în primele ne interesează personajele şi aventurile lor ; în celelalte, viziunea (*op. cit.*, pp. 117—118). În prima serie, spune Ortega, „personajele şi acţiunile lor ofereau motive de satisfacţie estetică ; scriitorul putea să-şi reducă la minimum intervenţia. Aici, dimpotrivă, ne interesează numai felul în care autorul face să se reflecte pe retina lui banalele fizionomii despre care ne vorbeşte" (*ibid.*, p. 119). Propunerea lui Ortega e mai apropiată de flexibilitatea şi pertinenţa unei clasificări întemeiate pe criterii estetice, dar autorul ei nu o dezvoltă pînă la ultimele consecinţe şi, cu toate că apetenţa lui Cervantes pentru nuvelele sau romanele „neverosimile" („faptul că şi-a încheiat ciclul creaţiei cu această carte — *Persiles*, n.n. — ne invită să nu simplificăm prea mult lucrurile") îl determină să fie prudent, nici el nu se sustrage total foarte persistentului maniheism critic aplicat nu numai *Nuvelelor exemplare*, ci şi întregii opere a lui Cervantes, ba chiar cîte unei opere individuale, ca *Persiles*, supus pînă în anii din urmă unei disecţii arbitrare ce separă, ca bilanţ pozitiv, produsele realismului şi respinge, ca pe nişte eşecuri, produsele activităţii imaginative. Teza lui Ortega n-a avut urmări imediate, aşa încît pînă şi în anii '40 mai întîlnim clasificări de genul : nuvele „realiste", „idealiste" şi „ideorealiste" (!), cum ne propune Angel Valbuena Prat. Asemenea disocieri inutile ignoră împrejurarea că aceste două laturi nu sînt, în cel mai bun caz, decît faţete ale unui spirit creator cu deschidere maximă şi caracterizat în primul rînd prin „multifacialitate". Oricum, cele două înclinaţii, cea „realistă" şi cea „idealistă", ca să folosim îngusta terminologie tradiţională, se condiţionează reciproc şi sînt strîns dependente una de cealaltă. Viziunea „realistă" din *Rinconete*, bunăoară, asupra căreia vom mai reveni, nu ar fi putut germina într-un spirit opac la zborurile fanteziei şi la profunzimile ontologice ale celei mai umile experienţe ; Cervantes, ca şi Shakespeare sau ca şi Balzac, e sensibil la aura mitică a banalului şi ştie să asculte palpitul omenescului în scena cea mai plină de hieratism. Manglipodio, de pildă, descinde în curtea sa ca o zeitate păgînă, evocatoare a unor mari dezlănţuiri telurice, pe cînd un moment solemn precum intrarea triumfală în port a lui Ricardo (*Îndrăgostitul generos*) e umanizat de farsa copilărească pe care preaspeţii eliberaţi din robie ţin s-o joace compatrioţilor

lor. „Elementul cu adevărat distinctiv al artei nuvelistice a lui Cervantes e capacitatea sa de a unifica [...] teme, viziuni și idei de extracție foarte diversă : ceea ce ia din lumea literară a ficțiunii, experiențele lui personale — călătoria în Italia, captivitatea, ambiențele citadine etc. — și invențiile mereu rodnicei sale fantezii" (Ángel del Río, *Historia de la literatura española*, Holt, Rinehart and Wisdom, New York, 1966, 2 vol., vol. I, pp. 312—313). În acest sens, fecunda observație a lui Salvador de Madariaga despre „quijotizarea" lui Sancho și „sanchizarea" lui Don Quijote ni se pare aplicabilă întregii opere a lui Cervantes, privită ca reflex al pămîntescului și al celestului. Unul din marile sensuri exemplare ale nuvelelor ni se pare deci a fi jocul compensatoriu al extremelor și coincidența contrariilor într-un montaj de oglinzi parabolice ale unei arte pline totodată de amenitate, umor și indulgență umană. De aceea, toate sistemele clasificatorii care subminează curentul omogen al unei existențe estetice și morale unitare sînt absolut și trist inutile. Riscăm afirmația că în cosmoidul operei cervantine Scipione și Berganza nu pot avea o existență legitimă, și nici n-ar fi putut lua ființă, fără Persiles și Sigismunda ; și invers.

Invitația lui Cervantes de a găsi un sens pilduitor atît în fiecare dintre nuvele cît și în toate laolaltă nu mai putea fi mult timp trecută cu vederea. Pasul prim, după știința noastră, și multă vreme cel mai important în această direcție de studiu, a fost făcut de Joaquín Casalduero în cartea sa *Sentido y forma de las Novelas ejemplares* (1943). Pentru prima dată este cercetată structura de ansamblu a unui volum alcătuit de Cervantes din piese scrise independent și de-a lungul a peste două decenii, dar montate într-un ciclu definitiv, apt a ilustra o viziune artistică unitară. După Casalduero, cele douăsprezece nuvele trebuie considerate ca un ansamblu organic structurat în jurul a trei teme : dragoste, matrimoniu și viață, iar lumea nuvelelor e ordonată de critic în patru grupe : Lumea ideală *(Țigăncușa, Îndrăgostitul, Rinconete, Spaniola)*, Păcatul originar *(Licențiatul Sticloanță, Puterea sîngelui)* ; Virtute și libertate *(Gelosul, Ilustra rîndășiță)*, Lumea socială *(Cele două fete, Doamna Cornelia, Căsătoria, Colocviul)*. După cum însuși criticul mărturisește altundeva, nimic nu ne îndreptățește să credem că aceasta a fost intenția lui Cervantes, pentru că marele scriitor nu ne-a lăsat nici o mărturie directă în acest sens, cu excepția unor semne și a unui îndemn, spunem noi („rodul gustos și cinstit ce s-ar putea scoate deopotrivă din toate laolaltă ca și din fiecare în parte", precum și afirmația dubitativ incitativă : „vor fi ascunzînd cine știe ce taină care le înalță"). Nu știm, mai spune în esență Casalduero, dacă vom putea găsi această taină, dar nimic nu ne poate împiedica să o căutăm. Aplicînd în cercetarea operei lui Cervantes garniturile stilistice ale barocului, Casalduero a lărgit enorm cadrul investigației și a introdus perspective noi și îndrăznețe, folosite și în analizele individuale ale nuvelelor. Exemplul său a dat roade. Vom menționa doar trei asemenea încercări de interpretare globală și unitară a *Exemplarelor*. Mai întîi, studiul, pomenit și mai sus de noi, „Cervantes und der spanische Weg der

Noveile", publicat de Werner Krauss în volumul *Studien und Aufsätze*, Rütten und Loening, Berlin, 1959, şi pe care l-am consultat în versiunea românească citată. „Cu greu — spune criticul — ar putea rezulta semnificaţia exemplară din examinarea separată a fiecărei nuvele în parte — ea trebuie văzută mai degrabă în tonul fundamental dominînd ansamblul" (*op. cit.*, p. 343). Sau : „Semnificaţia atotcuprinzătoare trebuie să străbată şi culegerea de nuvele, în polida acţiunii neunitare" *(ibid.)*. Unitatea internă e asigurată, după opinia cercetătorului german, de existenţa unui „erou itinerant" sau „erou drumeţ", prezent în întreaga operă a lui Cervantes şi care în nuvelistică parcurge un spaţiu geografic imens. Tentaţia drumeţiei, spune autorul, cuprinde „toate straturile sociale şi domină toate dimensiunile geografice". În plus, întreaga mişcare a eroilor pare a urma anumite etape strîns legate de experienţa de viaţă a autorului şi de ponderea anumitor evenimente personale în conştiinţa sa. Astfel, un grup de nuvele este legat de perioada captivităţii algeriene a lui Cervantes şi de năzuinţa sa de a se deplasa către Nord. Există şi o etapă de tranzit în drumul către Spania, o punte în drumul dinspre Orient spre patrie, şi anume Italia, ţara a cărei amintire îl bîntuie obsesiv pe Cervantes pînă în ultimele zile de viaţă. În fine, „peisajul spaniol e dezvăluit prin noul tip de erou ambulant, pătrunzînd multilateral în toate direcţiile lumii spaniole" *(op. cit.*, p. 344), iar itinerarul acestor eroi tinde să se schiţeze dinspre Andaluzia către Castilia. *Ţigăncuşa*, poate cea mai tîrzie nuvelă din culegere, socoteşte criticul, e şi singura care aduce în scenă Madridul, altminteri deloc agreat de scriitor. Fără a fi prea clară şi nici totdeauna demonstrabilă prin texte, bizuindu-se pe o argumentaţie sociologică nu totdeauna convingătoare, teoria lui Werner Krauss ni se pare viabilă şi deschisă, presărată cu intuiţii preţioase ce aveau să fie dezvoltate de alţi critici (de ex. : „La adăpostul lor [al zidurilor măreţelor oraşe spaniole, *n.n.*], destinele se ramifică încurcîndu-se ca şi căile labirintului").

Walter Pabst, în *Novellentheorie und Novellendichtung* (ed. cit., vezi mai sus nota 5) propune o interpretare pornind de la „caracterul de basm" al nuvelelor, în care constată o predominanţă a „elementului fabulos" *(das märchenhafte Element, op. cit.*, p. 129). Ortega y Gasset avusese şi în acest sens o excelentă intuiţie, pe care însă nu şi-o aprofundase : „Temele tratate de Cervantes în unele din romanele sale" (adică „nuvelele", n.n.) sînt aceleaşi venerabile teme inventate de imaginaţia ariană cu multe, multe secole în urmă. Atît de multe, încît le găsim prefigurate în miturile originare ale Greciei şi ale Asiei occidentale" *(Meditaţii despre Don Quijote*, p. 118). Lui Walter Pabst i se pare că structura de basm este „cea mai puternică tradiţie formală care afluează în aceste povestiri" (p. 130). Permanenta rătăcire pe drumuri, pe pămînt şi pe mare, răpirile, naşterile în condiţii misterioase, rătăcirile, recunoaşterile şi autoidentificările, întoarcerile acasă, toate acestea sînt procedee de basm lesne reperabile în *Nuvelele exemplare*. *Ţigăncuşa* şi *Ilustra rîndăşiţă* au ceva de prinţese vrăjite care nu pot fi smulse din vrajă decît în anumite condiţii greu de îndeplinit

și numai la un anumit termen și de către anumite persoane, cel mai adesea de viță nobilă, ce le readuc la căminul și viața lor de prințese. Există blesteme pe care le aruncă asupra eroilor cîte o zînă rea, la începutul povestirii-basm. Eliberatorul trebuie să apară, ca în basme, în diferite deghizări și să treacă cu bine prin încercări, a căror fericită rezolvare e întîrziată uneori de nesăbuința eroului, ca de pildă omorul săvîrșit de don Juan, în *Țigăncușa*, ori ca episodul cozii de măgar prin care trece Diego, în *Ilustra rîndășiță*. Și în alte nuvele „caracterul de basm e atît de puternic, încît strălucirea lui răzbate prin toate celelalte elemente și tradiții" („durch alle anderen Elemente und Traditionen hindurchschimmert", p. 130) În *Gelosul extremaduran*, prin intermediul dădacei „acționează puterea funestă a unei zîne rele". *Colocviul cîinilor* reactualizează străvechea temă fabuloasă a animalelor care vorbesc. Alte nuvele, ca *Spaniola englezoaică* și *Îndrăgostitul generos*, sînt pătrunse, în ciuda elementelor autobiografice, de o atmosferă ca din *O mie și una de nopți*, *Țigăncușa* are o alură de basm bucolic („La *Jitanilla* ist eine bukolische Märchenerscheinung", p. 130). Pe de altă parte, pornind de la caracterul scenic al nuvelelor, asupra căruia atrăsese atenția încă autorul falsului *Quijote*, Avellaneda, numindu-le *comedias en prosa*, Walter Pabst imaginează un experiment regizoral menit să pună în relief unitatea perfectă a volumului : criticul situează nuvelele pe o scenă dublă, etajul ei superior ar fi „sfera imaginației de basm" și ar cuprinde referirile la o umanitate capabilă de fericire și de salvare ; etajul inferior ar conține „existența obișnuită și searbădă", cu aceiași oameni ca și sus, dar văduviți de „eclerajul poetic" și avînd parte de toate slăbiciunile, viciile și ridicolul omenesc, zbătîndu-se în fățărnicie, crimă și tîlhărie, incapabili de indulgența și dezinteresul celor superiori. Se demonstrează astfel, printr-o mișcare scenică vie la ambele nivele, cele două versante posibile ale ființei omenești și „sînt simbolizate simultan cele două straturi ale sufletului". De aici o întrebare răscolitoare : „Este oare cu putință o legătură între acțiunea dramatică de sus și cea de jos ?" „Interpreții" de jos sînt oare capabili să urce și să se salveze ? „Întregul caracter dramatic al acestor nuvele rezidă astfel în problema pe care contrastul o generează pornind de la «poanta retroactivă» («rückspringenden Pointe») a *Colocviului cîinilor*" (p. 134). Rolul acestei nuvele finale este, în concepția lui W. Pabst, în primul rînd, acela de distrugere a iluziei *(Ernüchterung)* și, în al doilea rînd, acela de cadru retradițional, deci nu „rememorativ" sau „sertar", al întregului volum. Iar tot acest mecanism dublu, tinzînd către salvare și către sfărîmarea iluziei, este coordonat prin numărul simbolic „doisprezece", adică numărul Apostolilor, număr divizibil cu trei (Treimea, trei virtuți teologale — Fides, Spes, Caritas) și cu patru (patru virtuți cardinale — Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia), „un număr care în Spania catolică a secolului al XVIII-lea, în Spania teoriei literare de orientare teologică nu se poate să fi fost ales întîmplător" (p. 134). În plus, criticul prefigurează și altă interpretare posibilă a *Exemplarelor* : „Dar adesea cititorul se va mira și va clătina din cap în fața comportamentului curios al per-

sonajelor, în fața psihologiei neverosimile și false, în fața generoasei amnezii, a contradicției dintre existență și acțiune ce domnesc în această lume ba comică, ba diabolică, ba poetică, ba răsturnată de-a-ndoaselea. *Nuvelele exemplare* sînt un labirint *(ein Irrgarten)*."

Labirintul este chiar tema fundamentală a unei foarte interesante și recente interpretări unitare a *Exemplarelor*, propusă de criticul spaniol Mariano Baquero Goyanes în introducerea la ediția sa (Cervantes, *Novelas ejemplares*, Editora Nacional, Madrid, 1976, 2 vol.). Căutînd un numitor comun al celor douăsprezece piese, criticul îl găsește într-una din compozițiile laudative care preced volumul, și anume în decastihurile *(décimas)* semnate de Fernando Bermúdez Carvajal, poet total uitat azi, dar care folosește în elogiul adresat cărții și autorului ei o imagine inspirată, vorbind despre cele douăsprezece nuvele ca despre tot atîtea *labirinturi* superioare construcției ridicate de Dedal pentru Minotaurul cretan. Și critici moderni au vorbit în treacăt despre caracterul labirintic al *Nuvelelor exemplare*, dar nu în acest sens, de metaforă ce concentrează efectele de surpriză și derută în fața complicației și neverosimilului, concepe Bermúdez Carvajal tema labirintului, ci, în spiritul epocii sale, ca pe un suprem elogiu cuvenit unei opere ce strălucește prin subtilitatea complicației, prin ingeniozitatea subiectelor, prin insolitul situațiilor și prin surprizele bine dozate care sporesc plăcerea rezolvării unei probleme dificile și frumoase totodată. Nu toate nuvelele din volum, precizează Baquero Goyanes, au o structură labirintică foarte clară, unele *(Rinconete, Căsătoria, Colocviul)* se disting chiar printr-o construcție deschisă, dar la o analiză mai strînsă se vede că însăși structura „încapsulată" a *Căsătoriei* și a *Colocviului* ca și treptele de emisie ale narației oferă cea mai complicată construcție labirintică din întreg volumul, către care duc oarecum toate celelalte nuvele. Înseși textele lui Cervantes sînt presărate din cînd în cînd cu indicații care pot justifica o cercetare vizînd tema labirintului, fundamentală pentru configurarea sensibilității barocului și la care Cervantes contribuie din plin, fie și numai prin refuzul de a reduce la liniaritate polimorfismul existenței și al conceptelor. Cîteva decenii mai tîrziu, Baltasar Gracián, într-un text pe care Baquero Goyanes l-ar fi putut invoca, avea să teoretizeze *post factum* unul din cele mai importante mecanisme ale literaturii baroce în general și ale nuvelelor lui Cervantes în special: Complicația și tehnica ei, spune Gracián, constituie „cel mai de seamă artificiu, care face atît de plăcute și de amuzante eposurile, ficțiuni, nuvele, comedii și tragedii: se leagă întîmplările și se strîng evenimentele în asemenea măsură, încît par uneori că nu mai pot avea ieșire... Dar aici stă desăvîrșirea artei și isprava invenției, să găsească un mijloc extravagant, dar verosimil, cu care să iasă din încîlcitul labirint spre marea plăcere și mulțumire a cititorului sau a ascultătorului" *(Agudeza y arte de ingenio*, în *Obras completas*, ed. Arturo del Hoyo, Aguilar, Madrid, 1967, p. 439). Analiza lui Baquero Goyanes urmează dealtfel în mare chiar acest program. O problemă pe care însă criticul nu o discută e aceea legată de statutul stilistic și lingvistic al „labirintului". De multe ori, și chiar în texte din *Nuvelele exemplare* citate de critic, frecvența ocu-

rentei acestui termen în literatura epocii lasă impresia unei „lexicalizări" a metaforei, a constituirii unui veritabil loc comun, aproape banalizat. Paralel cu aceasta se face simțită uriașa presiune stilistică a simbolurilor barocе, printre care labirintul ocupă un loc de excepție, ceea ce sporește încărcătura simbolică a termenului amenințat de banalizare. O precizare ce s-ar mai fi impus ar fi fost și observația că în epocă motivul *labirintului* se întîlnește adeseori cu motivul *drumului* și al *călătoriei*, suprapunerea acestor motive avînd consecințe de ordin spațial în narație. Dar ca să revenim, *Țigăncușa*, de pildă, privită ca o „uvertură la o lume nuvelească", introduce principalele teme labirintice de suprafață : deghizamentul onomastic și vestimentar, falsa identitate, măștile, dedublările, substituirile de persoană, procedee de retardare și deviere a acțiunii. La schema aceasta pot fi reduse și alte nuvele *(Îndrăgostitul generos, Ilustra rîndășită, Cele două fete, Doamna Cornelia)*, principiul fundamental ce guvernează desfășurarea lor fiind, după Baquero Goyanes, încîlcirea și temporizarea *(intrincar, dilatar)*, scop în care scriitorul folosește o întreagă baterie de „trucuri temporizante" sau „retardante" *(trucos retrasadores)*, „foarte complicate în *Spaniola*, moderate în *Țigăncușa*, exorbitante și aproape bufe în *Îndrăgostitul generos*". Dacă unele nuvele sînt mai puțin inspirat analizate, ca de pildă *Puterea sîngelui*, în care criticul nu vede decît „un labirint al simțurilor", sau *Licențiatul Sticloanță*, „labirint al rațiunii", trei dintre ele *(Gelosul. Căsătoria, Colocviul)* se bucură de discuții foarte aprofundate, cu numeroase puncte de vedere originale, la care ne vom referi și pe parcursul propriilor noastre analize. Interpretarea lui Baquero Goyanes ni se pare că merită însă ea însăși o prezentare mai largă, așa încît ne vom opri, cu titlu de exemplificare, la aceste ultime trei nuvele. *Gelosul extremaduran* manifestă, după criticul spaniol, o dublă structură labirintică : un labirint mitologic și unul textual ; cel dintîi tratează burlesc și parodic mituri sau teme mitologice antice, legate de pătrunderea într-un loc interzis și păzit, de hiperestezia vizuală și de gelozie, adică, în ordine, tema lui Orfeu (Loaysa pătrunde în „infernul-labirint" cu ajutorul muzicii), tema lui Argus, tema grădinii Hesperidelor („las manzanas de oro tan guardadas", cucerite de un Hercule caricatural) și, în fine, episodul în care Vulcan îi surprinde pe Marte și Venus în flagrant delict de adulter, motive clasice cărora li se suprapun sugestii orientale (labirintul ca serai). Labirintul „textual" rezultă din alăturarea celor două versiuni ale nuvelei, cea tipărită din 1613 prezentînd deosebiri esențiale față de ciorna din codicele Porras, mai ales în privința deznodămîntului, deoarece în varianta definitivă adulterul nu se mai consumă, iar Loaysa, în loc să plece ca soldat și să fie ucis de o bombardă, pleacă în Indii, închizînd astfel cercul narației, după cum observase încă J. B. Avalle-Arce *(Deslindes cervantinos*, Madrid, 1961, p. 78). Această variantă a fost mult și contradictoriu discutată de critică ; nu intră în discuție argumentele îngust eticizante, dar extrem de interesantă e evoluția interpretării acestui punct la un Américo Castro, care se ocupase de variantele *Gelosului* încă din 1947 (articol reprodus sub titlul de

„«El celoso extremeño» de Cervantes" în volumul *Hacia Cervantes*, ed. cit., pp. 420—450). Dar într-un articol din 1968 („Cervantes se nos desliza en «El celoso extremeño»", în *Papeles de Son Armadans*, nr. 143—144, 1968), campionul tezei despre „ipocrizia" lui Cervantes propune acum, bizuindu-se pe asemănarea dintre scena adulterului din *Gelosul* și un pasaj din Ariosto (*Orlando furioso*, VIII, 48—50), unde un bătrîn nigromant încearcă zadarnic să o posede pe Angelica, vrăjită și adormită („era mai atto, perchè avea troppi anni"), ipoteza unei impotențe temporare a lui Loaysa, care își află astfel, în versiunea definitivă, cea mai usturătoare pedeapsă. Fără a fi de acord cu apropierea de *Orlando furioso*, Baquero Goyanes preia și dezvoltă această teză, alimentată de caracteristicile feminoide ale lui Loaysa și ale grupului pe care acesta îl reprezintă (*gente de barrio*), vizibile mai ales într-un lung pasaj suprimat (vezi mai jos, nota noastră 221) în varianta tipărită. Dar și varianta definitivă păstrează destule indicii care pot conferi plauzibilitate acestei interpretări. Notabil este faptul, observat de Baquero Goyanes, că „nu atît aviditatea sexuală cît curiozitatea, dorința de a cuceri fortăreața lui Carrizales e ceea ce-l incită pe Loaysa să născocească trucul prin care se introduce în labirint" (*op. cit.*, p. 57). Înseși femeile-fecioare din „haremul" lui Carrizales admiră la „dichisitul și mierosul" Loaysa, cînd îl contemplă prima dată prin gaura practicată în dulapul rotitor, nu trăsăturile virile, ci aparițiа gingaș feminoidă. „Astfel — scrie criticul — marele sarcasm al nuvelei, paradoxul, miracolul, trucul sau labirintul ei ar consta în faptul că nici măcar odată cu pătrunderea împopoțonatului Loaysa în seraiul lui Carrizales nu izbutește să pătrundă aici o prezență virilă, cu capacitate sexuală scontată" (p. 59). Ne punem o întrebare, pe marginea interpretării citate : Nu cumva Loaysa, în labirintul său, e un precursor al unui erou stendhalian, și anume Octave de Malivert, protagonistul primului roman al lui Stendhal, *Armance* (1827) ? Fără cheia dezvăluită mai tîrziu de autor, personajul acesta ar fi rămas definitiv incifrat ; așa, după cum spune Stendhal, e un caz de „babilanism" ce-l amintește pe sevilianul Loaysa. Supoziția noastră nu e gratuită, deoarece, așa cum arată și Paolo Savj-López, „*Nuvelele exemplare*, în care dragostea se ascunde sub atîtea văluri, vor fi una dintre puținele cărți din care Stendhal avea să-și extragă reflecțiile despre secretul sentimental al inimilor, alături de *Viața* lui Benvenuto Cellini, de povestea lui Manon Lescaut, de scrisorile Heloizei și de suferințele tînărului Werther" (*Cervantes*, ed. cit., p. 166). Ultimele două nuvele sînt, după opinia multor critici, una singură, în două secvențe : prima narată, a doua dialogată. *Căsătoria înșelătoare* introduce narația, pe cînd *Colocviul cîinilor* „sublniază forma dialogată a corpului principal al operei. Aceasta produce o impresie de tumult și neliniște și în același timp de seninătate și calm" (J. Casalduero, *op. cit.*, p. 193). Amîndouă, arată Baquero Goyanes, au o structură deschisă, stegarul Campuzano, e încurajat să scrie mai departe, iar Scipione ar fi urmat să-și povestească și el viața în noaptea următoare. *Căsătoria* joacă în plus rolul de cadru al *Colocviului*, iar „labirintul se produce prin articu-

larea și imbricarea celor două povestiri" (Baquero Goyanes, *op. cit.*, p. 70) și prin ambiguitatea statutului ambelor povestiri : pretenția stegarului că dialogul celor doi ciini, auzit și inregistrat de el, a fost real, îl pune pe licențiatul Peralta în situația de a nu mai crede nimic din cele povestite de Campuzano, mare amator de înșelătorii atît ca protagonist al primei nuvele cît și ca autor al celei de-a doua (*ibid.*, p. 71). Caracterul deschis al *Colocviului* se mai vădește și prin trimiterile la restul nuvelelor, bunăoară motivul Țigăncușei sau cel al lui Manglipodio, ceea ce, adăugăm noi, într-o viziune circulară a cărții, ar însemna nu doar popas recapitulativ, ci chiar amorsare și reamorsare tematică, propunînd imaginea unei mișcări giratorii a garniturilor motivice, care intensifică senzația de ameteală labirintică. Apoi, *Colocviul* e pătruns de o anumită vaporozitate și nesiguranță onirică, pregnantă mai ales într-un pasaj, observă Baquero Goyanes, ca acela în care Berganza spune despre romanele pastorale că sînt „lucruri visate" („cosas soñadas") : „un ciine care vorbește, visat poate de o făptură nuvelescă, invenție sau vis la rîndul său ale unui scriitor, le reproșează romanelor pastorale condiția lor de «lucruri visate»" (*ibid.*, p. 74). Dacă ni se îngăduie o paranteză, vom spune că avem aici o situație tipică povestirilor lui Borges, pe care Borges însuși s-ar părea că nu a vrut să o vadă atunci cînd a prefațat *Nuvelele exemplare* [17], și care își poate amplifica virtejul antrenîndu-l în el și pe cititorul care se visează prins în succesiunea aceasta de vise... Revenind la interpretarea lui Baquero Goyanes, structura labirintică e potențată și mai mult în *Colocviu*, arată el, de faptul că și această nuvelă devine la un moment dat cadrul altei povestiri, aceea a vrăjitoarei Cañizares, care introduce, prin imbricarea propriei sale aventuri, un nou strat de incertitudini și ambiguități : sînt oare cei doi ciini ființe umane transformate în animale ? Dealtfel, semnalează criticul spaniol, Scipione joacă în raport cu Berganza același rol pe care-l joacă Peralta în raport cu Cimpuzano, și anume acela de critici ai istoriilor debitate. Ni s-a părut că interpretarea lui M. Baquero Goyanes, personală și coerentă, a meritat o prezentare ceva mai amănunțită. Apariția ei dovedește peremptoriu că, pe drumul deschis de Casalduero, s-a mers mai departe ; s-a dovedit astfel că Cervantes avea dreptate cînd susținea că nuvelele sale au un sens tainic, pe care nu se pune problema să-l descifrăm, ci să-l imaginăm, ceea ce poate fi mult mai greu, dar și infinit mai profitabil spiritual-

[17] Textul acestei prefețe ne-a fost accesibil numai prin intermediul versiunii franceze semnate de Françoise-Marie Rosset și publicate în *N.R.F.*, 1 sept. 1980, no. 332, pp. 45—49. Mărturisim că ne pusesem mari speranțe în acest text, dar ele nu ne-au fost împlinite. Puternicele intuiții care vibrează printre rînduri nu sînt dezvoltate (Cervantes „e atras de coincidență, hazard, de planurile magice ale destinului", sau : „Sîntem mișcați nu de Mahamut sau de Țigăncușa, ci de Cervantes ocupat să-i imagineze"). Se pare că la Borges (vezi și respingerea brutală a lui Gracián) funcționează un subtil mecanism de protecție, bazat pe un fel de „oroare a asemănătorului", motiv, și acesta, specific borgesian.

mente. S-a depășit astfel vetoul unei critici care a prelungit îngrijorător de mult timp pozitivismul îngust al secolului trecut, atît de mult, încît a făcut posibilă întîlnirea lui cu numeroasele „neopozitivisme" dogmatice de azi. În *Nuvelele exemplare*, scria decis Paolo Savj-López — critic altminteri pătrunzător —, „nu există nici cea mai mică urmă din unitatea intimă și esențială pe care se întemeiază enormul material uman al *Decameronului*", concluzie bazată pe o gîndire flagrant cantitativă. S-a trecut de asemenea și de ezitările unui Amezúa, cunoscătorul atît de profund al lui Cervantes, care declara, pe de o parte, în 1956 : „Nu socot capricioasă și nici indiferentă aranjarea pe care a dat-o Cervantes *Nuvelelor* sale manuscrise în momentul tipăririi lor în 1613" (*op. cit.*, vol. II, p. 284), dar, pe de altă parte, nu întreprindea nimic pentru a-și verifica supoziția sau convingerea. Și aceasta după ce, încă la începutul veacului trecut, Friedrich Schlegel făcuse un adevărat „cadou" cervantologiei, după aprecierea lui G. R. Hocke : romanticul german considera proza lui Cervantes drept „unica modernă", afirmînd că ceea ce îl caracterizează pe marele scriitor spaniol este „imensa artificialitate, profunzime și intenționalitate" („das ungeheuer Künstliche, Tiefsinnige und Absichtsvolle") și că scrisul lui lasă impresia unui „labirint de intrigi ingenioase și de vrăji fantastice" [18].

Ne-am propus, la începutul însemnărilor de față, să ascultăm cu precădere sugestiile autorului însuși. Vom face, așadar, o trecere în revistă a celor douăsprezece nuvele în lumina îndemnurilor din *Prologul* lor. Le vom examina în ordinea din volum și vom porni de la ideea că sînt douăsprezece, nu unsprezece la număr, așa cum a vrut Cervantes și cum au susținut și contemporanii săi (de pildă Bermúdez Carvajal). Walter Pabst a tras concluzii însemnate din simbolica numărului doisprezece, ales nu întîmplător de Cervantes ; la considerațiile sale se mai poate adăuga observația că lui Cervantes îi plăceau încifrările numerice, dovadă foarte ciudatul pasaj din *Prolog*, al cărui sens exact ne scapă („Mi edad no está ya para burlarse con la otra vida, que al cincuenta y cinco de los años gano por nueve más y por la mano"). Apoi, numărul doisprezece are o simbolică și mai bogată decît aceea semnalată de W. Pabst : este un număr perfect, al diviziunilor spațio-temporale, reprezentînd împărțirea cerului, privit ca o cupolă, în douăsprezece sectoare, care sînt cele douăsprezece semne ale Zodiacului (J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Seghers, Paris, 1974). Zodiacul (în traducere : „roata vieții") sugerează desfășurarea circulară și oferă nuvelelor o montură sugestivă, echivalentă circularității motivice constatate de mai toți criticii : *Țigăncușa* anunță motive din *Colocviul cîinilor*, iar aceasta conține *in nuce* argumentul celei dintîi. Cercul se închide astfel și circulația sensu-

[18] Sînt texte rămase multă vreme inedite. Le reproducem după Gustav René Hocke, *Manierismul în literatură*, traducere de Herta Spuhn, Editura Univers, 1977, p. 312. Ediția germană : *Manierismus in der Literatur*, Rowohlt, Hamburg, 1959, pp. 229—230. În izvorul citat se vor găsi și informații bibliografice suplimentare.

rilor se poate produce nestînjenit. Simbolica cercului în sens larg e dealtfel anunțată de însuși Cervantes, în *Prolog*, prin utilizarea acelei comparații cu totul neobișnuite dintre cartea sa și jocul de biliard („Gîndul meu a fost să așez în piața statului nostru o masă de biliard"). Jocul acesta fusese de curînd introdus în Spania și era asemănător cu forma lui modernă, în sensul că se foloseau tacuri și bile de fildeș dirijate pe cîmpul unei mese care însă era presărată și cu unele obstacole și porți din semicercuri metalice, fiind astfel mai „labirintică" decît varianta actuală. Ceea ce ne interesează însă cu deosebire este principiul interacțiunii cosmoidelor reprezentate de bile (*alias* nuvelele individuale) și, mai ales, principiul efectelor mediate, obținute prin lovirea meșteșugită a cîte unei bile, asupra altora. E interesant să constatăm convergența dintre simbolul cercului zodiacal, ca traiectorie a vieții, și străvechiul arhetip al *roții*, izomorf la rîndul său cu *mingea* (sau bila, în cazul nostru), larg răspîndită la civilizațiile care n-au cunoscut transportul pe roți ; Gilbert Durand (*Structurile antropologice ale imaginarului*, trad. de Marcel Aderca, Univers, 1977, pp. 403—405) citează ca exemplu de substituire roată-minge un joc ritual cu mingea practicat de populațiile maya-quiché. Oricît ar părea de riscante asemenea apropieri, există un fond semnificativ pan-uman, mai lesne vizibil în culturile tradiționale și mai ocultat, uneori pînă la nerecunoaștere, în stadiile civilizate ale omenirii. Iată de pildă motivul „jocului cu mingea" folosit de Baltasar Gracián în *Criticonul* său, într-un context la prima vedere mai univoc alegorizant, dar care dobîndește mari profunzimi dacă-l proiectăm paralel cu ritualul amerindian citat de G. Durand : Andrenio, prizonier la curtea lui Amăgire (*Engaño*), asistă printre altele la un joc cu mingea practicat de două tabere total opuse, și ca stare, și ca înfățișare, „mingile erau de vînt, mari cît niște capete de om pe care un meșter le umplea cu vînt, prin ochi și prin urechi", jucătorii lovindu-le cu piciorul și cu mîna, „dar cei mai mulți cu ceva ce părea limbă și era bătac" (*Criticonul*, I, VIII). Privit astfel, și „jocul de biliard" al nuvelelor lui Cervantes își adîncește semnurile. Însăși Opera lui trebuie privită ca o sferă și ca o totalizare de semnificații. Observațiile geniale ale lui Friedrich Schlegel n-au fost luate în seamă poate pentru că intenționalitatea artistică este mai mascată la Cervantes decît la alți creatori, interacțiunea mecanismelor de adîncime ale scrierilor sale este parcă invizibilă uneori, drapată fiind de bogăția concretului, de căldura omenească, de imensa plăcere și știință de a povesti, care, toate, au creat iluzia teribil de înrădăcinată a unei lumi evazireale, fără mari complicații estetice și fără substructuri misterioase ori violent contrastante. Oscilațiile lui Cervantes între real și ideal și concluziile despre valoarea operelor sale în funcție de aderarea la primul concept au creat impresia și chiar convingerea că avem de-a face cu artist de geniu, dar aproape inconștient de demersul său. Începînd însă cu cercetările lui Américo Castro (*El pensamiento de Cervantes*, 1925) și Helmut Hatzfeld (*Don Quijote als Wortkunstwerk*, 1925), imaginea unui Cervantes ca *ingenio lego*, adică minte sau talent profan, „neșcolit",

acreditată încă din epocă de Tomás Tamayo Vargas [20], a devenit inacceptabilă. Pendulările lui între real și ideal nu sînt decît mișcările unui spirit creator conștient de totalitatea ființei, ale unui scriitor la fel de mare, sau de semnificativ cel puțin, în toate operele sale, lucru vizibil cu condiția ca și scrierile considerate pînă de curînd, și chiar și astăzi, de mulți specialiști, drept minore să fie percepute în coerența impresionantă a operei integrale de atîtea ori semnalată de autorul însuși. Obsesia anumitor teme pe care le reia în cele mai variate registre și genuri, în roman, în dramaturgie, în nuvele, imensa rețea motivică subterană ce-i irigă toate operele științța „literaturizării" vieții și a vitalizării faptului literar interzic orice privire simplificatoare sau exclusivistă. Cervantes ne convinge tot mai mult că nu este autorul unei singure cărți, fie ea genială și unică în literatura universală, ci al unei Opere nemaipomenite prin diversitate și prin unitate. La el, toate operele se implică, se anticipează, se reiau și se întregesc : un munte nu e magnific numai prin crestele sale, ci și prin întreaga geologie obscură, dar irezistibilă, care le-a înălțat. „Sfericitatea" operei lui Cervantes, care ne-a împins la această digresiune, se aplică și *Nuvelelor exemplare* ca un tot ; am vorbit despre poziția lor privilegiată și centrală în cadrul operei scriitorului, față de care pot fi considerate ca o placă turnantă ; ele îi sînt în același timp și cea mai importantă masă reflectorizantă sau, cu un termen larg răspîndit astăzi, specularizantă. Corp oglinditor tridimensional, nuvelele captează în strălucirile holografice nu numai interiorul și exteriorul operelor, ci îl pun în abis pe însuși autorul lor, care apare la lucru, în prim plan, ca Velázquez în *Meninele* sale. Faptumul operei a vrut ca singura imagine autentică a lui Cervantes să se găsească, sub forma unui autoportret verbalizat, în oglinda sferică a volumului de nuvele [21] : „Acesta pe care-l vezi aici, cu fața prelungă, cu părul castaniu, fruntea netedă și nestînjenită, cu ochii veseli și cu nasul coroiat, deși bine proporționat..." Autorul, la 65 de ani, se contemplă în operă și și-o contemplă, gravîndu-și chipul în ea și prin ea ; cartea în care autorul se oglindește îi oglindește restul operei, uneori și anticipativ (*Țigăncușa* și *Spaniola englezoaică* sînt interpretate ca prefigurări tematice ale lui *Persiles*), iar nuvelele componente se oglindesc reciproc, într-un carusel de specularizări ce creează un labirint intertextual neremarcat de Baquero Goyanes. Revenind însă, vom spune că alături de *circularitate* („*Cercul*, oriunde ar apărea, va fi totdeauna simbolul totalității temporale și al reînceperii", Gilbert Durand, *op. cit.*, p. 403), sub toate expresiile ei ar-

[20] Acesta scria în *Junta de libros, la mayor que España ha visto en su lengua, hasta el año de 1624* : „Miguel de Cervantes, ingenio, aunque lego, el más festivo de España". „Cred că e bine să abandonăm dogma unui Cervantes «ingenio lego», în sensul de persoană incultă și cam redusă în privința intelectului", scrie A. Castro în *El pensamiento de Cervantes*, p. 113, nota 3, unde dă și amănunte critice și istorice suplimentare.

[21] Pentru o discuție mai amănunțită despre problema „portretelor" lui Cervantes, vezi mai jos cap. „Note și comentarii", nota 1.

metipale (roată zodiacală, cercul ca simbol al vieții omenești, sfera sau bila antrenată în „jocuri rituale"), ne va preocupa și dinamica interioară a nuvelelor, înțelegînd prin aceasta configurarea traseelor narative și circumscrierile spațiale în care se cristalizează sau care amorsează evenimentele determinante. În literatura barocă, personajele se revelează în acțiuni care, mai toate, presupun deplasarea în spațiu, *drumul* și *căutarea*, continuînd direct *căutarea* ca motiv fundamental al romanelor cavalerești (*demanda, queste*). Acest motiv e prezent în diferitele forme de nuvelă și roman premodern, chiar și în formele extreme ale acestuia, ca romanul picaresc, unde avem de-a face cu un „grad zero" al căutării (*picaro* ul sau „coțcarul" nu „caută", ci „alege", dintre evenimentele de care este purtat, soluțiile ce-i asigură minima și nemijlocita supraviețuire). Ne mai interesează, din punctul de vedere a ceea ce numim „dinamica interioară", modul în care se organizează, după veritabile axe de simetrie, nuvelele, atît individual cît și în suprastructura cărții, cum se configurează, altfel spus, pulverulența microevenimentelor sub influența cîmpului magnetic al simbolizărilor latente în orice povestire. Sîntem încredințați că poetica narației nu se poate dispensa de o investigație de adîncime, indiferent dacă o numim sau nu hermeneutică, ale cărei principii și legitimări le găsim, în ce ne privește, formulate într-un text al lui Mircea Eliade : „Cred că orice narație, chiar aceea a unui fapt foarte comun, prelungește marile istorii povestite de miturile care explică cum a luat ființă lumea aceasta și cum a devenit condiția noastră așa cum o cunoaștem azi. Cred că interesul pentru narație face parte din felul nostru de a fi în lume. Ea răspunde necesității în care ne găsim de a înțelege ce s-a întîmplat, ce au făcut oamenii, ce pot face ei [...] ; sîntem ființe ale *aventurii*" (Mircea Eliade, *L'épreuve du labyrinthe*, entretiens avec Claude-Henri Rocquet, Belfond, Paris, 1978, p. 190). Desigur că o asemenea operație de reenergizare a valorilor simbolice cuprinse în niște povestiri în care, deși W. Pabst le sublinia „caracterul de basm", „dezafectarea simbolismului" (Gilbert Durand) e mult mai avansată decît în basme, ar fi pretențioasă și riscantă. Nu ne încumetăm s-o întreprindem decît în linii mari și, în primul rînd, ca pe o reverie de lectură.

Majoritatea criticilor consideră că *Țigăncușa* (*La Gitanilla*) e una din cele mai tîrzii nuvele ale lui Cervantes, dacă nu chiar ultima compusă în vederea definitivării volumului din 1613. Faptul că Cervantes l-a deschis cu această nuvelă nu i se pare lui Amezúa nepremeditat sau capricios (*op. cit.*, vol. II, p. 5), dar explicațiile criticului nu trec dincolo de strategia captării cititorilor, puși de la bun început în fața uneia din „cele mai frumoase și mai izbutite" nuvele din întreg volumul, atît prin vivacitatea și cursivitatea narației cît și prin noutatea mediului ales : lumea țiganilor, cu viața lor nomadă, situată la periferia societății spaniole a vremii și supusă permanent unor presiuni de regularizare și stabilizare din partea autorităților regale, pentru care moravurile și manifestările acestei populații constituiau un puternic factor de destabilizare socială și economică. Marele număr de documente de epocă citate de

Amezúa reflectă ostilitatea generalizată a spaniolilor față de *gitanos*, dar și fascinația exercitată de existența lor liberă și de refuzul oricărui fel de atârnare, drept care decretele împotriva facerilor de rele ale țiganilor pomenesc și de apariția în rîndurile lor a unor indivizi din diferite pături sociale, hotărîți să le îmbrățișeze obiceiurile și felul de trai. Tocmai această din urmă perspectivă e adoptată de Cervantes în *Țigăncușa*, spre deosebire de comedia sa *Pedro de Urdemalas* și mai ales de *Colocviul cîinilor*, unde idealizarea acestei populații face loc unei atitudini contrarii, solidară cu opinia altor scriitori ai vremii (ca Mateo Alemán, în *Guzmán de Alfarache*, II, I, II ; Vicente Espinel, în *El escudero Marcos de Obregón*, descansos XII și XVI ; sau Dr. Jerónimo de Alcalá, în *El donado hablador*, II, cap. II-III și IV). Procedeul „inversării semnului" unui anumit element e însă curent la Cervantes și poate fi socotit ca un sistem deliberat de oglindiri răsturnate ce creează un joc de compensații între „centru" și „margine". O explicație psihologică și biografică, notată printre primii de acel fin degustător al esențelor tari de viață spaniolă, Azorín, rezolvă doar parțial problema : „Nu s-a acordat atenție simpatiei instinctive a lui Cervantes față de personajele ce trăiesc în iregularitate *(en lo irregular)* : galerienii, Roque Guinart și oamenii lui, Monipodio și credincioșii săi. Cervantes se simte mai apropiat de oamenii aceștia decît de cei răsfățați de soartă... Cervantes, puternic din punct de vedere intelectual, se simte totodată slab în latura socială și economică. Se simte obligat să-și justifice aplecarea către iregular, cu afirmații în sens contrar" (Azorín, *Lo irregular*, în *Con Cervantes*, Colección Austral, Espasa-Calpe, Madrid, 1968, p. 136, într-un comentariu la cartea lui Ramón Menéndez Pidal, *De Cervantes y Lope de Vega*). Prezența lumii țigănești și „idealizarea" ei de către Cervantes are aici și alte implicații. Acțiunea nuvelei debutează în Madrid, orașul redevenit capitală și unde, potrivit ordonanțelor vremii (cca 1609) accesul țiganilor era formalmente interzis (Amezúa, *op. cit.*, II, pp. 8—9). Această derogare de la adevărul istoric ni se pare a avea și altă semnificație decît aceea de auxiliar în stabilirea unei fragile cronologii, și anume ca manifestare a presiunii fascinant repulsive exercitate de un grup marginal, nedevitalizat de convențiile socio-culturale și apt să propună drumul către o posibilă existență în „a-normalitate", într-un autentic al vieții, tenebros, dar necorupt. Țiganii din nuvela lui Cervantes sînt capabili de percepții mai proaspete (ei văd în natură ceea ce alții admiră în tapiseriile flamande, trăiesc deci sub specia unei „naturizări" a esteticului !), care spală ochii obosiți ai unei civilizații bătrîne. Latura demonică e însă și ea prezentă și ea va iriga paginile consacrate lor în *Colocviul cîinilor*. Se schițează astfel o nouă explicație posibilă a ambivalenței atitudinii cervantine față de versantul *negru* al personalității *(nigredo* îl va numi Jung, reluînd un concept alchimic), întrupat în epoca lui în *moros și gitanos*. În Madrid, așadar, don Juan de Cárcamo, fiul unui nobil madrilen, se îndrăgostește de Preț-loasa, miraculoasa țigăncușă prezumtivă, și acceptă să-și abandoneze condiția socială și să devină țigan sub numele de Andrés Caballero.

Presiunea extremei marginalități asupra centrului (nu întîmplător chiar centrul politic și social al vastului imperiu spaniol, prezent o singură dată, aici, în geografia *Exemplarelor*) provoacă dezintegrări ale structurilor stabile, determinînd începutul unei căutări de sine prin ceea ce am numi „proba perifericuluí", suită de „decondiționări" ale protagonistului (sau protagoniștilor) în scopul unei mai clare definiri de sine ; tema e fundamentală în structura *Nuvelelor exemplare* cu dinamism centrifug, precum *Țigăncușa*, unde însă ea e complicată de motivul atracției fascinatoare a „marginii", motiv încadrabil în arhetipologia „întunericului" și a simbolurilor nictomorfe, analizate de Gilbert Durand (*op. cit.*, pp. 109—136, îndeosebi p. 112). Deși Andrés rezistă și își păstrează nealterat, sau măcar în rezervă, propriul cod, supunîndu-se doar condiționat codului de adopțiune, „gura de întuneric" îl soarbe și îl scufundă pînă la o totală răsturnare a valorizării lui sociale : după ce comite o crimă de onoare, e silit să treacă printr-o simili-moarte simbolică, în temnița din Murcia, unde are loc însă și „luminarea", *happy end*-ul survenit în plină noapte, se produce restabilirea structurilor originare purificate, Prețioasa își recapătă și ea statutul care îi justifică și explică darurile ce o singularizau printre ceilalți țigani (și pentru care Cervantes a fost acuzat de artificialitate). Pe lîngă farmecul pur nuvelistic, analizat pe larg de toți comentatorii, care o consideră drept unul dintre cele mai reușite personaje feminine ale lui Cervantes, Prețioasa este și ea purtătoarea unor semnificații adînci și contradictorii. Fecioară sterilă inițial, din stirpea Dianei, ea este și purtătoare de mesaje ambigue de ordin erotic, de la elogiul fecundității (ca în balada Sfintei Ana) pînă la viziunea carnavalesc sarcastică a dragostei, cu îndrăzneli de limbaj ca acelea ale doicii Julietei („De căderi ai însă grijă, / mai cu seamă de-a pe spate, / c-aia e mai cu primejdii / pentru nobilele doamne.") ; dacă adăugăm arta divinațiunii și a captivării erotice prin dans, ni se conturează imaginea unei simbioze de contrarii artemidiene și bacantice, un cerc de puteri în care neofitul nu poate intra decît prin jertfirea personalității sale anterioare — schimbare de nume și de statut — și prin jertfă de sînge — măgarul sacrificat de Andrés pentru a-și pierde definitiv urmele, act a cărui tonalitate comică nu poate masca total amintirea vagă a unei practici sacrificiale de îmblînzire a destinului. Aventura începută în zorii unei zile de iulie (în preajma praznicului Sfintei Ana) lîngă Madrid ia sfîrșit la un miez de noapte, cîteva luni mai tîrziu, în casa corregidorului din Murcia, care-și regăsește atunci fiica. Mișcarea fundamentală este nord—sud, sens de deplasare obsedant în opera lui Cervantes, Andaluzia atrăgîndu-i eroii tot mai insistent către sfîrșitul vieții sale, cînd și Don Quijote eșuează în încercarea de a intra în acea mirifică provincie (Werner Krauss). Rezolvarea tensiunilor nuvelei se face „liniar itinerant", spre deosebire de alte cazuri, pe care le vom putea caracteriza drept „circular itinerante" și „centralizante" sau „centripetale". S-a mai observat că această nuvelă este înscenarea unei acțiuni de „mîntuire a societății în totalitatea ei și de celebrare a cununiei creștine ca imagine a ordinii universale" (A. K. Forcione, Cervantes, *Aristotel and the „Persiles"*, Prince-

ton University Press, 1970, p. 370), anticipînd, după același critic, structura unei opere „mult mai complex orchestrate", *Persiles și Sigismunda*. „Ambele evoluează de la disoluția unei societăți imperfecte la renașterea și reintegrarea acelei societăți în jurul unei perechi de eroi ce sînt uniți în ritul sacramental al căsătoriei după ce călătoresc prin «alte» lumi, nonsociale, și îndură felurite încercări" (*op. cit.*, p. 308), structură identificabilă și în alte scrieri, ca *Pedro de Urdemalas*, *Spaniola englezoaică* sau povestea *Captivului* din *Don Quijote*. Mersul evenimentelor e dinspre sterilitate spre fecunditate, simbolurile lor fiind cumulate în complexa figură a Prețioasei. Dansul ei exercită pretutindeni o fascinație puternică și determină „ploi de aur" fecunde, care erotizează ambianța, evocînd precipitația de aur în care s-a metamorfozat Zeus spre a pătrunde în sînul fecioarei Danae. Ca să-și redobîndească identitatea necunoscută, Prețioasa trebuie să treacă și ea prin ciclul moarte-renaștere, paralel cu acela al lui Juan-Andrés. Curios însă e faptul că ea își păstrează numele inițiatic („Taci, fata mea prețioasă — zise tatăl ei — ; căci vreau să-ți rămînă numele acesta de Prețioasa, în amintirea pierderii și regăsirii tale"). Explicația stă poate în faptul că numele acesta simbolizează o capacitate de transmutație interregnuri, de la trandafirul cu care ea însăși își asemuie virginitatea, pînă la mineralismul radiant, nocturn și solar deopotrivă, al unei pietre prețioase, capacitate comună și activității poetice, pe care Prețioasa o simbolizează în egală măsură [2]. Sfîrșitul peregrinărilor ei și ale lui Juan-Andrés, împăcarea forțelor conflictive, nu are loc însă fără un nou moment sacrificial : uciderea de către Andrés Caballero a militarului agresiv care-și permite să-l insulte. Dar și acest „asasinat ritual", înfăptuit de protagonist într-unul din momentele sale ascendent solare, ca și fapta bătrînei țigănci, care o răpise cu cincisprezece ani în urmă pe Costanza, supunînd-o inițierii prin care avea să devină Prețioasa, își găsesc justificarea și iertarea în armonizarea cosmică finală, cîntată, cum spune Cervantes, și de poeți. Un singur personaj, cu statut incert, se sustrage, după cum remarcă atît Casalduero cît și Forcione, acestei sacralizări a ordinii, și anume pajul Clemente, poetul, pornit și el într-o peregrinare, aparent una de gradul zero, cum spuneam, adică de natură picarescă, destinată, cel puțin inițial, purei supraviețuiri. În el noi vedem însă un important personaj de legătură între lumea din *Țigăncușa*, dominată de pămînt, și lumea altor nuvele în care predomnește apa, îndeosebi marea. Despre Clemente nu se mai știe nimic altceva decît ce se află din unele zvonuri, și anume că s-a

[2] O excelentă analiză a acestor teme și valori (moarte-renaștere, sterilitate-fecunditate și, mai ales, funcția Prețioasei ca simbol al Poeziei) se găsește la A.K. Forcione, *op. cit.*, pp. 312—315 : „In dialogul poetic dintre Juan-Andrés și Clemente, pajul poet, Cervantes contopește încă o dată cele două funcții simbolice ale Prețioasei. Fecioara apare atît ca sirena tradiției platoniciene, a cărei muzică îl poate reaminti pe adevăratul zeu, cît și ca Muza divină." Clemente și Andrés îi atribuie ca sălaș „«a opta sferă», tărîmul Uraniei, muza astronomiei, invocată în mod tradițional de către poetul epic" (pp. 312—313).

îmbarcat ca să ajungă la Genova, amorsînd astfel temele maritime ale *Îndrăgostitului generos*. Astfel, sub înfățișarea unei simple povestiri romanțioase, ne găsim în fața unei prime ipostaze a eroticonului *Nuvelelor exemplare* în care „dragostea se ascunde sub atîtea văluri" (Savj-López) : constituirea cuplului marital ca rezultat al unui șir de încercări inițiatice, răscolind straturi simbolizante de adîncime. Nu întîmplător *Țigăncușa* e prima nuvelă, dansul acestei făpturi aeriene și telurice introduce pregnant marile jeme ale volumului : „Roata timpului e o coregrafie", spune Heinrich Zimmer *(apud* G. Durand, *op. cit.*, p. 419). Farmecul narației, umorul, adîncimea observației sociale și de moravuri constituie stratul prim al nuvelei, amplu studiat de critică, pe care noi însă nu ne mai putem permite să-l analizăm. Aceleași obiective restrînse ne vor ghida și în lectura celorlalte nuvele.

De o mult mai redusă apreciere a avut parte nuvela următoare, *Îndrăgostitul generos (El amante liberal)*. Schevill și Bonilla, în introducerea la ediția lor (vol. III, p. 379), îi socotesc intriga „destul de neverosimilă" și-i acordă atenție doar pentru înrudirile tematice cu dramaturgia lui Cervantes. Nici alți critici importanți (Savj-López, Icaza ș.a.) n-au fost mai indulgenți cu această capodoperă de culoare și spațiu. Primul care îi înțelege cu adevărat frumusețile e tot Azorín : „Cervantes ne dă în *Îndrăgostitul generos* o adîncă senzație a mării limpezi și albastre. Bărbatul care scrie aceste pagini poartă în ochi viziunea Mediteranei, a Mării Tireniene, a Adriaticei, a Nicosiei, Ciprului, Corfului, Maltei , cît de plăcut sună numele acestea în urechile acestui om născut în centrul Spaniei și care se vede osîndit să privegească prin monotonele, dezolatele cîmpii mancege !" *(Con Cervantes*, ed. cit., p. 41.) Sau : „Cervantes e cel dintîi care, în literele noastre, ne oferă o impresie de cosmopolitism și de civilizație densă și modernă. Pînă în zilele noastre nu ne fusese dat să întîlnim nimic asemănător în literatura spaniolă. În jurul mărilor pomenite, în arhipelagurile și orașele lor, se desfășura pe atunci viața cea mai liberă și mai spontană din lume" (*op. cit*, p. 42). Către această lume se îndreaptă, cum spuneam, pajul-poet Clemente, singurul personaj evadat din armonioasa încununare a suitei de încercări din *Țigăncușa*. El constituie astfel elementul direct de legătură cu această lume de aventuri maritime, care, deși poate fi plasată într-o descendență literară a romanului grecesc și a nuvelei italienizante (însuși *Decameronul* abundă în povestiri cu piraterii și întîmplări senzaționale în aria mediterană), nu este mai puțin spaniolă decît *mesета* Castiliei. Același spirit vast pulsatil structurează itinerariile din La Mancha, cu hanurile lor ce pot echivala cu tot atîtea insule, ca și plutirile pe întinderile acvatice incendiate de soare. Să amintim apoi că regiunile în care se desfășoară peripețiile eroilor din *Îndrăgostitul generos* sînt strîns legate de anii eroici ai vieții lui Cervantes și că insulele dintre Sicilia și țărmul african, sau măcar unele din ele, au fost vizitate de soldatul însuflețit de vise triumfale, care avea să eșueze ulterior pe drumurile prăfuite ale Spaniei, după anii de detenție algeriană. Altă observație generală pe care o putem face este că în această nuvelă,

de o „hispanitate" lărgită şi extrapolată, Cervantes arată o mare comprehensiune spirituală şi o generoasă deschidere către diversitatea lumii ; după cum vom vedea şi în *Spaniola englezoaică*, în judecăţile despre englezi, aici, formulîndu-şi opiniile despre civilizaţia şi instituţiile unor adversari înverşunaţi, cu care el însuşi se înfruntase la Lepanto, face dovada unei rare şi remarcabile obiectivităţi : pe lîngă prezentarea mai degrabă binevoitoare a paşilor turci, surprind aprecierile privitoare la justiţia turcească, lăudată pentru promptitudinea şi caracterul ei tranşant, opus meandrelor, tergiversărilor şi neclarităţilor justiţiei spaniole[23]. Experienţele personale şi nefericite ale lui Cervantes cu această justiţie pun într-o lumină de o semnificaţie aparte notele admirative, şi deziderative totodată, despre sistemul procesual turcesc[24]. O nedumerire poate stărui însă : cum e cu putinţă ca tocmai într-o scriere apropiată în timp de cei cinci ani ai captivităţii algeriene (dacă admitem cronologia pe baza consensului majorităţii criticilor, nuvela a fost scrisă înainte de 1590) să se ivească o asemenea îmblînzire a părerilor despre persecutorii săi, pentru ca mai tîrziu, şi pînă la sfîrşitul vieţii, judecata să se înăsprească pînă la intoleranţă ? Perioada captivităţii, una din cele mai obscure din biografia cervantină, include însă şi alte necunoscute pe care întrebarea de mai sus nu face decît să le amplifice. Dar să revenim la nuvela propriu-zisă. Sîntem introduşi în acţiune *in medias res:* facem cunoştinţă cu cei doi prieteni (primă configurare în volum a ceea ce vom numi *cuplul dioscuric* la Cervantes), Ricardo, creştin captiv din Sicilia, şi Mahamut, tînăr sicilian, tot din Trapani, dar turcit ; cei doi au fost reuniţi de soartă în insula Cipru, de curînd căzută în mîinile turcilor. Cu o bună ştiinţă a dozării retrospecţiilor, Cervantes reconstituie firul aventurilor. La originea lor se află o dragoste neîmpărtăşită : frumoasa Leonisa îl preferă lui Ricardo pe incolorul şi laşul Cornelio (personaj din aceeaşi familie cu Loaysa, după cum observase încă Menéndez Pelayo). Pornirea în peregrinarea amoroasă nu e de astă dată, ca în *Ţigăncuşa*, voluntară, nu are la obîrşie un pact mutual, ci o ruptură, un act de *hybris*, prin care Ricardo, într-o izbucnire de furie virilă, sfidează indiferenţa Leonisei şi-l ridiculizează pe famenul Cornelio, dar astfel dezlănţuie şi mecanismul rătăcirilor şi hazardul necesar : un grup de corsari turci atacă grădina lui Ascanio, deja transformată în teatru de luptă prin criza de violenţă a lui Ricardo, şi îi răpesc pe cei doi protagonişti, Ricardo şi Leonisa. Acţiunea brutală a lui Ricardo apare, aşadar, încă de la început paralelă cu irupţiile agresive ale turcilor asupra entităţilor lumii mediteraneene (supunerea insulei Cipru şi atacul pirateresc asupra grădinii de lîngă salinele de la Trapani). În această ordine de idei putem reprivi una din scenele cheie ale nuvelei : Ricardo îl ridiculizează deci verbal pe nevolnicul şi feminoidul Cor-

[23] O prezentare exhaustivă şi comparativă a problemei poate fi găsită în teza lui Albert Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'or*, 2 vol., Paris, 1967.

[24] Vezi Amezúa, *op. cit.*, pp. 56—57, şi A. Castro, *El pensamiento de Cervantes* ed. cit., pp. 205—209.

nelio, care rămîne inert la rădăcina unui nuc. La primul gest de ridicare pe care Cornelio îl face, Ricardo trage spada şi-l atacă, Leonisa îi vede spada strălucind şi leşină, ceea ce-l întăreşte şi mai mult pe erou. Sînt în această scenă emblematică, cu accente iniţial pseudoparadisiace, elemente simbolice foarte elocvente, puternic eufemizate însă, şi care, prin unicitatea emergenţei lor, intră într-un sensibil contrast cu restul simbolizărilor detectabile în nuvelă, toate predominant feminizante (insula, marea, spaţiile matriciale conţinătoare, butoiul, corabia etc.). Aici sîntem însă puşi în faţa unor teme diurne şi puternic masculinizante. Sabia este un simbol prin excelenţă viril, scrie G. Durand (*op. cit.*, p. 199), „simbol de putere", inclusiv putere sexuală, „şi totodată de puritate". Ascensionalitatea motivelor, convergenţa simbolică oţel tăios — lumină — agresiune justiţiară concură la supunerea momentană a sferei feminizante, pentru ca mai apoi, „eroul solar" să sufere o vizibilă devirilizare şi nocturnizare, episod constatabil şi în cazul altor eroi cervantini [25]. Ajungerea la sine şi la împăcarea erosului cosmic (nunta) presupune, în cazul lui Ricardo şi al celorlalţi eroi, renunţarea, autosacrificială parcă, la acţiunile izomorfe cu o simbolică diurnă şi ofensivă pe toată durata încercărilor de captare sau de găsire a femeii iubite : Ricardo, care ridicase sabia strălucitoare într-o luptă inegală, se mulţumeşte, spre finalul nuvelei, în timpul luptei de pe corabia cadiului, să scoată capul cu prudenţă prin tambuchi spre a constata mersul ostilităţilor ; este un fel de penitenţă cvasi-monahală, ale cărei resorturi profunde nu ne putem încumeta să le cercetăm aici, mulţumindu-ne doar să semnalăm faptul. În final, discursul lui Ricardo, adresat Leonisei şi asistenţei din portul Trapani, aduce o resurecţie temporară a verticalităţii ascensionale : eroul dăruieşte ceea ce presupune a fi luat în posesie, pentru ca numaidecît să retracteze şi să se abandoneze aceleiaşi „slăbiciuni receptive", acceptînd o nouă autoanihilare în actul de generozitate pe care şi-l *impune*, astfel încît mărinimia nu e în cazul de faţă *concesie*, ci *recesie*. Iniţiativa trece astfel din nou de partea Leonisei, care îşi *dăruieşte* dragostea cucerită de Ricardo printr-o veritabilă *via negativa* mistică. Un element nou adus de această nuvelă este, cum remarcam la început, imensa extensie spaţială : o mare presărată de insule în care se desfăşoară o reţea de agresivităţi divers motivate, dar al căror motor e în ultimă instanţă de ordin erotic. O paralelă ni se oferă imediat cu episoadele septentrionale din *Persiles şi Sigismunda* : şi acolo, mările semănate de insule sînt teatrul unor violente confruntări erotice sub regimuri

---

[25] Printre alţii, fapt remarcat de critică şi amintit şi de noi fugitiv în prefaţa la traducerea noastră, însuşi Persiles-Periandro (semnificaţia acestui nume ne-ar putea confirma bănuiala), care, după deghizarea în straie femeieşti, e contaminat parcă de ele şi evoluează către o recuperare a propriei masculinităţi estompate. Observaţii asemănătoare se pot face despre Ricaredo (*Spaniola englezoaică*) sau stegarul Campuzano (*Colocviul cîinilor*). Şi în *Don Quijote* se pot găsi exemple de acest fel.

contradictorii, de foc și gheață. Insula[26] ar fi „imaginea mitică a femeii, a fecioarei, a mamei" (G. Durand, *op. cit.*, p. 297), simbolism ce luminează cum nu se poate mai bine această nuvelă maritimă. Nici un eveniment narativ crucial nu se petrece pe continent, ci doar pe insule și pe mare ; cele dintîi stau sub semnul coagulărilor primare opuse indeterminării și amorfului ; marea, pe lîngă semnificațiile arhaice de „simbol al dinamicii vieții", mediu genezic, instabil și tranzient, imagine deopotrivă a vieții și a morții, este prezentă la Cervantes și cu conotațiile dobîndite în limbajul alegoric cultivat încă din Antichitate și adîncit de mistici și de marii autori de alegorii baroce, de la Grigore cel Mare la Baltasar Gracián, la care marea simbolizează lumea și inima omenească, precum și viața căreia omul trebuie să-i facă față, unii cunoscînd triumful, alții naufragiul lamentabil. Simbolica prin excelență feminină a insulei și a mării feminizează întreaga narație, care mai e pătrunsă și de valorile tăcerii, ale instabilității și deghizării. Solarul capătă moliciuni lunare, deși scene nocturne propriu-zise aproape nici nu există, nuvela fiind scăldată în lumină mediteraneană. Perfect circulară, peregrinarea eroilor îmbracă și ea un caracter inițiatic, pe care-l vom întîlni ca o constantă în *Nuvelele exemplare* ; Leonisa trece chiar printr-o probă a morții și a renașterii, exprimată prin simbolurile cele mai clare : legată de un butoi smolit, unică soluție de salvare de pe corabia amenințată a se zdrobi de stînci, ea revine la viață din această nouă matrice ; pe de altă parte, atît ea cît și Ricardo se cred morți unul pe celălalt, și regăsirea lor în penumbra liniștită a unei săli din locuința căpitanului (admirabilă scenă de interior, una din puținele petrecute într-un spațiu închis, de altminteri, în întreaga nuvelă) are sensul unei învieri în urma căreia nici unul nu mai poate rămîne identic cu cel anterior. Finalmente, personajele, toate, se reunesc și își echilibrează destinele în locul de unde fuseseră smulși de vîrtejul cu aparențe de hazard. Plecaseră din grădina paradisiacă, neacceptată de Ricardo care spulberă imaginea adamică a Leonisei și a lui Cornelio șezînd sub un pom, aici un nuc (simbol al profeției în Grecia antică sau, sub forma *nucii*, simbol al bogăției ascunse și al căsătoriei rodnice, cu și al patimilor creștine, coaja fiind amară, dar miezul dulce) ; se întorc triumfători, dar nu solemni, ci în ținută carnavalescă, *mascați* în turci : prurit al farsei, desigur (să nu uităm că Cervantes era socotit în epocă drept „regocijo de las Musas", bucurie a Muzelor), dar și, credem, manevră de exorcizare a răului prin identificare cu puterea malefică sub forma măștii ei, transferul de semnificație având însă loc dinspre purtător spre mască, și nu invers, ca de obicei. Așadar, într-un cadru geografico-simbolic enorm dilatat și cu o armătură simbolică diferită, consta-

[26] „Insula" e un motiv central și în *Don Quijote*, numai aparent burlesc prin insula Baratania, către care năzuiește Sancho, devenit în cele din urmă guvernatorul ei. Peregrinarea către o insulă, temă prin excelență maritimă, are loc aici, în regim antifrastic, pe un „ocean" terestru, cu geologii încremenite în loc de valuri, dar vibrat de țesătura de paradoxuri ontologice care înfrumusețează capodopera.

tăm în această nuvelă, ca și în *Țigăncușa*, o evoluție către armonizarea erotică printr-un pelerinaj purificator și cu aspecte inițiatice, circular în cazul de față și dominat tot de elementul feminin. Finalul de basm, relevat și de Walter Pabst (eroii s-au căsătorit, și au trăit pînă la adînci bătrînețe, și au avut mulți copii, și le-a mers vestea) rotunjește cercul existenței totale a protagoniștilor în care se află conținut și cel al „muncilor" care marchează traseul propriu-zis al acestei nuvele *circular itinerante*.

Surprinzător e faptul că și nuvela următoare, de factură aparent total diferită, una din operele „de avangardă" ale lui Cervantes, își găsește locul justificat în succesiunea *Nuvelelor exemplare*, introdusă fiind de un motiv fundamental din *Îndrăgostitul generos*, și anume *insularitatea*. Să ne explicăm. Drumul fără țintă, la prima vedere picaresc, al celor doi băieți fără căpătîi, Rinconete și Cortadillo (inițial *Rincón* și *Cortado*, dar supuși unui proces de diminutivare de îndată ce ajung în *centru*), îi duce la Sevilla, unde stricta organizare a lumii interlope nu le îngăduie să-și manifeste liber inițiativa, ci îi împinge pe un traseu strict inițiatic ce culminează în curtea interioară a casei lui Monipodio (Manglipodio, în traducerea noastră), hirsutul *surmâle*, starostele hoților din metropolă. Episoadele anterioare intrării în această casă-centru nu au decît un rol introductiv, cea mai mare parte a acțiunii petrecîndu-se într-un spațiu închis, central și centripetal. Din toată preajma amorfă sau neorganizată se pătrunde într-un nucleu de coeziune și de relativă siguranță, ceea ce ne îngăduie să vedem posibilă o suprapunere sau cel puțin o anăstomozare între motivul *insulei* și cel al *locuinței* sau al *casei*, ca simboluri ale cosmicizării benigne, ale spațiului protector și matern și ale coerenței (G. Durand, op. cit., pp. 297—306). S-a constatat (Bachelard, Guénon, Jung) că în simbolismul centrului se impune și o diferențiere între refugiul *pătrat* și refugiul *circular*: primul presupune voință constructivă și pune accentul pe apărare și integritate interioară; cel de-al doilea, spațiu al grădinii, al oului, al pîntecelui, este imaginea refugiului natural, care este pîntecele feminin, accentul fiind pus pe valorile confortului intim. *Patio*-ul lui Manglipodio ține în primul rînd de cea dintîi categorie, este o adevărată fortăreață, un spațiu destinat apărării, dar și o incintă sacră, centru al unui cult pentru care sînt prevăzute toate cele necesare celebrării. Apariția lui Manglipodio, zeitatea adorată în acel sanctuar, e o epifanie a răului și animalicului, nu lipsită însă de o măreție elementară, dar comic evocată, în termeni de o extraordinară precizie portretistică. Așa stînd lucrurile, identificarea unei legături profunde între a doua și a treia nuvelă din volum poate părea surprinzătoare, cum ne exprimam la început, cu atît mai mult cu cît o întreagă tradiție critică le-a considerat separate de o prăpastie estetică, pentru unii de netrecut. Vechea distincție dintre Cervantes „cel bun", autorul nuvelelor realiste, și Cervantes „cel rău", autorul celor idealiste, făcea imposibilă analiza unității de structură a volumului, explicarea criteriilor ce prezidaseră alăturarea unor nuvele atît de deosebite una de cealaltă, deși procedeul e curent la Cervantes, care parcă reușește să obțină astfel un

efect de arc voltaic, irealizabil prin receptarea separată sau la prea mare distanță a pieselor. Căci oare ce poate fi mai opus decît vastitatea întinderilor maritime pe care se desfășoară aventura romanțioasă din *Îndrăgostitul generos* și lumea închisă, codificată, dură și neevoluată a pegrei seviliene din *Rinconete și Cortadillo*? Am văzut că mulțumită conceptului simbolic de *insularitate* nu numai că se rezolvă soluția lor de continuitate, dar se și introduce în structura *Exemplarelor* o celulă simbolică fundamentală pentru foarte multe dintre ele; astfel, *Îndrăgostitul* presupune o peregrinare prin mai multe centre insulare, dintre care unul este centrul prin excelență al existenței eroilor, unde cercul rătăcirii lor se închide în mod fericit; în *Rinconete*, schema simbolică e mai simplă: pe traseul unei peregrinări aparent fără țintă declarată sau cunoscută, se plasează o *insulă*, un centru inițiatic în care eroii, călăuziți de un mai vechi inițiat, pătrund, sau mai degrabă sînt atrași printr-o compunere de forțe centripete, și din care apoi își exercită radiar virtuțile confirmate sau dobîndite acolo, părăsindu-l însă în cele din urmă și reintegrîndu-se traseului liniar și deschis. S-a vorbit mult și despre caracterul picaresc al lui *Rinconete*, sub aceeași nomenclatură invocîndu-se și alte nuvele din volum (*Ilustra rîndășiță* și *Colocviul cîinilor*); în ultimul timp, criticii tind să scoată povestirile lui Cervantes de sub incidența picarescului. *Don Quijote* este văzut ca o „reacție contra lui *Guzmán de Alfarache*“ [27], carte al cărei erou era privit de contemporani și de Cervantes însuși ca *picaro*-ul prin excelență. *Picaro*-ul însă este un antierou singuratic, un vagabond care rătăcește împins îndeosebi de foame, aceasta fiind principala sa motivație, slujind mai multor stăpîni, cerșind, furînd și înșelînd. „În raport cu *picaro*-ul, întreaga omenire pare a nu avea un țel existențial mai înalt decît al lui, iar cînd *pare* să aibă unul, sîntem imediat avertizați că acesta e simplă vanitate și simulație“ (Carlos Blanco Aguinaga, *op. cit.*, p. 138). Aventurile *picaro*-ului sînt narate invariabil la persoana întîi, iar perspectiva lui e deziluzionată, unilaterală și fixă, ținînd, după criticul citat, de un „realism al deziluziei“, aflat într-o opoziție absolută cu „realismul obiectiv“ al lui Cervantes. „Iluzie și deziluzie, contrarii implacabile, punct de vedere unic, închidere tematică și formală, naturalism și/sau spoliere a realității, intervenție auctorială — nimic n-ar putea fi mai departe de lumea lui Cervantes sau de tonul și forma deschisă a nuvelelor sale“ (*op. cit.*, p. 140). Dar chiar dacă nu operăm o separație atît de brutală între picaresc și celelalte genuri literare („Lumea în care se mișcă coțcarul este cea mai de jos și cea mai opusă lumii ideale, pure și nobile a eposului, a romanului cavaleresc și a pastoralei“, *idem, ibid.*, p. 138), ci dimpotrivă, dacă le subsumăm pe toate, așa cum am și sugerat mai sus, unei teme simbolice comune, și anume *căutarea*, diferența dintre ele poate fi dedusă cu claritate arătînd că în literatura picarescă (roman sau povestire) *căutarea* este de gra-

[27] Américo Castro, *Cervantes y los casticismos españoles*, Alfaguara, Madrid-Barcelona, 1966, pp. 66 și urm. și nota 32, unde se comentează vederi asemănătoare ale lui Joaquín Casalduero.

dul zero, evoluînd prin hazard și fiind de fapt înlocuită printr-o simplă *alegere* a expedientelor de supraviețuire ce i se oferă (anti) eroului. Or, în *Rinconete și Cortadillo* aflăm o nuvelă deschisă, eroii săi (deși nu știm exact ce caută, ideal sau expedient de supraviețuire) sînt constituiți și evoluează *dioscuric*[28] (schema personagială dioscuriçă este o caracteristică a narației cervantine, unde avem de a face de cele mai multe ori cu eroi în tandem, uniți prin legături trainice și reciproc determinante) ; îi vedem superior detașați de infralumea cu care se confruntă, deși contrastul dintre morga și aspectul lor e o sursă de umor de cea mai bună calitate. Așa cum se prezintă, *Rinconete și Cortadillo* este o „felie" dintr-o peregrinare mai amplă, suspendată de autor într-un spațiu narativ privilegiat ; Aguinaga vede în ea o „schiță de culoare locală" mai degrabă decît o nuvelă (*op. cit.*, p. 147), observație prețioasă, pe care am dori s-o adîncim. Putem situa nuvela aceasta (căci o considerăm *nuvelă*, deși o discuție în acest sens ni s-ar părea de interes secundar) sub semnul *bodegón*-ului, gen specific picturii spaniole, subspecie a picturii de gen : în *bodegón* predomină reprezentarea produselor comestibile, montate uneori în scene de cîrciumă, de han sau de interior culinar, cu figuri umile, dar profund participative, angrenate într-un dinamism conversațional și empatic intensificat de rafinamentul clar-obscurului de sorginte caravaggescă și de un realism așa-zicînd hipostaziat, foarte apropiat uneori de spiritualitatea picturii religioase spaniole (ni se pare o notă distinctivă generală a culturii hispanice convergența aceasta a sacrului cu profanul la nivelul umilității, la un Velázquez bunăoară sacrul fiind chiar mai lesne perceptibil în *bodegones* decît în pînzele specializate) ; în cazul nuvelei de față, caracterul de *bodegón* e intensificat de prezența nemijlocită a alimentelor cu care se improvizează ospățul „ritual" patronat de Manglipodio : e singurul loc din *Nuvelele exemplare* unde ni se prezintă cu atîta insistență un banchet și bunătățile ce-l susțin. Astfel, curtea inițiatică a lui Manglipodio și toate întîmplările ce au loc în ea par suspendate oarecum într-o izolare-cadru sau pe o scenă care constituie „o schiță de culoare locală [*bodegón* zicem noi] în interiorul schiței primare a lui Rinconete și Cortadillo, prezentată unor spectatori care (ca Cervantes și ca lectorul) nu formulează nici o judecată, ci mai curînd, supraimpuși, văd și ascultă viața în curs de desfășurare" (Aguinaga, *op. cit.*, p. 148). Astfel privite lucrurile, *cuplul dioscuric* al celor doi coțcari mai degrabă călătorește decît vagabondează, ei au cu alte cuvinte un anumit scop, chiar dacă aproape estompat, și anume unul legat de cunoașterea vieții sub toate înfățișările ei ; cei doi parcurg un soi de „Wanderjahre" al existenței, fac o pribegie de ucenici într-o meserie nedeterminată, dar, oricum, detașați de colcăiala informă sau de răul statuat cu care vin în contact ; ei sînt însuflețiți de un anumit optimism vital și fac dovada unei superiorități ironice și a unei receptări surîză-

[28] Preluăm termenul, socotindu-l cum nu se poate mai nimerit, din G. Durand, *op. cit.*, p. 453, și-l adaptăm intereselor noastre. Autorul vorbește acolo de *simetria dioscurică*, dar nu dezvoltă tema.

toare a celor mai maligne peripeții, atitudine pe care în literatura picarească n-o întîlnim, și atunci doar într-o foarte mică măsură, decît la obîștiile genului, în *Lazarillo de Tormes*, fiindu-le însă întru totul specifică eroilor dioscurici ai lui Cervantes (Carriazo și Avendaño din *Ilustra rîndășiță* sau Scipione și Berganza din *Colocviul ciinilor*) [29]. Revenind la schema *insularității*, vom spune încă o dată că această structură reia în prim plan o temă secundară a nuvelei anterioare și o dezvoltă complet. Simbolismul *centrului* și al *locuinței rectangulare*, ca spațiu în primul rînd defensiv, suferind presiunile exteriorității, precum și scenariul inițierii săvîrșite în acest spațiu, sub patronajul direct al unei „divinități" locale (Manglipodio) care *coboară* în mijlocul credincioșilor săi, structurează această nuvelă ca pe o narație *centralizantă* sau *centripetală*, al treilea tip narativ identificabil în complexul *Nuvelelor exemplare*. De la bun început, Cervantes își propune și își pune în funcție schemele simbolice de bază, care vor reapărea, cu mărunte variațiuni, în restul nuvelelor. Între toate aceste trei nuvele, pe de o parte, și celelalte nuvele din volum, pe de alta, se stabilesc raporturi specularizante reciproce. Casa lui Manglipodio va reapărea în *Colocviul ciinilor*, în episodul alguazilului ce colaborează cu delincvenții ; tema demonică, schițată în *Țigăncușa* și precizată în *Rinconete* — unde cultul lui Manglipodio ia proporțiile unei liturghii negre oficiate în cheie umoristică — devine dominantă în *Colocviul ciinilor* prin figura vrăjitoarei Camacha, prefigurată dealtfel și ea de către bătrîna țigancă, „bunica" Prețioasei, și de potatorica Pipota (Poloboaca).

Spațiul narativ, atît de restrîns în *Rinconete*, cunoaște iarăși o imensă amplificare în următoarea nuvelă, *Spaniola englezoaică (La española inglesa)*. Aceasta debutează printr-un act de agresiune, nu numai asupra unui oraș, ci și asupra unui spațiu intim, o locuință, din care este răpită o fetiță, și dusă în ascuns de răpitor în Anglia. Tema Angliei are parte de o tratare obiectivă și plină de înțelegere tocmai într-o perioadă cînd cel mai mărunt

[29] Factura picarească a fost invocată și în legătură cu aceste din urmă două nuvele. Pentru a nu mai reveni asupra acestei probleme, vom spune că ele sînt și mai puțin încadrabile acestui gen decît *Rinconete*. În *Colocviul ciinilor*, „monologului dogmatic" din romanele picarești i se substituie dilagoul (Aguinaga), și ni se oferă astfel un cîmp valorizant ambivalent. Nici un moment viziunea pesimistă nu întunecă narația, care nu se închide în limitele vreunui gen literar, ci se dezvoltă liber și prismatic, creindu-se în mers și adesea chiar polemic cu alte genuri (cel pastoral și cel picaresc, Aguinaga, *op. cit.*, p. 114) ; este o povestire deschisă, cu început abrupt și, practic, fără sfîrșit, suspendată într-o atmosferă de miracol. Cît despre *Ilustra rîndășiță*, deși unul dintre eroi, Carriazo, pleacă în lume, „llevado de una inclinación picaresca", și urmează înalta școală a „coțcărriei" de la pescăriile de ton din Sud, el se menține și mai detașat de modelul declasării, parcurgînd anii aceștia ca pe o etapă de formare, adică întocmai cum observam în cazul lui Rinconete și al lui Cortadillo. Evoluția în tandem a eroilor acestor nuvele, potrivit schemei dioscurice de care vorbeam, îi depărtează și mai mult de picarescul ortodox.

semn de simpatie arătat inamicului de moarte al Spaniei putea fi echivalat cu o manifestare antipatriotică. Prezența Isabelei la Londra (o Londră imaginară, ca o cetate de basm) instituie un prim centru al nuvelei și totodată unul din polii săi, întrucît puternicul dinamism al acțiunii determină în cele din urmă și o polarizare sudică, datorată tot prezenței Isabelei, de astă dată în Sevilla. Această bipolaritate e însoțită de o dispunere simetric convergentă a destinelor celor doi protagoniști : în Nord, la Londra, Isabela îndură robia și încercările ei pe un tărîm al „necredinței" (protestanții și anglicanii fiind, în mentalitatea catolică a Spaniei de atunci, chiar dacă nu total și în aceea a lui Cervantes, cel puțin la fel de periculoși ca necredincioșii musulmani), pentru ca Ricaredo să treacă și el printr-o captivitate expiatorie în Sud, ca rob la turci ; reîntîlnirea lor va avea loc la Sevilla, unde planul divin pe care se pregătea tranșarea conflictului (Isabela era gata să se călugărească, devenind mireasă a lui Hristos) se răstoarnă în analogul său profan, nunta „spaniolei englezoaice" cu Ricaredo, revenit în chip miraculos în ultima clipă. Pribegiile inițiatice ale eroilor sînt deci de sens contrar și constau în coborîri în cîte un infern al incompatibilității. Dealtfel, întreaga nuvelă se prezintă ca o desfășurare, fastuoasă coloristic, de contrarii, strădania de armonizare a lor fiind și cauza unor comportamente paradoxale ale personajelor. Scena atît de mult lărgită a nuvelei, cum spuneam, se întinde pe cele două emisfere ce vor deveni hotărîtoare pentru configurarea structurii de profunzime a lui *Persiles*, de care se apropie și printr-o mulțime de alte detalii consemnate de critică (Rafael Lapesa, J. B. Avalle-Arce etc.). Caracteristic însă pentru nuvelă e faptul că suita de încercări a eroilor are loc bifurcat și pe itinerarii divergente, eroii separați regăsindu-se abia în final. Factura de basm atribuită de Walter Pabst *Nuvelelor exemplare* se aplică cel mai bine, ni se pare, tocmai acestei nuvele, ale cărei momente principale ar putea fi reduse la tot atîtea segmente funcționale de basm nuvelistic : răpirea eroinei din fragedă pruncie, creșterea ei într-un mediu străin ; eroul se îndrăgostește de ea și tinjește ; dragoste reciprocă și promisiuni de căsătorie ; intervenție limitativă a unei protectoare atotputernice ; eroul e supus unei serii de încercări pentru a dovedi că e demn de iubita sa ; intervenția unui personaj malefic ; încercarea fidelității eroului prin desfigurarea eroinei ; despărțirea pe termen fix ; noi probe pentru erou ; nunta finală, la care protagoniștii ajung transfigurați, fiecare pe drumul său. Evoluția separată a celor doi îndrăgostiți, suprapusă structurii bipolare a nuvelei, produce și o dinamică mai aparte, un soi de basculări de destine, pe orbite cvasicirculare, și prefigurează astfel răsturnările, numite de noi „clepsidrice", din *Persiles*, numai că în nuvelă sensul „mîntuirii" e univoc sudic, spaniol, mediteranean. Nuvela reia totodată, pe principiul „biliardului", unele motive de bază din *Țigăncușa* (de exemplu motivul *raptului* unui copil) și din *Îndrăgostitul generos*, repunînd, în termeni mai puternic contrastanți, problema armonizării cosmice prin fidelitatea în dragoste încununată prin taina nunții. S-a discutat mult, și în general în defavoarea nuvelei, des-

pre lipsa de verosimilitate a unor acțiuni sau rezolvări, iar în primul rînd despre bizara decizie a lui Ricaredo ca, după jurămintele de credință și făgăduiala de căsătorie făcute Isabelei, să fugă de acasă într-un pelerinaj de autopurificare la Roma, cînd, „realist" vorbind, totul s-ar fi putut rezolva mai simplu și mai bărbătește. Ni se pare însă că semnificația acestui act al lui Ricaredo o depășește pe aceea de „truc retardant" (Baquero Goyanes). Sîntem puși din nou în fața ciudatului fenomen de devirilizare aproape bruscă a unui personaj ce acționase pînă atunci sau măcar într-un moment crucial al existenței sale ca erou justițiar și războinic, întemeiat pe un simbolism ascendent, dar care acum se refugiază într-o soluție pasivă, de receptor. Coloratura feminizantă invadează și povestirea aceasta, patronată și de o „mare mamă" (regina Elisabeta) și gata să se sfîrșească la un moment dat în sterilitate. Protagonistul însă apare în ultimul moment, transfigurat, îmblînzit de experiență, umanizat prin umilință și răbdare, într-o vestimentație cvasimonahală și implorînd-o pe eroină să-l recunoască : se împlinește ceea ce am putea numi fuziunea dintre *anima* și *animus*, esențială în eroticonul nuvelisticii cervantine și conturată cu limpezime în povestirea de față. Aceasta ni se pare a fi semnificația călătoriei inițiatice asumate, contrar logicii, de Ricaredo ; împăcarea și contopirea contrariilor nu se pot realiza, în viziunea lui Cervantes, o constatăm încă o dată, decît printr-o despărțire, printr-o îndepărtare brutală și printr-un reciproc schimb de antinomii, fiecare protagonist renunțînd la ceva din sine pentru a cîștiga armonia totului. Neoplatonismul subiacent aventurii celor doi nu ar putea decît întări ipoteza noastră : dragostea, cu încercările ei, apare la Cervantes ca o cale de reconstituire simbolică a androginismului originar, a sferei perfecte a ființei, către care, iarăși, singura cale de acces este o *via negativa*. „Morala" de la sfîrșitul nuvelei atrage și ea atenția asupra armonizării finale și de esență a contrariilor : „Această nuvelă ne-ar putea învăța cît poate virtutea și cît frumusețea, care și împreună, și fiecare în parte, sînt de ajuns ca să-i facă pînă și pe dușmani să le îndrăgească, și cum știe cerul să scoată pentru noi, din cele mai mari potrivnicii ale noastre, foloasele cele mai mari." Să mai atragem atenția și asupra apariției, tot în finalul nuvelei, a unei teme fundamentale, veritabil liant al *Exemplarelor* : teama „naratorului narat", a instanței secunde de recuperare estetică a „realului" : „O rugară pe Isabela să aștearnă toată istoria aceea în scris, ca să o citească stăpînul lor, arhiepiscopul, iar dînsa le-o făgădui" [80]. Se pregătește astfel apariția stegarului Campuzano, personajul narator din *Căsătoria înșelătoare*, iar ceea ce aici e abia o sugestie anodin strecurată devine mai tîrziu, prin efectul indirect caracteristic „mesei de biliard" a *Nuvelelor exemplare*, motiv preeminent în *Colocviul cîinilor*, unde „generarea literaturii" capătă statut de „personaj" în narație. Nuvelă a unui efort de armonizare a contrariilor încă din titlu, *circular itinerantă*, cu o împletire de trasee

[80] Aluzie posibilă la Codicele Porras de la Cámara, destinat arhiepiscopului de Sevilla, Mîño de Guevara. Vezi ediția de față, nota 411.

duble, *Spaniola englezoaică* părăsește Nordul în favoarea Sudului, apa în beneficiul pămîntului.

Tocmai sub semnul pămîntului și al spaimei de mare se va înscrie cea de-a cincea nuvelă, *Licențiatul Sticloanță (El licenciado Vidriera)*. Capodoperă derutantă și singulară prin factura sa, ea este înainte de toate o tragicomedie ontologică, pe un fond simbolic deosebit de bogat. Protagonistul, copil, e găsit de doi prieteni nobili și înstăriți (motivul dioscuric, reluat doar aluziv în finalul nuvelei, prin asocierea dintre Sticloanță și căpitanul Diego de Valdivia) adormit la umbra unui copac, pe malul rîului Tormes, lîngă Salamanca. Trezit de cei doi și supus întrebărilor, copilul dovedește o mare inteligență și-și mărturisește dorința de a intra la stăpîn pentru ca, după obiceiul vremii, să-și poată face studiile. Nu-și dezvăluie însă nici originea și nici locul de obîrșie. Situația se suprapune cu exactitate peste cîteva străvechi mitologeme legate de „copilul divin" [31]. Să dăm un singur exemplu dintre cele multe comentate de Jung și Kerényi : un episod din *Mahâbhârata* povestește că Mârkendaya, sihastrul pururi tînăr ce rătăcea pe oceanul mondial, ajunge lîngă un arbore *nyagrodha (ficus indica)* și vede pe ramurile lui un băiețel odihnindu-se : era Nârâyana, „cel care are apele drept sălaș" ; invitat în interiorul copilului, are viziunea Totului, al cărui zeu era băiatul (*op. cit.*, pp. 64—65). În aceeași schemă mitologică se încadrează și alți zei și eroi, printre care se poate număra și Hercule ; toți sînt atotputernici de la început, dar, crescînd, trebuie să se supună unor împrejurări umilitoare și să devină, într-un fel sau altul, slujitori (așa cum și Hercule își duce la bun sfîrșit „muncile"). „Ca regulă generală, personajul slujitorului constituie tranziția către veritabila epifanie a eroului semizeu" (Jung, Kerényi, *op. cit.*, p. 131). Și viitorul licențiat al lui Cervantes se angajează ca valet al celor doi studenți și ajunge să-și facă recunoscute calitățile intelectuale native. Nu vom căuta să adîncim mai mult corelațiile posibile dintre situațiile mitice și cele narative. La acest grad de ocultare a miticului și simbolicului, orice operație de exhumare a straturilor arhaice ar putea eșua în caricatural dacă însuși Cervantes nu ne-ar fi pus în față unul personaj cu totul leșit din comun prin destinul său și n-ar fi încurajat astfel, prin stranietatea cazului, cele mai neinhibate lecturi ; ne referim la *nebunia* lui Tomás, a cărei declanșare ne-ar putea sugera, și ea, paralele cu situații mitice primordiale, nebunia fiind caracteristică divinităților solare, dar ne mărginim la aceste simple sugestii [32]. După cei opt ani de studii strălucite, Tomás Rodaja își conduce stăpînii acasă, în Sud, și decide să se întoarcă la Salamanca singur pentru a-și desăvîrși pregătirea juridică. Pe drum (întîlnirea la răspîntie de drumuri și obligația opțiunii subsecvente sînt și ele două situații mitice și simbolice răspîndite) se întîlnește

[31] Citate și comentate pe larg în C.G. Jung, Ch. Kerényi, *Introduction à l'essence de la mythologie*, Petite Bibliothèque Payot, 1974.

[32] Vezi de pildă Ad de Vries, *Dictionary of Symbols and Imagery*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam-London, 2nd revised edition, 1976, la art. *madness*.

cu un căpitan, don Diego Valdivia, care îl îndeamnă să aleagă cariera armelor (disputa arme — litere e caracteristică epocii, ocupînd un loc important și în *Don Quijote)*; Tomás refuză însă ideea unei aserviri sau a unui compromis de înrolare fictivă („O conștiință atît de scrupuloasă — zise don Diego — e mai mult de călugăr decît de soldat"), dar acceptă să plece într-o călătorie prin Italia, Flandra și alte „pămînturi și țări" deoarece e convins că „lungile pribegii îi fac înțelepți pe oameni". Cu dispoziția sa ușor „perfecționistă", remarcată de căpitan, Tomás străbate întreaga Italie, într-o călătorie plină de nostalgice reminiscențe autobiografice cervantine, Flandra și, după ce traversează și Franța, revine la Salamanca, unde își reia viața de studios, obținîndu-și licența. Aici apare motivul femeii tentatoare, foarte frecvent la Cervantes și superpozabil episodului biblic cu Iosif și femeia lui Putifar: aceasta, încercînd să-l cucerească pe incoruptibilul învățat, îi face farmece de dragoste pe care i le dă într-o gutuie, care însă îl otrăvește grav. Gutuia are o simbolică preponderent erotică și maritală, prezentă în tradițiile antice orientale și grecești (Plutarh) și chiar creștine, fiind folosită alături de curmale, în prepararea prăjiturii de nuntă („They call for dates and quinces in the pastry", Shakespeare, *Romeo and Juliet*, IV, IV). Aici, gutuia introduce de asemenea motivul adamic și pe cel al mărului cunoștinței, din care Tomás mușcă. După o lungă suferință, licențiatul se vindecă somatic, dar înnebunește, crezîndu-se de sticlă. Limpiditatea materiei alcătuitoare îi determină și capacitatea mentală: cu prețul excluderii din „spațiile închise" și protectoare ale socialului, terorifice acum pentru el, licențiatul Sticloanță (Vidriera), după noul său nume, dobîndește o superpotențare a intelectului și devine un soi de oracol public; el beneficiază de statutul nebunului sau al bufonului de curte, care poate da glas nepedepsit celor mai supărătoare adevăruri. Din acel moment viața îi e total schimbată: îmbrăcat ca un călugăr cerșetor, Sticloanță refuză orice adăpost, orice spațiu închis și construit, dintr-un impuls claustrofobic important pentru noi nu din punct de vedere clinic, ci ca atitudine simbolică; el respinge de asemenea orice recipient, urmează un regim alimentar strict vegetarian și nu bea decît apă de izvor sau de fîntînă, din căușul palmelor; este o întoarcere la frugalitatea și puritatea originară și un refuz al temelor simbolice feminizante ce domină mai toate celelalte povestiri din volum. Atît *locuința*, spațiul protector închis, echivalat de noi cu motivul insularității, cît și *marea*, ca simbol, aici, mai cu seamă al amenințării amorfului pregenezic (vezi singura ei evocare în călătoria licențiatului pe corabie pînă la Genova sau, cu totul în treacăt, folosirea căii maritime dintre Roma și Neapole, din cauza primejdiilor călătoriei pe uscat), lipsesc din nuvela de față; preferința pentru vegetale și apa de izvor indică o tendință ascensională către o stază cosmică purificată și originară. Faptul că Tomás se consideră el însuși un *recipient* nu trebuie să ne determine, credem, a pune accentul pe calitatea de *conținător*, izomorfism clar feminin, ci pe substanța din care personajul se crede alcătuit și în care ni se pare că putem întrezări o răsturnare a valorizărilor simbolice curente. Simbolis-

anul *sticlei* este foarte revelator : compus care purifică materia brută *(lapis, materia)* prin intervenția unui principiu coroziv și îndeosebi a focului[33] (simbol, acesta din urmă, prin excelență ascensional și al cărui izomorfism se apropie, după G. Durand, de acela al *păsării)*, sticla ne sugerează în primul rînd obținerea *transparenței,* a clarviziunii intelectuale și a dezmărginirii conceptuale sub semnul diurnului. Existența acestui complex simbolizant precumpănitor ascendent și masculin e dovedit și de coerența ulterioară a comportării personajului ; odată vindecat, societatea nu-l mai acceptă pe licențiat ca martor lucid al conținuturilor ei iraționale sau tenebroase ; singura soluție pentru el este tranșarea mai vechii opțiuni propuse de Diego de Valdivia, de astă dată în favoarea armelor (despre simbolismul armelor, în general masculin și ascensional, am mai avut ocazia să vorbim), drept care se înrolează și pleacă în Flandra, deci în Nord. E vorba, în această zonă centrală a *Exemplarelor,* de singurul caz de re-căutare a centrului în Nord și de virilizare comportamentală a protagonistului. Astfel, în același regim de foarte avansată camuflare a simbolicului, evoluția licențiatului este consecventă de la început și pînă la sfîrșit. El e unul dintre foarte puținii eroi *singuri* ai lui Cervantes, cu o remarcabilă autonomie de mișcare și autodefinire ontică. În cazul lui, semnificațiile simbolice ale sticlei ca mediu fragil și vulnerabil ni se par tratate antifrastic. S-a exploatat de către mulți critici paralela *fier — sticlă,* propusă ideal de Don Quijote și, respectiv, licențiatul Sticloanță, dar în ce ne privește, sîntem de părere că la Tomás, în ciuda paradoxului, *sticla,* fiind în primul rînd un simbol al limpezirii și transparentizării valorilor profunde ale personalității[34], indică etapele drumului către realizarea de sine prin acțiunea eroică, adică prin *fier.* Licențiatul Sticloanță este, așa zicînd, un Don Quijote care *pleacă,* o singură dată și definitiv,

---

[33] Încă din Antichitate, Pliniu „definea pentru prima oară corect sticla ca fiind produsul de fuziune al nisipului și sodei", René Tatou și alții, *Istoria generală a științei,* Editura Științifică, București, 1970, vol. I, p. 388. Gîndirea preștiințifică vedea în sticlă un depozit de foc, iar *vitriolul* era, în aceeași gîndire, un „ulei de sticlă", *vitreolcum,* vezi Gaston Bachelard, *La psychanalyse du feu,* „Idées", Gallimard, Paris, 1949 (no. 73), pp. 113—114.

[34] Vom cita în sprijinul părerii noastre un text din Paul Valéry, care, după toate probabilitățile, nu e străin de personajul lui Cervantes : „Si droite est ma vision, si pure ma sensation, si maladroitement complète ma connaissance, et si déliée, si nette ma représentation, et ma science si achevée que je me pénètre depuis l'extrémité du monde jusqu'à ma parole silencieuse ; et de l'informe *chose* qu' on désire se levant, le long de fibres connues et de centres ordonnés, je me suis, je me réponds, je me reflète et me répercute, je frémis à l'infini des miroirs — je suis de verre." (*Monsieur Teste, Extraits du Log-book,* în *Oeuvres,* édition établie et annotée par Jean Hytier, Bibliothèque de la Pléiade, Gallimard, Paris, 1970, 2 vol., vol. II, p. 44 ; același text, cu mici variante, figurează și în *Cahiers,* édition établie, présentée et annotée par Judith Robinson, Bibliothèque de la Pléiade, N.R.F., Gallimard, Paris, 1974, 2 vol., vol. II, pp. 1254—1255, sub titlul „L'homme de verre".)

spre tărîmul *faptei*. Vitrificarea nu e decît primul pas către cristalizare, conştiinţa acută a vulnerabilităţii e o chezăşie a fortificării pe un plan superior, sinea nocturnă se lărgeşte către sinele diurn[35]. Dacă Tomás e un conţinător, atunci e unul de lumină, ideea fragilităţii sale somatice, a definirii sale în funcţie de rezistenţa limitată la forţele de compresiune, care ar putea opaciza şi chiar strivi micul receptacol radiant, toate acestea traduc teama faţă de agresiunea unei exteriorităţi haotice asupra unui *centru* cristalizat şi clarificat. Simbolistica *adăpostului* intim, dar casabil, a *centrului*, poate fi regăsită, aşadar, şi aici, în conotaţii mult schimbate datorită faptului că limita defensivă se restrînge de fapt la hotarele unei *făpturi*[36]. Tema *insularităţii*, atît de importantă în configuraţia simbolică de adîncime a *Nuvelelor exemplare*, îşi face prin urmare din nou apariţia într-o curioasă reducţie ontologică : de la insula geografică din *Îndrăgostitul generos*, care introduce tema, se ajunge la extrema ei concentrare : un om singur, definindu-se în opoziţie cu un ocean de adversităţi. Pe timpul nebuniei sale, Sticloanţă îşi este propria *insulă*, acuitatea cu care îşi percepe limita e generatoare de suferinţă, dar şi de capacitate radiantă ; el exercită şi o atracţie asupra semenilor, care caută în contactul cu el o garanţie de popas şi o făgăduială de lămurire pe o mică suprafaţă fermă ridicată dintr-un ocean de false interdeterminări. Aici găsim şi o explicaţie a singurătăţii lui Sticloanţă, a izolării lui în fragilitate dar şi în putere. Sticloanţă este şi puternic nu fiindcă nebunia lui ar agresa lumea, ci fiindcă exercită asupra acesteia o acţiune de remodelare ironică, acţiune contrară celei quijotice, care urmăreşte o resemantizare a universului prin modificarea reprezentării despre el ; Sticloanţă, în „nebunia" lui, operează maieutic, nu ia, de pildă, morile de vînt drept uriaşi pe care s-ar simţi chemat să-i stîrpească, ci, prin ironie şi reducere la absurd, îi sileşte pe „uriaşii" existenţi, adică pe tulburătorii raţionalităţii şi armonici, să redea „morilor" adevărata lor folosinţă, făcîndu-le să macine grîu şi nu vorbe. Cînd însă, prin vindecarea sa, Tomás Rueda (al treilea nume, ce marchează a treia etapă a aventurii ontologice a licenţiatului) îşi pierde calitatea de „insulă" existenţială, eroul se reinserează, ca element participant, în social, şi devine incapabil să mai acţioneze asupra oamenilor altfel decît recuperîndu-şi statutul, puternic estompat, de „erou civilizator" sau de „copil divin" ajuns la maturitate, aşa cum întrezăream în mitologema iniţială. Structura dinamică a acestei nuvele e prin urmare mai complexă : în ea se combină caracterul itinerant, şi anume circular itinerant (Salamanca, plecarea şi revenirea tot aici), centralizant (etapa nebuniei, petrecută la Valla-

[35] Ar fi interesantă o interpretare a aventurii ontologice a lui Sticloanţă prin prisma conceptelor româneşti *sinea* şi *sinele*, luminate de Constantin Noica în *Rostirea filozofică românească*, Editura Ştiinţifică, 1970, pp. 11—20.

[36] Folosim conceptul de *făptură* în accepţia pe care i-o dă Cornelia Mircea în *Cartea fiinţei*, Editura Cartea Românească, 1980, p. 251 : „Făptura este în primul rînd, fiinţa : fiinţa devenită şi dimensionată. Ea are, deci, o anume dimensiune *spaţio-temporală* — ce sfîrşeşte la un hotar."

dolid mai ales), şi liniar itinerant (plecarea definitivă în Nord). Faţă de aceste posibilităţi de interpretare a unei opere atît de neobişnuite, temele care au preocupat critica ni se par mai puţin interesante. Ne vom îngădui totuşi şi o scurtă prezentare a două dintre ele. Tema nebuniei a fost frecvent şi magistral tratată de către Cervantes. Amezúa crezînd chiar că poate detecta la el o predilecţie pentru asemenea cazuri (*op. cit.*, vol. II, p. 165) : Don Quijote e în acest sens cazul suprem studiat de Cervantes ; lui i se adaugă, în acelaşi roman, Cardenio şi, într-o oarecare măsură, păstoriţa Marcela, pentru ca în Prologul părţii a doua din *Don Quijote* şi în capitolul II să istorisească trei anecdote cu nebuni ; în *Persites* descrie un caz de melancolie delirantă şi unul de nebunie simulată. Buna descriere a cazurilor se datoreşte, ca şi la Shakespeare, marii puteri de observaţie a scriitorului, deoarece bibliografia de specialitate din epocă era foarte săracă, mai ales în Spania. Cercetări ale unor psihiatri din ultimele două-trei decenii au pus în lumină contribuţia lui Cervantes la propriul lor domeniu. Dacă un Karl Leonhard (*Personalităţi accentuate în viaţă şi în literatură*, trad. de dr. V. Sorin şi M. Zoltan, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1979) nu se opreşte decît la Don Quijote şi la Sancho, spaniolul A. Vallejo Nájera (*Literatura y psiquiatría*, Editorial Barna, Barcelona, 1950) analizează amănunţit cazul lui Tomás Rodaja : „Pînă la studiile moderne... despre schizofrenie şi simptomele ei primare, nu i s-a putut acorda cazului din *El licenciado Vidriera* valoarea pe care o are ca delir primar sau provenind direct din procesul morbid. La Tomás Rodaja, ideea delirantă de a-şi simţi corpul transformat în sticlă nu are antecedente în nici un complex afectiv, ci răsare subit, *ca o intuiţie* (subl. n.) ; apare în conştiinţa subiectului cu toată claritatea şi capătă un asemenea caracter de certitudine inebranlabilă, încît bietul licenţiat evită prin toate mijloacele să fie atins." Şi mai departe : „Cervantes ne descrie cu o exactitate de perfect observator clinic şi de alienist conştiincios evoluţia unei agitaţii catatonice acute care se atenuează lăsînd ca sechelă o idee delirantă, desigur nu rară, de vreme ce în cazuistica noastră avem trei bolnavi ce au alimentat aceeaşi idee delirantă ca şi în cazul cervantin. Faptul de a-ţi simţi corpul modificat se numeşte *trăire* (în orig. *vivencia*, n.n.) de *conversiune* sau de *transformare*..." (*apud* Amezúa, *op. cit.*, vol. II, pp. 168—169). Specialistul spaniol admiră „enorma capacitate de observaţie" a lui Cervantes, care nu-l privează pe licenţiat de inteligenţă, orientare, memorie etc., ci ni-l înfăţişează cu o minte foarte ascuţită, răspunzînd cu mult discernămînt întrebărilor ce i se pun, asemănătoare la rîndu-le cu nişte veritabile teste psihiatrice moderne. „Totul e perfect şi ajustat realităţii clinice în acest caz de schizofrenie paranoidă, după opinia noastră, cea mai bună dintre istoriile clinice pe care le datorăm geniului din Alcalá de Henares" (*ibidem*, p. 169). Cu tot interesul lor indiscutabil, orice tratare psihiatrică a unui caz literar, şi cu atît mai puţin în cazul licenţiatului Sticloanţă, nu aruncă prea multă lumină asupra semnificaţiilor de profunzime pe care le presupune o aventură ontologică, aşa cum ne-a apărut

nouă drama lui Tomás Rodaja, ceea ce nu înseamnă că demersul nostru ni-l considerăm altcumva decît ca pe o simplă şi schematică tentativă de descifrare şi ca pe o invitaţie la alte încercări asemănătoare. Dar şi mai puţin revelatoare au fost încercările de a-i găsi nuvelei lui Cervantes surse de inspiraţie printre cazuri reale cunoscute în epocă. Aceea care s-a bucurat de cel mai mare credit din partea criticii, preluată fiind, în ciuda perimării ei, şi în scrieri foarte recente[37], este afirmaţia că Tomás Rodaja n-ar fi decît transpunerea literară a unui personaj istoric, şi anume umanistul german Gaspar Barth sau Barthio : născut în 1587 la Custrin şi înzestrat cu o inteligenţă precoce şi o memorie ieşită din comun, acesta a studiat în diferite universităţi germane şi a călătorit prin mai toate ţările europene, inclusiv prin Spania, unde, sosit în 1613, învaţă spaniola şi traduce în latineşte *La Celestina* şi *La Diana enamorada*, de Gil Polo ; epuizat de marile eforturi intelectuale, înnebuneşte, ajungînd să se creadă — împrejurare nedocumentată, ci doar acreditată de Martin Fernández de Navarrete, acum aproape două veacuri, în a sa *Vida de Cervantes* (1819) — că este făcut din sticlă, drept care, pentru a evita să fie spart, fuge de orice contact uman. Hispanistul francez R. Foulché Delbosc demonstrează însă (1892) imposibilitatea cronologică a stabilirii unui asemenea model ; argumentelor sale li se adaugă cele ale lui James Fitzmaurice-Kelly (1897) şi ale lui G. Hainsworth (*Les Novelas ejemplares de Cervantès et la France au XVIIe siècle*. Paris, 1934), făcînd imposibilă acceptarea acestei teze. Nici alte încercări de a-i găsi modele istorice impresionantei figuri a lui Tomás Rodaja nu sînt mai convingătoare sau mai utile unei interpretări de adîncime, dincolo de pitorescul istorico-literar[38].

Revenind la albia principală a însemnărilor noastre, să spunem că prin reapariţia voalată a temei *insularităţii*, ni se pare a vedea în *Licenţiatul Sticloanţă* o introducere la secţiunea mediană a *Nuvelelor exemplare*, alcătuită din trei nuvele succesive : *Puterea sîngelui*, *Gelosul extremaduran* şi *Ilustra rîndăşită*. Ele constituie un triptic unitar, ecou direct al primei nuvele cu structură centralizantă sau centripetală asemănătoare, şi anume *Rinconete şi Cortadillo*. În toate aceste trei „studii despre iubire", spaţiul narativ se restrînge la dimensiunile unei încăperi sau ale unei locuinţe, motive simbolice, după cum am văzut, de nuanţă feminizantă şi descendentă, a căror însemnătate am mai avut prilejul s-o semnalăm. În aceste trei nuvele însă ele au o pondere maximă şi revelatoare, iar poziţia lor însăşi, adică gruparea lor centrală în cadrul volumului, dovedeşte o extraordinară voinţă de structură din partea autorului şi chiar a materiei sale literare. Acest *centru* al celor douăsprezece nuvele ne apare în plus ca un vortex, al cărui punct de maximă coborîre, *Gelosul extremaduran*, este flan-

[37] Vezi bunăoară interesantul eseu al lui Anton Dumitriu, „Don Quijote sau inversiunea condiţiei umane", în *Secolul 20*, nr. 7—8—9 / 1980, p. 80 : „nuvela *El licenciado Vidriera* întruchipează pe cunoscutul umanist al timpului Gaspard (*sic*) Barth".

[38] Vezi Amezúa, *op. cit.*, vol. II, pp. 154—156 şi 157 şi urm.

cat de *Puterea sîngelui*, care inițiază coborîrea în nocturn, și de *Ilustra rîndășiță*, în care vedem ramura ascendentă către diurnul eufemizat sau nocturnul benefic, marcată în plus și de reextensiuni spațiale ce pregătesc desfășurarea următoarelor nuvele.

După *Licențiatul Sticloanță*, care, la extremitățile sale, înregistrează totuși o vastă mișcare de pendul, între Italia și Flandra, *Puterea sîngelui (La fuerza del sangre)* revine la tema *centrului*, nu numai simbolic, dar și geografic: „*Puterea sîngelui* ne aduce în minte senzația de centru al Spaniei: pămînturi înalte, semănături verzi și monotone, ulicioare, clopote, bătrînele, hardughii, încăperi tăcute și vaste, nopți cu lună, limpezi și liniștite" (Azorín, „Al margen de *La fuerza del sangre*", în *op. cit.*, p. 38). Veche capitală a Spaniei, oraș labirintic prin excelență, nu numai pe orizontală, ci și pe verticală, prin multiplele straturi de civilizații suprapuse, generînd fiecare în parte emanații legendare ce au înriurit literatura și plastica spaniolă din toate timpurile, Toledo este ales de Cervantes ca scenă predilectă a două dintre nuvelele sale exemplare, una tocmai cea de care ne ocupăm, iar cealaltă, *Ilustra rîndășiță*, adică exact cele două voleuri laterale ale tripticului nuvelistic median. Restrîngerea spațială de care vorbeam are loc însă, în *Puterea sîngelui*, nu numai între zidurile vechii cetăți, ci și între acelea ale unei încăperi. Mișcarea internă a celor trei nuvele este de un centripetism riguros, putîndu-se vorbi de constituirea lor în adevărate *centre absorbante*. În *Puterea sîngelui*, drama e declanșată, ca și în *Spaniola englezoaică*, de un act brutal, de un rapt: un tînăr de familie bună, numit convențional Rodolfo, ajutat de cîțiva prieteni, răpește o fată necunoscută, care se întorcea la o oră tîrzie din noapte, cu familia sa, de la o plimbare pe malul rîului. Rodolfo o duce în camera lui și o posedă, profitînd de leșinul în care căzuse tînăra. Acea cameră în care se consumă infamia devine centrul-vortex al nuvelei. Scena se petrece în cel mai deplin întuneric, momentul sacrificial nocturn are loc într-un spațiu închis, pe care l-am mai întîlnit ca imagine a intimității protectoare și feminizante, pentru a-l regăsi aici ca expresie a inconștientului și al libidoului agresiv, datorită valorizărilor inculcate de noapte. Starea de leșin adînc, asemenea unui somn letargic, în care zace Leocadia de pe urma șocului răpirii, cînd este adusă în camera lui de către Rodolfo, îi conferă camerei și valori mortuare și de „eufemizare a mormîntului" (G. Durand, *op. cit.*, p. 295). Sub scenariul violului perpetrat la adăpostul beznei se străvede și o răsturnare sarcastică a motivului „frumoasei adormite". Leocadia trece printr-o experiență a similmorții, se simte ca în altă lume („Unde sînt, nefericita de mine? Ce-i cu bezna asta? Ce întuneric mă-nconjoară? Sînt oare în limbul neprihanei sau în iadul păcatelor mele?"), în care se pomenește trezită, alături de o ființă necunoscută, emanație a beznei și tăcerii. Cea dintîi armă la care apelează e cuvîntul; discursul ei, subtilă intuire a resorturilor agresivității și slăbiciunii masculine, îl obligă pe Rodolfo să se cufunde într-o tăcere nu numai prudentă, dar și panicat defensivă: încercarea de a relua iniția-

tiva şi de a „vorbi" prin forţă îi eşuează lamentabil („puterile şi dorinţele lui Rodolfo se vlăguiră"), nemairămînîndu-i deci decît s-o părăsească o vreme pe Leocadia, încuind-o în camera-mormînt. Ceea ce urmează e o admirabilă recuperare a spaţiului închis de către valorile intimităţii şi femininului. Violul, după cum avea să se vadă mai tîrziu, fusese şi act genezic şi germinativ, camera însăşi devine astfel spaţiu matricial, din care eroina renaşte treptat : Leocadia ia în posesie, mai întîi tactil, încăperea şi, după ce găseşte fereastra şi o deschide, luna, astrul feminin prin excelenţă, invadează interiorul şi-l revalorizează : nuanţele tandre şi molatice precumpănesc acum, damascurile de pe pereţi, strălucirea moleomă a podoabelor de aur, totul propune izomorfisme în mod obişnuit solare, dar feminizate şi atenuate în cazul nostru. La lumina lunii descoperă Leocadia şi crucifixul de argint care, pe lîngă celelalte amănunte înregistrate cu prezenţă de spirit detectivistă, îi va servi la identificarea locului unde fusese dezonorată şi a persoanei agresorului. Teofania simbolică, pe fond lunar, accentuează şi mai mult izomorfismul centrului şi al spaţiului închis care-şi recapătă semnificaţia protectoare ; mai importante aici decît conotaţiile creştine ni se par cele arhaice ale simbolismului crucii, şi în primul rînd simbolica orientării spaţiale şi a ordonării lumii pornind de la un centru coagulant, ca şi semnificaţia ascendentă, legată de simbolismul pomului (Mircea Eliade). Acelaşi proces de cosmicizare e prezent şi în maternitatea Leocadiei, care aduce pe lume un fiu zămislit de un tată nu numai necunoscut, dar şi nevăzut, pruncul fiind astfel nu rod al păcatului, pentru că Leocadia era deasupra oricărei vini, ci, paradoxal, al virtuţii fertilizate printr-un act de o imaculaţie generică. Rodolfo, asimilabil oarecum tipurilor fabuloase înrudite cu figura Sburătorului din basmele româneşti, e deposedat în fapt de odaia lui, care dobîndeşte valorile duble ale pîntecului matern şi ale mormîntului. Copilul procreat în această încăpere plăteşte la şapte ani după aceea cu jertfă de sînge şi este adus să renască, printr-un aparent joc al hazardului, în aceeaşi cameră sacrificială, pe care Leocadia o recunoaşte numaidecît şi face dovada irecuzabilă cu ajutorul crucifixului teofanic. Se infiltrează astfel şi vagi sugestii marianice, mai cu seamă în neobişnuita concepţie despre onoare profesată de tatăl Leocadiei („Adevărata dezonoare stă în păcat, iar adevărata onoare în virtute ; cu spusa, cu dorinţa şi cu fapta îl huleşti pe Dumnezeu, iar cum tu nici cu spusa, nici cu gîndul, nici cu fapta nu l-ai hulit, socoteşte-te cinstită, căci eu unul aşa te voi socoti, fără să te privesc niciodată altfel decît ca tatăl tău bun."). Dacă, socialmente vorbind, părinţii ei o înţeleg pe Leocadia şi o iartă (atitudine extrem de rară în epocă [39]), rămîne participarea

[39] O discuţie amplă despre onoare şi reputaţie socială (*honor, honra*) se găseşte la Amezúa, *op. cit.*, vol. I, pp. 200—211, unde se stabileşte şi formula atitudinii cervantine : Onoare = Virtute şi Onoare = Reputaţie. Despre *Puterea sîngelui*, piesă foarte importantă la dosarul problemei, se discută la pp. 207—209, relevîndu-se originalitatea şi îndrăzneala concepţiei lui Cervantes.

ei la o supravină ontologică a dedublării, a spargerii unității, de care nu o poate absolvi decît jertfa semnificativă a fiului. Sîngele vărsat de el (fusese răsturnat și lovit la cap de un călăreț pe o stradă din Toledo) revitalizează spațiul intim, insularitatea originară, transformîndu-l în centru energetic care-i atrage la sine, îi *soarbe* așa zicînd, pe cei risipiți în lume, restituindu-i într-o unitate refăcută. Evenimentul nunții Leocadiei cu Rodolfo are loc tot noaptea, dar iarna, în aceeași casă, și numai după ce atît ea cît și agresorul acum cucerit trec printr-o nouă încercare a morții : tînăra e socotită ca moartă după ce cade într-un leșin adînc, simetric, după cum ea însăși observă, cu acela inițial, și din care se trezește tot în brațele lui Rodolfo, trecut și el printr-un leșin cu aparențe letale : organizarea simetrică a momentelor narative fundamentale consolidează infrastructura simbolică a nuvelei. Noaptea — feminină și erotizată — din scena finală, proiectată ca un episod de fertilitate pe fondul hibernal sterp, se face ecoul nopții din camera sacrificială, lumina lunii e înlocuită de aceea a luminărilor. Pe lîngă valorile plastice, care constituie una din cele mai mari reușite ale acestei nuvele caravaggești, luminările își aduc propria lor contribuție simbolizantă : Leocadia apare flancată de două lumînări purtate de două slujitoare în sfeșnice de argint („înaintea sa pășeau două fete, luminîndu-i calea cu două lumînări de ceară în două candelabre de argint") ; simbol al luminii ascendente, al nupțialității și al unității spiritului și materiei, eclerajul final reia simetric valorile de clar-obscur inițiale, dar le schimbă sensul, marcînd jubilația sufletelor scăpate din chingile morții. Capodoperă a nuanței și lirismului, *Puterea sîngelui* trimite direct la următoarele două nuvele, subsumabile tot unui eroticon violent și plasate în cadre simbolice înrudite : insularitatea e pe rînd ilustrată de o locuință-cetate și de un han, ambele centripete.

Locuința-cetate ne întîmpină în *Gelosul extremaduran (El celoso extremeño)*. Peregrinările unei tinereți disolute ale acum bătrînului Carrizales stabilesc și limita vestică a geografiei *Nuvelelor exemplare*, și anume Indiile Occidentale (limita estică e Cipru), de unde protagonistul se întoarce încărcat de aur și de ani. Căsătoria unui bătrîn de șaptezeci de ani cu o fată neajunsă încă la nubilitatea deplină (Leonora are treisprezece-paisprezece ani) introduce încă de la început motivul actului de agresiune erotică, echivalabil raptului și violului, care declanșează acțiunea nuvelelor din tripticul median amintit. Carrizales este „căpcăunul" care își „răpește" (își cumpără) soția și o ascunde într-o cetate inexpugnabilă, crede el, ridicată în Sevilla, unde se afla și cealaltă „cetate", casa lui Manglipodio. Carrizales construiește o casă de tip oriental, cu grădină de portocali și izvor în mijloc, imagine care de cele mai multe ori figurează o reducție a paradisului sau a unei lumi suficiente sieși, o *imago mundi* sau o lume în mic. În cazul de față însă casa-grădină devine o temniță-grădină. Toate legăturile cu lumea cea mare sînt tăiate și, mai mult, pentru a garanta siguranța izolării perfecte a tinerei neștiutoare în micro-

cosmul autarhic al casei lui Carrizales, spațiul acesteia e supus unui vehement și radical proces de demasculinizare. Cu excepția stăpînului însuși, senil însă și după toate probabilitățile neputincios, orice prezență masculină e riguros exclusă : la stradă, casa e păzită de un negru eunuc care-și petrece zilele într-un soi de purgatoriu sau de vamă intermediară, neputînd nici ieși în oraș, nici intra în locuința propriu-zisă ; însoțitoarele Leonorei sînt toate fecioare, virgină e pînă și dădaca, răvășită de un libido exasperat și nesatisfăcut la cei aproape patruzeci de ani ai săi ; sînt excluse pînă și aluziile iconografice la masculinitate, tapiseriile din încăperi nu reprezintă nici o ființă de parte bărbătească. Ferestrele sînt astupate, ermetizarea față de exterior e totală, zidurile suprainălțate ale teraselor nu îngăduie altă priveliște decît cerul : un univers emasculat și populat de o redutabilă feminitate frustrată și supratensionată. O suită de simboluri secundare nu fac decît să întărească izomorfismele feminine ale casei lui Carrizales : porțile frecvente, pe care nu le poate folosi decît stăpînul, sînt tot atîtea simbolizări ale sexului feminin ; cheia (simbol masculin) și broasca (simbol feminin) sînt de asemenea imagini puternic sexualizate, cu atît mai mult cu cît singura „cheie" *(llave maestra)* care poate deschide toate „ușile" casei este și ea în posesia lui Carrizales ; umbra unei Mari Zeițe distructive planează astfel deasupra textului, și bătrînul nu-i poate fi decît victimă resemnată, dovadă că în final nu întreprinde nici un act de răzbunare. Sensul microcosmic al locuinței și al centrului, lipsite de posibilitatea de a integra elemente masculine (G. Durand, *op. cit.*, p. 305), își exacerbează potențele simbolice feminizante, și anume pe cele ale „agresivității pasive", dînd incintei fortificate nu coloratura unui „spațiu intim fericit", ci pe aceea a unei teribile *vagina dentata*, care îi mutilează pe cei ce pătrund acolo. Singurele derivative ale exasperării libidinale de care vibrează „seraiul" lui Carrizales sînt *jocurile* eroto-mimetice (Leonora și însoțitoarele ei se joacă cu păpuși, compensînd iluzoriu sterilitatea mediului) și *mîncarea* : se devorează acolo o profuziune de dulciuri, într-un ritual exasperat al *înghițirii*, singura posibilitate de încorporare în efigie a substanței unei lumi inaccesibile. Regimul acestui harem insularizat este nocturn : Leonora nu iese din locuință decît înainte de revărsatul zorilor, și numai însoțită de Carrizales, pentru a asista la liturghie ; tot în regim nocturn are loc și acțiunea propriu-zisă a nuvelei, începînd cu încercările lui Loaysa de a pătrunde în citadelă. Despre conotațiile mitologice ale *Gelosului extremaduran* am vorbit cu prilejul prezentării tezei lui M. Baquero Goyanes (vezi mai sus, p. XXIX) și nu e cazul să mai revenim. Loaysa poate fi, într-adevăr, asimilat unui Orfeu care coboară în Infern, în căutarea unei Euridice necunoscute lui, numai că mobilul lui fiind mai mult curiozitatea decît dragostea, după cum s-a mai remarcat, aplicarea mitologemei orfice ni se pare mai puțin revelatoare, cu atît mai mult cu cît nici Loaysa nu are nimic de erou solar, și nici Leonora nu trăiește într-un spațiu populat de semne ale fecundității subterane, ca în cazul Euridicei. Apoi, utilizarea muzicii de către Loaysa trebuie

pusă mai curînd în legătură, credem noi, cu puternica simbolică sexuală a acestei drame a erosului frustrat. Fără a fi de acord cu teza lui Gilbert Durand despre muzică, nu putem să nu recunoaștem pertinența unor observații ale lui, perfect verificabile în datele nuvelei de care ne ocupăm. Pentru autorul citat, „muzica nu e decît rezultatul raționalizat al unei imagini încărcate de afectivitate, și mai ales, al gestului sexual" (*op. cit.*, p. 434) și muzica este o „meta-erotică a cărei funcție e de-a împăca contrariile și de-a stăpîni totodată fuga existențială a timpului" (*op. cit.*, p. 432). Muzica lui Loaysa îl captivează compensatoriu pe portarul emasculat, iar pe locatarele fecioare le aduce într-o veritabilă transă erotică, potențată de dansuri (H. Zimmer susține că orice coregrafie ritmică are un substrat erotic, „nu numai în sensul că numeroase dansuri sînt o pregătire directă sau un substitut al actului sexual, dar și pentru că dansul ritual joacă întotdeauna un rol preponderent în ceremoniile solemne și ciclice care au drept scop să asigure fecunditatea și mai ales perenitatea grupului social în timp", G. Durand, *op. cit.*, p. 419) : „Se ridicară toate și prinseră să se facă țăndări dănțuind". Pe lîngă muzică întîlnim o suită de acțiuni care îndesesc țesătura simbolică a narației, în primul rînd însăși *pătrunderea* lui Loaysa în marea matrice stearpă și fatală, cu operațiile auxiliare, ce țin de sfera *săpatului* (groapa de sub poarta de la stradă), a *găuririi* (perforația din dulapul rotitor prin care femeile îl examinează pe fante din cap pînă-n picioare, Loaysa expunîndu-se cu bună știință și fiind în plus și luminat de negru cu o torță plimbată în sus și în jos) ; a *decubitului* (comunicarea dintre dădacă, acea imagine tipică a feminității vorace, și Leonora, culcate pe brînci, prin deschizătura pentru pisică de la partea inferioară a ușii dinspre camera lui Carrizales ; a *tîrîrii* și a *claustrării* (convietuirea lui Loaysa cu eunucul, în podul de la intrare, izolarea aceluiași Loaysa cu Leonora într-o încăpere mică și izolată în care îi conduce dădaca) : toate aceste acțiuni marchează simbolic pătrunderea în caverna-locuință, care, pierzîndu-și orice sens de intimitate liniștitoare, nu mai e decît pîntec sterp și devorator. Frustrarea pecetluiește totul, ca într-o derulare onirică : dansul abia început se întrerupe de teama trezirii stăpînului narcotizat, Marialonso, dădaca, se extenuează în încercarea zadarnică de a-și satisface poftele, Loaysa însuși adoarme în brațele Leonorei, fără ca adulterul să se poată consuma. Să amintim că în varianta manuscrisă din codicele Porras de la Cámara, lucrurile își urmează cursul normal ; deznodămîntul din versiunea definitivă a nuvelei a dat loc la nesfîrșite comentarii contradictorii, despre care am discutat mai sus. Privind însă *Gelosul extremaduran* ca pe o dramă a frustrării și a eșecului erotic, varianta definitivă pentru care a optat Cervantes ni se pare de o logică impecabilă ; restabilirea echilibrului cosmic prin armonizarea contrariilor nu poate avea loc, așa cum se întîmplă în toate celelalte nuvele cu sfîrșit fericit, aici protagoniștii fiind condamnați fiecare în felul său : Carrizales moare, prins în propria sa trapă, locuința-temniță devenindu-i mormînt, Leonora se călugărește, osîndindu-se la sterilitate, iar Loaysa, emasculat

simbolic, pleacă în Indii, luînd de fapt locul lui Carrizales şi rescriind poate circularitatea unui destin asemănător, pentru care tinereţea depravată a amîndurora i-ar fi calificat în egală măsură. De ce toate acestea ? *Gelosul extremaduran* (ca şi *Căsătoria înşelătoare)* e o nuvelă în care constituirea sau încercarea de constituire a cuplului (ca purtător de armonizare cosmică) nu este rezultatul unui şir de încercări la care sînt supuşi ambii parteneri şi pe care ne-a plăcut să le numim, nu fără motiv, iniţiatice. Or, după cum am mai spus, Carrizales îşi „cumpără" pur şi simplu soţia. O „armonie" înjghebată atît de artificial şi de nemeritat nu poate decît să se destrame, asaltul exteriorului asupra centrului izolat (încercarea lui Loaysa de-a o cuceri pe Leonora, fără să o ştie şi fără să o iubească) nu poate duce nici el la o reechilibrare ; în sfîrşit, centripetismul micro-lumii centralizante se arată nimicitor cu toţi cei atraşi în mîrtejului său. Un singur element simbolic, nerelevant însă în nuvela de faţă, contrazice totuşi parţial triumful sterilităţii şi al morţii într-un spaţiu configurat îndeobşte ca simbol al închiderii paradisiace, şi anume fîntîna sau izvorul din centrul grădinii, izvorul originar adus aici să fertilizeze şi să purifice. Sudul i-a fost însă ostil. Acţiunea lui va rodi tocmai în Nord, în acel Toledo din *Puterea sîngelui,* unde, în hanul Sevilianului, vom întîlni un belşug de ape vitalizante. Dar să mai examinăm o dată, înainte de a o părăsi, casa lui Carrizales : organizată autarhic, refuzînd orice schimb firesc de substanţe cu exteriorul, casa aceasta, în care Américo Castro a crezut că poate descifra aluzii politice la Spania lui Filip al II-lea şi chiar la figura monarhului, ne apare ca o reducţie fidelă a Spaniei din vremea lui Cervantes. Limitele geografice ale nuvelei acoperă limitele imperiului, din Indii pînă în Italia ; acest uriaş imperiu se comportă însă la fel cu microuniversul lui Carrizales, aceleaşi le sînt în primul rînd voinţa de izolare orgolioasă şi geloasă, ruptura cu exteriorul, adică, în cazul Spaniei, cu Europa, şi de aici singurătatea spirituală în care Spania se complăcea în chip sinucigaş. Ortega y Gasset şi Américo Castro au studiat acest fenomen, primul dîndu-i şi o formulare extrem de plastică şi de sugestivă. După Ortega y Gasset, faptul că singura ţară în care Contrareforma a dat rezultate dezastruoase a fost însăşi aceea care o generase, adică Spania, în timp ce în Franţa, de pildă, urmările ei au fost mai degrabă pozitive sau, oricum, dinamizante, se explică prin coincidenţa dintre Contrareformă şi „o maladie teribilă ce s-a produs în ţara noastră coincizînd, în mod surprinzător, cu [perioada] Conciliului din Trento, organul Contrareformei. Această maladie a fost ermetizarea poporului nostru în raport şi faţă cu restul lumii, fenomen ce nu se referă îndeosebi la religie, şi nici la teologie sau la idei, ci la totalitatea vieţii, avînd, tocmai de aceea, o origine cu desăvîrşire străină de chestiunile eclesiastice şi care a constituit adevărata cauză a pierderii Imperiului nostru. O numesc «tibetanizarea» Spaniei... [o] radicală ermetizare faţă de orice exterior, inclusiv faţă de periferia Spaniei înseşi, adică faţă de coloniile şi Imperiul ei" (Anexă la *La idea de principio en Leibniz,* în *Obras completas,* 1965, vol. VIII, pp. 355—356). Casa lui Carrizales ni se pare un simbol desăvîrşit în ipoteza unei psihanalize is-

torice a acelei perioade din istoria Spaniei și cea mai elocventă ilustrare a unei operații de ermetizare față de influențele externe, și nu numai față de ele, ci și față de sine, ca însemnînd și o jugulare a posibilităților de iradiere asupra aceluiași exterior temut : o asemenea izolare nu poate duce decît la sterilitate și moarte spirituală lentă. O șansă de supraviețuire există totuși oriunde, există oriunde un izvor ce adună apele unor subsoluri puternic vascularizate și necompartimentabile, țîșnind irepresibil pînă și în centrul celei mai refractare și mai orgolios nerodnice grădini și readucînd-o în cele din urmă, chiar la mari depărtări, la rosturile sale de fecunditate esențială.

Ajungem astfel la cea de-a treia nuvelă a tripticului median, și anume *Ilustra rîndășiță (La ilustre fregona)*. Scena se mută din nou în labirinticul, dar aici, de la bun început, ascensionalul Toledo. Rolul *locuinței* centripetale, ilustrînd supratema insularității, îl joacă acum un han renumit, spre care toți eroii povestirii sînt atrași irezistibil. Singură eroina își ocupă de la început poziția centrală, pe care nu și-o mai părăsește decît în final. Structura e asemănătoare, așadar, cu a celorlalte două nuvele anterioare, dar sensul *Ilustrei rîndășițe* e pozitiv și recuperator, mai cu seamă prin comparație cu *Gelosul extremaduran*, unica nuvelă integral sumbră și cu deznodămînt tragic din ciclul *Exemplarelor*. Buna dispoziție, umorul, coloritul viu caracterizează *Ilustra rîndășiță*, deși la originea evenimentelor narate stă tot un act de agresiune și violență erotică, la fel ca și în celelalte două voleuri ale tripticului. Tatăl unuia dintre protagoniști, Diego de Carriazo, o violase în tinerețe pe o nobilă doamnă, profitînd de singurătatea în care aceasta își făcea siesta în castelul ei și pătrunzînd nestingherit pînă în iatacul unde se afla. Agresorul dăduse uitării mîrșăvia, doamna murise la scurt timp după ce, în condiții meticulos regizate, ca să-și ascundă dezonoarea, dăduse naștere unei fetițe chiar în hanul Sevilianului. Majordomul doamnei, rău intenționat, nu îi urmase instrucțiunile menite să restabilească adevărata identitate a fetiței. Aceasta, sub numele de Costanza, avea să fie crescută în hanul amintit, de către hangiu și soția lui, și să devină magnetul tuturor bărbaților ce treceau pe-acolo, păstrînd însă o rezervă glacială și tratîndu-i pe asediatori cu o asprime inflexibilă ; atitudinea ei, caracteristică unui anumit tip nuvelesc de frumusețe feciorelnică, de o virtute mîndră și intransigentă, sigură atît de capacitatea sa de atracție cît și de cea de rezistență, n-ar putea fi descrisă, credem, mai bine decît ca o *joie de la raideur*, o bucurie a rigidității, cum spune G. Bachelard (*La psychanalyse du feu*, p. 164). Costanza e singura eroină din *Nuvelele exemplare* în jurul căreia se constituie un veritabil cult colectiv, hanul Sevilianului fiind templul ei, către care se îndreaptă în pelerinaj bărbații, fără a mai ține seama că nu e vorba decît de o simplă slujnică. De fapt nici statutul acesta nu e cert, deoarece hangiii i-au creat Costanzei o situație mai aparte, ea nu se îndeletnicește cu munci de rînd, precum spălatul vaselor, nu e o *fregona*, o „rîndășiță", cum am echivalat noi, în lipsa unei soluții mai bune, activitatea ei în han e însă de ordin

superior : ei îi sînt date în grijă tacîmurile și vesela de argint destinate oaspeților de seamă ; ea le și întreține, așadar, nu numai le păzea, în sensul acesta poate fi numită *fregona*, spălătoare de vase (termenul spaniol derivă din lat. *fricare*, ca și rom. *a freca*). Eroina e oarecum zeitatea și totodată marea preoteasă a propriului templu, de al cărui „tezaur" se și îngrijește, lustruind prin frecare vasele de argint. Or, fără a vrea să participe la propriu-i cult, ea îl întreține totuși inconștient și simbolic prin însăși îndeletnicirea ei, a cărei esență mai deosebită reiese și dintr-o convorbire între cei doi prieteni, Juan și Tomás, cuplul dioscuric al nuvelei, ce aflaseră despre frumoasa fată din dialogul a doi drumeți necunoscuți, undeva, departe de Toledo. Și esența acestei îndeletniciri este că virtuoasa fecioară aprinde și întreține focul erosului, apropierea ei încălzește inimile și privirile admiratorilor pentru că ea însăși este producătoare de foc, înzestrare fericit simbolizată de ocupația pe care i-o atribuie autorul : Costanza aprinde în mod simbolic focul prin arhaica tehnică a frecării, pe care Bachelard o pune la temelia așa-numitului „complex al lui Novalis" (acesta „ar sintetiza impulsul către focul provocat prin frecare, nevoia unei călduri împărtășite", *op. cit.*, p. 70), subliniindu-i și semnificația puternic sexualizată. Ceea ce nu înseamnă că puritatea Costanzei ar fi mai puțin autentică sau ipocrită ; ca și cealaltă Costanza, Țigăncușa, ea exercită o atracție curată și limpede, ca și aparițiа ei : are părul lung și blond și este păzitoarea argintului, simbol al neprihănirii fundamentale, ca și trăsăturile ei somatice. (Să amintim că și în *Puterea sîngelui* nevinovăția eroinei e dovedită de un crucifix tot de *argint*.) Afară deci de *focul* pe care-l întreține și-l aprinde indirect, și celelalte atribute ale Costanzei sînt izomorfisme ale luminii, simbol ascensional, și el, de cea mai largă răspîndire. Dacă în controversa celor doi prieteni, pomenită mai sus, Juan *alias* Lope Asturianul acceptă cu greu ideea că frumoasa Costanza e rîndășiță (*fregona*), concluzia lui este că de vreme ce sarcina ei este să întrețină *argintul*, ea își merită în schimb calificativul obștesc de *ilustra* (sp. *ilustre*), termen ce trimite nemijlocit la ideea de lumină purificatoare, de emanație luminoasă, ca semnificație principală, și abia în subsidiar la aceea de faimă sau reputație. Aici, unui personaj feminin i se atașează prin urmare un simbolism ascendent, constatare ce ne întemeiază afirmația că nuvela de față constituie etapa urcătoare a tripticului central. Plasată ea însăși în centrul acelei locuințe-templu, ca zeitate a acestuia, Costanza se manifestă subtil, deși tot static din punct de vedere narativ, o dată prin acțiunea sa radiantă, prin focul simbolic aprins și întreținut de ea, apoi, și implicit, printr-o puternică acțiune centralizantă sau centripetă asupra exteriorului, adus să graviteze în jurul spațiului intim fortificat. Actul agresiv tipic acestei serii de trei nuvele e anterior, ca un „păcat strămoșesc" imemorial, și Costanza îi e doar victima indirectă, totala ei neconcesivitate răscumpărînd postum căderea mamei sale. O prezență simbolică importantă în această nuvelă o are și *apa*. Eroii dioscurici, fugiți de acasă în episodul lor

simili-picaresc[40], își fixează ca obiectiv „turistic" vizitarea cîtorva fîntîni sau lucrări de captare a apelor în curs de realizare pe atunci în regiunea Valladolidului, prilej cu care sînt menționate și alte cișmele celebre, prezența hidriculuí în aridítatea castiliană avînd totdeauna o coloratură festivă ; în fine, hanul Sevillanului e reputat și prin faptul că asigură drumeților apă din belșug, cărată de la Tajo de o armată de apari sau sacagii specializați. În comparație cu izvorul din grădina lui Carrizales, anihilat de sterilitatea incintei, hanul în care tronează făptura virginal radiantă a Costanzei e purificat și fertilizat de marile cantități de apă curată și mereu primenită. În acest mediu, Costanza trece prin lunga încercare a umilinței, datorită căreia își va descoperi pînă la urmă adevărata identitate și pe alesul inimii sale ; cei doi protagoniști dioscurici, atribuindu-și o falsă identitate, practică la rîndul lor „munci" care țin de același drum al inițierii pe care l-am găsit la baza tuturor nuvelelor cervantine în care erosul ajunge la o împlinire armonioasă. Poate că și în această permanență simbolică a luptei pentru cîștigarea meritată a dragostei, prin „munci inițiatice", pusă și mai puternic în evidență de cele cîteva cazuri de eșec și sterilitate, găsim încă unul din resorturile adînci ale „exemplarității" *Nuvelelor exemplare*. Situarea a ceea ce ne-am crezut îndreptățiți să numim „tripticul median" chiar în miezul volumului nu ni se pare cîtuși de puțin întîmplătoare, ci, dimpotrivă, înalt semnificativă. Trei nuvele cu mișcarea epică redusă la minimum, cu structuri simbolizante axate pe spațiul închis, locuință, incintă fortificată, cu alte cuvinte pe *insularitate*, ne-au propus un admirabil epitom al concepției cervantine despre eros. Funcționarea impecabilă a unor mecanisme simbolice, pe care nu le-am putut urmări decît foarte sumar și schematic, ne dovedește existența unei intenționalități de adîncime, a unui tîlc ascuns, atît în acest triptic cît și în nuvelele precedente. Cele din ultima parte a volumului îi vor adăuga unele nuanțe în plus.

Cu *Cele două fete (Las dos doncellas)* ni se oferă din nou, după o lungă pauză și potrivit unei ritmici subtile, o lărgire spațială considerabilă și o resituare a planului narativ în Sud, după ce referirile din finalul *Ilustrei rîndășițe* îl deplasaseră în Nord, pînă la Burgos. Noul efect al „loviturii de tac" ne readuce în plin spațiu mediteranean, pe care nici de astă dată nu-l vom întîlni în ipostaza lui deplin solară, ci predominant nocturnă și feminină. Structura nuvelei de care ne ocupăm este circular itinerantă : acțiunea se declanșează într-un han din Andaluzia, continuă cu un pelerinaj erotic spre Catalonia, alt han din apropierea Barcelonei constituie un loc de regrupare și de amplificare narativă, după care, în Barcelona, și anume într-o locuință și pe o plajă, are loc rezolvarea conflictelor principale ; drumul protagoniștilor înapoi spre casă îi poartă, cu un ocol, prin Santiago de Compostela, unde merg în pelerinaj de mulțumire lui Dumnezeu, extremă nordică de unde coboară spre locul lor de baștină andaluz. Un paralelism de destine

[40] Despre picaresc vezi mai sus, pp. XLV—XLVI și nota 29.

dublează în profunzime alcătuirea spațio-temporală a nuvelei, a cărei lectură întreprinsă în acest sens impune raportarea și la restul operei lui Cervantes și în special la partea a doua a lui *Don Quijote* : am mai vorbit despre coincidențele semnalate și studiate de Werner Krauss între *Cele două fete* și ruta sudică a cavalerului manceg, de importanța hanului ca loc geometric și ca focar al acțiunii ; apoi, din punctul de vedere al conflictului, s-au mai făcut apropieri și paralelisme între perechile Marco Antonio — Teodosia și Rafael — Leocadia, pe de o parte, și don Fernando — Doroteea și Luscinda — Cardenio, din *Don Quijote I*, pe de alta. Împrejurările acestea nu trebuie să ducă la o minimalizare a nuvelei, așa cum se întîmplă la majoritatea criticilor, cu excepția decisivă a lui Joaquín Casalduero [41]. În această „epopee a erosului", cum putem caracteriza global *Nuvelele exemplare*, nuvela de față ocupă un loc aparte și furnizează dezvoltări și nuanțări distincte. Împreună cu nuvela imediat următoare *(Doamna Cornelia)*, ea ar putea constitui o subsecțiune în economia volumului. Trecînd peste funcția de specularizare pe care o îndeplinește în cadrul unitar al operei lui Cervantes, ea reia teme și obsesii din celelalte nuvele ; cea mai importantă temă e constituirea cuplului prin „munci inițiatice", cu întreaga ei rezonanță micro și macrocosmică întîlnită și cu alte prilejuri. În această ordine de idei, formarea celor două cupluri prezintă variații însemnate, așa încît nu există nici un motiv ca să deplîngem duplicarea inutilă a acțiunii și personajelor, cum fac bunăoară Schevill și Bonilla. Teodosia își cucerește efectiv partenerul, căruia inițial i-a cedat (nici vorbă de „seducție") de bunăvoie, așa cum ea însăși recunoaște ; Marco Antonio, deși o iubea, fuge pentru că nu vrea să-și robească tinerețea, dar amenințarea morții, proba supremă, îi redă sensul cosmic al adevăratelor valori vitale, și Teodosia îl poate lua în stăpînire gata „împlînzit", așa că fuga lui poate fi interpretată mai degrabă ca o fugă de sine însuși, o falsă evadare în sterilitate, pentru contracararea căreia e nevoie de o „renaștere" purificată din sînul apelor primordiale, cum poate fi privit episodul rănirii lui în apele Mediteranei, la Barcelona, și însănătoșirea neașteptat de rapidă după convorbirea cu Teodosia. În schimb, cealaltă eroină, Leocadia, este ea cucerită de Rafael, tot lîngă mare și sub cerul nocturn, înstelat. Dar atît Teodosia cît și Leocadia cultivă o atitudine nouă pentru acea epocă : eroismul și tenacitatea condiției liber acceptate a femeii, observație pe care Casalduero a dezvoltat-o excelent în cartea sa. Privind lucrurile mai îndeaproape, se poate spune că și cele două „fete", fugind de acasă în deghizamente bărbătești, fug de ele însele, supralicitîndu-și *animusul*. Reechilibrarea lor se produce prin întîlnirea tuturor celor patru eroi cutremurați de eros chiar

[41] „Citind *Cele două fete* cu atenție, descoperim curînd o simplitate de structură și un echilibru cumpănit cu atîta delicatețe, care indică un moment de mare măiestrie pentru creația sa" (J. Casalduero, *Sentido y forma de las Novelas ejemplares*, ed. cit., p. 166). Același critic apropie povestirea Leocadiei, deghizată în tînăr, de episodul fetei suprinse de rondul nocturn al lui Sancho în Insula sa (*Don Quijote*, II, XLIX).

pe malul mării, către care îi s-au îndrumat toate încercările prin absorbirea simbolicii nevatice care-şi făcuse din nou şi pregnant apariţia în *Ilustra rîndăşiţă*, deci către un cadru simbolizant feminin de o mare bogăţie sugestivă. Să mai precizăm că toate momentele cheie ale nuvelei se petrec în regim nocturn (întîlnirile Teodosiei cu Marco Antonio ; scena din hanul andaluz, cînd Teodosia, deghizată, îşi petrece noaptea în aceeaşi încăpere cu fratele ei, don Rafael, pe care abia tîrziu, după ce i se spovedeşte, îl recunoaşte ; episodul din hanul catalan, unde se produce explicaţia dintre Leocadia şi cei doi fraţi ; scena din casa nobilului catalan, don Sancho, cînd Marco Antonio, socotit a-şi trăi ultimele clipe, se regăseşte cu Teodosia ; episodul cuceririi Leocadiei de către Rafael, pe malul mării şi sub cerul înstelat) : o constantă simbolică a coborîrii şi a feminizării, în care rolul principal îl joacă imensul ecran mişcător al mării, element originar şi arhetip al feminităţii, mişcat ciclic, asemenea femeii, de luna cerului nocturn, marea fiind şi „acel *abyssus* feminizat şi matern care pentru numeroase culturi e arhetipul coborîrii şi al întoarcerii la izvoarele originare ale fericirii" (G. Durand, *op. cit.*, p. 279). Tot la o *coborîre* asistăm şi în episodul întoarcerii acasă : cei patru pelerini, revenind de la Santiago de Compostela, *coboară* de pe un deal în valea ce le desparte aşezările şi aduc astfel împăcarea asupra scenei de luptă, de extracţie pur heraldică, dintre părinţii lor. Valea întoarcerii acasă a celor două cupluri constituite prin munci iniţiatice şi sanctificate de nuntă şi de pelerinaj încununează itinerarul simbolic al întregii nuvele : simbolismul văii „rezidă în unirea fecundă dintre forţele contrarii, în *sinteza opoziţiilor* în miezul unei personalităţi integrate", după cum „valea este şi simbolizează locul transformărilor fecundante, în care se alătură pămîntul şi apa cerească, spre a da recoltele îmbelşugate" (Chevalier, Gheerbrant, *op. cit.*, la *vallée*), ca să nu mai spunem că în acea vale împăcarea definitivă are loc sub semnul măslinilor, arhetip nu numai al păcii, dar în primul rînd al fertilităţii şi prosperităţii. Este impresionantă nostalgia reintegrării în feminin, ce domină *Nuvelele exemplare*, ca şi perfecta convergenţă a simbolurilor şi arhetipurilor care o exprimă. Am fi tentaţi chiar să credem că sub „numeroasele văluri" (Savj-López) ce ascund în aceste nuvele nostalgia dragostei împlinite se camuflează o nostalgie de acelaşi semn a însuşi omului Cervantes, dar o asemenea discuţie ar ieşi din cadrul însemnărilor noastre.

În *Doamna Cornelia (La señora Cornelia)* scena nuvelistică se mută în Italia, mai precis la Bologna şi pe drumul către Ferrara, oraş ţintă. Legătura cu Spania, într-o variantă regionalistă, e asigurată de cuplul dioscuric alcătuit din doi studenţi spanioli de naţionalitate bască, don Antonio de Isunza şi don Juan de Gamboa, reprezentanţi ai tuturor valorilor pozitive ale spiritului cavaleresc hispanic : noblеţe, înţelepciune, spirit scăpărător, generozitate şi curaj. Eroina, nobila şi frumoasa Cornelia Bentibolli, şi ducele Ferrarei se iubesc şi din legătura lor se zămisleşte un copil, pe care Cornelia îl naşte în condiţii ce fac imposibilă intervenţia

salvatoare a ducelui, potrivit înțelegerii dintre ei. După o rapidă succesiune de întîmplări dramatice și prieput conduse, cei doi iubiți și pruncul lor se reunesc și o căsnicie fericită le încununează căutarea. Conflictul nu e generat, așadar, din vina unuia dintre protagoniști, nu are loc un act de agresiune și nu se produce nici dezertarea vreuneia din părți, ci doar lucrarea hazardului întîrzie confirmarea socială a unirii fericite care, prin maternitatea Corneliei, s-a exprimat și pe plan cosmic ; nuvela, liniar itinerantă, e construită pe schema *drumului obstaculat*, care e tocmai drumul dintre Bologna și Ferrara. Două ni se par momentele definitorii ale nuvelei : primul e scena maternității frustrate a Corneliei, în casa celor doi studenți spanioli (neștiind că-l ține în brațe pe propriul său copil, Cornelia e totuși invadată de o imensă duioșie maternă pe care și-o crede fără obiect) ; al doilea e scena jubilației finale, în casa preotului prieten cu ducele Ferrarei, în care bucuria regăsirii celor doi îndrăgostiți se bolțește apoteotic parcă deasupra copilului înconjurat de toată lumea prezentă. Simbolul axial, am putea spune, al nuvelei este *drumul*, legătura dintre cei doi poli : Bologna, orașul Corneliei, și Ferrara, cetatea de scaun a ducelui. Polul bolognez e prin excelență nocturn ; zona ferrareză cultivă diurnul, întîlnirea din casa preotului are loc într-un regim exultant diurn, valoare potențată și de risipa de pietre prețioase de pe veșmintele Corneliei și ale pruncului. Axa drumului, simbol universal al trecerii și al vieții, e aici și element unificator al contrariilor cosmice, într-un epitalam luminos, încheiat cu un ospăț de nuntă, ca și în *Puterea sîngelui*. Să mai remarcăm în această foarte dinamică nuvelă (una dintre cele cărcia i s-ar potrivi cel mai bine definiția dată *Nuvelelor exemplare* de veninosul Avellaneda, în prefața sa la falsul *Quijote : comedias en prosa*, adică „piese", „acțiuni dramatice" în proză), prezența elementului carnavalesc, ecou indirect la *Îndrăgostitul generos*, fie într-o farsă involuntară, cum ar fi confuzia dintre cele două Cornelii (o Cornelie prostituată, adusă de un paj la el în odaie, în absența stăpînilor, e luată drept adevărata Cornelia, spre stupoarea protectorilor și a fratelui ei) ; fie o farsă regizată, ca aceea montată de duce în casa preotului, cînd își anunță intenția de a o părăsi pe Cornelia pentru a se căsători cu o simplă țărancă („Don Juan și don Antonio îi spuseră ducelui că fusese cea mai izbutită și mai hazlie glumă din lume") ; Cervantes reia în felul acesta cîteva motive luminoase și jubilante înainte de a modifica total și în gamă sumbră coloritul ultimelor două nuvele.

Secțiunea finală a volumului e alcătuită dintr-un diptic, discutat adeseori de critici ca o singură nuvelă, cu un voleu narativ și altul dialogat : *Căsătoria înșelătoare (El casamiento engañoso)* și *Colocviul cîinilor (El coloquio de los perros)*. Noi le vom considera separat, deși ele se implică una pe cealaltă, *Căsătoria înșelătoare* este nuvela-cadru a celeilalte, iar *Colocviul cîinilor* îi reia, răsturnate, unele structuri de bază. După cum am mai avut prilejul să remarcăm, aceste două nuvele „încapsulate" sînt totodată „înglobante" față de restul nuvelelor : majoritatea motivelor fundamentale sînt reluate și re-modulate într-o tonalitate sum-

bră și distrugătoare de iluzie (în această *Ernüchterung* vede Walter Pabst unul din sensurile totalizante ale *Colocviului)* : tema dragostei e compromisă, pastoralismul și idilismul marginalităților (țiganii vital autentici din *Țigăncușa)* sînt discreditate. Supratema insularității e exploatată pînă la ultimele consecințe, în sensul că spațiul narativ central nu mai e important prin ceea ce se întîmplă sau începe să se întîmple în limitele lui, ajunse aproape punctiforme, ci prin ceea ce se captează din exterior. „Exteriorul" haotic nu mai exercită, așadar, cum am constatat de fiecare dată, o presiune asupra „interiorului" sau asupra microspațiului coerent, încercînd să-l dezorganizeze prin agresiune sau suprasolicitare, ci dimpotrivă, *insula*, delimitată acum aproape integral ontologic, își dezvoltă la maximum forța centripetizantă, absorbind *informația* exterioară, ca și cînd ar acționa ca un miez ciclonic, ca o gură de aspirație irezistibilă ce s-ar hrăni cu evenimente exterioare și, supunîndu-le unui metabolism rafinat, le-ar transforma într-o interioritate narativă care și-ar suprapune agitația diegetică pe calmul deplin al mediului naratorial propriu-zis. Căci în spațiul-timp „prezent" al dipticului de care ne ocupăm nu se întîmplă practic nimic : dacă în *Căsătoria* licențiatul ascultă relatarea directă a stegarului, în *Colocviu* acesta nu face decît să doarmă, iar licențiatul să citească. Se „întîmplă" totuși un remarcabil proces de contracție spațială, care sfîrșește în cele din urmă printr-o abolire efectivă a spațiului fizic determinabil și printr-o prefacere a lui în spațiu mental pur, în „locul neloc" al lecturii. Stegarul Campuzano *intră* în Sevilla, deci într-un spațiu citadin clar delimitat (spitalul Învierii era situat *extra muros)* ; *intră* apoi, împreună cu licențiatul Peralta, într-o biserică, unic moment de sacralizare a spațiului, biserica fiind dealtfel consacrată Sf. Laurențiu, cel martirizat prin ardere pe un grătar, așa cum stegarul însuși îndurase, la nivel caricatural, o probă a focului prin sudațiile cărora li se supusese ; *intră* mai departe într-o locuință, aceea a licențiatului, după care stegarul *intră* în somn, adoarme, iar Peralta *intră* în spațiul aspațial al ficțiunii estetice, cufundîndu-se în lectura manuscrisului oferit de stegar, *Colocviul cîinilor*. Acest proces de contracție spațială e perceptibil și la nivelul povestirii stegarului, care constituie subiectul propriu-zis al *Căsătoriei înșelătoare*, și vom putea constata astfel un montaj de oglindiri paralele intranarative de-a dreptul amețitoare. În povestirea sa, Campuzano intră deci în hanul Solana, în tovărășia unui prieten, și acolo o zărește pentru prima oară pe doña Estefanía de Caicedo sau, mai bine, zis îi zărește doar mîna, întrucît fața îi era ascunsă sub un văl. Scurta lor conversație stabilește coordonatele de falsitate în care va decurge restul aventurii. Se cuvine să subliniem această împrejurare, deoarece tema „împăcării contrariilor" prin dragostea cosmicizată ritual, după un stagiu inițiatic mai lung sau mai scurt, temă fundamentală a *Nuvelelor exemplare*, e tratată aici în varianta negativă, reluîndu-se oarecum demonstrația din *Gelosul extremadurean* : cei doi eroi nu se iubesc, bărbatul nu exercită nici un act de agresiune asupra femeii, ei nu nutresc nici măcar o vie

curiozitate, ca Loaysa, ci își pun de la început în gînd să se înșele și să se escrocheze. În *Ilustra rîndășiță*, o scurtă frază rezumă cele două pulsiuni principale la care ne-am referit : „Cei doi (Tomás și Lope, n.n.) se sculară, amîndoi tare dornici s-o vadă pe Costanza, numai că dorința unuia era o *dorință curioasă*, iar a celuilalt o *dorință îndrăgostită*" (subl. n.). În cazul de față, avem însă de-a face cu o dorință de înșelare, situație nouă în eroticonul *Nuvelelor exemplare*. Mînat de această dorință, stegarul Campuzano intră în presupusa casă a Estefaniei, inversare malignă a arhetipului locuinței ca spațiu al intimității și confortului intim : acest spațiu își destramă țesătura de iluzii și se contractă și mai mult, stegarul și trecătoarea lui soție pătrund în altă locuință, de data aceasta o biată odaie sufocantă („Ne-a dus într-o încăpere strîmtă, în care se găseau două paturi atît de apropiate, încît păreau unul singur"), dar și aceasta dispare, și stegarului nu-i mai rămîne decît propriul său cufăr, simbol meschin al mormîntului, foarte aproape de pulverizarea sau de anularea totală, printr-o implozie definitivă, a spațiului contractat la maximum : „M-am dus să-mi văd cufărul și l-am găsit deschis asemenea unui mormînt în așteptarea trupului răposat". Dar înainte de aceasta, Campuzano făcuse o vizită la aceeași biserică Sf. Laurențiu, unde, după ce se rugase, căzuse într-un somn profund din care trebuise a fi trezit de alții : aici, în acest somn vecin cu moartea, urmat de viziunea cufărului sicriu, găsim punctul de inserție a spațiului oniric ce structurează următoarea nuvelă. Toate încercările prin care trece stegarul Campuzano, la prima vedere tipul clasic al „păcălitorului păcălit", duc la un eșec total în planul erosului, dar au totuși o direcție salvatoare, mai întîi subsidiară, în cele din urmă preeminentă : emasculat simbolic de Estefania, Campuzano se răscumpără printr-un derivativ estetic : devenind scriitor. Ultima contractare spațială căreia îi e supus este camera de sudații din spitalul Învierii, unde trece prin proba focului, în micul infern al încăperii arzătoare, din care iese diminuat trupește, dar cu facultățile intelectuale suprapotențate ; el însuși e conștient de valoarea și sensul suferințelor prin care i-a fost dat să treacă : „Îmi socotesc binevenite toate nenorocirile numai pentru că datorită lor am ajuns în spitalul unde-am văzut ceea ce am să-ți spun acuma", îi mărturisește el licențiatului Peralta. „Pelerinajul inițiatic" se desfășoară, așadar, și în această nuvelă, deși aici toate valorile propuse în celelalte nuvele (dragostea și căsătoria în primul rînd) apar compromise, pentru ca un singur țel să se propună reflecției : salvarea prin artă nu numai a unui individ, ci chiar a unei lumi întregi, asimilate unui sistem contemplativ. Spațiul estetic astfel autonomizat își exclude pînă și autorul, care se cufundă în somn în timp ce opera îi este citită, dar și succesivele „adormiri" ale lui Campuzano au un înțeles mai adînc, deoarece „ochiu-nchis afară înlăuntru se deșteaptă", „autorul" dezvoltînd noi rețele onirice, noi spații absorbante care vor capta iarăși exterioritatea factuală, o vor prelucra după legile spiritului, în neștiute scăpărări neuronale, și propunînd-o iarăși lumii cititorilor, care vor declara cu superioritate, ca și licențiatul Peralta, că-i înțeleg și-i gustă „meșteșugul" și „invenția", și-l vor

invita în mod condescendent pe autorul „mincinos" la o plimbare, și autorul va primi poftirea, în așteptarea altui soma creator, și procesul de generare ficțională va continua la nesfîrșit: dipticul final al *Nuvelelor exemplare* este eminamente deschis, întrucît însuși licențiatul suspicios îl poftește pe scriitorul Campuzano să-și aștearnă pe hîrtie și cel de-al doilea dialog, istorisirea cînelui Scipione. Suprema „încercare" propusă aici de panoplia inițiatică a *Exemplarelor* este prin urmare „abolirea realului", condiție sine qua non a existenței lui „mîntuite" în planul oglindirii estetice, așa cum în unele nuvele erotice separarea de ființa iubită era condiția regăsirii pe un plan superior. Aici găsim poate și morala „realismului" cervantin, a extraordinarei impresii de autenticitate și căldură omenească degajată de scrierile lui : scriitorul știe că trebuie să treacă totul — realitate, viață, ființă — printr-un moment de negare ontologică a Totului, ca într-o moarte inițiatică și rituală, pentru ca Totul să poată renaște. De aici și imensa capacitate de „subtextualizare" a paginii cervantine : această fabulă despre lupta scriitorului cu realul ne e propusă, într-o viziune spirituală totalizantă, sub masca unei istorisiri exacte, pline de umor și de ironie; sordida aventură matrimonială prin care trece puțin recomandabilul stegar Campuzano nu e decît replica simbolică a unui calvar neapărat necesar eliberării spiritului, este istoria devenirii unui scriitor conștient de fragilitatea contururilor lumii, de imprecizia propriului nostru statut ontologic (problemă pusă încă în *Licențiatul Sticloanță)*, de instabilitatea hotarului dintre rațional și absurd, dintre sublim și abject, e istoria clarificării de sine a unui scriitor care își sacrifică bucuros propria credibilitate („scoase de la piept un catastif și-l puse în mîinile licențiatului, care-l primi rîzînd și luînd parcă în zeflemea tot ce auzise și tot ce gîndea că va citi"), mizînd totul pe posibilitatea de a-și acredita viziunea. „Armele" au revenit aici la „litere". Ficțiunea a fost asumată ca unul din modurile de a fi în lume.

Recuperarea estetică a realului prin ficțiune e chiar tema ultimei nuvele, a douăsprezecea, *Colocviul cîinilor*. Emanație directă a nuvelei precedente, *Colocviul* e pus și el sub semnul aceleiași contracții spațiale : convorbirea dintre cei doi cîini are loc pe suprafața unei rogojini, în imediata vecinătate a „camerei infernale" în care stegarul își viscează veghea. Contracția spațiină, semnalată de noi, e însoțită și de o accelerare temporală intensă, observată și analizată și de Joaquin Casalduero (*op. cit.*, pp. 193—194). Dialogul celor doi cîini înzestrați în chip miraculos cu darul vorbirii [42] e

[42] Nu e cazul și locul să discutăm și unele probleme de istorie și teorie literară *strictu sensu* puse de această nuvelă : a făcut-o detaliat Amezúa, *op. cit.*, vol. II, pp. 413—415 („Animalele vorbitoare în literatură", antecedentele lui Cervantes) și pp. 416—418 (considerații despre forma dialogată folosită aici de Cervantes). În altă ordine de idei, Casalduero precizează că Cervantes inaugurează în Spania „literatura de «vise» și «elucubrații» (*sueños* și *disparates*)" ; prioritatea lui este istorîceste confirmată, spune criticul, „deoarece și-a publicat opera înainte de Quevedo" (J. Casalduero, *op. cit.*, p. 195).

perceput ca o stare de excepție de natură epifanică, pe care beneficiarii ei se grăbesc să o folosească integral, aflîndu-se din această pricină într-o permanentă „criză de timp" narativă : „Zorindu-mă să dau glas la tot ce-mi voi putea aminti, chiar de-o voi face învălmășit și încîlcit, pentru că nu știu cînd îmi va fi cerut înapoi bunul acesta pe care-l am de împrumut", spune Berganza. Nici în această nuvelă *nu se întîmplă*, așadar, *nimic*, în timpul și în spațiul naratorial : nimic din exterior nu le pîndește sau atacă *insula*; cei doi interlocutori nu și-o părăsesc nici ei ; singurul „eveniment" care-i implică pe amîndoi este o revelație de natură ontologică : aceste două personaje canine, cu realitate istorică certă („cîinii lui Mahudes" au existat ca atare la Valladolid), devin personaje fictive după ce sînt absorbite de vortexul nuvelei precedente, și nouă ne apar ca niște proiecții onirice ale unui personaj proiectat la rîndul său în ficțiune de către un supra-autor, Cervantes. Ei bine, aceste personaje plasate la un nivel de gradul al treilea al „ficționalizării" sînt obiectul celei mai adînci dileme ontologice : sînt oare cîini adevărați sau oameni metamorfozați în cîini ? „Umanizarea" era, oricum, sensul aventurilor nu pur și simplu picarești, ci, iarăși o spunem, inițiatice, relatate de Berganza și chiar al acelora, presupuse doar, ale „criticului" Scipione. Incertitudinea statutului lor ontologic se aseamănă cu drama lui Tomás Rodaja, deosebindu-se de ea prin spectaculos și radicalizare, deoarece sînt disputate două „tărîmuri nivelice", puternic distincte, dar implicate totodată în „desfășurarea nivelică" unitară a ființei [43]. Aflați, printr-un „miracol", cred ei, pe un tărîm nivelic superior, din care s-ar putea să fi fost însă decăzuți cîndva, cei doi cîini își analizează condiția omenește, în lume și prin lume ; ei își rememorează existențele ca pe o succesiune de încercări al căror deznodămînt nu putea fi decît „saltul nivelic" actual, oricît ar fi acesta de fragil și de provizoriu. Berganza și Scipione trăiesc astfel fulgurantul extaz al făpturii determinate nivelic ce are șansa de a contempla, fie și într-o infimă fracțiune de timp, tărîmul nivelic superior : sensul aventurii celor doi cîini este, așadar, cu toată desfășurarea lui grotească și hazlie, unul superior spiritual și ascensional. Ei înșiși sînt conștienți de aventura lor ontologică, dar, ca roade ale unui geniu prin excelență prismatic, nu lipsesc nici ei a se comporta asemenea autorului lor : „profeția" vrăjitoarei Camacha, care îi metamorfozase în cîini încă de la naștere („La forma lor dintîi se vor întoarce / cînd vor vedea cu grabnică silință / trufașii cocoțați cum se dărîmă / și se ridică cei umili din țărnă, / o mînă-atotputernică urnindu-i"), e supusă de către Scipione unei ascuțite lecturi critice care coincide cu o critică ideală a oricărei alegoreze și, implicit, a oricărei abordări hermeneutice, însăși această critică văzîndu-se însă

[43] Aplicăm terminologia folosită de Corneliu Mircea în propriul său sistem ontologic expus în *Cartea ființei* (Cartea Românească, 1980), citată și mai sus de noi ; vezi îndeosebi pp. 77—79, „Deschiderea nivelică" ; e cel mai rodnic model teoretic ce ni s-a oferit în discutarea acestui aspect al nuvelei lui Cervantes.

suspectată perspectivic de platitudine și de literalitate nerelevantă; apoi, chiar imaginea reducționistă pe care o propune Scipione în locul profeției prea generale nu e decît tot o traducție alegorică, mai plastică oarecum din punctul de vedere al semnificantului, și care, la rîndul ei, poate face obiectul unei lecturi hermeneutice în condiții similare cu cele contestate „profeției" și devenind la fel de contestabilă ea însăși, nici mai mult nici mai puțin decît propria noastră încercare de a întreprinde o lectură a *Nuvelelor exemplare* călăuziți și de imaginea simbolică a „jocului de biliard" : „Zic, dar — spune Scipione, interpretînd „profeția" —, că înțelesul adevărat e un joc de popice, unde iute se prăbușesc cele ce stau în picioare și se ridică la loc cele căzute, și asta datorită mîinii cui îi stă în putere s-o facă." E, prin urmare, aici o dublă critică și, oricît ar părea de paradoxal, o dublă apologie a acelui mod de lectură „polisemic" care-și trage obîrșia încă din opera unui Clement Alexandrinul (secolul al II-lea e.n.), potrivit căruia în lectura unei scrieri trebuie distinse patru sensuri posibile : sensul literal, moral, anagogic și mistic, model ce va fi preluat și din nou propus de un Dante, în *Scrisoarea către Can Grande*. Opera literară își devine astfel la Cervantes, și nu e prima oară cînd o constatăm, propriul său metatext, fără a-și sacrifica însă nici o clipă suculența și carnalitatea. Un foarte nimerit prilej de meditație în acest sens poate fi și constatarea că istorisirea lui Berganza, despre care numeroși critici au afirmat că reia teme fundamentale din întregul volum, reproduce, spre surprinderea noastră (și nu știm dacă faptul acesta a mai fost consemnat ca atare), însăși osatura simbolizantă de profunzime a *Nuvelelor exemplare*, și anume pe aceea întemeiată pe numărul doisprezece. Într-adevăr, succesiunea aventurilor lui Berganza însumează, pînă în momentul povestirii, exact douăsprezece episoade, coincizînd cu tot atîtea schimbări de stăpîn ; astfel, cîinele slujește pe rînd : 1. un parlagiu de la abatorul din Sevilla, 2. un cioban căruia îi păzește turma de oi, 3. un negustor din Sevilla, 4. un alguazil din același oraș, 5. toboșarul unei companii în curs de alcătuire, 6. niște țigani care-l iau la ei în șatră și-l închid într-o peșteră, 7. un grădinar morisc de pe lîngă Córdoba, 8. un student dramaturg, 9. un director de trupă, 10 și 11. „alte două trupe de actori" și 12. pe bunul creștin Mahudes, pe care-l ajută la cerșit pentru opere de binefacere, „slujbă dreaptă și sfîntă", păzind totodată spitalul Învierii. Că prezența acestui număr cu simbolism foarte bogat nu poate fi întîmplătoare la un scriitor ca autorul *Nuvelelor exemplare* a încercat să demonstreze și Walter Pabst, ale cărui argumente le-am înfățișat mai sus ; cu atît mai mult se poate spune că așa stau lucrurile de vreme ce structura macroscopică a volumului e reprodusă în abis de alcătuirea microscopică a unui element component dintr-o singură nuvelă, și aceea concluzivă și „înglobantă". Se poate adăuga acum la simbolica numărului doisprezece prezentată de W. Pabst și completată și de noi cu unele date constatarea că, prin intermediul acestui număr informant, *Nuvelele exemplare* ne propun modelul unei „scări a vieții", imagine alegorică de o largă răspîndire în Evul Mediu și în epoca ba-

rocului, consemnată foarte frecvent în literatura emblematică, în diferite variante potrivit cărora modelul vieții omenești era organizat în de la trei pînă la douăsprezece *vîrste*. Samuel S. Chew, bunăoară, în cartea sa *The Pilgrimage of Life* (Kennikat Press, Port Washington / London, 1973 [ed. I, 1962], p. 172) citează un poem de Thomas Tusser (1524 ?—1589), *Mans age devided into twelfe seuerns*, unde apare ideea că viața omenească se întemeiază pe douăsprezece ucenicii de cîte șapte ani ; același autor comentează și o gravură a lui Jean-Jacques Boissard (din *Emblemata nallica et latina*, 1584), intitulată „Omnium rerum vicissitudo", în care tema celor douăsprezece vîrste e îmbinată cu motivul „roata vieții", exact ca și în *Nuvelele exemplare* : la Boissard, roata reprezentată are douăsprezece spițe, iar pe obadă, la distanțe egale și în dreptul fiecărei spițe, sînt plasați doisprezece trandafiri, de la cel mai fraged boboc, trecînd prin cei în plină floare, pînă la ultimul, cu petalele scuturate și uscat. Nimic însă din acest alegorism oarecum rece și didactic nu ne întîmpină la Cervantes ; la el, structura simbolizantă e mascată în belșugul vital al operei, care o secretă poate chiar spontan, fără participarea deplină conștientă a autorului. A fost totuși voia lui ca aceste douăsprezece etape ale drumului omenesc către perfecțiune, care ne amintesc și cele douăsprezece „stațiuni" ale Calvarului, să aibă ca protagoniști doi cîini : ei sînt cei care prezintă și parcurg una dintre cele mai vaste panorame ale vieții spaniole din epocă, precum și un itinerar al vieții umane în general. Ultim cuplu dioscuric al *Exemplarelor*, Scipione și Berganza sînt și cei doi cîini psihopompi ai întregului ciclu narativ : Berganza apare chiar în atitudinea caracteristică a cîinelui consacrat de ritualuri diverse călăuzirii sufletului celor defuncți în lumea de dincolo, dar aici într-o valorizare eufemizantă și carnavalescă ; el o „veghează" astfel pe vrăjitoarea Cañizares, în moartea ei aparentă, scenă în care puteni vedea și o replică negativă la o pînză celebră a manierismului italian, și anume *Moartea Procridei*, de Piero di Cosimo, aflată la National Gallery din Londra (tablou în al cărui simbolism cîinii joacă un rol de prim rang). Cum însă funcțiile simbolice pozitive ale cîinelui sînt dublate și de o latură nocturnă, cîinele fiind și un animal demonic, funcția acestei nuvele susținute de cei doi cîini cu statut ontologic incert, dar hotărît ascensional, poate fi interpretată, în sine și în raport cu celelalte nuvele, ca o coborîre în infernul ce pînă la a douăsprezecea nuvelă nu fusese decît schițat, și ca o încercare de reurcare spre lumea valorilor pozitive părăsite sau compromise. Lumea oamenilor cu care au de a face cîinii este ea însăși o lume decăzută și demonică, dominată de o imagistică a atrocității (sînge, corupție, vrăjitorie), cîinii reprezentînd în anumite împrejurări singurul element corectiv și de opoziție. Interesant e și faptul că Sudul e teatrul celor mai cumplite încercări ale lor, acolo toți factorii marginali, de care vorbeam referitor la *Țigăncușa*, își manifestă puterile distructive și dizolvante ; de aici cîinii urcă treptat spre Nord, unde se mută centrul salvator, care aici este orașul Valladolid, situat în aceeași zonă

centrală a Spaniei în care se află și Toledo, cetatea ascensională din *Ilustra rindășită*. Cervantes n-a avut zile prea bune la Valladolid, aici a întrezărit însă șansa mîntuirii prin scris, aici si-a dat seama că poate face saltul într-un tărîm nivelic superior, aici se găsea cînd i-a apărut *Don Quijote*-le din 1605, aici, ca și stegarul Campuzano, închis într-un similar infern al derizoriului și sordidului, a plecat urechea și a desprins din șoaptele nocturne ale visului o poveste despre șansa omului de mîntuire prin spirit și prin creație. Căci după împlinirea prin dragoste, principală temă a simfonismului *Nuvelelor exemplare*, e introdusă acum, în ultimele două mișcări, și tema salvării prin creația spirituală. „Darul vorbirii" ține și pentru om de miracol, și miracolul trebuie meritat, iar sufletul pregătit să-l primească, pregătire ce nu se poate săvîrși decît printr-o tainică urmare de „munci" inițiatice. Dovada că acestea au fost duse la bun sfîrșit este calma efigie generică a *scriitorului* din ultimele rînduri ale *Nuvelelor exemplare* : „Domnule stegar, să nu ne mai întoarcem la harța aceea. Eu unul pricep artificiul colocviului și invenția, și cu asta basta. Să mergem pe Espolón, ca să ne înviorăm ochii trupului, că eu pe cei ai minții mi i-am înviorat." La capătul muncilor se ridică acela care a descoperit lumina „slujbei drepte și sfinte" a scrisului : „Deși colocviul acesta e născocit și nu s-a petrecut aievea niciodată, mi se pare atît de bine alcătuit, încît domnul stegar poate merge mai departe și cu al doilea", îi spune licențiatul Peralta, cucerit. Și ultimele cuvinte din întregul volum, pe care ne îngăduim să le montăm în succesiunea celor de mai sus, sînt unele ce consemnează *plecarea din nou* a scriitorului : „Să mergem — zise stegarul; și cu asta, s-au dus". Cercul *Nuvelelor exemplare*, al acestui epos al iubirii, s-a închis cu o imagine a scriitorului, așa cum de fapt s-a și deschis, în *Prolog*, cu autoportretul artistului la bătrînețe. Să fie oare și acesta unul din tîlcurile ascunse ale capodoperei cervantine, una din „tainele care înalță" „rodul gustos" al *Nuvelelor exemplare* ?

1 iunie — 1 noiembrie 1981

Sorin Mărculescu

NOTĂ DESPRE TRADUCERE

Traducerea de față, prima versiune românească integrală a Nuvelelor exemplare, *cărora li se adaugă, în* Anexă, *și* Falsa mătușă (La tía fingida), *text atribuit lui Cervantes și tradus acum întîia oară în limba română, a fost realizată pe baza celei mai bune ediții critice de pînă azi :* Obras completas de Miguel de Cervantes Saavedra. Novelas ejemplares. *Tomos I—III, edición publicada por Rodolfo Schevill y Adolfo Bonilla, Gráficas Reunidas, S.A., Madrid, 1922—1925. Am folosit de asemenea : ediția devenită clasică, dar din păcate incompletă (cuprinde doar șapte nuvele),* Miguel de Cervantes, Novelas ejemplares, *edición, prólogo y notas de Francisco Rodríguez Marín, Espasa-Calpe, Madrid, vol. I (1975 [ed. I, 1915], vol. II (1969, [ed. I, 1917]) ;* Cervantes, Novelas ejemplares, *edición preparada por Mariano Baquero Goyanes, Editora Nacional, Madrid, 1976. Toate celelalte surse documentare utilizate în elaborarea aparatului critic (studiu introductiv, note și comentarii) sînt citate la locurile cuvenite.*

O trecere în revistă a puținelor traduceri parțiale care au precedat-o pe a noastră se găsește în G. Baiculescu, Al. Duțu et Dorothea Sassu-Țimerman, Échos ibériques et hispano-américains en Roumanie. *Bibliographie littéraire sélective, Bucarest, 1959, pp. 40—42. Valoroasă, dar prezentînd, din păcate, serioase omisiuni, e traducerea de către Ion Frunzetti a* Căsătoriei pe furate *și a* Colocviului Cîinilor *în antologia sa* Proza picarescă spaniolă, B.P.T., 1961 ● [ed. I, 1955].

NUVELE EXEMPLARE

PROLOG CĂTRE CITITOR

Tare-aş vrea, de-ar fi cu putinţă, preaiubitule cititor, să mă lipsesc a mai scrie prologul acesta, fiindcă cel pe care l-am pus în *Don Quijote*-le meu nu mi-a căzut atît de bine încît să mai am poftă a păcătui încă o dată cu cel de faţă. Vina o poartă şi un prieten dintre cei mulţi pe care mi i-am cîştigat de-a lungul vieţii, mai degrabă cu firea decît cu iscusinţa mea, care prieten ar fi putut prea bine, aşa cum e obiceiul şi datina, să mă deseneze şi să mă graveze pe prima foaie a cărţii acesteia, deoarece portretul meu i l-ar fi dat vestitul don Juan de Jáuregui [1], şi cu asta s-ar fi mulţumit atît ambiţia mea cît şi dorinţa unora care ar vrea să ştie ce obraz şi ce înfăţişare are cel ce cutează a ieşi cu atîtea născociri în piaţa lumii, sub ochii oamenilor, scriind sub portret : Acesta pe care-l vezi aici, cu faţa prelungă, cu părul castaniu, fruntea netedă şi nestînjenită, cu ochii veseli şi cu nasul coroiat, deşi bine proporţionat, cu barba de argint, dar care, cu nici douăzeci de ani în urmă, era de aur, mustăţile mari, gura mică, dinţii nici mărunţi, nici crescuţi, deoarece n-are decît şase, şi aceştia în stare proastă şi într-o şi mai proastă aşezare, fiindcă nu-şi răspund unii altora ; trupul nici prea-prea, nici foarte-foarte, nici mare, nici mic, culoarea vie, mai degrabă albă decît smeadă, adus niţel de spate şi nu tocmai sprinten de picior ; aceasta e, zic, înfăţişarea autorului *Galateei* [2] şi al lui *Don Quijote de la Mancha*, şi-a aceluia care-a făcut *Călătoria la Parnas*, după modelul celei a lui Cesare Caporali Perugimul [3], şi alte opere ce umblă creanga pe aici şi poate fără numele stăpînului lor [4] ; se numeşte îndeobşte Miguel de Cervantes Saavedra. A fost soldat mulţi ani, iar cinci şi jumătate rob,

răstimp în care a învățat să fie răbdător în restriști. În bătălia navală de la Lepanto și-a pierdut mîna stîngă în urma unei împușcături de archebuză, rană pe care, deși preaurită, el o socotește frumoasă, căci a căpătat-o cu cel mai vrednic de amintire și mai înalt prilej din cîte au văzut veacurile trecute și trag nădejde să vadă cele viitoare, luptînd sub steagurile învingătoare ale fiului [5] acelui trăsnet al războiului, Carol Quintul, de fericită amintire. Și dacă în memoria prietenului de care mă plîng nu s-ar mai ivi și alte lucruri, în afara celor pomenite, pe care să le spună despre mine, eu însumi mi-aș aduce în sprijin două duzini de mărturii și i le-aș spune în taină ca să mi se lățească numele și să mi se adeverească mintea. Pentru că e o nerozie să crezi că asemenea elogii dau glas fără greș adevărului, nici laudele și nici ocările neavînd un înțeles hotărît și fără greș.

În sfîrșit, de vreme ce prilejul acesta s-a dus, iar eu unul am rămas mofluz și fără chip, voi fi nevoit să mă folosesc de limba mea care, deși gîngavă, n-are să fie astfel și la rostirea adevărurilor, care, spuse prin semne, obișnuiesc să fie înțelese. Și așa îți spun încă o dată, dragă cititorule, că din *Nuvelele* acestea pe care ți le ofer nu vei putea găsi nicicum tocăniță de potroace, fiindcă n-au nici picioare, nici cap, nici mărunțaie, nici altceva asemănător ; vreau să spun că declarațiile de dragoste pe care le vei găsi în unele dintr-însele sînt atît de cuviincioase și atît de măsurate cu rațiunea și cugetarea creștinească, încît nu-l vor putea îmboldi la gînd rău pe cititorul neprevăzător sau grijuliu din cale-afară.

Le-am dat numele de *exemplare*, și de iei bine aminte, nu e nici una din care să nu poți scoate vreo pildă folositoare ; și de n-ar fi să lungesc vorba, ți-aș arăta poate rodul gustos și cinstit ce s-ar putea scoate deopotrivă din toate laolaltă ca și din fiecare în parte.

Gîndul meu a fost să așez în piața statului nostru o masă de biliard, unde fiecare să se poată distra fără a păgubi porțile [5a], zic fără a păgubi sufletul sau trupul, pentru că petrecerile cinstite și plăcute mai degrabă folosesc decît dăunează.

Da, fiindcă nu totdeauna stăm în biserici, nu totdeauna umplem paraclisurile, nu totdeauna ne îndeletnicim cu tre-

burile, oricît de nobile ar fi ele ; sînt ceasuri de destindere, cînd duhul împovărat cată a se odihni.

Tocmai în acest scop sădim copaci de-a lungul aleilor, căutăm izvoarele, netezim pripoarele şi cultivăm grădinile cu sîrg. Voi cuteza să-ţi spun un lucru, şi anume că de s-ar putea întîmpla cine ştie cum ca învăţătura acestor *Nuvele* să strecoare în cititorul lor vreo dorinţă sau vreun gînd necurat, mi-aş tăia mai degrabă mîna cu care le-am scris decît să le scot în lume. Vîrsta mea nu-şi mai îngăduie să ia în deşert cealaltă viaţă, căci în al cincizeci şi cincilea an cîştig alţi nouă şi-o iau înainte[6].

La asta mi s-a înhămat mintea, într-acolo mă duce aplecarea mea, cu atît mai vîrtos cu cît mă bate gîndul, şi chiar aşa şi este, că eu sînt cel dintîi alcătuitor de nuvele[7] în limba castiliană, căci multele nuvele ce-au văzut lumina tiparului într-însa, toate sînt tălmăcite din limbi străine, pe cînd acestea sînt numai ale mele, neimitate şi nefurate : mintea mea le-a zămislit şi le-a născut pana mea, şi-acuma cresc în braţele tiparniţei. După ele, dacă nu mă părăseşte viaţa, îţi ofer *Muncile lui Persiles*[8], carte ce cutează a se lua la întrecere cu Heliodor, de nu cumva, de prea multă cutezanţă, are să iasă cu mîinile sus ; şi mai întîi, şi încă-n scurt timp, vedea-vei lungite isprăvile lui Don Quijote şi hazul lui Sancho Panza[9], iar după aceea *Săptămînile din grădină*[10].

Mult făgăduiesc, cu puteri atît de slabe ca ale mele, dar cine oare putea-va ţine-n frîu dorinţele ? Numai la un lucru vreau să iei seama, şi anume că de vreme ce am avut îndrăzneala să îndrept aceste nuvele către marele conte de Lemos[11], vor fi ascunzînd cine ştie ce taină care le înalţă.

Destul acum, mai zic doar să te aibă Domnul în paza lui, iar mie unuia deie-mi răbdare să îndur bine răul pe care au a-l spune despre mine o seamă de subtili şi de scrobiţi. Vale.

LUI DON PEDRO FERNÁNDEZ DE CASTRO

Conte de Lemos, de Andrade şi de Villalba, marchiz de Sarria, gentilom din suita Maiestăţii sale, vicerege, guvernator şi căpitan general al regatului Neapolelui; comandor al ordinului Zarza, al ordinului de Alcántara

În două greşeli cad îndeobşte cei ce-şi dedică operele vreunui principe. Prima este că în scrisoarea căreia îi zic de închinare şi care trebuie să fie scurtă şi succintă, se lungesc anume şi pe larg, mînaţi fie de adevăr, fie de linguşeală, ca să-i reamintească nu numai isprăvile părinţilor şi bunicilor, ci şi pe toate cele ale rudelor, prietenilor şi binefăcătorilor lor. A doua este de a le spune că şi le pun sub ocrotirea şi sprijinul lor pentru ca limbile înveninate şi clevetitoare să nu cuteze a le muşca şi ponegri.

Eu, aşadar, fugind de aceste două neajunsuri, trec sub tăcere aici măreţiile şi titlurile vechii şi regalei case a excelenţei voastre, cu nefîrşitele-i virtuţi, deopotrivă înnăscute şi dobîndite, lăsîndu-le ca noii Fidiaşi şi Lisipi să caute marmuri şi bronzuri în care să le graveze şi să le sculpteze, pentru a rivaliza cu dăinuirea vremurilor.

Necum n-o implor pe excelenţa voastră să primească sub tutela sa cartea de faţă, pentru că ştiu că dacă nu e bună, chiar de-aş pune-o sub aripile hipogrifului lui Astolfo[12] şi-n umbra măciucii lui Hercule, Zoilii, Cinicii, Aretinii şi Bernii [13] nu ar pregeta s-o treacă pe sub ascuţişul blamului lor, fără a păstra respect nimănui. O implor doar pe excelenţa voastră să ia seama că îi trimit, ca să nu zic nimic, douăsprezece povestiri care, de n-ar fi fost lucrate în atelierul înţelegerii mele, s-ar crede vrednice să stea alături de cele mai sulemenite.

Aşa cum sînt, aşa ies în lume, şi eu unul rămîn aici nespus de mulţumit, deoarece mi se pare că-mi arăt într-o

oarecare măsură dorința de-a o sluji pe excelența voastră, ca pe adevăratul meu stăpîn și binefăcător. Păzească Domnul Dumnezeul nostru etc.

Din Madrid, la patrusprezece iulie o mie șase sute treisprezece.

Sluga excelenței voastre,
Miguel de Cervantes Saavedra

Marchizul de Alcañices către Miguel de Cervantes

SONET

Dacă-n morala pildă,-n dulcea-aflare
Cervantes, a măiestrei grave lire,
Conceptu-l vede-n docta-i agrăire,
rai prins pe-o pînză cititorul are ;
mai bine vede, căci, iscoditoare,
vru mintea-ţi din minciună să deştre
doar adevărul ce-i menit s-aspire
spre-a datoriei volnică-ndrumare.
Subiectului memoria-i dă cale
în timp, astfel că-n sumă-atît de mică
încap chiar şi extremele, succinte,
şi-i nobilă-nsuşire-a faimei tale
că una pe condeiu-ţi se ridică,
şi cel din Lemos alteia-i părinte.

Fernando Bermúdez y Carvajal, ofiţer al ducelui de Sesa, către Miguel de Cervantes

Făuri gîndirea clară
a mintosului Dedal
labirintul epocal,
operă de soi şi rară ;
dar de faima-ar fi să-ţi sară
peste-al Cretei monstru-acel,
ştiu că-n bronz şi în penel
ar sădi, cernînd cuvinte,
în douăşpe labirinte
duh mai mult decît în el ;

iar dacă natura-i, doar
felurită-n mii de feţe,
preabogată-n frumuseţe
şi în meşteşug şi har,
proslăvească mai sprinţar,
nou Cervantes şi subtil,
înfloritu-acest april,
ce cu felurimea-i poate
să uimească faima-n toate
felurimile fertil.

Don Fernando de Lodeña către Miguel de Cervantes

SONET

Lăsaţi, o, nereide,-acele-umbroase
iatacuri, din cleştare-adînc zidite,
abia de spume vagi acoperite,
dar cu podoabe de mărgean luxoase ;
leşiţi din văi plăcute şi retrase,
driade ale sihlei neştirbite,
şi voi, o, muze, pururea slăvite,
lăsaţi izvorul cu licori mănoase,
şi-aduceţi toate-un singur ram de-acolo,
din pomu-n care Dafne preschimbată,
aspru ştiu pe blondul zeu să-nfrunte,
deşi, de n-ar fi fost pentru Apolo,
s-ar face laur astăzi ca să poată
doar să-ncunune-a lui Cervantes frunte.

Juan de Solís Mejía, gentilom curtean, către cititori

SONET

O, tu, care-ai citit cu mintea trează
aceste pilde, de-ai luat aminte,
vei şti c-au tainic miez de-nvăţăminte,
ce pentru placul tău se deghizează !

Bine-ai ştiut, Cervantes plin de vază,
umana fire,-amestecînd cuminte
plăcutul şi cinstitul în cuvinte,
tain ce duh şi trup îndestulează.
Măreaţă eşti acum, filosofie ;
doctrină, azi, morală, în talare
cum porţi, n-ai să-ţi auzi nicicînd hulire ;
dar dacă-ţi va lipsi tovărăşie,
să nu te-aştepţi ca spiţa muritoare
virtutea şi grandoarea să-ţi admire,

ȚIGĂNCUȘA

Pare-se că țiganii și țigăncile n-au venit pe lume decît ca să fie hoți ; se nasc din părinți hoți, cresc cu hoții, învață carte de hoți și, pînă la urmă, ajung hoți cu ușorul și cu binișorul, iar pofta de a fura și furatul sînt la ei ca niște însușiri de nedespărțit, care nu li se mai smulg decît odată cu moartea.

Așadar, una din neamul lor, o țigancă bătrînă, ce putea fi pensionată în știința lui Cacus [15], crescu o fată și-i puse numele Prețioasa, învățînd-o toate țigăniile, toate feluriile de înșelăciuni și dibăciile furtișagurilor. Ajunse Prețioasa aceasta cea mai neîntrecută dansatoare din cîte se găseau în toată țigănia, și cea mai frumoasă și mai mintoasă din cîte s-ar fi putut găsi nu numai printre țigani, ci și printre toate frumoasele și mintoasele cărora li s-ar putea duce faima în lung și-n lat. Nici arșițele, nici vînturile, nici toate vitregiile cerului, cărora țiganii le sînt supuși mai mult decît alți muritori, nu-i putură veșteji chipul și nici tăbăci mîinile ; și, lucru încă mai de mirare, creșterea grosolană de care avusese parte nu ieșea la iveală într-însa, ci ai fi zis că se născuse cu daruri mai înalte decît cele de țigancă, deoarece era cum nu se poate mai curtenitoare și mai bine chibzuită.

Și totuși era și cam îndrăzneață, dar nu într-atîta încît să arate vreo necuviință, ci, iscusită fiind, era și atît de curată, încît în fața ei nici o țigancă, fie ea bătrînă sau tînără, nu îndrăznea să cînte cîntece deșucheate sau să rostească vorbe nelalocul lor ; și, în sfîrșit, bunica își dădu seama ce comoară de nepoată are, și astfel, bătrîna zgrip-

țuroaică se hotărî a-i da drumul vulturiței să zboare și a o-nvăța să-și cîștige pîinea cu gheare'e ei.

Porni Prețioasa bogată în colinde, strigături, seguidille și sarabande ca și-n alte stihuri, mai cu seamă balade, pe care le cînta cu farmec deosebit. Căci vicleana de bunică-sa își dădu seama că asemenea jucărioare și vorbe de duh, la puținii ani și la multa frumusețe a nepoatei, nu se putea să nu fie momeli și imbolduri preafericite ca să-i sporească cheagul, așa că-și făcu rost de ele și le căută pe toate căile cu putință, căci se află și poeți care ajung la înțelegere cu țiganii și le vînd operele lor, așa cum sînt unii pentru orbi, născocindu-le miracole și mergînd la parte cu ei (de toate se află pe lume), și amenințarea foamei face ca mințile să se înhame la lucruri care nici nu-s pe hartă.

Prețioasa crescu pe feluritе meleaguri ale Castiliei și, după ce împlini cincisprezece ani, așa-zisa ei bunică o readuse la Curte și la vechea lor șatră, acolo unde și-o au îndeobște țiganii, pe cîmpiile Sfintei Barbara [16], socotind să-și vîndă marfa la Curte, unde totul se cumpără și totul se vinde. Și întîia intrare a Prețioasei în Madrid a fost într-o zi de Sfînta Ana [17], patroană și ocrotitoare a orașului, cu un dans la care luau parte opt țigănci, patru vîrstnice și patru fete, și un țigan, mare dansator, ce le călăuzea ; și deși toate se purtau curate și frumos împodobite, prospețimea Prețioasei era atît de mare, încît, încetul cu încetul, tuturor celor care o priveau începură a li se scurge ochii după dînsa. Peste sunetul tamburinei și al castanietelor și din vîrtejul dansului se ridica un zvon ce proslăvea frumusețea și farmecul țigăncușei, și dădeau năvală băieții s-o vadă, și bărbații s-o privească. Dar cînd o auziră cîntînd, dansul fiind cîntat [18], să te ții ! Atunci i-a mers cu adevărat vestea țigăncușei și, cu consimțămîntul lor obștesc, staroștii serbării i-au destinat premiul și cununa pentru cel mai frumos dans ; iar cînd au ajuns să-l joace în biserica Sfintei Maria, în fața icoanei Sfintei Ana, după ce dănțuiră toate, Prețioasa apucă o dairea și-n sunetul ei, rotindu-se în cercuri largi și nespus de ușoare, cîntă următoarea baladă [19] :

Pom preascump, ce multă
vreme n-a dat roadă,
gata, gata asupră-i
negru văl să cadă
și dorința pură
soțu-i să-și prefacă
doar în deznădejde
și-ndoială amară ;
ci din prea zăbava-i
dat fu să se nască
sila ce din templu
pe cel drept afar' dă ;
dar pînă la urmă
sfînta glie stearpă
dete tot belșugul
care-i lumii hrană ;
ea, tarapanaua
cu matrița rară
ce Domnului forma-i
dete, om s-apară ;
maică-a unei fiice-n
care Domnu-arată-și,
vrînd și-avînd putința,
măreția toată :
ești, prin ea și tine,
primitoarea casă,
Ana,-n care omul
dup-alin aleargă.
Într-un fel, știu bine,
vorba ta curată,
drept și sfînt, nepotul
ți-o ascultă-ndată.
La castelul slavii
cum te-arăți părtașă,
rude-ar vrea să-ți fie
mii din lumea largă.
Fata și nepotul,
ginerele, iată,
poți de ei fi mîndră
pricina ți-e dreaptă.
Tu însă, umilă,

părăsişi îndată
locul unde fiica
sta-n umila şcoală ;
şi-astăzi lîngă dînsa
şi cu Domnu-n slavă,
parte-ai de-o-nălţime
nici în vis visată.

Cîntecul Preţioasei îi lăsă uimiţi pe toţi cei ce-o ascultaseră. Unii spuneau : „Dumnezeu să te binecuvînteze, fetiţo !“ Alţii : „Păcat de codana asta că-i ţigancă ! Zău, zău că merita să fie fiică de mare senior.“ Erau şi alţii mai din topor, care spuneau : „Las' numai să crească fetişcana, c-o să-şi dea ea poalele peste cap ; să mor dacă nu se-mpleteşte-ntr-însa un năvod de pescuit inimi.“ Altul, mai omenos, mai necioplit şi mai capiu, văzînd-o cu cîtă uşurinţă dănţuieşte, îi zise : „Trage-i bine, fato, trage-i ! Haida-hai, dragostelor, călcar-aţi prăfşorul tot cu repejorul !“ Şi ea răspunse, fără a se opri din joc : „Şi-o să calc prăfşorul tot cu repejorul !“ [20] Se sfîrşiră ajunul şi sărbătoarea Sfintei Ana, şi Preţioasa rămase cam ostenită, dar atît de lăudată pentru frumuseţea, iscusinţa, înţelepciunea şi priceperea ei la dans, încît se strîngea lumea roată şi vorbea despre dînsa pretutindeni la curte.

Cincisprezece zile mai tîrziu se întoarse la Madrid împreună cu alte trei fete, cu dairele şi cu un dans nou, tuspatru doldora de balade şi cîntecele vesele, dar cuviincioase toate, fiindcă Preţioasa nu le îngăduia însoţitoarelor ei să cînte cîntece fără perdea, după cum nici ea nu cîntase vreodată, lucru la care mulţi luară seama şi-o preţuiră şi mai mult. O clipă nu se dezlipea de dînsa ţiganca cea bătrînă, prefăcută în Argusul ei, de frică să nu-i fie răpită şi ascunsă ; îi zicea nepoată, iar ea o lua drept bunică. Porniră a dănţui la umbră, pe strada Toledo-ului, şi din mulţimea celor ce se ţineau după ele se alcătui numaidecît o roată mare, şi-n vreme ce ele dansau, bătrîna le cerea de pomană privitorilor şi plouau asupră-i paralele şi gologanii ca pietrele pe podeală [21], de unde se vede că şi frumuseţii îi stă în putere să trezească milostenia adormită.

Isprăvind dansul, Preţioasa zise :

— Dacă-mi dați patru gologani, am să vă cînt eu singură o baladă tare frumoasă, care povestește cum a plecat regina stăpîna noastră Margarita la molitva de lehuză, în Valladolid, și s-a dus la San Llorente ; să știți că-i vestită și-i alcătuită de un poet activ, ca un căpitan de batalion.

Nici nu isprăvi de rostit acestea, și aproape toți cei ce stăteau roată în jurul ei prinseră a striga :

— Cînt-o, Prețioaso, uite patru gologani de la mine.

Și căzură asupra ei gologanii ca grindina, încît bătrîna nu mai prididea să-i adune.

După ce-i fu strînsă, așadar, recolta și umplut hambarul, Prețioasa scuturâ iar daireaua și, pe ton curgător și înfocat, cîntă următoarea baladă :

La molitva de lehuză
o regină-ntre regine,
și prin merit, și prin nume,
giuvaer bogat, azi vine.
Inimile ca și ochii
le tîrăște după sine,
fala și evlavia-adîncă
toți privindu-i cu uimire.
Și spre-a dovedi că-i parte
jos venită din tărie,
stă-ntre soarele Austriei
și-a Aurorei frăgezime.
O urmează un luceafăr
răsărit pe negîndite
cînd și cerul, și pămîntul
plîng în noaptea-acelei zile.
Dacă stelele din ceruri
fac rădvane strălucite,
cerul ei de alte stele
vii-n calești, împodobit e.
Ici, Saturn bătrînul barba-și
mîngîie, fecior se simte
și, desfătul leac dînd gutei,
chiar tîrziu de-i, merge sprinten.
Zeul vorbăreț ascute
limbile-ntru măgulire,

Cupidon stă-n cifruri multe
prinse-n perle și-n rubine.
Colo-i furiosul Marte
întrupat în ageri tineri
ce și de-umbra lor se-nfoaie,
bătăioși mereu și chipeși.
Lîngă-a' soarelui lăcașuri
Iupiter pășește, nimeni
neputînd clinti hatîrul
cîștigat prudent și bine.
Luna vine în obrajii
unor omenești zeițe,
Venus castă-n frumusețe
printre cele-n cer ivite.
Ganimezi micuți o droale
trec, merg, vin, se-ntrec în șire
pe-al miraculoasei sfere
brîu de jar bătut în ținte.
Și ca totul să uimească
și ca totul să te mire,
dărnicie nu mai este,
ci de-a dreptul risîpire.
E Milanu-n stofe scumpe,
în privelişti rare-ntins e,
Indiile-aduc olmaze,
și Arabia-arome fine.
Cu cei arși de gînd pidosnic
vine pizma ce sfîșie,
bunătatea-apoi în inimi
de leali spanioli se-mbie.
Veselia-atotobștească
de tristețe și restriște
fuge, bate străzi și piețe,
parcă și-ar ieși din fire.
Binecuvîntînd mutește,
guri tăcerea mii deschide,
și băieții toți repetă
bărbătească proslăvire.

Zice unul : „Viță-aleasă,
crește, suie,-neinge,-atinge-ți
ulmul fericit [23] ce umbră
mii de veacuri să-ți prefire,
întru slava ta și-a Spaniei
propășire-n vremi și cinste,
tu, Bisericii dîrz reazem
și lui Mahomed micire".
Altul strigă : „Porumbiță
dalbă, viața lungă-ți fie,
să ne-aduci pe lume vulturi
toți cu două coroniță [24],
să ne-alunge din văzduhuri
răpitoarele porniță,
și s-acopere, sub aripi,
temător ascunsul bine."
Altul, mai cu greutate,
mai isteț și mai cuminte,
zice, plin de voie bună
și în ochi, și în cuvinte :
„Perla-aceasta ce ne-ai dat-o,
naeru-Austriei, ca nimeni,
ce de clădării prăvale,
cîtor răi de hac le vine,
cîte mari nădejdi trezește,
cîte-năbușă dorințe,
cîte temeri nu-nțelește,
cîte tainițe ucide !"
Și sosi-n sfîrșit la templul
Fenixului sfînt [25], nainte
ars, dar viu rămas, la Roma,
întru slava-i pretutindeni.
La icoana vieții înseși,
doamnei cerului slăvite,
celei ce, fiind umilă,
stele-azi calcă-n drum smerite,
mamei și Fecioarei una,
ca și fiicei și soției
Domnului, îngenunchează,
Margarita așa zice :

„Ce mi-ai dat, și eu îți dărui,
mînă darnică-ntru bine,
că unde lipsește daru-ți,
pururea se-ntind pecingeni.
Pirga roadei mele toată,
o, Fecioară, ți-aduc ție,
pleacă-ți ochii blînzi asupră-i,
ia-o, apăr-o și-o ține.
Tatălui i-l dau în grijă,
căci un om-Atlas s-ar frînge
sub povara de regate
și de-ndepărtate clime.
Inima acestui rege
știu că Domnu-n mîini o ține,
știu că tu, miloaso, totul
de la Domnul poți obține."
Isprăvindu-și rugăciunea,
alta-asemeni să ridice,
imnuri prind și voci ce-arată
slava pe pămînt că vine.
Încheiată liturghia,
cu regească rînduire
fastuos s-a-ntors pe crugu-l
minunata sferă vie.

Abia își termină Prețioasa balada. cînd din ilustrul auditoriu și respectabilul senat care-o asculta se alcătui un singur glas din multe altele, zicînd :

— Mai cîntă o dată, Prețiosico, că o să ai bani cît pămîntul !

Peste două sute de inși se uitau la dans și ascultau cîntecul țigăncilor, și-n toiul lui se nimeri să treacă pe-acolo unul din locțiitorii de primar, care, văzînd atîta lume adunată, întrebă ce este. Și îi răspunseră că stăteau și-o ascultau pe Țigăncușa cea frumoasă, care cînta. Locțiitorul de primar, curios fiind, se apropie și trase cu urechea o bucată de timp, dar, ca să nu-și compromită gravitatea, nu ascultă balada pînă la sfîrșit, cum însă țigăncușa îi păruse peste poate de încîntătoare, îi porunci unui paj de-al lui să-i spună țigăncii celei bătrîne să vie pe-nserat la el acasă cu țigăncușele, căci voia să le-audă doña Clara,

soţia lui. Pajul făcu întocmai şi bătrîna zise că avea să vină.

Sfîrşiseră dansul şi cîntatul şi schimbară locul ; sosi atunci un paj tare frumos gătit, se apropie de Preţioasa şi, dîndu-i o hîrtie îndoită, îi spuse :

— Cîntă, Preţiosico, balada de-aici, că-i tare frumoasă, şi-am să-ţi mai dau şi altele din cînd în cînd, ca să-ţi dobîndeşti cu ele faima de cea mai bună cîntăreaţă de balade din lume.

— Am s-o-nvăţ bucuros — răspunse Preţioasa —, şi ai grijă, domnule, să nu uiţi să-mi dai baladele de care vorbeşti, numai să fie cuviincioase, iar de vrei să ţi le plătesc, să facem tîrgul cu duzina, o duzină cînt, o duzină plătesc ; şi dacă-ţi închipui că ţi-aş putea plăti înainte, să ştii că aşa ceva nu-i cu putinţă.

— Măcar pentru hîrtie să-mi dea domniţa Preţioasa — zise pajul —, şi-o să fiu mulţumit ; şi mai mult, balada ce nu va ieşi bună şi cuviincioasă nu va intra la socoteală.

— Alegerea rămîne pe seama mea — răspunse Preţioasa — ; şi zicînd acestea, porniră pe stradă mai departe, şi, de la o zăbrea, nişte cavaleri le strigară pe ţigănci.

Preţioasa se lipi de zăbrea, care era joasă, şi văzu într-o sală foarte frumos împodobită şi foarte răcoroasă numeroşi cavaleri ce petreceau, care preumblîndu-se, care jucînd felurite jocuri.

— Vreţi să mă miluiţi, şeniori ? — zise Preţioasa, care, ţigancă fiind, vorbea peltic, asta trăgîndu-li-se din meşteşug, nu din fire.

La glasul Preţioasei şi la ivirea chipului ei, lăsară baltă jocul cei ce jucau şi plimbarea cei ce se preumblau, şi se grăbiră şi unii, şi alţii să vină la zăbrea ca s-o vadă, întrucît şi aflaseră despre ea, şi spuseră :

— Intraţi, intraţi, ţigăncuşelor, că aici o să fiţi miluite.

— Am plăti-o scump — răspunse Preţioasa — dacă ne-aţi şi ciupi cu nemiluita.

— Nu, pe cinstea noastră de cavaleri — răspunse unul — : poţi intra fără grijă, copilă, fii sigură că nimeni n-o să ţi se atingă nici de vîrful pantofilor, nu, jur pe ordinul de pe pieptul meu.

Şi puse mîna pe însemnele celui de Calatrava [26].

— Preţioaso, dacă vrei să intri — zise una din cele trei ţigăncuşe care o însoţeau —, intră sănătoasă, eu una nu am de gînd să intru unde-s atîţia bărbaţi.

— Uite, Cristina — răspunse Preţioasa —, de un bărbat singur şi între patru ochi cată să te păzeşti, nu de-atîţia laolaltă, căci mulţimea lor înlătură teama şi bănuiala că ai putea fi jignită. Ia seama, Cristina, şi fii încredinţată de un lucru, şi anume că femeia care-şi pune-n cap să fie cinstită poate fi aşa şi-n mijlocul unei armii de soldaţi. E drept că-i bine să fugi de prilejuri, dar de cele tainice, nu de cele în văzul lumii.

— Să intrăm, Preţioaso — zise Cristina —, că tu ştii mai multe decît un învăţat.

Le dădu curaj şi ţiganca bătrînă, şi intrară, şi de cum intră Preţioasa, cavalerul din ordinul pomenit văzu hîrtia pe care o purta la sîn şi, apropiindu-se de ea, i-o luă, iar Preţioasa zise :

— Ci nu mi-o luaţi, domnule, că-i o baladă pe care tocmai mi-a dat-o acum cineva, n-am apucat nici măcar s-o citesc !

— Cum, ştii să citeşti, copilă ? — zise unul.

— Şi să scrie — răspunse bătrîna —, că pe nepoată-mea am crescut-o ca pe o fiică de cărturar.

Cavalerul desfăcu hîrtia şi văzu că înăuntru se afla un scud de aur, şi zise :

— Zău, Preţioaso, scrisoarea asta îşi are preţul într-însa : ia scudul aflat în baladă.

— Ce mai — zise Preţioasa —, poetul m-a luat drept sărmană. Adevărat zic că e mai mare minunea ca un poet să-mi dea mie un scud decît să-l primesc eu însămi : dacă toate baladele lui au să vină cu adaosul acesta, aducă tot *Romancero general*[27] şi trimită-mi-le una cîte una, că eu am să le pipăi pulsul, şi de-o fi tare, am să mă-nmoi eu şi am să le primesc.

Cei ce-o auzeau pe ţigăncuşă rămaseră uimiţi atît de înţelepciunea ei cît şi de hazul cu care vorbea.

— Citeşte, domnule, — zise ea —, şi citeşte cu glas tare ; vedea-vom dacă poetul acesta e la fel de deştept pe cît e de darnic.

Şi cavalerul citi precum urmează :

Țigăncușo, ești frumoasă,
te slăvește-o lume-ntreagă,
dar cum ești de piatră, dragă,
ți se zice Prețioasă.

Că-i așa, fără greșeală,
mi s-arată chiar prin tine :
nu e chip să se dezbine
frumusețea de răceală.

Ca și-n merite, la fel
dacă vrei spori-n trufie,
vai de veacul care știe
c-ai venit pe lume-n el,

căci un vasilisc sub pleoape
crește-ți, ce. privind, ucide,
și-un regat, ce și candid e,
dar ni-i satrapie-aproape.

Frumusețî ce-atît de rare-s
cum le poate naște-o laie,
de-unde-ți scoase-așa văpaie
prăpăditul Manzanares ?

Dînsa-i va aduce-ncoace
faima Tagului semeț,
Prețioasa mai de preț
decît Gangele-l va face.

Ne ghicești noroc și soartă,
nenorocu-n jur purtîndu-l :
frumusețea ta și gîndul
nu pe-același drum se poartă,

căci la greu, cînd ochii-au parte
să te-admire călăuză,
gîndul tău curat te scuză,
dar cu nurii semeni moarte.

Zice-se că vrăjitoare
sînteți toate-n neamul tău,
vraja ta însă mai rău
ne lovește și-i mai tare,

căci pe toți tîrîndu-i pradă
cîți te văd, tu faci, copilă,
farmecele fără milă
aprige în ochi să-ți șadă.

În puteri mereu te-avînți,
căci dansînd, ne ululești,
ne ucizi cînd ne privești
și ne-ncînți mereu cînd cînți.
Vrăji știi face-oricînd cu carul,
de privești, spui, cînți sau taci,
vii aproape-ori te retragi,
tot i-ațîți iubirii jarul.
Peste pieptul cel mai prob
stăpînirea ți se-ntinde,
martor chiar al meu sosind e,
fericit că-ți este rob.
Prețios odor iubit :
preasmerit acesta-ți scrie,
tu fiindu-i moarte vie,
un sărac îndrăgostit.

— Cel din urmă stih sfîrșește cu *sărac* — zise atunci Prețioasa — : semn rău ; niciodată îndrăgostiții nu trebuie să spună că sînt săraci, fiindcă la început, după părerea mea, sărăcia e dușmancă înverșunată a iubirii.

— Cine te-a învățat asta, codano ? — zise unul.

— Cine să mă fi-nvățat ? — răspunse Prețioasa —. Oare n-am și eu un suflet în trup ? Oare n-am împlinit și eu cincisprezece ani ? Nu-s ciungă, nu-s șoldie, nici șchioapă la minte. Duhul țigăncilor merge după altă miazănoapte decît al celorlalți oameni, și le-o ia mereu înaintea anilor ; nu găsești țigan prost și nici țigancă grea de cap, și cum ei, ca să-și cîștige pîinea, trebuie să fie isteți, vicleni și amăgitori, își înviorează mintea la fiecare pas și n-o lasă cu nici un chip să prindă mucegai. Le vedeți pe fetișcanele astea, soațele mele, care tac și par neroade ? Păi ia vîriți-le un deget în gură și pipăiți-le măselele de minte, și-atunci o să vedeți ce-o să vedeți. Nu-i fată de doisprezece ani care să nu știe ce știe una de douăzeci și cinci, fiindcă meșteri și îndrumători le sînt dracul și deprinderea, care le vîră-n cap într-un ceas ce-ar fi trebuit să învețe într-un an.

Cu cele spuse de ea, țigăncușa îi ului pe ascultătorii ei, și cei ce jucau, ba chiar și cei ce nu jucau îi făcură parte la cîștig. Treizeci de reali [27a] culese pușculița bătrînei și, mai bogată și mai voioasă decît o Duminică a Floriilor, își mînă

mieluşelele şi o porni spre casa locţiitorului, rămînînd ca într-una din zilele următoare să se întoarne cu cioporul ei şi să-i desfete pe domnii aceia atît de mărinimoşi. Doamna doña Clara, soţia domnului locţiitor, fusese înştiinţată că urmau să-i vină acasă ţigăncuşele, şi le aştepta acum ca pe o ploaie de mai, cu slujnicele şi jupînesele ei, împreună cu cele ale unei alte doamne, vecină cu dînsa, căci se strînseseră toate laolaltă ca s-o vadă pe Preţioasa. Şi nici nu intrară bine ţigăncile, cînd dintre toate străluci Preţioasa ca văpaia unei facle printre alte lumini mai plăpînde, astfel încît toate dădură fuga spre ea : unele o îmbrăţişau, altele o priveau, care o binecuvîntau, care o lăudau.

Doña Clara zicea :

— Da, ăsta zic şi eu păr de aur ! Aceştia zic şi eu ochi de smaralde !

Doamna, vecina ei, o trecea toată prin sită şi făcea tocăniţă din toate mădularele şi încheieturile ei. Şi ajungînd cu lăudatul la o gropiţă din bărbia Preţioasei, zise :

— Ah, ce mai gropiţă ! În gropiţa asta au să se poticnească toţi ochii ce-o vor privi.

Vorbele acestea le auzi un scutier al doamnei doña Clara, care se afla acolo, bogat în barbă şi în ani, şi care zise :

— Asta numeşti domnia ta gropiţă, doamna mea ? Atunci ori nu mă pricep eu, ori asta nu-i gropiţă, ci gropniţă de dorinţe vii. Zău, atît e de nurlie ţigăncuşa asta, încît nici dac-ar fi făcută din argint sau din acadea n-ar putea fi mai bine ! Ştii să ghiceşti norocul, fetiţo ?

— În trei, patru feluri — răspunse Preţioasa.

— Şi asta mai ştie ? — zise doña Clara —. Pe viaţa locţiitorului, stăpînul meu, trebuie să-mi ghiceşti, copilă de aur, şi copilă de argint, şi copilă de mărgăritar, şi copilă de rubin, şi copilă din cer, că mai mult nu pot spune.

— Dă-i, dă-i fetei palma, şi cu ce să facă cruce — zise bătrîna — şi veţi vedea ce de-o să vă spună, că ştie mai multe decît un doftor în ale medicinii.

Doamna locţiitoare duse mîna la buzunar şi văzu că n-are nici o leţcaie. Le ceru un ban slujnicelor sale, dar nu avea nici una, necum doamna vecină.

Preţioasa văzînd asta, zise :

— Toate crucile, dacă sînt cruci, sînt bune, dar cele de argint sau de aur sînt şi mai bune ; cît despre semnul

crucii făcut în palmă cu un ban de aramă, afle domniile voastre că dăunează ghicitului, cel puțin în ce mă privește, așa că tare-mi place să fac întîia cruce cu vreun scud de aur sau cu un real de opt sau măcar cu unul de patru, că mi-s ca țîrcovnicii, cînd e dania bună, mă bucur.

— Ai haz, copilo, pe viața ta — zise doamna vecină.

Și, întorcîndu-se către scutier, îi spuse :

— Dumneata, domnule Contreras, n-ai cumva la îndemînă vreun real de patru ? Dă-mi-l, și cînd vine doctorul, soțul meu, ți-l înapoiez.

— Am, cum să nu — răspunse Contreras — ; dar l-am zălogit pentru douăzeci și doi de maravedișî, de cît am cinat aseară ; dați-mi-i și mă duc după el zburînd.

— N-avem toate cîte sîntem aici nici măcar un cuarto — zise doña Clara —, și dumneata ceri douăzeci și doi de maravedișî ? Fugi de-aici, Contreras, totdeauna ai fost obraznic.

Una din slujnicele de față, văzînd nerodnicia casei, îi spuse Prețioasei :

— Fato, ar fi oare ceva dacă ai face crucea cu un degetar de argint ?

— Cum să nu — răspunse Prețioasa — cele mai bune cruci din lume se fac cu degetare de argint, mai cu seamă dacă-s multe.

— Am eu unul — făcu slujnica — ; dacă ajunge, uite-l, numai să-mi ghicești și mie.

— Atîtea ghicituri pentru un degetar ? — zise țiganca bătrînă —. Nepoată, isprăvește iute, că se lasă noaptea.

Prețioasa luă degetarul și mîna doamnei locțiitoare și zise :

Frumușico, frumușico,
tu cu mîini de-argint curate,
de bărbat ești mai iubită
ca de regele-Alpujarre[28].
Ești columbă fără fiere,
uneori însă mai tare
decît o leoaică mamă
ori tigru-n Circonia[29], poate,
însă cît ai zice pește
ți-a fugit și supărarea

şi rămîi mironosiţă
şi mai blîndă ca o oaie.
Te certi mult, mănînci pe sponci,
suflelu-ţi cam zuliar e,
căci locţiitoru-i vesel,
de topuz mai vrea să scape.
Cînd erai, văd, domnişoară
te-a iubit un chipeş fante,
blestemaţi mijlocitorii
ce le-ncurcă rău pe toate.
Dac-ai fi ajuns măicuţă,
peste schit ai fi mai mare,
căci de stareţă ai semne
patru sute mari şi late.
Nu-ţi mai spun acum şi asta,
dar la o adică, haide :
văduvă-ai să fii, dar nuntă
încă de trei ori vei face.
Nu mai plînge, doamnă dragă,
noi, ţigăncile, ca-n carte
nu grăim chiar totdeauna,
nu mai plînge, fii pe pace.
N-ai decît să faci altminteri
şi să mori întîi matale,
scapi aşa de-ameninţarea
de-a rămîne văduvoaie.
Te aşteaptă-o moştenire,
lute-acum, belşugu-i mare,
vei avea un fiu canonic,
dar biserica n-apare,
nu prea văd c-ar fi-n Toledo ;
dar şi-o fată dalbă-avea-vei
şi-aurie : ca măicuţă
ar putea fi şi perlată.
Dacă soţul tău o lună
are viaţă şi nu moare,
ai să-l vezi la Salamanca
sau la Burgos tare mare.
Ai o aluniţă ! Doamne,
ce drăguţă lună pare,

şi la antipozi tărîmuri
negre luminînd, ce soare !
Ştiu mulţi orbi ce-ar da, s-o vadă,
chiar şi patru, cinci carboave ;
stai acum zîmbind a rîde,
bată-te mereu noroace !
De căderi ai însă grijă,
mai cu seamă de-a pe spate,
c-aia e mai cu primejdii
pentru nobilele doamne.
Ar mai fi de spus mai multe :
las' pe vineri, dacă-ţi place,
şi-o s-auzi, sînt şi de bine,
dar, să ştii, mai sînt şi proaste.

Preţioasa isprăvi de ghicit şi aprinse în toate cele de faţă dorinţa de a le ghici şi lor, toate făcîndu-i această rugăminte, dar ea le amînă pentru vinerea viitoare, şi ele-i făgăduiră că vor avea reali de argint pentru făcutul crucilor. Într-acestea, sosi domnul locţiitor, căruia îi povestiră minuni despre ţigăncuşă, el le puse să dănţuiască un pic şi întări ca adevărate şi îndreptăţite laudele ce-i fuseseră aduse Preţioasei, şi, ducînd mîna la buzunar, dădu a se înţelege că voia să-i dăruiască ceva, dar după ce şi-l purică, scuturâ şi scormoni bine, scoase în cele din urmă mîna goală, zicînd :

— Pe legea mea, n-am nici o leţcaie ; dă-i domnia ta, doña Clara, un real Preţioasei, că ţi-l dau eu înapoi numaidecît.

— Bună treabă, domnule, zău aşa ! Da, uite realul pe tavă ! N-am avut noi toate nici măcar un cuarto ca să facă semnul crucii, şi dumneata vrei să avem un real ?

— Păi dă-i măcar vreun guleraş valon [30] de-al domniei tale sau altceva acolo, că o să mai vie Preţioasa şi altă dată, şi atunci avem s-o omenim mai bine.

La care doña Clara zise :

— Ba tocmai ca să vină şi altă dată nu vreau să-i dau nimic acuma Preţioasei.

— Apăi dacă nu-mi daţi nimic — zise Preţioasa —, n-am să mai calc niciodată pe-aici. Ba nu, am să mă-ntorc, numai ca să-i slujesc pe nişte domni atît de nobili, dar o

să-mi vir bine-n cap că n-or să-mi dea nimic şi-o să mă cruţ de osteneala aşteptării. Vezi de peşcheşuri, domnule locţiitor, vezi de peşcheşuri, şi nu veni domnia ta cu obiceiuri noi, că ai să mori de foame. Ia seama, doamnă, pe-aici am auzit zicîndu-se, şi cu toate că-s tinerică, înţeleg că nu-s vorbe măgulitoare, că din slujbe trebuie să scoţi bani ca să ai de unde plăti amenzile la descărcări [31] şi ca să pretinzi alte slujbe.

— Aşa zic şi fac oamenii fără suflet — i-o întoarse locţiitorul —, dar judecătorul care-şi face descărcarea cinstit nu va trebui să plătească nici o amendă, şi buna folosire a slujbei avute va fi chezăşia ca să i se dea alta.

— Domnia ta vorbeşti ca un adevărat sfînt, domnule locţiitor — răspunse Preţioasa —, dă-i înainte tot aşa şi-o să-ţi tăiem flenduriie ca să facem moaşte din ele.

— Multe mai ştii, Preţioaso — zise locţiitorul —. Taci, căci am să fac tot ce se poate ca să te vadă maiestăţile lor, fiindcă eşti bucăţică regească.

— Or să mă vrea drept paiaţă — răspunse Preţioasa —, şi cum n-o să mă pricep să fiu, o să se ducă totul de rîpă. Dacă m-ar vrea pentru înţelepciunea mea, n-ar avea decît să mă ia, dar prin unele palate mai bine le merge paiaţelor decît înţelepţilor. Eu una mă simt bine aşa, ţigancă şi săracă, şi soarta meargă pe unde-o vrea cerul.

— Ei, fato — zise bătrîna ţigancă —, nu mai vorbi, c-ai vorbit mult şi ştii mai multe decît te-am învăţat eu : nu te ascuţi atîta că o să ajungi boantă ; vorbeşte numai ce-ţi îngăduie anii tăi şi nu te cocoţa în slăvi, că nu-i una de unde să nu te pască ditamai căderea.

— Îl au pe dracul în ele ţigăncile astea ! — zise atunci locţiitorul.

Ţigăncile îşi luară bun rămas şi, cînd să plece, jupîniţa cu degetarul zise :

— Preţioaso, ghiceşte-mi şi mie sau de nu, dă-mi degetarul înapoi, fiindcă n-am cu ce să lucrez.

— Dragă jupîniţă — răspunse Preţioasa —, închipuieşte-ţi că ţi-am ghicit şi fă-ţi rost de alt degetar sau nu mai face nici un fel de şabace pînă vineri, cînd am să mă-ntorc şi-o să-ţi ghicesc mai multe noroace şi aventuri decît sînt într-un roman cavaleresc.

Plecară și se-alăturară numeroaselor țărănci care pe la ceasul Ave-Mariilor[32] obișnuiesc să iasă din Madrid ca să se întoarcă la ele-n sat, și se întorceau în ceată, iar țigăncile se țineau totdeauna după ele și mergeau fără grijă, pentru că bătrîna țigancă trăia mereu cu spaima să nu i-o fure cineva pe Prețioasa.

Se întîmplă, dar, că în zorii unei zile, cînd se întorceau la Madrid ca să-și ia haraciul împreună cu celelalte țigăncușe, într-o vîlcea, la vreo cinci sute de pași înainte de intrarea în oraș, văzură un tînăr chipeș și îmbrăcat în straie bogate de drum. Sabia și pumnalul pe care le purta îi străluceau, după cum se spune, ca aurul ; pălăria îi era împodobită cu panglică scumpă și cu pene felurit colorate.

Țigăncile stătură locului cînd îl văzură și prinseră a-l măsura pe îndelete cu privirea, mirate că un flăcău atît de frumos se găsea la ceasul acela într-un asemenea loc, pe jos și singur.

El se apropie de ele și, adresîndu-se țigăncii mai vîrstnice, îi zise :

— Pe viața dumitale, prietenă dragă, fă-mi plăcerea și lasă-mă să-ți spun, dumitale și Prețioasei, aici, deoparte, două vorbe, spre folosul vostru.

— Dacă nu ne-abatem din drum și nu zăbovim mult, să fie într-un ceas bun — răspunse bătrîna, și, chemînd-o pe Prețioasa, se depărtară de celelalte la vreo douăzeci de pași și, așa, în picioare, cum stăteau, tînărul le spuse :

— Viu într-atîta de robit înțelepciunii și frumuseții Prețioasei, încît, după ce m-am silit din răsputeri să nu ajung aici, m-am aflat în cele din urmă și mai robit, și mai neputincios. Eu, doamnele mele, căci pururi vă voi da numele acesta dacă cerul îmi va ocroti dorința, sînt cavaler, după cum v-o poate arăta însemnul acesta — și, dîndu-și la o parte mantia scurtă, lăsă să i se vadă pe piept unul dintre cele mai înalte ordine din Spania — ; sînt fiul lui Cutare — cuviința ne face să nu-i dezvăluim aici numele —, mă aflu sub tutela și ocrotirea lui, sînt fiu unic și mă aștept la o moștenire însemnată. Tatăl meu se află aici, la curte, unde cere o slujbă și, cum a și fost consultat în privința ei, e aproape sigur că o va obține. Și cu toate că sînt de rangul și noblețea pe care vi le-am adus la cunoștință și care trebuie să vă fi și sărit în ochi pînă acum, aș

vrea totuşi să fiu un mare senior ca să ridic la înălţimea mea umilinţa Preţioasei, făcîndu-mi-o egală şi stăpînă. Nu-i fac curte ca s-o înşel şi în adevărul iubirii pe care i-o nutresc nu poate încăpea nici un fel de înşelăciune ; nu vreau decît s-o slujesc aşa cum îi va plăcea ei mai mult : voinţa dînsei este şi a mea. Pentru ea, sufletu-mi e o ceară în care dînsa va putea întipări tot ce va vrea, iar ca să-l păstrez şi să-l păzesc, semnul ei nu va fi ca întipărit în ceară, ci ca sculptat în marmuri, a căror tărie înfruntă durata vremurilor. Dacă daţi crezare acestui adevăr, speranţa mea nu-şi va îngădui nici o slăbiciune, dar de nu mă credeţi, îndoiala voastră mă va lăsa pururi temător. Numele meu e acesta (şi şi-l spuse), pe cel al tatălui meu vi l-am şi spus, casa în care trăieşte e pe strada cutare şi are semnele cutare şi cutare ; are vecini pe care-i veţi putea descoase, la fel ca şi pe cei ce nu-i sînt vecini, pentru că rangul şi numele tatei şi-al meu nu-s atît de şterse încît să nu fie cunoscute prin toate ungherele palatului şi chiar în întreaga curte. Am la mine o sută de scuzi de aur ca să vi-i dau drept arvună şi dovadă a ceea ce am de gînd să vă dau, fiindcă cine-şi dăruieşte sufletul nu are de ce să-şi refuze averea.

În vreme ce cavalerul spunea acestea, Preţioasa îl privea cu luare-aminte şi nu încape îndoială că nici vorbele, nici boiul lui nu-i displăcură, aşa că, întorcîndu-se către bătrînă, zise :

— Iartă-mă, bunico, că-mi iau îngăduinţa să-i răspund acestui domn atît de îndrăgostit.

— Răspunde ce vrei, nepoată — răspunse bătrîna —, căci ştiu că ai minte pentru toate.

Şi Preţioasa zise :

— Eu, domnule cavaler, deşi sînt ţigancă sărmană şi de obîrşie umilă, am aici înăuntru un anumit duhuleţ năstruşnic ce mă-mpinge la lucruri mari. Pe mine nu mă mişcă făgăduielile, nu mă năruie darurile, nu mă clintesc supunerile, nici nu mă uluiesc complimentele drăgăstoase şi, cu toate că n-am decît cincisprezece ani, pe care, după socotelile bunicii, am să-i împlinesc de Sfîntul Mihail ce vine, sînt de mult bătrînă la gînduri şi pricep mai mult decît îmi făgăduieşte vîrsta, mai degrabă datorită înzestrării mele fireşti decît experienţei ; de la una sau de la alta, ştiu însă că patimile iubirii, la cei proaspăt îndrăgostiţi, sînt ca

niște izbucniri nesăbuite ce fac ca voința să-și iasă din țîțîni, așa încît aceasta, trecînd peste orice piedici, se aruncă nebunește după dorință și, crezînd că are să dea de slava ochilor ei, dă de iadul amărăciunilor. Dacă obține ce dorește, dorința scade odată cu stăpînirea lucrului dorit și poate că atunci, cînd ți se deschid ochii înțelegerii, îți dai seama că e nimerit să urăști ceea ce mai-nainte adorai. Temerea asta naște în mine asemenea bănuieli, încît nu mă încred în nici o vorbă și mă-ndoiesc de-multe fapte. Un singur giuvaer am și mi-e mai de preț decît viața, și anume neprihănirea și fecioria mea, și nu mi-l voi vinde nici pe făgăduieli, nici pe daruri, pentru că tot vîndut s-ar chema că este, iar dacă ar putea fi cumpărat, ar avea parte de puțină prețuire : nu mi-l vor răpi nici violenii și nici înșelăciuni ; ci gîndesc mai degrabă să mă duc cu el în mormînt și poate în cer, decît să-l pun în primejdia de a fi atacat și pîngărit de năluci și închipuiri visate. Fecioria este o floare pe care, de-ar fi cu putință, nici cu gîndul n-ar trebui s-o lași întinată. Trandafirul tăiat din tufa lui, ce iute și ce lesne se ofilește ! Unul îl atinge, altul îl miroase, acela îi smulge petalele și, în cele din urmă, se prăpădește în mîinile bădărane. Dacă domnia ta, domnule, nu vii cumva decît după prada aceasta, n-o vei putea lua decît ferecată cu legăturile și lanțurile căsătoriei, căci dacă e să se plece fecioria, atunci s-o facă sub acest jug sfînt, pentru că atunci nu înseamnă s-o pierzi, ci s-o folosești în tocmeli ce făgăduiesc doar cîștiguri fericite ; dacă voiești a-mi fi soț, îți voi fi soție. Dar multe condiții și cercetări trebuie îndeplinite mai întîi. În primul rînd trebuie să știu dacă ești cel ce zici că ești ; apoi, încredințîndu-mă de acest adevăr, trebuie să părăsești casa părinților domniei tale și s-o schimbi cu șetrele noastre și, îmbrăcînd straie de țigan, să urmezi doi ani la școlile noastre, răstimp în care ne vom lămuri de felul dumitale de a fi, domnia ta de al meu, iar la urmă, dacă domnia ta vei fi mulțumit de mine și eu de domnia ta, mă voi încredința domniei tale și-ți voi fi soție ; pînă atunci însă cată să mă tratezi ca pe o soră și eu am să te slujesc cu umilință. Și trebuie să ții seama că în răstimpul acestui noviciat s-ar putea să-ți redobîndești văzul pe care acum ți l-ai pierdut pesemne sau, cel puțin, îți e încețoșat, și să vezi că era mai bine să fugi de ceea ce ur-

măreşti acum cu atîta înverşunare, iar după ce-ţi vei recăpăta libertatea pierdută, o bună căinţă face iertată orice greşeală. Dacă vrei cu aceste condiţii să intri ca soldat în oştirea noastră, hotărirea e-n mîinile domniei tale, numai că de vei încălca fie şi numai una din ele, n-ai să ai parte nici măcar de-un deget de-al meu.

Tînărul rămase uluit de vorbele Preţioasei şi încremeni ca fermecat, cu ochii în pămînt, dînd semne a cugeta ce răspuns să-i dea. Văzînd acestea, Preţioasa îi vorbi iarăşi :

— Nu-i o treabă atît de grabnică încît s-o poţi şi să trebuiască s-o dezlegi în puţinele clipe ce ni le lasă aici timpul. Întoarce-te, domnule, în oraş şi chibzuieşte pe-ndelete ce socoteşti că-ţi cade mai bine, şi tot aici îmi vei putea vorbi în toate zilele de sărbătoare cînd vei voi, în drum spre Madrid sau cînd vin de-acolo.

— Cînd cerul mi-a hărăzit să te iubesc, Preţioasa mea, m-am hotărît să fac pentru tine orice i-ar năzări voiei tale să-mi ceară, deşi niciodată nu mi-a trecut prin gînd că aveai să-mi ceri ceea ce-mi ceri. De vreme ce însă placul tău vrea ca al meu să se potrivească şi să se dea după al tău, socoteşte-mă chiar din clipa asta ţigan şi supune-mă tuturor încercărilor la care voieşti a mă supune mai mult, căci totdeauna ai să mă găseşti acelaşi cum îţi mărturisesc acuma că sînt ; spune-mi cînd vrei să-mi schimb straiele, fiindcă eu unul aş vrea s-o fac numaidecît, căci, sub cuvînt că mă duc în Flandra, îi voi amăgi pe părinţii mei şi voi scoate şi ceva bani de cheltuială pentru cîteva zile, şi cel mult opt voi mai zăbovi cu pregătirile de plecare. Pe cei ce mă vor însoţi voi şti eu cum să-i amăgesc ca să iasă după voia mea. Ceea ce-ţi cer, dacă pot îndrăzni cumva să-ţi cer şi să te rog ceva, este ca, dacă nu poţi face astăzi cercetările privitoare la rangul meu şi la cel al părinţilor mei, să nu te mai duci la Madrid, pentru că n-aş vrea ca unul din multele prilejuri ce se pot ivi acolo să-mi răpească norocul ce mă costă atît de mult.

— Asta nu, domnule amorez — răspunse Preţioasa —, află că la mine libertatea trebuie să fie totdeauna nestînjenită, fără s-o înăbuşe şi s-o tulbure gelozia, şi cată să înţelegi că nu mi-o voi împinge atît de departe, încît să nu se vadă de la mare distanţă că cinstea îmi e deopotrivă cu nesfiala, iar cea dintîi povară pe care voiesc s-o porţi e cea

a încrederii ce trebuie s-o ai în mine. Şi ia seama că îndrăgostiţii care încep făcînd pe geloşii sînt ori săraci cu duhul, ori înfumuraţi.

— Eşti un drac împieliţat, fetiţo — zise atunci ţiganca bătrînă —; ia te uită, spui lucruri pe care nu le-ar spune nici un student de la Salamanca. Ştii tu ce-i aia dragoste, ştii tu ce-i aia gelozie, ce-i aia încredere : cum vine asta ? Că m-ai năucit şi stau şi te-ascult ca pe-o îndrăcită care turuie latineşte fără să ştie o boabă.

— Taci, bunico — răspunse Preţioasa —, şi află că tot ce-auzi de la mine sînt nimicuri şi glume faţă de cele multe şi mai adevărate ce-mi rămîn în cuget.

Tot ce spunea Preţioasa şi toată cumînţenia ce-o dovedea nu făceau decît să pună paie peste focul ce ardea în pieptul cavalerului celui îndrăgostit. În cele din urmă, rămaseră înţeleşi să se vadă peste opt zile în acelaşi loc, unde el avea să vină ca să dea seama cum stă cu treburile, ele urmînd să aibă răgaz pentru a cerceta adevărul spuselor lui. Tînărul scoase o punguţă de brocart, în care spuse că sînt o sută de scuzi de aur, şi i-o dădu bătrînei, dar Preţioasa nu voia cu nici un chip să-i ia, drept care ţiganca zise :

— Taci, fato, că cel mai bun semn ce l-a dat domnul acesta cum că-ţi este supus e că-ţi închină astfel armele în chip de supunere, iar dărnicia, în orice împrejurare, a fost totdeauna semn de inimă mărinimoasă. Şi adu-ţi aminte de proverbul care zice : „La cer înalţi ruga şi dai cu măciuca". Şi mai mult, nu vreau ca din pricina mea să-şi piardă ţigăncile faima de lacome şi de calice pe care şi-au dobîndit-o pentru veacuri îndelungate. Cum, Preţioaso, vrei să dau cu piciorul la o sută de scuzi, şi încă numai şi numai de aur, cînd îi poţi purta cusuţi în tivul unei fuste de nici doi reali şi să-i ţii acolo ca şi cum ai ţine un drept de proprietate veşnică asupra ierburilor din Extremadura ? Şi dacă vreunul din fiii, nepoţii sau rubedeniile noastre ar cădea, prin cine ştie ce nenoroc, în mîinile justiţiei, e oare vreun hatîr mai în stare să ajungă la urechea judecătorului şi a grefierului decît scuzii aceştia ajunşi în pungile lor ? De trei ori pentru trei vini deosebite m-am pomenit aproape urcată pe măgar ca să fiu biciuită, şi de una m-a scăpat un vas de argint, de alta un şirag de mărgăritare şi de cealaltă

patruzeci de reali de opt, pe care-i schimbasem pe bani mărunţi, dînd pe deasupra şi douăzeci de reali pentru schimb. Vezi, fata mea, că avem parte de-o slujbă tare primejdioasă şi plină de piedici şi de împrejurări silnice şi n-avem alte apărări care să ne ocrotească şi să ne scoată din nevoi mai năpristan decît armele marelui Filip ; nu-i chip să treci peste *plus ultra* [33] al lor. Pentru un dublon cu două feţe [34] ni se-arată veselă faţa cea mohorîtă a judecătorului şi-ale tuturor împuterniciţilor morţii, harpii ale noastre, ale sărmanelor ţigănci ; mai pe plac le e să ne jumulească şi să ne jupoaie pe noi decît pe un tîlhar de drumul mare ; niciodată, oricît de zdrenţăroase şi de prăpădite ne-ar vedea, nu ne cred sărace, zic că sîntem ca mintenele franţujilor din Belmonte [35] : jerpelite şi slinoase, dar doldora de dubloni.

— Pe viaţa dumitale, bunico, nu mai vorbi, că eşti în stare să citezi atîtea legi în sprijinul păstrării banilor, încît ai să le isprăveşti şi pe cele ale împăraţilor ; păstrează-i şi să-ţi fie cu folos, şi dar-ar Domnul să-i îngropi într-un mormînt de unde să nu mai ajungă a vedea vreodată lumina soarelui şi nici să nu fie nevoie s-o mai vadă. Ortacelor noastre însă e musai să le dai ceva, că ne aşteaptă de multişor şi s-or fi supărat.

— Or să vadă ele — i-o întoarse bătrîna — bani din ăştia aşa cum îl văd eu pe sultanul turcilor. Drăguţul de domn facă bine şi vază de nu i-a mai rămas vreun bănuţ de argint sau niscai cuartos, şi să-i împartă lor, că se vor mulţumi şi cu puţin.

— Am, sigur că da — zise amorezul.

Şi scoase din buzunar trei reali de opt pe care-i împărţi celor trei ţigăncuşe, drept care ele rămaseră mai bucuroase şi mai mulţumite decît obişnuieşte a rămîne un autor de comedii cînd, aflat în întrecere cu altul, i se scrie pe zidurile de la răspîntii : *„victor, victor !“* [36]

Într-un cuvînt, se înţeleseră, după cum s-a spus, să se întîlnească peste opt zile, şi că pe el, după ce va deveni ţigan, avea să-l cheme Andrés Caballero, deoarece mai erau printre ei ţigani cu numele acesta.

Andrés, căci aşa îl vom numi de-acum încolo, nu îndrăzni s-o îmbrăţişeze pe Preţioasa, ci, trimiţîndu-i prin

priviri sufletul, le părăsi, dacă se poate spune așa, fără el, și intră în Madrid, iar dînsele, nespus de mulțumite, făcură același lucru.

Prețioasa, mișcată oarecum, dar mai mult cu bunăvoință decît cu iubire, de arătarea chipeșă a lui Andrés, dorea să afle cît mai curînd dacă era cine spusese că e : intră în Madrid și, după ce străbătu cîteva străzi, îl întîlni pe pajul-poet, cel cu stanțele și scudul, iar el, văzînd-o, se apropie de dînsa și zise :

— Să-ți fie-ntr-un ceas bun venirea, Prețioaso : ai citit oare stanțele pe care ți le-am dat deunăzi ?

La care Prețioasa răspunse :

— Înainte de a-ți răspunde ceva, trebuie să-mi spui un adevăr, pe viața cui îți este cel mai drag.

— E o rugăminte — răspunse pajul — pe care, chiar de m-ar costa viața, nu m-aș codi s-o îndeplinesc.

— Apăi adevărul pe care vreau să mi-l spui — zise Prețioasa — este dacă întîmplător ești poet.

— Dacă aș fi — îi întoarse pajul vorba — n-aș fi decît întîmplător. Trebuie să știi însă, Prețioaso, că numele acesta de poet foarte puțini îl merită, așa că eu unul nu-s decît un iubitor al poeziei, iar pentru ceea ce îmi face trebuință, nu mă duc nici să cer, nici să caut versuri străine : cele pe care ți le-am dat sînt ale mele, și acestea pe care ți le dau acuma de asemenea, dar asta nu înseamnă că sînt poet, ferească Sfîntul.

— E atît de rău să fii poet ? — i-o întoarse Prețioasa.

— Nu-i rău — zise pajul —, dar să fii numai poet nu socot că e prea bine. Poezia trebuie folosită ca un giuvaer foarte prețios, pe care stăpînul lui nu-l poartă în fiece zi, nici nu-l arată fitecui, nici la fiece pas, ci numai cînd se cuvine și are temei să-l arate. Poezia e o preafrumoasă domniță, neprihănită, cinstită, cuminte, iscusită, sfioasă și retrasă între hotarele înțelepciunii celei mai înalte. E prietenă a singurătății ; îi țin de urît izvoarele, o mîngîie pajiștile, îi descrețesc fruntea copacii, o înveselesc florile și, în cele din urmă, ea însăși îi desfată și-i instruiește pe toți cei ce se împărtășesc dintr-însa.

— Cu toate acestea — răspunse Prețioasa —, am auzit zicîndu-se că e săracă lipită pămîntului și că e întrucîtva și cerșetoare.

— Ba e dimpotrivă — zise pajul —, fiindcă nu-i poet care să nu fie bogat, de vreme ce toţi trăiesc mulţumiţi de starea lor, filosofie la care puţini ajung. Ce te-a mînat însă, Preţioaso, să-mi pui întrebarea asta ?

— M-a mînat — răspunse Preţioasa — mirarea pe care mi-a pricinuit-o scudul acela învelit în versurile dumitale, cînd eu una îi socoteam săraci pe toţi sau pe mai toţi poeţii ; acum însă, cînd ştiu că nu eşti poet, ci doar iubitor al poeziei, s-ar putea să fii şi bogat, deşi mă-ndoiesc, din pricină că prin acea părticică din dumneata prin care ţi-e hărăzit să faci stihuri, ţi-e hărăzit şi să ţi se scurgă toată averea pe care ai putea-o avea, căci, după cum se spune, nu-i poet care să ştie a-şi păstra averea ce-o are sau să o cîştige pe-aceea pe care n-o are.

— Ei bine, eu nu mă număr printre aceştia — i-o întoarse pajul —: fac stihuri, dar nu-s nici bogat, nici sărac, şi pot prea bine să dăruiesc un scud sau doi cui vreau fără să mă mai amărăsc sau să li-i pun la socoteală, aşa cum fac genovezii cu oaspeţii lor[37]. Ia, preţioasă perlă, încă o hîrtie şi încă un scud pus în ea, fără să-ţi mai baţi capul dacă sînt poet ori ba. Nu vreau decît să gîndeşti şi să crezi că acela care ţi le dă ar vrea să aibă bogăţiile lui Midas ca să ţi le dăruiască.

Şi zicînd acestea, îi dădu o hîrtie, iar Preţioasa, pipăind-o, văzu că înăuntru era şi scudul, şi zise :

— Hîrtia asta are să trăiască ani mulţi, pentru că poartă două inimi într-însa : una cea a scudului, iar alta, cea a versurilor care sînt pline totdeauna de suflete şi de inimi. Afle însă domnul paj că nu vreau atîtea inimi cu mine ; şi dacă nu scoate una, să se teamă că n-o să o primesc pe cealaltă ; te preţuiesc ca poet, nu ca om darnic, şi-n felul acesta lega-vom prieteşug trainic, deoarece mai uşor e să te lipseşti de un scud, oricît ar fi el de tare, decît de lucrătura unei balade.

— Atunci — i-o întoarse pajul — facă-se voia ta, Preţioaso, să fiu eu sărac cu sila, dar nu arunca inima pe care ţi-o trimit în hîrtia asta, şi dă-mi înapoi scudul, căci, atins de mîna ta, îl voi păstra ca pe o relicvă cîte zile voi avea.

Preţioasa scoase din hîrtie scudul şi păstră hîrtia, dar nu vru s-o citească pe stradă. Pajul îşi luă rămas bun şi

plecă foarte mulțumit, crezînd că Preţioasa rămăsese învinsă de vreme ce-i vorbise cu atîta căldură. Şi cum ea nu avea alt gînd decît să caute casa tatălui lui Andrés, fără a mai voi să se oprească nicăieri ca să danseze, în scurt timp ajunse pe strada unde era acea casă, şi care îi era foarte cunoscută ; şi, după ce o străbătu pînă la jumătate, ridică ochii spre un balcon de fier aurit, ce-i fusese dat ca semn, şi văzu în el pe un cavaler de vreo cincizeci de ani, cu o cruce roşie pe piept şi cu înfăţişare plină de gravitate venerabilă şi care, de cum o zări pe ţigăncuşă, îi şi zise :

— Urcaţi, fetelor, că aici o să vi se dea de pomană.

La glasul lui veniră în balcon alţi trei cavaleri, printre dînşii aflîndu-se şi îndrăgostitul Andrés, căruia, la vederea Preţioasei, îi fugi tot sîngele din obraz şi fu cît pe ce să-şi piardă şi cunoştinţa, atît îi fu de mare emoţia stîrnită de ivirea ei.

Urcară toate ţigăncuşele, afară de cea bătrînă, care rămase jos ca să-i tragă de limbă pe slujitori despre adevărul celor spuse de Andrés. Cînd intrară ţigăncuşele în încăpere, cavalerul cel vîrstnic tocmai le spunea celorlalţi :

— Aceasta trebuie să fie, fără doar şi poate, frumoasa ţigăncuşă care se zice că bate Madridul.

— Ea este — făcu Andrés — şi, fără doar şi poate, e cea mai frumoasă făptură ce s-a văzut.

— Aşa se spune — zise Preţioasa care, intrînd, auzise totul —, adevărul însă e că aţi greşit cu jumătate din preţul cuvenit. Nurlie cred că sînt, dar chiar atît de frumoasă pe cît se spune, nici gînd.

— Pe viaţa lui don Juanico, fiul meu — zise bătrînul —, eşti încă şi mai frumoasă decît se spune, mîndră ţigancă !

— Şi cine e don Juanico, fiul domniei tale ? — întrebă Preţioasa.

— Tînărul de lîngă tine — răspunse cavalerul.

— Zău, îmi închipuiam că domnia ta juri pe un ţînc de vreo doi ani. Da' ia te uită ce mai zorzonel de don Juanico ! Zău c-ar putea fi şi însurat şi, după liniile de pe frunte, n-o să treacă nici trei ani şi-o să fie, şi încă după placul lui, dacă nu cumva pînă atunci şi-l pierde sau şi-l schimbă.

— Ce mai calea-valea — zise unul din cei de faţă —, ţigăncuşa se pricepe la linii ?

Într-acestea, cele trei ţigăncuşe care o însoţeau pe Preţioasa se strînseră într-un ungher al încăperii şi, însăilîndu-şi gurile unele de altele, se grămădiră ca să nu fie auzite. Şi Cristina zise :

— Fetelor, ăsta-i cavalerul care ne-a dat azi dimineaţă cei trei reali de opt.

— Da, e adevărat — răspunseră ele —, dar să nu suflăm o vorbă şi să nu-i spunem nimic dacă nu aduce el vorba despre asta : de unde ştim că nu vrea să se ascundă ?

În vreme ce aşa stăteau lucrurile cu cele trei, Preţioasa răspunse la tărăşenia cu liniile :

— Ce văd cu ochii, ghicesc cu degetul. Ştiu despre seniorul don Juanico, fără linii, că e cam iubăreţ, năvalnic şi pripit şi mare făgăduitor de lucruri ce par cu neputinţă, şi dele Domnul să nu umble şi cu minciunele, căci ar fi cel mai mare rău din toate. Are de făcut acum o călătorie tare departe de-aici, dar una gîndeşte şargul şi alta cine pune şaua pe el, omul spune şi Dumnezeu dispune : gîndeşti poate că te duci la Oñez şi te pomeneşti la Gamboa[38].

La acestea, don Juan răspunse :

— Într-adevăr, ţigăncuşo, ai ghicit multe trăsături de-ale firii mele, dar cînd spui că aş fi mincinos, eşti tare departe de adevăr, pentru că eu unul mă laud că-l spun în orice împrejurare. Cît despre călătoria cea lungă, ai ghicit, deoarece, fără-ndoială, cu voia lui Dumnezeu, peste patru, cinci zile voi pleca în Flandra, deşi tu mă ameninţi c-am s-o cîrmesc din drum, dar eu n-aş vrea să mi se-ntîmple vreo năpastă care să mă-mpiedice să-l fac.

— Taci, domnişorule — răspunse Preţioasa — şi lasă-te în voia Domnului, că o să-ţi meargă foarte bine, şi află că eu habar n-am ce spun, dar nu-i de mirare că, vorbind mult şi cu toptanul, o mai şi nimeresc pe-alocuri ; aş vrea să o nimeresc însă a te-ndupleca să n-o porneşti la drum, ci să-ţi astîmperi inima şi să rămîi cu părinţii tăi, ca să le dăruieşti o bătrîneţe tihnită, căci eu nu văd cu ochi buni acest du-te-vino în Flandra, mai ales pentru tinerii de vîrsta ta fragedă ; mai aşteaptă să creşti puţin, ca să poţi îndura muncile războiului, cu atît mai mult cu cît şi la tine-acasă ai război din belşug : destule lupte amoroase îţi iau cu

asalt pieptul. Potolește-te, potolește-te, micuțule neastîmpărat, ia seama de două ori înainte să te-nsori, și miluiește-ne olecuță de dragul lui Dumnezeu și-al numelui tău, că acum cu adevărat cred că ești de familie bună, și dacă la asta se adaugă și încredințarea că ești sincer, am să-mi cînt singură laudele de biruința că am nimerit-o în toate cîte le-am spus.

—. Ți-am mai spus o dată, fetițo — răspunse don Juan, cel ce avea să devină Andrés Caballero —, c-ai nimerit-o în toate, afară de teama pe care-o nutrești că n-aș fi prea sincer : aici te înșeli, fără nici o îndoială ; cuvîntul ce mi-l dau la țară mi-l voi ține la oraș sau în orice alt loc, fără să mă tragă nimeni de mînecă, fiindcă nu se poate lăuda că e cavaler cine cade în năravul minciunii. Tata te va milui de dragul lui Dumnezeu și-al meu, pentru că azi dimineață eu le-am dat tot ce-aveam unor doamne, care de-or fi la fel de lingușitoare pe cît sînt de frumoase, îndeosebi una dintre ele, zău n-aș vrea să fiu în pielea mea.

Auzind acestea, Cristina, cu aceeași fereală, le spuse celorlalte țigănci :

— Vai, fetelor, să mor dacă nu vrea s-aducă vorba despre cei trei reali pe care ni i-a dat azi dimineață !

— Nu-i așa — răspunse una din cele două —, fiindcă a spus că erau niște doamne, iar noi nu sîntem, și dacă e atît de sincer precum zice, nu putea minți tocmai cu asta.

— Nu-i de mare însemnătate — răspunse Cristina — minciuna spusă fără a păgubi pe nimeni, ci doar spre folosul și bunul nume al celui ce-o spune. Văd însă că nu ne dau nimic și nici nu ne cer să dansăm.

Urcă într-acestea țiganca bătrînă și zise :

— Nepoată, isprăvește, că-i tîrziu, și-avem multe de făcut și încă și mai multe de zis.

— Și ce-i, bunico ? — întrebă Prețioasa —, băiat sau fată ?[39]

— Băiat, și tare mîndru — răspunse bătrîna —. Vino, Prețioaso, c-ai s-auzi adevărate minuni.

— Dele Domnul să nu moară din lehuzie ! — zise Prețioasa.

— Vom fi cu ochii-n patru — i-o întoarse bătrîna —, cu atît mai mult cu cît pînă acum nașterea a fost norocoasă și pruncul e ca de aur.

— A născut oare vreo doamnă ? — întrebă tatăl lui Andrés Caballero.

— Da, domnule — răspunse ţiganca —, dar naşterea a fost atît de tainică, încît n-o ştim decît Preţioasa şi cu mine, şi încă cineva, aşa că nu putem spune cine'e.

— Nici nu vrem să ştim — zise unul dintre cei de faţă —, dar vai de capul celei ce-şi încredinţează taina limbilor voastre şi-şi bizuie onoarea pe ajutorul vostru.

— Nu toate sîntem rele — răspunse Preţioasa —; poate că se află şi printre noi vreuna care să se laude că e la fel de tainică şi de sinceră ca şi cel mai ţanţoş bărbat din încăperea asta. Hai să plecăm, bunico, fiindcă aici nu dau doi bani pe noi. Apăi să ştiţi că nu sîntem hoaţe şi nu ne milogim la nimeni !

— Nu te supăra, Preţioaso — zise tatăl —, căci pe tine cel puţin cred că nimeni nu te poate bănui de ceva rău, deoarece chipul tău curat îţi este zălog şi se pune chezaş pentru faptele tale bune. Pe viaţa ta, Preţioaso, dănţuieşte niţel cu ortacele tale, că am aici un dublon de aur din cele cu două feţe, dintre care nici una nu-i deopotrivă cu a ta, deşi sînt feţele a doi regi.

Cum auzi bătrîna acestea, cum zise :

— Hai, fetelor, poalele-n brîu şi faceţi-le pe plac domnilor acestora.

Apucă Preţioasa daireaua şi porniră a se-nvîrti, legîndu-şi şi dezlegîndu-şi toate rotirile cu atîta farmec şi sprinteneală, încît picioarele lor atrăgeau ochii tuturor privitorilor, îndeosebi pe-ai lui Andrés, care se ţineau atît de strîns de paşii Preţioasei, de parcă-ntr-înşii şi-ar fi avut centrul slavei sale, numai că soarta i-o tulbură în asemenea hal, încît i se prefăcu în iad : şi anume se întîmplă că în vîrtejul dansului să-i cadă Preţioasei hîrtia pe care i-o dăduse pajul şi, de îndată ce căzu, o şi ridică de jos acela ce nu avea o părere bună despre ţigănci şi care, despăturind-o numaidecît, zise :

— Straşnic, iacătă un sonetel ! Să-nceteze dansul şi ascultaţi-mi-l, căci dacă mă iau după primul vers, zău că nu-i deloc prost.

Preţioasa fu mîhnită, neştiind despre ce era vorba într-însul, şi-l rugă să nu-l citească şi să-i fie înapoiat, dar

toată stăruința ei nu făcea decît să dea pinteni dorinței lui Andrés de a-l asculta. În cele din urmă, cavalerul îi dădu citire cu glas tare, și el suna astfel :

Cînd Prețioasa viu daireaua bate,
cu zvonu-i blînd rănind văzduhul moale,
sînt p-rle. ce din mîini îi cad la poale,
sînt flori, din gura-i darnic risfirate.
Sufletu-uimit și mințile zburate
lucrări suprafirești văd dulci în cale,
ce-atît de drepte-s, pure și vitale,
că faima-i pîn' la cerul nalt răzbate.
De-un fir de păr al ei smerit se-anină
suflete mii, și-Amor, ei, la picioare,
săgețile-amîndouă-nvins își pune [40].
Cu sorii ei orbește, dă lumină,
cu ele-Amor în apărarea-i sare,
simțind și alte-n ea comori mai bune.

— Pe Dumnezeu, — zise cel ce dăduse citire sonetului —, are haz poetul care l-a scris !

— Nu-i poet, domnule, ci doar un paj foarte curtenitor și tare de treabă — zise Prețioasa.

(Ia seama ce-ai spus, Prețioaso, și ce stai să spui : că vorbele tale nu sînt laude pentru paj, ci lănci străpungîndu-i inima lui Andrés, care le ascultă. Vrei să-l vezi, fetițo ? Păi întoarce-ți ochii și uită-te la el, leșinat pe un scaun, în sudorile morții ; să nu crezi, fecioară, că Andrés te iubește atît de ușuratic, încît să nu-l rănească și să nu-l zbuciume și cea mai măruntă neatenție a ta. Du-te lîngă el într-un ceas bun și spune-i cîteva vorbe la ureche, de să-i meargă drept la inimă și să-l trezească din leșin. Nu, ci du-te și adu în fiecare zi sonete întru lauda ta și-ai să vezi în ce hal au să-l aducă !)

Totul se petrecu precum s-a spus : pe Andrés, la auzul sonetului, îl năpădiră mii de închipuiri zuliare. Nu leșină, dar păli atît de rău, încît taică-său, văzîndu-l, îi zise :

— Ce-i cu tine, don Juan ? Ți-a fugit sîngele din obraz de parcă ai sta să leșini.

— Așteptați — sări atunci Prețioasa —: lăsați-mă să-i spun cîteva vorbe la ureche și veți vedea că nu mai leșină.

Şi, ducîndu-se lîngă el, îi spuse, aproape fără să mişte din buze :

— Halal curaj pentru un ţigan ! Cum vei putea oare, Andrés, îndura cazna cu pînza[41] de vreme ce n-o poţi duce nici pe-aceea cu o hîrtie ?

Şi, făcîndu-i o jumătate de duzină de cruci în dreptul inimii, se depărtă de el, şi atunci Andrés îşi trase oleacă sufletul şi dădu de înţeles că vorbele Preţioasei îi făcuseră bine ; în sfîrşit, dublonul cu două capete îi fu dat Preţioasei, iar ea le spuse tovarăşelor sale că are să-l schimbe şi să-l împartă cu ele cinstit. Tatăl lui Andrés o rugă să-i lase în scris vorbele pe care i le spusese lui don Juan, întrucît voia să le ştie în toate împrejurările. Ea zise că i le spune foarte bucuros şi să ştie că, deşi păreau o glumă, aveau un har aparte ca să lecuiască durerea de inimă şi ameţelile, cuvintele fiind acestea :

Căpşor, căpşor,
ţine-te, n-aluneca,
pregăteşte-ţi o proptea
de răbdare, binişor ;
hai, dă-i zor,
şi cu dor,
încrezător ;
nu sta-n prav
corcolind un gînd mîrşav,
ci gîndeşte
doar la ceea ce sfinţeşte ;
Domnu-n frunte,
Sîn Cristofor cît un munte.

— Cu jumătate din cuvintele rostite astfel şi cu şase cruci făcute în dreptul inimii, oricine ar suferi de ameţeli — zise Preţioasa — are să se simtă ca-n flori de măr.

Auzind descîntecul şi înşelăciunea, bătrîna ţigancă rămase cu gura căscată, iar Andrés şi mai vîrtos, cînd văzu că totul era o născocire a minţii ei ascuţite. Cei de-acolo rămaseră cu sonetul, deoarece Preţioasa nu mai vru să-l ceară înapoi ca să nu-l mai supună la încă un supliciu pe Andrés, deoarece ştia, fără s-o fi învăţat cineva, ce

înseamnă să pricinuieşti spaime, şi bănuieli, şi zbuciume de gelozie îndrăgostiţilor învinşi.

Ţigăncile îşi luară rămas bun şi Preţioasa, cînd să plece, îi spuse lui don Juan :

— Ia aminte, domnule, oricare zi din săptămîna asta e prielnică pentru plecări, nici una nu-i nenorocoasă ; grăbeşte-te s-o porneşti cît mai iute cu putinţă, căci te aşteaptă o viaţă largă, slobodă şi foarte plăcută, de vrei să te obişnuieşti cu ea.

— Nu-i chiar atît de slobodă cea de soldat, după părerea mea — răspunse don Juan —, încît să nu aibă parte mai mult de supunere decît de libertate ; dar cu toate astea, voi vedea cu ce voi face.

— Vei vedea mai mult decît îţi închipui — răspunse Preţioasa —, şi Dumnezeu să te însoţească şi să te ocrotească, după cum merită boiul dumitale ales.

Aceste cuvinte din urmă îl mulţumiră pe Andrés, iar ţigăncile plecară şi ele cum nu se poate mai mulţumite ; schimbară dublonul, îl împărţiră cinstit între toate, deşi bătrîna lua totdeauna ceva mai mult de jumătate din agoniseală, atît pentru că era cea mai în vîrstă cît şi pentru că ea era nodul ce le călăuzea pe marea danţurilor, farmecelor şi chiar a vicleşugurilor lor.

Veni, în sfîrşit, ziua în care Andrés Caballero, pe un catîr de închiriat şi fără nici un slujitor, se ivi într-o bună dimineaţă la locul întîiei sale arătări ; le găsi acolo pe Preţioasa şi pe bunică-sa, care, după ce-l recunoscură, îl primiră cu multă plăcere.

El le rugă să-l călăuzească la şatră înainte de a fi ziua namiaza mare, pentru ca nu cumva ai lui să-l caute şi să-l dibuiască după semne ; ele, care, după cum se înţeleseseră, veniseră singure, făcură cale-ntoarsă şi, scurtă vreme după aceea, sosiră la cocioabele lor ; Andrés intră în una care era cea mai mare din şatră şi numaidecît dădură fuga să-l vadă zece, doisprezece ţigani, toţi tineri, toţi chipeşi şi bine făcuţi, pe care bătrîna îi şi înştiinţase despre noul tovarăş ce avea să le vină, fără a mai fi nevoie să le recomande secretul, pentru că, aşa cum s-a mai spus, ei îl păstrează cu o iscusinţă şi o neclintire nemaivăzută.

Puseră apoi ochii pe catîr, şi unul dintre ei zise :

— Pe-ăsta-l vom putea vinde joi la Toledo.

— Asta nu — zise Andrés —, pentru că nu-i catîr de închiriat care să nu fie cunoscut de toți catîrgiii ce cutreieră Spania.

— Zău, domnule Andrés — zise unul dintre țigani —, de-ar avea catîrul mai multe semne și decît acelea ce au să premeargă ziua înfricoșată, aici l-am preschimba în așa fel, încît nu l-ar mai cunoaște nici mă-sa care l-a fătat, nici stăpînul care l-a crescut.

— Totuși — răspunse Andrés —, de data asta va trebui să-mi respectați și să-mi urmați părerea. Catîrul va trebui omorît și îngropat într-un loc de unde nici oasele să nu-i mai iasă la iveală.

— Mare păcat ! — zise alt țigan —: să luați viața unui nevinovat ? Să nu spună una ca asta bunul Andrés, ci să facă așa : să-l privească bine acuma, în așa fel încît să-i rămînă bine întipărite în minte toate semnele lui, și să-l lase în seama mea, și dacă peste două ceasuri îl va mai recunoaște, să mă opăriți cu ulei fiert ca pe un negru fugit.

— Nu voi încuviința nici în ruptul capului — zise Andrés — să rămînă în viață catîrul, oricît m-ați încredința că-l veți face de nerecunoscut ; mi-e teamă să nu fiu dibuit eu dacă nu-l acoperă pe el țărîna. Și dacă vă ispitește cîștigul ce s-ar putea scoate din vînzarea lui, apăi n-am venit chiar atît de golaș în confreria aceasta, încît să nu pot plăti la intrare mai mult decît fac patru catîri.

— Apăi dacă așa vrea domnul Andrés Caballero — zise alt țigan —, moară neprihănitul, dar numai Dumnezeu știe cît mă doare, atît pentru tinerețea lui, căci încă nu i s-a dus mursa, lucru neobișnuit printre catîrii de închiriat, cît și pentru că pare a fi iute de picior, fiindcă n-are coji sub pîntece, nici răni de la pinteni.

Moartea i-a fost amînată pînă la căderea nopții, iar în restul zilei se împliniră ceremoniile intrării lui Andrés în rîndul țiganilor, și anume : curățară numaidecît un cort dintre cele mai răsărite din tabără și-l împodobiră cu ramuri proaspete și căprișor și, așezîndu-l pe Andrés pe-o buturugă de stejar-de-plută, îi puseră în mînă un ciocan și niște clește și, în sunetul a două chitare însțrunate de

doi țigani, îl puseră să facă două sărituri, apoi îi dezgoliră un braț și, cu o panglică de mătase neagră și-un fuscel, i-l strînseră de două ori cu blîndețe.

La toate acestea fură de față Prețioasa și numeroase alte țigănci, bătrîne și tinere, privindu-l care cu uimire, care cu dragoste: atît era de chipeșă înfățișarea lui Andrés, încît pînă și țiganii îl îndrăgiră nespus.

Împlinindu-se, așadar, pomenitele ceremonii, un țigan bătrîn o luă de mînă pe Prețioasa și, venind în fața lui Andrés, zise :

— Pe fata asta, care-i floarea și smîntîna întregii frumusețî a tuturor țigăncilor ce le știm că viețuiesc în Spania, ți-o încredințăm, ca nevastă sau ca prietenă, căci în privința asta poți face cum ți-a fi mai mult pe plac, fiindcă viața noastră slobodă și largă nu-i supusă moșturilor și nici multor ifose. Uită-te bine la ea și vezi de-ți place, iar dacă vezi într-însa ceva ce te nemulțumește, alege dintre fecioarele de-aici pe aceea ce te va fi mulțumind mai mult, că pe care o vei alege pe-aceea ți-o vom dărui, numai să știi că o dată aleasă, nu mai ai voie s-o părăsești pentru alta și nici să te încurci sau să te ții cu alte neveste sau fecioare. Noi păzim nesmintit legea prieteniei : nimeni să nu ceară bunul altuia ; trăim neapăsați de ciuma cea amarnică a geloziei : la noi, deși sînt multe incesturi, nu e nici un adulter, iar dacă se-ntîmplă așa ceva cu nevasta sau dacă prietena se ține de vreo potlogărie, nu mergem să-i cerem justiției să le pedepsească ; noi înșine sîntem judecătorii și gîzii nevestelor sau ibovnicelor noastre ; le ucidem și le îngropăm prin munți și pustietăți întocmai ca pe niște jivine răufăcătoare ; nu-i rudă să le răzbune, nici părinți să ne ceară socoteală de moartea lor. Cu frica și spaima asta, ele se străduiesc să fie curate, iar noi, după cum am spus, trăim netulburați. Puține lucruri avem care să nu fie și ale tuturora, fără numai nevasta sau ibovnica, pe care le vrem numai ale acelora ce-au avut parte de ele. La noi despărțirea e lucrarea bătrîneții și a morții : cine vrea își poate lăsa muierea bătrînă, dacă el e tînăr, și-și poate alege alta, potrivită cu placul anilor săi. Cu acestea ca și cu alte legi și rînduieli, ne păstrăm și trăim voioși ; sîntem stăpîni peste cîmpii, ogoare, codri, munți, izvoare și

rîuri. Munţii ne dau lemn pe degeaba ; pomii, fructe ; viile, struguri ; grădinile, zarzavaturi ; izvoarele, apă ; rîurile, peşte ; iar îngrădirile de vînătoare, vînat ; umbră stîncile, aer proaspăt crăpăturile, şi case peşterile. Pentru noi, vitregiile cerului sînt adieri, răcoreală zăpezile, băi ploaia, muzică tunetele şi securi trăznetele. Pentru noi, bulgării cei tari de pămînt sînt saltele de puf ; pielea tăbăcită a trupurilor noastre ne slujeşte drept platoşă de nestrăpuns ce ne apără ; sprinteneala nu ne e înfrînată de obezi, nici stăvilită de rîpe, nici zidurile nu i se pot împotrivi ; curajul nu ni-l răsucesc funiile, nu ni-l micşorează scripeţii, nu ni-l înăbuşă pînzele[42] şi nu ni-l îmblînzesc roţile de tortură.

Între da şi nu facem deosebire doar cînd ne vine nouă bine ; ne place totdeauna mai mult să fim mucenici decît confesori ; pentru noi sînt crescute vitele de povară la ţară şi croite buzunarele la oraş. Nu-i vultur şi nici altă pasăre răpitoare care să se năpustească la prada ce i se-arată mai iute decît ne năpustim noi asupra prilejurilor ce ne dau vreun semn de folos, şi, în sfîrşit, avem numeroase îndemnări ce ne făgăduiesc un sfîrşit ferice, fiindcă în temniţă cîntăm, pe roata de tortură tăcem mîle, ziua muncim şi noaptea furăm sau, mai bine zis, luăm seama ca nimeni să nu trăiască fără grija de a chibzui unde-şi pune avutul. Nu ne chinuieşte teama de a ne pierde onoarea, nici pofta de a ne-o spori nu ne fură somnul ; nu întreţinem găşti, nici nu ne sculăm cu noaptea-n cap ca să înfăţişăm jalbe, nici ca să însoţim mărimi, nici ca să cerem hatîruri. Colibele şi corturile acestea umblătoare ni le preţuim ca pe nişte acoperişuri aurite şi palate strălucitoare ; ca pe nişte tablouri şi peisaje din Flandra, pe cele ce ni le dăruieşte firea în aceste piscuri semeţe şi stînci ninse, pajişti întinse şi păduri dese care ni se-arată ochilor la fiece pas. Sîntem astrologi cîmpeneşti deoarece, dormind aproape totdeauna sub cerul liber, ştim în orice clipă cît e ceasul ziua şi cît noaptea ; vedem cum încolţeşte şi mătură aurora stelele de pe cer şi cum se iveşte ea cu dimineaţa, soaţa ei, înveselind văzduhul, răcind apa şi umezind pămîntul, iar apoi, după ea, soarele, *culmi poleind* (cum spunea poetul) şi *co-*

drii cîrlionțîndu-i ; nu ne temem nici că rămînem rebegiți de lipsa lui, cînd ne lovește pîcziș cu razele-i, nici că ne încingem de arșiță cînd ne pălește drept în moalele capului. La fel întîmpinăm și soarele, și gerul, și seceta, și belșugul. Așadar, sîntem oameni ce trăim mulțumită dibăciei și papagalului nostru și, fără să ne încurcăm cu zicala cea veche : „Biserica, sau marea, sau casa regelui“ [43], avem ceea ce ne dorim, deoarece ne mulțumim cu ceea ce avem. Ți-am spus toate astea, mărinimosule tînăr, ca să nu fii neștiutor cu privire la viața în care ai intrat și la obiceiurile pe care trebuie să le îmbrățișezi, dar nu ți-am zugrăvit-o decît în ciornă, pentru că, treptat, vei descoperi într-însa alte multe și nesfîrșite lucruri, nu mai puțin vrednice de luare-aminte decît acelea pe care le-ai auzit.

Zicînd acestea, elocventul și bătrînul țigan tăcu, iar novicele zise că era tare bucuros că aflase rînduieli atît de lăudabile și că se hotărîse a intra într-un ordin atît de bine întemeiat pe rațiune și pe precepte politice, nepărîndu-i rău decît că nu luase mai devreme cunoștință de o viață atît de plină de bucurie, și încredințîndu-i că din chiar acea clipă lepăda starea de cavaler și gloria deșartă a spiței sale ilustre și punea totul sub jugul sau, mai bine zis, sub legile după care trăiau ei, de vreme ce dînșii îi răsplăteau cu atîta dărnicie dorința de a-i sluji, încît îl încredințau divinei Prețioasa, pentru care ar fi părăsit bucuros coroane și imperii și nu le-ar fi dorit decît ca s-o slujească.

La care Prețioasa răspunse :

— De vreme ce domnii aceștia legiuitori au găsit după legile lor că sînt a ta și m-au încredințat ție ca fiind a ta, eu una am găsit după legea voinței mele, care-i cea mai puternică dintre toate, că nu vreau să-ți aparțin decît potrivit învoielilor la care am căzut înainte de venirea ta aici ; doi ani trebuie să trăiești în tovărășia noastră înainte de a te bucura de-a mea, pentru ca nu cumva tu să te căiești că ai fost ușuratic, iar eu să rămîn înșelată din prea marea mea grabă. Învoielile sfarmă legile : cunoști condițiile pe care ți le-am pus ; dacă vei vrea să le păzești, voi putea fi a ta, iar tu al meu, și dacă nu, catîrul încă nu-i mort, hainele ți-s întregi, din banii tăi nu lipsește nici o lețcaie, lipsa ta de acasă n-a împlinit încă nici o zi, așa

încît ai timp să folosești ceasurile care-au mai rămas din ea ca să cîntărești ce-i mai potrivit să faci. Domnii aceștia îți pot încredința prea bine trupul, dar nu și sufletul meu, care e slobod, s-a născut slobod și are să rămînă slobod cît timp voi vrea eu. Dacă vei rămîne, te voi prețui nespus de mult ; dacă vei face cale întoarsă, nu te voi dispreți, căci, după părerea mea, pornirile iubirii aleargă în goana mare pînă cînd se-ntîlnesc cu judecata sau cu dezamăgirea, și n-aș vrea ca tu să fii cu mine ca vînătorul care, cînd ajunge iepurele fugărit, îl prinde și-l leapădă ca să alerge după altul ce-i scapă : sînt ochi amăgiți cărora, la prima vedere, foița de aramă li se pare aur, dar scurt timp după aceea își dau seama de deosebirea dintre adevărat și calp. Frumusețea asta cu care tu zici că-s dăruită și pe care o prețuiești mai mult decît soarele și-o pui mai presus de aur, de unde știu eu dacă de aproape nu-ți va părea umbră și dacă, după ce-o vei atinge, nu te vei dumiri că e doar izvodire de alchimie ? Îți dau un răgaz de doi ani ca să chibzuiești și să cumpănești ce-ar fi bine să alegi sau ce-ar fi drept să lepezi, căci odată cumpărat odorul, nimeni nu se mai poate descotorosi de el decît cu moartea, așa că e bine să ai răgaz, și încă din belșug, ca să-l privești iarăși și iarăși și să-i vezi scăderile sau virtuțile cîte le are, căci eu una nu mă cîrmuiesc după voia barbară și neobrăzată pe care și-au luat-o rudele acestea ale mele de a-și părăsi femeile sau de a le pedepsi cînd li se năzărește lor, și cum eu n-am de gînd să fac nimic ce să-mi atragă pedeapsa, nu vreau să-mi iau o tovărășie din care să mă văd lepădată după bunul plac al celuilalt.

— Ai dreptate, o, Prețioaso ! — zise atunci Andrés —, și așa fiind, dacă vrei să-ți liniștesc temerile și să-ți împuținez bănuielile jurîndu-ți că nu mă voi abate nici cu o iotă de la poruncile ce mi le vei da, gîndește-te ce jurămînt vrei să-ți fac sau ce altă chezășie să-ți dau, căci vei vedea că sînt gata la orice.

— Jurămintele și făgăduielile făcute de rob ca să i se dea libertatea rareori se împlinesc după ce-o capătă — zise Prețioasa —, și la fel sînt, cred eu, și acelea ale îndrăgostitului, care, ca să-și înfăptuiască dorința, va făgădui aripile lui Mercur și fulgerele lui Joe, așa cum mi-a făgăduit mie

un anumit poet, jurînd pe apa stigiană [44]. N-am nevoie de jurămînt, domnule Andrés, n-am nevoie nici de făgăduieli, nu vreau decît să las totul pe seama învățului acestei ucenicii, iar mie îmi va rămîne sarcina să mă păzesc dacă dumitale ți-ar căşuna să mă jignești.

— Aşa să fie — răspunse Andrés —; un singur lucru le cer acestor domni şi soți ai mei, şi anume să nu mă silească să fur ceva vreme de o lună măcar, fiindcă mi se pare că n-o să izbutesc să ajung hoț dacă nu iau mai înainte multe lecții.

— Taci, fiule — zise țiganul cel bătrîn —, că aici îți vom da o asemenea învățătură, încît ai să devii vultur în meserie, şi după ce o vei stăpîni, are să-ți placă atît de mult, că ai să-ți lingi degetele după ea. Păi fleac este oare să pleci în zori cu mîna goală şi să te-ntorci seara încărcat ?

— Am văzut eu pe unii din ăştia cu mîinile goale întorcîndu-se încărcați de bice — zise Andrés.

— Nu prinzi păstrăvi [45]... şi aşa mai departe — i-o întoarse bătrînul —: toate lucrurile din viața asta sînt supuse feluritor primejdii, iar faptele hoțului celor ale galerelor, bicelor şi spînzurătorii, dar nu înseamnă să se lipsească toți a naviga numai pentru că o corabie a fost lovită de furtună ori s-a scufundat. Straşnic ar fi ca din pricină că războiul mănîncă oamenii şi caii, să nu mai fie soldați ! Cu atît mai mult, căci acela dintre noi care-i biciuit de către justiție înseamnă că are o cruce de cavaler pe umeri ce i se pare mai bună decît una pe piept, fie şi din cele mai înalte. Totul e să nu sfîrşim dînd ghionturi văzduhului [46] în floarea tinereții, şi chiar de la primele fărădelegi, căci pe şfichiuirea spinărilor ca şi pe ciomăgirea apei la galere nu dăm nici o boabă de cacao [47]. Andrés, fiule, odihneşte-te acuma-n cuib, sub aripile noastre, că te vom scoate să zbori cînd va veni vremea şi în aşa fel, încît să nu te-ntorci fără pradă, şi ce-am zis, zis rămîne : ai să-ți lingi degetele după fiecare furtişag.

— Atunci, ca să răscumpăr — zise Andrés — tot ce-aş putea fura în răstimpul de răgaz ce mi-l îngăduiți, vreau să împart două sute de scuzi de aur tuturor celor din şatră.

Nici nu isprăvi bine de spus acestea, că se repeziră la el o laie de țigani şi, ridicîndu-l în brațe şi pe umeri, îi cîntau

„Ura, ura, marele Andrés !", adăugînd : „Trăiască, trăiască și Preţioasa, iubitul lui odor !" Ţigăncile făcură la fel cu Preţioasa, nu fără a stîrni pizma Cristinei și-a altor ţigăncuşe acolo de faţă, căci pizma se adăposteşte la fel de bine în corturile barbarilor și-n coşmagele ciobanilor ca și-n palatele principilor, și asta din pricină că-l văd pricopsindu-se pe vecinul ale cărui merite mi se par a nu fi mai mari decît truda mea.

Acestea fiind făcute, mîncară împărăteşte, banii făgăduiţi fură împărţiţi cu nepărtinire și dreptate, se reîmprospătară elogiile lui Andrés și fu ridicată-n slăvi frumuseţea Preţioasei. Se lăsă noaptea, uciseră catîrul cu o lovitură în ceafă și-l îngropară în aşa fel, încît Andrés nu-și mai făcu griji că i s-ar putea lua urma după el, și împreună cu catîrul, îi îngropară și tot tacîmul, adică şaua, căpăstrul și chingile, după obiceiul indienilor care îşi îmmormîntează cu dînşii cele mai bogate găteli.

Andrés rămase uimit de tot ce văzuse și auzise, ca și de minţile ascuţite ale ţiganilor, punîndu-și în gînd să-și vadă de treabă și să și-o ducă la bun sfîrşit fără a se vîrî cîtuşi de puţin în obiceiurile lor sau, cel puţin, să se ferească pe toate căile cu putinţă și scutindu-se cu ajutorul banilor săi de obligaţia de a le da ascultare în lucrurile nedrepte pe care i le-ar cere. A doua zi, Andrés îi rugă să schimbe locul și să se îndepărteze de Madrid, de teamă ca nu cumva, stînd acolo, să fie recunoscut ; ei îi spuseră că se și hotărîseră să plece în munţii Toledo-ului și de-acolo să colinde și să vămuiască tot ţinutul învecinat.

Ridicară, dar, tabăra și-i dădură lui Andrés o măgăriţă pe care să călărească, dar el nu vru s-audă de ea, ci ţinu să meargă pe jos, slujindu-i drept valet Preţioasei, care mergea călare pe alta : ea nespus de mulţumită, văzîndu-și triumful asupra chipeşului său scutier, iar el nu mai puţin, văzînd-o lîngă el pe-aceea pe care și-o făcuse stăpînă peste voinţa sa.

O, grozavă putere a aceluia numit dulce zeu al amărăciunii, titlu dat de trîndăvia și de nepăsarea noastră, cît de aprig ne înrobeşti și cu cîtă lipsă de respect te porţi cu noi ! Andrés e cavaler, tînăr cu judecată foarte sănătoasă, crescut aproape toată viaţa la curte și răsfăţat de părinţii săi bo-

gaţi, şi de ieri pînă azi a suferit o asemenea schimbare, încît şi-a minţit slujitorii şi prietenii, a înşelat nădejdile ce şi le puseseră într-însul părinţii lui, a lăsat baltă drumul spre Flandra, unde trebuia să-şi pună la încercare meritul personal şi să sporească bunul nume al neamului său, şi s-a dus să se prosterneze la picioarele unei copilţe şi să fie valetul uneia care, deşi nespus de frumoasă, era totuşi o ţigancă. Privilegiu al frumuseţii ce ia în răspăr şi tîrăşte de chică la picioarele sale voinţa cea mai neatîrnată !

După patru zile sosiră într-un sat la două leghe de Toledo, unde-şi aşezară şatra, dînd mai întîi cîteva odoare de argint alcaldelui, drept chezăşie că nu vor fura nici un capăt de aţă din sat şi dintre hotarele lui. După aceea, toate ţigăncile bătrîne, cu cîteva tinerele, ca şi ţiganii se răspîndiră prin toate aşezările sau cel puţin prin cele aflate la o depărtare de patru, cinci leghe de locul unde-şi aşezaseră tabăra. Andrés plecă cu dînşii ca să ia cea dintîi lecţie de hoţie, dar deşi îi dădură multe cu prilejul acelei ieşiri, nici una nu-i căzu bine, ci, îndemnat de sîngele său nobil, la fiecare furtişag al învăţătorilor săi, lui i se rupea sufletul, ba chiar în cîteva rînduri se-ntîmplă să plătească din banii săi furturile săvîrşite de soţi, mişcat de lacrimile stăpînilor păgubaşi, drept care ţiganii fură cuprinşi de deznădejde, spunîndu-i că prin asta le încălca rînduielile şi statutele, ce interziceau ca mila să li se strecoare în piept, căci de-ar fi simţit-o, ar fi fost nevoiţi să se lase de hoţie, împrejurare ce nu le venea la socoteală cu nici un chip.

Văzînd, dar, cum stăteau lucrurile, Andrés zise că vrea să fure de unul singur, fără a fi însoţit de nimeni, deoarece era sprinten ca să fugă de primejdie şi n-avea să-i lipsească nici curajul ca să se pună pe treabă, aşa încît voia ca răsplata sau pedeapsa pentru ceea ce va fi furat să fie doar a lui.

Ţiganii se străduiră a-l face să-şi schimbe hotărîrea, spunîndu-i că s-ar putea ivi împrejurări în care tovărăşia să-i fie de trebuinţă atît pentru atac cît şi pentru apărare, şi că un om singur nu poate lua prăzi mari. Dar oricît îl probozîră. Andrés ţinu morţiş să fie hoţ singur şi stingher, cu gîndul de a se răzleţi de laie şi-a cumpăra din banii săi cîte ceva ca să poată zice că a furat el, şi-n felul

acesta să-şi încarce cugetul cît mai puţin cu putinţă. Folosindu-se deci de şiretlicul acesta, în mai puţin de-o lună aduse şatrei mai multe foloase decît patru dintre cei mai dibaci hoţi din ea, şi nu puţin se bucura Preţioasa cînd vedea că gingaşul ei adorator e un hoţ atît de mîndru şi de ager, şi totuşi se temea parcă de o nenorocire, căci n-ar fi vrut să-l vadă la necaz nici pentru tot tezaurul Veneţiei, numeroasele slujbe şi cadorisiri pe care i le făcea Andrés al ei îndatorînd-o să-i nutrească acea bunăvoinţă. Ceva mai mult de o lună zăboviră în ţinutul Toledo-ului, unde vîrîră la hambar ca-n gustar, deşi era luna lui răpciune, şi de-acolo intrară în Extremadura, ţară bogată şi călduroasă.

Andrés avea cu Preţioasa convorbiri cinstite, cuminţi şi pline de dragoste, şi ea, încetul cu încetul, îndrăgea tot mai mult înţelepciunea şi frumoasa purtare a iubitului ei, iar el, aşijderea, de i-ar fi putut creşte dragostea, i-ar mai fi crescut, atît de mari erau sfiiciunea, înţelepciunea şi frumuseţea Preţioasei lui.

Oriunde soseau, el cîştiga premiul şi prinsorile pe alergat şi sărit, mai mult decît oricare altul ; era neîntrecut la popice şi pelotă, arunca drugul cu mare putere şi dibăcie fără pereche ; în sfîrşit, faima lui zbură prin toată Extremadura şi nu era sat în care să nu se vorbească despre chipeşia ţiganului Andrés Caballero şi despre harurile şi îndemînările lui, deopotrivă cu faima lui lăţindu-se şi aceea a nurilor ţigăncuşei, şi nu era tîrg, sat sau cătun unde să nu fie chemaţi să înveselească serbările votive sau alte petreceri de familie.

În felul acesta, şatra era bogată, îmbelşugată şi mulţumită, iar îndrăgostiţii fericiţi chiar şi numai dacă se priveau. Se întîmplă, aşadar, că aşezată fiindu-le şatra între cîţiva stejari, la oarecare depărtare de drumul regesc, într-o noapte, aproape de miezul ei, îşi auziră cîinii lătrînd cu multă aprindere şi mai tare ca de obicei ; cîţiva ţigani, însoţiţi şi de Andrés, ieşiră să vadă la cine lătrau şi văzură că se apăra de ei un bărbat îmbrăcat în alb, pe care doi cîini îl apucaseră de picior ; se apropiară şi-l slobozîră, unul dintre ţigani zicîndu-i :

— Cine dracu' te-a adus pe-aici, omule, la ceasul ăsta şi-atît de departe de drum ? Ai venit oare să furi ? Apoi zău c-ai ajuns în portul cel bun.

— N-am venit să fur — răspunse cel muşcat — şi nu ştiu nici de m-am abătut ori nu din drum, deşi văd bine că l-am pierdut. Dar spuneţi-mi, domnilor, e oare pe-aici vreun han sau vreun loc unde să mă pot adăposti noaptea asta şi să-mi oblojesc rănile făcute de ciinii domniilor voastre ?

— Nu-i nici cătun, nici han spre care să te putem îndruma — răspunse Andrés —, dar ca să-ţi oblojeşti rănile şi să fii găzduit peste noapte ţi-o putem înlesni în corturile noastre : vino cu noi, că deşi sîntem ţigani, după milă n-o arătăm.

— La fel să se-ndure şi Dumnezeu de voi — răspunse bărbatul —, duceţi-mă unde vi-i voia, căci tare mă chinuieşte durerea din pulpă.

Se apropiară de el Andrés şi alt ţigan milos, căci pînă şi printre diavoli sînt unii mai răi decît alţii, iar printre mulţi oameni răi se-ntîmplă să fie şi cîte unul bun, şi-l duseră cu ei. Era o noapte cu lună, aşa încît putură vedea că bărbatul era un tînăr cu chipul şi înfăţişarea aleasă : era îmbrăcat tot într-o pînză albă şi cu un fel de cămaşă sau desagă de pînză, petrecută pe umeri şi strînsă la piept.

Ajunseră la cocioaba sau cortul lui Andrés şi se grăbiră să aprindă focul şi să facă lumină, iar bunica Preţioasei dădu fuga să-l îngrijească pe rănit, despre care o şi înştiinţaseră. Luă niţel păr de ciine, îl puse la prăjit în untdelemn şi, spălînd mai întîi cu vin două muşcături pe care le avea la pulpa stîngă, îi puse pe ele părul îmbibat cu untdelemn şi deasupra un pic de rozmarin verde mestecat în gură ; îl legă foarte bine cu feşe curate şi-i făcu semnul crucii deasupra rănilor, zicîndu-i :

— Dormi, prietene, cu ajutorul lui Dumnezeu n-o să paţi nimic.

În timp ce-l îngrijeau pe rănit, Preţioasa fu de faţă şi-l privi stăruitor, ca şi el pe dînsa, astfel încît Andrés observă luarea-aminte cu care o privea tînărul, punînd-o însă pe seama faptului că marea frumuseţe a Preţioasei atrăgea ochii. În sfîrşit, după ce-l oblojiră pe tînăr, îl lăsară pe un

pat încropit din fîn uscat și deocamdată nu voiră să-i pună întrebări nici despre drumul lui, nici despre altceva.

Abia se depărtaseră de el, că Preţioasa îl și chemă pe Andrés la o parte și-i spuse :

— Îţi amintești oare, Andrés, de o hîrtie ce mi-a căzut pe jos la tine acasă, pe cînd dansam cu ortacele mele, și care te-a pus la grea încercare ?

— Sigur că-mi amintesc — răspunse Andrés —, era un sonet în cinstea ta, și nu rău.

— Află atunci, Andrés — făcu Preţioasa —, că acela care a făcut sonetul e tînărul mușcat pe care l-am lăsat în cort, și nu-i cu putinţă să mă-nșel, deoarece la Madrid mi-a vorbit în două, trei rînduri și mi-a dat și o baladă foarte izbutită ; acolo părea paj, dar nu dintre cei de rînd, ci cu trecere pe lîngă vreun domn mare, și zău, Andrés, îţi spun că băiatul e cuminte și cu judecată bună și peste poate de cinstit, și nu știu ce să cred despre venirea lui aici și în asemenea straie.

— Ce să crezi, Preţioaso ? — răspunse Andrés —. Nimic altă decît că aceeași putere ce m-a făcut pe mine ţigan l-a făcut și pe el să pară morar și s-o pornească în căutarea ta. Ah, Preţioaso, Preţioaso, cum se mai dă în vileag că vrei să te mîndrești cu mai mult de un singur supus ! Și dacă-i așa, fă-mi întîi mie felul și-apoi îl vei ucide și pe acestălalt, nu-ţi pune în gînd să ne jertfești împreună pe altarul amăgirii, ca să nu zic pe cel al frumuseţii tale.

— Doamne, apără-mă — răspunse Preţioasa —, Andrés, ce supărăcios mai ești și de ce fir subţire ai atîrnat speranţele tale și reputaţia mea, de vreme ce sufletul ţi-a fost cu atîta ușurinţă străpuns de sabia necruţătoare a gelozie! Spune-mi, Andrés, dacă la mijloc ar fi vreo înșelătorie sau amăgire, oare n-aș fi putut eu tăcea și ascunde cine e băiatul acesta ? Pot fi eu oare atît de neroadă, încît să-ţi dau prilejul de a-mi pune la îndoială bunătatea și cinstea ? Taci, Andrés, pe viaţa ta, și mîine caută să-l descoși pe cel ce te înspăimîntă încotro se duce și de unde vine ; s-ar putea ca bănuiala să-ţi fie neîntemeiată, deși eu nu mă-nșel că e cine am spus. Și ca să fii și mai mulţumit, de vreme ce mă și văd în stare să te mulţumesc, oricum și cu orice gînd ar fi venit tînărul acesta, îndepărtează-l numaidecît și fă-l să-și vadă de drum, căci cei din laia noastră

te ascultă şi nu se va găsi nici unul care, împotriva voinţei tale, să voiască a-i da găzduire în cortul lui, iar dacă nu se va-ntîmpla aşa, eu îţi dau cuvîntul că nu voi ieşi dintr-al meu şi nu mă voi lăsa văzută de ochii lui şi nici de toţi ceilalţi de care tu nu vei fi vrînd să fiu văzută. Uite, Andrés, nu mă doare că te văd gelos, dar mult m-ar durea să te văd nesocotit.

— Atîta timp cît nu mă vei vedea nebun, Preţioaso — răspunse Andrés —, orice altă vădire va fi de puţin sau de nici un folos ca să te facă să înţelegi pînă unde ajunge şi cît e de chinuitoare amara şi aspra închipuire a geloziei. Totuşi voi face ceea ce-mi poruncşti şi voi afla, de-i cu putinţă, ce vrea domnul acesta paj-poet, unde se duce sau ce caută, căci s-ar putea ca, prinzînd vreun fir, pe care-l va arăta fără să-şi dea seama, tot ghemul să i-l deşir, ghem în care teamă mi-e mie că a venit ca să mă încurce.

— Gelozia, după cum cred eu — zise Preţioasa —, nu lasă niciodată înţelegerea slobodă ca să poată judeca lucrurile aşa cum sînt : geloşii privesc totdeauna cu ocheanul, care face lucrurile mici mari, pe pitici uriaşi şi bănuielile adevăruri. Pe viaţa ta şi-a mea, rogu-te, Andrés, ca în împrejurarea asta şi-n tot ce are atingere cu înţelegerile noastre, să te porţi cuminte şi înţelepţeşte, că de-o vei face, ştiu că va trebui să-mi dai laurul cuvenit cinstei, prevederii şi sincerităţii mele desăvîrşite.

Cu acestea, se despărţi de Andrés şi, în aşteptarea zilei cînd urma să-l spovedească pe rănit, el rămase cu sufletul plin de tulburare şi de nenumărate închipuiri potrivnice. Nu putea crede decît că pajul acela venise acolo atras de frumuseţea Preţioasei, fiindcă-şi închipuie furul că toţi îi împărtăşesc cusurul. Pe de altă parte, lămuririle pe care i le dăduse Preţioasa îi păreau atît de puternice, încît îl sileau să trăiască liniştit şi să-şi lase tot norocul în mîinile bunătăţii ei.

Veni ziua, Andrés îl vizită pe cel muşcat, îl întrebă cum îl cheamă şi încotro mergea şi cum se face că umbla atît de tîrziu şi răznit de drum, deşi mai întîi îl întrebase cum o duce şi dacă-l încearcă vreo durere de pe urma muşcăturilor.

La care tînărul răspunse că se simte mai bine şi nu mai simte nici o durere, aşa încît era în stare s-o pornească la

drum. Cînd fu să-şi spună numele şi unde merge, nu zise altceva decît că-l chemă Alonso Hurtado şi că se duce la Maica Domnului de la Piatra Franciei[18] cu o treabă anume şi că, vrînd să ajungă repede, mergea noaptea, dar noaptea trecută pierduse drumul şi nimerise la şatra aceea, unde ciinii ce o păzeau îl aduseseră în starea ştiută.

Mărturisirea lui nu-i păru lui Andrés deloc legiuită, ci foarte bastardă, şi din nou începură a-i înţepa inima bănuielile, drept care îi spuse :

— Frate, dacă eu aş fi judecător şi dacă dumneata mi-ai fi căzut în mîini din pricina vreunei vini şi ar fi trebuit să ţi se pună întrebările puse de mine, răspunsul ce mi l-ai dat m-ar fi silit să strîng funia mai tare. Nu vreau să ştiu cine eşti, cum te cheamă sau unde te duci, dar ia seama că dacă socoţi nimerit să minţi în călătoria asta a dumitale, caută să minţi atunci cu mai multă faţă de adevăr. Zici că te duci la Piatra Franciei, şi-o laşi pe mîna dreaptă, rămasă hăt la treizeci de leghe înapoia satului în care ne aflăm. Umbli noaptea ca să ajungi repede şi te depărtezi de drum, luînd-o razna prin păduri şi stejărişuri ce n-au aproape nici poteci, darmite drumuri. Prietene, ridică-te şi învaţă să minţi, şi du-te într-un ceas bun. Dar pentru sfatul acesta bun pe care ţi-l dau, nu-mi spui oare şi-un adevăr ? (Sigur că-l spui, de vreme ce ştii să minţi atît de prost.) Spune-mi : eşti oare unul pe care l-am văzut deseori la curte, nici paj, nici cavaler, de-i mersese vestea că e mare poet, unul care-a făcut o baladă şi-un sonet pentru o ţigăncuşă ce umbla mai zilele trecute prin Madrid, unde era socotită că n-are pereche ca frumoasă ce-i ? Spune-mi, că-ţi făgăduiesc pe cuvîntul meu de cavaler ţigan să păstrez orice taină crezi de cuviinţă. Ia aminte, încercarea de a-mi tăgădui adevărul că eşti cine zic eu nu te-ar duce nicăieri, fiindcă chipul pe care-l văd aici e acelaşi pe care l-am văzut şi la Madrid. Fără doar şi poate că marea faimă a minţii dumitale m-a făcut de multe ori să te privesc ca pe un om rar şi ilustru, şi aşa se face că mi-a rămas în amintire figura domniei tale, chiar îmbrăcat ca acum, într-un veşmînt deosebit de cel în care te-am văzut atunci. Nu te nelinişti, fii mai cu inimă şi nu-ţi închipui c-ai picat în mijlocul unui neam de hoţi, ci într-un azil care va şti să te păzească şi să te apere de

toată lumea. Uite, eu cred ceva, și de-i așa cum cred, întîlnindu-te cu mine te-ai întîlnit cu norocul dumitale. Ce cred eu este că, îndrăgostit de Prețioasa, acea țigăncușă frumoasă pentru care ai făcut stihurile, ai venit s-o cauți, lucru pentru care nu scazi în ochii mei, ci, dimpotrivă, crești, căci și mie, deși țigan, viața mi-a arătat pînă unde se întinde marea putere a dragostei și prefacerile la care-i supune pe cei aflați sub cuvîntul și porunca ei ; dacă așa stau lucrurile, cum cred fără șovăire că stau, țigăncușa aici este.

— Da, aici e, am văzut-o astă noapte — zise mușcatul, vorbe la care Andrés rămase ca mort, părîndu-i-se că prin aceasta căpătase o întărire a bănuielilor sale.

— Astă noapte am văzut-o — făcu tînărul încă o dată —, dar n-am îndrăznit să-i spun cine sînt, fiindcă nu-mi cădea bine.

— Va să zică — făcu Andrés —, dumneata ești pocitul de care vorbeam.

— Da, eu sînt — răspunse flăcăul —, nu pot și nici nu vreau s-o tăgăduiesc. Cine știe, poate că aici, unde gîndeam că o să-mi găsesc pierzania, o să-mi aflu scăparea, dacă e adevărat că în păduri se află credință și în munți bună primire.

— Se află, fără îndoială — răspunse Andrés —, și între noi, țiganii, cea mai sigură taină din lume. Cu încredințarea asta, poți, domnule, să-ți dezvăluiești față de mine inima, căci în a mea găsi-vei ce vei vedea, fără nici o fățărnicie ; țigăncușa îmi e rudă și e supusă în tot ce face voii mele : de-o vei vrea ca soție, eu și toate rudele ei ne vom bucura, sau dacă numai ca ibovnică, nu ne vom încurca noi cu mofturi, numai să ai dumneata bani, fiindcă lăcomia nu pleacă niciodată din șetrele noastre.

— Am bani — răspunse tînărul — ; în mînecile cămășii pe care-o port încinsă pe trup sînt patru sute de sfanți de aur.

Cu aceasta, o nouă sperietură de moarte îl lovi pe Andrés, care-și închipui că celălalt nu adusese atîta bănet decît ca să-i cucerească și să-i cumpere odorul, așa încît, cu limba gata împleticită, rosti :

— Frumoasă sumă ; nu mai rămîne decît să te faci cunoscut și să te apuci de treabă, căci fata, care nu-i deloc

proastă, va vedea cît de bine-i va cădea să fie a dumitale.

— Vai, prietene ! — spuse chiar atunci tînărul. Vreau să ştii că puterea ce m-a silit să-mi schimb portul nu e nici cea a dragostei, cum spui dumneata, nici dorul după Preţioasa, căci Madridul are frumoase ce pot şi ştiu robi inimile şi supune sufletele la fel şi chiar mai abitir decît cele mai frumoase ţigănci, deşi mărturisesc că frumuseţea rudei dumitale rămîne mai presus de toate cele cîte le-am văzut. Ceea ce mă ţine în straiele astea, pe jos şi muşcat de cîini nu e dragostea, ci nenorocirea mea.

Pe măsură ce tînărul rostea vorbele acestea, Andrés îşi venea în fire, părîndu-i că ţinta lor era alta decît aceea închipuită de el şi, dornic să iasă din nelămurire, îi dădu încă o dată toate asigurările că se poate destăinui fără grijă, drept care celălalt urmă zicînd :

— Stăteam la Madrid, în casa unui nobil, pe care-l slujeam nu ca pe un stăpîn, ci ca pe o rudă. Acesta avea un fiu, singurul său moştenitor, care, atît datorită înrudirii cît şi pentru că amîndoi eram de-o vîrstă şi asemănători la fire, mă trata cu multă familiaritate şi prietenie. S-a întîmplat ca acest cavaler să se îndrăgostească de-o fecioară de neam bun, pe care el şi-ar fi ales-o tare bucuros ca soţie dacă nu şi-ar fi supus voinţa, ca fiu ascultător ce era, voiei părinţilor săi, ce trăgeau nădejde să-l căsătorească şi mai sus ; totuşi, el urma s-o slujească, ferindu-se de toţi ochii ce i-ar fi putut da în vileag dorinţele cu limbile lor ; doar ai mei erau martori gîndurilor sale. Şi într-o noapte, pe care trebuie s-o fi ales însuşi nenorocul pentru întîmplarea ce ţi-o voi istorisi acum, trecînd noi doi pe strada şi pe la poarta acelei doamne, am văzut rezemaţi acolo doi bărbaţi, cu înfăţişare aleasă, după cum păreau : ruda mea vru să-i recunoască, dar nici nu porni bine spre dînşii, că ei îşi şi duseră cu mare agerime mîinile la săbii şi la două scuturi şi se îndreptară spre noi, iar noi făcurăm la fel, şi lupta s-a pornit cu aceleaşi arme. Încăierarea a ţinut puţin, pentru că n-a ţinut mult nici viaţa celor doi adversari, căci două lovituri călăuzite de gelozia rudei mele şi apărarea pe care i-o ţineam cu le-au pus capăt, caz ciudat şi rareori văzut. Triumfînd, aşadar, în ceea ce n-am fi vrut, ne-am întors acasă şi, luînd în taină cîţi bani am putut, ne-am dus

la Sfîntul Ieronim [49], așteptînd ziua, ca să se descopere pățania, și ce bănuieli erau despre ucigași. Am aflat că împotrivă-ne nu era nici un semn, prudenții călugări sfătuindu-ne să ne întoarcem acasă pentru ca nu cumva, prin absența noastră, să prilejuim sau să trezim vreo bănuială, dar tocmai cînd ne hotărîsem să le urmăm sfatul, ni s-a dat de știre că domnii alcalzi ai curții îi ridicaseră de acasă pe părinții fetei și pe însăși fata și că, printre alți slujitori a căror mărturie o ascultaseră, o slujitoare a doamnei spusese că ruda mea o curta pe stăpînă-sa zi și noapte, și, pornind pe urma aceasta, veniseră să ne caute și, negăsindu-ne pe noi, ci doar multe semne ale fugii noastre, s-a confirmat în toată curtea că noi sîntem, cum și eram, ucigașii celor doi cavaleri, care se numărau printre cei mai sus-puși. În cele din urmă, la sfatul contelui, ruda mea, și al călugărilor, după două săptămîni pe care le-am petrecut ascunși în mînăstire, tovarășul meu, în straie de călugăr și însoțit de alt călugăr, a luat calea Aragonului, cu gîndul de a trece în Italia și de-acolo în Flandra, unde să aștepte ca să vadă ce întorsătură aveau să ia lucrurile. Eu am vrut să ne despărțim și să ne depărtăm norocul, pentru ca soarta să nu ne umble pe-aceeași cărare ; am apucat-o pe alt drum decît al lui și, în straie de slujitor mînăstiresc, am plecat pe jos cu un călugăr care m-a părăsit la Talavera ; de acolo pînă aici am venit singur și departe de orice drum, pînă cînd azi-noapte am ajuns la stejărișul acesta, unde am pățit ce ai văzut. Și am întrebat de drumul spre Piatra Franciei doar ca să răspund cumva la întrebarea ce mi se punea, căci adevărul e că habar n-am pe unde vine Piatra Franciei, decît că e ceva mai sus de Salamanca.

— Așa e — răspunse Andrés —, și ai și lăsat-o pe dreapta, la vreo douăzeci de leghe de-aici, așa ca să vezi pe ce drum drept ai fi apucat-o dacă te-ai fi dus acolo.

— Drumul pe care mă gîndeam s-o apuc — făcu tînărul — e cel către Sevilla, fiindcă acolo știu un cavaler genovez, bun prieten cu contele, ruda mea, care obișnuiește să trimită la Genova mari cantități de argint, și am de gînd să mă vîre, ca pe unul de-al lor, printre cei ce-l duc de obicei, și cu stratagema asta voi putea ajunge sigur

pînă la Cartagena și de acolo în Italia, pentru că au să vină foarte curînd două galere ca să îmbarce argintul cu pricina. Iată, dragă prietene, istoria mea : vezi și dumneata de pot spune că mi se trage mai degrabă din nenorocire curată decît din dragoste botezată. Dacă însă domnii aceștia țigani ar vrea să mă ia în tovărășia lor pînă la Sevilla de merg cumva într-acolo, i-aș plăti foarte bine, căci îmi închipui că în tovărășia lor aș merge mai sigur, nu cu spaima în suflet ca pînă acum.

— Te vor lua — răspunse Andrés —, și dacă nu cu șatra noastră, deoarece pînă acum nu știu dacă mergem în Andaluzia, ai să mergi cu alta, cu care cred că avem să ne întîlnim peste vreo două zile și, dîndu-le ceva din ce ai, cu ajutorul lor vei putea trece lesne și de piedici mai mari.

Andrés îl părăsi și veni să dea seama celorlalți țigani despre cele povestite de către tînăr și despre ceea ce dorea de la ei, împreună cu făgăduiala de a-i plăti și răsplăti bine.

Toți fură de părere să rămînă în șatră : doar Prețioasa se împotrivi, iar bunică-sa spuse că nu poate merge la Sevilla și nici în împrejurimile ei din pricină că mai anii trecuți îi jucase un renghi la Sevilla unui șepcar foarte cunoscut acolo, pe nume Triguillos [50], pe care-l făcuse să se vîre într-un chiup cu apa pînă la gît, în pielea goală, și cu o coroană de chiparos pe cap, așteptînd să bată miezul nopții ca să iasă din chiup pentru a săpa și dezgropa o mare comoară ce s-ar fi găsit, după cum îl făcuse ea să creadă, într-un anumit loc din casa lui : spuse că îndată ce bunul șepcar a auzit sunîndu-se de utrenie, de frică să nu piardă prilejul, a dat atîta zor să iasă din chiup, încît a dat cu el de pămînt și s-a umplut de vînătăi pe trup din pricina izbiturii și a cioburilor, apa s-a vărsat și el a rămas să-noate în ea, urlînd că se înecă. Dăduseră fuga nevastă-sa și vecinii cu lumini și-l găsiseră făcînd pe înotătorul, pufăind și tîrîndu-și burdihanul pe podea, și dînd din brațe și din picioare grăbit, și strigînd cît îl țineau puterile : „Ajutor, domnilor, mă-nec !“ Atît de rău se speriase, încît credea cu adevărat că se înecă. Îl luaseră în brațe, îl scoseseră din acea primejdie, el își veni în fire, povesti renghiul țigăncii și, cu toate acestea, săpă în locul

arătat mai bine de un stat de om în adîncime, în ciuda tuturor celor ce-i spuneau că-i o înșelăciune de-a mea. și, de nu l-ar fi împiedicat un vecin, că-i atînsese și temelia casei lui, le-ar fi năruit pe amîndouă, dacă l-ar fi lăsat să sape cît ar fi vrut el. Povestea lui s-a aflat în tot orașul și-l arătau cu degetul pînă și ștrengarii și povesteau despre încrederea lui prostească și despre înșelăciunea mea.

Iată ce le povesti țiganca bătrînă, și în felul acesta se scuză că nu vrea să meargă la Sevilla.

Țiganii, care apucaseră să afle de la Andrés Caballo că tînărul avea bani destui, îl primiră lesne în tovărășia lor și se oferiră să-l păzească și să-l ascundă cît timp va voi el, hotărînd s-o cotească la stînga și să intre în La Mancha și în regatul Murciei ; îl chemară pe tînăr și-i aduseră la cunoștință ce gîndeau să facă pentru el ; dînsul le mulțumi și le dădu o sută de scuzi ca să-i împartă tuturora. Dania aceasta îi făcu mai moi decît niște pielicele de jder ; doar pe Prețioasa n-o prea încînta poposirea lui don Sancho, cum spusese tînărul că-l cheamă, numai că țiganii îi schimbară numele în acela de Clemente, și așa-l strigară de atunci încolo.

Cu inima cam strînsă și nu prea mulțumit rămase și Andrés de oploșirea lui Clemente printre ei, fiindcă i se părea că acesta-și părăsise planurile dintîi cu prea puțin temei, dar Clemente, ca și cum i-ar fi citit gîndul, îi spuse, printre altele, că era bucuros că merg în regatul Murciei, deoarece astfel se apropia de Cartagena, de unde, dacă aveau să vină galerele, cum credea că avea să se întîmple, ar fi putut trece lesne în Italia. În sfîrșit, pentru a-l avea mai mult sub ochi, pentru a-i veghea faptele și a-i scruta gîndurile, Andrés vru să facă din Clemente tovarășul său, iar Clemente socoti această prietenie drept un mare hatîr.

Erau mereu împreună, cheltuiau cu amîndouă mîinile, făceau să plouă scuzi, alergau, săreau, dănțuiau și aruncau drugul mai bine decît oricare altul dintre țigani, fiind iubiți de țigănci mai mult decît potrivit și respectați de țigani peste poate.

Părăsiră, așadar, Extremadura și intrară în La Mancha, și, încetul cu încetul, își urmară drumul către regatul Murciei. În toate satele și cătunele prin care treceau aveau

loc întreceri de pelotă, de scrimă, de alergări, de sărituri, de aruncat drugul și alte încercări ale puterii, dibăciei și sprintenelii, și-n toate ieșeau învingători Andrés și Clemente, cum s-a spus pînă acum numai despre Andrés.

Și în tot acest timp, adică în mai bine de o lună și jumătate, Clemente n-a avut și nici n-a căutat vreodată prilejul de a vorbi cu Preţioasa, pînă cînd într-o zi, Andrés și cu ea fiind împreună, intră și el în vorbă cu ei, pentru că-l chemară, și Preţioasa îi zise :

— Din prima clipă cînd ai sosit în șatra noastră te-am recunoscut, Clemente, și mi-am amintit versurile pe care mi le-ai dat la Madrid ; dar n-am vrut să spun nimic, neștiind cu ce gînd veneai în sălașele noastre, iar cînd am aflat de nenorocirea ta, m-a durut sufletul, iar inima, ce-mi sărise din piept, mi s-a liniștit, gîndind că așa cum sînt don Juani pe lume și se prefac în Andreși, tot atît de bine pot fi și don Sancho care să se ascundă sub alt nume. Îţi vorbesc așa pentru că Andrés mi-a spus că te-a înștiinţat cine este și cu ce gînd s-a făcut ţigan (și era adevărat, căci Andrés îi adusese la cunoștinţă întreaga sa istorie, pentru a-și putea împărtăși gîndurile). Și să nu crezi că ţi-a fost de puţin folos că te-am recunoscut, deoarece din respect pentru mine și pentru ceea ce am spus despre tine ţi s-a înlesnit intrarea și rămînerea în tovărășia noastră, unde deie Domnul să ai parte de tot binele pe care ţi l-ai putea dori. Și urarea aceasta vreau să mi-o plătești neponegrind față de Andrés josnicia gîndului său și neîncercînd să-i zugrăvești cît de rău îi șade să se îndirjească în starea de acum, căci deși îmi dau seama că voinţa lui stă sub lăcatele voinţei mele, m-ar durea totuși să-l văd dînd semne, oricît de mici, de căinţă.

La care Clemente răspunse :

— Să nu-ţi închipui, unică Preţioasă, că don Juan mi-a dezvăluit cu ușurătate cine este ; întîi l-am recunoscut eu și întîi ochii lui mi-au dezvăluit ce gînduri are. Întîi eu i-am spus cine sînt și tot eu, cel dintîi, i-am ghicit temnița voinţei sale, pomenită de tine, și el, acordîndu-mi încrederea pe care era firesc să mi-o acorde, în schimbul tainei mele mi-a împărtășit-o pe-a lui, și el însuși poate depune mărturie cît i-am lăudat hotărîrea și alcasa lui faptă, căci

nu sînt, o, Preţioaso, atît de mărginit la minte, încît să nu înţeleg pînă unde se întind puterile frumuseţii, iar a ta, întrecînd hotarele şi celor mai înalte culmi de frumuseţe, e o scuză îndestulătoare a celor mai mari greşeli, dacă se pot numi greşeli cele săvîrşite din pricini atît de neîndouplecate. Îţi sînt recunoscător, doamnă, pentru cele spuse întru lauda mea, şi cred că te-aş putea răsplăti urîndu-ţi ca aceste încîlceli ale dragostei să aibă un deznodămînt fericit, şi tu să te bucuri de Andrés al tău şi Andrés de Preţioasa lui, cu buna învoire şi plăcere a părinţilor lui, pentru ca dintr-o unire atît de frumoasă să putem vedea pe lume cei mai mîndri lăstari pe care-i poate plămădi firea cea cu bune porniri. Asta mi-e dorinţa, Preţioaso, şi asta i-o voi spune totdeauna lui Andrés al tău, şi nimic altceva care să-l abată de la gîndurile sale bine statornicite.

Cu asemenea simţiri îşi rosti Clemente vorbele de mai sus, încît Andrés stătu să se întrebe dacă le rostise din dragoste sau din curtenie, căci boala diavolească a geloziei e atît de gingaşă şi aşa îi e felul, că se lipeşte şi de atomii soarelui, într-atît, încît cei ce-o ating pe fiinţa iubită îl chinuiesc pe îndrăgostit şi-l fac să se dea de ceasul morţii. Cu toate acestea, gelozia nu i-a fost întemeiată şi el s-a încrezut mai degrabă în cinstea Preţioasei decît în norocul său, pentru că îndrăgostiţii se consideră totdeauna nefericiţi atîta timp cît nu dobîndesc ceea ce-şi doresc. În sfîrşit, Andrés şi Clemente erau tovarăşi şi buni prieteni, totul mulţumită gîndului curat al lui Clemente ca şi reţinerii şi prudenţei Preţioasei, care nu i-a dat niciodată prilej de gelozie lui Andrés.

Clemente avea pretenţiile lui de poet, după cum o arătase în versurile dăruite Preţioasei, iar Andrés se lăuda şi el că se pricepe un pic, şi amîndoi erau iubitori de muzică.

Se întîmplă, aşadar, că aşezîndu-se şatra într-o vale la patru leghe de Murcia, într-o seară, pentru a-şi trece timpul în chip plăcut, aşezaţi amîndoi, Andrés la poala unui stejar de plută, Clemente la cea a unui tufan, ademeniţi de liniştea nopţii, începînd Andrés şi răspunzîndu-i Clemente, cîntară versurile acestea :

Andrés

Clemente, uite vălul plin de stele
cu care noaptea rece
se luptă ziua-a-ntrece,
lumini frumoase, ceru-ornînd cu ele.
și-n astă-asemănare,
divinul duh al tău dacă-i în stare
dă chip acelei fețe
vegheată-acum de-un pisc de frumusețe.

Clemente

Vegheată-acum de-un pisc de frumusețe,
și unde Prețioasa
sfială, prea frumoasa,
un pisc de bunătate vrea să-nvețe,
și-ncape-ntr-o ființă
ce de slăvit nu-i minții cu putință
de nu-i și-un pic divină,
înaltă, rară, gravă și deplină.

Andrés

Cu-naltă, rară, gravă și deplină
vorbire ne-nceputā
spre cer măreț crescută,
pe-o nepereche cărăruie lină,
te-aș vrea, o, țigăncușă,
stîrnind uimiri, mirare jucăușă,
dusă de-a faimei vrere
în sînul celei de a opta sfere.

Clemente

În sînul celei de a opta sfere,
acolo ți-ar fi rîndul,
tot cerul bucurîndu-l
cînd numele-i s-ar auzi-n tăcere,
iar pe pămînt, prin lume,
oriunde-ar răsuna duiosu-i nume,
o muzică suavă,
în suflet pace-ar fi și-n simțuri slavă.

Andrés

În suflet pace e și-n simțuri slavă
se-așterne-atunci cînd cîntă
sirena ce încîntă
și atîpește vegheа cea mai bravă,
și-atît de Prețioasă-i,
că daru-i cel mai mic e că frumoasă-i,
o, dulcea-mi desfătare,
cunună-n farmec, nurilor onoare.

Clemente

Cunună-n farmec, nurilor onoare
ești, țigăncușă nouă,
răcoare ca de rouă,
zefir preablînd în vara arzătoare,
cu care-Amor, pe loc,
orb, și un piept de-omăt îl schimbă-n foc,
putere-așa lăsată,
că mîngîios ucide și desfată.

Slobodul și robul nu dădeau semne a isprăvi prea curînd, dacă în spatele lor n-ar fi răsunat glasul Prețioasei, care le ascultase pe-ale lor ; auzul lui le luă răsuflarea și, fără a se clinti, cu minunată luare-aminte, o ascultară : ea, nu știu dacă pe nepregătite ori dacă versurile cîntate de dînsa îi fuseseră compuse altcîndva, cu neînchipuită grație cîntă următoarele :

În isprava amoroasă,
cînd îi dau prilej iubirii,
pare-mi culmea norocirii
cinstea, nu să fiu frumoasă.
Tufa cea mai mărunțică
creșterea dacă i-o-ndreaptă
firea, harul, buna faptă,
pîn' la ceruri se ridică.
În tingirea mea sărmană,
smalț deși doar cinstea-i pune,
lipsă nu-i de gînduri bune
și-i mereu prisos de mană.

Nu-mi fac sînge rău deloc
că de-amor și preț n-am parte,
îmi durez doar eu, deoparte,
soartă bună și noroc.
Eu să fac ce-adînc tot voi,
să mă-ndrum spre bunătate,
și cum vrea și cum socoate,
facă cerul mai apoi.
Frumusețea-acum o păsui,
vrînd să văd de poate-ncalte
culmi să-mi deie-atît de-nalte,
încît și mai sus să năzui.
Sufletele de-s egale,
pe-unul de plugar putea-va
meritul să-l urce-n slava
celora imperiale.

Aici își termină Prețioasa cîntul, iar Andrés și Clemente se ridicară ca s-o întîmpine. Schimbară tustrei vorbe pline de miez, și Prețioasa își dădu la iveală în cele spuse de dînsa înțelepciunea, curăția și agerimea, astfel încît Clemente găsi dezvinovățiri pentru pornirea lui Andrés cum pînă atunci nici nu găsise, deoarece îndrăzneața hotărîre i-o socotise mai degrabă nesocotință de-a tinereții decît cumînțenie.

A doua zi de dimineață ridicară șatra și plecară să se oploșească într-un sat aparținător de Murcia, la trei leghe de oraș, unde lui Andrés i se întîmplă o nenorocire din pricina căreia fu cît pe ce să-și piardă viața, și anume că, după ce depuseseră în satul acela cîteva odoare și vase de argint drept zălog, ca de obicei, Prețioasa și bunică-sa, cu Cristina și încă două țigăncuțe, și cei doi, Clemente și Andrés, traseră la un han ținut de o văduvă bogată, care avea o fiică în vîrstă de șaptesprezece sau optsprezece ani, mai degrabă deșucheată decît frumoasă, și numindu-se, pentru mai bună știință, Juana Daraca [51]. Fata asta, după ce-i văzu dănțuind pe țigănci și pe țigani, intrară dracii într-însa și se îndrăgosti de Andrés cu atîta patimă, încît își puse în cap să i-o spună și să-l ia de bărbat, de-o vrea și el, chiar dacă avea să-și amărască toate neamurile, drept care căută vreme cu prilej ca să i-o spună, și-o găsi într-o

ogradă, unde Andrés intrase ca să caute doi măgăruşi. Se apropie de el şi, în mare grabă, ferindu-se să fie văzută, îi spuse :

— Andrés (că-i şi aflase numele), sînt fecioară şi bogată, maică-mea nu mă are decît pe mine şi hanul acesta e-al ei, şi pe lîngă el mai are multe vii tinere şi încă două perechi de case ; mi-ai plăcut : dacă mă vrei de soţie, de tine atîrnă totul ; dă-mi iute răspunsul, şi de este cuminte, rămîi cu mine şi-ai să vezi ce mai viaţă vom duce.

Andrés rămase uluit de hotărîrea Daracei, dar cu iuţeala cerută de dînsa îi şi răspunse :

— Domniţă fecioară, eu sînt în vorbă să mă-nsor şi apoi noi ţiganii nu ne însurăm decît cu ţigănci ; Dumnezeu să te aibă-n pază pentru milostenia ce voiai să-mi faci şi de care eu nu-s vrednic.

Auzind răspunsul acru al lui Andrés, Daraca se simţi la două degete de moarte, şi stătea să-i întoarcă vorba de n-ar fi văzut că intră-n curte alte ţigănci. Plecă ruşinată şi abătută şi s-ar fi răzbunat tare bucuros de-ar fi putut.

Andrés, înţelept cum era, se hotărî să-şi ia tălpăşiţa şi să ocolească prilejul acela cu care-l îmbia diavolul, pentru că citise limpede în ochii Daracei că şi fără legăturile căsniciei era gata să se supună pe de-a-ntregul voinţei lui, aşa că el nu vru cu nici un preţ să se pomenească faţă-n faţă şi singur cu ea în ţarcul acela de luptă, şi le ceru tuturor ţiganilor să plece din sat chiar în noaptea aceea. Ei, care-l ascultau totdeauna, trecură numaidecît la fapte şi, după ce-şi scoaseră zăloagele, o luară din loc chiar în după-amiaza aceea.

Daraca, văzînd că odată cu plecarea lui Andrés i se ducea şi ei jumătate din suflet şi că nu-i mai rămînea timp ca să-şi urmărească împlinirea dorinţelor, rîndui să-l oprească pe Andrés cu sila, dacă de bunăvoie nu putea ; şi astfel, cu viclenia, isteţimea şi taina pe care i le strecură în minte gîndul cel rău, vîrî printre catrafusele lui Andrés, după ce i le dibui, nişte mărgeane scumpe şi două lefturi de argint, împreună cu alte zorzoane de-ale ei ; şi nici nu ieşiseră bine din han, că ea şi prinse a ţipa, zicînd că ţiganii aceia îi furaseră bijuteriile, la strigătele ei venind numaidecît justiţia şi toţi oamenii din sat.

Ţiganii se opriră, jurînd cu toţii că nu aveau nimic de furat şi că erau gata să-şi deschidă toţi sacii şi toată zahereaua din şatră. Bătrîna ţigancă se nelinişti însă mult din pricina asta, de teamă ca în timpul cercetării să nu iasă la iveală podoabele Preţioasei şi veşmintele lui Andrés, păstrate de ea cu mare grijă şi fereală, dar poama de Daraca îi găsi leacul la repezeală, pentru că după a doua boccea pe care-o răscoliră, ceru să-i întrebe care era cea a unui ţigan, mare dansator, căci ea-l văzuse intrînd de două ori în casa ei şi s-ar putea ca tocmai el să le fi luat.

Andrés pricepu că despre el era vorba şi, rizînd, zise :

— Domniţă fecioară, ăsta mi-e sacul cu haine şi ăsta mi-e măgăruşul ; de vei găsi într-însul ori asupra lui ceea ce-ţi lipseşte, am să ţi le plătesc înşeptit, băşca pedeapsa dată de lege hoţilor, şi la care mă voi supune fără crîcnire.

Slujitorii justiţiei se repeziră să dea jos catrafusele de pe măgar şi, după cîteva răscoliri, dădură de furt, drept care Andrés rămase atît de uluit şi încremenit, încît părea o statuie, fără grai, de piatră tare.

— Ei, n-a fost întemeiată bănuiala mea ? — zise atunci Daraca —. Uitaţi-vă sub ce boi falnic se ascunde ditamai hoţul !

Alcaldele, care era de faţă, începu a-i acoperi cu ocări pe Andrés şi pe toţi ţiganii, făcîndu-i hoţi de rînd şi tîlhari de drumul mare. Andrés continua să tacă, năucit şi uluit, şi nici cu gîndul nu gîndea la trădarea Daracei.

Într-aceasta, se apropie de el un soldat fălos, nepot de-al alcaldelui, zicînd :

— Nu vedeţi ce plouat a rămas cioropina, putred de furat ? Pun rămăşag c-o să facă nazuri şi c-o să tăgăduiască furtul, chiar aşa, prins cu mîţa-n sac ; halal de cine nu vă mătrăşeşte pe toţi la galere. Spuneţi şi domniile voastre dacă nu i-ar şedea mai bine ţigoarei ăsteia acolo, pe ele, slujind-o pe maiestatea sa, decît s-o ducă tot într-o ţopăială din sat în sat şi furînd pe unde-apucă. Pe cuvîntul meu de soldat că-mi vine să-i trag o scatoalcă de să-i văd lat la picioarele mele.

Şi zicînd asta, fără a mai sta pe gînduri, ridică mîna şi-i trase o palmă atît de grea, încît îl făcu să se trezească din buimăceală, şi-şi aduse aminte că nu era Andrés Caballero, ci don Juan şi cavaler, şi, repezindu-se la soldat,

cu mare iuțeală și cu și mai multă mînie, îi smulse propria lui sabie și i-o împlîntă în trup, punîndu-l mort la pămînt. Să fi văzut atunci cum urla mulțimea, să fi văzut cum s-a înnegurat unchiul alcalde, să fi văzut cum a leșinat Prețioasa și cum s-a tulburat Andrés văzînd-o leșinată, să fi văzut cum s-au repezit toți la arme și s-au năpustit asupra ucigașului.

Crescu vălmășagul, crescu hărmălaia, și Andrés, pentru că dăduse fuga lîngă Prețioasa leșinată, nu se mai grăbi să se apere. Și vru soarta ca Clemente să nu fie de față la nefericita întîmplare, întrucît apucase a ieși din sat cu dobitoacele de povară ; în cele din urmă, atîția tăbărîră asupra lui Andrés, că-l prinseră și-l puseră-n fiare cu două lanțuri groase. Tare-ar fi vrut alcaldele să-l spînzure numaidecît, de i-ar fi stat în putință, fu însă nevoit să-l trimită la Murcia, sub jurisdicția căreia se afla ; nu-l duseră decît a doua zi, și cît mai rămase acolo, îi fu dat lui Andrés să îndure multe cazne și vorbe grele la care-l supuseră indignatul alcalde, slujitorii și toți cei din sat. Alcaldele îi prinse pe toți țiganii și țigăncile ce-i căzură-n mînă, întrucît cei mai mulți fugiseră, printre aceștia numărîndu-se și Clemente, care se temea să nu fie înhățat și descoperit. În cele din urmă, cu raportul asupra tărășeniei și cu o mare liotă de țigani, alcaldele și slujitorii săi împreună cu mulți alți oameni înarmați își făcură intrarea în Murcia, printre ei fiind Prețioasa și sărmanul Andrés, cetluit în lanțuri, pe un asin, cu cătușe și cu labă-de-prieten[52] sub bărbie.

Ieși toată Murcia să-i vadă pe prinși, că se și lățise știrea despre omorîrea soldatului. Frumusețea Prețioasei fu însă atît de mare în ziua aceea, încît nimeni n-o privea fără s-o binecuvînteze, și vestea despre mîndrețea ei ajunse la urechile doamnei corregidoare, care, murind de curiozitate s-o vadă, îl înduplecă pe corregidor[53], soțul ei, să dea ordin ca țigăncușa aceea să nu fie vîrîtă în temniță, în schimb toți ceilalți da, Andrés fiind azvîrlit într-o carceră strîmtă, a cărei întunecime, ca și lipsa luminii Prețioasei, îl loviră atît de crunt, încît crezu că n-avea să mai iasă de acolo decît ca să intre în mormînt.

Pe Prețioasa cu bunică-sa o duseră ca să o vadă corregidoara, și aceasta, cum o văzu, zise :

— Pe drept cuvînt ţi-e lăudată frumuseţea — şi trăgînd-o lîngă ea, o îmbrăţişă cu duioşie, nemaisăturîndu-se s-o privească ; o întrebă apoi pe bunică-sa vîrsta copilei aceleia.

— Cincisprezece ani — răspunse ţiganca — fără sau şi două luni.

— Tot atîta ar fi avut acuma şi sărmana mea Costanza. Vai, dragele mele, copila asta mi-a răscolit nenorocirea ! — zise corregidoara.

Într-adevăr, Preţioasa apucă mîinile corregidoarei şi, acoperindu-i-le cu sărutări, i le scălda în lacrimi şi-i spunea :

— Doamnă scumpă, ţiganul ţinut în închisoare nu are nici o vină, pentru că a fost stîrnit : i s-a zis hoţ, şi nu este ; i s-a dat o palmă peste obraz, care îi e aşa făcut, că-n el i se dezvăluie bunătatea sufletului. Pentru Dumnezeu şi pentru cine eşti domnia ta, doamnă, înduplecă-i să-i păzească dreptatea şi domnul corregidor să nu se grăbească a-i da pedeapsa cu care-l ameninţă legile, şi dacă frumuseţea mea te-a bucurat măcar o clipă, bucur-o şi domnia-ta bucurîndu-l pe cel întemniţat, fiindcă sfîrşitul vieţii sale înseamnă şi pentru a mea sfîrşitul ; el trebuie să-mi fie soţ şi doar oprelişti drepte şi cinstite au făcut să nu ne fi dat nici măcar mîinile pînă acum. De-i nevoie de bani ca să dobîndim iertarea părţii vătămate, ne vom scoate la mezat toată şatra şi vom plăti chiar mai mult decît ni s-ar cere. Doamnă dragă, dacă ştii ce e dragostea, dacă ai simţit-o vreodată şi-o simţi şi acum faţă de soţul domniei tale, fie-ţi milă de mine, că-l iubesc duios şi curat pe-al meu.

Tot timpul cît vorbi nu-i slăbi mîinile şi nu încetă s-o privească stăruitor, vărsînd belşug de lacrimi amare şi jalnice ; la fel şi corregidoara îi ţinea mîinile într-ale ei, privind-o la fel cu nu mai mică simpatie şi cu nu mai puţine lacrimi. Tocmai atunci intră corregidorul şi, găsindu-le pe nevastă-sa şi pe Preţioasa atît de înlăcrimate şi de înlănţuite, rămase uimit atît de plînsul cît şi de frumuseţea ei ; întrebă care era pricina acelei mîhniri şi Preţioasa îi răspunse dînd drumul mîinilor corregidoarei şi agăţîndu-se de picioarele corregidorului, ca să-i spună :

— Domnule, îndurare, îndurare ! Dacă moare soţul meu, şi eu sînt moartă ! Nu e vinovat, dar dacă totuşi este,

dați-mi mie osînda, iar de nu-i cu putință, măcar întîrziați procesul pînă ce se vor căuta și găsi mijloacele cu putință pentru scăparea lui, căci s-ar putea ca aceluia ce n-a păcătuit din răutate cerul să-i trimită mîntuirea harului său.

Și mai uimit rămase corregidorul ascultînd vorbele înțelepte ale țigăncușei și, de n-ar fi vrut să nu dea semne de slăbiciune, i-ar fi și ținut tovărășie la lacrimi.

În vreme ce se petreceau acestea, bătrîna țigancă își perinda în minte lucruri de seamă, multe și felurite, și la capătul încremenirii și cugetării sale, zise :

— Așteptați-mă o clipă domniile voastre, domnii mei, că am să fac ca plînsetele să se preschimbe în rîs, chiar și cu prețul vieții mele — și astfel, cu pas ușor, ieși din încăperea unde se afla, lăsîndu-i pe cei doi de față tulburați de cele spuse de dînsa.

Dar pînă la întoarcerea ei, Prețioasa nu conteni lacrimile și nici rugămințile de a se amîna judecarea soțului ei, cu gîndul de a-i da de știre tatălui acestuia, ca să vină și să pună umărul. Țiganca se întoarse cu un sipețel sub braț și-i spuse corregidorului să intre într-o încăpere doar cu soția lui și cu ea, pentru că avea să le spună lucruri însemnate în mare taină. Corregidorul, crezînd că voia să-i dezvăluie unele furturi de-ale țiganilor spre a-i cîștiga bunăvoința în procesul întemnițatului, se retrase numaidecît cu ea și cu soția sa în iatacul lor, unde țiganca, îngenunchind înaintea lor, le spuse :

— Dacă veștile bune pe care voiesc a vi le da, domnii mei, nu vor merita drept răsplată iertarea unui mare păcat al meu, iată-mă gata să primesc pedeapsa ce veți vrea să-mi dați, dar înainte de a vă face mărturisirea, aș vrea să-mi spuneți, domnilor, mai întîi dacă vă sînt cunoscute bijuteriile astea.

Și, scoțind la iveală o lăcriță în care le ținea pe cele ale Prețioasei, i-o înmînă corregidorului, iar el, deschizînd-o, dădu cu ochii de podoabele acelea copilărești, dar nu-și dădu seama ce puteau însemna. Le privi și corregidoara, dar nici ea nu se dumiri, zicînd doar :

— Sînt podoabele unui prunc.

— Așa este — zise țiganca —, și ale cărui prunc sînt o spune scrisoarea aflată în hîrtia asta împăturită.

Corregidorul se grăbi să o deschidă și-i dădu citire : „Fetița se numea doña Costanza de Azevedo y de Meneses ; mama sa, doña Guiomar de Meneses, și tatăl său, don Fernando de Azevedo, cavaler al ordinului de Calatrava ; am răpit-o de ziua Înălțării Domnului, la ceasurile opt dimineața, în anul o mie cinci sute nouăzeci și cinci. Copila purta podoabele păstrate în lăcrița asta."

Îndată ce auzi cuvintele de pe hîrtie, corregidoara recunoscu numaidecît podoabele, le apropie de buze și, acoperindu-le cu nesfîrșite sărutări, căzu, pierzîndu-și cunoștința. Corregidorul se repezi la dînsa, nemaistînd s-o întrebe pe țigancă de față, iar soția lui, după ce-și mai veni în fire, zise :

— Femeie bună, mai degrabă înger decît țigancă, unde-i stăpîna, vreau să zic pruncul ale cui erau podoabele acestea ?

— Unde, doamnă ? — răspunse țiganca — ; o aveți în casa domniilor voastre : țigăncușa ce v-a stors lacrimile din ochi e stăpîna lor și vă este fiică, fără îndoială, căci eu am furat-o la Madrid din casa domniilor voastre în ziua și la ceasul arătate în hîrtia asta.

Auzind aceasta, tulburata doamnă își lepădă galenții și, cu brațele fluturînd și-n fuga mare, intră în încăperea unde o lăsase pe Prețioasa și-o găsi înconjurată de cameristele și slujitoarele sale, tot vărsînd lacrimi ; se repezi la ea și, fără a-i spune un cuvînt, îi dezbumbă în mare grabă rochia la piept și căută să vadă dacă sub sînul stîng avea un mic semn, în chip de aluniță albă, cu care se născuse, și i-l găsi mare acum, deoarece crescuse cu vremea. Apoi, cu același zor, o descălță și dădu la iveală un picior de nea și fildeș minunat strunjit, și văzu acolo ceea ce căuta, și anume că ultimele două degete de la piciorul drept erau legate printr-un pic de carne pe care în copilărie nu voiseră niciodată să i-o taie, ca să nu o facă să sufere. Sînul, degetele, zorzoanele, ziua răpirii, mărturisirea țigăncii precum și tresărirea și bucuria pe care le simțiseră părinții cînd o văzuseră întărită cu deplin adevăr în sufletul corregidoarei convingerea că Prețioasa era fiica ei, și astfel, cuprinzînd-o în brațe, se întoarse cu ea unde rămăseseră corregidorul și țiganca.

Preţioasa era fisticită, căci nu ştia cu ce scop fusese supusă acelor încercări, cu atît mai mult cu cît se vedea purtată în braţe de corregidoare, care-o săruta nu o dată, ci de o sută de ori.

Doña Guiomar sosi, în sfîrşit, cu preţioasa-i povară înaintea soţului său şi, trecînd-o din braţele sale în cele ale corregidorului, îi spuse :

— Primeşte-o, domnule, pe fiica domniei tale Costanza, căci ea este, fără nici o îndoială : şi nu te îndoi cu nici un chip, domnule, pentru că am văzut semnul degetelor lipite şi pe cel de la sîn şi, mai mult încă, sufletul mi-a spus-o încă din prima clipă cînd mi-au văzut-o ochii.

— Nu mă-ndoiesc — răspunse corregidorul ţinînd-o în braţe pe Preţioasa —, fiindcă aceleaşi simţăminte mi l-au încercat şi pe-al meu, şi-apoi atîtea potriveli laolaltă s-ar fi putut oare întîmpla altfel decît printr-o minune ?

Toţi cei ai casei umblau îngînduraţi, întrebîndu-se unii pe alţii ce să fie, şi toţi erau departe de a-şi da seama, fiindcă cine şi-ar fi putut închipui oare că ţigăncuşa era fiica stăpînilor lor ?

Corregidorul le ceru soţiei şi fiicei sale, dar şi bătrînei ţigănci, ca întîmplarea aceea să rămînă o taină pînă cînd avea s-o dea în vileag el însuşi. Îi mai spuse bătrînei că o iartă pentru răul ce i-l făcuse furîndu-i sufletul, deoarece bucuria de a i-o fi înapoiat merita o răsplată mai mare, şi nu-i părea rău decît că ea, cunoscînd rangul Preţioasei, o măritase cu un ţigan şi, culmea, cu un hoţ şi un ucigaş.

— Vai — făcu atunci Preţioasa —, stăpîne drag, nu e nici ţigan, nici hoţ, chiar dacă ucigaş este, dar împotriva unuia ce i-a răpit onoarea, aşa că n-a putut să nu arate cine este şi să nu-l ucidă.

— Cum adică nu-i ţigan, fata mea ? — zise doña Guiomar.

Atunci ţiganca bătrînă povesti pe scurt istoria lui Andrés Caballero, spunînd că e fiul lui Francisco de Cárcamo, cavaler al ordinului Sfîntului Iacob, şi că-l cheamă don Juan de Cárcamo şi face şi el parte din acelaşi ordin, iar veşmintele schimbate cu cele de ţigan i le păstra ea. Le povesti de asemenea despre înţelegerea dintre Preţioasa

şi don Juan, şi anume să aştepte doi ani de încercare spre a se căsători sau nu. Ridică în slăvi cinstea amîndurora şi firea plăcută a lui don Juan. La fel de mult îi minună această împrejurare ca şi găsirea fiicei lor, şi corregidorul îi porunci ţigăncii să se ducă după veşmintele lui don Juan. Ea făcu întocmai şi se întoarse însoţită de alt ţigan care le aduse.

În timp ce ea se ducea şi venea, părinţii o copleşiră pe Preţioasa cu o sută de mii de întrebări, la care ea răspunse cu atîta înţelepciune şi duh, încît ar fi îndrăgit-o şi dacă n-ar fi recunoscut-o drept fiică. O întrebară dacă are vreun simţămînt faţă de don Juan. Ea le răspunse că nimic mai mult decît acela ce o silea să fie recunoscătoare omului care voise să se umilească făcîndu-se ţigan de dragul ei, dar că această recunoştinţă n-avea să treacă dincolo de ceea ce domnii părinţii ei aveau să hotărască.

— Taci, fata mea Preţioasă — zise tatăl ei — căci vreau să-ţi rămînă numele acesta de Preţioasa, în amintirea pierderii şi regăsirii tale ; eu, ca tată al tău, mă însărcinez să-ţi înlesnesc o căsătorie care să nu fie nevrednică de tine.

Preţioasa oftă la auzul acestor vorbe, iar maică-sa, înţeleaptă fiind, pricepu că ofta din pricina iubirii pentru don Juan, şi-i spuse soţului ei :

— Domnule, de vreme ce don Juan de Cárcamo e atît de nobil şi-o iubeşte atît de mult pe fiica noastră, nu ne-ar sta rău să i-o dăm de soţie.

Şi el răspunse :

— Abia astăzi am găsit-o şi vrei s-o şi pierdem ? Să ne bucurăm de ea cîtăva vreme, deoarece măritînd-o, nu va mai fi a noastră, ci a soţului ei.

— Ai dreptate, domnule — răspunse ea —, dă însă poruncă să fie scos don Juan, că trebuie să fie prin cine ştie ce beci.

— Aşa cred — zise Preţioasa —, căci unui hoţ ucigaş şi ţigan pe deasupra, nu cred că i se va fi dat un sălaş mai bun.

— Vreau să mă duc să-l văd, ca şi cum i-aş lua chipurile mărturisirea — răspunse corregidorul —, şi încă o dată îţi dau în grijă, doamnă, ca nimeni să nu afle istoria asta pînă cînd nu voi vrea eu.

Şi, îmbrăţişînd-o pe Preţioasa, se duse îndată la închisoare şi, fără a-ngădui nimănui să-l însoţească, intră în carcera unde zăcea don Juan. Îl găsi cu picioarele în butuci, cu cătuşe la mîini şi cu laba-de-prieten încă nescoasă. Carcera era întunecoasă, dar puse să se deschidă o ferestruică în tavan, pe unde pătrundea o lumină foarte slabă şi, cum îl zări, îi spuse :

— Cum ţi se pare odaia asta grozavă ? De i-aş vedea vîrîţi în fiare, ca pe tine, pe toţi ţiganii din Spania, ca să isprăvesc cu ei într-o zi, aşa cum voia Neron cu Roma, dintr-o singură lovitură ! Află, hoţule cu nas subţire, că eu sînt corregidorul acestui oraş şi vin să aflu, între patru ochi, dacă e adevărat că o ţigăncuşă din şatra voastră e nevasta ta.

Auzind acestea, Andrés îşi închipui că pesemne corregidorul se îndrăgostise de Preţioasa, pentru că gelozia e alcătuită din corpuri subtile care pătrund în celelalte corpuri fără a le rupe, depărta sau despărţi. Totuşi, răspunse:

— Dacă ea a spus că sînt soţul ei, e foarte adevărat, şi dacă a spus că nu sînt, tot adevărată îi e spusa, pentru că nu-i cu putinţă ca Preţioasa să spună vreo minciună.

— E atît de cinstită ? — răspunse corregidorul —. Nu-i puţin lucru pentru o ţigancă. Ei bine, flăcăule, ea a spus că-ţi este soţie, dar că niciodată nu ţi-a dat mîna. A aflat că, după cum îţi e vina, trebuie să mori pentru ea, şi mi-a cerut ca înainte de moartea ta să o căsătoresc cu tine, pentru că vrea să aibă cinstea de a rămîne văduva unui pungaş atît de înrăit ca tine.

— Atunci fă, luminăţia ta, domnule corregidor, aşa cum te roagă ea, căci de mă voi căsători cu ea, voi trece mulţumit în cealaltă viaţă, părăsind-o pe asta cu mîndria de a fi al ei.

— Se vede că o iubeşti mult ! — zise corregidorul.

— Atît de mult — răspunse prizonierul —, că vorbele n-ar putea-o spune. Ce mai, domnule corregidor, să mi se isprăvească pricina : l-am ucis pe cel ce-a vrut să-mi răpească bunul nume, o ador pe ţiganca aceasta : voi muri mulţumit de voi muri în graţiile ei, şi ştiu că n-are să ne lipsească harul lui Dumnezeu, deoarece amîndoi am păzit curat şi fără abatere tot ce ne-am făgăduit.

— Atunci, la noapte voi trimite după tine — zise corregidorul — și te voi însura la mine acasă cu Preţioasa, iar mîine la amiază ai să fii urcat în furci, cu unul împlinind astfel și legea justiţiei, și dorinţa voastră.

Andrés îi mulţumi, și corregidorul se întoarse acasă, împărtășindu-i soţiei sale cele petrecute cu don Juan, precum și alte lucruri pe care avea de gînd să le facă. În lipsa lui, Preţioasa îi istorisi mamei sale tot mersul vieţii ei și cum crezuse totdeauna că e ţigancă și nepoata acelei bătrîne, dar și că totdeauna se preţuise mult mai mult decît i-ar fi îngăduit-o starea ei de ţigancă. Maică-sa îi ceru să-i spună adevărul, dacă-l iubește mult pe don Juan de Cárcamo. Ea, ruşinată și cu ochii în pămînt, îi spuse că, întrucît se socotise ţigancă și prin căsătoria cu un cavaler dintr-un asemenea ordin și atît de nobil ca don Juan de Cárcamo și-ar fi îmbunătăţit soarta, și întrucît îi văzuse cu ochii ei firea frumoasă și purtarea cinstită, uneori îl privise cu ochi iubitori, dar că, pe scurt, cum apucase a le mai spune, nu avea altă voinţă decît pe-a lor.

Veni noaptea și, pe la ceasurile zece, îl scoaseră pe Andrés din temniţă, fără cătuşe și labă-de-prieten, dar nu fără un lanţ lung care-i încingea tot trupul, începînd de la picioare. Sosi astfel, fără a fi zărit de nimeni altul în afara celor ce-l aduceau, la casa corregidorului, și-l duseră, în tăcere și cu mare fercală, într-o încăpere unde-l lăsară singur ; peste puţin timp intră un preot care-i spuse să se spovedească, deoarece a doua zi urma să moară. La care Andrés răspunse :

— Foarte bucuros mă voi spovedi, dar cum de nu mă căsătoriţi mai întîi ? Iar de mă veţi căsători, cumplit trebuie să fie patul de nuntă ce m-aşteaptă.

Doña Guiomar, care știa cum stau lucrurile, îi spuse bărbatului său că erau de ajuns sperieturile la care-l supuneau pe don Juan ; să o lase mai moale cu ele, căci s-ar putea ca el să-și piardă viaţa din pricina lor. Corregidorului i se păru bun sfatul și, astfel, întră să-l cheme pe confesor, spunîndu-i că mai întîi aveau să-l căsătorească pe ţigan cu Preţioasa, ţiganca, și abia pe urmă avea să se spovedească și să se lase din toată inima în voia Domnului, pentru că el obișnuiește deseori să-și pogoare ploaia

de milostiviri tocmai la vremea cînd nădejdile sînt cele mai uscate.

Andrés intră, dar, într-o încăpere unde se aflau numai doña Guiomar, corregidorul, Preţioasa şi doi slujitori de-ai casei. Dar cînd Preţioasa îl văzu pe don Juan încins şi legat cu un lanţ atît de greu, alb la faţă şi cu ochii plînşi, i se rupse inima şi se aţîrnă de braţul maică-sii, ce stătea lîngă dînsa şi care, strîngînd-o la piept, îi zise :

— Vino-ţi în fire, copila mea, că tot ce vezi are să fie spre bucuria şi folosul tău.

— Domnule vicar, ţiganul şi ţiganca aceasta sînt cei pe care trebuie să-i căsătoreşti domnia ta.

— N-o pot face dacă nu se îndeplinesc mai întîi toate cele trebuincioase în asemenea împrejurare. Unde s-au făcut strigările de căsătorie ? Unde e aprobarea superiorului meu spre a se putea face căsătoria ?

— A fost o scăpare a mea din vedere — răspunse corregidorul —, dar voi avea grija să o dea parohul.

— Atunci, pînă ce o voi vedea — răspunse vicarul —, îi rog pe domnii de faţă să mă ierte.

Şi fără a mai rosti o vorbă, ca nu cumva să se stîrnească vreun scandal, ieşi din casă, lăsîndu-i pe toţi încurcaţi.

— Părintele a făcut foarte bine — zise atunci corregidorul —, şi s-ar putea să fie chiar semnul pronicei cereşti, ca să se amîne execuţia lui Andrés, fiindcă, oricum, el trebuie să se însoare cu Preţioasa, şi mai întîi vor trebui făcute strigările, cîştigîndu-se în felul acesta timpul care dă de obicei o dezlegare dulce multor greutăţi amare; dar cu toate acestea, aş vrea să ştiu, în cazul că soarta îi va îndruma paşii astfel încît, fără temeri şi zbucium, să se vadă soţ al Preţioasei, dacă Andrés se va socoti fericit ca Andrés Caballero sau ca don Juan de Cárcamo.

Cum se auzi chemat pe numele lui, Andrés zise :

— De vreme ce Preţioasa n-a vrut să rămînă între hotarele tăcerii şi-a dat în vileag cine sînt eu, chiar dacă norocul acesta m-ar găsi ajuns monarh al universului, aş preţui-o atît de mult, încît aş face din ea ţelul dorinţelor mele, fără a cuteza să-mi doresc alt bine decît pe-acela ceresc.

— Ei bine, tocmai pentru frumosul curaj arătat de domnia ta, seniore don Juan de Cárcamo, voi face astfel încît, cînd va veni timpul, Preţioasa să-ţi fie consoartă legitimă, şi acum ţi-o dau şi ţi-o încredinţez cu făgăduinţă, ca pe cel mai de preţ giuvaer al casei, al vieţii şi al sufletului meu, şi s-o preţuieşti aşa cum spuneai, pentru că prin ea ţi-o dau pe doña Costanza de Meneses, singura mea fiică, şi care, dacă-ţi este deopotrivă în dragoste, nu ţi-e cu nimic mai prejos nici ca naştere.

Andrés rămase uluit la vederea iubirii ce i se arăta şi. în cîteva cuvinte, doña Guiomar istorisi pierderea fiicei sale şi găsirea ei, cu semnele neîndoielnice date de ţigancă despre furtul său, drept care don Juan tot uluit şi încremenit rămase pînă la urmă, dar şi bucuros mai presus de orice închipuire ; îi îmbrăţişă pe socrii săi, numindu-şi părinţi şi stăpîni, îi sărută mîinile Preţioasei, care şi ea i le căuta printre lacrimi pe-ale lui. Secretul fu rupt ştirea despre întîmplare ieşi odată cu ieşirea slujitorilor ce fuseseră de faţă, şi, ajunsă la urechile alcaldelui, unchiul mortului, acesta îşi văzu închise drumurile răzbunării, deoarece nu era de aşteptat ca asprimea justiţiei să-l lovească chiar pe ginerele corregidorului.

Don Juan se îmbrăcă în straiele de drum pe care ţiganca le adusese ; cătuşele şi lanţurile se preschimbară în libertate şi în lanţuri de aur ; mihnirea ţiganilor închişi, în veselie, deoarece a doua zi le dădură drumul pe chezăşie. Unchiul mortului primi făgăduiala a două mii de ducaţi, pe care i-o făcură ca să-şi retragă plîngerea şi să-l ierte pe don Juan, care, neuitîndu-l pe tovarăşul său Clemente, puse oameni să-l caute, dar aceştia nu-l găsiră şi nu aflară nimic despre dînsul, pînă cînd, patru zile mai tîrziu, primi veşti sigure cum că se îmbarcase pe una din cele două galere de la Genova, ce se aflau în portul Cartagena, şi plecase de îndată.

Corregidorul îi spuse lui don Juan ca pe o veste sigură că tatăl lui, don Francisco de Cárcamo, fusese înaintat corregidor la Murcia şi că ar fi fost nimerit să-l aştepte, pentru ca nunta să se facă cu voia şi consimţămîntul său.

Don Juan spuse că nu vrea să iasă din cuvîntul lui, dar că, înainte de orice, trebuia să se logodească cu Preţioasa. Arhiepiscopul le dădu învoirea să o facă numai cu o sin-

gură strigare. Orașul puse la cale în ziua logodnei serbări, întrucît corregidorul era foarte iubit, cu iluminații, cu lupte de tauri și cu geriduri [54] ; bătrîna țigancă rămase la casa lor, nevrînd să se despartă de nepoată-sa, Prețioasa. Ajunseră la curte veștile despre întîmplarea și căsătoria țigăncușei ; don Francisco de Cárcamo află că fiul său era țiganul, iar Prețioasa țigăncușa pe care o văzuse și-a cărei frumusețe îi apăru ca o dezvinovățire a nesocotinței fiului său, după ce-l socotise ca și pierdut, deoarece aflase că nu se dusese în Flandra, cu atît mai mult cu cît văzu ce bine-i cădea căsătoria cu fiica unui cavaler atît de însemnat și de bogat precum don Fernando de Azevedo.

Își grăbi plecarea spre a ajunge să-și vadă copiii cît mai repede, și după douăzeci de zile se și găsea la Murcia, și la sosirea lui se reînnoiră desfătările, se făcu nunta, se istorisiră viețile, iar poeții orașului, căci sînt cîțiva, și chiar foarte buni, își luară sarcina să celebreze ciudata întîmplare deopotrivă cu frumusețea fără pereche a țigăncușei ; și-n așa fel scrise vestitul licențiat Pozo [55], că-n versurile lui faima Prețioasei dăinui-va cît dăinui-vor veacurile.

Uitam să spun că hangița îndrăgostită destăinui justiției că furtul lui Andrés nu era adevărat și-și mărturisi iubirea și vina, pentru care însă nu i se dădu nici o pedeapsă, deoarece în bucuria găsirii logodnicilor a fost îngropată răzbunarea și-a înviat clemența.

ÎNDRĂGOSTITUL GENEROS

„O, vrednice de plîns ruine ale nefericitei Nicosia*, abia zvîntate de sîngele vitejilor şi nenorocoşilor voştri apărători ! Dacă, în loc să fiţi lipsite de simţire, aţi avea-o acuma, în singurătatea aceasta în care ne aflăm, ne-am putea plînge împreună nenorocirile şi poate că tovărăşia pe care ne-am găsi-o într-însele ne-ar alina chinul. Speranţa asta poate să vă fi rămas, donjoane nu detot culcate la pămînt, că altă dată, deşi nu pentru o apărare la fel de dreaptă ca aceea în care aţi fost dărîmate, vă veţi vedea încă o dată înălţate. Dar eu, nenorocitul de mine, ce bine voi putea nădăjdui în crîncena strîmtoare-n care mă găsesc, chiar de m-aş întoarce la starea de dinaintea celei în care mă văd ? Atît de mare îmi e nefericirea, încît în libertate am fost fără noroc, iar în robie nici nu-l am, nici nu trag nădejde să-l am."

Aceste vorbe le rostea un rob creştin, privind de pe un dîmb zidurile dărîmate ale Nicosiei acum pierdute, şi vorbea cu ele şi îşi ascmuia suferinţele cu ale lor, de parcă ele ar fi fost în stare să-l înţeleagă, pornire firească îndureraţilor, care, purtaţi de închipuirile lor, fac sau spun lucruri străine de orice raţiune şi judecată sănătoasă.

Într-acestea, dintr-unul din cele patru pavilioane sau corturi, cîte se aflau ridicate pe cîmpia aceea, ieşi un turc tînăr, foarte plăcut şi chipeş la înfăţişare, şi, apropiindu-se de creştin, îi spuse :

— Aş pune rămăşag, prietene Ricardo, că pe coclaurii aceştia te-aduc gîndurile tale necurmate.

— Ele mă aduc — răspunse Ricardo, căci așa-l chema pe rob —, dar ce folos dacă nicăieri unde mă duc nu găsesc răgaz și odihnă în ele, ci ruinele ce se zăresc de-aici mai degrabă mi le-au sporit ?

— De cele ale Nicosiei vorbești, nu-i așa ? — zise turcul.

— Păi de care vrei să vorbesc — repetă Ricardo —, dacă nu-s altele care să se înfățișeze ochilor pe-aici ?

— Cum să nu-ți vină să plîngi — replică turcul —, dacă te cufunzi în asemenea contemplații. Pentru că cei ce-au văzut acum vreo doi ani această renumită și bogată insulă a Ciprului, la vreme de liniște și tihnă, cînd locuitorii ei se bucurau într-însa de tot ce le poate oferi oamenilor fericirea omenească, și-i văd acum sau îi contemplă fie surghiuniți din ea, fie robi și năpăstuiți într-însa, cum ar putea să nu se îndurereze de urgia și nenorocul lor ? Să lăsăm însă lucrurile astea, de vreme ce ele n-au leac, și să trecem de ale tale, căci vreau să văd dacă au vreunul, așa că te rog, în numele datoriei ce-o ai față de bunăvoința pe care ți-am arătat-o și-n numele împrejurării că avem amîndoi aceeași patrie și că în copilărie am crescut împreună, să-mi spui din ce pricină ești atît de trist, căci chiar dacă și cea a robiei singure ajunge ca să întristeze și cea mai voioasă inimă din lume, îmi închipui totuși că de mai departe își trag puhoiul nenorocirile tale. Pentru că sufletele mărinimoase ca al tău nu obișnuiesc să se lase înfrînte de nenorocirile de rînd într-atîta, încît să dea semn de întristări neobișnuite. și ce mă face s-o cred este că nu te știu atît de sărac încît să nu poți plăti oricît ți s-ar cere pentru răscumpărare. și nici nu te afli în turnurile de la Marea Neagră [57], ca rob de seamă, care nu-și dobîndește libertatea dorită decît tîrziu sau niciodată. Așa că, de vreme ce soarta potrivnică nu ți-a răpit nădejdea de a te vedea liber și pentru că totuși te văd gata să dai jalnice mărturii ale nenorocirii tale, nu-i de mirare să-mi închipui că suferința ta vine de la altă pricină decît din libertatea pierdută, pricină pe care te implor să mi-o spui, oferindu-ți tot ce pot și prețuiesc ; poate doar ca să te slujesc m-a adus soarta pe această cale ocolită și m-a făcut să mă îmbrac în veșmîntul acesta pe care-l urăsc. Știi doar, Ricardo, că stăpînul

meu e cadiul orașului, ceea ce ar fi totuna cu episcopul lui. Știi de asemenea ce mare greutate are el și ce mare trecere am eu pe lîngă dînsul. Pe lîngă asta, nu-ți e neștiută dorința aprinsă pe care-o nutresc de a nu muri în starea asta pe care s-ar părea că o îmbrățișez, deoarece cînd nu voi mai răbda, va trebui să mărturisesc și să proclam credința în Iisus Hristos, de care m-au îndepărtat vîrsta mea fragedă și mintea necoaptă, deși știu că o asemenea mărturisire mă va costa viața, dar ca nu cumva să mi-o pierd pe cea a sufletului, voi socoti că sînt în cîștig dacă mi-o pierd pe cea a trupului. Din tot ce am spus vreau să tragi încheierea și să iei aminte că prietenia mea îți poate fi de oarecare folos și că spre a ști ce leacuri sau ce alinări poate avea nefericirea ta, e nevoie să mi-o povestești, așa cum și doctorul are nevoie de istorisirea bolnavului, încredințîndu-te că o voi pune la păstrare în cea mai adîncă taină a tăcerii.

Ricardo rămase tăcut la toate vorbele acestea, dar văzîndu-se silit de ele și de ananghie, îi răspunse cu acestea:

— Dacă așa cum ai nimerit-o, o prietene Mahamut, căci așa îl chema pe turc, în ceea ce crezi despre nefericirea mea, ai nimeri-o și în privința leacului ei, aș socoti că nu mi-am pierdut zadarnic libertatea și nu mi-aș schimba nenorocirea nici pe cel mai mare noroc ce s-ar putea închipui ; știu însă că e atît de mare, încît toată lumea i-ar putea ști pricina din care se trage, dar nu s-ar găsi nici un ins care să cuteze nu zic să-i găsească leacul, dar nici măcar alinarea. Și ca să rămîi împăcat cu acest adevăr, ți-o voi povesti în cît mai puține vorbe voi fi în stare ; dar înainte să intru în labirintul cel încîlcit al suferințelor mele, vreau să-mi spui din ce pricină a pus Hasan-pașa, stăpînul meu, să se ridice aici în cîmp corturile și pavilioanele acestea înainte de a intra în Nicosia, unde vine cel căftănit ca viceregе sau pașă, cum îi numesc turcii pe viceregi.

— Îți voi îndeplini dorința pe scurt — răspunse Mahamut —, și prin urmare caută să știi că printre turci e obiceiul ca aceia care se duc ca viceregi ai unei provincii să nu intre în orașul unde locuiește înaintașul lor pînă cînd nu iese acela dintr-însul și-i dă mînă liberă celui ce vine să-i facă descărcarea [58], și-n vreme ce noul pașă o

face, cel vechi rămîne să aştepte în cîmp, ca să vadă ce se alege din sarcinile ce i se pun în seamă, fără să le poată înrîuri cu ajutorul ciubucurilor şi prieteniilor, dacă nu cumva a apucat s-o facă mai-nainte : o dată făcută descărcarea, ea îi e înmînată celui ce părăseşte slujba într-un pergament închis şi pecetluit, şi cu ea se înfăţişează la poarta marelui stăpîn sau, cum s-ar spune la curte, înaintea marelui Consiliu al turcului. După ce misiva e văzută de vizirul-paşă şi de alţi patru paşi mai mici, ca şi cum am spune preşedintele consiliului regal şi auditorii, este fie răsplătit, fie pedepsit, potrivit celor arătate de descărcare ; dacă e găsit vinovat, îşi răscumpără cu bani pedeapsa şi scapă de ea. Dacă nu-i găsit vinovat şi nu e nici răsplătit, aşa cum se întîmplă de obicei, obţine cu plocoane şi daruri slujba la care rîvneşte mai tare, pentru că slujbele şi huzmeturile nu sînt date pe merite, ci pe bani; totul se vinde şi totul se cumpără, împărţitorii slujbelor îi jefuiesc pe cei căftăniţi şi-i jupoaie ; din postul acesta cumpărat scoţi măduva ca să cumperi altul ce făgăduieşte mai mult cîştig. Totul merge cum îţi spun, toată împărăţia aceasta e crîncenă, semn că n-ar fi trebuit să dăinuiască mult, dar, după cum cred, şi acesta trebuie să fie adevărul, o ţin pe umerii lor păcatele noastre, vreau să zic păcatele celor ce în chip nerușinat şi fără stavilă îl hulesc pe Dumnezeu, aşa cum fac eu însumi ; aminteaşcă-şi de mine în marea mila Lui. Din această pricină pe care ţi-am spus-o, aşadar, stăpînul tău, Hasan-paşa, a stat aici în cîmp patru zile, şi dacă acela din Nicosia n-a ieşit încă, după cum trebuia, e pentru că a fost foarte bolnav, dar acum s-a mai întremat şi va ieşi azi sau mîine, negreşit, urmînd să fie găzduit în nişte corturi de după dealul acesta, pe care tu nu le-ai văzut, iar stăpînul tău va intra numaidecît în oraş ; asta trebuie să ştii despre ceea ce m-ai întrebat.

— Ascultă, dar — zise Ricardo —, numai că nu ştiu de voi putea să-mi ţin făgăduiala făcută mai-nainte, şi anume să-ţi povestesc în puţine cuvinte nenorocirea mea, întrucît e atît de lungă şi asupra de măsură, încît nu poate fi măsurată cu vreo vorbă : cu toate acestea, voi face tot ce-mi va sta în putinţă şi ce-mi va îngădui timpul. Drept care te întreb întîi de toate dacă cunoşti în oraşul nostru

Trapani [30] pe o fecioară căreia faima îi scosese numele de cea mai frumoasă femeie din toată Sicilia. O fecioară, zic, despre care toate limbile iscusite grăiau și cele mai rare inteligențe afirmau că era înzestrată cu cea mai desăvîrșită frumusețe pe care a avut-o epoca trecută, o are epoca prezentă și nădăjduiește s-o aibă cea care stă să vie : o fecioară despre care poeții cîntau că avea pletele de aur și că ochii îi erau doi sori strălucitori, și obrajii trandafir, purpurii, dinții mărgăritare, buzele rubine, grumazul alabastru, și că părțile cu întregul și întregul cu părțile alcătuiau o miraculoasă și netulburată armonie, firea răspîndind asupra întregii sale ființe o gingășie de culori atît de firească și de desăvîrșită, încît pizma n-a putut găsi niciodată vreun amănunt în care să-i dibuiască vreun cusur. Cum, e oare cu putință, Mahamut, să nu-mi fi spus pînă acum cine e și cum o cheamă ? Cred, fără îndoială că ori nu mă auzi, ori pe vremea cînd te aflai la Trapani erai lipsit de simțire.

— Într-adevăr, Ricardo — răspunse Mahamut — dacă aceea pe care ai zugrăvit-o cu asemenea nemărginire de frumusețe nu e Leonisa, fiica lui Rodolfo Florencio, nu știu cine poate fi, căci numai dînsa se bucura de faima de care vorbești.

— Ea este, o, Mahamut ! — răspunse Ricardo —, ea e, prietene, pricina de căpetenie a întregii mele fericiri și a întregii mele nenorociri. Pentru ea, nicidecum pentru libertatea pierdută, ochii mei au vărsat, varsă și vărsa-vor lacrimi fără număr, și pentru ea aprind suspinele-mi văzduhul, aproape și departe, pentru ea ostenesc vorbele mele cerul care le ascultă și urechile care le aud. Pentru ea m-ai socotit tu nebun sau, cel puțin, lipsit de vitejie și încă mai lipsit de curaj. Această Leonisa, leoaică pentru mine și blîndă mielușea pentru altul, m-a adus în starea aceasta jalnică. Deoarece cată să știi că încă din anii mei fragezi sau cel puțin de cînd am dobîndit uzul rațiunii, nu numai am iubit-o, ci am adorat-o și am slujit-o cu atîta devotament, de parcă n-aș fi avut pe pămînt și-n cer altă zeitate pe care s-o slujesc și s-o ador. Rudele și părinții ei îmi cunoșteau dorințele și niciodată n-au dat de înțeles că i-ar nemulțumi, socotind că sînt îndreptate către un

;el cinstit și virtuos. și astfel știu că de multe ori i-au spus-o Leonisei, spre a-i îndupleca voința ca să mă accepte drept soț. Ea însă, pentru că-și pusese ochii pe Cornelio, fiul lui Ascanio Rótulo, pe care-l știi bine (tînăr chipeș, spilcuit, cu mîini molatice și păr cîrlionțat, cu glas mieros și vorbe de iubire, plămădit, pe scurt, numai din ambră și acadele, împodobit cu horbote și dichisit cu brocarturi), n-a vrut să și-i aţintească asupra chipului meu, nu atît de delicat ca al lui Cornelio, și n-a vrut să se arate recunoscătoare nici măcar pentru multele și necurmatele-mi slujiri, plătindu-mi bunăvoința cu dispreț și ură ; și atît de departe a ajuns iubirea mea pentru dînsa, încît m-aș fi socotit fericit să pier prin puterea, oricît de mare, a dispreţului și nerecunoștinței sale, numai să fi știut că nu-i face hatîruri pe față, fie și cinstite, lui Cornelio. Vezi, așadar, ajungîndu-se la această îmbinare dintre neliniștea dispreţului și-a urii și cea mai mare și mai crudă turbare a gelozici, ce se putea alege de sufletul meu hărțuit de două ciume atît de ucigătoare! Părinții Leonisei treceau cu vederea hatîrurile pe care i le făcea lui Cornelio, crezînd, cum era firesc să creadă, că tînărul, atras de neasemuita și neîntrecuta-i frumusețe, avea să și-o aleagă drept soție, ei dobîndind astfel un ginere mai bogat decît mine, și s-ar fi putut, de-ar fi fost să fie ; dar n-ar fi avut, și o spun fără nici o trufie, unul cu o fire mai aleasă decît a mea, nici cu gînduri mai înalte și nici cu merite mai recunoscute decît ale mele. S-a întîmplat, dar, ca în vremea cînd o curtam, să-mi ajungă la ureche că într-o zi din luna mai trecută, de la care azi se împlinește un an, trei zile și cinci ore, Leonisa cu părinții ei și Cornelio cu ai lui se duceau să petreacă împreună cu toate neamurile și slugile lor, în grădina lui Ascanio, așezată aproape de țărmul mării, pe drumul către ocne.

— O știu foarte bine — zise Mahamut — ; treci mai departe, Ricardo, căci mai bine de patru zile m-am bucurat în ea, cînd a vrut Dumnezeu, de mai mult de patru clipe plăcute.

— Am aflat vestea — făcu Ricardo — și de îndată ce-am aflat-o mi-au pus stăpînire pe suflet o furie, o turbare și un iad de gelozie cu atîta silnicie și încrîncenare,

încît m-au scos din minți, așa cum vei vedea după ceea ce am făcut numaidecît, și anume m-am dus în grădina unde mi se spusese că sînt și i-am găsit pe cei mai mulți petrecînd, iar pe Leonisa și Cornelio șezînd sub un nuc, dar mai la o parte. Cum au rămas ei cînd au dat cu ochii de mine, nu știu ; despre mine pot spune că la vederea ei am rămas astfel încît eu mi-am pierdut-o pe-a mea și-am încremenit ca o statuie, fără glas și mișcare, dar n-a întîrziat mult ca supărarea să-mi răscolească fierea, iar fierea sîngele din inimă, și sîngele furia, și furia mîinile și limba, deși mîinile au rămas legate de respectul cuvenit după părerea mea frumosului chip pe care-l aveam în față. Limba însă a rupt tăcerea cu aceste vorbe : „Mulțumită vei fi fiind, o, vrăjmașă de moarte a odihnei mele [60], să-ți arunci cu atîta liniște ochii asupra pricinii ce-i va face pe-ai mei să trăiască în plîns necurmat și dureros : apropie-te, apropie-te, crudo, încă puțin, și încolăcește-ți iedera de trunchiul acesta nefolositor ce te caută : piaptănă sau cîrlionțează părul acelui nou Ganimede al tău ce te curtează fără vlagă, dă-te odată pe mîna anilor răzvrătitori și tulburi ai junelui în care îți cufunzi privirea, pentru ca, pierzîndu-mi nădejdea să te dobîndesc, să mi se isprăvească odată cu ea și viața pe care mi-o urăsc. Crezi oare, trufașă și nesocotită fecioară, că doar de dragul tău vor fi înfrînte și date uitării legile și pravilele obișnuite în lume în asemenea împrejurări ? Crezi, vreau să zic, că flăcăul acesta, îngîmfat datorită bogăției, trufaș datorită chipeșici, nepriceput datorită anilor săi puțini, încrezător datorită neamului său, va fi vrînd, va fi putînd ori va fi știind să păzească statornicia în iubire, să prețuiască ceea ce este de neprețuit, să cunoască ceea ce cunosc anii maturi și pățiți ? Să nu mai crezi de crezi așa ceva, pentru că lumea nu are nici un alt lucru bun decît că făptuiește totdeauna la fel, pentru ca nimeni să nu se amăgească decît datorită propriei neștiințe. În anii puțini stă nestatornicie multă, la bogați afli îngîmfarea, deșertăciunea la trufași, la frumoși disprețul, iar la cei ce au toate acestea, prostia, care e muma tuturor relelor. Și tu, o, tinere ce crezi că atît de lesne vei lua premiul cuvenit mai degrabă dorințelor mele curate decît celor trîndave ale tale, de ce oare nu te ridici de pe divanul

acesta de flori unde zaci şi nu vii să-mi smulgi sufletul ce atît de amarnic îl urăşte pe-al tău ? Şi nu pentru că m-ai jigni prin ceea ce faci, ci pentru că nu ştii să preţuieşti binele pe care ţi-l acordă norocul, şi se vede limpede că nu-i dai însemnătate de vreme ce nu vrei să te urneşti să-l aperi, doar ca să nu rişti să-ţi ponoseşti găteala ferchezuită a hainelor tale elegante. Dacă firea ta moliie ar fi avut-o Ahile, Ulise ar fi fost sigur că nu şi-ar fi putut duce la bun sfîrşit isprava, oricît i-ar fi arătat arme strălucitoare şi iatagane oţelite. Du-te, du-te, şi distrează-te printre slujitoarele mamei tale, şi-acolo îngrijeşte-ţi părul şi mîinile, mai sprintene să depene ibrişim moale decît să prindă-n pumn sabia cea tare."

Nici o clipă, la toate aceste vorbe, Cornelio nu s-a ridicat din locul unde l-am găsit şezînd, ba dimpotrivă, rămase liniştit, privindu-mă ca fermecat, fără a se clinti, iar la strigătele cu care i-am spus ceea ce ai auzit au început să se adune cei ce se plimbau prin grădină şi le-a fost dat să asculte şi alte multe injurii ce i le-am aruncat lui Cornelio, care, prinzînd curaj datorită lumii ce dăduse fuga, fiindcă toţi sau mai toţi îi erau părinţi, slujitori sau rubedenii, dădu să se scoale, dar înainte de a se fi ridicat în picioare, am dus mîna la spadă şi l-am atacat, dar nu numai pe el, ci şi pe toţi cîţi se aflau de faţă. Leonisa abia apucă să vadă însă lucirea spadei mele, că o şi lovi un leşin neîndurător, fapt ce mă umplu de şi mai multă mînie şi ciudă. Şi nu ţi-aş putea spune dacă cei mulţi ce m-au atacat n-aveau altă grijă decît să se apere, aşa cum se aperi de un nebun furios, ori dacă m-au ajutat soarta cea bună şi strădania mea sau cerul ce voia să mă păstreze pentru nenorociri mai mari, pentru că, într-adevăr, i-am rănit pe şapte-opt inşi dintre cei ce mi-au venit mai la-ndemînă ; lui Cornelio i-a fost de folos graba cea sănătoasă, deoarece atît de mare a fost aceea ce i-a urnit picioarele, făcîndu-l s-o rupă la fugă, încît mi-a scăpat din mîini.

Aflîndu-mă într-o primejdie atît de vădită, înconjurat de duşmanii mei, care, jigniţi cum erau, se străduiau să se răzbune, norocul mi-a venit în ajutor cu un asemenea leac, încît ar fi fost mai bine să-mi fi pierdut acolo viaţa decît, salvîndu-mi-o pe o cale atît de negîndită, să ajung a mi-o

pierde în fiecare ceas de mii și mii de ori. Și anume, în grădină au dat năvală pe neașteptate un mare număr de turci de pe două galiote de corsari din Bizerta, care debarcaseră într-un golf mic din apropiere fără a fi fost simțiți de santinelele din turnurile de pe țărm și nici descoperiți de gărzile sau paznicii de coastă. Cînd au văzut ce se-ntîmplă, potrivnicii mei m-au lăsat singur și s-au pus la adăpost cu cea mai mare iuțeală : din toți cîți eram în grădină, turcii n-au putut lua robi decît trei bărbați și pe Leonisa, încă leșinată ; pe mine m-au prins cu patru răni fioroase, dar apucasem a mi le răzbuna în luptă cu patru turci, pe care, cu alte patru răni, îi lăsasem, fără milă, întinși la pămînt. Turcii au dat lovitura aceasta cu obișnuita-le iuțeală și, nu prea mulțumiți de reușită, merseră să se îmbarce și apoi ieșiră-n larg și, folosind și pînzele, și vîslele, ajunseră în scurt timp la Favignana [61]. Făcură apelul ca să vadă cine lipsește și, văzînd că morții erau patru soldați dintre aceia numiți de ei leventi, și încă dintre cei mai buni și mai prețuiți pe care-i aveau, voiră să se răzbune pe mine. Și astfel, căpitanul galerei porunci să fie coborîtă verga mare pentru a mă spînzura.

Leonisa, care apucase a-și veni în fire, privea toate acestea și, cum se văzu în puterea corsarilor, vărsa belșug de lacrimi frumoase, dar, frîngîndu-și mîinile gingașe, fără a scoate o vorbă, stătea atentă și încerca să priceapă ce spuneau turcii. Unul dintre creștinii de la vîsle îi spuse pe italienește că acel creștin, și mă arătă pe mine, avea să fie spînzurat din ordinul căpitanului, pentru că omorîse, în timp ce se apăra, pe patru dintre cei mai buni soldați de pe galiote. De cum auzi și înțelese acestea, Leonisa, arătîndu-se pentru întîia oară miloasă față de mine, i-a spus robului să le spună turcilor să nu mă spînzure, căci ar pierde o mare răscumpărare, și că-i ruga să se întoarcă la Trapani, unde aveam să fiu răscumpărat de îndată. Aceasta, cum ziceam, a fost întîia și va fi fost cea din urmă milostenie a Leonisei față de mine, și totul spre cel mai mare rău al meu. Auzind, așadar, cele spuse de rob, turcii îl crezură, iar interesul le domoli mînia. A doua zi de dimineață, înălțînd steag de pace, s-au întors la Trapani ; noaptea aceea mi-am petrecut-o în dureri lesne de închi-

puit, nu atît datorită celor pricinuite de răni, cît pentru că-mi închipuiam primejdia în care se afla cruda mea dușmancă printre barbarii aceia.

Ajunși, dar, cum zic, în dreptul orașului, una din galiote intră în port, iar cealaltă rămase în larg ; tot portul și malul întreg fură grabnic încununate de creștini, iar fandositul de Cornelio, din depărtare, urmărea cu privirea ce se petrecea pe galiotă ; un majordom de-al meu a venit numaidecît să discute răscumpărarea mea și i-am spus că în nici un caz să nu discute slobozirea mea, ci pe-aceea a Leonisei și să dea pentru ea atîta cît făcea averea mea, și i-am mai poruncit să se întoarcă pe uscat și să le spună părinților Leonisei să-l lase pe el să neguțeze libertatea fiicei lor, fără ca dînșii să se frămînte pentru asta. Atunci, reizul [62] principal, un renegat grec pe nume Iusuf, ceru pentru Leonisa șase mii de scuzi, iar pentru mine patru mii, adăugînd că nu-l va da pe unul fără celălalt. Cerușe o sumă atît de mare, după cum am aflat mai apoi, pentru că se îndrăgostise de Leonisa și n-ar fi vrut să o vadă răscumpărată, ci să-i dea reizului celeilalte galiote, cu care trebuia să împartă pe jumătate prăzile făcute, și pe mine la prețul de patru mii de scuzi, și o mie în bani peșin, ceea ce făcea cinci mii, iar el să rămînă cu Leonisa pentru alți cinci mii, aceasta fiind pricina pentru care ne prețuise pe amîndoi la zece mii de scuzi. Părinții Leonisei n-au oferit nimic din partea lor, bizuindu-se pe făgăduiala ce le-o făcuse majordomul meu din parte-mi, și nici Cornelio n-a deschis gura în folosul ei, așa că, după multe întrebări și răspunsuri, majordomul meu s-a învoit să dea pentru Leonisa cinci mii și pentru mine trei mii de scuzi. Iusuf a acceptat tîrgul, silit de stăruințele tovarășului său și de ceea ce-i spuneau toți soldații lui. Cum însă majordomul meu nu avea gata strînsă o sumă de bani atît de mare, ceru un soroc de trei zile ca s-o adune, cu gîndul de a-mi vinde pe preț de nimic averea pînă la împlinirea răscumpărării. Iusuf primi bucuros învoiala, cugetînd că poate în vremea aceasta va găsi un prilej pentru ca înțelegerea să nu mai fie dusă la bun sfîrșit. Și întorcîndu-se în ostrovul Favignana, spuse că la împlinirea celor trei zile avea să se întoarcă după bani.

Dar soarta ingrată, nemaiostenind să mă chinuiască, rîndui lucrurile astfel, încît o santinelă a turcilor, pusă de pază în punctul cel mai înalt al ostrovului, zări foarte departe, în larg, şase pînze latine[63], şi pricepu, şi acesta era adevărul, că trebuie să fie ori escadra din Malta ori una din cele ale Siciliei. Coborî în goană mare să ducă vestea, şi într-o clipită se şi îmbarcară toţi turcii de pe uscat, unde coborîseră care să-şi gătească bucatele, care să-şi spele rufele, şi ridicînd ancora cu nemaivăzută iuţeală, coborîră vîslele în apă şi înălţară pînzele în vînt, îndreptară prorele spre Berberia şi-n mai puţin de două ceasuri pierdură din ochi galerele, şi astfel, acoperiţi de ostrov şi de noaptea care se lăsa, îşi revenirăm din spaima ce-i cuprinsese.

Las în seama bunei tale cumpăniri, o, prietene Mahamut, să cîntăreşti cum o ducea sufletul meu în acea călătorie atît de potrivnică celei în care nădăjduiam, şi mai vîrtos a doua zi, cînd, după ce galiotele cele două ajunseseră la insula Pantellaria[64], pe coasta de miazăzi, turcii coborîră pe uscat ca să facă plinul de lemne şi carne, cum zic ei, şi mai vîrtos cînd am văzut că şi reizii au coborît pe uscat şi s-au apucat să împartă toate prăzile pe care le făcuseră. Fiecare din lucrările acestea a fost pentru mine o moarte îndoită. Ajungînd, aşadar, la împărţirea mea şi a Leonisei, Iusuf îi dădu lui Fetala, cum îl chema pe reizul celeilalte galiote, şase creştini, dintre care patru pentru vîsle şi doi băieţi nespus de frumoşi, de naţie corsicani, şi pe mine împreună cu ei, pentru ca lui să-i rămînă Leonisa, Fetala arătîndu-se mulţumit ; şi cu toate că am fost de faţă la toate acestea, n-am putut înţelege nimic din ce spuneau, deşi ştiam ce fac, şi nici n-aş fi înţeles atunci felul în care făcuseră împărţeala dacă Fetala nu s-ar fi apropiat de mine, spunîndu-mi pe italieneşte : „Ghiaurule, eşti al meu acum, mi te-au dat pe două mii de scuzi de aur ; dacă vrei slobozenie, trebuie să dai patru mii, dacă nu, aici mori". L-am întrebat dacă şi creştina era a lui, mi-a spus că nu, ci că-i rămăsese lui Iusuf, care avea de gînd s-o turcească şi să se însoare cu dînsa. Şi acesta era adevărul, fiindcă mi-a spus-o unul dintre robii de la vîsle, care înţelegea bine turceasca şi-i auzise tîrguindu-se pe Iusuf şi pe Fetala

I-am spus stăpînului meu să facă în așa fel, încît să rămînă el cu creștina, pentru că aveam să-i dau numai pentru răscumpărarea ei zece mii de scuzi de aur în aur. Mi-a răspuns că nu-i cu putință, dar va face astfel încît Iusuf să afle marea sumă pe care i-o ofeream pentru creștină și poate că, împins de interes, avea să-și schimbe gîndul și să o dea la răscumpărare. Făcu întocmai și le porunci tuturor celor de pe galiotă să se îmbarce numaidecît, pentru că voia să plece la Tripoli, în Berberia, de unde era el. Iusuf se hotărî și el să plece la Bizerta, și astfel se îmbarcară cu graba obișnuită atunci cînd zăresc fie galere de care au pricini să se ferească, fie corăbii pe care vor să le jefuiască. De astă dată îi îndemnă să dea zor teama de o schimbare a vremii, părîndu-li-se că văd semne de furtună. Leonisa era pe uscat, dar nu într-un loc unde s-o pot vedea, ci numai în clipa îmbarcării am ajuns să ne întîlnim pe țărm. O ducea de mînă noul stăpîn și încă și mai noul ei adorator, dar cînd păși pe schela ridicată de la țărm la galiotă, întoarse ochii ca să mă privească, și ochii mei, ce nu o slăbeau, o priviră cu o simțire și-o durere atît de duioasă, încît, fără să-mi dau seama cum, mi s-a pus o ceață-n fața lor și mi-a întunecat vederea și, fără vedere și fără cunoștință, m-am prăbușit la pămînt. La fel mi s-a spus după aceea că i se întîmplase și Leonisei, pentru că o văzură căzînd de pe schelă în mare, iar Iusuf se aruncase după dînsa și-o scosese în brațe. Acestea mi-au fost povestite pe galiota stăpînului meu, unde fusesem dus fără s-o simt ; dar cînd m-am trezit din leșin și m-am văzut singur pe galiotă și am văzut-o pe cealaltă că o apucase pe alt drum și se depărta de noi, luîndu-mi cu sine jumătatea sufletului meu sau, mai bine zis, pe tot, mi s-a înnegurat iarăși inima și iarăși mi-am blestemat soarta și mi-am chemat moartea cu strigăte mari ; și atît de cumplit îmi vădeam mîhnirile, încît stăpînul meu, sătul să mă tot audă, m-a amenințat cu un ciomag gros că dacă nu tac, mă snopește în bătaie. Mi-am înghițit lacrimile, mi-am astîmpărat suspinurile, crezînd că, din pricina silniciei la care le supuneam, aveau să plesnească și să deschidă o poartă sufletului, ce dorea atît de mult să-mi părăsească trupul bicisnic. Dar soarta, nemulțumindu-se nici acuma că mă adusese într-o atît de cruntă strîmtoare,

rîndui să mă dea gata dotot, răpindu-mi nădejdea în orice leac, şi astfel într-o clipă izbucni furtuna de care se temuseră, şi vîntul ce sufla de la miazăzi, izbindu-ne în prora, începu a bate cu atîta furie, încît a trebuit să-i întoarcă pupa şi să lase nava să zboare încotro voia vîntul s-o poarte.

Căpitanul avea de gînd să ocolească insula şi să se adăpostească pe coasta ei de miazănoapte, dar i se întîmplă pe dos de cum gîndise, pentru că vîntul se năpusti cu asemenea furie, încît după cît navigasem două zile, în nu mai mult de paisprezece ceasuri ne-am pomenit întorşi la şase, şapte mile de ostrovul de unde plecasem, şi fără putinţă de scăpare aveam să ne izbim de el, şi nu pe vreo plajă, ci de nişte stînci foarte înalte ce ni se înfăţişau ochilor, ameninţîndu-ne viaţile cu o moarte de neocolit. Lîngă noi zărirăm galiota noastră de escortă, pe care se afla Leonisa, toţi turcii şi robii vîslaşi de pe ea opintindu-se din răsputeri în vîsle ca să o ţină în loc şi să nu se zdrobească de stînci. Acelaşi lucru îl făcură şi cei de pe-a noastră, cu mai bună izbîndă şi putere, pare-se, decît cei-lalţi, care, osteniţi de trudă şi înfrînţi de cîrbicia vîntului şi a furtunii, slobozîră vîslele, se resemnară şi se lăsară sub ochii noştri împinşi către stîncile de care galiota se izbi atît de cumplit, încît se făcu toată fărîme. Începea să se lase întunericul, şi atît de grozave fură urletele celor sortiţi pierzaniei ca şi spaima celor de pe corabia noastră, înfricoşaţi să nu se piardă şi ei, încît nu se mai auzea şi nu se mai săvîrşea nici una din poruncile date de reizul nostru ; nu se mai îngrijeau decît să nu scape vîslele din mîini, încercînd, ca salvare, să întoarcă prora spre vînt şi să arunce amîndouă ancorele în mare ca să întîrzie în felul acesta cîtva timp moartea pe care şi-o socoteau neîndoielnică. Şi cu toate că frica de moarte era la fel de mare în toţi, în mine era dimpotrivă, deoarece cu nădejdea amăgitoare de-a o vedea pe lumea cealaltă pe aceea care plecase cu atît de puţin timp în urmă din lumea de aici, fiecare clipă cît galiota mai întîrzia să se scufunde sau să se izbească de stînci însemna pentru mine un veac de moarte şi mai trudnică. Talazurile răscolite ce treceau peste navă şi peste creşietul meu mă făceau să fiu cu ochii în patru ca să văd dacă nu cumva purtau leşul nefericitei Leonisa,

Nu vreau să mai zăbovesc acuma, o, Mahamut, povestindu-ți cu de-amănuntul spaimele, temerile, groazele, gîndurile ce m-au încercat în acea noapte lungă și amară, a nu cumva să-mi calc făgăduiala dintîi, și anume de a-ți istorisi pe scurt nenorocirea mea; ajungă să-ți spun că au fost atîtea și atît de grele, încît dacă moartea ar fi venit atunci, sarcina de a-mi lua viața i-ar fi fost foarte ușoară.

A venit ziua, cu semne de furtună și mai mari decît în ajun, și am văzut că nava își schimbase drumul simțitor, îndepărtîndu-se bine de stînci și ajungînd lîngă un cap al insulei, și cînd s-au văzut atît de aproape de a-l ocoli, turcii și creștinii au prins nădejdi și puteri noi, și în șase ceasuri am ocolit capul și-am găsit marea mai blîndă și mai liniștită, astfel încît ne-am folosit mai lesne de vîsle și, adăpostiți de insulă, turcii au găsit cu cale să sară pe uscat spre a se duce să vadă dacă mai rămăsese ceva din galiota ce se izbise de stînci noaptea trecută, dar cerul n-a vrut să-mi hărăzească nici măcar alinarea de a putea ține-n brațe, cum nădăjduiam, trupul Leonisei, căci, fie și mort și sfîrtecat, m-aș fi bucurat să-l văd, spre a frînge opreliștea pusă de steaua mea ca să mă unesc cu el, precum meritau bunele-mi dorințe, așa că l-am rugat pe un renegat ce se pregătea să debarce, să o caute și să vadă dacă marea n-o aruncase cumva pe țărm. Dar, după cum am mai spus, cerul mi-a refuzat totul, pentru că în aceeași clipă vîntul prinse iarăși a se înteți atît de rău, încît adăpostul insulei n-a mai fost de nici un folos. Văzînd asta, Fetala nu vru să se mai împotrivească soartei ce-l prigonea cu atîta înverșunare, așa că porunci să se ridice verga arborelui trinchet și să se întindă nițel trinca; întoarse prora către larg și pupa în vînt și, luînd chiar el slujba cîrmei, lăsă nava să alerge pe marea cea întinsă, încredințat fiind că nici o piedică n-avea să-i stea în cale; vîslele stăteau alungite pe coridor și tot echipajul ședea pe bănci și-n ambrazuri, în toată galiota nezărindu-se altcineva decît vătaful, care, pentru mai multă siguranță, pusese să fie legat zdravăn de stîlpul de la pupa. Nava zbura cu atîta ușurință, încît în trei zile și trei nopți, trecînd pe lîngă Trapani, Milazzo[65] și Palermo, intră prin fața farului de la Messina, spre groaza plină de uluire a celor din galiotă și-a acelora ce-i priveau de pe țărm. În

sfîrșit, ca să nu fiu și eu la fel de prolix în istorisirea furtunii precum a fost ea în îndîrjirea ei, spun că, osteniți, flămînzi și secătuiți de un drum atît de lung, ce ne-a silit să ocolim aproape toată insula Sicilia, am ajuns la Tripoli în Berberia, unde pe stăpînul meu, înainte de a fi făcut cu leventii săi socoteala prăzii și de a le fi dat ce li se cuvenea fiecăruia și o cincime regelui, după obicei, îi apucă un junghi în coastă atît de crunt, că-n trei zile l-a trimis drept în iad. Au pus într-o clipă mîna pe toată averea lui regele din Tripoli și caidul morților pus acolo de marele turc[68], care, după cum știi, este moștenitorul acelora ce nu au alții la moartea lor; aceștia doi luară toată averea lui Fetala, stăpînul meu, și eu i-am revenit celui ce pe atunci era viceregele din Tripoli, și căruia, cincisprezece zile mai tîrziu, i-a sosit firmanul de vicerege al Ciprului, și am venit cu dînsul pînă aici fără a avea de gînd să mă răscumpăr, deși el mi-a spus de multe ori s-o fac, de vreme ce sînt nobil, după cum îi spuseseră soldații lui Fetala. N-am încercat niciodată să mă răscumpăr, ba chiar i-am spus că aceia ce i-au ridicat în slăvi mijloacele mele îl înșelaseră. Și dacă vrei, Mahamut, să-ți mărturisesc tot gîndul meu, caută să știi că nu vreau să mă întorc pe niște meleaguri unde, în vreun fel, să pot găsi ceva care să mă mîngîie, ci vreau ca, adăugîndu-se vieții de robie cugetările și amintirile, ce nu mă părăsesc niciîncînd despre moartea Leonisei, să facă în așa fel, încît să nu mai am niciodată parte de vreo plăcere. Și dacă e adevărat că durerile necurmate trebuie neapărat fie să se stingă, fie să-l stingă pe cel ce le îndură, ale mele nu vor putea să n-o facă, pentru că am de gînd să le dau frîu așa încît în puține zile să-mi pună capăt vieții amărîte pe care mi-o duc atît de silnic. Iată, o, Mahamut frate, trista mea întîmplare: iată pricina gemetelor și lacrimilor mele; vezi și tu acuma și cumpănește dacă e de ajuns ca să mi le stoarcă din cele mai adînci unghere ale rărunchilor și ca să mi le zămislească în uscăciunea pieptului meu îndurerat. Leonisa a murit și odată cu ea mi-a murit și speranța, căci deși aceea pe care o aveam, cît trăia dînsa, atîrna de un fir subțire de păr, totuși, totuși...

Și la acest „totuși" limba i se lipi de cerul gurii de nu mai putu scoate nici un cuvînt și nici să-și oprească lacri-

mile care-i curgeau, cum se zice, riuri-riuri pe obraji, cu atîta îmbelşugare, încît ajunseră să umezească ţărîna.

Îi ţinu tovărăşie la ele şi Mahamut, dar după ce trecu paroxismul pricinuit de memoria împrospătată în amara povestire, Mahamut vru să-l consoleze pe Ricardo cu cele mai nimerite vorbe pe care le găsi, dar el i-o tăie scurt, spunîndu-i :

— Ce trebuie să faci, prietene, e să mă sfătuieşti ce să fac eu ca să cad în dizgraţia stăpînului meu şi-a tuturor celor cu care voi fi avînd a face, pentru ca, urît fiind de dînsul şi de ei, şi unii, şi alţii să mă schingiuiască şi să mă prigonească, astfel încît, adăugînd durere la durere şi suferinţă la suferinţă, să dobîndesc în cel mai scurt timp ceea ce doresc, şi anume să-mi sfîrşesc viaţa.

— Acuma văd că e adevărat — zise Mahamut — ce se zice îndeobşte, cum că ce ştii să simţi, ştii să rosteşti, deşi uneori simţirea amuţeşte limba, oricum ar fi însă, Ricardo, fie că durerea îţi supune vorbele, fie că ele ţi-o întrec, totdeauna ai să găseşti în mine un prieten adevărat fie pentru ajutor, fie pentru sfat, căci deşi anii mei puţini şi nebunia pe care am făcut-o îmbrăcîndu-mă în straiele acestea strigă în gura mare că în nici unul din aceste două lucruri pe care ţi le ofer nu te poţi încrede şi nici nădăjdui, mă voi strădui ca această bănuială să nu se adevereacă şi o asemenea părere să nu poată fi socotită neîndoielnică. Şi cu toate că tu nu vrei să primeşti nici sfat, nici ajutor, nu voi renunţa din pricina asta să fac ceea ce ţi-ar fi de folos, aşa cum faci cu bolnavul care cere ce nu-i dai, dar îi dai ce-i face bine. În tot oraşul acesta nu-i nimeni cu mai multă putere şi greutate decît cadiul, stăpînul meu, şi nici chiar al tău, care vine ca vicerege aici, nu va avea atîta putere. Şi stînd lucrurile aşa cum stau, eu pot spune că sînt omul cu cea mai mare putere din oraş, deoarece cu stăpînul meu pot face tot ce vreau. Spun asta pentru că s-ar putea să găsim chip şi calc ca să ajungi să fii al lui, şi aflîndu-te în tovărăşia mea, timpul ne va învăţa ce avem de făcut, pe tine ca să te mîngîie, dacă vrei sau poţi găsi mîngîiere, iar pe mine ca să scap de viaţa asta şi să încep alta mai bună sau, cel puţin, să fiu într-un loc unde să am parte de una mai sigură cînd o voi părăsi pe-aceasta.

— Îţi mulţumesc — răspunse Ricardo —, Mahamut, pentru prietenia pe care mi-o arăţi, cu toate că sînt sigur că orice ai face, nu poţi face nimic ca să-mi aducă folos. Dar să lăsăm acuma asta şi să mergem la corturi, căci, după cum văd, iese multă lume din oraş şi, fără îndoială, fostul vicerege iese să stea pe cîmp şi să-i dea stăpînului meu putinţa de a-i face descărcarea.

— Aşa e — zise Mahamut —; vino, dar, Ricardo, şi vedea-vei ceremoniile cu care se întîmpină, căci ştiu că-ţi va plăcea să le vezi.

— Să mergem într-un ceas bun — zise Ricardo —, s-ar putea să am nevoie de tine dacă paznicul robilor stăpînului meu a băgat cumva de seamă că lipsesc : e un renegat, corsican de neam, şi nu prea bun la inimă.

Zicînd acestea, îşi întrerupseră convorbirea şi sosiră la corturi tocmai cînd sosea şi fostul paşă, iar cel nou îi ieşea în întîmpinare în poarta cortului. Venea însoţit Ali-paşa, cum îl chema pe acela ce părăsea dregătoria, de toţi ienicerii care în chip obişnuit alcătuiesc garnizoana din Nicosia după cucerirea ei de către turci, adică vreo mie cinci sute ; veneau pe două aripi sau rînduri, unii cu puşti şi ceilalţi cu iataganele goale ; sosiră la uşa noului paşă Hasan, îl înconjurară cu toţii, şi Ali-paşa, frîngîndu-se din şale, îi făcu o plecăciune lui Hasan, iar acesta, cu o plecăciune mai mică, îl salută şi el.

Apoi Ali intră în pavilionul lui Hasan, iar pe acesta turcii îl urcară pe un cal puternic, bogat împodobit şi, plimbîndu-l în jurul corturilor, strigau şi ţipau, zicînd pe limba lor : „Trăiască, trăiască Soliman sultanul şi Hasan paşă în numele său !"

Repetară aceasta de multe ori, întărînd strigătele şi chiotele de luptă, iar pe urmă îl aduseră înapoi la cort, unde rămăsese Ali-paşa, care, împreună cu cadiul şi Hasan, se închiseră acolo singuri vreme de un ceas.

Mahamut îi spuse lui Ricardo că se închiseseră ca să discute despre ceea ce era de făcut în oraş în privinţa lucrărilor pe care Ali apucase a le începe. După puţin timp, cadiul ieşi în uşa cortului şi strigă, pe turceşte, arăbeşte şi greceşte, că toţi cei ce voiau să ceară dreptate sau altceva împotriva lui Ali-paşa puteau intra slobod, căci acolo era Hasan-paşa, pe care marele stăpîn îl trimitea

ca vicerege al Ciprului și care avea să le păzească tuturora dreptatea și legea.

Cu această învoire, ienicerii lăsară nepăzită ușa cortului și le dădură voie să intre tuturor celor ce voiau. Mahamut îl duse cu el înăuntru și pe Ricardo, căruia, ca sclav al lui Hasan, nu-i fu oprită intrarea. Ca să ceară dreptate, intrară atît greci creștini cît și o seamă de turci, toți cu pricini atît de neînsemnate, încît pe cele mai multe le dezlegă însuși cadiul, fără înștiințarea părții, fără acte, fără cereri și reconvențiuni, căci toate pricinile, afară de cele matrimoniale, se judecă în picioare și-n clipă, mai degrabă după chibzuința unui bărbat cuminte decît după vreo lege. Și printre barbarii aceia, dacă sînt astfel în această privință, cadiul e judecătorul competent al tuturor pricinilor, pe care le scurtează cît unghia și le rezolvă într-o suflare, fără ca împotriva hotărîrii lui să se poată face apel la alt tribunal. Într-acestea, intră un ceauș, adică un fel de aprod, și care spuse că la intrarea cortului se afla un evreu ce avea de vînzare o creștină nespus de frumoasă ; cadiul porunci să fie adus înăuntru. Ceaușul ieși și se întoarse în clipă însoțit de un evreu venerabil, care ducea de mînă pe o femeie îmbrăcată în straie berbere ști, atît de frumos împodobită și dichisită, încît nu-i putea sta alături nici cea mai bogată maură din Fez sau din Maroc, care, în privința gătelilor, le întrec pe toate africancele, chiar dacă s-ar asemui și celor din Alger, cu mărgăritarele lor atît de multe. Fața îi era acoperită cu o tafta cîrmîzie. Pe căputele picioarelor, ce i se descopereau, străluceau două harhale [67], cum li se zice brățărilor pe arăbește, pare-se de aur curat ; iar pe brațe, care i se dezvăluiau sau se străvedeau printr-o cămașă de zaimf subțire, purta alte brățări de aur bătute cu multe perle. Pe scurt, cît privește îmbrăcămintea, era bogat și ales împodobită.

Uimiți încă de la prima vedere, cadiul și cei doi pași, înainte de a spune sau întreba ceva, îi cerură evreului s-o pună pe creștină să-și dea la o parte iașmacul. El făcu întocmai și dădu la iveală un chip ce luă ochii și bucură inimile celor de față la fel ca soarele care, printre nori groși, după multă întunecime, se arată privirii celor ce-i

duceau dorul, atît de mare era frumusețea roabei creștine, strălucirea și eleganța ei. Dar minunata lumină dezvăluită de dînsa avu cele mai puternice urmări și-l zgudui cel mai adînc pe îndureratul Ricardo, el fiind cel care-o cunoștea mai bine decît toți, întrucît era însăși nemiloasa și iubita sa Leonisa, pe care el de atîtea ori și cu atîtea lacrimi o socotise și-o plînsese ca moartă. La neașteptata vedere a frumuseții nepereche a creștinei, inima lui Ali rămase înjunghеată și robită, de aceeași vătămătură și la fel de greu fiind lovită și inima lui Hasan, și de rana iubirii nu fu cruțată nici inima cadiului, care, mai uluit decît toți ceilalți, nu-și mai putea desprinde ochii din frumoșii ochi ai Leonisei. Și ca să lăudăm pe măsura lor neîntrecuta putere a dragostei, cată să se știe că în aceeași clipă se zămisli în inimile celor trei o nădejde, după gîndul fiecăruia neclintită, de-a o dobîndi și a se bucura de dînsa ; și astfel, fără a mai vrea să afle cum, unde și cînd ajunsese în mîinile evreului, îl întrebară ce preț vrea pentru dînsa.

Evreul cel hrăpăreț răspunse că patru mii de duble, ceea ce înseamnă două mii de scuzi.

Dar nici n-apucă bine să spună prețul, că Ali-pașa zise că-i dă atîta și că să meargă numaidecît să-i numere banii în cortul său.

Totuși, Hasan-pașa, care nu avea de gînd s-o piardă, chiar de și-ar fi riscat viața, zise :

— Și eu dau pentru dînsa patru mii de duble cît cere evreul, și nu le-aș da și nici nu m-aș pune de-a curmezișul celor spuse de Ali dacă n-aș fi silit de ceva ce el însuși va recunoaște că am cuvînt să mă obligc și să mă silească. și anume că roaba asta mîndră nu poate fi a nici unuia dintre noi, ci numai a marelui stăpîn, așa că în numele lui zic că o cumpăr ; să vedem acum cine va cuteza să mi-o ia.

— Eu voi cuteza — i-o întoarse Ali —, căci în același scop o cumpăr și mai bine îmi vine mie la socoteală să-i fac marelui stăpîn ploconul acesta, avînd și înlesnirea de-a o duce îndată la Constantinopol și cîștigînd cu ea bunăvoința marelui stăpîn, deoarece, ca unul ce rămîn, după cum vezi, Hasan, fără nici un mansup, sînt nevoit a căuta mijloace pentru a-mi dobîndi unul, în vreme ce tu ești

sigur de-al tău timp de trei ani, căci azi începi să poruncești și să cîrmuiești nespus de bogatul regat al Ciprului. Așa că din aceste pricini și pentru că eu cel dintîi am oferit prețul pentru roabă, am tot dreptul, o, Hasan, să mi-o lași!

— Cu atît mai îndatorat va fi — răspunse Hasan — dacă o cumpăr și i-o trimit eu marelui stăpîn, cu cît o fac neîmpins de nici un interes, iar în ce privește înlesnirea de-a o duce pînă acolo, voi arma o galiotă numai cu ghimigiii și robii mei, ca să i-o ducă.

Ali își pierdu cumpătul la auzul acestor vorbe și, sculîndu-se în picioare, apucă iataganul, zicînd:

— De vreme ce, o, Hasan, gîndul meu e unul, și anume să i-o dăruiesc și să i-o duc marelui stăpîn pe creștina aceasta, și de vreme ce eu am fost întîiul cumpărător, e după dreptate și lege să mi-o lași mie, iar dacă ai cumva alte gînduri, iataganul acesta pe care-l strîng în pumn îmi va apăra dreptul și-ți va pedepsi îndrăzneala.

Cadiul, care urmărea cu luare-aminte totul și care se perpelea nu mai puțin decît cei doi, temîndu-se ca nu cumva să rămînă fără creștină, își scormoni mintea cum să înăbușe marele foc ce se aprinsese și totodată cum să rămînă el cu roaba, fără a da cituși de puțin de bănuit ce gînd păgubitor nutrește, și astfel, sculîndu-se în picioare, se vîrî între cei doi, care și ei se ridicaseră, și zise:

— Liniștește-te, Hasan, și tu, Ali, potolește-te, că sînt aici, și eu știu și pot să vă împac neînțelegerile, astfel încît amîndoi să vă împliniți gîndurile, iar marele stăpîn să fie mulțumit, așa după cum vă e dorința.

Dădură de îndată ascultare vorbelor cadiului, ba chiar și altceva mai greu de le-ar fi cerut, la fel s-ar fi supus (atîta e de mare respectul arătat căruntelii acestora de către cei din prăsila aceea blestemată); cadiul urmă, așadar, zicînd:

— Tu zici, Ali, că o vrei pe creștina aceasta pentru stăpînul cel mare, iar Hasan spune același lucru; tu pretinzi că, de vreme ce ai oferit cel dintîi prețul, ea ți se cuvine ție; Hasan te contrazice, și cu toate că el nu știe să-și întemeieze gîndul, eu găsesc că și al lui e la fel de îndreptățit ca și al tău, și anume gîndul ce trebuie să se fi născut, fără doar și poate, odată cu al tău, vrînd să •

cumpere pe sclavă în același scop ; singura ta întîietate față de el este că ți-ai făcut auzit gîndul cel dîntîi, așa că bag seama că va fi bine să vă împac în acest fel : roaba să fie a amîndurora, și de vreme ce folosirea ei trebuie să rămînă la voia marelui stăpîn, pentru care a fost cumpărată, numai dînsul poate dispune de ea, așa că pînă una-alta, tu, Hasan, vei plăti două mii de duble, și Ali alte două mii, iar roaba va rămîne în puterea mea, pentru ca, în numele amîndurora, să o trimit la Constantinopol, ca să nu rămîn nici eu chiar fără nici o răsplată, măcar fiindcă am fost de față, drept care sînt gata să o trimit pe cheltuiala mea, cu tot fastul și cuviința datorate celui căruia îi e trimisă, și scriindu-i marelui stăpîn despre toate cele întîmplate aici și despre zelul pe care l-ați arătat amîndoi întru slujirea sa.

Nu știură, nu putură și nici nu vrură să-l contrazică cei doi turci îndrăgostiți și, deși vedeau că pe calea aceea nu-și împlineau dorința, fură nevoiți să se plece părerii cadiului, fiecare aprinzîndu-și în adîncul sufletului și nutrind o nădejde care, oricît de îndoielnică, le făgăduia să poată ajunge la împlinirea dorințelor lor înflăcărate. Hasan, care rămînea ca vicerege în Cipru, gîndea să-i facă atîtea daruri cadiului, încît acesta, covîrșit și îndatorat, să i-o dea lui pe roabă.

Ali chibzui să facă ceva prin care era sigur că-și va vedea dorințele înfăptuite și, bizuindu-se fiecare pe temeinicia planului său, se plecară lesne în fața cerinței cadiului și, cu consimțămîntul și bunăvoia amîndurora, i-o încredințară numaidecît și îndată îi și plătiră evreului fiecare cîte două mii de duble.

Evreul spuse că nu le-o dă și cu straiele de pe ea, pentru că făceau încă două mii de duble, și avea dreptate, căci în păr, pe care-l purta parte revărsat pe spate și parte împletit și legat pe frunte, se arătau cîteva șiraguri de perle prinse în cosițe cu neasemuit farmec. Brățările de la picioare și de la mîini erau și ele pline de mărgăritare mari. Era îmbrăcată într-o almalafă[6] de atlaz verde, toată chindisită și plină de ceaprazuri de zarafir ; ce mai, tuturor li se păru că evreul ceruse un preț prea mic pentru veșmînt, și cadiul, ca să nu se arate mai puțin darnic decît

cei doi paşi, zise că vrea să-l plătească el, şi-n felul acesta să-i fie înfăţişată creştina marelui stăpîn.

Cei doi adversari se învoiră, fiecare crezînd că totul avea să intre în stăpînirea lui. Rămîne acuma de spus ce a simţit Ricardo cînd şi-a văzut sufletul scos la mezat, şi ce gînduri i-au încolţit atunci, şi temerile care l-au năpădit cînd şi-a dat seama că nu-şi regăsise iubitul său odor decît ca să-l piardă iarăşi ; nu putea pricepe dacă dormea sau dacă era treaz, nu-i venea nici să-şi creadă ochilor, pentru că îi părea cu neputinţă să o vadă în chip atît de neaşteptat înaintea lor pe aceea despre care gîndea că şi-i închisese pe-ai săi de-a pururi.

Se apropie atunci de prietenul său Mahamut şi-i spuse:

— N-o cunoşti, prietene ?

— N-o cunosc — zise Mahamut.

— Cată atunci să ştii — i-o întoarse Ricardo — că e Leonisa.

— Ce spui, Ricardo ? — zise Mahamut.

— Ce-ai auzit — zise Ricardo.

— Taci atunci şi n-o da în vileag — zise Mahamut —, căci norocul rînduieşte lucrurile în aşa fel, încît şi soarta să-ţi fie bună şi prielnică, dacă ea ajunge în puterea stăpînului meu.

— Ţi se pare — zise Ricardo — c-ar fi bine să stau într-un loc unde să mă poată vedea ?

— Nu — zise Mahamut —, ca să n-o faci să tresară sau ca să nu tresari tu şi să nu te dai de gol că o cunoşti sau că ai văzut-o, căci s-ar putea să fie spre paguba planului meu.

— Am să-ţi urmez povaţa — răspunse Ricardo şi plecă, ferindu-se ca ochii să i se întîlnească cu ai Leonisei, care şi-i ţinea pe-ai săi, în vreme ce se întîmplau toate acestea, pironiţi în pămînt şi lăcrimînd.

Cadiul se apropie de ea şi, luînd-o de mînă, i-o încredinţă lui Mahamut, poruncindu-i s-o ducă în oraş şi să i-o încredinţeze doamnei sale, Halima, şi să-i spună să se poarte cu ea cum se cuvine unei roabe a marelui stăpîn.

Mahamut făcu întocmai şi-l părăsi pe Ricardo, care o urmări cu privirea pe steaua sa pînă ce fu acoperită de norul zidurilor Nicosiei

Se apropie apoi de evreu şi-l întrebă unde o cumpărase ori în ce fel ajunsese în mîinile lui roaba aceea creştină.

Evreul îi răspunse că o cumpărase pe insula Pantellaria de la nişte turci a căror corabie se sfărîmase acolo. Dar cînd să spună mai departe, îl împiedică ştirea că e chemat de paşi, care voiau să-l întrebe ceea ce şi Ricardo dorea să ştie, şi astfel se despărţi de acesta.

Pe drumul de la corturi pînă în oraş, Mahamut avu răgazul şi prilejul s-o întrebe pe Leonisa pe italieneşte de unde era. Ea îi răspunse că era din oraşul Trapani. Mahamut o mai întrebă dacă în oraşul acela îl cunoştea cumva pe un cavaler bogat şi nobil, pe nume Ricardo. Auzind acestea, Leonisa oftă din rărunchi şi spuse :

— Sigur că-l cunosc, spre nenorocirea mea.

— Cum spre nenorocirea domniei tale ? — zise Mahamut.

— Fiindcă el m-a cunoscut spre nenorocirea sa şi spre nefericirea mea — răspunse Leonisa.

— Şi oare — întrebă Mahamut — n-ai cunoscut cumva în acelaşi oraş pe alt cavaler plăcut la fire, fiu al unor părinţi foarte bogaţi, el însuşi fiind foarte viteaz, foarte mărinimos şi foarte înţelept, pe nume Cornelio ?

— Şi pe el îl cunosc — răspunse Leonisa — şi pot spune că şi mai rău spre răul meu decît pe Ricardo. Dar cine eşti dumneata, domnule, de-i cunoşti şi mă-ntrebi de ei ?

— Sînt — răspunse Mahamut — de fel din Palermo şi felurite nenorociri m-au făcut să ajung în straiul şi veşmintele acestea atît de deosebite de cele pe care obişnuiam să le port, şi-i cunosc pentru că nu cu multe zile în urmă i-am avut pe amîndoi în mîinile mele, deoarece pe Cornelio l-au robit nişte mauri din Tripol-ul Berberiei şi l-au vîndut unui turc ce l-a adus pe insula aceasta, unde a venit cu mărfuri, deoarece era negustător din Rodos, şi-şi lăsa toată averea în seama lui Cornelio.

— Are să i-o păzească bine — zise Leonisa — fiindcă şi pe-a lui ştie să şi-o păzească foarte bine. Spune-mi însă, domnule, cum sau cu cine a ajuns Ricardo pe insula aceasta

— A venit — răspunse Mahamut — cu un corsar care l-a răpit în timp ce se afla într-o grădină din Trapani.

aproape de țărm, și împreună cu el spunea că au luat în robie și pe o fecioară al cărei nume n-a vrut niciodată să mi-l spună. A stat aici cîteva zile cu stăpînul lui care plecase în hagialîc la mormîntul lui Mahomed din orașul Medina, dar la vremea plecării Ricardo căzu atît de greu bolnav și era atît de zaif, încît stăpînul lui mi l-a lăsat mie, ca unuia ce-i eram compatriot, ca să-l îngrijesc și să văd de el pînă la întoarcerea lui sau, dacă n-avea să se mai întoarcă pe-aici, să i-l trimit la Constantinopol, el urmînd să-mi dea de știre cînd avea să se afle acolo. Dar cerul a rînduit lucrurile altfel, deoarece nenorocosul de Ricardo, fără a i se întîmpla nimic rău, în cîteva zile i s-au isprăvit cele ale vieții sale, chemînd-o mereu în șoaptă pe-o anume Leonisa, la care, după cum spunea, ținea mai mult decît la viața și la sufletul lui, și mi-a mai spus că această Leonisa se-necase pe-o galiotă ce se sfărîmase de coastele insulei Pantellaria, de atunci el rămînînd să-i plîngă și să-i jeluiască pururi moartea, pînă cînd ajunse și el să-și piardă viața din această pricină, căci eu nu i-am văzut nici o boală a trupului, ci doar dovezi de suferință a sufletului.

— Spune-mi, domnule — i-o întoarse Leonisa —, oare celălalt tînăr de care vorbeai, în convorbirile pe care le-a avut cu dumneata (și care, de vreme ce aveați aceeași patrie, trebuie să fi fost multe) a pomenit vreodată numele acestei Leonisa și chipul în care ea și Ricardo au căzut în robie ?

— Da, l-a pomenit — zise Mahamut — și m-a întrebat dacă nu cumva fusese adusă aici pe insulă o creștină cu numele acesta, cu trăsăturile cutare și cutare, pe care ar fi fost bucuros să o găsească și s-o răscumpere, dacă stăpînul ei se va fi lămurit între timp că nu era atît de bogată pe cît credea el, deși s-ar fi putut ca, din prima că se va fi bucurat de ea, să-i mai scadă din preț, și dacă n-ar fi cerut mai mult de trei, patru sute de scuzi, ar fi dat foarte bucuros pentru ea, deoarece într-o vreme avusese față de ea un anumit simțămînt.

— Slab trebuie să fi fost — zise Leonisa — de vreme ce nu trecea de patru sute de scuzi ; mai mărinimos era Ricardo, mai viteaz și mai bine crescut ; Dumnezeu să-l ierte pe cine i-a pricinuit moartea, că eu am fost aceea, eu

sînt nefericita pe care el a plîns-o crezînd-o moartă ; și numai Dumnezeu știe cît m-aș bucura să fie viu ca să i-o răsplătesc, cu mîhnirea pe care ar vedea că mi-o stîrnește nenorocirea lui, pe aceea vădită de el pentru mine. Eu, domnule, după cum ți-am mai spus, sînt cea puțin iubită de Cornelio și cea mult plînsă de Ricardo, și prin multe și felurite năprazne, am ajuns în starea aceasta ticaloasă în care mă văd, și, în decursul ei, cu toate că e atît de primejdioasă, mi-am păstrat cu ajutorul cerului neprihănirea cinstei mele, cu care-mi duc zilele mulțumită în nenorocirea mea. Acum nu știu nici unde mă aflu, nici cine mi-e stăpînul, nici unde are să mă azvîrle ursita mea vrăjmașă, drept care te rog, domnule, măcar în numele sîngelui de creștin ce-l ai, să mă ajuți cu sfatul în muncile mele, căci deși puzderia lor m-a făcut mai prevăzătoare, mă năpădesc în fiecare clipă atîtea și atît de crîncene, încît nu știu cum s-o mai scot la capăt cu ele.

La care Mahamut răspunse că el va face tot ce-i va sta în putință ca s-o slujească, sfătuind-o și ajutînd-o după priceperea și puterile sale ; îi atrase luarea-aminte asupra neînțelegerii ivite între cei doi pași din pricina ei și-i spuse că acum rămăsese sub puterea cadiului, stăpînul său, ca să o ducă plocon marelui turc Selim [69] la Constantinopol, dar că înainte de a se împlini aceasta, el trăgea nădejde că adevăratul Dumnezeu, în care, deși rău creștin, credea, avea să rînduiască altfel lucrurile, și o sfătuia să se pună bine cu Halima, nevasta cadiului, stăpînul său, sub a cărei putere urma să stea pînă cînd avea să fie trimisă la Constantinopol, prevenind-o despre firea Halimei, și-i mai spuse și alte lucruri folositoare pentru ea, pînă cînd o lăsă în casa și în mîinile Halimei, căreia îi aduse la cunoștință spusele stăpînului său.

Maura îi făcu o primire binevoitoare cînd o văzu atît de dichisită și de frumoasă. Mahamut se întoarse la corturi ca să-i povestească lui Ricardo cele întîmplate cu Leonisa și, găsindu-l, îi povesti totul de-a fir a păr ; și cînd ajunse la mîhnirea ce-o cuprinsese pe Leonisa cînd îi spusese că el murise, ochii lui Ricardo aproape se umplură de lacrimi. Îi spuse cum născocise povestea robiei lui Cornelio ca să vadă care erau simțămintele ei ; îi atrase luarea-aminte asupra răcelii și răutății cu care vor-

ise despre Cornelio, toate acestea fiind o cataplasmă pentru inima îndurerată a lui Ricardo, care-i spuse lui Mahamut :

— Îmi aduc aminte, prietene Mahamut, de o poveste povestită mie de tatăl meu, despre care tu ştii cît de iscoditor a fost şi-ai auzit cît l-a cinstit împăratul Carol Quintul, pe care l-a slujit totdeauna în slujbe de onoare ale războiului. Zic că mi-a povestit că-n vremea cînd împăratul asedia Tunisul [70], pe care avea să-l ia odată cu fortăreaţa Goleta, aflîndu-se într-o zi pe cîmpul de luptă şi-n cortul său, i-a fost adusă şi înfăţişată o maură neîntrecută în frumuseţe, şi că în timp ce i-o înfăţişau, printr-o latură a cortului intrară cîteva raze de soare şi căzură pe părul maurei, atît de bălai, încît se întrecea cu al soarelui însuşi, lucru nemaivăzut la maure, care se laudă totdeauna că au părul negru ; se întîmplă ca în împrejurarea aceea să se afle în cort, printre mulţi alţii, doi cavaleri spanioli : unul era andaluz şi celălalt catalan, amîndoi foarte mintoşi şi amîndoi poeţi ; şi andaluzul, după ce o văzu, prinse, plin de admiraţie, să spună nişte versuri cărora ei le zic cuplete, cu rime sau consonanţe grele şi, poticnindu-se după primele cinci versuri, se opri fără a-şi isprăvi nici cupletul, nici cugetarea, deoarece nu-i veniră în minte atît de repede rimele trebuincioase ca s-o sfîrşească. Dar celălalt cavaler, care stătea alături de el şi auzise stihurile, văzîndu-l încurcat, îi fură parcă de pe buze cealaltă jumătate a cupletului, continuîndu-l şi isprăvindu-l pe aceleaşi rime. Şi întîmplarea asta mi-a venit în minte cînd am văzut-o pe frumoasa Leonisa intrînd în cortul paşei şi întunecînd nu numai razele soarelui, de-ar fi fost s-o atingă, ci şi tot cerul cu stelele lui.

— Gata, destul — zise Mahamut —, opreşte-te, prietene Ricardo, că la fiecare pas mă tem că vei sări atît de mult peste cal în laudele aduse frumoasei tale Leonisa, încît, încetînd a mai părea creştin, vei părea păgîn ; spune-mi, de ţi-i voia, versurile sau cupletele acelea sau cum vrei să le zici, şi-apoi vom vorbi despre alte lucruri mai desfătătoare şi poate chiar mai de folos.

— Să fie într-un ceas bun — zise Ricardo —, şi-ţi atrag încă o dată luarea-aminte că cinci versuri dintîi

le-a spus unul, iar pe celelalte cinci celălalt, amîndoi improvizînd, și sînt acestea :

Soare-n clipa cînd răsare
dindărăt de creastă scundă
și deodată-n ochi ne sare
rotogolul de lucoare
și-ochii-n pace ni-i cufundă ;
viu bălaș nevrînd s-ascundă
viermi în pînzecele-i clare,
Aha,-i fața ta rotundă
lance mult necruțătoare
ce Profetu-n piept mi-afundă ".

— Bine-mi sună la ureche — zise Mahamut —, și încă și mai bine-mi sună și-mi pare că te văd, Ricardo, în stare să spui versuri, deoarece ca să spui ori să faci versuri, e nevoie de cugete nepătimașe.

— Tot atît de bine se obișnuiește — răspunse Ricardo — să plîngi în elegii [72] ca și să cînți în imnuri, și tot versuri înseamnă că spui. Dar lăsînd asta la o parte, spune-mi : ce-ai de gînd să faci pentru noi, căci deși n-am înțeles ce-au pus la cale pașii în cort, cît ai dus-o tu pe Leonisa mi-a povestit-o un renegat de-al stăpînului meu, un venețian, care a fost de față și înțelege bine limba turcească, iar ceea ce trebuie făcut întîi de toate e să găsim mijlocul pentru ca Leonisa să nu ajungă-n mîna marelui stăpîn.

— Cel dintîi lucru pe care trebuie să-l facem — răspunse Mahamut — e să treci tu sub puterea stăpînului meu, și după asta ne vom mai sfătui ce ar fi mai bine de făcut.

Într-acestea, veni paznicul robilor creștini ai lui Hasan și-l luă cu sine pe Ricardo. Cadiul se întoarse în oraș cu Hasan, care în cîteva zile făcu descărcarea lui Ali și i-o dădu închisă și pecetluită, ca să se ducă la Constantinopol. El plecă numaidecît, lăsînd vorbă foarte stăruitoare cadiului ca în cel mai scurt timp s-o trimită pe roabă, scriindu-i marelui stăpîn, astfel încît să-i fie de folos în cererile sale. Cadiul i-o făgădui cu inimă trădătoare, pentru că i se făcuse scrum de dragul roabei. După ce Ali plecă plin de nădejdi calpe și Hasan rămase nu lipsit de

ele, Mahamut potrivi astfel lucrurile, încît Ricardo trecu sub puterea stăpînului său. Treceau zilele, şi dorinţa de-a o vedea pe Leonisa îl chinuia atît de rău pe Ricardo, încît nu-şi mai găsea o clipă de linişte. Ricardo îşi schimbă numele în acela de Mario, pentru ca nu cumva numele lui să ajungă la urechile Leonisei înainte de a o vedea el însuşi, dar era nespus de greu s-o vadă, din pricină că maurii sînt cum nu se poate mai geloşi, acoperind faţă de toţi bărbaţii chipul femeilor lor, deşi dacă li se arată creştinilor nu se supără, pesemne fiindcă pe aceştia, robi cum sînt, nu-i socotesc bărbaţi întregi. Se întîmplă, dar, că, într-o zi, doamna Halima îl văzu pe sclavul său Mario, şi atît de tare-l privi şi-l sorbi din ochi, că-i rămase săpat în inimă şi întipărit în amintire. Şi poate nu prea mulţumită de îmbrăţişările lîncede ale soţului ei bătrînior, uşor îşi îngădui o dorinţă rea şi la fel de uşor i-o mărturisi şi Leonisei, pe care o iubea mult pentru felul ei plăcut de a fi şi pentru purtarea-i cuminte şi-i arăta mult respect ca unui odor al marelui stăpîn ; îi spuse cum adusese cadiul acasă un rob creştin atît de drăguţ şi de chipeş, că ea nu văzuse în viaţa ei bărbat mai frumos, şi se spunea despre el că era cilibiu, cu alte cuvinte cavaler, şi din acelaşi oraş cu Mahamut, renegatul lor, şi că nu ştie cum să-i dea de înţeles simţămintele ei fără să se vadă cumva disprefuită de creştin dacă i s-ar fi mărturisit.

Leonisa îl întrebă cum îl cheamă pe rob, iar Halima îi spuse că-l cheamă Mario, la care Leonisa grăi :

— Dacă ar fi cavaler şi încă din oraşul despre care se vorbeşte, eu l-aş cunoaşte, dar cu numele acesta de Mario nu-i nimeni în Trapani ; rînduieşte însă, doamnă, să-l văd şi să-i vorbesc, şi-ţi voi spune cine e şi la ce te poţi aştepta de la el.

— Aşa va fi — zise Halima —, pentru că vineri, cînd cadiul face namazul la moschee, am să-l pun să intre aici, unde ai să poţi să-i vorbeşti între patru ochi, şi de ţi se va părea nimerit să-i dai semne despre dorinţa mea, ai s-o faci aşa cum vei crede de cuviinţă.

Asta-i spuse Halima Leonisei, şi nu trecuseră nici două ceasuri cînd cadiul îi chemă pe Mahamut şi pe Mario, şi, cu nu mai puţin spor decît Halima cînd îşi dezvăluise Leonisei adîncul inimii, şi-l dezvălui şi bătrînul îndră-

gostit celor doi sclavi ai săi, cerîndu-le să-l sfătuiască ce să facă pentru a se bucura de creştină şi a-şi face şi datoria faţă de marele stăpîn, a cărui roabă era, spunîndu-le că preferă să moară de o mie de ori decît să i-o dea o singură dată marelui turc. Cu asemenea simţiri îşi mărturisi preotul maur patima, încît o aprinse şi-n inimile celor doi sclavi ai săi, care gîndeau tocmai pe dos de cum gîndea el. Rămase hotărît între ei ca Mario, de fel din acelaşi oraş ca şi dînsa, deşi spusese că n-o cunoaşte, să pornească a o curta în numele stăpînului său şi a-i mărturisi simţămintele acestuia, iar dacă nu va fi cu putinţă pe calea aceasta, atunci va face uz de putere, deoarece o avea sub stăpînirea lui. Şi făcînd astfel, va spune că murise şi va scăpa s-o mai trimită la Constantinopol. Rămase nespus de mulţumit cadiul de părerea sclavilor săi şi, de bucuros ce-i era gîndul, îi oferi de îndată slobozenia lui Mahamut, lăsîndu-i şi jumătate din avere la săvîrşirea sa din viaţă ; şi lui Mario îi făgădui, dacă dobîndea ce voia, libertate şi bani ca să se întoarcă în ţara lui bogat, respectat şi mulţumit. Dacă el fu mărinimos în făgăduieli, robii săi au fost de-a dreptul mînă-spartă, îmbiindu-l şi cu luna de pe cer, darmite cu Leonisa, urmărind ca el să le dea putinţa de a sta de vorbă cu dînsa.

— Am să i-o dau lui Mario cît o pofti — răspunse cadiul —, căci voi face în aşa fel, încît Halima să se ducă pentru cîteva zile acasă la părinţii ei, care sînt greci creştini, şi cît vreme va lipsi ea de-acasă, am să-i poruncesc portarului a-i da voie lui Mario să intre în casă cînd vrea, iar Leonisei am să-i spun că poate sta de vorbă cu compatriotul ei ori de cîte ori pofteşte.

Astfel începu să se întoarne vîntul norocului la Ricardo, suflînd în folosul lui, fără ca stăpînii lor să ştie ce făceau. Ajungînd, aşadar, tustrei la această înţelegere, cea dintîi ce o puse în faptă fu Halima, care, ca femeie, avea o fire uşuratică şi gata să se dea în vînt după tot ce-i plăcea. Chiar în ziua aceea, cadiul îi spuse Halimei că se poate duce oricînd acasă la părinţii ei ca să petreacă cu dînşii cîte zile doreşte. Cum însă ea era răvăşită de speranţele pe care i le dăduse Leonisa, nu numai acasă la părinţii ei nu s-ar fi dus, ci nici în raiul mincinos al lui

Mahomed, şi astfel îi răspunse că deocamdată nu avea un asemenea gînd, şi că-i va spune cînd îl va avea, dar că trebuie să o ia cu dînsa şi pe roaba creştină.

— Asta nu — i-o întoarse cadiul —, nu-i bine ca darul marelui stăpîn să fie văzut de cineva, şi cu atît mai mult trebuie împiedicată a sta de vorbă cu creştinii cu cît ştii că, intrînd sub puterea marelui stăpîn, are să fie închisă în serai şi, vrînd-nevrînd, turcită.

— Dacă merge cu mine — îi întoarse vorba Halima —, n-are a face că. e-n casa părinţilor mei, nici că stă de vorbă cu dînşii, de vreme ce eu stau şi mai mult de vorbă şi asta nu mă împiedică să fiu bună turcoaică, mai cu seamă că n-am de gînd să stau la ei decît cel mult patru, cinci zile, fiindcă dragostea pe care ţi-o port nu mi-ar da învoire să lipsesc atîta fără să te văd.

Cadiul nu vru să-i întoarcă vorba spre a nu-i da prilej să intre cumva la bănuială cu privire la gîndul său. Veni într-acestea ziua de vineri, şi merse la moschee, de unde nu putea pleca aproape patru ceasuri ; şi Halima, de îndată ce-l văzu departe de pragul casei, trimise după Mario, dar un creştin corsican, ce slujea ca portar la poarta dinspre curtea dinăuntru, nu i-ar fi dat drumul dacă n-ar fi strigat însăşi Halima la el să-i dea voie, şi astfel Mario intră tulburat şi tremurînd ca varga, de parcă ar fi plecat să lupte cu o armie de duşmani.

Leonisa arăta la fel şi purta acelaşi veşmînt ca atunci cînd intrase în cortul paşii ; acum şedea la picioarele unei scări mari de marmură ce urca spre verande. Îşi rezema capul în palma mîinii drepte şi braţul de genunchi, cu ochii în partea opusă uşii prin care intră Mario, astfel că, deşi el se îndrepta către locul unde şedea, dînsa nu-l văzu. Cum intră, Ricardo îşi plimbă ochii prin toată casa şi nu văzu decît o tăcere mută şi netulburată, pînă cînd privirea i se opri asupra locului unde şedea Leonisa.

Pe îndrăgostitul Ricardo îl năpădiră într-o clipă atîtea gînduri, încît îl înceremeniră şi-l bucurară totodată, văzîndu-se la douăzeci de paşi, după cît i se părea, sau nu mult mai mulţi, de fericire şi mulţumire. Se vedea rob şi slava lui şi-o vedea în puterea altuia. Cu toate aceste cugetări răsculîndu-i-se în cuget, înainta încetul cu încetul şi,

temător și mișcat, vesel și trist, înfricoșat și cutezător, se apropie de centrul unde se afla cel al bucuriei sale, cînd, pe negîndite, Leonisa întoarse capul și-și plecă ochii în ochii lui Mario, care o privea țintă, dar cînd privirile celor doi se întîlniră, cu felurite umbrări dădură semn de ceea ce li se petrecuse în suflete.

Ricardo se opri și nu mai putu face nici un pas mai departe. Leonisa, care, din povestirea lui Mahamut, îl știa pe Ricardo mort, cînd îl zări viu într-un chip atît de neașteptat, simți că e cuprinsă de spaimă și uluire, dar nu-l slăbi din ochi și nici nu-i întoarse spatele ci, urcînd de-a-ndăratelea patru, cinci trepte, scoase o cruciuliță din sîn o sărută de multe ori și-și făcu nenumărate cruci, de parcă ar fi văzut o nălucă sau altă arătare de pe lumea cealaltă.

Ricardo își reveni din vrajă și înțelese, după gesturile Leonisei, adevărata pricină a spaimei sale, drept care-i spuse :

— Rău îmi pare, o, frumoasă Leonisa, că n-au fost adevărate veștile despre moartea mea pe care ți le-a dat Mahamut, pentru că aș fi fost cruțat de neliniștea pe care-o simt acum întrebîndu-mă dacă mai este în ființă și nestîrbită asprimea ce mi-ai arătat-o necurmat. Liniștește-te, doamnă, și coboară, și de cutezi să faci ceea ce niciodată n-ai făcut, și anume să te apropii de mine, apropie-te și vedea-vei că nu-s un trup himeric ; Ricardo sînt, Leonisa, Ricardo cel cu atîta noroc cît vrei tu să am.

Leonisa își duse atunci degetul la buze, iar Ricardo pricepu că-i făcea semn să tacă sau să vorbească mai încet și, luîndu-și nițel inima în dinți, se apropie de dînsa atîta cît putu să audă vorbele acestea :

— Vorbește-n șoaptă, Mario, căci așa mi se pare că te cheamă acum, și numai despre ce voi vorbi eu, și ia seama că de vom fi fost auziți, s-ar putea să nu ne mai vedem niciodată. Cred că ne ascultă stăpîna noastră, Halima, care mi-a spus că te adoră ; m-a pus ca mijlocitoare a dorinței sale, și dacă vei vrea să i-o împărtășești, ține să tragă foloase mai mult de pe urma trupului decît a sufletului tău, iar dacă nu vrei, trebuie neapărat să te prefaci că da, fie și doar pentru că te rog eu și pentru că dorințele mărturisite ale unei femei o merită.

La acestea răspunse Ricardo :

— Niciodată n-am crezut și nici nu mi-am putut închipui, frumoasă Leonisa, că un lucru pe care mi l-ai cere tu ar putea fi prin el însuși cu neputință de împlinit, dar acela pe care mi-l ceri m-a dezamăgit. E oare voința chiar atît de ușuratică încît să poată fi împinsă și dusă unde vrea te miri cine ; sau bine-i stă oare bărbatului cinstit și sincer să se prefacă în împrejurări atît de grave ? Dacă ție ți se pare că vreunul din lucrurile acestea trebuie ori poate fi făcut, fă ce-ți prieste ție mai mult, fiindcă tu ești stăpîna voinței mele, dar tot atît de bine știu că și aici mă vei amăgi, deoarece nu mi-ai cunoscut-o niciînd și astfel nici nu știi ce să faci cu ea. Dar ca să nu spui că la cea dintîi poruncă pe care mi-ai dat-o n-ai găsit ascultare, eu îmi voi pierde dreptul de a fi cine sînt și-ți voi împlini dorința ta și pe-aceea a Halimei în chip prefăcut, așa cum zici, dacă astfel voi putea dobîndi fericirea de a te vedea ; așa că n-ai decît să plăsmuiești răspunsurile după placul tău, căci voința mea prefăcută ți le și semnează și întărește. Și ca plată pentru ceea ce fac de hatîrul tău, adică tot ce pot face mai mult, după cum cred, chiar dacă ar fi să-ți dau încă o dată sufletul pe care de atîtea ori ți l-am dat, te rog să-mi spui pe scurt cum ai scăpat din mîinile corsarilor și cum ai căzut în cele ale evreului care te-a vîndut.

— Povestea nenorocirilor mele cere mai mult răgaz — răspunse Leonisa —, dar vreau totuși să te mulțumesc cît de cît. Află, dar, că la o zi după despărțirea noastră, corabia lui Iusuf s-a întors împinsă de un vînt puternic tot lîngă insula Pantellaria, unde am văzut și galiota voastră ; a noastră însă, neputînd să scape, s-a năpustit către stînci. Stăpînul meu, văzîndu-și pierzania atît de apropiată, a golit la iuțeală două butoaie pline cu apă, le-a astupat bine de tot și le-a legat cu frînghii unul de altul ; m-a așezat pe mine între ele, s-a dezbrăcat îndată și, luînd alt butoi în brațe, s-a legat cu o frînghie de el și cu aceeași frînghie s-a prins și de butoaiele mele, și, cu mult curaj, s-a aruncat în mare, tîrîndu-mă după sine. Eu n-am avut curaj să mă arunc, ci a trebuit să mă împingă alt turc, și m-a aruncat după Iusuf, și am căzut fără cunoș-

tință, venindu-mi în simțiri abia cînd m-am pomenit pe mal, în brațele a doi turci ce mă întorseseră cu gura în jos, de vărsam apa cea multă pe care o înghițisem. Am deschis ochii, uluită și îngrozită, și l-am văzut pe Iusuf lîngă mine cu capul zdrobit, deoarece, așa cum am aflat mai tîrziu, ajuns pe uscat, se izbise cu el de stînci și-și sfîrșise zilele acolo. Turcii mi-au mai spus că, trăgînd de frînghie, m-au scos pe țărm aproape înecată ; doar opt inși au scăpat de pe nenorocoasa galiotă. Opt zile am rămas pe insulă, și turcii mi-au arătat același respect ca unei surori a lor, ba chiar mai mult. Stăteam ascunși într-o peșteră, ei temîndu-se ca nu cumva creștinii dintr-o fortăreață de pe insulă să coboare și să-i ia robi ; s-au hrănit cu pesmeții înmuiați, aruncați de valuri la țărm, din cei pe care-i avuseseră în galiotă și pe care ieșeau să-i adune noaptea. Soarta a rînduit, spre mai marea mea nenorocire, ca fortăreața să fie lipsită de căpitan, care murise de cîteva zile, iar în fortăreață nu erau decît douăzeci de soldați. Acestea le-am aflat de la un băiat pe care-l prinseseră turcii pe cînd coborîse din fortăreață ca să adune scoici pe plajă. După opt zile a sosit lîngă coasta aceea o navă cu mauri, dintre cele numite de ei caramusale [73] ; turcii o văzură și ieșiră de unde se ascundeau, făcînd semne către nava care era atît de aproape de țărm, încît cei de pe ea cunoscură că aceia ce-i chemau erau turci ; și-au povestit nenorocirile, și maurii i-au primit pe corabia lor, unde era și un evreu, negustor putred de bogat, căruia îi aparținea toată sau aproape toată marfa de pe corabie, și anume abale, căpenege și alte lucruri, ce se aduc din Berberia în Levant. Cu aceeași corabie turcii s-au dus la Tripoli, și pe drum m-au vîndut evreului, care a plătit pentru mine două mii de duble, preț din cale afară de mare, dacă nu l-ar fi făcut mărinimos iubirea față de mine pe care evreul mi-o mărturisi.

Lăsîndu-i, așadar, pe turci la Tripoli, corabia și-a reluat călătoria și evreul a început să mă curteze fără pic de rușine ; l-am înfruntat așa cum meritau dorințele-i scîrbavnice. Văzînd, așadar, că-și pierduse orice nădejde să și le împlinească, s-a hotărît să se descotorosească de mine cu întîiul prilej ce i se ivea. Și știind că Ali și Hasan,

cei doi pași, se aflau pe insula aceasta, unde-și putea vinde marfa la fel de bine ca în Chios, unde avusese de gînd să și-o vîndă, a venit aici cu gîndul să mă vîndă unuia dintre cei doi pași, în care scop m-a îmbrăcat așa cum mă vezi acum, ca să le aţiţe dorinţa de a mă cumpăra. Am aflat că am fost cumpărată de cadiul acesta, ca să mă ducă plocon marelui turc, ceea ce îmi trezește nu puține temeri. Aici am aflat și despre moartea ta neadevărată și pot să-ți spun, de vrei să mă crezi, că m-a durut sufletul și am simțit mai mult pizmă decît milă, și nu pentru că ți-aș vrea răul, căci chiar dacă sînt vindecată de dragoste, ingrată și nerecunoscătoare nu sînt, ci pentru că isprăviseși cu tragedia vieții tale.

— Nu grăiești rău, doamnă — răspunse Ricardo —, dacă moartea nu mi-ar fi împiedicat fericirea de a te revedea, căci acuma, pe această clipă de slavă de care mă bucur privindu-te pun preț mai mare decît pe oricare noroc, fără numai cel veșnic, cu care dorința mea m-ar putea învrednici în viață sau în moarte. Cea pe care o nutrește stăpînul meu, cadiul, în a cărui putere am ajuns prin întîmplări nu mai puțin ciudate decît ale tale, e aceeași față de tine cum e față de mine dorința Halimei. M-a pus pe mine drept tălmaci al gîndurilor sale ; am primit însărcinarea nu ca să-i fac pe plac, ci pentru plăcerea cu care mă alegeam prin înlesnirea de a-ți vorbi, pentru că, vezi, Leonisa, ananghia-n care ne-au adus nenorocirile noastre : pe tine, să fii mijlocitoarea unui lucru cu neputință de săvîrșit, pe care-l știi și totuși mi-l ceri ; pe mine, tot mijlocitor al lucrului la care m-am gîndit cel mai puțin și pentru care mi-aș da, ca să nu-l îndeplinesc, și viața, pe care acum o prețuiesc pe măsura înaltului noroc de a te vedea.

— Nu știu ce să-ți spun, Ricardo — grăi Leonisa la rîndu-i — și nici ce ieșire să găsim din labirintul în care, după cum spui, ne ține prinși norocul nostru zgîrcit. Pot spune doar că aici e nevoie să ne folosim de ceea ce nu ne stă în fire, și anume de prefăcătorie și amăgire ; așa încît spun că Halimei am să-i dau despre tine cîteva știri care mai degrabă s-o ducă cu vorba decît s-o cufunde-n deznădejde. Tu îi vei putea spune despre mine cadiului

tot ce vei socoti mai potrivit pentru neştirbirea onoarei mele şi a amăgirii lui. Şi întrucît îmi pun onoarea în mîinile tale, te poţi încrede pe deplin în aceea pe care o am, cu nestrămutarea şi adevărul ce ar putea fi puse la îndoială de atîtea drumuri cîte am bătut şi-atîtea lupte cîte am îndurat ; va fi lesne să ne vorbim, şi pentru mine va fi o nespus de mare plăcere să stăm de vorbă, numai vezi să nu pomeneşti niciodată ceva despre simţămîntul tău mărturisit, căci în clipa cînd ai face-o, m-aş lipsi să te mai văd, pentru că nu vreau să crezi că virtutea mea are atît de puţine carate, încît robia ar putea face din ea ceea ce libertatea n-a putut ; trebuie să fiu, cu ajutorul cerului, ca aurul, care cu cît este mai lămurit, cu atît mai pur şi mai curat rămîne. Mulţumeşte-te cu ce ţi-am spus, şi anume că vederea ta nu mă va mai scîrbi, ca în trecut, căci vreau să ştii, Ricardo, că te-am socotit mereu bădăran şi trufaş şi gata să crezi despre tine ceva mai mult decît se cădea. Mărturisesc de asemenea că mă amăgeam şi că acuma s-ar putea, păţită fiind, ca adevărul să-mi pună-n faţa ochilor dezamăgirea, şi, dezamăgită, să fiu nu doar cinstită, ci şi mai omenoasă. Du-te cu Dumnezeu, căci mă tem să nu fi tras cu urechea Halima, care pricepe ceva din limba creştinească sau măcar din acel amestec de limbi [74] care se foloseşte şi cu ajutorul căruia ne înţelegem toţi aici.

— Foarte bine spui, doamnă — răspunse Ricardo — şi-ţi sînt nesfîrşit de recunoscător pentru dezamăgirea ce mi-ai dăruit-o şi pe care o preţuiesc la fel de mult ca şi hatîrul ce mi-l faci îngăduindu-mi să te văd ; şi, cum spui, poate că din păţite vei ajunge să înţelegi cît de neprefăcută şi de umilă e firea mea, îndeosebi ca să te ador, şi, fără să pui hotar şi stavilă purtării mele, ea va fi atît de cinstită faţă de tine, încît nici nu vei izbuti s-o doreşti mai bună. Cît despre dusul cadiului cu vorba, fii fără grijă ; fă tu la fel cu Halima şi înţelege, doamnă, că de cînd te-am văzut s-a născut în mine o asemenea speranţă, încît mă încredinţează că vom dobîndi curînd dorita slobozenie. Şi cu asta, rămîi cu Dumnezeu, şi altă dată am să-ţi povestesc ocolurile prin care soarta m-a adus în

starea aceasta din clipa în care m-am despărțit sau, mai bine zis, am fost despărțit, de tine.

Cu asta, își luară bun rămas, și Leonisa rămase mulțumită și bucuroasă de purtarea neprefăcută a lui Ricardo, iar el nespus de mulțumit că auzise din gura Leonisei o vorbă rostită fără asprime.

Halima stătea închisă în iatacul ei, rugîndu-se lui Mahomed ca Leonisa să ducă la bun sfîrșit însărcinarea pe care i-o dăduse. Cadiul era la moschee, despăgubindu-se de dorințele nevestei sale cu propriile-i dorințe, nerăbdătoare și atîrnînd de răspunsul pe care aștepta să-l audă de la robul său, căruia îi dăduse sarcina de a vorbi cu Leonisa, și căruia, ca să o poată face, Mahamut urma să-i dea înlesnirile de trebuință, chiar dacă Halima rămînea acasă. Leonisa aținea în inima Halimei scîrbavnica dorință și dragostea, dîndu-i cele mai bune speranțe cum că Mario avea să facă tot ce i-ar cere dînsa. Dar că era silit să mai lase să treacă două luni înainte de a se învoi la ceea ce și el rîvnea mult mai mult decît dînsa, iar acest răgaz și soroc i le cerea din pricină că se smerea și înălța o rugăciune cerului ca să-i dăruiască libertatea.

Halima fu mulțumită de dezvinovățirea iubitului său Ricardo și de cele spuse despre dînsul, și, după ea, l-ar fi pus în libertate înaintea piosului soroc, drept care o rugă pe Leonisa să-l roage la rîndul ei să se cruțe de zăbavă și să scurteze aminarea, deoarece ea era gata să-i ofere atîta cît i-ar fi cerut cadiul pentru răscumpărare.

Înainte de a-i da stăpînului său un răspuns, Ricardo se sfătui cu Mahamut ce să-i spună și amîndoi se hotărîră să-l scoată din răbdări și să-i dea sfatul ca în cel mai scurt timp cu putință să o ducă la Constantinopol, iar pe drum, cu voia sau fără voia ei, să-și împlinească dorința, și că, pentru a preîntîmpina neajunsul ce i s-ar putea ivi dinspre partea marelui stăpîn, ar fi bine să cumpere altă roabă, urmînd ca în timpul călătoriei Leonisa să se prefacă bolnavă sau ei să pună cumva la cale o îmbolnăvire a ei și într-o noapte s-o arunce în mare pe creștina cumpărată, ieind că Leonisa, roaba marelui stăpîn, era cea care răposase, și totul se poate face și se va face în așa fel, încît adevărul să nu fie descoperit niciodată, el rămînînd nevi-

novat în fața marelui stăpîn, ba chiar împlinitor al voinței lui. Și că, pentru dăinuirea plăcerii sale, avea să iscodească pe urmă o cale potrivită și mai folositoare. Era atît de orbit cadiul cel ticălos și bătrîn, încît să-i fi spus și alte mii de nerozii, dacă ar fi fost îndreptate spre întruparea nădejdilor lui, tuturora le-ar fi dat crezare, cu atît mai vîrtos cu cît i se păru că tot ce-i spuneau îl punea pe calea cea bună și-i făgăduia rodnică izbîndă ; și acesta era adevărul, dacă intenția celor doi sfetnici n-ar fi fost să pună stăpînire pe corabie și pe el să-l dea morții, ca plată pentru gîndurile-i nebunești. Cadiului îi trecu prin cap altă piedică, după părerea lui mai mare decît cele ce i se puteau ivi în împrejurarea aceea, și anume gîndul că Halima, nevasta lui, nu avea să-l lase să plece la Constantinopol dacă nu o lua cu dînsul. Găsi însă curînd dezlegarea, zicînd că, în schimbul creștinei pe care trebuia s-o cumpere ca să moară în locul Leonisei, avea s-o folosească pe Halima, de care voia să scape mai abitir decît de moarte. Cu aceeași ușurință cu care îi năzări lui planul, i-l întăriră Mahamut și Ricardo și, rămînînd nestrămutați în această privință, în aceeași zi cadiul îi dădu de știre Halimei de călătoria pe care avea de gînd s-o facă la Constantinopol ca s-o ducă pe creștină marelui stăpîn, nădăjduind ca acesta, în dărnicia lui, să-l facă mare cadiu la Cairo sau la Constantinopol.

Halima îi spuse că hotărîrea lui i se pare foarte bună, crezînd că avea să-l lase acasă pe Ricardo. Cînd însă cadiul îi aduse la cunoștință că avea să-l ia cu sine, ca și pe Mahamut, ea se răzgîndi și-i dădu sfaturi potrivnice acelora de la început. Pe scurt, încheie zicînd că dacă nu o lua cu el, n-avea de gînd să-l lase cu nici un chip să plece.

Cadiul fu mulțumit să facă după voia ei, fiindcă socotea că avea să-și scuture curînd de pe grumaz povara aceea atît de apăsătoare. În vremea aceasta, Hasan-pașa nu-l slăbea o clipă pe cadiu, rugîndu-l să i-o dea lui p sclavă, îmbiindu-l cu munți de aur, după ce i-l dăduse pe degeaba pe Ricardo, a cărui răscumpărare o prețuise la două mii de scuzi ; îi înlesnea înmînarea cu același viclești pe care-l născocise și cadiul, și anume s-o facă moartă pe roabă cînd avea să trimită după dînsa marele turc. Toat aceste plocoane și făgăduieli nu folosiră la altceva decît

a-l face pe cadiu să-şi zorească plecarea. Şi astfel, împins de dorinţa sa şi de sfîiielile lui Hasan ca şi de cele ale Halimei, care îşi dura şi ea-n văzduh nădejdi deşarte, în douăzeci de zile armă o brigantină cu cincisprezece bănci, echipînd-o cu catergii mauri [75] şi cu cîţiva creştini greci. Îşi îmbarcă pe ea toată averea, iar Halima nu lăsă în casă nici un lucru de preţ şi-l rugă pe soţul ei să-i îngăduie a-i lua şi pe părinţii ei, ca să vadă Constantinopolul. Planul Halimei era aidoma cu al lui Mahamut : pe drum, împreună cu el şi cu Ricardo, să pună stăpînire pe brigantină. Dar nu vru să le mărturisească gîndul pînă nu se vedea îmbarcată, voinţa ei fiind să ajungă pe pămîntul creştin, să se întoarcă la starea ei dintîi şi să se mărite cu Ricardo, deoarece era de crezut că, ducînd atîtea bogăţii cu sine şi creştinîndu-se, nu se putea ca el să n-o ia de soţie. Între timp, Ricardo mai vorbi o dată cu Leonisa şi-i mărturisi tot planul lor, iar ea i-l spuse pe cel al Halimei, care i-l împărtăşise ; amîndoi se legară să păstreze taina şi, lăsîndu-se în voia Domnului, aşteptară ziua plecării, cînd Hasan îi însoţi pînă la ţărm cu toţi soldaţii săi, nu-i părăsi pînă ce nu înălţară pînzele şi nu-şi dezlipi ochii de pe brigantină pînă ce n-o văzu pierzîndu-se în zare. Şi parcă vîntul suspinurilor scoase de maurul îndrăgostit împingea cu mai mare putere velele ce-i îndepărtau şi-i duceau sufletul. Dar ca unul căruia dragostea de multă vreme nu-i mai lăsase o clipă tihnită, tot frămîntîndu-se ce să facă pentru a nu pieri de mîna dorinţelor sale, el puse numaidecît în lucrare ceea ce plănuise după îndelungată chibzuinţă şi cu hotărîre de neclintit, şi astfel, pe o navă cu şaptesprezece bănci, ce fusese armată, la porunca lui, în alt port, puse cincizeci de soldaţi, cu toţii prieteni şi cunoscuţi de-ai lui şi pe care şi-i îndatorase cu multe daruri şi făgăduieli, şi le porunci să taie calea navei cadiului şi să pună mîna pe ea şi pe bogăţiile lui, măcelărindu-i pe toţi cei ce se aflau în ea, fără numai pe Leonisa roaba, căci dînsul numai pe ea o voia ca pradă mai preţioasă decît multele avuţii purtate de brigantină ; le mai porunci de asemenea să o scufunde, aşa încît să nu mai rămînă nici o urmă a pierderii sale. Lăcomia jafului le puse aripi la picioare şi vitejie în inimi, deşi îşi dădeau bine seama că aceia de pe brigantină nu aveau să

le opună decît o foarte slabă apărare, deoarece nu erau înarmaţi şi nu se aşteptau la o asemenea întîmplare. Trecuseră două zile de cînd brigantina o pornise la drum, şi cadiului i se părură două veacuri, fiindcă el ar fi vrut să-şi pună în faptă hotărîrea încă din întîia zi, dar robii săi îl sfătuiră că era bine ca mai înainte să facă astfel încît Leonisa să se îmbolnăvească, pentru a-i colora moartea, şi că aceasta trebuia s-o lovească numai după cîteva zile de boală ; el ar fi vrut să spună că a murit subit şi să isprăvească repede totul, făcîndu-i de petrecanie şi nevesti-sii, ca să potolească focul ce-i mistuia încetul cu încetul rărunchii dar pînă la urmă fu nevoit să se plece părerii celor doi.

Într-acestea Halima apucase a-şi mărturisi planul lui Mahamut şi lui Ricardo, iar ei se gîndeau să-l pună în fapt în clipa cînd aveau să treacă de capul Alexandriei [76] sau la intrarea castelelor din Anatolia[77]. Dar atît de tare îi zori cadiul, încît se învoiră s-o facă de îndată ce avea să li se ivească un prilej. Şi într-o zi, a şasea de cînd navigau, cadiul, căruia i se păru că era de ajuns cît se prefăcuseră cu boala Leonisei, se puse cu gura pe robii săi ca a doua zi să isprăvească cu Halima şi s-o arunce în mare înfăşurată într-un giulgiu, zicînd că era roaba marelui stăpîn.

Venind, aşadar, ziua care, după gîndul lui Mahamut şi al lui Ricardo, avea să însemne pentru ei împlinirea dorinţelor sau sfîrşitul zilelor, zăriră o corabie care gonea pe urmele lor cu pînzele şi cu vîslele ; se temură să nu fie a unor corsari creştini, din mîinile cărora nici unii, nici alţii nu se puteau aştepta să iasă cu bine, pentru că, de-ar fi fost aşa, maurii se temeau că aveau să cadă în robie, iar creştinii, chiar dacă aveau să rămînă slobozi, s-ar fi pomenit goi şi jefuiţi. Dar Mahamut şi Ricardo, cu libertatea Leonisei şi a lor, s-ar fi mulţumit mai presus de închipuire ; se temeau însă de neobrăzarea tagmei corsăreşti, deoarece oamenii care se dedau unei asemenea îndeletniciri, de orice lege sau neam ar fi, au suflet la fel de crud şi fire la fel de obraznică. Se pregătiră de apărare fără a lepăda vîslele din mîini şi făcînd tot ce le stătea în putinţă. Dar trecură puţine ceasuri şi văzură că se apropiaseră de ei atît de mult, încît, în mai puţin de două ceilalţi îi avură în bătaia tunului ; văzînd aceasta, strîn-

seră velele, ridicară vîslele, înşfăcară armele şi-i aşteptara, deşi cadiul le spuse că n-aveau de ce se teme, deoarece corabia era turcească şi n-avea să le facă nici un rău.

Porunci apoi să se înalţe numaidecît o flamură albă de pace pe verga de la pupa, ca să o vadă cei ce, orbi şi hrăpăreţi, se năpusteau cu toată furia să atace slab apărata brigantină. Atunci întoarse capul Mahamut şi văzu că dinspre asfinţit venea o galiotă, cu douăzeci de bănci, după cum i se părea, şi-i spuse cadiului, iar nişte creştini ce trăgeau la vîsle spuseră că nava ce se zărea era a unor creştini ; toate acestea le îndoiră nedumerirea şi teama, şi toţi stăteau încremeniţi şi aşteptau dezlegarea pe care va fi binevoit Domnul să le-o dea.

Pare-mi-se că în clipa aceea, cadiul, ca să se afle la Nicosia, ar fi dat toată nădejdea plăcerii sale, atît de grozavă era tulburarea în care se găsea, deşi întîia navă îl smulse curînd dintr-însa, întrucît, fără a respecta flamurile de pace şi nici datoriile faţă de religia lor, abordă corabia cadiului atît de năpraznic, că fu cît pe-aci să o scufunde. Îndată cadiul îi cunoscu pe cei care-l atacau şi văzu că erau soldaţi din Nicosia şi, ghicind ce putea fi, se socoti pierdut şi mort, iar dacă soldaţii nu s-ar fi apucat mai întîi de jefuit decît de omorît, n-ar mai fi rămas nimeni în viaţă, dar cînd erau ei mai înfocaţi şi mai cufundaţi în jaful lor, un turc strigă, zicînd :

— La arme, soldaţi, ne atacă o navă de creştini.

Şi acesta era adevărul, pentru că nava pe care o descoperise brigantina cadiului purta însemne şi steaguri creştineşti şi se năpusti cu toată furia asupra navei lui Hasan ; dar, înainte de a ajunge, unul de la prora întrebă pe turceşte ce corabie era aceea.

Îi răspunseră că e a lui Hasan-paşa, viceregele Ciprului.

— Păi cum aşa — i-o întoarse turcul —, voi, musulmanii, atacaţi şi jefuiţi nava asta ce ştim că-l duce pe cadiul din Nicosia ?

La care îi răspunseră că ei nu ştiau altceva decît că li se poruncise să pună mîna pe vas şi că ei, ca soldaţi supuşi ai lui, îi îndepliniseră porunca.

Mulţumit de ce voia să afle, căpitanul celui de-al doilea vas, cel cu însemne creştineşti, se lipsi să-l mai atace

pe-al lui Hasan și se repezi la vasul cadiului și, la cea dintîi salvă, omorî peste zece turci de pe el, iar apoi dădu să-l abordeze, dar nici nu păsiseră bine pe punte, și cadiul se și dumirise că acela ce-l aborda nu era creștin, ci însuși Ali-pașa, cel îndrăgostit de Leonisa, și care, cu același gînd ca și Hasan, îi așteptase venirea, dar, spre a nu fi recunoscut, își îmbrăcase soldații în straie de creștini, pentru ca prin acest vicleșug să-și acopere mai bine furtul.

Cadiul, cunoscînd intențiile celor doi îndrăgostiți și trădători, prinse a le înfiera cu mari strigăte mîrșăvia, zicînd :

— Ce-i asta, trădătorule Ali-pașa, cum, tu care ești musulman (ceea ce vrea să zică turc), mă tîlhărești ca un creștin ? Și pe voi, soldați trădători ai lui Hasan, ce diavol v-a împins să săvîrșiți o asemenea faptă ticăloasă, cum de îndrăzniți să vă ridicați împotriva stăpînului vostru firesc doar ca să potoliți pofta destrăbălată a celui ce vă trimite aici ?

La vorbele lui, toți lăsară armele jos, se priviră unii pe alții și se recunoscură, pentru că toți fuseseră soldați ai aceluiași căpitan și luptaseră sub același steag, așa încît, rușinîndu-se de cuvintele cadiului și de propria lor mîrșăvie, li se și tocîră tăișurile iataganelor și le pieri curajul ; doar Ali închise ochii și își astupă urechile la tot și, năpustindu-se asupra cadiului, îi dădu o asemenea lovitură de cuțit în cap că de nu l-ar fi apărat cei o sută de coți de turban cu care era încins, fără îndoială i l-ar fi despicat în două, dar și așa îl prăvăli printre băncile năvei, iar cadiul, căzînd, spuse :

— O, nemilosule renegat, dușman al profetului meu ! E oare cu putință să nu se găsească nimeni care să-ți pedepsească cruzimea și marea nerușinare ? Cum, blestematule, ai cutezat să lovești cu mîna și cu armele pe cadiul tău și pe un împuternicit al lui Mahomed ?

Vorbele acestea adăugară paie peste focul celor dintîi, și soldații lui Hasan, auzindu-le, mînați de teama că soldații lui Ali aveau să le smulgă prada pe care o și socoteau drept a lor, hotărîră să joace totul pe o singură carte, și începînd unul și urmîndu-l toți, se năpustiră asupra sol-

daților lui Ali cu atîta iuțeală, pizmă și bravură, că în scurt timp îi snopiră atît de rău, încît, deși erau mult mai mulți decît ei, îi împuținară bine, dar cei rămași, venindu-și în fire, își răzbunară camarazii, nemailăsînd în viață dintre soldații lui Hasan decît patru, iar aceștia foarte greu răniți.

Ricardo și Mahamut îi priveau scoțînd din cînd în cînd capul prin tambuchiul încăperii de la pupa, ca să vadă ce se alege din acel grozav zăngănit de fierărie, și, văzînd că turcii își dăduseră mai toți duhul, iar cei rămași în viață erau greu răniți și că lesne li se putea veni de hac tuturora, Ricardo îl strigă pe Mahamut și pe doi nepoți de-ai Halimei, pe care-i îmbarcase ea cu sine ca să-i ajute să pună mîna pe vas, și împreună cu ei și cu tatăl Halimei, luînd iatagane de la morți, săriră în coridorul dintre bănci strigînd „libertate, libertate" și, ajutați de cateregii, creștini greci, lesne și fără a suferi nici o zgîrietură, îi descăpățînară pe toți și, trecînd pe galiota lui Ali, rămasă fără apărare, o supuseră și-o cuceriră, cu tot ce era într-însa; printre cei dintîi ce muriră în a doua încăierare s-a numărat și Ali-pașa, înjunghiat de un turc ce voise a-l răzbuna pe cadiu.

Apoi, după sfatul lui Ricardo, prinseră toți să treacă tot ce era de preț de pe vasul lor și de pe cel al lui Hasan în galiota lui Ali, care era un vas mai mare și pregătit pentru orice încărcătură sau călătorie, vîslași urmînd să fie creștinii, care, mulțumiți cu libertatea dobîndită și cu numeroasele lucruri împărțite de Ricardo tuturora, se oferiră să-l ducă pînă la Trapani și chiar pînă la capătul lumii, de-ar fi vrut. Și cu asta, Mahamut și Ricardo, pluni de bucuria izbînzii, se duseră la maura Halima și-i spuseră că, dacă voia să se întoarcă în Cipru, aveau să-i echipeze chiar vasul ei cu cateregii turci și să-i dea jumătate din bogățiile pe care și le îmbarcase, dar ea, nepierzîndu-și nici după asemenea năpastă duioșia și iubirea pentru Ricardo, spuse că vrea să meargă cu dînșii pe pămînt creștinesc, ceea ce-i bucură nespus pe părinții ei.

Cadiul își veni în fire și-l îngrijiră atîta cît le-o îngăduiau împrejurările, după care îi spuseră și lui să aleagă una din două: fie să se lase dus pe pămînt creștinesc, fie să se întoarcă pe vasul său la Nicosia.

El răspunse că, de vreme ce soarta îl adusese la o asemenea ananghie, le mulțumește pentru libertatea dăruită și vrea să se ducă la Constantinopol ca să se plîngă marelui stăpîn de jignirea suferită din partea lui Hasan și-a lui Ali. Cînd află însă că Halima îl părăsea și voia să redevină creștină, fu cît pe ce să-și piardă mințile. Pînă la urmă, îi armară vasul lui și-l aprovizionară cu toate cele de trebuință pentru călătorie, ba îi mai dădură și cîțiva țechini din cei ce fuseseră ai lui, și el, luîndu-și rămas bun de la toți și hotărîndu-se să se întoarcă la Nicosia, o rugă pe Leonisa, înainte de a se înălța velele, să-l îmbrățișeze, pentru că asemenea milostenie și hatîr ajungeau să-l facă a-și uita întreaga nenorocire.

Toți o implorară pe Leonisa să-i facă acest hatîr celui care o iubea atît de mult, deoarece prin aceasta nu și-ar fi încălcat cuviința și curăția. Leonisa le îndeplini rugămintea și cadiul îi ceru să-i pună mîinile pe cap ca să prindă nădejde că rana i se va vindeca ; Leonisa îi făcu pe plac întru totul. După ce făcură toate acestea și borteliră vasul lui Hasan, ocrotiți de un vînt de răsărit ce părea să cheme pînzele pentru a li se încredința, i le dădură bucuros, și-n cîteva ceasuri pierdură din vedere vasul cadiului, care, cu lacrimi în ochi, stătea și se uita cum vîntul îi ducea averea, plăcerea, nevasta și sufletul.

Cu alte gînduri decît cele ale cadiului navigau Ricardo și Mahamut și astfel, fără a voi să pună piciorul pe vreun alt țărm, trecură prin fața Alexandriei [78] dintr-o bucată și, fără a strînge velele și fără a fi nevoiți să se folosească de vîsle, ajunseră la puternica insulă Corfu, luară apă și, curînd după aceea, nemaioprindu-se deloc, trecură pe lîngă ponegritele stînci acrocerauniene [79] și, din depărtare, zăriră în cea de-a doua zi Pachinul [80], promontoriu al mult rodnicei Tinacrii [81], în largul căreia, ca și-n largul vestitei insule Malta, zburară, căci cu asemenea ușurință naviga norocoasa înjghebare de lemn.

Pe scurt, coborînd de-a lungul insulei, după patru zile zăriră ostrovul Lampedusa [82], iar apoi insula unde se pierduseră, la vederea căreia Leonisa se cutremură toată, reamintindu-și primejdia în care se aflaseră. A doua zi li se ivi în față dorita și iubita lor patrie ; li se împrospătă bucuria în inimi. li se tulburară cugetele de noua mulțu-

mire, căci e una din cele mai mari din cîte poţi avea în viaţa aceasta, să ajungi, după o lungă robie, slobod şi teafăr în patrie. Şi singura mulţumire ce i se poate asemui este cea născută din victoria cîştigată asupra duşmanilor.

Pe galiotă găsiseră o ladă plină cu steguleţe şi flamuri din mătăsuri felurit colorate, şi Ricardo puse să fie împodobită cu ele galiota. Să fi fost puţin după mijitul zorilor, cînd se pomeniră la mai puţin de o leghe de oraş şi, vîslind pe jumătate[83] şi înălţînd din cînd în cînd chemări şi strigăte vesele, se apropiau tot mai mult de port, unde, în clipă, se şi adună o nesfîrşită mulţime de oameni, căci dacă văzuseră că vasul acela atît de frumos împodobit se apropia de mal atît de nezorit, nu rămase om în oraş care să nu iasă pe ţărm.

Între timp, Ricardo îi ceruse Leonisei şi o implorase să se gătească şi să se-nveşmînteze la fel cum era cînd intrase în cortul paşilor, fiindcă voia să le tragă părinţilor ei o păcăleală hazlie. Ea îi făcu pe plac şi, punînd podoabe peste podoabe, mărgăritare peste mărgăritare şi frumuseţi peste frumuseţi, de obicei sporind şi frumuseţea odată cu mulţumirea, se îmbrăcă astfel, încît iară stîrni uimire şi minunare. Se îmbrăcă şi Ricardo turceşte, la fel şi Mahamut şi toţi creştinii de la vîsle, căci pentru toţi se găsiră veşminte printre cele ale turcilor morţi ; cînd ajunseră în port să fi fost ceasurile opt ale dimineţii, care se arăta atît de limpede şi de senină, încît părea că priveşte şi ea cu luare-aminte intrarea aceea voioasă. Înainte de a intra în port, Ricardo puse să se tragă o salvă cu piesele de la bordul galiotei, şi anume un tun de coridor şi două falconete ; oraşul răspunse şi el pe măsură.

Mulţimea era nedumerită şi aştepta sosirea arătosului vas. Dar cînd văzură de aproape că era turcesc, fiindcă se zăreau turbanele celor ce păreau mauri, temători şi bănuind o înşelăciune, luară armele şi dădură fuga în port toţi cei ce erau în miliţiile oraşului, iar alţii călare se răspîndiră de-a lungul ţărmului, ceea ce îi mulţumi nespus pe cei care se apropiară încetul cu încetul, pînă cînd intrară în port şi ancorară chiar lîngă mal şi, aruncînd un podeţ pînă pe ţărm, scoaseră vîslele dintr-o singură mişcare şi toţi, unul cîte unul, ca într-o procesiune, ieşiră pe uscat şi cu lacrimi de bucurie sărutară pămîntul o dată şi

de multe ori, semn limpede ce vădea că erau creştini care fugiseră cu nava aceea. În urma tuturora ieşiră tatăl şi mama Halimei, cu cei doi nepoţi ai lor, toţi, după cum s-a spus, îmbrăcaţi turceşte ; încheierea şi sfîrşitul le-a făcut frumoasa Leonisa, cu faţa acoperită de o tafta cîrmîzie. De-o parte şi de alta îi stăteau Ricardo şi Mahamut, spectacol ce răpi ochii întregii mulţimi nesfîrşite care-i privea.

Ajunşi pe uscat, făcură aidoma celorlalţi şi-l sărutară prosternîndu-se. Într-acestea se apropie de ei căpitanul şi guvernatorul oraşului, care îşi dăduse numaidecît seama că ei erau cei mai de seamă dintre toţi, dar abia sosi că-l şi recunoscu pe Ricardo şi alergă cu braţele deschise şi cu semne de mare bucurie să-l stringă la piept. Împreună cu guvernatorul veniră Cornelio şi tatăl său, şi părinţii Leonisei, cu toate neamurile lor, şi cele ale lui Ricardo, adică oamenii cei mai de vază din oraş. Ricardo îl îmbrăţişă pe guvernator şi răspunse la toate felicitările ce i se aduceau.

Îl luă de mînă pe Cornelio, care, de îndată ce-l recunoscu şi se pomeni înşfăcat de el, se făcu alb la faţă şi prinse aproape să dîrdîie de frică ; ţinînd-o de mînă şi pe Leonisa, Ricardo zise :

— Cu toată curtenia vă rog, domnilor, ca înainte de a intra în oraş şi-n catedrală spre a-i aduce cuvenitele mulţumiri Domnului pentru mariile îndurări ce ni le-a arătat în nenorocirea noastră, să ascultaţi anumite vorbe pe care vreau să vi le spun.

La care guvernatorul răspunse poftindu-l să spună ce vrea, căci toţi îl vor asculta cu plăcere şi-n linişte.

Îl înconjurară numaidecît cei mai mulţi dintre nobili, iar el, ridicînd un pic glasul, grăi astfel :

— Vă amintiţi, desigur, domnilor, de nenorocirea ce mi s-a întîmplat acum cîteva luni în grădina de lîngă ocne, cu pierderea Leonisei. De asemenea, nu vi se va fi şters din amintire silinţa pe care mi-am dat-o ca să-i dobîndesc libertatea, deoarece, uitîndu-mi de-a mea, am oferit pentru răscumpărarea ei întreaga-mi avere, deşi această faptă, ce putea trece drept generozitate, nu poate şi nici nu trebuie înţeleasă întru lauda mea, fiindcă mi-o dădeam pentru răscumpărarea propriului meu suflet. Ceea ce de atunci şi pînă acum ni s-a întîmplat amîndurora cere mai

mult răgaz și vreme mai prielnică și altă împrejurare, precum și altă limbă nu atît de tulburată ca a mea ; ajungă să vă spun deocamdată că după felurite și ciudate peripeții și după ce de mii de ori mi-am pierdut nădejdea într-un leac al nenorocirilor noastre, milostivul cer, fără nici un merit al nostru, ne-a adus înapoi în patria dorită, deopotrivă plini de mulțumire și covîrșiți de bogății, dar nu din ele și nici din slobozenia dobîndită se naște plăcerea fără seamăn pe care o cunosc, ci din aceea pe care-mi închipui c-o încearcă această-n pace și-n război dulce vrăjmașă a mea, atît pentru că se vede slobodă cît și pentru că-și vede, așa cum și-l vede, portretul sufletului său ; mă bucur încă și de obștească bucurie a celor ce mi-au fost tovarăși de suferință. Și cu toate că nenorocirile și întîmplările triste obișnuiesc să schimbe firile și să nimicească inimile viteze, nu așa au stat lucrurile cu călăul bunelor mele speranțe, deoarece cu și mai mult curaj și virtute decît se poate spune, a trecut leane de naufragiul nenorocirilor sale și de luptele cu arzătoarele, deși cinstitele mele sîcîieli, de unde se vede că mai degrabă-și schimbă cerul decît obiceiurile aceia ce-și pun toată statornicia într-însele. Din tot ce-am spus vreau să trag încheierea că i-am oferit avutul meu ca răscumpărare și i-am dat și sufletul în dorul meu ; mi-am frămîntat mintea pentru libertatea ei și pentru ea mi-am riscat viața mai mult decît pentru a mea și în ciuda tuturor acestora, care pentru alt ins mai norocos ar putea fi îndatorări de oarecare însemnătate, eu unul nu vreau să fie ; vreau să-ți fie însă numai cea în fața căreia te pun acuma.

Și zicînd acestea, ridică mîna și, cu sfioasă curtenie, scoase iașmacul de pe chipul Leonisei, ca și cum s-ar fi înlăturat norul ce uneori acoperă mîndra strălucire a soarelui, și urmă zicînd :

— Iată, o, Cornelio, îți încredințez odorul pe care cată să-l prețuiești mai presus de orice e vrednic de prețuire ; și iată și tu, frumoasă Leonisa, ți-l dau pe cel pe care mereu l-ai păstrat în amintire ; aceasta, da, vreau să fie socotită drept o dovadă de generozitate, căci în comparație cu așa ceva, a-ți da averea, viața și chiar onoarea nu înseamnă nimic. Primește-o, norocosule tînăr, primește-o, și

dacă înțelegerea ta se poate ridica atît de sus încît să înțelegi un merit atît de neasemuit, socotește-te drept cel mai norocos pămîntean. Împreună cu ea îți voi da și partea ce mi se cuvine din ceea ce ne-a dat cerul tuturora, adică, după cum am tot temeiul să cred, mai bine de treizeci de mii de scuzi. Te poți bucura de toate după placul tău, în libertate, liniște și tihnă, și deie cerul să ai parte de toate ani mulți și fericiți. Eu, lipsit de noroc, de vreme ce rămîn fără Leonisa, prefer să rămîn sărac, căci dacă-ți lipsește Leonisa, îți prisosește viața.

Și după ce spuse acestea tăcu, de parcă i s-ar fi lipit limba de cerul gurii, dar la scurt timp după aceea, înainte ca altcineva să apuce a vorbi, zise :

— Doamne sfinte, cît de rău îți tulbură mintea muncile istovitoare ! Eu, domnilor, din dorința de a face bine, n-am luat seama la ce-am spus, fiindcă nu-i cu putință să te arăți mărinimos cu ceea ce nu-ți aparține. Ce drepturi am eu oare asupra Leonisei ca să i-o dau altuia ? Sau cum pot eu oferi ceva atît de departe de a fi al meu ? Leonisa își aparține, și încă în asemenea măsură, că dacă, Doamne ferește, i-ar lipsi părinții, nimic n-ar mai sta în calea voinței sale, iar dacă ar fi să se pună la socoteală datoriile pe care, cuminte cum este, ar putea crede că le are față de mine, încă din clipa asta le șterg, le anulez și le socotesc că nu sînt, și astfel mă dezic de cele zise, și lui Cornelio nu-i dau nimic, fiindcă nu pot ; întăresc numai dania averii mele făcută Leonisei, fără să cer altă răsplată decît să-mi socotească adevărate gîndurile-mi cinstite și să creadă despre ele că nu s-au îndrumat și n-au năzuit spre altă culme decît aceea cerută de neasemuita-i curăție, de marele-i curaj și de nesfîrșita-i frumusețe.

Tăcu Ricardo, isprăvind de spus acestea, la care Leonisa răspunse după cum urmează :

— Dacă-ți închipui, o, Ricardo, că-n timp ce tu erai îndrăgostit de mine și gelos, i-am făcut vreun hatîr lui Cornelio, închipuiește-ți că a fost atît de curat precum i-au călăuzit voința și porunca părinților mei, care, dornici să-l convingă a-mi fi soț, îmi îngăduiau să i le fac. Dacă asta te mulțumește, te va mulțumi și ceea ce ai putut vedea din trăite în privința curăției și prevederii mele. Spun asta ca să te fac să înțelegi, Ricardo, că totdeauna

mi-am fost stăpînă, fără a fi supusă altcuiva decît părinţilor mei, pe care acum, aşa cum e drept, îi implor să-mi dea învoirea şi libertatea de a dispune de cea pe care mi-au dat-o marea ta inimoşie şi generozitate.

Părinţii săi răspunseră că i le dau, întrucît aveau încredere în cumînţenia ei şi ştiau că se va folosi de ele numai şi mereu spre binele onoarei şi bunăstării sale.

— Atunci, cu această învoire — urmă Leonisa cea cuminte — vreau să nu mi se ia în nume de rău că mă voi arăta obraznică doar ca să nu mă arăt nerecunoscătoare ; aşa că, o, viteazule Ricardo, voinţa mea, pînă acum neîncrezătoare, descumpănită şi şovăielnică, se rosteşte în favoarea ta, ca să ştie bărbaţii că nu toate femeile sînt ingrate, eu una cel puţin arătîndu-mă recunoscătoare : a ta sînt, Ricardo, şi a ta fi-voi pînă la moarte, de nu cumva altă năzuinţă mai bună nu te împinge să-mi refuzi mîna pe care ţi-o cer ca soţ al meu.

Ricardo rămase ca scos din minţi la vorbele astea şi nu ştiu şi nici nu izbuti să-i răspundă Leonisei altfel decît căzînd în genunchi în faţa ei şi sărutîndu-i mîinile, pe care le apucă de mai multe ori cu sila şi i le scăldă în duioase şi iubitoare lacrimi. Vărsă şi Cornelio lacrimi de ciudă, şi părinţii Leonisei de bucurie, şi toţi cei de faţă de minunare şi mulţumire. Era acolo şi episcopul sau arhiepiscopul oraşului şi, dîndu-le binecuvîntarea şi învoirea lui, îi duse la catedrală şi, scutindu-i de aşteptări, îi căsători în aceeaşi clipă. Veselia se răspîndi în tot oraşul, învederînd-o în noaptea aceea nesfîrşitele lumini sărbătoreşti şi încă multe zile o arătară numeroasele jocuri şi petreceri încinse de rudele lui Ricardo şi-ale Leonisei. Se împăcară cu biserica Mahamut şi Halima, iar aceasta, nemaiputînd să-şi împlinească dorinţa de a se vedea soţia lui Ricardo, se mulţumi să fie a lui Mahamut. Părinţilor şi nepoţilor Halimei, generozitatea lui Ricardo le dădu din părţile cuvenite lui din pradă atîta cît să trăiască îndestulaţi. Toţi, în sfîrşit, rămaseră mulţumiţi, slobozi şi satisfăcuţi, iar faima lui Ricardo, ieşind dintre hotarele Siciliei, se lăţi peste toate olaturile Italiei şi-n multe alte părţi, sub numele de *Îndrăgostitul generos*, şi dăinuieşte pînă-n ziua de azi prin copiii cei mulţi pe care i-a avut de la Leonisa, rămasă pildă rară de cumînţenie, cinste, sfială şi frumuseţe.

RINCONETE ŞI CORTADILLO

La hanul Molinillo [84], aşezat la marginea vestitelor cîmpii ale Alcudiei [85], cum mergi din Castilia spre Andaluzia, într-una din zilele călduroase ale verii, se nimeriră doi băieţi de vreo paisprezece, cincisprezece ani ; nici unul, nici altul nu treceau de şaptesprezece, amîndoi dezgheţaţi, dar tare zdrenţăroşi, rupţi şi slampăţi ; manta nu aveau, nădragii le erau de pînză şi ciorapii de piele goală. E drept că-şi mai scoteau pîrleala cu încălţările, ale unuia fiind nişte sandale de buesău, pe cît de purtate pe-atît de tăvălite, iar ale celuilalt erau cu găurele şi fără pingele, slujindu-i mai mult drept butuci decît drept pantofi. Unul purta o beretă verde de vînător, celălalt, o pălărie fără panglică, scundă şi cu bor larg. Pe umeri şi legată sub sîn, unul purta o cămaşă de culoarea pielei de căprioară, închisă şi adunată toată într-o mînecă ; celălalt umbla numai răscroit şi fără desagi ; deşi la piept i se vedea o bolfă cît toate zilele, care, după cum se lămuri mai apoi, era un guler din acelea zise valone, scrobit cu grăsime şi atît de horbotat de flendureală, încît părea tot o scamă. Ducea învelite şi ascunse-n el o pereche de cărţi de joc de formă ovală, pentru că de atîta bătut, li se roseseră colţurile şi, ca să mai ţină, le fuseseră rotunjite pînă ajunseseră de mărimea aceasta. Amîndoi erau pîrliţi de soare, aveau unghiile ceaprăzuite cu jeg şi mîinile nu prea curate. Unul purta o semi-sabie [86], iar celălalt un jungher cu plăsele galbene, din cele cărora li se zice îndeobşte parlageşti [87].

Cei doi ieșiră să-și facă siesta sub umbrarul sau pridvorul ridicat în fața hanului și, așezîndu-se față-n față, cel ce părea mai în vîrstă îi spuse celui mai mic :

— Din ce ținut ești înălțimea ta, domnule gentilom, și încotro mergi cu ajutorul lui Dumnezeu ?

— Ținutul de baștină, domnule cavaler — răspunse cel întrebat —, nu mi-l știu și nici încotro merg.

— Apăi adevărul — zise cel mai în vîrstă — e că domnia ta nu pari defel din cer, și nici locul acesta nu-i unul unde să te statornicești, așa că-i musai să-ți vezi de drum.

— Așa-i — răspunse mezinul —, dar eu unul n-am spus decît adevărul adevărat, fiindcă locul meu de baștină nu-i al meu, de vreme ce n-am acolo decît un tată care nu mă socotește fiul lui și o mașteră care se poartă cu mine cum te porți cu un fiastru : drumul pe care am apucat-o e la noroc și i-aș pune capăt acolo unde aș găsi pe cineva care să-mi dea cele de trebuință ca să-mi duc viața asta ticăloasă.

— Și domnia ta știi oare vreo meserie ? — întrebă cel mare.

Și cel mic răspunse :

— Nu știu alta decît să alerg ca un iepure, să sar ca un cerb și să tai cu foarfecele tare gingaș.

— Toate astea-s foarte bune, prielnice și folositoare — zise cel mare —, că doar se va găsi un țîrcovnic care să-ți dea domniei tale ofranda de la sărbătoarea tuturor sfinților pentru ca să-i tai de Joia Mare flori de hîrtie pentru monument[88].

— Tăiatul meu nu-i de felul ăsta — răspunse cel mai mic —, ci vreau să zic că taică-meu, din mila cerului, este croitor și ciorăpar și m-a-nvățat să croiesc turetci care, după cum știe domnia ta, sînt niște jumătăți de colțuni cu carîmbi în față, cărora pe numele lor adevărat le zice jambiere, și le croiesc atît de bine, încît aș putea trece și încercarea de meșter, numai că soarta mea cea bearcă m-a încolțit.

— Toate astea și altele pe deasupra li se întîmplă celor buni — răspunse cel mare —, și-am auzit mereu zicîndu-se că de bunele înzestrări se alege cel mai adesea praful, dar vîrsta domniei tale încă-ți îngăduie să-ți cîrpești

norocul. Dar dacă nu mă-nșel și dacă ochiul nu mă minte, domnia ta mai ai și alte daruri tainice, dar nu vrei să le dai în vileag.

— Am, într-adevăr — răspunse prîslea —, dar nu-s pentru toată lumea, precum foarte bine ai băgat de seamă domnia ta.

La care cel mare i-o-ntoarse :

— Apăi pot să-ți spun că sînt unul dintre cei mai tainici băieți din cîți se pot găsi pe-o mare întindere, și ca să te silesc și pe domnia ta să-ți deschizi sufletul și să ai încredere în mine, vreau să te îndatorez deschizîndu-ți-l mai întîi pe-al meu, căci mă bate gîndul că nu fără un rost ascuns ne-a alăturat soarta aici și cred că avem a fi, din clipa de față pînă în cea de pe urmă a vieții noastre, prieteni adevărați.

Eu, domnule hidalg, sînt de fel din Fuenfrida [89], loc cunoscut și vestit prin călătorii cei iluștri ce trec necurmat printr-însul ; mă numesc Pedro del Rincón [90], taică-meu e om cu vază, deoarece e împuternicit al sfintei Cruciate, vreau să zic că e strigător de bule sau bular [91], cum li se zice în popor. Vreme de cîteva zile l-am însoțit la slujbă și i-am furat meșteșugul atît de bine, că nu m-ar dovedi în vînzarea bulelor nici cel mai încrezut mînuitor al lor, numai că într-o bună zi, căzîndu-mi mai cu tronc banii de pe bule decît bulele însele, am strîns la piept un sac și m-am năpustit cu mine și cu el la Madrid, unde, mulțumită înlesnirilor ce ți se îmbie acolo de obicei, în puține zile am golit sacul de măruntaie și l-am părăsit mai ghemuit decît o basma de mire. A venit cel ce răspundea de banii cu pricina, am fost arestat, nu mi s-au făcut hatîruri, deși domnii aceia, văzîndu-mi vîrsta fragedă, s-au mulțumit să mă lege de ivăr și să-mi tîrnuiască niței spinarea. și apoi să mă surghiunească pe patru ani de la curte. Am răbdat, mi-am vîrît capul între umeri, am îndurat chelfăneala și tîrnuiala și-am plecat să-mi împlinesc surghiunul cu atîta grabă, că n-am mai avut timp să-mi caut dobitoace de călărie. Dintre boarfe, mi-am luat ce-am putut și ce mi s-a părut mai de trebuință, și printre altele am scos cărțile astea de joc (și chiar atunci le dădu la iveală pe cele pomenite și pe care le purta în gu-

ler), și cu ele mi-am cîștigat pîinea prin hanurile și rateșurile ce se-nșiră de la Madrid pînă aici, jucînd douăzeci-și-unu ; și chiar dacă domnia ta le vezi atît de soioase și de hărtănite, ele au o însușire minunată pentru cine le cunoaște, că nu le tai o dată fără să-ți lase un as dedesubt. Și dacă domnia ta ești hîrșit în jocul ăsta, îți vei da seama ce mare folos are cel ce știe că poate fi sigur la întîia carte de un as, căci îi poate sluji de un punct și de unsprezece, și cu folosul acesta, cînd plusezi pe douăzeci și unu, banii rămîn în casă. Pe lîngă asta, am mai învățat de la bucătarul unui anumit ambasador anumite tertipuri de-ale quínolei [92] și de-ale stosului zis și de-a cacealmaua, căci așa cum domnia ta poți trece examenul de croit cu tuzlucii domniei tale, așa și eu pot fi maestru în știința vilhanescă [93]. Cu asta, sînt sigur că n-am să mor de foame, fiindcă și la o fermă de-aș ajunge, tot s-o găsi cineva dornic să-și omoare timpul jucînd olcacă, iar că așa stau lucrurile avem s-o încercăm numaidecît noi amîndoi ; să-ntindem plasa și să vedem dacă pică vreo pasăre dintre cărăușii de pe-aici : vreau să zic că vom juca douăzeci-și-unu ca de-adevăratelea, și dacă va voi careva să fie al treilea, el va fi întîiul care-și va lăsa peculiul.

— Să fie într-un ceas bun — zise celălalt — și-ți rămîn adînc recunoscător pentru hatîrul ce mi l-ai făcut povestindu-mi viața domniei tale, și așa mă văd dator să nu ți-o tăinuiesc nici eu pe-a mea, care, mai pe scurt, e următoarea : M-am născut în piosul sătuc [94] dintre Salamanca și Medina del Campo ; tatăl-meu e croitor ; m-a învățat meșteșugul său și, de la tăiatul cu foarfeca, m-am săltat, mulțumită iscusinței mele, la tăiatul pungilor ; m-am scîrbit de viața îngustă din sat și de purtarea lipsită de iubire a mamei mele vitrege. Mi-am părăsit cătunul și m-am dus la Toledo ca să-mi exercit meseria, și-am făcut minuni cu dînșa, căci nu atîrnă icóniță de broboadă și nu-i buzunar atît de ascuns pe care degetele mele să nu-l viziteze și foarfecele să nu o taie, chiar de-ar fi păzite cu ochi de Argus. Și vreme de patru luni cît am stat în orașul acela, niciodată n-am fost prins și strîns cu ușa, nici speriat, nici urmărit de copoi, nici ciripit de vreun turnător, deși e drept că acum vreo opt zile o iscoadă dublă l-a înștiințat despre dibăcia mea pe corregidor, care,

îndrăgindu-mi apucăturile mele cele bune. Nar fi vrut să mă vadă la față, numai că eu, umil cum sînt și nevrînd să am de-a face cu persoane atît de serioase, m-am străduit să nu mă văd cu dînsul; și așa se face c-am plecat din oraș atît de grăbit, încît n-a mai fost chip să fac rost nici de dobitoace de călărie, nici de parale, nici de vreo trăsură de întoarcere și nici măcar de un car.

— Să tai asta — zise Rincón —, și de vreme ce acuma ne cunoaștem, n-au rost asemenea măreții și aere: s-o spunem pe șleau că n-avem nici o lețcaie și nici chiar încălțări.

— Fie — răspunse Diego Cortado[95] (căci așa spusese cel mic că-l cheamă) —, și dacă prietenia noastră, așa cum ai spus domnia ta, domnule Rincón, trebuie să fie veșnică, să ne-o începem cu ceremonii sfinte și vrednice de laudă.

Și, ridicîndu-se, Diego Cortado îl îmbrățișă pe Rincón, și Rincón pe dînsul, strîns și cu duioșie, și numaidecît se și puseră pe jucat douăzeci-și-unu cu mai sus-pomenitele cărți, scuturate de coib și de paie, dar nu și de slin și răutate, și după cîteva mîini, ieșeau cu asul atît Cortado cît și Rinconete, maestrul său.

Între-acestea, la poartă ieși să se răcorească un cărăuș, care le ceru voie să intre al treilea în joc. Îl primiră cu bucurie și-n mai puțin de o jumătate de ceas îi cîștigară doisprezece reali și douăzeci și doi de maravedișî, ceea ce pentru el a fost ca douăsprezece împunsături de lance și douăzeci și două de mîi de amărăciuni, și, închipuindu-și că, tinerei fiind, ei nu se vor putea apăra, cărăușul vru să le ia banii, ei însă, punînd mînă unul pe semi-sabia lui și celălalt pe jungherul cu plăsele galbene, îi dădură atît de mult de furcă, încît, de nu i-ar fi sărit în ajutor ortacii, ar fi pățit-o rău, fără doar și poate.

Tocmai atunci se întîmplă să treacă pe drum o ceată de drumeți călare, ce se duceau să-și petreacă siesta la hanul Alcaldelui, așezat la o jumătate de leghe mai departe, și ei, văzînd încăierarea dintre cărăuș și cei doi băieți, îi potoliră și-i poftiră pe aceștia, dacă mergeau cumva la Sevilla, să vină cu dînșii.

— Acolo mergem — zise Rincón —, și ne vom pune în slujba domniilor voastre la orice poruncă.

Şi, fără a mai zăbovi, săriră în faţa catîrilor şi plecară cu ceata, lăsîndu-l pe căraus jignit şi mîniat, iar pe hangiţă uimită de buna creştere a coţcarilor[96], căci, fără ştirea lor, le ascultase convorbirea, şi cînd îi spuse căraușului că-i auzise zicînd cum că aveau cărţi măsluite, acesta începu a-şi smulge barba şi-ar fi vrut să se ducă la han după ei ca să-şi ia înapoi bănetul, zicînd că e o înjosire fără margini şi o ştirbire a onoarei ca doi băieţandri să-l tragă pe sfoară pe el, ditamai bărbatul. Ortacii lui îl opriră şi-l sfătuiră să nu se ducă, fie şi doar ca să nu-şi dea în vileag nepriceperea şi prostia. În sfîrşit, astfel îi vorbiră, încît, deşi nu-l mîngîiară, îl siliră să rămînă locului.

Într-acestea, Cortado şi Rincón îşi dădură atita silinţă să-i slujească pe drumeţi, încît cea mai mare parte din drum aceştia-i duseră în spatele lor, pe crupe, şi cu toate că li se iviră unele prilejuri de-a pipăi sacii semi-stăpînilor lor, nu şi-o îngăduiră, spre a nu pierde prilejul atît de norocos al călătoriei la Sevilla, unde erau tare dornici să se vadă. Cu toate acestea, la intrarea în oraş, şi anume pe la chindie şi prin poarta Vămii[97], din pricina cercetării şi-a accizelor ce se plătesc, Cortado nu se putu înfrîna să nu spintece geanta sau geamantanul de la spatele unui franţuz din ceată, şi aşa, cu jungherul său de parlagiu, îi făcu o rană atît de mare şi de adîncă, încît i se vedeau limpede toate măruntaiele şi, cu dibăcie, scoase de-acolo două cămăşi bune, un cadran solar şi un terfelog de însemnări, lucruri care, după ce le văzură, nu prea-i încîntară, gîndind că de vreme ce franţuzul ducea pe crupă geamantanul acela, nu se putea să-l fi umplut cu o nimica toată, cît cîntăreau podoabele acelea, şi-ar fi vrut să-l mai încerce o dată, dar se răzgîndiră, închipuindu-şi că vor fi şi băgat de seamă şi vor fi pus la loc sigur ceea ce rămăsese. Înainte de a le fi dat lovitura, apucaseră a-şi lua rămas bun de la cei care-i hrăniseră pînă atunci, iar a doua zi vîndură cămăşile la talciocul ce se ţine cum ieşi pe poarta Nisipăriei[98], şi luară pe ele douăzeci de reali.

După aceea, se duseră să vadă oraşul, rămînînd uimiţi de mărimea şi strălucirea catedralei sale, de mulţimea oamenilor de la rîu, căci era vremea încărcării flotei şi se aflau acolo şase galere, a căror vedere îi făcu să ofteze şi chiar să se teamă de ziua în care păcatele lor aveau să-i

aducă să locuiască în ele pe viață. Văzură mulțimea băieților hamali ce se foiau pe-acolo ; îl întrebară pe unul dintre ei ce îndeletnicire era aceea, dacă e trudnică și care e cîștigul. Un băiat asturian, căruia îi puseseră întrebarea, le răspunse că îndeletnicirea nu-i deloc obositoare și că nu se plătește dajdie, fiind zile cînd se alegea cu un cîștig de cinci, șase reali, cu care mînca, bea și o ducea regește, scutit de grija de a-și căuta stăpîn căruia să-i dea zălog și sigur că putea mînca oricînd voia, căci la orice ceas găsești ce-ți trebuie pînă și în cel mai prăpădit birt din oraș.

Istorisirea micului asturian nu li se păru de lepădat celor doi prieteni și nu le displăcu nici îndeletnicirea aceea, căci li se părea că le vine ca turnată ca să și-o poată face pe-a lor, acoperiți și în siguranță, datorită ușurinței cu care puteau intra în toate casele, așa că numaidecît se hotărîră să-și cumpere uneltele trebuincioase, de vreme ce o puteau practica fără examen. Și întrebîndu-l pe asturian ce aveau de cumpărat, acesta le răspunse că le făceau trebuință cîte un sac mic, curat sau nou, și cîte trei coșarce din frunze de palmier, două mari și una mică, în care se împărțeau carnea, peștele și fructele, iar în sac pîinea, și-i călăuzi chiar el acolo unde se găseau de vînzare, iar ei, cu banii de pe ciordeala de la franțuz, cumpărară totul și, după două ceasuri, ar fi putut primi patalama în noua meserie, după cît de bine îi prindeau coșurile și le veneau sacii. Îndrumătorul lor le făcu știute locurile unde trebuiau să se-ațină : dimineața la Măcelărie și în piața San Salvador ; în zilele de pește, la Pescărie și la Costișă [99], în fiecare după-amiază, la rîu ; joia, la Tîrg.

Învățară toată lecția pe de rost și a doua zi dis de dimineață se proțăpiră în piața San Salvador, și nici nu sosiră bine, că-i și împresurară ceilalți băieți din aceeași tagmă și care, după sacii și coșarcele lor nou-nouțe, îi cunoscură că-s proaspăt veniți în piață ; le puseră mii de întrebări și ei răspunseră la toate cu chibzuință și măsură. Tocmai atunci sosiră un semi-student și un soldat, atrași de curățenia coșarcelor celor doi novici, și cel ce părea student îl chemă pe Cortado, iar soldatul pe Rincón.

— Cu voia Domnului — ziseră amîndoi.

— Îmi încep într-un ceas bun meșteșugul — zise Rincón —, dacă-mi faci safteaua înălțimea ta, domnule dragă.

La care soldatul răspunse :

— Safteaua n-o să fie rea, fiindcă sînt în bani și-s îndrăgostit, iar azi trebuie să le dau un ospăț unor prietene de-ale doamnei mele.

— Păi încarcă după pofta inimii domnici tale, că am și curaj, și vlagă să car toată piața asta, și chiar de va fi nevoie să te-ajut la gătit, am s-o fac foarte bucuros.

Soldatul rămase mulțumit de firea dezghețată a băiatului și-i spuse că dacă vrea să slujească, el e gata să-l scoată din îndeletnicirea aceea umilă. La care Rincón răspunse că, fiind abia întîia zi cînd o făcea, nu voia s-o lepede așa degrabă și pînă nu apuca măcar să-i vadă părțile bune și pe cele rele, iar dacă nu avea să-l mulțumească, își dădea cuvîntul să intre mai degrabă în slujba lui decît la un canonic.

Soldatul făcu haz, îl încărcă straşnic, îi arătă casa iubitei lui, ca să o știe de-atunci încolo și să nu mai fie nevoie, cînd avea să-l trimită și cu alt prilej, să-l mai însoțească. Rincón îi făgădui credință și bună purtare ; soldatul îi dădu trei cuartos și băiatul zbură înapoi în piață, ca să nu piardă mușteriii, pentru că și de străduania aceasta îi prevenise asturianul, precum și de faptul că ori de cîte ori aveau să care pește mărunt, ca de pildă obleți, sardele sau limbi-de-mare, puteau luă fără grijă cîțiva de încercare, măcar pentru cheltuiala zilei, dar că totul trebuia săvîrșit cu cea mai mare ascuțime și prevedere, pentru ca nu cumva să-și piardă reputația, lucrul cel mai de seamă în acea îndeletnicire. Oricît de iute se-ntoarse Rincón, îl și găsi pe Cortado șezînd în același loc. Cortado se apropie de Rincón și-l întrebă cum îi mersese. Rincón deschise pumnul și-i arătă cei trei cuartos. Cortado își vîrî mîna în sîn și scoase o punguță, ce se vedea că pe vremuri fusese atinsă de mosc, iar acum era cam umflățică, și zise :

— Cu asta m-a plătit cuviosia sa studentul și cu doi cuartos, dar ia-o dumneata, Rincón, că se pot întîmpla multe.

Și cum i-o dădu cu mare fereală, iacătă-l și pe student întorcîndu-se, năduşit şi speriat de moarte ; şi, văzîndu-l pe Cortado, îl întrebă dacă nu cumva văzuse o pungă ce arăta așa și pe dincolo și care, cu cincisprezece scuzi de aur, trei reali de doi și atîția maravedişi în cuartos și ochavos [100], îi lipsea, și-i ceru să-i spună dacă nu cumva i-o luase în răstimpul cît făcuse el cumpărăturile.

La care, cu nemaivăzută prefăcătorie, fără a se tulbura și schimba la față, Cortado răspunse :

— Ce pot spune eu despre punga asta e că nu cred să se fi pierdut, dacă nu cumva domnia ta ai pus-o te miri unde.

— Asta e, păcătosul de mine — răspunse studentul — : oi fi pus-o te miri unde, de vreme ce mi-a fost furată !

— Asta zic și eu — zise Cortado —, dar e leac la toate, afară de moarte, și cel pe care-l vei putea folosi domnia ta, întîi și mai cu seamă, e să ai răbdare, că Dumnezeu ne-a făcut din şi mai puțin, ziua trece, ziua vine, și iei de unde dai, așa că s-ar putea ca, după o vreme, cel care-a sfeterisit punga să se căiască și să ți-o înapoieze chiar parfumată.

— De parfumat l-aș scuti — răspunse studentul.

Și Cortado urmă, zicînd :

— Cu atît mai vîrtos cu cît se află scrisori de afurisenie, pauline [101], ca și silință fără preget, care-i mama izbînzii ; la drept vorbind, n-aș vrea să fiu purtătorul unei asemenea pungi, căci dacă domnia ta ești în vreun ordin sfînt, mi s-ar părea că am făptuit cine știe ce mare incest ori sacrilegiu.

— Și încă ce sacrilegiu ! — făcu atunci studentul cel îndurerat —, căci deși eu nu-s preot, ci doar sacristan al unor călugărițe, banii din pungă proveneau din treimea [102] unei capelanii, pe care m-a însărcinat s-o încasez un preot, prieten de-al meu, așa că-s bani sfinți și binecuvîntați.

— Sta-i-ar în gît să-i stea cu pîine cu tot — zise atunci Rincón — ; n-aș vrea să fiu în pielea lui : vine o zi a judecății, cînd ajung toate la spălat, și-atunci o să se vadă cine-i mandea și cine-a fost neobrăzatul care s-a obrăznicit să ia, să fure și să știrbească treimea capelaniei. Și cît venit aduce pe an, ia spune-mi, domnule sacristan, pe viața domniei tale ?

— Venitul curvei care m-a născut ! Crezi că de asta-mi arde mie acuma, să spun cît venit aduce ? — răspunse sacristanul, pierzîndu-şi niţel cam mult sărita —; zi, frate, dacă ştii ceva, dacă nu, rămîi cu Dumnezeu, că vreau să dau de veste prin strigător.

— Nu mi se pare un leac prost — zise Cortado —, numai că ai grijă, luminăţia ta, să nu uiţi semnele pungii şi nici suma exactă a banilor aflaţi într-însa, că dacă greşeşti fie şi cu o para, n-are să mai apară în vecii vecilor, şi să ştii că aşa-i dat în bobi.

— Nici o grijă dinspre partea asta — răspunse sacristanul —, că o ţin minte mai abitir decît trasul clopotelor ; n-o să mă-nşel nici cu un atom.

Scoase într-acestea din buzunar o batistă garnisită cu dantelă ca să se şteargă de năduşeala ce-i ploua de pe faţă ca dintr-un alambic, şi nici nu i-o văzu bine Cortado, că o şi-nsemnă ca pe-a lui. De îndată ce plecă sacristanul, Cortado se luă după el şi-l ajunse din urmă pe Trepte [103], unde-l strigă şi-l trase la o parte, şi acolo prinse a-i turna atîtea bazaconii şi asemenea gogoşi despre furtul şi găsirea pungii lui, şi-i dădu atîtea bune nădejdi, fără să isprăvească niciodată vreo vorbă începută, că bietul sacristan ajunsese a-l asculta cu gura căscată. şi cum nu izbutea să priceapă ce-i spune, îl punea să-i repete vorbele de două, trei ori. Cortado se uita ţintă în ochii lui şi privirea-i nu-l slăbea o clipă. Sacristanul îl privea şi el ai-loma, spînzurînd de vorbele lui. Această uluire atît de adîncă fu pentru Cortado un bun prilej de a-şi desăvîrşi opera, drept care-i scoase uşurel batista din buzunar şi, luîndu-şi rămas bun de la dînsul, îl pofti să vină pe seară în acelaşi loc, fiindcă îi spunea lui inima că punga i-o luase un băiat de aceeaşi meserie şi aceeaşi înălţime ca el, dar cam hoţoman, şi că el se însărcina s-o afle în răstimp de cîteva sau de multe zile.

Cu asta, sacristanului îi mai veni un pic inima la loc şi se despărţi de Cortado, şi acesta se întoarse la locul unde şedea Rincón, care văzuse de acolo totul, tras mai la o parte, iar şi mai jos stătea aît băiat cu coşarca, văzînd şi el cele petrecute, şi care, cînd Cortado îi dădu batista lui Rincón, se apropie de ei şi le spuse :

— Ia spuneţi-mi, domnilor crai, luminăţiile voastre vă îndeletniciţi cu zulitul sau nu ?

— Nu înțelegem ce vrei să spui, domnule crai — răspunse Rincón.

— Cum de nu vă giniți, domnilor haramini [104] ?

— Nu sîntem nici de haram, nici la amin — zise Cortado — ; dacă vrei altceva, spune-o, dacă nu, du-te cu Dumnezeu.

— Nu înțelegeți ? — zise băiatul —. Păi am să vă fac eu să înțelegeți și să vă dumiriți, așa, băbește și cu lingurița : vreau să zic, domnilor, dacă domniile voastre sînteți hoți ; da' la drept vorbind nu știu de ce vă-ntreb, fiindcă știu că sînteți ; spuneți-mi însă : cum de nu v-ați dus la vama domnului Manglipodio [105] ?

— Oare în ținutul acesta se plătesc accize de hoți, domnule crai ? — zise Rincón.

— Dacă nu se plătesc — răspunse băiatul —, trebuie cel puțin să vă înfățișați domnului Manglipodio, care e tatăl, învățătorul și ocrotitorul tuturora, așa că vă sfătuiesc să veniți cu mine ca să-i jurați supunere, ori de nu, să nu cutezați a fura fără învoirea lui, căci v-ar costa scump.

— Eu unul credeam — zise Cortado — că hoția e îndeletnicire slobodă, scutită de dăjdii sau biruri și că, dacă totuși le plătești, atunci o faci pe de-a-ntregul, punîndu-ți chezășie grumazul și spinarea. Dacă însă așa stau lucrurile și dacă-n fiecare bordei e alt obicei, să-l respectăm pe-al orașului acestuia, care, fiind cel mai strălucit din lume, o fi și cel mai dibaci de pe tot cuprinsul ei, așa că domnia ta ne poți călăuzi unde stă cavalerul acela despre care vorbești, fiindcă presimt eu, după cîte am auzit zicîndu-se, că trebuie să fie foarte nobil și mărinimos și, pe deasupra, destoinic în meseria lui.

— Ba încă ce nobil, iscusit și destoinic ! — răspunse băiatul — ; e într-atîta, încît, în patru ani de cînd ține slujba de staroste și de tată al nostru, n-au pătimit decît patru în *finibus terrae* [106], preț de treizeci biciuiți și șaizeci și doi la caterce [107].

— Zău, domnule — zise Rincón —, vorbele astea ți le pricepem ca păsărească.

— Hai s-o pornim, că pe drum o să vi le lămuresc — răspunse băiatul — împreună cu alte cîteva, care vă prind la fel de bine să le știți ca gurii pîinea.

Şi astfel, în decursul convorbirii lor, ce nu fu scurtă, pentru că drumul fu lung, le spuse şi lămuri şi alte vorbe dintre cele numite de ei frăţeşti sau în jerg. Tot atunci, Rincón îi spuse călăuzei lor :

— Domnia ta eşti cumva hoţ ?

— Da — răspunse el —, ca să-l slujesc pe Dumnezeu şi pe oamenii de treabă, deşi nu mă număr printre cei foarte învăţaţi, căci încă sînt în anul de noviciat.

La care Cortado răspunse :

— Pentru mine e ceva nou că se află pe lume hoţi care-l slujesc pe Dumnezeu şi pe oamenii de treabă.

La care băiatul răspunse :

— Domnule, eu nu mă bag în tologicale [108] ; ştiu una şi bună, şi anume că fiecare în meseria lui îl poate slăvi pe Domnul, şi mai vîrtos cu porunca dată de Manglipodio tuturor copiilor lui de suflet.

— Fără doar şi poate — zise Rincón —, trebuie să fie o poruncă bună şi sfîntă, de vreme ce face ca hoţii să-l slujească pe Dumnezeu.

— E atît de sfîntă şi de bună — i-o întoarse băiatul —, că nu ştiu dacă în arta noastră se va putea găsi una mai bună. El a rînduit ca din ceea ce furăm să dăm niscaiva lucruri sau pomeni pentru uleiul candelei de la o icoană tare cucernică aflată aici, în oraş ; şi-ntr-adevăr că ne-a fost dat să vedem minunăţii mulţumită acestei fapte bune, căci zilele trecute a fost pus la trei scîrbe un gelep care şutise doi răgăi şi, cu toate că era schilav şi bolnav de friguri, le-a îndurat ca pe o nimica, fără să ciripească, lucru pe care noi, oamenii de meserie, îl punem pe seama evlaviei lui adînci, fiindcă puterile nu i-ar fi ajuns ca să rabde nici măcar întîia zdroabă a călăului. Şi fiindcă ştiu c-o să mă-ntrebaţi unele cuvinte pe care le-am rostit, vreau să fiu prevăzător şi să vi le spun înainte ca să-mi puneţi întrebarea. Aflaţi domniile voastre că *gelep* e hoţul de vite ; *scîrbă* e cazna ; *răgăi*, măgarii, iertaţi vorba proastă ; *întîia zdroabă* sînt cele dintîi răsuciri ale funiei strînse de călău [109]. Mai mult : ne rugăm după mătăniile noastre, împărţite pe toată săptămîna, şi mulţi dintre noi nu furăm vinerea şi nici nu stăm sîmbăta la taifas cu vreo femeie pe care o cheamă Maria.

— Toate mi se par perle curate — zise Cortado —; spune-mi însă, rogu-te : daţi oare ceva înapoi sau faceţi şi altă pocăinţă peste cele arătate ?

— Despre datul înapoi nici nu-ncape vorbă — răspunse băiatul —, fiindcă nu-i cu putinţă din pricina feliilor numeroase în care e împărţit rodul furtului, fiecare dintre misiţi şi arendaşi luîndu-şi-o pe cea cuvenită, aşa că întîiul furător nu poate înapoia nimic, cu atît mai virtos cu cît nu-i nimeni care să ne ceară asemenea sîrguinţă, deoarece niciodată nu ne spovedim, iar dacă se dau cărţi de afurisenie, ele n-ajung niciodată la urechea noastră, fiindcă niciodată nu mergem la biserică la vremea citirii lor, ci doar în zilele de sărbătoare, atraşi de cîştigul prilejuit de îmbulzeala atîtor poporeni.

— Şi cu asemenea fapte — zise Cortadillo — zic domnii aceia că viaţa le e sfîntă şi dreaptă ?

— Păi de ce le-ar fi strîmbă ? — îi întoarse băiatul vorba. Nu-i oare mai rău să fii eretic, sau renegat, sau să-i ucizi pe tatăl şi pe mama ta, sau să fii solomic ?

— Sodomit vrei poate să zici domnia ta — răspunse Rincón.

— Da, asta zic — zise băiatul.

— Totu-i strîmb — i-o întoarse Cortado. Dar de vreme ce soarta noastră a vrut să ne vadă intraţi în tagma asta, fii bun domnia ta şi lungeşte pasul, că ard de nerăbdare să dau ochii cu domnul Manglipodio, despre care se povestesc atîtea lucruri bune.

— Vi se va-mplini curînd dorinţa — zise băiatul —, că i se şi zăreşte casa ; domniile voastre rămîneţi la poartă, că eu am să intru ca să văd dacă-i liber, căci acum e vremea cînd obişnuieşte să dea audienţe.

— Să fie-ntr-un ceas bun — zise Rincón.

Şi luînd-o niţel înainte, băiatul intră într-o casă nu prea grozavă, ci arătînd foarte jalnic [110], iar cei doi rămaseră să aştepte la poartă. Băiatul ieşi numaidecît şi-i chemă, ei intrară, iar călăuza lor le porunci să aştepte într-o curticică dinăuntru, podită cu cărămizi şi care, de-atîta frecat şi lustruit, părea izvor de cîrmîz din cel mai fin ; într-o latură era o bancă cu trei picioare şi-n cealaltă un urcior ştirbit la gură, cu o cană deasupra nu mai puţin ciobită decît urciorul ; în altă parte era o rogojină de papură, iar

în mijloc, un ghiveci. căruia la Sevilla i se zice *maceta*, cu busuioc.

Băieții se uitau cu luare-aminte la sculele casei, în timp ce așteptau să coboare domnul Manglipodio ; dar, văzînd că întîrzia, Rincón își luă inima-n dinți și păși într-una din cele două mici încăperi de la catul de jos, ce răspundeau în curticică, și văzu în ea două săbii de scrimă și două scuturi de plută, atîrnate în patru cuie, și o ladă mare, neacoperită cu vreun capac sau cu altceva, și încă trei rogojini de papură întinse pe pardosea. Pe peretele din fața intrării era lipită o icoană de-a Maicii Domnului, tipăritură din cele de mîntuială, iar ceva mai jos atîrna un coș din frunze de palmier și, prins în zid, un lighenaș alb, de unde Rincón trase încheierea că paporniţa slujea drept cutie a milelor, iar ligheanul drept aghesmatar, și acesta era adevărul.

În vremea asta, intrară în casă doi tineri de cel mult douăzeci de ani fiecare, în straie de studenți, și la scurt timp după aceea, încă doi hamali cu coșarca și un orb și, fără să scoată vreo vorbă, prinseră a se preumbla prin curticică. Nu trecu mult și intrară doi bătrîni în halate de flanea și cu ochelari, care-i făceau gravi și respectabili, și cu cîte un șirag de mătănii sunătoare în mîini ; după ei intră o bătrînă cu rochie lungă și înfoiată, care, fără să rostească un cuvînt, se duse în încăperea cea mică, luă aghesmă și căzu în genunchi cu foarte adîncă evlavie în fața icoanei și, după un lung răstimp, sărutînd mai întîi de trei ori pardoseala și ridicînd tot de-atîtea ori brațele și ochii la cer, se ridică, își aruncă pomana în paporniță și ieși, alăturîndu-li-se celorlalți din curticică. Pînă la urmă, în scurt timp se adunară în curticică vreo paisprezece inși, cu straie și îndeletniciri felurite. Printre cei din urmă sosiră și doi tineri falnici și bravi, cu mustăți lungi, pălării cu bor larg, gulere valone, ciorapi colorați, călțavete de-ți luau ochii, săbii mai lungi decît era legiuit, cîte două pistoale fiecare în loc de pumnale, și, de cum intrară, se și uitară chiorîș la Rincón și la Cortado, semn că se miră și că nu-i cunosc. Și, apropiindu-se de dînșii, îi întrebară dacă făceau parte din tagmă. Rincón răspunse că da, și că erau slugi prea plecate ale înălțimilor lor.

Veni între timp și ceasul și clipa cînd coborî domnul Manglipodio, pe cît de așteptat pe-atît de bine văzut de toată acea societate virtuoasă. Părea în vîrstă de patruzeci și cinci, patruzeci și șase de ani, înalt de stat, oacheș la obraz, cu sprîncenele împreunate, cu barba neagră și foarte deasă ; ochii, în fundul capului. Umbla în cămașă și, prin despicătura din față, dădea la iveală un codru, atîta păr avea pe piept. Tîra o mantie de flanea lungă aproape pînă la picioare, acestea fiindu-i vîrîte în niște pantofi trași în grabă ca papucii. Pulpele îi erau acoperite de niște ceacșiri de madipolon, largi și lungi pînă la glezne ; pălăria era dintre cele ale borfășimii, cu calota ca un clopot și borurile întinse ; peste umăr și piept era încins cu o bandulieră de care atîrna o spadă lată și scurtă, de felul celor cu cățelușul [111] ; mîinile îi erau scurte, păroase, cu degetele bondoace și unghiile muierești și turtite ; picioarele în sus nu i se vedeau, dar labele îi erau neobișnuit de lătărețe și de noduroase. Pe scurt, în el se întruchipa cel mai necioplit și mai pocit barbar de pe lume. Împreună cu el coborî și călăuza celor doi și, apucîndu-i de mînă, îi înfățișă lui Manglipodio, și-i spuse :

— Aceștia sînt cei doi flăcăi de treabă despre care ți-am vorbit, luminăția ta, dom' Manglipodio. Ia-i la întrebări și vedea-vei și luminăția ta că sînt vrednici să intre în gașca noastră.

— Am s-o fac cu foarte mare plăcere — răspunse Manglipodio.

Am uitat să spun că la coborîrea lui Manglipodio, toți cei ce-l așteptau îi făcură numaidecît o temenea adîncă și lungă, fără numai cei doi viteji, ce se mulțumiră să-și salte coperișurile, cum se zice între ei, de mîntuială, după care își reluară preumblarea pe o latură a curții, pe cealaltă plimbîndu-se Manglipodio, care-i întrebă pe noii veniți despre îndeletnicirea, locul de baștină și părinții lor.

La care Rincón răspunse :

— Îndeletnicirea e gata lămurită, de vreme ce venim în fața luminăției tale ; locul de baștină nu mi se pare de mare însemnătate să mi-l spun, necum părinții, deoarece nu trebuie să se facă cercetări ca să primesc vreun titlu onorabil.

La care Manglipodio răspunse :

— Ai dreptate, fiule, şi e foarte nimerit să ţii ascuns ceea ce ziceai, căci dacă soarta nu s-ar arăta cumsecade, nu-i bine să rămîie pecetluit pe veci sub semnătura grefierului şi nici în catastiful intrărilor : „Cutăricâ, fiul lui Cutare, de fel din cutare loc, a fost spînzurat sau biciuit în cutare zi", sau altceva asemănător care le sună cel puţin rău urechilor cinstite ; aşa că-mă întorc şi zic că e învăţătură de folos să-ţi treci sub tăcere locul de baştină, să-ţi ascunzi părinţii şi să-ţi schimbi pînă şi numele, cu toate că aici între noi nimic nu trebuie să rămînă tăinuit, şi acum poftesc să ştiu doar cum vă cheamă pe amîndoi.

Rincón îşi spuse numele, iar Cortado după el.

— Păi de-acum încolo — răspunse Manglipodio — poftesc şi vreau după voia mea ca pe tine, Rincón, să te cheme *Rinconete*, şi pe tine, Cortado, *Cortadillo*, căci sînt nume ce vin ca turnate şi vîrstei voastre, şi pravilelor noastre, care ne cer să ştim cum îi cheamă pe părinţii confraţilor noştri, fiindcă avem obiceiul ca-n fiecare an să ţinem anumite slujbe pentru sufletele răposaţilor şi binefăcătorilor noştri, iar stupindul pentru pomana cui le ţine îl tragem dintr-o parte a veniturilor din şutit ; şi slujbele astea, ţinute şi plătite aşa, se zice că le sînt de folos sufletelor pomenite cu modru de naufragiu. Şi printre binefăcătorii noştri se numără : avocatul care ne apără, sticletele care ne înştiinţează, călăul căruia îi e milă de noi, acela care, cînd vreunul din noi fuge pe stradă şi-n urma-i se aud strigăte ca : „Hoţul, hoţul ! Puneţi mîna pe el, puneţi mîna pe el !", se aşează la mijloc şi ţine piept puhoiului urmăritorilor, zicînd : „Lăsaţi-l, vai de el de amărît, că-i cu norocul spart în fund ; ducă-se învîrtindu-se şi bată-l păcatele lui !" Binefăcătoare ne sînt şi cele ce ne ajută din sudoarea frunţii lor atît la gros cît şi la caterce, binefăcători ne sînt şi taţii şi mamele noastre, care ne-aduc pe lume, şi grefierul, că dacă el e bine pornit, nu se află delict care să fie culpă, nici culpă căreia să i se dea o pedeapsă grea ; şi pentru toţi aceştia pe care i-am pomenit, frăţia noastră face-n fiecare an o adversare cu cea mai mare bombă şi surlemnitate ce ne stau în putinţă.

— Fără doar şi poate — zise Rinconete (gata întărît cu numele acesta) —, că-i o lucrare vrednică de preaînalta şi

preaadînca minte de care am auzit că te bucuri domnia ta, domnule Manglipodio. Dar părinții noștri încă se bucură de viață, și dacă ne-o iau înainte la plecare, avem să dăm numaidecît de veste acestei preafericite și ocrotitoare confrerii, pentru ca sufletelor lor să li se facă acel naufragiu sau uragan, ori acea adversare de care vorbișsi domnia ta, cu solemnitatea și pompa obișnuită, dacă nu cumva și mai bine se face cu bombă și surlemnitate, după cum tot domnia ta arătași cu cuvintele domniei tale.

— Așa se va face, ori de nu, să se-aleagă praful de mine — i-o întoarse Manglipodio.

Și, chemîndu-l pe călăuzul lor, îi zise :

— Fă-te-ncoa, Cîrligel [112] : s-au pus caraulele ?

— Da — zise călăuzul, pe care-l chema Cîrligel —: trei santinele stau la pîndă, așa că n-avem a ne teme c-am putea fi luați ca din oală.

— Întorcîndu-ne, dar, la vorba noastră — zise Manglipodio — aș vrea să știu, fiilor, ce știți, ca să vă dau slujbă și îndeletnicire potrivit chemării și îndemînării voastre.

— Eu — răspunse Rinconete — știu ceva din floricelele lui Vilhan [112a] : mă pricep la șparlă, am ochi buni pentru fumișor ; joc bine la una, la patru și la opt : nu-mi alunecă printre degete pilișul, teșita și grăunciorul ; în botul de lup intru ca la mine-acasă [113] și m-aș încumeta să fac o armată de șulerii mai abitir decît armata de la Neapole, și să-i trag clapa și celui mai destoinic mai degrabă decît să-i împrumut doi reali.

— Sînt bune — zise Manglipodio —, dar toate astea sînt floricele la ureche și atît de răsuflate, că nu-i ageamiu să nu le știe, și nu-s de folos decît dacă se găsește vreunul atît de flaimoc, încît să se lase jupuit după miezul nopții, dar o să treacă timpul, și-o să mai vedem, căci punînd pe temelia asta o juma' de duzină de lecții, nădăjduiesc întru Domnul că ai să ieși calfă vestită, ba poate chiar meșter.

— Toate le voi face doar ca să vă slujesc pe înălțimea ta și pe domnii confrați — răspunse Rinconete.

— Și tu, Cortadillo, ce știi ? — întrebă Manglipodio.

— Eu — răspunse Cortadillo — știu șmecheria cu bagă două și scoate cinci și mai știu să iau la pipăit un buzunar fără greș și cu mare dibăcie.

— Altceva mai știi ?

— Nu, păcatele mele — răspunse Cortadillo.

— Nu fi mîhnit, fiule — făcu Manglipodio —, căci ai ajuns într-un port şi la o şcoală unde nici n-o să te-neci şi de unde nici n-o să poţi ieşi decît înzestrat cu tot ce ţi-a fi de folos. Şi-n ce priveşte curajul, cum stăţi cu el, fiii mei ?

— Cum să stăm — răspunse Rinconete — altfel decît foarte bine ? Avem curaj destul ca să ne apucăm de orice ispravă ce ţine de meşteşugul şi îndeletnicirea noastră.

— E bine — i-o întoarse Manglipodio —, numai că aş vrea să-l aveţi şi ca să îndurați, la nevoie, o juma' de duzină de scîrbe fără să vă descleştaţi buzele şi fără să ziceţi nici asta mi-e gura.

— Am şi aflat aici — zise Cortadillo —, domnule Manglipodio, ce vrea să zică scîrbe, şi curaj avem pentru orice, fiindcă nu sîntem atît de proşti, încît să nu pricepem că ce grăieşte limba plăteşte grumazul, şi mare pomană îşi face cerul cu bărbatul îndrăzneţ, ca să nu-i dau alt titlu, că-i lasă viaţa sau moartea la cheremul limbii lui : ca şi cum un da ar avea mai multe slove decît un nu !

— Gata, destul ! — zise atunci Manglipodio. Zic că şi numai vorbele astea mă încredinţează, mă obligă, mă înduplecă şi mă silesc să vă statornicesc drept confraţi plini şi să vă iert de anul de ucenicie. [113a]

— Şi eu sînt de aceeaşi părere — zise unul dintre viteji.

Şi-o întăriră într-un glas toţi cei de faţă, care ascultaseră convorbirea, şi-l rugară pe Manglipodio să le acorde numaidecît şi să le îngăduie a se bucura de imunităţile tagmei lor, pentru că înfăţişarea plăcută şi vorba lor isteaţă o meritau din plin. El răspunse că, spre a fi pe placul tuturora, le erau acordate chiar din clipa aceea, atrăgîndu-le luarea-aminte că aveau de ce să fie recunoscători, căci asta însemna să nu plătească jumătate din cvantumul primului furt pe care aveau să-l facă ; să nu îndeplinească slujbe mărunte tot anul acela, şi anume : să nu facă pe trepăduşii pentru fraţi superiori nici la temniţă, nici la tractir, ducîndu-le plocoane din partea arendaşilor ; să pilească molul nebotezat ; să facă ospăţ cînd, cum şi unde vor, fără a-i cere îngăduinţă baciului ; să intre de îndată la parte, ca unul de-ai lor, din ceea ce aveau să stoarcă fraţii mai mari, şi alte lucruri ce li se părură celor doi o

dovadă de bunăvoință cu totul deosebită, și celelalte, drept care, în cuvinte foarte cuviincioase, își arătară marea recunoștință.

Pe cînd aveau loc toate acestea, intră un băiat, fugind și gîfîind, și zise :

— Alguazilul haimanalelor vine-ncoace, da' n-aduce și sticleștime.

— Nu vă pierdeți cu firea — zise Manglipodio —, ne e prieten și nu vine niciodată spre răul nostru. Liniștiți-vă, ies eu să stau de vorbă cu el.

Se liniștiră cu toții, căci le și sărise oleacă inima, iar Manglipodio ieși în poartă, unde-l găsi pe alguazil, cu care stătu de vorbă un răstimp, și apoi intră iarăși, întrebînd :

— Cui i-a căzut azi piața San Salvador ?

— Mie — zise călăuza.

— Păi cum se face — zise Manglipodio — că nu mi s-a arătat o punguță de mosc sfeterisită azi dimineață acolo, cu cincisprezece scuzi de aur și doi reali de doi și nu știu cîți cuartos ?

— E adevărat — zise călăuza —, că azi a dispărut punga asta, da' n-am luat-o eu și nici nu-mi pot închipui cine a luat-o.

— La mine nu țin șmecherîcurile ! — i-o întoarse Manglipodio —. Punga trebuie să iasă la lumină, fiindcă o cere alguazilul, care ne e prieten și ne face mii de hatîruri pe an !

Băiatul se jură iarăși că n-are habar de ea. Manglipodio începu să se mînieze, de părea că-i țîșnește foc viu din ochi, zicînd :

— Nimeni, nici în glumă, să nu calce nici cea mai mărunță rînduială a ordinului nostru, că-l va costa viața ; să iasă dolofana, și dacă cineva o dosește ca să nu plătească drepturile, am să-i dau eu însumi tot ce i se cuvine și am să pun de la mine restul, pentru că e musai ca alguazilul să plece mulțumit.

Iarăși se jură băiatul și se blestemă, zicînd că nici nu luase el punga, nici n-o văzuse cu ochii lui, ceea ce nu făcu decît să pună și mai multe paie peste focul mîniei lui Manglipodio și să dea prilej de tulburare întregii adunări, văzînd că statutele și regulile lor sănătoase ajung să fie nesocotite.

Văzînd, dar, Rinconete atîta dezbinare şi tulburare, i se păru c-ar fi bine să aducă liniştea şi să-l mulţumească pe maimarele său şi, sfătuindu-se cu prietenul său Cortadillo şi căzînd amîndoi la învoială, scoase punga sacristanului şi zise :

— Gata cu dihonia, domnii mei, iată punga, şi din ea nu lipseşte nimic din ce-a spus alguazilul : a umflat-o azi ortacul meu Cortadillo, împreună cu o batistă pe care i-a luat-o pe deasupra aceluiaşi păgubaş.

Numaidecît Cortadillo scoase năfrămioara şi-o puse la vedere. Văzînd aceasta, Manglipodio zise :

— Cortadillo *cel Bun*, căci cu titlul şi renumele acesta are să rămînă de-acum încolo, să-şi păstreze batista, şi răsplata pentru fapta lui bună rămîie pe seama mea, punga însă trebuie s-o ia alguazilul, fiindcă-i a unui sacristan, rudă de-a lui, şi se cade să se împlinească proverbul acela ce zice : „Cui îţi dă găina-ntreagă nu-i mare lucru să-i dai un copan din ea". Mai mult tăinuieşte alguazilul acesta de treabă într-o zi decît putem şi obişnuim noi să-i dăm într-o sută.

Încuviinţară cu toţii într-un glas evghenia celor doi nou-veniţi, precum şi hotărîrea şi părerea baciului lor, care ieşi să-i dea punga alguazilului, iar Cortadillo rămase întărit cu porecla de *cel Bun*, întocmai ca şi cum ar fi fost don Antonio Pérez de Guzmán *cel Bun*, cel care a zvîrlit cuţitul de pe zidurile Tarifei ca să-i fie spintecat singurul său fecior [114].

Întorcîndu-se Manglipodio, intrară cu el şi două tinere cu obrajii sulemeniţi, cu buzele pline de văpsea şi piepţii de ceruză, acoperite cu mantii scurte de muslin, doldora de obrăznicie şi nerușinare : semne vădite, după care Rinconete şi Cortadillo, dacă le văzură, cunoscură că erau de la casa cea deocheată, şi nu se înşelară deloc ; şi de cum intrară, se îndreptară cu braţele deschise, una către Chiquiznaque[115], iar cealaltă către Labă-de-fier [116], cum îi chema pe cei doi viteji, numele lui Labă-de-fier venind de la împrejurarea că avea o mînă de fier, în locul aceleia retezate de către justiţie ; ele îi îmbrăţişară tare bucuroase, iar ei le întrebară dacă aduseseră ceva de udat jgheabul cel mare.

— Păi cum să nu aducem, spadasinul meu drag ? — răspunse una pe care-o chema Gologanca [117] — ; acuș trebuie să pice și să vină Fluierică[118], trepădușul tău, cu coșul burdușit cu ce s-a-ndurat Dumnezeu.

Și, într-adevăr, chiar atunci intră un băiat cu un coș de rufe, acoperit cu un cearșaf.

Îi bucură pe toți venirea lui Fluierică, și Manglipodio porunci îndată ca una din rogojinile de papură aflate în odaie să fie scoasă și întinsă în mijlocul curții. Și mai dădu ordin de asemenea ca toți să se așeze în jurul ei, pentru ca, în timp ce-și vor uda gîtlejul, să mai și tăifăsuiască despre cele cuvenite. Auzind acestea, bătrîna care se rugase la icoană zise :

— Manglipodio fiule, eu nu-s de petreceri, fiindcă de două zile am o ameteală la cap care mă scoate din minți, și pe lîngă asta, înainte de amiază trebuie neapărat să mă duc să-mi împlinesc sfintele îndatoriri și să-mi aprind lumînărelele la Maica Domnului a Apelor [119] și la sfîntul Crucifix al Sfîntului Augustin, că nu m-aș lipsi s-o fac nici dac-ar ninge și-ar viscoli. Ce m-a făcut să vin aici e că aseară Renegatu și Cîrcăiacu [120] mi-au adus acasă un coș de rufe, ceva mai mare decît cel de-aici, plin de albituri, și uite, ăsta mi-e Dumnezeu și sufletul meu, că l-au adus cu cenușa de leșie cu tot, fiindcă se vede treaba că sărmănuții de ei n-avuseseră timp s-o arunce, și cînd au ajuns, îi treceau toate nădușelile, de ți se rupea inima cînd îi vedeai cum gîfîiau și cum le curgeau ape-ape de pe față, că păreau niște îngerași. Mi-au spus că pleacă pe urmele unui cirezar care cîntărise niște berbeci la Măcelărie, ca să vadă dacă nu pot pune mîna pe ditamai mîța cu reali [121] pe care-o avea asupră-i. N-au mai stat să golească coșul și nici n-au mai numărat rufele, încrezîndu-se în cugetul meu cinstit, și așa să-mi împlinească Domnul-Dumnezeu dorințele cele bune și să ne slobozească pe toți din gheara justiției, că nu m-am atins de coș și l-am lăsat întreg așa cum l-a făcut mă-sa.

— Te credem pe cuvînt, doamnă maică — răspunse Manglipodio —, și coșul rămîie așa cum e, c-am să vin chiar eu pe-nserat și-am să-i trec prin ciur și prin dîrmon cuprinsul, și fiecăruia am să-i dau ce i se cuvine, curat și fără părtinire, așa cum îmi stă în obicei.

— Facă-se porunca dumitale, fiule — răspunse bătrîna — și fiindcă e tîrziu pentru mine, dă-mi să trag o duşcă, dacă ai, ca să-mi mai mîngîi pîrdalnicul ăsta de stomac, că nu mi-l slăbeşte leşinul nici o clipă.

— Şi ce-o să mai bei, măiculiţa mea! — zise atunci Cataliga [122], că aşa o chema pe soaţa Gologanccî.

Şi dezvelind coşul, ieşi la vedere o butelcă pintecoasă ca o balercă, cu peste două vedre de vin, şi o donicioară de plută în care liniştit şi neîndesat puteau încăpea şi două ocale, şi, umplîndu-i-o, Cataliga i-o înmînă preacuvioasei bătrîne, care, apucînd-o cu amîndouă mîinile şi suflîndu-i dintîi niţel spuma, zise :

— Mult ai turnat, Cataligo, fata mea, dar Dumnezeu ne dă putere pentru toate.

Şi ducîndu-şi-o la gură, dintr-o dată şi fără să mai răsufle, pritoci vinul din donicioară în stomac şi sfîrşi zicînd :

— E de Guadalcanal [123], da' parc-aş zice că are un bucheţel de ipsos, prămălica. Dumnezeu să te mîngîie, fata mea, că şi tu m-ai mîngîiat pe mine ; mi-e teamă doar să nu-mi facă rău, fiindcă n-am pus nimica-n gură azi.

— N-o să-ţi facă, mamă — răspunse Manglipodio —, fiindcă-i vechi de cîţiva ani.

— Aşa nădăjduiesc şi eu c-o să-mi ajute Maica Domnului — răspunse bătrîna şi adăugă :

— Ia vedeţi, fetelor, poate-aveţi niscai bănişori ca să-mi cumpăr lumînările pentru rugăciuni, că de grăbită şi de ahoţnică ce-am fost să vin şi să vă dau de ştire despre coş, mi-am uitat acasă punga.

— Am eu, cum să nu, doamnă Poloboaca [124] (aşa o chema pe vrednica bătrînă) — răspunse Gologanca — ; ia : uite, îţi dau doi cuartos ; dintr-unul te rog să cumperi una pentru mine şi să i-o pui dumisale Sfîntului Mihail, iar de poţi cumpăra două, pe cealaltă pune-i-o dumisale Sfîntului Blasiu, apărătorii mei. Aş vrea să-i pui alta şi dumisale Sfintei Lucia, căci şi dînsei, pentru povestea cu ochii [125], îi port evlavie, numai că n-am mărunţiş, dar altă dată am să-mi fac datoria faţă de toţi.

— Foarte bine faci, fata mea, şi vezi să nu fii zgîrcită, căci e de mare însemnătate ca omul să-şi poarte singur lumînările în faţă pînă nu moare, şi să nu aştepte să i le pună moştenitorii sau executorii testamentari.

— Bine grăieşte mama Poloboaca — zise Cataliga.

Şi, vîrîndu-şi mîna în pungă, îi dădu şi ea un cuarto, însărcinînd-o să pună încă două lumînările la sfinţii ce i se vor fi părînd dînsei mai gospodăroşi şi mai recunoscători. Cu acestea, Poloboaca plecă, spunîndu-le :

— Desfătaţi-vă, copii, acuma, cît aveţi timp, că are să vie bătrîneţea şi-atunci o să plîngeţi clipele pierdute la tinereţe, aşa cum le plîng eu însămi, şi puneţi o vorbă bună la Dumnezeu pentru mine în rugăciunile voastre, că şi eu una la fel am să fac pentru voi, pentru ca El să ne slobozească şi să ne ţină teferi în viaţa noastră plină de primejdii, fără spaimă de justiţie.

Şi zicînd acestea, se duse. După plecarea bătrînei, se aşezară cu toţii în jurul rogojinii şi Gologanca întinse cearşaful în loc de faţă de masă, şi-ntîi scoase din coş o legătură mare de ridichi negre şi vreo două duzini de portocale şi lămîi, iar apoi o cratiţă mare plină cu felii de batog prăjit. Dădu apoi la iveală o jumătate de brînză de Flandra şi un ol cu măsline straşnice, şi o strachină de crevete, şi-o sumedenie de raci, cu mezelicul lor de capere înecate în ardei iute, şi trei jimble de Gandul [126], mari şi albe. Să tot fi fost paisprezece inşi la micul dejun, şi nici unul nu pregetă să-şi scoată jungherul cu plăsele galbene, fără numai Rinconete, care-şi scoase semi-sabia lui. Celor doi bătrîni în halatele de flanea şi călăuzei le reveni misiunea de a turna vinul cu donicioara de plută. Dar abia îşi începuseră asaltul asupra portocalelor, că tuturora le sări inima din loc la auzul unor lovituri puternice în poartă. Manglipodio le porunci să se liniştească şi, intrînd în încăperea de jos şi luînd din cui o pavăză, duse mîna la sabie, se apropie de poartă şi, cu glas găunos şi spăimîntător, întrebă :

— Cine bate ?

De afară i se răspunse :

— Nu-i nimeni, eu sînt, domnule Manglipodio, eu, Tagarete [127], santinela de rînd azi dimineaţă, şi vin să-ţi spun că vine aici Juliana Bucălata [128], despletită toată şi plînsă, de parcă i s-ar fi întîmplat o nenorocire.

Într-acestea sosi cea de care fusese vorba, plîngînd cu hohote, şi Manglipodio, cînd o auzi, deschise poarta şi-i porunci lui Tagarete să se-ntoarcă la postul lui şi pe viitor

să-l înștiințeze despre ceea ce vede cu mai puțin tărăboi și zgomot. Acesta zise că are să facă întocmai.

Intră Bucălata, o fată de aceeași teapă ca și celelalte și cu aceeași îndeletnicire. Era cu părul vîlvoi și cu capul plin de cucuie și, de cum păși în curticică, se prăbuși leșinată ; în ajutorul ei săriră Gologanca și Cataliga și, descheind-o la piept, văzură că e vînătă toată și parcă strivită. O stropiră cu apă pe față și ea își veni în fire, strigînd :

— Lovi-l-ar dreptatea lui Dumnezeu și-a regelui pe borfașul ăla grosoman, pe lașul ăla găinar, pe coțcarul ăla lindinos, că l-am scăpat de streang de mai multe ori de cîte fire are el în barbă ! Nefericita de mine ! Uite pentru cine mi-am pierdut și mi-am irosit eu tinerețea și anii mei cei mai înfloritori, pentru un potlogar fără suflet, ucigaș și nemernic fără nădejde de îndreptare !

— Liniștește-te, Bucălato — zise atunci Manglipodio —, sînt eu aici și-am să-ți fac dreptate ; povestește-ne cum ai fost insultată, că mai mult timp vei zăbovi tu ca să povestești decît mine ca să te răzbun ; spune-mi dacă ți s-a-ntîmplat ceva cu gagicul tău, că dacă așa stau lucrurile și vrei răzbunare, nu trebuie altceva decît să deschizi gura.

— Ce gagic ? — răspunse Juliana. Vedea-m-aș mai degrabă gagică-n tartar decît cu ăla de-i leu cu mieluțelele și miel cu bărbații. Cu ăla trebuia eu să mai mănînc pîine pe fața de masă și să mă culc în același pat ? Decît s-o mai fac, mai bine să-mi văd trupul mîncat de șacali, că uitați-vă în ce hal mi l-a schingiuit.

Și, ridicîndu-și în clipă poalele pînă la genunchi, și chiar un pic mai sus, și-l arătă plin de vînătăi.

— Uite-așa — urmă ea — m-a schingiuit nerecunoscătorul de Selivisitu [129], cînd mie îmi datora mai mult decît mă-sii care l-a făcut ; și, mă rog, de ce credeți c-a făcut-o ? Să mor, dacă i-am dat eu prilej ! Nu, zău ; a făcut-o doar fiindcă, după ce jucase și pierduse, m-a trimis împreună cu Cabrillas, trepăduțul lui, să fac rost de treizeci de reali, iar eu nu i-am trimis decît douăzeci și patru, și osteneala și corvoada cu care i-am cîștigat rog cerurile să mi le tragă din socoteala păcatelor mele ; și ca răsplată a curteniei și faptei mele bune, crezînd că-l ciupesc cu ceva din ceea ce socotise el în închipuirea lui c-aș fi putut avea, azi dimineață m-a scos la cimp, în spatele grădinii Regelui [130], și

acolo, într-o livadă de măslini, m-a despuiat și atît de rău m-a plesnit cu cureaua, fără să mă ferească de fiarele cataramei, vedea-l-aș pe el în fiarele și-n cătușele cele rele, de m-a lăsat ca moartă, și martori de încredere ai adevărului istorisirii mele sînt vînătăile astea pe care le vedeți.

Și iar se puse pe țipat, și iar începu a cere dreptate, și iarăși i-o făgăduiră Manglipodio și toți vitejii ce se aflau acolo. Gologanca sări s-o mîngîie, spunîndu-i că ea una și-ar da bucuros unul din cele mai de preț giuvaere ale ei numai ca să i se-ntîmple și dînsei așa ceva cu ibovnicul său.

— Căci vreau să știi — zise ea — soră Bucălato, de cumva încă nu știi, că pe cine-l iubești îl pedepsești. Și cînd derbedeii ăștia ne cotonogesc, ne biciuiesc și ne trag picioare, atunci ne adoră ; dacă nu-i așa, ia mărturisește-mi un adevăr, pe viața ta : după ce te-a pedepsit și snopit în bătaie, nu te-a și dezmierdat ?

— Numai o dată ? — răspunse înlăcrimata —. De-o sută de mii de ori m-a dezmierdat, și și-ar fi dat și-un deget de la mînă ca să mă duc acasă la el, ba chiar mi se pare că aproape i-au dat și lacrimile după ce mi-a înmuiat oasele.

— Nu-ncape îndoială — i-o întoarse Gologanca —, și-ar plînge de mîhnire dacă ar vedea în ce hal te-a adus, căci bărbații ca el și-n împrejurări asemănătoare nici nu cad bine în greșeală, că-i și cuprind remușcările, și-ai să vezi tu, surioară, de n-o veni el să te caute înainte ca să plecăm de-aici și o să-ți ceară iertare pentru toate cele întîmplate, căzîndu-ți la picioare ca un mielușel.

— Aferim — răspunse Manglipodio —, nici să nu intre aici mardeiașul ăsta laș daca mai întîi nu dă dovadă limpede de pocăință pentru crima săvîrșita. Să cuteze el să-și lipească labele de obrajii Bucălatei și de șuncile ei, cînd ea se poate măsura în curățenie și-n dever pînă și cu Gologanca aici de față, că mai mult n-o pot lăuda !

— Vai ! — zise atunci Juliana — nu-l vorbi de rău, domnule Manglipodio, pe blestematul acela, căci oricît ar fi de ticălos, țin la el mai abitir decît la băierile inimii ; mi-a venit inima la loc auzind vorbele rostite în sprijinul lui de prietena mea Gologanca și să mor de nu plec chiar acuma să-l caut.

— Sfatul meu e să nu faci una ca asta — i-o întoarse Gologanca —, fiindcă are să se umfle-n pene şi-o să-şi dea ifose, şi-o să te joace ca pe-un trup fără viaţă. Linişteşte-te, surioară, că-n scurt timp ai să-l vezi venind cu coada-ntre picioare, aşa cum ţi-am spus, iar de n-o veni, o să-i scriem un răvaş în stihuri de să-l oparească.

— Asta da — zise Bucălata —, am o mie de lucruri să-i scriu !

— Îţi voi fi diac de va fi nevoie — zise Manglipodio —, şi chiar dacă nu-s deloc poet, cînd bărbatul îşi suflecă mînecile, se-ncumetă să facă şi două mii de stanţe cît ai zice peşte, iar dacă n-or ieşi cum se cuvine, am eu un prieten bărbier, mare poet, gata să ne-ndrepte stihurile şchioape la oricare ceas din zi şi din noapte ; dar la ceasul acesta să isprăvim gustarea începută, că pe urmă au să meargă toate.

Juliana fu mulţumită să-i dea ascultare maimarelui său. şi astfel toţi se întoarseră la *gaudeamus*-ul lor şi-n scurt timp văzură fundul coşului şi drojdiile burdufului. Bătrînii băură *sine fine*, tinerii berechet, doamnele cu toptanul ; bătrînii cerură voie să plece, Manglipodio le-o dădu numaidecît, cerîndu-le să vină şi să dea de ştire amănunţit despre tot ce aveau să vadă că e folositor şi potrivit obştii. Ei răspunseră că asta le era grija de căpetenie, şi se duseră ; Rinconete, curios de felul lui, cerînd mai întîi iertare şi învoire, îl întrebă pe Manglipodio ce slujbă au în confrerie doi inşi atît de cărunţi, atît de gravi şi de chipoşi. La care Manglipodio răspunse că, pe jergul şi vorba lor, aceia se numesc pontagii, şi slujba le e să umble ziua prin tot oraşul, iscodind la ce case s-ar putea da gaură noaptea, şi să-i urmărească pe cei ce scot bani de la Tribunalul Indiilor [131] sau Casa Monedei, ca să vadă unde-i duc şi chiar unde-i pun, iar după ce află, cercetează grosimea zidului casei cu pricina şi descriu locul cel mai potrivit ca să facem gîrliciurile, adică găurile, pentru a uşura intrarea. Într-un cuvînt, spuse că ei sînt de mare sau de cel mai mare folos în frăţia lor şi că din tot ceea ce furau mulţumită dibăcici lor, ei încasau o cincime, la fel ca maiestatea sa din comori, şi că au cu toate acestea mare dragoste de adevăr şi sînt foarte cinstiţi, cu trai şi

nume bun, cu frica lui Dumnezeu şi cugetele curate, şi zilnic ascultă liturghia cu neobişnuită evlavie.

— Şi printre dînşii sînt unii atît de cumpătaţi, îndeosebi aceştia doi care au plecat adineauri de-aici, încît se mulţumesc cu mult mai puţin decît li s-ar cuveni după tarifele noastre. Alţi doi sînt salahori şi, cum uneori mută gospodării, cunosc intrările şi ieşirile tuturor caselor din oraş şi mai ştiu şi care-s de folos şi care nu.

— Adevărate perle mi se par toate — zise Rinconete —; şi tare-aş vrea să fiu cît de cît folositor unei confrerii atît de vestite.

— Cerul ocroteşte totdeauna dorinţele bune — zise Manglipodio.

Pe cînd stăteau astfel la taifas, auziră strigăte la poartă ; Manglipodio ieşi să vadă cine e şi, întrebînd, i se răspunse :

— Deschide, înălţimea ta, dom' Manglipodio, că-s eu, Sclivisitu.

Auzindu-i glasul, Bucălata şi-l înălţă pe-al său pînă la cer şi zise :

— Nu-i deschide, domnule Manglipodio, nu-i deschide marinerului ăstuia din Tarpeia [132], tigrului ăstuia din Circania [133].

Ceea ce nu-l împiedică pe Manglipodio să-i deschidă lui Sclivisitu, dar Bucălata, văzînd că-i deschide, se ridică, o rupse la fugă, intră în încăperea cu scuturile şi, trăgînd uşa după ea, răcni dinăuntru :

— Lipsească din ochii mei moaca asta de prisos, călăul ăsta de nevinovaţi, sperietorul ăsta de porumbiţe.

Labă-de-fier şi Chiquiznaque îl ţineau pe Sclivisitu care voia cu orice chip să intre acolo unde era Bucălata, cum însă nu-l lăsau, striga de afară :

— Gata, hai să ne-mpăcăm, supărăcioaso ; pe viaţa ta, linişteşte-te, vedea-te-ai măritată !

— Eu, măritată, vicleanule ? — răspunse Bucălata — Ia te uită ce şa bate ! Şi să crăpi să mă mărit cu tine, mai degrabă m-aş mărita cu un schelet de mort decît cu tine !

— Ei, tîmpito — i-o întoarse Sclivisitu —, să isprăvim odată, că-i tîrziu, şi ia seama, nu cumva să te umfli-n pene dacă mă vezi că-ţi vorbesc atît de blînd şi-ţi cad la picioare, fiindcă să nu dea Al de Sus să mi se urce dracii în

clopotniță, c-ai să cazi din lac în puț ; smerește-te, și să ne smerim cu toții, și să nu-i mai dăm halealâ Satanei.

— Ba eu una i-aș da și cina — zise Bucălata — numai de te-ar duce undeva unde să nu mi te mai vadă ochii niciodată.

— Nu vă spun eu ? — zise Sclivisitu — ; să mă bată Dumnezeu de nu-mi miroase mie, coană mîndir de tractir, că pîn'la urmă dau cu toate de pămînt, chiar de s-o alege praful de toate !

La asta zise Manglipodio :

— În fața mea să nu prind pe nimeni cu mojicii : Bucălata are să iasă, da' nu cu amenințări, ci de dragul meu, și totul o să fie bine, căci părurelile dintre cei ce se iubesc sînt pricină de și mai mari giugiuleli după ce fac pace. Ah, Juliana, ah fetițo, fă. Bucălato, ieși de-acolo, de dragul meu, c-am să-l fac pe Sclivisitu să-ți ceară iertare în genunchi.

— Dacă face asta — zise Cataliga —, trecem toate de partea lui și-o rugăm pe Juliana să iasă-afară.

— Dacă e vorba de supunere cu iz de dezonoare personală — zise Sclivisitu —, nu m-aș preda nici unei armate de șviței ; dar dacă e vorba că asta e pe placul Bucălatei, apăi sînt gata nu doar să bat mătănii în fața ei, ci să-mi bat și-un piron în frunte ca s-o slujesc.

Chiquiznaque și Labă-de-fier rîseră de una ca asta, ceea ce pe Sclivisitu îl supără foc, deoarece crezu că-și bat joc de el, drept care zise cu semne de nesfîrșită mînie :

— Oricine ar rîde sau ar gîndi să rîdă de ce-am spus sau am mai spune, Bucălata împotriva mea sau eu împotriva Bucălatei, zic că minte și va minți ori de cîte ori va rîde sau va gîndi să rîdă, așa cum am spus.

Chiquiznaque și Labă-de-fier schimbară o privire atît de fioroasă, încît Manglipodio își dădu seama că ar fi dat de bucluc dacă nu-i potolea, așa că se înfipse numaidecît între ei, zicînd :

— Nu mergeți mai departe, domnilor cavaleri, încetați cu vorbele grele, lăsați-le să se destrame pe limbă, și cuvintele rostite pînă acum n-ajung nici la brîu, să nu le ia nimeni în seamă.

— Sîntem siguri — răspunse Chiquiznaque — că nu nouă ni s-au spus şi nici nu ni se vor spune asemenea dojeni, căci de ne-am fi închipuit că ni s-ar fi spus, daireaua e-n mîini ce-ar şti s-o bată bine.

— Şi noi avem icişa dairea, dom' Chiquiznaque — i-o întoarse Sclivisitu — şi tot atît de bine ştim şi noi, la nevoie, să sunăm din clopoţei, şi-am zis că cine se hlizeşte minte, iar dacă cineva gîndeşte altfel, să mă urmeze, căci cu o palmă de sabie mai puţin faci ca vorba să fie vorbă.

Şi, zicînd acestea, dădu să iasă pe poartă-n stradă. Bucălata trăgea cu urechea şi, cînd auzi că pleca furios, ieşi zicînd :

— Opriţi-l, să nu plece, c-o să-şi facă de cap ! Nu vedeţi că pleacă furios, el care-i un Iuda Macadăul [134] în ale vitejiei ? Întoarce-te, zmeu al lumii şi-al ochilor mei !

Şi, năpustindu-se asupra lui, îl apucă strîns de mantie şi, împreună cu Manglipodio, care dădu fuga şi el, îl opriră. Chiquiznaque şi Labă-de-fier nu ştiau dacă să se supere au ba, aşa că rămaseră liniştiţi, aşteptînd să vadă ce face Sclivisitu, care, văzîndu-se rugat de Bucălata şi de Manglipodio, se întoarse din drum zicînd :

— Niciodată prietenii să nu-i supere pe prietenii lor, nici să nu-şi bată joc de prieteni, şi mai vîrtos cînd văd că prietenii se supără.

— Aici nu-i nici un prieten — răspunse Labă-de-fier — care să vrea să-l supere ori să-l batjocorească pe alt prieten, şi de vreme ce sîntem cu toţii prieteni, strîngă-şi mîinile prietenii.

Atunci Manglipodio zise :

— Domniile voastre aţi vorbit toţi ca buni prieteni, şi ca prieteni ce sînteţi, facă bine prietenii să-şi deie mîna.

Şi-o dădură numaidecît, iar Cataliga, scoţîndu-şi un sabot, prinse a suna din el ca dintr-o dairea ; Gologanca apucă o mătură din frunze de palmier, şi, zdrăngănind dintr-însa, scoase un ison care, deşi gîjîit şi aspru, se armoniza cu acela al sabotului. Manglipodio sparse o farfurie şi înjghebă două ţiglişoare cu care, punîndu-şi-le între degete şi lovindu-le cu mare uşurinţă, ţinea contrapunctul sabotului şi măturii.

Rinconete şi Cortadillo rămaseră uluiţi de noua născocire cu mătura, căci pînă atunci nu le mai fusese dat să vadă una ca asta. Labă-de-fier îşi dădu seama şi le spuse :

— Vă miraţi de mătură ? Păi aveţi de ce, fiindcă muzică mai la-ndemînă, şi mai fără bătaie de cap, şi mai ieftină nu s-a născocit pe lume, şi-ntr-adevăr, l-am auzit mai deunăzi pe un student zicînd că nici Orfanu, care-a scos-o pe Oridiche din iad, nici Mărion, care-a-ncălecat pe delfin [10], şi-a ieşit din mare de parc-ar fi venit călare pe-un catîr de închiriat, nici celălalt mare lăutar care-a durat o cetate cu o sută de porţi şi tot atîtea portiţe, niciodată n-au născocit un soi mai bun de muzică, atît de lesne de prins, atît de la-ndemînă de cîntat, atît de scutită de traste, cuie şi strune şi fără a fi nevoit s-o acordezi ; şi dracu să mă ia dacă n-a născocit-o vreun crai din oraşul ăsta, care se crede un Hector în ale muzicii !

— Aşa cred că este, nu mă-ndoiesc — răspunse Rinconete —, să ascultăm însă ce vor să cînte lăutarii noştri, căci pare-mi-se că Gologanca a scuipat, semn că vrea să cînte.

Şi aşa era, într-adevăr, căci Manglipodio o rugase să cînte cîteva seguidille din cele la modă, dar începutu-l făcu Cataliga, care, cu glas subţirel şi ager la triluri, cîntă ceea ce urmează :

Dup-un sevilian, ca un neamţ bălai,
inima îmi arde toată-n jărăgai.

Urmă Gologanca şi cîntă :

După unul oacheş cu ochii verzi
unde-mi eşti, focoaso, să nu te pierzi ?

Iar apoi Manglipodio, clămpănind de zor din ţiglişoarele sale, zise :

Doi iubiţi se ceartă ; pace fac frumos ;
de i necazul mare, plăcu i mai voios.

Bucălata nu voi să-şi treacă placul sub tăcere aşa că, luînd alt sabot, porni să dănţuiască şi le ţinu celorlalţi hangul, zicînd :

Stai pe loc, turbate, nu mă bate, stai,
că de iei aminte, tot în tine dai.

— Cîntaţi curat — zise atunci Sclivisitu —, şi nu mai răscoliţi poveşti trecute, că n-are rost : trecutul trecut să fie, apucaţi-o pe-altă potică, şi gata !

Dădeau semne să nu isprăvească atît de curînd cîntecul început, de n-ar fi auzit bătăi grăbite în poartă, şi Manglipodio ieşi să vadă cine era, iar caraula îi spuse că în capul străzii se ivise alcaldele de justiţie şi că înaintea lui veneau Grivu şi Vindereu, vătăşei neutri. Auziră şi cei dinăuntru şi se tulburară toţi atît de cumplit, încît Bucălata şi Cataliga îşi încălţară galenţii pe dos ; Gologanca lăsă mătura, Manglipodio ţiglişoarele şi muzica toată încremeni într-o tăcere spăimoasă, Chiquiznaque amuţi, Sclivisitu rămase cu gura căscată şi Labă-de-fier uluit, şi toţi, care printr-o parte, care prin alta, se făcură nevăzuţi, urcîndu-se pe terase şi pe acoperişuri, ca să fugă şi să treacă pe-acolo în altă stradă. Niciodată o archebuză descărcată pe neaşteptate sau un tunet din senin n-a speriat mai rău un stol de hulubi nepăsători, aşa cum semănă tulburarea şi spaima în mijlocul acelei reculese întruniri de oameni cumsecade ştirea sosirii alcaldelui de justiţie. Cei doi novici, Rinconete şi Cortadillo, nu ştiau ce să facă şi rămaseră locului, aşteptînd să vadă cum avea să se termine acea furtună din senin, care nu avu altă urmare decît că santinela se întoarse spunînd că alcaldele îşi văzuse de drum, fără a da semne sau a lăsa să se vadă că ar nutri vreo bănuială urîtă.

Şi-n vreme ce-i spunea acestea lui Manglipodio, sosi la poartă un cavaler tînăr, îmbrăcat, după cum se spune, ca un crai de mahala [136] ; Manglipodio îl pofti înăuntru şi porunci să fie chemaţi Chiquiznaque, Labă-de-fier şi Sclivisitu, iar dintre ceilalţi să nu coboare nimeni. Cum Rinconete şi Cortadillo rămaseseră în curticică, putură auzi toată convorbirea dintre Manglipodio şi cavalerul proaspăt sosit, care-l întrebă pe Manglipodio de ce se făcuse atît de prost treaba cu care-l însărcinase el. Manglipodio îi spuse

că încă nu știa ce se făcuse, dar că meșterul în sarcina căruia era daravela lui era acolo de față și avea să-i dea socoteală curată ce și cum. Coborî într-acestea Chiquiznaque, și Manglipodio îl întrebă dacă dusese la bun sfîrșit lucrarea ce-i fusese încredințată, și anume înjunghietura de paisprezece puncte.

— Care ? — răspunse Chiquiznaque. Aia asupra negustătorului de la răscruce ?

— Da, aia — zise cavalerul.

— Păi uite ce se-ntîmplă atunci — răspunse Chiquiznaque —, eu l-am așteptat astă-noapte la poarta casei lui, și el a venit înainte de rugăciunea de seară ; m-am apropiat de el, i-am măsurat fața din ochi și-am văzut că fi era atît de mică, încît ar fi fost cu neputință și peste poate să-i încapă pe ea o înjunghietură de paișpe puncte, așa că, văzîndu-mă împiedicat să-mi țin făgăduiala și să săvîrșesc cele prevăzute în distrucțiunile mele...

— *Instrucțiuni* vrei poate să spui domnia ta — zise cavalerul —, nu distrucțiuni.

— Asta am vrut să zic — răspunse Chiquiznaque — ; zic că văzînd că-n strîmtimea și puținătatea acelei fețe nu-ncăpeau punctele prevăzute, ca să nu-mi fie drumul de pomană, am săvîrșit înjunghierea asupra unui valet al lui, căci fără doar și poate era loc de ea cu asupra de măsură.

— Aș fi preferat — zise cavalerul — să-i fi dat stăpînului una de șapte decît slugii pe cea de paisprezece. Adevărul e că, în ce mă privește, nu v-ați îndeplinit sarcina, dar nu-i nimic : nu sărăcesc eu din cei treizeci de ducați pe care i-am lăsat ca arvună. Vă sărut mîinile, domnilor.

Și, zicînd acestea, își săltă pălăria și le întoarse spatele ca să plece, dar Manglipodio îl apucă de mantia multicoloră pe care-o purta, zicîndu-i :

— Domnia ta fă bine, dom'le, și oprește-te, și ține-ți cuvîntul, căci noi ni l-am ținut pe-al nostru cu toată cinstea și cu mult folos. Lipsesc douăzeci de ducați, și domnia ta n-ai să ieși de-aici fără să dai banii sau un zălog care să facă atîta.

— Păi asta numești domnia ta cuvînt ținut — răspunse cavalerul —, să-l înjunghii pe slujitor, cînd trebuia înjunghiat stăpînul ?

— Bine mai judecă domnul ! — zise Chiquiznaque —. Pare-mi-se că nu-ţi aminteşti proverbul care zice : „Cine-l iubeşte pe Beltrán îl iubeşte şi pe cîinele lui."

— Păi în ce fel vezi dumneata că se potriveşte aici proverbul ăsta ? — i-o întoarse cavalerul.

— Păi nu-i totuna — urmă Chiquiznaque — să zici : „Cine nu-l iubeşte pe Beltrán nu-l iubeşte nici pe cîinele lui" ? Şi aşa, Beltrán e negustorul, domnia ta nu-l iubeşti, valetul lui e cîinele, şi dînd în cîine, dai în stăpîn, şi datoria e plătită şi săvîrşirea pe măsură : de-aceea nu-i alt chip decît să plăteşti pe loc, fără zapcială.

— Jur şi eu că-i aşa — adăugă Manglipodio —, şi din gură mi-ai luat, Chiquiznaque prietene, vorbele pe care le-ai rostit, aşa că domnia ta, domnule crai, nu le căuta nod în papură slujitorilor şi prietenilor domniei tale, ci urmează-mi sfatul şi plăteşte numaidecît munca depusă, şi dacă binevoieşti să-i facem alta stăpînului, de o mărime pe care-o poate suferi faţa lui, e ca şi cum i-ar şi doftorici-o.

— Aşa să fie — răspunse craiul —, de bunăvoie şi bucuros voi plăti şi pentru una, şi pentru alta preţul întreg.

— Să nu te-ndoieşti — zise Manglipodio — cum nu te-ndoieşti că eşti creştin, iar Chiquiznaque are să i-o dea cu tot dichisul, aşa încît să pară că i se trage din născare.

— Păi atunci, cu încredinţarea şi făgăduiala asta — răspunse cavalerul —, primiţi lanţul ăsta ca zălog pentru cei douăzeci de ducaţi neachitaţi încă şi pentru cei patruzeci pe care-i ofer pentru viitoarea înjunghiere ; face o mie de reali şi s-ar putea să vă rămînă de-a binelea, căci îmi şoptesc mie ochii că o să fie nevoie de încă paisprezece puncte în scurtă vreme.

Zicînd acestea, scoase de la gît un lanţ cu zale mărunte şi i-l dădu lui Manglipodio, care, după culoare şi greutate, văzu bine că nu era calp. Manglipodio îl primi cu mare mulţumire şi curtenie, fiindcă era cum nu se poate mai bine crescut ; îndeplinirea rămase în sarcina lui Chiquiznaque, care singur îi dădu soroc noaptea aceea. Cavalerul plecă foarte mulţumit şi-ndată Manglipodio îi chemă pe toţi cei plecaţi şi înfricoşaţi. Coborîră toţi, şi Manglipodio, aşezîndu-se în mijlocul lor, scoase un catastif de socoteli pe care-l purta în gluga mantiei şi i-l dădu lui Rinconete

ca să citească, fiindcă el nu știa carte. Rinconete îl deschise și văzu că pe prima pagină stătea scris :

„Planul înjunghierilor de făcut săptămîna asta.

Cea dintîi, asupra negustorului de la răspîntie : prețuiește cincizeci de scuzi. S-au primit arvună treizeci cinstit numărați. Zecutant, Chiquiznaque."

— Nu cred că mai e alta, fiule — zise Manglipodio — ; treci mai departe și uită-te unde zice : *„Planul ciomăgelilor"*. Și mai jos zicea :

„Crîșmarului din Alfalfa [137], douăsprezece ciomege barosane, a cîte un scud bucata. S-au dat bine socotite opt. Soroc, șase zile. Zecutant, Labă-de-fier."

— Ar putea fi ștearsă rubrica asta — zise Labă-de-fier —, pentru că diseară am s-o mîntui.

— Mai e ceva, fiule ? — zise Manglipodio.

— Da, alta — răspunse Rinconete — care zice așa : „Croitorului cocoșat poreclit Sticlete, șase ciomege barosane la cererea doamnei care a lăsat șiragul de mărgele. Zecutant, Ciuntitu."

— Tare mă mir — zise Manglipodio — cum de-a mai rămas rubrica asta în ființă ; fără doar și poate, Ciuntitu nu-i în toate apele lui, căci au trecut două zile de la soroc și nici nu s-a apucat de treabă.

— M-am întîlnit ieri cu el — zise Labă-de-fier — și mi-a spus că nu și-a făcut datoria din pricină că, bolnav fiind, cocoșatul a rămas în casă.

— Cred că așa a fost — zise Manglipodio —, pentru că altminteri Ciuntitu e, după mine, un slujbaș atît de conștiincios, încît, de n-ar fi fost o piedică atît de adevărată, ar fi dus la bun sfîrșit și ispravi mai dihai decît asta. Mai e ceva, băiețaș ?

— Nu, domnule — răspunse Rinconete.

— Atunci treci mai departe — zise Manglipodio —, și uită-te unde zice : „Planul batjocurilor obișnuite".

Trecu mai departe Rinconete și pe altă pagină găsi scris :

„Planul batjocurilor obișnuite, și anume : împroșcări din sticle, ungeri cu ulei de ienupăr, pironiri de tăbliță defăimătoare și coarne, zeflemele, sperieturi, tărăboaie și spintecări prefăcute, răspîndire de pamflete etc."

— Ce zice mai jos ? — zise Manglipodio.

— Zice — zise Rinconete — „ungere cu ulei de lemnăr la casa...".

— Nu citi casa, că știu unde e — răspunse Manglipodio —, și eu însumi sînt *factotum*-ul și săvîrșitorul acestei copilării, și s-au plătit ca arvună patru scuzi, iar costul e opt.

— Așa e — zise Rinconete —, totul stă scris aici, și chiar mai jos zice încă : „Pironire de coarne".

— Nu citi nici aici casa — zise Manglipodio —, nici unde, că-i de ajuns să-i batjocorim fără s-o strigăm în gura mare, altfel ne-ncărcăm rău cugetul. Eu unul mai bucuros aș pironi o sută de coarne și încă pe-atîtea tăbliță defaimătoare, de bună seamă dacă mi se plătește munca, decît s-o spun o singură dată, fie și mamei care m-a născut.

— Executantul acestei trebi e Năsulică [138].

— Gata, s-a făcut și plătit — zise Manglipodio. Vezi dacă mai e ceva, că, dacă nu mă-nșeală ținerea de minte, mai trebuie să fie-acolo o sperietură de douăzeci de scuzi ; s-a plătit jumătate și ezecutantă e toată obștea noastră, sorocul fiind toată luna în care sîntem, și-o vom duce la îndeplinire cuvînt cu cuvînt, fără să lipsească o virgulă, și-o să fie una din cele mai strașnice isprăvi din cîte s-au întîmplat în orașul și prin părțile astea de multă vreme. Dă-mi catastiful, flăcăiașule, știu că nu mai e nimic, și tot atît de bine știu că treaba merge foarte slab ; dar după vremurile astea au să vină altele și-o să avem de lucru mai mult decît am vrea, că nu se mișcă nici o frunză fără voia Domnului, și noi nu putem sili pe nimeni să se răzbune, cu atît mai mult cu cît fiecare la el acasă face pe viteazul și nu vrea să plătească făptuirea lucrării pe care o poate face el însuși cu mîna lui.

— Așa-i — zise atunci Scîlvisitu —. Cată însă domnia ta, domnule Manglipodio, și vezi ce porunci și ordine ai să ne dai, că se face tîrziu și afară se lasă arșița tot mai iute.

— Ce trebuie făcut — răspunse Manglipodio — este ca toți să se ducă la locurile lor și nimeni să nu se clintească pînă duminică, zi cînd ne vom aduna toți aici și vom împărți tot ce va fi căzut, fără a păgubi pe nimeni. Lui Rinconete *cel Bun* și lui Cortadillo le dăm ca district, pînă du-

minică, de la Turnul Aurului [139], în afara oraşului, pînă la portiţa Alcázarului, unde au să poată lucra cu şuleriile lor, şezînd liniştiţi, căci i-am văzut şi pe alţii mai puţin dibaci decît ei scoţînd zilnic peste douăzeci de reali în mărunţiş, başca argintul, cu o singură pereche de cărţi, ba şi asta cu patru cărţi mai puţin. Districtul o să vi-l arate Cîrligel, şi chiar dacă vă întindeţi pînă la San Sebastián şi San Telmo [140], nu-i bai, deşi după lege nimeni n-are voie să încalce domeniul altuia.

Cei doi îi sărutară mîna pentru hatîrul ce li se făcuse şi făgăduiră să-şi facă slujba bine şi cu credinţă, cu toată sîrguinţa şi cu prevedere.

Într-acestea, Manglipodio scoase din gluga mantiei o hîrtie împăturită pe care se afla lista confraţilor, şi-i spuse lui Rinconete să treacă acolo şi numele lui şi pe-acela al lui Cortadillo, dar, pentru că nu aveau călimară, îi dădu hîrtia s-o ia cu sine şi, la cel dintîi spiţer, să le scrie, zicînd : „Rinconete şi Cortadillo, confraţi ; noviciat, ioc ; Rinconete, şulerii ; Cortadillo, găinar", cu ziua, luna şi anul, trecînd sub tăcere părinţii şi locul de baştină.

Într-acestea, intră unul din pontagiii cei bătrîni şi zise :

— Vin să vă spun domniilor voastre că adineauri m-am întîlnit la Trepte cu Lupşor [141] din Málaga şi mi-a spus că şi-a desăvîrşit atît de mult meşteşugul, încît chiar cu cărţi nemăsluite l-ar lăsa fără o leţcaie pînă şi pe Satana în carne şi oase, şi că, deoarece se află cotonogit, nu vine acum să dea seama şi să facă obişnuita dovadă de supunere, dar că duminică va fi aici negreşit.

— Totdeauna am avut temei să cred — zise Manglipodio — că Lupşor ăsta are să fie neîntrecut în meşteşugul lui, fiindcă are cele mai bune şi mai potrivite mîini pe care ţi le-ai putea dori ; căci pentru a fi un bun meseriaş în îndeletnicirea ta, îţi fac la fel de mare trebuinţă uneltele de soi cu care să ţi-o duci la bun sfîrşit ca şi mintea cu care o-nveţi.

— Am mai dat nas în nas — zise bătrînul —, într-o casă de oaspeţi de pe strada Boiangiilor, cu Jidovul, în straie preoţeşti, care s-a dus să tragă acolo fiindcă prinsese de veste că-n aceeaşi casă locuiesc doi peruvieni [142], şi-ar vrea să vadă de nu s-ar putea să-i atragă la nişte foiţe, fie şi pe

bani puțini, că mai apoi s-ar putea s-ajungă și la mulți. Mai zice că duminică nu va lipsi de la adunare și va da socoteală despre sine.

— Și Jidovul ăsta — zise Manglipodio — e un mare pișicher și știe multe. Au trecut destule zile de cînd nu l-am mai văzut, și nu-i bine ce face. Apăi, zău, dacă nu se-ndreaptă, i-aș putea feșteli tonsura, căci tîlharul ăsta nu-i mai popit decît e turcul și nu știe mai multă lătinie decît maică-mea. Mai e ceva nou ?

— Nu — zise bătrînul —, cel puțin, după cîte știu eu.

— Păi atunci să fie-ntr-un ceas bun — zise Manglipodio. Luați domniile voastre din sărăcia asta — și le împărți tuturora vreo patruzeci de reali —, și duminică să nu lipsească nimeni, că n-o să lipsească nimic din ce s-a strîns.

Îi aduseră cu toții noi mulțumiri, se îmbrățișară încă o dată. Sclivisitu cu Bucălata, Cataliga cu Labă-de-fier și Gologanca cu Chiquiznaque, învoindu-se ca pe înnoptate, după ce-și vor fi mîntuit treburile la tractir, să se întîlnească la Poloboaca acasă, unde spusese și Manglipodio că avea să vină, pentru a fi de față la inventarul coșului de rufe, după care avea să se ocupe de îndeplinirea și ștergerea rubricii privitoare la unsul cu ulei de ienupăr. Îi îmbrățișă pe Rinconete și pe Cortadillo și, binecuvîntîndu-i, le dădu drumul să plece, după ce le puse în vedere să nu aibă niciodată un loc de mas neschimbat și nici sălaș cunoscut, pentru că așa era bine pentru izbăvirea tuturora. Îi însoți Cîrligel și le arătă locurile fiecăruia, amintindu-le ca nu care cumva să lipsească duminică. fiindcă, după gîndul și credința sa, Manglipodio avea să dea citire unei prealegări de ezamen [143] cu privire la principiile artei lor. Zicînd acestea, plecă, lăsîndu-i pe cei doi tovarăși uimiți de cele văzute.

Rinconete, deși băiat încă, era foarte viol la minte și avea o fire bună, și cum îl însoțise pe taică-său în slujba lui de strigător de bule, deprinsese o vorbire îngrijită și-l pufnea rîsul cînd își aducea aminte de cuvintele pe care le auzise rostite de către Manglipodio și toți ceilalți din societatea-i și binecuvîntata lui obște, și mai virtos cînd în loc de *per modum sufragii* zisese *cu modru de naufragiu* și că *scoteau stupindul* în loc să zică *stipendiul* din ceea ce

adunau prin furt ; şi cînd Bucălata zisese că Sclivisitu e ca un *mariner din Tarpeia* şi un tigru din *Circania,* în loc să zică *Hircania,* pe lîngă alte mii de gugumănii de aceeaşi teapă cu acestea, ba chiar altele asemănătoare şi mai deocheate ; i se păruse cu deosebire hazliu s-o audă pe Bucălata zicînd că osteneala pe care şi-o dăduse ca să cîştige cei douăzeci şi patru de reali vrea să i-o treacă cerul la socoteală pentru a-i mai ierta din păcate[144]; şi, mai cu seamă, îl uimea siguranţa şi încrederea lor că aveau să meargă în cer dacă-şi îndeplineau fără greş sfintele îndatoriri, cînd ei erau atît de împovăraţi de furturi, asasinate şi huliri aduse Domnului. Şi rîdea şi de Poloboaca, baba aceea de treabă, care-şi lăsa coşul de rufe furat, pus la adăpost acasă la dînsa, şi se ducea să aprindă lumînări pe la icoane, crezînd că astfel avea să se ducă-n rai încălţată şi îmbrăcată. Nu-l mira mai puţin ascultarea şi respectul nutrit de toţi faţă de Manglipodio, care nu era decît un om barbar, necioplit şi fără suflet. Cugeta la cele citite în catastiful lui şi la îndeletnicirile la care se dedau cu toţii. În sfîrşit, i se părea cu totul neobişnuit ca într-un oraş atît de vestit ca Sevilla să fie o justiţie atît de nepăsătoare, încît aici să poată trăi aproape la lumina zilei o lume atît de păgubitoare şi atît de potrivnică firii înseşi, drept care îşi puse în gînd să-l sfătuiască pe ortacul său să nu zăbovească mult în viaţa aceea atît de rătăcită şi de rea, atît de neliniştită, de slobodă şi de stricată. Cu toate acestea însă, împins de anii săi cei puţini şi de puţina sa experienţă, o duse mai departe vreme de cîteva luni, răstimp în care trecu prin întîmplări care cer o scriere mai lungă, şi astfel lăsăm pentru alt prilej istorisirea vieţii şi minunilor sale, dimpreună cu acelea ale maestrului său Manglipodio, şi alte peripeţii de-ale infamei academii, căci toate ar fi vrednice de multă luare-aminte şi-ar putea sluji drept pildă şi sfat celor ce le-ar citi.

SPANIOLA ENGLEZOAICĂ

I

Printre capturile făcute de englezi în orașul Cádiz[145], Clotaldo, un cavaler englez, căpitan al unei escadre de nave, o dusese la Londra pe o fetiță în vîrstă de vreo șapte ani, împotriva voinței și fără știința contelui de Leste[146], care, cu mare sîrguință, poruncise ca fetița să fie căutată și înapoiată părinților, după ce aceștia i se plînseseră de lipsa fiicei lor și-i ceruseră ca, de vreme ce se mulțumea cu averile și punea în libertate persoanele, să nu fie tocmai ei atît de năpăstuiți, încît, aduși la sapă de lemn, să se vadă și fără fiica lor, care le era lumina ochilor și cea mai frumoasă copilă din tot orașul. Contele porunci să se dea un ordin de zi pe întreaga sa flotă pentru ca, sub amenințarea cu moartea, oricine va fi robit-o pe fetiță s-o dea înapoi, dar nici pedepsele, nici înfricoșările n-au fost de ajuns a-l face pe Clotaldo să-i dea ascultare, ci urmă s-o țină ascunsă pe corabia sa, îndrăgostit peste poate, deși creștinește, de neasemuita frumusețe a acelei Isabel, cum o chema pe fetiță. În cele din urmă, părinții ei rămaseră fără dînsa, triști și nemîngîiați, iar Clotaldo, vesel peste măsură, sosi la Londra și i-o încredință soției sale pe prea-frumoasa fetiță, ca pe o captură nespus de bogată.

Soarta cea bună vru ca toți cei din casa lui Clotaldo să fie catolici ascunși, deși în lume se prefăceau că urmează părerea reginei lor. Clotaldo avea un fiu, pe nume Ricaredo, în vîrstă de doisprezece ani, crescut de părinții săi în dragostea și frica lui Dumnezeu și învățat să rămînă neclintit în adevărurile credinței catolice.

Catalina, soția lui Clotaldo, nobilă creștină și doamnă înțeleaptă, o îndrăgi atît de tare pe Isabel, încît o creștea, o răsfăța și-o educa de parcă i-ar fi fost fiică bună, iar fetița era atît de înzestrată din fire, încît prindea cu ușurință tot ce-o învățau. Timpul și darurile o făcură treptat să le uite pe cele ce i le făcuseră părinții ei adevărați, dar nu într-atîta încît să nu și-i mai amintească deloc, suspinînd adeseori de dorul lor, și cu toate că învăța limba engleză, nu uita nici spaniola, deoarece Clotaldo avea grijă să-i aducă acasă, în taină, spanioli care să stea de vorbă cu dînsa. În felul acesta, după cum s-a spus, vorbea limba engleză ca și cum s-ar fi născut la Londra.

După ce-o învățară toate dichisurile lucrului de mînă, pe care o fată de familie bună poate și trebuie să-l știe, o învățară să citească și să scrie mai mult decît potrivit. Culmea însă o atinse în cîntatul la toate instrumentele îngăduite unei femei, și aceasta cu toate desăvîrșirile trebuincioase în muzică, însoțind-o cu un glas dăruit de cer și atît de frumos, că încînta ori de cîte ori cînta.

Toate aceste haruri, dobîndite și adăugate harului firesc, aprinseră încetul cu încetul inima lui Ricaredo, pe care dînsa îl iubea și-l slujea ca pe fiul stăpînului său ; la început iubirea îl fură cu un fel de desfătare și de dulce zăbavă la vederea frumuseții fără seamăn a Isabelei și la însemnarea virtuților și harurilor ei fără de sfîrșit, iubind-o ca pe o soră, fără ca dorințele să-i iasă dintre hotarele cinstite și virtuoase. Dar pe măsură ce Isabel creștea, căci și împlinise doisprezece ani cînd începuse Ricaredo să se perpelească, bunăvoința aceea dintîi, dulcea zăbavă și desfătarea de-a o privi se preschimbară în dorințe cum nu se poate mai arzătoare de a se bucura de dînsa și de-a o avea, fără a năzui însă la asta prin alte mijloace decît devenindu-i soț, deoarece de la neasemuita curăție dovedită de Isabela, cum îi spuneau ei, nu te puteai aștepta la altceva, și nici el, chiar de i-ar fi dat mîna, n-ar fi vrut să se aștepte, pentru că firea sa nobilă și prețuirea pe care o avea față de Isabela nu îngăduiau nici unui gînd rău să-i prindă rădăcini în suflet.

De mii de ori se hotărî să-și dea în vileag simțămîntul față de părinții săi și tot de-atîtea ori nu-și încuviință ho-

tărîrea, deoarece știa că era menit de ei să devină soțul unei foarte bogate și nobile fecioare scoțience, creștină tainică și ea, așijderea lor ; și era limpede, după cum spunea el, că n-aveau să se-nvoiască să dea unei roabe, dacă Isabelei i se putea da numele acesta, ceea ce puseseră de mult la cale să-i dea unei domnițe ; și astfel, buimac și îngîndurat, neștiind pe ce drum s-o apuce ca să-și vadă împlinită dorința cea bună, ducea o asemenea viață, încît fu cît pe ce să și-o piardă. Părîndu-i-se că ar fi însă o mare lașitate să accepte moartea fără a fi încercat să găsească vreun leac suferinței sale, se însufleți și-și luă inima în dinți ca să-și mărturisească Isabelei gîndul.

Toți cei din casă erau mîhniți și tulburați de boala lui Ricaredo, care de toți era iubit, iar de părinții săi cum nu se poate mai mult, atît pentru că nu aveau alt fecior, cît și pentru că o meritau din plin multa-i virtute precum și curajul și mintea lui ascuțită ; doctorii nu-i dibuiau boala, iar el nu îndrăznea și nu voia să le-o dezvăluiască.

În sfîrșit, pornit să treacă peste toate piedicile pe care și le închipuia, într-o zi, cînd Isabela intră să-l slujească, văzînd-o singură, îi spuse cu glas pierit și limbă împleticită :

— Frumoasă Isabela, marele merit, marea virtute și marea ta frumusețe m-au adus în starea în care mă vezi ; dacă nu vrei să-mi las viața în mîna celor mai crunte dureri ce se pot închipui, răspundă și dorința ta bunei mele dorințe, aceasta nefiind alta decît să mi te fac soție fără știrea părinților mei, care teamă mi-e că, necunoscînd așa cum cunosc eu ce ți se cuvine după merit, au să-mi tăgăduiască binele pe care eu pun atîta preț. Dacă-mi dai cuvîntul că ai să fii a mea, ți-l dau și eu acum, ca un creștin adevărat și catolic, să fiu al tău, astfel încît, deși nu voi ajunge, și nici nu voi încerca să ajung să mă bucur de tine pînă cînd nu voi avea binecuvîntarea Bisericii și a părinților mei, gîndul că ești fără doar și poate a mea va fi destul ca să-mi dea sănătate și să mă ție vesel și mulțumit pînă ce va sosi clipa fericită după care tînjesc.

Cît timp vorbi Ricaredo, Isabela îl ascultă cu ochii plecați, arătînd cu acel prilej că de-o seamă cu frumusețea îi era curăția, și cu mare-i cumințenie, sfiala.

Şi astfel, văzînd că Ricaredo tăcu, ea, curată, frumoasă şi cuminte, îi răspunse precum urmează :

— De cînd a vrut asprimea sau îndurarea cerului, căci nu ştiu pe seama căreia din aceste extreme s-o pun, să fiu smulsă de lîngă părinţii mei, domnule Ricaredo, şi dată părinţilor domniei tale, recunoscătoare pentru nenumăratele dovezi de bunăvoinţă pe care mi le-au făcut, m-am hotărît ca voia mea să nu se abată niciodată de la voinţa lor, şi astfel, fără aceasta, mi-aş socoti ca pe o soartă nu bună, ci rea, nepreţuita bunăvoinţă ce vrei să-mi arăţi. De-ar fi să fiu cu ştirea lor atît de norocoasă încît să te merit, încă din clipa aceasta îţi dăruiesc simţămîntul îngăduit de dînşii, iar cîtă vreme va mai întîrzia ori nu va fi să fie, dorinţele domniei tale să ştie neslăbit că ale mele fi-vor veşnice şi curate şi-ţi vor dori nestrămutat tot binele pe care ţi-l poate da cerul.

Aici puse capăt Isabela vorbelor sale cinstite şi cuminţi, şi aici începu însănătoşirea lui Ricaredo şi începură să renască nădejdile părinţilor lui, care, în timpul cît el bolise, zăcuseră moarte.

Cei doi se despărţiră cu multă curtenie, el cu lacrimi în ochi, ea cu uimire în suflet văzîndu-l pe-al lui Ricaredo atît de subjugat iubirii pentru dînsa, după care acesta, sculîndu-se din pat, ca prin minune după cum li se păru părinţilor săi, nu vru să-şi mai ţină mult timp ascunse gîndurile faţă de dînşii, şi-astfel, într-o bună zi, şi le destăinui mamei sale, spunîndu-i, la sfîrşitul vorbirii, care fu îndelungată, că dacă nu-l căsătoresc cu Isabela, a i-o refuza pe ea ori a-l da morţii era totuna.

Cu asemenea vorbe, cu asemenea elogii ridică în slavă Ricaredo virtuţile Isabelei, încît mamei sale i se păru că Isabela ar fi fost cea amăgită dacă l-ar fi luat de bărbat pe feciorul ei. Îi dădu fiului ei nădejdi bune cum că avea să-l înduplece pe tatăl lui pentru a încuviinţa cu plăcere ceea ce dînsa şi încuviinţase ; şi aşa a fost, căci spunîndu-i bărbatului aceleaşi vorbe pe care i le spusese şi ei fiu-său, îl îndemnă să vrea ceea ce fiul lor dorea atît de mult şi să născocească scuze care să împiedice căsătoria pusă aproape la cale cu fecioara din Scoţia.

La vremea aceea, Isabela avea paisprezece și Ricaredo douăzeci de ani, și la vîrsta aceasta atît de verde și înfloritoare, multa cumințenie și înțelepciunea lor cunoscută îi făceau bătrîni. Patru zile mai lipseau pînă la aceea cînd părinții lui Ricaredo voiau ca fiul lor să-și plece grumazul sub jugul cel sfînt al căsniciei, socotindu-se înțelepți și prea norocoși că și-o aleseseră drept fiică pe însăși prizoniera lor, întrucît îi prețuiau mai mult zestrea virtuților decît marea bogăție cu care li se îmbia scoțianca ; pregătirile de sărbătoare erau în toi, rudele și prietenii fuseseră poftiți și nu mai lipsea nimic altceva decît să aducă învoiala lor la cunoștința reginei, pentru că, fără voia și consimțămîntul său nu se poate săvîrși nici o căsătorie printre cei cu sînge ilustru, dar, neîndoindu-se de încuviințare, întîrziaseră să i-o ceară.

Zic, dar, că așa stînd toate lucrurile, cînd mai erau doar patru zile pînă la cea a nunții, într-o după-amiază întreaga bucurie le-a fost tulburată de către un trimis al reginei, care îi puse în vedere lui Clotaldo că maiestatea sa îi poruncea ca a doua zi de dimineață s-o aducă în fața sa pe prizoniera lui, spaniola din Cádiz.

Clotaldo îi răspunse că va face foarte bucuros ceea ce îi poruncea maiestatea sa. Trimisul plecă și lăsă inimile tuturora pline de uluire, de tulburare și frică.

— Vai — zicea doamna Catalina —, dacă află regina că am crescut-o pe fata asta în legea catolică și de-aici ajunge să tragă încheierea că toți cei din casa asta sîntem creștini ! Păi dacă regina o întreabă ce a-nvățat în cei opt ani de cînd e prizonieră, ce-o să poată răspunde sărmănuța de ea ca să nu ne osîndească, oricît de mare i-ar fi cumințenia ?

Auzind acestea, Isabela îi spuse :

— Să nu te frămînte, nicicum, stăpînă, temerea aceasta, căci eu am încredere că, în clipa aceea, cerul, prin dumnezeiasca-i milostenie, are să-mi dea asemenea cuvinte, încît, nu numai să nu vă osîndească, ci să fie și în folosul domniilor voastre.

Ricaredo tremura, ca și cum ar fi presimțit o nenorocire. Clotaldo căuta mijloace ca să-și dea curaj în multa-i temere și nu le găsea decît în marea sa încredere în Dum-

nezeu și în prudența Isabelei, căreia îi ceru stăruitor să caute pe toate căile cu putință a nu-i osîndi în calitate de catolici, căci deși în duh erau gata să sufere martiriul, trupul slăbănog respingea totuși un asemenea drum amar.

O dată și de multe ori îi încredință Isabela să fie siguri că din pricina ei nu avea să se întîmple nimic după temerea și bănuiala lor. Deoarece chiar dacă ea nu știa atunci cum avea să răspundă la întrebările ce aveau să i se pună în asemenea împrejurare, trăgea nădejde vie și neîndoioasă că avea să răspundă astfel, încît, precum mai spuse e, răspunsurile aveau să-i slujească drept chezășie.

Noaptea aceea ținură sfat despre multe lucruri, îndeosebi despre împrejurarea că regina, de-ar fi știut că erau catolici, nu le ar fi trimis o înștiințare atît de blîndă, de unde se putea trage încheierea că nu voia decît s-o vadă pe Isabela, a cărei frumusețe și-ale cărei înzestrări fără seamăn vor fi ajuns la urechile sale, ca și la ale tuturor celor din oraș ; dar și numai pentru că nu i-o înfățișaseră pînă atunci se făcuseră vinovați, vină de care găsiră cu cale să se dezvinovățească spunînd că, din clipa cînd intrase sub puterea lor, o aleseseră și o desemnaseră drept soție a fiului lor Ricaredo. Și de-aici ieșeau însă vinovați, pentru că hotărîseră căsătoria fără învoirea reginei, deși vina asta nu li se părea vrednică de o pedeapsă grea.

Cu asta se mai mîngîiară și rămaseră înțeleși ca Isabela să nu se ducă îmbrăcată umil, ca o prizonieră, ci ca soție, cum și era, a unui soț atît de nobil precum fiul lor. Hotărîți în această privință, a doua zi o îmbrăcară pe Isabela după moda spaniolă, cu o rochie lungă de atlaz verde cu despicături și căptușită cu zarafir bogat, iar despicăturile împodobite cu „ș"-uri de mărgăritare și presărată peste tot cu perle nespus de bogate ; colier și cordon de diamante, și cu evantai, după moda nobilelor doamne spaniole ; însești cosițele ei, dese, bălaie și lungi, împletite și stropite cu diamante și mărgăritare, îi slujeau drept acoperămînt. Cu această gătează cum nu se poate mai bogată, cu înfățișarea ei mîndră și miraculoasa-i frumusețe, Isabela se arătă în ziua aceea Londrei într-o caleașcă elegantă, și purtă cu sine, atîrnînd de vederea-i, sufletele și ochii tuturor celor ce o priveau. O însoțeau Clotalde,

soția lui și Ricaredo în caleașcă, iar călare, numeroase și strălucite rubedenii de-ale lor. Clotaldo vru să-i facă toată această cinste prizonierei sale spre a sili-o pe regină să o trateze ca pe soția feciorului său.

Ajunși, dar, la palat și într-o sală mare unde se afla regina, Isabela intră acolo, dînd despre sine cea mai frumoasă vădire ce putea încăpea într-o închipuire. Sala era mare și spațioasă, iar după doi pași însoțitorii se opriră, Isabela mergînd înainte și, rămînînd singură, apăru aidoma cum apare steaua căzătoare ce obișnuiește a se mișca prin regiunea focului în nopțile senine și liniștite sau aidoma unei raze de soare ce, la revărsatul zilei, se arată între doi munți.

Toate acestea păru, și chiar cometă, prognosticînd incendiul mai mult decît al unui singur suflet din cele ce se aflau acolo și pe care dragostea le aprinse cu razele celor doi sori frumoși ai Isabelei, care, plină de umilință și curtenie, merse de îngenunchie în fața reginei și-i spuse în limba engleză :

— Dcie-și Maiestatea voastră mîinile acestei slugi a voastre, care de azi încolo se va socoti mai degrabă stăpînă, de vreme ce a fost atît de norocoasă, încît a ajuns să vă vadă măreția.

Regina rămase o bună bucată de vreme privind-o, fără a-i spune o vorbă, și părîndu-i-se, după cum avea să-i spună mai tîrziu cameristei sale, că avea înaintea ochilor un cer înstelat, ale cărui stele erau multele mărgăritare și diamante purtate de Isabela, frumosu-i chip și ochii ei soarele și luna, și ea toată, o nouă minune de frumusețe.

Doamnele de onoare ce-o însoțeau pe regină ar fi vrut să fie numai ochi, ca să nu le scape nimic de privit la Isabela. Care-i lăuda vioiciunea ochilor, care culoarea obrajilor, care mîndrețea trupului, care dulceața graiului, găsindu-se și una care, din pizmă curată, zise :

— E bine spanioloaica, dar nu mă mulțumesc hainele ei.

După ce i se mai potoli nițel uimirea, regina îi spuse Isabelei, punînd-o să se ridice :

— Vorbește-mi în limba spaniolă, copilă, căci o înțeleg bine[157] și-mi va face plăcere.

Și, întorcîndu-se către Clotaldo, spuse :

— Clotaldo, rău m-ai păgubit ținîndu-mi atîția ani sub obroc această comoară, dar e atît de bogată, că ți-a stîrnit lăcomia ; acum ești silit să mi-o înapoiezi, fiindcă îmi aparține de drept.

— Stăpînă — răspunse Clotaldo —, e mult adevăr în ceea ce spune Maiestatea voastră ; îmi recunosc vina, dacă vină e, de a fi păstrat comoara asta ca să ajungă la desăvîrșirea cuvenită pentru a se arăta în fața ochilor Maiestății voastre, iar acum cînd a ajuns, aveam de gînd s-o aduc sporită, cerînd învoire Maiestății voastre ca Isabela să fie soția fiului meu Ricaredo, și să vă dau, înaltă Maiestate, prin ei doi, tot ce vă pot da.

— Pînă și numele mă mulțumește — răspunse regina —; nu mai lipsea decît s-o cheme Isabela *Spaniola* ca să nu-mi mai rămînă de dorit nici o desăvîrșire într-însa. Ia seama însă, Clotaldo, că fără învoirea mea i-ai făgăduit-o feciorului domniei tale.

— E adevărat, doamnă — răspunse Clotaldo —, dar am făcut-o încredințat că numeroasele și deosebitele slujiri aduse de mine și de înaintașii mei acestei coroane ar putea dobîndi de la Maiestatea voastră și alte bunăvoințe mai anevoioase decît învoirea aceasta, cu atît mai mult cu cît fiul meu nici nu s-a căsătorit încă.

— Nici nu se va căsători — zise regina — cu Isabela pînă cînd n-o va merita prin el însuși ; vreau să spun că nu vreau să-i folosească întru aceasta nici slujirile domniei tale, nici ale înaintașilor săi ; el însuși cată a se pregăti să mă slujească și să merite prin el însuși acest odor, căci o și prețuiesc ca și cum ar fi copila mea.

Cum auzi acest din urmă cuvînt, Isabela căzu iarăși în genunchi înaintea reginei, spunîndu-i pe limba castiliană :

— Nenorocirile ce aduc asemenea pagube, serenisimă stăpînă, trebuie socotite mai curînd noroace decît năpaste ; de vreme ce Maiestatea voastră mi-a dat numele de copilă a voastră, de ce rele m-aș mai putea teme sau ce fericiri n-aș putea nădăjdui ?

Cu atîta grație și farmec spunea Isabela tot ce spunea, încît regina o îndrăgi peste măsură și porunci să rămînă

în slujba ei, încredințîndu-i-o unei mari doamne, marea sa cameristă, ca s-o învețe felul ei de viață.

Ricaredo, care văzu că i se ia viața odată cu Isabela, fu cît pe ce să-și piardă judecata, și astfel, tremurînd și cu spaimă, se duse și căzu în genunchi în fața reginei, căreia îi spuse :

— Ca să o slujesc pe Maiestatea voastră nu-i nevoie să fiu îmboldit cu alte răsplăți decît cele dobîndite de către părinții și strămoșii mei pentru că și-au slujit regii. Dar dacă Maiestatea voastră dorește să o slujesc cu noi dorințe și ambiții, aș vrea să știu în ce fel și prin ce îndeletnicire voi putea arăta că-mi îndeplinesc îndatorirea pe care mi-o dă Maiestatea voastră.

— Două nave — răspunse regina — sînt gata de plecare într-o expediție corsărească și comandant peste amîndouă l-am numit pe baronul de Lansac ; pe domnia ta te fac căpitan al uneia din ele, pentru că sînt încredințată că sîngele din care te tragi va ține locul anilor puțini ai domniei tale ; și gîndește-te bine la favoarea ce-ți fac, deoarece prin ea îți dau prilej ca, arătîndu-te la înălțimea a ceea ce ești, slujindu-ți regina, să-ți dovedești meritele minții și ale persoanei domniei tale și să dobîndești cea mai bună răsplată pe care, după părerea mea, ți-ai fi putut-o alege domnia ta însuți ; eu voi fi strajă Isabelei, deși ea arată că straja cea mai adevărată îi va fi însăși curăția ei. Du-te cu Dumnezeu, căci dacă pleci îndrăgostit, după cum cred, îmi făgăduiesc izbînzi mari de pe urma isprăvilor domniei tale ; norocos ar fi regele luptător care ar avea în oastea sa zece mii de soldați îndrăgostiți, care ar trage nădejde că răsplata victoriilor lor va să fie putința de a se bucura de iubitele lor. Ridică-te, Ricaredo, și vezi dacă ai sau vrei să-i spui ceva Isabelei, pentru că mîine are să aibă loc plecarea domniei tale.

Ricaredo sărută mîinile reginei, prețuind cum se cuvenea hatîrul făcut de dînsa, și-apoi merse de îngenunchie în fața Isabelei și, vrînd să-i vorbească, nu izbuti, fiindcă i se puse un nod în gît care-i legă limba, iar lacrimile îi năvăliră în ochi și el se strădui să și le-ascundă cît fu în stare, dar cu toate acestea nu și le putu ascunde de ochii reginei, aceasta zicînd :

— Nu-ţi fie ruşine, Ricaredo, să plîngi, şi nici nu te dispreţui de a fi dat în împrejurarea aceasta semne atît de gingaşe ale inimii domniei tale, căci una e să lupţi cu duşmanii şi alta să-ţi iei rămas bun de la fiinţa iubită. Îmbrăţişează-l, Isabela, pe Ricaredo, şi dă-i binecuvîntarea dumitale, fiindcă simţirea lui o merită din plin.

Isabela, rămasă fără grai şi uluită la vederea durerii şi umilinţei lui Ricaredo, pe care-l iubea ca pe soţul său, nu înţelese porunca reginei, ci prinse a vărsa lacrimi cu atîta neştiinţă de sine şi atît de liniştită şi de nemişcată, încît nu s-ar fi putut spune altfel decît că plînge o statuie de alabastru. Simţămintele celor doi îndrăgostiţi, atît de duioase şi atît de iubitoare, îi făcură să verse lacrimi şi pe mulţi dintre cei de faţă, iar Ricaredo, fără a mai scoate nici o vorbă şi fără a-i fi adresat vreuna Isabelei, după ce Clotaldo şi însoţitorii săi făcură o plecăciune reginei, ieşi din sală cu ei, plini toţi de compătimire, de ciudă şi de lacrimi.

Isabela rămase asemenea unei orfane ce tocmai şi-a îngropat părinţii şi temătoare ca nu cumva noua stăpînă să vrea a-i schimba obiceiurile în care o crescuse cea dintîi. În sfîrşit, rămase acolo, şi peste două zile Ricaredo întinse pînzele, sfîşiat, printre multe altele, de două gînduri care-l scoteau din minţi. Unul era gîndul că trebuia să facă isprăvi îndreptăţindu-l s-o merite pe Isabela, iar celălalt, că nu putea face nici una dacă ar fi fost să-şi respecte crezul catolic, care-l oprea să tragă spada împotriva catolicilor, iar de n-o trăgea, avea să fie socotit fie drept creştin, fie drept laş, şi toate acestea erau în paguba vieţii şi ridicau stavilă în calea ambiţiei sale. Dar, în sfîrşit, se hotărî să pună plăcerea de a fi îndrăgostit înaintea celei de a fi catolic, şi-n adîncul inimii ruga cerul să-i hărăzească prilejuri în care, fiind şi viteaz, să poată fi şi creştin, izbutind s-o mulţumească pe regina sa şi s-o merite pe Isabela.

Şase zile plutiră cele două vase cu vînt prielnic, urmînd drumul insulelor Azore, meleaguri pe unde niciodată nu lipsesc fie nave portugheze din Indiile Orientale, fie unele abătute, ce-au pierdut drumul spre cele Occidentale. Şi la sfîrşitul celei de-a şaptea zile se pomeniră izbiţi de un

vînt năpraznic, ce poartă în Marea Oceană[168] alt nume decît în Mediterana, unde i se zice de Miazăzi, care vînt s-a dovedit atît de neslăbit şi atît de tare, încît, fără a le mai îngădui să tragă la ţărmul insulelor, îi sili să alerge către Spania. şi în apropierea coastelor ei, la gura strîmtorii Gibraltar, descoperiră trei nave, una puternică şi mare, iar celelalte două mici : corabia lui Ricaredo se îndreptă spre nava-comandant spre a şti dacă generalul voia să pornească la atac împotriva celor trei nave pe care le zăriseră. dar înainte de-a ajunge, văzu înălţîndu-se pe arborele gabier mare un steag negru şi, apropiindu-se şi mai mult. auzi răsunînd pe navă goarne şi trompete mohorîte, semne limpezi că murise fie generalul, fie alt nobil de pe corabie. Cu această spaimă, se apropiară cît să-şi poată vorbi. ceea ce nu mai făcuseră de la plecarea din port. Se înălţară glasuri de pe nava-comandant, cerîndu-i căpitanului Ricaredo să treacă la bordul ei, fiindcă generalul murise noaptea trecută de apoplexie. Toţi se întristară, fără numai Ricaredo, care se bucură nu de răul generalului său. ci văzînd că rămînea el liber să comande cele două nave. întrucît aşa poruncise regina, ca, în lipsa generalului, să-i ia locul Ricaredo, aşa că acesta trecu sprinten pe nava-comandant, unde-i găsi pe unii plîngîndu-l pe generalul răposat şi pe alţii bucurîndu-se de cel în viaţă ; în cele din urmă, şi unii, şi alţii i se supuseră numaidecît şi-l aclamară ca general printr-o scurtă ceremonie, altceva neîngăduindu-le două dintre cele trei nave pe care le descoperiseră, şi care, îndepărtîndu-se de cea mare, se îndreptau către cele două corăbii ale lor.

Văzură curînd că erau galere, şi anume turceşti, după semilunele de pe steaguri, ceea ce-l bucură tare mult pe Ricaredo, întrucît i se părea că, dacă i-o îngăduia cerul, putea face o pradă însemnată, fără să aducă atingere nici unui catolic. Cele două galere turceşti se apropiară ca să recunoască navele engleze, care nu purtau însemnele Angliei. ci pe cele ale Spaniei, ca să înşele pe oricine s-ar apropia ca să le recunoască, spre a nu fi luate drept nave de corsari. Turcii crezură că aveau de-a face cu corăbii abătute din drumul Indiilor şi că le puteau cuceri lesne.

Se apropiară încetul cu încetul, și Ricaredo le lăsă anume să vină, pînă cînd le avu în bătaia tunurilor sale, cărora le porunci să deschidă focul într-o clipă atît de nimerită, încît cu cinci ghiulele lovi în plin una din galere, cu atîta furie, încît o sfărîmă toată la mijloc ; numaidecît luă bandă [149] și începu să se scufunde fără scăpare. Cealaltă galeră, văzînd cumplitul deznodămînt, îi veni în ajutor cu mare grabă și-o duse la adăpostul navei celei mari. Dar Ricaredo, cu corăbiile-i iuți și ușoare, plutind înainte și înapoi de parcă ar fi avut vîsle, porunci să fie încărcată iarăși toată artileria și-i urmări pînă la navă, împroșcîndu-i cu nenumărate ghiulele.

De îndată ce ajunseră lîngă corabie, cei de pe galera deschisă își părăsiră vasul și căutară să se refugieze pe corabie. Ricaredo, văzînd aceasta, în timp ce galera teafără era ocupată de cea înfrîntă, se năpusti asupră-i cu cele două corăbii ale sale și, fără a-i lăsa timp nici să facă volta, nici să se folosească de vîsle, o prinse la strîmtoare, așa încît turcii dădură și mai abitir să se adăpostească pe ea, nu ca să se apere, ci ca să-și salveze pînă una-alta măcar viețile.

Creștinii, care alcătuiau echipajele galerelor, smulgîndu-și belciugele și rupîndu-și lanțurile, amestecați cu turcii, se refugiară și ei pe corabie, și-n vreme ce se cățărau pe bordaj, cei de pe corăbii trăgeau cu archebuzele ca la țintă numai în turci, căci Ricaredo poruncise ca în creștini să nu tragă nimeni. Astfel, mai toți turcii fură uciși, iar pe cei ce apucară a se sui pe navă, creștinii, amestecați cu ei și folosindu-se chiar de armele lor, îi făcură harcea-parcea, căci puterea vițiilor, cînd cad, trece în slăbiciunea celor ce se ridică. Și așa, încălziți de gîndul că navele engleze erau spaniole, creștinii făcură minuni pentru libertatea lor. În cele din urmă, după ce-i omorîră pe aproape toți turcii, cîțiva spanioli se aplecară peste copastia navei și le strigară celor pe care-i credeau spanioli să vină și să se bucure de răsplata biruinței.

Ricaredo îi întrebă pe spaniolește ce navă era aceea. Îi răspunseră că era o corabie ce venea din Indiile portugheze, încărcată cu mirodenii și cu atîtea mărgăritare și diamante, încît făcea peste un milion în aur, și că din pricina furtunii fusese împinsă prin părțile acelea, distrusă

toată și lipsită de artilerie, deoarece o aruncaseră în mare, cu echipajul bolnav și aproape mort de sete și de foame, iar cele două galere, ce erau ale corsarului Mami Arnăutul [150], o capturaseră în ajun fără ca ea să se apere, și că, după cum auziseră spunîndu-se, întrucît nu puteau trece atîtea bogății pe cele două vase ale lor, o remorcau ca să o ducă pe rîul Larache [151], aflat prin apropiere.

Ricaredo le răspunse că dacă-și închipuiau cumva că cele două corăbii erau spaniole, se înșelau, căci nu erau decît ale doamnei regine a Angliei, veste ce-i puse pe gînduri și-i înfricoșă pe cei ce-o ascultară, crezînd, cum erau îndreptățiți să creadă, că dintr-o capcană căzuseră în alta. Ricaredo însă le spuse să nu se teamă de nimic rău și să fie siguri că-și vor redobîndi libertatea, cu condiția să nu încerce a se apăra.

— Nici nu-i cu putință să ne apărăm — răspunseră ei —, pentru că, după cum am spus, nava aceasta nu are artilerie și nici noi nu avem arme, așa încît sîntem siliți să apelăm la bunăvoința și mărinimia comandantului vostru. Căci ar fi drept ca acela care ne-a slobozit din nesuferita robie a turcilor să ducă și mai departe un hatîr și-o binefacere atît de mare, deoarece asta-l va putea face faimos în toate părțile, și vor fi nenumărate, unde are să ajungă vestea acestei victorii de neuitat precum și a generozității sale, ce ne dă mai multe temeiuri de nădejde decît de teamă.

Lui Ricaredo nu-i părură proaste vorbele spaniolului și, chemîndu-i la sfat pe cei de pe nava sa, îi întrebă ce s-ar putea face ca să-i trimită pe toți creștinii în Spania, fără a se vedea primejduiți ei înșiși de vreo întorsătură fatală dacă numărul lor mare i-ar fi însuflețit cumva să se răscoale.

Se auziră păreri cum că să-i treacă unul cîte unul pe nava lor și, pe măsură ce vor ajunge, să-i ucidă sub punte, și-n felul acesta să-i omoare pe toți și să ducă la Londra corabia cea mare, fără nici un fel de temere sau grijă.

La aceasta, Ricaredo răspunse :

— Deoarece Dumnezeu ne-a făcut o milostenie atît de mare, dîndu-ne atîta bogăție, nu vreau să-i răspund cu

suflet crud și nerecunoscător și nici nu-i bine ca ceea ce ai putea dezlega cu dibăcia, să dezlegi cu sabia, așa încît sînt de părere să nu moară nici un creștin catolic, nu pentru că aș ține la ei, dar pentru că țin tare mult la mine însumi, și aș vrea ca isprava de astăzi nici mie și nici vouă, care mi-ați fost tovarăși într-însa, să nu ne dea, amestecat cu numele de viteji, renumele de cruzi, fiindcă niciodată vitejiei nu i-a stat bine alături de cruzime. Ce trebuie făcut e ca toată artileria de pe una din navele acestea să fie trecută pe marea corabie portugheză, fără a lăsa pe navă alte arme sau altceva în afară de hrană și, echipînd corabia cu oamenii noștri, o vom duce în Anglia, iar spaniolii se vor duce în Spania.

Nimeni nu cuteză a se împotrivi propunerii lui Ricaredo, iar unii îl socotiră viteaz și mărinimos și cu înțelegere dreaptă ; alții îl judecară în sinea lor ca fiind mai catolic decît se cuvenea. Luînd, prin urmare, hotărîrea aceasta, Ricaredo trecu împreună cu cincizeci de archebuzieri pe corabia portugheză, toți cu ochii în patru și cu feștilele aprinse ; găsi pe corabie aproape trei sute de inși, dintre cei ce scăpaseră de pe galere. Ceru numaidecît registrul corăbiei și același om care-i vorbise înainte de la copastie îi răspunse și acuma, spunîndu-i că registrul fusese luat de corsarul de pe galere, care se înecase cu ele. Puse îndată troiul în ordine și, alipindu-și cea de-a doua navă de corabia cea mare, cu uimitoare iuțeală și cu ajutorul unor cabestane foarte puternice, trecură artileria de pe micul vas pe corabia cea mare.

Apoi, ținîndu-le o scurtă cuvîntare creștinilor, le porunci să treacă pe vasul părăsit, unde găsiră hrană din belșug, pentru mai bine de o lună și chiar pentru mai mulți oameni ; și pe măsură ce se îmbarcau, dădu fiecăruia cîte patru scuzi de aur spanioli, ce pusese să fie aduși de pe nava sa, pentru a-și acoperi măcar în parte nevoile cînd aveau să ajungă pe uscat, acesta fiind atît de aproape, încît se zăreau de acolo munții cei înalți Abila și Calpe [152].

Toți îi aduseră nesfîrșite mulțumiri pentru milostenia ce le-o făcea ; iar ultimul gata să se îmbarce fu acela ce vorbise în numele celorlalți și care-i spuse :

— M-aș socoti și mai norocos, viteazule cavaler, dacă m-ai lua cu tine în Anglia în loc să mă trimiți în Spania, pentru că, deși e patria mea și n-am plecat decît acum șase zile dintr-însa, nu pot găsi acolo altceva decît prilejuri de întristări și doruri. Află, domnule, că, odată cu pierderea Cádiz-ului, care s-a petrecut acum vreo cincisprezece ani [illegible] am pierdut o fiică, pe care englezii trebuie s-o fi dus în Anglia, și odată cu ea mi-am pierdut și tihna bătrîneții și lumina ochilor mei, cărora, de cînd n-au mai văzut-o pe ea, nu le-a mai fost dat să vadă niciodată ceva ce să le fie pe plac. Greaua mîhnire în care m-a lăsat pierderea ei, ca și cea a averii mele, ce mi-a dispărut de asemenea, m-au adus într-o asemenea stare, încît n-am mai vrut și nici n-am mai putut să mă îndeletnicesc cu neguțătoria, mulțumită căreia îmi cîștigasem faima de a fi cel mai bogat negustor din tot orașul. Și acesta era adevărul, căci în afară de credit, care îmi era de mai multe sute de mii de scuzi, averea dinăărătul porților casei mele făcea mai bine de cincizeci de mii de ducați. Am pierdut totul, dar n-aș fi pierdut nimic dacă n-aș fi pierdut-o pe fiica mea. După această nenorocire obștească și, în același timp, atît de privată, nevoia m-a hărțuit într-atîta, încît, nemaiputîndu-i face față, soția mea, femeia aceea tristă ce șade colo, și cu mine ne-am hotărît să plecăm în Indii, refugiu obștesc al săracilor cu inimi mari, și, îmbarcîndu-ne pe o navă curier acum șase zile, la plecarea din Cádiz aceste două vase de corsari au dat peste a noastră și ne-au luat robi, împrejurare ce ne-a împrospătat nenorocirea și ne-a întărit nenorocul, care ar fi fost și mai mare dacă acei corsari n-ar fi capturat corabia portugheză, fapt ce i-a ținut în loc, pînă cînd s-a întîmplat ceea ce văzuse și dînsul.

Ricaredo îl întrebă cum o chema pe fiica lui. El îi răspunse că Isabel.

Cu asta, Ricaredo își întări bănuiala ce-i încolțise, și anume că povestitorul era însuși tatăl iubitei sale Isabela; și, fără să-i dea vreo știre despre dînsa, îi spuse că-i va duce cu toată plăcerea, pe el și pe soția lui, la Londra, unde s-ar putea să afle vești despre cea căreia-i duceau dorul. Îi puse să treacă de îndată pe nava sa comandant, lăsînd pe corabia portugheză marinari și paznici destui. Chiar

noaptea aceea ridicară pînzele și se grăbiră să se depărteze de coastele Spaniei, și întrucît pe vasul robilor sloboziți se aflau și vreo douăzeci de turci, pe care Ricaredo îi pusese de asemenea în libertate, pentru a dovedi că se arată mărinimos datorită firii bune și sufletului său generos, iar nu mînat de iubirea pentru catolici, îi rugă pe spanioli ca la întîiul prilej ce li s-ar ivi să le dea slobozenie deplină și turcilor, care-i rămaseră și ei recunoscători.

Vîntul, ce dădea semne să fie prielnic și larg [151], începu să se potolească un pic, liniștirea lui stîrnind mare furtună de temeri printre englezi, care dădeau vina pe Ricaredo și pe generozitatea lui, spunîndu-i că cei sloboziți puteau duce în Spania vestea celor petrecute, iar dacă în port se aflau cumva galioane de război, o puteau porni în căutarea lor, aducîndu-i la ananghie și în primejdie de moarte.

Ricaredo știa bine că aveau dreptate, dar, biruindu-i pe toți cu vorbe bune, îi liniști ; mai mult însă îi domoli vîntul care porni iar să sufle cu puteri proaspete, astfel încît, dîndu-i toate pînzele, fără a mai fi nevoie să le strîngă și nici chiar să le slăbească, după nouă zile se văzură în dreptul Londrei și, cînd se-ntoarseră victorioși, trecuseră vreo treizeci de cînd plecaseră. Ricaredo nu voi să intre în port cu vădiri de bucurie, din pricina morții comandantului său, și astfel amestecă semnele vesele cu cele triste ; uneori răsunau goarne voioase, alteori trompete mohorîte ; uneori băteau tobele vesele și răsunau arme înfiorate, cărora le răspundeau cu semne triste și jalnice surlele.

De un catarg atîrna, răsturnat, un steag semănat cu semilune ; pe altul se vedea un stindard lung de taftă neagră, ale cărui vîrfuri sărutau apa. În cele din urmă, cu aceste extreme atît de potrivnice, intră doar cu nava sa pe fluviul Londrei, deoarece corabia nu găsi în el adîncimea ce să i-o îngăduie, drept care rămase pe mare, mai departe.

Aceste vădiri și semne atît de potrivnice umpleau de uimire poporul nesfîrșit ce-i privea de pe țărm. Cunoscură lesne, după anumite însemne, că nava aceea mai mică era

vasul-comandant al baronului de Lansac, dar nu puteau pricepe cum de se schimbase cealaltă navă în corabia puternică ce rămăsese pe mare.

Dar din această nedumerire îi scoase viteazul Ricaredo, care sări în barcă, înarmat cu toate armele, bogate și strălucitoare, și care, pe jos, și fără a mai aștepta altă suită afară de o mulțime nenumărată ce se ținea după dînsul, se duse la palat, unde regina, ieșind într-un pridvor, se și afla în așteptarea veștilor ce urmau a-i fi aduse despre nave. Împreună cu regina și cu celelalte doamne era și Isabela, îmbrăcată englezește, arătînd însă la fel de bine ca și în straiele castiliene. Înainte de a sosi Ricaredo, venise altcineva care o vesti pe regină cum că venea Ricaredo.

Isabela se înflăcără cînd auzi numele lui Ricaredo și-n aceeași clipă fu încercată de teamă și de speranță la gîndul întîmplărilor rele și bune ale venirii lui. Ricaredo era mare de stat, nobil și bine proporționat, și cum venea înarmat cu platoșă, umărar, grumăjer, brățare și pulpare, într-o armură milaneză cu unsprezece fețe [155], gravate și aurite, le apărea cum nu se poate mai mîndru tuturor celor ce-l priveau ; capul nu-i era acoperit de nici o chivără, ci de o pălărie cu bor larg, de culoare roșcată, cu o mare felurime de pene încrucișate după moda valonă ; spada lată, centironul scump, pantalonii șviițerești. Văzîndu-l cu această găteală și cu pasul lui apăsat, se găsiră unii care-l comparară cu Marte, zeu al bătăliilor, iar alții, îndemnați de frumusețea chipului său, se zice că l-au comparat cu Venus, care, ca să-i joace un renghi lui Marte, se străvestise chiar așa.

În sfîrșit, ajunse în fața reginei ; îngenunchind, îi spuse :

— Înaltă Maiestate, în virtutea norocului vostru și ca urmare a dorinței mele, după ce generalul de Lansac a murit din pricina unei apoplexii, iar eu am rămas în locul său mulțumită generozității voastre, norocul mi-a hărăzit două galere turcești care trăgeau după ele corabia aceea mare ce se zărește în larg. Le-am atacat, soldații voștri s-au bătut ca totdeauna ; am scufundat vasele corsarilor. Pe unul din ale noastre, în regescul vostru nume, le-am dat libertate creștinilor scăpați din mîna turcilor ; am adus cu

mine doar pe un bărbat şi o femeie de naţie spaniolă, care, după placul lor, au vrut să vină şi să vadă cu ochii lor măreţia voastră. Corabia e dintre cele ce vin din Indiile portugheze şi, din pricina unei furtuni, a ajuns să cadă în puterea turcilor care, cu puţină osteneală, sau, mai bine zis, fără, au cucerit-o şi, după spusele unor portughezi dintre cei ce veneau cu ea, preţul mirodeniilor şi-al altor mărfuri, perle şi diamante, ce se găsesc într-însa trece de un milion în aur ; nu ne-am atins de nimic şi nici turcii nu apucaseră s-o facă, deoarece totul a fost închinat de cer şi pus de mine sub pază pentru Maiestatea voastră, iar pentru un singur giuvaer ce-mi veţi da, vă voi rămîne dator cu încă zece corăbii, giuvaer pe care Maiestatea voastră mi l-a şi făgăduit, şi anume pe buna mea Isabela ; cu dînsa mă voi socoti bogat şi răsplătit, nu numai pentru această slujire, oricît ar fi ea, pe care am făcut-o Maiestăţii voastre, ci şi pentru multe altele pe care am de gînd să vi le fac, spre a plăti măcar o parte din întregul, aproape nesfîrşit, pe care mi-l oferă Maiestatea voastră prin acest giuvaer.

— Ridică-te, Ricaredo — răspunse regina — şi, crede-mă, dacă ar fi să ţi-o dau la preţul ei pe Isabela, aşa cum eu o preţuiesc, n-ai putea-o plăti nici cu ceea ce aduce corabia asta, nici cu tot ce a rămas în Indii. Ţi-o dau fiindcă ţi-am făgăduit-o şi fiindcă ea este vrednică de domnia ta şi domnia ta de dînsa. Numai bărbăţia domniei tale o merită ; dacă domnia ta ai păstrat giuvaerele de pe corabie pentru mine, eu ţi-am păstrat giuvaerul acesta pentru domnia ta, şi chiar de ţi-ar părea că nu fac mare lucru restituindu-ţi ceea ce-ţi aparţine, ştiu că-ţi fac astfel un mare hatîr ; căci odoarele ce le cumperi cu doruri, avîndu-şi preţuirea în sufletul cumpărătorului, atîta fac cît face un suflet, încît nu sînt bogăţii pe pămînt cu care să le preţuieşti. Isabela e a domniei tale, iat-o ; cînd vrei, o poţi lua în deplină stăpînire, şi cred că va fi şi pe placul ei, pentru că este cuminte şi va şti să cîntărească darul prietenesc pe care i-l faci, căci nu vreau să-l numesc hatîr, ci dar prietenesc, întrucît vreau să păstrez numai pentru mine faima că eu singură pot face hatîruri ; du-te de odihneşte-te şi vino să mă vezi mîine, căci vreau să-ţi aud

mai amănunţit isprăvile, şi adu-mi-i şi pe cei doi despre care zici că au vrut să vină de bunăvoie să mă vadă, căci vreau să le arăt mulţumirea mea.

Ricaredo îi sărută mîinile pentru multele hatîruri ce i le făcea.

Regina intră într-o încăpere, iar doamnele îl înconjurară pe Ricaredo, şi una dintre ele, care legase o mare prietenie cu Isabela, pe nume doamna Tansi [156], socotită drept cea mai cuminte, mai îndrăzneaţă şi mai glumeaţă dintre toate, îi spuse lui Ricaredo :

— Ce-i asta, domnule Ricaredo, ce-i cu armura aceasta? Îţi închipuiai oare că vii să te baţi cu vrăjmaşii domniei tale ? Zău, aici toate îţi sîntem prietene, fără numai doamna Isabela, care, ca spaniolă ce este, e silită să nu-ţi poarte bunăvoinţă.

— Aminteasc㠖şi doamna Tansi că îmi poartă niţică bunăvoinţă, căci dacă am rămas în amintirea ei — zise Ricaredo — ştiu că simţămintele îi vor fi bune, deoarece în marile-i merite, în mintea deosebită şi-n rara-i frumuseţe nu poate încăpea urîţenia nerecunoştinţei.

La care Isabela răspunse :

— Domnule Ricaredo, de vreme ce trebuie să fiu a domniei tale, e în căderea dumitale să obţii de la mine toată mulţumirea pe care o voieşti, ca răsplată a laudelor ce mi le-ai adus şi-a hatîrurilor ce ai de gînd să mi le faci.

Aceste vorbe cuviincioase şi altele asemenea lor a schimbat Ricaredo cu Isabela şi cu doamnele, printre care se afla o fetiţă de vîrstă fragedă, care nu făcu altceva decît să-l privească pe Ricaredo tot timpul cît stătu acolo; îi ridica pulparele, ca să vadă ce purta sub ele, îi pipăia spada şi, cu nevinovăţie de copilă, voia ca armura să-i slujească drept oglindă, venind să se privească-n ea cît mai de aproape, iar după ce plecă, ca spuse :

— Acuma, doamnelor, îmi închipui că războiul trebuie să fie ceva nespus de frumos, deoarece şi între femei bărbaţii înarmaţi arată bine.

— Şi încă ce bine ! — răspunse doamna Tansi —, iar dacă nu credeţi, uitaţi-vă la Ricaredo, arată ca şi cum însuşi soarele s-ar fi pogorît pe pămînt şi-ar merge pe stradă în veşmintele acelea.

R seara toate de vorba fetiței și de asemuirea nesăbuită a Tansiei, ba n-au lipsit nici clevetitori care socotiră drept o neobrăzare că Ricaredo venise la palat înarmat, deși alții îl scuzară, zicînd că o putea face în calitate de soldat, ca să-și arate vitejia chipeșă.

Părinții, prietenii și cunoscuții săi îl primiră pe Ricaredo cu dovezi de dragoste adîncă. În noaptea aceea se făcură petreceri obștești la Londra, în cinstea izbînzii lui.

Părinții Isabelei se și aflau acasă la Clotaldo, căruia Ricaredo îi spusese cine erau, cerîndu-i să nu le dea nici o veste despre Isabela pînă ce nu le-o dădea el însuși. Același consemn îl avură și doamna Catalina, mama sa, și toți slujitorii și slujitoarele casei. Tot în noaptea aceea, cu multe vase, șalupe și bărci și cu nu mai puțini ochi ce priveau toate acestea, începu descărcarea marii corăbii, care nici în opt zile nu izbuti să le dea mulțul piper și alte mărfuri nespus de bogate închise în pîntecele ei. În ziua ce urmă acestei nopți, Ricaredo merse la palat, ducîndu-i cu sine pe tatăl și pe mama Isabelei, îmbrăcați în straie noi, după moda englezească, și spunîndu-le că regina vrea să-i vadă. Ajunseră cu toții acolo unde regina stătea în mijlocul doamnelor sale, așteptîndu-l pe Ricaredo, pe care vru să-l măgulească și să-l ocrotească, ținînd-o lîngă dînsa pe Isabela, îmbrăcată în același veșmînt pe care-l purtase întîia dată, și arătînd acum nu mai puțin frumoasă decît atunci. Părinții Isabelei rămaseră uluiți și încremeniți la vederea unei asemenea întruniri de măreție și splendoare. Își opriră privirile asupra Isabelei și n-o recunoscură, deși inima, presimțind parcă fericirea ce le stătea atît de aproape, începu să li se zbată în piept, nu de o temere întristătoare, ci de nu știu ce desfătător, de nu înțelegeau ce poate fi.

Regina nu consimți ca Ricaredo să stea în genunchi în fața ei, ci îi porunci să se ridice și-l pofti să șadă pe un scaun fără spătar, pus acolo doar în acest scop, hatîr neobișnuit pentru firea trufașă a reginei, încît unul îi spuse altuia :

— Ricaredo nu șade azi pe scaunul pe care i l-au dat, ci pe piperul adus de el însuși.

Sări altul și zise :

— Acum se adevereşte ceea ce se spune îndeobşte, că darurile sfarmă stînci, fiindcă cele aduse de Ricaredo au înmuiat inima aspră a reginei noastre.

Sări altul şi zise :

— Acum, cînd e atît de bine înscăunat, vor cuteza unii, şi chiar mai mulţi, să-l facă de ocară.

Într-adevăr, de prilejul acelei noi cinstiri pe care i-o făcu regina lui Ricaredo se fo osi pizma ca să se nască în multe piepturi ale celor ce-l priveau, pentru că nu-i hatîr făcut de un suveran favoritului său ce să nu fie ca o lance care străpunge inima invidiosului.

Regina vru să afle de la Ricaredo, în chip amănunţit, cum se desfăşurase bătălia cu vasele corsarilor ; el povesti încă o dată, punînd victoria pe seama lui Dumnezeu şi-a braţelor viteze ale soldaţilor săi, pe care-i lăudă pe toţi laolaltă şi, distingînd unele fapte ale cîtorva ce se înălţaseră deasupra celorlalţi, o sili astfel pe regină să le facă tuturora hatîruri, şi îndeosebi celor deosebiţi ; iar cînd ajunse să povestească despre slobozenia pe care, în numele Maiestăţii sale, le-o dăruise turcilor şi creştinilor, spuse :

— Femeia şi bărbatul de colo — şi-i arătă pe părinţii Isabelei — sînt cei despre care vă spuneam ieri Maiestăţii voastre că, dornici să vă vadă măreţia, m-au rugat stăruitor să-i aduc cu mine ; sînt din Cádiz şi din ceea ce mi-au povestit, ca şi după ce am văzut şi observat la dînşii, ştiu că sînt oameni de neam şi merituoşi.

Regina le porunci să se apropie. Isabela îşi înălţă ochii ca să-i privească pe cei ce ziceau că sînt spanioli, şi încă din Cádiz, dornică să afle dacă nu cumva îi cunoşteau din întîmplare pe părinţii săi. De îndată ce Isabela îşi înălţă ochii, şi-i aţinti asupră-i şi maică-sa, stînd locului ca s-o privească mai cu luare-aminte, şi-n memoria Isabelei începură a se trezi nişte vestiri nedesluşite ce voiau să-i dea de înţeles că o mai văzuse cîndva pe femeia din faţa ei.

Tatăl ei era cuprins de aceeaşi tulburare, fără a se încumeta să se hotărască a da crezare adevărului pe care i-l arătau ochii. Ricaredo stătea cu ochii-n patru ca să vadă simţămintele şi mişcările pe care le făceau cele trei suflete şovăitoare şi descumpănite, stînd atît de nehotărîte între da-ul şi nu-ul recunoaşterii. Regina îşi dădu seama de uluirea celor doi şi chiar de neliniştea Isabelei, căci o văzu

asudînd şi ridicînd de multe ori mîna ca să-şi potrivească părul. Isabela dorea s-o audă vorbind pe-aceea despre care credea că e mama ei, gîndind că poate urechile ar s-oate-o din îndoiala în care o aruncaseră ochii.

Regina îi spuse Isabelei să le spună pe limba spaniolă femeii şi bărbatului aceluia să-i spună ce pricină îi făcuse să nu voiască a se bucura de libertatea dăruită de Ricaredo, cînd libertatea e lucrul cel mai iubit nu numai de către oamenii cu raţiune, dar chiar şi de către animale care sînt lipsite de ea.

Toate acestea o întrebă Isabela pe maică-sa, iar aceasta, fără un cuvînt de răspuns, rătăcită şi cu paşi aproape împletiţi, se apropie de Isabela şi, nemaiţinînd seama de respect, frică sau fereli curteneşti, duse mîna la urechea dreaptă a Isabelei şi descoperi o aluniţă neagră pe care-o avea acolo, ceea ce îi întări întru totul bănuiala şi, văzînd lămurit că Isabela era fiica ei, o strînse-n braţe şi strigă, zicînd :

— O, fiică a inimii mele, o scump odor al sufletului meu ! — şi, nemaiputînd urma, se prăbuşi fără cunoştinţă în braţele Isabelei.

Tatăl ei, la fel de duios pe cît de prevăzător, îşi vădi simţirea nu cu alte vorbe, ci doar vărsînd lacrimi, care-i scăldară în linişte chipul şi barba venerabilă.

Isabela îşi alipi chipul de cel al mamei sale şi întorcînd ochii către tatăl ei, îl privi în aşa fel, încît îl făcu să înţeleagă plăcerea şi mîhnirea ce-i umpleau sufletul văzîndu-i acolo.

Regina, uimită de asemenea întîmplare, îi spuse lui Ricaredo :

— Cred, Ricaredo, că după chibzuinţa domnici tale s-au orînduit vederile acestea, şi nu pot spune dacă au fost nimerite, deoarece ştim că la fel ucide o bucurie surprinzătoare cum ucide o tristeţe.

Şi zicînd acestea se întoarse către Isabela şi o îndepărtă de maică-sa, care, după ce i se aruncă cu apă pe faţă, îşi veni în simţire şi, ceva mai stăpînă pe minţile sale, căzu în genunchi în faţa reginei şi-i spuse :

— Iarte-mi Maiestatea voastră îndrăzneala, căci nu-i de mirare să leşini de bucuria găsirii unui odor atît de iubit.

Regina îi răspunse că are dreptate, drept tălmaci slujindu-i ca să fie înțeleasă, Isabela, care, după cum s-a povestit, și-a cunoscut părinții și părinții ei au cunoscut-o pe dînsa, iar acestora regina le ceru să rămînă la palat spre a putea pe îndelete să-și vadă fiica, și să-i vorbească, și să se veselească împreună cu ea. Ceea ce-l bucură mult pe Ricaredo, și din nou o rugă pe regină să-și țină cuvîntul dat de a i-o da, dacă într-adevăr o merita, iar dacă tot nu o merita, o implora să-i poruncească de îndată să se îndeletnicească și cu alte lucruri care să-l facă vrednic de a dobîndi ceea ce dorea.

Regina pricepu lesne că Ricaredo era mulțumit de sine și de marele-i curaj și că nu era nevoie de noi încercări pentru a-l cîntări, drept care-i spuse că peste patru zile avea să i-o încredințeze pe Isabela, făcîndu-le celor doi toată cinstea ce-i stătea în putere. Cu acestea, Ricaredo își luă rămas-bun, nespus de mulțumit de apropiata nădejde pe care o nutrea de-a o putea avea în puterea-i pe Isabela fără teama de-a o pierde, aceasta fiind suprema dorință a îndrăgostiților.

Timpul goni, dar nu cu iuțeala pe care ar fi dorit-o Ricaredo, întrucît cei ce trăiesc cu nădejdile făgăduielilor viitoare, își închipuie mereu că timpul nu zboară, ci umblă cu picioarele trîndăviei înseși. Dar, în sfîrșit, veni ziua, nu cînd Ricaredo gîndea să-și pună capăt dorințelor, ci să găsească în Isabela noi haruri care să-l îndemne s-o iubească și mai mult, de-ar fi fost cu putință mai mult. Dar în acel scurt răstimp, cînd el credea că nava ursitei sale bune alerga cu vînt prielnic spre portul dorit, soarta potrivnică stîrni pe marea lui o asemenea furtună, încît de mii de ori fu cît pe ce să-l înece.

Se întîmplă, așadar, că marea cameristă a reginei, sub a cărei îngrijire se afla Isabela, avea un fecior în vîrstă de douăzeci și doi de ani, pe nume contele Arnesto. Măreția stării sale, nobletea sîngelui, marea favoare de care se bucura mama lui din partea reginei, toate acestea, zic, îl făceau, mai mult decît se cuvenea, trufaș, înțepat și încrezut. Arnesto acesta, prin urmare, se îndrăgosti de Isabela atît de mistuitor, încît sufletul îi ardea ca para în lumina ochilor Isabelei și, deși în vremea cît Ricaredo lip-

sise îi dezvăluise cu anumite semne dorința sa, Isabela nu-l îngădui niciodată.

Și cu toate că respingerea și disprețurile de la începutul iubirilor obișnuiesc a-i face pe îndrăgostiți să se lase păgubași, asupra lui Arnesto lucrară dimpotrivă multele și cunoscutele dovezi de dispreț pe care i le dădu Isabela, fiindcă de gelozie se perpelea și curăția dînsei îl punea pe jăratic. Și cînd văzu că Ricaredo, după părerea reginei, o merita pe Isabela și că în scurt timp avea să-i fie încredințată drept soție, vru să-și facă seama, dar înainte de a recurge la un leac atît de mîrșav și de laș, vorbi cu maică-sa, spunîndu-i să o roage pe regină să i-o dea lui pe Isabela de soție, că de nu, să știe că moartea bătea la porțile vieții lui.

Camerista rămase uluită de vorbele fiului său și cum îi cunoștea asprimea firii nesăbuite și dîrzenia cu care i se înfigeau dorințele în suflet, se temu ca nu cumva dragostea lui să ia o întorsătură nefericită. Totuși, ca mamă, pentru care e firesc să dorească și să se străduiască pentru binele copiilor săi, îi făgădui odraslei sale să-i vorbească reginei, nu cu nădejdea de-a obține de la dînsa un lucru cu neputință, și anume să-și calce cuvîntul dat, ci pentru a nu zice că n-a încercat, cum faci într-o împrejurare deznădăjduită, cele din urmă leacuri.

Și fiind în dimineața aceea Isabela îmbrăcată din porunca reginei atît de bogat, încît pana nu se-ncumetă s-o povestească, și după ce însăși regina îi atîrnă la gît un șirag de mărgăritare dintre cele mai frumoase ce se găsiseră pe corăbie, prețuite la douăzeci de mii de ducați, și-i puse un inel cu diamant, prețuit la șase mii de scuzi, și în vreme ce toate doamnele se înfiorau la gîndul serbării așteptate cu prilejul apropiatei nunți, marea cameristă intră la regină și-o imploră în genunchi să amîne căsătoria Isabelei cu încă două zile, căci și numai cu acest hatîr pe care i l-ar face Maiestatea sa, ea s-ar socoti mulțumită și răsplătită de toate hatîrurile pe care le merita și le aștepta pentru slujirile sale.

Regina vru să știe mai întîi de ce-i cerea cu atîta înverșunare amînarea aceea ce mergea în chip atît de vădit împotriva cuvîntului pe care i-l dăduse lui Ricaredo, dar

camerista nu vru să i-o spună pînă cînd nu consimți să-i îndeplinească cererea, într-atîta era de dornică regina să afle pricina acelei rugăminți.

Și astfel, după ce camerista dobîndi ceea ce dorea deocamdată, îi povesti reginei despre dragostea fiului ei și cum se temea că de nu i-o dădeau de soție pe Isabela, avea să-și facă seama, ori să săvîrșească vreo faptă nesăbuită, și că acele două zile i le ceruse pentru a-i da putință Maiestății sale să cugete la un mijloc bun și potrivit spre a-l scăpa pe fiul ei.

Regina răspunse că, dacă nu-i pus în joc cuvîntul său regesc, n-are decît să găsească ieșirea dintr-un labirint atît de închis, dar că nimic în lume n-ar face-o să și-l calce și să înșele speranțele lui Ricaredo.

Camerista îi împărtăși răspunsul acesta fiului ei, care, fără a mai zăbovi o clipă, mistuit de focul iubirii și-al geloziei, se înarmă din cap pînă-n picioare și, pe un cal voinic și mîndru, se duse în fața casei lui Clotaldo și, cu mari strigăte, ceru să se arate la fereastră Ricaredo, care tocmai atunci se îmbrăcase în veșmintele de mire și era gata să plece la palat cu suita cerută de un atare act, dar auzind strigătele și spunîndu-i-se cine le scotea și-n ce chip venise, se arătă oarecum temător la o fereastră, și cum îl zări, Arnesto spuse :

— Ricaredo, ascultă cu luare-aminte ce vreau să-ți spun. Regina, stăpîna mea, ți-a poruncit să te duci s-o slujești și să faci isprăvi care să te facă vrednic de neasemuita Isabela ; te-ai dus și te-ai întors cu corăbiile doldora de aurul cu care socoți că ai putut s-o cumperi și s-o meriți pe Isabela, și chiar dacă regina, stăpîna mea, ți-a făgăduit-o, a făcut-o crezînd că la curtea sa nu mai e nimeni care s-o slujească mai bine decît tine și nici mai îndreptățit prin titlul său de noblețe să o merite, și aici se prea poate să se fi înșelat, și astfel, îmbrățișînd această părere, care pentru mine e adevăr dovedit, zic că nici n-ai făcut ceva care să te îndreptățească a o merita pe Isabela, nici nu vei putea face vreodată ceva ce să te înalțe la o asemenea fericire ; și avînd în vedere că nu o meriți, dacă vrei cumva să mă contrazici, te provoc la duel pe viață și pe moarte.

Contele tăcu și Ricaredo îi răspunse precum urmează :

— Cu nici un chip nu sînt dator să ies în întîmpinarea provocării domniei tale, domnule conte, fiindcă eu unul mărturisesc nu numai că n-o merit pe Isabela, ci și că n-o merită nici unul dintre cei ce trăiesc astăzi pe lume ; așa că, de vreme ce mărturisesc ceea ce spui și domnia ta, încă o dată zic că provocarea domniei tale nu mă privește ; o accept însă din pricina îndrăznelii pe care ai avut-o ca să mă provoci.

Zicînd acestea, plecă de la fereastră și-și ceru iute armele. Se tulburară părinții săi și toți cei ce veniseră să-l însoțească în drumul la palat ; printre cei mulți ce-l văzuseră pe contele Arnesto înarmat și-i auziseră strigătele de provocare se găsi și cineva care se duse la regină și-i povesti totul, iar aceasta porunci căpitanului gărzii sale să meargă și să-l aresteze pe conte. Căpitanul se grăbi atît de tare, încît ajunse chiar în clipa cînd Ricaredo ieșea din casă înarmat, cu armura cu care debarcase, și călare pe un cal frumos.

Cînd îl văzu pe căpitan, contele își închipui numaidecît cu ce scop vine și hotărî să nu se lase arestat, și, ridicînd glasul împotriva lui Ricaredo, zise :

— Vezi acum, Ricaredo, piedica ivită ; de vei avea poftă să mă pedepsești, mă vei căuta ; și după cît poftesc eu să te pedepsesc, te voi căuta de asemenea, și deoarece doi care se caută lesne se găsesc, să lăsăm pentru acel prilej împlinirea dorințelor noastre.

— Sînt mulțumit — răspunse Ricaredo.

Într-acestea sosi căpitanul cu toată garda sa și-i spuse contelui să se predea în numele Maiestății sale.

Contele răspunse că așa va face, dar nu ca să fie dus în altă parte decît în fața reginei.

Căpitanul se mulțumi cu aceasta și, luîndu-l în mijlocul gărzii, îl duse la palat în fața reginei, care apucase a fi înștiințată de către camerista sa despre marea dragoste nutrită de fiu-său pentru Isabela, iar camerista o implorase cu lacrimi în ochi să-l ierte pe conte, care, tînăr și îndrăgostit fiind, era supus chiar unor greșeli mai mari.

Sosi Arnesto înaintea reginei, iar dînsa, fără a sta de vorbă cu el, îi porunci să lepede sabia și să fie dus ca pri-

zonier într-un turn. Toate acestea sfîşiau inima Isabelei şi a părinţilor săi, care îşi vedeau atît de curînd tulburată marea tihnei lor. Camerista o sfătui pe regină, pentru a linişti nenorocirea ce se putea întîmpla între cimotiile ei şi cele ale lui Ricaredo, să înlăture pricina de la mijloc, şi anume pe Isabela, trimiţînd-o în Spania, după care ar înceta urmările de temut, iar la toate aceste temeiuri, îl adăugă şi pe acela că Isabela era catolică şi atît de creştină, încît nici una din încercările sale de-a o convinge, şi fuseseră multe, n-o putuseră clinti cîtuşi de puţin din pornirea-i catolică.

La acestea, regina răspunse că pentru asta o preţuia şi mai mult, deoarece ştia atît de bine să apere legea în care o crescuseră părinţii ei, iar cît despre trimiterea ei în Spania, să n-o mai pomenească, pentru că prezenţa ei frumoasă şi multele-i haruri şi virtuţi îi făceau mare plăcere şi că, fără nici o îndoială, dacă nu în ziua aceea, atunci în altă zi, tot trebuia să i-o dea de soţie lui Ricaredo, aşa cum îi făgăduise.

La această hotărîre a reginei, camerista rămase atît de nemîngîiată, încît nu-i mai răspunse nimic ; şi părîndu-i-se, aşa cum i se mai păruse odată, că dacă n-o înlătura pe Isabela de la mijloc nu mai era de găsit nici un mijloc spre a domoli firea cea aspră a fiului ei şi spre a-l îndupleca să facă pace cu Ricaredo, îşi puse-n cap să săvîrşească una din cele mai cumplite cruzimi ce-a putut încăpea vreodată în cugetul unei femei nobile, şi încă al uneia de rangul ei, şi anume hotărîrea ei a fost s-o ucidă cu otravă pe Isabela ; şi cum firea mai tuturor femeilor e să fie iuţi şi hotărîte, chiar în după-amiaza aceea o otrăvi pe Isabela cu o dulceaţă pe care i-o dădu, silind-o s-o ia, sub cuvînt că ar fi fost bună la apăsarea de inimă ce-o simţea.

Nu trecu mult timp după ce o luă, şi Isabelei începu a i se umfla limba şi gîtul, a i se înnegri buzele, a-i răguşi glasul, a i se înceţoşa ochii şi a i se crîncena pieptul : toate acestea, semne limpezi că fusese otrăvită.

Doamnele de onoare dădură fuga la regină, povestindu-i ce se întîmpla şi adeverindu-i că nelegiuirea aceea o săvîrşise camerista. Reginei nu i-a fost greu să creadă şi

merse numaidecît s-o vadă pe Isabela, care stătea să-şi dea duhul.

Regina porunci să fie chemaţi grabnic doctorii săi, iar pînă veniră ei, puse să i se dea o mare cîtime de prafuri de unicorn [158], împreună cu alte multe antidoturi pe care domnitorii cei mari obişnuiesc să le aibă la îndemînă pentru nevoi asemănătoare. Veniră doctorii şi întăriră leacurile, şi-o rugară pe regină s-o silească pe cameristă a spune ce fel de otravă îi dăduse, căci nu mai încăpea îndoială că ar fi otrăvit-o altcineva în afara ei. Ea mărturisi şi, cu ştirea asta, doctorii aplicară atîtea leacuri şi atît de eficace, încît cu ele şi cu ajutorul lui Dumnezeu, Isabela scăpă cu viaţă sau măcar cu speranţa de a scăpa.

Regina porunci să fie arestată camerista şi închisă într-o încăpere strîmtă din palat, cu gîndul de-a o pedepsi pe măsura crimei sale, deşi ea se dezvinovăţea, zicînd că prin uciderea Isabelei aducea o jertfă cerului, ştergînd de pe faţa pămîntului o catolică şi, odată cu ea, pricina încăierărilor fiului său. Veştile acestea triste, ajunse la urechile lui Ricaredo, îl duseră la un pas de pierderea minţilor ; aşa arătau lucrurile pe care le făcea şi vorbele tînguitoare cu care se jeluia. Pînă la urmă, Isabela nu-şi pierdu viaţa, dar în schimbul ei, firea o lăsă fără sprîncene, fără gene şi fără păr, cu faţa buhăită, tenul dus, pielea scorojită şi ochii lăcrimoşi. Pe scurt, rămase atît de urîtă, încît, aşa cum pînă atunci păruse un miracol de frumuseţe, acum părea un monstru de urîţenie. Cei care-o cunoşteau socoteau ca pe o nenorocire mai mare că scăpase în felul acesta decît dacă ar fi ucis-o veninul.

Cu toate acestea, Ricaredo i-o ceru reginei şi-o imploră să i-o dea lui ca s-o ducă la el acasă, pentru că dragostea ce i-o nutrea trecea de la trup la suflet ; şi că dacă-şi pierduse frumuseţea, Isabela nu se putea să-şi fi pierdut şi nesfîrşitele virtuţi.

— Aşa este — zise regina — ; ia-ţi-o, Ricaredo, şi ţine seama că duci un giuvaer nepreţuit, închis într-o cutie de lemn grosolan ; Dumnezeu ştie cît aş fi vrut să ţi-o dau aşa cum mi-ai încredinţat-o ; de vreme ce însă nu-i cu putinţă, iartă-mă, şi poate pedeapsa pe care am să i-o dau

celei ce-a săvîrşit atare crimă va îndestula oarecum dorinţa de răzbunare.

Mu'te-i spuse Ricaredo reginei, dezvinovăţind-o pe cameristă şi implorînd-o pe regină s-o ierte, întrucît dezvinovăţirile aduse erau de ajuns a face iertate şi mişelii mai mari. În sfîrşit, îi fură încredinţaţi Isabela şi părinţii ei, iar Ricaredo îi duse acasă la el, vreau să zic la părinţii lui; mărgăritarelor bogate şi diamantului, regina le adăugă alte giuvaere şi veşminte ce învederară cît de mult o iubea pe Isabela, care, vreme de două luni, rămase la fel de urîtă, fără a da nici un semn de reîntoarcere la frumuseţea dintîi, dar la sfîrşitul acestui răstimp începură a-i cădea cojile şi a-i apărea din nou tenul frumos.

În vremea aceasta, părinţii lui Ricaredo, părîndu-li-se cu neputinţă ca Isabela să-şi mai revină vreodată, hotărîră să trimită după fecioara din Scoţia, cu care se înţeleseseră, înainte de Isabela, să-l însoare pe Ricaredo, şi-o făcură fără ştirea lui, neîndoindu-se că frumuseţea prezentă a noii logodnice îl va face pe feciorul lor s-o dea uitării pe cea demult trecută a Isabelei, pe care aveau de gînd s-o trimită în Spania cu părinţii ei, dîndu-le atîta avere şi bogăţii, încît să le răscumpere toate pierderile din trecut. Nu trecu nici o lună şi jumătate cînd, fără ştirea lui Ricaredo, noua logodnică îi trecu pragul casei, cu o suită pe măsura ei, şi atît de frumoasă, încît, după ceea ce fusese odinioară Isabela, nu se mai găsea alta la fel de frumoasă în toată Londra.

Ricaredo se sperie la neaşteptata ivire a fecioarei, temîndu-se că sperietura şosirii ei avea să-i ia zilele Isabelei, şi astfel, ca să-şi potolească temerea, se duse la patul unde zăcea Isabela şi-o găsi în tovărăşia părinţilor săi, în faţa cărora spuse :

— Isabelă a sufletului meu, părinţii mei, din marea dragoste ce mi-o poartă, nelămuriţi încă de multa-mi iubire pentru tine, au adus acasă pe o fecioară scoţiancă, cu care ei puseseră la cale să mă însoare înainte ca eu să fi ştiut cît preţuieşti tu, şi au făcut-o, după cum cred, cu gîndul că marea frumuseţe a acestei fecioare mi-o va şterge din suflet pe-a ta, ce mi-e întipărită într-însul. Eu, Isabela, din clipa în care te-am îndrăgit, ţi-am nutrit altă

iubire decît aceea ce-şi are sfîrşitul şi ţelul în împlinirea poftei senzuale, căci deşi frumuseţea ta trupească mi-a înrobit simţurile, virtuţile tale nesfîrşite mi-au încătuşat sufletul într-atîta, încît, dacă frumoasă te-am iubit, urîtă te ador, şi ca să întăresc adevărul acesta, dă-mi mîna — şi dîndu-i ea mîna dreaptă şi prinzîndu-i-o el într-a lui, urmă zicînd :

— Pe credinţa catolică în care m-au crescut părinţii mei creştini, iar dacă-i lipseşte cumva neştirbirea cerută, jur pe aceea păzită de pontiful romani, ea fiind cea pe care-o mărturisesc, în care cred şi pe care-o port în inimă, pe Dumnezeul adevărat ce ne aude acuma, îţi făgăduiesc, o, Isabela, jumătate a sufletului meu, să-ţi fiu soţ, şi-ţi şi sînt din clipa asta, dacă tu vrei să mă ridici la înălţimea de a-ţi fi soţ.

Rămase încremenită Isabela auzind vorbele lui Ricaredo, iar părinţii ei uluiţi şi zăpăciţi. Ea nu fu în stare să zică ori să facă altceva decît să-i sărute de multe ori mîna lui Ricaredo şi să-i spună cu glas înlăcrimat că-l acceptă ca soţ şi i se încredinţează ca roabă a lui. Ricaredo îi sărută faţa cea urîtă, de care nu îndrăznise niciodată să se apropie cînd era frumoasă. Părinţii Isabelei celebrară cu multe lacrimi duioase sărbătoarea logodnei. Ricaredo le spuse că avea să amîne căsătoria cu scoţianca, aflată în casa lor, aşa cum aveau să vadă mai pe urmă, iar cînd tatăl lui va vrea să-i trimită în Spania pe ei trei, să nu se împotrivească, ci să plece şi să-l aştepte la Cádiz sau la Sevilla vreme de doi ani, după care le dădea cuvîntul că avea să fie cu dînşii, dacă cerul îi mai îngăduia să trăiască atîta, iar dacă va trece şi sorocul acesta, să fie încredinţaţi că o mare piedică sau, cel mai sigur, moartea se va fi pus de-a curmezişul drumului său.

Isabela îi răspunse că nu numai doi ani avea să-l aştepte, ci atîţia cîţi îi mai rămîneau de trăit, pînă cînd avea să ştie neîndoios că el nu mai e în viaţă, căci clipa în care ar afla-o, ar fi şi cea a morţii ei. La aceste vorbe duioase, lacrimile tuturora se reînnoiră şi Ricaredo plecă să le spună părinţilor săi că nu se va căsători şi nu-i va da mîna logodnicei sale, scoţianca, sub nici un motiv, pînă cînd nu se va duce mai întîi la Roma spre a-şi întări conştiinţa. Asemenea vorbe se pricepu să le spună lor şi rudelor ce ve-

niseră cu Clisterna, cum o chema pe scoţiancă, încît, toţi fiind catolici, lesne l-au crezut, iar Clisterna se mulţumi să steа în casa socrului său pînă la întoarcerea lui Ricaredo, care ceru răgaz un an de zile.

Rămînînd astfel înţeleşi, Clotaldo îi spuse lui Ricaredo că hotărîse a-i trimite în Spania pe Isabela şi pe părinţii ei, dacă avea să i-o îngăduie regina ; poate că aerul patriei avea să grăbească şi să uşureze însănătoşirea, ce şi începuse a se arăta.

Ricaredo, ca să nu-şi dea în vileag planurile, îi răspunse cu nepăsare tatălui său, spunîndu-i să facă aşa cum va crede că e mai bine, dar îl rugă stăruitor să nu-i ia Isabelei nici una din bogăţiile dăruite de regină.

Clotaldo i-o făgădui şi chiar în ziua aceea se duse să-i ceară voie reginei atît ca să-l căsătorească pe fiul său cu Clisterna, cît şi ca să-i trimită în Spania pe Isabela şi pe părinţii săi.

Regina se arătă întru totul mulţumită şi găsi nimerită hotărîrea lui Clotaldo ; în aceeaşi zi, fără a mai aştepta încuviinţarea juriştilor şi fără s-o mai aducă în faţa judecăţii pe camerista ei, o condamnă să nu mai slujească niciodată în slujba de pînă atunci şi să-i plătească Isabelei zece mii de scuzi de aur, iar pe contele Arnesto, pentru provocarea la duel, îl surghiuni pe şapte ani din Anglia.

Nu trecură nici patru zile, şi Arnesto se şi pregăti să plece întru ispăşirea surghiunului său, banii fiind şi ei strînşi. Regina chemă pe un negustor bogat care locuia la Londra, fiind însă francez, şi care avea legături în Franţa, Italia şi Spania, şi-i încredinţă cei zece mii de scuzi, cerîndu-i ţidule, ca să-i înmîneze tatălui Isabelei la Sevilla sau în alt loc din Spania.

Negustorul, după ce-şi scăzu dobînzile şi cîştigul, îi spuse reginei că avea să treacă hîrtiile, sigure şi chezăşuite, la Sevilla, asupra altui negustor francez, reprezentantul său, în felul următor : el avea să scrie la Paris, pentru ca acolo, prin alt reprezentant al său, să se întocmească ţidulele, astfel încît ele să fie datate din Franţa, şi nu din Anglia, legăturile dintre cele două regate nefiind îngăduite, şi că era de ajuns ca ei să ducă o misivă de înştiinţare din partea sa, fără dată, cu contrasemnele lui,

pentru ca numaidecît negustorul din Sevilla, gata înştiinţat de cel din Paris, să le şi dea banii.

În sfîrşit, regina luă asemenea chezăşii de la negustor, încît nu mai avu îndoieli în privinţa siguranţei plăţii. Şi mulţumindu-se cu atîta, porunci să fie chemat patronul unei corăbii flamande ce se pregătea să plece a doua zi în Franţa, doar ca să ia o dovadă dintr-un port al ei spre a putea intra în Spania sub cuvînt că vine din Franţa, iar nu din Anglia, şi-i ceru stăruitor să-i ia pe corabia lui pe Isabela şi pe părinţii ei şi, cu deplină siguranţă şi bună îngrijire, să-i lase într-un port din Spania, întîiul în care avea să ajungă.

Patronul, dornic să o mulţumească pe regină, spuse că va face întocmai şi-i va lăsa la Lisabona, Cádiz sau Sevilla.

Luînd, aşadar, garanţiile de la negustor, regina trimise vorbă lui Clotaldo să nu-i ia Isabelei nimic din ce-i dăduse ea, atît giuvaere cît şi haine. A doua zi, Isabela şi părinţii săi veniră să-şi ia rămas bun de la regină, care-i primi cu mult drag. Regina le dădu scrisoarea negustorului şi alte multe daruri, atît în bani cît şi în alte lucruri de podoabă, pentru călătorie ; Isabela îi mulţumi cu asemenea vorbe, încît iarăşi regina se simţi îndatorată să-i facă pururea hatîruri.

Îşi luă rămas bun de la doamnele de onoare, care, acum, cînd era urîtă, n-ar mai fi vrut s-o vadă plecînd, slobode fiind de pizma ce le-o stîrnea frumuseţea ei şi mulţumite să se bucure de vorbele-i de duh şi de iscusinţele sale.

Regina îi îmbrăţişă pe cei trei şi, după ce-i dădu în grija norocului şi-a patronului corăbiei şi-i ceru Isabelei să-i dea de ştire despre sosirea lor cu bine în Spania şi totdeauna despre sănătatea ei prin mijlocirea negustorului francez, îşi luă rămas bun de la Isabela şi de la părinţii ei, care se îmbarcară în aceeaşi după-amiază, nu fără lacrimi din partea lui Clotaldo şi a soţiei sale ca şi a tuturor celor ai casei lor, iubită fiind de toţi cum nu se poate mai mult. La despărţirea aceasta nu fu de faţă Ricaredo, care, ca să nu-şi dea în vileag simţirile duioase, rîndui astfel ca niște prieteni să-l ia la vînătoare. Darurile pe care i le făcu doamna Catalina Isabelei pentru călătorie au fost multe, îmbrăţişările nesfîrşite, lacrimile din belşug, stăruinţele

de a-i scrie nenumărate, iar mulțumirile Isabelei și ale părinților ei au fost la înălțime pentru toate, așa încît, deși plînși, i-au lăsat împăcați.

Seara, corabia înălță pînzele și, după ce ajunse cu vînt prielnic în Franța și luă de-acolo zapisele trebuincioase spre a putea intra în Spania, în treizeci de zile trecu bara de la Cádiz, unde Isabela și părinții ei debarcară, și cum toți cei din oraș îi cunoșteau, fură primiți cu dovezi de mare mulțumire. Primiră mii de felicitări pentru găsirea Isabelei și pentru libertatea ce-o dobîndiseră, atît de la maurii care-i luaseră în robie, întîmplare ce fusese cunoscută de la robii puși în libertate de generozitatea lui Ricaredo, cît și pentru cea dobîndită de la englezi.

În vremea aceasta Isabela începea a trage mari nădejdi să-și recapete frumusețea dintîi. Puțin mai mult de-o lună stătură la Cádiz, refăcîndu-se de pe urma ostenelilor călătoriei pe mare, și apoi plecară la Sevilla ca să vadă dacă iese cu bine plata celor zece mii de ducați, pe care îi aveau trași asupra negustorului francez. Două zile după sosirea la Sevilla, îl căutară, îl găsiră și-i dădură scrisoarea negustorului francez din orașul Londra.

El o recunoscu, dar spuse că pînă nu-i vin de la Paris polițele și scrisoarea de înștiințare, nu le poate da banii, dar că așteaptă înștiințarea dintr-o clipă-n alta.

Părinții Isabelei închiriară o casă arătoasă, peste drum de Sfînta Paula [159], din pricină că în acea sfîntă mînăstire era călugăriță o nepoată de-a lor, cu un glas fără pereche și neîntrecut, atît ca să fie aproape de dînsa cît și pentru că Isabela îi spusese lui Ricaredo că, de va veni s-o caute, are s-o găsească în Sevilla, și către casa lor îl va îndruma verișoara ei, călugărița de la Sfînta Paula, iar pentru a da de aceasta nu era nevoie de altceva decît să întrebe de călugărița cu cel mai bun glas din mînăstire, căci semnele acestea nu le putea uita.

Încă patruzeci de zile întîrziară să vină înștiințările de la Paris, și două zile după ce sosiră, negustorul francez îi încredință celor zece mii de scuzi Isabelei, iar ea părinților săi, și cu acești bani și cu alții de care făcură rost vînzînd cîteva din multele giuvaere ale Isabelei, tatăl ei se putu reîntoarce la îndeletnicirea sa de negustor, nu fără uimirea

celor ce-i cunoşteau marile pierderi. În sfîrşit, în cîteva luni îşi refăcu creditul pierdut, iar frumuseţea Isabelei reveni la starea-i dintîi în asemenea măsură, încît, cînd venea vorba de frumoase, toţi îi dădeau laurii spaniolei englezoaice, căci atît după numele acesta cît şi după frumuseţea sa, era cunoscută de tot oraşul. Prin mijlocirea negustorului francez din Sevilla, Isabela şi părinţii săi i-au scrisoară reginei Angliei despre sosirea lor, împreună cu mulţumirile şi supuşeniile cuvenite multelor hatîruri primite din partea sa ; de asemenea, îi scriseră lui Clotaldo şi doamnei sale Catalina, Isabela numindu-i părinţi, iar părinţii ei stăpîni. De la regină nu primiră răspuns, dar de la Clotaldo şi de la soţia lui da, aceştia felicitîndu-i pentru sosirea cu bine şi înştiinţîndu-i că a doua zi după ce e. înălţaseră pînzele, plecase şi fiul lor Ricaredo în Franţa. iar de acolo în alte părţi unde se cuvenea să meargă pentru liniştirea conştiinţei, la acestea adăugînd alte vorbe şi veşti pline de dragoste şi numeroase urări. Misivă la care răspunseră cu alta pe cît de curtenitoare şi plină de iubire pe-atît de recunoscătoare.

Isabela îşi închipui numaidecît că Ricaredo nu putuse părăsi Anglia decît pentru a veni să o caute în Spania şi. însufleţită de nădejdea asta, trăia cum nu se poate mai mulţumită şi se străduia să trăiască aşa încît, atunci cînd Ricaredo avea să sosească la Sevilla, la urechi, înainte de semnele casei, să-i ajungă faima virtuţilor ei. Rareori sau niciodată nu ieşea din casă, decît pentru a merge la mînăstire ; nu se ducea la alte jubilee decît la cele ce se sărbătoreau în mînăstire. Din casa şi din paraclisul ei urma în gînd, în vinerea mare, preasfînta oprire a crucii şi cele şapte pogoriri ale Duhului Sfînt [160].

Nu se duse niciodată să vadă rîul, nu trecu niciodată în Triana [161], nu văzu bucurarea obştească de pe cîmpul Tablada şi de la poarta Jerez [162], de ziua Sfîntului Sebastian [163], prăznuit, dacă e senin, de atîta lume, încît nu poate fi cuprinsă într-un număr. Pe scurt, nu văzu nici o petrecere obştească şi nici altă serbare la Sevilla : nu se devota decît reculegerii sale, rugăciunilor şi bunelor gînduri, în aşteptarea lui Ricaredo.

Această mare sihăstrire a ei încinsese și aprinsese dorințele nu numai ale fanților din mahala, ci și ale tuturor acelora ce apucaseră s-o vadă o dată ; de aici se născură muzici pe ulița ei noaptea și alergături ziua. Din refuzul ei de a se lăsa văzută și din marea dorință a multora de-a o zări crescură veniturile codoașelor, care se lăudau că sînt neîntrecute și fără seamăn în ademenirea Isabelei ; ba s-au găsit și unii care au vrut să se folosească de așa-numitele vrăji, ce nu-s decît înșelăciuni și nerozii ; dar la toate acestea Isabela rămînea ca o stîncă în mijlocul mării, pe care valurile și vînturile o lovesc, dar n-o pot clinti.

Se și scursese un an și jumătate, cînd speranța apropiată a celor doi ani făgăduiți de Ricaredo începu și mai vîrtos decît pînă atunci să-i chinuiască inima Isabelei ; și cînd i se și părea că soțul ei sosește și că-l are în fața ochilor și-l întreba ce piedici îl făcuseră să-ntîrzie atîta, cînd îi și ajungeau parcă la urechi dezvinovățirile soțului ei, și cînd ea îl și ierta și-l îmbrățișa, și-l întîmpina ca pe jumătatea sufletului ei, îi ajunse în mîini o scrisoare de la doamna Catalina, datată din Londra, cu cincizeci de zile în urmă ; era în limba engleză, dar, citind-o în spaniolă, văzu că glăsuia astfel :

„Fiică a sufletului meu, l-ai cunoscut bine pe Guillarte, pajul lui Ricaredo ; a plecat cu dînsul în călătoria despre care te-am înștiințat în altă scrisoare, și în care Ricaredo pornise către Franța și alte meleaguri a doua zi după plecarea ta. Ei bine, Guillarte acesta însuși, după șaisprezece luni de cînd nu mai știam nimic despre fiul meu, a intrat ieri pe poarta noastră cu vestea că Ricaredo a fost ucis mișelește în Franța de către contele Arnesto. Gîndește-te, fata mea, cum rămînem noi, tatăl său și cu mine, și logodnica lui după o asemenea veste, atît de cumplită, zic, că încă nu ne-a lăsat să ne dezmeticim din nenorocirea noastră. Uite ce te rugăm încă o dată Clotaldo și cu mine, fată a sufletului meu, te rugăm să i te rogi lui Dumnezeu să aibă-n paza lui sufletul lui Ricaredo, căci merită din plin binefacerea asta, el care te-a iubit, cum știi, atît de mult. Cere-i asijderea Domnului nostru să ne dea nouă răbdare și moarte bună, precum și noi îl vom ruga și implora să-ți dea ție și părinților tăi ani îndelungați de viață."

Văzînd scrisul și semnătura, Isabela nu mai avu de ce să se îndoiască și să nu creadă în moartea soțului său ; îl cunoștea foarte bine pe pajul Guillarte și știa că spune adevărul și că de la sine n-ar fi vrut și nici n-ar fi avut de ce să născocească acea moarte, și cu atît mai puțin ar fi născocit-o mama lui, doamna Catalina, neavînd nici un interes să-i trimită veşti atît de triste. În sfîrșit, nici o judecată pe care o dură, nici un lucru pe care și-l închipui n-o puteră abate de la gîndul că vestea nenorocirii sale n-ar fi adevărată. După ce termină de citit scrisoarea, fără să verse lacrimi și să dea semne de mîhnire dureroasă, cu fața liniștită și cu inima parcă împăcată, se ridică de pe un divan pe care stătea și intră într-un paraclis și, căzînd în genunchi în fața icoanei unui sfînt crucifix, făcu legămînt de călugărire, căci o putea face, socotindu-se văduvă.

Părinții săi își ascunseră și-și tăinuiră cu înțelepciune suferința în care-i cufundase vestea cea tristă, ca să o poată mîngîia pe Isabela în amărăciunea ei, dar dînsa, aproape mulțumită parcă de durerea sa, potolindu-și-o cu sfînta și creștinească hotărîre pe care o luase, căuta ea să-i mîngîie pe părinții săi, destăinuindu-le planul ei, dar dînșii o sfătuiră să nu-l pună în faptă pînă ce nu aveau să se scurgă cei doi ani hotărîți de Ricaredo ca soroc al venirii sale, căci în felul acesta s-ar întări adevărul despre moartea lui Ricaredo, iar ea cu mai multă siguranță și-ar putea schimba starea.

Așa făcu Isabela, și cele șase luni și jumătate ce mai rămîneau pentru a se împlini cei doi ani le petrecu în pregătiri de călugărițâ și punînd la cale intrarea în mînăstire, după ce și-o alesese pe aceea a Sfintei Paula, unde era verișoara ei.

Trecu sorocul celor doi ani și veni ziua să îmbrace rasa, veste ce se răspîndi în tot orașul, și atît cei ce-o cunoșteau din vedere pe Isabela cît și cei ce-o cunoșteau numai după faimă umplură mînăstirea, iar mica depărtare de aici pînă la casa ei, ca și faptul că tatăl ei îi poftise pe prietenii lor, și aceștia pe alții, îi prilejui Isabelei unul din cele mai onorabile cortegii din cîte se văzuseră la

Sevilla în împrejurări asemănătoare. Se aflau în el asistentul [104], vicarul general al bisericii și locțiitorul arhiepiscopului, cu toate doamnele și domnii nobili din oraș, atît de mare era dorința tuturor de a vedea soarele frumuseții Isabelei, ce li se eclipsase de atîtea luni ; și cum se obișnuiește ca fecioarele ce merg să îmbrace rasa călugărească să umble cît mai arătoase cu putință și cît mai frumos gătite, ca unele ce în clipa aceea pun la bătaie toată eleganța și se leapădă de ea, vru și Isabela să se îmbrace cît mai elegant cu putință, și astfel își puse același veșmînt ce-l purtase cînd i se înfățișase reginei Anglici, despre care s-a mai spus cît de bogat și de strălucitor era. Ieșiră la lumină mărgăritarele și faimosul diamant, cu colierul și cordonul, de asemenea de mare preț. Cu această găteală și cu mîndrețea sa, dînd prilej tuturor să-l slăvească pe Dumnezeu pentru dînsa, ieși Isabela din casă pe jos, căci, mînăstirea fiind atît de aproape, n-a mai fost nevoie de calești și de trăsuri. Afluența lumii a fost atît de mare, încît regretară că nu se urcaseră în calești, deoarece n-aveau loc nici s-ajungă la mînăstire ; unii îi binecuvîntau pe părinții ei, alții cerul, că o înzestrase cu atîta frumusețe ; unii se ridicau în vîrful picioarelor ca s-o vadă ; alții, după ce o văzuseră o dată, alergau înainte ca s-o mai vadă încă o dată ; iar cel ce se arata cel mai zelos, și încă într-atîta, încît mulți oameni îl luară la ochi, era un bărbat îmbrăcat în straiele celor răscumpărați din robie, cu o insignă a ordinului Trinității, semn că au fost răscumpărați prin pomana mîntuitorilor lor.

Acest rob, așadar, în clipa în care Isabela apucase să și pășească cu un picior în încăperea de la poarta mînăstirii, unde veniseră în întîmpinarea ei, după cum se obișnuiește, starețа și călugărițele cu crucea, zise cu mari strigăte :

— Oprește-te, Isabela, oprește-te, căci atîta vreme cît eu sînt viu, tu nu poți fi călugăriță !

La strigătele acestea, Isabela și părinții săi întoarseră privirile și văzură că, despicînd toată mulțimea, venea către dînșii robul acela, căruia îi căzuse tichia albastră pe care o purta în cap și lăsase vederii o hălăciugă încîlcită de fire de aur cîrlionțate și un chip precum carminul și

neaua, rumen și alb, semne după care toți cunoscură și judecară că era străin.

În adevăr, căzînd și ridicîndu-se, ajunse unde stătea Isabela și, luînd-o de mînă, îi spuse :

— Mă recunoști, Isabela ? Uite-mă, sînt Ricaredo, soțul tău.

— Da, te recunosc — zise Isabela —, dacă nu cumva ești o nălucă ce vine să-mi tulbure tihna.

Părinții ei îl apucară și-l priviră cu luare-aminte, și-n cele din urmă văzură că robul era Ricaredo, care, cu lacrimi în ochi, căzînd în genunchi în fața Isabelei, o imploră ca cinstea straiului pe care-l purta să n-o împiedice să-l recunoască, și nici starea lui umilă să n-o oprească a se ține de cuvîntul ce și-l dăduseră ei doi. Isabela, în ciuda impresiei pe care i-o lăsase în amintire scrisoarea mamei lui Ricaredo, dîndu-i vestea morții lui, vru să dea mai multă crezare ochilor ei și adevărului pe care-l avea în față, și astfel, îmbrățișîndu-l pe rob, îi spuse :

— Domnia ta, fără doar și poate, stăpîne drag, ești singurul care mă va putea întoarce de la creștinească-mi hotărîre ; domnia ta, domnule, ești fără-ndoială jumătatea sufletului meu, deoarece ești soțul meu adevărat ; te am întipărit în memorie și păstrat în suflet ; veștile despre moartea domniei tale pe care mi le-a scris stăpîna mea și mama domniei tale, dacă nu mi-au luat viața, m-au făcut s-o aleg pe cea monahicească, în care chiar în clipa aceasta voiam să intru și să-mi duc zilele întru ea, dar de vreme ce Dumnezeu arată printr-o atît de dreaptă oprelişte că alta-i voia lui, nici nu putem și nici nu se cade să mă opun eu de una singură ; vino, domnule, în casa părinților mei, care-i a domniei tale, și-acolo îți voi încredința deplina stăpînire asupra mea după rînduielile pe care le cere sfînta noastră credință catolică.

Toate aceste vorbe le auziră cei dimprejur, și asistentul, și vicarul, și împuternicitul arhiepiscopului, și, auzindu-le, se mirară și rămaseră uluiți, și voiră ca neîntîrziat să li se spună ce este cu istoria aceea, cine era străinul și despre ce căsătorie era vorba.

La toate acestea răspunse tatăl Isabelei, zicînd că istoria aceea pretindea alt loc și oarece răgaz pentru a fi spusă

şi, ca atare, îi ruga din inimă pe toţi cei doritori s-o afle să binevoiască a face calea-ntoarsă pînă la casa lui, care era atît de aproape, şi acolo are să le fie istorisită în aşa chip, încît cu adevărat să rămînă mulţumiţi şi uimiţi de măreţia şi ciudăţenia întîmplării aceleia.

La acestea, unul din cei de faţă ridică glasul şi zise :

— Domnilor, tînărul acesta e un mare corsar englez, pe care eu îl cunosc, şi el este acela care acum mai bine de doi ani le-a luat corsarilor din Alger corabia portugheză ce se înapoia din Indii ; nu-ncape îndoială că el este, eu îl cunosc, fiindcă el mi-a dat libertate şi bani ca să mă-ntorc în Spania, şi nu numai mie, ci şi altor trei sute de robi.

La auzul acestor vorbe, mulţimea fremătă şi se înteţi dorinţa tuturor de-a şti şi de-a vedea faţa cea luminată a unor lucruri atît de încîlcite. În sfîrşit, persoanele mai cu vază, printre care asistentul şi cele două feţe bisericeşti, se întoarseră din drum şi-o însoţiră pe Isabela acasă la ea, lăsîndu-le pe călugăriţe triste, nedumerite şi plîngînd ceea ce pierdeau, de vreme ce n-o mai aveau în tovărăşia lor pe frumoasa Isabela, care, ajunsă acasă, îi pofti pe domnii aceia să ia loc într-o sală mare. Şi cu toate că Ricaredo vru să-nceapă el a povesti istoria lor, gîndi că era mai bine să se încreadă în limba şi înţelepciunea Isabelei, şi nu într-a lui, căci nu vorbea limba castiliană cu prea mare pricepere.

Amuţiră toţi cei de faţă, cu sufletele atîrnate de vorbele Isabelei, şi aceasta îşi începu istorisirea, pe care eu o scurtez şi zic că a povestit tot ce i se întîmplase din ziua în care Clotaldo o răpise din Cádiz pînă cînd intră şi se întoarse acolo, povestind de asemenea bătălia dată de Ricaredo cu turcii ; generozitatea cu care el se purtase faţă de creştini, cuvîntul pe care şi-l dăduseră ei doi de a-şi fi soţ şi soţie ; făgăduiala celor doi ani ; veştile ce-i sosiseră despre moartea lui, atît de neîndoielnice după dînsa, încît o aduseseră, după cum văzuseră cu toţii, la hotărîrea de a se călugări. Proslăvi generozitatea reginei, credinţa creştină a lui Ricaredo şi a părinţilor lui şi isprăvi cerînd ca Ricaredo să istorisească tot ce i se întîmplase după plecarea lui din Londra şi pînă în clipa de faţă, cînd

îl vedeau în straie de rob şi cu un însemn ce arăta că fusese răcumpărat din pomeni.

— Aşa este — zise Ricaredo —, şi-n vorbe puţine voi rezuma uriaşele mele munci. După ce, ca să scap de căsătoria, cu neputinţă de făcut, cu Clisterna, fecioara scoţiană catolică, cu care, după cum a spus Isabela, părinţii mei voiau să mă căsătorească, am plecat din Londra, luîndu-l cu mine şi pe Guillarte, pajul despre care mama a scris că a dus la Londra vestea morţii mele, am străbătut Franţa şi am ajuns la Roma, unde mi s-a bucurat sufletul şi mi s-a întărit credinţa ; am sărutat picioarele Suveranului Pontif, mi-am spovedit păcatele cu cel mai mare duhovnic penitenţiar [165], dînsul m-a dezlegat de ele şi mi-a dat dovezile trebuincioase care să-mi stea mărturie spovedaniei şi penitenţei, ca şi întoarcerii mele depline în sînul maicii noastre universale, Biserica. După aceea, am vizitat locurile pe cît de sfinte pe-atît de nenumărate ce se găsesc în acel sfînt oraş ; iar din cei două mii de scuzi pe care-i aveam în aur, i-am dat o mie şase sute unui zaraf, care mi i-a tras în oraşul acela asupra unui anume Roqui, florentin [166]. Cu cei patru sute ce-mi rămăseseră, am plecat, cu gîndul să vin în Spania, spre Genova, unde auzisem că două galere ale acelei republici ar fi fost gata de plecare în Spania. Am ajuns cu Guillarte, sluga mea, într-o aşezare ce se numeşte Aquapendente şi care, mergînd dinspre Roma spre Florenţa, e cea din urmă stăpînită de Papă, şi într-o ospătărie sau un han, unde am mas, am dat de contele Arnesto, duşmanul meu de moarte, care, cu patru slujitori, travestit şi mascat, am înţeles că mergea la Roma, mai degrabă din curiozitate decît pentru că era catolic. Am crezut, fără-ndoială, că nu mă recunoscuse ; m-am închis într-o odaie cu slujitorul meu, grijuliu şi hotărît ca la căderea nopţii să mă mut în alt han. N-am făcut-o din pricină că marea nepăsare, pe care nu ştiu cum o arătau contele şi slujitorii lui, m-a încredinţat că nu mă recunoscuseră ; am cinat la mine-n odaie, am zăvorît uşa, mi-am pus la-ndemînă sabia ; m-am lăsat în voia Domnului şi n-am vrut să mă culc. Slujitorul meu a adormit, iar eu am rămas picotind pe un scaun, dar puţin după miezul nopţii

m-au deșteptat ca să mă cufunde în somnul cel de veci ; patru pistoale, cum aveam să aflu mai tîrziu, au descărcat asupra mea contele și slujitorii săi și, crezînd că m-au omorît, cum caii le erau gata pregătiți, s-au și dus, spunîndu-i hangiului să mă îngroape fiindcă eram de neam mare ; și zicînd acestea, duși au fost. Slujitorul meu, după cum mi-a spus mai apoi hangiul, trezit de zgomot, s-a aruncat pe-o fereastră ce dădea într-o curte și, strigînd : „Nenorocitul de mine, l-au omorît pe stăpînul meu !“ a ieșit din han și trebuie să fi fost cuprins de-o asemenea groază, încît se vede treaba că nu s-a mai oprit pînă la Londra, căci el a fost cel care a dus vestea morții mele. Cei din ospătărie au urcat, m-au găsit străpuns de patru gloanțe și de multe alice, dar toate în părți unde rana nici uneia n-a fost mortală. Am cerut să fiu spovedit și să mi se dea toate sacramentele, ca unui catolic creștin ; mi s-au dat, am fost îngrijit și n-am fost în stare s-o pornesc la drum vreme de două luni, după care am venit la Genova, unde n-am găsit alt mijloc de trecere decît în două feluci pe care le-am navlosit eu și cu doi nobili spanioli : una ca să meargă înainte în recunoaștere, iar cealaltă în care să stăm noi.

Cu această măsură de prevedere, ne-am îmbarcat, navigînd numai de-a lungul coastei, cu grijă să nu ne trezim în largul mării ; dar ajunși într-un loc numit cele trei Marii [167], de pe coasta Franței, în timp ce întîia noastră felucă mergea în recunoaștere, pe nepusă masă au ieșit dintr-un mic golf două galiote turcești și, luîndu-ne una dinspre larg și cealaltă dinspre uscat, cînd să ne repezim spre țărm, ne-au tăiat drumul și ne-au luat robi ; după ce am urcat pe galiotă, ne-au despuiat pînă la piele, au jefuit felucile de tot ce era într-însele și le-au lăsat să eșueze pe țărm, fără a le scufunda, zicînd că aveau să le mai fie de folos și altă dată ca să le aducă și altă pleașcă, așa numind ei prăzile luate creștinilor. Nu e greu de crezut dacă spun că m-a durut pînă-n fundul sufletului robia mea și mai cu seamă pierderea dovezilor de la Roma, pe care, într-o cutie de tinichea, le țineam împreună cu țidula pentru cei o mie șase sute de ducați ; soarta cea bună a vrut însă

ca ea să încapă pe mîna unui rob spaniol creştin, care le-a păstrat, căci de-ar fi ajuns în puterea turcilor, ar fi trebuit să dau ca răscumpărare cel puţin cît glăsuia ţidula, pentru că ei ar fi dibuit a cui era.

M-au dus la Alger, unde i-am găsit îndeletnicindu-se cu răscumpărările pe părinţii Preasfintei Treimi [168]; am vorbit cu dînşii, le-am spus cine sînt şi, împinşi de milostenie, deşi eram străin, m-au răscumpărat în acest chip: au dat în schimbul meu trei sute de ducaţi, o sută pe loc, iar ceilalţi două sute cînd avea să se întoarcă vasul cu pomana pentru răscumpărarea părintelui mîntuirii, care rămînea la Alger, ca zălog pentru patru mii de ducaţi, pe care-i cheltuise peste cîţi avea: pînă la asemenea îndurare şi mărinimie ajunge mila acestor părinţi care-şi vînd slobozenia pentru slobozirea aproapelui şi rămîn robi ca să-i răscumpere pe robi. Pe lîngă binele libertăţii mele, am găsit şi cutia pierdută, cu dovezile şi ţidula; i-am arătat-o binecuvîntatului părinte care mă răscumpărase şi i-am oferit încă cinci sute de ducaţi peste preţul răscumpărării mele, ca ajutor pentru zălogirea lui.

Aproape un an a întîrziat pînă cînd s-a întors corabia cu pomenile, şi cele ce mi s-au întîmplat în anul acela, de le-aş putea povesti acum, ar fi altă istorie; voi spune doar că am fost recunoscut de unul dintre cei douăzeci de turci pe care i-am pus în libertate odată cu creştinii pomeniţi adineauri, şi el s-a arătat atît de recunoscător şi de ispravă, încît n-a vrut să mă dea în vileag, căci dacă turcii l-ar fi recunoscut în mine pe acela ce le scufundase două nave şi le luase corabia cea mare venită din India, fie m-ar fi dus în faţa marelui turc, fie mi-ar fi luat viaţa; iar dacă m-ar fi înfăţişat marelui sultan, ar fi însemnat să nu mă mai văd slobod cîte zile aveam.

În cele din urmă, părintele mîntuitor a venit în Spania cu mine şi cu încă cincizeci de creştini răscumpăraţi. La Valencia am făcut procesiunea obştească, şi de-acolo fiecare a plecat încotro a vrut, cu însemnele slobozeniei sale, şi anume hăinuţele astea. Azi am ajuns aici în oraş, atît de dornic să o văd pe Isabela, soţia mea, încît, fără a mai zăbovi altundeva, am întrebat de mînăstirea aceasta, unde

urmau a mi se da veşti despre soţia mea ; ceea ce mi s-a-ntîmplat aici, aţi văzut cu ochii dumneavoastră ; ceea ce mai rămîne de văzut sînt dovezile acestea, pentru ca istoria mea, care e deopotrivă miraculoasă şi adevărată, să poată fi întru totul adeverită.

Şi cum zise acestea, scoase dintr-o cutie de tinichea dovezile despre care vorbise şi i le înmînă vicarului, care le văzu, împreună cu domnul asistent, şi nu găsi într-însele nimic în stare să pună la-ndoială cele povestite de Ricaredo. Şi pentru o şi mai bună adeverire a lor, rîndui cerul să fie de faţă la toate acestea negustorul florentin, asupra căruia era trasă poliţa cu cei o mie şase sute de ducaţi, şi care ceru să i se arate ţidula şi, după ce-i fu arătată, o recunoscu şi-o acceptă numaidecît, pentru că el fusese de multe luni înştiinţat de această plată. Asta nu făcu decît să adauge minunare peste minunare şi uluire peste uluire.

Ricaredo spuse că oferă din nou cei cinci sute de ducaţi pe care-i făgăduise. Asistentul îl îmbrăţişă pe Ricaredo şi pe părinţii Isabelei şi pe Isabela, punîndu-se la dispoziţia lor cu vorbe curtenitoare.

La fel făcură cele două feţe bisericeşti şi o rugară pe Isabela să aştearnă toată istoria aceea în scris, ca să o citească stăpînul lor, arhiepiscopul, iar dînsa le-o făgădui.

Marea tăcere pe care toţi cei de faţă o păstraseră ca să asculte ciudata întîmplare fu ruptă spre a se aduce laude Domnului pentru marile-i minuni şi după ce toţi, de la mic la mare, îi felicitară pe Isabela, pe Ricaredo şi pe părinţii lor, îi părăsiră, iar dînşii îl implorară pe asistent să le cinstească nunta, pe care gîndeau s-o facă peste opt zile. Asistentul le primi bucuros poftirea şi, peste opt zile, însoţit de cei mai de vază cetăţeni ai oraşului, luă parte la ea.

Prin asemenea ocoluri şi prin asemenea peripeţii şi-au recîştigat fiica şi şi-au refăcut averea părinţii Isabelei, iar ea, protejată de cer şi ajutată de multele-i virtuţi, în pofida atîtor neajunsuri, şi-a găsit un soţ atît de nobil ca Ricaredo, în a cărui tovărăşie se crede că mai trăieşte şi azi în casele pe care le-au închiriat, peste drum de Sfînta Paula,

şi pe care mai apoi le-au şi cumpărat de la moştenitorii unui hidalg din Burgos, pe nume Hernando de Cifuentes.

Această nuvelă ne-ar putea învăţa cît poate virtutea şi cît frumuseţea, care şi împreună, şi fiecare în parte, sînt de ajuns ca să-i facă pînă şi pe duşmani să le îndrăgească, şi cum ştie cerul să scoată pentru noi, din cele mai mari potrivnicii ale noastre, foloasele cele mai mari.

LICENȚIATUL STICLOANȚĂ

Plimbîndu-se pe malurile rîului Tormes, doi cavaleri studenți găsiră pe-acolo, adormit sub un copac, un băiat în vîrstă de vreo unsprezece ani, îmbrăcat țărănește ; porunciră unui slujitor să-l trezească ; se treziră și-l întrebară de unde era și cum se făcea de dormea în pustietatea aceea.

La care băiatul răspunse că a uitat numele locului său de baștină și că merge la Salamanca în căutarea unui stăpîn în slujba căruia să intre, necerînd altceva decît să fie dat la învățătură.

Îl întrebară dacă știe să citească, răspunse că da și, pe deasupra, să și scrie.

— Atunci — zise unul dintre cavaleri — nu din lipsa ținerii de minte ți-ai uitat numele patriei tale.

— Oricare ar fi pricina — răspunse băiatul —, nici pe-al ei, nici pe-al părinților mei nu le voi mai ști pînă cînd nu voi putea să-i cinstesc și pe ei, și pe ea.

— Păi în ce fel ai de gînd să-i cinstești ? — întrebă celălalt cavaler.

— Cu studiile mele — răspunse băiatul —, devenind vestit prin ele, pentru că am auzit că din oameni se fac episcopii.

Acest răspuns îi îndemnă pe cei doi cavaleri să-l primească și să-l ia cu dînșii, dîndu-i învățătură așa cum se obișnuiește să li se dea în acea universitate slujitorilor ce muncesc.

Băiatul spuse că-l cheamă Tomás Rodaja, de unde stăpînii săi traseră încheierea, după nume și port, că trebuie să fi fost fiul vreunui țăran sărac. După cîteva zile îl îmbrăcară în negru și după cîteva săptămîni Tomás dădu do-

vezi că are o minte rară, slujindu-și stăpînii cu atîta credință, promptitudine și sîrguință, încît, fără a lipsi o clipă de la cursurile lui, părea că nu are altă îndeletnicire decît să-i slujească. Și cum buna îndeplinire a datoriei de către slujitor îl îndeamnă pe stăpîn să se poarte bine cu el, Tomás Rodaja ajunsese a nu mai fi slujitorul, ci tovarășul stăpînilor săi. În sfîrșit, în opt ani cît stătu cu ei, își cîștigă o asemenea faimă în universitate pentru mintea sa bună și pentru remarcabila-i îndemînare, încît era prețuit și iubit de tot felul de oameni. Studiul său principal au fost legile, dar cel mai mult se distingea în umanioare și avea o memorie atît de fericită, încît era de-a dreptul uluitoare, ilustrîndu-și-o într-atîta cu adînca-i înțelegere, încît nu era mai puțin faimos pentru aceasta din urmă decît pentru cea dintîi.

Se întîmplă că veni vremea cînd stăpînii lui își isprăviră studiile și se înapoiară în locul de unde erau, și anume într-unul dintre cele mai frumoase orașe din Andaluzia. Îl luară și pe Tomás, care rămase cu dînșii cîteva zile, dar cum era chinuit de dorința de a se întoarce la studiile sale și la Salamanca, oraș ce le vrăjește voința de a reveni tuturor celor ce-au apucat să guste tihna șederii într-însul, le ceru stăpînilor săi învoirea de a se întoarce. Ei, curtenitori și mărinimoși, i-o dădură, înlesnindu-l astfel încît, cu ceea ce-i dăruiră, se putea întreține vreme de trei ani. Își luă rămas bun de la dînșii, arătîndu-și în cuvinte potrivite recunoștința, și plecă din Málaga, aceasta fiind patria stăpînilor săi; și, pe cînd cobora coasta Zambrei, pe drumul spre Antequera, se întîlni cu un gentilom călare pe cal, îmbrăcat elegant în straie de drum și însoțit de doi slujitori tot pe cai. I se alătură și află că făcea aceeași călătorie ca și el ; făcură tovărășie, sporovăiră despre una și alta, și-n cîteva clipe, Tomás își învederă mintea cea rară, iar cavalerul generozitatea și purtarea curtenitoare, și spuse că era căpitan de infanterie în slujba Maiestății sale și că stegarul său recruta compania pe lîngă Salamanca. Lăudă viața soldățească ; îi zugrăvi în culori foarte vii frumusețea orașului Neapole, huzurul din Palermo, belșugul din Milano, petrecerile din Lombardia, mesele splendide din locande ; îi descrise îmbietor și fără greș cum e cu *aoncea, patroane ; pasa ici, manigoldo ; adă la macatela, li polastri,*

e li macarroni [169]. Ridică în slava cerului viața slobodă a soldatului și libertatea din Italia, nu-i suflă însă o vorbă despre dîrdîiala santinelelor, primejdia asalturilor, groaza bătăliilor, foametea asediilor, prăpădul minelor, împreună cu alte lucruri de același soi, pe care unii le iau și le socotesc drept adaosuri la greutatea vieții de soldat, cînd de fapt sînt povara ei de căpetenie. Pe scurt, atîtea lucruri îi spuse și atît de bine, încît cumințenia lui Tomás Rodaja al nostru începu să se clatine, iar voința să-i îndrăgească viața aceea, atît de învecinată cu moartea.

Căpitanul, pe nume don Diego de Valdivia [170], nespus de mulțumit de buna înfățișare, mintea și sprinteneala lui Tomás, îl rugă să meargă cu el în Italia, dacă vrea și numai din curiozitatea de-a o vedea, el oferindu-i masa și chiar, de va fi fiind nevoie, steagul, deoarece stegarul său urma să-l părăsească în curînd.

Nu fu nevoie de multe stăruințe pentru ca Tomás să primească invitația, făcîndu-și socoteala într-o clipă că ar fi bine să vadă Italia și Flandra, ca și alte pămînturi și țări, deoarece lungile pribegii îi fac înțelepți pe oameni, și că, în acest scop, putea irosi cel mult trei, patru ani care, adăugați la cei puțini ai săi, nu vor fi atîția încît să-l împiedice a se întoarce la studiile sale.

Și ca și cum totul ar fi trebuit să se petreacă după placul său, îi spuse căpitanului că merge bucuros cu el în Italia, dar numai cu condiția să nu intre sub drapel și să nu fie trecut pe listă ca soldat, pentru a nu fi silit să-i urmeze steagul. Și deși căpitanul îi spuse că nu era nimic dacă se trecea pe listă, ci doar ca să se bucure astfel de ajutoarele și plățile ce aveau să i se dea companiei, pentru că el i-ar da învoire ori de cîte ori avea să i-o ceară, „asta ar însemna — zise Tomás — să merg împotriva conștiinței mele și-a domnului căpitan, așa că prefer să merg slobod, mai degrabă decît îndatorat".

— O conștiință atît de scrupuloasă — zise don Diego — e mai mult de călugăr decît de soldat, dar, cum, necum, ne-am și văzut camarazi.

În seara aceea sosiră la Antequera și în puține zile, dar în etape lungi, ajunseră la locul unde era compania, gata alcătuită, și care o și pornise în marș către Cartagena, în-

cartiruindu-se, împreună cu altele patru, prin satele ce le veneau la-ndemînă.

Tomás observă acolo autoritatea comisarilor, arţagul unor căpitani, bunăvoinţa furierilor, sîrguinţa şi socoteala casierilor, plîngerile sătenilor, răscumpărarea biletelor de cartiruire, obrăzniciile răcanilor, certurile cu gazdele, cererea nesăbuită de animale de povară şi, în sfîrşit, nevoia aproape de neocolit de a face tot ce vedea şi i se părea că e rău.

Tomás se îmbrăcase ca un papagal [171], renunţînd la hainele de student, şi se purta ca în grădina cea mare a lui Dumnezeu, cum se zice. Din multele cărţi pe care le avea se mulţumi cu nişte *Rugăciuni ale Maicii Domnului* şi un *Garcilaso* [172] fără comentarii, pe care le purta în cele două buzunare.

Sosiră mai repede decît ar fi vrut la Cartagena, pentru că viaţa prin cartiruiri e largă şi feluriţă şi-n fiecare zi te întîlneşti cu lucruri noi şi plăcute. Acolo se îmbarcară pe patru galere spre Neapole şi tot acolo observă Tomás Rodaja viaţa ciudată de pe acele case maritime, în care mai tot timpul ploşniţele te urgisesc, ocnaşii te jecmănesc, marinarii te scîrbesc, şobolanii îţi vin de hac şi valurile te chinuiesc. Îl umplură de spaimă marile furtuni şi uragane, îndeosebi în golful Leului, unde avură parte de două, dintre care una i-a azvîrlit în Corsica şi cealaltă i-a întors la Toulon, în Franţa. În sfîrşit, nedormiţi, muraţi şi încercănaţi, ajunseră în frumoasa şi strălucita cetate a Genovei şi, debarcînd în portul ei bine adăpostit, după vizitarea unei biserici, căpitanul se grăbi să intre, cu toţi camarazii săi, într-o ospătărie, unde dădură uitării toate furtunile trecute cu *gaudeamus*-ul prezent. Acolo cunoscură suavitatea Trebbianului, excelenţa Montefiasconului, vinjoşia Asprinului, generozitatea celor două vinuri greceşti de Candia şi Soma, măreţia celui de la Cinci-Vii, dulceaţa şi blîndeţea doamnei Guarnaccia, ţărănia Centolei, fără ca mîrlănia Romanescului să cuteze a se arăta printre toţi aceşti domni [173].

Şi după ce hangiul trecu în revistă atîtea şi atît de diferite vinuri, se oferi a face să apară acolo, fără să recurgă la vreo boscărie şi nici doar zugrăvite pe hartă, ci aievea

și adevărat, vinuri de Madrigal, Coca, Alaejos, Cetatea mai degrabă Imperială decît Regală, iatac al zeului rîsului ; îi îmbie cu vinuri de Esquivias, Alanís, Cazalla, Guadalcanal și Membrilla, fără a uita pe cele de Ribadavia și Descargamaría. Pe scurt, hangiul le pomeni și le dădu mai multe vinuri decît a putut păstra în pivnițele sale Bacchus însuși.

Îl uimiră pe bunul Tomás și pletele bălaie ale genovezelor ca și chipeșia și firea îndrăzneață a bărbaților, admirabila frumusețe a orașului, ce pare a-și fi incrustat casele în stînci, ca diamante în aur.

A doua zi debarcară toate companiile ce trebuiau să plece în Piemont, dar Tomás nu vru să facă o asemenea călătorie, ci să meargă pe uscat la Roma și la Neapole, cum a și făcut-o, urmînd să se întoarcă prin Veneția cea mare și prin Loretto la Milano și în Piemont, unde don Diego de Valdivia îi spuse că urma să-l găsească, de n-aveau cumva să-i pornească spre Flandra, după cum mergea vorba. Tomás își luă rămas bun de la căpitan după două zile și în încă cinci ajunse la Fiorența, vizitînd mai întîi Lucca, cetate mică, dar foarte bine întocmită, și în care, mai mult decît în alte părți ale Italiei, spaniolii sînt bine văzuți și primiți. Florența îl mulțumi peste poate, atît prin așezarea ei plăcută cît și prin curățenia, edificiile mărețe, rîul răcoros și străzile ei pașnice. Rămase aici patru zile și apoi plecă spre Roma, regină a orașelor și stăpînă a lumii. Îi vizită catedralele, îi adoră relicvele și-i admiră măreția, și așa cum măreția și sălbăticia leului i-o cunoști după gheare, tot așa și el o dibui pe cea a Romei după marmurile-i sfărîmate, după statuile înjumătățite și întregi, după arcurile de triumf ciuntite și după termele prăbușite, după magnificele portice și marile amfiteatre, după rîul ei sfînt și faimos, ce pururi își scaldă malurile cu apă, beatificîndu-le cu nenumăratele moaște de trupuri de martiri ce și-au aflat mormîntul în ele ; după podurile ei, ce par a se privi unul pe celălalt, și după străzile ei, ce și numai cu numele lor dobîndesc autoritate asupra celor din toate celelalte orașe ale lumii : via Appia, Flaminia, Iulia, cu altele de același soi. Și nu-l minuna mai puțin nici împărțirea munților înlăuntrul ei : Celiul, Quirinalul și Vaticanul, cu ceilalți patru [174], ale căror nume pun în lumină măreția și maiestatea romană. Observă de ase-

menca autoritatea Colegiului Cardinalilor, maiestatea Suveranului Pontif, afluenţa şi felurimea oamenilor şi-a naţiilor. Privi, observă şi proslăvi totul. Şi după ce făcu opririle la cele şapte biserici [175], după ce se spovedi cu un călugăr penitenţiar şi sărută piciorul Sanctităţii Sale, hotărî, plin de *agnus dei* [176] şi mătănii, să plece la Neapole, dar întrucît era la schimbarea de vreme, răstimp rău şi dăunător pentru toţi cei ce intră sau ies atunci din Roma, dacă fac drumul pe uscat, se duse pe mare la Neapole, unde, la minunarea de care se umpluse după ce văzuse Roma, o adăugă pe aceea pricinuită de vederea Neapolelui, cel mai frumos oraş din Europa şi chiar din întreaga lume, după părerea lui şi a tuturor celor care l-au văzut.

De acolo merse în Sicilia şi văzu Palermo, apoi Messina ; la Palermo îi plăcură aşezarea şi frumuseţea oraşului, la Messina, portul, şi în toată insula, belşugul, pentru care în chip nimerit şi adevărat i se zice grînarul Italiei.

Se întoarse la Neapole şi la Roma, şi de acolo se duse la Maica Domnului din Loretto, în al cărei templu sfînt nu văzu nici pereţi, nici ziduri, pentru că toate erau acoperite de cîrje, giulgiuri, lanţuri, fiare, cătuşe, plete, busturi de ceară, tablouri şi altare, semne vădite ale nenumăratelor milostiviri pe care mulţi le primiseră din mîna lui Dumnezeu prin mijlocirea divinei sale Mame, care voi să preamărească şi să întărească acea sacrosanctă icoană a sa, cu mare mulţime de minuni, ca răsplată a evlaviei pe care i-o nutresc aceia ce-i împodobesc zidurile casei cu asemenea baldachine. Văzu chiar locuinţa şi odaia unde a fost înmînată cea mai înaltă solie şi cea mai însemnată din cîte au văzut, şi n-au înţeles, toate cerurile şi toţi îngerii şi toţi sălăşluitorii sălaşurilor veşnice [177].

De acolo, îmbarcîndu-se la Ancona, se duse la Veneţia, oraş care, de n-ar fi venit Columb pe lume, nu şi-ar avea asemănare într-însa : mulţumită cerului şi marelui Hernán Cortés, care a cucerit marele oraş México, pentru ca marea Veneţie să poată avea oarecum pe cineva cu care să se ia la întrecere. Aceste două faimoase oraşe se aseamănă în privinţa străzilor, ce sînt toate de apă : cel din Europa, minunare a lumii vechi ; cel din America, uluire a lumii noi. I se păru că bogăţia îi era nesfîrşită, cîrmuirea prudentă, aşezarea inexpugnabilă, împrejurarea multă, îm-

prejurimile rîzătoare şi, în sfîrşit, toată la un loc şi în fiecare dintre părţile ei, vrednică de faima măreţiei sale ce se lăţeşte în toate colţurile lumii, pricină şi mai puternică de întărire a acestui adevăr fiind şi clădirea vestitului său arsenal, care e locul unde se construiesc galerele, împreună cu alte corăbii fără număr. Puţin lipsi ca desfătările şi petrecerile pe care le găsi curiosul nostru în Veneţia să nu fie cele ale nimfei Calipso, deoarece-l făcură aproape să-şi uite gîndul dintîi [178].

După ce stătu însă o lună acolo, se întoarse, prin Ferrara, Parma şi Piacenza, la Milano, atelier al lui Vulcan[179], ciudă a regatului Franţei [180], oraş, în sfîrşit, despre care se spune că poate la fel de bine vorbi şi făptui, dîndu-i strălucire măreţia sa şi a catedralei sale, ca şi miraculoasa îmbelşugare cu toate cele de trebuinţă vieţii omeneşti.

De acolo plecă înspre Asti şi ajunse tocmai cînd a doua zi regimentul pleca în Flandra. Fu foarte bine primit de prietenul său, căpitanul, şi, în tovărăşia şi societatea lui, trecu în Flandra şi ajunse la Anvers, oraş nu mai puţin uimitor decît acelea pe care le văzuse în Italia.

Văzu Gand şi Bruxelles, şi văzu că ţara întreagă se pregătea să ridice armele pentru a începe campania în primăvara viitoare.

Şi împlinindu-şi dorinţa ce-l împinsese a vedea ceea ce văzuse, luă hotărîrea de a se întoarce în Spania şi la Salamanca pentru a-şi încheia studiile şi-şi puse gîndul numaidecît în faptă, spre nespus de marea părere de rău a camaradului său, care-l rugă, la vremea despărţirii, să-i dea de ştire despre sănătatea, sosirea şi împlinirile sale.

Făgădui să facă precum îi cerea şi se întoarse în Spania prin Franţa, fără a fi văzut Parisul, deoarece era sub arme. În sfîrşit, ajunse la Salamanca, unde fu bine primit de prietenii săi şi, cu înlesnirile făcute de dînşii, îşi continuă studiile pînă ce obţinu titlul de licenţiat în drept.

Se întîmplase în vremea aceasta să sosească în oraş o doamnă unsă cu toate unsorile şi mare cutră. Dădură numaidecît năvală la nadă şi la tivlitoare toate păsările locului, fără să rămînă nici un ghiozdan[181] care să n-o viziteze. Lui Tomás îi spuseră că doamna aceea zicea că fusese în Italia şi în Flandra şi, ca să vadă dacă într-adevăr le cu-

noştea, o vizită şi el, şi de pe urma acestei vizite şi vederi, ea se îndrăgosti de Tomás, dar el, fără a-i da atenţie altfel decît cu sila şi împins de alţii, nu voia să intre în casa ei. Pînă la urmă, ea îşi dădu pe faţă simţămintele şi-i oferi averea sa.

Cum însă el avea mai mult grija cărţilor decît a altor petreceri, nu catadicsea să răspundă nicicum placului doamnei cu pricina, care, văzîndu-se disprețuită, ba chiar, după părerea ei, urîtă, şi dîndu-şi seama că prin mijloace de rînd şi obşteşti nu putea cuceri steiul voinţei lui Tomás, se hotărî să caute alte mijloace, după ea mai puternice şi îndestulătoare, pentru a-şi vedea împlinite dorinţele. Şi astfel, sfătuită de o moriscă, într-o gutuie toledană [182] îi dădu lui Tomás nişte amestecuri din acelea numite farmece, crezînd că-i dă ceva spre a-i sili voinţa să-i arate iubire, ca şi cum ar fi pe lume buruieni, descîntece şi vorbe în stare să silească liberul arbitru ; şi, prin urmare, cele ce dau asemenea băuturi sau feluri de mîncare de dragoste sînt numite *venefice* [183], pentru că nu fac altceva decît să dea otravă cui o ia, aşa cum a arătat-o experienţa în multe şi felurite împrejurări.

Tomás mîncă într-un ceas atît de rău gutuia, încît pe loc prinse a-şi bănănăi picioarele şi mîinile de parcă ar fi suferit de boala copiilor, pierzîndu-şi cunoştinţa multe ceasuri la rînd, şi abia într-un tîrziu îşi veni în fire parcă prostit şi, cu limba împleticită şi gîngavă, spuse că o gutuie pe care o mîncase l-a ucis şi dezvălui cine i-o dăduse. Justiţia, care fu înştiinţată despre cazul său, porni s-o caute pe răufăcătoare, dar ea, văzînd urîta întorsătură a lucrurilor, se şi pusese la adăpost şi nu se mai arătă niciodată.

Şase luni zăcu Tomás la pat, răstimp în care se uscă şi rămase, cum se zice, numai piele şi os, toate simţurile arătîndu-se a-i fi tulburate. Şi deşi i se dăduseră toate leacurile cu putinţă, ele nu-l vindecară decît de boala trupului, nu însă şi de aceea a înţelegerii, pentru că se însănătoşi, dar rămase atins de cea mai ciudată nebunie din cîte se văzuseră pînă atunci. Nefericitul îşi închipuia că era făcut în întregime din sticlă şi, datorită acestei închipuiri, cînd se apropia cineva de el, scotea strigăte grozave, cerînd şi implorînd cu vorbe şi temeiuri potrivite să

nu vină lîngă el, deoarece l-ar putea sparge, fiindcă, aievea și adevărat, el nu era aidoma celorlalți oameni, ci cu totul și cu totul de sticlă, din cap pînă-n picioare.

Ca să-l smulgă din ciudata lui închipuire, mulți nu ținură seama de strigătele și rugămințile sale, ci se repeziră la el și-l strînseră în brațe, zicîndu-i să ia seama și să vadă că nu se sparge. Dar tot ce se obținea în felul acesta era că sărmanul om se arunca la pămînt scoțînd mii de urlete și-apoi cădea într-un leșin din care nu-și mai revenea vreme de patru ceasuri, iar cînd își revenea, nu făcea decît să-și reînnoiască rugămințile și stăruințele ca altă dată să nu se mai apropie de dînsul. Cerea să i se vorbească de departe și să fie întrebat orice ar vrea ceilalți, pentru că la toate avea să răspundă cu mai multă înțelegere, ca om de sticlă, și nu de carne, ce era, căci sticla, fiind dintr-o materie subtilă și gingașă, îngăduie sufletului să lucreze prin ea cu mai mare promptitudine și eficacitate decît prin aceea a trupului, greoaie și pămînteașcă.

Unii vrură să încerce dacă spusele lui erau adevărate și, astfel, îi puseră multe întrebări grele, la care el răspunse fără șovăire și cu o foarte mare ascuțime a minții, ceea ce îi umplu de uimire și pe cei mai docți juriști ai Universității, ca și pe profesorii de la medicină și filosofie, cînd vedeau că într-un ins în care sălășluia o nebunie atît de neobișnuită cum era credința că e de sticlă, se adăpostește o inteligență atît de mare, încît putea da la orice întrebare răspunsul potrivit și plin de ascuțime.

Tomás rugă să i se dea vreo teacă în care să-și vîre vasul atît de fragil al trupului său, pentru ca nu cumva, îmbrăcîndu-se cu vreun veșmînt strîmt, să i se spargă ; și astfel i se dădu un veșmînt cafeniu închis și o cămașă foarte largă, cu care se îmbrăcă foarte grijuliu, încingîndu-se cu o funie de bumbac. Pantofi nu vru cu nici un chip să încalțe, iar rînduiala pe care o găsi pentru a i se da să mănînce fără ca nimeni să se apropie de dînsul fu să se atîrne în vîrful unei prăjini un zarf de țucal în care-i puneau niscaiva poame, după anotimp. Nu voia nici carne, nici pește ; nu bea decît de la izvor sau din rîu, și atunci doar din mîini. Cînd mergea pe străzi, umbla prin mijlocul lor, luînd seama la acoperișuri, să nu-i cadă vreun olan în cap

şi să-l spargă ; vara dormea pe cîmp şi sub cerul liber, iarna se adăpostea în cîte un han şi în fînărie se îngropa în paie pînă la gît, zicînd că acela era cel mai nimerit şi mai sigur pat pe care-l puteau avea oamenii de sticlă. Cînd tuna, tremura ca unul otrăvit cu argint-viu şi ieşea la cîmp, nemaiintrînd în nici o aşezare omenească pînă cînd nu trecea furtuna.

Prietenii l-au ţinut închis multă vreme, dar văzînd că nenorocirea se prelungea, hotărîră să-i împlinească rugămintea, şi anume să-l lase să umble slobod, şi-l lăsară, iar el ieşi în oraş, stîrnind uimirea şi mila tuturor cunoscuţilor săi. Numaidecît îl înconjurară ştrengarii, dar el îi ţinea în loc cu bîta şi-i ruga să-i vorbească de la distanţă, ca să nu se spargă, deoarece, fiind om de sticlă, era foarte gingaş şi fragil.

Ştrengarii, care sînt cea mai afurisită seminţie din lume, începură, în pofida rugăminţilor şi strigătelor lui, să arunce-n dînsul cu zdrenţe şi chiar cu pietre, ca să vadă dacă e de sticlă, aşa cum zicea, dar el scotea atîtea strigăte şi făcea atîtea nebunii, încît oamenii se simţeau îndemnaţi să-i mustre şi să-i pedepsească pe ştrengari ca să nu mai arunce-n el cu nimic. Într-o zi, cînd însă-l chinuiseră peste măsură, se întoarse către ei, zicînd :

— Ce-aveţi cu mine, măi, ştrengarilor, încăpăţînaţi ca muştele, murdari ca ploşniţele, obraznici ca puricii ? Sînt oare muntele Testaccio [184] din Roma, ca să aruncaţi în mine cu atîtea hîrburi şi ţigle ?

Mulţi se ţineau întruna după el ca să-l audă mustruluindu-i şi răspunzîndu-le tuturor, şi ştrengarii îşi dădură seama şi hotărîră că e mai de folos să-l asculte ce zice decît să dea în el cu pietre. Trecînd, dar, odată prin piaţa de haine vechi din Salamanca, o teleloaică îi spuse :

— Pe sufletul meu, domnule licenţiat, îmi pare rău de nenorocirea domniei tale, da' ce să fac, că nu pot plînge?

El se întoarse către dînsa şi-i spuse foarte măsurat :

— *Filiae Hierusalem, plorate super vos et super filios vestros* [185].

Bărbatul teleloaicei pricepu împunsătura vorbelor, şi-i zise :

— Frate licenţiatule Sticloanţă — că aşa zicea el că-l cheamă —, eşti mai degrabă nemernic decît nebun.

— Nu-mi pasă — răspunse el —, numai prost să nu fiu.

Trecînd într-o zi prin fața lupanarului și-a tractirului obștesc, văzu că stăteau în ușă multe dintre locuitoarele lui și zise că sînt vitele de povară ale oștirii Satanei, găzduite în hanul tartarului.

Unul îl întrebă că ce sfat sau mîngîiere să-i dea unui prieten de-al său, care era foarte trist pentru că nevastă-sa plecase cu altul. La care el răspunse :

— Spune-i să-i mulțumească lui Dumnezeu pentru că a îngăduit să-i fie luat dușmanul din casă.

— Atunci să nu plece în căutarea ei ? — zise celălalt.

— Nici gînd — făcu Sticloanță —, căci a găsi-o ar însemna să găsească un martor necurmat și adevărat al dezonoarei sale.

— Chiar dacă așa ar sta lucrurile — zise același —, ce să fac eu ca să am pace cu nevastă-mea ?

Îi răspunse :

— Dă-i ce-i trebuie, las-o să poruncească tuturor celor din casă, dar nu îngădui să-ți poruncească ție.

Un băiat îi spuse :

— Domnule licențiat Sticloanță, eu vreau să fug de la taică-meu pentru că mă biciuiește de multe ori.

Și-i răspunse :

— Ia aminte, băiete, că loviturile de bici date de părinți fiilor lor cinstesc, pe cînd cele date de călău dezonorează.

Stînd la poarta unei biserici, văzu că intra acolo un țăran dintre cei ce zi și noapte se închinează că sînt creștini vechi, iar după el venea unul care nu se bucura de aceeași bună reputație ca întîiul, și licențiatul îi strigă cît putu țăranului :

— Așteaptă, duminică, să treacă sîmbătă !

Despre învățători zicea că sînt norocoși, deoarece au mereu de-a face cu îngeri, și că ar fi cum nu se poate mai norocoși dacă îngerii n-ar fi mucoși.

Altul îl întreba ce părere are despre codoașe.

Răspunse că așa ceva sînt nu veneticele, ci vecinicele.

Veștile despre nebunia și despre răspunsurile și vorbele sale se lățiră prin toată Castilia și, ajungînd la urechile unui principe sau senior aflat la curte, acesta vru să îl

mită după el și-l însărcină pe un cavaler prieten de-al lui, ce se găsea la Salamanca, să i-l trimită.

Și cavalerul, dînd de el într-o bună zi, îi spuse :

— Afle domnul licențiat Sticloanță că un mare nobil de la curte vrea să-l vadă și trimite după dînsul.

La care el răspunse :

— Să mă scuze domnia ta față de seniorul acela, căci eu unul nu-s bun de palat, pentru că am obraz și nu știu să lingușesc.

Cu toate acestea, cavalerul îl trimise la curte și, ca să-l ducă, se folosi pentru el următoarea născocire : fu așezat pe niște coșuri de samar cu paie, ca acelea în care e purtată sticla, cumpănind desagii cu pietre, și între paie, fură puse și cîteva geamuri, pentru a da de înțeles că este dus ca un vas de sticlă.

Sosi la Valladolid pe la căderea nopții și fu despachetat acasă la seniorul ce trimisese după el și care-l primi foarte bine, zicîndu-i :

— Fii foarte bine venit, domnule licențiat Sticloanță. Cum ai călătorit ? Cum îți merge cu sănătatea ?

La care el răspunse :

— Nici un drum nu-i rău cînd sfîrșește, fără numai acela ce duce la spînzurătoare. Cu sănătatea o duc neutru, fiindcă pulsul mi s-a cumpănit cu creierul.

În altă zi, după ce văzu pe o mulțime de stinghii mulți șoimi și coroi și alte păsări de vînătoare, zise că vînătoarea cu șoimi e vrednică de principi și mari seniori, dar aceștia să ia seama că prin ea plăcerea vămuiește folosul cu mai mult de două mii la unu. Zise că vînătoarea de iepuri e foarte plăcută mai cu seamă cînd vînezi cu ogari de împrumut.

Cavalerului îi plăcu nebunia lui și-i îngădui să iasă prin oraș, sub ocrotirea și paza unui om care să ia seama ca ștrengarii să nu-i facă nici un rău, și-n șase zile fu cunoscut și de ei, și de întreaga curte, și la fiecare pas, pe fiecare uliță, și la orice răspîntie, răspundea la toate întrebările ce i se puneau. Între altele, un student îl întrebă dacă era poet, fiindcă i se părea că are minte pentru toate.

La care el răspunse :

— Pînă acum n-am fost nici atît de prost, nici atît de norocos.

— Nu pricep cum vine asta, prost și norocos — zise studentul, și Sticloanță răspunse :

— N-am fost atît de prost, încît să mă trezesc poet prost, nici atît de norocos, încît să merit a fi unul bun.

Alt student îl întrebă cum îi prețuia pe poeți. Răspunse că știința lor, mult, dar pe poeți, deloc.

I-o întoarseră că de ce vorbește așa.

Răspunse că în numărul infinit de poeți cîți există, cei buni sînt atît de puțini, încît aproape nu intră la numărătoare ; și astfel, ca și cum n-ar exista poeți, nu-i prețuiește. Dar că admiră și respectă știința poeziei, deoarece cuprinde într-însa toate celelalte științe : căci de toate se slujește, cu toate se împodobește și își lustruiește și dă la lumină operele sale minunate, cu care umple lumea de folos, de desfătare și de miracol.

Mai adăugă :

— Știu bine cît trebuie să prețuiești pe un bun poet, fiindcă-mi amintesc versurile lui Ovidiu care spun :

Cura ducum fuerant olim regumque poetae,
praemiaque antiqui magna tulere chori,
sanctaque majestas, et erat venerabile nomen
vatibus, et largae saepe dabantur opes[156].

Și cu atît mai puțin uit de înaltul rang al poeților cu cît Platon îi numește tălmaci ai zeilor, iar Ovidiu spune despre ei :

Est Deus in nobis ; agitante calescimus illo[157].

Și mai spune de asemenea :

At sacri vates, et Divum cura vocamur[158].

Asta se spune despre poeții cei buni, căci despre cei proști, despre flecari, ce se poate spune decît că sînt idioțenia și trufia lumii ?

Și mai adăugă :

— Să vezi pe un poet din aceștia cu cașul la gură, cînd vrea să le spună un sonet altora ce stau în jurul său, să

vezi salamalecurile pe care le face tuturora, zicînd : „Rog pe domniile voastre să asculte un mic sonet pe care l-am făurit azi noapte într-o anumită împrejurare, şi care, după părerea mea, deşi nu face doi bani, are un nu ştiu ce drăguţ !“ Şi-n timp ce vorbeşte, îşi strîmbă gura, îşi arcuieşte sprîncenele şi se scarpină în buzunar, şi dintre alte o mie de hîrtii slinoase şi pe jumătate rupte pe care zac alte o mie de sonete, îl scoate pe cel pe care vrea să-l aducă la cunoştinţă şi, în sfîrşit, îi dă drumul, pe un ton mieros şi izmenit. Şi dacă cumva cei ce-l ascultă, de ceapcîni sau de ignoranţi ce sînt, nu i-l laudă, zice : „Ori domniile voastre n-aţi înţeles sonetul, ori n-am ştiut eu să-l spun, aşa că va fi bine să-l mai recit o dată, iar domniile voastre să-i acordaţi mai multă luare-aminte, pentru că sonetul o merită, într-adevăr.“ Şi se mai apucă să-l recite o dată, cu gesturi noi şi cu noi pauze. Să-i vezi apoi criticîndu-se unii pe alţii ! Ce să zic despre lătrăturile căţelandrilor moderni împotriva zăvozilor vechi de zile şi gravi ? Dar despre cei ce murmură despre unele personaje ilustre şi excelente, asupra cărora străluceşte adevărata lumină a poeziei, şi care, luînd-o drept alinare şi petrecere în multele şi gravele lor îndeletniciri, îşi învederează divinitatea minţilor şi înălţimea conceptelor, în pofida bîjbîitorului ignorant care judecă ce nu ştie şi detestă ce nu înţelege ? Dar despre cel ce vrea să fie preţuită şi slăvită prostia aşezată sub pologuri şi ignoranţa rezemată de jilţurile de onoare ?

Altă dată îl întrebară de ce oare poeţii sînt, mai toţi, săraci.

El răspunse că pricina este că aşa vor ei, deoarece ar sta în puterea lor să fie bogaţi, dacă ar şti să profite de prilejul ce le stă uneori în mîini, şi anume în cele ale doamnelor lor, căci toate sînt nesfîrşit de bogate, deoarece au părul de aur, fruntea de argint lustruit, ochii de smaragde verzi, dinţii de fildeş, buzele de mărgean şi gîtul de cleştar străveziu, iar plînsul lor e din mărgăritare lichide, şi încă mai mult, căci pămîntul călcat de tălpile lor, oricît de împietrit şi de sterp ar fi, zămisleşte în clipă iasomii şi trandafiri, şi răsuflarea lor e de ambră curată, mosc şi zibetă, toate acestea fiind semne şi vădiri ale mării lor bogăţii. Astfel de lucruri şi altele asemănătoare

spunea despre poeții proști, căci despre cei buni totdeauna a vorbit de bine și i-a ridicat mai sus de cornul lunii.

Văzu într-o zi pe lîngă zidul Sfîntului Francisc niște figuri pictate de o mînă neîndemînatică și zise că pictorii buni imită natura, pe cînd cei proști o vomită.

Într-o zi se rezemă cu mare grijă, ca să nu se spargă, de dugheana unui librar, și-i spuse :

— Meseria dumitale mi-ar plăcea foarte mult dacă n-ar avea un cusur.

Librarul îl întrebă care anume. El îi răspunse :

— Mofturile pe care le faceți cînd cumpărați privilegiul unei cărți și renghiurile pe care le jucați autorului ei dacă și-o tipărește cumva pe banii lui, deoarece în loc de o mie cinci sute, tipăriți trei mii de cărți, și cînd autorul crede că se vînd ale lui, se desfac cele străine.

Se întîmplă ca în aceeași zi să treacă prin piață șase osîndiți la biciuire și, cum pristavul zicea : „Cel dintîi, pentru hoție", el le strigă celor din fața lui, zicîndu-le :

— Dați-vă la o parte, fraților, nu care cumva să-nceapă socoteala cu vreunul dintre voi.

Iar cînd pristavul ajunse să spună : „Pe cel dinapoi...", zise :

— Acela trebuie să fie chezașul strengarilor.

Un strengar îi spuse :

— Frate Sticloanță, mîine va fi scos la biciuit un codoș.

Îi răspunse :

— De-ai fi spus că e scoasă la biciuit o codoașă, aș fi înțeles că e scoasă la biciuit o caleașcă [89].

Se nimeri să fie acolo un purtător de lectici, și-i spuse :

— Despre noi, licențiatule, n-ai nimic de zis ?

— Nu — răspunse Sticloanță —, decît că fiecare dintre voi știe mai multe păcate decît un duhovnic, cu o deosebire însă : anume că duhovnicul le știe ca să le țină secrete, iar voi ca să le dați în vileag prin cîrciumi.

Îl auzi un catîrgiu, pentru că stăteau să-l asculte întruna oameni de toată mîna, și-i zise :

— Despre noi, domnule Carafă, nu-i nimic sau e prea puțin de spus, fiindcă sîntem oameni cumsecade și trebuincioși în stat.

La care Sticloanță răspunse :

— Bunul nume al stăpînului îl dă la iveală și pe-al slugii ; așa stînd lucrurile, ia seama pe cine slujești și vei vedea și cît de cinstit ești. Voi sînteți slujitorii celei mai ticăloase gloate pe care-o rabdă pămîntul. Odată, cînd nu eram de sticlă, am călătorit o zi întreagă pe un catîr de închiriat, căruia i-am numărat douăzeci și una de metehne, toate capitale și potrivnice neamului omenesc. Toți catîrgiii au ceva de codoși, ceva de tîlhari și ceva ba este, ba nu este de soitari. Dacă patronii, că așa le zic celor pe care-i duc pe catîrii lor, sînt nătăfleți, le trag la cacealmale mai multe decît s-au tras în orașul ăsta anii trecuți [190] ! Dacă sînt străini, îi jefuiesc ; dacă sînt studenți, îi bălăcăresc ; dacă-s călugări, se leapădă de ei, iar dacă sînt soldați, tremură de frica lor. Ei și marinarii, și căruțașii, și căraușii au un fel al lor de viață, cu totul neobișnuit și numai al lor. Căruțașul își petrece cea mai mare parte din viață pe un loc de vreo doi coți, că doar nu mult mai mult trebuie să fie de la jugul catîrilor pînă la gura căruței ; jumătate din timp cîntă și cealaltă jumătate suduie, și tot zicînd : „La o parte !" le mai trece și altă bucată ; și dacă mai trebuie să scoată și vreo roată din glod, de mai mare ajutor le sînt două înjurături decît trei catîri. Marinarii sînt o nație păgînă, necivilizată, care nu cunoaște alt grai decît acela folosit pe corăbii. Pe vreme bună sînt harnici, pe vreme rea sînt leneși. Pe timp de furtună poruncesc mulți și ascultă puțini. Dumnezeul lor le e cufărul și priciul, iar distracția, să-i vadă pe pasageri loviți de rău de mare. Căraușii sînt o teapă care-a divorțat de cearșafuri și s-a însurat cu samarele. Sînt atît de harnici și de grăbiți, încît, ca să nu-și piardă ziua de drum, își pierd sufletul. Muzica lor e cea a pivei, sosul lor, foamea, utreniile lor, sculatul ca să dea nutrețul, iar liturghiile, lipsa de la ele.

Pe cînd spunea acestea, stătea în ușa unui spițer și, întorcîndu-se către stăpîn, îi spuse :

— Domnia ta ai o meserie folositoare sănătății, dacă n-ar fi o vrăjmașă atît de înverșunată a candelelor dumitale.

— Cum adică vrăjmașă a candelelor mele ? — întrebă spițerul.

Și Sticloanță răspunse :

— Spun asta fiindcă ori de cîte ori duci lipsă de vreun ulei, îl înlocuieşti cu acela din cea mai apropiată candelă ; şi mai are meseria asta încă ceva, destul ca să răpească bunul nume al celui mai iscusit doctor din lume.

Fiind întrebat de ce, el răspunse că sînt spiţeri care, ca să nu spună că din dugheana lor lipsesc cele prescrise de doctor, pun în locul lor alte substanţe care, după părerea lor, au aceeaşi virtute şi calitate, cînd de fapt nu-i aşa ; şi în felul acesta, leacul rău preparat lucrează pe dos de cum ar fi trebuit să lucreze cel bine alcătuit.

Cineva îl întrebă atunci ce părere are despre doctori, şi el răspunse :

— *„Honora medicum propter necessitatem, etenim creavit eum altissimus. A Deo enim est omnis medela, et a rege accipiet donationem. Disciplina medici exaltabit caput illius, et in conspectu magnatum collaudabitur. Altissimus de terra creavit medicinam, et vir prudens non abhorrebit illam“* [191]. Asta zice — spuse el — *Eclesiasticul* despre medicină şi despre doctorii buni, iar despre cei proşti s-ar putea spune totul pe dos, pentru că nu se află oameni mai dăunători statului decît ei. Judecătorul ne poate strîmba sau amîna dreptatea ; avocatul ne poate susţine din interes pricina nedreaptă ; negustorul ne poate suge averea ; în sfîrşit, toţi inşii cu care avem de-a face de nevoie ne pot dăuna într-un anumit fel, dar să ne ia viaţa fără a tremura de frica pedepsei, nici unul. Doar doctorii ne pot ucide şi ne ucid fără frică şi pe îndelete, fără a trage din teacă altă sabie decît aceea a unei *reţete*, şi crimele nu li se pot descoperi, pentru că numaidecît le ascund sub pămînt. Îmi aduc aminte de pe vremea cînd eram om de carne, iar nu de sticlă ca acuma, că un bolnav l-a părăsit pe un doctor din cei de rangul al doilea ca să se caute cu altul şi s-a nimerit ca întîiul să treacă după patru zile pe la spiţeria unde-şi făcea reţetele celălalt, şi-l întrebă pe spiţer cum îi merge bolnavului părăsit de el şi dacă doctorul celălalt îi prescrisese vreun purgativ. Spiţerul îi răspunse că are chiar la el o reţetă de purgativ pe care a doua zi trebuia să-l ia bolnavul ; doctorul îi ceru să i-o arate şi văzu că la sfîrşitul ei stătea scris : *„Sumat diluculo“* [192], şi zise : „Tot ce conţine purgativul acesta mă

mulțumește, afară de acest *diluculo*, fiindcă e umed din cale afară."

Pentru acestea și pentru alte lucruri pe care le spunea despre toate meseriile, lumea se ținea scai de el, fără a-i face nici un rău și fără a-i lăsa o clipă de răgaz ; cu toate acestea, de strengari nu s-ar fi putut apăra de nu l-ar fi apărat pașnicul său.

Îl întrebă cineva ce să facă pentru a nu pizmui pe nimeni.

Îi răspunse :

— Dormi, căci tot timpul cît vei dormi vei fi de-o seamă cu acela pe care-l pizmuiești.

Altul îl întrebă pe ce cale s-o apuce pentru a căpăta o slujbă pe care o tot cerea de doi ani.

— Să pleci călare, cu ochii pe acel ce-o are, și să-l însoțești pe stradă, pînă la capăt, și vei putea spune atunci : „O capăt".

Odată se întîmplă să treacă prin fața locului unde stătea el un judecător de instrucție care o pornise la drum chemat de o pricină penală și era însoțit de mulți oameni și de doi alguazili ; întrebă cine este și, după ce-i spuseră, zise :

— Pun rămășag că judecătorul acela poartă vipere în sîn, pistoale la brîu [193] și trăsnete în mîini, ca să distrugă tot ce va cădea sub cercetarea lui. Îmi aduc aminte că aveam un prieten, și el, într-un proces penal pe care-l avusese, dăduse o sentință atît de lipsită de măsură, încît întrecea cu multe trepte crima făptașilor. L-am întrebat de ce dăduse acea sentință atît de crudă și săvîrșise o nedreptate atît de strigătoare la cer. Mi-a răspuns că avea de gînd să admită apelul, lăsînd astfel drum liber domnilor din Consiliu ca să-și arate îndurarea, micșorînd și aducînd acea sentință aspră la înălțimea cuvenită. I-am răspuns că ar fi fost mai bine să o fi dat în așa fel, încît să-i cruțe de osteneala aceea, deoarece astfel l-ar fi socotit și pe el ca pe un judecător drept și chibzuit.

În mulțimea celor care, după cum s-a spus, se adunau mereu ca să-l asculte, se găsea un cunoscut de-al lui în straie de avocat, pe care altul îl strigă *domnule licențiat*, iar Sticloanță, știind că acel om pe care-l strigaseră licențiat nu avea nici măcar titlul de bacalaureat, îi zise :

— Fereşte-te, cumetre, să nu dea peste titlul dumitale fraţii ce se îndeletnicesc cu răscumpărarea robilor, că ţi-l umflă ca pe unul de pripas [194].

La care prietenul zise :

— Să ne purtăm frumos unul cu altul, domnule Sticloanţă, deoarece ştii doar că sînt un om cu învăţătură înaltă şi adîncă.

Îi răspunse Sticloanţă :

— Ştiu bine că eşti un Tantal în învăţături, pentru că îţi scapă, de înalte ce sînt, şi nu le-ajungi, de adînci.

Stînd odată rezemat lîngă prăvălia unui croitor, îl văzu pe acesta stînd cu braţele încrucişate, şi-i zise :

— Fără îndoială, domnule meşter, că eşti pe cale de a te mîntui.

— După ce vezi ? — întrebă croitorul.

— După ce văd ? — răspunse Sticloanţă —. Văd după faptul că, deoarece n-ai de lucru, n-o să ai nici prilej de minciună.

Şi adăugă :

— Vai de croitorul care nu minte şi coase de sărbători: e lucru de mirare că printre mai toţi cei ce se îndeletnicesc cu meşteşugul acesta, abia, abia găseşti unul care să facă un veşmînt corect, în timp ce sînt atîţia cei ce le fac păcătoase.

Despre pantofari zicea că, după părerea lui, niciodată nu fac pantofi proşti, căci dacă celui ce-i încalţă îi erau strîmţi, îi spuneau că aşa trebuie să fie şi că orice om elegant se cade să-i poarte fest, iar după ce-i vor fi purtat două ceasuri au să-i fie mai largi decît nişte sandale ; şi dacă erau largi, ziceau că aşa se cădea să fie, ca să nu stîrnească podagra.

Un băiat iscusit, care era scriitor într-o judecătorie provincială [195], îl încolţea mereu cu întrebări şi cereri şi-i aducea veşti despre ceea ce se petrecea în oraş, pentru că el pe toate le comenta, şi la toate răspundea. Băiatul îi spuse odată :

— Sticloanţă, azi noapte a murit în temniţă un zaraf osîndit la spînzurătoare.

— Bine-a făcut că s-a grăbit să moară, pînă nu-l dezgrădinează călăul şi din za, şi din raf [196].

Lîngă zidul Sfîntului Francisc stătea un grup de genovezi și, trecînd pe-acolo, unul dintre ei îl chemă, zicîndu-i :

— Vin' aici, domnule Sticloanță, și dezleagă-ți sacul.

El răspunse :

— Nu vreau, ca să nu mi-l ră...stornați la Genova [197].

Dădu o dată peste o mărchitănească care-o mîna din urmă pe-o fiică de-a ei, slută foc, dar înzorzonată cu fel de fel de podoabe, giuvaericale și mărgăritare, și-i spuse maică-sii :

— Tare bine-ai făcut c-ai pavat-o, ca să poată ține la plimbare.

Despre plăcintari zise că de mulți ani jucau la maz fără să le urce nimeni darea, pentru că ei ridicaseră prețul plăcintei de doi la patru, al celei de patru la opt și al celei de opt maravedișî la o jumătate de real, cu de la sine putere și după bunul lor plac.

Despre păpușari spunea o mie de lucruri rele : zicea că sînt un soi de oameni lainici și fără pic de respect pentru cele sfinte, deoarece cu păpușile pe care le arătau în hîrzoabele [198] lor făceau evlavia de rîsul lumii și că li se întîmplă să bage într-un sac toate sau mai toate fețele din Testamentul cel vechi și cel nou și să se așeze pe el ca să mănînce și să bea prin birturi și circiumi. Pe scurt, se mira că cine putea nu le osîndea la tăcere veșnică hîrzoabele sau nu-i surghiunea din regat.

Se nimeri să treacă o dată pe unde stătea el un actor îmbrăcat ca un principe și, văzîndu-l, zise :

— Îmi aduc aminte că l-am văzut pe acesta ieșind de la teatru înfăinat pe față și îmbrăcat cu o sarică mițoasă și, cu toate astea, la fiecare pas în afara scenei, jură pe cuvînt de hidalg.

— Trebuie să fie — răspunse unul —, pentru că sînt mulți actori de familie foarte bună și hidalgi.

— Așa o fi — i-o întoarse Sticloanță —, numai că farsa are cel mai puțin nevoie de persoane de familie bună, în schimb de oameni ferchezuiți, bine făcuți și buni de gură. da. Pot spune de asemenea despre ei că-și cîștigă o bucată de pîine cu sudoarea frunții, cu o muncă istovitoare, învățînd mereu pe de rost, trăind ca niște țigani veșnici,

dintr-un loc în altul și din han în birt, rupîndu-și din somn ca să-i bucure pe ceilalți, pentru că în plăcerea aproapelui stă tot avutul lor. Mai mult, cu meseria lor nu amăgesc pe nimeni, deoarece marfa și-o scot necurmat în piața publică, în văzul și la judecata tuturora. Munca directorilor de trupe e de necrezut, iar grija lor, nemaiîntîlnită, și sînt nevoiți să cîștige mult pentru ca la sfîrșitul anului să nu iasă atît de îndatorați, încît să fie dați în judecată de creditori, și cu toate acestea, sînt trebuincioși în stat, precum sînt grădinile de flori, aleile de plopi și priveliștile odihnitoare și toate cele ce desfată cuviincios. Spunea că, după părerea unui prieten de-al său, cel care slujește o actriță, într-una singură slujește mai multe femei laolaltă, după cum ea poate fi regină, nimfă, zeiță, rîndășiță, păstoriță. și de multe ori soarta vrea să slujească într-însa pe un paj sau pe un lacheu, căci tuturor acestor fețe și multor altora obișnuiește să le dea viață o comediantă.

Îl întrebă unul cine a fost cel mai fericit om din lume. Îi răspunse că *Nemo*, pentru că *nemo novit patrem, nemo sine crimine vivit, nemo sua sorte contentus, nemo ascendit in coelum* [199].

Despre spadasini spuse odată că sînt maeștri într-o știință sau artă pe care tocmai cînd le e de trebuință n-o știu și că sînt oarecum înfumurați, deoarece vor să reducă la demonstrații matematice, care sînt infailibile, mișcările și cugetările colerice ale adversarilor.

Pe cei ce-și căneau barba îi dușmănea cu osebire și odată, certîndu-se de față cu el doi bărbați, dintre care unul portughez, acesta îi spuse castilianului, apucîndu-se de barbă, care îi era foarte cănită :

— *Por istas barbas que teño no rostro...* [200].

La care Sticloanță sări :

— *Olhay, home, naon digáis* teño, *sino* tiño [201].

Altul avea barba împestrițată, și încă în multe culori, din pricina văpselelor proaste, și Sticloanță îi spuse că are barbă de bălegar pag. Altuia, care avea barba jumătate albă, jumătate neagră, fiindcă nu se mai îngrijise, și tuleii crescuți, îi spuse să caute a nu se gîlcevi și certa cu nimeni, deoarece ar fi avut toate temeiurile să i se spună că minte cu jumătate de barbă.

Odată povesti că o fecioară, cuminte şi cu multă judecată, ca să se supună voinţei părinţilor, primi să se mărite cu un bătrîn alb-colilie, care, în noaptea din ajunul cununiei, s-a dus nu la rîul Iordanului [202], cum zic babele, ci la sticluţa cu apă tare şi argint [203], înnoindu-şi cu ea barba atît de bine, încît la culcare îi era de nea, iar la trezire de smoală. Veni clipa să-şi dea mîinile, şi fata cunoscu după culoare şi după văpsea cu cine avea de-a face şi le ceru părinţilor ei să i-l dea pe acelaşi soţ pe care i-l arătaseră, căci altul nu voia. Ei îi spuseră că bărbatul din faţa ei era acelaşi pe care i-l arătaseră şi i-l dăduseră drept soţ. Ea susţinu că nu e acelaşi, aducînd mărturii cum că acela pe care i-l dăduseră părinţii săi era un bărbat serios şi împovărat de cărunteţi şi că, întrucît cel de faţă nu le avea, nu era el, ci se dădea drept el prin înşelăciune. O ţinu sus şi tare tot aşa, cănitul se ruşină şi căsătoria se desfăcu.

Împotriva dădacelor avea acelaşi dinte ca şi împotriva căniţilor ; povestea minunăţii despre *permafoà*-urile [204] lor, despre broboadele lor ca nişte linţolii, despre moftu-rile lor multe, despre pedanteriile şi despre calicia lor nemaipomenită. Îl supărau slăbiciunile lor de stomac, ameţelile, felul lor de a vorbi, cu mai multe refecuri decît la broboade şi, în sfîrşit, zădărnicia şi chindiselile lor.

Unul îi spuse :

— Cum se face, domnule licenţiat, că te-am auzit vorbind de rău multe meserii, dar niciodată şi pe grefieri, cînd ai fi avut atîtea de spus ?

La care el răspunse :

— Chiar dacă-s de sticlă, nu-s atît de fragil, încît să mă las tîrît de valul mulţimii, care e pradă, cel mai adesea, amăgirii. Pare-mi-se că gramatica bîrfitorilor şi *la, la, la*-ul celor ce cîntă sînt grefierii, căci aşa după cum nu poţi trece la alte ştiinţe decît prin poarta gramaticii şi după cum muzicianul murmură înainte de a cînta, aşa şi clevetitorii încep să-şi arate răutatea limbilor vorbindu-i de rău pe grefieri şi alguazili, ca şi pe ceilalţi slujitori ai justiţiei, cînd meseria grefierului e una dintre acelea fără de care adevărul s-ar strecura prin lume doar pe sub streşini, ruşinat şi luat în spăngi, de unde zice *Eclesiasticul* :

„*In manu Dei potestas hominis est, et super faciem scribae imponet honorem*“ [205]. Grefierul este un om public, şi slujba judecătorului nu se poate exercita cu înlesnire fără a lui. Grefierii trebuie să fie liberi, iar nu robi, nici fii de robi ; legitimi, nu bastarzi şi nici zămisliţi din vreo semin-ţie spurcată ; jură să păstreze secretul şi credinţa şi să nu întocmească nici un înscris cămătăresc ; jură că nici prietenia, nici duşmănia, folosul sau paguba nu-i va îm-pinge să nu-şi facă îndeletnicirea cu cuget curat şi creş-tinesc. Păi dacă meseria asta cere atîtea însuşiri bune, de ce e musai să crezi că din cei mai bine de douăzeci de mii de grefieri cîţi sînt în Spania îşi strînge dracul recolta, ca de pe butucii din via lui ? Nu vreau să cred una ca asta şi nu-i bine s-o creadă nimeni, pentru că spun, în sfîrşit, că ei sînt oamenii cei mai trebuincioşi în statele bine rîn-duite şi că dacă au prea multe drepturi, fac şi prea multe strîmbătăţi, între aceste două extreme putîndu-se trage o mijlocie care să ne facă a-i privi cum se cuvine.

Despre alguazili spunea că nu-i de mirare că au duş-mani, de vreme ce îndeletnicirea lor e fie să te aresteze, fie să-ţi scoată avutul din casă, fie să te ţină sub pază acasă la ei şi să mănînce pe spezele tale.

Înfiera lipsa de grijă şi ignoranţa avocaţilor, procurori-lor şi juriştilor, asemuindu-i medicilor care, fără a le păsa dacă bolnavul se face bine sau nu, ei bacşişul şi-l iau, iar procurorii şi juriştii la fel, fie că duc, fie că nu duc la bun sfîrşit procesul pornit de ei.

Cineva îl întrebă care e cel mai bun pămînt. Răspunse că acela timpuriu şi recunoscător. Celălalt îi replică :

— Nu asta te-am întrebat, ci care e cea mai bună aşe-zare : Valladolidul sau Madridul ?

Şi el răspunse :

— Din Madrid, extremele : din Valladolid, mijlocul.

— Nu înţeleg — repetă cel care-l întrebase.

Şi zise :

— Din Madrid, cerul şi pămîntul ; din Valladolid, caturile [206].

Sticloanţă îl auzi pe un bărbat spunîndu-i altuia că de îndată ce intrase în Valladolid, nevastă-sa căzuse greu bol-

navă la pat, din pricină că nu-i priise pămîntul. La care Sticloanţă zise :

— Mai bine ar fi înghiţit-o, de-i cumva geloasă.

Despre muzicanţi şi despre curierii pedeştri spunea că speranţele şi soarta le sînt mărginite, pentru că unii sfîrşesc ajungînd cel mult curieri călare, iar ceilalţi izbutesc să devină muzicanţi ai regelui.

Despre doamnele cărora li se zice curtizane spunea că toate sau mai toate trăiesc ca la curte, dar mor cu tizane[207].

Aflîndu-se odată într-o biserică, văzu că erau aduşi un bătrîn pentru îngropăciune, un prunc pentru botez şi o femeie pentru cununie, totul în acelaşi timp, şi zise că lăcaşurile sfinte sînt cîmpuri de luptă, unde bătrînii sfîrşesc, pruncii învinge şi femeile triumfă [208].

Odată îl înţepa o viespe la gît şi nu îndrăznea s-o scuture de pe el ca să nu se spargă, dar se văita totuşi.

Cineva îl întrebă cum de simţea viespea dacă trupul îi era de sticlă.

Şi el răspunse că viespea aceea era pesemne o clevetitoare şi că limbile şi clonţurile clevetitorilor sînt în stare să năruiască şi trupuri de bronz, darmite de sticlă.

Întîmplîndu-se să treacă pe unde era el un călugăr foarte gras, unul dintre ascultătorii săi zise :

— Părintele, de costeliv ce e, nu se poate mişca.

Sticloanţă se supără şi zise :

— Să nu uite nimeni ce zice Duhul Sfînt : *„Nolite tangere christos meos“* [209].

Şi aprinzîndu-se şi mai mult de mînie, le spuse să ia seama, şi au să vadă că din sfinţii cei mulţi pe care-i canonizase Biserica în ultimii cîţiva ani pe meleagurile acelea şi-i pusese în rîndul preafericiţilor, pe nici unul nu-l chema căpitanul don Nu-ştiu-cum, nici secretarul don Cutare al lui don Cum-îi-zice, nici contele, marchizul sau ducele de Nu-ştiu-unde, ci fratele Diego, fratele Jacinto, fratele Raimundo, cu toţii monahi şi călugări, căci ordinele religioase sînt Aranjuezurile cerurilor, ale căror fructe sînt nelipsite de la masa Domnului.

Zicea că limbile clevetitorilor sînt ca penele vulturului, care rod şi prăpădesc toate penele celorlalte păsări ce li se alătură [210].

Despre patronii de case de joc şi despre cartofori spunea fel de fel de minunăţii : zicea că patronii de tripouri sînt prevaricatori publici, deoarece, luînd caniotă de la cel ce pontează, doreau ca acesta să piardă şi să dea cărţile mai departe, ca să ponteze adversarul, şi ei să-şi încaseze iar cîştigurile. Avea multe cuvinte de laudă pentru răbdarea unui cartofor, care stătea noaptea întreagă jucînd şi pierzînd şi, cu toate că era coleric din fire şi îndrăcit, nu scotea o vorbuliţă şi răbda ca la mucenicia lui Varava, numai ca să nu se retragă adversarul. Lăuda şi conştiinţa unor patroni de case de joc cinstiţi, care nici în vis nu îngăduiau să se joace în casa lor altceva decît ombru şi sutic, şi-n felul acesta, la foc mic, fără frică şi ciripit de turnători, scoteau la sfîrşitul lunii o caniotă mai mare decît cei ce îngăduiau jocurile în asalt, reparolul, şapte-şi-ridică şi spargebanca [211].

Pe scurt, spunea asemenea lucruri, că de n-ar fi fost ţipetele pe care le scotea cînd cineva îl atingea ori se rezema de el, de n-ar fi fost veşmîntul pe care-l purta, cumpătarea hranei sale, felul în care bea, refuzul de a dormi altfel decît sub cerul liber vara şi în fînării iarna, după cum s-a spus, prin care dădea semne limpezi ale nebuniei sale, nimeni n-ar fi putut crede decît că era unul dintre cei mai înţelepţi oameni de pe lume. Doi ani sau ceva mai mult rămase cu boala aceasta, pînă cînd un călugăr din ordinul Sfîntului Ieronim, cu har şi ştiinţă deosebită pentru a-i face pe muţi să audă şi oarecum să vorbească şi pentru a-i tămădui pe nebuni, luă asupra sa vindecarea lui Sticloanţă, îndemnat de milostenie, şi-l căută şi însănătoşi, făcîndu-l să revină la judecata, înţelegerea şi vorbele cumpănite dintîi.

Şi, de îndată ce-l văzu sănătos, îl îmbrăcă în straie de avocat şi-l puse să se întoarcă la curte, unde, dacă ar fi dat tot atîtea dovezi de înţelepciune cîte dăduse de nebunie, şi-ar fi putut exercita meseria, devenind faimos printr-însa. Făcu întocmai şi, schimbîndu-şi numele în Licenţiatul Rueda în loc de Rodaja [212], se înapoie la curte, unde nici nu apucă bine să intre că şi fu recunoscut de toţi ştrengarii ; cum însă îl văzură în veşminte atît de diferite de cele în care obişnuia să umble, nu îndrăzniră nici să strige după

el, nici să-i pună întrebări, dar se ţineau după dînsul şi-şi ziceau unii altora :

— Oare nu-i ăsta Sticloanţă nebunul ? Zău că el e. Acum s-a înţelepţit ; dar poate fi nebun şi bine, şi rău îmbrăcat. Să-l întrebăm ceva şi să ieşim din nedumerirea asta.

Licenţiatul auzea totul şi tăcea, simţindu-se mai tulburat şi mai ruşinat decît pe vremea cînd nu era în toate minţile. După ştrengari îl recunoscură şi oamenii în toată firea, şi, înainte ca licenţiatul să ajungă în curtea Consiliilor, tîra după sine peste două sute de inşi de toată mîna. Cu acest alai, mai mare decît al unui profesor [213], ajunse în curte, unde se grăbiră să-l înconjoare şi toţi cîţi se aflau acolo.

El, pomenindu-se cu atîta gloată în jurul său, ridică glasul şi zise :

— Domnilor, eu sînt licenţiatul Sticloanţă, dar nu acela de dinainte ; acuma sînt licenţiatul Rueda. Întîmplări şi nenorociri care se petrec în lume prin îngăduinţa cerului mi-au luat mintea, şi milostivirile lui Dumnezeu mi-au dat-o înapoi. După vorbele pe care se zice că mi-am spus nebun fiind, puteţi măsura ceea ce voi spune şi voi face cu mintea întreagă. Sînt licenţiat în drept la Salamanca, unde am studiat în sărăcie şi unde am ieşit al doilea la licenţă, de unde se poate trage încheierea că mai mult meritul decît hatîrul mi-a dat gradul pe care-l am. Iată-mă venit pe această întinsă mare a curţii ca să pledez la bară şi să-mi cîştig viaţa, dar dacă nu-mi daţi pace, voi fi venit să trag la vîsle şi să-mi agonisesc moartea : pentru numele lui Dumnezeu, nu faceţi ca goana voastră după mine să devină prigoană, aşa încît ceea ce am cîştigat ca nebun, adică pîinea, s-o pierd ca înţelept. Ceea ce obişnuiaţi să mă întrebaţi prin pieţe, întrebaţi-mă acum la mine acasă şi veţi vedea că acela ce vă dădea răspunsuri bune pe negîndite, după cum se spune, vi le va da şi mai bune precugetînd.

Îl ascultară cu toţii şi-l părăsiră cîţiva. Se întoarse la hanul său, cu un alai nu mult mai mic decît avusese. Ieşi a doua zi şi-o păţi la fel : ţinu altă predică, dar fără nici un folos. Pierdea mult şi nu cîştiga nimic şi, văzînd că moare de foame, hotărî să plece de la curte şi să se în-

toarcă în Flandra, unde gîndea să se folosească de puterea braţelor, de vreme ce nu se putea folosi de cea a minţii.

Şi, înfăptuindu-şi gîndul, zise, la plecarea de la curte :

— O, curte, care lungeşti nădejdile pretendenţilor îndrăzneţi şi le scurtezi pe cele ale virtuoşilor modeşti ! Îmbuibi pe lichelele nerușinate şi-i laşi să moară de foame pe înţelepţii sfioşi !

Zicînd acestea, plecă în Flandra, unde viaţa pe care începuse a şi-o nemuri prin litere şi-o nemuri pînă la urmă prin arme, în tovărăşia bunului său prieten căpitanul Valdivia, lăsînd la moarte faimă de soldat cuminte şi foarte viteaz.

PUTEREA SÎNGELUI

Într-una din nopţile cele călduroase ale verii, după ce se înviorară la rîu, se întorceau în Toledo un hidalg bătrîn cu soţia sa, un băiat mic, o fiică în vîrstă de şaisprezece ani şi o slujnică. Noaptea era limpede, ceasurile unsprezece, drumul pustiu şi pasul zăbavnic, spre a nu plăti cu osteneală cîştigul adus de petrecerile ce se fac la rîu sau în luncă la Toledo. Cu siguranţa făgăduită de multa justiţie şi de locuitorii cu bune înclinări ai acelui oraş, venea vrednicul hidalg cu cinstita-i familie, departe de a se gîndi că asupra lor s-ar putea abate vreo năpastă. Cum însă cele mai multe nenorociri vin cînd nici nu gîndeşti, împotriva oricărei aşteptări, li se întîmplă una ce le-a tulburat petrecerea şi le-a dat de plîns vreme de mulţi ani.

Vreo douăzeci şi doi de ani avea un cavaler din oraşul acela, şi bogăţia, sîngele ilustru, pornirile strîmbe, libertatea prea multă şi tovărăşiile deocheate îl îndemnau să săvîrşească fapte şi să-şi îngăduie nesăbuinţe care-i contraziceau rangul şi-i scoseseră faima de obraznic.

Acest cavaler, aşadar, pe care deocamdată, din respect tăinuindu-i adevăratul nume, îl vom chema cu acela de Rodolfo, împreună cu alţi patru prieteni de-ai săi, toţi tineri, toţi veseli şi toţi neobrăzaţi, cobora aceeaşi coastă pe care-o urca hidalgul. Cele două escadroane, cel al oilor cu cel al lupilor, se întîlniră şi, cu uşurătate necuviincioasă, Rodolfo şi soţii săi, cu chipurile acoperite, le priviră pe cele ale mamei, fiicei şi slujnicei.

Bătrînul se tulbură, îi dojeni şi-i mustră pentru obrăznicia lor ; ei îi răspunseră cu strîmbături şi batjocuri şi, neîmpingînd obrăznicia mai departe, îşi văzură de drum.

Dar marea frumusețe a chipului pe care-l văzuse Rodolfo, și anume cel al Locadiei, căci așa vrea s-o cheme pe fiica hidalgului, prinse atît de strașnic a i se întipări în memorie, încît îi tîrî după sine voința și trezi în el pofta de-a se bucura de ea, în ciuda oricăror neajunsuri ce i s-ar fi putut întîmpla ; și într-o clipă își împărtăși gîndul soților săi și-n clipa următoare se hotărîră să se întoarcă și s-o răpească, pentru a-i face pe plac lui Rodolfo, căci totdeauna bogătașii care fac pe mărinimoșii găsesc înși gata să le sanctifice nelegiuirile și să le înnobileze drept bune apucăturile rele. Așa că nașterea planului mîrșav, împărtășirea lui, încuviințarea, hotărîrea de-a o răpi pe Leocadia și răpirea ei, aproape totul s-a petrecut într-o clipită.

Își legară fața cu batistele și, cu săbiile scoase din teci, au făcut calea-ntoarsă și după cîțiva pași i-au ajuns din urmă pe cei ce nici nu apucaseră bine să-i dea mulțumită lui Dumnezeu că-i scăpase din mîinile acelor nerușinați.

Rodolfo se năpusti la Leocadia și, prinzînd-o în brațe, o rupse la fugă, și ea nu avu putere să se apere, iar spaima îi luă și glasul ca să se plîngă și chiar și lumina ochilor, căci, leșinată și fără cunoștință, nu văzu cine o lua și nici unde o ducea.

Strigă tatăl ei, țipă maică-sa, plînse frățiorul, se zgîrie pe față slujnica, dar strigătele n-au fost auzite, nici țipetele ascultate, nici plînsul n-a înduioșat pe nimeni, nici zgîrieturile n-au fost de vreun folos, pentru că totul era înăbușit de singurătatea locului, de tăcuta liniște a nopții și de răsunchii cei cruzi ai răufăcătorilor. În sfîrșit, unii au plecat voioși, iar ceilalți au rămas triști.

Rodolfo sosi la el acasă fără nici o piedică, și părinții Leocadiei ajunseră la a lor cu inimile sfîșiate, îndurerați și deznădăjduiți. Orbi, fără ochii fiicei lor, căci ai lor într-ai dînsei își aveau lumina ; singuri, pentru că Leocadia le era tovărășia dulce și plăcută ; răvășiți, neștiind dacă ar fi bine să dea de veste justiției despre nenorocirea lor, temîndu-se ca nu cumva ei înșiși să fie unealta de căpetenie a lățirii veștii despre dezonoarea sa. Se vedeau lipsiți de protecție, ca hidalgi săraci ce erau ; nu știau de cine să se plîngă, dacă nu de norocul lor berc. Rodolfo, între

timp, iscusit și viclean, o și închisese în casa și-n odaia lui pe Leocadia, căreia, deși o simțise că-și pierde cunoștința în timpul drumului, îi acoperise ochii cu o năframă, ca să nu vadă străzile pe unde o purta, nici casa, nici încăperea unde stătea și acolo unde (fără a fi văzut de nimeni, din pricină că el avea o locuință aparte în casa tatălui său, care încă trăia, avînd cheia și de la casă și de la odăile lui toate, greșeală a părinților ce vor să-și țină copiii retrași), înainte ca Leocadia să-și fi venit în simțiri, Rodolfo își împlinise pofta, căci izbucnirile necaste ale tinereții rareori, sau chiar niciodată, nu țin seama de înlesniri sau cerințe care să le îmboldească și să le înalțe mai mult. Orb la lumina inteligenței, fură pe întuneric cel mai de preț odor al Leocadiei, și cum păcatele simțurilor, în cea mai mare parte a lor, nu bat dincolo de hotarul împlinirii, Rodolfo ar fi vrut numaidecît ca Leocadia să dispară de acolo și-i dădu prin gînd s-o ducă pe uliță, așa leșinată cum era, dar cînd să treacă la fapte, auzi că-și venea în simțiri, zicînd :

— Unde sînt, nefericita de mine ? Ce-i cu bezna asta? Ce întuneric mă-nconjoară ? Sînt oare în limbul neprihanei sau în iadul păcatelor mele ? Iisuse, cine mă atinge ? Eu, în pat, eu, vătămată ? Mă asculți, mamă și stăpînă a mea ? Mă auzi, tată drag ? Vai, nenorocita de mine, acum îmi dau seama că părinții mei nu mă ascultă și că dușmanii mă ating ! Norocoasă aș fi dacă întunericul acesta ar fi veșnic, și ochii mei n-ar mai ajunge să vadă iar lumina lumii, și dacă locul acesta în care mă aflu acum mi-ar sluji drept mormînt al onoarei mele, căci e mai bună dezonoarea neștiută, decît onoarea intrată în gura lumii. Acum îmi amintesc, de nu mi-aș mai fi amintit nicicînd, că puțin mai-nainte veneam în tovărășia părinților mei ; acum îmi amintesc și că am fost furată ; și acum îmi închipui și văd că nu-i bine să mă vadă lumea. O, tu, oricine-ai fi, care ești aici cu mine — și-ntr-acestea îi luă mîinile lui Rodolfo într-ale ei — dacă sufletul tău îngăduie vreo rugăminte, atunci rogu-te ca de vreme ce ai triumfat asupra bunului meu nume, să triumfi și asupra vieții mele : ia-mi-o pe loc, căci nu-i bine s-o mai aibă cea care nu-și mai are onoarea ! Gîndește-te că asprimea cruzimii pe care mi-ai arătat-o cînd m-ai ofensat, se va domoli cu mila pe care

mi-o vei arăta ucigîndu-mă, și așa, vei ajunge să fii în același timp crud și milos.

Cuvintele Leocadiei îl buimăciră pe Rodolfo și, ca tînăr puțin trecut prin viață, nu știa nici ce să spună, nici ce să facă, iar tăcerea lui o uimea și mai mult pe Leocadia, care, cu mîinile, încerca să se dezamăgească dacă nu era nălucă sau umbră cel de lîngă dînsa.

Cum însă atingea un trup și-și amintea de silnicia ce i se făcuse pe cînd mergea cu părinții săi, își dădea seama de adevărul nenorocirii sale.

Și, cu acest gînd, reînnodă vorbele pe care multele hohote de plîns și suspinuri i le întrerupseseră, zicînd :

— Îndrăznețule tînăr, căci faptele tale mă fac să te socotesc de vîrstă mică, îți iert ofensa ce mi-ai adus-o, dacă-mi făgăduiești și juri că, așa cum ai acoperit-o cu bezna aceasta, o vei acoperi și cu veșnică tăcere, fără a mărturisi-o nimănui. Puțină plată îți cer pentru o insultă atît de mare ; dar pentru mine este cea mai mare pe care ți-aș putea-o cere și pe care tu ai vrea să mi-o dai. Gîndește-te că eu una nu te-am văzut niciodată la față și nici nu vreau să te văd, pentru că chiar de-mi voi aduce aminte de ofensa mea, nu vreau să-mi aduc aminte de cel ce m-a ofensat și nici să păstrez în amintire icoana plîngăitorului meu ; între mine și cer mi se vor înșira plîngerile, fără a vrea să mi le-audă lumea, care judecă lucrurile nu după cum se întîmplă, ci potrivit măsurii ei le prețuiește. Nu știu cum de-ți spun asemenea adevăruri, ce se întemeiază de obicei pe experiența multor împrejurări și în decursul multor ani, pe cînd ai mei n-ajung la șaptesprezece ; de unde mă bate gîndul că durerea în același chip leagă și dezleagă limba îndureratului : uneori umflîndu-și suferința, ca să fie crezut, alteori trecînd-o sub tăcere, ca să nu i se caute leacul. Oricum ar fi, că tac sau că vorbesc, cred că trebuie să te înduplec să mă crezi sau să mă lecuiești, deoarece a nu mă crede ar fi neștiință, iar a nu-mi găsi leacul, neputință de-a avea o alinare ; nu vreau să deznădăjduiesc, pentru că te va costa puțin să mi-o dai, și e tocmai aceasta; să nu te aștepți și să nu crezi că trecerea vremii are să-mi domolească ura cea dreaptă împotriva ta, și nici nu căuta să sporești jignirile cîtă vreme te vei bucura mai puțin de mine, și odată ce ți-ai făcut pofta cu mine, mai puțin

ți se vor aprinde dorințele rele. Zi că m-ai ofensat din întîmplare, fără să dai ascultare nici unei cugetări cuminți ; eu am să zic că n-am venit pe lume sau că, de am venit, a fost ca să fiu nefericită. Du-mă numaidecît pe stradă sau măcar lîngă catedrală, căci de acolo voi ști bine să-mă-ntorc la mine acasă. Trebuie însă să și juri că n-ai să mă urmărești, nici să afli unde stau, nici să mă-ntrebi cum îi cheamă pe părinții mei, sau pe mine, sau pe rudele mele, căci ei de-ar fi la fel de bogați pe cît sînt de nobili, n-ar fi atît de nefericiți prin mine. Răspunde-mi la asta, iar dacă te temi că te-aș putea recunoaște după grai, află că, afară de tatăl meu și de duhovnic, n-am mai vorbit în viața mea cu nici un bărbat și pe puțini i-am auzit vorbind atît de aproape, încît să-i pot deosebi după sunetul vorbirii.

Răspunsul pe care Rodolfo îl dădu cuvintelor cuminți ale vătămatei Leocadia nu fu altul decît o îmbrățișare, dînd semne că voia să-și reîntărească pentru el plăcerea, iar pentru ea dezonoarea.

Văzînd acestea, cu mai multe puteri decît făgăduise vîrsta-i fragedă, ea se apără cu picioarele, cu mîinile, cu dinții și cu vorba, spunîndu-i :

— Ia seama, ins trădător și fără suflet, oricine-ai fi tu, prada pe care mi-ai smuls-o nu-i decît aceea pe care ai putut s-o iei de la un trunchi sau de la o coloană fără simțire, biruința și triumful acesta acoperindu-te de nemernicie și dispreț. Dar cea la care năzuiești acuma n-o vei dobîndi decît cu moartea mea. M-ai călcat în picioare și m-ai nimicit leșinată fiind, dar acuma, cînd sînt în putere, mai degrabă vei putea să mă ucizi decît să mă înfrîngi, căci dacă acuma, trează, aș încuviința fără împotrivire pofta-ți dezgustătoare, ți-ai putea închipui că leșinul meu, atunci cînd ai cutezat să mă distrugi, a fost doar prefăcut.

În sfîrșit, cu atîta curaj și îndîrjire se împotrivi Leocadia, încît puterile și dorințele lui Rodolfo se vlăguiră ; și, cum obrăznicia pe care-o arătase față de Leocadia nu avusese altă obîrșie decît un avînt lasciv, din care niciodată nu se naște adevărata dragoste, care dăinuiește, în locul avîntului, care trece, rămîne, dacă nu căința, cel puțin o slabă voință de a stărui în el.

Rece, așadar, și ostenit, nescoțînd nici o vorbă, Rodolfo o lăsă pe Leocadia în patul și-n casa lui și, încuind odaia, plecă să-i caute pe tovarășii lui pentru a se sfătui cu ei ce să facă.

Leocadia simți că rămăsese singură și închisă și, sculîndu-se din pat, străbătu odaia toată, pipăind pereții cu mîinile, ca să vadă dacă nu cumva găsește ușă pe unde să iasă ori fereastră pe care să se arunce ; găsi ușa, dar bine încuiată, și dădu de o fereastră, pe care putu s-o deschidă și pe unde intră văpaia lunii, atît de luminoasă, încît Leocadia fu în stare să deosebească culorile unor damascuri ce împodobeau odaia. Văzu că patul era aurit și atît de bogat gătit, încît părea mai degrabă pat al unui principe decît al unui cavaler obișnuit. Numără scaunele și măsuțele de scris, observă partea unde era ușa și, deși văzu că pe pereți atîrnau cîteva tablouri, nu izbuti să vadă picturile înfățișate în ele. Fereastra era mare, ornamentată și păzită de zăbrele groase ; dădea într-o grădină, închisă și ea între ziduri înalte, piedici care se împotriviră gîndului ce-i încolțise de-a sări în stradă. Tot ce văzu și luă aminte cu privire la cuprinderea și bogatele podoabe ale încăperii aceleia îi dădu de înțeles că stăpînul ei trebuie să fi fost om nobil și bogat, și nu oricum, ci cu prisosință. Pe o masă de scris, aflată lîngă fereastră, văzu un mic crucifix, tot de argint, pe care-l luă și-l vîrî în mîneca rochiei, nu din smerenie, nici ca să-l fure, ci mînată de un plan al ei cuminte. După aceea, închise fereastra la loc și se întoarse în pat, așteptînd să vadă ce sfîrșit avea să aibă începutul cel rău al pățaniei sale.

Nu trecuse, după cum i se păru, mai mult de o jumătate de ceas, cînd auzi deschizîndu-se ușa încăperii și se apropie de dînsa un ins care, fără a-i spune un cuvînt, o legă la ochi cu o năframă și, luînd-o de braț, o scoase din odaie, iar ea îl auzi cum încuie la loc ușa. Insul acesta era Rodolfo, care, deși pornise să-i caute pe soții săi, nu mai vru să-i găsească, părîndu-i-se că nu se cădea să aibă martori la cele întîmplate cu fata aceea ; ci se hotărî să le spună că, plin de căință pentru răul făcut și mișcat de lacrimile ei, o părăsise în mijlocul drumului.

Luînd această hotărîre, se întoarse iute ca s-o ducă pe Leocadia lîngă catedrală, așa cum îl rugase dînsa, înainte

de revărsatul zorilor, cînd lumina l-ar fi împiedicat să se descotorosească de ea şi l-ar fi silit s-o ţină la el în odaie pînă noaptea următoare, răstimp în care n-ar mai fi vrut nici să se mai folosească de puterea sa şi nici să rişte ca ea să-l cunoască. O duse, prin urmare, pînă în piaţa numită a Primăriei, şi acolo, cu glas schimbat şi într-o limbă corcită, jumătate portugheză, jumătate castiliană, îi spuse că se putea duce în liniştе acasă, căci n-avea să fie urmărită de nimeni ; şi, înainte ca ea să aibă timp să-şi smulgă năframa, el se şi retrăsese într-un loc unde să nu poată fi văzut.

Rămase Leocadia singură, îşi dădu jos legătura de pe ochi, recunoscu locul unde fusese lăsată. Privi în toate părţile, nu văzu pe nimeni ; dar, temîndu-se totuşi să nu fie urmărită de departe, se oprea la fiecare pas făcut spre casa ei, care nu era prea departe de acolo. Şi, ca să înşele iscoadele, dacă erau cumva pe urmele ei, intră într-o casă pe care-o găsi deschisă şi după cîtva timp se duse la a ei, unde-i găsi pe părinţii ei atît de năuciţi, încît nu se dezbrăcaseră încă şi nici prin gînd nu le trecea să-şi îngăduie nitică odihnă. Cînd o văzură, alergară spre ea cu braţele deschise şi-o întîmpinară cu lacrimi în ochi.

Leocadia, covleşită de spaimă şi tulburare, le ceru părinţilor săi să se tragă cu ea într-un loc ferit, ceea ce şi făcură, iar acolo, în vorbe puţine, le dădu seama despre toată păţania sa nefericită, cu toate împrejurările, ca şi despre lipsa oricărei ştiri privitoare la tîlharul şi jefuitorul onoarei sale. Le spuse ce văzuse în teatrul unde se reprezentase tragedia năpastei sale : fereastra, grădina, zăbreaua, mesele de scris, patul, damascurile şi, la urmă, le arătă crucifixul pe care-l adusese. Icoană în faţa căreia din nou izbucniră lacrimile, se înălţară rugi, se cerură răzbunări şi se dorіră pedepse miraculoase. Mai spuse de asemenea că, deşi ea nu dorea să afle cine fusese ofensatorul său, dacă părinţilor ei li se părea nimerit să-i dea de urmă, ar putea-o face cu ajutorul acelui chip, punîndu-i pe sacristani să spună din amvoanele tuturor parohiilor din oraş că acela ce pierduse acea icoană o putea găsi în păstrarea călugărului pe care aveau să-l indice ei, şi astfel, aflîndu-l pe stăpînul icoanei, aveau să afle casa şi chiar persoana duşmanului lor. La acestea, tatăl ei îi răspunse :

— Bine-ai grăit, fata tatii, dacă răutatea obișnuită nu s-ar împotrivi judecății tale cuminți, deoarece e limpede ca lumina zilei că astăzi chiar se va observa lipsa acestei icoane din încăperea de care vorbești, iar stăpînul ei va fi sigur că a luat-o persoana care a fost cu el și, cînd va afla că e în mîinile vreunui călugăr, întîi de toate își va da silința să afle cine i-a dat-o celui ce-o are și nu de a-l da în vileag pe stăpînul care a pierdut-o, pentru că poate fi pus să se ducă după ea altcineva, căruia stăpînul i-a spus foarte semnele ei. Și așa stînd lucrurile, vom rămîne mai degrabă mofluzi decît luminați, deși ne-am putea folosi de același vicleșug de care ne temem, dîndu-i crucifixul călugărului printr-o a treia persoană. Ce-ți rămîne de făcut, fata mea, e să-l păstrezi și să i te rogi, căci de vreme ce ți-a fost martor în nenorocire, îngădui-va să fie și un judecător care să-ți facă dreptate cîndva. Și ia seama, fata mea, că mai rău vatămă o uncie de dezonoare dată în vileag decît o oca de ticăloșie secretă ; și de vreme ce poți trăi onorată față de Dumnezeu în mijlocul lumii, nu suferi că ești dezonorată față de tine în taină. Adevărata dezonoare stă în păcat, iar adevărata onoare în virtute ; cu spusa, cu dorința și cu fapta îl hulești pe Dumnezeu, iar cum tu nici cu spusa, nici cu gîndul, nici cu fapta nu l-ai hulit, socotește-te cinstită, căci eu unul așa te voi socoti, fără să te privesc niciodată altfel decît ca tatăl tău bun.

Cu aceste vorbe înțelepte o mîngîie tatăl ei pe Leocadia, iar mama ei, îmbrățișînd-o iarăși, încercă și ea s-o mîngîie ; Leocadia gemu și iarăși plînse, și se resemnă să-și ia capul în poale, cum se zice, și să-și ducă viața în reculegere sub ocrotirea părinților săi și îmbrăcată pe cît de cinstit pe-atîta de sărăcăcios.

Între timp, Rodolfo, întors acasă, observă lipsa crucifixului și-și închipui cine-l putuse lua, dar nu-i păsă și, bogat fiind, nu făcu caz de asta, și nici părinții săi nu i-l cerură cînd, trei zile mai tîrziu, plecînd în Italia, el îi încredință cu socoteală unei cameriste de-a maică-sii tot ce lăsa în iatac.

Se scurseseră multe zile de cînd Rodolfo se hotărîse să meargă în Italia, iar taică-său, care fusese acolo, îl tot îndemna, spunîndu-i că nu poți fi cavaler doar în patria ta,

trebuie să fii şi în ţări străine. Din aceste pricini şi din altele, voinţa lui Rodolfo se îndupleca s-o asculte pe-aceea a tatălui său, care îi credită cu mulţi bani pentru Barcelona, Genova, Roma şi Neapole, aşa încît el, cu doi tovarăşi de drum, plecă numaidecît, murind de pofta celor auzite de la nişte soldaţi despre îmbelşugarea ospătăriilor din Italia şi Franţa, despre libertatea de care se bucurau spaniolii în cartiruiri. Îi suna bine acel *Eco li buoni polastri, picioni, presuto e salcicie* [214], cu alte nume de soiul acesta, de care-şi amintesc soldaţii cînd de pe meleagurile acelea vin acasă şi au de-a face cu îngustimea şi neajunsurile raţeşurilor şi hanurilor din Spania. În sfîrşit, plecă, aducîndu-şi atît de puţin aminte de cele petrecute cu Leocadia, de parcă nu s-ar fi întîmplat niciodată.

Dînsa, în vremea aceasta, îşi ducea viaţa în casa părinţilor săi în cea mai mare însingurare cu putinţă, fără a se lăsa văzută de nimeni, temătoare ca nu cumva năpasta să i se poată citi pe frunte. Dar după cîteva luni fu silită să facă de nevoie ceea ce pînă atunci făcuse de voie; văzu că i se cădea să trăiască retrasă şi ascunsă, fiindcă simţi că rămăsese grea, împrejurare datorită căreia lacrimile oarecum date uitării i se reîntoarseră în ochi, iar suspinurile şi tînguirile prinseră iarăşi a răni văzduhul, înţelepciunea bunei sale mame nemaifiind în stare s-o mîngîie.

Zburară zilele şi sosi clipa naşterii, într-o asemenea taină, încît nu cuteză a se încrede nici în moaşă. Uzurpînd mamă-sa această îndeletnicire, Leocadia aduse pe lume un băiat dintre cei mai frumoşi ce se pot închipui. Cu aceeaşi fereală şi taină cu care îl născuse, îl duseră într-un sat unde fu crescut vreme de patru ani, după care, zicînd că e un nepot de frate, bunicul său îl aduse acasă, unde era crescut dacă nu în bogăţie, cel puţin în mare virtute.

Copilul, căruia-i puseră numele de Luis, cum îl chema pe bunicul său, era frumos la chip, blînd la fire, cu mintea ascuţită, şi-n tot ceea ce putea face la vîrsta lui fragedă, lăsa să se vadă că fusese zămislit de un tată nobil, iar vioiciunea, frumuseţea şi cuminţenia lui îi făcură pe bunici să-l îndrăgească atît de tare, încît ajunseseră să ia drept noroc nenorocul fiicei lor, pentru că le dăduse un

asemenea nepot. Cînd mergea pe stradă, asupra lui plouau binecuvîntări cu miile. Unii îi binecuvîntau frumusețea, alții pe mama care îl născuse ; aceștia pe tatăl care-l zămislise, aceia pe cine-l creștea atît de bine. Lăudat astfel de cunoscuți și necunoscuți, copilul ajunse la vîrsta de șapte ani, cînd și învățase a citi latinește și spaniolește, și a scrie cu slove bine aduse și foarte frumoase, deoarece gîndul bunicilor săi era să-l facă virtuos și învățat, dacă nu-l puteau face bogat, ca și cum învățătura și virtutea n-ar fi fost bogățiile asupra cărora n-au putere nici hoții și nici cea căreia i se zice soartă.

Se întîmplă, dar, ca într-o zi, cînd copilul plecase să ducă ceva din partea bunicii sale unei rubedenii, să aibă a trece pe-o stradă unde avea loc o întrecere de călăreți ; începu și el să privească și, ca să-și găsească un loc mai bun, trecu de partea cealaltă a străzii, dar nu mai izbuti să se ferească și fu trîntit la pămînt de un cal pe care stăpînul lui nu-l mai putu opri în furia alergării. Trecu peste el și-l lăsă ca mort, întins pe jos și curgîndu-i mult sînge de la cap. Nici nu se petrecuseră bine toate acestea, cînd un cavaler bătrîn, care stătea și privea cursa, sări jos de pe cal cu o nemaivăzută sprinteneală, se repezi la locul unde zăcea copilul și, smulgîndu-l din brațele cuiva care-l și ridicase, îl luă într-ale sale și, fără a ține seama de căruntețea și nici de autoritatea sa, mare, cu pași întinși se duse la el acasă, poruncindu-le slujitorilor să plece numaidecît și să caute un chirurg care să-l îngrijească pe copil. Îl urmară mulți cavaleri, cu inimile sfîșiate de nenorocirea ce-l lovise pe un copil atît de frumos, și îndată se auzi un glas zicînd că accidentatul este Luisico, nepotul cutărui cavaler, și spuse numele bunicului său. Spusa aceasta alergă din gură-n gură pînă ce ajunse la urechile bunicilor și-ale mamei sale tăinuite, iar ei, lămuriți pe deplin asupra întîmplării, porniră ca nebuni și cu mințile rătăcite în căutarea odorului lor și, întrucît cavalerul care-l luase la dînsul era atît de cunoscut și de nobil, mulți dintre cei cu care se-ntîlniră îi îndrumară spre casa lui, unde sosiră tocmai cînd copilul fusese luat în primire de către chirurg. Cavalerul și soția lui, stăpînii casei, le cerură celor despre care credeau că-i sînt părinți să nu plîngă

şi nici să nu ridice glasul tînguindu-se, deoarece copilului nu i-ar fi fost de nici un folos.

Chirurgul, care era faimos, după ce-l îngriji cu foarte mult tact şi măiestrie, spuse că rana nu era chiar mortală, aşa cum se temuse la început.

În toiul îngrijirilor, Luisico îşi veni în fire, căci pînă atunci fusese fără cunoştinţă, şi se bucură văzîndu-şi unchii, care-l întrebară plîngînd cum se simte.

El răspunse că bine, doar că-l dureau tare trupul şi capul. Doctorul le porunci să nu mai stea de vorbă cu el, ci să-l lase să se odihnească. Făcură întocmai, şi bunicul lui începu a-i mulţumi stăpînului casei pentru marea milă ce-o avusese faţă de nepotul său.

La care cavalerul răspunse că n-avea de ce să-i mulţumească, pentru că, dacă voia să ştie, cînd îl văzuse pe copil trîntit pe jos şi călcat în picioare de cal, i se păruse că vede chipul unui fecior al său, pe care-l iubea din tot sufletul, şi că asta îl îndemnase să-l ia în braţe şi să-l aducă la dînsul acasă, unde avea să rămînă pe toată durata vindecării, cu toate înlesnirile cu putinţă şi trebuincioase.

Soţia lui, care era o nobilă doamnă, vorbi la fel, ba chiar făcu şi mai călduroase făgăduieli.

Bunicii rămaseră uimiţi de o purtare atît de creştinească, dar mama fu şi mai uimită, deoarece, liniştindu-şi oarecum cu veştile chirurgului minţile tulburate, privi cu luare-aminte iatacul în care zăcea fiul ei şi, limpede, după multe semne, cunoscu că aceea era încăperea unde i se pusese capăt onoarei şi i se dăduse cep nenorocirii sale, şi, cu toate că nu era împodobită cu damascurile de atunci, îi recunoscu aşezarea, văzu fereastra cu zăbrele ce răspundea în grădină, şi, întrucît era închisă din pricina rănitului. întrebă dacă fereastra aceea dădea cumva într-o grădină şi i se spuse că da. Cel mai bine însă cunoscu patul, acelaşi ce-i fusese mormînt de îngropăciune, şi mai mult, văzu că însăşi măsuţa de scris, pe care stătuse crucifixul luat de dînsa, era în acelaşi loc. În cele din urmă, adevărul tuturor bănuielilor sale fu scos la lumină de trepte, pe care le numărase atunci cînd fusese scoasă din iatac legată la ochi, vreau să zic treptele de acolo şi pînă în stradă, pe care, cu prevedere cuminte, le numărase, iar acum, cînd

se întoarse acasă, părăsindu-l pe fiul său, le numără din nou şi găsi acelaşi număr tocmai pe tocmai ; şi, confruntînd semnele între ele, întări întru totul adevărul presimţirii sale, despre care îi dădu seamă pe larg maică-sii, iar aceasta, femeie cuminte, cercetă dacă acel cavaler la care stătea nepotul ei avusese sau avea vreun fiu, şi află că îl avea pe cel pe care-l numim Rodolfo, aflat atunci în Italia, şi socotind timpul de cînd i se spusese că lipsea din Spania, văzu că erau chiar cei şapte ani ciţi avea nepotul. Îl înştiinţă de toate acestea şi pe soţul său, şi amîndoi, împreună cu fiica lor, hotărîră într-un glas să aştepte ce va voi să facă Dumnezeu cu rănitul, care, după cincisprezece zile, se văzu în afara oricărei primejdii, iar după treizeci se sculă din pat, şi în tot acest răstimp fu vizitat de mama şi de bunica sa şi răsfăţat de stăpînii casei ca şi cum ar fi fost propriul lor fiu ; şi uneori, stînd de vorbă cu Leocadia, doña Estefanía, căci aşa o chema pe soţia cavalerului, îi spunea că acel copil semăna atît de bine cu un fiu al ei aflat în Italia, încît nu-l privea niciodată fără a i se părea că-l are în faţa ochilor pe fiul său.

De aceste cuvinte se folosi Leocadia ca să-i spună, odată, cînd se nimeri singură cu dînsa, ceea ce, cu încuviinţarea părinţilor ei, hotărîse a-i spune, şi anume aceste vorbe sau altele asemănătoare :

— În ziua cînd părinţii mei, doamnă, au auzit că nepotul lor de frate fusese atît de rău lovit, au crezut şi au gîndit că li se închisese cerul şi toată lumea se prăvălise în hău ; şi-au închipuit că se şi văzuseră lipsiţi de lumina ochilor şi de toiagul bătrîneţilor de vreme ce le lipsea nepotul acesta pe care ei îl iubesc cu o dragoste atît de mare, încît în multe privinţe o întrece pe-aceea nutrită de alţi părinţi faţă de copiii lor ; dar, aşa cum se spune că Dumnezeu cînd dă rana, dă şi leacul, copilul şi l-a găsit în casa aceasta, iar eu am legate de ea nişte amintiri pe care nu le voi putea uita cît voi trăi. Eu, doamnă, sînt nobilă, pentru că aşa-mi sînt părinţii şi mi-au fost toţi strămoşii, care, cu o stare mijlocie în bunurile soartei, şi-au întreţinut onoarea în chip fericit oriunde li s-a întîmplat să trăiască.

Mirată şi încremenită stătea doña Estefanía ascultînd vorbele Leocadiei şi nu-i venea să creadă că în atît de puţini ani putea încăpea atîta cumineţenie, deşi, după cum i se

părea, îi dădea vreo douăzeci, nici mult mai mult, nici mult mai puțin, dar fără a-i spune nimic și fără a-i întoarce vorba, așteptă să le-audă pe toate cîte vru să le spună, și au fost vorbele ce i-au ajuns ca să-i povestească pozna fiului ei, dezonoarea sa, răpirea, legatul la ochi, felul cum fusese adusă de el în iatacul acela, semnele după care cunoscuse că este chiar încăperea pe care-o bănuia. Drept adeverire, scoase din sîn chipul Răstignitului pe care îl luase și căruia îi spuse :

— Tu, Doamne, care ai fost martor al silniciei ce mi-a fost făcută, fii judecător al îndreptării ce mi se cuvine ; te-am luat de pe măsuța aceea, cu gîndul să-mi amintesc pururi de înjosirea mea, nu ca să-ți cer răzbunare împotrivă-i, căci n-o caut, ci ca să te rog să-mi dai putință mîngîiere cu care să-mi pot îndura nenorocirea.

Copilul acesta, doamnă, față de care ți-ai arătat desăvîrșirea milosteniei domniei tale, îți este nepot bun ; cerul a îngăduit să fie călcat în picioare de cal, pentru ca, aducîndu-l pe copil în casa domniei tale, eu să găsesc într-însa, așa cum trag nădejde că am să găsesc, dacă nu leacul cel mai potrivit (și dacă nu)[215] nefericirii mele, cel puțin mijlocul prin care să mi-o mai ușurez.

Zicînd acestea și strîngînd la piept crucifixul, căzu leșinată în brațele Estefaniei ; iar aceasta, în sfîrșit, ca femeie și nobilă, în care compasiunea și mila obișnuiesc a fi la fel de firești precum cruzimea la bărbat, abia văzu leșinul Leocadiei, că-și lipi îndată chipul de-al ei, vărsînd asupră-i atîtea lacrimi, încît n-a mai fost nevoie s-o stropească și cu apă pentru ca Leocadia să-și vină în fire.

Fiind cele două în starea aceasta, se nimeri să între cavalerul, soțul Estefaniei, care-l ducea pe Luisico de mînă, și cînd văzu plînsul Estefaniei și leșinul Leocadiei, întrebă foarte nerăbdător care le este pricina.

Copilul o îmbrățișa pe maică-sa ca pe vărișoara, iar pe bunică-sa ca pe binefăcătoarea lui, întrebîndu-le și el de ce plîng.

— Mari lucruri, domnule, sînt de spus — îi răspunse Estefania soțului său — și culmea lor e să-ți spun că, așa cum va trebui să știi, această femeie leșinată îți este fiică, iar copilul acesta, nepotul domniei tale. Adevărul pe care ți-l spun mi l-a spus copila aceasta și l-a întărit și-l întă-

reşte chipul acestui copil, în care noi amîndoi l-am văzut pe-acela al fiului nostru.

— Dacă nu vorbeşti mai limpede, doamnă, eu unul nu te-nţeleg — îi întoarse vorba cavalerul.

Într-acestea, Leocadia îşi veni în fire şi, ţinînd strîns la piept crucifixul, părea preschimbată într-o mare de plîns. Totul îl adusese pe cavaler într-o mare nedumerire, din care ieşi după ce soţia lui îi povesti tot ce-i povestise şi ei Leocadia, şi el crezu totul, prin sfînta îngăduire a cerului, ca şi cum totul i-ar fi fost dovedit cu martori mulţi şi adevăraţi. O consolă şi-o îmbrăţişă pe Leocadia, îl sărută pe nepotul său şi chiar în ziua aceea trimiseră un mesager la Neapole, înştiinţîndu-l pe fiul lor să vină în cel mai scurt timp, pentru că-i puseseră la cale o căsătorie cu o femeie frumoasă peste poate şi potrivită lui întru totul.

Nu consimţiră ca Leocadia şi fiul ei să se mai întoarcă acasă la părinţii săi, iar aceştia, nespus de mulţumiţi de izbînda fiicei lor, îi aduceau nesfîrşite mulţumiri Domnului.

Mesagerul ajunse la Neapole, şi Rodolfo, hulpav să se bucure de o femeie atît de frumoasă cum îi vestea tatăl său, la două zile după primirea scrisorii, ivindu-i-se prilejul că patru galere erau gata de a porni către Spania, se îmbarcă pe ele cu cei doi tovarăşi ai săi, ce încă nu-l părăsiseră, şi, avînd parte de împrejurări prielnice, în douăsprezece zile ajunse la Barcelona, iar de acolo, cu poşta, după alte şapte coborî în Toledo şi intră în casa tatălui său atît de mîndru şi de elegant, încît culmile mîndreţei şi ale eleganţei se adunaseră toate într-însul.

Părinţii se bucurară de sănătatea şi sosirea cu bine a fiului lor.

Rămase uimită Leocadia, care-l privea dintr-un ungher ascuns, pentru a nu se abate de la mijlocul şi rînduiala pe care i le puse în vedere doña Estefanía.

Tovarăşii lui Rodolfo ar fi vrut să plece numaidecît la casele lor, dar Estefanía nu le-o îngădui, deoarece avea nevoie de ei pentru planul dînsei.

Se înnoptase aproape cînd sosise Rodolfo şi, în vreme ce se pregătea cina, Estefanía îi chemă la o parte pe tovarăşii fiului ei, crezînd, fără nici o îndoială, că ei trebuie să fi fost doi din cei trei despre care Leocadia spusese că-l

însoțeau pe Rodolfo în noaptea în care o răpiseră, și cu mari rugăminți le ceru să-i spună dacă-și aminteau că fiul ei răpise o femeie, în cutare noapte, acum atîția ani, pentru că de aflarea adevărului despre această împrejurare atîrnau onoarea și liniștea tuturor rudelor lor ; și cu atare și atîtea stăruințe se pricepu să-i roage și în așa chip știu să-i asigure că nu li se putea întîmpla nimic rău dacă dezvăluiau răpirea aceea, încît ei socotiră nimerit a mărturisi cum că, într-adevăr, într-o noapte de vară, pe cînd ei doi și alt prieten îl însoțeau pe Rodolfo, o răpiseră, chiar în noaptea de care vorbea dînsa, pe o fată și că Rodolfo plecase cu ea în timp ce ei îi țineau în loc pe cei din familia ei, care voiau s-o apere cu strigăte, iar a doua zi Rodolfo le spusese că o dusese acasă ; și că asta era tot ce puteau răspunde la ceea ce fuseseră întrebați.

Mărturisirea celor doi i-a înlăturat toate îndoielile pe care le-ar mai fi putut avea, și astfel se hotărî să-și ducă la capăt gîndul cel bun, și anume : cu puțin înainte de a se așeza la cină, mama se închise cu Rodolfo într-un iatac și, între patru ochi, punîndu-i în mînă un portret, îi spuse :

— Vreau, Rodolfo fiule, să-ți prilejuiesc o cină plăcută arătîndu-ți-o pe soția ta ; iată-i portretul adevărat, vreau să te previn însă că pe cît îi lipsește frumusețea, pe atît îi prisosește virtutea, e nobilă și cuminte și potrivit de bogată. Și deoarece ți-am ales-o, tatăl tău și cu mine, fii încredințat că e ceea ce-ți trebuie.

Rodolfo privi cu multă luare-aminte portretul și zise :

— Dacă pictorii, care îndeobște fac risipă de frumusețe la chipurile pe care le zugrăvesc în portrete, au făcut și la acesta, cred fără doar și poate că originalul trebuie să împărtășească aceeași urîțenie ; zău, doamnă și mamă dragă, e drept și e bine ca fiii să-și asculte părinții întru totul, dar tot potrivit și chiar mai bine e ca părinții să le dea fiilor lor starea care să le fie cel mai pe plac, și cum căsătoria este un nod pe care nu-l dezleagă decît moartea, bine ar fi ca legăturile să fie egale și împletite din aceleași fire. Virtutea, noblețea, cumințenia și bunurile soartei îi pot bucura prea bine mintea celui care a avut norocul să le capete prin soția sa. Dar ca urîțenia ei să bucure ochii soțului, asta mi se pare cu neputință. Sînt tînăr, dar înțeleg prea bine că tainei căsătoriei i se potrivește și dreapta și

cuvenita desfătare de care se bucură soții, și dacă ea lipsește, căsnicia șchioapătă și-și trădează cel de-al doilea țel. Păi a crede că un chip urît, pe care ești nevoit să-l ai în fața ochilor la tot pasul, în casă, la masă și-n pat, te poate desfăta, zic încă o dată că mi se pare aproape cu neputință. Pe viața domnici tale, mamă dragă, dă-mi o tovarășă de viață care să mă înveselească, nu să mă amărască, pentru că, fără să tragem într-o parte și-n alta, la fel și pe drum drept să ne ducem amîndoi jugul în care ne va fi punînd cerul. Dacă doamna aceasta e nobilă, cuminte și bogată, după cum spui domnia ta, are să-și găsească ea ca soț pe unul cu altă fire decît a mea. Sînt unii care caută noblețe, alții cumințenie, alții bani și alții frumusețe ; eu mă număr printre aceștia din urmă. Pentru că noblețe am, har cerului și strămoșilor, și părinților mei, ce mi-au lăsat-o moștenire ; deșteptăciunea, dacă o femeie nu-i proastă, neghioabă sau toantă, e de-ajuns, astfel ca nici de prea ascuțită să nu se tocească, nici de prea neghioabă să nu dea-n gropi ; cît despre bogății, și aici, cele ale părinților mei nu mă fac să mă tem c-aș putea ajunge la sapă de lemn. Eu frumusețea o caut, mîndrețea o vreau, nu cu altă zestre decît aceea a curăției și-a bunelor obiceiuri ; căci dacă asta-mi va aduce soția mea, îl voi sluji pe Dumnezeu cu tragere de inimă și le voi da o bătrînețe tihnită părinților mei.

Foarte mulțumită fu maică-sa de vorbele lui Rodolfo, dîndu-și seama după ele că avea să-și poată duce planul la bun sfîrșit.

Îi răspunse că-și va da silința să-l însoare potrivit dorinței lui ; să nu-și facă nici un fel de griji, căci era ușor să desfacă înțelegerile la care ajunseseră ca să-l însoare cu doamna aceea ; Rodolfo îi mulțumi cu recunoștință și, întrucît venise vremea cinei, se duseră la masă, iar după ce tatăl și mama, Rodolfo și cei doi tovarăși ai săi luară loc în jurul ei, doña Estefanía zise ca într-o doară :

— Păcătoasa de mine, frumos mă mai port cu musafira mea ! Ia du-te — îi spuse ea unui slujitor — și spune-i doamnei doña Leocadia să treacă peste multa dumisale sfiiciune și să binevoiască a ne cinsti masa, căci toți cei din juru-i sînt feciorii mei și servitorii domniei sale.

Toate acestea erau un vicleșug al ei, și Leocadia fusese înștiințată și prevenită de tot ce avea de făcut. Nu zăbovi

mult Leocadia şi intră, dînd despre sine cea mai neaşteptată şi mai frumoasă mărturie pe care a putut-o da vreodată o frumuseţe meşteşugită şi firească.

Era îmbrăcată, fiind la vreme de iarnă, într-o rochie lungă de catifea neagră, stropită cu bumbi de aur şi mărgăritare, cu cingătoare şi colier de diamante ; părul ei însuşi, lung şi nu peste măsură de bălai, îi slujea drept podoabă şi acoperămînt, iar plăsmuirea lui de cozi şi cîrlionţi, şi scăpărările de diamante ce i se-ntreţeseau tulburau lumina ochilor care le priveau.

Leocadia era bine făcută şi plină de farmec, îl aducea de mînă pe fiul ei, iar înaintea sa păşeau două fete, luminîndu-i calea cu două lumînări de ceară în două candelabre de argint. Se sculară cu toţii în picioare ca să-i facă plecăciune, ca şi cum s-ar fi plecat în faţa unei făpturi cereşti ce s-ar fi arătat acolo în chip miraculos. Se pare că dintre toţi cei ce rămăseseră acolo încremeniţi cu ochii la dînsa, nimeni n-a nimerit să-i spună o vorbă măcar. Leocadia, cu gingaşă graţie şi creştere aleasă, li se smeri tuturor, iar Estefania, luînd-o de mînă, o aşeză lîngă dînsa şi în faţa lui Rodolfo. Pe copil îl aşezară lîngă bunicul său.

Rodolfo, care privea mai de aproape frumuseţea neasemuită a Leocadiei, îşi spunea în sinea lui :

„Dacă cea pe care mi-a ales-o mama ca soţie ar avea jumătate din frumuseţea acesteia, m-aş socoti cel mai fericit bărbat din lume. Sfinte Doamne, ce mi-e dat să văd ? Oare înger printre oameni e cea la care mă uit acuma ?“

Şi-n vremea asta îi intra prin ochi ca să-i pună stăpînire pe suflet frumoasa icoană a Leocadiei, care, şi ea, în timp ce începea să fie servită cina, văzîndu-l atît de aproape de dînsa pe cel pe care-l şi iubea mai mult decît lumina ochilor, tot privindu-l citeodată pe furiş, prinse a depăna iarăşi în închipuire cele întîmplate cu Rodolfo. Începură a-i slăbi în suflet nădejdile că mama lui avea să i-l dea de soţ ei, temîndu-se ca nu cumva sărăciei norocului ei să i se potrivească şi făgăduielile mamei. Se gîndea cît de aproape era să fie fericită sau nefericită pe veci.

Şi cugetarea i-a fost atît de aprinsă şi gîndurile atît de zdruncinate, că i-au strîns atît de tare inima, încît începu să asude şi să pălească într-o clipă, apucînd-o un leşin ce o sili să-şi lase capul în braţele doñei Estefania, care, cum

o văzu, o primi cu tulburare într-însele. Toți se speriară și, părăsind masa, se repeziră s-o ajute. Dar cel ce dădu cele mai multe semne de mîhnire fu Rodolfo, deoarece, pînă să ajungă iute lîngă dînsa, se împiedică și căzu de două ori. Nici dacă o descheiară la nasturi și-o stropiră cu apă pe față nu-și reveni, ci mai curînd pieptul săltat și pulsul, pe care nu i-l găseau, dădeau semne neîndoielnice de moarte, iar slujitoarele și slujitorii din casă, mai puțin chibzuiți, începură a striga și-a da de veste c-a murit.

Aceste știri amare ajunseră la urechile părinților Leocadiei, pe care doña Estefanía îi ținea ascunși pentru un prilej mai plăcut. Așa că ei, cu preotul paroh, care se afla și dînsul cu ei, trecînd peste ordinul Estefaníei, intrară în sală. Preotul se grăbi să vadă dacă nu dădea semne că se căia de păcatele ei, ca s-o dezlege de ele, și de unde credea că are să găsească un singur ins leșinat, găsi doi, pentru că și Rodolfo zăcea cu fața pe pieptul Leocadiei.

Mama sa îi înlesni să se apropie de dînsa, ca de ființa ce urma să fie a lui, dar cînd văzu că și el rămăsese fără cunoștință, fu cît pe ce să și-o piardă și ea, și și-ar fi pierdut-o dacă n-ar fi văzut că Rodolfo își veni în fire, așa cum își reveni, rușinat că-l văzuseră toți căzînd în asemenea nesăbuințe prea fără măsură ; dar maică-sa, ghicind parcă ce îl frămînta pe feciorul ei, îi spuse :

— Nu te rușina, fiule, de izbucnirile în voia cărora te-ai lăsat, ci rușinează-te de cele pe care n-ai să le poți îndura cînd vei afla ceea ce nu vreau să-ți mai tăinuiesc, deși aveam de gînd s-o las pentru o împrejurare mai veselă. Află, fiu al sufletului meu, că femeia asta leșinată, pe care-o țin în brațe, e soția ta adevărată ; și zic adevărată, fiindcă eu și cu tatăl tău ți-o alesesem, cea din portret fiind falsă.

Auzind acestea, Rodolfo, mînat de dorința-i zăbovită și înfierbîntată, și cum numele de soț îi înlătura toate stavilele ce i le-ar fi putut opune cinstea și cuviința locului, se zvîrli către chipul Leocadiei și-și lipi gura de-a dînsei, așteptînd parcă să-i iasă sufletul ca să-i dea găzduire într-al său. Dar cînd curgeau mai tare de jale lacrimile tuturora, și cînd strigătele se înălțau amarnic de durere, și cînd părul mamei și barba tatălui Leocadiei se răreau smulse, iar țipetele copilului străpungeau cerurile, își veni în fire și

Leocadia, şi odată cu ea se întoarseră şi veselia şi mulţumirea ce dispăruseră din inimile celor de faţă.

Leocadia se pomeni în braţele lui Rodolfo şi-ar fi vrut, cu cinstită putere, să se desprindă din ele, dar el îi spuse :

— Nu, doamnă, nu trebuie să fie aşa, nu-i bine să lupţi ca să te smulgi din braţele celui ce te are în suflet.

La vorbele acestea, Leocadia îşi reveni de-a binelea în simţiri, iar doña Estefanía găsi cu cale să nu-şi ducă mai departe hotărîrea dintîi, ci-i spuse preotului să-l cunune numaidecît pe fiul ei cu Leocadia ; preotul făcu întocmai, deoarece, întîmplarea aceasta petrecîndu-se într-o vreme cînd căsătoria rămînea gata încheiată prin simpla voinţă a contractanţilor, fără demersurile şi prevederile drepte şi sfinte ce se obişnuiesc acuma [216], nu s-a ridicat nici o piedică în calea nunţii, dar, odată săvîrşită, rămîne în sarcina altei pene şi altui talent mai gingaş decît al meu să istorisească veselia universală a tuturor ce luară parte la ea ; îmbrăţişările pe care părinţii Leocadiei i le dăruiră lui Rodolfo, mulţumirile pe care le aduseră cerului şi părinţilor lui, legămintele părţilor, uimirea tovarăşilor lui Rodolfo, care, în chip atît de neaşteptat, văzură chiar în noaptea sosirii lor o nuntă atît de frumoasă, şi mai virtos cînd aflară, după ce doña Estefanía o povesti în faţa tuturora, că Leocadia era fata pe care fiul ei o răpise în tovărăşia lor, nu mai puţin uluit rămînînd de aceasta Rodolfo ; şi pentru a se încredinţa mai mult de adevărul acela, o întrebă pe Leocadia dacă-i poate da vreo dovadă prin care să ajungă la o cunoaştere deplină a unui fapt despre care nu mai avea îndoieli, deoarece îşi închipuia că părinţii lui îl cercetaseră cu prisosinţă.

Ea răspunse :

— Cînd mi-am amintit ce-i cu mine şi mi-am venit în fire din alt leşin, m-am pomenit, domnule, în braţele domniei tale fără onoare ; acuma primesc totul cu inima împăcată, deoarece, revenindu-mi din cel pe care l-am avut adineauri, m-am pomenit în aceleaşi braţe, dar cu onoarea nepătată. Şi dacă semnul acesta nu-i de ajuns, fie de ajuns cel al unui crucifix, pe care nimeni altul decît mine nu l-a putut fura, dacă i-ai observat cumva lipsa a doua zi de dimineaţă, şi dacă e acelaşi pe care-l are stăpîna mea.

— Doamna ta ești stăpîna sufletului meu și vei fi cîți ani rîndui-va Dumnezeu, comoara mea — și îmbrățișînd-o iarăși, iarăși se revărsară asupra lor binecuvîntările și urările de bine ce li se făcură.

Fu servită cina și veniră muzicanți, toemiți din timp în acest scop. Rodolfo se văzu pe sine însuși în oglinda ce era chipul fiului său ; cei patru bunici ai lui plînseră de plăcere ; nu rămase ungher în toată casa necălcat de însufleţire, de mulţumire și de veselie. Și cu toate că noaptea zbura cu aripile-i negre și ușoare, lui Rodolfo i se părea că merge și umblă, nu cu aripi, ci în cîrje, atît de aprigă-i era dorința de-a se vedea singur cu iubita-i soție.

Veni în sfîrșit și ceasul dorit, pentru că nu e sfîrșit care să nu-și aibă și el sfîrșitul. Merseră cu toții la culcare, casa întreagă rămase îngropată în tăcere, ceea ce nu se va întîmpla și cu adevărul acestei povestiri, deoarece n-o vor îngădui numeroasele odrasle și descendența ilustră pe care au lăsat-o în Toledo, și trăiesc și azi cei doi miri norocoși, care s-au bucurat ani mulți și fericiți de ei înșiși, de copiii și de nepoții lor, totul îngăduit de cer și de puterea sîngelui pe care l-a văzut curgînd pe pămînt viteazul, ilustrul și creștinul bunic al lui Luisico.

CELOSUL EXTREMADURAN

Nu cu mulți ani în urmă, dintr-un sat din Extremadura plecă un hidalg, născut din părinți nobili, care, asemenea altui risipitor[217], a colindat felurite meleaguri din Spania, Italia și Flandra, tocîndu-și atît anii cît și averea, și, la capătul multor pribegii, după ce părinții îi răposaseră și patrimoniul și-l irosise, poposi în cele din urmă în marele oraș Sevilla, unde găsi prilejuri prea destule ca să-și facă praf și bruma ce-i mai rămăsese. Văzîndu-se, dar, atît de lipsit de bani și nici cu mulți prieteni, recurse la leacul la care recurg și alți mulți rătăciți în orașul acela. Și anume să treacă în Indii, refugiu și adăpost al deznădăjduiților din Spania, biserică a delapidatorilor, salvconduct al asasinilor, cuibar și obroc al cartoforilor pe care experții în arta foițelor îi numesc șuleri, țivilitoare universală a femeilor slobode, amăgire obștească a multora și leac privat al puținora.

În sfîrșit, cînd veni vremea ca o flotă să plece spre continent, căzu la învoială cu amiralul ei, își pregăti merindele și rogojina, se îmbarcă la Cádiz și, aruncînd o binecuvîntare Spaniei, flota ridică ancora și, spre bucuria tuturora, pînzele fură înălțate în bătaia vîntului ce sufla blînd și prielnic, în cîteva ceasuri ascunzîndu-le vederii uscatul și dezvăluindu-le largile și încăpătoarele întinsuri ale marelui părinte al apelor, Oceanul.

Călătorul nostru ședea copleșit de gînduri, pritocindu-și în amintire multele și feluritele primejdii prin care trecuse în anii săi de pribegie și reaua cîrmuire în care-și dusese întreaga viață, și din toată răfuiala aceasta cu sine însuși își trăgea o hotărîre nestrămutată de a-și schimba felul de

viață și de a avea cu totul altă grijă în păstrarea averii ce se va fi milostivind Dumnezeu să i-o mai dea, și de a se purta cu femeile mai prevăzător decît pînă atunci.

Flota era într-un răstimp de acalmie în vreme ce îndura această furtună lăuntrică Felipe[217a] de Carrizales, acesta fiind numele aceluia ce ne-a dat subiectul nuvelei noastre. Vîntul porni să bată iarăși, împingînd navele cu atîta putere, încît nu lăsă pe nimeni la locul său, drept care și Carrizales fu nevoit să-și părăsească închipuirile și să se lase purtat numai de grijile călătoriei, călătorie ce fu atît de prielnică, încît, fără a întîmpina nici o năpastă și nici o piedică, sosiră în portul Cartagena[218]. Și ca să isprăvim cu tot ceea ce nu intră în vederile noastre, mai spun că vîrsta pe care o avea Filipo cînd trecu în Indii să tot fi fost de patruzeci și opt de ani, și în cei douăzeci petrecuți acolo, ajutat de priceperea și sîrguința sa, izbuti să adune peste o sută cincizeci de mii de pesos încercați.

Văzîndu-se, așadar, bogat și prosper, mușcat de dorul firesc, de toți nutrit, de-a se întoarce în patrie, lăsînd baltă mari interese ce i se îmbiau, părăsi Perú-ul, unde agonisise atîta avere, prefăcută acum toată în drugi de aur și argint și înregistrată, ca să nu aibă neplăceri, și se întoarse în Spania, debarcă la Sanlúcar, ajunse la Sevilla, la fel de plin de ani ca și de bogății, își scoase însemnările fără bătaie de cap, își căută prietenii, îi găsi pe toți răposați, vru să se ducă la el în sat, cu toate că apucase a primi vești că moartea nu-i mai cruțase nici o rubedenie. Și dacă pe vremea cînd luase drumul Indiilor, sărac și nevoiaș, îl năpădea un noian de gînduri, fără a-i lăsa o clipă de liniște în mijlocul talazurilor mării, nu-l năpădeau mai puțin acum în liniștea uscatului, deși dintr-o altă pricină, căci dacă atunci nu dormea de grija sărăciei, acuma nu se putea liniști de bogat ce era, căci bogăția, pentru cel ce nu-i obișnuit s-o aibă și nici nu știe s-o folosească, e o povară la fel de apăsătoare ca și sărăcia pentru cel ce trăiește necurmat sub ea. Griji aduce aurul, griji aduce și lipsa lui, numai că unele se lecuiesc dobîndind o cîtime mijlocie, iar celelalte sporesc pe măsură ce dobîndești mai mult.

Carrizales se frămînta privindu-și drugii, nu din zgîrcenie, pentru că vreme de cîțiva ani cît fusese soldat se de-

prinsese a fi darnic, ci întrebîndu-se ce putea face cu ei, căci a-i păstra ca atare era o treabă nespornică, iar ţinuţi în casă, erau nadă pentru ahtiaţi şi aţîţare pentru tîlhari. Dorinţa de a se întoarce la frămîntata îndeletnicire a neguţătorilor se stinsese într-însul şi i se părea că, la anii săi, avea destui bani ca să-şi ducă viaţa şi-ar fi vrut să şi-o ducă în satul său de baştină şi să-şi pună averea în parte, petrecîndu-şi acolo anii bătrîneţii în linişte şi tihnă, dîndu-i lui Dumnezeu ce va putea, de vreme ce lumii îi dăduse mai mult decît trebuia. Pe de altă parte, se gîndea că strîmtorarea locului său de baştină era multă şi oamenii foarte săraci, şi că dacă se ducea să trăiască acolo însemna să devină ţinta tuturor sîcîielilor la care săracii obişnuiesc să-l supună pe bogătaşul ce se nimereşte să le fie vecin, cu atît mai vîrtos cînd în sat nu mai e nimeni la care să alerge cu păsurile lor. Ar fi vrut să aibă cui lăsa averea după săvîrşirea sa din viaţă şi, însufleţit de această dorinţă, îşi lua pulsul vigoarei şi i se părea că era încă în stare să ducă povara căsniciei, dar la gîndul acesteia îl cuprindea o spaimă atît de grozavă, încît i-l risipea şi destrăma aşa cum vîntul risipeşte şi destramă ceaţa, pentru că era din fire, chiar şi necăsătorit, cel mai gelos bărbat din lume, deoarece şi numai închipuindu-şi că ar fi, gelozia începea să-l supere, bănuielile să-l chinuiască şi închipuirile să-l pună pe jeratic, şi totul cu asemenea putere şi turbare, încît în cele din urmă se hotărî să nu se însoare.

Şi fiind lămurit în privinţa aceasta, dar nu şi în privinţa felului cum avea să-şi petreacă viaţa, soarta vru ca, pe cînd trecea într-o zi pe-o stradă, să ridice ochii şi să vadă stînd la o fereastră o fecioară, pare-se în vîrstă de treisprezece, paisprezece ani, cu chip atît de plăcut şi atît de frumoasă, încît bătrînul Carrizales, nemaifiind în stare să se apere, îşi închină slăbiciunea mulţilor săi ani celor puţini ai Leonorei, căci acesta era numele frumoasei fecioare. Şi numaidecît, fără a mai zăbovi, începu a se socoti îndelung şi, vorbind cu sine însuşi, zicea :

„Fata asta e frumoasă şi, după cum arată casa ei, nu pare a fi bogată ; este copilă : anii ei puţini îmi pot linişti bănuielile ; am să mă-nsor cu ea, am s-o închid în casă şi-am s-o dau pe brazdă, şi aşa n-are să se poarte altfel de cum o voi învăţa eu. Nu-s atît de bătrîn, încît să-mi

pierd nădejdea de a mai avea copii care să mă moştenească. Nu-mi pasă de are zestre ori ba, fiindcă cerul mi-a dat pentru toţi, şi bogaţii nu trebuie să caute în căsătorii avere, ci plăcere, căci plăcerea lungeşte viaţa, pe cînd neplăcerile dintre soţi o scurtează. Gata, deci : soarta mi-a ieşit la sorţi şi aceasta e soarta pe care cerul vrea s-o am."

Şi purtînd acest soliloceviu, nu doar o dată, ci de o sută de ori, după cîteva zile vorbi cu părinţii Leonorei şi află că, deşi săraci, erau nobili, şi, încunoştiinţîndu-i atît despre gîndul cît şi despre rangul şi averea sa, îi rugă să i-o dea de soţie pe fiica lor. Ei îi cerură un răgaz pentru a-i cerceta spusele, răgaz pe care şi el îl putea folosi ca să se încredinţeze de adevărul celor spuse de dînşii despre nobleţea lor. Se despărţiră, îşi făcu fiecare parte cercetările sale şi găsiră că aşa stăteau lucrurile precum spuseseră amîndoi şi, în cele din urmă, rămase ca Leonora să fie soţia lui Carrizales, după ce el o înzestră mai întîi cu douăzeci de mii de ducaţi, atît de aprinsă era inima gelosului bătrîn. Care nici nu apucă să rostească „da" ca soţ, că şi năvăli asupră-i o gloată de zulii turbate şi, fără nici o pricină, începu a tremura şi-a nutri îngrijorări mai mari decît avusese vreodată. Şi prima dovadă a firii sale geloase o dădu nevrînd în ruptul capului ca vreun croitor să-i ia măsurile soţiei sale pentru multele veşminte pe care avea de gînd să i le facă şi, ca urmare, umblă să dea de altă femeie, ca să aibă, mai mult sau mai puţin, talia şi trupul Leonorei, şi găsi o sărmană pe măsura căreia porunci să se facă o rochie şi, încercînd-o pe nevastă-sa, văzu că-i venea bine, iar după aceeaşi măsură făcu şi celelalte veşminte, atît de multe şi de bogate, încît părinţii miresei se socotiră mai mult decît norocoşi că nimeriseră un ginere atît de bun, întru căpătuirea lor şi-a fiicei lor. Fata era uluită la vederea atîtor haine de gală, fiindcă toate cele pe care le purtase în viaţa ei nu fuseseră decît o fustă de postav şi o tunică de tafta.

Al doilea semn dat de Filipo fu refuzul de a se uni cu soaţa sa înainte de a o muta într-o locuinţă anume, pe care o pregăti în acest chip : cumpără o casă cu douăsprezece mii de ducaţi într-un cartier ales, avînd apă de izvor şi o grădină cu mulţi portocali ; astupă toate ferestrele ce dădeau spre stradă şi le deschise vedere spre cer, acelaşi lucru fă-

cîndu-l cu toate celelalte din casă. În portalul dinspre stradă, numit la Sevilla casa porții, înjghebă un grajd pentru un catîr și deasupra lui o fînărie și o chițimie în care să stea cel ce urma să aibă grijă de dobitoc, și anume un negru bătrîn și hadîmb ; ridică pereții teraselor atît de mult, încît cine intra în casă trebuia să privească cerul în linie dreaptă, fără a putea zări altceva. Făcu un dulap rotitor [219] ce răspundea din casa porții în curtea dinăuntru. Cumpără de asemenea patru sclave albe și le însemnă cu fierul roșu pe obraz [220], și alte două negrese aduse de curînd în Spania. Căzu la învoială cu un chelar să-i aducă și să-i cumpere de mîncare, cu condiția să nu doarmă în casă și să nu intre în ea decît pînă la dulapul rotitor, prin care urma să înmîneze cele aduse. Făcînd acestea, o parte din avere și-o investi, cu rentă, în diferite locuri de încredere ; alta și-o depuse la bancă și rămase cu altă parte pentru orice eventualitate. Făcu de asemenea o cheie pentru toate ușile din casă și vîrî în locuință tot ce se obișnuiește să se cumpere cu ridicata și cu amănuntul, ca provizii pentru un an întreg, și, după ce rîndui și așeză astfel totul, merse acasă la socrii săi și le-o ceru pe nevastă-sa, pe care dînșii i-o încredințară nu cu puține lacrimi, fiindcă li se părea c-o duc la groapă.

Frageda Leonora nici nu se dumirise încă ce se întîmplă cu ea, și astfel, plîngînd împreună cu părinții ei, le ceru binecuvîntarea și, luîndu-și rămas bun de la dînșii, înconjurată de roabele și slujitoarele sale, luată de mînă de către soțul ei, veni la casa lui și, după ce intrară, Carrizales le ținu o predică tuturora, încredințîndu-le paza Leonorei și cerîndu-le ca pe nici o cale și-n nici un chip să nu îngăduie nimănui, nici chiar negrului hadîmb, să pătrundă dincolo de cea de-a doua poartă. Și cel mai mult încredință paza și îngrijirea Leonorei unei madame cu multă chibzuință și foarte serioasă, pe care o tocmi ca dădacă a Leonorei și ca supraveghetoare a tot ce se făcea în casă, ca și pentru a le porunci roabelor și altor două fete de aceeași vîrstă cu Leonora, pe care le tocmise pentru ca ea să-și poată petrece timpul cu cineva de vîrsta ei. Le făgădui că se va purta cu ele și le va răsplăti pe toate în așa fel, încît să nu sufere din pricina întemnițării, urmînd ca în zilele de sărbătoare,

toți, pînă la unul, să meargă la liturghie, dar atît de devreme, încît lumina abia să-i poată zări.

Slujitoarele și roabele îi făgăduiră să-i urmeze întru totul poruncile, fără a cîrti, cu sîrg și bunăvoie. Iar proaspăta soție, vîrîndu-și capul între umeri, zise că nu are altă voință decît pe cea a soțului și stăpînului său, căruia pururi îi va da ascultare. După ce luă această măsură de prevedere și se retrase în casele lui, bunul extremaduran începu a se bucura după putință de fructele căsniciei, care Leonorei, lipsită cum era de experiența altora, nu-i părură nici gustoase, nici scărbede ; și astfel își petrecea timpul cu dădaca, fetele și roabele sale, iar acestea, ca să și-l treacă în chip mai plăcut, căzură în patima lăcomiei, și aproape nu era zi de la Dumnezeu să nu facă fel și fel de prăjituri cărora le dau gust bun mierea și zahărul. Aveau pentru asta din belșug, și chiar mai mult decît era nevoie, tot ce le trebuia, și nu mai puțin prisosea și-n stăpînul lor voia de a le da de toate, deoarece i se părea că în felul acesta le dă o distracție și le ține ocupate, fără a mai avea prilejul de a cugeta la întemnițarea lor. Leonora se purta ca de la egal la egal cu slujitoarele sale și petrecea aidoma lor, ba chiar, în nevinovăția ei, se apucă de făcut păpuși și de alte copilării, ce-i învederau naivitatea firii și cruzimea anilor, totul spre nespus de marea mulțumire a soțului gelos, căruia i se părea că o nimerise în alegerea vieții mai bine decît și-ar fi putut închipui și că nu ar fi fost cu putință ca violența și răutatea omenească să-i poată tulbura cumva tihna ; și astfel n-avea altă grijă decît să-i aducă daruri soției sale și s-o îndemne a-i cere tot ce i-ar fi putut trece prin minte, căci va fi întru toate mulțumită.

În zilele în care mergea la liturghie, și anume, după cum am spus, cînd se îngîna ziua cu noaptea, veneau și părinții ei și stăteau de vorbă cu fiica lor în biserică, de față cu soțul ei, care le făcea atîtea daruri, încît, deși îi plîngeau de milă fetei lor pentru îngustimea în care trăia, își domoleau părerea de rău cu multele daruri ce li le aducea Carrizales, mărinimosul lor ginere. Acesta se scula de dimineață și aștepta să vină chelarul, care era înștiințat de cu seară, printr-un bilet pus în dulapul rotitor, ce anume trebuia să aducă a doua zi ; iar după ce venea chelarul, Carrizales pleca de acasă, cel mai adesea pe jos, lăsînd în-

cuiate cele două porți, cea de la stradă și cea din mijloc, între ele rămînînd negrul. Se ducea să-și vadă de treburi, care erau puține, și în scurt timp se întorcea și, încuindu-se în casă, petrecea răsfățîndu-și nevasta și mîngîindu-și slugile, care-l iubeau toate din toată inima, căci avea o fire simplă și plăcută și, mai cu seamă, se arăta atît de mărinimos cu toate. În acest chip petrecură un an de noviciat și apoi intrară de-a binelea în acea viață, hotărîndu-se să și-o trăiască tot așa pînă la sfîrșitul zilelor, și așa ar fi fost dacă vicleanul răsturnător al neamului omenesc nu le-ar fi pus bețe-n roate, după cum veți auzi numaidecît.

Să-mi spună acum cine se socotește cel mai înțelept și cel mai prudent, oare ce măsuri de prevedere mai mari ar fi putut lua bătrînul Felipo pentru liniștea sa, de vreme ce n-a îngăduit în casă nici măcar vreun animal de parte bărbătească ? Șobolanii dintr-însa n-au fost niciodată urmăriți de cotoi și-n ea nu s-a auzit nicicînd lătrat de cîine ; toate dobitoacele erau de genul feminin. Ziua cugeta, noaptea nu dormea ; el era straja și caraula casei sale, și Argusul celei preaiubite ; niciodată n-a intrat vreun bărbat dincolo de poarta curții dinăuntru. Cu prietenii stătea de vorbă pe stradă. Chipurile de pe tapiseriile ce-i împodobeau sălile și odăile erau toate femei, flori și crînguri. Întreaga lui casă răspîndea miresme de cinste, reculegere și sfială ; pînă și în basmele povestite de slujitoarele lui la gura căminului, în nopțile cele lungi de iarnă, fiind și dînsul de față, nu se dezvăluia nici un fel de aprindere a simțurilor. Argintul părului cărunt al bătrînului apărea ochilor Leonorei ca păr de aur curat, pentru că dragostea dintîi nutrită de fecioare li se întipărește în suflet ca o pecete în ceară. Paza peste măsură i se părea prudență chibzuită. Gîndea și credea că cele ce i se întîmplau ei li se întîmplau tuturor proaspetelor căsătorite. Gîndurile ei nu se dădeau de ceasul morții ca să iasă dintre zidurile casei și nici voința-i nu dorea altceva decît ceea ce voia bărbatul ei ; vedea străzile doar în zilele cînd se ducea la liturghie, și asta se petrecea atît de dimineață, încît, fără doar la întoarcerea de la biserică, nu era lumină ca să le privească. Nu s-a mai văzut mînăstire atît de zăvorîtă, nici călugărițe atît de retrase, nici mere de aur atît de strașnic păzite ; și totuși nu

izbuti cu nici un chip să preîntîmpine şi să scape de ceea ce îi era frică : cel puţin să creadă că nu scăpase.

Se află la Sevilla un soi de oameni trîndavi şi pierdevară, numiţi îndeobşte crai de mahala : sînt feciorii de megieşi din fiecare parohie, şi încă ai celor mai bogaţi, oameni fără căpătîi, spilcuiţi şi mieroşi, despre care, ca şi despre veşmintele şi felul lor de viaţă, despre firea şi despre legile ce le păzesc între ei, ar fi multe de spus, dar de dragul bunei cuviinţe renunţăm [221]. Unul dintre craii aceştia, aşadar, cărora între ei li se zice *mazdraci* [222], tînăr burlac, căci însurăţeilor le zic *scufiţaţi* [223], luă la ochi casa prudentului Carrizales, şi, văzînd-o mereu zăvorîtă, pofti să afle cine trăieşte în ea şi se strădui cu atîta sîrg şi curiozitate, încît ajunse să ştie de-a fir a păr tot ce dorea. Ştiu firea bătrînului, frumuseţea nevestei sale şi mijloacele prin care şi-o păzea. Toate acestea îi aprinseră dorinţa de a se lămuri dacă ar fi cu putinţă, cu sila sau cu vicleşugul, să cucerească o fortăreaţă atît de bine păzită. Şi împărtăşindu-şi gîndul la doi mazdraci şi unui scufiţat, prieteni de-ai săi, hotărîră să se aştearnă pe treabă, căci niciodată nu duci lipsă de sfetnici şi ajutoare în asemenea lucrări.

Li se părea greu să pornească o ispravă atît de anevoioasă şi, ţinînd divan de multe ori, căzură la învoială precum urmează : ca Loaysa, căci aşa-l chema pe mazdrac, care pleca din oraş pentru cîteva zile, să dispară din ochii prietenilor săi, ceea ce şi făcu, după care îşi trase o pereche de pantaloni de pînză albită şi-o cămaşă curată, dar pe deasupra îşi puse nişte straie atît de rupte şi de peticite, încît nici un sărac în tot oraşul nu purta altele mai flenduroase ; îşi dădu jos un pic din barbă, îşi acoperi un ochi cu o faşă, îşi legă strîns un picior şi, sprijinindu-se în două cîrje, se preschimbă într-un biet damblagiu atît de bine, încît nici cel mai adevărat olog nu i se putea asemui.

Sub această înfăţişare se aşeza în fiecare seară, la ceasul rugăciunii, la poarta casei lui Carrizales, de mult zăvorîtă, şi unde nu mai rămînea decît negrul, pe care-l chema Luis, închis între cele două porţi. Aşezîndu-se acolo, Loaysa scotea o chităruţă cam soioasă şi cu cîteva coarde lipsă şi, înzestrat fiind oarecum în ale muzicii, începea să zică nişte cîntece vesele şi sprinţare, schimbîndu-şi glasul spre a nu fi cunoscut. Apoi se grăbea să cînte balade cu

mauri și maure, pe-nfocatelea, cu atîta haz, încît toți trecătorii se opreau să-l asculte și mereu, în timp ce cînta, era înconjurat de copii, iar Luis, harapul, ciulindu-și urechile între cele două porți, stătea atîrnat de muzica mazdracului și și-ar fi dat bucuros un braț ca să poată deschide poarta și să-l asculte după pofta inimii : atîta e de mare aplecarea negrilor către muzică. Și cînd Loaysa voia ca aceia care-l ascultau să-l părăsească, înceta să cînte, își strîngea chitara și, rezemîndu-se în cîrje, își lua tălpășița.

De patru sau de cinci ori îi făcuse muzică negrului, căci numai pentru el cînta, socotind că locul pe unde putea începe surparea acelei clădiri era și trebuia neapărat să fie negrul însuși, iar gîndul nu i se dovedi zadarnic, deoarece, într-o seară, apropiindu-se, ca de obicei, de poartă, începu să-și acordeze chitara și-și dădu seama că negrul îl și așteptă cu luare-aminte, așa că veni lîngă țîțîna porții și zise șoptit :

— Nu s-ar putea oare, Luis, să-mi dai un pic de apă, că mor de sete și nu pot cînta ?

— Nu — zise negrul —, pentru că n-am cheia de la poartă și nu-i nici o gaură prin care să ți-o pot da.

— Păi cine are cheia ? — întrebă Loaysa.

— Stăpînul meu — răspunse harapul —, care e cel mai zuliar bărbat din lume. Și dacă el ar ști că stau acum de vorbă cu cineva, mi-aș lua rămas bun de la viață. Da' cine ești dumneata care-mi ceri apă ?

— Eu — răspunse Loaysa — sînt un biet olog de un picior și-mi cîștig traiul cerînd de pomană în numele lui Dumnezeu oamenilor milostivi, și, pe lîngă asta, dau lecții de chitară cîtorva tuciurii și altor oameni sărmani, și m-am și văzut cu trei negri, robi a trei dintre cei douăspatru [24], pe care i-am învățat atît de bine, încît pot cînta din gură și la chitară la orice bal și-n orice circiumă, și m-au plătit pentru asta mai mult decît bine.

— Încă și mai bine te-aș plăti eu — zise Luis — de-aș avea cum să iau lecții, dar nu-i cu putință, din pricină că stăpînul meu, cînd iese dimineața, închide poarta de la stradă, și cînd se întoarce face la fel, lăsîndu-mă zidit între două porți.

— Zău, Luis — i-o întoarse Loaysa, care și apucase a afla numele negrului —, dacă ai dibăci un mijloc ca eu să

într-o cîteva nopți să-ți dau lecții, în mai puțin de cincisprezece zile te-aș scoate atît de dibaci la chitară, că ai putea cînta fără nici un fel de sfială la orice răspîntie, căci află că am mare har de profesor și cu atît mai vîrtos cu cît am auzit spunîndu-se că dumneata ai foarte multă îndemînare, și după cît aud și pot judeca după sunetul glasului, care-ți e pițigăiat, trebuie să cînți tare bine.

— Nu cînt rău — răspunse negrul —, dar ce folos, de vreme ce nu știu nici un cîntec afară de cel cu *Luceafărul* [225] și cel cu *Pe-o pajiște verde* [226], și celălalt, la modă acum, care zice : *Sirîns de drugii-unei zăbrele — cu turbata mînă prinsă* [227] ?

— Toate astea-s un fleac — zise Loaysa — pe lîngă ce te-aș putea învăța eu, căci le știu pe toate cele cu maurul Abindarráez, ca și pe cele cu doamna lui, Harifa [228], și pe toate cele ce se cîntă despre istoria marelui sufi Tomum-bei [229], bășca acelea cu sarabanda în manieră sacră [230], așa de grozave, încît îi fac să leșine pînă și pe portughezi [231], și pe toate astea le predau în așa chip și cu atîta înlesnire, încît chiar dacă nu pui osul ca să le-nveți, nici n-ai s-apuci să mănînci trei, patru baniță de sare, c-ai să te și vezi muzicant, cu ușorul și cu binișorul, în tot soiul de chitare.

Auzind acestea, negrul suspină și zise :

— Ce folos de toate astea, dacă nu știu cum să te bag în casă ?

— Am un leac bun — zise Loaysa — : cată să ici cheile de la stăpînul dumitale, iar eu am să-ți dau un boț de ceară în care să le întipărești, astfel încît să le rămînă însemnată în ceară bărbia, că eu, de dragul dumitale, am să-l rog pe un lăcătuș prieten de-al meu să facă un rînd de chei, și așa am să pot intra noaptea și-am să-ți dau învățătură mai înaltă decît preotului Ioan din Indii [232], pentru că mi se rupe inima văzînd cum se pierde un glas ca al dumitale, văduvit de sprijinul chitarei, căci cată să știi, frate Luis, că și cea mai bună voce din lume își pierde caratele dacă nu-i acompaniată de un instrument, fie el chitară, clavecin, orgă sau harpă ; dar dintre ele cel mai potrivit cu glasul dumitale e chitara, cel mai ușor de mînuit și cel mai puțin costisitor dintre toate instrumentele.

— Bine-ar fi — făcu negrul —, dar nu-i chip să fie așa, fiindcă cheile n-ajung niciodată în mîinile mele, stăpînul nu le lasă nici o clipă din mînă ziua, iar noaptea dorm sub perna lui.

— Atunci fă altceva, Luis — zise Loaysa —, dacă într-adevăr arzi să ajungi muzician desăvîrșit, că dacă nu, n-are rost să mă spetesc sfătuindu-te.

— Cum să nu ard ? — i-o întoarse Luis —, ba ard, și încă atît de rău, încît aș face orice de-ar fi cu putință, numai să mă văd muzicant.

— Atunci e bine — zise mazdracul —, eu am să-ți dau între astea două porți, dacă ai să faci loc scoțind nițel pămînt de la țițini, am să-ți dau, zic, niște clești și un ciocan cu care să poți scoate noaptea cu mare ușurință cuiele de la broască și la fel de lesne avem să punem la loc foaia, așa încît să nu se vadă c-a fost scoasă din cuie, și, odată intrat înăuntru, închizîndu-mă cu dumneata în fînărie sau acolo unde dormi, am să dau asemenea zor în ce am de făcut, că ai să vezi mai mult decît ți-am spus, întru folosul meu și sporul destoiniciei dumitale. Și să nu-ți faci griji în privința mîncării, că am s-aduc merinde pentru amîndoi și pentru mai bine de opt zile, căci am învățăcei și prieteni ce nu mă vor lăsa la ananghie.

— Dinspre partea mîncării — i-o întoarse harapul — n-avem de ce ne teme, căci cu tainul pe care mi-l dă stăpînul și cu rămășițele pe care mi le dau roabele, prisosește mîncarea și pentru încă două guri. Adă dumneata ciocanul și cleștele de care pomeneai, că am să fac pe lîngă țițîna asta loc să-ncapă, și-am să-l astup și am să-l bătătoresc bine cu lut, și chiar de va trebui să dau cîteva lovituri ca să scot foaia, stăpînul meu doarme atît de departe de poarta asta, încît numai printr-o minune sau printr-un mare nenoroc s-ar putea s-audă.

— Atunci cu Dumnezeu înainte — zise Loaysa —, că peste două zile, Luis, o să ai toate cele de trebuință ca să ne punem în faptă gîndul nostru curat, și ia seama să nu mănînci lucruri care ațîță flegma, pentru că nu-s de nici un folos, ci doar dăunează vocii.

— Nimic nu mă răgușește — răspunse negrul — mai rău decît vinul, dar de el nu mă lipsesc nici pentru toate glasurile de pe pămînt.

— Nu ţi-o cer — zise Loaysa —, nici Dumnezeu n-ar îngădui-o : bea, fiule Luis, bea, şi să-ţi fie cu folos, căci vinul băut cu măsură n-a dăunat nimănui niciciînd.

— Cu măsură-l beau — făcu negrul — : am aici un urcior în care încape o oca tocmai pe tocmai, pe ăsta mi-l umplu roabele, fără ştirea stăpînului, iar chelarul, pe ascuns, îmi aduce o butelcă în care încap încă două ocale cu care îmi scot pîrleala pentru lipsurile din urcior.

— Zic — zise Loaysa — că tot aşa să-mi fie viaţa cum spui, pentru că gîtlejul uscat nu-i bun nici de mîrîit, nici de cîntat.

— Du-te cu Dumnezeu — zise negrul —, dar vino să cînţi şi-n scrile cîte mai sînt pînă cînd ai s-aduci cele de trebuinţă pentru a intra aici, că mă şi mănîncă degetele să mi le-aşez pe chitară.

— Cum să nu vin ! — i-o întoarse Loaysa. Ba chiar cu cîntecele noi.

— Asta-ţi şi cer — zise Luis —, şi acum nu uita să-mi cînţi ceva, ca să mă duc la culcare cu inima împăcată, iar în ce priveşte plata, să ştie domnul sărăntoc că am să-l plătesc mai bine decît un bogătan.

— Nu mă uit cu la aşa ceva — zise Loaysa —, ai să mă plăteşti după cum o să te-nvăţ, şi pînă una-alta, ascultă cîntecelul ăsta, că după ce mă voi vedea înăuntru, ai să vezi minuni.

— Să fie într-un ceas bun — răspunse negrul.

Şi odată isprăvită această lungă convorbire, Loaysa cîntă o mică baladă plină de duh, lăsîndu-l pe negru atît de mulţumit şi de împăcat, încît nu-i mai era gîndul decît la ceasul cînd avea să deschidă poarta.

Nici nu se dezlipi bine de poartă, că Loaysa, cu mai multă sprinteneală decît i-ar fi îngăduit-o tîrîtul cîrjelor, plecă să dea seamă sfătuitorilor săi despre începutul cel bun, prezicător al bunului deznodămînt pe care nădăjduia să-l apuce ; îi găsi şi le istorisi învoiala cu negrul, iar a doua zi găsiră nişte scule aşa de grozave, că frîngeau orice cui, ca şi cum ar fi fost de lemn. Mazdracul nu uită să se întoarcă spre a-i cînta harapului, după cum nici harapul nu pierdu din vedere să facă gaura pe unde să încapă ceea ce avea să-i dea maestrul său, acoperind-o apoi atît de bine, încît, dacă nu era privită cu răutate şi prepuelnic,

nimeni nu putea bănui că acolo e o gaură. Noaptea următoare, Loaysa îi dădu sculele, și Luis își încercă puterile și aproape fără osteneală se pomeni cu cuiele scoase și cu foaia de la broască în mînă ; deschise poarta și-l primi înăuntru pe Orfeul și maestrul său, și cînd îl văzu cu cele două cîrje ale lui, și atît de rufos, și cu piciorul atît de înfășurat, rămase uluit. Loaysa nu mai purta fașa la ochi, căci nu era nevoie, și așa, de cum intră, îl îmbrățișă pe bunul său discipol și-l sărută pe obraji și-i puse numaidecît în mîini un burduf mare cu vin și o cutie cu fructe zaharisite și alte dulciuri, din care adusese cîteva desagi doldora. Și azvîrlind cîrjele, ca și cum n-ar fi avut nici un beteșug, începu a trage la sărituri, drept care negrul se miră și mai mult, pînă ce Loaysa îi zise :

— Află, frate Luis, că șchiopătatul și ologeala mea nu vin dintr-o boală, ci din vicleșug, cu ajutorul căruia îmi cîștig pîinea cerșind în numele lui Dumnezeu și, cu ajutorul acestui tertip și al muzicii, duc cea mai bună viață dintr-o lume în care toți cei ce nu-s dibaci și vicleni mor de foame, și-o să te încredințez că-i așa de-a lungul prieteniei noastre.

— Rămîne de văzut — răspunse negrul —, pînă una-alta să ne îngrijim să punem la loc foaia asta, ca să nu i se vadă schimbarea.

— Să fie într-un ceas bun — zise Loaysa.

Și scoțînd cuie din desagi, bătură broasca la loc la fel de bine ca mai înainte, ceea ce pe negru îl mulțumi nespus, iar Loaysa, urcîndu-se în chițimia pe care-o avea negrul în fînărie, se culcuși cît putu mai bine. Luis aprinse apoi o feștilă de ceară și, fără a mai zăbovi, Loaysa își scoase chitara și, ciupind-o încet și blînd, îl ului atît de tare pe negru, că-și ieșea din piele ascultînd-l ; după ce cîntă o vreme, scoase iarăși o gustare și-i dădu din ea discipolului său care, deși mîncă tot dulciuri, bău din burduf cu atîta rîvnă, încît își pierdu mințile mai mult decît de pe urma muzicii. Acestea fiind făcute, rîndui ca Luis să ia îndată o lecție și, cum bietul negru avea patru degete de vin pe creieri, nu nimerea strunele, dar cu toate acestea Loaysa îl făcu să creadă că și învățase cel puțin două cîntece, și hazul era că negrul îl credea, și [illegible] noaptea de lungă,

nu făcu altceva decît să zdrăngănească din chitara dezacordată și fără strunele trebuincioase.

Dormiră puținul timp cît le mai rămăsese din noapte și, pe la ceasurile șase în zori, Carrizales coborî și deschise poarta din mijloc și pe cea din stradă, rămînînd să-l aștepte pe chelar, care veni puțin după aceea și, după ce dădu mîncarea prin dulapul rotitor, își văzu de drum ; îl strigă apoi pe harap să coboare și să-și ia nutrețul pentru catîr ca și tainul pentru el, iar după ce și le luă, bătrînul Carrizales plecă, lăsînd încuiate amîndouă porțile, fără a băga de seamă meștereala de la aceea dinspre stradă, spre nu mica bucurie a maestrului și a învățăcelului.

Nici nu plecă bine stăpînul de acasă, că negrul și înșfăcă chitara și începu să cînte cu atîta foc, încît îl auziră toate slujnicele și-l întrebară prin dulapul rotitor :

— Ce-i asta, Luis ? De unde și pînă unde ai tu chitară sau cine ți-a dat-o?

— Cine mi-a dat-o ? — răspunse Luis. Cel mai bun muzicant din lume și cel ce are să mă-nvețe în mai puțin de șase zile peste șase mii de cîntece.

— Și unde-i muzicantul ăsta ? — întrebă dădaca.

— Nu-i foarte departe de aici — răspunse negrul —, și dacă nu m-ar ține rușinea și frica de stăpînul meu, poate că vi l-aș arăta în clipă și, zău, ați fi tare mulțumite să-l vedeți.

— Și unde poate sta el, mă rog, de nu-l putem vedea noi — i-o întoarse dădaca —, de vreme ce în casa asta n-a pus niciodată piciorul alt bărbat decît stăpînul nostru ?

— Haida-de — zise negrul —, nu vreau să vă spun nimic pînă cînd nu veți vedea ce știu și ce m-a învățat el în răstimpul scurt de care pomeneam.

— Să mor — zise dădaca — de nu-i un diavol cel care s-a prins să te învețe, că eu una nu știu cine altul te-ar putea scoate muzicant într-un timp atît de scurt.

— Lasă — zise negrul —, c-aveți să auziți și să vedeți într-o bună zi.

— Nu-i cu putință — zise altă fată —, pentru că n-avem ferestre la stradă ca să putem vedea și auzi pe cineva.

— Nu-i bai — zise negrul —, că la toate e leac, doar ca să scapi de moarte nu, și mai abitir dacă știți sau vreți să vă țineți gura.

— Şi încă cum o să ne-o ţinem, frate Luis! — zise una dintre roabe —. Vom tăcea mai straşnic decît de-am fi mute, căci crede-mă, prietene, mor să aud un glas frumos, că de cînd am fost zidite aici, n-am mai auzit nici măcar cîntul păsărilor.

Cu nespus de mare mulţumire asculta Loaysa toate aceste tăifăsuieli, părîndu-i-se că toate se îndrumau către împlinirea planului său şi că norocul se arătase şi le călăuzea după voia lui.

Slujitoarele plecară după ce negrul le făgădui că avea să le cheme, cînd se vor aştepta mai puţin, ca să asculte o voce frumoasă şi, temîndu-se ca nu cumva să i se întoarcă stăpînul şi să-l găsească stînd cu ele de vorbă, le părăsi şi se adăposti în locuinţa şi-n chilia lui. Ar fi vrut să ia o lecţie, dar nu îndrăzni să cînte ziua, ca să nu-l audă stăpîn-su, care se şi întoarse puţin mai tîrziu şi, încuind porţile după obiceiul său, se închise în casă. Şi cînd i se dădu în ziua aceea de mîncare prin dulapul rotitor, Luis îi spuse unei hărăpoaice care i-o aduse că în noaptea aceea, după ce va fi adormit stăpînul, să coboare toate, fără să lipsească una, la dulapul rotitor ca să audă glasul pe care li-l făgăduise. E drept că înainte de a le fi spus asta, îi ceruse cu multe rugăminţi maestrului său să binevoiască a cînta la noapte din gură şi din chitară în dreptul dulapului rotitor, pentru ca el să-şi poată ţine cuvîntul dat slujnicelor că le va înlesni ascultarea unui glas neîntrecut, şi-l încredinţase că toate-l vor răsplăti cum nu se poate mai bine. Maestrul se lăsase rugat olecacă pentru a face cum dorea el tare mult, pînă la urmă spuse însă că are să facă întocmai ceea ce-l ruga discipolul său drag, numai ca să-i facă pe plac şi fără nici un interes. Harapul îl îmbrăţişă şi-l pupă pe obraz, drept semn al mulţumirii pe care i-o pricinuise bunăvoinţa făgăduită, iar peste zi îi dădu lui Loaysa să mănînce la fel de bine cum ar fi mîncat acasă, ba chiar şi mai bine, deoarece s-ar fi putut ca acasă la el să nu aibă ce pune-n gură.

Se făcu noapte şi pe la miezul ei, sau niţel mai devreme, începură să se-audă şopăcăieli în dulapul rotitor, şi Luis pricepu îndată că era slugărimea care sosise şi, chemîndu-l pe profesorul său, coborîră din pod, cu chitara bine stru-

nită şi încă şi mai bine acordată. Luis întrebă cine şi cîte erau cele ce ascultau. Îi răspunseră că toate, afară de stăpîna lor, care rămăsese să doarmă cu soţul ei, ceea ce pe Loaysa îl mîhni, dar vru totuşi să-nceapă a-şi pune planul în faptă şi a-şi mulţumi învăţăcelul ; şi, atingînd cu blîndeţe chitara, scoase asemenea sunete, încît îl uimi pe negru şi luă graiul cioporului de femei ce-l ascultau. Apoi ce să spun despre ceea ce au simţit ele cînd îl auziră cîntînd *Rău îmi pare*[233] şi sfîrşind cu sunetul îndrăcit al sarabandei[234], nou pe atunci în Spania ? N-a rămas bătrînă să nu dănţuiască şi fată să nu rupă pingelele, totul mureşte şi într-o linişte ciudată, punînd santinele şi veghetori ca să le dea de ştire dacă se trezea cumva bătrînul. Loaysa mai cîntă şi stanţe de seguidilla[235], cu ele punînd capac desfătării ascultătoarelor, care-i cerură stăruitor harapului să le spună cine-i muzicantul acela minunat. Negrul le spuse că e un biet cerşetor, cel mai curtenitor şi mai de soi om din toată sărăcimea Sevillei. Îl rugară să facă ce-o şti ca să-l vadă şi ele şi să nu-l lase să plece din casă vreme de două săptămîni, căci ele aveau să-l ospăteze cum nu se poate mai bine şi aveau să-i dea tot ce i-ar fi fost de trebuinţă. Îl întrebară prin ce mijloc îl adusese în casă. La asta nu le răspunse nici un cuvîntel, cît despre celelalte le spuse că, pentru a-l putea vedea, să dea o găurică în dulapul rotitor, pe care, după aceea, s-o astupe cu ceară, iar în ce priveşte ţinerea lui în casă, asta s-o lase pe seama lui.

Le vorbi şi Loaysa, oferindu-se să le slujească, şi totul în cuvinte atît de alese, încît ele îşi dădură seama că nu ieseau din mintea unui biet cerşetor. Îl rugară ca noaptea următoare să vină în acelaşi loc, iar ele aveau s-o înduplece pe stăpîna lor să coboare şi ea ca să-l asculte, în ciuda somnului uşor al stăpînului, uşor nu din pricina mulţilor săi ani, ci a marii sale gelozii. La care Loaysa le spuse că de vor să-l asculte fără să se teamă de bătrîn, el avea să le dea nişte prafuri pe care să i le pună în vin şi care aveau să-l facă să doarmă somn greu şi mai mult ca de obicei.

— Iisuse Hristoase — zise una dintre fete —, de-ar fi adevărat, ce noroc ne-a intrat pe uşă, fără să-l simţim şi să-l recităm ! N-or fi prafuri de somn pentru el, ci prafuri de viaţă pentru noi toate ca şi pentru sărmana doamnă Leonora, nevasta lui, că n-o lasă nici la soare, nici la umbră,

și n-o pierde din ochi nici o clipă. Vai, domnule dragă, adu prafurile astea și deie-ți Dumnezeu tot ce-ți dorești ! Du-te, și nu zăbovi, adu-le, domnule dragă, că eu una mă prind să i le-amestec în vin și să fiu și paharnică, și deie Domnul ca bătrînul să doarmă neîntors trei zile și trei nopți, că tot atîtea am avea și noi de slavă.

— Atunci am să le-aduc — zise Loaysa — și au asemenea însușire, că nu-i fac alt rău sau vătămare cui le ia, doar că-i pricinuiesc un somn ca de plumb.

Toate îl rugară să le-aducă în cel mai scurt timp și, rămînînd înțeleși ca noaptea următoare să dea cu un sfredel o gaură în dulapul rotitor și s-o aducă pe stăpîna lor ca să-l vadă și să-l audă și dînsa, se despărțiră, iar harapul, deși se crăpa aproape de ziuă, vru să ia o lecție, pe care Loaysa i-o dădu și-l făcu să creadă că nici unul dintre învățăceii săi nu avea auz mai bun decît el, și cînd colo bietul negru nu știa și nici n-a știut vreodată să facă nici măcar un simplu acord.

Prietenii lui Loaysa aveau grijă să vie noaptea și să tragă cu urechea la porțile dinspre stradă pentru a vedea dacă prietenul lor n-avea ceva de spus sau dacă nu ducea lipsă de ceva, și, făcînd un semn, asupra căruia rămăseseră înțeleși, Loaysa își dădu seama că erau la poartă și, prin gaura de sub țițîni, îi înștiință pe scurt despre buna desfășurare a daraverei sale, cerîndu-le cu toată căldura să-i caute ceva care să adoarmă, ca să-i dea lui Carrizales, căci el auzise că s-ar fi găsind niște prafuri cu asemenea putere. Dînșii îi spuseră că aveau un doctor prieten care avea să le dea cel mai bun leac după știința lui, de se va fi găsind vreunul, și, încurajîndu-l să-și ducă isprava mai departe, îi făgăduiră să se întoarcă noaptea următoare cu toate cele cerute și se despărțiră în grabă.

Se făcu noapte și stolul de porumbițe dădu buzna la țivlitoarea chitarei : cu ele veni și neștiutoarea Leonora, înfricoșată și tremurînd ca nu cumva să se trezească soțul său, căci deși ea, covîrșită de această spaimă, nu voise să vină, slujitoarele sale, îndeosebi dădaca, îi îndrugaseră atîtea despre dulceața muzicii și despre înfățișarea chipeșă a muzicantului sărac, pe care, fără a-l fi văzut, îl punea mai presus de Avesalom și de Orfeu, încît biata doamnă, con-

vinsă şi înduplecată de ele, fu nevoită să facă ce nici nu gîndea şi nici n-ar fi făcut vreodată.

Întîi de toate se apucară să sfredelească dulapul rotitor ca să-l vadă pe muzicant, care lepădase hainele de sărac şi-şi pusese nişte nădragi mari de tafta şofranie, largi, după portul marinăresc, un pieptar din aceeaşi stofă, cu fireturi de aur, o beretă de atlaz de aceeaşi culoare, şi guler scrobit, cu vîrfuri mari de dantelă, căci venise înarmat cu de toate în desagi, închipuindu-şi că avea să se vadă şi într-o împrejurare cînd va fi nevoie să-şi schimbe hainele. Era tînăr, plăcut şi arătos, şi cum trecuse atîta timp de cînd toate îşi obişnuiseră ochii doar cu vederea bătrînului lor stăpîn, li se păru că văd un înger. Se aşezau în dreptul găurii, ca să-l vadă, întîi una, apoi alta, şi ca să-l poată vedea mai bine, negrul îi tot lumina trupul de sus în jos, plimbîndu-şi feştila de ceară aprinsă. Şi după ce-l văzură toate, pînă şi hărăpoaicele de curînd aduse-n Spania, Loaysa luă chitara şi cîntă în noaptea aceea atît de desăvîrşit, încît le făcu praf şi le lăsă cu gura căscată pe toate, atît pe bătrînă cît şi pe tinere, toate rugîndu-l pe Luis să facă pe dracu-n patru pentru ca domnul profesor al lui să intre la ele, ca să-l audă şi să-l vadă mai de aproape, nu pe dibuite, ca prin gaură, şi fără frica de a sta atît de departe de stăpînul lor, care le putea prinde pe negîndite şi cu mîţa-n sac, ceea ce nu s-ar putea întîmpla dacă l-ar ţine ascuns înăuntru. Stăpîna lor se împotrivi cu multe temeiuri adevărate, zicînd că nu trebuie să facă una ca asta şi nici să-i dea intrare, pentru că ar mustra-o cugetul, de vreme ce de acolo îl puteau vedea şi auzi în linişte şi fără a-şi primejdui onoarea.

— Care onoare ? — zise dădaca — ; are regele destulă ; rămîi domnia ta închisă cu Matusalemul luminăţiei tale şi lasă-ne pe noi să ne bucurăm cum putem. Cu atît mai mult cu cît domnul ăsta pare atît de cinstit, încît nu va vrea de la noi mai mult decît noi însene am vrea.

— Eu, doamnele mele — zise atunci Loaysa —, n-am venit aici decît cu gîndul de a le sluji pe toate luminăţiile voastre cu sufletul şi cu viaţa, mîhnit de nemaivăzuta domniilor voastre sihăstrie şi de clipele irosite printr-o viaţă atît de îngustă. Sînt un om, mă jur pe viaţa tatălui meu, atît de nepreţăcut, atît de blînd, atît de supus şi de

ascultător, încît nu voi face decît ceea ce mi se va porunci ; şi dacă oricare dintre domniile voastre ar spune : „Maestre, ia loc aici, maestre, treci dincolo, aşează-te colea, du-te colo", eu voi face întocmai, precum cel mai domesticit şi mai dresat cîine ce sare pentru regele Franţei [230].

— Dacă aşa au să stea lucrurile — zise neştiutoarea Leonora —, prin ce mijloc vei izbuti să intri aici, domnule profesor ?

— Bine — zise Loaysa — : domniile voastre străduiţi-vă să luaţi cu ceară tiparul cheii de la poarta asta din mijloc, iar eu voi face astfel, încît mîine seară să vie gata făcută alta aidoma, care să ne poată fi de folos.

— Dacă luăm cheia asta — zise o fată — le luăm de la toată casa, pentru că e cheie pentru toate uşile.

— Cu atît mai bine — i-o întoarse Loaysa.

— E adevărat — zise Leonora —, dar domnul va trebui să jure mai întîi că după ce se va vedea înăuntru, nu va face nimic altceva decît să cînte din gură şi la chitară cînd îi vom porunci noi, şi că va rămîne închis şi mut ca pămîntul acolo unde-l vom pune noi.

— Da, jur — zise Loaysa.

— Jurămîntul acesta nu face doi bani — răspunse Leonora — ; trebuie să juri pe viaţa tatălui dumitale, şi să juri pe cruce, şi să o săruţi, aşa ca să te vedem cu toatele.

— Mă jur pe viaţa tatălui meu — zise Loaysa — şi pe semnul acesta al crucii, pe care-l sărut cu gura mea păcătoasă — şi făcîndu-şi crucea cu două degete, o sărută de trei ori.

Făcînd el acestea, altă fată zise :

— Bagă de seamă, domnule, să nu uiţi povestea cu prafurile, care sînt sufletul întregii daravere.

Cu asta luă sfîrşit taifasul din noaptea aceea, toţi rămînînd foarte mulţumiţi de învoială. Şi soarta, care călăuzea treburile lui Loaysa din bine în mai bine, îi aduse pe stradă, în ceasurile acelea, adică pe la două după miezul nopţii, pe prietenii săi, cărora, după ce dădură semnul obişnuit, şi anume cîntînd dintr-o drîmbă, Loaysa le vorbi şi-i înştiinţă despre stadiul la care ajunsese încercarea sa, întrebîndu-i dacă aduseseră prafurile sau altceva, după cum le ceruse, ca să-l adoarmă pe Carrizales ; le mai spuse şi tărăşenia cu cheia pentru toate uşile. Ei îi spuseră că pra-

furile sau o alifie aveau să sosească noaptea următoare, şi vor avea atare putere, încît, ungîndu-ţi cu ea încheieturile de la mîini şi tîmplele, te cufundă într-un somn adînc, din care nu te mai poţi trezi vreme de două zile decît dacă-ţi speli cu oţet toate părţile unse, şi-i mai spuseră să le dea tiparul în ceară al cheii, căci aveau să i-o făurească şi pe aceasta cu uşurinţă.

Zicînd acestea, se despărţiră, iar Loaysa şi discipolul său dormiră scurtul răstimp ce le mai rămăsese din noapte, Loaysa aşteptînd-o cu mare nerăbdare pe următoarea, cînd avea să vadă dacă-şi vor ţine cuvîntul dat în privinţa cheii. Şi cu toate că timpul li se pare zăbavnic şi leneş celor ce aşteaptă să le-aducă ceva, el aleargă pînă la urmă la fel de repede ca şi gîndul şi ajunge la limanul voit, pentru că niciciînd nu stă în loc şi nici nu se linişteşte.

Veni, aşadar, noaptea şi ceasul obişnuit cînd se strîngeau la dulapul rotitor, unde veniră toate slugile casei, mari şi mici, oacheşe şi bălane, pentru că toate erau dornice să-i vadă în seraiul lor pe domnul muzicant ; Leonora însă nu veni, şi cînd Loaysa întrebă de dînsa, îi răspunseră că era în pat cu soţul ei, care ţinea închisă cu cheia uşa odăii în care dormea, şi după ce o-ncuia, îşi vîra cheia sub pernă, şi stăpîna lor le spusese că, după ce avea să adoarmă bătrînul, va căuta să ia cheia pentru toate uşile şi să-i scoată tiparul în ceara pe care o şi pregătise şi o muiase, urmînd ca în scurt timp ele să se ducă şi s-o ia printr-o deschizătură pentru pisici.

Loaysa rămase uimit de neîncrederea bătrînului, dar dorinţa nu-i slăbi din pricina asta. Tocmai atunci auzi drîmba, dădu fuga la post, îi găsi pe prietenii săi care-i dădură un borcănaş din alifia cu însuşirea pomenită ; Loaysa îl luă şi-i rugă să aştepte niţel, căci avea să le dea tiparul cheii ; se întoarse la dulapul rotitor şi-i spuse dădacei, care se arăta cea mai înfocată în dorinţa de a-l vedea intrat, să i-l ducă doamnei Leonora, să-i spună ce însuşiri are şi că să caute a-l unge pe bărbatul ei cu asemenea grijă, încît să nu prindă de veste, căci avea să vadă pe urmă minuni. Dădaca făcu întocmai şi, apropiindu-se de deschizătura pentru pisică, văzu că Leonora o şi aştepta întinsă pe duşumea cît era de lungă şi cu chipul în deschizătura

cu pricina. Dădaca se apropie şi, lungindu-se şi ea pe jos, îşi lipi buzele de urechea stăpînă-sii şi, în şoaptă, îi spuse că adusese alifia precum şi felul în care să-i încerce puterea. Ea luă alifia şi-i răspunse dădacei că nu era chip să-i ia cheia soţului ei, pentru că n-o ţinea sub pernă, ca de obicei, ci între cele două saltele şi aproape sub şale, dar că să-i spună maestrului că, dacă alifia lucra după cum zicea el, aveau să scoată lesne cheia ori de cîte ori voiau şi prin urmare nu mai era nevoie să-i ia tiparul în ceară ; zise să se ducă neîntîrziat să-i spună şi-apoi să se întoarcă spre a vedea cum lucrează alifia, pentru că avea de gînd să-l ungă repede, repede pe bărbatu-său. Dădaca se duse jos să-l înştiinţeze pe maestrul Loaysa, iar el le spuse prietenilor săi, care rămăseseră să aştepte cheia, că pot pleca.

Tremurînd şi încetişor, nemaiîndrăznind aproape nici să-şi dea drumul răsuflării din gură, Leonora se apropie de bărbatul ei gelos ca să-l ungă la încheieturile mîinilor, după care-i unse şi nările, dar cînd să i le-atingă, i se păru că tresare, drept care încremeni ca moartă, crezînd c-o şi prinsese asupra faptului. În cele din urmă, îi unse cum putu mai bine toate locurile unde i se spusese că e nevoie, ca şi cum l-ar fi îmbălsămat pentru îngropăciune. Alifia cu afion nu zăbovi mult să dea semne neîndoielnice ale tăriei sale, pentru că bătrînul începu curînd să tragă nişte aghioase atît de puternice, încît se puteau auzi din stradă, muzică, pentru urechile nevestei lui, mai armonioasă decît cea făcută de profesorul negrului. Dar încă neîncrezătoare în ceea ce vedea, se apropie de dînsul şi-l hîţînă un pic, apoi mai mult, pe urmă niţeluş şi mai mult, ca să vadă dacă se trezeşte, şi deveni atît de cutezătoare, încît îl întoarse de pe o parte pe alta, fără ca el să se trezească. Cum văzu una ca asta, se duse la deschizătura pentru pisică din uşă, şi, cu glas nu atît de şoptit ca întîia oară, o chemă pe dădacă, pe care o găsi aşteptînd acolo, şi-i zise :

— Sînt bună de cinste, surioară, Carrizales doarme mai bumben decît un mort.

— Păi de ce pregeţi să iei cheia, stăpînă ? — zise dădaca — ; gîndeşte-te că muzicantul o aşteaptă de mai bine de un ceas.

— Ai răbdare, surioară, acum mă duc după ea — răspunse Leonora.

Şi, întorcîndu-se la pat, vîrî mîna între saltele şi scoase dintre ele cheia, fără ca bătrînul să simtă ceva ; şi, ţinînd-o în mînă, începu să sară-n sus de mulţumire şi, fără a mai zăbovi, descuie uşa şi i-o înmînă dădacei, care o primi cu cea mai mare bucurie din lume. Leonora porunci să meargă să-i deschidă muzicantului şi să-l aducă în pridvor, pentru că ea nu avea curaj să plece de-acolo, de teama vreunei întîmplări neprevăzute, dar că, întîi de toate, să-l pună să-şi întărească încă o dată jurămîntul pe care-l făcuse şi potrivit căruia nu trebuia să facă nimic alta decît ceea ce aveau să-i poruncească ele, şi dacă cumva nu va vrea să-l adeverească şi să-l reînnoiască, să nu-i deschidă cu nici un preţ.

— Aşa va fi — zise dădaca —, şi zău că n-are să intre dacă mai întîi nu jură o dată şi încă o dată, şi nu sărută crucea de şase ori.

— Nu-i pune tu preţ — zise Leonora —, facă bine s-o sărute, dar de cîte ori, asta-l priveşte ; ia seama să se jure însă pe viaţa părinţilor lui şi pe tot ce iubeşte mai mult, fiindcă aşa vom sta liniştite şi-l vom asculta după pofta inimii cum cîntă din gură şi la chitară, că, pe sufletul meu, tare dulce cîntă. Şi du-te odată, nu mai sta, că ni se duce noaptea tot sporovăind.

Dădaca îşi sumese poalele şi, cu nemaivăzută iuţeală, ajunse la dulapul rotitor, unde o aşteptau toţi cei din casă, şi după ce le arătă cheia pe care-o adusese, atît fu de mare mulţumirea tuturora, încît o ridicară pe umeri, ca pe un profesor universitar, strigînd : „Vivat, vivat !" şi încă mai abitir cînd le spuse că nu mai era nevoie să măsluiască cheia, deoarece, după cum dormea bătrînul uns, o puteau lesne folosi pe cea a casei ori de cîte ori voiau.

— Hei, prietenă — zise una din fete —, deschide atunci poarta ca să intre domnul acesta, că de mult aşteaptă, şi să ne putem şi noi ghiftui odată de muzică, cum nu s-a mai văzut.

— Ba mai avem ceva de văzut — i-o întoarse dădaca —, fiindcă e musai să-l punem să jure, ca noaptea trecută.

— E atît de cumsecade — zise una dintre roabe —, că n-o să facă nazuri la jurăminte.

Dădaca deschise într-acestea poarta şi, ţinînd-o crăpată, îl strigă pe Loaysa, care ascultase totul prin gaura

din dulapul rotitor, și el, apropiindu-se de poartă, vru să intre buzna, dar dădaca, punîndu-i mîna în piept, îi zise :

— Va să știi domnia ta, domnul meu, că, pe Domnul Dumnezeu și pe conștiința mea, toate cele cîte stăm îndărătul porților acestei case sîntem fecioare ca mamele care ne-au născut, afară de stăpînă-mea, ba chiar și eu, deși oi fi părînd de patruzeci de ani, cu toate că n-am treizeci împliniți, pînă la care îmi lipsesc două luni jumătate, și eu sînt, păcatele mele ; și dacă par bătrînă, betegugurile, osteneliile și nemulțumirile adaugă un zero anilor, ba uneori chiar doi, după cum li se năzărește. Și așa stînd lucrurile, n-ar fi drept ca în schimbul a două, trei sau patru cîntece auzite, s-ajungem a ni se duce de rîpă atîta feciorie cîtă-i strînsă aici, căci pînă și hărăpoaica asta, pe care-o cheamă Guiomar, e fată mare. Așa că, domnule drag inimii mele, domnia ta, înainte să intri în regatul acesta al nostru, trebuie să ne depui un jurămînt înfricoșat cum că n-ai să faci nimic peste ce-ți vom porunci noi, și dacă ți se pare că-ți cerem prea mult, gîndește că și mai mult e ceea ce punem la bătaie. Iar dacă domnia ta vii cu gînd bun, n-are de ce să te supere că juri, căci pe bunul platnic nu-l dor zăloagele.

— Bine, zău, bine a vorbit doamna Marialonso — zise una dintre fete — ; ce mai, a vorbit ca o persoană înțeleaptă și care vede lucrurile cum se cuvine ; dacă domnul nu catadicsește să jure, să nici nu intre aici.

La acestea, Guiomar, care nu era prea dezlegată la limbă, zise :

— La mine, chiar dacă nu jură, intre cu tot dracu', că și dacă jură mai mult, dacă estem aici, uită tot.

Loaysa ascultă cu mare liniște predica doamnei Marialonso și, grav, tacticos și plin de autoritate, răspunse :

— Desigur, doamnelor surioare și tovarășe ale mele, niciodată gîndul nu mi-a fost și nu-mi va fi altul decît să vă fac pe plac și să vă mulțumesc atîta cît m-or ține puterile, așa că jurămîntul pe care mi-l cereți n-are să-mi stea în gît ; tare aș vrea să vă încredeți însă cît de cît în cuvîntul meu, pentru că, dat de un om ca mine, este la fel de sigur ca o hotărîre judecătorească, și vreau ca domnia ta să știi că sub aba e ceva și că sub mantaua ponosită e un băutor de soi. Dar pentru ca toate să fiți încredințate de dorința

mea curată, mă hotărăsc să mă jur ca un catolic şi ca un bărbat cinstit ce sînt, aşa că jur pe pura eficacitate, acolo unde mai sacru şi mai îmbelşugat se află, şi pe intrările şi ieşirile sfîntului munte Liban, şi pe tot ceea ce cuprinde în precuvîntarea sa istoria cea adevărată a lui Carol Magnul, cu moartea uriaşului Fierabras [237], să nu mă abat şi să nu încalc jurămîntul făcut şi nici porunca celei mai mărunte şi mai pipernicite dintre doamnele de faţă, sub pedeapsa ca, dacă voi face sau voi vrea să fac altminteri, de acum pînă atunci sau de atunci pînă acum, să-mi socotesc fapta nulă, neavenită şi nevalabilă.

Aici ajunsese cu jurămîntul bunul Loaysa, cînd una dintre cele două fete în casă, care-l ascultase cu luare-aminte, scoase un strigăt, zicînd :

— Asta da jurămînt care să-nduioşeze pînă şi pietrele ; blestemată fir-aş eu dacă-mi trebuie să te mai juri, căci şi numai cu cît te-ai jurat ai putea pătrunde şi-n Peştera Caprei [238] !

Şi apucîndu-l de ceacşiri, îl trase înăuntru, iar toate celelalte îl înconjurară în clipă. Numaidecît una se grăbi să-i ducă vestea stăpînei lor, care veghea somnul bărbatului său, şi cînd mesagera îi spuse că muzicantul urca într-acolo, ea se bucură şi se tulbură în acelaşi timp, întrebînd dacă jurase ; slujnica îi răspunse că da şi chiar cu cel mai nou fel de jurămînt pe care-l pomenise în viaţa ei.

— Apăi dacă a jurat — zise Leonora —, e-n mîinile noastre ; o, ce prudentă am fost că l-am pus să jure !

Într-acestea sosi toată şleahta cu muzicantul la mijloc, harapul şi Guiomar hărăpoaica luminîndu-le calea. Şi văzînd-o pe Leonora, Loaysa dădu semne că vrea să i se arunce la picioare şi să-i sărute mîinile. Ea, tăcută şi prin semne, îi porunci să se ridice, toate stînd ca mutele, fără a cuteza să vorbească, de teamă ca nu cumva să le audă stăpînul lor, dar Loaysa, luînd seama, le spuse că puteau vorbi tare fără nici o grijă, pentru că alifia cu care fusese uns stăpînul lor avea o asemenea putere, încît, fără doar că nu-i lua viaţa, îl făcea pe un om să fie ca şi mort.

— Aşa cred — zise Leonora —, că de n-ar fi aşa, s-ar fi şi deşteptat de douăzeci de ori, după cît de uşor îi fac

somnul multele sale beteşuguri, dar de cînd l-am uns, horcăie ca un animal.

— Păi dacă aşa stau lucrurile — zise dădaca, să mergem în sala din faţă unde-l vom putea auzi cîntînd pe domnul acesta şi ne vom putea veseli un pic.

— Să mergem — zise Leonora —, dar să rămîie aici de pază Guiomar, ca să ne dea de ştire de se trezeşte Carrizales.

La care Guiomar răspunse :

— Eu, neagră, rămîi, albe pleci : Dumnezeu ierte pe toate !

Negresa rămase ; celelalte se duseră în sală, unde era un divan bogat, şi, aşezîndu-l pe domn în mijloc, se aşezară toate. Şi, luînd o făclie, buna Marialonso începu să-l privească din cap pînă-n picioare pe poama de muzicant, iar una zicea :

— Vai, ce moţ are, atît de mîndru şi de cîrlionţat !

Alta :

— Vai, ce albeaţă de dinţi ! Lua-le-ar naiba de cocoşnare cojite, de-or fi ele mai albe şi mai frumoase !

Alta :

— Ptiu, ce ochi mari şi migdalaţi ! Şi, pe sănătatea maică-mii, sînt verzi, parc-ar fi smaragde !

Una-i lăuda gura, alta picioarele, şi toate laolaltă îi făcură o anatomie amănunţită şi-l tocară ca pentru o tocăniţă ; numai Leonora tăcea şi-l privea şi începea să-l pară mai arătos decît bărbatu-său.

Atunci, dădaca luă chitara pe care-o ţinea negrul şi i-o puse-n mîini lui Loaysa, rugîndu-l s-o instrunc şi să cînte nişte stihuleţe [239] care se bucurau pe-atunci de mare trecere în Sevilla şi care ziceau : *Mamă, dragă mamă, / tot cu străji mă creşti.* Loaysa le împlini dorinţa. Se ridicară toate şi prinseră să se facă ţăndări dănţuind. Dădaca ştia stihurile şi le cîntă mai mult cu plăcere decît cu glas frumos, şi ele sunau astfel :

Mamă, dragă mamă,
tot cu străji mă creşti,
ei de nu-mi stau paznic,
geaba mă fereşti.

Cărțile cuprind
vorbă cu dreptate :
că-nțărcarea poate
fi temei de jind ;
crește năboind
dragostea-n strînsoare,
și-nțelept îmi pare
să nu mă ferești :
eu de nu-mi stau paznic,
geaba mă păzești.

Dacă simțămîntul
nu-și e strajă el,
nu-l păzesc defel
teama sau cuvîntul ;
nu-i va frînge-avîntul
nici pedeapsa morții
pîn' nu-și află sorții
ce-i tăgăduiești :
eu de nu-mi stau paznic,
geaba mă păzești.

Cine-n sînge duce
dragostea, ca un
fluture nebun
după focu-i fuge,
oricîte belciuge
și cătușe-l leagă
și-oricît vrei să-l tragă
încotro dorești :
eu de nu-mi stau paznic,
geaba mă păzești.

Și de e cu cale,
dragostea e-n stare
mîndre foc fecioare
să le schimbe-n bale,
piepta-n ceară moale,

pofta-n vîlvătaie,
mîinile în paie,
paşii-n meşi hoţeşti :
eu de nu-mi stau paznic,
geaba mă păzeşti.

Ajunsese corul fetelor, îndrumat de buna dădacă, la capătul cîntecului şi-al dansului, cînd sosi Guiomar, santinela, zăpăcită toată, bîţîind din mîini şi din picioare de parcă ar fi avut boala copiilor, şi, cu glas nici gîjîit, nici şoptit, zise :

— Trezit domn, doamna ; şi, doamna, trezit domn şi sculaţi şi vine !

Cine a văzut cum un stol de porumbei, ciugulind fără teamă seminţele aruncate pe ogor de mîini străine, se inspăimîntă şi se ridică la auzul bubuitului furios al focului unei flinte şi, uitînd de hrană, spintecă văzduhul năucit şi uluit, îşi poate închipui cum a rămas cîrdul şi hora dansatoarelor, buimace şi înfricoşate, la auzul neaşteptatei veşti aduse de Guiomar ; şi, căutîndu-şi fiecare în parte o dezvinovăţire şi toate laolaltă leacul, care pe colo, care pe dincolo, se năpustiră să se ascundă prin podurile şi cotloanele casei, lăsîndu-l singur pe muzicant, care, lepădînd chitara şi cîntatul, plin de nelinişte, nu mai ştia pe unde să scoată cămaşa. Leonora îşi frîngea frumoasele-i mîini, doamna Marialonso îşi trăgea palme pe obraji, deşi cu blîndeţe. În sfîrşit, totul era buimăceală, înfricoşare şi spaimă. Dădaca însă, mai vicleană şi mai stăpînă pe sine, porunci ca Loaysa să intre într-un iatac al ei, iar ea cu stăpînă-sa să rămînă în sala cea mare unde se aflau, căci aveau să găsească ele o scuză dacă avea să dea domnul peste dînsele.

Loaysa se ascunse numaidecît, iar dădaca trase cu urechea să vadă dacă vine stăpînul, şi, neauzind nici un zgomot, îi veni inima la loc, apoi încetul cu încetul, pîş-pîş, se apropie de iatacul în care dormea stăpînu-său şi, auzindu-l că sforăia ca la început şi încredinţîndu-se că doarme, îşi sumese poalele şi se întoarse în fuga mare să-i dea stăpînei vestea cea bună despre somnul stăpînului, zicîndu-i că-i bună de cinste, ceea ce ea încuviinţă din toată inima. Buna dădacă nu vru să piardă prilejul cu care

o îmbia soarta de a se înfrupta, ea cea dintîi, din harurile pe care-şi închipuia că nu se putea să nu le aibă muzicantul, şi astfel, spunîndu-i Leonorei să aştepte în sală pînă se duce ea să-l cheme, o părăsi şi intră unde stătea el, la fel de buimac pe cît de îngîndurat, în aşteptarea veştilor despre isprăvile bătrînului uns. Blestema slăbiciunea alifiei şi se plîngea de credulitatea prietenilor săi şi de puţina prevedere pe care o dovedise neîncercînd-o întîi pe altcineva, nu pe Carrizales.

Sosi atunci dădaca şi-l asigură că bătrînul dormea neîntors ; îşi linişti, aşadar, inima şi plecă urechea la multele cuvinte de dragoste pe care le rosti Marialonso şi din care-i dibui gîndul vinovat şi-şi propuse în sinea lui s-o folosească drept cîrlig de undiţă ca s-o poată pescui pe stăpînă-sa.

Şi pe cînd cei doi stăteau de vorbă, celelalte slujitoare ce se pitiseră prin toate ungherele casei, se întoarseră care de ici, care de colo, spre a vedea dacă într-adevăr stăpînul lor se deşteptase ; dar văzînd că totul era îngropat în tăcere, veniră în sala unde o lăsaseră pe stăpîna lor, de la care aflară de somnul stăpînului şi, întrebînd-o ce se întîmplase cu muzicantul şi dădaca, ea le spuse unde erau, şi toate, păstrînd aceeaşi tăcere de pînă atunci, se apropiară să asculte la uşă ce tăifăsuiau cei doi ; nu lipsi de la adunare Guiomar, negresa ; negrul însă da, pentru că de cum auzi că stăpînu-său se trezise, îşi îmbrăţişase chitara şi dăduse fuga să se ascundă în fînăria lui şi, trăgîndu-şi peste cap cerga de pe patul sărăcăcios, îl treceau toate năduşelile de groază ; dar cu toate acestea nu contenea să ciupească corzile chitarei ; atît îi era de mare (lua-l-ar Satana sub oblăduirea lui) dragostea pentru muzică.

Fetele din casă întrauziră dezmierdările bătrînei şi fiecare îi zise de toţi sfinţii : nici una n-o făcu doar babă fără să adauge şi epitete şi adjective potrivite, ca vrăjitoare, şi bărboasă, şi rea de muscă, şi altele, pe care buna-cuviinţă ne face să le trecem sub tăcere ; dar rîsul cel mai mare l-ar fi stîrnit atunci, de le-ar fi auzit cineva, vorbele hărăpoaicei Guiomar, care, fiind portugheză, şi nu prea isteaţă, o suduia cu un haz nemaipomenit. Pînă la urmă, încheierea convorbirii celor doi a fost că el va catadicsi să se supună

voinței ei, după ce ea avea s-o pună pe de-a-ntregul la cheremul voiei lui pe stăpînă-sa. Doar călcîndu-și pe inimă se învoi dădaca să împlinească cererea muzicantului, dar ca să-și înfăptuiască dorința care-i și robise sufletul, și oasele, și măduvioarele trupului, i-ar fi făgăduit și imposibilul de i-ar fi dat lui prin cap să i-l ceară. Îl lăsă singur și ieși să stea de vorbă cu stăpînă-sa, dar cînd își văzu ușa înconjurată de toate slujitoarele, le spuse să se retragă în odăile lor, pentru că abia noaptea următoare aveau să se poată bucura de muzicant cu mai puțină sau chiar fără nici o temere, întrucît în noaptea aceea zarva le stricase cheful. Pricepură toate că bătrîna voia să rămînă singură, dar, neavînd încotro, i se supuseră, deoarece dînsa le poruncea tuturora. Slujitoarele plecară, iar dădaca dădu fuga în sala cea mare ca s-o înduplece pe Leonora să se supună voinței lui Loaysa, ținîndu-i o predică lungă și atît de bine întocmită, de parcă și-ar fi pregătit-o cu multe zile înainte. Îi ridică în slăvi chipeșia, meritele, farmecul și multele-i haruri. Îi zugrăvi cu cît i-ar fi mai plăcute îmbrățișările unui ibovnic tînăr față de cele ale soțului babalîc, liniștind-o în privința tainei și a duratei desfătării, împreună cu alte lucruri asemănătoare, pe care numai dracul i le puse pe limbă, pline de culori retorice, atît de vii și de convingătoare, încît ar fi putut mișca nu numai inima fragedă și nesocotită a prostuței și neprevăzătoarei Leonora, ci chiar și pe aceea a unei marmuri împietrite. O, voi, dădacelor, venite și folosite pe lume pentru pierzania a mii de gînduri bune și prudente ! O, broboade lungi și cutate, alese ca să umple de gravitate saloanele și divanurile de neam bun, cît de anapoda de cum s-ar fi cuvenit vă folosiți de slujba voastră, acum aproape atotputernică !

În sfîrșit, atîtea-i înșiră dădaca, atît de convingătoare fu dădaca, încît Leonora se predă, Leonora se amăgi și Leonora se pierdu, ducînd de rîpă toate prevederile înțeleptului Carrizales, care-și dormea somnul de moarte al onoarei sale. Marialonso o luă de mînă pe stăpînă-sa și, aproape cu sila, cu ochii umflați de lacrimi, o duse acolo unde stătea Loaysa și, dîndu-i binecuvîntarea cu ris prefăcut de diavol, trase ușa după dînsa și-i lăsă închiși împreună, iar ea se lungi pe divan ca să doarmă sau, mai bine zis, ca să-și aștepte mulțumirea la a doua mînă. Cum însă

vegheatul din nopțile trecute o doborî, se cufundă în somn pe divan.

Bine ar fi fost într-o asemenea împrejurare să-l întrebăm pe Carrizales, de n-am fi știut că doarme, unde-i mai erau neslăbita băgare de seamă, bănuielile, prevederile, încercările de convingere, zidurile cele înalte ale casei sale, opreliștea de a intra în ea, nici chiar cu gîndul, a vreunei ființe cu nume de bărbat, îngustul dulap rotitor, pereții groși, ferestrele oarbe, nemaipomenita izolare de lume, marca zestre cu care o blagoslovise pe Leonora, darurile necurmate pe care i le făcea, purtarea bună față de slujnicele și roabele sale, îndestularea cu tot ce gîndea el că le era de trebuință și că-și puteau dori. Am mai spus însă că nu era cu cale să-l întrebăm, deoarece dormea mai mult decît avea nevoie, și dacă ar fi auzit și-ar fi putut răspunde, n-ar fi avut răspuns mai bun decît să dea din umeri și să ridice din sprîncene, zicînd : „Totul a fost dărîmat din temelii, după cum cred, de viclenia unui tînăr pierde-vară și stricat, și de răutatea unei dădace perfide, împreună cu necugetarea unei fete rugate și înduplecate !"

Mîntuiască-l Dumnezeu pe oricine de atare dușmani, împotriva cărora nu se află pavăză de prudență care să te apere și nici spadă de prevedere care să reteze ; cu toate acestea, Leonora făcu dovada unei asemenea vitejii, încît, tocmai cînd avea mai mare nevoie de ea, și-o ridică împotriva puterilor mîrșave ale vicleanului ei amăgitor care nu-i fură de ajuns acestuia ca s-o învingă, el istovindu-se-n zadar, ea ieșind învingătoare, și amîndoi adormind [240].

Și tocmai atunci hotărî cerul ca, în pofida alifiei, Carrizales să se trezească și, precum îi stătea în obicei, pipăi patul peste tot și, negăsind-o în el pe iubita-i soție, sări din pat îngrozit și uluit, cu mai multă sprinteneală și semeție decît i-ar fi îngăduit anii săi cei mulți, și cînd n-o găsi pe nevastă-sa nici în iatac, și-l văzu deschis, și mai văzu că-i lipsea și cheia dintre saltele, crezu că-și pierde mințile, dar, stăpînindu-se puțin, ieși pe coridor și de acolo, pășind în vîrful picioarelor, ca să nu fie auzit, ajunse în sala unde adormise dădaca și, văzînd-o singură, fără Leonora, merse la iatacul dădacei, unde, deschizînd ușa încet detot, văzu ceea ce ar fi socotit că ar fi fost în cîștig dacă n-ar fi avut ochi ca să vadă : o văzu pe Leonora în brațele lui Loaysa,

dormind atît de adînc, de parcă puterea alifiei ar fi lucrat asupra lor, şi nicidecum asupra bătrînului zuliar.

Carrizales, la amara privelişte ce i se înfăţişă ochilor, simţi că nu mai are puls, cuvintele i se opriră în gîtlej, braţele îi căzură moi şi rămase prefăcut într-o statuie de marmură rece şi cu toate că mînia îşi îndeplini rostul firesc, înviorîndu-i spiritele aproape moarte, durerea fu atît de puternică, încît nu-i îngădui să-şi tragă răsuflarea ; dar chiar şi aşa, tot ar fi săvîrşit răzbunarea cerută de acea mare ticăloşie, dacă s-ar fi nimerit să aibă asupră-i armele trebuincioase, drept care hotărî să se întoarcă la dînsul în odaie, să ia un pumnal şi să vie înapoi spre a-şi scoate petele de pe onoare cu sîngele celor doi vrăjmaşi ai săi, ba chiar cu cel al întregii suflări din casă. Cu această hotărîre cinstită şi de neocolit se întoarse, cu aceeaşi linişte şi fereală ca la venire, în iatacul său, unde durerea şi îngrijorarea îi încleştară inima într-atîta, încît, nemaifiind în stare de altceva, se prăbuşi fără cunoştinţă pe pat.

Se făcu între timp ziuă, şi lumina ei îi surprinse pe proaspeţii adulteri înlănţuiţi în plasa braţelor lor ; Marialonso se deşteptă şi vru să se repeadă la ceea ce, după cugetul ei i se cădea, dar văzînd că e tîrziu, amînă pentru noaptea următoare. Leonora se nelinişti văzînd ziua atît de înaintată şi-şi blestemă nebăgarea de seamă ca şi pe-aceea a blestematei dădace, şi amîndouă, cu paşi înfricoşaţi, merseră în odaia unde era soţul Leonorei, rugîndu-se cerului printre dinţi să-l găsească tot sforăind, dar cînd îl văzură amuţit de-a curmezişul patului, îşi închipuiră că alifia lucra încă, deoarece el dormea, şi cu mare bucurie se îmbrăţişară. Leonora se apropie de soţul său şi, apucîndu-l de un braţ, îl întoarse de pe-o parte pe alta ca să vadă dacă se trezeşte fără a mai fi nevoie să-l spele cu oţet, cum i se spusese că se cerea pentru a-l putea face să-şi vină în fire. Mişcarea însă îl smulse pe Carrizales din leşin şi, oftînd din adîncul rărunchilor, cu glas tînguitor şi vlăguit, zise :

— Nefericitul de mine, în ce jalnică fundătură m-a adus soarta !

Leonora nu înţelese bine spusele bărbatului ei, dar, văzîndu-l treaz şi vorbind, mirată că puterea alifiei nu ţine atîta cît i se spusese, veni lîngă dînsul şi, lipindu-şi obrazul de obrazul lui şi îmbrăţişîndu-l strîns, îi spuse :

— Ce ai, stăpînc drag, căci mi se pare că te tînguieşti?

Nefericitul bătrîn auzi glasul dulcei sale duşmance şi, holbînd ochii, năucit parcă şi fermecat, şi-i aţinti asupră-i şi, cu mare foc, fără a clipi, rămase privind-o un lung răstimp, la capătul căruia zise :

— Fă-mi plăcerea, doamnă, şi fără nici o zăbavă trimite după părinţii domniei tale din parte-mi, pentru că simt nu ştiu ce la inimă, de mă lasă tare slăbit, şi mă tem că în curînd are să-mi ia şi zilele, şi aş vrea să-i văd înainte de a mă prăpădi.

Leonora nu se-ndoi că spusele bărbatului ei sînt adevărate, închipuindu-şi că tăria alifiei, iar nu cele văzute, îl adusese în starea aceea, şi, răspunzîndu-i că va face precum îi poruncea, porunci la rîndu-i negrului să plece neîntîrziat şi să-i cheme pe părinţii săi, iar apoi îl îmbrăţişă pe soţul ei, îl copleşi cu cele mai calde mîngîieri cu care-l copleşise vreodată, şi-l întrebă ce simte oare, cu vorbe atît de duioase şi de drăgăstoase, de parcă el i-ar fi fost lucrul cel mai drag de pe lume. El urma să o privească tot înmărmurit, precum am spus, fiecare vorbă sau dezmierdare a ei fiindu-i ca o lovitură de lance care-i străpungea sufletul.

Dădaca le şi spusese celor ai casei şi lui Loaysa despre boala stăpînului lor, stăruind că trebuie să fie foarte gravă, de vreme ce uitase a porunci să se închidă porţile de la stradă după ce plecase negrul ca să-i cheme pe părinţii stăpînei, solie de care şi aceştia se mirară, întrucît nici unul din ei nu intrase în casa aceea după ce o măritaseră pe fiica lor. În sfîrşit, cu toţii erau tăcuţi şi nedumeriţi, neghicind adevărata pricină a suferinţei stăpînului lor, care ofta din cînd în cînd atît de adînc şi de dureros, încît părea că fiecare oftat îi smulge şi sufletul. Leonora plîngea văzîndu-l în starea aceea, iar el rîdea cu un rînjet de om ce şi-a ieşit din minţi, cîntărind prefăcătoria lacrimilor ei.

Într-acestea sosiră părinţii Leonorei, şi, găsind poarta de la stradă şi pe cea dinspre curte deschise şi casa înmormîntată în tăcere şi pustie, rămaseră uimiţi şi fură cuprinşi de nelinişte. Se duseră în iatacul ginerelui lor şi-l găsiră, după cum s-a spus, tot cu ochii ţintă la soţia lui, pe care o ţinea de mîini, amîndoi vărsînd belşug de lacrimi, ea, doar pentru că-l vedea pe soţul ei vărsîndu-le, el, pentru că

vedea cît de prefăcut le vărsa dînsa. De cum intrară părinții ei, Carrizales vorbi și zise :

— Domniile voastre luați loc, ceilalți să părăsească odaia și să rămînă numai doamna Marialonso.

Porunca îi fu ascultată și, cei cinci rămînînd singuri, Carrizales nu așteptă să vorbească altcineva, ci, cu glas liniștit, ștergîndu-și ochii, vorbi precum urmează :

— Sînt sigur, dragi părinți și stăpîni, că nu va fi nevoie să vă aduc martori ca să credeți un adevăr pe care vreau să vi-l spun. Vă amintiți pesemne foarte bine — căci nu-i cu putință să fi dat uitării așa ceva — cu cîtă dragoste, cu ce bune simțăminte, acum un an, o lună, cinci zile și nouă ceasuri, mi-ați încredințat-o pe iubita voastră fiică drept soție legiuită. Știți la fel de bine cu cîtă generozitate am înzestrat-o, zestrea fiind atît de mare, încît chiar trei de rangul său s-ar fi putut mărita cu ajutorul ei, mergîndu-le faima că sînt bogate. Trebuie să vă amintiți de asemenea silința pe care mi-am dat-o ca s-o îmbrac și s-o împodobesc cu tot ce i s-ar fi năzărit să-și dorească și cu ceea ce eu însumi am izbutit să aflu că i se potrivea. La fel de bine ați văzut, domnilor, cum, împins de firea mea și temîndu-mă de răul ce, fără îndoială, are să-mi pricinuiască moartea, și pățit, datorită vîrstei mele înaintate, în ciudatele și feluritele întîmplări ale lumii, am vrut să păzesc bijuteria aceasta, pe care eu mi-am ales-o și domniile voastre mi-ați dăruit-o, cu cea mai mare băgare de seamă cu putință : am înălțat zidurile casei acesteia, am astupat ferestrele cu vederea la stradă, am îndoit lăcatele la porți, am pus dulap rotitor, ca la mînăstire, am surghiunit pe veci dintr-însa tot ce purta umbră sau nume de bărbat, i-am dat fete și roabe s-o slujească, nici ei, nici lor nu le-am refuzat nimic din ce mi-ar fi cerut ; am făcut-o deopotrivă mie, i-am împărtășit gîndurile mele cele mai tainice, i-am dat pe mîini toată averea mea. Am făcut toate acestea, dacă ar fi luat aminte cum se cădea, ca să trăiesc liniștit și să mă bucur fără grijă de ceea ce mă costase atîta, și ea să caute a nu-mi da niciodată prilejul ca-n gînduri să mi se încuibeze vreo temere iscată de gelozie. Dar cum nu poți ocoli prin silință omenească pedeapsa pe care voința divină vrea s-o dea celor ce nu-și pun doar într-însa dorințele și nădejdile, nu-i de mirare că mi-am văzut înșelate

așteptările și că eu însumi mi-am pregătit otrava ce-mi ia acum viața. Dar fiindcă vă văd uluiți pe toți și atîrnați de vorbele gurii mele, vreau să pun capăt lungilor preambuluri ale acestei cuvîntări, spunîndu-vă într-un cuvînt ceea ce nu-i cu putință de spus nici în cîteva mii. Zic, așadar, domnilor, că tot ce am spus și am făcut a avut ca urmare faptul că azi în zori am găsit-o pe ființa asta, venită pe lume pentru pierzania tihnei și isprăvirea vieții mele — și zicînd acestea o arătă pe soția sa —, în brațele unui tînăr chipeș ce stă acum închis în odaia ciumei acesteia de dădacă.

Nici nu-și isprăvi bine vorba Carrizales, că Leonorei îi îngheță sîngele în vine și se prăbuși leșinată chiar pe genunchii bărbatului ei. Marialonsa se albi la față și părinților Leonorei li se puse cîte un nod în gît, nemaiizbutind să scoată nici o vorbă. Carrizales, grăind însă mai departe, zise :

— Felul în care înțeleg să mă răzbun pentru această jignire nu este și nici nu trebuie să fie dintre cele obișnuite. Căci vreau ca, așa după cum nesăbuit am fost eu în ceea ce am făcut, nesăbuită să-mi fie și răzbunarea, și anume împotriva mea însumi, adică împotriva celui mai vinovat în această amarnică împrejurare, căci s-ar fi căzut să-mi dau seama cît de rău le stătea alături și cît de nepotriviți erau cei cincisprezece ani ai acestei fetițe cu cei aproape optzeci ai mei [241]. Eu, asemenea viermelui de mătase, mi-am făurit casa în care să mor, și nu pe tine te-nvinuiesc, o, fată rău sfătuită ! — și zicînd acestea se aplecă și sărută chipul Leonorei leșinate —, nu te învinuiesc, zic, pentru că îndemnurile bătrînelor șirete și vorbele dulci ale tinerilor îndrăgostiți lesne învinge și triumfă asupra puținei minți de care au parte anii cei puțini. Dar pentru ca întreaga lume să vadă prețul și multele carate ale simțămîntului și credinței cu care te-am iubit, în această ultimă încercare a vieții mele vreau să mi le-arăt în așa fel, încît să rămînă în lume ca pildă, dacă nu de bunătate, cel puțin de nemaivăzută și nemaiauzită simplitate ; așa că vreau să fie adus aici neîntîrziat un notar, ca să-mi refac testamentul, prin care lăsa-voi cu limbă de moarte să se îndoiască zestrea Leonorei, și-i voi face rugămintea ca, după ce mi se vor isprăvi zilele, ce-mi vor fi foarte puține, să-și

înduplece voința, căci o va putea face fără silă, și să se mărite cu tînărul acela pe care căruntețea acestui bătrîn îndurerat nu l-a jignit niciodată ; și astfel va vedea că așa cum în timpul vieții nu m-am abătut cu o iotă de la ceea ce mi-am putut închipui că e placul dînsei, la fel voi face și după moarte, vrînd să și-l mulțumească alături de acela pe care se vede că-l iubește atît de mult. Restul averii o voi lăsa pentru alte fapte evlavioase ; iar domniilor voastre, domnii mei, vă voi lăsa atîta cît să puteți trăi cu fruntea sus cîte zile mai aveți. Notarul să vină numaidecît, fiindcă patima din mine mă apasă atît de grozav, încît îmi scurtează văzînd cu ochii pașii vieții.

Zicînd acestea, îl năpădi un leșin cumplit și-și dădu drumul să cadă atît de aproape de Leonora, încît obrajii li se lipiră ; ciudată și tristă privelițte pentru părinții ce o priveau pe fiica lor iubită și pe ginerele lor drag. Dădaca cea rea nu vru să mai aștepte mustrările pe care se temea că aveau să i le facă părinții stăpînei sale, așa că ieși din odaie și merse să-i spună lui Loaysa tot ce se întîmpla, sfătuindu-l să plece fără întîrziere din casa aceea, căci ea avea să aibă grijă să-l înștiințeze prin harap de tot ce avea să se mai petreacă, întrucît nu-i mai stăteau împotrivă nici porți, nici chei. Loaysa rămase uluit de asemenea vești și, urmîndu-i sfatul, își puse iarăși straiele de cerșetor și plecă să dea seamă prietenilor săi despre ciudata și nemaivăzuta întorsătură a dragostelor sale.

Pe cînd, așadar, cei doi zăceau fără cunoștință, tatăl Leonorei trimise după un notar prieten de-al lui, care sosi tocmai cînd fiica și ginerele își veniseră în fire. Carrizales își făcu testamentul precum spusese, fără a da în vileag greșeala Leonorei, altfel decît că, pentru păzirea cuviinței, îi cerea și o ruga să se mărite, dacă ei avea să moară, cu tînărul despre care el îi vorbise în taină. Auzind acestea, Leonora se aruncă la picioarele soțului său și, cu inima bătînd să-i spargă pieptul, îi spuse :

— Să trăiești ani mulți, stăpîne și singură comoară a mea, și, cu toate că nu ești silit să crezi nimic din cele ce-ți voi spune, află că nu te-am jignit decît cu gîndul — și începînd să se dezvinovățească și să povestească amănunții adevărul împrejurării, nu mai putu să miște limba și-și pierdu iarăși cunoștința [242].

Îndureratul bătrîn o îmbrățișă așa leșinată cum era ; o îmbrățișară părinții ei ; plînseră cu toții atît de amarnic, încît îl împinseră și chiar îl siliră să le calce pe urme și pe notarul ce scria testamentul, prin care Carrizales le lăsa de mîncare tuturor slujnicelor casei, dădea slobozenie roabelor și negrului, iar mincinoasei de Marialonso nu-i lăsa altceva decît plata simbriei ; cum-necum, durerea însă îl apăsă atît de puternic, încît în a șaptea zi îl duseră la groapă.

Leonora rămase văduvă, înlăcrimată și bogată, iar Loaysa, cînd se aștepta ca ea să ducă la împlinire ceea ce apucase și el să afle că-i poruncise bărbatul ei în testament, o văzu după o săptămînă intrînd călugăriță într-una din cele mai retrase mînăstiri din oraș ; el, înciudat și aproape rușinat, trecu în Indii. Părinții Leonorei rămaseră nespus de triști, deși se mîngîiară cu ceea ce le lăsase și le hotărîse ginerele lor prin testament. Slujnicele se mîngîiară și ele așijderea, roabele și robul cu libertatea, iar ticăloasa de dădacă se văzu săracă și înșelată în toate gîndurile ei rele ; iar eu rămăsei cu dorința de-a ajunge la sfîrșitul acestei întîmplări, pildă și oglindă a puținului temei pe care trebuie să-l pui pe chei, dulapuri rotitoare și pereți, cînd rămîne voința liberă, și a încă și mai puținei încrederi pe care trebuie s-o arăți anilor fragezi și puțini, dacă la urechea lor vin îndemnuri de-ale dădacelor acestora, cu rasă neagră și dreaptă și îmbrobodeli albe și lungi. Un singur lucru nu știu, și anume de ce oare Leonora n-a încercat cu mai mult zel să se dezvinovățească și să-i dea de înțeles bărbatului gelos cît de curată și nepătată rămăsese în acea împrejurare ; dar tulburarea i-a legat limba, iar graba cu care muri bărbatu-său nu i-a dat vreme cu prilej să se dezvinovățească [243].

ILUSTRA RÎNDAȘIȚĂ

În Burgos, oraș vestit și ilustru, trăiau, nu cu mulți ani în urmă, doi cavaleri nobili și bogați : pe unul îl chema don Diego de Carriazo, și pe celălalt, don Juan de Avendaño. Acel don Diego avu un fecior, pe care-l botează cu numele său, iar acel don Juan avu și el unul, căruia îi puse numele de don Tomás de Avendaño. Pe acești doi juni cavaleri, întrucît au să fie principalele personaje ale povestirii de față, îi vom chema, ca să cruțăm și să economisim literele, doar cu numele de Carriazo și Avendaño.

Treisprezece ani sau doar ceva mai mult să tot fi avut Carriazo, cînd, mînat de o pornire coțcărească, fără ca la pasul acela să-l fi împins vreo purtare aspră de-a părinților săi, ci numai după bunu-i plac și chef, se rupse, cum zic tinerii, de casa părintească, și-o porni în lumea largă, atît de încîntat de viața cea slobodă, încît nici în toiul neplăcerilor și mizeriilor pe care aceasta le-aduce cu sine, nu simțea lipsa belșugului din casa tatălui său, după cum nici mersul pe jos nu-l obosea, nici frigul nu-l necăjea, nici căldura nu-l supăra. Pentru dînsul, toate anotimpurile anului erau primăvară dulce și blîndă. Dormea pe snopi la fel de bine ca pe saltele ; cu tot atîta plăcere se îngropa în fînăria cîte unui rateș ca și cum s-ar fi culcat între două cearșafuri de olandă. În sfîrșit, ajunse atît de departe în învățătura de coțcar [244], încît i-ar fi putut ține cursuri la facultate pînă și faimosului din Alfarache [245].

În cei trei ani cît zăbovi pînă cînd reapăru și se întoarse acasă, învăță să joace în arșice la Madrid, coz în circiumioarele din Toledo, maslă-bătătoare, de-a-n picioarelea, printre parapetele din Sevilla ; dar deși acestui fel de

viață îi sînt nelipsite mizeria și strîmtorarea, Carriazo, în ce-l privește, arăta că e un domn : de la o bătaie de flintă, după mii de semne, învedera că e nobil din născare, întrucît era mărinimos și darnic cu tovarășii săi. Vizita rareori sihăstriile lui Bacchus și cu toate că bea vin, o făcea cu atîta măsură, încît niciodată n-a putut intra în rîndul celor așa-zișI nenorociți și cărora, de îndată ce beau prea mult din ceva, li se și face fața de parcă și-ar fi sulemenit-o cu chinovar și cretă roșie. În sfîrșit, prin Carriazo lumii i-a fost dat să vadă un coțcar virtuos, curat, binecrescut și isteț peste mijlocie. Trecu prin toate treptele de coțcar, pînă-și luă licența de maestru la talianele de ton de la Zahara [246], adevărat *finibusterrae* [247] al coțcăriei. Oh, rîndași de bucătărie, grași, îngălați și lucitori ; săraci prefăcuți, falși damblagii, ploscari din Zocodover [248] și din piața Madridului, rugători orbi cu ochii ageri, hamali cu coșarca din Sevilla, trepăduși ai hoțimii, cu toată golănimea fără de număr cuprinsă sub numele de *coțcar* [249], coborîți steagul, potoliți-vă mîndria, nu vă mai dați drept coțcari dacă n-ați urmat vreme de doi ani cursurile academiei pescuitului de toni ! Acolo, acolo e într-adevăr la ea acasă munca împreună cu trîndăveala ! Acolo găsești murdăria curată, grăsimea durdulie, foamea nezăbavnică, sațul îmbelșugat, viciul fără mască, jocul totdeauna, încăierările uneori, uciderile din cînd în cînd, zeflemelele la tot pasul, danțurile ca la nunți, seguidillele ca din tiparniță, baladele cu strigături, poezia fără dîrlogi [250]. Aici se cîntă, acolo se hulește, dincolo se iscă certuri, dincoace se joacă foițe și peste tot se fură. Acolo se sumeține libertatea și strălucește munca ; acolo se duc sau trimit mulți părinți nobili după feciorii lor, și-i găsesc, și atît de rău le pare acestora cînd se văd smulși din viața aceea, de parcă ar fi duși la moarte.

Toată această dulceață pe care am zugrăvit-o are însă și o pungă de fiere, care o amărăște, și anume că nu ți-e dat să dormi un somn liniștit fără spaima că poți fi într-o clipă strămutat din Zahara în Berberia. De aceea, noaptea, oamenii de acolo se aciuiesc în niște turnuri de pe țărm și își au paznicii de coastă și caraulele lor și, bizuindu-se pe ochii acestora, închid și ei ochii, deși s-a întîmplat uneori ca paznici de coastă și caraule, coțcari, stăpîni, bărci și

năvoade, cu toată gloata ce-şi face de lucru pe-acolo, să înnopteze în Spania şi să mînece la Tetuán [251].

Dar spaima asta nu-l împiedică deloc pe Carriazo al nostru să hălăduiască pe-acolo trei veri la rînd. În cea din urmă vară, norocul îi surîse atît de strașnic, încît cîştigă la cărţi aproape şapte sute de reali, cu care vru să se înţolească şi să se întoarcă la Burgos şi la ochii maică-sii, ce vărsaseră multe lacrimi pentru el. Îşi luă rămas bun de la prieteni, căci avea mulţi şi foarte buni. Le făgădui că vara următoare avea să fie împreună cu ei, de nu-i va pune beţe în roate boala sau moartea. Îşi lăsă cu ei jumătatea sufletului şi-şi încredinţă toate dorurile acelor nisipuri sterpe ce lui i se păreau mai proaspete şi mai verzi decît Cîmpiile Elizee ; şi cum era de mult obişnuit să meargă pe jos, îşi luă picioarele la spinare şi pe două sandale merse de la Zahara pînă la Valladolid, cîntînd *Trei rătuşte, mamă*.

Rămase acolo două săptămîni ca să-şi schimbe culoarea obrazului, făcînd-o, din mulatră, flamandă, şi ca să-şi dreagă boiul, şi de pe ciorna de coţcar să-l treacă pe curat pe cavalerul dintr-însul. Făcu toate acestea aşa cum şi atîta cît i-o îngăduiră cei cinci sute de reali cu care ajunsese la Valladolid, mai şi punînd deoparte din ei o sută spre a închiria un catîr şi-un catîrgiu, înfăţişîndu-li-se astfel părinţilor săi cinstit şi mulţumit. Dînşii îl primiră cu multă bucurie, şi toţi prietenii şi rudele veniră să le prezinte firitiseli pentru fericita întoarcere acasă a seniorului don Diego de Carriazo, feciorul lor. E de notat că, în pribegia sa, don Diego îşi schimbase numele din Carriazo în Urdiales, şi sub numele acesta fusese cunoscut de cei ce nu i-l ştiau pe-al lui.

Printre cei ce veniră să-l vadă pe proaspătul sosit se numărară şi don Juan de Avendaño şi fiul său don Tomás, cu care Carriazo, fiind amîndoi de aceeaşi vîrstă şi vecini, legă şi întări o prietenie cum nu se poate mai strînsă. Carriazo le povesti părinţilor săi şi tuturora o mie de minciuni magnifice şi gogonate despre cele ce i se întîmplaseră în cei trei ani de absenţă. Nu pomeni însă niciodată, nici pe departe, taliancle, deşi închipuirea îi zbura necontenit la ele, îndeosebi cînd văzu că se apropia vremea la care le făgăduise prietenilor săi că se va întoarce ; nu-l distra nici vînătoarea, cu care-i omora timpul taică-său.

și nici numeroasele, cuviincioasele și desfătătoarele invitații, ce se obișnuiesc în acel oraș nu-i făceau plăcere ; orice petrecere îl ostenea și tuturor acelora mari, ce i se îmbiau, le-o opunea pe-aceea cunoscută de dînsul la taliane.

Avendaño, prietenul său, văzîndu-l deseori melancolic și dus pe gînduri, se încrezu în prietenia lor și se încumetă să-l întrebe pricina, și luă în seama-i și găsirea leacului, de s-ar putea și-ar fi trebuință, chiar cu prețul sîngelui său. Pe Carriazo nu-l răbdă inima să i-o tăinuiască, spre a nu jigni marea prietenie ce și-o nutreau ; așa că-i povesti punct cu punct viața lotcii și-a năvodului ; și cum toate mîhnirile și gîndurile i se trăgeau din dorul de a se întoarce la ea, i-o zugrăvi în atare chip, încît Avendaño, isprăvind să-l asculte, mai degrabă îi lăudă gustul decît i-l înfieră. Pe scurt, la sfîrșitul convorbirii Carriazo izbuti să încline voința lui Avendaño atît de puternic, încît acesta hotărî să plece cu dînsul ca să se bucure o vară de viața aceea preafericită pe care i-o zugrăvise, ceea ce pe Carriazo îl mulțumi nespus, întrucît i se păru că astfel cîștigase un martor chezaș, care să spele obrazul hotărîrii sale josnice. Plănuiră de asemenea să adune cît mai mulți bani cu putință, și cel mai bun mijloc pe care-l găsiră fu împrejurarea că peste două luni Avendaño trebuia să plece la Salamanca, unde, vreme de trei ani, studiase, după placul său, limbile grecească și latinească, iar tatăl său voia să meargă mai departe și să urmeze ce facultate va fi vrînd el, așa încît din banii pe care avea să-i primească îi vor avea pe cei ce și-i doreau.

În acest timp, Carriazo îi spuse tatălui său că ar vrea să plece cu Avendaño și să studieze la Salamanca. Tatăl său îi întîmpină dorința cu atîta bucurie, încît, vorbind cu tatăl lui Avendaño, hotărîră să-i instaleze în aceeași casă la Salamanca și să-i înzestreze cu toate cele de trebuință ca pe unii ce le erau fii. Veni sorocul plecării, îi îndestulară cu bani și-l trimiseră cu ei, ca să-i îndrume, și pe un preceptor, mai mult om cumsecade decît cuminte. Părinții le dădură feciorilor lor învățături despre ce să facă și să dreagă și cum să se poarte pentru a se alege cu folos în virtute și în științe, acesta fiind rodul pe care orice stu-

dent trebuie a stărui să-l smulgă ostenelilor și veghilor sale, cu atît mai vîrtos cei de familie bună.

Feciorii se arătară smeriți și ascultători ; mamele plînseră ; ei primiră binecuvîntarea tuturora ; se așternură drumului cu catîrii lor proprii și cu două slugi de-ale casei, bașca preceptorul care-și lăsase barbă ca să dea autoritate slujbei sale.

Sosind în orașul Valladolid, îi spuseră preceptorului că doreau să stea în acel loc două zile, ca să-l vadă, pentru că nu-l mai văzuseră niciodată și nici nu mai stătuseră în el.

Îi dojeni mult preceptorul, cu severitate și asprime, pentru zăbavă, spunîndu-le că unii care o porniseră să studieze cu atîta zor ca ei nu se cădea să se oprească spre a căsca ochii la fleacuri nici un ceas, necum două zile, și că el și-ar face mustrări de cuget de i-ar lăsa să se oprească fie și numai o clipă, așa că să plece numaidecît, că de nu, ține-te pîrleo ! Pînă aici se întindea dibăcia domnului preceptor sau majordom, cum ne va fi plăcînd mai mult să-i zicem.

Flăcăiașii, care demult își făcuseră și culesul, și alesul, deoarece îi și sfeterisiseră preceptorului cei patru sute de scuzi de aur pe care-i avea asupra lui, îl rugară să-i lase numai în ziua aceea, cînd voiau să se ducă să vadă izvorul de la Argales [252], căci se porniseră lucrările de aducere a lui în oraș prin apeducte mari și încăpătoare.

În cele din urmă, le dădu învoire, deși cu jalea-n suflet, fiindcă el ar fi vrut să economisească cheltuiala pentru acea noapte și să o petreacă în Valdeastillas [253], împărțind în două zile cele optsprezece leghe cîte sînt de la Valdeastillas la Salamanca, iar nu cele douăzeci și două cîte sînt de la Valladolid. Cum însă una gîndește murgul și alta cel ce pune șaua pe el, totul se petrecu pe dos de cum ar fi vrut dînsul.

Tinerii, cu un singur slujitor și călări pe doi catîri de casă tare buni, porniră să vadă izvorul de la Argales, vestit pentru vechimea și apele sale, în ciuda Ulucului Aurit și-a cuvioasei Stareți, ca să nu mai vorbim de Leganitos și de neîntrecuta cișmea Castiliana, în comparație cu care pot amuți Corpa și Pizarra de la Mancha [254]. Ajunseră la Argales, și cînd slujitorul crezu că Avendaño dădea să scoată

din buzunarele poclăzii un vas de băut, văzu că scoate o scrisoare pecetluită, poruncindu-i să se-ntoarcă mintenaș în oraș, ca să i-o dea preceptorului lor și, după ce i-o va da, să-i aștepte la Poarta Cîmpului [255].

Slujitorul îi dădu ascultare, luă scrisoarea, se întoarse în oraș, iar ei întoarseră hățurile și noaptea aceea dormiră la Mojados [256], iar două zile mai tîrziu la Madrid, și după alte patru își vîndură catîrii în piața publică, și se găsi cine să li-i ia pe chezășie cu o arvună de șase scuzi și chiar să le dea toți banii în aur, pînă la cea din urmă para. Se îmbrăcară țărănește, cu cepchene, nădragi îmbumbați în laturi sau șalvari și colțuni de postav cenușiu.

Se găsi un telal care dimineața le cumpără hainele, iar la căderea nopții îi preschimbase în așa fel, încît nici mamele care-i născuseră nu i-ar mai fi cunoscut.

Înțoliți, așadar, ușurel și în chipul în care Avendaño voise și se pricepuse, o luară la drum spre Toledo *ad pedem literae* [257] și fără săbii, căci li le cumpărase tot telalul, deși nu era treaba lui.

Să-i lăsăm, pînă una, alta, să meargă, deoarece pășesc mulțumiți și veseli, și să ne întoarcem ca să povestim ce-a făcut preceptorul cînd a deschis scrisoarea adusă de slujitor și cînd a văzut că suna precum urmează :

„Domnia ta vei binevoi, domnule Pedro Alonso, să ai răbdare și să faci calea întoarsă la Burgos, unde le vei spune părinților noștri cum că noi, fiii lor, după ce am cumpănit, cu matură chibzuință, că pentru cavaleri sînt mult mai potrivite armele decît literele, ne-am hotărît să dăm Salamanca pe Bruxelles, și Spania pe Flandra ; cei patru sute de scuzi îi luăm cu noi, catîrii avem de gînd să-i vindem. Planul nobil și drumul cel lung sînt o dezvinovățire îndestulătoare a rătăcirii noastre, deși nimeni nu ne-o va judeca astfel, dacă nu e un laș. Plecarea noastră e în clipa de față, întoarcerea va fi cînd va binevoi Domnul Dumnezeu, pe care-l rugăm să te păzească pe domnia ta așa cum poate și cum dorim și noi, cei mai neînsemnați discipoli ai domniei tale. De la izvorul Argales, cu piciorul-nfipt în scară [258] ca să pornim spre Flandra. *Carriazo și Avendaño.*“ .

Pedro Alonso rămase uluit la citirea scrisorii, apoi se repezi la cufărul său, și faptul că și-l găsi gol, îi întări ade-

vărul scrisorii, așa că mintenaș, pe catîrul care-i rămăsese, o porni spre Burgos ca să le dea de știre cît mai grabnic stăpînilor săi, pentru ca, înștiințați fiind, să găsească dînșii leacul și să-și dea silința de a-i ajunge din urmă pe feciorii lor ; dar despre aceste lucruri autorul nuvelei de față nu spune nimic, deoarece, cum îl văzu pe Pedro Alonso suit în șa, îl părăsi și reîncepu să povestească cele întîmplate lui Avendaño și lui Carriazo la intrarea în Illescas, zicînd că la poarta tîrgului întîlniră doi catîrgii, andaluzi după înfățișare, cu nădragi de pînză largi, mintene de dimie cu despicături, pieptare din piele de bivol, pumnale de verigași și săbii fără centiron ; unul venea pare-se din Sevilla și celălalt se ducea într-acolo. Cel ce se ducea îi spunea celuilalt :

— Dacă stăpînii nu mi-ar fi luat-o atît de mult înainte, m-aș mai opri oleacă, pentru că m-ai uluit povestindu-mi că, fără a le mai îngădui să facă apel, contele i-a spînzurat pe Alonso Genís și pe Ribera [259].

— Vai, păcătosul de mine ! — făcu sevilianul —, contele le-a întins o cursă și i-a prins sub jurisdicția lui, căci erau soldați, și-a pus mîna pe ei prin contrabandă, fără ca Audiența să i-i poată lua. Află, prietene, că acest conte de Puñonrostro are un Belzebut în trup și ne vîră-n suflet degetele cu pumn cu tot : Sevilla și zece leghe roată a fost măturată de tîlhari ; nu mai face purici nici un hoț între hotarele ei : toți se tem de el ca de foc, deși s-a și zvonit că are să părăsească în curînd postul de asistent, pentru că nu suferă să o ducă tot de-a hîra cu domnii de la Audiență.

— Ei să trăiască o mie de ani — zise cel ce se ducea la Sevilla —, că sînt părinți ai ticăiților și ocrotire a nefericiților ! Cîți calici nu molfăie acuma lut doar din pricina mîniei unui judecător neînduplecat, a unui corregidor fie rău informat, fie pătimaș bine ! Mulți ochi văd mai bine decît doi ; veninul nedreptății nu pune stăpînire pe multe inimi la fel de-iute ca pe una singură.

— Te-ai făcut predicator — zise cel din Sevilla —; și după cît îți e gura de spartă, n-ai să termini prea curînd, și eu nu te pot aștepta ; la noapte vezi de nu trage unde obișnuiai, ci la hanul La Sevilianul, căci o vei vedea acolo

pe cea mai frumoasă rîndăşiţă din cîte se ştiu ; Marinilla, cea de la rateşul Tejada, îţi face greaţă pe lîngă dînsa ; nu-ţi spun mai mult decît că umblă vorba că băiatul corregidorului se dă în vînt după ea ; unul dintre stăpînii aceia ai mei care au plecat într-acolo jură că la întoarcerea sa în Andaluzia are să stea două luni la Toledo, şi numai în acelaşi han, ca măcar ochii să şi-i sature de vederea ei. Eu unul i-am şi lăsat ca amintire o ciupitură şi plec cu un ditamai dosul de palmă în obraz în schimbul ei. E tare ca o marmură şi sălbatică precum o ţărancă din Sayago [260], şi înţepătoare ca o urzică ; are însă un boi ca o zi de Paşti şi o faţă de an îmbelşugat ; pe un obraz are soarele şi pe celălalt luna, unul îi e plămădit din trandafiri şi celălalt din garoafe, şi-n amîndoi are şi crini, şi iasomie. Nu-ţi spun mai mult decît s-o vezi şi vedea-vei că nu ţi-am spus nimic din cîte ţi-aş fi putut spune despre frumuseţea ei. Pe cei doi catîri rotaţi pe care ştii că-i am, aş înzestra-o nespus de bucuros dacă ai ei ar vrea să mi-o dea de nevastă ; ştiu însă că nu mi-o vor da, căci e un giuvaer vrednic de un arhipresbîter sau de un conte [260a]. Şi încă o dată viu şi zic că ai s-o vezi acolo, şi rămîi cu bine, că mă cărăbănesc.

Zicînd acestea, cei doi catîrgii se despărţiră, convorbirea şi taifasul lor lăsîndu-i muţi pe cei doi prieteni ce-o ascultaseră, îndeosebi pe Avendaño, în care simpla relatare a catîrgiului despre frumuseţea rîndăşiţei trezise o dorinţă năpraznică de-a o vedea. O trezise şi-n Carriazo, dar nu într-atît, încît să nu dorească mai mult să ajungă la talianele sale de ton decît să se oprească pentru a privi piramidele Egiptului, sau alta dintre cele şapte minuni, sau chiar pe toate şapte laolaltă.

Drumul pînă la Toledo şi-l umplură repetînd vorbele catîrgiilor şi imitînd şi copiind aerul şi gesturile cu care le rostiseră, iar apoi, călăuză fiind Carriazo, care mai trecuse o dată prin acel oraş, coborîră pe la Sîngele-lui-Cristos şi dădură de hanul La Sevilianul [261], dar nu se încumetară să ceară găzduire acolo, pentru că nu le-o îngăduiau straiele lor. Se şi lăsase întunericul, şi Carriazo, deşi îl bătu la cap pe Avendaño să-şi caute altundeva găzduire, nu-l putu clinti de la poarta hanului La Sevilianul, unde aştepta să vadă de nu cumva se iveşte mult lăudata rîndăşiţă.

Se înnopta tot mai mult şi rîndăşiţa nu ieşea ; Carriazo îşi pierduse răbdarea, iar Avendaño stătea locului, pînă cînd, spre a-şi împlini gîndul, chipurile ca să întrebe de nişte cavaleri din Burgos în drum spre Sevilla, intră pînă în curtea dinăuntru a hanului şi, de cum intră, dintr-o sală ce dădea în curte văzu ieşind o fată, pare-se de vreo cincisprezece ani sau pe-aproape, înveşmîntată ca o ţărancă şi purtînd o lumînare aprinsă într-un sfeşnic. Avendaño nu-şi opri ochii la rochia şi straiele fetei, ci la chipul dînsei, în care i se păru că le vede pe-acelea ce li se zugrăvesc îndeobşte îngerilor ; rămase amuţit şi uluit de frumuseţea ei şi nu nimeri s-o întrebe nimic : atît de mari îi erau uimirea şi vraja.

Fata, văzîndu-l pe omul acela în faţa ei, îi spuse :

— Ce cauţi, frate ? Eşti oare slujitorul vreunuia din oaspeţii casei ?

— Nu sînt slujitorul nimănui, ci doar al domniei tale, răspunse Avendaño, plin de tulburare şi emoţie.

Fata, văzînd în ce fel i se răspunde, zise :

— Du-te, frate, într-un ceas bun, că noi cele ce slujim n-avem nevoie de slujitori — şi chemîndu-l pe stăpînul său, îi spuse :

— Ia vezi, domnule, ce caută flăcăul ăsta.

Ieşi stăpînul ei şi-l întrebă ce caută.

El răspunse că pe nişte cavaleri din Burgos în drum spre Sevilla, unul dintre ei fiind stăpînul lui, care-l trimisese înainte la Alcalá de Henares, unde trebuia să pună la cale o daraveră însemnată, şi-i poruncise totodată să vină la Toledo şi să-l aştepte la hanul La Scvilianul, unde avea să tragă şi el, urmînd, după socotelile lui, să sosească în noaptea aceea sau cel tîrziu a doua zi.

Avendaño îşi coloră minciuna atît de meşteşugit, încît pentru hangiu trecu drept adevăr, deoarece îi spuse :

— Rămîi, prietene, la han, aici ai să-l poţi aştepta pe stăpînul dumitale pînă va veni.

— Multe mulţumiri, domnule hangiu — răspunse Avendaño —, şi rogu-te, porunceşte domnia ta să mi se dea o cameră pentru mine şi pentru un tovarăş de-al meu care mă însoţeşte şi aşteaptă acolo afară, că avem bani să plătim ca oricare altul.

— Să fie-ntr-un ceas bun — răspunse hangiul şi, întorcîndu-se către fată, zise :

— Costancica, spune-i Argüellei să-i ducă pe junii aştia în odaia din colţ şi să le-aştearnă cearşafuri curate.

— Voi face întocmai, domnule — răspunse Costanza, căci aşa o chema pe fecioară.

Şi, după o plecăciune înaintea stăpînului său, se făcu nevăzută, lipsa ei fiind pentru Avendaño ceea ce obişnuieşte a fi pentru drumeţ apusul soarelui şi lăsarea nopţii întunecoase şi negre.

Ieşi totuşi să-i dea socoteală lui Carriazo despre ceea ce văzuse şi pusese la cale. Acesta cunoscu după o mie de semne că prietenul său fusese atins de ciuma amoroasă, dar deocamdată nu vru să-i spună nimic, aşteptînd să vadă el însuşi dacă pricina din care îşi trăgeau obîrşia laudele nemaipomenite şi nemăsuratele hiperbole cu care ridica frumuseţea Costanzei mai presus chiar de ceruri, le merita într-adevăr.

Intrară, în sfîrşit, în han, şi Argüella [262], o femeie de vreo patruzeci şi cinci de ani, supraveghetoarea paturilor şi-a mobilierului încăperilor, îi duse în una ce nu era nici de cavaleri, nici de slugi, ci de oameni ce puteau face mijlocia între cele două extreme.

Cerură să cineze ; Argüella le răspunse că în hanul acela nu dădeau de mîncare nimănui, ci doar găteau şi dregeau ceea ce aduceau oaspeţii de cumpărat din oraş, dar că în apropiere erau birturi şi ospătarii unde se puteau duce fără nici o mustrare de cuget ca să cineze după pofta inimii.

Cei doi urmară sfatul Argüellei şi se înfundară cît erau de mari într-un birt, unde Carriazo mîncă ce li se aduse, iar Avendaño ce avea cu el, şi anume gînduri şi închipuiri. Pe Carriazo îl mira nespus că Avendaño mînca atît de puţin sau chiar nimic.

Ca să se lămurească pe deplin asupra gîndurilor prietenului său, cînd se întoarseră la han îi spuse :

— Mîine se cuvine să ne sculăm cu noaptea-n cap, ca să şi ajungem la Orgaz înainte de a se lăsa arşiţa.

— Nu sînt de părerea ta — răspunse Avendaño —, căci am de gînd, pînă nu plec din oraşul acesta, să văd tot

ce se spune că e vestit într-însul, precum Sagrariul, meşteşugul lui Juanelo, înălţimile Sfîntului Augustin, Grădina Regelui şi Lunca [263].

— Să fie-ntr-un ceas bun — răspunse Carriazo —, toate astea le putem vedea în două zile.

— Adevărul e că vreau s-o iau domol, că doar nu mergem la Roma ca să ne pricopsim cu vreun post liber.

— Te-te-te ! — făcu Carriazo —, să mor eu, prietene, dacă nu te-ndeamnă inima să rămîi mai degrabă la Toledo decît să urmezi hagialîcul nostru abia început.

— E adevărat — răspunse Avendaño —, ba chiar la fel de peste poate mi-ar fi să mă lipsesc a mai vedea chipul fecioarei acesteia după cum e peste poate să ajungi în rai fără fapte bune.

— Straşnică ridicare-n slăvi — zise Carriazo — şi hotărîre vrednică de-o inimă atît de mărinimoasă ca a dumitale ! Bine-i mai stă unui don Tomás de Avendaño, fiu al lui don Juan de Avendaño, cavaler cît încape, bogat cît pofteşti, tînăr cît să te bucure, înţelept cît să stîrnească mirare, să fie şi îndrăgostit pînă peste cap de o rîndăşiţă ce slujeşte în hanul Sevilianului !

— La fel mi se pare şi mie că stau lucrurile — răspunse Avendaño — cînd stau şi mă uit la un don Diego de Carriazo, fiul tatălui cu acelaşi nume, cavaler al ordinului de Alcántara, tatăl, iar fiul moştenitor al său ca prim născut, nu mai puţin nobil la trup decît la cuget, şi, înzestrat cu toate aceste însuşiri generoase, să-l văd îndrăgostit, de cine credeţi, mă rog ? De regina Ginevra [264] ? Nu, nici vorbă, ci de talianele de la Zahara, mai urîte, cred eu, decît o spaimă a Sfîntului Anton [265].

— Sîntem chit, prietene — răspunse Carriazo ; cu tăişul cu care eu te-am rănit, tu m-ai ucis ; să lăsăm baltă sfada şi să mergem la culcare, că o s-aducă Dumnezeu iarăşi ziua pe pămînt şi-o să ne meargă mai bine.

— Uite ce, Carriazo, pînă acum n-ai văzut-o pe Costanza ; după ce-o vei vedea, îţi dau voie să mă-mproşti cu toate sudalmele sau mustrările ce-ţi vor veni la gură.

— Ştiu eu unde o să ducă asta — zise Carriazo.

— Unde ? — i-o întoarse Avendaño.

— Acolo că eu am să plec la talianele mele, iar tu o să rămîi cu rîndăşiţa ta — zise Carriazo.

— N-am să fiu eu așa de norocos — zise Avendaño.

— Nici eu așa de prost — răspunse Carriazo —, încît, ca să mă iau după toana ta nebunească, să renunț a-mi înfăptui gîndul meu cuminte.

Tot sfătuindu-se astfel, ajunseră la han, urmînd să tot vorbească în chip asemănător vreo jumătate din noapte *și, după ce dormiseră, după cum li se păru lor, doar nițel* mai mult de un ceas, fură treziți de sunetul multor fluiere ce cîntau pe stradă.

Se ridicară în capul oaselor în pat și ascultară cu luare-aminte, iar Carriazo zise :

— Pun rămășag că s-a și făcut ziuă și că o fi început vreo serbare într-o mînăstire a Maicii Domnului a Carmeliților [266], aflată prin apropiere, și de-aceea cîntă fluierele astea.

— Nu se poate — răspunse Avendaño —, pentru că nu-i atît de mult de cînd dormim, încît să se fi și luminat de ziuă.

Într-acestea, auziră bătăi la ușa odăii lor și, întrebînd cine bate, cineva le răspunse de afară, zicînd :

— Băieți, dacă vreți să auziți o muzică strașnică, sculați-vă și duceți-vă să vă uitați prin zăbreaua care dă în stradă, în sala din față, că nu-i nimeni acolo.

Cei doi se sculară și, după ce deschiseră, nu găsiră nici țipenie de om și nici nu aflară cine le dăduse sfatul, dar pentru că auziră sunetul unei harpe, se încredințară că muzica e aievea, și astfel, în cămăși, cum se nimeriseră, se duseră în sala cu pricina, unde se și aflau alți trei-patru oaspeți lipiți de zăbrea ; își găsiră și ei un loc și, în scurt timp, în sunetul harpei și-al unei chitare, auziră, cîntat de un glas minunat, sonetul acesta, care lui Avendaño i se întipări în memorie :

Făptură rară și umilă, care
atît de sus urcat-ai frumusețea,
încît și firea și-a-ntrecut mîndrețea
prin ea, și largă-i faci spre cer cărare :
dacă vorbești, sau rîzi, sau cînți arare,
dacă-ți arăți asprimea sau blîndețea
(izvor fiind întîiei doar noblețea),

tot sufletul ni-l scaldi în încîntare.
Dar pentru-a fi de mai mulți auzită
atoatăfrumusețea ce te împle
și curăția-ți demnă de blazoane,
slujirea las-o, meriți tu slujită
să fii de toți cîți mîini își văd și tîmple
de sceptre scăpărînd și de coroane.

N-a fost nevoie să le spună altcineva celor doi că muzica aceea era închinată Costanzei, deoarece le-o dezvăluise nespus de limpede însuși sonetul, care avu un asemenea răsunet în urechile lui Avendaño, încît, ca să nu-l fi auzit, ar fi fost bucuros să se fi născut surd și să fi rămas așa cîte zile mai avea de trăit, deoarece din acea clipă viața îi păru la fel de neagră ca unuia care-și vede inima străpunsă de lancea nemiloasă a geloziei, partea cea mai rea fiind că nu știa pe cine trebuie sau poate să fie gelos. Curînd însă îl scoase din frămîntarea aceasta unul dintre cei aflați lîngă zăbrea, și care spuse :

— Mare prostănac poate fi și băiatul ăsta al corregidorului, de-și pierde vremea închinîndu-i muzici unei rîndășițe ; e drept că ea este una din cele mai frumoase fete pe care le-am văzut vreodată, și am văzut multe, dar asta nu-i o pricină ca s-o curteze chiar așa în văzul lumii.

La care altul dintre cei de la zăbrea adăugă :

— Păi eu, zău, am auzit spunîndu-se ca un lucru neîndoios că ei nu-i pasă de el, ca de un nimeni ; pun rămășag că acuma doarme dusă după patul stăpîne-sii, unde se zice că doarme, fără a se sinchisi de muzici și de cîntece.

— Asta-i adevărul — i-o întoarse celălalt —, pentru că e cea mai cinstită fecioară din cîte se știu, și-i o minune cum, aflîndu-se în casa asta cu atîta dever, și unde zilnic vine lume nouă, și ea bate toate odăile, nu i se cunoaște totuși nici cea mai măruntă necuviință din lume.

La auzul acestor vorbe, lui Avendaño îi veni inima la loc și se-ntoarse la viață ca să poată asculta și alte multe bucăți, pe care le cîntară muzicanții în sunetul feluritelor instrumente, toate închinate Costanzei, care, după cum spusese oaspetele, dormea fără nici o grijă.

Ivindu-se zorile, muzicanții plecară, luîndu-și rămas bun cu fluierele.

Avendaño şi Carriazo se întoarseră în odaia lor, unde cine putu dormi pînă dimineaţa, cînd cei doi se sculară, amîndoi tare dornici s-o vadă pe Costanza ; numai că dorinţa unuia era o dorinţă curioasă, iar a celuilalt, dorinţă îndrăgostită. Dar pe-a amîndurora le-o împlini Costanza, ieşind din camera stăpînului ei, atît de frumoasă, încît celor doi li se păru că toate laudele aduse ei de către cătîrgiu erau neîndestulătoare şi incapabile de orice proslăvire. Îmbrăcămintea îi era alcătuită dintr-o fustă şi un laibăr din postav verde, cu nişte tivuri din acelaşi postav. Laibărul era scurt, dar cămaşa înaltă, avînd un guler răsfrînt, cu broderie de mătase neagră, şi purta un gherdan din steluţe de jeu pe o frîntură de coloană de alabastru, căci nu mai puţin alb îi era gîtul ; era încinsă cu un cordon al Sfîntutului Francisc şi de o panglică îi atîrna, pe partea dreaptă, o mare legătură de chei ; nu purta papuci, ci pantofi roşii cu două pingele, ciorapi tot roşii, ce nu i se vedeau decît puţin, dintr-o parte. Părul îl purta împletit cu panglici albe de borangic, iar cozile îi erau atît de lungi, încît pe spate îi treceau de mijloc ; culoarea îi pornea de la castaniu şi bătea în bălai, şi părea atît de curat, atît de întins şi de pieptănat, încît nici unul, fie şi din fire de aur, nu i se putea asemui. De urechi îi atîrnau doi cercei de sticlă ce păreau adevărate mărgăritare ; cosiţele singure îi erau şi reţea, şi broboadă.

Cînd ieşi din sală, se închină şi-şi făcu cruce, şi cu multă evlavie şi linişte bătu o mătanie adîncă în faţa unei icoane a Maicii Domnului, aninată de unul din pereţii curţii dinăuntru ; apoi, ridicînd ochii, îi văzu pe cei doi stînd şi privind-o, şi nici nu-i văzu bine, că se şi retrase şi intră înapoi în sală, de unde îi strigă Argüellei să se scoale.

Rămîne să mai spunem acuma cum îi păru lui Carriazo frumuseţea Costanzei, căci cum îi păruse lui Avendaño s-a spus cînd a văzut-o întîia oară ; nu spun mai mult decît că lui Carriazo îi păru la fel de mare ca şi tovarăşului său, numai că-l înflăcără mai puţin, ba chiar atît de puţin, încît n-ar fi vrut să mai înnopteze la han, ci să plece numaidecît spre talianele sale.

Într-acestea, la strigătele Costanzei, ieşi pe coridor Argüella împreună cu alte două fătoaie, slujnice şi ele de-ale

casei, despre care se zice că erau galicience, și numărul lor mare era cerut de mulțimea celor ce trag la hanul Sevilianului, unul dintre cele mai bune și mai căutate din cîte sînt la Toledo. Veniră și slugile oaspeților să ceară orz și veni hangiul să li-l dea, blestemîndu-și slujnicele, căci din pricina lor îi plecase un argat care obișnuia să împartă orzul cu bună socoteală și cumpănire, fără să-l lipsească de un grăunte.

Avendaño, auzind acestea, zise :

— Nu te osteni, domnule hangiu ; dă-mi mie condica de socoteli, că în zilele cîte voi fi nevoit să rămîn aici, mă prind eu să-mpart orzul și fînul, după cum sînt cerute, ca să nu simți lipsa argatului care zici că ți-a plecat.

— Să știi că-ți mulțumesc, flăcăule — răspunse hangiul —, fiindcă eu unul nu pot să mă-ndeletnicesc și cu asta, pe lîngă celelalte multe treburi după care trebuie să alerg pe-afară. Vino jos, am să-ți dau condica, dar ia seama că toți catîrgiii ăștia sînt dracul gol și-ți fac uite nu e un mertic de orz cu mai puține mustrări de cuget decît dacă ar fi o sarcină de paie.

Avendaño coborî în curte, luă în primire condica și-ncepu să distribuie merticuri fără șovăire, însemnîndu-le cu atît de bună rînduială, încît hangiul, care-l tot urmărea din ochi, rămase mulțumit, și încă într-atîta, încît zise :

— Dar-ar Domnul să nu mai vie stăpînul tău și ție să-ți vină cheful să rămîi la han, că zău, ți-ar cînta alt cocoș, fiindcă argatul care mi-a plecat a venit la mine, acum vreo opt luni, rupt și pricăjit, iar acum are două rînduri de haine, și încă foarte bune, și-a plecat gras ca o nutrie. Căci cată să știi, fiule, că-n casa asta sînt multe foloase, bașca simbriile.

— Dac-aș rămîne — răspunse Avendaño — nu m-aș uita prea mult la cîștig, m-aș mulțumi cu orice, numai să stau în orașul acesta, despre care mi s-a spus că-i cel mai bun din Spania.

— Cel puțin — răspunse hangiul — e unul dintre cele mai bune și mai îmbelșugate orașe dintr-însa ; altceva ne lipsește însă acuma, și anume să căutăm pe cineva care să aducă apă de la rîu, căci mi-a plecat și alt argat care, cu un măgar de-al meu, căruia i-a mers vestea, îmi umplea hîrdaiele de-mi dădeau pe-afară și-mi făceau casa un iaz.

Iar una dintre pricinile pentru care catîrgiii se bucură să-şi aducă stăpînii la hanul meu este belşugul de apă ce se găseşte pururi aici, aşa că nu-şi mai duc vitele la rîu, ci-şi adapă dobitoacele chiar în casă, din budăie mari.

Carriazo auzea toate acestea şi, văzînd că Avendaño se şi rostuise şi se alesese cu slujbă la han, nu vru să rămînă de căruţă, gîndindu-se, pe deasupra, şi la marea plăcere pe care i-ar face-o lui Avendaño dacă i-ar urma toana; aşa că-i spuse hangiului:

— Adu-ncoace măgarul, jupîne hangiu, că m-oi pricepe şi eu să-l înching şi să-l încarc nu mai puţin de cum ştie tovarăşul meu să facă însemnările-n condica lui de marfă.

— Da— zise Avendaño —, ortacul meu Lope Asturianul e-n stare să care apă ca un împărat, mă pun chezaş pentru el.

Argüella, care trăgea cu urechea de pe coridor la toate discuţiile acestea, cînd îl auzi pe Avendaño zicînd că avea încredere în tovarăşul său, spuse:

— Ia spune-mi, domnişorule, dar pentru matale cine să fie chezaş? Că, zău, mi se pare mai de trebuinţă să fii chezăşuit decît chezaş.

— Tacă-ţi gura, Argüello — zise hangiul —: nu te băga unde nu-ţi fierbe oala, eu mă pun chezaş pentru amîndoi şi, pe viaţa voastră, să nu vă prind că mai aveţi ceva de împărţit cu argaţii, căci din pricina voastră îmi plecă toţi.

— Păi cum — zise altă slujnică — ni s-au şi oploşit în casă flăcăiaşii ăştia? Pe crucea mea, dac-aş fi la drum cu ei, nu le-aş încredinţa niciodată burduful.

— Lasă-te de cabazlîcuri, coană galicianco — răspunse hangiul —, şi vezi-ţi de treaba ta şi nu le mai căuta pricină băieţilor, că-ţi înmoi oasele cu ciomagul.

— Păi sigur că da! — făcu galicianca —. Uite ce mai podoabe, să ţi se scurgă ochii după ele, nu alta! La drept vorbind, stăpînul nu m-a prins că mă hîrjonesc cu băieţii din casă sau de-afară, nici pomeneală, ca să-şi facă despre mine o pinie [267] atît de proastă; ei sînt golani şi-şi iau lumea-n cap cînd li se năzare, nu noi le dăm prilejul s-o facă. Vai, ce drăguţi mi-s dumnealor dacă au nevoie de

sosuri pipărate, ca să-i împingă să-şi lase stăpînii cu buzele umflate cînd se-aşteaptă mai puţin !

— Vorbeşti mult, galicianco surioară — răspunse stăpînul ei — ; ţine-ţi gura şi vezi-ţi de treaba ta.

Între timp, Carriazo apucase să şi înhame măgarul şi, încălecînd pe el dintr-o săritură, o porni la gîlă, lăsîndu-l pe Avendaño tare bucuros că văzuse o hotărîre atît de voinicească. Iată-i, aşadar, — curgă povestirea într-un ceas bun — pe Avendaño, devenit argat la han, sub numele de Tomás Pedro, căci aşa zisese că-l cheamă, şi pe Carriazo, sub cel de Lope Asturianul, devenit apar : metamorfoze vrednice să se bucure de întîietate faţă de cele ale poetului năsos [268].

Argüella, de cum înţelese că cei doi rămîneau la han, se şi grăbi să pună ochii pe Asturian şi-l însemnă pentru sine, hotărîndu-se să-l răsfeţe atît de bine, că, şi de-ar fi fost sălbatic şi retras din fire, să-l facă mai moale decît o mănuşă.

Aceeaşi socoteală şi-o făcu năzuroasa galiciancă, în ce-l priveşte pe Avendaño, şi cum cele două, prin felul lor de viaţă şi prin flecăreală, cum şi pentru că dormeau împreună, erau prietene la cataramă, îşi împărtăşiră pe loc hotărîrea lor amoroasă şi încă din noaptea aceea se hotărîră să treacă la cucerirea celor doi iubiţi nepăsători ; dar primul lucru pe care luară seama să-l facă fu să le ceară neapărat să nu fie geloşi cînd le vor vedea ce fac şi ce dreg cu ele înseşi, pentru că anevoie îi pot desfăta slujnicele pe cei ai casei dacă nu şi-i fac tributari şi pe cei de-afară.

„Tăceţi, fraţilor, ziceau ele, ca şi cum i-ar fi avut în faţa ochilor şi ei le-ar fi şi fost adevăraţi ibovnici sau concubini, tăceţi şi închideţi ochii, şi lăsaţi să sune din dairea cine-o ştie suna, şi să conducă danţul cine se pricepe, şi n-o să fie altă pereche de canonici în oraşul ăsta mai răsfăţaţi decît fi-veţi voi de către birnicele astea ale voastre."

Asemenea vorbe şi altele cu acelaşi miez şi de acelaşi soi înşirară galicianca şi Argüella, iar între timp, bunul nostru Lope Asturianul o şi luase către gîrlă pe coasta Carmenului, cu gîndul la talianele lui şi la neaşteptata schimbare a stării sale. Fie din pricina asta, fie pentru că aşa îi rînduise soarta, pe o cărăruie îngustă, coborînd coasta, se întîlni cu măgarul unui apar ce urca încărcat şi cum el

obora, iar măgarul lui era voinic, bine dispus și nemuncit, îi trase o izbitură atît de strașnică măgarului ostenit și costeliv care urca, încît dădu cu el de pămînt și, spărgîndu-se urcioarele, se vărsă numai bine și apa, nenorocire ce-l făcu pe aparul antic, înciudat și negru de mînie, să se năpustească la aparul modern, care încă era călare și căruia, înainte să se dezmeticească și să apuce a se da jos din șa, îi și croi și lipi o duzină de ciomege atît de grele, încît nu-i căzură deloc bine Asturianului.

Descălecă, în sfîrșit, dar cu rărunchii atît de înverșunați, încît se repezi la dușmanul său și, apucîndu-l de gît cu amîndouă mîinile, dădu cu el de pămînt și-l izbi atît de tare cu capul de o piatră, încît i-l crăpă în două și țîșni atîta sînge, încît crezu că-l omorîse.

Alți sacagii, mulți, care veneau, văzînd în ce hal ajunsese tovarășul lor, se repeziră la Lope și, prinzîndu-l țeapăn, strigară :

— Justiția, justiția, aparul ăsta a omorît un om ! — și deodată cu vorbele și strigătele, îi muiau și oasele cu scatoalce și lovituri de ciomag ; alții dădură fuga la cel căzut și văzură că avea capul crăpat și stătea să-și deie duhul.

Urcară strigătele din gură-n gură pe coastă, și în piața Carmenului ajunseră la urechea unui alguazil, care, împreună cu doi vătășei, mai iute decît dacă ar fi zburat, se și ivi la locul încăierării, în clipa în care rănitul fusese așezat de-a curmezișul pe măgarul său, măgarul lui Lope poprit, iar Lope înconjurat de peste douăzeci de apari, care nu-l lăsau nici să se-nvîrtească, ci-i burdușeau coastele atît de rău, încît mai primejduită era viața lui decît cea a rănitului, după cum plouau asupră-i pumnii și toroipanele acelor răzbunători ai jignirii altuia.

Sosi alguazilul, dădu la o parte lumea, îl dădu în seama vătășeilor pe Asturian și, luîndu-i măgarul de căpăstru și pe rănit pe dobitocul lui, îi duse să-i azvîrle în temniță, însoțit de-atîta omenet și de-atîția ștrengari care-l urmau, că abia-și puteau croi drum pe străzi.

Auzind gălăgia mulțimii, Tomás Pedro și stăpînu-său ieșiră în poarta hanului, ca să vadă de unde venea larma aceea, și cînd colo, îl zăriră pe Lope între cei doi vătășei, cu fața și gura pline de sînge ; hangiul își căută apoi din ochi măgarul și-l văzu dus de alt vătășel care li se și ală-

turase. Întrebă care era pricina acelor arestări ; i se aduse la cunoştinţă adevărul întîmplării ; i se frînse inima după măgarul său, temîndu-se că avea să-l piardă sau, cel puţin, că avea să cheltuiască pentru a-l recăpăta mai mult decît făcea. Tomás Pedro se ţinu după ortacul său, fără a izbuti să se apropie de el, ca să-i spună măcar o vorbuliţă, atît de multă era lumea care-l împiedica şi atît de mare prevederea vătăşeilor şi-a alguazilului, care-l duceau cu dînşii. În sfîrşit, nu-l părăsi pînă ce nu-l văzu dus la temniţă, într-o carceră cu două perechi de fiare, iar pe rănit la bolniţă, unde se duse să vadă dacă-l pot vindeca, şi se văzu că rana era foarte primejdioasă, părere întărită şi de chirurg. Alguazilul îi duse la el acasă pe cei doi măgari şi cinci reali de opt ce-i fuseseră luaţi lui Lope de către vătăşei.

Se întoarse la han plin de tulburare şi de tristeţe ; îl găsi pe acela ce-i era acuma stăpîn nu mai puţin mîhnit decît el însuşi şi-l înştiinţă despre starea în care-l lăsase pe tovarăşul său, apoi de primejdia de moarte în care se afla rănitul şi de cele întîmplate măgarului. Îi mai spuse că la nenorocirea lui se mai adăugase alta nu mai puţin supărătoare, şi anume că un prieten apropiat de-al stăpînului său îl întîlnise pe drum şi-i spusese că stăpînul, fiind foarte grăbit şi voind să scurteze drumul cu două leghe, de la Madrid trecuse cu barca pe la Aceca [209] şi în noaptea aceea dormea la Orgaz şi că-i dăduse doisprezece scuzi ca să i-i dea, cu poruncă să se ducă la Sevilla, unde avea să-l aştepte.

— Dar nu se poate — adăugă Tomás —, căci nu se cuvine să-l părăsesc pe prietenul şi pe tovarăşul meu în închisoare şi la o asemenea ananghie ; stăpînul meu are să mă poată ierta, cu atît mai vîrtos cu cît e un om atît de bun şi cinstit, încît îmi va trece cu vederea orice greşeală, faţă de dînsul, numai să n-o fac şi faţă de tovarăşul meu. Domnia ta, jupîne hangiu, fă bunătatea şi ia banii aceştia şi ieşi cu ei din încurcătură ; şi, între timp, eu am să-i scriu stăpînului meu despre cele întîmplate şi ştiu că are să-mi trimită bani de ajuns ca să ne scoată din orice primejdie.

Hangiul căscă ochii mari de-o şchioapă, bucuros să vadă că în parte îşi scotea paguba pierderii măgarului. Luă banii

şi-l mîngîie pe Tomás, spunîndu-i că are la Toledo cunoştinţe atît de sus-puse, încît aveau mare trecere pe lîngă justiţie, îndeosebi o doamnă călugăriţă, rubedenie de-a corregidorului, pe care-l avea la degetul cel mic ; şi că o spălătoreasă de la mînăstirea călugăriţei cu pricina avea o fată, care era prietenă la cataramă cu o soră de-a unui călugăr foarte apropiat şi cunoştinţă de-a duhovnicului amintitei călugăriţe, care spălătoreasă spăla rufe la han, şi dacă ea o s-o roage pe fiică-sa, şi-o s-o roage negreşit, să vorbească cu sora călugărului, ca să vorbească cu frate-său, ca să vorbească cu duhovnicul, şi duhovnicul cu călugăriţa, şi călugăriţa să binevoiască a-i da un bilețel, lucru lesne de făcut, pentru corregidor, în care să-i ceară stăruitor să aibă grijă de daravera lui Tomás, avem toate temeiurile să ne aşteptăm la un deznodămînt fericit. Toate astea însă numai dacă nu moare aparul şi dacă nu vom duce lipsă de unsoare ca să-i ungem pe toţi slujitorii justiţiei, că de nu-s unşi, scîrţîie mai abitir decît nişte care cu boi".

Pe Tomás îl înveseliră făgăduielile de ajutor făcute de jupînul său, precum şi nesfîrşitele şi întortocheatele tevării prin care-l purtase, şi deşi îşi dădu seama că o spusese mai degrabă din viclenie decît cu inima curată, îi mulţumi totuşi pentru bunăvoinţa sa şi-i încredinţă banii, cu făgăduiala că mai aveau să vină şi mulţi alţii, după încrederea pe care o avea, aşa cum i-o mai spusese, în stăpînul său.

Argüella, văzîndu-şi pus în butuci proaspătul ibovnic, dădu fuga la închisoare ca să-i ducă merinde, dar nu-i îngăduiră să-l vadă, drept care se întoarse foarte îndurerată şi nemulţumită, fără a-şi lăsa baltă însă gîndul cel bun. Pe scurt, după două săptămîni, rănitul fu în afara oricărei primejdii, şi după douăzeci de zile chirurgul îl declară pe de-a-ntregul vindecat ; iar în acest răstimp, Tomás puse la cale cum că să-i vină cincizeci de scuzi de la Sevilia şi, scoţîndu-i din sîn, i-i dădu hangiului împreună cu scrisorile şi ţidula plăsmuită a stăpînului său, şi cum hangiul nu-şi bătu capul să verifice adevărul acelei corespondenţe, înşfăcă banii care, fiind în scuzi de aur, îl bucurară mult. Cu şase ducaţi se stinse plîngerea rănitului ; la zece şi la

plata măgarului şi-a cheltuielilor îl osîndiră pe Asturian ; ieşi din închisoare, dar nu vru să se întoarcă şi să stea cu tovarăşul său, spunîndu-i drept scuză că, în zilele cît stătuse închis, îl vizitase Argüella şi-i spusese vorbe dulci, lucru atît de sîcîitor şi de supărător pentru dînsul, încît s-ar fi lăsat mai degrabă spînzurat decît să plece urechea la dorinţa unei muieri atît de parşive ; avea de gînd, deoarece era hotărît să urmeze şi să ducă mai departe planul amîndurora, să cumpere un măgar şi să îndeplinească slujba de apar cîtă vreme aveau să mai rămînă la Toledo, căci sub asemenea prefacere n-avea să fie judecat şi nici închis ca vagabond[270], şi că numai cu o singură încărcătură de apă putea bate toată ziua oraşul după cum i se năzărea, căscînd gura după proaste.

— Vedea-vei mai curînd frumoase decît proaste în oraşul acesta, căruia-i merge vestea că-i locuit de cele mai înţelepte femei din Spania, şi că înţelepciunea şi frumuseţea lor merg mînă-n mînă[271], iar dacă nu, uită-te la Costancica, din ale cărei prisosuri de frumuseţe s-ar putea îmbogăţi nu numai frumoasele din oraşul acesta, ci şi acelea din toată lumea.

— Cătinel, domnule Tomás — i-o întoarse Lope —, s-o luăm mai cu binişorul în privinţa laudelor aduse jupîniţei rîndăşiţe, de nu vrei să te socotesc, pe lîngă nebun, şi eretic.

— Rîndăşiţă i-ai zis Costanzei, frate Lope ? — răspunse Tomás. Să ţi-o ierte Dumnezeu şi să-ţi deschidă ochii asupra greşelii tale.

— Păi nu-i rîndăşiţă la bucătărie ? — făcu Asturianul.

— Pîn-acuma eu unul n-am văzut-o spălînd întîia farfurie.

— N-are a face — zise Lope — că n-ai văzut-o spălînd întîia farfurie dacă ai văzut-o spălînd-o pe-a doua şi chiar pe-a o suta.

— Ţi-o spun eu, frate — i-o întoarse Tomás —, că nu spală vase şi nu se îndeletniceşte cu altă treabă în afara muncii sale, şi anume să vegheze asupra argintăriei, cîtă se află în casă, şi e multă.

— Păi atunci cum de-i zice tot oraşul — zise Lope — ilustra rîndăşiţă, dacă nu spală vase ? Se vede treaba că i se zice ilustră, fiindcă lustruieşte vase de argint, şi

nu de faianță. Dar lăsînd asta la o parte, ia spune-mi, Tomás, cum stai cu speranțele tale ?

— Stau pe ducă — răspunse Tomás —, fiindcă în tot acest răstimp cît ai fost închis, n-am putut să-i adresez niciodată nici un cuvințel, iar la cele multe pe care i le aruncă oaspeții, nu răspunde altfel decît plecînd ochii și nedeschizînd gura ; atît îi sînt de mari curăția și prevederea, că aprinde inimile la fel de mult cu sfiala ca și cu frumusețea ei. Ceea ce mă scoate de-a binelea din răbdări e faptul de a ști că băiatul corregidorului, tînăr frumușel și cam prea îndrăzneț, moare după ea și-i face curte cu muzici, puține nopți trecînd fără să i le închine, și încă atît de fățiș, încît, în ceea ce i se cîntă, i se spune pe nume, e lăudată și ridicată-n slăvi. Ea însă nu le-aude și, de cum înnoptează și pînă în zori, nu iese din iatacul stăpînei sale, pavăză ce nu împiedică totuși ca necruțătoarea săgeată a gelozieі să-mi străpungă pieptul.

— Atunci ce-ai de gînd să faci în fața piedicilor de netrecut ce ți se ivesc întru cucerirea acestei Porții, acestei Minerve și acestei noi Penelope, care sub înfățișare de fecioară și de rîndășiță, te aprinde de iubire, te face să-ți pierzi curajul și chiar cunoștința ?

— Fă pe seama mea ce glume vrei, prietene Lope, căci eu știu că m-am îndrăgostit de cel mai frumos chip pe care a izbutit firea să-l plăsmuiască, și de cea mai neasemuită curăție din cîte se pot găsi pe lume. Costanza o cheamă, iar nu Porția, Minerva sau Penelopa ; e slujnică într-un han, asta n-o pot tăgădui ; dar ce oare pot face eu dacă mi se pare că soarta mă împinge cu putere nevăzută, iar alegerea mă îndeamnă cu judecată limpede să o ador ?

Vezi, prietene, nu știu cum să-ți vorbesc — urmă Tomás — despre felul în care iubirea îmi înalță și-mi ridică în slavă atît de sus ființa umilă a acestei rîndășițe, cum îi zici tu, încît, văzînd-o, nu o văd, și cunoscînd-o, n-o cunosc. Nu-i cu putință, nici nu m-aș strădui cu tot dinadinsul, să o pot contempla, fie și pentru un scurt răstimp, dacă se poate spune astfel, în umilința stării sale, pentru că numaidecît frumusețea, grația, curăția și reculegerea vin să-mi șteargă acest gînd, dîndu-mi să-nțeleg

că sub scoarța aceea necioplită trebuie să stea închisă și ascunsă cine știe ce mină de mare preț și de mare merit. În sfîrșit, oricum ar sta lucrurile, eu o iubesc din adîncul inimii, și nu cu acea dragoste de rînd cu care le-am iubit pe altele, ci cu o dragoste atît de curată, încît nu năzuiesc altceva decît să o slujesc și să mă străduiesc a fi iubit de dînsa, plătindu-mi doar cu simțire cinstită ceea ce ea-i datorează simțirii mele la fel de cinstite.

În aceeași clipă Asturianul scoase un strigăt mare și, exclamînd parcă, zise :

— O, iubire platonică ! O, rîndășiță ilustră ! O, preafericite vremuri ale noastre, cînd vedem că frumusețea trezește iubire fără răutate, curăția aprinde fără să pîrjolească, farmecul desfată fără să atîțe, iar josnicia stării umile obligă și silește să fie urcată mai sus decît roata aceleia căreia i se zice Fortuna ! O, sărmanii mei toni, care aveți a trece anul acesta fără a fi vizitați de un îndrăgostit și mare admirator al vostru ! Anul viitor însă îmi voi scoate atît de bine pîrleala, încît capii doritelor mele taliane să nu aibă de ce să se plîngă de mine !

La acestea, Tomás zise :

— Văd bine, Asturianule, cît de fățiș îți bați joc de mine ; ce-ai putea face ar fi să te duci învîrtindu-te la pescuitul tău, că eu unul rămîn la vînătoarea mea, și aici mă vei găsi la întoarcere. De-i vrea să iei cu tine banii ce ți se cuvin, ți-i dau numaidecît, și du-te în pace, și fiecare urmeze-și cărarea pe unde îl va fi călăuzind soarta sa.

— Te socoteam mai cuminte — i-o întoarse Lope — ; păi tu nu vezi că nu vorbesc decît în glumă ? Dar de vreme ce știu că tu vorbești de-adevăratelea, tot de-adevăratelea am să te slujesc și eu în tot ce-ți va fi pe plac. Un singur lucru îți cer, ca răsplată a celor multe pe care am de gînd să le săvîrșesc în slujba ta, și anume să nu mă aduci niciodată în împrejurarea de a fi curtat și drăgălit de Argüella, fiindcă mai degrabă voi rupe prietenia cu tine decît să mă văd amenințat să am parte de-a ei. Pe viul Dumnezeu, prietene, vorbește mai mult decît un avocat și răsuflarea îi miroase a drojdie cale de-o poștă ; toți dinții de sus îi sînt falși, și eu unul sînt încredințat că și părul îi e de împrumut, iar ca să dreagă și să îndrepte neajunsurile astea, a început, de cînd mi-a dezvăluit

gîndul ei mirşav, să se sulemenească cu ceruză, şi atît de rău îşi spoieşte faţa, încît n-o pot asemui decît cu un mascaron de ipsos curat.

— Tot ce spui aşa este — făcu Tomás —, şi nici galiciancа aia care mă martirizează pe mine nu-i atît de rea ; ce putem face e să mai stai la han doar noaptea asta, iar mîine îţi vei cumpăra măgarul de care vorbeşti şi vei căuta un loc unde să te aciuiezi, fugind astfel de întîlnirile cu Argüella, iar eu voi rămîne supus celor cu galiciancа şi celor de nevindecat cu trăsnetele din privirea Costanzei mele.

Astfel se învoiră cei doi prieteni şi se duseră la han, unde, asturianul fu întîmpinat de către Argüella cu dovezi de mare dragoste. În noaptea aceea avu loc la poarta hanului o petrecere la care luară parte numeroşi catîrgii găzduiţi într-însul ori în cele învecinate. Cel ce cînta la chitară fu Asturianul ; dănţuitoarele, pe lîngă cele două galicience şi Argüella, fură încă trei slujnice de la alt han ; se alăturară mulţi mascaţi, mai doritori s-o vadă pe Costanza decît dansul ; ea însă nu apăru şi nici nu ieşi să-l vadă, lăsînd astfel cu buzele umflate numeroase doruri. Atît de bine le zicea din chitară Lope, încît lumea spunea că o face să vorbească.

Slujnicele, şi cu şi mai mare stăruinţă Argüella, îi cerură să cînte o baladă ; el răspunse că dacă aveau să o danseze aşa cum se cîntă şi se dănţuieşte în comedii, el unul are s-o cînte, şi, ca să nu greşească, ele n-aveau decît să facă tot ceea ce avea să le spună el cîntînd, şi nimic alta. Printre catîrgii se găseau dănţuitori, iar printre slujnice, nici mai multe, nici mai puţine dănţuitoare ; Lope îşi curăţă gîtlejul, scuipînd de două ori, răstimp în care se gîndi la ce avea să spună, şi cum avea o minte iute, ageră şi bine înzestrată, cu o preafericită curgere începu să cînte pe negîndite după cum urmează :

Vină-Argüella cea frumoasă,
fată-odată şi mai va,
şi, făcînd o plecăciune,
deie-se-ndărăt doi paşi.
De labuţă s-o înşface
cel pe nume Varavà

andaluzul, catîrgiul,
mare popă în Compás[213]
Două sînt galicience
pripăşite-aici, la han :
iasă cea mai bucălată,
însă fără şorţ pe ea ;
să mi-o-nşface-acum Torote
şi tuspatru, toţi egal,
legănîndu-se să-nceapă
contradanţul c-un prim pas.

Tot ceea ce cînta Asturianul, ei şi ele făcură întocmai, dar cînd ajunse a le spune să pornească un prim pas, răspunse Varava, căci aşa-l porecliseră pe dansatorul catîrgiu :

— Frate lăutare, ia seama la ce cînţi şi nu lua pe nimeni peste picior cum că-i de pripas[214], fiindcă aici nu e nici o vită de pripas, şi fiecare se opleşte cum îl ajută Dumnezeu.

Hangiul, văzînd neştiinţa catîrgiului, îi zise :

— Frate catîrgiule, prim pasul e un pas de danţ străin ; nicidecum derîdere a celor de pripas.

— De-i aşa — i-o întoarse catîrgiul —, n-are rost să ne aprindă paie-n cap ; cînte-şi sarabandele, ciaconele şi foliile la modă şi grozăvească-se cît or vrea, că aici sînt inşi în stare să le umple măsurile pînă la gură.

Asturianul, fără a răspunde o vorbă, îşi urmă cîntarea, zicînd :

Nimfele să între toate
şi nimfoii vie, dar,
căci mai larg decît e marea
ştiu că-i al ciaconei danţ ;
clămpăniţi din geamparale,
mîinile vi le frecaţi,
mult fringîndu-vă din şale,
prin nisip sau băligar.
Aţi făcut-o de minune,
n-are rost să fiţi mustraţi,
faceţi-vă cruce-acuma,
dracului cu tifla-i daţi,

şi-l stuchiţi, fecior de fete,
pace numai să ne dea,
că-i ştiut că la ciaconă
nu se-ndură să nu stea.
Schimbă-acum, Argüella, mindră
mai dihai ca un spital,
tu-mi eşti, sfinto,-a noua muză,
şi-un hatîr te rog să-mi faci.
Cînd ciacona dănţuieşte,
simte omul că trăieşte.
Ai în ea plăcută trudă,
sănătăţii îi prieşte,
scutură din mădulare
mult nesuferita lene.
Rîsul gîlgîie-n gîtlejul
cui danseazâ şi cui cîntă,
cui priveşte, cui ascultă
danţ şi muzici cum se-avîntă.
Viu argint din tălpi ţîşneşte,
praf şi pulbere te faci,
încîntaţi cu toţii-şi vîră
încălţările în draci.
Sprintencala, vioiclunea
moşilor prind iarăşi viaţă,
şi la tinerei se-nfoaie
şi în voie se răsfaţă.
Cînd ciacona dănţuieşte,
simte omul că trăieşte.
Cîte încercări făcut-a
doamna nobilă de faţă,
cu viola sarabandă
sau „căţeaua măuroaică" [276]
prin spărturi să se strecoare
într-un schit sau într-o lavră,
ca să pună pe jăratic
cinstea în chilii retrasă !
Cît de des fu suduită
chiar de cel ce o-ndrăgeşte,
căci destrăbălatul crede
şi nebunul bănuieşte
că ciaconă dănţuieşte

omul ce din plin trăieşte.
Şi indianca a mulatră [276]
cea de-n lume buhu-i merge
că se-arată ne-ntrecută
în hoţii şi făr'delege,
ea, ce ţine în şerbie
toată-a slujnicelor şleahtă,
toată-a pajilor scursoare
şi-a lacheilor armată,
zice, jură şi nu crapă,
că oricît se străduieşte
s-ocrotească zambapalul [276]
trufaş, tot ciacona creşte,
doar ciaconă dănţuieşte
omul ce din plin trăieşte.

În vreme ce Lope cînta, gloata asinanţilor [277] şi rîndăşiţelor danţului, în număr de doisprezece, îşi frîngeau oasele dănţuind, şi-n vreme ce Lope se pregătea să continue şi să cînte bucăţi cu mai multă noimă, mai cu miez şi mai serioase decît cele cîntate, unul dintre numeroşii mascaţi ce priveau dansul îi strigă fără să-şi scoată obrăzarul :

— Taci, beţivule ! Taci, butic, taci, burdufule, poet cîrpaci, lăutar fals !

După asta se năpustiră şi alţii, blagoslovindu-l cu atîtea înjurături şi strîmbături, încît Lope găsi cu cale să tacă, dar catîrgiii o luară în nume atît de rău, încît ar fi ieşit păruială mare de n-ar fi fost la mijloc hangiul, care-i potoli cu vorbe aşezate, şi cu toate acestea nu şi-ar fi ţinut pumnii acasă dacă în aceeaşi clipă n-ar fi sosit justiţia, care puse de-i umflă pe toţi.

Nici nu apucaseră să plece, că la urechile tuturor celor ce rămăseseră treji în mahala ajunse glasul unui bărbat care, şezînd pe o piatră, în faţa hanului La Sevilianul, cînta cu o armonie atît de minunată şi de suavă, încît îi lăsă uluiţi şi-i sili să asculte pînă la capăt. Dar cel mai atent dintre toţi fu însuşi Tomás Pedro, ca unul pe care-l privea cel mai mult nu numai ascultatul muzicii, dar şi înţelesul vorbelor, căci lui nu i-a fost dat să asculte cîntece,

ci scrisori de afurisenie ce-i întristau de moarte sufletul; deoarece cîntăreţul cîntă această baladă :

Unde eşti, de nu răsari,
sferă-a frumuseţii, pură
desfătare-a vieţii lumii,
în divină-alesătură ;
cer empireu[278], unde-amoru!
în lăcaş ferit se mută,
prim motor ce-nvîrtejeşte
soarta tuturora-n urmă-i ;
cristalin havuz în care
ape străvezii susură,
şi-al iubirii foc răcindu-l,
îl purifică şi-l umflă ;
crug frumos şi nou pe unde
două stele împreună,
făr-a lua-mprumut lumină,
cer şi lume-n raze-afundă ;
bucurie ce se-opune
tulburei mîhniri ce scurmă
pe-un părinte, care fiii
drept în pîntec şi-i astrucă[279] ;
umilinţă ce rezistă
la-nălţimea neajunsă
a lui Joe,-nrîurindu-l
cu blîndeţea-i, căre-i multă ;
plasă nevăzută, fină,
ce-n robie grea l-aruncă
pe războinicul adulter
care-n bătălii triumfă[280] ;
cer al patrulea şi-alt soare
ce pe-ntîiu-l pune-n umbră,
cînd văzut se lasă, tar,
la noroc doar şi pe fugă ;
grav ambasador ce graiul
faci astfel să ţi se-audă,
că, tăcut fiind, îndupleci
peste aşteptări şi trudă ?

Din al doilea cer ai numai
frumusețea ne-ntrecută,
și din cel dintîi, atîta :
strălucirea de la lună.
Sfera-aceasta ești, Costanza,
dar de-o soartă mult prea crudă
pusă ești la loc nevrednic,
ce menirea ți-o astupă.
Hai, zidește-ți tu destinul
și-nvoiește-te s-ajungă
strășnicia-ți curtenie
și disprețul vorbă bună.
Astfel, doamna mea, vedea-vei
pizma-n juru-ți că se-adună,
și trufașe de neam mare,
și frumseți ce se-mpăună.
Dacă-ți vrei mai scurtă calea,
cu simțirea cea mai pură
ți-o ofer, cea mai bogată
de vreun suflet cunoscută.

Nici nu isprăvi bine ultimele stihuri, că și sosiră-n zbor două jumătăți de cărămizi și dacă, în loc să nimerească la picioarele cîntărețtului, i-ar fi nimerit în moalele capului, lesne i-ar fi scos din țeastă și muzica, și poezia. Sărmanul rămase cu gura căscată și-o rupse la fugă de-a coasta cu atîta grabă, că nu l-ar fi ajuns din urmă nici un ogar, nefericită stare a muzicanților, a liliecilor și-a cucuvăilor, mereu supuși unor asemenea ploi și năbădăi.

Tuturor celor ce-o ascultaseră, le plăcuse vocea lapidatului, cel mai mult însă-i plăcuse lui Tomás Pedro, pe care-l uimiseră glasul și balada, tare ar fi vrut însă ca alta decît Costanza să fi prilejuit atîtea cîntări, deși la urechile ei nici una nu ajunsese vreodată.

De cu totul altă părere fu Varava, catîrgiul, care ascultase și el cu luare-aminte muzica, fiindcă de îndată ce-l văzu pe cîntăreț luîndu-și tălpășița, zise :

— Du-te învîrtindu-te, smintitule, trubadur al lui Iuda, mînca-ți-ar puricii ochii, și cine dracu' te-a-nvățat pe tine să-i cînți unei rîndășițe bazaconii cu sfere și ceruri, de-i

rici luni și marți [281], și cu roți ale norocului. De i-ai fi spus, fi-ți-ar ceasul rău să-ți fie ție și cui i-o plăcea cîntecul tău de inimă albastră, că e țeapănă ca un sparanghel, înfumurată ca un penet, albă ca laptele, cinstită ca un frate novice, năzdroană și nărăvașă ca un catîr de închiriat și mai tare decît o bucată de tencuială, dacă i-ai fi spus așa, ar fi priceput și s-ar fi bucurat și ea, dar să-i zici ambasador, și plasă, și mobil, și înălțime, și micime, ar fi mai potrivite de spus unui elev de orfelinat decît unei rîndășițe. Zău că sînt poeți pe lume care scriu cîntece pe care nici dracu' nu le pricepe. Eu, cel puțin, cît mi-s eu de Varava, alea pe care le-a zis cîntărețul ăsta nu le văd nici de frică, darmite Costancica ce-o să facă. Da' ea face mai bine i stă-n patul ei și-i rîde-n nas pînă și Preotului Ioan din Indii [282]. Cîntărețul ăsta nu-i măcar nici ca ăia aduși de fiul corregidorului, că ăia-s mulți și uneori o mai zic și pe-nțeles, dar ăsta mă lasă mofluz, să n-am parte !

Toți cei ce-l ascultară pe Varava fură tare încîntați și socotiră că critica și părerea lui erau foarte nimerite. După aceea se duseră cu toții la culcare și abia se liniștise lumea, că Lope auzi pe cineva ciocănind ușor la ușa odăii sale și, întrebînd cine este, i se răspunse în șoaptă :

— Sîntem noi, Argüella și galicianca : deschide-ne, că murim de frig.

— Păi, zău — răspunse Lope — sîntem în toiul caniculei.

— Lasă-te de glume, Lope — făcu galicianca — ; scoală-te și deschide, că ne-am gătit ca niște arhiducese.

— Arhiducese, și la ceasul ăsta ? — răspunse Lope —: Nu cred în așa ceva, ci socot mai degrabă că sînteți fie vrăjitoare, fie niște marțafoaice fără pereche ; cărați-vă de-aici numaidecît, că de nu, pe viața lui... mă jur că dacă mă scol din pat, cu cataramele de la cureaua mea o să vă fac bucile ca niște maci.

Ele, văzînd că li se răspunde atît de necruțător și atît de altfel de cum își închipuiseră ele, se temură de mînia Asturianului și, cu nădejdile înșelate și planurile duse de rîpă, se întoarseră, triste și bătute de soartă, la paturile lor, deși, înainte de a se depărta de ușă, Argüella zise, lipindu-și clanța de gaura cheii :

— Nu-i mierea pentru botul măgarului — şi cu asta, de parcă ar fi rostit o mare sentinţă şi ar fi săvîrşit o dreaptă răzbunare, se întoarse, după cum s-a spus, la patul ei cel mohorît.

Lope, auzind că plecaseră, îi spuse lui Tomás Pedro, care era treaz :

— Uite, Tomás, pune-mă să lupt cu doi uriaşi şi într-o împrejurare în care, spre a-ţi fi de folos, să fiu nevoit a muta fălcile unei jumătăţi de duzine sau chiar unei duzine întregi de lei, şi-am s-o fac mai lesne decît ai da de dusă un pahar de vin ; dar dacă m-ai sili să mă încaier cu mîna goală cu Argüella, asta n-o voi primi nici dacă m-ai săgeta. Ia te uită ce fecioare din Danemarca [283] ne adusese ursita pe tavă, în noaptea asta ! Şi-acuma gata, dă Dumnezeu să se facă ziuă, şi-o să ne fie mai bine !

— Ţi-am mai spus, prietene — răspunse Tomás —, că poţi face după placul tău, fie s-o porneşti iar în hagialîc, fie să cumperi măgarul şi să te faci apar, după cum te-ai hotărît.

— Rămîn la gîndul de-a mă face apar — răspunse Lope —, şi să dormim cît mai e pînă se face ziuă, căci mi-e capul mai umflat decît o bute şi nu-mi arde să mă iau la sfadă cu tine.

Adormiră, se făcu ziuă, se sculară, şi Tomás plecă zorit să împartă orz, iar Lope la tîrgul de vite din apropiere ca să cumpere un măgar, bun de se va fi putut. Se întîmplă, dar, că Tomás, furat de gîndurile sale şi de înlesnirea pe care i-o dădea singurătatea siestelor, în asemenea răstimpuri alcătuise nişte stihuri de dragoste, scriindu-le chiar în catastiful în care ţinea socoteala orzului, cu gîndul de a le trece mai apoi pe curat şi de a rupe sau şterge foile acelea. Înainte însă de-a fi apucat s-o facă, el fiind plecat de acasă şi catastiful rămînînd pe lădoiul cu ovăz, îl luă stăpînu-său ca să vadă cum e socoteala, şi dădu de stihurile cu pricina, care, citite, îl tulburară şi-l neliniştiră. Merse cu ele la nevastă-sa şi, înainte de a i le citi, o chemă pe Costanza şi cu mari stăruinţe, amestecate cu ameninţări, îi ceru să-i spună dacă Tomás Pedro, sluga cu orzul, îi spusese vreo vorbă dulce sau nelalocul ei sau dacă-i dăduse vreun semn că i-ar fi dragă.

Costanza jură că, nici în privința aceea, nici în altele, nu schimbaseră încă nici o vorbă, și că niciodată, nici chiar din priviri, nu-i dăduse nici un semn de gînduri necurate.

Stăpînii săi o crezură, întrucît erau obișnuiți s-o audă spunînd mereu adevărul, orice ar fi întrebat-o. Îi spuseră să plece, și hangiul îi spuse nevestei sale :

— Nu știu ce să zic de asta. Trebuie să știi, doamnă, că Tomás a scris în catastiful ăsta de orz niște cînteccle care mă fac să bănuiesc că-i îndrăgostit de Costancica.

— Să vedem cîntecelele — răspunse femeia —, și-ți spun eu ce se-ascunde sub toate astea.

— Așa voi face, negreșit — i-o întoarse bărbatu-său —; căci poetesă cum ești, ai să le descurci înțelesul.

— Nu-s poetesă — răspunse femeia —, dar știi bine că am cap bun și că știu să spun pe latinește cele patru rugăciuni [284].

— Mai bine-ai face să le spui pe limba noastră, că ți-a mai spus și unchiul dumitale, preotul, că spui mii de nerozii cînd te rogi pe latinește și că așa nu te rogi nicicum.

— Săgeata asta a ieșit din tolba nepoată-sii, care plesnește de ciudă cînd mă vede că iau în mînă cartea de rugăciuni latinească și că mă plimb prin ele ca printr-o vie culeasă.

— Fie cum spui — răspunse hangiul — ; fii atentă, stihurile sună așa :

Cine-n dragoste-i crezut ?
Cel tăcut.
Cine-nvinge-i reavoința ?
Stăruința.
Cine-și vede bucuria ?
Cerbicia.
Astfel poate fi în stare
de victorie ne-ntreruptă
sufletu-mi în astă luptă
doar tăcînd, fiind dîrz și tare.

Cum se întreține-amorul ?
Cu favorul.

Şi cu ce-i descreşte para ?
Cu ocara.
Care cu dispreţ mai creşte ?
Se-ofileşte.
Limpede mi se vădeşte
că amoru-mi veşnic fi-va :
nici favor, nici, dimpotriva,
vreo ocară nu primeşte.

Ce-i e deznădejdii dragă ?
Moartea-ntreagă.
Dar ce moarte-aleanu-alină ?
Nedeplină.
Bine-i deci să mori, în fine ?
Rabzi mai bine.
Căci, aşa cum spune-oricine,
şi-i adevărat cuvînt,
după răscoliri de vînt
vin şi zilele senine.

Patima-mi s-o spun cum geme ?
Doar la vreme.
Şi de nu va fi niciînd ?
Toate-au rînd.
Moartea vine pîn-atunci.
Vezi s-ajungi
tu fidel, păstrînd speranţa,
căci aflînd-o, şi Constanţa
plînsu-n rîs ţi-l schimbă-atunci.

— Mai sînt ? — zise hangiţa.

— Nu — răspunse soţul ei — ; dar cum ţi se par stihurile astea ?

— Mai întîi — zise ea —, trebuie să te încredinţezi dacă-s făcute de Tomás.

— Aici nu-ncape nici o îndoială — i-o întoarse soţul ei —, pentru că scrisul socotelii cu orzul şi cel al poeziei sînt unul şi acelaşi, fără putinţă de tăgadă.

— Uite, bărbate — zise hangiţa —, după cît văd eu, deşi stihurile o numesc pe Costancica, de unde s-ar putea

crede c-au fost făcute pentru dînsa, noi nu putem spune că ăsta-i adevărul, ca şi cum am fi fost de faţă la scrierea lor ; unde mai pui că pe lume mai sînt şi alte Costanze decît a noastră ; chiar însă de-ar fi pentru ea, aici nu i se spune nimic care s-o dezonoreze şi nici nu i se cere ceva care să o privească îndeaproape. Să stăm de veghe şi să-i dăm de ştire fetei, căci dacă el e îndrăgostit de dînsa, cu siguranţă va mai face şi alte stihuri şi va căuta să i le dea.

— N-ar fi mai bine — zise bărbatul — să ne scuturăm de grijile astea şi să-l dăm pe uşă afară ?

— Asta — răspunse hangiţa — stă în puterea dumitale ; adevărul însă este că, după cum spui, băiatul slujeşte atît de bine, că ar fi păcat să-l dai afară dintr-o pricină atît de neînsemnată.

— Bine atunci — zise bărbatul —, vom sta de strajă, cum spui, şi timpul ne va învăţa ce avem de făcut.

Rămase aşa, iar hangiul se duse să pună catastiful acolo unde-l găsise.

Tomás se întoarse, îngrijorat, să-şi caute catastiful, îl găsi şi, ca să nu-i mai dea alte griji, trecu stihurile pe curat şi răzui foile acelea, hotărîndu-se să-şi ia inima în dinţi şi, cu primul prilej ce i s-ar ivi, să-şi dea în vileag simţămîntul faţă de Costanza. Cum însă curăţia şi prevederea îi erau totdeauna cu ochii-n patru, ea nu dădea nimănui prilejul de-a o privi, necum de-a intra în vorbă cu dînsa ; şi cum de obicei, la han, erau atîţia oameni şi atîţia ochi, anevoinţa de a-i vorbi sporea şi mai mult, spre deznădejdea bietului îndrăgostit.

Cum însă în ziua aceea Costanza ieşise legată cu o broboadă peste obraji şi spunînd, cui o întreba, că şi-o pusese fiindcă o dureau tare rău măselele, Tomás, căruia dorinţele îi ascuţeau înţelegerea, cugetă într-o clipă ce ar fi fost cu cale să facă şi zise :

— Doamnă Costanza, îţi voi da în scris o rugăciune care, după ce o vei rosti de două ori, îţi va lua durerea cu mîna.

— Să fie-ntr-un ceas bun — răspunse Costanza —, am s-o rostesc, fiindcă ştiu citi.

— Cu o condiţie însă — zise Tomás —, şi anume să n-o arăţi nimănui, fiindcă o preţuiesc mult, şi n-ar fi bine ca, ştiută de prea mulţi, să-şi piardă puterea.

— Îţi făgăduiesc, Tomás — zise Costanza —, să n-o dau nimănui, dar dă-mi-o cît mai iute, căci durerea mă chinuieşte rău.

— Am s-o scriu aşa cum mi-o amintesc — răspunse Tomás — şi am să ţi-o dau numaidecît.

Acestea fură întîile vorbe, pe care Tomás i le spuse Costanzei şi Costanza lui Tomás în tot timpul ce trecuse de cînd era el în casă, adică de peste douăzeci şi patru de zile.

Tomás se retrase şi scrise rugăciunea, găsind prilejul de a i-o da Costanzei fără să-i vadă nimeni, iar dînsa, cu multă plăcere şi cu şi mai multă evlavie, intră de una singură într-o odaie, şi, despăturînd hîrtia, văzu că glăsuia astfel :

„Doamnă a sufletului meu : Sînt un cavaler de fel din Burgos ; dacă-l întrec în zile pe tatăl meu, moştenesc, ca fiu mai mare, o rentă de şase mii de ducaţi. Atras de faima frumuseţii domnici tale, care se lăţeşte pe multe leghe, mi-am părăsit locul de baştină, mi-am schimbat straiele şi, în veşmîntul cu care mă vezi, am venit să slujesc stăpînului nostru ; dacă ai vrea să-mi fii domnia ta stăpînă, prin mijloacele care s-ar potrivi cel mai bine curăţiei domniei tale, gîndeşte-te ce dovezi vrei să-ţi aduc ca să te încredinţezi de adevărul spuselor mele, şi, odată încredinţată, de-ţi va fi pe plac, voi fi soţul domniei tale şi mă voi socoti drept omul cel mai norocos din lume. Deocamdată nu-ţi cer altceva decît să nu arunci pe stradă gînduri atît de îndrăgostite şi de curate ca ale mele, căci dacă stăpînul domniei tale află de ele şi nu le dă crezare, mă va osîndi la surghiun de lîngă domnia ta, ceea ce ar fi totuna cu o osîndire la moarte. Îngăduie-mi, doamnă, să te văd, pînă cînd vei ajunge să mă crezi, ţinînd seama că acela ce n-are altă vină decît că te adoră, nu merită pedeapsa aspră de a nu te mai vedea ; îmi vei putea răspunde din ochi, fără ştirea acelora mulţi ce te privesc necontenit, căci ochii domniei tale au o asemenea putere, încît, mînioşi, ucid, iar miloşi, dau viaţă."

Cîtă vreme Tomás pricepu că Costanza se dusese să-i citească răvaşul, inima îi bătu să-i spargă pieptul, încercat de teamă şi de speranţă, aşteptînd fie condamnarea la moarte, fie reîntemeierea vieţii sale.

Ieşi într-acestea Costanza, atît de frumoasă, deşi îmbrobodită, încît dacă vreun accident i-ar fi putut spori frumuseţea, s-ar fi putut crede că spaima de a fi văzut în răvaşul lui Tomás ceva atît de departe de aşteptările ei o făcuse şi mai frumoasă. Ieşi cu răvaşul în mînă rupt în bucăţele mărunte şi-i spuse lui Tomás care abia se mai putea ţine pe picioare :

— Frate Tomás, rugăciunea asta a ta pare mai degrabă vrăjitorie şi înşelăciune decît rugăciune sfîntă, şi ca atare nu vreau să cred în ea şi nici s-o folosesc, drept care am făcut-o bucăţele, ca să n-o vadă nimeni altcineva mai lesne încrezător decît mine ; învaţă alte rugăciuni mai uşoare, pentru că asta e cu neputinţă să-ţi fie de folos cîndva.

Zicînd acestea, intră la stăpîna sa, iar Tomás rămase încremenit, dar mîngîiat oarecum, deoarece văzuse că taina dorinţei sale rămăsese doar în inima Costanzei, şi credea că, de vreme ce nu-i dăduse socoteală despre ea stăpînului său, nu era cel puţin în primejdie de a fi dat afară. I se păru că la cel dintîi pas făcut înlru peţirea ei, trecuse peste mii de munţi de neajunsuri, şi că, în lucrurile mari şi îndoielnice, greutatea cea mai mare este la început.

Şi în vreme ce la han se întîmplau acestea, Asturianul umbla să cumpere măgarul acolo unde se vindeau [285], dar deşi găsi mulţi, nici unul nu-l mulţumi, cu toate că un ţigan făcu pe dracu-n patru să-i vîre pe gît unul care păşea mai mult datorită argintului viu pe care i-l băgase în urechi decît sprinteneii sale ; pe cît îl mulţumea însă umbletul, pe-atîta îl nemulţumea trupul lui, care era foarte mic, neavînd mărimea şi înălţimea dorite de Lope, care căuta unul în stare să-l ducă şi pe el, pe lîngă urcioare, goale sau pline cum erau. Se apropie atunci de el un băiat şi-i şopti la ureche :

— Domnişorule, dacă vrei un dobitoc potrivit pentru moşeria de apar, am eu un măgar aici aproape, pe-o pajişte, cum nu-i altul mai de soi şi mai mare în tot oraşul, şi te sfătuiesc să nu cumperi vite de la ţigani, căci deşi par sănătoase şi zdravene, toate sînt calpe şi pline de meteluie ascunse ; dacă vrei să cumperi un dobitoc aşa cum îţi trebuie, vino cu mine şi mucles.

Asturianul îl crezu şi-i ceru să-l călăuzească spre locul unde era măgarul pe care-l lăudase atîta.

Se duseră cei doi, mînă-n mînă, cum se zice, pînă cînd ajunseră la Grădina Regelui, unde, la umbra unei roți cu ciuturi, găsiră numeroși apari, ai căror măgari păşteau pe o pajiște din apropiere.

Vînzătorul își arăta măgarul în așa fel, încît îi luă ochii Asturianului, și toți cei de față lăudară și ei măgarul, arătînd că e vînjos, bun la drum și mîncăcios peste măsură.

Căzură la învoială și, fără altă cheză̧ie sau cercetare, ceilalți sacagii fiind samsari și mijlocitori, dădu șaisprezece ducați pe măgarul înzestrat și cu toate cele de trebuință meșteșugului. Făcu plata peșin, în scuzi de aur. Primi felicitări pentru cumpărătură și pentru intrarea în meserie și-i adeveriră că-și cumpărase un măgar foarte norocos, deoarece stăpînul ce-l părăsise, fără să-l fi ologit sau omorît, cîștigase cu el în mai puțin de un an, după ce se hrăniseră și dînsul, și măgarul, în chip cinstit, două rînduri de haine și pe deasupra cei șaisprezece ducați cu care avea de gînd să se întoarcă acasă, unde ai lui îi puseseră la cale o căsătorie cu o rudă îndepărtată de-a sa.

Pe lîngă samsarii măgarului, mai erau acolo încă patru apari care jucau protos [286], tolăniți pe jos, drept masă slujindu-le pămîntul și drept față de masă mantiile lor.

Asturianul începu să se uite la ei și văzu că nu jucau ca aparii, ci ca niște arhidiaconi, pentru că fiecare avea la teșcherea peste o sută de reali în cuartos și monede de argint.

Veni o mînă cînd toți trebuiră să ponteze tot ce le rămăsese, și dacă unul dintre ei nu l-ar mai fi păsuit pe altul, ar fi ras totul. În cele din urmă, doi dintre ei terminară banii în mîna aceea și plecară.

Văzînd acestea, vînzătorul măgarului zise că dacă s-ar găsi al patrulea, ar juca și el, fiindcă-n trei nu suferea să joace.

Asturianul, înzestrat cu însușirea zahărului, care, vorba italianului, nu strică niciodată supa, spuse că ar intra el al patrulea. Se așezară numaidecît, treaba merse cum se cade și, vrînd să-și joace mai curînd banii decît vremea, în scurt timp Lope pierdu șase scuzi, cîți avea, și, pomenindu-se fără o lețcaie, îi întrebă dacă nu voiau să joace măgarul, că el unul l-ar juca. Ceilalți acceptară miza și

Lope pontă un sfert de măgar, zicînd că voia să-l joace pe sferturi. Avu gura atît de pocită, încît în patru mîini la rînd pierdu cele patru sferturi ale măgarului, cîştigîndu-i-le chiar acela ce i-l vîndusc ; cînd acesta dădu să se ridice ca să şi-l ia din nou în stăpînire, Asturianul le puse în vedere că el jucase numai cele patru sferturi ale măgarului, dar coada nu, aşa că să i-o dea, şi pe urmă n-au decît să şi-l ia sănătoşi.

Îi pufni rîsul pe toţi la auzul cererii privitoare la coadă şi se găsiră avocaţi care fură de părere că pretenţia îi era neîntemeiată, zicînd că ori de cîte ori se vinde un berbec sau altă vită, nu i se ia şi nu i se retează coada, care trebuie neapărat să însoţească unul dintre sferturile din spate.

La care Lope le răspunse că berbecii din Berberia au îndeobşte cinci sferturi [287], şi că al cincilea e coada, iar cînd berbecii cu pricina sînt împărţiţi, coada are acelaşi preţ ca oricare alt sfert, cît despre faptul că coada trebuie să meargă cu animalul vîndut viu, recunoştea că aşa e, dar că a lui nu fusese vîndută, ci jucată, şi el n-avusese nici o clipă de gînd să joace şi coada, aşa că să i-o dea numaidecît înapoi cu tot ce ţine de dînsa şi o priveşte, şi anume din vîrful creierului, cu toate oasele şirei spinării, de unde începea şi din care cobora, pînă la cele din urmă fire de păr cu care se sfîrşea.

— Fă-mă să cred — zise unul — că-i aşa cum spui şi că ţi-o vor da după cum ceri, şi aşează-te lîngă ceea ce rămîne din măgar.

— Păi aşa este — i-o întoarse Lope —, daţi-mi coada încoace, că de nu, jur pe Dumnezeu că n-o să-mi ia nimeni măgarul, chiar dac-ar veni după el toţi aparii de pe lume ; şi să nu vă-nchipuiţi că dacă sînteţi aici atît de mulţi, mă veţi putea trage pe sfoară, fiindcă eu mi-s om în stare să mă apropii de alt om şi să-i înfig două palme de pumnal în burtă, fără să ştie de la cine, pe unde şi cum i-a venit, şi mai mult, nu vreau să-mi plătiţi coada în bani, ci vreau să mi-o daţi în fiinţă şi să i-o tăiaţi măgarului, aşa precum am spus.

Cîştigătorului şi celorlalţi li se păru că n-ar fi bine să facă tîrgul cu anasîna, deoarece cumpăniră că Asturianul e atît de aprig, încît nu s-ar învoi la aşa ceva, iar acesta,

deprins cu purtările de la taliane, unde ai de-a face cu tot soiul de bizdicuri şi de ţîfne, de sudalme şi răcnete nemaipomenite, îşi zvîrli cît colo pălăria, înşfăcă un pumnal pe care-l purta sub cepchen şi se propti într-o asemenea postură, încît umplu de spaimă şi de respect toată societatea aceea apărească. În cele din urmă, unul dintre ei, care părea mai cu scaun la cap, îi îndupleca să pună la bătaie coada împotriva unui sfert de măgar la quinola sau la doi şi pas.

Rămaseră mulţumiţi. Lope cîştigă quinola ; celălalt se ambiţionă, jucă alt sfert, şi după alte trei rînduri rămase fără măgar. Vru să joace banii, Lope nu voia ; dar atîta-l bătură toţi la cap, încît fu nevoit s-o facă, drept care făcu el călătoria de ginerică [288], lăsîndu-l fără o leţcaie, şi-atît de crîncenă fu mîhnirea în care căzu din pricina asta pierzătorul, încît se aruncă pe jos şi prinse a se izbi cu capul de pămînt. Lope, ca om nobil, mărinimos şi milostiv, îl ridică de jos şi-i dădu înapoi toţi banii pe care i-i cîştigase, ca şi cei şaisprezece ducaţi pentru măgar, ba chiar, din ce mai avea el, le împărţi celor de faţă, nemaivăzuta lui generozitate înmărmurindu-i pe toţi, şi de-ar fi fost vremurile şi prilejurile lui Tamerlan [289], l-ar fi înscăunat rege al aparilor.

Cu mare alai se întoarse Lope în oraş, unde-i povesti lui Tomás păţania sa, iar Tomás îi dădu şi el seamă despre bunele sale isprăvi. Nu rămase crîşmă şi birt, şi nici adunare de coţcari unde să nu se fi aflat despre jocul pe măgar, despre povestea revanşei cu coada precum şi despre vitejia şi generozitatea Asturianului. Dar cum, în cea mai mare parte, fiara cea rea a gloatei e rea, blestemată şi bîrfitoare, ea nu ţinu minte generozitatea, vitejia şi părţile cele bune ale marelui Lope, ci numai coada, şi astfel Lope nu colindă nici două zile oraşul vînzînd apă, că se şi văzu arătat de multă lume cu degetul, zicîndu-se : „Acesta-i aparul cu coada".

Ştrengarii ciuliră urechile, aflară pătărania şi nici nu se arăta bine Lope la capătul unei străzi, că se şi pomenea că-i strigă, care de-aici, care de colo : „Asturiene, dă-ncoace coada ! Dă încoace coada, Asturiene !"

Lope, văzîndu-se săgetat de atîtea limbi şi pe atîtea voci, găsi cu cale să tacă mîlc, socotind că în marea-i tăcere se va îneca multa lor obrăznicie. Dar nici pomeneală, căci cu cît tăcea mai mult cu atît mai strașnic răcneau ştrengarii, așa încît încercă să-şi prefacă răbdarea în furie şi, descălecînd de pe măgar, dădu cu ciomagul după băieţi, neizbutind altceva decît să pună paie peste foc, întîmplîndu-se ca în povestea cu tăiatul capetelor balaurului, deoarece în locul unuia pe care i-l reteza, ciomăgindu-l pe cîte un ştrengar, se năşteau în aceeaşi clipă nu altele şapte, ci şapte sute, care cu şi mai mare stăruinţă şi înfocare îi cereau coada. Pînă la urmă socoti că e mai nimerit să se retragă într-un han la care trăsese după ce plecase de la cel al tovarăşului său, ca să fugă de Argüella, şi să stea acolo pînă cînd avea să dispară înrîurirea acelei planete rele şi să se şteargă din amintirea băieţilor vorbele mîrşave cu care-i cereau coada.

Şase zile trecură fără să iasă din casă decît noaptea, cînd se ducea să-l vadă pe Tomás şi să-l întrebe cum mai stătea, iar acesta îi povesti că după ce-i dăduse Costanzei răvaşul, nu mai izbutise a-i vorbi nici măcar o singură dată şi i se părea că devenise şi mai grijulie decît de obicei, deşi o dată avu prilejul să se apropie de dînsa ca să-i vorbească, la care ea, văzînd ce se întîmplă, îi spuse înainte ca el să vie mai aproape : „Tomás, nu mă doare nimic, aşa că n-am trebuinţă nici de vorbele, nici de rugăciunile tale; fii mulţumit că nu te acuz la Inchiziţie, şi nu te mai osteni" ; vorbele acestea le rostise însă fără mînie în priviri şi fără altă nemulţumire ce ar fi putut vesti o anumită asprime.

Lope îi povesti şi el zorul pe care i-l dădeau băieţii cerîndu-i coada fiindcă el o ceruse la rîndu-i pe cea a măgarului său, cu care-şi luase faimoasa revanşă.

Tomás îl sfătui să nu iasă din casă, cel puţin nu pe măgar, şi dacă totuşi va ieşi, s-o facă numai pe străzi pustii şi dosnice, şi dacă nici asta nu va fi de ajuns, nu va avea de făcut altceva decît să se lase de meserie, leacul cel de pe urmă spre a pune capăt unei cereri atît de puţin onorabile.

Lope îl întrebă dacă-i mai asaltase galicianca,

Tomás zise că nu ; dar că ea nu înceta să-i mituiască voința cu daruri și plocoane din ceea ce fura la bucătărie de la oaspeți.

Zicînd acestea, Lope se retrase în hanul său, hotărît să nu mai iasă de acolo încă șase zile sau cel puțin nu cu măgarul. Să tot fi fost ceasurile unsprezece din noapte, cînd, pe neașteptate și pe negîndite, văzură intrînd în han multe topuze de-ale justiției și, la urmă, corregidorul. Hangiul și chiar oaspeții se tulburară, pentru că așa cum cometele, cînd se arată, nasc totdeauna temeri de necazuri și de nenorociri, la fel și justiția, cînd intră pe nepusă masă și-n pripă în casa cuiva, alarmează și sperie pînă și cugetele nevinovate.

Corregidorul intră într-o sală și-l chemă pe hangiu, care, tremurînd ca varga, veni să vadă ce vrea domnul corregidor.

Și de îndată ce-l zări, corregidorul îl întrebă cu multă gravitate :

— Dumneata ești hangiul ?

— Da, domnule — răspunse el —, și-s întru totul la ordinele domniei tale.

Corregidorul porunci să iasă din încăpere toți cei ce se aflau acolo și să fie lăsat singur cu hangiul. Făcură întocmai și, rămînînd singuri, corregidorul îi spuse hangiului :

— Hangiule, ce slujitori ai în hanul dumitale ?

— Domnule — răspunse el —, am două fete galicience, o chelăreasă și un băiat care ține socoteala la împărțitul orzului și fînului.

— Nimeni altul ? — i-o întoarse corregidorul.

— Nu, domnule — răspunse hangiul.

— Atunci spune-mi, hangiule — zise corregidorul —, unde-i o fată despre care se zice că slujește în casa asta, atît de frumoasă, încît în tot orașul i se zice ilustra rîndășită ? Și chiar mi-a ajuns la urechi că însuși fiul meu, don Periquito, s-a îndrăgostit de ea și nu-i noapte să nu-i închine muzici ?

— Domnule — răspunse hangiul —, această rîndășită ilustră despre care se vorbește e drept că locuiește în casa asta, numai că ea nu mi-e slujnică, dar nici mult nu lipsește să-mi fie.

— Nu înțeleg ce spui, hangiule: cu vorbele astea că rîndășița ba-ți este, ba nu-ți este slujnică.

— Am spus bine — adăugă hangiul —, iar dacă domnia ta îmi îngădui, îți voi spune ce se ascunde aici, lucru pe care nu l-am spus nimănui niciodată

— Înainte de-a afla ceva, vreau s-o văd pe rîndășiță ; cheam-o aici — zise corregidorul.

Hangiul se arătă în ușa sălii și zise :

— Auzi, doamnă ? Spune-i Costancicăi să vină-aici.

Cînd auzi hangița că corregidorul o cheamă pe Costanza, se pierdu cu firea și începu a-și frînge mîinile, zicînd :

— Vai, nefericita de mine ! Corregidorul o vrea pe Costanza, și încă între patru ochi, trebuie să se fi întîmplat o mare nenorocire, căci frumusețea fetei ăsteia îi vrăjește pe bărbați.

Costanza, care o auzea, zise :

— Doamnă, nu te amărî, am să mă duc să văd ce vrea domnul corregidor, iar de se va fi întîmplat ceva rău, domnia ta fii sigură că nu eu sînt de vină — și zicînd acestea, fără a mai aștepta să o cheme încă o dată, luă o lumînare aprinsă într-un sfeșnic de argint și, mai mult rușinată decît temătoare, se duse unde aștepta corregidorul.

De cum o văzu, corregidorul îi porunci hangiului să încuie ușa sălii, după care se sculă în picioare și, luînd sfeșnicul purtat de Costanza, apropie lumina de fața ei și-o măsură lung din cap pînă-n picioare ; și cum Costanzei îi sărise inima, i se îmbujorară obrajii, fiind atît de frumoasă și de sfielnică, încît corregidorului i se păru că privea frumusețea unui înger venit pe pămînt, și, după ce o privi îndelung, zise :

— Hangiule, aceasta nu-i un giuvaer care să stea în montura josnică a unui han : spun răspicat că fiul meu Periquito e înțelept, de vreme ce atît de bine a știut să-și îndrume gîndurile. Zic, fecioară, că se poate și trebuie să ți se zică nu numai ilustră, ci ilustrisimă, dar aceste titluri nu se cădea să pogoare asupra numelui de rîndășiță, ci asupra celui al unei ducese.

— Nu e rîndășiță, domnule — zise hangiul —, căci n-are altă slujbă în gospodărie decît să poarte cheile de la argintărie, căci din mila Domnului am ceva, cu care-i servim pe oaspeții de vază ce vin la hanul nostru.

— Cu toate acestea — zise corregidorul —, zic, hangiule, că nu-i cuviincios şi nici potrivit ca fecioara aceasta să stea într-un han. Îţi este cumva rudă ?

— Nu mi-e nici rudă, nici slujnică, şi dacă domnia ta ai dori să ştii cine e, cînd nu va mai fi de faţă, auzi-vei lucruri care nu numai te vor desfăta, ci te vor şi uimi.

— Da, doresc — zise corregidorul — : acuma să iasă Costancica şi-i făgăduiesc tot ce i-ar putea făgădui însuşi tatăl ei, căci multa-i curăţie şi frumuseţe îi silesc pe toţi cei ce-o văd să se pună în slujba ei.

Costanza nu răspunse nici un cuvînt, ci, cu multă măsură, făcu o plecăciune adîncă în faţa corregidorului şi ieşi din sală, iar afară o găsi pe stăpînă-sa, care-o aştepta ea să afle ce voia corregidorul.

Ea îi povesti cele întîmplate, şi că stăpînul ei rămăsese cu dînsul ca să-i povestească nu ştiu ce lucruri pe care nu voia să le audă şi ea.

Hangiţa nu izbuti să se liniştească, şi urmă să se roage fără preget pînă cînd corregidorul plecă şi-l văzu ieşind slobod pe bărbatul ei, care, în vremea cît stătuse cu corregidorul, îi spusese :

— Astăzi, domnule, se împlinesc, după socoteala mea, cincisprezece ani, o lună şi patru zile de cînd a sosit la hanul acesta o doamnă în straie de pelerină, într-o litieră, însoţită de patru slujitori călări şi de două dădace şi o cameristă, care veneau într-o trăsură. Avea de asemenea doi catîri de povară acoperiţi cu cîte un cioltar scump şi încărcaţi cu un pat bogat şi cu scule de bucătărie. În sfîrşit, alaiul era de soi, şi pelerina dădea de înţeles că era o mare doamnă, şi cu toate că, în privinţa vîrstei, arăta a fi de patruzeci de ani sau ceva mai mulţi, aceasta n-o împiedica să pară cum nu se poate mai frumoasă. Era bolnavă şi palidă, şi atît de ostenită, încît porunci să i se facă patul cît mai iute, slujitorii ei aşezîndu-i-l chiar în sala asta. M-au întrebat care e doctorul cel mai vestit din oraş. Le-am spus că e doctorul de la Fuente [290]. Se duseră numaidecît după el, şi el veni numaidecît ; şi-a împărtăşit suferinţa între patru ochi cu dînsul, şi urmarea convorbirii lor a fost că doctorul a poruncit să i se facă patul în altă parte, şi anume într-un loc unde să nu ajungă nici un

zgomot. Îndată au și mutat-o în altă odaie, aflată aici, sus, într-o latură ferită și cu înlesnirea cerută de către doctor. Nici unul dintre slujitori nu intra în iatacul doamnei, ci o slujeau numai cele două dădace și camerista. Eu și cu nevastă-mea i-am întrebat pe slujitori cine era doamna aceea și cum o chema, de unde venea și unde se ducea, dacă era căsătorită, văduvă sau fecioară, și de ce se îmbrăca în straiele acelea de pelerină. La toate aceste întrebări puse de noi în repetate rînduri, nu s-a găsit nimeni care să ne răspundă altceum decît că era o doamnă de neam mare și bogată din Castilia Veche, și că era văduvă și nu avea copii care s-o moștenească, și că, fiind de cîteva luni bolnavă de dropică, se hotărîse să meargă în hagialîc la Maica Domnului din Guadalupe, legămînt în temeiul căruia mergea îmbrăcată cu straiele acelea. Cît despre numele ei, aveau poruncă să nu-i zică decît doamna pelerină.

Atîta am aflat pînă una-alta, dar după trei zile, răstimp pe care doamna pelerină îl petrecuse în casă din pricina bolii, una dintre dădace ne-a chemat pe mine și pe nevastă-mea din partea dînsei : ne-am dus să vedem care îi era voia și, cu ușa încuiată și de față cu slujitoarele sale, aproape cu lacrimi în ochi, ne-a spus, cred, chiar vorbele acestea : „Domnii mei, cerurile îmi sînt martore că nu din vina mea mă aflu în aspra încercare pe care am să v-o împărtășesc acuma. Sînt însărcinată, și atît de aproape de sorocul nașterii, încît durerile mă și încearcă. Nici unul dintre slujitorii care mă însoțesc nu-mi cunosc nevoia și nefericirea ; femeilor acestora n-am putut și nici n-am vrut să le-o tăinuiesc. Ca să fug de ochii răutăcioși din locul meu de baștină și ca să nu mă prindă acolo ceasul acesta, am făcut legămînt să mă duc la Maica Domnului din Guadalupe ; dînsa a binevoit pesemne ca sorocul nașterii să mă prindă aici, în casa domniilor voastre : de dumneavoastră atîrnă acuma lecuirea și ajutorarea mea, ca și taina pe care o merită ființa ce-și dă reputația pe mîinile voastre. Plata milosteniei ce mi-o veți face, căci așa vreau să-i zic, dacă nu va fi pe măsura marii binefaceri pe care-o aștept, va fi cel puțin în măsură să stea mărturie unei simțiri adînc recunoscătoare. Și vreau ca mărturii de început ale simțirii mele să fie cei două sute de scuzi de aur aflați în punga aceasta" și, scoțînd de sub perna patului

o pungulă brodată în aur şi verde, i-o puse în mîini soţiei mele, care, prostită parcă şi fără să ia seama la ce făcea, fiindcă era uluită şi atîrnată de vorbele pelerinei, a luat pungulţa, fără să-i spună o vorbă de mulţumire sau de bună creştere. Eu îmi aduc aminte că i-am spus că nu era nevoie de nimic din toate acelea, că nu eram noi oamenii mînaţi mai mult de interes decît de milă, ca să facem binele doar cînd ni se iveşte folosul. Ea urmă zicînd : „Trebuie, prieteni, să căutaţi un loc unde să duceţi cît mai iute rodul naşterii mele, gîndindu-vă de asemenea şi ce minciuni să-i spuneţi celui căruia aveţi să-l încredinţaţi ; deocamdată să fie în oraş, dar mai apoi vreau să fie dus într-un sat. Cu privire la ceea ce va fi de făcut mai apoi, dacă Domnul va binevoi să mă lumineze şi să mă poarte întru împlinirea legămîntului meu, o veţi afla cînd mă voi întoarce de la Guadalupe, căci pînă atunci voi avea răgaz să cuget şi să aleg ce mi-e mai potrivit. De moaşă n-am trebuinţă şi nici nu vreau să vină, căci alte naşteri mai cinstite pe care le-am avut îmi dau încredinţarea că-mi voi uşura clipele cele grele numai cu ajutorul acestor slujitoare, scutindu-mă pe deasupra şi de încă un martor al necazurilor mele."

Aici şi-a încheiat vorbirea îndurerata pelerină şi-a izbucnit într-un plîns îmbelşugat, care, în parte, a fost mîngîiat de multele şi bunele vorbe ce i le spuse nevastă-mea, după ce-şi mai venise în fire. Apoi, eu am plecat îndată ca să caut unde să duc rodul naşterii, la orice oră ar fi să fie, şi, între ceasurile douăsprezece şi unu ale aceleiaşi nopţi, cînd toată lumea din han se lăsase în voia somnului, buna doamnă născu o fetiţă, cea mai frumoasă din cîte-mi văzuseră ochii pînă atunci, şi care e însăşi fata pe care domnia ta ai văzut-o adineauri. Nici mama n-a gemut cînd a născut, nici fata nu s-a născut plîngînd : asupra tuturora se aşternuseră o pace şi-o linişte minunată, tocmai potrivite pentru secretul acelei împrejurări ciudate. Rămase în pat încă şase zile, şi-n tot acest timp doctorul venea să o vadă, dar nu pentru că dînsa i-ar fi dezvăluit de unde i se trăgea răul ; cît despre doctoriile prescrise de el, nu le folosi niciodată, căci cu vizitele doctorului nu urmărea decît să-i amăgească pe slujitorii săi. Toate acestea mi le-a spus ea însăşi după ce s-a văzut în afară de orice primej-

die, iar după opt zile s-a sculat cu aceeași umflătură, sau cu alta asemănătoare aceleia pe care-o avusese cînd se urcase în pat. A plecat în hagialîcul ei și s-a întors de acolo după douăzeci de zile, aproape însănătoșită, fiindcă puțin cîte puțin își scotea cîte ceva din meșteșugul cu care, după naștere, se prefăcea hidropică.

La întoarcerea ei, copila și fusese dată cuiva care s-o crească, la ordinul meu, și zicînd că mi-e nepoată, într-un sat la două leghe de-aici ; la botez i-am pus numele Costanza, căci așa hotărîse maică-sa, care, mulțumită de cele săvîrșite, în clipa despărțirii mi-a dat un lanț de aur, pe care-l am și-n ziua de azi, din care scoase șase verigi, spunînd că le va aduce persoana ce avea să vină după copilă. A mai tăiat de asemenea un pergament alb în zigzag, după tipicul și felul cum se împreunează mîinile și scrii ceva pe degete, astfel că, atîta timp cît degetele rămîn împreunate, poți citi, dar după ce mîinile se depărtează una de alta, înțelesul rămîne despicat, pentru că se despică literele, dar dacă îmbini la loc degetele, acestea se alătură și se potrivesc în așa chip, încît poți citi curgător : zic că jumătate de pergament slujește drept însemn celeilalte jumătăți, și îmbucate, pot fi citite, dar despărțite, nu-i cu putință decît ghicind. Jumătate din pergament și aproape tot lanțul au rămas în păstrarea mea, și am totul, așteptînd contrasemnul pînă azi, deși ea mi-a spus că peste doi ani avea să trimită după fiică-sa, punîndu-mi în vedere s-o cresc nu ca pe cineva de rangul ei, ci după datina în care e crescută o țărancă. Mi-a mai pus în vedere că dacă din cine știe ce pricină nu i-ar fi cu putință să trimită atît de curînd după fiica ei, să nu-i spun copilei cum s-a născut nici după ce avea să crească și să poată pricepe ; și că să o iért că nu-mi spune cum o cheamă și cine este, amînînd-o pentru un prilej mai însemnat. În sfîrșit, după ce mi-a dat încă patru sute de scuzi de aur și-a îmbrățișat-o pe soția mea cu lacrimi duioase, a plecat, lăsîndu-ne pe toți uimiți de înțelepciunea, curajul, frumusețea și prudența ei. Costanza a crescut la țară vreme de doi ani, apoi am adus-o cu mine, așa cum îmi lăsase vorbă maică-sa.

Sînt cincisprezece ani, o lună și patru zile de cînd aștept să vină cineva după dînsa, și marea întîrziere mi-a

stins nădejdea de a mai vedea această venire, iar dacă în decursul acestui an în care ne aflăm nu vine nimeni, m-am hotărît s-o înfiez și să-i dau toată averea mea, ce face peste șase mii de ducați, Domnul fie binecuvîntat. Rămîne acum, domnule corregidor, să-ți spun domniei tale, de-i cu putință să mă pricep a le spune, bunele însușiri și virtuțile Costancicăi. Ea, întîi de toate, nutrește o foarte mare evlavie față de Maica Domnului ; se spovedește și se împărtășește în fiecare lună ; știe să scrie și să citească; în Toledo nu se află o dantelăreasă mai bună decît ea : cîntă pentru sufletul nostru ca un înger ; în cinste, n-o întrece nimeni. Cît despre frumusețe, ai văzut și domnia ta. Seniorul don Pedro, fiul domniei tale, în viața lui n-a ajuns să-i vorbească ; e drept că, din cînd în cînd, îi face cîte o cîntare pe care ea n-o ascultă însă niciodată. Mulți seniori, și de rang mare, au tras la hanul acesta, și înadins, ca să-și satur ochii de dînsa, au zăbovit din drum multe zile, știu însă bine că nici unul nu s-ar putea lăuda cu adevărat că dînsa i-ar fi dat prilej să-i arunce o vorbă măcar, nici chiar cu altcineva de față. Aceasta e, domnule, adevărata istorie a ilustrei rîndășițe, care nu face munci de rînd, istorie în care nu m-am abătut nici cu o iotă de la adevăr.

Tăcu hangiul, și corregidorul întîrzie mult timp să-i vorbească, atît de mult îl uimise întîmplarea pe care i-o povestise hangiul. În sfîrșit, îi ceru să-i aducă lanțul și pergamentul, căci voia să le vadă.

Hangiul se duse după ele și, aducîndu-i-le, văzu că se înfățișau precum îi spusese : lanțul era din verigi cu o lucrătură ciudată. Pe pergament stăteau scrise, una sub alta, în spațiul ce urma să umple golul celeilalte jumătăți, aceste litere : A E T E E N L V R T, dîndu-și seama că era neapărat nevoie ca aceste litere să fie îmbinate cu celelalte, spre a putea fi înțelese. Semnul de recunoaștere i se păru înțelept și socoti că doamna pelerină care-i lăsase hangiului un asemenea lanț trebuie să fi fost tare bogată ; și, punîndu-și în gînd s-o scoată din acel han pe frumoasa fată de îndată ce avea să cadă la înțelegere cu o mînăstire unde să o ducă, se mulțumi deocamdată să ia doar pergamentul, lăsîndu-i vorbă hangiului ca în caz că avea să vină cineva

după Costanza, să-l înștiințeze și să-i dea de veste cine este cel venit, înainte de a-i arăta lanțul, pe care-l lasă în păstrarea lui.

Zicînd acestea, plecă uluit atît de povestea și de întîmplarea ilustrei rîndășițe, cît și de neasemuita-i frumusețe.

În tot răstimpul petrecut de hangiu cu corregidorul și-n cel cît stătu Costanza acolo cînd o chemaseră, Tomás își ieșisc aproape din minți, cu sufletul frămîntat de mii de gînduri felurite, fără a nimeri nici unul pe placul său, dar cînd văzu că corregidorul pleacă și Costanza rămîne, răsuflă ușurat, și-i reveni pulsul care-l lăsase aproape de izbelițte. Nu îndrăzni să-l întrebe pe hangiu ce voise corregidorul și nici hangiul nu-i spuse nimănui altuia fără doar soției sale, drept care și dînsa își veni în fire, aducînd mulțumită Domnului că o slobozise de o spaimă atît de grozavă.

A doua zi, pe la unu, intrară în han, însoțiți de patru bărbați călări, doi cavaleri bătrîni cu înfățișare venerabilă, după ce mai întîi îl întrebară pe unul din argații ce veneau cu ei pe jos dacă acolo era hanul Sevilianului și, spunîndu-i-se că da, intrară cu toții.

Cei patru descălecară de pe cai și merseră de-i ajutară să descalece pe cei doi bătrîni, semn prin care se vădi că cei doi erau stăpînii celor șase.

Costanza ieși cu obișnuita-i drăgălășenie în întîmpinarea noilor oaspeți, și, de cum o zări, unul dintre bătrîni îi spuse celuilalt :

— Cred, seniore don Juan, că am găsit cu prisosință ceea ce am venit să căutăm.

Tomás, care se grăbi să le dea cailor merticul de orz, recunoscu numaidecît pe două slugi de-ale tatălui său, iar apoi îi recunoscu pe tatăl său și pe tatăl lui Carriazo, care erau cei doi bătrîni respectați de către ceilalți, și cu toate că venirea lor îl mira, gîndi că trebuie să o fi pornit în căutarea lui și a lui Carriazo la taliane, deoarece se va fi găsit cineva să le șufle că acolo, și nu în Flandra, aveau să-i găsească ; dar nu se încumetă a se face cunoscut în straiele acelea, ci, mergînd la risc, își acoperi fața cu mîna, trecu pe dinaintea lor și porni s-o caute pe Costanza, soarta cea bună îngăduindu-i s-o găsească singură, și în pripă și cu limba împleticită, temîndu-se ca nu cumva ea să nu-i îngăduiască a vorbi, îi spuse :

— Costanza, unul dintre cei doi cavaleri bătrîni care au sosit aici e tatăl meu, și anume cel pe care vei auzi că-l cheamă don Juan de Avendaño ; întreabă-i pe slujitorii lui dacă are un fiu pe nume don Tomás de Avendaño, eu fiind acela, și de aici vei putea vedea și te vei putea încredința că ți-am spus adevărul în ceea ce privește calitatea persoanei mele și că ți-l voi spune și în tot ce ți-am oferit din parte-mi ; și rămîi cu Dumnezeu, căci pînă pleacă dînșii, eu unul n-am de gînd să mă întorc în casa asta.

Costanza nu-i răspunse nimic și nici el nu-i așteptă răspunsul, ci, ieșind de acolo, cu fața acoperită ca și la intrare, se duse a-l înștiința pe Carriazo că părinții lor sosiseră la han.

Hangiul îl strigă pe Tomás să vină ca să dea orzul, dar cum el nu se ivi, îl dădu el însuși.

Unul din cei doi bătrîni o chemă deoparte pe una dintre slujnicele galicience și o întrebă cum o cheamă pe fata aceea frumoasă pe care o văzuse și dacă era fiica sau ruda hangiului sau a hangiței. Galicianca îi răspunse :

— Pe fată o cheamă Costanza ; nu e rudă nici de-a hangiului, nici de-a hangiței, și nici nu știu cine e, zic doar s-o bată ciuma, că nu-ș ce-are de nu ne lasă pe nici una din fetele din casa asta să ne învîrtim și noi oleacă. Zău așa, avem și noi mutrele noastre, așa cum ni le-a dat Dumnezeu ; nu intră oaspete care să nu întrebe de îndată cine-i frumoasa și să nu spună : „Mîndră e, bine arată, zău că nu-i urîtă ; an rău pentru cele mai sulemenite : să n-am parte niciodată de unul mai rău" ; iar nouă, nu e unul care să nu ne spună : „Ce-aveți aici, draci sau muieri, sau ce naiba sînteți ?"

— Păi dacă-i așa — i-o întoarse cavalerul —, înseamnă că fata asta se lasă mîngîiată și curtată de oaspeți ?

— Ce să zic ! — răspunse ea —, calului ține-i piciorul cînd îl potcovești ! Face pe mîndra la d-alde d-astea. Zău, domnule, dacă s-ar lăsa măcar privită, ar ploua cu aur ; e mai țepoasă decît un arici, e o înghițitoare de avemarii ; toată ziulica nu face decît să lucreze și să se roage. Pentru ziua cînd are să facă și minuni, aș vrea să am o rentă de un milion. Stăpînă-mea zice că poartă un ciulinciu [330a] lipit de piele, ian-auzi, tataie !

Nespus de mulțumit de cele auzite de la galiciancă, cavalerul nu mai așteptă să-i fie scoși pintenii, ci-l chemă pe hangiu și, retrăgîndu-se cu el într-o încăpere, îi spuse :

— Eu, domnule hangiu, vin să-ți iau un odor de-al meu ce ți-a rămas în păstrare cîțiva ani buni ; ca să-l scot, îți aduc o mie de scuzi de aur, aceste verigi de lanț și pergamentul acesta — și zicînd acestea, le scoase pe cele șase de la lanțul pe care-l avea hangiul.

Acesta recunoscu pergamentul și, bucuros nevoie mare de ofranda celor o mie de scuzi, răspunse :

— Domnule, odorul ce-l dorești e-n casa asta, dar nu și lanțul[291] și pergamentul trebuincios ca să se facă dovada adevărului despre care cred că vorbești domnia ta, așa că rogu-te fierbinte să ai răbdare, că mă întorc numaidecît.

Și-ndată se duse să-l înștiințeze pe corregidor de întîmplare și de faptul că la el în han erau doi cavaleri ce veniseră după Costanza.

Corregidorul tocmai isprăvea de mîncat și, cu dorința de a vedea sfîrșitul acelei istorii, sări îndată pe cal și veni la hanul Sevilianului, aducînd cu sine pergamentul mărturiei, și de cum îi zări pe cei doi cavaleri, se și duse cu brațele deschise să-l îmbrățișeze pe unul din ei, zicînd :

— Iartă-mă, Doamne ! Ce vînt fericit te-aduce-aici, seniore don Juan de Avendaño, văr și domn al meu ?

Cavalerul îl îmbrățișă și el, spunîndu-i :

— Fără îndoială, domnule văr, că venirea mea nu poate fi decît fericită, de vreme ce te văd, și încă sănătos, așa cum îți doresc mereu. Îmbrățișează-l, vere, pe cavalerul acesta, căci e seniorul don Diego de Carriazo, mare senior și prieten al meu.

— Îl cunosc pe seniorul don Diego — răspunse corregidorul —, și-i sînt slugă preaplecată.

Și după ce se îmbrățișară și se întîmpinară cu multă dragoste și mari curtenii, cei doi intrară într-o sală unde rămaseră singuri cu hangiul, care avea asupră-i lanțul și care zise :

— Domnul corregidor a și aflat în ce scop vii domnia ta, seniore don Diego de Carriazo ; binevoiește și scoate verigile ce-i lipsesc acestui lanț, iar domnul corregidor va scoate pergamentul, care se află în păstrarea sa, și să facem încercarea pe care de atîția ani aștept s-o fac.

— Aşadar — răspunse don Diego —, nu va fi nevoie să-i dăm seama şi domnului corregidor de pricina veniril noastre, deoarece lesne se va vedea că e cea pe care domnia ta, domnule hangiu, i-o vei fi spus.

— Ceva-ceva mi-a spus, dar şi mult îmi rămîne de aflat. Pergamentul, iată-l.

Îl scoase don Diego pe celălalt şi, alăturînd cele două părţi, se făcură una, iar literelor de pe acela aflat la hangiu, şi anume, după cum s-a spus, A E T E E N L V R T, le corespundeau pe celălalt pergament acestea : C S A S M U A-D E Á A, toate împreună spunînd : ACESTA E SEMNUL ADEVĂRAT.

Apoi asemuiră verigile lanţului şi găsiră că semnele sînt adevărate.

— S-a făcut — zise corregidorul —; rămîne acum să mai ştiu, de-i cu putinţă, cine-s părinţii acestui prea-frumos odor.

— Tatăl — răspunse don Diego — sînt eu ; mama nu mai trăieşte : ajungă să se ştie că a fost de neam atît de nobil, încît eu i-aş fi putut fi slugă. Şi pentru ca, tăinuindu-i numele, să nu i se tăinuiască şi faima şi să nu i se pună în circă tot ceea ce pare că i-a fost greşeală vădită şi păcat cunoscut, cată să ştiţi că mama acestui odor zălogit, văduvă a unui mare cavaler, s-a retras să trăiască într-un sat de-al ei, şi acolo, cu mare cuviinţă şi cinste, ducea cu slujitorii şi vasalii săi o viaţă paşnică şi liniştită. A rînduit soarta ca într-o bună zi, ducîndu-mă eu la vînătoare pe la hotarul satului său, să mă hotărăsc a-i face o vizită ; era ceasul siestei cînd am sosit la palatul ei, căci aşa poate fi numită casa ei măreaţă ; mi-am lăsat calul în grija unui slujitor de-al meu ; am urcat fără să mă-ntîlnesc cu nimeni pînă în iatacul unde ea îşi petrecea siesta, dormind pe un divan negru. Era peste închipuire de frumoasă, iar liniştea, singurătatea, prilejul treziră în mine o dorinţă mai degrabă sfruntată decît cinstită şi, fără a mă mai gîndi la discursuri cuminţi, am închis uşa după mine şi, apropiindu-mă de ea, am trezit-o şi, ţinînd-o strîns în braţe, i-am spus : „Înălţimea ta, doamna mea, să nu ţipi, căci strigătele pe care le-ai scoate ar fi pristavii dezonoarei domniei tale ; nimeni nu m-a văzut intrînd în iatacul acesta, căci norocul

meu, şi mi-i socotesc nespus de darnic dacă-mi dă voie să mă bucur de înălţimea ta, a picurat somn în toţi slujitorii domniei tale, şi chiar dacă ei ar da fuga la chemarea domniei tale, n-ar putea face mai mult decît să-mi ia viaţa, lucru ce s-ar petrece chiar în braţele domniei tale, moartea mea neputînd să-ţi lase reputaţia neîntinată." În sfîrşit, m-am bucurat de ea împotriva voinţei sale şi doar cu sila : ea, obosită, sfîrşită şi năucită, sau n-a putut, sau n-a vrut să-mi spună nici o vorbă, iar eu, lăsînd-o ca prostită şi încremenită, am plecat pe acelaşi drum pe care intrasem şi m-am dus în satul altui prieten de-al meu, aflat la două leghe de-al ei. Doamna aceasta s-a mutat din aşezarea aceea în alta şi, fără s-o mai văd vreodată şi chiar fără a mai încerca s-o fac, au trecut doi ani, după care am aflat că murise ; şi să tot fie vreo douăzeci de zile, cînd, cu mari stăruinţe, scriindu-mi că era vorba de mulţumirea şi de bunul meu nume, a trimis după mine un majordom al acestei doamne. M-am dus să văd ce vrea, şi nici cu gîndul n-am gîndit ce avea să-mi spună ; l-am găsit trăgînd să moară şi, ca să nu mai lungesc vorba, mi-a spus în cîteva cuvinte că înainte de a muri, stăpîna sa i-a spus tot ce i se întîmplase cu mine, şi cum de pe urma acelei silnicii, rămăsese grea, şi cum, pentru a-şi ascunde pîntecul umflat, plecase în pelerinaj la Maica Domnului din Guadalupe, şi cum în casa aceasta dăduse naştere unei fetiţe ce trebuie să poarte numele de Costanza. Mi-a dat semnele cu care aveam s-o găsesc şi anume lanţul şi pergamentul pe care le-ai văzut, şi mi-a mai dat şi treizeci de mii de scuzi de aur, pe care stăpîna lui îi lăsase pentru a-şi mărita fata. Mi-a mai spus că nu-mi dăduse acestea îndată după moartea stăpînei sale şi nici nu-mi dezvăluise ceea ce dînsa pusese sub ocrotirea credinţei şi discreţiei lui, doar din lăcomie şi ca să poată pune el mîna pe banii aceia ; dar că acum, cînd era pe cale de a merge să dea socoteală lui Dumnezeu, ca să-şi descarce cugetul, îmi dădea banii şi mă înştiinţa unde şi cum aveam să-mi găsesc fiica. Am primit banii şi semnele şi, încunoştiinţîndu-l de toate acestea şi pe seniorul don Juan de Avendaño, am pornit-o la drum încoace.

La vorbele acestea ajunsese don Diego, cînd auziră la poarta dinspre stradă mari strigăte, zicînd :

— Spuneți-i lui Tomás Pedro, argatul cu orzul, că a fost arestat prietenul său, Asturianul ; să dea fuga la temniță, că-l așteaptă acolo !

Auzind vorbe ca *închisoare* și *arestat*, corregidorul ceru ca prinsul și alguazilul ce-l ducea să vină înăuntru. Îi spuseră alguazilului că îi poruncea corregidorul, care se afla acolo, să intre împreună cu prinsul, și n-avu încotro.

Asturianul se ivi cu toți dinții scăldați în sînge și într-un hal fără de hal, ținut strîns de alguazil ; și de îndată ce intră în sală, îi recunoscu pe tatăl său și pe acela al lui Avendaño. Își pierdu cumpătul și, ca să nu fie recunoscut, își acoperi fața cu o basma, ca și cum s-ar fi curățat de sînge.

Corregidorul întrebă ce făcuse argatul acela, de ajunsese în asemenea hal.

Răspunse alguazilul că argatul acela era un apar-căruia i se zicea Asturianul, iar strengarii îi strigau pe străzi : „Dă-ncoace coada, Asturiene, dă-ncoace coada !" și numaidecît, în puține cuvinte, istorisi de ce anume îi cereau coada cu pricina, ispravă de care toți făcură nu puțin haz. Mai spuse că, ieșind pe podul Alcántara, cum strengarii îl tot sîciiau cu cerutul cozii, el se dăduse jos de pe măgar și, fugărindu-i pe toți, îl prinsese pe unul și-l lăsase pe jumătate mort de ciomăgeală și că, vrînd să-l aresteze, el se împotrivise, și de-aceea era într-un hal fără de hal.

Corregidorul îi porunci să-și descopere fața, dar cum el se încăpățînă să și-o țină acoperită, alguazilul se duse lîngă el și-i smulse basmaua, iar tatăl său îl recunoscu în clipă și-i spuse mînios :

— Fiule don Diego, cum de-ai ajuns în starea asta ? Ce înseamnă veșmîntul acesta ? Nu ți-ai dat încă uitării coțcăriile ?

Carriazo căzu în genunchi și veni la picioarele tatălui său, care, cu lacrimi în ochi, îl strînse îndelung în brațe.

Don Juan de Avendaño, știind că don Diego făcuse drumul împreună cu don Tomás, fiul lui, îl întrebă de el, la care dînsul îi răspunse că don Tomás de Avendaño era argatul care împărțea orzul și finul în hanul acela. Cu cele spuse de Asturian, uimirea puse în cele din urmă stăpînire pe toți cei de față, iar corregidorul îi porunci hangiului să-l aducă acolo pe argatul cu orzul.

— Cred că nu-i acasă — răspunse hangiul —, dar am să-l caut — şi astfel plecă să-l caute.

Îl întrebă don Diego pe Carriazo ce fel de metamorfoze erau acelea şi ce-i mînase să se facă el, apar, şi don Tomás, argat la han.

La care Carriazo spuse că nu le putea răspunde la întrebări de faţă cu toată lumea, ci numai între patru ochi.

Tomás Pedro se ascunsese în odaia lui, ca să vadă de-acolo, fără a fi văzut, ce făceau tatăl său şi cel al lui Carriazo. Îl încremeniseră venirea corregidorului şi zarva ce cuprinsese casa întreagă.

Se găsi cineva care-i spuse hangiului că se ascunsese acolo ; urcă după el şi, mai mult de nevoie decît de voie, îl sili să coboare, şi nici aşa n-ar fi coborît dacă n-ar fi ieşit în curte însuşi corregidorul, strigîndu-l pe nume şi spunîndu-i :

— Coboară, înălţimea ta, domnule cimotie, că nu te-aşteaptă aici nici urşi, nici lei.

Tomás coborî şi, cu ochii plecaţi şi cu mare supuşenie, căzu în genunchi în faţa tatălui său, care-l îmbrăţişă cu foarte mare mulţumire, aidoma celei pe care-o simţise tatăl fiului risipitor, cînd şi-l recăpătase, după ce-l crezuse pierdut.

Între timp venise o caleaşcă a corregidorului, pentru ca toţi să aibă cu ce se întoarce, deoarece marea sărbătoare nu îngăduia întoarcerea călare.

Porunci să fie chemată Costanza şi, luînd-o de mînă, i-o înfăţişă tatălui ei, zicînd :

— Primeşte, senior don Diego, acest odor şi preţuieşte-l ca pe cel mai bogat pe care ţi l-ai fi putut dori vreodată. Şi dumneata, frumoasă fecioară, sărută-i mîna tatălui dumitale şi mulţumeşte-i lui Dumnezeu că printr-o atît de cinstită întîmplare ţi-a îndreptat, înălţat şi îmbunătăţit umilinţa stării domniei tale.

Costanza, care nu ştia şi nici prin gînd nu-i trecea ce se întîmplase, tulburată şi tremurînd toată, nu putu face altceva decît să cadă în genunchi în faţa tatălui său şi, apucîndu-i mîinile, începu să i le sărute duios, scăldîndu-i-le cu nesfîrşitele lacrimi vărsate din ochii-i preafrumoşi.

În vreme ce se petreceau acestea, corregidorul apucase să-l convingă pe vărul său don Juan să-l însoţească cu toţii

la el acasă, şi cu toate că don Juan se împotrivea, atît de mari fură stăruinţele corregidorului, că fu nevoit să primească, drept care intrară cu toţii în caleaşcă ; dar cînd corregidorul îi spuse şi Costanzei să intre în caleaşcă, ei i se înnegură sufletul, şi ea cu hangiţa se prinseră în braţe şi începură a plînge atît de jalnic, încît li se rupea inima tuturor celor ce le ascultau.

Hangiţa zicea :

— Cum vine asta, fată a inimii mele, te duci şi mă laşi ? Te lasă inima s-o părăseşti pe mama asta, care te-a crescut cu atîta dragoste ?

Costanza plîngea şi-i răspundea cu vorbe nu mai puţin duioase. Dar corregidorul, mişcat, porunci ca şi hangiţa să urce în caleaşcă şi să nu se depărteze de fiica ei, căci aşa o socotea, pînă la plecarea din Toledo. Aşadar, hangiţa şi toţi ceilalţi intrară în caleaşcă şi merseră la casa corregidorului, unde fură bine primiţi de soţia lui, care era o doamnă de neam mare. Se ospătară după pofta inimii şi împărăteşte, iar după masă Carriazo îi povesti tatălui său cum, de dragul Costanzei, don Tomás se băgase argat la han, fiind atît de îndrăgostit de dînsa, încît şi dacă nu s-ar fi descoperit că e atît de nobilă ca una ce e fiica lui, el ar fi luat-o de soţie şi ca rîndăşiţă.

Nevasta corregidorului o îmbrăcă apoi pe Costanza în nişte veşminte ale unei fiice de-a ei, de aceeaşi vîrstă şi statură ca şi Costanza, iar dacă în cele de ţărancă părea frumoasă, în cele de curte părea coborîtă din cer : atît de bine îi veneau, încît dădea de înţeles că încă de la naştere fusese doamnă şi purtase cele mai bune veşminte la modă.

Dar între atîţia inşi veseli nu se putea să lipsească şi unul trist, şi acesta fu don Pedro, fiul corregidorului, care-şi închipui numaidecît că frumoasa Costanza nu avea să fie a lui, şi într-adevăr, aşa a şi fost, deoarece corregidorul, don Diego de Carriazo şi don Juan de Avendaño se învoiră ca don Tomás să se însoare cu Costanza, tatăl ei dîndu-i cei treizeci de mii de scuzi lăsaţi de maică-sa, iar aparul don Diego de Carriazo să se însoare cu fata corregidorului, şi don Pedro, fiul corregidorului, cu o fiică a lui don Juan de Avendaño, tatăl ei oferindu-se să aducă dispensa de rudenie.

În felul acesta rămaseră mulțumiți cu toții, veseli și împăcați, iar vestea căsătoriilor și-a norocului rîndășiței ilustre se lăți în tot orașul, o mare de lume dînd fuga să o vadă pe Costanza în nou-i veșmînt, în care se arăta atît de doamnă precum s-a spus. Îl văzură pe argatul cu orzul, Tomás Pedro, preschimbat în don Tomás de Avendaño și îmbrăcat ca un nobil ; băgară de seamă că Lope Asturianul era curat gentilom de cînd își schimbase hainele și-și părăsise măgarul și coșurile cu urcioare ; cu toate acestea, tot se mai găsea cîte unul care, în toiul alaiului, cînd mergea pe stradă, îi cerea coada.

Rămaseră o lună întreagă la Toledo, după care don Diego de Carriazo și soția lui, tatăl lui și Costanza, cu soțul ei, don Tomás, precum și fiul corregidorului, care vru să-și vadă ruda și logodnica, se întoarseră la Burgos. Sevilianul se văzu îmbogățit cu cei o mie de scuzi și cu multe giuvaeruri pe care i le dărui Costanza stăpînei sale, căci așa continua să-i spună celei care o crescuse. Istoria ilustrei rîndășițe fu un bun prilej pentru ca poeții Tagului aurit să-și încerce penele întru proslăvirea și lauda frumuseții fără pereche a Costanzei, care și azi trăiește în tovărășia bunului său argat de han, iar Carriazo la fel, cu trei fii, care, fără a-și imita părintele și fără a-și aminti că pe lume se află talianele, studiază astăzi cu toții la Salamanca, iar tatăl lor, cum zărește măgarul vreunui apar, și-l și închipuie, amintindu-și-l, pe acela pe care-l avusese la Toledo, și se teme ca nu cumva, cînd i-o fi lumea mai dragă, să reapară în vreo satiră acel : „Dă-ncoace coada, Asturiene, Asturiene, dă încoace coada !"

CELE DOUĂ FETE

La cinci leghe de orașul Sevilla se află un sat pe nume Castilblanco, și, într-unul din multele hanuri ce sînt în el, la ceasul cînd înnopta, intră un drumeț pe un frumos căluțel străin ; n-avea nici un slujitor și, nemaiașteptînd să i se țină căpăstrul, sări din șa cu mare siguranță. Hangiul, care era om harnic și grijuliu, dădu fuga, dar nu fu destul de iute, încît drumețul să nu apuce a se și așeza pe o bancă de piatră ce se găsea în portal, descheindu-și în mare grabă nasturii de la piept, după care își dădu drumul să cadă cu brațele în lături, cu semne vădite că stătea să leșine.

Hangița, miloasă din fire, se apropie de el și, stropindu-i fața cu apă, îl făcu să-și vină în fire, iar el, lăsînd să se vadă cît îi părea de rău că fusese văzut astfel, se închise la loc și ceru să i se dea îndată o odaie unde să se odihnească și, dacă era cu putință, să fie singur.

Hangița îi spuse că în toată casa nu era decît una, și aceea cu două paturi, și că era neapărat nevoie ca, dacă mai venea vreun oaspete, să-l așeze în celălalt.

La care drumețul răspunse că avea să plătească amîndouă paturile, vine, nu vine alt oaspete, și, scoțînd un scud de aur, i-l dădu hangiței, cu condiția să nu dea nimănui patul cel gol.

Hangița nu fu nemulțumită de plată, ba chiar se legă să-i facă pe plac, de-ar fi fost să vină însuși Decanul Sevillei în noaptea aceea la ea în han. Îl întrebă dacă vrea să cineze, și el răspunse că nu, nu voia decît un singur lucru, să aibă cineva mare grijă de căluțelul său. Ceru cheia odăii și, luînd cu sine niște pungi mari de piele,

intră și încuie ușa cu cheia, ba chiar — după cum li se păru mai apoi — o propti cu două scaune.

Nici nu se încuiase bine, că se și adunară la sfat hangiul și hangița, argatul care împărțea orzul și încă doi vecini, picați din întîmplare acolo, și toți tăifăsuiră despre marea frumusețe și chipeșia noului oaspete, trăgînd încheierea că nu mai văzuseră niciodată asemenea mîndrețe. Îi cumpăniră vîrsta și se hotărîră să-i dea între șaisprezece și șaptesprezece ani. Se tot frămîntară, că-i așa, că-i pe dincolo — cum se zice —, care să fi fost pricina leșinului ce-l apucase, dar cum n-o dibuiră, rămaseră să se minuneze de mîndrețea lui.

Vecinii plecară la casele lor, hangiul să-i dea nutreț căluțelului, iar hangița să gătească ceva pentru cină, ca să aibă dacă mai veneau și alți oaspeți ; și nu trecu mult, că întră altul doar cu puțin mai în vîrstă decît cel dintîi și nu mai puțin chipeș, iar hangița, de îndată ce-l văzu, și zise :

— Doamne Sfinte, ce-i asta ? Astă seară vin oare îngeri să poposească în casa mea ?

— De ce spui asta, doamnă hangiță ? — zise cavalerul.

— Ia, nimica, domnule — răspunse gazda —, zic doar că domnia ta să nu mai descaleci, pentru că n-am să-ți dau pat, căci pe cele două cîte aveam le-a luat un cavaler care stă în odaia aceea și mi le-a plătit pe-amîndouă, deși n-avea nevoie decît de unul singur, pentru ca nimeni să nu-i mai intre-n odaie, și se vede treaba că-i place singurătatea ; și zău, pe sufletul meu, eu una nu știu de ce oare, că n-are nici față, nici purtare de ascuns, ci ca să-l vadă toată lumea și să-l binecuvînteze.

— Chiar atît de frumos e, doamnă hangiță ? — i-o întoarse cavalerul.

— Cum dacă e frumos ? — zise ea —, foc de frumos, nu alta !

— Ia ține, băiete — zise atunci cavalerul — chiar de-o fi să dorm pe jos, trebuie să-l văd pe un bărbat atît de lăudat —, și, întinzîndu-i scara unui catîrgiu care-l însoțea, descălecă și ceru să i se aducă îndată cina, și așa se făcu, iar apoi, în vreme ce mînca, întră un alguazil din sat — cum se întîmplă de obicei în așezările mici — și se așeză la taclale cu cavalerul, în timp ce acesta-și lua cina,

şi nu scăpă prilejul ca, între două vorbe, să dea pe gît trei pahărele de vin şi să roadă un piept şi un copan de potîrniche pe care i le oferi cavalerul, iar alguazilul îşi plăti totul întrebîndu-l noutăţi de pe la curte, şi de la războaiele din Flandra, şi despre descreşterea Turcului, neuitînd de întîmplările Transilvanului [392], aibă-l Dumnezeu în paza lui.

Cavalerul mînca şi tăcea, pentru că nu venea dintr-un loc de unde să-i poată răspunde mulţumitor la întrebări. Între timp, isprăvise şi hangiul să vadă de căluşel şi se aşeză ca să facă mîna a treia la taifas şi ca să încerce şi el însuşi din vinul lui nu mai puţine sorbituri decît alguazilul şi, la fiecare sorbitură dată de duşcă, îşi răsucea capul şi şi-l prăvălea pe umărul stîng, şi lăuda vinul, ridicîndu-l în slava cerului, deşi mult nu-ndrăznea să-l lase acolo de frică să nu tragă niscai apă.

Dintr-una într-alta, se întoarseră la elogiile aduse oaspetelui zăvorît, şi lungiră vorba despre leşinul lui şi despre încuiatul cu cheia, şi că nu voise a mînca nimic la cină. Lăudară măreţia pungilor şi bunătatea căluşelului şi-a hainelor de drum arătoase pe care le purta. Totul ar fi cerut să nu fi plecat la drum fără un slujitor care să-l ajute. Toate proslăvirile acestea îi aprinseră şi mai mult dorinţa de a-l vedea, şi-l rugă pe hangiu să facă ce-o şti ca să intre şi el să doarmă în celălalt pat, căci i-ar da un scud de aur. Şi cu toate că lăcomia de bani îl îndupleca pînă la urmă pe hangiu să-l primească, văzu că e cu neputinţă, din pricină că acela se încuiase pe dinăuntru şi el nu îndrăznea să-l trezească pe cel ce dormea, după ce că-i şi plătise amîndouă paturile.

Toată treaba însă o înlesni alguazilul, zicînd :

— Uite ce s-ar putea face : eu am să bat la uşă, zicînd că sînt justiţia şi că, din ordinul domnului alcalde, îl aduc pe cavalerul acesta ca să fie găzduit aici în han şi că, negăsindu-se alt pat, e poruncă să i-l dea pe ăla, la care hangiul cată să răspundă că i se face o nedreptate, fiindcă patul a şi fost închiriat şi nu-i drept să-i fie luat celui ce l-a plătit. Cu asta, hangiul are să iasă basma curată, şi domnia ta ai să-ţi faci cheful.

Tuturora li se păru bun planul alguazilului şi drept mulţumită curiosul îi dădu patru reali. Îl puseră numai-

decît în faptă şi, pe scurt, arătîndu-se foarte supărat, întîiul oaspete deschise justiţiei, iar al doilea, cerîndu-i iertare pentru ofensa pe care, pare-se, i-o adusese, merse de se culcă în patul neocupat ; celălalt însă nu scoase nici un cuvînt de răspuns şi, cu atît mai puţin, nu îngădui să fie văzut la chip, pentru că nici nu deschise bine, că se şi dusese în patul lui şi, întorcîndu-se cu faţa la perete, ca să nu trebuiască a răspunde, se prefăcu că doarme. Celălalt se culcă, nădăjduind să-şi astîmpere curiozitatea dimineaţa, cînd aveau să se scoale.

Erau nopţile cele lîncede şi lungi de decembrie, iar frigul şi osteneala drumului te sileau să le petreci pe cît se putea în odihnă ; dar cum întîiul oaspete nu avea parte de ea, niţel după miezul nopţii prinse a suspina cu atîta amărăciune, încît părea că, la fiecare suspin, sufletul stătea să-şi ia rămas bun de la dînsul, şi aşa s-a făcut că, deşi al doilea dormea, fu nevoit să se deştepte în zvonul jeluitor al celui ce se plîngea. Şi, uluit de hohotele de plîns ce însoţeau suspinurile, porni să asculte cu luare-aminte spusele murmurate, pare-se, de celălalt în sinea lui. Încăperea era întunecată şi paturile bine depărtate unul de altul, ceea ce nu-l împiedică să audă, printre altele, vorbele acestea, pe care, cu glasul slăbit şi şovăielnic, le rostea îndureratul oaspete dintîi :

— Vai, nenorocita de mine ! Încotro mă poartă puterea de nebiruit a ursitei mele ? Pe ce drum sînt sau ce ieşire sper să aflu din încîlcitul labirint unde mă găsesc ? Vai, ani puţini şi neînvăţaţi, neînstare de chibzuinţă şi sfat bun ! Ce sfîrşit va avea oare această neştiută pribegie a mea ? Vai, onoare dispreţuită ! Vai, dragoste ce n-ai parte de recunoştinţă ! Vai, respect al unor părinţi şi rude cu nume bun călcat acum în picioare ! Şi vai mie, o dată şi de mii de ori, că m-am lăsat cu atîta uşurătate dusă de dorinţele mele ! O, vorbe prefăcute, ce m-aţi silit atît de aievea să vă răspund cu fapte ! Dar de cine mă plîng oare, sărmana de mine ? Nu cu însămi am vrut să mă amăgesc ? Nu eu însămi am înşfăcat cu mîinile mele cuţitul cu care mi-am retezat şi pus la pămînt reputaţia odată cu încrederea pe care bătrînii mei părinţi o aveau în virtutea mea ? O, perfidule Marco Antonio ! Cum e oare cu putinţă ca-n vorbele dulci pe care mi le spuneai să se amestece fierea necuvi-

înțel și disprețului tău ? Unde ești, ingratule ? Unde-ai fugit, nerecunoscătorule ? Răspunde-mi, că doar îți vorbesc ; așteaptă-mă, că vin după tine ; susține-mă, că mă părăsesc puterile ; plătește-mi, că-mi ești dator ; ajută-mă, că-n atîtea chipuri te-am îndatorat față de mine.

Tăcu după ce spuse acestea, dînd dovadă prin vaiete și suspinuri că ochii nu-i conteneau a vărsa lacrimi duioase. Al doilea oaspete ascultă totul într-o tăcere netulburată, deducînd, din vorbele pe care le auzise, că, fără nici o umbră de îndoială, cea care se plîngea era femeie, împrejurare ce-i înteți și mai mult dorința de-a o cunoaște, și de multe ori se hotărî să se ducă la patul celei pe care o credea femeie, și ar fi făcut-o, dacă n-ar fi auzit-o chiar atunci că se scoală și, după ce deschise ușa de la odaie, îi strigă hangiului să-i pună șaua pe-căluțel, că vrea să plece.

La care, după ce se lăsă chemat o bună bucată de timp, hangiul îi spuse drept răspuns să se potolească, fiindcă nu trecuse nici de miezul nopții, și bezna era atît de mare, că ar fi fost o nesăbuință s-o pornească la drum.

Cu asta se liniști, și, închizînd ușa la loc, se azvîrli deodată în pat, scoțînd un suspin vijelios.

Celui ce asculta i se păru că ar fi fost nimerit să-i vorbească și să-i ofere sprijin din partea-i, atîta cît se putea, ca s-o îndatoreze astfel a se da în vileag și a-i povesti istoria sa jalnică, așa că-i spuse :

— Desigur, domnule gentilom, dacă suspinurile pe care le-ai scos și vorbele pe care le-ai rostit nu m-ar fi-ndemnat să mă-nduioșez de suferința de care te plîngi, aș zice că sînt lipsit de simțire firească sau că inima îmi e de piatră și pieptul de bronz tare ; iar dacă mila ce ți-o port ca și gîndul ce mi-a încolțit de a-mi da și viața spre a-ți găsi leacul — presupunînd că suferința domniei tale are unul — merită o anumită curtenie ca răsplată, rogu-te să mi-o arăți, dezvăluindu-mi, fără să-mi ascunzi nimic, pricina durerii domniei tale.

— Dacă ea nu m-ar fi făcut să-mi ies din minți — răspunse cel ce se tînguia —, ar fi trebuit neapărat să-mi amintesc că nu sînt singur în odaie și atunci mi-aș fi struns mai bine limba și mi-aș fi oprit suspinurile, dar ca pe-

deapsă că mi-a lipsit ținerea de minte într-o împrejurare cînd era atît de însemnat s-o am întreagă, vreau să fac ceea ce-mi ceri, pentru că, reîmprospătîndu-mi istoria amară a nefericirilor mele, s-ar putea ca noua mîhnire să mă dea gata. Dar dacă vrei să fac ceea ce-mi ceri, cată să-mi făgăduiești, pe credința arătată prin poftirea pe care mi-ai făcut-o, ca și pe ceea ce ești domnia ta — căci, după cum arăți în vorbele domniei tale, făgăduiești mult —, ca orice ai auzi de la mine în cele ce-ți voi spune, să nu te clintești sub nici un cuvînt din patul dumitale, nici să nu vii într-al meu și nici să nu mă întrebi mai multe decît aș vrea eu să-ți spun, căci de vei face altminteri, chiar în clipa cînd te voi auzi mișcîndu-te, îmi voi străpunge pieptul cu o sabie pe care-o țin la căpătîi.

Celălalt — care ar fi promis și-o mie de lucruri cu neputință de săvîrșit numai ca să afle ceea ce dorea atît de mult — îi răspunse că nu se va abate nici cu o iotă de la cele cerute, întărindu-i-o cu mii de jurăminte.

— Cu această chezășie, așadar — zise cel dintîi —, am să fac ceea ce pînă acuma n-am mai făcut, și anume să dau cuiva seama despre viața mea, așa că ascultă :

Cată să știi, domnule, că eu, care-am intrat în hanul acesta — după cum ți s-a spus, fără îndoială — în haine bărbătești, sînt o nefericită fată, sau cel puțin așa am fost pînă acum opt zile, cînd am încetat să fiu din neprevedere și nebunie și pentru că am dat crezare unor vorbe răsucite și sulemenite ale unui bărbat perfid. Numele meu e Teodosia, patria mea e un tîrg însemnat de aici, din Andaluzia, al cărui nume îl trec sub tăcere, pentru că pe domnia ta nu te interesează să-l știi atîta cît mă interesează pe mine să-l tăinuiesc, părinții mei sînt nobili și bogați peste mijlocie, și ei au avut un fiu și o fiică : el spre tihna și onoarea lor, iar ea, dimpotrivă ; pe el l-au trimis să studieze la Salamanca ; pe mine mă țineau acasă, unde mă creșteau în reculegerea și fereala cerute de virtutea și nobletea lor, iar eu, fără nici o părere de rău, le-am fost totdeauna supusă, potrivindu-mi voința după a lor, fără nici o abatere, pînă cînd puținul meu noroc sau multa-mi nesăbuință mi-a scos în fața ochilor pe feciorul unui vecin de-al nostru, mai bogat decît părinții mei și la fel de nobil ca și dînșii.

Cînd l-am privit întîia oară, n-am simțit nimic altceva decît un simțămînt plăcut că-l văzusem, și nu era de mirare, pentru că mîndrețea, eleganța, chipul și manierele lui erau dintre cele lăudate și prețuite de lume, împreună cu rara-i înțelepciune și curtenie. La ce-mi slujește să-mi laud însă vrăjmașul sau să lungesc cu vorbe întîmplarea mea atît de nefericită sau, mai bine zis, începutul nebuniei mele ? Zic, în sfîrșit, că el m-a văzut o dată și de multe ori de la o fereastră peste drum de una de a mea ; de acolo — după cum mi s-a părut mie — mi-a trimis sufletu-i prin ochi, iar ai mei, cu alt soi de mulțumire decît cea dintîi, s-au dedulcit să-l privească și chiar m-au silit să cred că erau adevăruri curate tot ce citeam în gesturile și pe chipul său. Văzul a mijlocit și înlesnit graiul, graiul spovedirea dorinței lui, dorința lui aprinderea dorinței mele și încrederea într-a lui.

S-au adăugat la toate astea făgăduielile, jurămintele, lacrimile, suspinurile și tot ceea ce, după mine, poate face un îndrăgostit statornic ca să-și facă înțelese neștirbirea simțămîntului și statornicia inimii, iar pentru mine, nefericita de mine, care nu mă mai văzusem niciodată în asemenea împrejurări și întîmplări, fiecare cuvînt era o salvă de artilerie ce dărîma încă o parte din fortăreața onoarei mele ; fiecare lacrimă era un foc în care mi se mistuia curăția ; fiecare suspin un vînt năprasnic ce înteța pojarul, în așa fel, încît făcu pînă la urmă scrum virtutea ce pînă atunci nici nu fusese atinsă ; și, în cele din urmă, cu făgăduiala că-mi va fi soț, în pofida părinților lui, care-l păstrau pentru alta, mi-am dat la pămînt însingurarea mea, și, fără să știu cum, m-am încredințat puterii lui, fără știrea părinților mei, fără alt martor al smintelii mele decît un paj al lui Marco Antonio — căci așa-l cheamă pe zădăritorul tihnei mele —, și cum mi-a pus stăpînire pe ceea ce a rîvnit, după două zile s-a și făcut nevăzut din tîrg, fără ca părinții lui sau altcineva să poată să spună sau să-și închipuie unde plecase.

Cum am rămas eu, s-o spună cine are putere s-o spună, că eu nu știu și n-am știut altcum decît s-o simt. Mi-am pedepsit părul, ca și cum el ar fi purtat vina greșelii mele ; mi-am mărtirizat chipul, întrucît mi se părea că el îmi

prilejuise pe de-a-ntregul nenorocirea ; mi-am blestemat soarta ; mi-am învinovăţit hotărîrea pripită ; am vărsat multe şi nesfîrşite lacrimi ; m-am văzut aproape înecată în ele şi în suspinurile ce-mi ieşeau din pieptul sfîşiat de durere. În tăcere m-am jeluit cerului ; am colindat cu închipuirea ca să văd de nu descopăr cumva un drum sau o cale de scăpare, iar cea pe care am găsit-o a fost să mă-mbrac în haine bărbăteşti, şi să fug din casa părinţilor mei, şi s-o pornesc în căutarea acestui al doilea Enea amăgitor, acestui crud şi perfid Bireno [202], acestui prădător al gîndurilor bune şi-al speranţelor mele legiuite şi bine întemeiate ; aşa că, fără să mă mai întind la vorbă, prilejul făcîndu-mi plocon nişte haine de călătorie de-ale fratelui meu şi un căluşel de-al tatei, l-am înşeuat eu însămi şi, într-o noapte întunecoasă de tot, am plecat de-acasă cu gîndul să mă duc la Salamanca, unde, după cum ziceau unii mai apoi, se credea că s-ar fi putut duce Marco Antonio, pentru că şi el e student şi coleg cu fratele meu, despre care ţi-am vorbit. N-am uitat nici să scot o sumă de bani în aur, pentru tot ce mi s-ar putea întîmpla în călătoria aceea negîndită. Şi ceea ce mă chinuieşte cel mai rău e gîndul că părinţii mei au să pornească pe urmele mele şi-au să mă găsească după semnele hainelor şi căluşelului cu care am plecat ; şi dacă nu m-aş teme de asta, mă tem de fratele meu, care e la Salamanca, şi dinspre partea căruia, dacă mă va recunoaşte, e lesne de înţeles în ce primejdie îmi voi vedea pusă viaţa, fiindcă chiar de-şi va pleca urechea la dezvinovăţirile mele, cel mai mic punct al onoarei lui le întrece pe toate cîte i le-aş putea da eu.

Cu toate astea, hotărîrea mea de căpetenie este să-l caut, fie şi cu preţul vieţii, pe neomenosul meu de soţ, căci nu poate tăgădui că-mi este dacă nu vrea să-l dea de ruşine sculele pe care le-a lăsat în mîinile mele, şi anume un inel cu diamante şi cu o inscripţie ce glăsuieşte : „Marco Antonio e soţul Teodosiei". Dacă-l găsesc, am să aflu eu de la el ce l-a făcut să mă părăsească atît de iute şi, pe scurt, îl voi sili să-şi ţină cuvîntul şi credinţa făgăduită, ori de nu, am să-i iau viaţa, dovedindu-mă la fel de iute la răzbunare, pe cît de uşuratică am fost cînd l-am lăsat să mă pîngărească, fiindcă nobleţea sîngelui pe care mi l-au dat părinţii mei trezeşte în mine un curaj ce-mi făgăduieşte

fie leacul, fie răzbunarea ofensei mele. Asta e, domnule cavaler, istoria cea adevărată și nefericită pe care doreai s-o afli, și ca îmi aduce destulă dezvinovățire pentru oftaturile și vorbele ce te-au trezit din somn. Ce te rog și te implor e că, dacă leac nu-mi poți da, să-mi dai măcar un sfat ca să mă pot feri de primejdiile ce-mi stau în cale, și să-mi domolesc frica de a fi găsită, și să-mi înlesnesc aflarea mijlocului prin care să-mi ating țelul pe care-l doresc și de care am atîta nevoie.

Cel ce ascultase istoria îndrăgostitei Teodosia rămase fără a scoate o vorbă un lung răstimp, ba chiar atît de lung, încît pe dînsa o bătu gîndul că adormise și n-auzise nimic din ce-i spusese dînsa, și, ca să se încredințeze de bănuiala ei, îi spuse :

— Dormi, domnule ? Și nici n-ar fi rău să dormi, pentru că pățimașul ce-și povestește nefericirile cuiva care nu le simte este firesc să nască-n cel ce i le-ascultă mai degrabă somn decît milă.

— Nu dorm, — răspunse cavalerul —, ba chiar sînt atît de treaz și mă mîhnește atît de tare nenorocirea domniei tale, încît nu știu de n-aș putea spune că mă apasă și mă doare la fel ca și pe domnia ta, și din pricina asta sfatul ce mi-l ceri nu se va mărgini la un sfat, ci va fi ajutor dat din toate puterile mele, căci deși în felul cum mi-ai povestit pățania domniei tale s-a vădit rara înțelegere cu care ești înzestrată, și că, așa stînd lucrurile, trebuie să te fi amăgit mai degrabă voința domniei tale îngenuncheată decît stăruințele lui Marco Antonio, vreau totuși să cred că scuza greșelii îți sînt anii domniei tale cei puțini, în care nu era cu putință să încapă experiența multelor amăgiri ale bărbaților. Liniștește-te, doamnă, și dormi — dacă poți — puținul cît va mai fi rămas din noapte, și, cînd se va lumina de-ziuă, vom ține sfat amîndoi și vom vedea pe ce cale ți se va putea găsi leacul.

Teodosia îi mulțumi cum se pricepu mai bine și se strădui să se odihnească un pic, ca să-l lase și pe cavaler să doarmă ; acestuia însă nu-i fu cu putință să se liniștească nici o clipă, ci prinse a se zvîrcoli în pat și-a ofta atît de puternic, încît Teodosia nu putu să nu-l întrebe ce-l frămînta, întrucît, dacă era vreo pățimă la care să-i

poată găsi ea leacul, ar fi făcut-o cu aceeași bunăvoință cu care și el îi sărise-n ajutor.

La acestea, cavalerul răspunse :

— Deși dumneata, doamnă, ești pricina neliniștii ce ți-ai dat seama că m-a cuprins, nu domnia ta îi poți găsi leacul, că de-ai putea-o, nu m-ar mai încerca nici o suferință.

Teodosia nu izbuti să priceapă unde voiau să bată vorbele acelea atît de nelămurite ; bănui însă că-l chinuia vreo patimă amoroasă, ba chiar se gîndi că ea însăși i-ar fi pricina, și pe drept cuvînt putea bănui și se putea gîndi la așa ceva, deoarece înlesnirea odăii, singurătatea și întunericul ca și știința că e femeie n-ar fi fost de mirare să fi deșteptat într-însul vreun gînd rău, așa că, apucînd-o frica, se îmbrăcă în mare zor și-n deplină tăcere și se încinse cu sabia și pumnalul, și astfel, șezînd în pat în capul oaselor, rămase în așteptarea zilei, care peste puțin timp dădu semn că venise cu lumina ce se strecura prin multele deschideri și crăpături pe care le au odăile hanurilor și rateșurilor. Și aidoma Teodosiei făcuse și cavalerul, care, de cum zări încăperea înstelată de lumina zilei, se și sculă din pat, zicînd :

— Scoală-te, doamnă Teodosia, căci vreau să te însoțesc în călătoria aceasta și să nu mă dezlipesc de domnia ta pînă cînd nu ți-l vei aduce alături ca soț legiuit pe Marco Antonio sau pînă cînd ori el, ori eu ne vom pierde viața, și într-aceasta vedea-vei îndatorarea și voința de a-ți sluji la care m-a adus nenorocirea domniei tale.

Și zicînd acestea, deschise ferestrele și ușile încăperii.

Teodosia era dornică să vadă lumina pentru ca, odată cu ea, să vadă ce boi și ce înfățișare avea acela cu care stătuse de vorbă toată noaptea, dar cînd îl privi și-l cunoscu, ar fi vrut să nu se mai fi făcut niciodată ziuă, ci să i se fi închis ochii, acolo, într-o noapte veșnică, pentru că nici nu întorsese bine cavalerul ochii ca s-o privească — întrucît și el era dornic s-o vadă —, și ea își dădu seama că era fratele ei, de care se temea atît de tare, și la vederea lui aproape și-o pierdu pe-a sa, și rămase încremenită și mută, și cu obrajii goliți de sînge. Scoțînd însă din spaimă curaj și din primejdie cumințenie, duse mîna la

pumnal, îl apucă de vîrf și merse de căzu în genunchi în fața fratelui său, zicînd, cu glas tulburat și temător :

— Ia, domnule și iubite frate al meu, și pedepsește cu fierul acesta fiara greșelii pe care-am făptuit-o, împăcîndu-ți mînia, căci, la o vină atît de mare ca a mea, nu-i bine să m-ajute nici o îndurare ; îmi mărturisesc păcatul și nu vreau ca pocăința să-mi slujească drept dezvinovățire ; te implor numai ca pedeapsa să fie astfel, încît să-mi ia doar viața, nu și onoarea, căci deși eu însămi mi-am primejduit-o în chip atît de vădit, fugind din casa părinților mei, îmi va rămîne totuși neîntinată în ochii lumii, dacă pedeapsa ce-mi vei da va fi tainică.

Fratele ei o privea și cu toate că destrăbălarea sfruntării ei îl îndemna la răzbunare, cuvintele atît de duioase și de pătrunzătoare cu care-și mărturisea păcatul îi îmblînzîră în atare măsură inima, încît, cu chip binevoitor și cu înfățișare pașnică, o ridică de jos și-o mîngîie cum putu și se pricepu mai bine, spunîndu-i, printre altele, că, negăsind pedeapsă pe potriva nebuniei sale, o amîna pînă una-alta ; și atît din pricina asta cît și fiindcă i se părea că soarta nu-i închisese detot porțile leacului, voia mai întîi să-l caute pe toate căile cu putință, și nu să se răzbune pentru ofensa care, datorită marii ei ușurătăți, se răsfrîngea și asupra lui.

Cu aceste vorbe, Teodosia își adună iarăși mințile risipite, obrazul i se îmbujoră iarăși și-i prinseră iar viață nădejdile aproape moarte.

Don Rafael — căci așa-l chema pe fratele ei — nu vru să mai discute despre pățania ei ; îi spuse doar să-și schimbe numele din Teodosia în Teodoro și să se întoarcă la Salamanca amîndoi, ca să-l caute pe Marco Antonio, deși el nu credea că putea fi acolo, deoarece, fiindu-i coleg, i-ar fi spus tărășenia, cu toate că la fel de bine s-ar fi putut ca ofensa ce i-o adusese să-l fi amuțit și să-i fi tăiat pofta de a mai da ochi cu dînsul.

Proaspătul Teodoro se supuse voinței fratelui său. Atunci intră hangiul și-i cerură să le-aducă ceva de mîncare, pentru că voiau să plece numaidecît.

În vreme ce catîrgiul punea șeaua și le venea micul dejun, intră în han un hidalg îmbrăcat de drum, pe care don Rafael îl recunoscu numaidecît. Îl cunoștea și Teodoro,

care nu cuteză a ieși din odaie, ca să nu fie văzut. Cei doi se îmbrățișară, iar don Rafael îl întrebă pe noul venit ce mai era pe la ei prin tîrg.

La care acesta răspunse că venea din Puerto de Santa Maria, unde lăsase patru galere gata de plecare spre Neapole, și că pe una din ele îl văzuse îmbarcat pe Marco Antonio Adorno, fiul lui don Leonardo Adorno, veste ce-l bucură pe don Rafael, părîndu-i-se că aflarea în chip atît de neașteptat a unor vești despre ceea ce-l interesa atît de mult era semn că întîmplarea lor avea să se termine cu bine. Îl rugă pe prietenul său să schimbe catîrul cu care venise cu căluțelul tatălui său, pe care-l cunoștea foarte bine, nespunîndu-i că venea, ci că se ducea la Salamanca, și că nu voia să plece la drum atît de lung cu un căluțel atît de bun.

Celălalt, binecrescut și prietenos, primi să facă schimbul, însărcinîndu-se să-i dea căluțelul tatălui său. Luară micul dejun împreună, iar Teodoro de unul singur, și, cînd veni clipa despărțirii, prietenul o apucă pe drumul spre Cazalla, unde avea o moșie bogată. Don Rafael nu plecă cu dînsul, deoarece, ca să scape, îi spuse că era nevoit să se întoarcă chiar în ziua aceea la Sevilla ; așa că, de îndată ce-l văzu plecat, dobitoacele fiind pregătite, socoteala făcută și hangiul plătit, spuseră „rămîneți cu Dumnezeu" și plecară de la han, lăsîndu-i pe toți cei ce rămîneau acolo uimiți de frumusețea și înfățișarea lor mîndră, căci don Rafael, ca bărbat, nu era mai prejos în farmec, mîndrețe și gătează decît sora sa în frumusețe și nuri. Apoi, după ce plecară, îi povesti don Rafael surorii sale veștile ce-i fuseseră date despre Marco Antonio și-i spuse că el era de părere s-o pornească, dînd cît mai mare zor cu putință, către Barcelona, unde de obicei poposesc cîteva zile galerele ce trec în Italia sau vin în Spania, și că, de nu vor fi sosit încă, le puteau aștepta, urmînd ca acolo să-l găsească fără doar și poate pe Marco Antonio.

Sora lui îi spuse să facă așa cum i se va fi părînd mai bine, pentru că ea nu mai avea altă voință decît pe-a lui.

Don Rafael îi spuse catîrgiului pe care-l luase cu dînsul să aibă răbdare, pentru că trebuia să meargă la Barcelona, încredințîndu-l că-l va plăti întru deplina-i mulțumire pe tot timpul cît urma a-l însoți.

Catîrgiul, care se număra printre cei mai hîtri din tagma sa și care știa că don Rafael era darnic, răspunse că-i gata să meargă cu dînsul și să-l slujească și pînă la capătul lumii.

Don Rafael o întrebă pe sora sa cîți bani avea asupră-i. Ea-i răspunse că nu-i numărase și că nu știa decît că băgase de vreo șapte, opt ori mîna în sertarul mesei de scris a tatălui lor și-o scosese plină de scuzi de aur, după spusele ei don Rafael închipuindu-și că putea să tot aibă vreo cinci sute de scuzi, astfel încît cu ei și cu alți două sute pe care-i avea el, împreună cu un lanț de aur pe care-l purta, i se păru că nu sînt chiar lipsiți de mijloace, cu atît mai mult cu cît era încredințat că aveau să-l găsească la Barcelona pe Marco Antonio.

Cu asta, întinseră pasul, nepierzînd nici o zi de mers, și, fără nici o neplăcere sau piedică, ajunseră la două leghe de un sat, aflat la rîndu-i la nouă leghe de Barcelona, și care se numește Igualada. Apucaseră să afle pe drum că un cavaler ce trecea ca ambasador la Roma, era la Barcelona și aștepta galerele, care încă nu sosiseră, veste ce-i mulțumi tare mult. Bucuroși, merseră pînă în buza unei păduricei ce se nălța în calea lor, de unde văzură ieșind în fuga mare un om ce tot privea îndărăt, parcă înfricoșat.

Don Rafael îi tăie drumul, spunîndu-i :

— De ce fugi, om bun ? Sau ce ți s-a întîmplat, de te face să pari atît de ușure, dînd semne atît de vădite de frică ?

— Nu-i oare firesc să fug mîncînd pămîntul și să fiu înfricoșat — răspunse omul — dacă am scăpat ca prin minune de-o ceată de tîlhari rămași acolo-n pădure ?

— Rău — grăi catîrgiul —, rău, să mă bată Dumnezeu. Tîlhărași la ceasurile astea ? Pe crucea mea, o să ne facă praftură !

— Nu te frămînta, frate — i-o întoarse cel din pădure —, tîlharii și-au și luat tălpășița și-au lăsat legați de copacii din pădurea asta mai bine de treizeci de călători, lăsîndu-i în cămașă ; pe unul singur l-au lăsat slobod, ca să-i dezlege pe ceilalți, după ce vor fi trecut ei un munticel pe care i l-au dat ca semn.

— Dacă așa-i vorba — zise Chelbete [20] — că așa-l chema pe catîrgiu —, putem trece fără teamă, fiindcă tîl-

harii cîteva zile nu se mai întorc la locul unde-au dat lovitura, şi vă pot încredinţa că aşa este, ca unul care am căzut de două ori în mîinile lor şi le cunosc legea şi obiceiurile ca pe buzunarul meu.

— Aşa e — zise omul, şi auzind asta, don Rafael hotărî să-şi vadă de drum, şi nu merseră mult, că dădură de cei legaţi, al căror număr trecea de patruzeci şi pe care omul lăsat slobod începuse a-i şi dezlega.

Era un spectacol ciudat să-i vezi, pe unii goi puşcă, pe alţii îmbrăcaţi cu straiele zdrenţăroase ale tîlharilor ; pe unii plîngînd că fuseseră jefuiţi, pe alţii rizînd la vederea îmbrăcăminţii caraghioase a celorlalţi ; acesta înşira de-a fir a păr ce-i luaseră ; acela spunea că cel mai rău îi părea de o cutie cu agnuşi [295], adusă de la Roma, decît de alte nenumărate lucruri cîte-i luaseră. În sfîrşit, tot ce se petrecea acolo erau plînsete şi gemete ale sărmanilor prădaţi. Cei doi fraţi priveau totul, nu fără durere, dînd mulţumită cerului că-i scăpase de o primejdie atît de mare şi apropiată. Dar cel mai mult îi înduioşă, îndeosebi pe Teodoro, vederea unui băiat de vreo şaisprezece ani, legat de un tufan, doar cu cămaşa pe el şi nişte izmene de pînză, dar atît de frumos la chip, încît pe toţi îi silea şi-i îndemna să-l privească.

Teodoro descălecă şi se duse să-l dezlege, iar el îi mulţumi cu vorbe foarte alese pentru binefacere, şi, pentru ca aceasta să fie şi mai mare, Teodoro îl rugă pe Chelbete, catîrgiul, să-i împrumute mantia, pînă cînd, în cea dintîi aşezare, aveau să-i cumpere alta acelui tînăr arătos. Chelbete i-o dădu, şi Teodoro îl acoperi cu ea pe băiat, întrebîndu-l de unde este, de unde vine şi încotro merge.

La toate acestea era de faţă şi don Rafael, iar băiatul răspunse că e din Andaluzia, şi dintr-un loc care, cînd îi auziră numele, văzură că nu era decît la două leghe depărtare de-al lor. Spuse că venea de la Sevilla şi că-şi pusese-n gînd să treacă în Italia şi să-şi încerce norocul în îndeletnicirea armelor, precum obişnuiau şi mulţi alţi spanioli, dar că i se închisese calea-n codru din pricina nefericitei întîlniri cu tîlharii, care-i luaseră o însemnată sumă de bani şi haine pe care nu le mai cumperi atît de bune cu trei sute de scuzi ; dar şi aşa, tot avea de gînd

să-şi urmeze drumul, pentru că nu era el omul căruia să-i înghețe focul dorinței la cea dintîi neizbîndă.

Vorbele frumoase ale băiatului, pe lîngă faptul că, așa cum auziseră, era din apropierea tîrgului lor, și, pe deasupra, scrisoarea de recomandare pe care i-o dădea frumusețea lui, îi îndemnară pe cei doi frați să-l ajute cum vor fi putut. Și după ce le împărțiră celor care li se părură mai nevoiași ceva bani, îndeosebi călugărilor și preoților, aceștia fiind mai bine de opt, îl puseră pe tînăr să încalece pe catîrul lui Chelbete și, fără a mai zăbovi, ajunseră în scurt timp la Igualada, unde aflară că galerele sosiseră în ajun la Barcelona, și că peste două zile urmau să plece, dacă nu cumva nesiguranța portului îi silea s-o pornească mai devreme. Aceste vești îi făcură ca în zorii zilei următoare să se scoale înainte de răsăritul soarelui, deși cei doi frați nu dormiseră toată noaptea aceea, avînd parte de mai mari temeri decît crezuseră, din pricină că, în vreme ce stăteau la masă, și împreună cu ei și tînărul pe care-l dezlegaseră, Teodoro își ațintise ochii cu cea mai mare stăruință asupra chipului său și, privindu-l oarecum iscoditor, i se păruse că are urechile găurite, și după asta, ca și după căutătura lui sfioasă, bănuise că trebuie să fie femeie, iar acum dorea să isprăvească cina, ca să-și adeverească singur bănuiala ; iar în timpul cinei, don Rafael îl întrebase al cui fiu este, pentru că el îi cunoștea pe toți nobilii din satul lui, dacă era vorba de satul pe care-l pomenise. La care tînărul răspunsese că e fiul lui don Enrique de Cardenas, cavaler bine cunoscut.

La aceasta, don Rafael spuse că-l cunoaște bine pe don Enrique de Cardenas, dar știa și era sigur că nu are nici un copil și că, dacă-i spusese astfel ca să nu-și dezvăluiască părinții, n-avea nici o însemnătate, căci n-avea să-l mai întrebe niciodată.

— E adevărat — i-o întorsese băiatul — că don Enrique nu are copii, are însă un frate al lui, pe care-l cheamă don Sancho.

— Nici el — răspunse don Rafael — nu are feciori, ci o singură fiică, și chiar se spune despre ea că e una dintre cele mai frumoase fecioare din cîte sînt în Andaluzia ; e drept, asta n-o știu decît după faimă, pentru că, oricît de des am fost în satul ei, pe ea n-am văzut-o niciodată.

— Tot ce spui, domnule, e adevărat — răspunsese băiatul —, don Sancho n-are decît o fată, dar nu chiar atît de frumoasă pe cît i-a mers vorba ; şi dacă eu am spus că sînt fiul lui don Enrique, am făcut-o, domnilor, ca să credeţi că sînt şi eu cineva, cînd de fapt nu sînt al lui, ci al unui majordom al lui don Sancho, aflat de mulţi ani în slujba sa, iar eu în casa lui m-am născut şi, datorită unei supărări ce i-am pricinuit-o tatăiui meu, căruia i-am luat o sumă însemnată de bani, am vrut să mă duc în Italia, aşa cum v-am spus, şi să urmez drumul războiului, pe care ajung, după cum am văzut, să se ilustreze chiar şi cei de neam obscur.

Toate aceste vorbe ca şi felul în care le spunea, Teodoro le cîntărea cu mare atenţie şi-şi întărea tot mai mult bănuiala.

Se isprăvi cina, se strînseră feţele de masă, şi-n vreme ce don Rafael se dezbrăca, Teodoro, după ce-i spusese ce bănuieli avea cu privire la băiat, se trase, cu îngăduinţa lui, la o parte cu băiatul, pe balconul de la o fereastră largă ce dădea în stradă, şi, stînd amîndoi rezemaţi de marginea lui, Teodoro începu să-i vorbească astfel băiatului :

— Aş vrea, domnule Francisco — căci aşa zisese că-l cheamă — să-ţi fi făcut atîta bine, încît să te silesc a mi-mi refuza un lucru pe care aş putea sau aş vrea să ţi-l cer, dar puţinul timp ce a trecut de cînd te cunosc nu mi-a dat prilejul s-o fac ; s-ar putea ca în viitor să-ţi dai seama cît merită dorinţa mea ; dacă pe cea de-acuma n-ai să vrei să mi-o împlineşti, asta nu mă va împiedica să fiu şi pe mai departe sluga domniei tale, aşa cum sînt şi acum, înainte de-a ţi-o fi dezvăluit. Află că deşi am la fel de puţini ani ca şi ai domniei tale, am mai multă experienţă a treburilor lumii decît ar făgădui-o ei, deoarece tocmai cu ajutorul ei am ajuns să bănuiesc că domnia ta nu eşti bărbat, aşa cum te arată hainele, ci femeie, şi încă de neam, aşa cum o dă-n vileag frumuseţea domniei tale, şi poate şi la fel de nefericită cum dă de-nţeles schimbarea hainelor, fiindcă niciodată asemenea schimbări nu sînt pentru binele cui le face. Dacă bănuiala mea e întemeiată, spune-mi-o, pentru că-ţi jur pe cuvîntul meu de cavaler, să te ajut şi să-ţi slujesc în tot ce-mi va fi cu putinţă. Că eşti femeie,

nu mi-o poți tăgădui, deoarece pe sfîrcurile urechilor domniei tale adevărul acesta se vede limpede ca lumina zilei, și te-ai dovedit neprevăzătoare că n-ai astupat și ascuns găurile acelea cu nițică ceară trandafirie, căci s-ar fi putut întîmpla ca altcineva, la fel de curios ca și mine, dar nu la fel de cinstit, să fi scos la lumină ceea ce domnia ta ai știut atît de rău să tăinuiești. Zic să nu șovăi a-mi spune cine ești și să nu te-ndoiești de ajutorul meu, cît despre secret, te asigur că-l voi păstra așa cum ți-e voia.

Băiatul asculta cu multă luare-aminte ceea ce-i spunea Teodoro și, văzînd că tăcuse, înainte de a-i răspunde ceva, îi apucă mîinile, le apropie de gură, i le sărută cu sila și chiar i le scăldă într-o mare cîtime de lacrimi, pe care le vărsa din ochii lui frumoși, iar mihnirea-i neobișnuită îi cășună și lui Teodoro una aidoma, neputînd a nu-i ține tovărășie la plîns — pornire firească și înnăscută a femeilor de neam, să se înduioșeze de mihnirile și muncile aproapelui —, după ce însă anevoie își retrase mîinile de la gura băiatului, rămase atentă să vadă ce răspunde ; iar el, scoțînd un geamăt adînc, însoțit de multe suspinuri, zise :

— Nu vreau și nici nu pot tăgădui, domnule, că bănuiala domniei tale n-ar fi fost adevărată ; da, sînt femeie, și încă cea mai nefericită dintre cele aduse pe lume de femei ; și întrucît binele ce mi l-ai făcut și făgăduielile ce mi le faci mă îndatorează a-ți da ascultare în tot ce-mi vei fi poruncind, ascultă, am să-ți spun cine sînt, dacă nu cumva te plictisește să auzi nenorocirile altuia.

— Fie să trăiesc mereu cu ele — îi întoarse vorba Teodoro —, dacă plăcerea de-a le afla nu va putea fi întrecută de durerea de a ști că sînt ale domniei tale, căci ți le și simt de parcă ar fi ale mele.

Și îmbrățișîndu-l din nou și făcîndu-i noi și adevărate făgăduieli de ajutor, băiatul, mai liniștit oarecum, prinse a rosti vorbele acestea :

— În ce privește patria mea, am spus adevărul ; în privința părinților, nu l-am spus, pentru că don Enrique nu-mi e părinte, ci unchi, tată fiindu-mi fratele lui, don Sancho, căci eu sînt fiica nefericită pe care fratele domniei tale spunea că o are don Sancho, atît de proslăvită ca frumusețe, amăgire și dezamăgire ce se pot vedea în lipsa mea de frumusețe. Numele meu e Leocadia ; prilejul cu care

mi-am schimbat hainele îl vei auzi acuma : la două leghe de satul meu e altul, unul dintre cele mai bogate şi mai nobile din Andaluzia, în care trăieşte un cavaler de neam mare, ce-şi trage obîrşia din nobila şi vechea familie a Adornilor din Genova. Acesta are un băiat, care, dacă faima nu cumva se prea întrece cu laudele, ca în cazul meu, e dintre cei mai chipeşi bărbaţi ce pot fi închipuiţi. El, prin urmare, atît datorită vecinătăţii aşezărilor cît şi din mare slăbiciune pentru îndeletnicirea vînătorii, asemenea tatălui meu, venea uneori la mine acasă, şi rămînea aici cinci, şase zile, pe care el şi tata le petreceau în întregime, ba chiar şi parte din nopţi, la cîmp. De prilejul acesta s-a folosit soarta, sau dragostea, sau lipsa mea de prevedere, şi-a fost destul ca să mă prăbuşească din înaltul bunelor mele gînduri la josnicia stării în care mă văd. Căci tot privind, mai mult decît i-ar fi fost îngăduit unei fecioare prudente, mîndreţea şi înţelepciunea lui Marco Antonio, şi cîntărind vechimea neamului său şi mulţimea bunurilor aşa-zise ale soartei pe care le avea tatăl lui, mi s-a părut că, dacă l-aş fi dobîndit ca soţ, aş fi avut parte de tot norocul ce-ar fi putut încăpea în dorinţa-mi. Cu gîndul acesta, am început a-l privi mai cu dinadinsul şi se vede treaba că şi mai cu uitare de sine, deoarece el şi-a dat seama că-l privesc şi n-a vrut, sau nici nu i-a trebuit trădătorului, altă portiţă ca să intre în taina pieptului meu şi să-mi jefuiască odoarele cele mai de preţ ale sufletului.

Dar nu ştiu de ce m-apuc să-ţi istorisesc, domnule, punct cu punct, mărunţişurile dragostelor mele, de vreme ce au atît de puţină însemnătate pentru povestea mea, cînd mai bine e să-ţi spun fără ocoluri ce-a izbutit el, cu repetate stăruinţe, să obţină de la mine, şi anume că, după ce s-a legat pe credinţa şi cuvîntul lui, prin mari şi, după mine, statornice şi creştineşti jurăminte, să-mi fie soţ, eu m-am supus întru totul voinţei sale ; cum însă tot nu eram mulţumită de jurămintele şi vorbele lui, temîndu-mă să nu i le zboare vîntul, l-am pus să le scrie pe un sinet, pe care el mi l-a dat semnat cu numele lui şi scris cu atîtea adeveriri şi împuterniciri, încît m-a mulţumit. Primind sinetul, am rînduit ca într-o noapte să vină din satul lui într-al meu şi, peste zidurile unei grădini, să-mi intre în iatac, unde,

fără nici o temere, putea culege fructul doar lui menit. A venit, în sfîrșit, și noaptea atît de dorită de mine...

Pînă aici, Teodoro păstrase tăcerea, cu sufletul spînzurat de vorbele Leocadiei, care, cu fiecare dintre ele, îi străpungea inima, îndeosebi cînd auzi numele lui Marco Antonio, și văzu nemaipomenita frumusețe a Leocadiei, și-i cîntări mărimea meritelor cu cea a neobișnuitei sale înțelepciuni pe care și-o arăta cu prisosință în felul cum își povestea istoria.

Cînd ajunse să zică însă : „A venit noaptea atît de dorită de mine...", fu cît pe ce să-și piardă cumpătul și, neputînd face altceva, îi fură vorba din gură, zicînd :

— Ei, și ? Ce-a făcut cînd a venit noaptea asta preafericită ? Ai avut oare norocul să intre ? Te-ai bucurat de el ? Și-a adeverit încă o dată sinetul ? A fost bucuros că a căpătat de la domnia ta ceea ce spui că-i aparținea ? A prins de veste tatăl domnicei tale ? Sau unde oare au dus începuturile acestea atît de cinstite și de înțelepte ?

— Au dus acolo — zise Leocadia — că m-au adus pe mine în halul în care mă vezi, pentru că eu de el nu m-am bucurat, nici el de mine, și nici n-a venit la întîlnirea pomenită.

Teodosia răsuflă ușurată la vorbele acestea și-și opri mințile, care o părăseau încetul cu încetul, îmboldite și încolțite de ciuma turbată a geloziei, care, cu toată iuțeala, îi pătrundea prin oase și prin măduvă ca să-i pună deplină stăpînire pe răbdare, numai că nu și-o lăsă chiar atît de slobodă, încît să nu asculte mai departe, cu inima sărită, ceea ce Leocadia urmă a spune, zicînd :

— Nu numai că n-a venit, dar după opt zile am aflat, ca pe o veste sigură, că fugise din tîrgul lui și-o luase din casa părinților ei și pe-o fată de prin partea locului, fiica unui cavaler nobil, pe nume Teodosia, fecioară de o desăvîrșită frumusețe și de o rară cuminție, și, fiind părinții ei atît de nobili, a ajuns și la mine-n sat vestea răpirii ei și-apoi și la urechile mele, odată cu ea ajungîndu-mă și înghețata și temuta lance a geloziei, care mi-a străpuns inima și mi-a dat foc sufletului, astfel încît într-însul mi s-a făcut scrum onoarea și mi s-a mistuit reputația, mi-a secat răbdarea și mi s-a isprăvit înțelepciunea. Vai, nenorocita de mine, numaidecît mi-a apărut în închipuire Teo-

dosia, mai frumoasă decît soarele şi mai înţeleaptă decît înţelepciunea însăşi şi, mai cu seamă, mai norocoasă decît mine, cea lipsită de noroc ; am citit apoi cuvintele sinetului, legăminte de neclintit şi valabile, ce nu puteau să nu respecte adevărul căruia îi dădeau glas : şi cu toate că nădejdea mi se agăţa de ele ca de un lucru sfînt, după ce mă gîndeam apoi la tovărăşia nesigură în care se afla Marco Antonio, dădeam cu ele de pămînt. Mi-am ponosit chipul, mi-am smuls părul, mi-am blestemat soarta, şi cel mai mult mă mîhnea că nu puteam face jertfele acestea la tot pasul, din pricina prezenţei de neocolit a tatălui meu.

În sfîrşit, ca să-mi termin jeluirea în voie sau, şi mai neîndoielnic, ca să-mi isprăvesc viaţa, m-am hotărît să plec din casa tatălui meu. Şi cum, cînd e vorba să pui în faptă un gînd rău, prilejul înlesneşte parcă şi netezeşte toate neajunsurile, fără a mă teme de vreunul, i-am furat unui paj de-al tatălui meu hainele, iar de la tatăl meu o mare sumă de bani, şi, înfăşurată într-o mantie neagră, am ieşit într-o noapte din casă, am mers cîteva leghe pe jos şi-am ajuns într-un tîrg pe nume Osuna şi, făcînd rost de un car, peste două zile am intrat în Sevilla, dobîndind astfel toată siguranţa cu putinţă de a nu fi găsită, chiar de-aş fi fost căutată. Acolo mi-am cumpărat alte haine şi un catîr şi, cu nişte cavaleri ce se grăbeau să ajungă la Barcelona ca să nu piardă înlesnirea unor galere ce treceau în Italia, am mers pînă ieri, cînd mi s-a întîmplat, după cum bine ştiţi, năpasta cu tîlharii, care mi-au furat tot ce-aveam şi, printre altele, şi giuvaerul ce-mi hrănea sănătatea şi-mi alina povara muncilor, şi anume sinetul lui Marco Antonio, căci aveam de gînd să mă duc cu el în Italia şi, după ce-l voi fi găsit pe Marco Antonio, să i-l pun sub ochi ca pe un martor al puţinei lui credinţe şi ca zălog, în ce mă priveşte, al marii mele statornicii, şi să fac în aşa fel, încît să-şi ţină făgăduiala faţă de mine. În acelaşi timp însă m-am gîndit că lesne va putea tăgădui vorbele scrise pe o hîrtie, el care tăgăduieşte datoriile ce-ar trebui să-i fie săpate în suflet, căci, de bună seamă, de vreme ce-o are în tovărăşia lui pe neasemuita Teodosia, nu va mai vrea să-şi plece ochii pînă la nefericita de Leocadia, dar şi aşa, ori mor, ori ajung să stau în faţa lor, pen-

tru ca vederea mea să le tulbure liniștea. Să nu creadă acea vrăjmașă a tihnei mele că se va putea bucura atît de ieftin de ceea ce-mi aparține ; o voi căuta, o voi găsi, și eu însămi îi voi răpi viața, dacă voi putea.

— Păi ce vină are Teodosia — grăi Teodoro —, cînd poate că și dînsa a fost amăgită de Marco Antonio, așa cum și domnia ta ai fost, doamnă Leocadia ?

— Cum se poate una ca asta — zise Leocadia —, dacă a luat-o cu el ? Și dacă cei ce se iubesc sînt împreună, mai începe oare vreo amăgire ? Nu, sigur că nu ; ei sînt mulțumiți de vreme ce-s împreună, chiar de-ar fi să fie, cum se zice, în depărtatele și arzătoarele deșerturi ale Libiei sau în cele pustii și de la capătul lumii ale-nghețatei Sciții. Ea se bucură de el, fără doar și poate, oriunde ar fi, și numai ea va trebui să plătească tot ce voi avea de îndurat pînă voi găsi-o.

— S-ar putea să te înșeli — i-o întoarse Teodosia —, căci eu o cunosc foarte bine pe această dușmancă a domniei tale despre care vorbești, și știu după firea și după felul ei de viață retras că niciodată nu s-ar fi aventurat să fugă din casa părinților ei și nici să se pună sub ocrotirea lui Marco Antonio, și chiar dacă a făcut-o, de vreme ce nu te-a cunoscut și n-a știut nimic despre ceea ce era între domnia ta și el, nu te-a ofensat cu nimic, și unde nu-i ofensă n-are ce căuta răzbunarea.

— De viață retrasă — zise Leocadia — să nu-mi mai pomenești, că și eu eram la fel de retrasă și de curată ca toate fetele pe care le-ai putea găsi, și cu toate astea, am făcut ce-ai auzit. Că el a luat-o cu sine, nu-i nici o îndoială ; și că ea nu m-a ofensat, dacă stau și cuget fără patimă, recunosc că așa este, dar durerea pe care-o simt din pricina geloziei mi-o aduce în gînd aidoma spadei pe care-o port înfiptă în rărunchi, și nu-i de mirare dacă mă străduiesc să-mi smulg din ei și să fac bucăți o unealtă ce mă vatămă atît de rău. Cu atît mai mult cu cît prudența cere să îndepărtăm de noi lucrurile care ne dăunează, și e firesc să le urîm pe cele care ne fac rău și ni se pun în calea binelui.

— Fie cum spui, doamnă Leocadia — răspunse Teodosia —, căci așa cum văd că patima ce-o simți nu-ți îngăduie să vorbești cu mai multă chibzuință, tot așa îmi dau seama

că nu eşti acum în stare să primeşti sfaturi mintuitoare. Despre mine ştiu să-ţi spun ce ţi-am mai şi spus, am să te ajut şi am să te ocrotesc în tot ce va fi drept şi-mi va sta-n putinţă, şi acelaşi lucru ţi-l făgăduiesc şi în privinţa fratelui meu, întrucît firea şi nobleţea lui nu-i vor îngădui să facă altceva. Sîntem în drum spre Italia ; dacă-ţi este pe plac să vii cu noi, ai avut vreme să ne cunoşti mai mult sau mai puţin felul de a fi şi tovărăşia ; ce te rog e să-mi dai învoire să-i spun fratelui meu ceea ce ştiu despre rangul domniei tale, pentru a-ţi arăta toată curtenia şi respectul ce ţi se cuvin şi pentru a se simţi dator să aibă grijă de domnia ta. Pe lîngă asta, cred că n-ar fi bine să-ţi schimbi hainele, şi dacă aici, în sat, e rost de ceva îmbrăcăminte, mîine dis-de-dimineaţă îţi voi cumpăra cele mai bune haine ce se vor găsi şi ţi se vor potrivi, iar cît priveşte celelalte năzuinţe ale domniei tale, lasă-le în grija timpului, că el e mare meşter să dea şi să găsească leac pînă şi în împrejurările cele mai deznădăjduite.

Leocadia îi mulţumi Teodosiei, pe care o lua drept Teodoro, pentru multele-i făgăduieli de ajutor şi-i îngădui să-i spună fratelui său tot ce va fi vrînd, implorîndu-l să n-o lase de izbeliste, deoarece vedea de cîte primejdii ar fi pîndită dacă s-ar afla că este femeie. Cu asta, se despărţiră şi se duseră la culcare, Teodosia în odaia fratelui său, iar Leocadia în alta alăturată. Don Rafael încă nu adormise, aşteptînd-o pe sora lui, ca să afle ce i se întîmplase cu cel pe care-l credea femeie, şi după ce intră, înainte de a se culca, o întrebă ce şi cum, iar ea îi povesti de-a fir a păr tot ce-i spusese Leocadia, a cui fiică era, cum era cu sinetul lui Marco Antonio şi ce avea dînsa de gînd.

Don Rafael se minună şi-i spuse surorii lui :

— Dacă e cine zice că este, pot să-ţi spun, surioară, că e una din cele mai cu vază din satul ei şi una din cele mai nobile doamne din toată Andaluzia. Tatăl nostru îl cunoaşte bine pe-al său, iar faima că este frumoasă i se potriveşte foarte bine cu chipul său, aşa cum i-l vedem acuma. Şi ce cred eu despre toate astea e că trebuie să fim prudenţi, astfel încît să nu vorbească ea cu Marco Antonio înaintea noastră, fiindcă mă-ngrijorează oarecum sinetul ce zice că i l-a făcut, deşi l-a pierdut ; liniştesţe-te însă, surioară, şi culcă-te, că avem să căutăm leac la toate.

Teodosia făcu ceea ce-i ceruse fratele ei în privinţa culcatului, cît despre liniştire, asta nu i-a stat în putere, căci turbata boală a geloziei se şi înstăpînise în sufletul ei. O, cu cît mai mari decît erau îşi zugrăvea dînsa în minte frumuseţea Leocadiei şi necredinţa lui Marco Antonio ! O, de cîte ori citea sau îşi închipuia că citeşte sinetul dat de el ! Ce de vorbe îi adăuga, şi ce de tîlcuri, care-l făceau neîndoios şi cu puternice urmări ! De cîte ori nu crezu că nu-l pierduse ! Şi de cîte ori nu-şi închipui că şi fără el Marco Antonio tot avea să-şi ţină făgăduiala, dînd uitării cît era de îndatorat faţă de dînsa ! Cu asta şi-a trecut cea mai mare parte din noapte, fără să se lipească somnul de ea. Şi nu cu mai multă tihnă şi-o trecu don Rafael, fratele ei, fiindcă de îndată ce auzi cine este Leocadia, dragostea îi şi aprinse inima, ca şi cum de mult n-ar fi aşteptat decît asta, căci frumuseţea are această putere ca, într-o clipită, într-o fulgerare, să şi ducă cu sine dorinţa celui ce-o priveşte şi-o cunoaşte : şi cînd dezvăluie sau făgăduieşte şi vreo cale de-a o dobîndi şi de-a se bucura de dînsa, incendiază cu şi mai aprigă putere sufletul cui o contemplă, aidoma şi cu aceeaşi uşurinţă cu care pulberea uscată şi gata pregătită se aprinde la cea mai măruntă scînteie ce-o atinge.

Nu şi-o închipuia legată de copac, nici îmbrăcată în haine bărbăteşti flenduroase, ci-n ale ei, de femeie, şi-n casa părinţilor săi bogaţi şi coborîtori dintr-un neam atît de nobil şi de bogat cum era al lor. Nu-şi lăsa şi nici nu voia să-şi lase gîndul să zăbovească asupra pricinii care-i îngăduise s-o cunoască ; dorea să se facă ziuă spre a-şi urma călătoria şi a-l căuta pe Marco Antonio, nu atît spre a şi-l face cumnat cît pentru a-l împiedica să devină soţul Leocadiei, iar dragostea şi gelozia îl şi supuseseră atît de rău, încît i s-ar fi părut firesc s-o vadă pe soră-sa fără locul pe care-l căuta, şi pe Marco Antonio fără viaţă, numai el să nu se fi văzut văduvit de speranţa de-a o dobîndi pe Leocadia, care speranţă îi şi făgăduia izbîndă fericită dorinţei sale fie pe calea silniciei, fie pe cea a darurilor şi faptelor bune, căci pentru toate îi lăsau loc timpul şi prilejul. Cu aceste făgăduieli ce şi le făcea el însuşi, se linişti oarecum, şi după puţin timp se hotărî şi ziua să vină, iar ei se hotărîră să-şi părăsească paturile şi, chemîndu-l pe hangiu, don

Rafael îl întrebă dacă în satul acela era cu putință să-l îmbrace pe un paj despuiat de tîlhari.

Hangiul spuse că avea el un veșmînt potrivit de vînzare ; îl aduse, și-i veni bine Leocadiei ; don Rafael îl plăti, și ea și-l puse pe dînsa și-și încinse o sabie și un pumnal cu atîta farmec și mîndrețe, încît, chiar în acel veșmînt, îl făcu pe don Rafael să-și iasă din minți și Teodosiei îi îndoi gelozia.

Chelbete înșeuă dobitoacele și la ceasurile opt din zi plecară spre Barcelona, fără a mai voi să urce deocamdată la faimoasa mînăstire Monserrat, amînînd drumul pentru altă dată, cînd avea să binevoiască Dumnezeu să se întoarcă mai tihniți la locurile lor de baștină.

Nu s-ar putea povesti pe-ndelete gîndurile ce-i frămîntau pe cei doi frați, nici cu ce cugete diferite o priveau amîndoi pe Leocadia, Teodosia dorindu-i moartea, și don Rafael viața, amîndoi geloși și pătimași ; Teodosia căutîndu-i cusururi, ca să nu-și piardă de tot speranța ; don Rafael găsindu-i însușiri desăvîrșite, ce de la o clipă la alta îl sileau s-o iubească și mai cu foc. Cu toate acestea, nu uitară să se grăbească, așa că ajunseră la Barcelona cu puțin timp înainte de asfințitul soarelui. Le stîrni admirația frumosul cuprins al orașului și-l prețuiră drept floare a celor mai frumoase orașe ale lumii, onoare a Spaniei, spaimă și groază a dușmanilor învecinați și depărtați, petrecere și desfătare a locuitorilor săi, ocrotire a străinilor, școală de cavalerism, pildă de lealitate și mulțumire a tot ceea ce o dorință înțeleaptă și curioasă îi poate cere unui oraș mare, vestit, bogat și bine întemeiat.

Intrînd în oraș, auziră o nespus de mare larmă și văzură alergînd o mare mulțime de oameni cu mare zarvă și, întrebînd pricina acelei larme și foieli, li se răspunse că oamenii de pe galere, care erau la mal, se răzvrătiseră și se încăieraseră cu cei din oraș. Auzind acestea, don Rafael vru să meargă la fața locului ca să vadă ce se întîmplă, deși Chelbete îl sfătui să nu facă una ca asta, întrucît nu-i cuminte să te vîri într-o primejdie vădită, fiindcă el știa în ce bucluc intrau cei ce se amestecau în asemenea încăierări, care erau un lucru obișnuit în orașul acela cînd ajungeau acolo galere. Sfatul cel bun al lui Chelbete n-a fost de ajuns ca să-l întoarcă din drum pe don Rafael, așa că-l urmară cu toții, și, ajungînd la țărmul mării, văzură multe săbii trase

din teacă, şi mulţi oameni vîrîndu-şi fără pic de milă cuţitele unii într-alţii. Cu toate astea, fără să descalece, se apropiară atît de mult, încît zăreau desluşit chipurile celor ce se luptau, pentru că soarele încă nu asfinţise. Era fără număr lumea ce năvălea din oraş şi multă cea care debarca de pe galere, deşi cel ce le purta răspunderea, şi anume un cavaler valencian, pe nume don Pedro Vique [286], îi ameninţa de la pupa galerei-comandant pe cei ce săriseră în bărci ca să meargă să-i ajute pe-ai lor. Văzînd însă că strigătele şi ameninţările lui nu erau de nici un folos, porunci să se întoarcă provele galerelor către oraş şi să tragă un tun fără ghiulea, semn că, dacă nu se-ndepărtau, al doilea foc nu avea să mai fie orb.

Într-acestea, don Rafael privea atent cruda şi bine încinsa ciocnire, şi văzu şi luă-aminte că, de partea celor de pe galere care se făceau simţiţi mai cu foc, se distingea vitejeşte un tînăr de vreo douăzeci şi doi de ani, îmbrăcat în verde, cu o pălărie de aceeaşi culoare, împodobită cu o panglică bogată, pare-se de diamante ; dibăcia cu care lupta tînărul şi eleganţa veşmintelor sale făceau ca toţi cei ce priveau încăierarea să-şi întoarcă privirile spre dînsul : şi în aşa fel îl priviră ochii Teodosiei şi Leocadiei, încît amîndouă rostiră în aceeaşi clipă :

— Doamne Sfinte, sau n-am cu ochi, sau cel în verde e Marco Antonio !

Şi zicînd acestea, cu mare sprinteneală săriră de pe catîri şi, ducînd mîna la pumnale şi săbii, pătrunseră fără nici o teamă în mijlocul gloatei şi se aşezară de-o parte şi de alta a lui Marco Antonio — căci el era tînărul în verde despre care vorbeam.

— Nu te teme — zise de cum sosi Leocadia —, domnule Marco Antonio, că alături de domnia ta ai pe cineva care îţi va face pavăză din însăşi viaţa lui ca să ţi-o apere pe-a domniei tale.

— Cine-ar pune-o la-ndoială — îi întoarse Teodosia vorba — de vreme ce-s eu aici ?

Don Rafael, care văzu şi auzi ce se întîmpla, le urmă şi el şi-i luă partea.

Marco Antonio, ocupat să atace şi să se apere, nu luă seama la vorbele spuse de cele două, ci mai degrabă, dedulcit la singele luptei, făcea isprăvi pare-se de necrezut.

Cum însă mulțimea venită din oraș creștea cu fiecare clipă, cei de pe galere se văzură nevoiți să se retragă, pînă ce intrară-n apă. Marco Antonio se retrăgea silit, și-n pas cu el, de o parte și de alta, se retrăgeau și cele două brave și noi Bradamante și Marfisa [297] ori Hipolita și Pentesilcea [298]. Între-acestea, veni un cavaler catalan din vestita familie Cardona, călare pe un cal puternic, și, așezîndu-se la mijloc între cele două tabere, îi făcea să se retragă pe cei din oraș, care-i purtau respect, căci îl cunoșteau. Unii însă, de departe, zvîrleau cu pietre în cei ce se refugiau în apă : și soarta cea rea vru ca una să-l nimerească pe Marco Antonio în tîmplă, cu atîta furie, încît îl trînti în apă, care acolo îi și ajungea pînă la genunchi, și Leocadia, de îndată ce-l văzu căzut, îl și prinse și-l ținu în brațele ei, aidoma făcînd și Teodosia.

Don Rafael se răzleți̦se oarecum, apărîndu-se de nenumăratele pietre ce plouau asupră-i, și, cînd să alerge în ajutorul sufletului său ca și în cel al surorii și cumnatului său, cavalerul catalan îi tăie drumul, zicîndu-i :

— Liniștește-te, domnule, în numele datoriei dumitale de bun soldat, și fă bunătatea să vii alături de mine, căci eu am să te scap de sfruntarea și mojicia acestei gloate nesupuse.

— A, domnule — răspunse don Rafael —, lasă-mă să trec, pentru că le văd în mare primejdie pe ființele cele mai dragi mie-n viața asta !

Cavalerul îl lăsă să treacă, dar el nu apucă să ajungă înainte de a-i vedea urcați în barca galerei-comandant pe Marco Antonio și pe Leocadia, care nu-l slăbise nici o clipă din brațe ; iar Teodosia, vrînd să se îmbarce și dînsa împreună cu ei, fie pentru că era vlăguită, fie de durere că-l văzuse rănit pe Marco Antonio, fie pentru că o văzuse ducîndu-se cu el pe cea mai mare dușmancă a sa, nu mai avu putere să se salte în barcă și ar fi căzut negreșit leșinată în apă de n-ar fi ajuns la timp ca s-o ajute fratele ei, care, și el, nu se simțea mai puțin îndurerat decît sora lui cînd văzu că împreună cu Marco Antonio — pe care și el apucase a-l recunoaște — pleca Leocadia.

Cavalerul catalan, prinzînd drag de înfățișarea plină de farmec a lui don Rafael și-a surorii lui — pe care o

credea bărbat — îi strigă de pe mal și-i rugă să vină cu dînsul, iar ei, siliți de nevoie și temîndu-se ca nu cumva mulțimea să le facă vreun rău, trebuiră să primească poftirea ce li se făcea. Cavalerul descălecă și, luîndu-i lîngă el, cu sabia goală își făcu loc prin mijlocul gloatei înfierbîntate, rugîndu-i să se retragă, ceea ce toți făcură.

Don Rafael privi în toate părțile ca să vadă dacă nu-l zărește cumva pe Chelbete cu catîrii, și nu-l zări, deoarece acesta, de îndată ce dînșii descălecaseră, adunase catîrii și se dusese la un han unde trăsese și-n alte rînduri.

Cavalerul ajunse la casa lui, una din clădirile cele mai de seamă din tot orașul, și-l întrebă pe don Rafael cu ce galeră venise, iar el îi răspunse că nu venise cu nici una, pentru bunul motiv că sosise în oraș chiar în clipa cînd începuse încăierarea și că, recunoscîndu-l în mijlocul ei pe cavalerul ce fusese dus în barcă rănit de-o lovitură de piatră, se vîrîse și el în primejdia aceea, și acuma îl ruga din inimă să facă în așa fel, încît rănitul să fie adus pe uscat, căci de el îi atîrnau mulțumirea și viața.

— O voi face din toată inima — zise cavalerul — și sînt sigur că generalul, cavaler nobil și rudă cu mine, mi-l va da.

Și fără a mai zăbovi, se întoarse la galeră și văzu că lui Marco Antonio tocmai i se dădeau îngrijirile trebuincioase, iar rana pe care o avea era primejdioasă, căci era la tîmpla stîngă și chirurgul spunea că e gravă ; căzu la învoială cu generalul să i-l dea ca să-l îngrijească pe uscat și, așezîndu-l cu mare grijă în barcă, îl scoaseră, iar Leocadia nu voi să-l părăsească, ci se îmbarcă alături de el, ca și cum s-ar fi ținut după miazănoaptea speranței sale.

După ce ajunseră pe uscat, cavalerul porunci să-i fie adusă de-acasă o lectică în care să-l poarte. În vreme ce se întîmplau acestea, don Rafael trimisese pe cineva să-l caute pe Chelbete, care stătea la han, întrebîndu-se îngrijorat ce se alesese de stăpînii lui, iar cînd află că erau bine, se bucură peste poate și veni unde ședea don Rafael.

Între-acestea sosiră stăpînul casei, Marco Antonio și Leocadia, și pe toți îi găzdui la dînsul în casă, cu multă dragoste și strălucire. Porunci numaidecît să fie chemat un chirurg vestit din oraș, ca să-i dea noi îngrijiri lui Marco Antonio ; chirurgul veni, dar nu vru să-l îngri-

jească pînă a doua zi, spunînd că totdeauna chirurgii de pe lîngă armate şi flote sînt foarte experimentaţi, datorită numărului mare de răniţi care le ajung pe mîini la fiecare pas, aşa că nu era indicat să-i dea îngrijiri decît a doua zi. Rîndui totuşi să fie dus într-o încăpere adăpostită, unde să fie lăsat să se liniştească. În aceeaşi clipă sosi şi chirurgul galerelor şi-i dădu seamă celui din oraş despre rană şi despre felul cum o îngrijise, ca şi despre pericolul care, după părerea lui, ameninţa viaţa rănitului, drept care chirurgul din oraş se lămuri pe deplin că fusese bine îngrijit şi, de asemenea, bizuindu-se pe relatarea ce i se făcuse, îngroşă şi mai mult primejdia în care se afla Marco Antonio.

Leocadia şi Teodosia auziră acestea cu aceeaşi mîhnire cu care şi-ar fi auzit osîndirea la moarte, dar, ca să nu-şi dea în vileag durerea, şi-o înăbuşiră şi tăcură, iar Leocadia hotărî să facă ceea ce i se părea de trebuinţă pentru împăcarea onoarei sale : şi anume, îndată ce plecară chirurgii, ea intră în iatacul lui Marco Antonio şi, de faţă cu stăpînul casei, cu don Rafael, Teodosia şi alţi inşi, merse la căpătîiul rănitului şi, apucîndu-l de mînă, îi spuse vorbele acestea :

— Nu eşti, domnule Marco Antonio Adorno, într-o împrejurare în care să se poată şi să trebuiască a se risipi multe vorbe cu domnia ta, aşa că aş vrea să-mi dai ascultare doar cîtorva, potrivite, dacă nu pentru sănătatea trupului, oricum pentru cea a sufletului domniei tale, iar ca să ţi le spun, e nevoie să mi-o îngădui şi să-mi faci cunoscut dacă eşti în stare să mă asculţi, căci n-ar fi drept ca după ce m-am străduit, încă din clipa cînd te-am cunoscut, să nu-ţi ies din vorbă, tocmai acum, în ceasul acesta, pe care-l socotesc cel din urmă, să-ţi fiu pricină de zbucium.

La vorbele acestea, Marco Antonio deschise ochii şi-i aţinti cu luare-aminte asupra chipului Leocadiei şi, recunoscînd-o aproape, mai mult după sunetul vocii decît după văz, îi spuse cu glas slăbit şi suferind :

— Spune, domnule, tot ce voieşti, căci nu-s chiar atît de sfîrşit, încît să nu te pot asculta, şi nici glasul nu-ţi este atît de neplăcut, încît auzul lui să mă scîrbească.

Nespus de atentă era la tot acest dialog Teodosia, și fiecare cuvînt rostit de Leocadia era o săgeată ascuțită ce-i străpungea inima, iar lui don Rafael, care de asemenea o asculta, și sufletul.

Și urmă Leocadia, zicînd :

— Dacă lovitura de la cap — sau mai bine zis, cea pe care mie mi-au dat-o în suflet — nu ți-a șters din amintire, domnule Marco Antonio, icoana aceleia despre care cu puțin timp în urmă ziceai că e slava și cerul domniei tale, trebuie neapărat să-ți amintești cine a fost Leocadia și care a fost cuvîntul pe care i l-ai dat, semnat într-un sinet de mîna și cu scrisul domniei tale, după cum nu-i vei fi uitat nici meritul părinților, neprihănirea sfielii și curăției sale și datoria pe care o ai față de dînsa, pentru că ți-a făcut pe plac întru totul, după cum ți-a fost voia. Dacă n-ai uitat acestea, chiar de mă vezi în aceste haine atît de deosebite, ai să cunoști lesne că eu sînt Leocadia, și că eu, temîndu-mă ca nu cumva alte întîmplări și noi prilejuri să nu-mi răpească ceea ce cu atîta dreptate e-al meu, de îndată ce-am aflat că plecaseși din satul domniei tale, m-am hotărît, trecînd peste nesfîrșite neajunsuri, să te urmez în straiul acesta, gîndind a te căuta pe toată fața pămîntului, pînă cînd aveam să te găsesc ; și nu trebuie să te miri, dacă ai simțit vreodată pînă unde bat puterea unei iubiri adevărate și turbarea unei femei amăgite. Am trecut printr-o seamă de munci în această căutare a mea, dar pe toate le judec și le socotesc drept odihnă datorită răsplătirii aduse de vederea domniei tale, căci deși ești în starea în care ești, așteptînd ca Domnul să binevoiască a te duce din viața aceasta în alta mai bună, dacă înainte de plecare vei face ceea ce, fiind cine ești, ai datoria să faci, eu una mă voi socoti mai mult decît fericită, făgăduindu-ți, așa cum îți făgăduiesc, să duc o asemenea viață după moartea domniei tale, încît să nu treacă mult timp și să te urmez în această de pe urmă și de neocolit călătorie ; așa că te rog, întîi de toate în numele Domnului — către care se-ndrumă dorințele și năzuințele mele —, apoi în numele domniei tale, îndatorat mult de ceea ce ești, și-n cele din urmă în numele meu, mie fiindu-mi dator mai mult decît oricărui alt muritor de

pe lume, ca aici şi numaidecît să mă accepţi drept soţie legiuită a domniei tale, neîngăduind să facă justiţia ceea ce însăşi raţiunea, pe temeiul atîtor dovezi adevărate şi datorii, ţi-o cere.

Nu vorbi mai mult Leocadia, şi toţi cei ce se aflau în încăpere păstrară o tăcere plină de uimire cît vorbi dînsa şi-n aceeaşi tăcere aşteptau acum răspunsul lui Marco Antonio, care fu acesta :

— Nu pot tăgădui, doamnă, că te cunosc, deoarece glasul şi chipul domniei tale nu mi-ar îngădui s-o tăgăduiesc. Nu pot tăgădui nici marea datorie pe care-o am faţă de domnia ta, nici marile merite ale părinţilor domniei tale, împreună cu neasemuita-ţi curăţie şi reculegere, după cum nici nu scazi şi nici nu vei scădea în ochii mei pentru ceea ce-ai făcut, venind să mă cauţi în haine atît de deosebite de-ale domniei tale, ba chiar pentru asta te preţuiesc şi te voi preţui cum nu se poate mai mult. Dar deoarece soarta-mi zgîrcită m-a adus la ceasul care, după cum spui domnia ta, cred că va fi cel de pe urmă al vieţii mele, şi cum tocmai aceste clipe hotărîtoare sînt cele de încercare a adevărurilor, vreau să-ţi spun un adevăr care, de nu-ţi va fi acum pe plac, s-ar putea ca mai apoi să-ţi fie de folos.

Mărturisesc, frumoasă Leocadia, că te-am iubit şi m-ai iubit şi, pe lîngă asta, mărturisesc că sinetul ce ţi l-am făcut a fost mai mult după dorinţa domniei tale decît după a mea, deoarece cu multe zile înainte de a-l isca, apucasem să-mi încredinţez voinţa şi sufletul altei fecioare chiar din tîrgul meu şi pe care domnia ta o cunoşti bine, pe nume Teodosia, fiică a unor părinţi la fel de nobili ca şi ai domniei tale ; şi dacă domniei tale ţi-am dat sinet semnat de mîna mea, ei i-am dat chiar mîna mea, semnată şi întărită cu asemenea fapte şi martori, încît mai apoi mi-a devenit cu neputinţă să-mi dăruiesc libertatea altcuiva de pe lumea aceasta. Dragostea pe care am avut-o cu domnia ta a fost o petrecere nevinovată, fără ca de pe urma ei să culeg altceva decît florile pe care le ştii şi care nu ţi-au adus şi nici nu-ţi pot aduce vreo atingere. Ceea ce s-a petrecut între Teodosia şi mine a fost că am dobîndit fructul pe care dînsa a putut, iar eu am vrut să mi-l

dea, cu credința și liniștea că-i voi fi soț, așa cum îi și sînt. Iar dacă și pe ea, și pe domnia ta v-am părăsit în același timp, pe domnia ta uluită și amăgită, iar pe dînsa înfricoșată și, după părerea ei, văduvită de onoare, am făcut-o cu prea puțină chibzuință și cu judecată de tînăr, cum și sînt, închipuindu-mi că toate lucrurile acelea erau de mică însemnătate și că le puteam face fără nici o mustrare de cuget, munciț de alte gînduri ce mi-au venit și m-au atras atunci, și anume să plec în Italia și să-mi cheltuiesc acolo cîțiva din anii tinereții, iar apoi să mă-ntorc și să văd ce-a vrut Dumnezeu să se aleagă de domnia ta și de soția mea cea adevărată. Făcîndu-i-se milă însă de mine, cred nestrămutat că cerul însuși a îngăduit să fiu adus în starea în care mă vezi, pentru ca, mărturisind aceste adevăruri născute din multele-mi vinovății, să-mi plătesc datoriile în viața aceasta, iar domnia ta să rămîi dezamăgită și slobodă să faci ce ți se va fi părînd mai nimerit. Și dacă Teodosia va afla vreodată de moartea mea, afla-va de la domnia ta și de la ceilalți aici de față că în clipa morții mi-am ținut cuvîntul pe care i l-am dat în viață. Și dacă în puținul timp ce-mi mai rămîne de trăit, doamnă Leocadia, îți pot fi cumva de folos, spune-mi-o, fără numai să nu ceri a-mi fi soție, deoarece nu pot, gata fiind în schimb să fac orice altceva, de-mi stă-n putere, ca să-ți fiu pe plac.

În timp ce spunea vorbele acestea, Marco Antonio își ținea capul rezemat pe cot și, după ce și le isprăvi, își lăsă brațul să-i cadă, dînd semne că-l cuprindea leșinul.

Don Rafael dădu fuga și, îmbrățișîndu-l strîns, îi spuse:

— Vino-ți în fire, domnul meu, și îmbrățișează-l pe prietenul și pe fratele domniei tale, de vreme ce chiar domnia ta vrei să-ți fiu frate ; recunoaște-l pe don Rafael, colegul domniei tale, care va fi adevăratul martor al voinței domniei tale și al hatîrului pe care voiești a i-l face surorii sale, acceptînd-o ca soție.

Își veni în fire Marco Antonio și îndată-l recunoscu pe don Rafael și, îmbrățișîndu-l strîns și sărutîndu-l pe chip, îi spuse :

— Acuma zic, frate și domn al meu, că suprema bucurie de care am avut parte văzîndu-te nu se poate să nu aducă drept scăzămînt și un foarte mare necaz, deoarece

se spune că după plăcere urmează tristețea ; dar cu unul o voi primi cu sufletul împăcat pe oricare ar fi să vie, numai să știu că am gustat mulțumirea de a te vedea.

— Atunci vreau să ți-o fac și mai deplină — îi întoarse vorba don Rafael —, înfățișîndu-ți giuvaerul acesta care-i soția dumitale iubită — și căutînd-o pe Teodosia, o găsi plîngînd în spatele tuturora, încremenită și uluită între necaz și bucurie, după cîte văzuse și după ce auzise spunîndu-se.

Fratele ei o luă de mînă, și ea, fără a se împotrivi, se lăsă dusă unde vrea el, și anume în fața lui Marco Antonio, care o recunoscu, și se îmbrățișară, plîngînd amîndoi cu lacrimi duioase și iubitoare. Rămaseră uimiți toți cei ce se aflau în sală la vederea unei întîmplări atît de neobișnuite ; se priveau unii pe alții, fără a scoate o vorbă, întrebîndu-se cum aveau să sfîrșească toate acestea. Dar dezamăgita și nenorocoasa Leocadia, văzînd cu ochii ei ce făcea Marco Antonio, și văzîndu-l pe cel pe care-l socotea drept fratele lui don Rafael în brațele celui pe care și-l socotea drept soț, și văzîndu-și în felul acesta înșelate toate dorințele și zădărnicite toate speranțele, se furișă din mijlocul tuturora, profitînd de faptul că toți urmăreau cu luare-aminte ce făcea bolnavul cu pajul pe care-l ținea îmbrățișat, și ieși din sală sau din iatac și într-o clipă ajunse pe stradă, cu gîndul de a se duce, deznădăjduită, în toată lumea sau undeva unde oamenii să n-o mai zărească.

Abia apucase să ajungă însă pe stradă, că don Rafael îi și simți lipsa și, ca și cum i-ar fi fugit sufletul, întrebă de ea, dar nimeni nu știu să-i spună încotro plecase, așa că, fără a mai zăbovi, plecă deznădăjduit s-o caute și dădu fuga unde i se spusese că trăsese Chelbete, ca să vadă de nu cumva se dusese și dînsa acolo ca să-și facă rost de vreun dobitoc de călărie pe care să plece ; și, negăsind-o acolo, bătea străzile ca nebunul în căutarea ei, alergînd dintr-o parte într-alta, pînă ce, gîndind că s-ar fi putut întoarce la galere, ajunse pe malul mării și, cu puțin timp înainte de-a fi ajuns, auzi pe cineva chemînd de pe țărm, cu strigăte mari, barca galerei-comandant și-și dădu seama că aceea care striga era însăși frumoasa Leocadia, care, auzind pași în urma ei și temîndu-se de vreo neno-

rocire, apucă sabia și așteptă pregătită să se apropie don Rafael, pe care-l recunoscu numaidecît, și-i păru rău că fusese găsită de el, și încă într-un loc atît de singur, căci dînsa și înțelesese, după mai mult de o dovadă din cîte-i dăduse don Rafael, că acesta nu o disprețuia, ci o iubea atît de mult, încît ar fi fost fericită ca Marco Antonio să o fi iubit atîta.

Cu ce vorbe le voi putea relata eu acuma pe-acelea spuse de don Rafael Leocadici, cînd îi dezvălui sufletul său, și care-au fost atîtea și astfel, încît nu mă-ncumet a le așterne în scris ? Dar fiindcă trebuie neapărat să spun măcar cîteva, cele pe care, printre altele, le-a spus, au fost acestea :

— Dacă odată cu norocul ce-mi lipsește, mi-ar lipsi acuma, o, frumoasă Leocadia, și cutezanța de a-ți dezvălui tainele sufletului meu, ar rămîne îngropată în sinurile veșnicei uitări cea mai îndrăgostită și curată simțire ce s-a născut și s-a putut naște într-un piept îndrăgostit. Ca să nu aduc însă o asemenea jignire dreptei mele dorințe, vreau, doamnă, întîmple-mi-se ce mi s-o-ntîmpla, să iei aminte, dacă ți-o îngăduie cugetul năvalnic, cum că Marco Antonio nu mi-e cu nimic mai presus, decît cel mult în norocul de-a fi iubit de domnia ta. Neamul meu e la fel de nobil ca și al lui, iar în privința bunurilor zise ale soartei nu mi-o ia mult înainte ; în privința celor ale firii nu se cade să mă laud, și cu atît mai puțin dacă în ochii domniei tale nu prețuiesc nimic. Spun toate acestea, pătimașă doamnă, ca să-ți iei leacul și locul pe care ți le oferă soarta în această culme a nenorocirii domniei tale. Vezi acuma că Marco Antonio nu poate fi al domniei tale, fiindcă cerul l-a menit surorii mele, și tot cerul, care astăzi ți l-a luat pe Marco Antonio, vrea să te răsplătească prin mine, eu în viața aceasta nedorindu-mi alt bine decît să mă încredințez domniei tale ca soț. Gîndește-te că norocul bate la porțile nenorocului de care-ai avut parte pînă acum ; și să nu crezi că îndrăzneala ce-ai dovedit-o pornind în căutarea lui Marco Antonio m-ar putea îndemna să nu te prețuiesc și să nu te văd potrivit meritelor domniei tale, căci dacă n-ai fi avut-o niciodată altcîndva decît în ceasul în care vreau și mă hotărăsc să mă ridic la înălțimea domniei tale, alegîndu-te drept veșnică

stăpînă a mea, în acelaşi ceas am să şi dau uitării, şi am şi dat, tot ceea ce am ştiut şi văzut întru aceasta ; fiindcă bine ştiu că aceleaşi puteri care m-au silit atît de tam-nisam şi fără de frîu să-ncep a te adora şi-a mă supune întru totul domniei tale, tot ele te-au adus şi pe domnia ta în starea în care te afli, aşa încît nu va fi nevoie să caut dezvinovăţire unde nu va fi fost nici o greşeală.

Tăcută rămase Leocadia la tot ce-i spuse don Rafael, fără numai că, din cînd în cînd, scotea suspinuri adînci, pornite din tainiţele rărunchilor săi.

Don Rafael se-neumetă să-i ia o mînă, iar dînsa nu avu destulă vlagă spre a-l împiedica s-o facă, aşa că dînsul, sărutîndu-i-o de multe ori, îi spunea :

— Binevoieşte, stăpînă a sufletului meu, să-mi fii de-tot stăpînă în faţa cerurilor înstelate ce ne-acoperă, şi-a mării liniştite ce ne-ascultă, şi-a nisipurilor scăldate ce ne susţin. Hai, dăruieşte-mi acel da, atît de potrivit, fără doar şi poate, onoarei tale, ca şi mulţumirii mele. Vin iar şi-ţi spun că sînt cavaler, după cum bine ştii, şi bogat, şi plin de iubire pentru tine — lucru pe care trebuie să-l preţuieşti mai cu osebire —, şi că, în loc de a mai fi singură, şi-n straie ce nu-i şed bine deloc onoarei domniei tale, departe de casa părinţilor şi rudelor domniei tale, fără nimeni gata să-ţi sară-n ajutor la nevoie, şi fără speranţa de a găsi ceea ce cauţi, te poţi întoarce în patrie în hainele domniei tale cinstite şi adevărate, întovărăşită de un soţ atît de bun ca acela pe care ai ştiut să-l alegi, bogată, mulţumită, preţuită şi slujită, şi chiar lăudată de toţi aceia la cunoştinţa cărora vor ajunge peripeţiile istoriei domniei tale. Dacă aşa stau lucrurile, şi aşa şi stau, într-adevăr, nu ştiu de ce oare mai şovăieşti. Hai, încă o dată ţi-o spun, ridică-mă de pe pămîntul ticăloşiei mele pînă la cerul putinţei de a te merita, căci în felul acesta îţi vei fi de folos domniei tale înseţi şi vei împlini legile curteniei şi ale bunei înţelegeri, dovedindu-te în acelaşi timp recunoscătoare şi cuminte.

— Ei — zise atunci şovăielnica Leocadia —, de vreme ce aşa a poruncit cerul, şi cum nu stă în puterea mea şi nici în a vreunui alt muritor să ne împotrivim rînduieli-

lor sale, facă-se voia lui precum și voia domniei tale, stăpîne al meu ; și cerul știe cu cîtă rușine mă înclin voinței domniei tale, nu pentru că n-aș înțelege cît de mult cîștig dîndu-ți ascultare, ci pentru că mă tem că, făcîndu-ți pe plac, ai să mă privești cu alți ochi decît m-ai privit pînă acum, amăgindu-te. Fie însă ce-o fi, căci oricum, titlul de soție legiuită a lui don Rafael de Villavicencio nu e de lepădat, și chiar și numai cu el voi trăi mulțumită. Iar dacă obiceiurile pe care ai să mi le vezi, după ce-am să fiu a domniei tale, vor izbuti să-ți atragă cît de cît prețuirea, voi mulțumi cerului că m-a adus prin asemenea ciudate ocoluri și prin atîtea suferințe pînă la norocul de a fi a domniei tale. Dă-mi mîna, seniore don Rafael, ca soț al meu, și iat-o și pe-a mea ca soție a domniei tale, și slujească-ne drept martori cei pomeniți de domnia ta : cerul, marea, nisipurile și tăcerea aceasta, întreruptă numai de suspinurile mele și de rugămințile domniei tale.

Zicînd acestea, se lăsă îmbrățișată și-i dădu mîna, iar don Rafael i-o dădu pe-a sa, noptatica și neobișnuita logodnă celebrînd-o numai lacrimile pe care mulțumirea, în ciuda tristeții trecute, li le storcea din ochi. Apoi se întoarseră acasă la cavaler, care era nespus de întristat de lipsa lor, ca și Marco Antonio și Teodosia, ce și fuseseră cununați cu binecuvîntare preoțească, deoarece, la stăruințele Teodosiei, temătoare ca nu cumva o întîmplare potrivnică să-i tulbure binele abia găsit, cavalerul trimisese după cel îndreptățit să-i cunune, așa încît, atunci cînd intrară don Rafael și Leocadia, iar don Rafael povesti cele ce i se întîmplaseră cu Leocadia, bucuria tuturora spori, ca și cum le-ar fi fost rude apropiate, căci stă în firea și în felul nobilimii catalane să știe a fi prieteni și a-i ocroti pe străinii ce au nevoie de dînșii.

Preotul, care era de față, porunci ca Leocadia să-și schimbe hainele și să se îmbrace cu altele potrivite, și cavalerul aduse numaidecît cele de trebuință, îmbrăcîndu-le pe cele două cu două bogate veșminte femeiești de-ale soției lui, o doamnă nobilă din neamul Granollequilor[209], vestit și vechi în regatul acela. Îl înștiință pe chirurg, care din milă se frămînta pentru rănit, că acesta vorbea

mult şi nu era lăsat singur, iar chirurgul veni şi repetă poruncile de la început, şi anume ca rănitul să fie lăsat în liniştc. Dumnezeu însă, care aşa rînduise lucrurile, luînd drept mijloc şi unealtă a lucrărilor sale — cînd vrea să facă vreo minune în ochii noştri — ceea ce nici firii înseşi nu-i e la îndemînă, rîndui ca veselia şi puţina linişte păstrată de către Marco Antonio să-l facă mai bine, astfel încît, a doua zi, cînd îi dădură îngrijirile, îl găsiră în afara oricărei primejdii ; iar după paisprezece zile se sculă atît de teafăr, încît se putu aşterne drumului fără nici o teamă. Trebuie să se ştie că, în vremea cît zăcuse în pat, Marco Antonio făcuse legămînt, dacă Dumnezeu avea să-l vindece, să meargă în pelerinaj pe jos la Sfîntul Iacob din Galicia [300], făgăduială căreia i se alăturară don Rafael, Leocadia şi Teodosia, ba chiar şi Chelbete, catîrgiul — faptă rareori întîlnită printre cei cu îndeletniciri asemănătoare —. Dar bunătatea şi sinceritatea lui don Rafael, pe care apucase a i le cunoaşte, îl siliră să nu-l părăsească pînă la întoarcerea pe meleagurile de baştină şi, văzînd că aveau să meargă pe jos, ca pelerini, trimise catîrii la Salamanca, împreună cu acela al lui don Rafael, căci găsi cu cine să-i trimită.

Veni, aşadar, ziua plecării şi, înveşmîntaţi în pelerine şi avînd toate cele de trebuinţă, îşi luară bun rămas de la cavalerul cel generos, care atîta-i ajutase şi-i omenise şi al cărui nume era don Sancho de Cardona, ilustrisim prin sîngele şi faimos prin persoana sa ; îi făgăduiră cu toţii să păstreze pe veci, ei şi urmaşii lor, amintirea atîtor hatîruri fără seamăn primite din partea-i, ca să-şi arate recunoştinţa măcar, chiar de nu i le-ar putea întoarce.

Don Sancho îi îmbrăţişă pe toţi, spunîndu-le că dintr-o pornire firească făcea asemenea fapte bune, sau altele la fel de bune, tuturor hidalgilor pe care-i cunoştea sau îşi închipuia că sînt castilieni. Se înnoiră de două ori îmbrăţişările şi se despărţiră cu bucurie amestecată cu oarecare mîhnire şi, mergînd cu înlesnirea pe care o-ngăduia gingăşia celor două noi peregrine, în trei zile ajunseră la Monserrat [301] şi, după ce stătură acolo încă pe-atîtea, săvîrşind tot ce era de datoria unor creştini buni şi catolici,

își reluară drumul la fel de negrăbiți și, fără a fi loviți de vreo nenorocire sau năpastă, ajunseră la Santiago. Și după ce-și împliniră legămîntul cu cea mai mare evlavie de care-au fost în stare, nu voiră să lepede straiele de pelerini decît după ce aveau să treacă pragul caselor lor, unde sosiră încetul cu încetul, odihniți și mulțumiți ; dar înainte de a sosi, cînd se aflau în fața satului Leocadiei — care, după cum s-a spus, era la o leghe de cel al Teodosiei — din vîrful unui deal le zăriră pe-amîndouă, fără a-și putea ascunde lacrimile pe care mulțumirea pricinuită de vederea lor li le adusese în ochi, sau cel puțin în ochii celor două proaspete soții, priveliștea reîmprospătîndu-le amintirea întîmplărilor trecute.

De pe înălțimea unde se aflau se zărea o vale largă, ce despărțea cele două așezări, și-n ea văzură, la umbra unui măslin, un cavaler pregătit de luptă, pe un cal puternic, cu un scut orbitor de alb pe mîna stîngă și cu o lance groasă și lungă ținută în cumpănire în dreapta ; și, privindu-l cu atenție, văzură că tot dintr-un pîlc de măslini veneau încă doi cavaleri înarmați la fel și cu aceeași grație și frumoasă prestanță, iar în scurt timp îi văzură pe tustrei adunîndu-se la un loc și, după ce rămaseră puțin împreună, se îndepărtară, și unul dintre cei doi ce ajunseseră mai tîrziu se trase mai la o parte cu cel ce stătuse cel dintîi sub măslin, și amîndoi, dînd pinteni cailor, năvăliră unul asupra celuilalt cu semne vădite că și-ar fi dușmani de moarte și începură a-și da dibace și cumplite lovituri de lance, ba ferindu-se de lovituri, ba primindu-le în scuturi cu atîta dibăcie, încît se vedea limpede că erau maeștri în acea îndeletnicire.

Cel de-al treilea stătea și-i privea, fără a se clinti ; don Rafael însă, nemairăbdîndu-l inima să rămînă atît de departe privind acea luptă atît de înverșunată și de neobișnuită, coborî dealul în fuga mare, urmat de către sora și soția lui, și-n scurt timp ajunse lîngă cei doi adversari chiar în clipa cînd cei doi cavaleri își și făcuseră cele dintîi răni ușoare, și cînd unul dintr-înșii, căruia-i căzuse pălăria și, odată cu ea, chivăra de oțel, întoarse fața, don Rafael îl recunoscu pe tatăl său, și Marco Antonio își dădu seama că celălalt era al său. Leocadia, care-l privise cu

toată atenţia pe cel ce rămăsese în afara luptei, îşi dădu seama că era tatăl ce o zămislise, priveliştе la care toţi patru rămaseră încremeniţi, uluiţi şi fără grai, dar, după ce emoţia făcu loc chibzuinţei raţiunii, cei doi cumnaţi se aşezară, fără a mai zăbovi, între cei ce luptau, strigînd:

— Destul, cavalerilor, destul, fiindcă cei ce vă roagă şi v-o cer din inimă sînt înşişi fiii voştri ; eu sînt Marco Antonio, tată şi stăpîne al meu — spunea Marco Antonio — : eu sînt cel din pricina căruia, după cum îmi închipui, venerabila domniei tale căruntеţe a ajuns în această-mprejurare atît de crîncenă ; domoleşte-ţi furia şi aruncă lancea sau întoarce-o împotriva altui duşman, pentru că acela din faţa domniei tale trebuie să-ţi fie frate de azi înainte.

Aproape aceleaşi vorbe i le spunea don Rafael tatălui său ; la auzul lor, cavalerii se opriră şi începură a-i privi cu luare-aminte pe cei ce le rosteau şi, întorcînd capul, văzură că don Enrique, tatăl Leocadiei [302], descălecase şi-l îmbrăţişa pe cel pe care-l crezuseră pelerin ; se-ntîmplase că Leocadia se dusese lîngă el şi, făcîndu-i-se cunoscută, îl rugă să-i împace pe cei ce se luptau, povestindu-i în puţine cuvinte cum că don Rafael era soţul ei, iar Marco Antonio al Teodosiei.

Auzind acestea, tatăl ei descăleacă şi, după cum s-a spus, o ţinea îmbrăţişată, dar, lăsînd-o, se grăbi să-i împace, deşi nu mai era nevoie, întrucît cei doi îşi şi recunoscuseră fiii şi acum erau jos, ţinîndu-i strîns în braţe şi vărsînd cu toţii lacrimi născute din iubire şi mulţumire. Se strînseră cu toţii laolaltă şi, privindu-şi încă o dată copiii, nu ştiau ce să zică. Le pipăiau trupurile ca să vadă de nu cumva sînt năluci, căci sosirea lor neaşteptată năştea bănuiala aceasta şi altele la fel, dar, dezamăgiţi [303], se întoarseră la lacrimi şi îmbrăţişări.

Şi, într-acestea, se arătă în aceeaşi vale o mare mulţime de oameni înarmaţi, pedeştri şi călări, care veneau să-l apere pe cavalerul din satul lor. Dar cînd ajunseră şi-i văzură îmbrăţişaţi de pelerinii aceia, şi cu ochii grei de lacrimi, descălecară şi se mirară, încremeniţi, pînă cînd don Enrique le spuse pe scurt ce-i povestise Leocadia, fiica sa.

Toți se duseră să-i îmbrățișeze pe pelerini cu semne de mulțumire atît de mari, încît nu pot fi cuprinse în cuvinte. Don Rafael le povesti din nou tuturora, cu scurtimea pe care o cerea timpul, toată întîmplarea dragostelor sale, și cum se întorsese căsătorit cu Leocadia, iar sora lui, Teodosia, cu Marco Antonio, noutăți ce din nou stîrniră o nouă bucurie. Apoi, chiar dintre caii oamenilor ce veniseră în ajutor îi aleseră pe cei trebuincioși celor cinci pelerini și se hotărîră să meargă în satul lui Marco Antonio, tatăl lui oferindu-se a face acolo nunțile tuturora; și căzînd la învoială, plecară, iar cîțiva dintre cei ce se aflaseră de față o luară înainte ca să ceară răsplata de veste bună de la rudele și prietenii proaspeților căsătoriți. Pe drum, don Rafael și Marco Antonio aflară pricina acelei lupte, și anume că tatăl Teodosiei și cel al Leocadiei îl provocaseră la duel pe tatăl lui Marco Antonio, pe temeiul că el ar fi știut de amăgirile fiului său, dar după ce sosiseră cei doi și-l găsiseră singur, nu voiseră să lupte ajutați de această superioritate, ci numai unul cîte unul, ca niște cavaleri, duelul lor urmînd să se termine cu moartea unuia sau a amîndurora, dacă n-ar fi sosit ei.

Cei patru pelerini îi mulțumiră lui Dumnezeu pentru dezlegarea fericită, iar a doua zi, după sosirea lor, tatăl lui Marco Antonio, cu regească și strălucitoare măreție și cheltuieli somptuoase, porni să celebreze nunta fiului său cu Teodosia și pe cea a lui don Rafael cu Leocadia, care trăiră ani îndelungați și fericiți alături de soțiile lor, lăsînd în urmă-le vlăstari și descendență ilustră, ce dăinuie pînă astăzi în acele două așezări, dintre cele mai de seamă ale Andaluziei; și dacă nu le numim, o facem din respect pentru cele două fete, cărora, poate, limbile clevetitoare sau prosteşte cîrcotașe, le-ar face o vină din ușurătatea dorințelor lor și din negîndita schimbare a veșmintelor, dar pe aceștia îi rog să nu se năpustească a critica asemenea îndrăzneli, înainte de a-și scruta cugetele ca să vadă dacă n-au fost cumva și dînșii atinși vreodată de așa-numitele săgeți ale lui Cupidon, ceea ce într-adevăr e o silnicie, dacă poate fi astfel numită, irezistibilă, făcută de către poftă rațiunii.

Chelbete catîrgiul s-a ales cu catîrul trimis de don Rafael la Salamanca şi cu alte multe daruri pe care i le făcură cei doi miri ; iar poeţii acelor vremuri au avut prilejul de a-şi folosi pana, proslăvind frumuseţea şi peripeţiile celor două fete pe cît de îndrăzneţe pe-atît de curate, subiect de căpetenie al acestei ciudate întîmplări.

DOAMNA CORNELIA

Don Antonio de Isunza și don Juan de Gamboa, nobili cavaleri de aceeași vîrstă [304], foarte înțelepți și buni prieteni, se hotărîră, fiind studenți la Salamanca, să-și lase baltă învățătura și să se ducă în Flandra, mînați de clocotul sîngelui tînăr și de dorința, cum se zice, de a vedea lumea, și întrucît li se părea că îndeletnicirea armelor, deși se potrivește și șade bine oricui, cel mai bine le șade și le vine celor de neam bun și cu sînge ilustru.

Ajunseră, așadar, în Flandra într-o vreme cînd acolo domnea pacea ori aveau loc înțelegeri și tratative ca să fie curînd instaurată. La Anvers primiră scrisori de la părinții lor, în care le scriau despre marea supărare ce le-o făcuseră cînd își părăsiseră studiile fără a-i fi înștiințat, ca să fi călătorit măcar cu înlesnirea cerută de faptul că erau cine erau. În cele din urmă, văzînd amărăciunea părinților lor, se hotărîră să se întoarcă în Spania, de vreme ce în Flandra tot nu era nimic de făcut, dar, înainte de a se întoarce, voiră să vadă toate orașele cele mai vestite din Italia ; și, după ce le văzură pe toate, se opriră la Bologna, unde, uimiți de studiile acelei reputate universități, voiră să și le continue acolo și pe-ale lor [305]. Îi înștiințară despre acest gînd pe părinții lor, care se bucurară nespus și le-o dovediră îmbelșugîndu-i cu de toate în chip măreț și astfel încît să arate în purtarea lor cine erau și ce părinți aveau. Și încă din prima zi cînd ieșiră la școli, toată lumea își dădu seama că sînt cavaleri, eleganți, înțelepți și bine crescuți.

Don Antonio să tot fi avut vreo douăzeci și patru de ani, iar don Juan nu trecea de douăzeci și șase, și-și împodobeau vîrsta aceasta frumoasă fiind foarte gentilomi, muzicieni, poeți, spadasini și viteji, însușiri ce-i făceau plăcuți și iubiți de toți cei ce aveau vreo legătură cu dînșii. În scurt timp își dobîndiră mulți prieteni, atît studenți spanioli, dintre cei numeroși care urmau cursurile acelei universități, cît și dintre cei localnici și cei străini. Se arătaŭ cu toată lumea generoși și curtenitori și foarte departe de trufia ce se spune că obișnuiesc s-o arate spaniolii. Și cum erau tineri și veseli, nu se dădeau în lături să afle vești despre frumoasele orașului : și cu toate că erau multe doamne, fecioare și căsătorite, faimoase prin curățiia și frumusețea lor, pe toate le întrecea doamna Cornelia Bentibolli, din vechea și mărinimoasa familie a Bentibollilor, ce fuseseră într-o vreme stăpîni ai Bolognei [306]. Cornelia era preafrumoasă, cum nu se poate mai mult, și se găsea sub paza și ocrotirea lui Lorenzo Bentibolli, fratele ei, cavaler preacinstit și viteaz, orfani fiind de tată și mamă, care, deși-i lăsaseră singuri, îi lăsaseră bogați, iar bogăția este o mare alinare a vieții de orfan.

Atît de mare era sfiiciunea Corneliei și atît era de grijuliu fratele ei să o păzească, încît nici dînsa nu se lăsa văzută, nici fratele ei nu îngăduia să fie. Această faimă îi făcuse pe don Juan și pe don Antonio tare dornici s-o vadă, măcar la biserică. Dar toată osteneala ce și-o dădură a fost de prisos, iar dorința, din pricina neputinței, cuțit al nădejdii, s-a tot micșorat, așa că, numai cu dragostea de studii și cu petrecerea unor tinereți cuviincioase, duceau o viață pe cît de voioasă pe-atîta de cinstită. Rareori ieșeau noaptea, și dacă ieșeau, mergeau împreună și bine înarmați.

Se întîmplă, dar, că, trebuind să iasă într-o noapte, don Antonio îi spuse lui don Juan că voia să mai rămînă pentru a-și îndeplini anumite datorii evlavioase, dar că el putea pleca, pentru că avea să-l urmeze și dînsul numaidecît.

— N-are rost — zise don Juan —, am să te aștept, și chiar dacă nu ieșim noaptea asta, nu-i nimic.

— Nu, pe viața domniei tale — făcu don Antonio —, du-te să iei aer, și-am să fiu și eu curînd cu domnia ta, dacă mergi pe unde ne plimbăm de obicei.

— Fă după cum ți-e placul — zise don Juan —, rămîi cu bine, iar dacă te hotărăști să ieși, să știi că merg și-n noaptea asta pe același drum ca și în cele trecute.

Plecă don Juan și rămase acasă don Antonio. Noaptea era aproape întunecoasă și ceasurile unsprezece ; și, după ce străbătu două, trei ulițe și se văzu singur, fără cineva cu care să schimbe o vorbă, se hotărî să se întoarcă acasă și, înfăptuindu-și gîndul, cînd trecea pe-o stradă cu portaluri rezemate pe coloane de marmură, auzi că-l ţistuiește cineva de la o poartă. Întunecimea nopții și cea pricinuită de portaluri nu-i îngăduiau să dibuie ţistuitul.

Se opri o clipă, își încordă atenția și văzu că se întredeschide o poartă ; se apropie de ea și auzi un glas șoptit ce-i spunea :

— Ești oare Fabio ?

Don Juan, șovăind între da și nu, răspunse :

— Da.

— Atunci ia-l — i se răspunse dinăuntru —, pune-l la adăpost și întoarce-te numaidecît, căci e de mare însemnătate.

Don Juan întinse mîna și dădu de-o mogîldeață și, vrînd s-o ia, văzu că are nevoie de amîndouă mîinile ; și abia-i fu înmînată, că ușa se și închise, și el se pomeni cu povara în brațe și fără să știe de ce. Aproape numaidecît însă începu a plînge un prunc, care părea nou-născut, la al cărui plîns don Juan rămase încurcat și uluit, fără a ști ce să facă și pe unde să scoată cămașa, pentru că dacă s-ar fi întors să bată la poartă, se temea să n-o primejduiască pe cea al cui era pruncul, iar dacă-l lăsa acolo, l-ar fi primejduit chiar pe prunc ; dacă-l ducea acasă, nu avea pe nimeni ca să vadă de el, și nici în oraș nu cunoștea pe nimeni la care să-l poată duce. Gîndind însă că i se spusese să-l pună la adăpost și să se întoarcă numaidecît, hotărî să-l ducă acasă și să-l dea pe mîinile unei dădace care-i slujea pe ei, și apoi să se întoarcă să vadă dacă era nevoie cumva de sprijinul său, deși știa bine că fusese luat drept altcineva și că numai dintr-o greșeală îi fusese dat lui pruncul. În sfîrșit, fără a mai sta pe gînduri,

se duse acasă cu el, ajungînd după plecarea lui don Antonio. Intră într-o încăpere şi-o chemă pe dădacă, dezveli pruncul şi văzu că era cel mai frumos din cîţi îi fusese dat vreodată să vadă. Scutecele în care era înfăşat arătau că se născuse din părinţi bogaţi. Dădaca îl desfăşă şi văzură că era băiat.

— Copilului — zise don Juan — trebuie să-i dea cineva să sugă, şi-o să facem aşa : dumneata, dădacă, fă bine şi ia-i scuteecle astea bogate şi pune-i altele mai umile şi, fără să spui că l-am adus eu, ai să-l duci acasă la o moaşă, căci ele obişnuiesc totdeauna să găsească rostul şi leacul în asemenea nevoi ; să-i duci destui bani ca să fie mulţumită şi vei spune că-i sînt părinţi cine vrei dumneata, ca să ascunzi adevărul că eu l-am adus.

Dădaca răspunse că are să facă întocmai, iar don Juan, grăbindu-se cît putu, se întoarse ca să vadă dacă aveau să-l mai ţistuie încă o dată, dar, cu puţin înainte de-a ajunge la casa unde fusese chemat, auzi mare zăngănit de săbii, stîrnit parcă de mulţi oameni care se încăieraseră.

Îşi încordă atenţia şi nu auzi nici o vorbă ; fierăria lucra pe muteşte şi, la lumina scînteilor scoase de pietrele rănite de săbii, aproape desluşi că erau mulţi cei ce-l atacau pe unul singur, şi bănuiala şi-o întări cînd auzi spunîndu-se :

— Ah, trădătorilor, sînteţi mulţi şi eu singur, dar mîrşăvia n-are să vă fie totuşi de nici un folos !

Auzind şi văzînd acestea, don Juan, purtat de inima-i viteză, din două sărituri i se puse alături şi, ducînd mîna la sabie şi la o pavăză ce-o avea asupră-i, îi spuse celui ce se apăra, vorbind pe italieneşte, ca să nu fie cunoscut ca spaniol :

— Nu te teme, că ţi-a venit ajutor şi nu vei duce lipsă de el cît voi rămîne în viaţă ; zbate-te, căci trădătorii au putere puţină, chiar dacă sînt mulţi.

La vorbele acestea, unul dintre adversari răspunse :

— Minţi, aici nu-i nici un trădător, pentru că dorinţa de a-ţi recîştiga onoarea pierdută îngăduie orice necumpătare.

Nu-i mai spuse nici o vorbă, pentru că nu le-o îngăduia graba de a-i răni pe vrăjmaşii lor, care, după părerea lui don Juan, trebuie să fi fost şase. Îl încolţiră atît

de tare pe tovarășul său, încît cu două împunsături pe care i le dădură deodată în piept, îl puseră la pămînt.

Don Juan crezu că-l omoriseră și, cu neobișnuită sprinteneală și curaj, sări în fața tuturora și-i sili să dea îndărăt sub o ploaie de lovituri de sabie. Nu i-ar fi fost însă de ajuns propria-i strădanie ca să atace și să se apere, dacă nu l-ar fi ajutat soarta cea bună, făcînd ca vecinii de pe stradă să scoată făclii la ferestre și să cheme justiția, strigînd cît puteau de tare, drept care adversarii părăsiră strada și dădură dosul.

Într-acestea, cel căzut se și sculase, deoarece loviturile de sabie întîlniseră un plastron ca de diamant, în care se opriseră. Lui don Juan îi căzuse pălăria în timpul ciocnirii și, căutînd-o, găsi alta pe care și-o puse fără a se mai uita să vadă dacă e sau nu a lui.

Cel ce căzuse se apropie de el și-i vorbi :

— Domnule cavaler, oricine ai fi domnia ta, mărturisesc că-ți datorez viața pe care, împreună cu ceea ce merit și pot, mi-o voi cheltui în slujba domniei tale ; ai bunătatea și spune-mi cine ești precum și numele domniei tale, ca să știu cui trebuie să-mi arăt recunoștința.

La care don Juan răspunse :

— Nu vreau să fiu nepoliticos, odată ce sînt dezinteresat. Ca să fac, domnule, ceea ce-mi ceri, și asta numai pentru plăcerea domniei tale, îți spun că sînt un cavaler spaniol și student în orașul acesta ; dacă ții să-mi știi și numele, ți-l voi spune, și dacă vei vrea să te folosești de mine și cu alt prilej, află că mă cheamă don Juan de Gamboa.

— Mult bine mi-ai făcut — răspunse cel ce căzuse —; eu însă, seniore don Juan de Gamboa, nu vreau să-ți spun cine sînt și nici cum mă cheamă, pentru că îmi va face mare plăcere s-o afli de la altcineva, și voi avea grijă să ți se aducă la cunoștință.

Don Juan îl întrebase mai întîi dacă este rănit, pentru că-l văzuse primind două lovituri puternice de sabie, și el îi răspunsese că, după Dumnezeu, îl ajutase un plastron binecuvîntat pe care-l purta, dar că și așa, dușmanii lui i-ar fi făcut felul dacă nu s-ar fi aflat și dînsul alături de el.

Într-acestea văzură venind către ei o ceată de oameni, și don Juan zise :

— Dacă aceștia sînt dușmanii care se-ntorc, pregătește-te, domnule, și fii la înălțime !

— După cum cred, cei ce vin nu sînt dușmani, ci prieteni.

Și într-adevăr așa a fost, pentru că noii veniți, și anume opt bărbați, îl înconjurară pe cel ce căzuse și schimbară cu el cîteva cuvinte, dar atît de șoptite și de tainice, încît don Juan nu le putu auzi.

Cel căruia îi luase apărarea se întoarse apoi către don Juan și-i spuse :

— Dacă n-ar fi venit prietenii aceștia, cu nici un chip, seniore don Juan, nu te-aș fi părăsit pînă ce n-ai fi apucat să mă pui în afara oricărei primejdii ; acum însă te implor, cu toată stăruința, să te duci și să mă lași, căci e de mare însemnătate pentru mine.

Spunînd acestea, își duse mîna la cap și văzu că era fără pălărie și, întorcîndu-se către cei ce veniseră, le ceru să-i dea o pălărie, pentru că a lui îi căzuse.

Cum spuse acestea, don Juan i-o și puse în cap pe-aceea găsită de el.

Cel ce căzuse o pipăi și, dîndu-i-o înapoi lui don Juan, spuse :

— Pălăria asta nu-i a mea ; pe viața seniorului don Juan, s-o ia dînsul ca trofeu al acestei lupte și s-o păstreze, deoarece cred că e cunoscută.

Îi dădură altă pălărie celui căruia îi luase apărarea, și don Juan, ca să facă ceea ce fusese rugat, după ce mai schimbară cîteva, deși scurte, curtenii, îl părăsi fără să știe cine era și se duse acasă, fără a se mai apropia de poarta prin care-i fusese dat pruncul, deoarece i se păru că tot cartierul se trezise și fusese tulburat din pricina încăierării.

Se întîmplă, dar, că, mergînd spre locuința sa, se întîlni pe la jumătatea drumului cu don Antonio de Isunza, colegul său, și, recunoscîndu-se, don Antonio zise :

— Hai cu mine, don Juan, pînă aici, mai sus, și pe drum am să-ți istorisesc ce poveste ciudată mi s-a întîmplat, cum alta la fel n-ai mai auzit de cînd trăiești.

— Poveşti de felul acesta am şi eu a-ţi povesti — răspunse don Juan —, dar să mergem unde pofteşti şi povesteşte-mi-o pe-a domniei tale.

Don Antonio îi arătă pe unde s-o ia şi zise :

— Caută să ştii că nu trecuse mult peste un ceas după ce-ai plecat de-acasă, cînd am plecat şi eu în căutarea domniei tale şi, la nici treizeci de paşi de-aici, am văzut venind, de era să se izbească de mine, silueta neagră a cuiva, păşind foarte iute, şi, ajungînd aproape, mi-am dat seama că era o femeie în mantie lungă, şi ea, cu glas întretăiat de suspinuri, îmi spuse : „Domnule, nu cumva eşti străin de oraş ?" „Străin sînt, şi spaniol", am răspuns eu. Şi ea : „Slavă cerului, care nu vrea să mor fără împărtăşanie !" „Eşti cumva rănită, doamnă — i-am întors eu vorba —, sau eşti cumva bolnavă de moarte ?" „S-ar putea ca boala de care sufăr să-mi fie fatală dacă nu mi se dau îngrijiri. Pe curtenia ce pare a domni totdeauna printre cei de naţia domniei tale, te implor, domnule spaniol, să mă scoţi din uliţele acestea şi să mă duci la locuinţa domniei tale cît mai grabnic cu putinţă, şi acolo, de-ţi va plăcea, afla-vei răul de care sufăr precum şi cine sînt, deşi o voi face pe spezele reputaţiei mele."

Auzind acestea şi părîndu-mi-se că într-adevăr avea nevoie de ceea ce-mi ceruse, am luat-o de mînă şi, pe străzi ocolite, am dus-o la locuinţa noastră. Mi-a deschis Santisteban, pajul, i-am poruncit să se retragă şi, fără ca el s-o vadă, am dus-o în odaia mea, iar dînsa, de cum intră, se azvîrli fără cunoştinţă pe patul meu. M-am apropiat de dînsa, i-am dezvelit faţa pe care şi-o acoperise cu mantia, şi-am descoperit cea mai mare frumuseţe zărită cîndva de ochi omeneşti ; să tot fi avut, după mine, vreo optsprezece ani, mai degrabă mai puţini decît mai mulţi. Am rămas uluit la vederea unei asemenea culmi de frumuseţe. M-am grăbit s-o stropesc cu nitică apă pe obraz, şi ea îşi veni în fire, suspinînd duios. Şi cel dintîi lucru ce mi l-a spus a fost : „Mă cunoşti, domnule ?" „Nu", i-am răspuns eu, „nici nu s-ar cădea să fiu atît de norocos, încît să pot cunoaşte o asemenea frumuseţe." „Nefericită e aceea — răspunse ea — căreia cerul i-o dăruieşte spre mai mare răul ei ; dar, domnule, nu e timpul potrivit ca să laud

frumuseți, ci ca să ajutorezi nefericiri ; pe viața mea, rogu-te să mă lași închisă aici și să nu îngădui nimănui să mă vadă, și întoarce-te numaidecît în același loc unde-ai dat de mine și uită-te dacă nu cumva sînt cîțiva înși încăierați, dar nu lua partea nici unuia dintre cei ce se vor fi bătînd, ci împacă-i, pentru că orice vătămare a vreuneia din părți nu poate duce decît la sporirea vătămării mele." Am lăsat-o încuiată și vin acum să fac pace în acea încăierare.

— Mai ai ceva de spus, don Antonio ? — întrebă don Juan.

— Păi nu ți se pare că am spus destul — răspunse don Antonio — de vreme ce-am spus că țin sub cheie, și-n ia-tacul meu, pe cea mai mare frumusețe din cîte văzut-au ochii omenești ?

— Întîmplarea e ciudată, fără îndoială — spuse don Juan —, dar ascult-o și pe-a mea.

Și pe loc îi și povesti tot ce i se întîmplase, și că pruncul ce-i fusese dat era acasă sub îngrijirea dădacei lor, și de porunca pe care o dăduse ca scutecele bogate să-i fie schimbate cu altele sărace, și să fie dus undeva unde să poate fi crescut sau cel puțin ajutat pînă una-alta.

Și mai spuse că încăierarea pe care o căuta el se și isprăvise și se sfîrșise : că el însuși nimerise într-însa ; și că, după cum își închipuia, toți cei ce luaseră parte la bătălie trebuie să fi fost oameni cu vază și de rang înalt.

Rămaseră amîndoi uimiți de pățania fiecăruia dintre ei, și-n mare grabă se întoarseră acasă, pentru a vedea de ce avea nevoie femeia închisă acolo.

Pe drum, don Antonio îi spuse lui don Juan că-i făgăduise acelei doamne să nu lase pe nimeni altul s-o vadă și nimeni să nu intre în ,iatac, afară de el însuși, atîta timp cît ea nu va dori altminteri.

— N-are a face — răspunse don Juan —, cumva tot găsesc eu o cale ca s-o văd, căci am și început să ard de nerăbdare, după cum mi-ai zugrăvit-o de frumoasă.

Ajunseră într-acestea și, la lumina scoasă de unul dintre cei trei paji pe care-i aveau, don Antonio ridică ochii la pălăria lui don Juan și-o văzu scăpărînd de diamante ; i-o luă din cap și văzu că văpăile ieșeau din cele multe de pe o panglică nespus de bogată. O privire și iar o pri-

vină amîndoi și traseră încheierea că, dacă toate erau fine, cum păreau, făcea peste douăsprezece mii de ducați.

În felul acesta apucară a se convinge că cei prinși în încăierare erau nobili, mai cu seamă cel ajutat de don Juan, care-i spusese, după cum își aminti, să ia pălăria și s-o păstreze, pentru că era cunoscută.

Le porunciră pajilor să se retragă, iar don Antonio descuie ușa iatacului său și-o găsi pe doamnă șezînd pe pat, cu obrazul în palmă și vărsînd lacrimi duicase.

Don Juan, dornic s-o vadă, se arătă în ușă atîta cît putea vîrî capul, și-n aceeași clipă văpăile diamantelor izbiră ochii celei ce plîngea, și ea, ridicîndu-și-i, spuse :

— Intră, domnule duce, intră ; de ce vrei să-mi dai cu atîta zgîrcenie fericirea de a te vedea ?

La acestea, don Antonio spuse :

— Aici, doamnă, nu-i nici un ducè care s-ar feri să te vadă.

— Cum nu ? — i-o întoarse ea. Cel ce se arată acolo e ducele Ferrarei, căci bogăția pălăriei lui nu se poate să nu-l dea de gol.

— Într-adevăr, doamnă, pălăria pe care ai văzut-o n-o poartă nici un duce, și dacă vrei să te dezamăgești la vederea cui o poartă, dă-i voie să intre.

— Să intre sănătos — zise ea —, deși, dacă nu-i ducele, nenorocirile mele vor fi și mai mari.

Toate aceste vorbe le auzise don Juan și, văzînd că i se îngăduie să intre, păși în iatac cu pălăria în mîini, ținînd-o în față, iar ea cunoscu că omul cu pălăria bogată nu era cine i se păruse, așa că zise cu glas tulburat și vorbă grăbită:

— Vai, nefericita de mine, domnul meu, spune-mi îndată și nu mă mai ține cu sufletul la gură : îl cunoști pe stăpînul pălăriei ? Unde l-ai lăsat pe el sau cum a ajuns ea în mîinile domniei tale ? E oare viu ? Sau acestea sînt veștile despre moartea lui pe care mi le trimite ? Vai, comoara mea ! Ce s-a întîmplat ? Văd aici podoabele tale, mă văd închisă aici fără tine și-n puterea unor oameni de teama cărora, de n-aș ști că sînt gentilomi spanioli, frica de-a nu-mi pierde cinstea mi-ar fi curmat viața.

— Liniștește-te, doamnă — zise don Juan —, căci nici stăpînul pălăriei nu-i mort, nici domnia ta nu te afli într-un loc unde ți s-ar aduce vreo jignire, ci vei fi, dimpotrivă,

slujită cît ne va sta în putință, punîndu-ne, de va fi nevoie, și viețile în joc spre a te apăra și ocroti, căci nu se cade să se dovedească de prisos încrederea pe care-o ai în bunătatea spaniolilor, și de vreme ce noi sîntem spanioli, și încă nobili, căci aici se potrivește ceea ce se zice că e trufie, fii sigură că ți se va păstra toată cuviința pe care o merită prezența domniei tale.

— Cred întru totul — răspunse ea —, dar spune-mi totuși, domnule, cum a încăput pe mîinile domniei tale pălăria aceasta bogată sau unde îi e stăpînul, care nu-i altul decît Alfonso d'Este, ducele Ferrarei.

Atunci, don Juan, ca să n-o mai țină cu sufletul la gură, îi povesti cum o găsise în toiul unei încăierări, prilej cu care luase partea și-i dăduse ajutor unui cavaler, care, după spusele ei, trebuie să fi fost fără doar și poate ducele Ferrarei, și că în timpul încăierării, el își pierduse pălăria și-o găsise pe aceasta, iar cavalerul cu pricina îi spusese s-o păstreze, căci era cunoscută, ciocnirea isprăvindu-se fără să fie rănit nici cavalerul, nici el, și că după ce se sfîrșise, veniseră niște oameni, pare-se slujitori sau prieteni de-ai celui despre care credea că fusese ducele, iar acesta îi ceruse să-l lase și să plece, „arătîndu-se foarte recunoscător pentru ajutorul ce i-l dădusem".

— Așa încît, doamna mea, pălăria aceasta bogată a ajuns în mîinile mele așa cum ți-am spus, iar pe stăpînul ei, dacă el e ducele, după cum spui domnia ta, l-am lăsat bine, sănătos și teafăr acum nici un ceas ; fie ca adevărul acesta să-ți aducă mîngîiere, dacă știrea despre starea cea bună a ducelui ți-o poate aduce.

— Ca să știți, domnilor, dacă am temei și pricini să întreb de dînsul, fiți, rogu-vă, atenți și ascultați-mi, nu știu dacă-i pot zice astfel, nefericita istorie.

Tot timpul cît avură loc acestea, dădaca și-l petrecu ungîndu-i copilului cerul gurii cu miere și schimbîndu-i scutecele bogate cu altele sărăcăcioase, iar după ce isprăvi cu îngrijitul, vru să-l ducă la casa unei moașe, așa cum îi dăduse poruncă don Juan ; trecînd cu el pe lîngă iatacul unde se afla aceea care stătea să-și începă istorisirea, pruncul plînse, astfel încît doamna îl auzi și, sculîndu-se în picioare, ascultă mai cu luare-aminte și auzi mai deslușit plînsul pruncului, spunînd :

— Domnii mei, ce prunc e acela, de pare nou născut ?

Don Juan răspunse :

— E un copil ce ne-a fost lepădat la poartă în noaptea asta, și dădaca se duce să caute pe cineva care să-i dea să sugă.

— Aduceți-mi-l aici, pentru numele lui Dumnezeu — spuse doamna —, căci voi face această milostenie pentru copii străini, dacă cerul nu vrea s-o fac pentru ai mei.

Don Juan o strigă pe dădacă, îi luă copilul, i-l aduse celei care-l cerea și i-l dădu în brațe, zicînd :

— Iată, doamnă, darul ce ne-a fost făcut în noaptea asta, și n-a fost cel dintîi, căci puține luni trec fără să găsim în pragul porții asemenea chilipiruri.

Ea îl luă în brațe și-i privi cu luare-aminte atît chipul cît și cîrpele sărăcăcioase, dar curate, în care era înfășat, și îndată, fără a-și putea ține lacrimile, își trase năframa de pe cap peste sîni, ca să-i poată da pruncului să sugă în chip cuviincios și, lipindu-l de ei, își alipi și dînsa obrazul de-al lui, și cu laptele-l hrănea, și cu lacrimile-i scălda fețișoara : și așa rămase, neridicînd ochii, atîta timp cît pruncul nu vru să lase pieptul.

În vremea asta, toți patru rămaseră tăcuți : copilul sugea, dar nu cu adevărat, pentru că lehuzele proaspete nu pot da piept, așa încît, după ce-și dădu seama, cea care i-l dădea se întoarse către don Juan zicînd :

— Degeaba m-am arătat miloasă ; tare novice sînt în împrejurările acestea ; poruncește, domnule, să i se dea pruncului nițică miere și nu-l purtați pe străzi la ceasul acesta ; așteptați să se facă ziuă, și înainte de a-l duce, mai arătați-mi-l și mie o dată, ca să mă mîngîi văzîndu-l.

Don Juan îi înapoie pruncul dădacei și-i porunci să-l mai îngrijească pînă în zori, să-i pună scutecele bogate în care-l adusese și să nu-l ducă de acasă fără să-l vestească mai întîi pe el.

Și întorcîndu-se în iatac și rămînînd tustrei singuri, frumoasa spuse :

— Dacă vreți să vorbesc, dați-mi întîi ceva de mîncare, că altminteri leșin și am destule temeiuri s-o fac.

Don Antonio dădu fuga la un dulăpior și scoase dintr-însul multe dulcețuri, și vlăguita doamnă mîncă din cîteva

și bău un pahar de apă proaspătă, venindu-și astfel în fire, și, oarecum liniștită, zise :

— Ședeți, domnilor, și ascultați-mă.

Făcură întocmai, iar dînsa, culcîndu-se în vîrful patului și învelindu-se bine cu poalele rochiei, lăsă pe umeri să-i atîrne un văl de pe cap, și chipul îi rămase descoperit și de nimic ascuns, vădindu-l într-însul pe cel al lunii sau, mai bine zis, pe cel al soarelui însuși, cînd se arată acesta mai frumos și mai limpede ; îi plouau din ochi mărgăritare lichide, și ea și le ștergea cu o batistă albă ca neaua și cu asemenea mîini, încît cine ar fi putut osebi albeața lor de cea a batistei, ar fi dovedit o bună judecată.

În sfîrșit, după ce scoase multe suspinuri și după ce se străduí să-și potolească pieptul cît de cît, cu glas oarecum suferind și tulburat, zise :

— Eu, domnilor, sînt aceea al cărei nume l-ați auzit fără-ndoială rostit pe-aici, pentru că faima frumuseții mele, așa cum este ea, puține sînt gurile care să n-o răspîndească. Sînt, într-adevăr, Cornelia Bentibolli, sora lui Lorenzo Bentibolli, și spunîndu-vă asta, vă voi fi spus poate două adevăruri : unul despre nobletea, celălalt despre frumusețea mea. Din fragedă vîrstă am rămas orfană de tată și de mamă, sub îngrijirea fratelui meu, care, încă de copilă, mi-a pus în cuget, ca paznic, sfiala însăși, deși mai mare încredere avea în firea mea cinstită decît în silința pe care mi-o dădeam ca să mă apăr. În sfîrșit, am crescut între pereți și-ntre singurătăți, însoțită numai de slujnicele mele, și odată cu mine creștea și faima nurilor mei, scoasă-n lume de către slujitori, precum și de către cei ce mă vedeau în taină, ca și de către un portret comandat de fratele meu unui pictor vestit, pentru ca, după cum spunea el, să nu rămînă universul fără mine dacă cerul ar fi hotărît cumva să mă ducă la o viață mai bună ; dar toate acestea n-ar fi putut face mare lucru ca să-mi grăbească pierzania, de nu s-ar fi întîmplat ca ducele Ferrarei să vină ca naș la nunta unei verișoare, unde fratele meu m-a dus cu gînd bun și pentru cinstirea rudei mele ; acolo am privit și-am fost văzută ; acolo, după cum cred, am supus inimi, am robit simțăminte ; acolo am simțit plăcerea laudelor, chiar făcute de guri lingușitoare ; acolo, în sfîrșit,

l-am văzut pe duce și dînsul m-a văzut pe mine, vedere din care mi se trage starea în care mă văd acuma.

Nu vreau să vă spun, domnilor, căci ar însemna să vorbesc la nesfîrșit, mijloacele, vicleșugurile și chipurile prin care ducele și cu mine am izbutit să ne împlinim, după doi ani, dorințele zămislite la nunta aceea, pentru că nici străjile, nici prevederile sfioase, nici mustrările cinstite și nici altă silință omenească n-au fost de ajuns ca să ne împiedice unirea ce-a fost să fie pînă la urmă, sub chezășia cuvîntului dat de el că-mi va fi soț, căci fără asta i-ar fi fost cu neputință să înfrîngă stînca vitează și curată a mîndriei mele. De mii de ori i-am spus să mă ceară pe față fratelui meu, deoarece nu se putea să-i refuze mîna mea, și n-ar fi trebuit nici să se dezvinovățească în ochii vulgului pentru că s-ar fi făcut vinovat de nepotrivirea căsătoriei noastre, întrucît nobletea neamului Bentibolli nu este cu nimic mai prejos decît a familiei d'Este. Mi-a răspuns cu scuze ce mi s-au părut destule și de neocolit și, deopotrivă încrezătoare și supusă, l-am crezut ca o îndrăgostită ce eram și m-am încredințat de bunăvoie voiei sale, prin mijlocirea unei slujnice a mele, mai moale la darurile și făgăduielile ducelui decît i-ar fi îngăduit-o încrederea fratelui meu în credința ei.

Pe scurt, după un număr de zile m-am simțit grea, și înainte ca rochiile să-mi dea în vileag purtările slobode — ca să nu le zic altfel — m-am prefăcut bolnavă și melancolică și l-am înduplecat pe fratele meu să mă ducă acasă la vara aceea a mea, cărela îi fusese naș ducele. Acolo i-am adus ei la cunoștință împrejurarea în care mă aflam și primejdia ce mă amenința, ca și nesiguranța în care îmi vedeam viața, fiindcă aveam unele temeiuri să cred că frățele meu îmi bănuia nerușinarea. Am rămas înțeleși ca, odată intrată în luna cea mai mare, să-i dau de știre ducelui, el urmînd să vină după mine cu alți prieteni de-ai săi și să mă ducă la Ferrara unde, la vremea aceea, după cum nădăjduia, se va fi putut căsători pe față cu mine; noaptea aceasta în care ne aflăm e cea cînd ne înțelesesem să vină, și chiar noaptea asta, în timp ce-l așteptam, l-am auzit pe fratele meu trecînd cu mai mulți oameni, înarmați, mi se părea mie după cum le zăngăneau armele, spaimă de pe urma cărela mi s-a tras nașterea, și într-o clipă am născut un băiat fru-

mos. Slujnica aceea a mea, gata pregătită pentru asemenea împrejurare, a înfăşat pruncul în altfel de scutece decît ale celui lepădat la poarta domniilor voastre şi, ieşind la poarta dinspre stradă, i-l dădu — după cum mi-a spus ea — unui slujitor de-al ducelui. Eu, la scurt timp după aceea, descurcîndu-mă cum am putut mai bine într-o astfel de nevoie, am ieşit din casă, crezînd că ducele era pe stradă, deşi n-ar fi trebuit s-o fac pînă ce n-ajungea el la poartă, dar teama pe care mi-o stîrnise ceata înarmată a fratelui meu, pe care-l şi vedeam fluturîndu-şi sabia deasupra grumazului meu, nu-mi îngădui să chibzuiesc mai bine şi astfel, nesăbuită şi ieşită din minţi, am plecat şi mi s-a întîmplat ceea ce aţi văzut. Şi cu toate că mă văd fără fiu şi fără soţ, mulţumesc cerului că m-a adus în mîinile domniei tale, de la domnia ta aşteptîndu-mă la tot ce mă pot aştepta de la curtenia spaniolă şi, mai mult încă, de la aceea a domniilor voastre, căci nu poate fi decît şi mai înaltă dacă sînteţi atît de nobili precum arătaţi.

Zicînd acestea, se lăsă să cadă detot în pat, şi cînd cei doi se repeziră să vadă dacă nu cumva leşină, văzură că nu, ci doar că plîngea amarnic, don Juan spunîndu-i :

— Dacă pînă acum, frumoasă doamnă, mie şi lui don Antonio, tovarăşul meu, ne era milă de domnia ta şi te compătimeam pentru că eşti femeie, acum, că-ţi ştim şi rangul, mila şi compătimirea ne devin datorie nestrămutată de a te sluji ; întăreşte-ţi inima şi nu leşina, şi chiar de nu eşti obişnuită cu asemenea-împrejurări, cu atît mai mult arăta-vei cine eşti cu cît vei şti să le înduri cu mai multă răbdare ; află, doamnă, că, după cum îmi închipui eu, toate aceste întîmplări neobişnuite avea-vor un sfîrşit fericit, fiindcă cerurile nu vor îngădui ca atîta frumuseţe să se iroscască zadarnic, iar gînduri atît de curate să dea greş. Culcă-te, doamnă, şi îngrijeşte-te, căci ai nevoie ; are să vină aici o slujitoare de-a noastră ca să te slujească, şi-n ea te poţi încrede ca-n noi înşine ; se va pricepe la fel de bine să nu scoată o vorbă despre nefericirile domniei tale, ca şi să-ţi răspundă tuturor nevoinţelor.

— Atît e de crîncenă cea în care mă aflu, încît mă sileşte la lucruri mai grele — răspunse ea — ; vină, domnule, cine vrei, căci, venind din partea domniei tale, nu voi putea să n-o socotesc de mare ajutor în orice mi-ar trebui,

dar te rog totuşi să nu mă vadă altcineva decît slujitoarea domniilor voastre.

— Aşa va fi — răspunse don Antonio —, şi, lăsînd-o singură, plecară, iar don Juan îi spuse dădacei să intre la dînsa şi să-i ducă pruncul în scutecele bogate, dacă apucase cumva să-l înfeşe în ele ; dădaca zise că da şi că pruncul arăta acum aidoma ca atunci cînd îl adusese dînsul.

Dădaca intră, prevenită asupra răspunsurilor ce urma să le dea întrebărilor privitoare la prunc pe care avea să i le pună doamna dinăuntru.

Văzînd-o, Cornelia îi spuse :

— Vino într-un ceas bun, prietenă dragă, dă-mi pruncul şi adu mai aproape lumînarea aceea.

Dădaca făcu întocmai şi, luînd pruncul în braţe, Cornelia se tulbură toată şi-l privi stăruitor, după care-i spuse dădacei :

— Spune-mi, doamnă, copilul acesta şi cel pe care mi l-ai adus sau mi-a fost adus cu puţin timp în urmă sînt unul şi acelaşi ?

— Da, doamnă — răspunse dădaca.

— Păi cum de are atunci scutece atît de deosebite ? — i-o întoarse Cornelia — ; zău, prietenă dragă, mi se pare că sau scutecele sînt altele sau pruncul nu-i acelaşi.

— Tot ce se poate — răspunse dădaca.

— Păcatele mele — zise Cornelia —, cum tot ce se poate ? Cum vine asta, dădacă dragă, că mi se rupe inima să aflu cum e cu schimbarea asta ? Spune-mi, prietenă, pe tot ce ţi-e mai drag, zic să-mi spui de unde ai luat scutecele astea atît de bogate, deoarece cată să ştii că-s ale mele, dacă văzul nu mă minte sau ţinerea de minte nu mă-nşeală. Cu acestea sau cu altele aidoma lor i-am încredinţat eu însămi cameristei mele odorul drag al sufletului meu ; cine oare i le-a luat, vai, nefericita de mine, şi cine le-a adus aici ? Vai, bătută de nenoroc ce sînt !

Don Juan şi don Antonio, care ascultau toate jelaniile acestea, nu voiră s-o lase a mai stărui în ele şi nici nu îngăduiră ca amăgirea scutecelor schimbate s-o mai facă să sufere, aşa că intrară, iar don Juan îi spuse :

— Şi scutecele, şi copilul acesta îţi aparţin, doamnă Cornelia — şi numaidecît îi şi povesti, de-a fir a păr, cum

el fusese însul căruia camerista ei i-l dăduse pe copil, şi cum îl adusese acasă, poruncindu-i dădacei să-i schimbe scutecele, şi prilejul cu care o făcuse, deşi după ce dînsa-i povestise cum îl născuse, fusese pe deplin încredinţat că era fiul ei ; şi că dacă nu-i spusese pînă atunci, o făcuse pentru ca spaimei pricinuite de îndoiala recunoaşterii să-i urmeze bucuria de a-l fi recunoscut.

Nesfîrşite fură atunci lacrimile de bucurie ale Corneliei, nesfîrşite mulţumirile aduse ocrotitorilor săi, numindu-i îngeri de pază cu chip de om şi alte laude ce-i învederau în chip neîndoios recunoştinţa.

O lăsară cu dădaca, după ce-i dădură acesteia în grijă să vadă de dînsa şi s-o slujească cum va putea mai bine, şi-i atraseră luarea-aminte asupra stării în care se afla, ca să ştie cum s-o ajute, întrucît ea, ca femeie, se pricepea mai bine decît ei ce să facă într-o asemenea împrejurare.

Cu asta, se duseră să se odihnească atîta cît mai rămăsese din noapte, cu gîndul de a nu mai intra în iatacul Corneliei decît dacă-i chema dînsa, ori la mare nevoie. Se făcu ziuă, şi dădaca aduse în mare taină pe cineva care să-i dea copilului să sugă, iar ei întrebară de Cornelia ; dădaca le spuse că se odihnea un pic. Se duseră la cursuri şi trecură pe strada cu încăierarea şi pe la casa de unde plecase Cornelia, ca să vadă dacă lipsa ei apucase a fi ştiută de lume sau dacă se bîrfea pe seama-i pe la colţuri, dar nu simţiră şi nu auziră nimic şi în nici un chip nici despre încăierare, nici despre absenţa Corneliei. Cu asta, după ce-şi ascultară lecţiile, se întoarseră la locuinţa lor.

Cornelia îi chemă prin dădacă, dar ei îi răspunseră că luaseră hotărîrea de a nu mai călca în iatacul ei, ca să se păstreze cu şi mai mare străşnicie cuviinţa datorată cinstei sale, ea însă le răspunse cu lacrimi şi rugăminţi să intre ca s-o vadă, că aceasta era cea mai potrivită cuviinţă dacă nu pentru leacul, măcar pentru mîngîierea ei.

Făcură întocmai, şi ea îi primi cu chip bucuros şi cu multă curtenie ; îi rugă să aibă bunătatea de-a ieşi în oraş ca să vadă dacă nu se auzeau ceva veşti despre cutezanţa ei ; îi răspunseră că şi făcuseră cercetarea aceasta cu toată atenţia, dar nu se vorbea nimic.

Într-acestea, un paj, din cei trei pe care-i aveau, sosi la ușa iatacului și spuse de afară :

— La poartă e un cavaler cu doi slujitori, care spune că-l cheamă Lorenzo Bentibolli, și-l caută pe stăpînul meu don Juan de Gamboa.

La auzul acestei solii, Cornelia își încleștă amîndoi pumnii și și-i vîrî în gură, și printre ei i se strecură glasul, încet și temător, zicînd :

— Fratele meu, domnilor, e fratele meu ; se vede treaba c-a aflat că sînt aici și vine să-mi curme zilele. Ajutați-mă, domnilor, și ocrotiți-mă !

— Liniștește-te, doamnă — îi spuse don Antonio —, căci te afli într-un loc și în puterea unor oameni care nu vor îngădui să ți se aducă nici cea mai măruntă atingere din lume. Dă fuga, domnia ta, seniore don Juan, și vezi ce vrea cavalerul acela, iar eu rămîn aici ca s-o apăr la nevoie pe Cornelia.

Don Juan, fără a se schimba la față, coborî, și îndată don Antonio ceru să i se aducă două pistoale încărcate și le porunci pajilor să-și ia săbiile și să fie gata să sară.

Dădaca, văzînd toate acele măsuri de prevedere, tremura toată ; pe Cornelia, care se temea să nu se întîmple ceva rău, o treceau fiorii ; doar don Antonio și don Juan erau stăpîni pe sine și știau foarte bine ce aveau de făcut.

La poarta dinspre stradă, don Juan îl găsi pe don Lorenzo, care, văzîndu-l pe don Juan, îi spuse :

— O rog pe senioria voastră — căci așa sună adresarea curtenitoare în Italia — să aibă bunătatea a veni cu mine în biserica aceea de peste drum, căci am o încurcătură pe care vreau să i-o împărtășesc senioriei voastre, de ea atîrnîndu-mi și viața și onoarea.

— Foarte bucuros — răspunse don Juan —, să mergem, domnule, unde ți-o fi voia.

Acestea fiind zise, merseră mînă în mînă la biserică și, așezîndu-se pe o bancă într-un loc de unde să nu poată fi auziți, Lorenzo grăi cel dintîi și zise :

— Eu, domnule spaniol, sînt Lorenzo Bentibolli, dacă nu dintre cei mai bogați, dintre cei mai nobili locuitori ai orașului acestuia ; adevărul acesta fiind atît de notoriu, mă va face iertat că mă laud cu însumi ; am rămas orfan cu ani în urmă și în paza mea mi-a rămas o soră, atît de

frumoasă, încît, de nu m-ar privi îndeaproape, ți-aș lăuda-o în așa fel, că mi-ar lipsi proslăvirile, deoarece nici una nu poate fi întru totul pe măsura frumuseții sale. Faptul că eram cinstit, iar ea copilă și frumoasă, m-a făcut să-mi dau toată silința ca s-o păzesc, dar toate prevederile și strădaniile mele mi-au fost înșelate de voința sfruntată a surorii mele Cornelia, căci acesta îi este numele.

În sfîrșit, ca să scurtez, pentru a nu te plictisi, această poveste ce ar putea fi mai lungă, zic că ducele Ferrarei, Alfonso d'Este[307], cu ochi de linx i-a învins pe cei ai lui Argus, mi-a pus la pămînt strădaniile și-a triumfat asupra lor, biruind-o pe sora mea, iar astă-noapte mi-a luat-o și mi-a răpit-o din casa unei rubedenii a noastre și chiar se spune că era proaspătă lehuză. Astă-noapte am aflat-o și astă-noapte am plecat în căutarea lui, și cred că l-am găsit și l-am străpuns, dar a fost ajutat de vreun înger ce n-a îngăduit să-mi scot cu sîngele lui pata ofensei. Ruda mea mi-a spus, căci ea mi-a spus toate astea, că ducele a amăgit-o pe sora mea sub cuvînt că o va lua de nevastă ; eu nu cred, căci ar fi o căsnicie nepotrivită în privința bunurilor soartei, fiindcă altminteri toată lumea cunoaște nobletea Bentiboliilor din Bologna. Ceea ce cred este că el s-a bizuit pe ce se bizuie toți cei puternici care vor să calce-n picioare pe o fecioară fricoasă și sfielnică, punîndu-i sub ochi numele cel dulce de soț, făcînd-o să creadă că, din anumite considerente, nu se pot cununa de îndată ; mînciuni cu înfățișare de adevăruri, dar calpe și rău intenționate.

Oricum ar fi însă, eu mă văd fără soră și fără onoare, deși, în ce mă privește, pînă acum am păstrat toate acestea sub lacătul tăcerii și n-am vrut să povestesc nimănui jignirea mea, pînă cînd nu văd dacă nu pot cumva găsi leac și primi satisfacție ; e mai bine ca ticăloșiile să fie doar presupuse și bănuite decît știute sigur și lămurit, deoarece între da-ul și nu-ul îndoielii, fiecare poate înclina în ce parte vrea mai mult și fiecare își poate găsi apărătorii săi.

În sfîrșit, acuma sînt hotărît să mă duc la Ferrara și să-i cer ducelui însuși satisfacție pentru ofensa adusă mie și, dacă va refuza, să-l provoc la duel pe temeiul acesta, iar hotărîrea n-am să mi-o duc la bun sfîrșit cu escadroane întregi, deoarece nu le pot nici alcătui, nici întreține, ci

ca de la bărbat la bărbat, drept care aș vrea să am ajutorul domniei tale și să mă însoțești la drumul acesta, încredințat fiind că o vei face, ca spaniol și cavaler ce ești, după cum am și aflat, ca să nu fiu nevoit a da de știre nici unui neam sau prieten de-al meu, de la care nu m-aș putea aștepta decît la sfaturi și îndemnuri de a-mi schimba hotărîrea, pe cînd de la domnia ta nu mă pot aștepta decît la unele bune și cinstite, chiar dacă oarecum primejdioase. Domnia ta, domnule, fă-mi binele acesta și vino cu mine, căci de voi avea pe un spaniol alături de mine, voi socoti că sînt păzit de oștirile lui Xerxes. Mult îți cer, dar la și mai mult te obligă datoria de a răspunde la ceea ce trîmbițează faima nației domniei tale.

— Destul, domnule Lorenzo — zise îndată don Juan, care-l ascultase pînă atunci fără a-l fi întrerupt cu vreo vorbă —, destul, căci din clipa de față mă socot apărătorul și sfătuitorul domniei tale și iau asupră-mi satisfacția sau răzbunarea jignirii domniei tale, și asta nu doar pentru că sînt spaniol, ci pentru că sînt cavaler și pentru că domnia ta ești unul atît de nobil precum ai spus, și precum știu și eu, și precum știe toată lumea. Gîndește-te cînd vrei să fie plecarea noastră, și ar fi bine să fie numaidecît, pentru că fierul trebuie bătut cît este cald, iar fierbințeala mîniei sporește curajul, și insulta proaspătă trezește răzbunarea.

Lorenzo se sculă în picioare și-l strînse cu putere în brațe pe don Juan, zicînd :

— Un piept atît de mărinimos ca al domniei tale, seniore don Juan, nu e nevoie să fie mișcat punîndu-i-se în față alt interes decît acela al onoarei ce-o poate cîștiga prin această faptă, și pe care încă de pe-acum ți-o dăruiesc, dacă vom ieși cu bine din împrejurarea asta, și, pe deasupra, îți ofer tot ce am, tot ce pot și tot ce merit ; plecarea vreau să fie mîine, pentru ca astăzi să pot pune la cale toate cele de trebuință în vederea ei.

— Socot că e bine — spuse don Juan —, dar dă-mi voie, domnule Lorenzo, să-i dau de știre despre această faptă unui cavaler, tovarăș de-al meu, pe-a cărui vitejie și tăcere te poți bizui și mai vîrtos decît pe-ale mele.

— De vreme ce, seniore don Juan, domnia ta ai luat asupră-ți, după cum spui, onoarea mea, fă cu ea ce crezi de

cuviință, și spune despre ea ce vrei și cui vrei, cu atît mai mult cu cît tovarăș cu domnia ta cine oare ar putea fi dacă nu cineva foarte bun ?

Cu asta, se îmbrățișară și se despărțiră, rămînînd ca a a doua zi de dimineață să-l cheme printr-un trimis pentru a încăleca pe cai afară din oraș și a-și urma călătoria străvestiți. Don Juan se întoarse și le dădu seamă lui don Antonio și Corneliei despre cele întîmplate cu Lorenzo și despre învoiala la care căzuseră.

— Sfinte Doamne ! — grăi Cornelia — mare-ți este, domnule, curtenia și mare încrederea ! Cum de te-ai aruncat, și încă atît de iute, într-o ispravă atît de plină de neajunsuri ? Și de unde știi domnia ta, domnule, dacă fratele meu te duce la Ferrara sau în altă parte ? Oriunde te-ar duce însă, poți fi pe deplin încredințat că te însoțește credința în carne și oase, deși eu, ca o nenorocită ce sînt, mă poticnesc și de atomii soarelui și mă-nfricoșez de orice umbră, și cum ai vrea să nu mă sperii cînd viața sau moartea mea atîrnă de răspunsul ducelui ? Și ce știu eu dacă va răspunde atît de măsurat, încît mînia fratelui meu să se păstreze între hotarele cuminției lui ? Iar dacă nu s-ar păstra, crezi oare că ar avea de-a face cu un vrăjmaș nevolnic ? Și nu ți se pare că-n zilele cît veți zăbovi acolo voi sta cu inima strînsă, temătoare și încremenită, așteptînd veștile dulci sau amare despre încercarea aceasta ? Oare îi iubesc eu atît de puțin pe duce sau pe fratele meu ca să nu-mi sară inima la gîndul nefericirilor oricăruia dintre ei și ca să nu mă doară sufletul de ele ?

— Mult gîndești și de multe te temi, doamnă Cornelia — spuse don Juan —, fă însă loc și speranței între atîtea spaime și încrede-te în Dumnezeu, în dibăcia și-n dorința mea cea bună, și-ai s-o vezi împlinită cu toată norocirea și pe-a domniei tale ; drumul la Ferrara e de neocolit, după cum nu se poate nici să nu-l ajut pe fratele domniei tale. Pînă acum nu știm ce are ducele de gînd și nici măcar dacă a aflat de dispariția domniei tale, iar toate acestea va trebui să le aflăm din gura lui, și nimeni nu-l va putea întreba mai bine decît mine. Și înțelege, doamnă Cornelia, că sănătatea și mulțumirea fratelui domniei tale și cele ale ducelui mi-s mai dragi decît luminile ochilor, și-am să văd de ei la fel de grijuliu ca și de ele.

— De-ţi va da cerul, seniore don Juan — răspunse Cornelia — putere ca să-mi găseşti leacul, aşa cum ţi-a dat har ca să mă mîngîi în toiul muncilor acestora ale mele, mă socotesc eu adevărat norocoasă ; aş vrea să te şi văd plecat şi întors, oricît m-ar chinui în lipsa domniei tale frica sau m-ar ţine cu sufletul la gură nădejdea.

Don Antonio încuviinţă hotărîrea lui don Juan şi-l lăudă pentru buna înţelegere pe care o găsise într-însul încrederea lui Lorenzo Bentibolli. Îi spuse mai mult, şi anume că voia şi el să-i însoţească, spre a fi cu dînşii la nevoie.

— Asta nu — zise don Juan —, atît pentru că nu-i bine ca doamna Cornelia să rămînă singură, cît şi pentru ca domnul Lorenzo să nu creadă că vreau să mă folosesc de strădaniile altuia.

— Ale mele sînt ca şi ale domniei tale — i-o întoarse don Antonio —, şi astfel, chiar de-ar fi să rămîn necunoscut şi să mă ţin deoparte, trebuie să te urmez, căci ştiu că doamnei Cornelia îi va fi pe plac, şi nici nu va rămîne atît de singură, încît să nu aibă cine o sluji, păzi şi însoţi.

La care Cornelia spuse :

— Mare mîngîiere ar fi pentru mine, domnilor, dacă aş şti că mergeţi împreună sau măcar aşa încît să vă puteţi ocroti la nevoie unul pe altul ; şi deoarece mi se pare că drumul la care porniţi este primejdios faceţi-mi hatîrul, domnilor, să luaţi cu domniile voastre aceste relieve — şi zicînd acestea, scoase din sîn o cruce de diamante, de o valoare nepreţuită, şi un agnus [308] de aur, la fel de scump ca şi crucea.

Cei doi se uitară la giuvaerele cele bogate şi le preţuiră şi mai mult decît preţuiseră panglica, dar i le dădură înapoi şi nu voiră cu nici un chip să le ia, zicînd că aveau şi ei relieve pe care să le poarte, dacă nu la fel de frumos împodobite, cel puţin, după calitatea lor, la fel de bune. Pe Cornelia o mîhni că nu le primiseră, dar pînă la urmă fu nevoită să facă după voia lor.

Dădaca punea mult suflet ca s-o răsfeţe pe Cornelia şi, oftînd de plecarea stăpînilor, despre care o înştiinţară, fără a-i spune însă nici de ce, nici unde se duceau, se însărcină să ia seama de doamna al cărei nume încă nu-l ştia, atît de bine, încît să nu simtă lipsa domniilor lor. A doua zi dis

de dimineață, Lorenzo se și înființă la poartă, iar don Juan era gata de drum, cu pălăria cu panglică, pe care o împodobise cu pene negre și galbene, acoperind panglica cu un văl negru. Își luă rămas bun de la Cornelia, care, la gîndul că fratele ei era atît de aproape, se speriase atît de rău, încît nu izbuti să le spună nici un cuvînt celor doi care se despărțeau de dînsa.

Cel dintîi plecă don Juan și se duse cu Lorenzo la marginea orașului, unde, într-o grădină oarecum lăturalnică, găsiră doi cai foarte buni, cu doi slujitori ce-i țineau de căpăstru. Încălecară și, slujitorii mergînd înaintea lor, porniră spre Ferrara, pe cărări și drumuri nebătute. Don Antonio, pe un căluțel al său, cu hainele schimbate și ascuns, îi urma, dar părîndu-i-se că se fereau de el, îndeosebi Lorenzo, hotărî s-o apuce pe drumul mare drept spre Ferrara, sigur fiind că avea să-i întîlnească acolo.

Nici nu ieșiseră bine din oraș cînd Cornelia îi și dădu seamă dădacei de toate pățaniile sale și-i spuse că pruncul acela era al său și-al ducelui Ferrarei, cu toate amănuntele istorisite pînă acum, referitoare la istoria sa, neascunzîndu-i nici că stăpînii îi plecaseră la Ferrara, însoțindu-l pe fratele său, care se ducea să-l provoace pe ducele Alfonso.

Dădaca, auzind acestea, de parcă diavolul ar fi împins-o, ca să încurce, să împiedice sau să amîne mîntuirea Corneliei, zise :

— Vai, stăpînă a sufletului meu, și după atîtea cîte ți s-au întîmplat, domnia ta stai aici fără grijă și te culci pe urechea ceea ? Sau n-ai suflet, sau îți e atît de lînced, încît nu mai știe nici de el ; cum, îți închipui oare că fratele domniei tale se duce la Ferrara ? Să nu crezi una ca asta, ci cată să gîndești și să crezi că a vrut să-i ducă de-aici pe stăpînii mei și să-i scoată din casa asta, ca să se întoarcă aici și să-ți curme zilele, că o va putea face la fel de lesne cum sorbi o cană de apă. Ia te uită sub ce pază și ocrotire rămînem, doar sub a celor trei paji, care nu prididesc să-și scarpine nici rîia de care-s plini, darmite să se mai lege și la cap ! Despre mine una pot să-ți spun că n-am inimă să aștept năpasta și ruina ce amenință casa asta. Adică domnul Lorenzo, italian, să aibă încredere în spanioli, ba să le mai ceară și ocrotire și ajutor ? Să-mi

sară ochii dacă pot eu crede una ca asta — şi-şi arătă sieşi degetul mare ieşit între arătător şi mijlociu. Fata mea, dacă vrei să-mi asculţi sfatul, ţi-aş da unul de să-ţi lumineze viaţa.

Încremenită, uluită şi tulburată rămăsese Cornelia la auzul vorbelor dădacei, care le rostea cu atîta foc şi cu atîtea dovezi de înfricoşare, încît i se păru că tot ce spune e adevărat şi că don Juan şi don Antonio erau pesemne morţi, şi că frate-său intra pe poartă şi-o tighelea toată cu lovituri de pumnal.

Aşa că-i spuse :

— Şi ce sfat mi-ai da dumneata, prietenă dragă, ca să ne scape şi să preîntîmpine năpasta ce ne-ameninţă dintr-o clipă-ntr-alta ?

— Şi încă ce sfat ţi-aş da, atît de bun, că mai bun ca el nici că s-ar putea găsi ! — spuse dădaca —. Eu, doamnă, am slujit la un pievan [309], la un paroh vreau să zic, dintr-un sat aflat la două mile de Ferrara ; e un om sfînt şi bun şi care ar face pentru mine tot ce i-aş cere, căci îmi este mai îndatorat decît un stăpîn ; să mergem acolo, caut eu pe cineva care să ne ducă neîntîrziat, iar cea care vine să alăpteze copilul e femeie şărmană şi va merge cu noi şi la capătul lumii ; şi chiar de-ar fi, hai să zicem, să dea de domnia ta, va fi mai bine să te găsească în casa unui preot, bătrîn şi cinstit, decît în puterea a doi studenţi tinerei şi spanioli, căci alde ăştia, pun eu capul ca martor de încredere, nu scapă nici un prilej bun ; iar acum, doamnă, ţi-au purtat respect pentru că eşti suferindă, dar dacă te faci bine şi te întremezi în mîinile lor, numai Dumnezeu te-ar putea scoate din bucluc. Pentru că, zău, dacă nu m-aş fi păzit cu refuzurile, dispreţurile şi feciorlîcurile mele, ar fi dat iama şi-n mine şi-n cinstea mea, fiindcă la ei nu-i aur tot ce luceşte-n ei ; una zic şi alta gîndesc, dar cu mine li s-a-nfundat, fiindcă-s şireată şi ştiu unde mă strînge pantoful, şi mai cu seamă sînt de neam bun, mă trag din spiţa Crivellilor [310] din Milano, iar vîrful onoarei mele e cu zece mile mai sus de nori ; după toate astea poţi vedea, doamnă dragă, urgiile ce s-au abătut asupra mea, de vreme ce, fiind cine sînt, am ajuns să fiu masară [311] la spanioli sau, cum zic ei, dădacă, deşi la drept vorbind, n-am de ce mă plînge de stăpînii mei, fiindcă sînt pîinea lui Dumnezeu

cînd nu li-s înecate corăbiile ; şi într-asta par de-a binelea basci, cum zic şi ei că sînt. Dar poate că faţă de tine au să fie galicieni, căci asta-i altă naţie, după cum le merge vestea, deşi nu atît de nădejde şi mai puţin bine văzută decît cea bască.

Pe scurt, atîtea vorbe-i înşiră şi-i spuse, că biata Cornelia se resemnă să-i urmeze sfatul, aşa că, în mai puţin de patru ceasuri, dădaca rînduind totul şi ea dîndu-şi consimţămîntul, cele două se văzură într-o caleaşcă împreună cu doica pruncului şi, fără a fi auzite de paji, o porniră la drum către satul preotului ; toate acestea se făcură la stăruinţele dădacei şi pe banii ei, căci mai avea un pic din simbria pe un an pe care i-o plătiseră stăpînii ei, astfel încît nu fu nevoie să zălogească un giuvaer pe care i-l dăduse Cornelia.

Şi întrucît pe don Juan îl auziseră spunînd că el şi fratele său n-aveau s-o apuce către Ferrara pe drumul mare, ci pe cărări ocolite, ele se hotărîră să-l urmeze pe cel drept, şi cu încetişorul, ca nu cumva să se întîlnească cu ei, iar stăpînul caleştii se dădu după voia lor pentru că-l plătiră după pofta lui.

Să le lăsăm să-şi vadă de drum, pe cît de cutezătoare pe-atît de bine îndrumate, şi să vedem ce li s-a întîmplat lui don Juan de Gamboa şi domnului Lorenzo Bentibolli, despre care se zice că pe drum aflară că ducele nu era la Ferrara, ci la Bologna, şi astfel, părăsind calea ocolită pe care-o apucaseră, o cîrmiră spre drumul regesc sau strada maestră [312], cum se zice prin partea locului, chibzuind că pe-acolo avea s-o apuce şi ducele cînd avea să se întoarcă de la Bologna. Şi la scurt timp după ce intraseră pe drumul mare cu faţa întoarsă spre Bologna, văzură venind o ceată de oameni călări, şi atunci don Juan îi spuse lui Lorenzo să se depărteze de drum, deoarece, dacă printre oamenii aceia venea cumva şi ducele, voia să stea de vorbă cu el acolo, înainte de a se închide în Ferrara, pînă la care nu mai era mult.

Lorenzo făcu întocmai şi încuviinţă părerea lui don Juan. De îndată ce Lorenzo se îndepărtă, Don Juan scoase bucata de văl ce acoperea panglica bogată, nu fără un rost bine chibzuit, după cum avea s-o spună mai apoi.

Într-acestea, se apropie trupa drumeţilor, şi cu dînşii

venea pe o iapă rotată o femeie îmbrăcată de drum şi cu faţa acoperită de un obrăzar, fie ca să se ascundă mai bine, fie ca să se apere de soare şi de vînt.

Don Juan îşi opri calul în mijlocul drumului şi aşteptă cu faţa descoperită să se apropie drumeţii, iar cînd se apropiară, înfăţişarea, mîndreţea, calul viguros, eleganţa hainelor şi văpăile diamantelor atraseră privirile tuturor celor ce veneau şi îndeosebi pe-ale ducelui Ferrarei, care se afla printre ei şi care, de cum zări panglica, îşi şi dădu seama că acela ce-o purta era don Juan de Gamboa, cel care-l scăpase din încăierare, şi atît de viu îl izbi acest adevăr, încît, fără a mai sta pe gînduri, îşi zori calul către don Juan, zicînd :

— Nu cred că mă înşel, domnule cavaler, dacă-ţi zic don Juan de Gamboa, căci mi-o spun înfăţişarea domniei tale vitează şi găteala de la pălărie.

— Aşa şi este — răspunse don Juan —, pentru că niciodată n-am căutat şi n-am vrut să-mi ascund numele ; dar spune-mi, domnule, cine eşti, ca nu cumva să săvîrşesc vreo necurtenie.

— Asta ar fi cu neputinţă — răspunse ducele —, căci faţă de mine n-ai putea fi cu nici un chip lipsit de curtenie ; cu toate acestea îţi spun, seniore don Juan, că eu sînt ducele Ferrarei, cel ce-i îndatorat să te slujească atîtea zile cîte îi va fi dat a trăi, deoarece acum nici patru nopţi domnia ta însuţi mi le-ai dăruit.

Nici nu isprăvi bine ducele să spună acestea, că don Juan, cu nemaivăzută sprinteneală, sări de pe cal şi se repezi să-i sărute picioarele, dar oricît de repede se mişcă, ducele şi coborîse din şa, astfel încît apucă să descalece în braţele lui don Juan.

Domnul Lorenzo, care privea de departe ceremoniile acestea, neînchipuindu-şi că erau dovezi de curtenie, ci de mînie, dădu pinteni calului, dar la întîia smucitură îl opri pentru că-i văzu pe duce — pe care-l şi recunoscuse — şi pe don Juan strînşi îmbrăţişaţi ; ducele, peste umerii lui don Juan, se uită la Lorenzo şi-l recunoscu, drept care se tulbură oarecum şi, aşa îmbrăţişaţi cum stăteau, îl întrebă pe don Juan dacă Lorenzo Bentibolli, care era acolo, venise cu el sau nu.

La care don Juan răspunse :

— Să mergem nițel mai la o parte, și-am să-i povestesc excelenței voastre lucruri mari.

Ducele făcu întocmai și don Juan îi spuse :

— Domnule, Lorenzo Bentibolli, pe care-l vezi acolo, are împotriva domniei tale o plîngere nu tocmai mică : zice că acum patru nopți ai scos-o pe sora lui, doamna Cornelia, din casa unei verișoare de-a lor și ai amăgit-o și dezonorat-o, și vrea să afle de la domnia ta ce satisfacție ai de gînd să-i dai, ca să vadă și el ce are de făcut. M-a rugat să fiu ocrotitorul și mijlocitorul său ; eu am primit, fiindcă după unele semne din istorisirea încăierării pe care mi-a făcut-o, am cunoscut că domnia ta, domnule, erai stăpînul acestei pălării cu panglică de diamante care, datorită mărinimiei și curteniei domnici tale, ai vrut să fie a mea, și văzînd că nimeni altul mai bine decît mine nu ți-ar putea lua partea, i-am oferit, după cum spuneam, ajutorul meu. Aș vrea acuma, domnule, să-mi spui ce știi despre pățania aceasta și dacă e adevărat ce spune Lorenzo.

— Vai, prietene ! — răspunse ducele — e atît de adevărat, încît nici să vreau, n-aș putea s-o tăgăduiesc ; eu n-am amăgit-o și nici n-am răpit-o pe Cornelia, deși știu că a dispărut din casa cu pricina ; nu am amăgit-o, fiindcă o socotesc drept soția mea ; nu am răpit-o, fiindcă nu știu unde poate fi ; dacă nu m-am cununat în văzul lumii, a fost pentru că așteptam ca mama, care-și trăia clipele de pe urmă, să treacă din viața aceasta la alta mai bună, ea dorind să mi-o dea de soție pe doamna Livia, fiica ducelui de Mantova, ca și din pricina altor neajunsuri, poate mai puternice decît cele amintite, dar pe care nu se cade să le spun deocamdată. Fapt e că, în noaptea cînd m-ai ajutat, trebuia s-o aduc la Ferrara, pentru că ajunsese în luna cînd urma să aducă pe lume odorul pe care cerul a rînduit să-l depun într-însa ; acum, fie din pricina certei, fie din pricina nebăgării mele de seamă, cînd am ajuns la casa ei, am văzut că ieșea de-acolo tăinuitoarea învoielilor noastre. Am întrebat-o de Cornelia, mi-a spus că plecase și că în noaptea aceea născuse un copil, cel mai frumos din lume, iar ea i-l dăduse unuia Fabio, slujitorul meu. Camerista e cea de colo, Fabio e aici, iar copilul și Cornelia nu se-arată.

În aceste două zile am fost la Bologna, nădăjduind şi iscodind să aflu ceva veşti despre Cornelia, n-am auzit însă nimic.

— Aşadar, domnule — zise don Juan —, cînd Cornelia şi fiul domniei tale ar fi să se ivească, n-ai tăgădui că dînsa îţi e soţie şi el fiu ?

— Sigur că nu, pentru că, deşi mă mîndresc a fi cavaler, şi mai mult mă mîndresc a fi creştin, şi încă mai mult, căci aşa cum este, Cornelia merită să fie şi stăpîna unui regat. Numai să se ivească dînsa şi, fără să-mi mai pese dacă mama trăieşte ori ba, lumea va afla că dacă am ştiut să-i fiu iubit, ştiu să-mi ţin şi în văzul lumii cuvîntul ce i l-am dat în taină.

— Atunci — zise don Juan — vei face bine să-i spui şi fratelui domniei sale, domnului Lorenzo, ceea ce mi-ai spus mie ?

— Ba chiar îmi pare nespus de rău — răspunse ducele — că zăboveşte atîta s-o afle.

Don Juan îi făcu numaidecît semn lui Lorenzo să descalece şi să vină unde erau ei, ceea ce el făcu, negîndindu-se nici pe departe la vestea cea bună care-l aştepta.

Ducele îi ieşi în întîmpinare cu braţele deschise şi întîiul cuvînt pe care i l-a spus a fost să-i zică frate.

Nici nu ştiu Lorenzo să răspundă bine unui salut atît de iubitor şi unei întîmpinări atît de curtenitoare, şi-n vreme ce stătea aşa, încremenit, înainte ca el să scoată vreun cuvînt, don Juan îi spuse :

— Ducele, domnule Lorenzo, mărturiseşte convorbirea tainică pe care a avut-o cu sora domniei tale, doamna Cornelia. Mărturiseşte de asemenea că dînsa e soţia lui legiuită şi că, după cum o spune aici, o va spune şi în faţa lumii cînd se va ivi un prilej potrivit. Recunoaşte de asemenea că acum patru nopţi s-a dus s-o ia din casa verişoarei domniei tale ca s-o aducă la Ferrara şi să aştepte o împrejurare prielnică spre a face nunta pe care a amînat-o din pricini foarte întemeiate şi pe care mi le-a spus. Recunoaşte de asemenea lupta pe care a avut-o cu domnia ta şi că, ducîndu-se după Cornelia, s-a întîlnit cu Sulpicia, camerista ei, care e femeia de colo, şi de la care a aflat că în urmă cu mai puţin de un ceas, Cornelia născuse, şi ea îi dăduse pruncul unui slujitor de-al ducelui, iar Cornelia,

crezînd că ducele era acolo, plecase de acasă înfricoşată la gîndul că domnia ta, domnule Lorenzo, îi şi aflaseşi legătura. Sulpicia nu l-a dat pe copil slujitorului ducelui, ci altcuiva în locul lui. Cornelia nu se iveşte, el ia asupră-i toată vina şi spune că oricînd s-ar ivi doamna Cornelia, el o va primi ca pe adevărata-i soţie. Spune şi domnia ta, domnule Lorenzo, dacă mai e ceva de zis sau de dorit, în afară de găsirea celor două pe cît de scumpe pe-atît de nefericite odoare.

La acestea, domnul Lorenzo răspunse aruncîndu-se la picioarele ducelui, care stăruia să-l ridice :

— De la cugetul ereştinesc şi de la măreţia domniei tale, serenisime seniore şi frate al meu, sora mea şi cu mine nu ne puteam aştepta la un bine mai mic decît cel pe care ni-l faci amîndurora : ei, ridicînd-o la înălţimea domniei tale, iar mie, punîndu-mă printre cei din apropierea domniei tale.

Într-acestea, şi începuseră a-i şiroi lacrimi din ochi, iar ducelui aşijderea, înduioşaţi unul de pierderea soţiei sale, iar celălalt de găsirea unui cumnat atît de bun. Se gîndiră însă că pare o slăbiciune să-ţi arăţi mîhnirea cu atîtea dovezi de lacrimi, aşa încît şi le înăbuşiră, zăvorîndu-şi-le la loc în ochi, iar cei ai lui don Juan, voioşi, stăteau gata să dea vestea cea bună a ivirii Corneliei şi-a fiului ei, deoarece îi lăsase chiar acasă la el.

Aici ajunseseră, cînd se arătă don Antonio de Isunza, pe care don Juan îl recunoscu încă de departe după căluşel, dar cînd ajunse aproape de ei, se opri şi văzu caii lui don Juan şi Lorenzo, pe care slujitorii îi ţineau de căpăstru, şi, nitel mai încolo, îi recunoscu pe don Juan şi pe Lorenzo, dar nu şi pe duce, aşa încît nu ştia ce să facă, dacă să se apropie ori ba de locul unde era don Juan. Apropiindu-se de slujitorii ducelui, îi întrebă dacă-l cunoşteau pe cavalerul care stătea cu ceilalţi doi — şi-l arătă pe duce —, iar ei îi răspunseră că e ducele Ferrarei, drept care rămase încă mai încurcat şi mai nehotărît ce să facă, dar don Juan îl smulse din nedumerire, strigîndu-l pe nume.

Don Antonio descălecă, văzînd că toţi erau pe jos, şi se apropie de dînşii ; ducele îl întîmpină cu multă curtenie, fiindcă don Juan îi spusese că e tovarăşul său. În sfîr-

șit, don Juan îi povesti lui don Antonio tot ce i se întîmplase cu ducele pînă la sosirea lui.

Don Antonio se bucură peste măsură și-i spuse lui don Juan :

— De ce oare, seniore don Juan, nu vrei să duci bucuria și mulțumirea acestor domni în culmea ei, cerînd răsplată pentru vestea cea bună a găsirii doamnei Cornelia și-a fiului ei ?

— Dacă n-ai fi sosit, seniore don Antonio, aș fi cerut-o, dar acum cere-o domnia ta, căci eu unul sînt sigur că ți-o vor da din toată inima.

Auzind că-i vorba de găsirea Corneliei și de răsplată pentru vești bune, ducele și Lorenzo întrebară ce înseamnă asta.

— Ce să însemne — răspunse don Antonio — decît că vreau și eu să joc un rol în tragicomedia aceasta, și-anume rolul celui care cere răsplata pentru vestea cea bună a găsirii doamnei Cornelia și-a fiului ei, pe care i-am lăsat acasă la mine — și numaidecît le povesti de-a fir a păr tot ce s-a spus pînă aici, ceea ce ducelui și domnului Lorenzo le făcu asemenea plăcere și bucurie, încît don Lorenzo îl îmbrățișă pe don Juan, și ducele pe don Antonio.

Ducele își făgădui tot statul său ca răsplată, iar domnul Lorenzo toată averea, viața și sufletul.

O chemară pe camerista ce-i încredințase pruncul lui don Juan, și ea, recunoscîndu-l pe Lorenzo, începu să tremure toată. O întrebară dacă l-ar recunoaște pe omul căruia i-l dăduse pe copil ; ea zise că nu și că nu făcuse alta decît să-l întrebe dacă era Fabio, iar el răspunsese că da, și atunci ea, de bună credință, i-l dăduse.

— E adevărat — răspunse don Juan — și dumneata, doamnă, ai închis ușa numaidecît și mi-ai spus să-l pun la adăpost și să mă-ntorc de îndată.

— Așa este, domnule — răspunse camerista plîngînd.

Și ducele zise :

— Nu mai e nevoie de lacrimi acum, ci de bucurii și serbări. Fapt e că nu mai trebuie să mă duc la Ferrara, ci să mă întorc de îndată la Bologna, fiindcă toate aceste mulțumiri sînt umbrite atîta vreme cît nu vor fi adeverite de vederea Corneliei.

Şi fără a mai spune altceva, cu consimţămîntul tuturora, făcură calea-ntoarsă către Bologna. Don Antonio o luă înainte ca s-o pregătească pe Cornelia, aşa încît sosirea neaşteptată a ducelui şi-a fratelui ei să n-o sperie. Negăsind-o însă, iar pajii nefiind în stare să-i dea veşti despre dînsa, se simţi cel mai trist şi mai încurcat om din lume ; şi cînd văzu că lipsea şi dădaca, îşi închipui că din vina ei lipsea Cornelia.

Pajii îi spuseră că dădaca dispăruse în aceeaşi zi în care lipsiseră şi ei de-acasă, şi că pe acea Cornelia, de care întreba, ei n-o văzuseră niciodată.

Don Antonio îşi ieşi din fire din pricina neaşteptatei întîmplări, temîndu-se ca nu cumva ducele să-i ia drept mincinoşi sau şarlatani, ori să-şi închipuie despre ei lucruri şi mai rele, spre paguba onoarei lor şi a bunei reputaţii a Corneliei.

Asemenea gînduri îl frămîntau cînd intrară ducele, don Juan şi Lorenzo, care, pe căi părăsite şi dosnice, lăsîndu-i pe ceilalţi oameni afară din oraş, ajunseră la casa lui don Juan şi-l găsiră pe don Antonio şezînd pe un scaun, cu mîna la falcă şi palid ca moartea. Don Juan îl întrebă ce-l doare şi unde-i Cornelia.

Răspunse don Antonio :

— Ce crezi că s-ar putea să nu mă doară, de vreme ce pe Cornelia ia-o de unde nu-i, căci în aceeaşi zi în care am plecat noi de-aici, a plecat şi dînsa cu dădaca pe care i-am lăsat-o ca să-i ţină tovărăşie ?

Ducele fu cît pe ce să-şi dea duhul şi Lorenzo să-şi facă seama, la auzul unor asemenea veşti. În sfîrşit, toţi rămaseră tulburaţi, încremeniţi şi munciţi de gînduri.

Într-acestea, un paj se apropie de don Antonio şi-i şopti la ureche :

— Domnule, Santisteban, pajul seniorului don Juan, încă din ziua în care aţi plecat domniile voastre, ţine o femeie tare frumuşică închisă în odaia lui, şi eu cred că o cheamă Cornelia, că aşa l-am auzit strigînd-o.

Iarăşi îi sări inima lui don Antonio şi ar fi vrut mai degrabă să nu se mai arate Cornelia — căci nu se îndoia că ea era aceea pe care o ţinea pajul ascunsă — decît s-o găsească într-un asemenea loc. Nu zise totuşi nimic, ci,

tăcut, se duse la odaia pajului și găsi ușa încuiată, pajul nefiind acasă.

Se apropie de ușă și zise cu glas scăzut :

— Deschide, doamnă Corneña, și vino să-ți întîmpini fratele și pe duce, soțul domniei tale, care au venit să te caute.

Dinăuntru i se răspunse :

— Vă bateți joc de mine ? Adevărul e că nu-s nici atît de urîtă, nici atît de pipernicită, încît să nu mă poată căuta duci și conți, că doar asta merită cine se încurcă cu paji.

Vorbe după care don Antonio înțelese că nu era Cornelia cea care răspunsese. Între timp se întoarse Santisteban, pajul, și veni întins la odaia sa și, găsindu-l acolo pe don Antonio, care cerea să i se-aducă toate cheile din casă, spre a vedea dacă nu cumva vreuna din ele se potrivea la ușa aceea, pajul căzu în genunchi și, cu cheia în mînă, zise :

— Lipsa de-acasă a domniilor voastre, și, mai bine zis, pezevenchiul meu, m-a făcut s-aduc aceste trei nopți o femeie ca să stea cu mine ; te implor pe domnia ta, seniore don Antoñio de Isunza, dar-ar Domnul să ai parte de veşti bune din Spania, dacă stăpînul meu don Juan de Gamboa nu știe, să nu-i spui, că acușica-i fac vînt.

— Și cum o cheamă pe femeia asta ? întrebă don Antonio.

— O cheamă Cornelia — răspunse pajul.

Pajul care dăduse în vileag potlogăria, nefiind prea bun prieten cu Santisteban, coborî, nu se știe dacă din prostie sau din răutate, în încăperea unde se aflau don Juan și Lorenzo, zicînd :

— Al naibii paj, l-au făcut s-o borască pe doamna Cornelia, o ținea ascunsă mititelul ; de bună seamă că n-ar fi vrut să vie stăpînii, ca să mai lungească *gaudeamus*-ul încă trei, patru zile !

Lorenzo auzi și-l întrebă :

— Ce vrei să spui, gentilomule ? Unde-i Cornelia ?

— Sus — răspunse pajul.

Cum auzi ducele una ca asta, se și repezi ca un fulger în sus pe scară, ca s-o vadă pe Cornelia, închipuin-

du-şi că apăruse, şi nimeri repede în încăperea unde era don Antonio şi, intrînd, zise :

— Unde-i Cornelia, unde-i viaţa vieţii mele ?

— Uite-o pe Cornelia — răspunse o femeie care stătea în pat şi se-nvelise cu un cearşaf, trăgîndu-şi-l pînă peste cap, şi urmă zicînd :

— Doamne Sfinte, ce, s-a furat un bou, n-aţi mai văzut femei dormind cu paji, de faceţi atîta tămbălău ?

Lorenzo, aflat şi el de faţă, trase cu ciudă şi mînie de un capăt al cearşafului şi dădu la iveală o femeie tînără şi deloc urîtă, care, de ruşine, îşi duse mîinile la ochi şi se grăbi să-şi ia hainele care-i slujeau drept pernă, şi după ele văzură că trebuie să fie vreo coţcară din rîndul femeilor pierdute şi vîntură-lume.

Ducele o întrebă dacă-i adevărat că o cheamă Cornelia. Ea răspunse că da şi că are rude foarte onorabile în oraş, şi că să nu zică nimeni „din apa asta eu n-o să beau".

Atît de ruşinat rămase ducele, încît fu cît pe ce să creadă că spaniolii îşi băteau joc de el, dar nevoind să-şi îngăduie o bănuială atît de urîtă, întoarse spatele şi, fără a scoate un cuvînt, urmat de Lorenzo, săriră pe cai şi plecară, lăsîndu-i pe don Juan şi pe don Antonio mult mai ruşinaţi decît plecaseră ei şi hotărîţi să facă tot ce va fi fost cu putinţă şi chiar cu neputinţă ca s-o caute pe Cornelia şi să-l încredinţeze pe duce de sinceritatea şi de buna lor intenţie. Îl concediară pe Santisteban pentru nerușinare şi-i făcură vînt coţcarci de Cornelia, şi chiar atunci îşi amintiră că uitaseră să-i spună ducelui de giuvaere, *agnusul* şi crucea de diamante, pe care li le oferise Cornelia, deoarece cu aceste semne s-ar fi putut încredinţa că Cornelia fusese în paza lor şi că nu ei erau de vină că dispăruse.

Ieşiră să-i spună aceasta, dar nu-l găsiră la Lorenzo acasă, unde credeau că ar fi putut fi, pe Lorenzo însă da, iar el le spuse că ducele, fără a mai zăbovi nici o clipă, se întorsese la Ferrara, dîndu-i lui ordin s-o caute pe sora lui. Îi spuseră ce avuseseră de gînd să-i spună, dar Lorenzo le spuse că ducele plecase foarte mulţumit de purtarea lor bună şi că amîndoi puseseră lipsa Corneliei pe seama fricii sale mari şi că Dumnezeu se va-ndura s-o scoată la

lumină, căci nu era cu putință ca și pe copil, și pe dădacă, și pe dînsa să-i fi înghițit pămîntul.

Cu asta se mîngîiară toți și nu voiră s-o caute prin strigări publice, ci prin sîrguințe secrete, deoarece nimeni, în afara verișoarei sale, nu avea cunoștință de dispariția ei, iar printre cei ce nu cunoșteau gîndul ducelui, reputația surorii lui ar fi fost greu încercată, dacă ar fi căutat-o prin crainici și ar fi fost tare anevoios să-i potolească fiecăruia bănuielile iscate de o presupunere atît de aprinsă. Ducele își urmă călătoria și soarta cea bună, ce-i rînduia norocul, îl făcu să ajungă în satul preotului, unde se și aflau Cornelia, copilul cu doica lui, și sfetnica ; ele îi dăduseră seamă preotului de cele întîmplate și-l rugaseră să le sfătuiască ce să facă. Preotul era foarte bun prieten cu ducele și în casa lui, orînduită după tipicul unui cleric bogat și iscoditor, ducele obișnuia să vină deseori din Ferrara, și de acolo pleca la vînătoare, pentru că-i plăceau atît mintea iscoditoare a preotului cît și hazul pe care-l avea în tot ce spunea și făcea. Preotul nu se miră văzîndu-l pe duce în casa lui deoarece, după cum s-a spus, nu venea întîia oară : îl nemulțumi însă faptul că-l văzu atît de trist și băgă numaidecît de seamă că sufletul îi era împovărat de-o patimă. Cornelia prinse de veste că ducele Ferrarei era acolo și se neliniști grozav, întrucît nu știa cu ce gînd venise ; își frîngea mîinile și umbla de colo-colo, ca una ce-și pierduse cumpătul. Cornelia ar fi vrut să stea de vorbă cu preotul, dar el îi ținea tovărășie ducelui și nu avea cum să-i vorbească.

Ducele îi spuse :

— Sînt nespus de trist, părinte, și nu vreau să intru azi în Ferrara, ci să-ți fiu oaspete ; spune-le celor ce mă-nsoțesc să se ducă la Ferrara și să rămînă aici doar Fabio.

Bunul preot făcu întocmai și apoi dădu poruncile cuvenite ca să-l omenească și să-l slujească pe duce, și cu prilejul acesta izbuti și Cornelia să-i vorbească și, luîndu-l de mînă, îi spuse :

— Vai, părinte și domn al meu, oare ce vrea ducele ? Pentru numele lui Dumnezeu, domnule, cearcă-l puțin în ce mă privește și caută să-i dibui și să-i ghicești gîndul, pe

scurt fă cum ţi se pare mai bine şi cum te va sfătui marea domniei tale înţelepciune.

La acestea, preotul răspunse :

— Ducele e trist, pînă acum nu mi-a spus din ce pricină. Ce trebuie să facem e să-l găteşti cît mai frumos pe copilul acesta şi să-i pui, doamnă, toate giuvaerele pe care le ai şi îndeosebi acelea pe care ţi le va fi dăruit ducele, şi-apoi las' pe mine, căci trag nădejde că cerul ne va face să avem o zi bună astăzi.

Cornelia îl îmbrăţişă şi-i sărută mîna şi se retrase ca să-l pregătească şi să-l împodobească pe copil.

Preotul se duse să-i ţină tovărăşie ducelui pînă la vremea mesei şi, tot vorbind de una, de alta, preotul îl întrebă pe duce dacă era cu putinţă să afle pricina melancoliei lui, pentru că se vedea de la o leghe că era trist.

— Părinte — răspunse ducele —, e ştiut că tristeţile inimii răbufnesc în obraji ; în ochi se poate citi povestirea celor ce se petrec în suflet, şi ceea ce este şi mai rău e că deocamdată nu-mi pot împărtăşi nimănui tristeţea.

— De, domnule — răspunse preotul —, dacă ai fi dispus să vezi lucruri plăcute, eu ţi-aş putea arăta ceva, încredinţat fiind că ţi-ar face plăcere, şi încă mare.

— Prost ar fi — răspunse ducele — acela care, oferindu-i-se alinare pentru suferinţa lui, n-ar vrea s-o primească. Pe viaţa mea, părinte, arată-mi ce spuneai, căci trebuie să fie vreuna din curiozităţile domniei tale, care mie îmi fac nespus de mare plăcere, toate.

Preotul se ridică şi se duse unde era Cornelia, care-l şi împodobise pe fiul ei şi-i pusese giuvaerele scumpe, crucea şi *agnusul*, împreună cu încă trei bijuterii nespus de preţioase, toate dăruite ei de către duce, şi, luîndu-i copilu în braţe, preotul intră în încăperea unde stătea ducele şi, poftindu-l să se scoale în picioare şi să se apropie de lumina unei ferestre, puse copilul din braţele sale în cele ale ducelui, care, cînd îl privi şi recunoscu giuvaerele şi văzu că sînt aceleaşi pe care i le dăduse el Cornelici, rămase uluit şi, privindu-l cu patimă pe copil, i se părea că priveşte un portret de-al său, după care, plin de uimire, îl întrebă pe preot al cui era pruncul, deoarece, după podoabe şi gătează, părea fecior de principe.

— Nu știu — răspunse preotul —; știu doar că acum cîteva nopți mi l-a adus aici un cavaler din Bologna și mi-a dat în grijă să-i iau seama și să-l cresc, fiindcă e fiul unui tată viteaz și al unei mame nobile și preafrumoase. Tot cu cavalerul a venit și o femeie ca să-l alăpteze pe copil ; am întrebat-o dacă știe ceva despre părinții pruncului și mi-a răspuns că n-are habar ; adevărul e că dacă mama e la fel de frumoasă ca doica, trebuie să fie cea mai frumoasă femeie din Italia.

— N-am putea-o vedea ? — întrebă ducele.

— Cum să nu — răspunse preotul —, vino, domnule, cu mine, căci dacă te uluiesc podoabele și frumusețea acestui prunc, așa cum socot că te-au uluit, aceeași urmare o să aibă asupra domniei tale și vederea doicii lui.

Preotul vru să-i ia ducelui pruncul, dar el nu vru să-l dea, ci-l strînse și mai cu foc în brațe și-l acoperi de sărutări.

Preotul o luă nițel înainte și-i spuse Corneliei să iasă fără nici o tulburare în întîmpinarea ducelui.

Cornelia făcu întocmai și, de emoție, îi înflori asemenea culori în obraji, încît o înfrumuseță mai presus de firea muritoare. Ducele încremeni cînd o văzu, iar dînsa, aruncîndu-i-se la picioare, vru să i le sărute.

Ducele, fără a scoate o vorbă, i-l trecu preotului pe copil și, întorcîndu-le spatele, ieși val-vîrtej din odaie ; Cornelia, văzînd una ca asta, se întoarse către preot și-i spuse :

— Vai, domnul meu ! S-o fi îngrozit ducele la vederea mea, m-o fi urînd, i-oi fi părut hîdă, și-o fi uitat îndatoririle față de mine ? Nu vrea să-mi spună nici măcar o vorbă ? Atît de tare-l obosea fiul lui de l-a putut azvîrli chiar așa din brațe ?

La toate acestea, preotul nu răspundea o vorbă, mirat de fuga ducelui, căci fugă-i păruse mai degrabă decît altceva, cînd de fapt el nu ieșise decît ca să-l strige pe Fabio și să-i spună :

— Fugi, prietene Fabio, întoarce-te-n cea mai mare grabă la Bologna și spune-le lui Lorenzo Bentibolli și celor doi cavaleri spanioli, don Juan de Gamboa și don Antonio de Isunza, să vie numaidecît, fără nici o zăbavă, în satul

acesta ; ai grijă, prietene, să zbori, şi nu veni fără dînşii, căci e viaţa mea în joc şi trebuie neapărat să-i văd.

Fabio nu trîndăvi, punînd numaidecît în faptă porunca stăpînului său.

Apoi, ducele se întoarse în încăperea unde Cornelia rămăsese vărsînd lacrimi frumoase. Ducele o cuprinse-n braţe şi, adăugînd lacrimi lacrimilor, de mii de ori se adăpă din răsuflarea gurii ei, mulţumirea încleştîndu-le limbile. Şi astfel, într-o tăcere cuviincioasă şi iubitoare, cei doi norocoşi îndrăgostiţi şi soţi adevăraţi se bucurau unul de altul.

Doica pruncului şi cea care zicea că e cel puţin o Crivella, care văzuseră prin uşa altei odăi cele ce se petreceau între duce şi Cornelia, se dădeau cu capetele de pereţi de bucurie, de parcă şi-ar fi pierdut cu adevărat minţile. Preotul îl acoperea cu mii de sărutări pe copilul din braţele sale, iar cu mîna dreaptă, pe care şi-o eliberase, nu se mai sătura să le împartă binecuvîntări celor doi nobili îmbrăţişaţi. Dădaca preotului, care nu fusese de faţă la măreaţa întîmplare, ocupată fiind cu gătitul bucatelor, cînd socoti că acestea erau gata, intră şi-i pofti să se aşeze la masă. Se întrerupseră astfel îmbrăţişările, şi ducele îl scuti pe preot de copil şi-l luă el în braţe, ţinîndu-l astfel tot timpul cît dură ospăţul curat, bine potrivit şi mai mult decît îmbelşugat ; şi, în vreme ce mîncau, Cornelia povesti tot ce i se întîmplase pînă cînd ajunsese în casa aceea, după sfatul dădacei celor doi cavaleri spanioli, care o slujiseră, ocrotiseră şi păziseră cu cea mai cinstită şi neabătută bună-cuviinţă ce s-ar putea închipui. Ducele îi povesti şi el toate cele prin care-i fusese dat şi lui să treacă, pînă în clipa aceea. Erau de faţă şi cele două dădace, care avură parte de mari îmbieri şi făgăduieli din partea ducelui.

Sfîrşitul fericit al întîmplării le primeni tuturora bucuria şi nu mai aşteptau acum decît să şi-o umple cu vîrf şi să şi-o desăvîrşească după dorinţă odată cu venirea lui Lorenzo, a lui don Juan şi-a lui don Antonio, care sosiră după trei zile, zoriţi şi dornici să ştie dacă ducele aflase ceva despre Cornelia, căci Fabio, care se dusese să-i cheme, nu le putuse spune nimic despre găsirea ei, deoarece nu ştia nimic despre aşa ceva.

Ducele veni să-i întîmpine într-o sală din faţa aceleia unde stătea Cornelia, şi-o făcu fără nici un semn de mulţumire, ceea ce-i mîhni pe noii veniţi.

Ducele îi pofti să şadă, şezu şi el alături de ei şi, îndreptîndu-şi vorbirea către Lorenzo, îi spuse :

— Ştii bine, domnule Lorenzo Bentibolli, că eu n-am amăgit-o niciodată pe sora domniei tale, martor bun fiindu-mi cerul şi conştiinţa mea. Ştii, de asemenea, cu cît sîrg am căutat-o şi cît de dornic am fost s-o găsesc, ca să mă însor cu dînsa, după cum i-am făgăduit-o. Ea nu se arată însă, şi cuvîntul meu nu poate fi veşnic. Sînt tînăr şi nu atît de hîrşit în ale lumii, încît să nu mă las purtat de desfătările ce mi se-mbie la fiecare pas. Acelaşi simţămînt ce m-a făcut să făgăduiesc a-i fi soţ Corneliei m-a împins, înainte de-a o fi cunoscut pe ea, să-mi dau cuvîntul că o iau de nevastă şi unei ţărănci din satul acesta, pe care aveam de gînd s-o las cu buzele umflate, ca să dau fuga după meritele Corneliei, chiar dacă mă lepădam de ceea ce-mi poruncea conştiinţa, dovadă nu mică de dragoste. Cum însă nimeni nu se poate căsători cu o femeie ce nu se arată, şi cum nu-i lucru chibzuit s-o cauţi pe femeia care te părăseşte, ca să nu găseşti odorul care te urăşte, eu zic să vezi, domnule Lorenzo, ce satisfacţie ţi-aş putea da pentru jignirea pe care nu ţi-am pricinuit-o, de vreme ce niciodată n-am avut de gînd să ţi-o pricinuiesc, şi vreau, aşadar, să-mi dai îngăduinţa de a-mi ţine cuvîntul dintîi pentru a mă însura cu ţăranca aceea, care se şi află aici în casă.

În vreme ce ducele spunea acestea, Lorenzo făcea feţe-feţe şi nu nimerea să-şi mai găsească locul pe scaun, semne limpezi că mînia începea a-i pune stăpînire pe simţuri. La fel îi se întîmpla lui don Juan şi lui don Antonio, care-şi propuneau să nu-l lase pe duce să-şi ducă la bun sfîrşit gîndul, chiar de-ar fi fost să-i ia viaţa.

Citindu-le, dar, gîndurile pe faţă, ducele spuse :

— Linişteşte-te, domnule Lorenzo, căci, înainte de a-mi răspunde, vreau ca, văzînd frumuseţea aceleia pe care vreau s-o iau de soţie, să fii silit a-mi da îngăduinţa cerută, pentru că e atît de mare şi atît de desăvîrşită, încît poate face iertate şi greşeli mai grave.

Zicînd acestea, se sculă şi intră în odaia Corneliei, care stătea acolo nespus de bogat împodobită, cu toate giuvaerele pruncului şi multe altele pe deasupra.

Cînd ducele întoarse spatele, don Juan se sculă şi, rezemîndu-se cu mîinile de cele două braţe ale jeţului în care se aşezase Lorenzo, îi spuse la ureche :

— Pe Sfîntul Iacob din Galicia, domnule Lorenzo, şi pe cuvîntul meu de creştin şi de cavaler, o să-l las pe duce să-şi facă mendrele cînd o să mă fac eu maur ! Aici, aici şi-n mîinile mele îşi va lăsa viaţa, sau îşi va ţine cuvîntul dat doamnei Cornelia, sora domniei tale, sau, cel puţin, va trebui să ne dea răgaz s-o căutăm, iar pînă cînd nu vom şti sigur că e moartă, lui nu-i va fi îngăduit să se însoare.

— Sînt de aceeaşi părere — răspunse Lorenzo.

— Cred că de aceeaşi părere este şi tovarăşul meu don Antonio — făcu don Juan.

Într-acestea, păşi în încăpere Cornelia, între preot şi duce, care-o ţinea de mînă, şi-n urma lor veneau Sulpicia, camerista Corneliei, după care ducele trimisese la Ferrara, şi cele două dădace, aceea a copilului şi aceea a cavalerilor. Cînd o văzu pe sora sa şi după ce-şi reîmprospătă chipul ei şi-o recunoscu, deoarece, la început, neputinţa, după cum credea el, a unei asemenea împrejurări, nu-l lăsa să vadă adevărul, Lorenzo, potolindu-se în propriile-i picioare, se aruncă la acelea ale ducelui, care-l ridică de jos şi-l duse în braţele surorii sale, vreau să zic că sora sa îl îmbrăţişă cu toate dovezile de bucurie cu putinţă.

Don Juan şi don Antonio îi spuseră ducelui că fusese cea mai izbutită şi mai hazlie glumă din lume.

Ducele îl luă pe copilul adus de Sulpicia şi, dîndu-i-l lui Lorenzo, spuse :

— Primeşte-l, domnule frate, pe nepotul domniei tale şi pe fiul meu şi spune-mi acum dacă-mi dai îngăduinţa să mă însor cu ţăranca aceasta, căci ea e cea dintîi căreia i-am dat cuvîntul s-o iau de soţie.

N-am isprăvi niciodată dacă am sta să povestim ce-a răspuns Lorenzo, ce-a întrebat don Juan, ce-a gîndit don Antonio, bucuria preotului, veselia Sulpiciei, mulţumirea sfetnicei, încîntarea dădacei, uimirea lui Fabio şi, în sfîrşit, obştească mulţumire a tuturora. Preotul îi cunună îndată, naş fiindu-le don Juan de Gamboa, şi rămaseră cu toţii

înțeleși ca acea căsătorie să rămînă secretă pînă cînd aveau să vadă sfîrșitul bolii în care-și ducea cele de pe urmă zile contesa, mama ducelui, și că pînă atunci, Cornelia avea să se întoarcă la Bologna cu fratele ei. Totul se făcu întocmai, ducesa muri, Cornelia intră în Ferrara, bucurînd o lume întreagă cu vederea sa ; doliul se preschimbă în straie de sărbătoare ; dădacele se pricopsiră, Sulpicia deveni soția lui Fabio, don Antonio și don Juan rămaseră nespus de mulțumiți că-i fuseseră oarecum de folos ducelui, care le oferi drept soții pe două verișoare ale lui, cu zestre foarte bogată.

Ei spuseră că, în cea mai mare parte, cavalerii de nație bască se căsătoresc în patria lor, și că nu acceptau o atît de ilustră ofertă nu din dispreț, fiindcă n-ar fi fost cu putință, ci ca să-și respecte lăudabilul obicei și voința părinților lor, care trebuie să le fi și hotărît căsătoriile.

Ducele primi scuza lor și, pe căi cinstite și onorabile, căutînd prilejuri îngăduite, le trimise multe daruri la Bologna, și unele atît de bogate și trimise la vreme și în împrejurări atît de bine alese, încît, deși ar fi putut fi refuzate, ca să nu apară că erau plătiți, vremea la care soseau înlesnea totul, îndeosebi la cele pe care li le trimise cu prilejul plecării lor în Spania și cele pe care li le dădu cînd se duseră la Ferrara ca să-și ia rămas bun de la el ; o găsiră atunci pe Cornelia cu încă doi prunci, fetițe de astă dată, și pe duce mai îndrăgostit decît oricînd. Ducesa îi dădu lui don Juan crucea de diamante și lui don Antonio *agnusul*, iar ei, nemaiavînd încotro, le primiră. Sosiră în Spania și pe moșiile lor, unde se căsătoriră cu femei bogate, nobile și frumoase, și rămaseră mereu în legătură prin scris cu ducele și ducesa și cu domnul Lorenzo Bentibolli, spre nespusa plăcere a tuturora.

CĂSĂTORIA ÎNŞELĂTOARE

Din spitalul Învierii[313], aflat la Valladolid, dincolo de Poarta Cîmpului[314], ieşea un soldat care, după cum îi slujea sabia drept toiag şi după slăbiciunea picioarelor şi gălbejeala feţei, arăta foarte limpede că, deşi vremea nu era prea călduroasă, trebuie să fi asudat douăzeci de zile ca să-şi scoată tot mustul cu care se va fi căptuşit pesemne într-un ceas.

Umbla copăcel şi se poticnea, ca un convalescent; şi, cînd să intre pe poarta oraşului, văzu că venea spre dînsul un prieten pe care nu-l mai văzuse de peste şase luni, şi care, crucindu-se, de parcă ar fi avut o vedenie urîtă, se apropie de el şi-i spuse:

— Ce-i asta, domnule stegar Campuzano? E oare cu putinţă ca domnia ta să fii pe meleagurile astea? Pe legea mea, te credeam în Flandra, mai degrabă încrucişînd acolo suliţa decît tîrşîind aici sabia. Ce-i cu gălbeneala, ce-i cu slăbiciunea asta?

La care Campuzano răspunse:

— La întrebarea dacă mă aflu au ba pe meleagurile astea, domnule licenţiat Peralta, îţi răspunde faptul că mă vezi aici; la celelalte întrebări n-am de spus altceva decît că ies din spitalul acela, unde mi-am curarisit cu sudaţii paisprezece poveri de bube sfrenţoase ce mi le-a pus în cîrcă o femeie pe care, deşi n-ar fi trebuit, am luat-o şi de nevastă.

— Va să zică domnia ta te-ai însurat? — i-o întoarse Peralta.

— Da, domnule — răspunse Campuzano.

— Poate ai făcut-o din dragoste — zise Peralta —, şi asemenea căsătorii aduc cu sine gata potrivită şi pocăinţa.

— N-aş putea spune dacă a fost din dragoste — răspunse stegarul —, pot însă afirma că a fost întru durere, deoarece din căsătoria, sau căzătoria [315], mea am tras atîtea beteşuguri la trup şi la suflet, încît cele ale trupului, ca să le amăgesc, mă costă patruzeci de sudaţii, iar pentru cele ale sufletului nu aflu leac nici măcar ca să mi le uşurez oleacă. Dar cum nu mă simt în stare să mă-ntind la vorbă în drum, domnia ta să mă ierţi, căci altă dată, cu mai multă înlesnire, am să-ţi dau seamă despre păţaniile mele, care sînt dintre cele mai noi şi mai ciudate din cîte vei fi auzit domnia ta de cînd eşti în viaţă.

— Nu aşa — zise licenţiatul —, ci voiesc să vii la mine acasă, şi-acolo vom face penitenţă împreună, căci supa e numai bună pentru un bolnav, şi cu toate că e drămuită pentru doi, o plăcintă va-nlocui-o pe-a slujitorului meu ; iar dacă ţi-o îngăduie convalescenţa, pofta ne-o vor deschide cîteva felii de şuncă de Rute [316] şi, mai presus de orice, bunăvoinţa cu care îţi fac poftirea, nu numai acuma, ci ori de cîte ori vei fi vrînd domnia ta.

Campuzano îi mulţumi şi-i acceptă invitaţia şi îmbierile. Merseră la Sfîntul Laurenţiu, ascultară liturghia, Peralta îl duse la el acasă, îi dădu cele făgăduite şi-i reînnoi poftirile, rugîndu-l, după ce isprăviră de mîncat, să-i povestească păţaniile pe care şi le ridicase atît de mult în slavă.

Campuzano nu se lăsă rugat, ci începu să grăiască în acest chip :

— Îţi aminteşti desigur, domnia ta, domnule licenţiat Peralta, că, aici în oraş, mă prinsesem tovarăş cu căpitanul Pedro de Herrera, care acum e-n Flandra.

— Sigur că-mi amintesc — răspunse Peralta.

— Păi într-o bună zi — urmă Campuzano —, după ce terminasem de mîncat la hanul Solana, unde locuiam, au intrat două femei cu înfăţişare plăcută, însoţite de două slujnice ; una dintre ele prinse a vorbi cu căpitanul, în picioare, rezemaţi de o fereastră, iar cealaltă se aşeză pe un scaun lîngă mine, cu gluga coborîtă pînă la bărbie, fără a lăsa să i se întrevadă din chip altceva decît ceea ce îngăduia răritura mantiei ; şi, deşi am implorat-o să-mi facă

cinstea și hatîrul de a se descoperi, n-a fost cu putință s-o înduplec, fapt ce mi-a aprins și mai tare dorința de-a o vedea. Și, ca să-mi pună și mai multe paie peste foc, fie înadins, fie din întîmplare, doamna a scos la iveală o mînă cum nu se poate mai dalbă, cu inele foarte frumoase. Eram pe-atunci tare arătos, cu lanțul acela mare, pe care domnia ta trebuie să mi-l știi, cu pălăria cu pene și panglică, cu haina felurit colorată, după moda soldățească, și atît de chipeș în ochii nebuniei mele, încît mă făcea să cred că o puteam da gata pe oricare.

Am rugat-o, cu toate acestea, să se descopere, la care dînsa mi-a răspuns :

— Nu fi pisălog : am casa mea ; poruncește-i unui paj să mă urmeze, căci deși sînt mai cinstită decît ar făgădui-o răspunsul meu, mă voi bucura totuși să mă cunoști, dar numai ca să văd dacă înțelepciunea îți este pe potriva chipeșiei.

I-am sărutat mîinile pentru marele hatîr ce mi-l făcea și, ca răsplată, i-am făgăduit munți de aur.

Căpitanul și-a isprăvit convorbirea. Ele au plecat ; le-a urmat un slujitor de-al meu. Căpitanul mi-a spus că doamna aceea voia ca el să ducă în Flandra niște scrisori altui căpitan, despre care ea zicea că i-ar fi văr, deși el știa că nu-i era decît iubit.

Eu am rămas pîrjolit de mîinile de zăpadă pe care le zărisem și făcut praf de chipul pe care tînjeam să-l văd, și astfel, a doua zi, călăuzit de slujitorul meu, mi s-a dat intrare slobodă. Am găsit o casă foarte bine împodobită și o femeie de vreo treizeci de ani, pe care am recunoscut-o după mîini. Nu era peste poate de frumoasă, destul însă ca să te poți îndrăgosti de ea după ce-o cunoșteai, pentru că avea o învăluire a glasului atît de dulce, încît îți intra prin urechi drept în suflet. Am avut cu dînsa lungi și drăgăstoase convorbiri, m-am împăunat, am despicat, am sfîrtecat, am oferit, am făgăduit și am făcut toate demonstrațiile ce mi s-au părut de trebuință pentru a mă face bine văzut de ea. Cum însă era obișnuită să audă îmbieri și vorbe asemănătoare sau chiar mai mari, părea a le da mai mult ascultare decît crezare. Pînă la urmă, taifasul nostru a fost de florile mărului vreme de patru zile cît am urmat s-o vizitez, fără să ajung a culege fructul pe care-l

doream ; cît am vizitat-o, am găsit casa mereu neticsită de lume, fără năluci de rude prefăcute şi de prieteni adevăraţi ; o slujea o fată-n casă, mai degrabă vicleană decît bleagă.

În cele din urmă, purtîndu-mă în dragoste ca soldatul în ajunul plecării, i-am dat ghes doamnei mele Estefania de Caicedo — căci aşa o cheamă pe aceea ce m-a adus în asemenea hal —, iar ea mi-a răspuns : „Domnule stegar Campuzano, ar fi o prostie să-ncerc a mă vinde domniei tale drept sfîntă : păcătoasă am fost, păcătoasă mai sînt şi acuma, dar nu aşa încît vecinii să mă bîrfească şi cei de departe să mă ia la ochi ; nici de la părinţi, nici de la vreo altă rudă n-am moştenit nici o avere, şi cu toate astea, mobilierul din casa mea face, bătuţi pe muchie, două mii cinci sute de scuzi, iar aceştia pe lucruri care, scoase la mezat, cu cît ai întîrzia să le scoţi, cu atît ai întîrzia să le prefaci în bani. Cu averea asta caut un soţ căruia să mă dăruiesc şi să-i dau ascultare, şi căruia, pe lîngă îndreptarea vieţii mele, îi voi aduce şi o grijă de necrezut de a-l răsfăţa şi sluji, pentru că nici un suveran nu are bucătar mai deschizător de poftă şi mai priceput să dea gust bun iahniilor decît mine atunci cînd, dovedind că sînt gospodină, mi-o pun în cap s-o fac. Ştiu să fiu fecior în casă, slujnică la bucătărie şi doamnă în salon ; pe scurt, ştiu să poruncesc şi ştiu să mă fac ascultată. Nu risipesc nimic şi agonisesc mult ; un real de-al meu nu face mai puţin, ci mult mai mult, cînd e cheltuit la porunca mea. Rufăria pe care-o am, multă şi foarte bună, n-a fost scoasă din dughene şi nici de la pînzari : degetele astea şi cele ale slujnicelor mele au tors-o, şi de s-ar fi putut şi ţesе-n casă, s-ar fi ţesut. Îmi aduc asemenea laude deoarece ele nu mă fac de ocară şi fiindcă mă văd nevoită să mi le-aduc. Pe scurt, vreau să spun că sînt în căutarea unui soţ care să mă ocrotească, să-mi poruncească şi să mă cinstească, iar nu a unui ibovnic care să mă slujească şi să mă ocărască. Dacă domnia ta găseşti cu cale să primeşti odorul ce ţi se îmbie, iată-mă-s cu uşorul şi cu binişorul, supusă la orice poruncă a domniei tale, fără a mă scoate la vînzare, căci asta ar însemna să intru în gura peţitorilor, şi nu-i nici unul atît de bun ca să împace totul cum sînt părţile înseşi."

Eu, care aveam pe atunci judecata nu în cap, ci în călcîie, iar desfătarea mi se năzărea în acea clipă mai mare chiar decît mi-o zugrăveam în închipuire, şi cum vedeam cu ochii mei belşugul de avere pe care o şi contemplam prefăcută în bani, n-am mai stat la alte chibzuinţe decît la acelea îngăduite de plăcerea care-mi pusese-n butuci înţelegerea, şi i-am spus că eu eram norocosul şi preafericitul dăruit de cer, aproape printr-o minune, cu o asemenea soţie, spre a mi-o face stăpînă peste voinţa şi averea mea, care nu era atît de puţină, încît să nu facă, împreună cu lanţul ce-l purtam la gît şi cu alte giuvaeruri mai mici pe care le-aveam acasă, şi dacă mă mai lipseam şi de unele podoabe de soldat, peste două mii de ducaţi, care, laolaltă cu cei două mii cinci sute ai săi, făceau o sumă îndestulătoare ca să ne retragem într-un sat de unde eram eu de fel şi unde aveam unele bunuri nemişcătoare, avere destulă pentru ca, întărind-o cu bani şi vînzîndu-i readele la timp, să ne poată îngădui o viaţă veselă şi tihnită.

Într-un cuvînt, atunci s-a pus la cale căsătoria noastră şi ne-am bătut capul cum să ne scoatem amîndoi dovadă de burlaci, iar în cele trei zile de sărbătoare ce-au căzut una după alta de un praznic, s-au făcut strigările, şi în cea de-a patra zi ne-am cununat, la căsătorie fiind de faţă doi prieteni de-ai mei şi un tinerel pe care ea l-a prezentat drept văr de-al ei, eu unul oferindu-mă să-i fiu rudă cu vorbe pline de curtenie, aşa cum fuseseră toate cele cu care o întîmpinasem pînă atunci pe proaspăta mea soţie, dar cu gînd atît de pidosnic şi de trădător, încît vreau să-l trec sub tăcere, căci deşi spun adevăruri, nu sînt adevăruri de spovedanie, ca să nu te poţi lipsi a le spune.

Slujitorul meu mi-a mutat cufărul de la han acasă la nevasta mea ; mi-am închis în el, sub ochii ei, lanţul cel minunat ; i-am mai arătat încă vreo trei, patru, dacă nu la fel de mari, cu o lucrătură şi mai de soi, precum şi alte trei, patru coliere felurite ; i-am făcut cunoscute podoabele şi penele mele şi i-am încredinţat pentru cheltuielile casei vreo patru sute de reali pe care-i aveam. Şase zile m-am înfruptat din pîinea nunţii, lăfăindu-mă prin casă ca ginerele ticălos în casa socrului bogat. Am călcat pe covoare bogate, am mototolit cearşafuri de olandă, m-am

luminat cu sfeşnice de argint ; luam micul dejun în pat, mă sculam la unsprezece, prînzeam la douăsprezece, iar la două îmi făceam siesta pe divan ; doña Estefanía şi camerista îmi ieşeau înainte numai cu plin[317]. Slujitorul meu, pe care pînă atunci îl ştiusem leneş şi prostănac, se preschimbase într-un căprior. În răstimpul cît lipsea de lîngă mine, doña Estefanía putea fi găsită la bucătărie, ahtiată să gătească bucate care să-mi deştepte gustul şi să-mi stîrnească pofta. Cămăşile, gulerele şi batistele îmi erau un nou Aranjuez[318] de flori, după cum miroseau de frumos, scăldate în apa îngerilor[319] şi-n apă de flori de portocal turnate peste ele. Zilele acestea au trecut în zbor, aşa cum trec anii ce stau sub puterea timpului, şi-n aceste zile, văzîndu-mă atît de răsfăţat şi de bine slujit, începusem a-mi schimba din rău în bun planul cu care pornisem daravera. La capătul lor, într-o dimineaţă, cînd încă mai eram cu doña Estefanía în pat, răsunară bătăi puternice în poarta de la stradă.

Fata-n casă scoase capul pe fereastră şi, retrăgîndu-se în clipă, zise :

— Oh, fie bine venită ! Aţi văzut c-a venit mai devreme de cum scrisese deunăzi ?

— Cine zici c-a venit, fato ? — am întrebat-o eu.

— Cine ? — răspunse ea —. Păi stăpîna mea, doña Clementa Bueso, şi cu dînsa vine seniorul don Lope Meléndez de Almendárez, cu doi slujitori, şi Hortigosa, dădaca pe care-a luat-o cu dînsa.

— Dă fuga, fato, bătu-m-ar furicirea, şi deschide-le ! — zise atunci doña Estefanía —, şi domnia ta, domnule, de dragul meu, nu te tulbura şi nu răspunde în locul meu orice ar fi să auzi împotrivă-mi.

— Păi cine ţi-ar putea spune vorbe jignitoare, şi încă cu mine de faţă ? Spune-mi, cine-s oamenii ăştia, de eşti atît de tulburată, pare-se, de venirea lor ?

— N-am timp să-ţi răspund — zise doña Estefanía —, află doar că tot ce are să se-ntîmple aici e o prefăcătorie şi urmăreşte un anumit plan şi scop pe care le vei afla mai apoi.

Şi chiar de-aş fi vrut să-i răspund ceva, nu mi-a mai dat răgaz doamna doña Clementa Bueso, care a intrat în încăpere, îmbrăcată în atlaz verde gofrat, cu multe cea-

prazuri de aur, mantilă din aceeași stofă și cu aceeași garnitură, pălărie cu pene verzi, albe și stacojii și panglică bogată de aur, și cu chipul pe jumătate acoperit de un văl subțire. Odată cu ea a intrat domnul don Lope Meléndez de Almendárez, pe cît de elegant pe-atît de bogat îmbrăcat de drum.

Dădaca Hortigosa a fost cea dintîi care-a vorbit, zicînd :

— Iisuse ! Ce-i asta ? Patul stăpînei mele, doña Clementa, ocupat, și încă sub ocupație bărbătească ! Azi văd minuni aici în casă ; pe legea mea, doamna doña Estefanía și-a dat rău în petec, bizuindu-se pe prietenia stăpînei mele !

— Ai dreptate, Hortigosa — făcu doña Clementa — ; dar eu sînt de vină, să mă-nvăț odată minte să nu-mi mai fac prietene care nu știu să fie prietene decît cînd le vine lor la socoteală !

La care doña Estefanía răspunse :

— Nu te amări domnia ta, doamnă doña Clementa Bueso, și cată să-nțelegi că tot ce vezi în casa domnici tale ascunde o taină, și cînd vei afla-o, știu că eu una voi rămîne dezvinovățită, iar domnia ta fără nici un temei să te plîngi.

Într-acestea, eu îmi și trăsesem nădragii și pieptarul și, luîndu-mă de mînă, doña Estefanía mă duse în altă odaie, și acolo îmi spuse că acea prietenă a ei voia să-i joace un renghi acelui don Lope care o însoțea și cu care voia să se mărite, și că renghiul cu pricina era să-i dea înțeles că acea casă și tot ce era într-însa erau ale sale, din ele avînd de gînd să-i facă foaie de zestre, și că, odată încheiată căsătoria, nu se prea sinchisea că înșelătoria avea să fie dată în vileag, deoarece avea încredere în marea iubire pe care i-o purta don Lope.

— Și curînd mi se va da înapoi ce-i al meu, și nici ei, precum nici oricărei alte femei, nu-i poți lua în nume de rău că se străduiește să-și caute un bărbat cinstit, fie și cu ajutorul unei înșelăciuni.

Eu i-am răspuns că sărea peste cal cu asemenea dovezi de prietenie, și că de la început se cădea să deschidă bine ochii, pentru că mai apoi s-ar putea să fie nevoită a cere și ajutorul justiției ca să-și redobîndească avutul. Ea însă îmi răspunse cu atîtea argumente, zugrăvindu-mi nume-

roasele îndatoriri ce-o făceau s-o slujească pe doña Clementa, chiar în treburi de mai mare însemnătate, încît, fără voia mea şi cu mustrări de cuget, am fost silit să cedez în faţa dorinţei doñei Estefanía, dînsa asigurîndu-mă că înşelăciunea nu putea dura decît opt zile, răstimp în care aveam să stăm în casa altei prietene de-a ei. Am isprăvit să ne îmbrăcăm, ea şi cu mine, şi apoi, după ce-şi luă rămas bun de la doamna doña Clementa Bueso şi de la domnul don Lope Meléndez de Almendárez, i-a poruncit slujitorului meu să ia în spinare cufărul şi s-o urmeze, drept care am urmat-o şi eu, fără a-mi lua rămas bun de la nimeni.

Doña Estefanía s-a oprit la casa unei prietene de-a ei şi, înainte să intrăm, stătu de vorbă cu ea o bună bucată de vreme, la capătul căreia ieşi o slujnică şi ne spuse, mie şi slujitorului meu, să intrăm. Ne-a dus într-o încăpere strîmtă, în care se găseau două paturi atît de apropiate, încît păreau unul singur, din pricină că între ele nu era loc despărţitor, iar cearşafurile amîndurora se sărutau. Fapt e că am stat acolo şase zile, şi-n decursul lor n-a fost ceas în care să nu ne luăm la sfadă, eu reproşîndu-i prostia ce-o făcuse de a-şi lăsa casa şi avutul, fie şi maică-sii înseşi. Cu asta-i bătcam capul tot timpul, aşa încît gazda, într-o zi cînd doña Estefanía spuse că se duce să vadă cum stau treburile, vru să afle de la mine care era pricina ce mă împingea să mă cert atît de rău cu dînsa şi ce anume făcuse de-o mustram atîta şi-i spuneam că fusese mai degrabă prostie decît prietenie desăvîrşită.

I-am povestit toată tărăşenia şi cînd am apucat să-i spun că mă însurasem cu doña Estefanía, şi ce zestre îmi adusese, şi ce nerozie făcuse, lăsîndu-şi casa şi avutul pe mîna doñei Clementa, chiar dacă era însufleţită de un gînd atît de sănătos ca acela de-a o ajuta să dobîndească un soţ bine ca don Lope, ca începu să se crucească şi-şi făcu la cruci cu atîta zor şi cu atîtea „Iisuse Hristoase, ce muiere parşivă", încît mă umplu de-o mare tulburare, iar în cele din urmă îmi spuse :

— Domnule stegar, nu ştiu dacă îmi calc pe conştiinţă dezvăluindu-ţi ceea ce tot mi se pare că mi-ar împovăra-o de-aş trece-o sub tăcere ; dar acum, la noroc, fie ce-o fi, trăiască adevărul şi moară minciuna. Adevărul e că doña

Clementa Bueso e adevărata stăpînă a casei şi-a averii ce ţi-au fost aduse ca zestre ; minciuna e tot ce ţi-a spus doña Estefanía, căci ea n-are nici casă, nici avere, nici altă rochie decît cea pe care-o poartă. Şi-a avut prilej şi răgaz să săvîrşească această înşelăciune doar pentru că doña Clementa s-a dus să-şi viziteze nişte rude în oraşul Plasencia, iar de acolo s-a dus să facă novene [320] la Maica Domnului din Guadalupe [321], şi-n acest răstimp a lăsat-o pe doña Estefanía în casa ei, ca să i-o îngrijească, pentru că, într-adevăr, sînt foarte bune prietene, deşi, dacă te uiţi bine, biata doamnă nu mai are nici o vină de vreme ce a ştiut să-şi dobîndească un soţ atît de bine ca domnul stegar.

Aici şi-a pus ea capăt vorbirii, iar eu începui a-mi da cep deznădejdii, şi fără îndoială că aş fi făcut-o dacă îngerul meu de pază şi-ar fi uitat fie şi atîtica să-mi sară-n ajutor, dar el dădu fuga să-mi spună în adîncul inimii să iau seama că sînt creştin, şi că cel mai mare păcat al oamenilor este cel al deznădejdii, întrucît e un păcat al diavolilor. Această cugetare sau inspiraţie fericită m-a mîngîiat oleacă, nu însă într-atîta, încît să renunţ a-mi lua mantia şi sabia şi a pleca în căutarea doñei Estefanía, cu gîndul de a-i da o pedeapsă pilduitoare ; soarta însă, despre care n-aş şti să spun dacă-mi înrăutăţea sau îmi uşura viaţa, a hotărît ca pe doña Estefanía să n-o găsesc nicăieri unde gîndeam s-o găsesc. M-am dus la Sfîntul Laurenţiu, m-am închinat Maicii Domnului, m-am aşezat pe o bancă şi, de supărare, m-a năpădit un somn atît de greu, că nu m-aş fi trezit prea devreme dacă nu m-ar fi trezit alţii. Copleşit de gînduri şi frămîntări, m-am dus acasă la doña Clementa şi am găsit-o cum nu se poate mai tihnită, ca o stăpînă-n casa ei ; n-am cutezat să-i spun nimic, căci era de faţă seniorul don Lope ; m-am întors acasă la gazda mea, care mi-a spus că-i povestise doñei Estefanía cum că-i aflasem toată intriga şi înşelătoria, şi că ea o întrebase ce mutră făcusem la aflarea unei asemenea veşti, iar cealaltă îi răspunsese că una foarte rea şi că, după părerea ei, plecasem de acasă cu gînd rău şi cu o şi mai înverşunată hotărîre de-a o căuta ; mi-a mai spus, în sfîrşit, că doña Estefanía luase cu sine tot ce aveam

în cufăr, nelăsîndu-mi în el nici măcar o singură haină de drum. Iată că mi se-nfundase, iată că Dumnezeu mă lepădase iarăşi din mîna sa ; m-am dus să-mi văd cufărul şi l-am găsit deschis asemenea unui mormînt în aşteptarea trupului răposat, şi pe bună dreptate că al meu ar fi trebuit să fie dacă aş fi avut destulă înţelegere ca să pot simţi şi cîntări o nenorocire atît de mare.

— Mare nenorocire, într-adevăr — zise atunci licenţiatul Peralta —, să-ţi ia doña Estefanía frumuseţe de lanţ şi frumuseţe de salbe, dar cum se zice, nenorocirile se ţin... ş.a.m.d.

— Nici nu mi-a păsat de lipsa lor — răspunse stegarul —, deoarece şi eu aş putea zice : „Credea don Simueque că mă-nşeală cu fiică-sa chioara, dar, pe Dumnezeul meu, mi-s şi eu slut pe-o parte“ [322].

— Nu ştiu unde baţi domnia ta cu spusa asta — răspunse Peralta.

— Bat acolo — răspunse stegarul — că toată grămada şi bogăţia aceea de lanţuri, salbe şi giuvaericale nu făcea mai mult de zece, doisprezece scuzi.

— Nu-i cu putinţă — i-o întoarse licenţiatul —, fiindcă cel pe care domnul stegar îl purta la gît părea să preţuiască mai bine de două sute de ducaţi.

— Aşa ar fi — răspunse stegarul — dacă adevărul ar fi răspuns aparenţei, dar cum nu tot ce luceşte e aur, lanţurile, salbele, bijuteriile şi zorzoanele s-au mulţumit să fie doar alchimie, fiind însă atît de bine făcute, încît numai mehenghiul sau focul le-ar fi putut da-n vileag viclenia.

— Va să zică — zise licenţiatul — domnia ta şi doamna doña Estefanía sînteţi acuma chit pe chit.

— Şi încă atît de chit — răspunse stegarul —, c-am putea începe iar jocul ; răul însă, domnule licenţiat, e că ea se va putea descotorosi de lanţurile mele, dar nu şi eu de făţărnicia lucrăturii ei, şi într-adevăr, oricît m-ar durea, e beleaua mea.

— Mulţumeşte-i lui Dumnezeu, domnule Campuzano — zise Peralta — că a fost belea cu picioare şi şi-a luat tălpăşiţa, şi nu eşti silit s-o cauţi.

— Așa este — răspunse stegarul — dar și așa, fără s-o caut, o văd mereu în închipuire, și oriunde m-aș afla, jignirea mi-o văd în fața ochilor.

— Nu știu ce să-ți răspund — zise Peralta — altceva decît să-ți reamintesc două versuri din Petrarca, și anume :

Che chi prende diletto di far frode,
non si de' lamentar s'altri l'inganna[328],

ceea ce, pe castiliana noastră, vrea să zică : cine s-a năravit și-i place să înșele pe altul nu trebuie să se plîngă dacă e și el înșelat.

— Eu nu mă plîng — răspunse stegarul —, ci-mi plîng de milă, căci vinovatul, chiar de-și recunoaște vina, tot simte durerea pedepsei. Văd prea bine că am înșelat și-am fost înșelat, căci am fost lovit cu propriile-mi arme, dar nu mă pot desprinde chiar într-atîta de mîhnirea mea, încît să nu mă plîng de mine însumi. În sfîrșit, ca să ajung la cel mai mare bai al istoriei mele, că ăsta-i numele ce i se poate da povestirii păţaniilor mele, zic că am prins de veste cum că pe doña Estefanía o luase vărul despre care am spus că fusese de față la căsătoria noastră și care încă de mult îi era prietenul de toată vremea. N-am vrut s-o mai caut, ca să nu găsesc răul ce-mi mai lipsea. Am schimbat hanul și, după puține zile, mi-am schimbat și părul, căci au prins a-mi cădea întîi sprîncenele și genele, și-ncetul cu-ncetul m-a lăsat și părul, și-am ajuns chel înainte de vreme, căci mă căptușise cu o boală care se cheamă alopecie sau pe alt nume mai limpede chelbe. M-am pomenit jumulit de-a binelea, pentru că nici barbă nu mai aveam de pieptănat, nici bani de cheltuit. Boala a tot mers în pas cu nevoia mea, și cum sărăcia calcă-n picioare bunul nume și-i duce pe unii la spînzurătoare, pe alții la spital, iar pe alții îi face să intre pe porțile dușmanilor lor cu rugăminți și supușenii, adică una din cele mai mari ticăloșii ce-l pot lovi pe un nenorocit, ca să nu mai cheltuiesc pe curăriseală hainele care mă acopereau și mă cinsteau cînd eram sănătos, fiind la vremea cînd se fac sudațiile[329] în spitalul Învierii, am intrat și eu acolo și-am făcut patruzeci de

sudaţii. Mi s-a spus că mă voi face bine dacă mă voi păzi ? sabie am, de celelalte milostivească-se Domnul.

Licenţiatul îl asigură iarăşi de prietenia lui, mirîndu-se de lucrurile pe care i le povestise.

— Păi de puţin lucru te minunezi domnia ta, domnule Peralta — zise stegarul —. căci îmi mai rămîn de spus şi alte păţanii ce întrec orice închipuire, deoarece depăşesc toate marginile firii : află dar domnia ta că sînt atît de strașnice, încît îmi socotesc bine venite toate nenorocirile numai pentru că datorită lor am ajuns în spitalul unde am văzut ceea ce am să-ţi spun acuma, şi anume ceva ce domniei tale nu-ţi va veni să crezi nici acum, nici altcîndva, şi nu se află ins pe lume căruia să-i vină s-o creadă.

Toate aceste preambuluri şi proslăviri pe care le făcea stegarul înainte de a povesti cele văzute de el îi aţîţau dorinţa lui Peralta atît de tare, încît cu nu mai mici proslăviri îi ceru să-i spună mintenaş minunile ce-i mai rămăseseră de spus.

— Domnia ta vei fi văzut pesemne — zise stegarul — doi cîini care, cu două felinare, îi însoţesc noaptea pe fraţii paporniţei [325], făcîndu-le lumină cînd cer de pomană.

— Da, i-am văzut — răspunse Peralta.

— Şi tot aşa domnia ta vei fi văzut sau auzit pesemne — zise stegarul — ce se povesteşte despre ei : că dacă pomana ce li se aruncă de la ferestre se-ntîmplă să cadă pe pămînt, ei dau iute fuga să lumineze şi să caute ce-a căzut, şi tot ei se opresc în faţa ferestrelor unde ştiu că lumea are obiceiul să le dea de pomană ; şi cu toate că acolo se poartă cu atîta blîndeţe, de par mai degrabă miei decît cîini, în spital sînt adevăraţi lei, păzind casa cu mare grijă şi neslăbită veghere.

— Da, am auzit spunîndu-se — zise Peralta — că lucrurile stau întocmai, dar asta nu poate şi nici n-are de ce să-mi pricinuiască uimire.

— Apăi ceea ce îţi voi spune acum despre ei are temei să ţi-o pricinuiască şi, fără să-ţi faci cruci şi nici să invoci neputinţe sau anevoinţe, domnia ta cată să te pregăteşti a-i da crezare. Aşadar, eu unul i-am auzit şi aproape i-am văzut cu ochii mei pe aceşti doi cîini, dintre care pe unul îl cheamă Scipione şi pe celălalt Berganza, stînd într-o noapte, cu două înainte de a-mi isprăvi sudaţiile, tolăniţi

în dosul patului meu pe niște rogojini vechi, și pe la miezul nopții aceleia, stînd eu pe întuneric și treaz, cu gîndul la întîmplările trecute și la nenorocirile mele prezente, am auzit vorbă acolo alături și am ciulit urechile ascultînd, ca să văd dacă pot ajunge să cunosc cine și despre ce vorbește, și la scurt timp după aceea, am izbutit să-i recunosc, după ceea ce vorbeau, pe cei ce vorbeau, și erau chiar cei doi cîini, Scipione și Berganza.

Nici nu-și isprăvi bine vorba Campuzano, că Peralta, sculîndu-se în picioare, zise :

— Domnia ta, domnule Campuzano, rămîi sănătos și-ntr-un ceas bun, că pînă acum stăteam la îndoială dacă să cred sau nu cele povestite despre căsătoria domniei tale ; dar ce-mi povestești acuma, cum că i-ai auzit pe cîini vorbind, mă face să nu mai cred nimic din ce spui. Pentru numele lui Dumnezeu, domnule stegar, să nu povestești asemenea prăpăstii nimănui, dacă nu-ți este la fel de bun prieten ca mine.

— Să nu mă crezi domnia ta chiar atît de neștiutor — i-o întoarse Campuzano —, încît să nu pricep că, altfel decît printr-o minune, animalele nu pot vorbi ; căci știu bine că dacă sturzii, cotofenele și papagalii vorbesc, nu-s decît vorbe deprinse și învățate pe de rost, animalele astea avînd o înlesnire a limbii ca să le poată rosti ; asta nu înseamnă însă că pot vorbi și răspunde cu o cuvîntare cu noimă, cum au vorbit cîinii aceștia, așa că deseori, de cînd i-am auzit, eu însumi am refuzat să-mi dau crezare mie însumi și am vrut să iau drept lucru visat ceea ce, fiind cu adevărat treaz, cu toate cele cinci simțuri ale mele, așa cum a binevoit Domnul Dumnezeul nostru să mi le dăruiască, am auzit, ascultat, însemnat și, în cele din urmă, scris aievea, fără a sări o vorbă după noima lor ; de unde poți scoate o dovadă îndestulătoare care să te îndemne și să te convingă a crede adevărul acesta spus de mine. Lucrurile despre care au stat de vorbă au fost măreție și felurite, și vrednice mai degrabă a fi discutate de bărbați înțelepți decît a fi rostite de niște boturi de cîini. Așa că, de vreme ce eu nu le-am putut născoci din capul meu, ajung să cred, fără să vreau și în ciuda părerii mele, că nu visam și că vorbeau cîinii.

— Ei, drăcia dracului — făcu licenţiatul —, s-or fi întors vremurile Mariei Castana[326], cînd grăiau dovlecii, sau cele ale lui Esop, cînd tăifăsuiau cocoşul cu vulpea şi dobitoacele între ele!

— Unul dintre ele aş fi eu însumi, şi încă cel mai mare — i-o întoarse stegarul —, de-aş crede că s-au întors vremurile acelea, şi tot asta aş fi şi dacă aş înceta să cred ceea ce am auzit şi am văzut şi ceea ce mă încumet să jur sub asemenea jurămînt, încît să fie convinsă şi chiar silită să creadă necredinţa însăşi. Presupunînd însă că m-am înşelat şi că adevărul meu e vis, iar încăpăţînarea de a-l susţine o nerozie, oare nu ţi-ar face plăcere domniei tale, domnule Peralta, să vezi puse pe hîrtie într-un colocviu lucrurile pe care le-au spus cîinii ăştia sau cine-or fi fost?

— Dacă domnia ta — i-o întoarse licenţiatul — nu te mai osteneşti să mă convingi că i-ai auzit pe cîini vorbind, voi asculta cu foarte mare plăcere acest colocviu, căci de vreme ce-a fost scris şi consemnat de mintea aleasă a domnului stegar, îl socotesc de pe acuma bun.

— Dar mai e o chichiţă — zise stegarul —, căci fiind atît de atent şi avînd judecata subtilă şi memoria fină, vie şi neîmpovărată, mulţumită multelor stafide şi migdale[327] pe care le mîncasem, am reţinut totul pe de rost şi, aproape cu aceleaşi vorbe ca şi cele pe care le auzisem, am aşternut totul în scris a doua zi, fără a căuta culori retorice spre a-l împodobi şi fără a adăuga şi înlătura ceva spre a-l face plăcut. Convorbirea n-a avut loc într-o singură noapte, ci au fost două, în şir, deşi eu n-am apucat să scriu decît una, şi anume viaţa lui Berganza, iar pe cea a tovarăşului său Scipione, povestită în cea de-a doua noapte, am de gînd s-o scriu de voi vedea că cea dintîi va fi crezută sau, cel puţin, nu va fi dispreţuită. Am colocvlul la mine-n sîn; l-am pus sub formă de colocviu ca să economisesc atîţia „zise Scipione", „răspunse Berganza", care lungesc îndeobşte scrierea.

Şi, zicînd acestea, scoase de la piept un catastif şi-l puse în mîinile licenţiatului, care-l primi rîzînd şi luînd parcă în zeflemea tot ce auzise şi tot ce gîndea că va citi.

— Eu mă culc — zise stegarul — în jețul acesta, în timp ce domnia ta citi-vei, dacă binevoiești, visele sau aiurelile de-acolo, care n-au altă parte bună decît aceea că le poți lăsa dacă te plictisesc.

— Fă domnia ta ce ți-e pe plac — zise Peralta —, căci eu unul în scurt timp voi istovi cititul.

Stegarul se culcă, licențiatul deschise catastiful și văzu că la început stătea scris titlul acesta :

CARE S-A PETRECUT ÎNTRE SCIPIONE ŞI BERGANZA, CÎINI DE LA SPITALUL ÎNVIERII, AFLAT ÎN ORAŞUL VALLADOLID, DINCOLO DE POARTA CÎMPULUI, ZIŞI ÎNDEOBŞTE CÎINII LUI MAHUDES [328]

SCIPIONE : Berganza prietene, în noaptea asta să lăsăm spitalul în paza încrederii şi să ne retragem aci, în singurătate, pe rogojinile astea, unde ne vom putea bucura. fără a ne auzi nimeni, de nemaivăzuta milostenie pe care ne-a făcut-o cerul amîndurora în acelaşi timp.

BERGANZA : Frate Scipione, te-aud vorbind, şi ştiu eă-ţi vorbesc, şi nu-mi vine să cred, întrucît putinţa noastră de a vorbi mi se pare că depăşeşte hotarele firii.

SCIPIONE : Aceasta-i totuşi adevărul, Berganza, şi minunea e cu atît mai mare cu cît nu numai că vorbim, ci vorbim cu şir, ca şi cum am fi capabili de raţiune. deşi sîntem atît de lipsiţi de ea, căci deosebirea dintre animalul dobitoc şi om e că omul este animal raţional, iar dobitocul, iraţional.

BERGANZA : Tot ce spui tu, Scipione, înţeleg, dar că tu o spui şi eu te înţeleg îmi pricinuieşte o nouă uluire şi-o nouă minunare. E drept că, de-a lungul vieţii mele, în multe şi felurite rînduri am auzit lăudîndu-ni-se unele mari prerogative într-atîta, încît se pare că unii au ajuns să creadă că avem un instinct firesc atît de viu şi atît de ascuţit în numeroase împrejurări, încît dă semne şi veşti că puţin lipseşte ca să dovedim că avem un nu ştiu ce fel de înţelegere, în stare de rostire cu judecată.

SCIPIONE : Ce am auzit eu că ne este lăudat şi proslăvit e multa noastră ţinere de minte, recunoştinţa şi marea noastră credinţă, astfel că se obişnuieşte să fim zugrăviţi drept simbol al prieteniei ; şi aşa vei fi văzut, dacă ţi-ai oprit privirea la aşa ceva, că pe mormintele de alabastru,

în locul unde stau de obicei chipurile celor ce zac îngropaţi acolo, între cei doi şi la picioarele lor, se aşează, dacă sînt soţ şi soţie, o figură de cîine, semn că toată viaţa şi-au păstrat prietenie şi credinţă nestrămutată.

BERGANZA : Ştiu prea bine că au fost pe lume cîini atît de recunoscători, încît s-au azvîrlit în mormînt odată cu trupurile neînsufleţite ale stăpînilor lor. Alţii au stat pe mormintele unde le fuseseră îngropaţi stăpînii, fără a se depărta de ele, fără să mănînce, pînă cînd li se isprăvea şi lor viaţa. Ştiu de asemenea că, după elefant, cîinele are cel dintîi temei de a părea înzestrat cu înţelegere, apoi calul şi, cel din urmă, maimuţa.

SCIPIONE : Aşa e, dar cată să mărturiseşti neapărat că niciodată n-ai văzut sau n-ai auzit zicîndu-se că vreun elefant, cîine, cal sau maimuţă ar fi vorbit. De unde ajung să înţeleg că această putinţă a noastră de a vorbi, atît de neaşteptată, intră în rîndul acelor lucruri numite miracole, la a căror ivire şi arătare experienţa ştie că pe oameni îi ameninţă vreo mare năpastă.

BERGANZA : Aşadar, n-o să-ntrec măsura dacă am să iau drept semn miraculos ceea ce l-am auzit zicînd mai zilele trecute pe un student, în trecere prin Alcalá de Henares.

SCIPIONE : Ce l-ai auzit zicînd ?

BERGANZA : Că din cinci mii de studenţi care urmau în anul acela cursurile Universităţii, două mii audiau medicina.

SCIPIONE : Şi ce deduci din asta ?

BERGANZA : Deduc că aceşti doctori fie vor avea bolnavi de vindecat, şi asta ar însemna plagă cumplită şi mare năpastă, fie vor muri ei înşişi de foame. Fie însă ce-o fi, miracol au ba, noi vorbim, căci ceea ce a rînduit cerul să se întîmple, n-o poate împiedica nici o silinţă sau ştiinţă omenească, aşa că n-are rost să ne sfădim noi cum sau de ce oare vorbim : mai bine ar fi ca ziua sau noaptea asta bună să o petrecem în casa noastră, şi de vreme ce avem una atît de bună pe rogojinile astea şi nu ştim cît ne va dăinui norocul, să ştim să profităm de el şi să stăm de vorbă toată noaptea, fără a-i da somnului prilej să ne zădărnicească o asemenea plăcere, pe care de mult mi-o doresc.

[SCIPIONE :][329] Şi eu la fel, căci încă de cînd am avut putere să rod un os, am nutrit dorinţa de a vorbi, pentru a da glas lucrurilor ce le agoniseam în memorie, unde, de vechi şi de multe ce erau, fie mucezeau, fie cădeau în uitare.

[BERGANZA :] Acuma însă, cînd, aşa, pe negîndite, mă văd înavuţit cu darul dumnezeiesc al graiului, am de gînd să mă bucur şi să profit de el cît mai mult cu putinţă, zorindu-mă să dau glas la tot ce-mi voi putea aminti, chiar de-o voi face învălmăşit şi încîlcit, pentru că nu ştiu cînd îmi va fi cerut înapoi bunul acesta pe care-l am de împrumut.

SCIPIONE : Fie, dar, în acest chip, Berganza prietene : în noaptea asta să-mi povesteşti tu viaţa ta şi încercările prin care ai trecut pînă-n clipa de faţă ; iar dacă mîine noapte vom mai avea darul vorbirii, ţi-o voi povesti şi eu pe-a mea, căci mai bine va fi să ne petrecem timpul povestindu-ne vieţile noastre decît silindu-ne să le ştim pe-ale celorlalţi.

BERGANZA : Te-am socotit totdeauna, Scipione, înţelept şi prieten, iar acum mai mult ca niciodată, de vreme ce, ca prieten, vrei să-mi spui păţaniile tale şi să le ştii pe-ale mele, şi ca înţelept, ai împărţit timpul în care să ni le putem împărtăşi. Dar vezi mai întîi dacă nu ne aude careva.

SCIPIONE : Nimeni, după cum cred, deşi aici, aproape de noi, stă un soldat care face sudaţii, dar la vremea asta cred că mai bucuros e să doarmă decît să tragă cu urechea la alţii.

BERGANZA : Atunci, dacă pot vorbi nestînjenit, ascultă, iar dacă spusele mele te vor plictisi, fă bine şi dojeneşte-mă sau porunceşte-mi să tac.

SCIPIONE : Vorbeşte pînă se crapă de ziuă sau pînă cînd o să fim auziţi, căci eu unul am să te ascult tare bucuros, fără să te întrerup decît atunci cînd voi vedea că e nevoie.

BERGANZA : Pare-mi-se că soarele l-am văzut întîia dată la Sevilla, şi anume în Zalhanaua ei, care-i aşezată dincolo de Poarta Cărnii[330], de unde aş înclina să-mi închipui, dacă n-ar fi ceva ce-o să-ţi spun mai tîrziu, că părinţii mei trebuie să fi fost alani sau mopşi, dintre cei

crescuți de sacerdoții babiloniei aceleia, cărora li se zice parlagii. Întîiul pe care l-am cunoscut ca stăpîn a fost unul pe nume Nicolás Cirnul, flăcău vînjos, îndesat și iute la mînie, așa cum sînt toți cei ce se îndeletnicesc cu căpăia. Nicolás ăsta mă învăța pe mine și pe alți cățelandri, în tovărășia unor mopși bătrîni, să ne năpustim asupra taurilor și să-i înșfăcăm de urechi. Cu mare ușurință, am ajuns as in trebușoara asta.

SCIPIONE : Nu mă mir, Berganza, căci știind că facerea de rău rodește de la sine, lesne înveți să faci răul.

BERGANZA : Ce să-ți spun, frate Scipione, despre ceea ce am văzut în Zalhanaua aceea și despre lucrurile ieșite din țițini ce se petrec într-însa ? Mai întîi, trebuie să-ți închipui că toți cîți muncesc acolo, de la cel mai mărunt și pînă la cel mai mare, sînt oameni fără remușcări, fără suflet, cărora nu le e teamă nici de rege, nici de justiția lui ; cei mai mulți, pezevenghi ; sînt păsări răpitoare carnivore. Își duc zilele, ei și ibovnicele lor, din ceea ce fură. În zorii tuturor zilelor de dulce, înainte de a se lumina, se adună la Zalhana o mare liotă de muieruști și de puștamale, toți cu săcoteie care, aduse goale, se întorc pline cu hălci de carne, iar mîndrele cu fudulii[331] și hartane-ntregi de mușchi. Nu-i vită ucisă acolo din care gleahta aia să nu ia dijmă și pîrgă tot ce-i mai gustos și mai fraged, și cum la Sevilla nu este un împuternicit al cărnii[332], fiecare poate să aducă ce vrea, și din cea tăiată la început, care e cea mai bună, și din cea de soi mai prost, și cu rînduiala asta, e totdeauna mult belșug. Patronii le fac sluj acestor oameni cumsecade de care vorbeam, nu ca să nu-i fure, ceea ce-i peste poate, ci ca să fie oleacă mai cumpătați cu ciopîrțeala și jecmăneala vitelor tăiate, pe care le tund și le curăță de parc-ar fi sălcii sau viță de vie.

Nimic însă nu mă mira mai mult și nu mi se părea mai mîrșav decît să-i văd pe acei parlagii cum omoară un om la fel de ușor ca pe-o vacă : pentru o nimica toată, cît ai zice pește, au și înfipt un jungher cu plăsele galbene în burta omului, ca și cum ar trăsni un taur. Mare minune dacă trece o zi fără încăierări și răniri, ba uneori chiar cu morți ; toți se cred viteji, ba mai au și ambiții de codoși ; nu-i unul care să nu-și aibă în piața Sfîntul Francisc[333]

îngerul de pază [334], cîştigat cu spete şi limbi de vacă. În sfîrşit, l-am auzit pe un bărbat cu scaun la cap zicînd că trei lucruri are de cucerit regele în Sevilla : ulița Vînatului, Costişa şi Zalhanaua[335].

SCIPIONE : Dacă va fi să zăboveşti şi mai departe, ca pîn-acum, prietene Berganza, povestind despre firea stăpînilor pe care i-ai avut şi despre ponoasele meseriilor lor, vom fi nevoiți a ne ruga cerului să ne hărăzească darul vorbirii barem un an, ba chiar teamă mi-e că şi aşa, după cum păşeşti de-neet, tot nu vei ajunge nici la jumătatea istoriei tale. Şi vreau să-ți atrag luarea-aminte asupra unui lucru, de care te vei încredința pe pielea ta cînd îți voi povesti eu păţaniile vieţii mele, şi anume că, dintre povestiri, unele îşi cuprind şi-şi au hazul în ele însele ; altele, în felul de a le povesti ; vreau să spun că sînt unele care, deşi povestite fără preambuluri şi fără podoabe de cuvinte, desfată ; sînt altele pe care e nevoie să le înveşmîntezi în cuvinte, şi, cu schimbări ale feţei şi mîinilor şi cu schimbări de glas, ajung să fie ceva din nimic şi, de unde erau dezlînate şi lîncede, devin pline de duh şi savuroase, şi nu uita prevenirea asta, că-ți va prinde bine în ceea ce-ți rămîne de spus[336].

BERGANZA : Aşa voi face dacă voi putea şi dacă mi-o va îngădui marea ispită de a vorbi, pe care-o încerc, deşi cred că tare greu mă voi putea ține în frîu.

SCIPIONE : Lasă-te în seama limbii, că de la ea se trag cele mai mari pagube ale vieţii omeneşti.

BERGANZA : Zic, aşadar, că stăpînul meu m-a învățat să duc în bot o coşniță şi să mi-o apăr de cine-ar da să mi-o ia. Mi-a arătat de asemenea casa drăguței lui, aşa încît n-a mai fost nevoie să vie slujnica ei la Zalhana, pentru că-i duceam eu în fiecare dimineață ce fura el noaptea. Şi într-o bună zi, cînd se îngîna ziua cu noaptea, şi eu mergeam sirguitor să-i duc tainul, m-am auzit strigat pe nume de la o fereastră ; am ridicat privirea şi-am văzut o fată tare frumoasă ; m-am oprit o clipă, şi ea a coborît la poarta de la stradă şi m-a strigat iarăşi. M-am apropiat de dînsa, ca şi cum aş fi vrut să văd ce doreşte, şi n-a dorit nimic altceva decît să ia ce duceam în paner şi să pună-n loc un galent vechi. Atunci mi-am zis în sinea mea : „Carnea la carne a tras". După ce mi-a luat carnea, fata mi-a spus : „Du-te, măi Eretilă[337], sau cum te-o fi chemînd, şi spune-i

lui Nicolás Cîrnul, stăpîn-tu, să nu se-ncreadă în dobitoace. şi că de la lup, e bun şi-un fir de păr, şi ăla, din coşniţă"[338] Aş fi putut prea bine să iau înapoi ce-mi răpise, dar n-am vrut, ca să nu ating cu botul meu parlagesc şi murdar mîinile acelea curate şi dalbe.

SCIPIONE : Foarte bine ai făcut, căci e dreptul frumuseţii să i se arate totdeauna respect.

BERGANZA : Aşa am făcut şi eu şi, ca urmare, m-am întors la stăpînul meu fără tain, dar cu galentul. I s-a părut că m-am întors prea repede, dădu cu ochii de galent, îşi închipui păcăleala, scoase un jungher din cele cu plăsele şi-mi trase una că, de nu m-aş fi ferit, n-ai mai fi apucat să auzi acuma povestirea asta şi nici altele multe pe care am de gînd să ţi le povestesc. Mi-am luat picioarele la spinare şi, aşternîndu-mă drumului cît eram de lung, pe după San Bernardo, am tulit-o pe cîmpiile acelea ale lui Dumnezeu încotro am văzut cu ochii şi-a vrut soarta să mă poarte.

În noaptea aceea am dormit sub cerul liber, şi a doua zi soarta mi-a hărăzit o tîrlă sau o turmă de oi şi de berbeci. Numai ce am zărit-o, că am şi crezut că-mi găsisem în ea centrul odihnei mele, întrucît mi se părea că paza turmelor e o slujbă firească şi potrivită cîinilor, fiind o lucrare întemeiată pe-o înaltă virtute, cum sînt ajutorarea şi apărarea celor umili şi cu putere puţină împotriva celor puternici şi trufaşi. De îndată ce mă văzu, unul din cei trei ciobani ce păzeau turma zise, chemîndu-mă : „Cuţu, cuţu !", iar eu, care nu doream altceva, mă apropiai de el, plecînd capul şi dînd din coadă. Îşi plimbă mîna pe spinarea mea, îmi deschise botul, mă scuipă în el[339], mi se ună la colţi, îmi cunoscu vîrsta şi le spuse celorlalţi ciobani că aveam toate semnele ce arătau că sînt cîine de rasă. Tocmai atunci sosi şi stăpînul turmei, călare pe o iapă sură, cu scările scurte, şi avînd cu el lance şi scut oval de piele, de părea mai degrabă paznic de coastă[340] decît stăpîn de turme. Îl întrebă pe cioban : „Ce fel de cîine-i ăsta, de pare aşa de bun ?" „Domnia ta să fii încredinţat că aşa e — răspunse ciobanul —, că eu l-am asemuit cu de-amănuntul şi n-are nici un semn care să nu arate şi să nu făgăduiască într-un fel că o să fie un cîine straşnic.

Acușica a venit aici și nu știu al cui o fi, dar știu că nu-i de la turmele din împrejurimi." „Apăi dacă așa ți-e vorba — răspunse stăpînul —, pune-i îndată zgarda lui Leușor [341], dulăul care-a murit, și dă-i același tain ca și celorlalți, și mîngîie-l ca să prindă drag de turmă și să rămînă aici."

Zicînd acestea, plecă, și ciobanul îndată îmi puse la gît o ragilă plină de țepi de oțel, după ce mai întîi îmi dăduse într-o troacă o mare cîtime de bucăți de pîine înmuiate în lapte. Și tot așa îmi dădu nume și-mi zise Bălțatu [342]. M-am văzut sătul și mulțumit pe lîngă al doilea stăpîn și-n noua mea slujbă; m-am arătat săritor și sîrguincios la paza turmei, nedepărtîndu-mă de ea decît la vremea siestelor, pe care mă duceam să mi le petrec fie la umbra vreunui copac, la cea a unei rîpe, sau a unei stînci, sau la cea a unei tufe, pe malul vreunui pîrîu dintre cele multe care curgeau pe-acolo. Și ceasurile acestea de tihnă nu mi le petreceam în lenevie, căci în ele îmi puneam la treabă memoria ca să-mi amintesc multe lucruri, îndeosebi din viața pe care-o dusesem la Zalhana, și din cea a stăpînului meu și-a tuturor celor de teapa lui, siliți să mulțumească poftele nesăbuite ale ibovnicelor lor. O, ce de lucruri ți-aș putea spune acum despre cele învățate de mine la școala acelei doamne parlagioaice a stăpînului meu! Fi-voi însă nevoit să tac, ca să nu mă iei drept vorbălungă și clevetitor!

SCIPIONE: Întrucît am auzit că un mare poet al anticilor a spus că-i greu să nu scrii satire [343], voi încuviința să cleveteșți, dar cu un pic de lumină, și nu cu sînge; vreau să spun să arăți cu degetul, iar nu să rănești, necum să faci mat pe cineva în vreun lucru însemnat, căci clevetirea, chiar de-i face pe mulți să rîdă, nu-i bună dacă ucide și pe unul singur, iar dacă te poți face plăcut fără ea, te voi socoti foarte înțelept.

BERGANZA: Îți voi urma sfatul și voi aștepta cu mare nerăbdare să vie vremea cînd îmi vei povesti tu pățaniile tale, căci de la unul ce cunoaște și știe atît de bine să îndrepte cusururile de care mă fac vinovat eu, povestindu-le pe-ale mele, te poți aștepta cu îndreptățire că și le va povesti astfel, încît să fie de învățătură și desfătare totodată. Înnodînd însă iarăși firul rupt al povestirii mele, zic că-n acea tăcere și singurătate a siestelor, cugetam,

printre altele, că nu se putea să fie adevărat ceea ce auzisem povestindu-se despre viaţa ciobanilor, cel puţin a acelora despre care drăguţa stăpînului meu, cînd mă duceam acasă la dînsa, citea în nişte cărţi, ce vorbeau toate de ciobani şi ciobăniţe, şi spuneau despre ei că toată viaţa li se scurgea cîntînd din gură şi din cimpoaie, triste, rebecuri şi fluiere şi din alte instrumente nemaipomenite. Stăteam locului ca s-o aud citind, şi citea cum păstorul de pe malurile Amfrisului [344] cînta neîntrecut şi dumnezeieşte, lăudînd-o pe neasemuita Belisarda, şi în toţi munţii Arcadiei nu se mai afla nici un arbore pe-al cărui trunchi să nu se fi aşezat el ca să cînte, de îndată ce soarele răsărea în braţele Aurorei şi pînă cînd scăpăta în cele ale Tetidei, ba chiar după ce noaptea cea neagră îşi întindea peste faţa pămîntului aripile-i corbii şi întunecoase, el nu se oprea din binele-i cîntate şi încă şi mai binele-i plînse jelanii. Nu era dat uitării nici ciobanul Elicio, mai mult îndrăgostit decît îndrăzneţ, despre care spunea că, nemaivăzîndu-şi de iubiri şi de turma sa, se adîncea în suferinţele celorlalţi. Zicea de asemenea că marele păstor al Filidei, pictor fără pereche al unui portret, fusese mai mult încrezător decît fericit. Despre leşinurile lui Sireno, despre cîinţa Dianei, spunea că aducea mulţumiri lui Dumnezeu şi înţeleptei Felicia, care, cu apa-i vrăjită, destrămase acea alcătuire de unelţiri şi limpezise labirintul acela de anevoinţe [345]. Îmi aminteam şi de multe alte cărţi de acelaşi soi pe care o ascultasem citindu-le, dar nu erau vrednice de ţinut minte.

SCIPIONE : Văd că te foloseşti de sfatul meu, Berganza : murmură, înţeapă şi treci mai departe, şi fie-ţi gîndul curat, chiar dacă limba nu pare astfel.

BERGANZA : În asemenea treburi limba nu calcă niciodată strîmb dacă nu se poticneşte gîndul mai întîi, dar dacă voi ajunge cumva să clevetesc din nebăgare de seamă sau din răutate, îi voi răspunde celui ce mă va dojeni ceea ce i-a răspuns Mauleón, poet netot [346] şi academician în batjocură din Academia Imitatorilor [347], unuia care l-a întrebat ce vrea să însemne *Deum de Deo* şi i-a răspuns *de unde să deie* [348].

SCIPIONE : A fost răspunsul unui prostănac, tu, însă, dacă eşti sau vrei să fii înţelept, nu va trebui să spui nici-

odată ceva de care apoi să fii nevoit a te dezvinovăți ; zi mai departe.

BERGANZA : Zic că toate gîndurile pe care ți le-am împărtășit și multe altele încă, m-au făcut să văd ce deosebite purtări și îndeletniciri aveau ciobanii mei și toți ceilalți de pe meleagurile acelea față de cele despre care auzisem citindu-se că le aveau păstorii din cărți, căci dacă și ai mei cîntau, nici vorbă totuși de cîntece armonioase și bine plăsmuite, ci un „Vezi un' se duce lupu' Juanica“ [349], și altele asemănătoare, și asta nu în sunet de fluiere, rebecuri sau cimpoaie, ci în acela scos din izbirea unei bîte de alta sau de niște țiglișoare prinse între degete, și nu cu glasuri gingașe, răsunătoare și minunate, ci cu glasuri răgușite care, singure sau împreună, ți se păreau nu că ar cînta, ci că țipau sau grohăiau. Cea mai mare parte din zi și-o petreceau despăduchindu-se ori cîrpindu-și opincile, nu se strigau pe nume între ei Amarilis, Filida, Galateea și Diana, nici urmă de Lisardo, Lauso, Jacinto sau Riselo, toți erau Antón, Domingo, Pablo sau Llorente, de unde am ajuns să pricep ceea ce socot că vor fi crezînd toți, și anume că toate acele cărți sînt întîmplări visate și bine scrise pentru petrecerea celor lipsiți de alte treburi și nicidecum vreun lucru adevărat, căci de-ar fi, s-ar mai fi găsit și printre ciobanii mei vreo rămășiță din acea preafericită viață și din acele pajiști plăcute, codri întinși, munți sfinți, grădini mîndre, pîraie limpezi și izvoare de cleștar, și din acele vorbe de dragoste pe cît de cinstite pe-atîta de bine rostite, și din leșinurile acelea, ba păstorul colo, ba păstorița colea, și din răsunetul de cimpoi colo, de fluier dincolo [350].

SCIPIONE : Destul, Berganza, întoarce-te la poteca ta și umblă.

BERGANZA : Îți mulțumesc, Scipione prietene, fiindcă de nu m-ai fi scuturat, așa de tare mi se înfierbîntase botul, încît nu m-aș fi oprit pînă ce nu-ți zugrăveam o carte întreagă din acestea de care fusesem amăgit ; dar veni-va poate și vremea să spun tot, cu vorbe mai bune și cu mai bună tîlcuire decît acuma.

SCIPIONE : Privește-ți picioarele, și-ai să-ți pleoștești roata cozii [351], Berganza ; vreau să spun să iei seama că ești un dobitoc lipsit de rațiune ; și dacă acum arăți că ai

un dram, doar ne-am înțeles între noi că e ceva suprafiresc și nemaivăzut.

BERGANZA : Așa ar fi dacă m-aș afla în neștiința mea dintîi ; dar acum, cînd mi-a venit în minte ceea ce trebuia să-ți fi spus la începutul convorbirii noastre, nu mă minunez doar de faptul că vorbesc, ci mă trec fiorii de ce nu apuc să spun.

SCIPIONE : Păi nu poți spune-acum ce ți-ai amintit ?

BERGANZA : E o istorie ce mi s-a întîmplat cu o mare vrăjitoare, ucenică a Camachei din Montilla [352].

SCIPIONE : Eu zic să mi-o povestești înainte de a trece mai departe la povestea vieții tale.

BERGANZA : Nu voi face una ca asta, în ruptul capului, pînă cînd nu-i vine sorocul ; ai răbdare și ascultă-mi pățaniile în ordinea lor, căci astfel îți vor face mai mare plăcere, dacă nu arzi cumva de nerăbdare să afli mijloacele înaintea începuturilor.

SCIPIONE : Fii scurt, și povestește ce-oi vrea și cum oi vrea.

BERGANZA : Zic, așadar, că mă șimțeam mulțumit de slujba de paznic al turmelor, deoarece mi se părea că-mi cîștigam pîinea cu sudoarea și truda mea, și că lenea, rădăcină și mumă a tuturor relelor, nu avea nici în clin, nici în mînecă cu mine, căci dacă ziua stăteam degeaba, noaptea nu dormeam, întrucît lupii ne atacau deseori și ne dădeau alarma ; și nici nu-mi spuneau bine ciobanii : „Șo pe lup, Bălțatu !“, că eu mă și năpusteam, înaintea celorlalți cîini, încotro-mi arătau că dădea lupul ; băteam văile, scrutam munții, răscoleam codrii pînă-n inima lor, săream rîpe, tăiam drumuri, și-n zori mă întorceam la tîrlă fără să fi găsit nici lup, nici urmă de lup, gîfîind, ostenit, făcut praf și cu labele zdrelite de cioturi ; și la tîrlă găseam fie o oaie moartă, fie un berbec descăpățînat și pe jumătate mîncat de lup. Mă apuca deznădejdea văzînd că-mi erau de prisos marea grijă și strădania.

Venea stăpînul turmelor, ciobanii îi ieșeau în întîmpinare cu pielile oilor moarte, el îi învinuia pe ciobani că sînt cu capul în nori, și poruncea să fie pedepsiți cîinii din pricină că fuseseră leneși ; plouau pe capul nostru ciomege și pe deasupra vorbe grele, așa că, văzînd într-o bună zi că-s

pedepsit fără vină şi că grija, sprintencala şi vitejia mea nu erau de nici un folos pentru prinderea lupului, m-am hotărît să schimb foaia şi să nu mai bat cîmpii în căutarea lui, aşa cum obişnuiam, departe de turmă, ci să rămîn lîngă ea, căci de vreme ce lupul venea acolo, şi prinderea lui putea fi acolo mai sigură. În fiecare săptămînă ni se trăgea clopotul într-o dungă, şi-ntr-o noapte nespus de întunecoasă mi-a fost dat ochilor să văd lupii de care nu era cu putinţă să păzim turma. M-am pitulat după un tufiş, cîinii, tovarăşii mei, trecură mai departe, şi m-am pus la pîndă de acolo, şi i-am văzut pe doi ciobani înşfăcînd un berbec dintre cei mai buni din stînă şi ucigîndu-l în asemenea chip, încît dimineaţa părea într-adevăr că lupul îi fusese gîde. Am încremenit, am rămas năucit cînd am văzut că ciobanii înşişi erau lupii şi că turma era hăcuită tocmai de cei chemaţi s-o apere. Numaidecît îl înştiinţau pe stăpîn de prădăciunea lupului, îi dădeau pielea şi parte din carne, pe cea mai multă sau cea mai bună rămînînd s-o mănînce ei. Stăpînul îi lua iarăşi la refec şi iarăşi venea şi pedeapsa cîinilor. Nici pomeneală de lupi, turma se împuţina ; eu aş fi vrut să dau în vileag tărăşenia, mă vedeam mut. Toate acestea mă umpleau de uimire şi de nelinişte. „Doamne fereşte ! — ziceam în sinea mea —, cine oare va putea îndrepta mîrşăvia asta ? Cine va fi în stare să dea de înţeles că apărarea năpăstuieşte, că santinelele dorm, că încrederea jefuieşte şi cel ce te păzeşte te ucide ?"

SCIPIONE : Şi spuneai foarte bine, Berganza, pentru că nu se află hoţ mai mare şi mai iute de mînă decît slujitorul, şi astfel mult mai mulţi mor dintre încrezători decît dintre bănuitori ; răul însă e că nimic nu poate merge bine pe lume dacă oamenii nu au încredere şi nu cred unii într-alţii. Dar destul despre asta, căci nu vrem să părem predicatori ; treci mai departe.

BERGANZA : Trec mai departe şi spun că m-am hotărît să părăsesc slujba aceea, deşi părea atît de bună, şi să-mi aleg alta pentru a cărei bună împlinire, chiar de n-aş fi fost plătit, măcar să nu fiu pedepsit. M-am întors la Sevilla şi am intrat în slujba unui negustător foarte bogat.

SCIPIONE : Cum făceai tu să intri la stăpîn ? Căci, după cum merg lucrurile, unui om de nădejde tare greu îi este în ziua de azi să găsească pe cineva în slujba căruia

să intre. Mult deosebiți sînt stăpînii de pe pămînt de Stăpînul din cer. Aceia, ca să tocmească o slugă, întîi de toate îi pune spița, îi cercetează îndemînarea, îi cumpănesc boiul, ba chiar vor să știe ce haine are. Dar ca să se pună în slujba lui Dumnezeu, cel mai sărac e cel mai bogat, cel mai umil, de neamul cel mai bun, și dacă ești gata să-l slujești cu inima curată, El poruncește numaidecît să fii înscris în cartea sa de simbrii, și ți le îmbie atît de mănoase, încît, de multe și de mari ce sînt, abia îți pot încăpea în dorință [352a].

BERGANZA : Toate astea sînt predici, Scipione prietene.

SCIPIONE : Așa mi se pare și mie, prin urmare tac.

BERGANZA : Cît despre ceea ce m-ai întrebat privitor la chipul în care intram la stăpîn, zic că tu știi de mult că umilința e baza și fundamentul tuturor virtuților și că fără ea nu poate ființa nici una. Ea netezește neajunsuri, biruie greutăți și e un mijloc ce ne călăuzește totdeauna spre țeluri glorioase ; din dușmani face prieteni, potolește furia mînioșilor și dărîmă înfumurarea trufașilor, e muma modestiei și sora cumpătării. În sfîrșit, cu ea viciile nu pot juca nici un atu de pe urma căruia să tragă foloase, fiindcă în bunătatea și blîndețea ei se bontesc și se tocesc săgețile păcatelor ; de ea mă foloseam, așadar, cînd voiam să mă bag slugă la vreo casă, după ce mai întîi luam seama și mă uitam cu mare grijă să fie o casă ce să te poată hrăni și unde să poată intra dinamai dulăul ca mine. Apoi ma lipeam de poartă, și cînd, după părerea mea, intra vreun străin, îl lătram, iar cînd venea stăpînul, plecam capul și, dînd din coadă, mă duceam la dînsul și-i curățam încălțările cu limba ; dacă mă gonea cu lovituri de ciomag, le înduram, și cu aceeași blîndețe mă duceam iarăși să mă gudur pe lîngă acela care mă ciomăgise, așa încît, văzîndu-mi stăruința și țelul nobil, nimeni nu mă mai lovea a doua oară. Astfel, după două stăruințe, rămîneam în casă ; slujeam bine, curînd mă îndrăgeau toți, și nimeni nu m-ar mai fi dat afară dacă nu m-aș fi dat eu însumi sau, mai bine zis, dacă nu plecam eu ; și uneori mi-am și găsit stăpîn în casa căruia m-aș fi putut afla și azi, dacă nu m-ar fi prigonit soarta potrivnică.

SCIPIONE : În acelaşi fel cum ai povestit tu intram şi eu la stăpînii pe care i-am avut, şi zău, pare-mi-se că ne citim gîndurile.

BERGANZA : Ca şi-n lucrurile acelea ne-am brodit, dacă nu mă-nşel, şi ţi le voi spune la vremea lor, aşa cum ţi-am făgăduit, dar acum ascultă ce mi s-a întîmplat după ce-am lăsat turma pe mîna acelor nemernici. M-am întors la Sevilla, după cum spusei, care e sprijin al sărmanilor şi bîrlog al oropsiţilor, căci în măreţia ei nu numai că încap cei mici, dar nu se zăresc nici cei mari. M-am lipit de poarta unei case mari de negustător, am depus străduinţele-mi obişnuite şi-n scurt timp m-am oploşit într-însa.

M-au tocmit ca să mă ţină ziua legat în dosul porţii, şi noaptea slobod ; îmi îndeplineam slujba cu mare grijă şi sîrguinţă ; îi lătram pe străini şi mîrîiam la cei ce nu-mi erau prea cunoscuţi ; noaptea nu dormeam, cercetam ogrăzile, urcam pe terase ca strajă atotveghetoare a casei mele şi-a celor din preajmă. Atît de mulţumit a fost patronul de slujba mea credincioasă, încît a poruncit ca toţi să se poarte frumos cu mine şi să mi se dea tain de pîine şi oasele strînse ori aruncate de la masa lui, împreună cu rămăşiţele de la bucătărie, drept care eu mă arătam recunoscător, făcînd nesfîrşite sărituri la vederea stăpînului meu, îndeosebi cînd se-ntorcea din oraş, şi atît de multe erau vădirile de bucurie şi săriturile pe care le făceam, încît stăpînul meu a poruncit să fiu dezlegat şi să umblu slobod zi şi noapte. Cînd m-am văzut slobod, am alergat la dînsul, i-am dat roată întruna, dar n-am cutezat să-l ating cu labele, deoarece mi-am amintit de fabula lui Esop cu măgarul acela atît de măgar, încît a vrut să-şi mîngîie stăpînul aidoma unei căţeluşe răsfăţate de-a lui, fapt de pe urma căruia s-a pricopsit cu o ciomăgeală straşnică [353]. Mi se pare că în fabula aceasta ni se dă de înţeles că giumbuşlucurile şi glumele unora nu le şed bine altora : întreacă-se în pozne soitarul, facă scamatorii şi tumbe pehlivanul, ragă coţcarul, imite cîntul păsărilor şi feluritele mişcări şi schime ale dobitoacelor şi oamenilor mojicul deprins cu astea, dar nu cumva s-o facă şi omul de lume, căruia nici una din aceste îndemînări nu-i poate spori reputaţia şi cinsti numele.

SCIPIONE : Destul, zi mai departe, Berganza, te-am înțeles.

BERGANZA : Dar-ar Dumnezeu ca așa cum mă-nțelegi tu să mă-nțeleagă și cei pentru care o spun, că nu știu ce anume din firea mea cea bună mă face să mă întristez nemărginit cînd văd că un cavaler face pe măscăriciul și se laudă că știe să facă scamatorii cu păhărele și gogoși și că dansează ciacona, ca nimeni altul ! Cunosc eu un cavaler ce se împăuna că, la rugămințile unui țîrcovnic, tăiase din hîrtie treizeci și două de rozete ca să le pună la un monument [354] pe bucăți de postav negru, și atîta caz făcea de crîmpoțelile alea, că-și ducea prietenii să i le vadă, de parcă i-ar fi dus să vadă steagurile și prăzile luate de la dușmani și puse pe mormîntul părinților și strămoșilor săi.

Negustătorul acesta, așadar, avea doi băieți, unul de doisprezece și celălalt de aproape paisprezece ani, care învățau gramatica la școala Societății lui Iisus [355] ; se duceau acolo cu fală, însoțiți de preceptor și de paji care le purtau cărțile și tașca aceea numită *vademecum* [356]. Văzîndu-i cu cît fast merg, în lectici dacă era soare și în trăsură dacă ploua, stăteam și mă gîndeam la marea simplitate cu care se ducea tatăl lor la bursă [357] ca să-și pună la cale negoțurile, neluînd cu sine altă slugă decît pe un negru, iar uneori se încumeta să plece călare pe un catîr mic, nici măcar înșeuat ca lumea.

SCIPIONE : Cată să știi, Berganza, că stă în obiceiul și firea negustorilor din Sevilla și chiar din celelalte orașe, să-și arate prestigiul și bogăția nu în persoana lor, ci în a fiilor lor, pentru că negustorii sînt mai mari prin umbra lor decît prin ei înșiși. Și cum ei numai printr-o minune se îndeletnicesc și cu altceva decît cu tractele și contractele lor, se poartă modest. Și cum ambiția și bogăția mor totuși să se învedereze, plesnesc prin odraslele lor, drept care-i poartă și-i țin atît de sus, de parcă ar fi copiii vreunui principe, ba chiar sînt unii care le fac rost de titluri de noblețe, punîndu-le în piept însemnul ce deosebește atît de mult pe oamenii de neam de cei din plebe.

BERGANZA : Ambiție nutrește, dar o ambiție mărinimoasă, cel ce urmărește să-și îmbunătățească starea fără să aducă atingere altuia.

SCIPIONE : Rarcori sau niciodată nu-ţi mulţumeşti ambiţia fără să dăunezi altuia.

BERGANZA : Am mai spus că nu trebuie să bîrfim.

SCIPIONE : Da, dar eu nu bîrfesc pe nimeni.

BERGANZA : Acum ajung să mă încredinţez că e adevărat ceva despre care de multe ori am auzit vorbindu-se. Abia isprăveşte un clevetitor să ducă la pierzanie zece spiţe şi să calomnieze douăzeci de oameni cinstiţi, şi dacă-l ia cineva la rost pentru cele spuse, el răspunde că n-a spus nimic, şi că dacă totuşi a spus ceva, n-a spus-o anume, şi că dacă i-ar fi trecut prin gînd că cineva s-ar fi putut simţi insultat, nici n-ar fi spus-o. Zău, Scipione, multe trebuie să ştie şi ţeapăn trebuie să se ţină-n scări cel ce-ar vrea să susţină două ceasuri de conversaţie fără să atingă hotarele clevetelii, deoarece văd şi la mine însumi, deşi nu-s decît un animal, aşa cum sînt, că nu zic bine patru vorbe, că-mi şi năvălesc pe limbă, ca muşiţa la vin, cuvinte, toate răutăcioase şi clevetitoare, de unde iarăşi vin şi zic ce-am mai spus odată : că pornirea de a face rău şi a vorbi de rău o moştenim de la părinţii noştri dintîi şi-o sugem odată cu laptele [358]. Se poate vedea limpede că pruncul nici nu scoate bine braţul din scutece, că şi ridică mîna, vrînd chipurile să se răzbune pe-acela ce i se pare lui că-l insultă, şi nici nu rosteşte bine cel dintîi cuvînt articulat, că-i şi zice tîrfă dădacei sau maicii sale.

SCIPIONE : E adevărat, şi-mi mărturisesc greşeala, şi vreau să mi-o ierţi şi tu, de vreme ce eu atîtea ţi-am iertat ; să zicem „pace, pace între două dobitoace" [359], cum zic copiii, şi să nu mai bîrfim de-aci înainte, iar tu urmează-ţi povestea pe care-ai întrerupt-o cînd vorbeai de fala cu care fiii negustorului, stăpînul tău, se duceau la şcoala Societăţii lui Iisus.

BERGANZA : Sub ocrotirea Lui mă pun în orice împrejurare, şi cu toate că mi se pare tare greu să mă las de clevetit, am de gînd să folosesc un leac pe care-am auzit că-l folosea un mare hulitor, care, căindu-se de năravul său cel rău, de fiecare dată cînd mai scăpa cîte o înjurătură, după ce-şi făcuse pocăinţa, se ciupea de braţ ori săruta ţărîna, ca pedeapsă pentru vina sa ; dar înjura totuşi mai departe. Aşa şi eu, ori de cîte ori voi călca regula pe care mi-ai pus-o de-a nu mai cleveti şi-mi voi nesocoti

gîndul de a nu cleveti, mă voi muşca de vîrful limbii, aşa încît să mă doară şi să-mi aducă aminte de vina mea, ca să nu mai cad într-însa.

SCIPIONE : Bun cum e leacul acesta, mă bate gîndul că, dacă te foloseşti de el, ai să te muşti de-atîtea ori, de-o să rămîi fără limbă, şi aşa îţi va fi peste putinţă să mai cleveteşti.

BERGANZA : Eu unul cel puţin îmi voi da toată silinţa, iar unde n-o fi de ajuns, ajute-mi cerul. Şi aşa, zic că băieţii stăpînului meu îşi lăsară într-o zi un ghiozdan în curte, unde mă aflam şi eu tocmai atunci, şi cum eram învăţat să duc coşul stăpînului meu parlagiul, am înhăţat *vademecum*-ul şi m-am dus după ei, cu gîndul să nu-l las jos pînă la şcoală ; totul s-a întîmplat după dorinţa mea : stăpînii mei, care m-au văzut venind cu *vademecum*-ul în bot, prins cu gingăşie de curele, l-au trimis pe un paj să mi-l ia, eu însă nu i-am îngăduit-o şi nu l-am lăsat jos decît cînd am intrat în clasă cu el, fapt ce-a stîrnit rîsul tuturor învăţăceilor. M-am apropiat de cel mai mare dintre stăpînii mei şi, după ce, cu deplină cuviinţă, cred eu, i l-am pus în mîini, am rămas şezînd pe labele dindărăt la uşa clasei, privindu-l ţintă pe profesorul care-şi ţinea lecţia la catedră.

Nu ştiu ce putere are virtutea, căci deşi puţin sau nimic dintr-însa nu mă atingea, curînd am prins drag să văd iubirea, cumpătul, bunăvoinţa şi iscusinţa cu care acei binecuvîntaţi părinţi şi dascăli îi învăţau pe copiii aceia, îndreptîndu-le smicelele fragede ale tinereţii ca să nu li se strîmbe şi să nu deprindă porniri rele pe drumul virtuţii, pe care li-l arătau împreună cu slovele. Mă uitam cum îi mustrau cu blîndeţe, cum îi pedepseau cu milă, cum îi însufleţeau cu pilde, cum îi îmboldeau cu premii, cum le veneau în ajutor cu înţelepciune şi, în sfîrşit, cum le descriau urîţenia şi groaza viciilor şi le zugrăveau frumuseţea virtuţilor, pentru ca, urîndu-le pe cele dintîi şi îndrăgindu-le pe celelalte, să atingă scopul întru care fuseseră crescuţi [300].

SCIPIONE : Foarte bine grăieşti, Berganza, căci am auzit şi eu despre aceşti oameni binecuvîntaţi spunîndu-se că dacă-i iei ca politicieni ai lumii, nu găseşti alţii la fel de prudenţi ca dînşii în tot cuprinsul ei, iar ca îndrumători şi

călăuze pe drumul cerului, puțini îi se pot asemui. Sînt oglinzi în care se oglindesc cinstea, doctrina catolică, prudența neîntrecută și, în sfîrșit, adînca smerenie, temelie pe care se înalță întreaga clădire a preafericirii.

BERGANZA: Totul e precum spui. Și urmîndu-mi istoria, zic că stăpînilor mei le-a plăcut să le port mereu *vademecum*-ul, ceea ce am făcut foarte bucuros, drept care duceam o viață împărătească, ba chiar și mai bună, fiindcă era tihnită, deoarece învățăceii s-au apucat a se hîrjoni cu mine, iar eu m-am făcut atît de blînd cu ei, încît îmi puneau mîna în bot, și cei mai mărunței mi se urcau în spinare. Își azvîrleau tichiile sau pălăriile, și cu li le aduceam înapoi și li le înmînam în chip curat și cu semne de mare veselie. Au început să-mi dea de mîncare cît puteau și le plăcea să vadă, cînd îmi dădeau nuci sau alune, cum le spărgeam ca o maimuță, aruncînd cojile și mîncînd miezul. S-a găsit și unul care, spre a-mi pune la încercare îndemînarea, mi-a adus într-o năframă o mare cantitate de salată, pe care am mîncat-o ca un om adevărat. Era iarna, cînd la Sevilla au mare căutare bulcile pufoase și untul cu zahăr și eu eram atît de strașnic ghiftuit cu ele, încît mai bine de doi *Antonio*[361] au fost amanetați sau vînduți ca să-mi pot lua micul dejun.

Pe scurt, duceam o viață de student fără foame și fără rîie, adică tot ce poți spune mai mult spre lauda ei ca să arăți că e bună, căci dacă rîia și foamea n-ar fi atît de nedespărțite de studenți, nici n-ar fi, între toate, altă viață mai plăcută și mai distractivă, fiindcă-n ea se îngemănează virtutea și plăcerea, și-ți petreci tinerețea învățînd și desfătîndu-te. Din slava și tihna aceasta a venit să mă smulgă o doamnă căreia pe-acolo, cred eu, i se zice rațiune de stat, și cînd e vorba să i te potrivești ei, trebuie să despotrivești numeroase alte rațiuni. Fapt e că acelor domni magiștri li s-a părut că jumătatea de ceas dintre o lecție și alta, școlarii nu și-o mai umpleau repetîndu-și lecțiile, ci jucîndu-se cu mine și, ca atare, le porunciră stăpînilor mei să nu mă mai aducă la școală; ei le-au dat ascultare, m-au dus acasă și m-au trecut iarăși la vechea pază a porții și, fără ca stăpînul cel bătrîn să-și mai aducă aminte de hatîrul ce mi se făcuse de a fi lăsat să umblu slobod atît ziua cît și noaptea, mi-am încredințat iarăși grumazul lanțului,

iar trupul unei rogojini prăpădite ce mi-a fost așternută în dosul porții.

Vai, prietene Scipione, de-ai ști ce greu e să-nduri trecerea de la o stare fericită la una nenorocită ! Vezi, cînd mizeriile și nefericirile au curs lung și sînt necurmate, fie se isprăvesc repede, cu moartea, fie necurmarea lor naște o obișnuință și o deprindere de a le îndura, care mai totdeauna, cînd le e mai mare asprimea, îți slujesc drept alinare, dar cînd dintr-o soartă nefericită și năpraznică, pe negîndite și pe neașteptate, ieși ca să te înfrupți din alta soartă înfloritoare, norocoasă și voioasă, iar apoi, după un scurt răstimp, începi iar să-nduri soarta dintîi și întîile munci și năpaste, asta e o durere atît de cumplită, încît, dacă nu-ți pune capăt vieții, nu face decît să ți-o tortureze și mai rău, lungindu-ți zilele. Zic, în sfîrșit, că m-am întors la merticul meu cîinesc, și la oasele pe care mi le arunca o hărăpoaică din casă, și pînă și pe-astea mi le dijmuiau două pisici vărgate, cărora, slobode și sprintene fiind, le venea ușor să-mi răpească tot ce nu cădea în districtul unde mi-ajungea lanțul. Scipione frate, așa să-ți dea cerul tot binele ce-ți dorești, dar îngăduie-mi acum să filosofez nițel, căci dacă nu ajung să dau grai lucrurilor ce mi-au venit acum în minte, din cele întîmplate atunci, pare-mi-se că istoria mea n-ar mai fi întreagă și n-ar mai da nici un rod.

SCIPIONE : Ia aminte, Berganza, nu cumva să fie ispită diavolească pofta asta de a filosofa ce zici că te-a apucat, deoarece clevetirea nu are văl mai bun sub care să-și ascundă și să-și acopere răutatea desfrînată decît pretenția clevetitorului cum că tot ce zice sînt sentințe din filosofi și că bîrfeala e dojană, iar darea în vileag a metehnelor celuilalt, zel însuflețit. Și nu-i viață de clevetitor pe care, dacă stai s-o cîntărești și s-o scormonești, să n-o găsești plină de vicii și obrăznicii ; și dacă știi asta, filosoficește [362] acuma cît pofteși.

BERGANZA : Poți fi sigur, Scipione, că nu voi mai cleveti, de vreme ce așa ne-am înțeles. Vorba e, așadar, că, neavînd ce face toată ziua, iar lipsa de treburi fiind muma cugetărilor, m-am apucat să mi le reamintesc pe unele latinești ce mi s-au întipărit în minte dintre cele multe pe care le-am auzit cînd mă duceam la școală cu

stăpînii mei, drept care mi s-a părut că mă simt ceva mai luminat la înțelegere și m-am hotărît, ca și cum aș fi știut să vorbesc, să mă folosesc de ele ori de cîte ori mi se va ivi un prilej, dar altfel de cum obișnuiesc să le folosească unii ignoranți. Sînt unii romaniciști [363] care, în conversații, o pocnesc din cînd în cînd cu cîte o expresie latinească scurtă și îndesată, lăsîndu-i să creadă pe cei ce n-o înțeleg că-s mari latiniști, cînd ei abia știu să decline un substantiv sau să conjuge un verb.

SCIPIONE : Mai puțin păgubitoare mi se pare fapta lor decît ceea ce fac cei care cu adevărat știu latinește, unii dintre ei fiind atît de nesocotiți, încît chiar dacă stau de vorbă cu un pantofar sau cu un croitor, îi împroașcă fără milă cu expresii latinești.

BERGANZA : De aici putem trage încheierea că la fel de rău păcătuiește cel ce folosește expresii latinești în fața cui le ignoră ca și acela care le folosește ignorîndu-le el însuși.

SCIPIONE : Poți observa însă și altceva, și anume că sînt unii pe care calitatea de latiniști nu-i scutește să fie măgari.

BERGANZA : Păi mai încape îndoială ? Explicația e limpede, deoarece, cînd pe vremea romanilor toți vorbeau latinește, ca limbă maternă a lor, printre dînșii s-o fi găsit și cîte un gogoman care, pentru că vorbea latinește, nu era mai puțin prost.

SCIPIONE : Ca să știi să taci în romanică și să vorbești latinește e nevoie de înțelepciune, frate Berganza.

BERGANZA : Așa e, pentru că la fel de bine poți spune o prostie pe latinește ca și în romanică, și eu însumi am văzut avocați neghiobi și grămătici grei de cap și romaniciști vrîstați de latinească, ce pot foarte lesne scoate lumea din sărite, și nu doar o dată, ci de multe ori.

SCIPIONE : Să lăsăm asta, și spune-ți acuma filosofiile.

BERGANZA : Păi le-am și spus : sînt cele pe care tocmai le-am spus.

SCIPIONE : Care ?

BERGANZA : Astea cu latiniștii și romaniciștii, pe care le-am început eu și le-ai isprăvit tu.

SCIPIONE : Păi tu numești cleveteala filosofare ? Aferim ! Canonizează, Berganza, canonizează blestemata plagă

a clevetirii, hai, sfinţeşte-o şi zi-i cum vrei că ea ne va zice nouă cinici, ceea ce vrea să însemne ciini bîrfitori ! Şi pe viaţa ta, taci odată şi urmează-ţi istorisirea.

BERGANZA : Cum să mi-o urmez dacă tac ?

SCIPIONE : Vreau să zic să ţi-o urmezi dintr-o bucată, fără s-o faci să pară caracatiţă, tot adăugindu-i cozi.

BERGANZA : Vorbeşte corect, căci nu se numesc cozi cele ale caracatiţei [364].

SCIPIONE : Asta-i greşeala pe care-a făcut-o cel ce-a spus că nu-i nici mărginire, nici viciu să denumeşti lucrurile cu numele lor proprii, de parcă n-ar fi mai bine, de vreme ce tot eşti silit a le spune cumva, să le denumeşti cu circumlocuţiuni şi ocolişuri care să îndulcească scîrba ce-o resimţi cînd le auzi pomenite pe faţă. Vorbele cinstite sînt un semn al cinstei celui care le rosteşte sau le scrie.

BERGANZA : Vreau să te cred, şi zic mai departe că soarta mea, nemulţumindu-se să mă smulgă de la studii şi din viaţa pe care o duceam cu ele, viaţă atît de voioasă şi de frumos rînduită, şi să mă arunce în lanţuri în dosul unei porţi, şi să schimbe mărinimia învăţăceilor cu cărpănoşia hărăpoaicei, porunci să-mi fie tulburată şi bruma de tihnă şi de linişte ce socoteam că mai mi-era dată. Vezi Scipione, să ştii că-i lucru sigur şi dovedit, aşa cum o ştiu şi eu, că pe nenorocit nenorocirile îl caută şi-l dibuiesc de s-ar ascunde şi-n cele din urmă cotloane ale pămîntului. Spun asta pentru că hărăpoaica aia era îndrăgostită de un negru, rob al casei şi el, care negru dormea în tinda dintre poarta de la stradă şi cea din mijloc, în spatele căreia stăteam eu, şi nu se puteau întîlni decît noaptea, şi-n acest scop furaseră sau măsluiseră cheile, aşa că mai în toate nopţile cobora hărăpoaica şi, astupîndu-mi botul cu cîte o bucată de carne sau de brînză, îi deschidea harapului, cu care se lua la hîrjoană cu înlesnirea tăcerii mele şi cu preţul numeroaselor lucruri furate de hărăpoaică. Cîteva zile plocoanele negresei îmi corupseră conştiinţa şi mi se părea că fără ele mi s-ar lipi coastele de foame şi m-aş preface din dulău în ogar, dar pînă la urmă, împins de firea mea cea bună, m-am îndemnat să răspund cum se cuvenea la tot ce-i datoram stăpînului meu, de vreme ce-i încasam simbria şi-i mîncam pîinea, aşa cum ar trebui să facă nu

numai cîinii cinstiți, cărora li se zice recunoscători, ci și toți aceia ce slujesc.

SCIPIONE : Asta da, Berganza, asta zic și eu să treacă drept filosofie, pentru că sînt vorbe pline de adevăr curat și de înțelegere bună, și dă-i înainte, nu mai fi tîrîie-brîu, ca să nu zic tîrîie-coadă, cu istoria ta.

BERGANZA : Mai întîi, rogu-te să-mi spui, de știi cumva, ce înseamnă filosofie, că deși îi zic pe nume, nu știu ce este, doar mă bate gîndul că-i ceva bun.

SCIPIONE : Am să ți-o spun pe scurt. Numele acesta e alcătuit din două nume grecești, și anume *filos* și *sofia* : *filos* vrea să zică iubire, iar *sofia*, știință ; așa că *filosofia* înseamnă iubire de știință, iar *filosof*, iubitor de știință.

BERGANZA : Multe știi, Scipionè, cine naiba te-a-nvățat pe tine cuvinte grecești ?

SCIPIONE : Zău, Berganza, ești sărac cu duhul dacă faci caz de așa ceva, pentru că sînt lucruri pe care le știu și copiii de școală, ba chiar sînt unii care-și închipuie că știu limba greacă, fără s-o știe, ca și latina, necunoscînd-o.

BERGANZA : Asta zic și eu, și tare-aș vrea ca ipochimenii ăștia să fie vîrîți într-un teasc și, tot strîngînd șurubul, să li se stoarcă zeama a ceea ce știu, ca să nu mai tot amăgească lumea cu sclipiciul nădragilor lor șerpeliți și-ai vorbelor latinești calpe, așa cum fac portughezii cu negrii din Guineea.

SCIPIONE : Acuma chiar că-ți poți mușca limba, Berganza, iar eu mi-o pot crîmpoți cu dinții, pentru că tot ce spunem e cleveteală.

BERGANZA : Mă rog, nu sînt silit să fac ce-am auzit spunîndu-se că a făcut unul pe nume Corondas Tirianul [365], care a dat o lege ca nimeni să nu intre-n primăria orașului său cu arme, sub pedeapsa cu moartea. El uită de asta și într-o zi își făcu intrarea în sfat cu sabia la brîu, i se atrase atenția și, aducîndu-și aminte de pedeapsa pusă de el însuși, pe loc își scoase sabia din teacă și-și străpunse pieptul cu ea, și a fost cel dintîi care a dat legea, a încălcat-o și i-a plătit pedeapsa. Ce am spus eu n-a fost să dau lege, ci să făgăduiesc că-mi voi mușca limba cînd voi cleveti, acum

însă lucrurile nu merg cu șartul și asprimea celor antice : azi se face o lege și mîine e încălcată, și poate-i bine că-i așa. Acuma făgăduiește unul că se va lepăda de viciile lui, și peste o clipă cade în altele și mai mari. Una e să lauzi bicîul pentru penitență și alta să te croiești cu el, și, la drept vorbind, de la vorbă pînă la faptă calc lungă te așteaptă. Mușcă-se diavolul, că eu unul nu vreau să mă muște, nici să mă-ntrec în subțirimi pe-o rogojină unde nu-s văzut de nimeni care să-mi poată lăuda cinstita hotărîre.

SCIPIONE : Prin urmare, Berganza, dacă tu ai fi om, ai fi un fățarnic și toate lucrările tale ar fi părelnice, prefăcute și calpe, acoperite cu mantia virtuții, numai ca să fii lăudat, așa cum fac toți fățarnicii.

BERGANZA : Nu știu ce-aș face atunci, știu însă ce vreau să fac acuma, și anume să nu mă muște, pentru că mi-au rămas atîtea lucruri de spus, încît nu știu nici cum, nici cînd le voi putea sfîrși, cu atît mai mult cu cît mă-ncearcă teama că la răsăritul soarelui avem să ne pomenim în întuneric, lipsiți fiind de grai.

SCIPIONE : O să facă cerul cum o crede mai bine ; vezi-ți tu de istoria ta și nu te abate de la drumul mare cu digresiuni nesăbuite, și așa, oricît ar fi de lungă, ai s-o isprăvești curînd.

BERGANZA : Zic, dar, că văzînd nerușinarea, furtișagul și necinstea acelor negri, m-am hotărît, ca slugă de nădejde, să le pun capăt prin cele mai nimerite mijloace care mi-or sta-n putință și am izbutit atît de bine, încît a ieșit după gîndul meu. Negresa cobora, după cum ai auzit, ca să se învioreze cu negrul, încredințată că bucățile de carne, pîine sau brînză pe care mi le arunca mă amuțeau... Mare-i puterea plocoanelor, Scipione !

SCIPIONE : Mare ; nu te rătăci, treci mai departe.

BERGANZA : Îmi aduc aminte că, pe cînd studiam, l-am auzit pe preceptor spunînd un proverb latinesc, pe care ei îl numesc adagiu, și care zicea : *Habet bovem in lingua* [306].

SCIPIONE : Aoleo, într-un ceas rău ți-ai vîrît aici latineasca ! Atît de repede ai uitat ce spuneam mai adineauri, împotriva acelora ce-și împănează cu expresii latinești conversațiile în limba de-acasă ?

BERGANZA : Latinească asta vine aici ca turnată, deoarece cată să ştii că atenienii foloseau, printre altele, o monedă bătută cu chipul unui bou, şi cînd vreun judecător înceta să zică sau să facă după dreptate şi justiţie, fiindcă fusese mituit, ei ziceau : „Acesta are boul pe limbă".

SCIPIONE : Aici n-are tîlc.

BERGANZA : Nu e oare limpede, de vreme ce plocoanele hărăpoaicei m-au făcut mut vreme de multe zile, de nici nu voiam şi nici nu îndrăzneam s-o latru cînd cobora ca să se vadă cu harapul ei îndrăgostit ? Drept care iarăşi vin şi zic că mare e puterea plocoanelor.

SCIPIONE : Ţi-am şi răspuns că mare este, şi dacă nu m-aş teme acuma să fac o digresiune lungă, aş dovedi cu mii de pilde marea putere a plocoanelor, dar poate că am să ajung s-o spun dacă cerul îmi va da răgaz, prilej şi grai ca să-ţi povestesc viaţa mea.

BERGANZA : Dele-ţi Domnul tot ce doreşti, şi acum ascultă. Pînă la urmă, gîndul meu cel bun şi-a croit drum printre plocoanele mîrşave ale hărăpoaicei, la care, cînd a coborît într-o noapte foarte întunecoasă la obişnuita-i petrecere, m-am năpustit fără să latru, ca să nu se tulbure cei ai casei, şi într-o clipită i-am făcut ferfeniţă toată cămaşa şi i-am smuls o bucată din coapsă, glumă ce-a fost de ajuns ca s-o ţină de-adevăratelea mai bine de opt zile în pat, prefăcîndu-se de ochii stăpînilor ei bolnavă de nu ştiu ce boală. S-a vindecat, s-a întors în altă noapte, iar eu mi-am reluat lupta cu căţeaua mea şi, fără s-o muşc, am zgîriat-o pe tot trupul ca şi cum aş fi dărăcit o pătură. Din bătăliile noastre, care se desfăşurau pe muteşte, eu ieşeam totdeauna învingător, iar negresa ieşea rău jumulită şi încă şi mai rău cătrănită. Dar necazurile ei aveau urmări şi asupra blănii şi sănătăţii mele : s-a zis cu merticul şi cu oascle, iar ale mele prinseră încetul cu încetul a-şi arăta nodurile de la şira spinării.

Cu toate astea, chiar dacă mi-au tăiat mîncarea, lătratul nu mi l-au putut tăia. Hărăpoaica însă, ca să-mi facă felul de-a binelea, mi-a adus un burete prăjit în grăsime. mi-am dat seama de mîrşăvie, am văzut că era mai rău decît să-nghit chifteluţe cu sticlă pisată şi otravă, pentru că cine-l mănîncă i se umflă burta şi nu-i mai iese din ea decît odată cu viaţa. Şi, părîndu-mi-se cu neputinţă să mă

păzesc de capcanele unor duşmani atît de porniţi împotrivă-mi, m-am gîndit să pun cît mai multă depărtare între noi şi să dispar din ochii lor. Într-o zi m-am pomenit slobod şi fără să-mi iau rămas bun de la nimeni de-al casei, am ieşit pe stradă şi, la mai puţin de o sută de paşi, soarta mi l-a scos în cale pe alguazilul[367] despre care ţi-am spus la începutul istoriei mele că era prieten la cataramă cu stăpînul meu, Nicolás Cîrnul, iar el, de-ndată ce mă zări, mă şi recunoscu şi mă strigă pe nume ; l-am recunoscut şi eu şi, auzindu-mă strigat, m-am apropiat de dînsul cu ceremoniile şi gudurăturile mele obişnuite ; el m-a apucat de grumaz şi le-a spus celor doi vătăşei ai săi : „Asta-i un vestit cîine de ajutor, care-a fost al unui bun prieten de-al meu ; să-l ducem acasă." Vătăşeii s-au bucurat şi-au spus că dacă eram de ajutor, le voi fi de folos tuturora. Au vrut să mă ia în braţe ca să mă ducă, dar stăpînul meu le-a spus că nu-i nevoie să mă ia pe sus, că aveam să merg singur, pentru că-l cunoşteam. Am uitat să-ţi spun că ragila cu ţepi de oţel pe care o luasem cînd am şters-o şi m-am făcut nevăzut de la stînă, mi-o furase un ţigan într-un rateş; iar acum, la Sevilla, mergeam fără ea, dar alguazilul mi-a pus o zgardă împodobită cu ţinte de alamă morisca. Uită-te şi tu, Scipione, la roata asta schimbătoare a soartei mele : ieri mă vedeam student, iar azi mă vezi vătăşel.

SCIPIONE : Aşa merge lumea, şi n-ai de ce să-ncepi acuma să faci atîta caz de nestatorniciile soartei, ca şi cum ar fi mare deosebire între starea de slugă la un parlagiu şi aceea de slugă la un vătăşel. Nu pot suferi şi nici răbda să-i aud plîngîndu-se de noroc pe unii oameni care n-au avut altul mai mare decît făgăduielile şi nădejdile de-a ajunge scutieri. Cu ce blestemę îl blestemă ! Cu ce sudalme-l fac de ocară ! Şi nu de alta decît ca acela ce-i aude să creadă că-n starea nefericită şi umilă în care pot fi văzuţi au ajuns căzînd din alta sus-pusă, prosperă şi bună !

BERGANZA : Ai dreptate, şi trebuie să ştii că alguazilul acesta legase prieteşug cu un grefier, cu care se-ntovărăşise strîns : amîndoi trăiau cu două muieruşti nu de doi bani, ci chiar de nici unul ; e drept că la chip erau treacă-meargă, dar aveau multă neobrăzare şi viclenie de tîrfe. Ele le slujeau drept năvod şi cîrlig de undiţă ca să pescuiască pe uscat, în chipul următor : se îmbrăcau în

așa fel, încît fața le dezvăluia și viața, și se vedea de la o bătaie de archebuză că erau femei cu viață slobodă ; umblau mereu la vînătoare de străini și cînd venea iarmarocul [368] la Cáliz [369] și la Sevilla, le venea și lor apa la moară și nu rămînea breton [370] pe care să nu-l ia cu asalt, și cum pica jegosul pe mîna vreuneia din curățelele astea, ele îi și înștiințau pe alguazil și pe grefier unde și la ce han se duceau ; și cum intrau împreună, ei năvăleau asupră-le și-i aresiau pentru concubinaj, dar nu-i duceau niciodată la închisoare, fiindcă străinii își răscumpărau totdeauna delictul cu bani peșin.

S-a întîmplat, așadar, că una din ele, Colindranca [371], cum o chema pe ibovnica alguazilului, a pescuit un breton, slinos și arhislinos ; a pus la cale să cineze cu el și să petreacă noaptea în hanul lui ; l-a prăduit ibovnicului ei și nici nu se despuiaseră bine, că alguazilul, grefierul, doi vătășei și cu mine am dat buzna peste ei. Amorezii își pierdură cumpătul, alguazilul umflă vina și le porunci să se îmbrace în cea mai mare grabă ca să-i ducă la închisoare. Bretonul se dădea de ceasul morții ; împins de milă, a mijlocit grefierul și, de mult ce s-a rugat, i-a coborît pedeapsa la numai o sută de reali. Bretonul ceru niște bernevici din piele de căprioară pe care-i pusese pe un scaun, la picioarele patului, și-n care avea bani ca să-și plătească libertatea, dar bernevicii nu se iviră și nici nu se puteau ivi, pentru că, de îndată ce intrasem în odaie, mie îmi ajunsese la nas o aromă de slănină ce mă mîngîiase de-a binelea ; am dibuit-o cu mirosul și am găsit-o într-un buzunar al bernevicilor, adică am găsit într-însul o bucată straşnică de şuncă, şi, ca s-o degust şi s-o pot scoate fără tărăboi, am scos bernevicii în stradă şi-acolo mi-am văzut de şuncă după pofta inimii, iar cînd m-am întors în odaie, l-am găsit pe breton strigînd şi zicînd într-o limbă stricată şi bastardă, deşi se înţelegea ce zice, că să-i dea înapoi bernevicii, fiindcă-n ei avea cincizeci de *escuti d'oro in oro* [372] ; grefierul îşi închipui că-i furaseră Colindranca sau vătăşeii ; alguazilul gîndi la fel, îi chemă deoparte, nu mărturisi nici unul şi se dădură dracului toţi.

Văzînd eu ce se-ntîmplă, mă-ntorsei pe stradă unde lăsasem bernevicii, ca să-i aduc înapoi, deoarece mie banii

nu-mi erau de nici un folos ; nu i-am mai găsit, căci îi şi luase vreun norocos ce trecuse pe-acolo. Cînd văzu că bretonul n-avea bani pentru mită, alguazilul fu cuprins de deznădejde şi se gîndi să stoarcă de la stăpîna casei ceea ce nu avea bretonul ; o chemă, şi ea veni pe jumătate goală, şi cînd auzi strigătele şi jelaniile bretonului, şi pe Colindranca o văzu goală şi plîngînd, pe alguazil furios, pe grefier negru de supărare, iar pe vătăşei sfeterisind ce găseau prin încăpere, nu prea-i plăcu. Alguazilul îi porunci să se acopere şi să vină cu el la închisoare, pentru că îngăduia la dînsa-n casă bărbaţi cu femei stricate.

Atîta i-a trebuit ! Atîta, într-adevăr, şi să fi auzit cum se înteţiră strigătele şi cum spori tămbălăul, căci gazda zise : „Domnule alguazil şi domnule grefier, mie să nu-mi umblaţi cu fofîrlica, fiindcă eu văd toată cusătura, la mine nu merg ţîfne şi ocoşeli ; tacă-vă gura şi duceţi-vă cu Dumnezeu, că de nu, pe crucea mea, mă fac foc şi pară şi dau în vileag tot codoşlîcul poveştii ăsteia, că mi ţi-o cunosc eu pe coana Colindranca şi ştiu că de multe luni domnul alguazil e ţiitorul dumneaei, şi nu mă faceţi să vorbesc mai mult, ci daţi-i banii înapoi acestui domn şi cele rele să se spele între noi, pentru că eu mi-s femeie cinstită şi am un bărbat cu titlu de nobleţe de-ăla cu a perpenan rei de memoria [373], şi cu ciucuri de plumb, Domnul fie lăudat !, şi-mi fac meseria curat şi fără să-mi păgubesc aproapele. Am tariful bătut în cuie într-un loc unde să-l vază toată lumea, şi mie să nu-mi umblaţi cu şoalda, că, pe Dumnezeul meu, eu una ştiu să mă scutur de praf. Ţi-ai găsit să intre din porunca mea muieri cu oaspeţii ! Ei au cheile de la odăile lor şi eu nu sînt linsc [374] de să văd prin şapte pereţi."

Stăpînii mei rămaseră buimaci auzind predica hangiţei şi văzînd cum le citea ca-n palmă istoria vieţilor lor, dar, dîndu-şi seama că de la altcineva în afara ei n-aveau cum scoate bani, se-ncăpăţînară s-o ducă la închisoare. Ea se plîngea cerurilor de nedreptatea şi samavolnicia ce i se făceau tocmai cînd nu era acasă bărbatu-său, un hidalg atît de nobil. Bretonul mugea după cei cincizeci de *escuti* ai săi. Vătăşeii o ţineau una şi bună că ei nu văzuseră bernevicii, uite-aşa să-i bată Dumnezeu. Grefierul, pe tăcute,

stăruia pe lîngă alguazil să se uite prin veşmintele Colindrancei, căci el bănuia că la dînsa trebuie să fi fost cei cincizeci de *escuti*, căci avea obiceiul să viziteze ascunzătorile şi buzunarele celor care se-ncurcau cu ea. Ea zicea că bretonul era beat şi minţea fără doar şi poate în privinţa banilor. Pe scurt, totul era harababură, ţipete şi sudalme, fără chip de potolire, şi nici nu s-ar fi potolit dacă tocmai atunci n-ar fi intrat în încăpere locţiitorul asistentului care, venind să viziteze hanul acela, fusese adus de strigăte la locul zarvei. Întrebă care-i pricina acelor strigăte, hangiţa i-o spuse cu de-amănuntul. Spuse cine era nimfa din Colindres, care apucase să se îmbrace ; dădu în vileag prietenia de toţi ştiută dintre ea şi alguazil ; vorbi pe şleau despre vicleşugurile şi felul lor de a fura ; pe sine se dezvinovăţi, zicînd că niciodată cu învoirea sa nu-i intrase-n casă nici picior de femeie de moravuri îndoielnice ; se zugrăvi ca pe-o sfîntă şi pe soţul ei ca pe un preafericit, şi strigă la o slujnică să dcie fuga şi s-aducă dintr-un cufăr cartea de înnobilare a bărbatului său, ca s-o vadă domnul locţiitor, spunîndu-i că pe temeiul ei îşi va putea da seama că soţia unui bărbat atît de onorabil nu putea face o ticăloşie, iar faptul că ţinea o casă cu paturi era din pricină că nu mai prididea, şi Dumnezeu ştie cît o amăra, şi tare-ar fi vrut să aibă o rentă şi pîinea de toate zilele ca să-şi ducă viaţa, şi s-ar fi lipsit bucuroasă de acea îndeletnicire.

Locţiitorul, sătul de multa-i vorbărie şi de gărgăunii ei de noblеţe, îi spuse : „Surioară tractirgioaică, eu vreau să cred că bărbatul dumitale are carte de noblеţe, de vreme ce-mi mărturiseşti că e hidalg hangiu. „Şi cu multă cinste", răspunse hangiţa, „şi oare e vreun neam pe lume, oricît de nobil ar fi, care să nu aibă vreo racilă sau vreo hibă cît de mică ?" „Ce zic eu, surioară, e să pui ceva pe dumneata, că-i musai să vii la-nchisoare", ştire care dădu cu ea de pămînt ; se zgîrie pe faţă, răcni cît putu, dar locţiitorul, din cale afară de sever, îi duse totuşi la închisoare pe toţi, adică pe breton, pe Colindranca şi pe hangiţă. Mai apoi am aflat că bretonul pierduse, pe lîngă cei cincizeci de *escuti*, încă zece, la care a fost osîndit pentru cheltuieli. Hangiţa plăti încă pe-atîta, iar Colindranca ieşi slobodă pe poartă. Şi chiar în ziua cînd a fost pusă în libertate, l-a şi

agățat pe un marinar, care a plătit pentru breton, cu aceeași capcană a turnătoriei ; ca să vezi, Scipione, cîte și cît de mari neajunsuri s-au născut din lăcomia mea.

SCIPIONE : Mai bine-ai zice din parșivenia stăpînului tău.

BERGANZA : Păi ascultă, că împingeau ticăloșia și mai departe, deși îmi vine greu să-i vorbesc de rău pe alguazili și pe grefieri.

SCIPIONE : Da, dar a-l vorbi de rău pe unul nu înseamnă să-i vorbești pe toți ; da, dar mulți și foarte mulți grefieri sînt cumsecade, credincioși și apărători ai legii, și dornici să facă pe plac fără a-l păgubi pe altul ; da, dar nu toți tărăgănează procesele și nici nu înștiințează părțile ; nu toți își depășesc drepturile, nu toți umblă să scormonească și să cerceteze viețile altora ca să le poată aduce la judecată, nu toți se pun în cîrd cu judecătorul pentru „rade-mi tu barba că-ți tund și eu ciufu!" ; nu toți alguazilii cad la-nvoială cu derbedeii și trișorii : nu toți au, ca stăpînul tău, ibovnice pentru potlogării. Mulți și foarte mulți sînt nobili din fire și au însușiri nobile ; mulți nu sînt sfruntați, obraznici și prost crescuți, nici găinari, ca aceia ce umblă din han în han și măsoară săbiile străinilor, iar dacă le găsesc cu un fir de păr mai lungi decît măsura legiuită, îi nimicesc pe stăpînii lor. Da, dar nu toți cum arestează, dau drumul, și sînt ba judecători, ba avocați, cum li se năzărește.

BERGANZA : Stăpînul meu țintea mai sus și altul era drumul său : se credea viteaz și se lăuda că face arestări faimoase ; își hrănea vitejia fără a se primejdui pe sine, dar pe spezele pungii sale. Într-o zi, el singur a atacat la poarta Jerez [375] șase bandiți vestiți, fără ca cu să-i pot da vreun ajutor, pentru că aveam gura legată cu un căpăstru de frînghie, cu care mă purta ziua, iar noaptea mi-l scotea. Am rămas uluit la vederea îndrăznelii, curajului și semeției sale. Intra și ieșea printre cele șase săbii ale bandiților de parc-ar fi fost nuiele de răchită ; era un lucru minunat să vezi ușurința cu care ataca, loviturile cu vîrful sabiei pe care le împărțea, fentele, parările, privirea ageră pentru a nu fi surprins pe la spate. Ce mai, în ochii mei și-n ai tuturor cîți văzuseră încăierarea și aflaseră despre ea,

el a rămas ca un nou Rodomonte, ducîndu-şi vrăjmaşii de la poarta Jerez pînă la marmurile de la Colegiul Magistrului Rodrigo [376], cale de mai bine de o sută de paşi. Îi lăsă închişi, iar el se întoarse ca să culeagă trofeele bătăliei, şi anume trei teci, pe care numaidecît merse de i le arătă asistentului care, dacă nu mă-nşeală memoria, era pe-atunci licenţiatul Sarmiento de Valladares, vestit pentru distrugerea Sălcişului [377]. Lumea îl privea pe stăpînu-meu, pe străzile pe unde trecea, şi-l arăta cu degetul, de parcă ar fi spus : „Acela e viteazul ce-a cutezat să se lupte singur cu floarea voinicilor din Andaluzia". Tot restul zilei şi l-a petrecut învîrtindu-se prin oraş ca să poată fi văzut, iar noaptea ne-a prins în Triana [378], pe o uliţă lîngă Moara de Pulbere şi, după ce stăpînul meu se bunghi, cum se zice în jerg, dacă nu-l vede cineva, intră într-o casă [379], şi eu după el, şi într-o curte dinăuntru am dat de toţi zmeii încăierării, fără mantii şi săbii şi toţi descopciaţi, iar unul, ce trebuie să fi fost gazda, ţinea un chiup mare de vin într-o mînă şi-n cealaltă o stacană mare de cîrciumă, cu care, umplînd-o cu vin generos şi spumegător, închina către toţi cei de faţă. De cum îl zăriră pe stăpînu-meu, se-ndreptară toţi spre dînsul cu braţele deschise şi închinară toţi pentru dînsul, şi el le întoarse toasturile tuturor şi le-ar fi întors şi la încă alţii pe-atîta de i-ar fi ieşit ceva din asta, întrucît era prietenos din fire şi dornic să nu supere pe nimeni pentru nişte fleacuri. Dac-aş vrea să-ţi povestesc eu acuma tot ce s-a sporovăit acolo, cina pe care au servit-o, luptele ce s-au povestit, furturile depănate, femeile preamărite şi cele osîndite pentru purtarea lor, laudele pe care şi le-au adus unii altora, vitejii absenţi pomeniţi pe nume, loviturile dibace ridicate acolo în slavă, felul cum se sculau în toiul cinei ca să exemplifice figurile de care-şi aminteau, duelîndu-se cu mîinile, vorbele atît de alese pe care le foloseau şi, în sfîrşit, statura şi boiul gazdei, pe care-l respectau cu toţii ca pe starostele şi tatăl lor, ar însemna să mă afund într-un labirint din care n-ar mai fi cu putinţă să ies cînd vreau.

În sfîrşit, am ajuns să înţeleg cu deplină siguranţă că stăpînul casei, pe care-l strigau Manglipodio, era tăinuitor de hoţi şi cuibar de codoşi, şi că marea bătălie a stăpînului meu fusese pusă mai întîi la cale cu ei, cu amănuntele re-

tragerii și părăsirii tecilor, pe care stăpînu-meu le plăti acolo, numaidecît, cu bani gheață, împreună cu tot ce spus Manglipodio că-l costase cina care luă sfîrșit aproape în zori, spre marea desfătare a tuturora. Și desertul i-a fost un pont vîndut stăpînului meu, și anume că în oraș sosis de pe alte meleaguri un pezevenghi, nou-nouț ; trebuie să fi fost mai vajnic decît ei, și-l ciripiră din pizmă. Stăpînu' meu l-a arestat noaptea următoare, gol pușcă în pat, căci de-ar fi fost îmbrăcat, după cum i-am văzut eu statura, nu s-ar fi lăsat prins chiar așa, fără luptă.

Cu această arestare, care venea după bătălie, a crescut faima lașului meu, că era mai abitir decît un iepure, și numai cu belșug de vipturi și băuturi își hrănea faima d viteaz, și tot ceea ce agonisea cu slujba și cu turnătorii lu i se ducea și irosea pe apa vitejiei. Aibi însă răbdare ș ascultă acum o poveste ce i s-a întîmplat, fără să adaug și să clintesc nici o iotă din adevăr.

Doi hoți furaseră la Antequera un cal foarte bun : l-au adus la Sevilla și, ca să-l vîndă fără primejdie, s-au folosi de un vicleșug care, după mine, e de-a dreptul isteț ș deștept. S-au dus să tragă la hanuri diferite, și unul dintr ei s-a înfățișat justiției și s-a plîns printr-o jalbă că Pedr de Losada îi datora patru sute de reali împrumutați, așa cum reieșea dintr-o țidulă semnată cu numele lui și p care o înfățișa. Locțiitorul dădu ordin ca numitul Losad să recunoască țidula și, în caz că avea s-o recunoască, s i se pună secfestru pe lucruri potrivit sumei datorate sau să fie azvîrlit în închisoare ; daravera asta le căzu stăpînului meu și grefierului, prietenul lui ; hoțul îi duse la hanul celuilalt și acesta își recunoscu pe loc semnătura și-și mărturisi datoria, dînd ca zălog pentru vînzarea silită calul, pe care stăpînul meu, de cum l-a văzut, a și pus ochii, în caz că avea să fie vîndut. Hoțul declară că soroa cele puse de lege trecuseră și calul a fost scos la mezat și adjudecat pentru cinci sute de reali unui mijlocitor pe care stăpînu-meu îl folosea ca om de paie ca să-l cumper pentru el. Calul făcea atîta și încă jumătate din cît îi dăduseră pe el, dar cum cîștigul vînzătorului stătea în iuțeala vînzării, la întîia strigare și-a adjudecat marfa. Hoțul a încasat datoria ce nu-i era datorată, iar celălalt scrisoarea de plată a datoriei de care n-avea nevoie, stăpînul meu

rămînînd cu calul, care pentru el a fost mai rău decît fusese Seianul [380] pentru stăpînii săi.

Hoţii spălară numaidecît putina, şi peste două zile, după ce cîrpi hamurile şi alte lipsuri ale calului, stăpînul meu îşi făcu ivirea călare pe el în piaţa Sfîntul Francisc, mai fudul şi mai fălos decît un ţăran înţolit de sărbătoare. A primit o mie de felicitări pentru o atît de bună cumpărătură, toţi încredinţîndu-l că făcea o sută cincizeci de ducaţi tot atît de sigur cum face oul un maravedí, iar el, rotindu-şi calul şi învîrtindu-şi-l, îşi reprezenta tragedia pe scena pomenitei pieţe. Şi, tot ţinînd-o el cu voltele şi ocolurile lui, sosiră doi bărbaţi cu înfăţişare aleasă şi încă şi mai aleasă îmbrăcăminte, şi unul dintre ei zise : „Pe viul Dumnezeu, iată-l pe Picior-de-fier, calul meu, ce mi-a fost furat acum cîteva zile la Antequera !" Toţi cei ce-l însoţeau, şi anume patru slujitori, spuseră că era întru totul adevărat, că acela era Picior-de fier, calul care-i fusese furat. Patronului meu să-i vină rău, stăpînul calului ridică glasul, se aduseră dovezi, şi cele făcute de stăpînul calului au fost atît de bune, încît hotărîrea s-a dat în favoarea lui şi stăpînului meu i s-a luat calul. S-a aflat de farsa şi de iscusinţa hoţilor, care chiar cu ajutorul şi prin mijlocirea justiţiei vînduseră ceea ce furaseră, şi aproape toţi se bucurară că lăcomia stăpînului meu îl făcuse să-i înţarce bălaia.

Şi nenorocul nu i s-a oprit aici, căci în aceeaşi noapte, ieşind să facă rondul însuşi asistentul, deoarece i se dăduse de ştire că băteau hoţii către mahalaua San Julián, cînd trecu el pe la o răscruce, văzu alergînd un om, şi atunci asistentul, prinzîndu-mă de zgardă şi asmuţindu-mă, zise : „So pe hoţ, Eretilă, fiule, şo pe hoţ, şo pe hoţ !" Mie mi se şi făcuse lehamite de răutăţile stăpînului meu şi, ca să fac ce-mi poruncise domnul asistent, fără să mă abat nici cu o iotă, am sărit la propriu-mi stăpîn şi, fără să mi se poată împotrivi, am dat cu el de pămînt, iar dacă nu mi l-ar fi luat, aş fi răzbunat mai bine de patru inşi ; m-au îndepărtat de lîngă el, spre marea mihnire a amîndurora. Vătăşeii ar fi vrut să mă pedepsească şi chiar să-mi facă de petrecanie cu bîtele, şi mi-ar fi făcut-o dacă nu le-ar fi spus asistentul : „Să nu se-atingă nimeni de el, cîinele a făcut ce i-am poruncit eu". S-a înţeles vicleşugul, aşa că

eu, fără a-mi lua rămas bun de la nimeni, am apucat cîmpii printr-o gaură din zid și, înainte să se crape de ziuă, am ajuns la Mairena, un sătuc așezat la patru leghe de Sevilla.

Soarta mea cea bună a vrut să găsesc acolo o companie de soldați, care, după cum am auzit spunîndu-se, se duceau să se îmbarce la Cartagena. În ea erau și patru pezevenghi prieteni de-ai stăpînului meu, iar toboșarul era un fost vătășel, mare pehlivan, cum obișnuiesc a fi mai toți toboșarii. M-au recunoscut cu toții și toți mi-au vorbit, și m-au întrebat despre stăpînul meu de parcă s-ar fi așteptat să le răspund, dar cel ce mi-a arătat cea mai mare căldură a fost toboșarul, așa că m-am hotărît să mă pripășesc pe lîngă el, de va fi vrut și dînsul, și să pornesc în călătoria aceea chiar de-ar fi fost să mă poarte prin Italia sau Flandra, pentru că mie unuia mi se pare, și nu se poate să nu ți se pară și ție la fel, că deși proverbul zice „Cine-i prost în sat la el și-n Castilia e la fel", umblatul prin lume și legătura cu tot felul de inși îi înțelepțește pe oameni.

SCIPIONE : Asta-i atît de adevărat, încît mi-aduc aminte că l-am auzit pe un stăpîn al meu, om cu minte foarte ascuțită, spunînd cum că vestitului grec Ulise i-a ieșit faima de prudent numai pentru că străbătuse multe țări și avusese de-a face cu oameni feluriți și deosebite națiii, așa că-ți laud gîndul de-a pleca încotro te vor fi dus.

BERGANZA : Vorba e, așadar, că toboșarul, ca să-și poată arăta și mai dihai pehlivăniile, a început să mă învețe să dansez în sunetul tobei și să fac și alte maimuțăreli, mult peste puterea de învățare a altui cîine, în afară de mine, precum le vei auzi cînd ți le voi spune. Întrucît ni se isprăvea districtul împuternicirii, plecam rînd pe rînd ; nu era nici un comisar care să ne pună opreliști ; căpitanul era tinerel, dar cavaler foarte destoinic și bun creștin ; stegarul nu părăsise de multe luni curtea și sufrageria slugilor ; sergentul era pișicher și ager, și mare cărăuș de companii, din satul unde se alcătuiau și pînă la locul de îmbarcare. Compania gemea de pezevenghi spurcați la gură, care se țineau de blestemății prin satele pe unde treceam, toate spărgîndu-se în capul cui n-o merita. Năpasta bunului suveran e să fie învinovățit de supușii săi

pentru vinovății de-ale supușilor săi, din pricină că unii sînt călăii celorlalți, fără ca stăpînul lor să aibă vreo vină, iar acesta chiar de-ar vrea și s-ar strădui, tot n-ar putea îndrepta asemenea rele, fiindcă toate sau mai toate treburile războiului aduc cu sine asprime, strășnicie și strîmbătate.

În sfîrșit, în mai puțin de cincisprezece zile, ajutat de mintea mea ageră și de silința ce și-a dat-o acela pe care mi-l alesesem drept patron, am învățat să sar pentru regele Franței și să nu sar pentru cîrciumăreasa cea rea [381]. M-a învățat de asemenea să fac curbete, ca un cal napolitan, și să merg roată ca un catîr de moară, precum și alte drăcovenii care, de n-aș fi avut grijă să nu le arăt prea mult, s-ar fi putut pune întrebarea dacă acela ce le săvîrșea nu cumva era un diavol cu înfățișare de cîine. Mi-a pus numele de cîinele savant și nici nu ajungeam bine la locul de încartiruire, că el, bătînd din tobă, umbla prin tot satul strigînd în gura mare că toți cei ce doreau să vină să vadă minunatele pozne și dibăcii ale cîinelui savant puteau veni în cutare casă ori la cutare spital, unde urmau a fi înfățișate la prețul de opt sau patru maravedișî, după cum era satul, mare sau mic. La o asemenea reclamă nu rămînea om de prin partea locului care să nu vină să mă vadă, și nu era unul care să nu plece uimit și mulțumit că mă văzuse. Stăpînul meu era încîntat de cîștig și-și întreținea șase ortaci ca pe niște regi. Lăcomia și invidia treziră în pezevenghi dorința de a mă fura, și tot căutau vreme cu prilej ca s-o facă, deoarece putința de a-ți cîștiga traiul huzurind are mulți amatori și împătimiți : de aceea sînt atîția saltimbanci în Spania, atîția păpușari care umblă cu hîrzoabele și le-arată, atîția negustători de bolduri și de cînticele, al căror capital, chiar dacă și-ar vinde tot avutul, n-ar ajunge să-i hrănească nici măcar o zi ; și totuși nici unii, nici alții nu ies din tractire și din cîrciumi cît e anul de lung, ceea ce mă face să cred că din altă parte decît din meșteșuguri le izvorăște gîrla beților. Toată liota aceasta e hoinară, de prisos și nefolositoare, bureți ai vinului și gărgărițe ale pîinii.

SCIPIONE : Destul, Berganza, să nu ne-ntoarcem la trecut ! Zi-i mai departe, că se isprăvește noaptea și n-aș vrea ca la răsăritul soarelui să ne trezim în umbra tăcerii.

BERGANZA : Fie, ascultă. Cum e lesne să adaugi la ceea ce ai şi apucat să născoceşti, văzînd cît de bine ştiam să-l imit pe armăsarul napolitan, stăpînul meu mi-a făcut un cioltar de marochin înflorat şi o şa mică, pe care mi-a potrivit-o în spinare, iar pe ea a aşezat un păpuşoi nostim, ţinînd o lance micuţă, de ţintit la halcă, şi m-a învăţat să alerg drept spre o halcă pe care-o punea între două beţe ; şi cînd urma să alerg, dădea sfoară-n ţară că în acea zi cîinele savant avea să alerge la halcă, iar eu făceam şi alte năzbîtii noi şi nemaivăzute, scoase, cum se zice, din dovleacul meu, ca să nu-l dau de minciună pe stăpînu-meu.

Am ajuns, dar, cu zilele noastre de drum numărate, la Montilla, tîrgul faimosului şi marelui creştin, marchizul de Priego [382], senior al casei de Aguilar şi Montilla. Stăpînul meu a fost încartiruit, în urma stăruinţelor sale, într-un spital ; a făcut numaidecît strigările obişnuite, şi cum faima o şi luase înainte ca să ducă vestea despre dibăciile şi giumbuşlucurile cîinelui savant, în mai puţin de un ceas curtea s-a umplut de lume. Stăpînul meu s-a bucurat văzînd că recolta făgăduia să fie îmbelşugată şi-n ziua aceea s-a arătat şi mai pehlivan ca de obicei.

Întîiul număr al serbării erau săriturile pe care le făceam printr-un cerc de ciur, care părea unul de butoi. Mă îndemna cu obişnuitele-i întrebări ; şi cînd el lăsa în jos o nuia de gutui, pe care o ţinea în mînă, era semnul de săritură, iar cînd o ţinea în sus, era semn să stau locului. Cel dintîi îndemn din acea zi — vrednică de ţinut minte între toate zilele vieţii mele — a fost să-mi spună : „Ei, Eretilă prietene, sari pentru craidonul acela bătrîn pe care-l cunoşti şi care-şi cănește barba ; iar de nu vrei, sari pentru fala şi găteala doñei Pimpinela de Plafagonia [383], care-a fost tovarăşa fetei galicience care slujea la Valdeastillas. Nu te prinde îndemnul, Eretilă fiule ? Păi atunci sari pentru bacalaureatul Pasillas [384], care semnează ca licenţiat, fără să aibă nici un titlu. Of, leneş mai eşti ! De ce nu sari ? Da' stai că-ţi pricep şi-ţi dibuiesc şiretlicurile : sari acum pentru licoarea din Esquivias, la fel de vestită ca aceea din Ciudad Real, San Martin şi Ribadavia".

Lăsă nuiaua în jos, şi eu sării, şi-i observai răutăţile şi maţele pestriţe. Se întoarse apoi cu faţa spre public şi

strigă : „Să nu-ţi închipui domnia ta, preacinstit senat, că ştiinţa acestui cîine e un fleac. Douăzeci şi patru de figuri l-am învăţat, şi după cea mai măruntă dintre ele şi-ar fi luat zborul un erete, vreau să spun că merită să baţi treizeci de leghe pe jos ca s-o vezi pe cea mai neînsemnată. Ştie să danseze sarabanda şi ciacona mai bine decît însăşi născocitoarea lor ; bea o oca de vin fără să-i scape o picătură pe de lături ; intonează un *sol, fa, mi, re* la fel de bine ca un fîrcovnic ; toate isprăvile astea şi multe altele ce-mi mai rămîn de spus, le veţi putea vedea domniile voastre în zilele cît va zăbovi aici compania noastră ; pînă una-alta, mai facă o săritură savantul nostru, şi numaidecît vom intra şi-n miezul lucrurilor."

Cu asta, îşi lăsă cu gura căscată auditoriul căruia-i dăduse numele de senat şi aprinse-n toţi dorinţa de a vedea tot ce ştiam. Stăpînul meu se întoarse către mine şi zise : „Întoarce-te, Eretilă fiule, şi desfă săriturile pe care le-ai făcut, dar asta să fie întru pomenirea vestitei vrăjitoare despre care se zice c-a trăit aici în sat."

Nici nu-şi isprăvi bine vorbele, că spitalagioaica, o bătrînă, pare-se de peste şaptezeci[385] de ani, ridică glasul zicînd : „Ticălosule, potlogarule, marţafoiule şi fecior de curvă, aici nu-i nici o vrăjitoare ! Dacă te gîndeşti la Camacha, ea şi-a plătit de mult păcatul şi Dumnezeu ştie unde e acum ; dacă te gîndeşti la mine, pehlivanule, eu nu sînt şi n-am fost în viaţa mea vrăjitoare, şi dacă mi-a mers numele c-am fost, asta-i datorită martorilor mincinoşi, şi legii bunului-plac, şi judecătorului nesăbuit şi rău informat. Ştie acum toată lumea ce viaţă duc, ca ispăşire nu pentru vrăjile pe care nu le-am făcut, ci pentru multe alte păcate pe care, ca o păcătoasă, le-am săvîrşit. Aşa că, ceapcine darabangiu, ieşi afară din spital, că de nu, pe viaţa şi pe crucea mea, am să te fac să te duci învîrtindu-te" ; şi zicînd acestea, prinse a scoate atîtea răcnete şi-a-l împroşca pe stăpînul meu cu sudalme atît de multe şi atît de burzuluite, încît îl tulbură şi-i vîri frica-n oase ; pe scurt, nu mai îngădui cu nici un chip urmarea serbării.

Tărăboiul nu-l mîhni pe stăpînul meu, fiindcă rămăsese cu banii şi amînă restul spectacolului pe altă zi şi-n alt spital. Lumea plecă blestemînd-o pe babă, zicîndu-i, pe

lîngă vrăjitoare, cotoroanță, și pe lîngă baborniță, hîrcă. Cu toate acestea, eu am rămas la spital în noaptea aceea. și întîlnindu-mă cu singur în ogradă cu baba, ea mi-a spus : — „Tu ești, fiule Montiel ? Tu ești oare, fiule ?“ Am ridicat capul și-am privit-o pe îndelete, drept care dînsa, cu lacrimi în ochi, a venit la mine, m-a îmbrățișat pe după grumaz, și, dac-aș fi lăsat-o, m-ar fi sărutat și pe bot, dar mi-a fost scîrbă și nu i-am îngăduit-o.

SCIPIONE : Bine-ai făcut, căci nu-i desfătare, ci caznă să săruți o babă sau să te lași sărutat de ea.

BERGANZA : Ceea ce vreau să-ți povestesc acuma ar fi trebuit să-ți spun la începutul poveștii mele și astfel am mai fi fost scutiți să ne mai minunăm că ne-am pomenit cu darul vorbirii. Deoarece cată să știi că baba mi-a spus : „Fiule Montiel, ține-te după mine și-ai să știi unde mi-e odaia, și fă astfel încît la noapte să ne vedem între patru ochi în ea, căci am să las ușa descuiată, și află că am multe să-ți spun despre viața ta și întru folosul tău“. Am plecat capul în semn de ascultare, drept care s-a încredințat pe deplin că eu sînt cîinele Montiel pe care-l căuta, după cum mi-a spus mai pe urmă.

Am rămas uluit și încurcat, așteptînd noaptea ca să văd ce se ascundea sub taina sau minunea că bătrîna îmi vorbise, și cum auzisem zicîndu-i-se vrăjitoare, așteptam lucruri mari de la vederea și vorbele sale.

Veni, în sfîrșit, clipa să mă văd cu dînsa în locuința ei, o încăpere întunecoasă, strîmtă și scundă, luminată doar de flăcăruia firavă a unui opaiț de lut aflat acolo ; bătrîna îl mucări, șezu pe un tron, mă apropie de ea și, fără a scoate o vorbă, prinse iarăși a mă îmbrățișa, și eu iarăși am vegheat cu grijă ca nu cumva să mă sărute. Cel dintîi lucru pe care mi l-a spus a fost : „Îmi puneam toată nădejdea în cer ca, înainte de a mi se-nchide ochii în somnul de pe urmă, să mai apuc a te vedea, fiule, și-acuma, că te-am văzut, moartea n-are decît să vină și să mă ia din viața asta trudnică. Află, fiule, că-n tîrgul acesta a trăit cea mai vestită vrăjitoare din cîte au fost pe lume, căreia i s-a zis Camacha din Montilla [386] ; a fost atît de neasemuită în meșteșugul dînsei, încît nici alde Erihto, Circe, Medeea [387], de care am auzit că ar fi doldora istoriile, n-au ajuns-o. Ea

închega norii cînd voia, acoperind cu ei faţa soarelui, iar cînd i se năzărea, însenina cerul cel mai învolburat ; aducea într-o clipită oameni din ţări îndepărtate ; lecuia de minune fecioarele care-o păţiseră de pe urma vreunei nebăgări de seamă în păzirea neprihănirii. Le acoperea pe văduve, astfel încît să poată fi cu cinste necinstite, le despărţea pe femeile măritate şi mărita pe cine voia dînsa. În decembrie avea trandafiri proaspeţi la ea-n grădină, iar în ianuarie secera grîu. Că făcea să răsară hreniţă într-o covată era lucrul cel mai mărunt pe care-l săvîrşea, ca şi putinţa de a te face să vezi într-o oglindă sau în unghia unui prunc toţi vii sau morţii pe care îi cereai să ţi-i arate.

Îi mergea faima că-i preschimba pe bărbaţi în animale şi că vreme de şase ani se slujise de un ţircovnic sub înfăţişarea de măgar aievea şi adevărat, eu una însă n-am înţeles niciodată cum se putea face aşa ceva, căci despre magiciencle acelea din vechime, care-i prefăceau pe bărbaţi în dobitoace, învăţaţii zic că nu era altceva decît că ele, cu marea-le frumuseţe şi cu mîngîierile lor, îi ademeneau pe bărbaţi să se îndrăgostească de dînsele şi-i supuneau întru totul, slujindu-se apoi de ei cum pofteau, aşa încît ei ajungeau să semene a dobitoace. În tine însă, fiule drag, experienţa îmi arată dimpotrivă : ştiu că eşti persoană înzestrată cu raţiune şi te văd sub înfăţişare de cîine, dacă nu cumva asta se datoreşte acelei ştiinţe numite *boscărie* [368], care face ca un lucru să pară altceva. Oricum ar fi, nu-mi pare rău decît că nici eu, nici maică-ta, care i-am fost învăţăcele bunei Camacha, n-am ajuns niciodată să ştim cît ştia dînsa, şi nu pentru că nu ne-ar fi dus capul sau n-am fi avut dibăcie sau curaj, acesta mai degrabă prisosindu-ne decît lipsindu-ne, ci din prea multa-i răutate, că niciodată n-a vrut să ne înveţe lucrurile cele mai însemnate, fiindcă le păstra pentru dînsa.

Pe mama ta, fiule, a chemat-o Montiela, şi-a ajuns vestită după Camacha ; pe mine mă cheamă Cañizares, şi dacă nu sînt la fel de învăţată ca ele două, nutresc şi eu dorinţe cel puţin la fel de bune ca oricare dintre ele. E drept că în privinţa curajului cu care trăgea un cerc şi intra în el, închizîndu-se acolo cu o legiune de diavoli, n-o întrecea nici

Camacha însăşi [389]. Eu, de cînd mă ştiu, sînt niţel mai fricoasă : mă mulţumeam să conjur o jumătate de legiune, dar odihneasc-se în pace amîndouă, în privinţa pregătirii unsorilor cu care ne ungem noi, vrăjitoarele, n-aş ceda întîietatea nici uneia din ele două, necum tuturor celor cîte în ziua de azi urmează şi respectă regulile noastre. Căci trebuie să ştii, fiule, că dacă am văzut şi văd isprăvindu-se viaţa ce aleargă pe aripile uşoare ale timpului, am vrut să mă lepăd de toate viciile vrăjitoriei, în care de mulţi ani mă cufundasem pînă peste cap, şi n-am rămas decît cu curiozitatea de a fi fărmecătoare, viciu de care e nespus de greu să te laşi ; maică-ta a făcut la fel : de multe vicii s-a depărtat, multe fapte bune a săvîrşit în viaţa aceasta, dar pînă la urmă a murit fărmecătoare şi n-a murit din vreo boală anume, ci de durere, ori că învăţătoarea ei, Camacha, după cum simţise, o pizmuia şi-o bănuia că şi-ar fi luat nasul la purtare şi s-ar fi încumetat s-o întreacă în ştiinţă, ori că se iscase între ele şi altă gîlceavă pornită din gelozie, fapt e că maică-ta era însărcinată şi, apropiindu-i-se ceasul uşurării, moaşă i-a fost Camacha care, după ce primi în mîinile ei ceea ce născuse maică-ta, i-a arătat că născuse doi căţei [390]. Şi-ndată ce-i văzu, Camacha zise : „Aici e o mîrşăvie, aici e o ticăloşie ; dar, surioară Montiela, eu îţi sînt prietenă ; am să ascund naşterea asta, iar tu vezi de te fă sănătoasă şi aibi grijă ca nenorocirea să-ţi rămînă îngropată în cea mai adîncă tăcere ; necazul ăsta să nu te amărască, ştii doar că eu pot şti că de nu ţi-a făcut pocinogul Rodríguez, salahorul, prietenul tău, e multă vreme de cînd n-ai mai avut de-a face cu altcineva ; aşa încît naşterea asta ciinească vine din altă parte şi ascunde o taină". Tare ne-a uimit, pe maică-ta şi pe mine, căci fusesem şi eu tot timpul de faţă, ciudata întîmplare. Camacha s-a dus şi-a luat căţeii cu ea ; eu am rămas cu maică-ta ca s-o ajut să se întremeze, şi ei nu-i venea să creadă că i se întîmplase una ca asta. A venit şi sfîrşitul Camachei şi, fiind ea în ceasul cel de pe urmă, a chemat-o pe maică-ta şi i-a mărturisit că ca însăşi îi prefăcuse pe băieţii ei în ciini, din pricina unei anumite supărări împotriva ei, dar să nu se amărască, fiindcă urmau să se în-

toarcă la ființa lor dintîi cînd aveau să se aștepte mai puțin, dar în nici un caz înainte ca ei înșiși să vadă cu ochii lor următoarele :

> La forma lor dintîi se vor întoarce
> cînd vor vedea cu grabnică silință
> trufașii cocoțați cum se dărîmă
> și se ridică cei umili din țărnă [81],
> o mînă-atotputernică urzindu-i.

Asta i-a spus Camacha maică-tii în ceasul morții, după cum ți-am spus. Maică-ta a scris cele spuse și le-a învățat și pe de rost, după cum și eu mi le-am întipărit în minte ca să le pot spune vreunuia dintre voi dacă avea să se ivească prilejul ; și ca să vă pot recunoaște, pe toți cîinii de culoarea ta pe care-i văd îi strig cu numele mamei tale, nu fiindcă aș crede că au să cunoască numele, ci ca să văd dacă răspund la un nume atît de deosebit de numele ce li se pun celorlalți cîini. Și-n seara asta, cum te-am văzut făcînd atîtea isprăvi și-am aflat că ți se zice cîinele savant și cum, de asemenea, ai înălțat capul și m-ai privit cînd te-am strigat în ogradă, am crezut că tu ești fiul Montielei, pe care cu multă plăcere o voi înștiința de întîmplările tale și de chipul în care ai să-ți redobîndești înfățișarea dintîi, chip ce aș fi vrut să fie la fel de lesnicios ca și acela pomenit de Apuleius în *Măgarul de aur*, și anume doar să mănînci un trandafir.

Leacul tău însă e întemeiat pe faptele altora și nu pe sîrguința ta. Ce-ți rămîne de făcut, fiule, e să te încredințezi Domnului în adîncul inimii tale și să nădăjduiești că aceste, nu vreau să le numesc profeții, ci preziceri, au să se întîmple curînd și prielnic ; căci, de vreme ce buna de Camacha a spus-o, au să se întîmple, fără doar și poate, iar tu și fratele tău, dacă mai e viu, vă veți vedea așa cum doriți. De un lucru îmi pare rău, și anume că trecerea de pe lume îmi e atît de aproape, încît nu voi avea prilejul să văd și eu asta. Deseori am vrut să-l întreb pe țapul meu ce încheiere va avea întîmplarea voastră, dar n-am îndrăznit, pentru că la ceea ce-l întrebăm nu răspunde niciodată pe șleau, ci cu vorbe răsucite și cu multe înțelesuri. Așa că pe acest stăpîn și domn al nostru cată să nu-l

întrebi nimica, deoarece într-un adevăr amestecă o mie de minciuni. Şi după ce-am putut eu scoate din răspunsurile lui, el nu ştie nimic despre viitor în chip sigur, ci doar prin presupusuri. Cu toate astea, ne ţine într-o asemenea stare de amăgire pe noi, care sîntem vrăjitoare, încît, deşi ne joacă mii de renghiuri, nu-i putem întoarce spatele. Ne ducem să-l vedem foarte departe de-aici, pe-o cîmpie întinsă, unde ne adunăm nesfîrşită mulţime, vrăjitori şi vrăjitoare, şi acolo ne dă mîncăruri fără gust, şi se petrec şi alte lucruri pe care în adevărul lor, pe Domnul Dumnezeu şi pe sufletul meu, nu cutez a le povesti, atîta sînt de murdare şi de scîrboase, şi nu vreau să-ţi jignesc urechile neprihănite.

Unii sînt de părere că nu ne ducem la ospeţele acestea decît cu închipuirea, în care diavolul ne înfăţişează icoanele tuturor acelor lucruri despre care mai apoi povestim că ni s-ar fi întîmplat aievea. Alţii zic că dimpotrivă, ne ducem cu adevărat, cu trupul şi cu sufletul, şi pentru mine amîndouă părerile sînt adevărate, deşi noi nu ştim cînd ne ducem într-un fel sau într-altul, pentru că tot ce ni se întîmplă în închipuire e atît de puternic, încît n-are rost să căutăm o deosebire faţă de dăţile cînd ne ducem aievea şi adevărat. Unele experienţe în această privinţă au făcut domnii inchizitori cu unele dintre noi pe care le-au ţinut în închisoare, şi cred că s-au încredinţat de adevărul spuselor mele [392]. Aş vrea, fiule, să mă depărtez de păcatul acesta şi mi-am dat toată silinţa ca s-o fac : m-am hotărît să mă fac spitalagioaică, îi îngrijesc pe săraci, unii mor şi-mi dau mie viaţă cu ce-mi lasă moştenire sau cu ce le rămîne printre zdrenţe, mulţumită grijii pe care-o am să le despăduchez hainele. Mă rog puţin şi în văzul lumii ; bîrfesc mult şi în taină. Îmi cade mai bine să fiu fă-ţarnică decît să fiu păcătoasă pe faţă ; faţa faptelor mele bune de acum îmi şterge treptat din amintirea celor ce mă cunosc faptele rele din trecut. La drept vorbind, sfinţenia prefăcută nu dăunează nimănui decît aceluia care o foloseşte.

Uite, fiule Montiel, ce sfat îţi dau eu : să fii bun ori de cîte ori poţi, iar dacă trebuie să fii rău, caută ori de cîte ori poţi să nu pari a fi. Vrăjitoare sînt, nu tăgăduiesc, vrăjitoare şi fărmecătoare a fost şi maică-ta, nici asta n-o pot

tăgăduri, dar bunele arătări ale amîndurora ne scoteau oame bune pretutindeni. Cu trei zile înaintea morții ei, fusesem amîndouă într-o vale din munții Perinei [393], la o mare petrecere la iarbă verde, și totuși, cînd a murit, a fost atît de împăcată și de tihnită, încît, afară de niște strîmbături pe care le-a făcut cu un sfert de ceas înainte de a-și da duhul, părea că zace-n patul acela ca pe un crivat de nuntă înecat în flori. Inima îi era străpunsă de gîndul la cei doi feciori ai săi și niciodată, nici chiar în clipa morții, n-a vrut s-o ierte pe Camacha, atît era de întreagă și de neclintită în tot ce făcea. I-am închis ochii cu mîna mea și-am însoțit-o pînă la groapă: acolo am părăsit-o și n-am mai revăzut-o, cu toate că nu mi-am pierdut nădejdea să o mai văd înainte de a muri, fiindcă umblă vorba prin sat că unii au văzut-o umblînd prin țintirime și pe la răscruci sub înfățișări felurite, și poate că vreodată am s-o întîlnesc și eu și-am s-o întreb dacă nu-mi poruncește să fac ceva ca să-i despovărez cugetul."

Fiecare vorbă din cele pe care mi le spunea baba întru lauda acelcia despre care zicea că mi-ar fi fost mamă era o lovitură de suliță ce-mi străpungea inima, și tare aș fi vrut să mă reped la ea și să o fac harcea-parcea cu colții, și dacă n-am făcut-o a fost ca să n-o apuce moartea într-o stare atît de rea. În cele din urmă, mi-a spus că-n noaptea aceea avea de gînd să se ungă, ca să se ducă la unul din ospețele lor obișnuite și că, după ce avea să ajungă acolo, avea de gînd să-l întrebe pe stăpînul ei cîte ceva din ce urma să mi se întîmple mie. Aș fi vrut s-o întreb ce fel de unsori erau cele despre care vorbea, și ca parcă mi-a citit gîndul, căci a răspuns după dorința mea, de parcă aș fi întrebat-o, zicînd:

„Alifia asta cu care ne ungem noi, vrăjitoarele, e alcătuită din zemuri de buruieni cum nu se poate mai reci, și nici vorbă să fie făcută, cum zice prostimea, cu sîngele copiilor pe care-i sugrumăm. Aici ai putea să mă întrebi de asemenea ce plăcere sau ce folos trage diavolul punîndu-ne să ucidem pruncii fragezi, de vreme ce se știe că, fiind botezați, nevinovați și neatinși de păcat, se duc în cer, iar el încearcă o durere aparte de fiecare suflet creștin ce-i scapă, dar eu n-aș ști să-ți răspund altceva decît

ce zice proverbul : că e cît unul care-şi plesneşte amîndoi ochii pentru ca duşmanul lui să-şi plesnească unul, ca şi de dragul mîhnirii ce le-o pricinuieşte părinţilor omorîndu-le copiii, cea mai grea mîhnire pe care ne-o putem închipui. Şi de şi mai mare însemnătate pentru el e să facă în aşa fel, încît noi să săvîrşim la fiece pas cîte un păcat atît de crud şi de pervers ; şi toate acestea sînt îngăduite de Dumnezeu pentru păcatele noastre, care fără îngăduinţa lui am văzut eu din trăite că diavolul nu poate face rău nici măcar unei furnici, şi ce-ţi spun e atît de adevărat, încît, rugîndu-l eu odată să prăpădească o vie a unui duşman de-al meu, diavolul mi-a răspuns că nu se putea atinge nici măcar de-o frunză dintr-însa, fiindcă nu voia Dumnezeu, de unde vei putea ajunge să înţelegi, cînd ai să fii om, că toate nenorocirile ce se abat asupra oamenilor, regatelor, oraşelor şi popoarelor, morţile năpraznice, naufragiile, căderile, în sfîrşit toate relele numite de năprasnă vin din mîna Preaînaltului şi din voinţa şi încuviinţarea sa ; iar pagubele şi relele numite din vină, vin de la noi şi de noi înşine sînt pricinuite. Dumnezeu nu poate păcătui, de unde se trage încheierea că noi înşine sîntem autori ai păcatului, săvîrşindu-l în gînd, în vorbă şi în faptă, totul însă fiind îngăduit de Dumnezeu, pentru păcatele noastre, aşa cum am mai spus.

Tu te vei fi întrebînd acuma, fiule, dacă mă înţelegi cumva, cine m-o fi făcut pe mine teoloagă, ba chiar îţi vei fi spunînd în sinea ta : «Fir-ar ea a dracului de curvă bătrînă ! De ce nu se lasă oare de vrăjitorie, de vreme ce ştie atîtea, şi nu se întoarce la Dumnezeu, de vreme ce ştie că e mai înclinat să ierte păcatele decît să le îngăduie ?» La asta-ţi răspund, ca şi cum m-ai întreba, că obiceiul viciului devine fire, iar obişnuinţa de a fi vrăjitoare se preface în sînge şi carne, şi în toiul arşiţei sale, care-i mare, aduce un frig ce se lasă pe suflet, într-atîta, încît îl îngheaţă şi-l rebegeşte, chiar în credinţă, de unde se naşte o uitare de sine, şi sufletul nu-şi mai aminteşte nici de spaimele cu care-l ameninţă Dumnezeu, nici de slava cu care-l poftеşte, şi, într-adevăr, fiind un păcat al trupului şi al desfătărilor, e o putere ce amorţeşte toate simţurile, şi le farmecă, şi le uluieşte, nemailăsîndu-le să se folosească de menirile lor aşa cum trebuie : şi astfel, dacă a rămas nefolositor, încet

și vlăguit, sufletul nu mai poate să se înalțe nici măcar ca să încerce a nutri vreun gînd bun ; și așa, lăsîndu-se prăbușit în adînca prăpastie a ticăloșiei sale, nu vrea să ridice mîna către aceea pe care numai din milostivire Dumnezeu i-o întinde ca să se ridice. Eu am unul din sufletele astea pe care ți le-am zugrăvit ; văd tot și înțeleg tot, dar cum desfătarea mi-a pus în fiare voința, mereu am fost și voi fi rea.

Dar să lăsăm asta și să ne întoarcem la unsori ; și-ți spun că sînt atît de reci, încît ne lipsesc de toate simțurile după ce ne ungem cu ele, și rămînem întinse pe jos și despuiate, și se zice că atunci ni se întîmplă în închipuire tot ceea ce ni se pare că se întîmplă aievea. Alteori, după ce isprăvim să ne ungem, ni se pare că ne schimbăm înfățișarea și, prefăcute în cocoși, cucuvele sau corbi, ne ducem la locul unde ne așteaptă domnul nostru, iar acolo ne recăpătăm înfățișarea dintîi și ne bucurăm de desfătările pe care mă lipsesc a ți le mai spune, deoarece sînt astfel, încît ținerea de minte se împotrivește să-și aducă aminte de ele, iar limba se ferește să le povestească și, cu toate astea, eu sînt vrăjitoare și-mi acopăr cu mantia fățărniciei toate multele mele greșeli. Drept e că dacă unii mă prețuiesc și mă cinstesc drept bună, sînt destui și aceia care-mi zic de toți sfinții și-mi spun, nu la două degete de ureche, ce hram port, și anume cel pe care l-a consfințit furia unui judecător năbădăios ce și-a făcut de lucru pe vremuri cu mine și cu maică-ta și și-a dat mînia pe mîna unui gîde care, nefiind mituit, și-a folosit deplina putere și toată asprimea pe spinările noastre.

Dar asta a trecut, și toate lucrurile trec : amintirile se istovesc, viețile nu se mai întorc, limbile ostenesc, întîmplările noi le fac uitate pe cele trecute. Sînt îngrijitoare de spital, dau dovezi bune despre purtarea mea, unsorile mele îmi dăruiesc clipe plăcute ; nu-s atît de bătrînă, încît să nu mai pot trăi încă un an, deși am șaptezeci și cinci ; și cu toate că nu pot posti, din pricina vîrstei, nici să mă rog, din pricina amețelilor, nici să merg în hagialîc, din pricina slăbiciunii picioarelor, nici să dau de pomană, fiindcă sînt săracă, nici să nutresc gînduri bune, fiindcă sînt iubitoare a bîrfei, iar ca să faci bine trebuie mai întîi să te gîndești la asta, așa încît gîndurilor mele le e mereu sortit să fie rele ;

cu toate acestea știu că Dumnezeu e bun și milostiv și că El știe ce-o să se aleagă de mine ; și-acum, gata, destul cu predica asta, că mă-ntristează de-a binelea. Hai, fiule, mă vei vedea ungîndu-mă, căci necazurile cu pîine se alină ; și ziua bună adu-ți-o în casă, căci atîta timp cît rîzi, nu plîngi : vreau să zic că deși plăcerile pe care ni le dă diavolul sînt amăgitoare și calpe, ni se par totuși plăceri, iar desfătarea e mult mai mare închipuită decît gustată, deși cu adevăratele plăceri cred că lucrurile stau dimpotrivă."

Se ridică după ce sfîrși cuvîntarea asta lungă și, luînd opaițul, intră în altă odăiță și mai strîmtă ; am urmat-o, frămîntat de o mie de gînduri felurite și uimit de ceea ce auzisem și de ce așteptam să văd ; Cañizares agață opaițul de perete și-n mare grabă se dezbrăcă pînă la cămașă, luă dintr-un colț o oală de lut smălțuită, vîrî mîna într-însa și, boscorodind printre dinți, se unse din cap, pe care n-avea basma, pînă-n picioare. Înainte de a fi isprăvit să se ungă, mi-a spus că fie că trupul îi rămînea fără simțire în încăperea aceea, fie că-i dispărea din ea, eu să nu mă sperii și nici să nu lipsesc a aștepta acolo pînă-n zori, pentru că aveam să aflu noutăți despre cît îmi mai rămăsese de îndurat pînă cînd aveam să devin om. I-am spus, plecînd capul, că voi face întocmai, și cu asta termină cu unsul și se lungi pe jos ca moartă. Mi-am apropiat botul de gura ei și-am văzut că nu răsufla nici puțin, nici mult.

Vreau să-ți mărturisesc un adevăr, prietene Scipione : și anume că m-a cuprins o spaimă cumplită cînd m-am văzut închis în odaia aceea strîmtă și în față cu arătarea aia, pe care am să ți-o zugrăvesc cum m-oi pricepe mai bine. Era lungă de peste șapte picioare, toată era un schelet de oase, acoperite cu o piele neagră, păroasă și tăbăcită ; cu burta, care era de saftian, își acoperea părțile rușinoase și încă-i mai și atîrna pînă la jumătatea coapselor. Țîțele îi semănau cu două bășici de vacă uscate și zbîrcite, buzele negricioase, dinții încleștați, nasul coroiat și tăios, ochii holbați, capul despletit, obrajii scofîlciți, grumazul subțiat și sînii căzuți, pe scurt, era toată sfrijită și împielițată. M-am apucat s-o privesc pe îndelete și iute prinse a pune stăpînire pe mine frica, tot gîndindu-mă la vedenia de groază a trupului și la și mai groaznica îndeletnicire a sufletului ei.

Am vrut s-o muşc, ca să văd dacă-şi vine în fire, dar cît era ea de mare, n-am găsit nici o bucăţică de care scîrba să nu mă-mpiedice a mă atinge ; cu toate astea am înşfăcat-o de un călcîi şi-am scos-o tîrîş în curte, dar nici aşa n-a dat semne că ar avea simţire.

Acolo, uitîndu-mă la cer şi văzîndu-mă la loc deschis, am scăpat de spaimă sau, cel puţin, mi s-a domolit într-atîta, încît am avut curaj să aştept ca să văd cum avea să se termine călătoria acelei muieri ticăloase şi ce avea să-mi povestească despre păsurile mele. Într-acestea, mă întrebam în sinea mea : „Cine oare a făcut-o pe baba asta mîrşavă atît de înţeleaptă şi atît de mîrşavă ? De unde naiba ştie ea care sînt relele de năprasnă şi care cele din vină ? Cum de înţelege şi vorbeşte atîta de Dumnezeu şi făptuieşte atîta ca diavolul ? Cum de păcătuieşte atîta din răutate, fără să aibă scuza neştiinţei ?“

Cu aceste cugetări a trecut noaptea şi a venit ziua, care ne-a găsit pe amîndoi în mijlocul curţii, pe ea tot în nesimţire, iar pe mine lîngă ea, şezînd pe labele dindărăt, atent, uitîndu-mă la mutra aia înspăimîntătoare şi hîdă. A dat fuga toată lumea din spital şi, văzînd icoana aceea de altar, ziceau unii : „A murit binecuvîntata Cañizares ; ia uitaţi-vă ce pocită şi slabă o făcuse penitenţa“ ; alţii, mai chibzuiţi, îi luară pulsul şi văzură că-l avea şi deci nu era moartă, de unde îi bătu gîndul că era în extaz şi răpită, de prea bună. S-au găsit alţii care-au spus : „Curva asta bătrînă e vrăjitoare, fără doar şi poate, şi trebuie să se fi uns, căci sfinţii nu cad niciodată în extazuri atît de necuviincioase, şi pînă acum, printre noi, cei ce-o cunoaştem, mai mare îi e faima de vrăjitoare decît de sfîntă !“

S-au găsit unii curioşi ce se apropiară ca să-i înfigă bolduri în carne, de la vîrf pînă la gămălie : nici aşa nu se trezi adormita şi nici nu-şi veni în fire decît pe la al şaptelea ceas din zi, iar cînd se simţi ciuruită de ace, şi muşcată de călcîie, şi stîlcită de tîrîtul din încăperea ei, şi-n văzul atîtor ochi ce-o priveau, crezu, şi crezu pe drept, că eu fusesem autorul dezonoarei sale, aşa că se repezi la mine şi, înfigîndu-şi amîndouă mîinile în gîtul meu, se silea să mă sugrume, zicînd : „Oh, ticălosule, nenorocitule, ageamiule şi

parşivule ! Asta-i răsplata meritată pentru binele pe care i l-am făcut maică-tii şi pe care mă bătea gîndul să ţi-l fac şi ţie ?" Eu, văzîndu-mă ameninţat să-mi pierd viaţa în ghearele harpiei aceleia sălbatice, m-am scuturat şi, înşfăcînd-o de poalele lungi ale pîntecului său, am zgîlţîit-o şi-am tîrnuit-o prin toată curtea ; ea ţipa şi cerea să fie scăpată din colţii acelui duh rău. La aceste vorbe ale babei parşive, cei mai mulţi au crezut că eu trebuie să fiu vreunul dintre demonii aceia care le poartă mereu pică bunilor creştini, şi unii se repeziră să mă stropească cu aghiasmă, alţii nu îndrăzneau să se apropie ca să mă dea la o parte, alţii strigau să fiu alungat cu vrăji ; cu strîngeam din dinţi, tămbălăul creştea şi stăpînul meu, care venise adus de zgomot, se dădea de ceasul morţii cînd auzea spunîndu-se că sînt demon. Alţii, care habar n-aveau de exorcisme, au tăbărît asupra mea cu trei-patru reteveie şi-au început să-mi facă spinarea cobză ; m-a usturat gluma, i-am dat drumul babei şi din trei sărituri am ajuns în uliţă, iar din alte cîteva am ieşit din sat, urmărit de o mare de ştrengari ce veneau strigînd : „Păzea, a turbat cîinele savant !" Alţii ziceau : „N-a turbat, ci e diavol sub înfăţişare de cîine !"

Cu tevatura asta, am ieşit din sat alergînd cu burta la pămînt, urmărit de mulţi care credeau morţiş că eram demon, atît după isprăvile pe care mă văzuseră făcîndu-le cît şi după vorbele rostite de babă cînd se trezise din somnu-i blestemat.

Atît de tare m-am grăbit să fug şi să dispar din ochii lor, încît crezură că mă făcusem nevăzut ca un diavol ; în şase ceasuri am străbătut douăsprezece leghe şi-am ajuns la o şatră de ţigani, aşezată pe un cîmp în vecinătatea Granadei; acolo mi-am mai tras puţin sufletul, pentru că unii dintre ţigani m-au recunoscut drept cîinele savant şi cu nu mică bucurie m-au primit şi m-au ascuns într-o peşteră, cu gîndul, după cum m-am dumirit mai apoi, să cîştige de pe urma mea, aşa cum făcuse şi toboşarul, stăpînul meu. Douăzeci de zile am rămas cu ei, răstimp în care le-am aflat şi observat viaţa şi obiceiurile şi, pentru că sînt vrednice de atenţie, e musai să ţi le povestesc.

SCIPIONE : Berganza, înainte de a trece mai departe, e bine să luăm aminte la ceea ce ţi-a spus vrăjitoarea şi să ne încredinţăm dacă poate fi adevărată gogonata minciună

căreia îi dai crezare. Vezi, Berganza, nespus de mare nerozie ar fi să crezi că acea Camacha îi prefăcea pe oameni în dobitoace şi că sacristanul a slujit-o sub înfăţişare de măgar atîţia ani cît se zice c-a slujit-o. Toate lucrurile astea şi cele asemănătoare lor sînt înşelătorii, minciuni sau vedenii ale diavolului ; iar dacă nouă ni se pare acuma că avem niţică înţelegere şi raţiune, de vreme ce vorbim, deşi sîntem cu adevărat ciini sau avem înfăţişarea lor, am spus doar că e vorba de un caz miraculos şi nemaivăzut şi că şi de l-am pipăi cu mîinile noastre, tot nu trebuie să-i dăm crezare pînă cînd desfăşurarea lui nu ne va arăta ce se cade să credem. Vrei să vezi mai limpede ? Gîndeşte-te pe ce lucruri deşarte şi pe ce temeiuri prosteşti spunea Camacha că se întemeiază refacerea noastră, şi vorbele acelea, care ţie ţi-or fi părînd profeţii, nu-s decît vorbe de clacă sau scorneli de-ale babelor, precum cele cu calul fără cap şi cu nuieluşa fermecată, cu care-şi trec timpul la foc în nopţile lungi de iarnă, pentru că de ar fi fost altceva, s-ar fi şi împlinit, de nu cumva cată să-i iei vorbele într-un înţeles despre care am auzit zicîndu-se că se numeşte alegoric, înţeles ce nu vrea să zică ceea ce pare a spune litera, ci altceva care, deşi diferit, să-i fie asemănător, şi astfel, cînd spui :

> La forma lor dintîi se vor întoarce
> cînd vor vedea cu grabnică silinţă
> trufaşii cocoţaţi cum se dărîmă
> şi se ridică cei umili din ţărnă,
> o mînă-atotputernică urnindu-i,

luînd-o în înţelesul despre care vorbeam, vrea să spună, pare-mi-se, că ne vom recăpăta înfăţişarea cînd vedea-vom că aceia ce ieri se găseau în culmea roţii Fortunei, astăzi sînt umiliţi şi doborîţi la picioarele celor ce-i preţuiau mai mult, şi, aşijderea, cînd vedea-vom că alţii care, acum nici două ceasuri, nu aveau alt rol pe lumea asta decît să îngroaşe numărul mulţimii, sînt acum atît de sumeţiţi pe piaza cea bună, încît îi pierdem din ochi, şi dacă la început nu se zăreau de mici şi de sfioşi, acum nu putem ajunge la ei de mari şi de înalţi ce sînt.

Şi dacă pe asta s-ar întemeia reîntoarcerea noastră la înfăţişarea de care vorbeai, păi am şi văzut-o şi-o vedem la fiece pas, de unde mă bate gîndul că nu în înţelesul alegoric, ci în acela literal cată să fie luate stihurile Camachei. şi nici leacul nostru nu stă în asta, deoarece adeseori am văzut cele spuse într-însele şi-am rămas la fel de cîini precum vezi ; aşadar, Camacha a fost o înşelătoare perfidă, şi Cañizares escroacă, şi Monticla toantă, mîncinoasă şi ticăloasă, să nu-mi iei vorba în nume de rău, de-o fi cumva mama noastră, a amîndurora sau numai a ta, că eu unul nu vreau o mamă ca ea. Zic, dar, că înţelesul adevărat e un joc de popice, unde iute se prăbuşesc cele ce stau în picioare şi se ridică la loc cele căzute, şi asta datorită mîinii cui îi stă-n putere s-o facă. Gîndeşte-te, dar, dacă în decursul vieţii noastre am văzut vreodată jucîndu-se popice şi dacă prin asta ne-am văzut redevenind oameni, de sîntem aşa ceva.

BERGANZA : Zic că ai dreptate, frate Scipione, şi că eşti mai deştept decît credeam, şi ajung să gîndesc şi să cred din tot ce-ai spus că cele ce ni s-au întîmplat pînă azi şi ni se întîmplă şi acum sînt un vis, şi că sîntem cîini ; dar asta nu trebuie să ne facă a renunţa să ne bucurăm de darul vorbirii pe care-l avem şi de atît de marele har de-a avea judecată omenească atîta timp cît o vom putea avea ; şi prin urmare, să nu te plictiseşti ascultîndu-mi povestirea despre ce mi s-a întîmplat cu ţiganii care m-au ascuns în peşteră.

SCIPIONE : Bucuros te ascult, ca să te oblig să mă asculţi şi tu cînd îţi voi povesti, de se va-ndura cerul, întîmplările vieţii mele.

BERGANZA : Cea cu ţiganii m-a făcut ca în acel răstimp să iau seama la multele lor răutăţi, la potlogăriile şi înşelătoriile lor, la furturile cu care se îndeletnicesc atît ţigăncile cît şi ţiganii, aproape din clipa în care ies din scutece şi învaţă să meargă [304]. Le vezi duiumul risipit prin toată Spania ? Ei bine, toţi se cunosc şi au ştire unii de alţii, şi-şi pritocesc şi strămută furturile de la aceştia la aceia şi de la aceia la aceştia ; dau ascultare, mai abitir decît unui rege, unuia cărula-i zic bulibaşă [305], care, ca şi

toți urmașii lui, e poreclit Maldonado, și nu fiindcă s-ar trage din numele acestui neam nobil, ci pentru că pajul unui cavaler cu acest nume s-a îndrăgostit de o țigancă, iar aceasta n-a vrut să-i acorde dragostea ei dacă nu se făcea țigan și n-o lua de nevastă. Pajul a făcut întocmai, și ceilalți țigani l-au îndrăgit atît de mult, încît l-au făcut maimarele lor și i-au dat ascultare ; iar în semn de supunere îi aduc o parte din tîlhăriile săvîrșite de ei, cînd sînt mai însemnate.

Ca să-și coloreze lenea, se îndeletnicesc cu făurirea unor scule de fier și fac unelte cu care-și înlesnesc furturile, drept care ai să-i vezi mereu vînzînd pe uliță, ei clești, burghiuri, ciocane, iar ele pirostrii și vătraie. Toate femeile lor sînt moașe și-n privința asta le-ntrec pe-ale noastre [306], pentru că fără nici o cheltuială și fără lucruri ajutătoare își duc nașterile la bun sfîrșit, și-și spală pruncii cu apă rece de cum îi aduc pe lume, iar aceștia, de cînd se nasc și pînă mor, se tăbăcesc și se arată răbdurii la vitregiile și asprimile cerului ; și astfel vei vedea că toți sînt inimoși, buni la sărituri, iuți de picior și mari dănțuitori. Se căsătoresc numai între ei, pentru ca năravurile rele să nu ajungă a le fi cunoscute și altora ; femeile păstrează buna-cuviință față de bărbații lor și le numeri pe degete pe acelea care-i înșeală cu bărbați de alt neam. Cînd cerșesc, scot pomana mai mult cu născociri și cu pehlivănii, decît cu rugi pioase, iar sub cuvînt că nimeni nu are încredere în ele, țigăncile nu slujesc, și se dedau trîndăviei. Și dacă-mi amintesc bine, rareori sau poate niciodată n-am văzut vreo țigancă la picioarele altarului și împărtășindu-se, deși deseori am intrat în biserici. Nu le stă gîndul decît cum să înșele și unde să fure. Țin sfat despre furturi și despre felul în care le-au săvîrșit. Și astfel, într-o bună zi, un țigan a povestit în fața mea și-a altora despre o înșelăciune și un furt pe care i le trăsese într-o zi unui țăran, și anume avea țiganul un măgar berc, și pe ciotul fără păr ce-i mai rămăsese i-a altoit altă coadă cu păr, de părea să fie a lui din născare. L-a dus la tîrg, i l-a cumpărat un țăran pe zece ducați și, după ce i-l vîndu și puse mîna pe bani, țiganul îl întrebă dacă nu vrea să cumpere încă un măgar, frate cu acela pe care-l luase și la fel de bun, că i l-ar vinde la

un preț mai mic. Țăranul îi răspunse să se ducă după el și să-l aducă, fiindcă îl cumpără. și pînă avea să se-ntoarcă țiganul, el are să-l ducă la han pe cel cumpărat. Țăranul pleacă. țiganul se ia după el și, nu știu cum face și cum drege, că țiganul dibăcește și-i fură țăranului măgarul pe care i-l vînduse, și-n aceeași clipă îi și smulge coada calpă și-l lasă cu ciotul lui jupuit. I-a schimbat samarul și căpăstrul și-a avut obrazul să se ducă să-l caute pe țăran ca să i-l vîndă, și-a dat de el înainte ca acesta să observe lipsa celui dintîi măgar, drept care țăranul, cît ai bate din palme, i l-a cumpărat și pe-al doilea. S-a dus să-i plătească la han, unde dobitocul a văzut lipsa dobitocului și, cu toate că era dobitoc de-a binelea, a intrat la bănuială că i-l furase țiganul, și nu vru să-i dea banii pe el. S-a dus țiganul după martori și i-a adus pe aceia care încasaseră dajdia pe întîiul urecheat, și ei jurară că țiganul îi vînduse țăranului un măgar cu coada foarte lungă și foarte deosebit de cel de-al doilea măgar pe care-l vindea. La toate astea a fost de față un alguazil care i-a luat partea țiganului cu atîta înfocare, că țăranul a fost nevoit să plătească măgarul de două ori.

Au povestit multe alte furturi, și toate, sau cele mai multe, de vite, furturi în care sînt ei maeștri și cu care se îndeletnicesc cel mai mult. Pe scurt, sînt soi rău, și cu toate că mulți judecători, și încă dintre cei mai înțelepți, s-au pornit împotriva lor, asta nu-i face să se îndrepte. După douăzeci de zile au vrut să mă ducă la Murcia ; am trecut prin Granada unde se și afla căpitanul al cărui tobosar îmi fusese stăpîn. Prinzînd de veste, țiganii m-au închis într-o încăpere a hanului unde trăseseră ; i-am auzit spunînd din ce pricină, și călătoria în care o porneau nu-mi păru curată, așa că am hotărît să-mi iau tălpășița, ceea ce am și făcut ; și, ieșind din Granada, am nimerit în grădina unui morisc, care m-a primit bucuros, iar eu și mai bucuros am rămas la el, crezînd că nu voia de la mine decît să-i păzesc grădina, slujbă, după socoteala mea, mai puțin trudnică decît paza unei turme. Și cum nu-ncăpea nici o sfadă asupra simbricii, lesne i-a fost moriscului să-și găsească slujitor căruia să-i poruncească, și mie stăpîn pe care să-l slujesc. Am stat cu el mai bine de o lună, nu de dragul vieții ce-o duceam, ci de

drag ce-mi era s-o aflu pe cea a stăpînului meu şi, prin ea, pe cea a tuturor moriscilor cîţi trăiesc în Spania. O, cîte şi ce lucruri ţi-aş putea spune, Scipione prietene, despre strînsura asta morisca, dacă nu m-aş teme că nu sfîrşesc nici în două săptămîni ! Iar dac-ar fi să intru şi în amănunte, n-aş isprăvi nici în două luni ; dar ceva tot va trebui să spun, aşa că ascultă în mare ce am văzut şi reţinut eu în mic despre oamenii ăştia de treabă.

Numai printr-o minune vei găsi între atîţia pe unul care să creadă drept în sfînta lege creştinească. N-au decît un scop, să bată monedă şi să păstreze monedă bătută ; şi, ca s-o dobîndească, muncesc şi nu mănîncă ; realul, odată intrat în puterea lor, dacă nu e simplu, e osîndit la închisoare pe viaţă şi întuneric veşnic, aşa încît, cîştigînd mereu şi necheltuind niciodată, adună şi îngrămădesc cea mai mare cantitate de bani ce se află în Spania. Ei îi sînt puşculiţa, moliile, coţofenele şi nevăstuicile : adună tot, dosesc tot şi înghit tot. Să ţinem seama că ei sînt mulţi şi că zilnic cîştigă şi dosesc, mai mult sau mai puţin, şi că o fierbinţeală mocnită ca aceea a unei lingori dă gata viaţa, şi cum sporesc, sporeşte şi numărul dositorilor, care sporesc şi au a spori la nesfîrşit, după cum ne-o arată experienţa. În rîndul lor nu e cunoscută castitatea, nici ei, nici ele nu se călugăresc : toţi se căsătoresc, toţi se înmulţesc, pentru că traiul cumpătat întăreşte prilejurile zămislirii. Nu-i împuţinează războiul şi nici vreo îndeletnicire care să-i sleiască prea tare. Ne jefuiesc fără să mişte un deget, şi cu roadele moştenirilor noastre, pe care ni le revînd, se înavuţesc. N-au slugi, pentru că toţi îşi sînt slugi lor înşile ; nu cheltuiesc cu copiii lor pe învăţătură, pentru că ştiinţa lor nu-i alta decît aceea de a ne jefui. Din cei doisprezece fii ai lui Iacob despre care am auzit povestindu-se că au intrat în Egipt, au ieşit, cînd Moise i-a scos din acea robie, şase sute de mii bărbaţi, fără copii şi femei. De aici se poate socoti cît se vor înmulţi aceştia care, fără comparaţie, sînt în număr mai mare.

SCIPIONE : S-a căutat leac pentru toate relele pe care le-ai arătat şi schiţat în treacăt, căci bine ştiu că sînt mai multe şi mai mari cele pe care le treci sub tăcere decît cele pe care le povesteşti, şi pînă acum nu l-a găsit nimeni pe cel potrivit. Statul nostru are însă veghetori nespus

de prudenți care, văzînd că Spania crește și încălzește la sînul ei atîtea vipere ca moriscii, găsi-vor, cu ajutorul lui Dumnezeu, o ieșire fără greș, neîntîrziată și sigură dintr-un asemenea rău. Zi-i mai departe.

BERGANZA : Întrucît stăpînul meu era cărpănos, ca toți cei din seminția lui, mă hrănea cu pîine de mei și cu cîteva rămășițe de terci de costrei, hrana lui obișnuită, dar cerul m-a ajutat să îndur mizeria asta printr-un mijloc atît de ciudat ca acela pe care-l vei auzi acum. În fiecare dimineață, odată cu zorii, răsărea, așezat la poalele unui rodiu din cei mulți ce creșteau în grădină, un tînăr, după înfățișare student, îmbrăcat într-o flanea nu atît de neagră și de pufoasă, încît să nu pară roșcată și tunsă. Se îndeletnicea cu scrisul într-un catastif și din cînd în cînd se pleșnea cu palma peste frunte și-și rodea unghiile, holbindu-se la cer, iar alteori era atît de cufundat în închipuiri, încît nu mai mișca nici mîinile, nici picioarele și nici chiar pleoapele : atît îi era de mare răpirea. Odată m-am apropiat de dînsul fără să mă vadă ; l-am auzit murmurînd printre dinți și, după o bună bucată de vreme, a scos un strigăt, zicînd : „Domnul fie lăudat, e cea mai bună octavă pe care-am făcut-o în viața mea !“ Și apucîndu-se iute de scris în catastiful său, dădea semne de mare mulțumire, toate lăsîndu-mă să înțeleg că nefericitul era poet. M-am gudurat pe lîngă el, așa cum îmi era obiceiul, ca să-l încredințez de blîndețea mea, m-am lungit la picioarele lui, iar el, liniștit dinspre partea asta, și-a urmat cugetările și iar s-a apucat de scărpinatul în cap și de extazurile lui și iar pornea s-aștearnă-n scris ceea ce cugetase. Într-acestea, în grădină intră alt tînăr, chipeș și elegant îmbrăcat, cu niște hîrtii în mînă, din care citea cînd și cînd. Se apropie de locul unde ședea cel dintîi și-i spuse : „Ai terminat întîia zi[397] ?“ „Acuma îi fac finalul — răspunse poetul — și încă cel mai strălucit pe care ți l-ai putea închipui.“ „În ce fel ?“ întrebă al doilea tînăr. „Uite-așa — răspunse întîiul — : iese Sanctitatea sa Papa, în odăjdiile pontificale, cu doisprezece cardinali, îmbrăcați cu toții în violet, pentru că întîmplarea povestită de subiectul piesei mele are loc în zilele de *mutatio caparum*[398], cînd cardinalii nu se-mbracă-n roșu, ci în violet, și de fapt în toate privințele e nimerit, ca să respect potri-

vîrcă, că acești cardinali ai mei să intre îmbrăcați în violet ; e aici un clenci de mare însemnătate pentru piesă ; și, fără îndoială, nedîndu-ți seama de el, faci la fiecare pas nenumărate boacăne și trăznăi. N-am putut greși cu nimic aici, pentru că am citit tot ceremonialul roman, numai ca să o nimeresc cu odăjdiile astea." „Păi de unde vrei dumneata — i-o întoarse celălalt — să aibă directorul meu odăjdii violete pentru doisprezece cardinali ?" „Apăi dacă-mi scoate și numai unul — răspunse poetul — îi voi da piesa doar cînd oi putea zbura. Ei, drăcia dracului, să se piardă scena asta atît de măreață ? Poți să-ți închipui încă de pe-acuma cum va apărea într-un teatru un suveran pontif cu doisprezece cardinali gravi și cu alți însoțitori care trebuie neapărat înfățișați. Lăudat fie cerul, are să fie unul din cele mai mari și mai înălțătoare spectacole ce s-au văzut într-o piesă, fie chiar și-n *Buchetul Daruhei* [309] !"

Aici am apucat a mă dumiri că unul era poet și celălalt actor. Actorul îl sfătui pe poet să mai taie cîțiva cardinali ca să nu-i reteze directorului putința de a pune piesa în scenă. La care poetul spuse că i s-ar cuveni mulțumiri pentru că nu a pus tot conclavul întrunit cu prilejul actului memorabil pe care se străduise a-l reaminti lumii în piesa lui preafericită. Comediantul izbuceni în rîs și-l lăsă să-și vadă de îndeletnicirea lui, și plecă să-și vadă și el de-a sa, și anume să învețe un rol dintr-o piesă nouă. Poetul, după ce mai scrise cîteva strofe din piesa lui magnifică, scoase din buzunar, cu multă liniște și foarte tacticos cîteva bucăți de pîine uscată și preț de douăzeci de stafide, cîte mi s-au părut cînd și le-a numărat, deși stau la-ndoială dacă erau atîtea, deoarece cu ele se făcuseră cocoloș și niște firimituri de pîine ce le însoțeau. Suflă și îndepărtă firimiturile și, una cîte una, mîncă stafidele cu coditе cu tot, căci nu l-am văzut aruncînd nici una, ajutîndu-se cu bucățile de pîine, care, împîslite cu scamele din buzunar, păreau mucegăite, și erau atît de tari din fire, că deși el s-a străduit să le înmoaie plimbîndu-le prin gură o dată și de multe ori, n-a fost cu putință să le urnească din îndărătnicia lor ; toate acestea s-au dovedit a fi în folosul meu, pentru că mi le-a aruncat, zicînd : „Cuțu, cuțu ! Ia-le și poftă bună !" „Ia te uită — mi-am zis eu în

sînea mea — ce nectar sau ce ambrozie îmi dă poetul ăsta hrană, cum zic tot ei, cu care se hrănesc zeii şi Apolo al lor acolo-n cer!" Ce mai, în cea mai mare parte, mare e mizeria poeţilor, dar şi mai mare era nevoia mea, de vreme ce m-a silit să mănînc ceea ce azvîrlea el. Cît a durat compunerea piesei sale, n-a încetat să vie în grădină şi nici mie nu mi-au lipsit coltucele uscate, pentru că le împărţea cu mine cu multă mărinimie, după care ne duceam la roata cu ciuturi, unde, eu pe burtă, şi el cu un urcior, ne potoleam setea ca nişte monarhi.

Dar poetul a-nceput să lipsească şi foamea să prisosească în mine într-atîta, încît m-am hotărît să-l părăsesc pe morisc şi să mă duc în oraş spre a-mi căuta norocul, că şi-l găseşte cine schimbă locul. La intrarea în oraş am văzut că din vestita mînăstire Sfîntul Ieronim [400] ieşea chiar poetul meu, care, de cum m-a zărit, a venit la mine cu braţele deschise, iar eu m-am dus la el cu noi semne de bucurie că-l găsisem. Şi a început apoi numaidecît să dea la iveală bucăţi de pîine, mai fragede decît acelea pe care obişnuia să le aducă în grădină, de astă dată încredinţîndu-le dinţilor mei fără a le mai trece şi prin ai lui, milostenie ce cu şi mai mare plăcere mi-a potolit foamea. Coltucele fragede şi faptul că-l zărisem pe poetul meu ieşind din pomenita mînăstire mi-au dat de bănuit că avea muzele ruşinoase [401], cum le au mulţi alţii. A pornit-o spre oraş, şi eu m-am luat după el, hotărît să mi-l fac stăpîn, dacă şi el va fi vrînd, închipuindu-mi că din prisosurile castelului său se putea ţine şi tabăra mea, căci nu-i pungă mai mare sau mai bună decît aceea a milosteniei, ale cărei mîini darnice nu-s niciodată sărace, aşa că eu nu văd cu ochi buni proverbul acela ce zice: „Mai mult dă zgîrie-brînză decît coate-goale", ca şi cum zgîrie-brînză şi hapsînul ar da ceva, aşa cum dă mărinimosul de coate-goale căci, la drept vorbind, el dă măcar gîndul bun dacă n-are mai mult. Dintr-una într-alta, ne-am oprit la casa unui director de trupă, pe care, după cît îmi amintesc, îl chema Angulo cel Rău [402], spre deosebire de alt Angulo, nu director de trupă, ci actor, cel mai duhliu de care au avut atunci şi au şi astăzi parte piesele de teatru. Se adună toată trupa ca să asculte piesa stăpînului meu, cum îl s-

socoteam, şi pe la jumătatea primului act îşi luară tălpăşiţa toţi, unul cîte unul şi doi cîte doi, fără numai directorul şi cu mine, care slujeam drept auditoriu. Piesa era în aşa hal, încît, deşi nu eram decît un măgar în ale poeziei, mi s-a părut că fusese alcătuită de către Satan însuşi întru desăvîrşita ruinare şi pierzanie a poetului, ce şi începuse a-nghiţi în sec la vederea singurătăţii în care-l lăsase auditoriul, şi încă n-ar fi fost mare lucru dacă sufletul presimţitor, i-ar fi şoptit acolo, în adînc, ce nenorocire îl păştea, şi anume că s-au întors toţi actorii, adică mai bine de doisprezece, şi, fără a scoate o vorbă, mi ţi-l înşfăcară pe poetul meu şi de n-ar fi mijlocit cu rugăminţi şi strigăte autoritatea directorului, l-ar fi făcut hopa-sus în pătură.

Eu am rămas uluit de întîmplare ; directorul, mahmur ; comedianţii, veseli, iar poetul, mofluz ; care poet, cu multă răbdare, deşi cu gura cam strîmbă, şi-a adunat piesa şi vîrîndu-şi-o în sîn, zise cu jumătate de glas : „Nu-i bine să arunci mărgăritare înaintea porcilor“ [403], şi, zicînd acestea, plecă foarte liniştit. Eu, de ruşinat ce eram, n-am putut şi nici n-am mai vrut să-l urmez, şi-am nimerit-o bine, din pricină că directorul de trupă m-a copleşit cu atîtea mîngîieri, încît m-a silit să rămîn cu dînsul. Şi-n mai puţin de-o lună am ieşit mare actor de intermedii [404] şi mare comediant în roluri mute. Mi-au pus un frîu de bete şi m-au învăţat să mă năpustesc pe scenă asupra cui voiau ei, astfel încît, dacă intermediile se terminau în cea mai mare parte cu ciomăgeli, în trupa stăpînului meu se terminau cu asmuţirea mea, de-i răsturnam şi-i călcam în picioare pe toţi, făcîndu-i să rîdă pe ignoranţi şi aducîndu-i cîştig bun patronului meu.

O, Scipione, cine oare ţi-ar putea povesti tot ce-am văzut în trupa asta şi-n alte două trupe de actori cu care am mers ! Cum însă nu-i cu putinţă să mă restrîng la o istorisire scurtă şi concisă, sînt nevoit s-o amîn pentru altă dată, dacă o să mai avem parte de încă o zi în care să ne împărtăşim gîndurile. Vezi ce lungă mi-a fost cuvîntarea ? Vezi multele şi feluritele-mi păţanii ? Te gîndeşti la drumurile mele şi la atît de numeroşii mei stăpîni ? Apăi tot ce-ai auzit e o nimica toată pe lîngă ceea ce ţi-aş

putea povesti din tot ce-am observat, cercetat şi văzut la oamenii aceştia, purtarea lor, viaţa, obiceiurile, îndeletnicirile, munca, trîndăvia, neştiinţa şi isteţimea lor, împreună cu alte nesfîrşite lucruri, unele vrednice de şoptit la ureche şi altele de strigat în public, şi toate de ţinut minte şi de folosit pentru dezamăgirea multora care se închină păgîneşte la feţe închipuite şi la frumuseţi nefireşti şi prefăcute.

SCIPIONE : Întrezăresc, Berganza, foarte bine cîmpul întins ce ţi se desfăşura în faţa ochilor, îmbiindu-te să-ţi lungeşti cuvîntarea, şi sînt de părere s-o laşi pentru o poveste aparte şi pentru un răstimp de tihnă netulburată.

BERGANZA : Fie cum spui, şi ascultă. Cu o trupă am ajuns aici în oraş, la Valladolid, unde, în timpul unui intermediu, m-am ales cu o rană ce era cît pe ce să-mi pună capăt vieţii ; n-am putut să mă răzbun, întrucît atunci eram legat, iar mai tîrziu, cu sînge rece, n-am mai vrut, căci răzbunarea gîndită dovedeşte cruzime şi suflet rău. M-a obosit îndeletnicirea aceea, nu din pricina trudei, ci pentru că vedeam într-însa lucruri care cereau deopotrivă îndreptare şi pedeapsă, şi întrucît eu le puteam mai mult deplînge decît lecui, m-am gîndit să nu le mai văd în faţa ochilor, şi astfel m-am retras la loc sfînt, precum fac cei ce se lasă de vicii cînd nu le mai pot săvîrşi, deşi mai bine tîrziu decît niciodată. Zic, dar, că după ce te-am văzut într-o noapte ducînd felinarul cu bunul creştin Mahudes, te-am socotit mulţumit şi avînd o slujbă dreaptă şi sfîntă, şi, plin de-o pioasă invidie, m-am hotărît s-o iau pe urmele tale şi, cu gîndul acesta vrednic de laudă, m-am aşezat în faţa lui Mahudes, care îndată m-a ales ca tovarăş al tău şi m-a adus la spitalul acesta. Ceea ce mi s-a întîmplat în el nu-i atît de puţin încît să nu aibă nevoie de răgaz pentru a fi povestit, îndeosebi cele auzite de la patru bolnavi, aduşi de soartă şi de nevoie aici în spital şi puşi tuspatru împreună, în patru paturi alăturate. Iartă-mă, că povestea e scurtă şi nu suferă amînare, venind aici ca turnată.

SCIPIONE : Fie, te iert. Încheie, căci, după cum cred, ziua nu-i departe.

BERGANZA : Ziceam că în cele patru paturi ce se află în fundul acestei bolniţe stăteau într-unul un alchimist, în altul un poet, în altul un matematician şi-n celălalt unul dintre aceia cărora li se zice himerişti [105].

SCIPIONE : Da, îmi aduc aminte că i-am văzut pe bărbaţii aceştia de treabă.

BERGANZA : Zic, aşadar, că la ceasul siestei, într-una din zilele verii trecute, ferestrele fiind închise, şi-n vreme ce eu luam aer sub patul unuia din ei, poetul începu a se plînge amarnic de soarta lui, iar cînd matematicianul îl întrebă de ce se plînge, el răspunse că de norocul lui puţin. „Cum, n-am oare cuvînt să mă plîng — urmă el — cînd, după ce am respectat porunca lui Horaţiu din *Poetica* lui, şi anume să nu iasă la lumină nici o operă peste care, după compunerea ei, să nu fi trecut zece ani [406], iar eu am una la care douăzeci de ani am trudit şi peste care au trecut doisprezece, măreaţă prin subiect, admirabilă şi nouă prin invenţie, solemnă prin vers, distractivă prin episoade, minunată prin împărţire, pentru că începutul corespunde mijlocului şi sfîrşitului, constituind un poem înalt, bine sunător, eroic, desfătător şi plin de miez, şi cu toate acestea nu găsesc un principe căruia să i-l închin ? Un principe, zic, care să fie inteligent, darnic şi mărinimos. Ticăloasă epocă şi veac deşrăbălat !" „Despre ce tratează cartea ?" — întrebă alchimistul. Răspunse poetul : „Tratează despre ceea ce n-a apucat să scrie arhiepiscopul Turpin al regelui Artur al Angliei, împreună cu alt adaos la *Istoria căutării Sfîntului Graal* [407], şi totul în vers eroic, parte în octave, parte în vers liber, dar totul proparoxitonicamente, vreau să spun cu proparoxitone doar substantive, fără să admit nici un verb."

„Eu unul — răspunse alchimistul — mă pricep prea puţin la poezie, aşa că nu voi şti să apreciez cum se cuvine nenorocirea de care te plîngi domnia ta, deşi, chiar şi mai mare de-ar fi, n-ar fi deopotrivă cu a mea, şi anume că, lipsindu-mi aparatele sau un potentat care să mă sprijine şi să-mi pună la dispoziţie toate cele de trebuinţă pentru ştiinţa alchimiei, n-am putinţa să fiu acum un izvor de aur şi mai bogat decît alde Midas, Crasus şi Cresus." „Domnia ta, domnule alchimist — zise atunci matematicianul —, ai făcut oare încercarea de a scoate argint din alte metale ?" „Eu — răspunse alchimistul — n-am scos pînă acum, dar ştiu într-adevăr că se poate scoate, şi n-am nevoie decît de două luni ca să pun la punct piatra filosofală cu care

poți face argint și aur [408] chiar și din pietre." „Bine v-ați exagerat domniile voastre nenorocirile! — zise atunci matematicianul —, dar, la urma urmei, unul are o carte gata de dedicat, iar celălalt are putința apropiată să obțină piatra filosofală ; dar ce să spun eu despre nenorocirea mea, care e atît de singură, încît nu se poate rezema de nimic ? Sînt douăzeci și doi de ani de cînd tot umblu să găsesc punctul fix [409], și aici îl pierd, aici îl găsesc, și cînd să zic că l-am găsit și nu-mi mai poate scăpa cu nici un chip, tocmai cînd mă aștept mai puțin mă pomenesc atît de departe de el, că mă minunez și eu ; la fel mi se-ntîmplă cu cvadratura cercului ; mi-a lipsit atît de puțin ca s-o găsesc, încît nu știu și nu pricep cum de n-o și am acum, în buzunar ; și astfel cazna mea e asemănătoare cu cele ale lui Tantal, care stă aproape de poamă și moare de foame, și lîngă apă, dar piere de sete. În unele clipe cred c-am și dat de încheietura adevărului, și după alte cîteva minute mă văd atît de departe de el, încît reîncep să urc muntele de pe care abia am coborît, cu pietroiul muncii mele în spinare, ca un nou Sisif.

Pînă atunci himeristul păstrase tăcerea, dar o rupse în clipa aceea, zicînd : „Sărăcia a adunat în spitalul acesta patru plîngători atît de mari că ar putea fi și ai sultanului turcilor, dar eu unul mă lepăd de slujbele și îndeletnicirile care nu-i țin în viață și nu-i hrănesc pe cei ce le practică. Eu, domnilor, sînt himerist, și i-am dat Maiestății sale în diferite împrejurări multe și felurite planuri, toate spre folosul său și nedăunătoare regatului, iar acum am gata un memoriu în care-l implor să-mi indice persoana căreia să-i împărtășesc un nou plan al meu, ce va aduce deplina lichidare a datoriilor sale. Dar după ce mi s-a întîmplat cu alte memorii, mă paște gîndul că și acesta are să sfîrșească la groapă. Dar pentru ca domniile voastre să nu mă credeți ieșit din minți și chiar dacă astfel îmi dau planul în vileag, vreau să vi-l spun, deci iată-l : se va cere în adunarea Curților ca toți vasalii Maiestății sale, de la vîrsta de paisprezece pînă la șaizeci de ani, să fie obligați să postească o dată pe lună cu pîine și apă, și asta într-o zi anume aleasă și stabilită, și ca toate cheltuielile pe alte bucate, ca fructe, carne și pește, vinuri, ouă și legume, ce-ar fi trebuit făcute în ziua aceea, să fie transformate

în bani şi vărsate Maiestăţii sale, fără a-l priva de nici o leţcaie, sub prestare de jurămînt ; şi-n felul acesta, în douăzeci de ani va fi liber de şantaje şi de datorii. Căci dacă faci socoteala, aşa cum am şi făcut-o eu, în Spania sînt cu prisosinţă peste trei milioane de inşi de vîrsta pomenită, lăsîndu-i deoparte pe bolnavi, pe cei mai bătrîni sau mai tinerei, şi fiecare din aceştia va cheltui zilnic, şi asta socotind foarte strîns, cel puţin un real şi jumătate, hai să zicem nu mai mult de un real, că mai puţin nu-i cu putinţă chiar de n-ar mînca decît seminţe de molotru. Păi ce ziceţi domniile voastre, puţin lucru ar fi să ai în fiecare lună trei milioane de reali, bani peşin ? Şi asta ar fi mai degrabă spre folosul decît spre paguba postitorilor, deoarece, poslind, ar fi pe placul cerului şi şi-ar sluji regele, ba cîte unul ar putea ţine post şi fiindcă i-ar prinde bine pentru sănătate. Iată un plan curat şi scuturat, şi s-ar putea aplica prin parohii, fără cheltuieli cu împuterniciţi care duc statul de rîpă." Făcură cu toţii haz de himeră şi de himerist, şi rîse şi el de trăznăile sale, iar eu am rămas uimit că le auzisem, şi că vedeam cum aproape toţi cei cu firi asemănătoare lor veneau să-şi dea duhul prin spitale.

SCIPIONE : Ai dreptate, Berganza. Vezi dacă mai ai ceva de spus.

BERGANZA : Două lucruri, şi-atît, cu ele îmi voi sfîrşi vorbirea, căci mi se pare că se şi apropie ziua. Ducîndu-se într-o seară maimarele meu să ceară de pomană acasă la corregidorul acestui oraş, care e un mare cavaler şi un foarte mare creştin, m-am pomenit singur şi mi s-a părut că trebuie să mă folosesc de prilejul acelei singurătăţi ca să-i împărtăşesc unele sfaturi pe care le auzisem de la un bolnav bătrîn din spitalul acesta, privitoare la felul în care se poate lecui pierzania atît de bine cunoscută a fetelor de pripas care, pentru că nu muncesc, ajung rău şi încă atît de rău, că-n fiecare vară umplu spitalele cu nenorociţii care se ţin de fusta lor ; plagă de nesuferit, cerînd leac neîntîrziat şi fără greş. Cum ziceam, vrînd să-i vorbesc, am ridicat glasul, gîndind că am grai, dar în loc să rostesc vorbe cu şir, am lătrat cu asemenea grăbire şi pe un ton atît de ridicat, încît corregidorul, supărat, le strigă slujitorilor lui să mă alunge din sală cu bîtele, iar un lacheu

ce dăduse fuga la glasul stăpînului său, că mai bine ar fi fost să fie surd în clipele acelea, înșfăcă o carafă de aramă ce-i căzu în mîini și mă pocni cu dînsa-n coaste atît de strașnic, încît pînă și azi păstrez urmele acelei lovituri.

SCIPIONE : Și te plîngi, Berganza ?

BERGANZA : Păi cum, n-am de ce mă plînge dacă mă doare și astăzi, după cum spuneam, și dacă mi se pare că bunul meu gînd nu merita o asemenea pedeapsă ?

SCIPIONE : Uite ce, Berganza : nimeni nu trebuie să se bage unde nu-i fierbe oala și nici să nu se-apuce de-o treabă care în nici un caz nu-i de nasul lui. Și mai trebuie să te gîndești că sfatul săracului, oricît ar fi de bun, n-a fost niciodată primit, iar săracul umil nu trebuie să-și îngăduie trufia de a le da sfaturi celor mari și celor ce cred că știu tot. Înțelepciunea la omul sărac e umbrită, nevoia și calicia sînt umbrele și norii ce-o întunecă, iar dacă uneori ea iese totuși la lumină, e socotită drept neghiobie și tratată cu dispreț.

BERGANZA : Ai dreptate și întrucît m-am învățat minte pe pielea mea, de acum încolo îți voi urma sfaturile. În altă seară am intrat așijderea în casa unei doamne nobile, care ținea în brațe o cățeluș din cele zise „de buzunar", atît de mică, încît aș fi putut-o ascunde în sîn, și ea, cînd m-a văzut, a sărit din brațele stăpînă-sii și s-a năpustit asupra mea lătrînd cu asemenea îndrăzneală, încît nu s-a potolit pînă nu m-a mușcat de un picior. Am privit-o respectuos și cătrănit și mi-am zis în sinea mea : „Dacă te-aș prinde pe stradă, gînganie mîrșavă, sau n-aș da doi bani pe tine, sau te-aș face fărîme cu colții". Mi-am dat seama, uitîndu-mă la ea, că pînă și mișeii și lașii sînt îndrăzneți și obraznici cînd se știu ocrotiți și se reped să-i insulte pe cei ce fac mai multe parale decît ei.

SCIPIONE : O dovadă și-un semn al acestui adevăr ce-l spui ni-l dau unii omuleți care, la umbra stăpînilor lor, îndrăznesc a se obrăznici, iar dacă moartea sau altă lovitură a soartei doboară cumva la pămînt copacul sub care se oploșiseră, de îndată li se dezvăluie și li se arată limpede puțina valoare, pentru că, în adevăr, odoarele lor n-au mai multe carate decît le dau stăpînii și protectorii lor ; virtutea și înțelegerea bună sînt oricînd aceleași, goale sau îmbrăcate, singure sau întovărășite. E foarte ade-

vărat că pot suferi dinspre partea preţuirii oamenilor. dar nu în realitatea adevărată a ceea ce merită şi valorează. Şi cu asta, să punem capăt convorbirii noastre, căci lumina ce se strecoară prin crăpăturile astea ne arată că s-a făcut ziuă albă, iar noaptea care vine, dacă marea binefacere a graiului nu ne va părăsi cumva, îmi va aparţine mie, ca să-ţi povestesc şi eu viaţa mea.

BERGANZA : Fie, şi ai grijă să vii în acelaşi loc.

Licenţiatul termină colocviul şi în acelaşi timp se trezi şi stegarul, iar licenţiatul spuse :

— Deşi colocviul acesta e născocit şi nu s-a petrecut aievea niciodată, mi se pare atît de bine alcătuit, încît domnul stegar poate merge mai departe şi cu al doilea.

— Părerea aceasta — răspunse stegarul — îmi dă curaj şi mă voi pregăti să-l scriu, fără să mă mai iau la harţă cu domnia ta, dacă au vorbit ciinii au ba.

La care licenţiatul zise :

— Domnule stegar, să nu ne mai întoarcem la harţa aceea. Eu unul, pricep artificiul colocviului şi invenţia, şi cu asta basta. Să mergem pe Espolón [410], ca să ne înviorăm ochii trupului, de vreme ce eu pe cei ai minţii mi i-am înviorat.

— Să mergem — zise stegarul ; şi cu asta, s-au dus.

ANEXĂ

FALSA MĂTUȘĂ [411]
A CĂREI ISTORIE ADEVĂRATĂ S-A ÎNTÎMPLAT LA SALAMANCA, ÎN ANUL 1575

Trecînd pe-o anumită stradă din Salamanca, doi studenți mînzoci și mancegi [412], prieteni mai buni cu spanga și scutul decît cu Bartolo și Baldo [413], văzură la o fereastră a unei case și dughene de carne [414] o jaluzea și, părîndu-li-se ceva nou, deoarece făpturile din casa cu pricina, dacă nu se dezvăluiau și nu-și strigau marfa, nu vindeau nimic, voiră să afle cum e cu daravera, și-n cele din urmă stăruința lor li-l hărăzi pe un meșteșugar vecin, perete în perete, care le spuse :

— Domnilor, să tot fie opt zile de cînd locuiește în casa asta o doamnă străină, pe jumătate sfîntă și cu multă vază. Are cu ea o fată cum nu se poate mai chipoasă și mai strălucitoare, despre care se zice că i-ar fi nepoată. Iese cu un scutier și două dădace și, după cum judec eu, sînt inși de soi și foarte retrași : pînă acuma n-am văzut intrînd pe nimeni ca să le viziteze, nici din oraș, nici din altă parte, și n-aș putea spune de unde au venit la Salamanca. Ce știu însă e că fata este frumoasă și cinstită și că fala și vaza mătușii nu-s de oameni nevoiași.

Istorisirea pe care le-o făcu studenților vecinul meșteșugar le stîrni pofta să dea de rostul acelei aventuri, întrucît, ca buni cunoscători ai orașului și scocioritori ai tuturor ferestrelor la care ședeau ghivece de busuioc cu broboade, nu aveau știre ca în tot cuprinsul lui să fie o asemenea mătușă și nepoată înscrise la cursurile universității și care mai cu seamă să vină ca să locuiască într-o astfel de casă, unde, mulțumită vadului bun, se vînduse totdeauna cerneală, deși nu din cea mai fină, căci sînt case, și în Sala-

mânca, și în alte orașe, unde s-a împământenit obiceiul să trăiască dame curtezane ori, cu alt nume, ușoare sau iubărețe.

Erau ceasurile aproape de amiază și pomenita casă era închisă pe-afară, de unde trasera încheierea fie că locatarele ei nu mâncau acolo, fie că aveau să se întoarcă în scurt timp ; și presupunerea nu li se dovedi deșartă, fiindcă nu mult după aceea văzură venind o matroană cuviosă, cu broboade albe ca neaua, mai lungi decît stiharul unui preot portughez, adunate în cute pe frunte cu legătura lor, și la gît cu un șirag mare de mătănii sunătoare, la fel de dolofane ca acelea ale lui Santenuflo [115] și ajungîndu-i pînă la cingătoare ; mantie de mătase și lînă, mănuși albe și noi, fără bente, și un baston sau toiag din trestie de Indii, cu măciulia-i de argint în mîna dreaptă, iar de stînga o ducea un scutier dintre cei de pe vremea contelui Fernán Gonzalez [116], cu surtucul de catifea, acuma fără puf, cu nădragii din stofă stacojie, bocanci bejerani [117], mănuși cu fișii de mătase [118], căciulă milaneză, cu scufia împletită, fiindcă era bolnav de amețeli, mănuși îmblănite, selcaf și sabie navarreză [119]. Înainte mergea nepoata, o tînără, pare-se, de optsprezece ani, cu chipul cumpănit și grav, mai mult ascuțit decît rotund : ochii negri migdalați și parcă nepăsător adormiți, sprîncenele stufoase și bine potrivite, genele negre și culoarea feței rumenă, părul argintat și cîrlionțat cu meșteșug, după cum se descoperea pe la tîmple, fustă din postav de lînă seina fină, roclie strînsă din stofă de Contray [120] sau buclată, galenții de catifea neagră, cu paftalele și ciucurii lor de argint lustruit, mănuși parfumate, dar nu cu pudră, ci cu ambră. Purtarea îi era gravă, privirea cinstită, pasul grațios și de bitlan. Privită pe bucățele, arăta foarte bine, iar în întregul ei, mai mult decît foarte bine ; și cum firea și aplecarea celor doi manechi erau aidoma celor ale corbilor tineri, care se reped la orice fel de carne, de cum o văzură pe cea a frumoasei bîtlance se repeziră asupră-i cu toate cele cinci simțuri ale lor, rămînînd uluiți și îndrăgostiți de atîta farmec și frumusețe : căci atît e de mare puterea frumuseții, chiar și acoperită de dimie. La urmă veneau două dădace de onoare, îmbrăcate după tipicul scutierului.

Cu tot acest tămbălău veni acasă buna doamnă și, după ce bunul scutier le deschise ușa, intrară în casă ; e foarte adevărat că la intrarea lor, cei doi studenți își prăvăliră tichiile cu arătări nemaipomenite de bună creștere și de respect, împănate și cu simțiri calde, îndoindu-și genunchii și plecîndu-și ochii, ca și cum ar fi fost cei mai cucernici și mai curtenitori bărbați de pe lume. Doamnele se zăvorîră în casă, domnii rămaseră pe stradă, gînditori și pe jumătate îndrăgostiți, dumirindu-se și hotărîndu-se iute ce aveau de făcut, încredințați fiind, desigur, că de vreme ce persoanele acelea erau străine, nu se putea să fi venit la Salamanca doar ca să învețe legile, ci ca să le calce. Se hotărîră, dar, să le dea o muzică noaptea următoare, căci asta e cea dintîi slujire pe care studenții săraci vor s-o aducă doamnelor lor.

Plecară apoi să-și ghiftuiască sărăcia, dar nu avură decît un tain pe sponci și, odată mîncați — dar nu de cîini —, își întrunîră prietenii, adunară chitare și instrumente, tocmiră muzicanți și merseră la un poet din cei ce prisosesc în orașul acela — și-l rugară să binevoiască a le alcătui, pe numele Esperanza — căci așa o chema pe speranța vieții lor, cum și începuseră a și-o socoti — o poeziocară ca s-o cînte la noapte, dar că neapărat să vîre în stihuire și numele Esperanzei. Poetul se înhămă la truda aceasta și în scurt timp, mușcîndu-și buzele și unghiile și scărpinîndu-și tîmplele și fruntea, tîrîi un sonet, așa cum l-ar fi putut face un dărăcitor sau scărmănător de lînă. Li-l dădu amorezilor, îi mulțumi, și aceștia hotărîră ca însuși autorul să li-l spună la fața locului muzicanților, fiindcă nu mai era timp ca să-l învețe ei pe de rost.

Veni într-acestea noaptea și, la ceasul potrivit pentru serbarea cea solemnă, se adunară nouă gealați din La Mancha, în stare să scoată untul și dintr-o ceașcă de tacîm, oricît de surdă [121], și patru cîntăreți din gură și din chitară, un psalterion, o harpă, o bandură, douăsprezece vuve și o gaidă zamorană, treizeci de paveze și tot atîtea platoșe, totul împărțit unei trupe de simbriași sau, mai bine zis, chiolhănari. Cu tot acest alai și tămbălău ajunseră pe strada și la casa doamnei și, de îndată ce-i intrară

pe uliță, nemiloasele vuve sunară atît de zgomotos, încît, deși noaptea trecuse pe jumătate și chiar de-a binelea în liniște, iar toți vecinii și locuitorii ei străbătuseră două amorțiri [422], aidoma viermilor de mătase, nu le fu cu putință să-și mai doarmă somnul și nu mai rămase ins în toată preajma care să nu se trezească și să nu iasă la geam. Gaida iscă îndată țopăieli și isprăvi cu o bătută chiar cînd ajunseră sub fereastra doamnei. Apoi, în sunetul harpei și-n timp ce poetul îi șufla făcătura lui, un muzicant dintre cei ce nu se lasă rugați cîntă cu voce corectă și suavă sonetul care zicea astfel :

In casa-aceasta,-aici Speranța-mi zace,
și eu cu trup și suflet o ador,
Speranța cea de viață și odor,
căci nu-i viu cel ce-a sa n-o poate face.
A mea de-ar fi, m-ar copleși norocuce
cum frînci, sau turci, sau inzi mai mult nu vor ;
deci grațios hatirul ți-l implor,
o, Cupidon, zeu peste dulcea pace.
Și chiar dacă Speranța-i cam micuță,
ani nouăsprezece-mplinind abia,
cel ce-o s-o aibă fi-va un colos.
Pojarul crească, lemne să-l asmuță,
Speranță scumpă ! Cine-ar cuteza
să nu-ți stea-n preajmă veșnic de folos ?

Nici nu isprăviseră bine de cîntat sonetul acesta afurisit, cînd un potlogar dintre cei de față, licențiat *in utroque jure* [423], îi spuse altuia de lîngă el, cu glas tare și răsunător :

— Naiba să mă ia, că n-am auzit stihuire mai bună de cînd îmi număr zilele pe lume. Văzut-ai domnia ta ce armonioasă îmbinare de versuri, și ce invocare a lui Cupidon, și ce joc de cuvinte pe numele doamnei, și acel *implor* pus atît de nimerit, și anii fetei atît de meșteșugit altoiți, cu acea alăturare, atît de bine pusă față-n față și adusă din condei, între *micuță* și *colos* ? Ei, fir-aș blestemat și ocărît să fiu, dar cuvîntul acela minunat și răsunător, *pojar*... Să mă bată sfîntul, dacă l-aș cunoaște pe poetul care a făcut sonetul cu pricina, i-aș trimite mîine o juma'

de duzină de cîrnaţi pe care mi i-a adus săptămîna asta cat îrgiul de la mine din sat.

A fost de-ajuns cuvîntul „cîrnaţi" ca să-i încredinţeze pe ascultători că acela care rostea laudele era extremaduran, fără doar şi poate, şi nu se înşelară, deoarece mai apoi se află că era de fel dintr-un sat din Extremadura, aflat lîngă Jaraicejo [424]; şi de atunci rămase în ochii tuturora drept om învăţat şi expert în arta poetică, numai pentru că-l auziseră amănunţind atît de adînc sonetul cel cîntat şi încîntat.

Dar la toate acestea ferestrele casei rămaseră închise, aşa cum le născuse mama lor, ceea ce-i făcea să deznădăjduiască nu puţin pe cei doi disperaţi, dar atît de sperători, mancegi; cu toate acestea, mai însoţiră chitarele trei glasuri cîntînd următoarea baladă, înjghebată şi ea înadins şi întins pentru acest prilej:

Ieşi la geam, Speranţă scumpă,
sufletul de mi-l înalţă,
căci pe moarte, fără tine,
trupu-aproape că mi-l lasă.
Norii temerii-nghemate
nu-ţi astupe raza clară,
că ţi-s păgubiţi şi sorii
dacă n-au un rob să-i vadă.
Mării suferinţei mele
vrajba apelor i-o-mpacă,
dacă nu vrei ca dorinţa
s-o răstoarne pe Speranţă.
Viaţă sper prin tine numai,
moartea cînd mi-o pune capăt,
sper iertare-n iad prin tine
şi-n pustii prin tine slavă.

Aici ajunseseră muzicanţii cu balada cînd auziră deschizîndu-se fereastra şi-n ea apăru una dintre dădacele pe care le văzuseră în ziua aceea şi care le spuse cu glas ascuţit şi bine lustruit:

— Domnilor, stăpîna mea doamna doña Claudia de Astudillo y Quiñones vă roagă pe domniile voastre să binevoiţi a vă duce în altă parte cu muzica asta, ca să ne

scutiți de scandalul și reaua pildă dată vecinătății, și ținând seama că are în casă cu dînsa și pe o nepoată domnișoară, și anume pe doamna mea doña Esperanza de Torralba, Meneses y Pacheco, și nu șade bine îndeletnicirii și stării sale ca la poartă să i se facă asemenea lucruri, pe care-n alt chip și cu alt dichis și cu mai puțin tărăboi le-ar putea primi din partea domniilor voastre.

La care unul din pretendenți răspunse :

— Doamnă dădacă, fă-mi, rogu-te, hatîrul și bunătatea să-i spui doamnei mele doña Esperanza de Torralba, Meneses y Pacheco să se-arate la fereastra aceea, că nu vreau să-i spun decît două vorbe ce-i vor fi numai spre folos și slujire.

— Ui, ui — zise dădaca —, ce să zic, de asta-i arde doamnei mele doña Esperanza de Torralba, Meneses y Pacheco. Află, domnule dragă, că dînsa nu-i d-alea de care-ți închipui domnia ta, fiindcă stăpîna mea e de neam bun, foarte cinstită, foarte retrasă, foarte cuminte, foarte hazlie, foarte bună muzicantă, foarte citită și scrisă, și n-ar face ce-o tot rogi domnia ta nici dacă ai acoperi-o cu perle.

În toiul acestor hîrjoane și convorbiri cu dădaca cea fandosită cu *ui*, *u*-ul și cu *perlele* ei, pe stradă venea o mare mulțime de oameni și, crezînd că era justiția orașului, muzicanții și însoțitorii lor se strînseră cu toții roată și la mijloc oploșiră catrafusele muzicanților, iar la apropierea justiției, începură a zdrăngăni pavezele și a scrîșni din armuri, ison pe care justiția nu voi să dănțuiască dansul săbiilor asemenea grădinarilor la serbarea Joii-Verzi din Sevilla [25], ci își văzu de drum, întrucît slujitorilor, vătășeilor și zbirilor ei bîlciul acela nu li se păru cu cîștig. Viteții se umflară în pene și voiră să-și urmeze muzica începută, dar unul din cei doi tartori ai mașinăriei nu vru să continue dacă doamna doña Esperanza nu se arăta la fereastră, dar nu se mai arătă nici măcar dădaca, oricît strigară ; drept care, supărați și plouați cu toții, voiră să dea cu pietre în casă și să-i spargă storul, să le tragă cu huruitoarea sau să le împroaște cu huiduieli : pornire obișnuită a tinerilor în împrejurări asemănătoare. Dar deși otărîți, o luară de la cap și viclenește cu muzica, urmînd

cu cîteva colinde. Iară răsunară gaida și zvonul supărător și sălbatic al vuvelor, zgomot cu care își isprăvină muzica.

Se luminase aproape de ziuă cînd escadronul se împrăștie, dar nu se împrăștie și supărarea celor doi mancegi la vederea puținului folos ce-l avuseseră de pe urma muzicii lor, drept care se duseră acasă la un anumit cavaler, prieten de-al lor, unul din cei zișI generoși la Salamanca și care șed în capul băncii : acesta era june, bogat, cheltuitor, muzicant, îndrăgostit și, mai presus de orice, prieten al vițejilor ; îi povestiră foarte pe larg pățania lor pricinuită de frumusețea, farmecul, strălucirea și grația fecioarei ; acela luă aminte la nurii și frumusețea, la farmecul, strălucirea și grația cu care i-o zugrăviseră, dimpreună cu seriozitatea și fala mățușii, precum și la puținătatea sau lipsa oricărui leac sau nădejdi de a se putea bucura de fată, de vreme ce muzica, cea dintîi și cea de pe urmă slujire pe care i-ar fi putut-o aduce, nu-i ajutase și nu-i slujise altfel decît ca s-o scoată din sărite din pricină că fusese terfelită în ochii vecinilor. Cavalerul, așadar, care era unul dintre cei ce-o iau oblu peste cîmp, nu zăbovi mult pînă se oferi s-o cucerească dînsul pentru ei, cu orice preț, și numaidecît îi trimise în aceeași zi o misivă pe cît de lungă pe-atît de cuviincioasă doamnei doña Claudia, punîndu-și în slujba sa persoana, averea și trecerea. Șireata Claudia îl descusu pe paj cu privire la rangul și însușirile stăpînului său, veniturile, gusturile, distracțiile și îndeletnicirile sale, de parcă ar fi trebuit să și-l facă de-a dreptul ginere, iar pajul, spunîndu-i adevărul, îi făcu astfel portretul, încît dînsa rămase pe jumătate mulțumită și-o trimise cu el pe dădaca aceea cu *ui, ui*-ul sau din valea adîncă, precum zice cartea cavalerească, purtînd un răspuns nu mai puțin lung și politicos decît ambasada lui. Dădaca intră, cavalerul o primi curtenitor, o pofti să șadă lîngă el pe un scaun, îi dădu jos mantia de pe cap și-i întinse o batistuță brodată ca să se șteargă de nădușeală, fiindcă venise oleacă ostenită de drum ; și înainte cu ea să apuce a-i spune vreo vorbă din solia sa, dînsul porunci să i se scoată o chisea cu pistil de gutui și-i tăie chiar el cu mîna lui două felii bune, punînd-o să-și clefăcească dinții cu două duzini de înghițituri dintr-un vin

de Santo, ceea ce o făcu să arate ca un mac și mai mulțumită decît dacă i-ar fi dat un canonicat.

Ea îi aduse apoi la cunoștință solia sa, cu obișnuitele-i vorbe întortocheate și pline de ifose, și încheie cu o foarte gogonată minciună, și anume că doamna ei doña Esperanza de Torralba, Meneses y Pacheco era la fel de pulcelă [426] cum o făcuse maică-sa — căci de-ar fi spus la fel ca maică-sa care-o născuse, minciuna n-ar fi fost atît de gogonată —, dar că, și așa, pentru domnia lui n-o să fie închisă nici o ușă a stăpînă-sii. Cavalerul îi răspunse că tot ce-i spusese ea despre înzestrările, meritul, frumusețea, cinstea, sfiala și — ca să vorbească tot în felul ei — evghenia stăpînă-sii le credea pe toate ; cît despre povestea cu fecioria, asta era cam greu de înghițit, drept care-i făcea rugămintea ca în această privință să-i mărturisească adevărul celor știute de dînsa, iar el îi jura pe cuvîntul lui de cavaler că, dacă ea îi deschidea ochii, el avea să-i dea o mantie de mătase din cele mai de soi. Cu făgăduiala aceasta nu mai fu nevoie să mai strîngă o dată funia rugămințiî și nici să răsucească iar gîtuitoarea pentru ca izmenita dădacă să mărturisească adevărul, și anume că, pe clipa în care se afla și pe cea de pe urmă, stăpîna ei doña Esperanza de Torralba, Meneses y Pacheco era de trei tîrguri sau mai bine zis de trei vînzări, adăugînd cît, cu cine și unde, împreună cu alte o mie de împrejurări, drept care don Félix — cum îl chema pe cavaler — rămase mulțumit că aflase tot ce voia să știe și căzu la înțelegere cu dînsa ca să-l închidă chiar la noapte în casă, unde și cînd voia să vorbească între patru ochi cu Esperanza, fără știrea mătușii. O trimise înapoi cu vorbe bune și făgăduieli pentru stăpînele sale și-i dădu în bani atîta cît ar fi putut costa mantia cea neagră. Rînduri cum să facă pentru a intra la noapte în casă, după care dădaca plecă, nebună de mulțumire, iar el rămase cugetînd la drumul său și adăstînd noaptea care-i părea că zăbovește o mie de ani, după cît dorea de tare a se vedea în fața acelor năluci puse la cale.

Veni sorocul, căci nu-i unul să nu vină, și, înarmat ca un Sfînt Gheorghe, fără prieten și slujitor, don Félix se duse unde văzu că-l aștepta dădaca, iar ea, deschizîndu-i poarta, îl bagă în casă cu multă dibăcie și liniște și-l duse în iatacul stăpînei sale Esperanza, după draperiile de la

patul acesteia, punîndu-i în vedere să nu facă nici un zgomot, pentru că doamna doña Esperanza știa că dînsul e acolo și, fără știrea mătușii, la stăruințele ei, consimțise a-l mulțumi întru totul ; și, strîngîndu-i mîna ca semn de încredințare că totul va fi întocmai, dădaca ieși, iar don Félix rămase după patul Speranței sale, sperînd să vadă încheierea uneltirii sau bucluculuí aceluia.

Să fi fost ceasurile nouă seara cînd intrase don Félix în ascunzătoare, în timp ce, într-o încăpere de lîngă iatac, se aflau mătușa, șezînd într-un jilț scund, și nepoata, pe un divan în fața ei, la mijloc fiind un mangal mare cu jeratic : casa cufundată în tăcere, scutierul culcat, cealaltă dădacă retrasă și adormită ; numai știutoarea tărășeniei era în picioare și-i dădea zor stăpînei celei bătrîne să se culce, zicînd că ceasurile nouă cîte bătuse ornicul erau de fapt zece, arzînd de nerăbdare ca urzelile ei să se înfăptuiască, așa cum le puseseră la cale stăpîna cea tînără și cu ea, și anume ca, fără știrea Claudiei, tot ce avea să plătească don Félix și să pice de la dînsul să fie doar pentru ele, fără ca bătrîna să poată lua sau pune mîna pe ceva, căci era atît de cîrpănoasă și de zgîrcită și atît de stăpînă pe ceea ce cîștiga și agonisea nepoata, încît nu-i dădea niciodată nici măcar un real ca să-și cumpere barem lucrurile de cea mai mare trebuință, dar gîndea să i-l sufle măcar pe birnicul acesta din cei mulți pe care trăgea nădejde să-i aibă cu vremea. Dar, cu toate că numita Esperanza știa că don Félix era în casă, nu știa și ungherul tainic în care stătea ascuns. Îndemnată, așadar, de multa liniște a nopții și de înlesnirea timpului, doña Claudia pofti să vorbească, și astfel, cu jumătate de glas, prinse a-i grăi nepoatei în chipul următor :

Consiliu de stat și de finanțe

— De multe ori ți-am spus, Esperanza mea, să nu ți se șteargă din minte povețele, învățăturile și îndemnurile pe care totdeauna ți le-am dat și care, dacă le vei păzi așa cum ești datoare și mi-ai făgăduit-o, îți vor fi de același folos și-ți vor prinde la fel de bine ca însăși experiența și timpul, care e stăpînul și chiar descoperitorul tuturor lucrurilor. Să nu-ți închipui că sîntem aici în

Plasencia [427], de unde ești de fel, și nici în Zamora [428], unde ai început să știi ce este lumea — și trupul —, și cu atît mai puțin în Toro [429], unde ți-ai dat cea de-a treia recoltă a rodniciei tale, ținuturi locuite de oameni cumsecade și neprefăcuți, lipsiți de răutate și neprepuielnici, nu atît de întortocheați și de pricepuți la potlogării și drăcovenii ca în acesta unde ne aflăm acuma. Ia seama, fata mea, că ești la Salamanca, cetate numită în toată lumea muma a științelor, arhivă a îndemînărilor, vistiernică a minților iscusite, și că într-însa urmează cursuri și locuiesc îndeobște zece sau douăsprezece mii de studenți, soi de oameni tineri, îndrăzneți, apucați, slobozi, mărinimoși, pătimași, cheltuitori, cuminți, diavolești și cu toane. Asta în mare, dar în mic, întrucît toți sau cea mai mare parte sînt străini și din felurite locuri sau provincii, nu toți au firi asemănătoare, pentru că bascii, deși sînt puțini, ca rîndunelele cînd sosesc, sînt un soi de oameni strîmți la minte, dar, dacă li se aprind călcîiele după o femeie, sînt largi la pungă și, cum nu se pricep la metale, cheltuiesc pentru slujirea și întreținerea ei argint de parcă ar fi doar fier din cel mult, zămislit de pămîntul lor. Manecgii sînt un neam lăudăros, din aceia cu „ia-mă, Iisuse", de-și iau drăguța numai în pumni. Mai sînt pe-aici și o groază de aragonezi, valencieni și catalani : află că-s oameni plăcuți, parfumați, binecrescuți și încă și mai bine gătiți, dar nu le cere mai mult, și dacă vrei să știi mai mult, atunci află, fato, că ei nu știu de glumă, și dacă se supără pe-o femeie, sînt cam cruzi și cam pestriți la mațe.

Castilienii cei noi află că sînt nobili la gînduri și dacă au, dau, sau cel puțin, dacă nu dau, nu cer. Extremaduranii au de toate, ca spițerii, și sînt ca alchimia, care, dacă ajunge la argint, așa este, iar la aramă, aramă rămîne. Cu andaluzii, fata mea, trebuie să ai cincisprezece simțuri, nu cinci, fiindcă sînt iscoditori și ascuțiți la minte, vicleni, pătrunzători și deloc zgîrie-brînză ; au toate aceste însușiri și altele pe deasupra dacă mai sînt și cordovezi. Galicienii nu pot fi categorisiți nicicum, fiindcă nu sînt cineva. Asturienii sînt buni sîmbăta, fiindcă aduc totdeauna acasă grăsime și lip. Cît despre portughezi, ar fi nevoie de mult timp ca să ți-i descriu și să-ți zugrăvesc felurile de-a fi și însușirile lor, deoarece, fiind oameni uscați la

creior, fiecare nebun cu păsărica lui, dar aceea a mai tuturora și-a celei mai mari părți dintre dînșii e că poți fi sigură că-n ei dragostea însăși trăiește învelită în golătate.

Vezi, dar, Esperanza, cu ce felurime de oameni vei avea de-a face, și cum va fi nevoie, de vreme ce va trebui să te-avinți pe-o mare cu atîtea praguri și neajunsuri, ca eu să-ți dezvălui și să-ți arăt o miazănoapte și-o stea după care să te călăuzești și să te îndrumi, pentru ca nu cumva să se răstoarne nava gîndului și-a năzuinței noastre, și anume aceea de a-i jumuli și curăța pe toți, și ca nu cumva să aruncăm în valuri marfa de pe corabia mea, adică trupul tău gingaș și nurliu, atît de înzestrat cu grație, farmec și vino-ncoace pentru toți aceia ce vor fi poftind la el.

Ia seama, copilă, nu-i alt profesor în toată universitatea asta, oricît ar fi el de vestit, care să știe a-și citi atît de bine lecția la faculiatea lui, așa cum știu și pot eu să-mi dau învățătura în lumeasca artă cu care ne-ndeletnicim, căci atît datorită mulților ani pe care i-am petrecut cu ea cît și multelor experiențe pe care le-am făcut, pot fi scoasă la pensie într-însa : și cu toate că ceea ce vreau să-ți spun acuma nu-i decît o parte din întregul pe care ți l-am spus și-n atîtea alte rînduri, vreau totuși să mă asculți cu luare-aminte și cu plăcere, pentru că marinarul nu-și ține mereu întinse pînzele corăbiei și nici nu și le ține totdeauna strînse, deoarece cum e vîntul e și rîndul.

La toate cele spuse, copila Esperanza rămăsese cu ochii în pămînt și, scormonind cu un cuțit jarul din mangal, ținea capul plecat și nu scotea o vorbă, foarte mulțumită parc-se și gata să asculte tot ce-i spunea mătușă-sa ; dar Claudia, nemulțumindu-se cu atîta, îi spuse :

— Capul sus, copilă, și nu mai scormoni focul, uită-te cu ochii țintă la mine [630], nu adormi, căci pentru ceea ce vreau să-ți spun ar trebui să ai încă cinci simțuri pe lîngă cele pe care le ai, ca să pătrunzi și să vîri la cap totul.

La care Esperanza i-o întoarse :

— Doamnă mătușă, nu te osteni și nu mă osteni lungindu-ți predica și urmîndu-ți-o mai departe, că mi-ai

şi făcut capul ţăndări de mult ce m-ai tot probozit şi mi-ai atras luarea aminte ce anume mi se cade şi trebuie să fac : nu te mai apuca să mi-l faci încă o dată ţăndări. Ia gîndeşte-te, ce au oare bărbaţii din Salamanca mai mult decît aceia din alte ţinuturi ? Nu-s oare toţi făcuţi tot din carne şi oase ? Oare n-au toţi acelaşi suflet cu trei facultăţi [431] şi cinci simţuri ? Ce dacă unii sînt mai învăţaţi şi mai şcoliţi decît alţii ? Ba chiar îmi închipui că tocmai aceştia orbesc şi cad mai uşor decît ceilalţi, şi nu se amăgesc, fiindcă au înţelegere ca să cunoască şi să cîntărească ce preţ are frumuseţea. E oare altceva de făcut decît să dai ghes celui moale, să-l întăriţi pe cel curat, să i te refuzi celui focos, să-l insufleţeşti pe papă-lapte, să-l încurajezi pe sfios, să-l ţii în frîu pe închipuit, să-l trezeşti pe cel adormit, să-l îmbii pe cel nepăsător, să-i aduci aminte uituculuí, să-l ademeneşti pe... [432], să-i scrii celui lipsă, să-l lauzi pe prost, să-l proslăveşti pe înţelept, să-l mîngîi pe bogat şi să-l dezamăgeşti pe sărac ? Să fii înger pe stradă, sfîntă în biserică, frumoasă la fereastră, cinstită în casă şi drac în pat [433] ?

Doamnă mătuşă, toate astea le ştiu pe de rost : adu-mi altele noi despre care să mă sfătuieşti şi să-mi atragi luarea-aminte, şi lasă-le pentru altă împrejurare, căci vreau să ştii că pic de somn şi nu-s în stare să te mai ascult. Dar un singur lucru vreau să-ţi mai spun şi să te încredinţez, ca să fii sigură şi lămurită în privinţa asta, şi anume că nu mă voi mai lăsa martirizată de mîna dumitale, orice cîştig mi s-ar putea îmbia sau mi-ar pica. Trei flori neîncepute mi-am dat şi tot atîtea ţi-am vîndut domniei tale şi de trei ori am trecut printr-o mucenicie de neîndurat. Păi sînt oare de bronz ? Oare trupul mi-e lipsit de simţire ? Nu-i alt chip decît să-i tragi pungăleli ca unei rochii descusute şi sfîşiate ? Pe viaţa mamei mele pe care n-am cunoscut-o, nu voi mai îngădui aşa ceva. Nu-mi mai tot poghîrci via, doamnă mătuşă, căci uneori e mai gustoasă poama rămasă decît culesul dintîi, iar dacă eşti totuşi hotărîtă să-mi vinzi grădina a patra oară chipurile întreagă, nesmintită şi neatinsă vreodată, caută-i alt fel mai gingaş de încuietoare la portiţă, fiindcă aceea cu ibrişimul şi acul nici gînd să se mai apropie de carnea mea.

— Vai, proasto, proasto! — făcu bătrîna Claudia —, cît de puţin ştii tu despre asemenea beteşuguri! Află că la o nevoie ca asta nimic nu-i la înălţimea acului şi-a ibrişinului roşu, fiindcă toate celelalte nu-s decît apă de ploaie; nu fac doi bani scumpia şi sticla pisată; şi mai puţin lipitoarea, nici smirna nu-i de nici un folos, nici ceapa de mare, nici guşa de pui de porumbel, nici atîtea alte fierturi nesăbuite, toate-s vînt, fiindcă oricare ţărănoi, dacă vrea să fie cît de cît cu capul pe umeri, îşi dă lesne seama că-i vorba de ban calp. Trăiască degetarul şi acul meu, şi trăiască de asemenea răbdarea şi îndurarea ta cuminte, şi n-are decît să te-ncolţească tot neamul bărbătesc, pentru că ei au să rămînă păcăliţi, tu cu cinstea ta, iar eu cu avutul şi cu un cîştig mai mare ca de obicei.

— Recunosc, doamnă, că-i aşa cum spui — i-o întoarse Esperanza —, dar cu toate astea sînt de neclintit în hotărîrea mea, chiar de mi-o fi spre paguba folosului, cu atît mai mult cu cît prin zăbava vînzării eşti ameninţat să pierzi cîştigul pe care-l poţi dobîndi deschizînd numaidecît prăvălia, şi unde mai pui că nici n-avem să ne facem aici cuibul şi sălaşul; căci dacă, aşa cum spui, trebuie să mergem la Sevilla ca să fim acolo la sosirea flotei [434], n-are rost să stăm aici de florile mărului, aşteptînd să-mi vînd floarea a patra oară, că zău, s-a-nnegrit de-a binelea de ofilită ce este. Du-te la culcare, doamnă, pe viaţa domniei tale, şi gîndeşte-te la spusele mele, iar mîine ai să iei ce hotărîre ţi-o părea mai bună, fiindcă pînă la urmă n-o să am încotro şi-o să-ţi urmez sfaturile, deoarece te simt ca pe o mamă şi mai mult decît ca pe-o mamă.

Aici ajunseseră mătuşa şi nepoata cu taifasul lor, pe care don Félix îl auzise în întregime, nu puţin uimit de vicleşugurile pe care le cloceau cele două femei, la întîia vedere atît de cinstite şi puţin bănuite de răutate, cînd, fără a se putea opri, începu a strănuta atît de avan şi de zgomotos, încît ar fi putut fi auzit şi de pe stradă.

La care doña Claudia, tare tulburată şi nedumerită, se ridică, apucă luminarea şi intră mînioasă în încăperea unde se afla patul Esperanzei şi, ca şi cum i s-ar fi spus şi-ar fi ştiut totul, se duse drept la pomenitul pat şi, ridicînd perdelele, îl găsi pe domnul cavaler cu mîna la sabie, pălăria trasă pe ochi, înceruntat rău şi pe picior de război.

Bătrîna, de cum îl văzu, începu a se cruci, zicînd :

— Ajută-mă, Hristoase, ce-nseamnă nenorocirea şi necazul ăsta mare ? Bărbaţi la mine-n casă, şi-n asemenea loc, şi la ora asta ? Nefericita de mine ! Nenorocită am fost ! Şi numele meu bun şi viaţa mea cea retrasă ? Ce-are să zică lumea cînd are să afle ?

— Linişteşte-te domnia ta, doamna mea doña Claudia — zise don Félix —, căci eu n-am venit aici spre a-ţi aduce necinstire şi pagubă, ci onoare şi folos. Sînt cavaler, şi bogat, şi ştiu să păstrez o taină şi, mai presus de orice, sînt îndrăgostit de doamna mea doña Esperanza şi, ca să dobîndesc ceea ce merită dorinţele şi simţirea mea, m-am străduit printr-o tocmeală tainică, pe care domnia ta ai s-o afli într-o bună zi, să pătrund în locul acesta, nu cu alt gînd decît acela de-a o vedea şi-a mă bucura de apropiere de aceea care de departe m-a scos din minţi ; şi dacă vina aceasta merită vreo pedeapsă, atunci mă aflu într-un loc şi la un ceas unde şi cînd îmi poate fi dată, fiindcă orice mi-ar veni din partea mîinilor sale va însemna pentru mine o preaînaltă slavă şi nu va putea fi mai aspră decît pedeapsa pe care o îndur de pe urma durerilor mele.

— Vai, nenorocita de mine — făcu iarăşi Claudia —, şi-n cîte primejdii se văd aruncate femeile care trăiesc fără soţ şi fără bărbaţi care să le apere şi să le ocrotească ! Acuma-ţi simt cu adevărat lipsa, ţie, sărmane Juan de Bracamonte — nu arhidiaconul din Jerez[135] — nenorocosul meu soţ, că dacă-ai fi trăit tu nu m-aş fi văzut în oraşul acesta, nici în încurcătura şi umilirea în care mă văd ! Domnia ta, domnule, binevoieşte să te duci numaidecît pe unde ai intrat, şi dacă vrei ceva aici, în casă, de la mine sau de la nepoata mea, afară — ca să nu te izgonesc şi să nu-ţi fac vînt — ne vom putea tocmi mai pe îndelete, cu mai multă onoare şi cu mai mare folos şi plăcere.

— Cît despre ce vreau eu aici în casă, doamna mea — i-o întoarse don Félix —, cel mai de preţ lucru e că mă aflu înăuntru, căci onoarea nu din pricina mea ţi-o vei pierde ; cîştigul e la-ndemînă, şi anume folosul, iar plăcut ştiu că nu va putea lipsi. Şi ca să nu fie totul numai vorbe, iar vorbele mele să fie adevărate, drept zălog al lor îţi dau acest lanţ de aur.

Și, scoțindu-și de la gît un lanț frumos de aur, ce curăția o sută de ducați, i-l puse dînsei.

În clipa aceasta, văzînd asemenea ofertă și o parte din arvună atît de bine plătită, dădaca aceea cu înțelegerea, înainte ca stăpîna ei să apuce a răspunde sau a-l lua, zise :

— Se mai află oare pe lume prinț ca acesta, sau papă, sau împărat, sau Fúcar [456], sau ambasador, sau casier de negustor, sau peruvian [457], sau chiar canonic, *quod magis est* [458], ca acesta, în stare de asemenea mărinimie și dărnicie ? Stăpînă doña Claudia, pe viața mea, nu te mai scumpi la negoțul acesta, ci îngroapă-l păcatelor și fă numaiderît tot ce voiește domnul.

— Ești în toate mințile, Grijalba ? — așa o chema pe dădacă —. Ești oare întreagă la cap, nebuno și descreierato ? — zise doña Claudia —. Și curăția Esperanței, floarea ei neprihănită, castitatea, fecioria neîntinată, virginitatea ei neatinsă ? Să și-o primejduiască și să și-o vîndă așa, nici una, nici două, ademenită cu lănțugul ăsta ? Sînt oare eu atît de lipsită de judecată, încît să mă las orbită de strălucirea lui, sau legată de zalele, sau prinsă de răsucirile lui ? Pe viața celui ce putrezește, n-are să se-ntîmple una ca asta ! Domnia ta pune-ți lanțul la loc, domnule cavaler, și vezi-ne cu ochi mai buni, și află că, deși singure, sîntem femei de familie bună, iar copila asta e și azi așa cum a făcut-o maică-sa, și nu-i om pe lume să poată zice altminteri, iar dacă ți-a spus careva ceva potrivnic acestui adevăr, toată lumea se înșeală și drept martori aduc timpul și încercarea.

— Taci din gură, doamnă — zise chiar atunci Grijalba —, poate n-oi fi știind eu, dar să mor dacă domnul ăsta nu știe tot adevărul despre tărășenia stăpînă-mii, fata.

— Ce să știe, nerușinato, ce să știe ? — i-o întoarse Claudia —. Nu știi curățenia nepoată-mii ?

— Zău, sînt tare curată — zise atunci Esperanza, care stătea în mijlocul încăperii parcă prostită și înecremenită, văzînd ce bătălie se dădea pe trupul său —, ba chiar atît de curată, că nu-i nici un ceas de cînd, cu tot frigul, mi-am pus o cămașă curată.

— N-ai decît să fii cum vrei — zise don Félix —, că și numai pentru mostra de postav pe care am văzut-o, n-am să ies din prăvălie fără să cumpăr bucata întreagă.

Şi pentru că nu cumva să-nghit vînzarea din izmeneaia sau neştiinţă, află, doamnă Claudia, c-am auzit tot taifasul sau prediţa pe care i-ai ţinut-o astă seară fetei şi că fiecare împunsătură de ac dată cusăturii mi-a străpuns şi mie sufletul, fiindcă aş fi vrut să iau eu întîia roadă a viţei acesteia sau să fac eu însumi culesul viei, chiar de-ar fi fost să adaug acestui lanţ niscai verigi de aur şi cătuşe de diamant. Şi de vreme ce am dat de rostul acestui adevăr şi am o chezăşie atît de bună, dacă văd că nu-i preţuită nici cea pe care-o dau, nici cea a persoanei mele, cată atunci să aveţi măcar purtări mai frumoase faţă de mine, căci aşa e drept, sub încredinţare şi jurămînt că prin mine nu va afla nimeni de pe lume despre spargerea zidului acestuia, ci dimpotrivă, eu însumi fi-voi vestitorul nesmintirii şi trăiniciei sale.

— Ei — zise Grijalba —, să-ţi fie atunci de bine, al domniei tale e giuvaerul şi, în ciuda răilor şi ticăloşilor, să fiţi ca unul, că eu una vă unesc şi vă binecuvîntez.

Şi, luînd-o de mînă pe fată, i-o şi întinăca lui don Félix, fapt ce-o mînie atît de cumplit pe bătrînă, încît, scoţîndu-şi un galenţ, începu să dea în Grijalba ca într-o tabără de duşmani, iar aceasta, văzîndu-se luată în spăngi, îşi înfipse mîinile în broboadele Claudiei şi nu-i lăsă nici un petec în cap, buna doamnă dezvăluind o chelie mai lucioasă decît a unui călugăr şi un smoc de păr fals ce-i atîrna într-o parte, drept care rămaseră cu cea mai urîtă şi mai dezgustătoare căutătură de pe lume. Şi văzîndu-se astfel tratată de slujnica sa, prinse a scoate mari urlete şi chiote, chemînd justiţia ; şi la cel dintîi strigăt, ca prin farmec, intră în sală, însoţit de peste douăzeci de inşi, vătăşei şi zbiri, însuşi corregidorul oraşului, care, mirosind hramul purtat de cei ce locuiau acolo în casă, luase hotărîrea de a le face o vizită chiar în noaptea aceea, dar, cu toate că bătuse la poartă, ele nu-l auziseră, cufundate cum erau în convorbirea lor, iar vătăşeii, cu două rîngi, pe care le poartă asupra lor noaptea pentru scopuri asemănătoare, scoseseră poarta din ţîţîni, şi urcaseră în pridvor cu atîta fereală şi atît de tăcuţi, încît nu-i auzise nimeni, şi încă de la începutul învăţăturilor mătuşii pînă la încăierarea cu Grijalba, corregidorul auzise totul, fără a-i scăpa o iotă, astfel încît, de cum intră, zise :

— Obraznic te porți, ca dădacă ce ești, cu stăpîna dumitale, coană slujnică.

— Și încă ce obraznică e nemernica asta, domnule corregidor — zise Claudia —, dacă a cutezat să pună mîinile unde alte mîini n-au ajuns de cînd m-a azvîrlit Domnul pe lumea asta !

— Bine zici că te-a azvîrlit — zise corregidorul —, pentru că nu ești bună decît de azvîrlit. Acoperă-te, preacinstito, și acoperiți-vă cu toții, și hai la închisoare.

— La închisoare, domnule ! De ce ? — zise Claudia —. Așa obișnuiți să vă purtați pe-aici cu persoanele de rangul și stofa mea ?

— Nu mai țipa, cucoană, trebuie să vii, și împreună cu domnia ta și studențica asta trilingvă [439] la mîncatul moștenirii.

— Să mor eu — zise Grijalba — dacă domnul corregidor n-a auzit totul, căci drăcia cu trei linguri pentru chichionul Esperanzei a zis-o.

Don Félix se apropie într-acestea și vorbi între patru ochi cu corregidorul, rugîndu-l fierbinte să nu le ridice, că le ia el pe chezășie, dar nici rugile și cu atît mai puțin făgăduielile nu-i fură de nici un folos.

Întîmplarea vru ca printre oamenii ce-l însoțeau pe corregidor să fie și cei doi studenți mancegi, care fură de față la toată istoria, și, văzînd ce se petrecea și că era musai ca Esperanza, Claudia și Grijalba să meargă la închisoare, se sfătuiră pe loc ce anume aveau de făcut și, fără a-i auzi nimeni, ieșiră din casă și, la colțul unei anumite străzi pe unde urmau să treacă arestatele, se așezară împreună cu șase prieteni de teapa lor pe care norocul li-i scoase numaidecît în cale și pe care-i rugară să-i ajute la o treabă de mare însemnătate împotriva justiției orașului, scop întru care aceștia se arătară mai dornici și mai dispuși să treacă la fapte decît dacă ar fi fost vorba să meargă la un ospăț simandicos.

Peste puțin timp se arătă justiția cu prizonierele și, înainte de-a ajunge, studenții se apucară de treabă cu atîta avînt și cutezanță, încît, după un scurt răstimp, nu-i mai așteptă nici un zbir pe stradă, dar nu izbutiră s-o slobozească decît pe Esperanza, pentru că, de îndată ce văzu-

seră începură păruiala. vătășeii care le duceau pe Claudia și pe Grijalba o luaseră cu ele pe altă stradă și le virîseră la zdup: Corregidorul, plouat și jignit, se duse acasă, don Félix de asemenea, iar studenții la hanul lor ; iar cînd acela care o smulsese justiției pe Esperanza vru să se bucure de dînsa chiar în noaptea aceea, celălalt nici nu vru să audă, ci-l amenință cu moartea dacă avea s-o facă.

O, ciudate întîmplări ale lumii ! O, lucruri pe care se cade să le povestești cu prevedere ca să fie crezute ! O, puteri neînfrînate ale dorinței, care ne aruncă-n atîtea împrejurări ciudate ! Spunem asta pentru că studentul cu prada, văzînd că celălalt, tovarășul său, îi interzicea cu atîta înverșunare și patimă să se bucure de fată, nu mai stătu pe gînduri și, fără a lua seama cît de rău îi stătea ceea ce voia să facă, zise :

— Păi atunci, dacă domnia ta nu-mi îngădui să mă bucur de ceea ce m-a costat atît de scump și nu vrei să mă despăgubesc cu ea ca iubită, nu-mi vei putea tăgădui însă că, făcîndu-mi-o soție legiuită, nu vei avea voie, nu vei putea și nici nu vei avea căderea să mi-o iei.

Și, întorcîndu-se către fată, căreia nu-i slăbise mîna dintr-a lui, îi spuse :

— Mîna aceasta pe care ți-am dat-o pînă acum, doamnă a sufletului meu, ca apărător al domniei tale, ți-o dau acuma, dacă vrei, ca soț și bărbat legiuit.

Esperanza, care s-ar fi mulțumit și cu o partidă mai umilă, de îndată ce-o văzu pe cea care i se îmbia, zise că dă și ea, și nu doar o dată, ci de multe ori, și-l îmbrățișă ca pe stăpînul și soțul ei. Tovarășul lui, uluit la vederea unei hotăriri atît de ciudate, nu scoase o vorbă și plecă, retrăgîndu-se în odaia sa. Logodnicul, temîndu-se ca nu cumva prietenii și cunoscuții să-i pună piedici la căsătorie, care încă nu fusese încheiată cu împrejurările trebuincioase poruncite de sfînta maică Biserica [49], se duse în aceeași noapte la hanul unde trăgea calîrgiul de la el din sat, marele noroc al Esperanzei vrînd ca acesta să plece chiar a doua zi în zori, așa că merseră cu dînsul și, după cum se spune, studentul ajunse acasă la tatăl său, căruia îi dădu de înțeles că doamna adusă de el era fiica unui cavaler de neam mare și că o scosese din casa tatălui ei, dîndu-i cuvîntul că aveau să se căsătorească. Tatăl

era bătrîn, crezînd lesne tot ce-i îndruga fiul său, şi, văzînd înfăţişarea plăcută a nurorii, se simţi mai mult decît mulţumit, şi lăudă cum se pricepu mai bine înţeleapta hotărîre a fiului.

Nu la fel i se întîmplă şi Claudiei, pentru că se dovedi chiar prin mărturisirea sa că Esperanza nu-i era nici nepoată, nici rudă, ci doar o copilă pe care o luase de la uşa unei biserici [41], şi că pe ea şi pe altele trei aflate în stăpînirea sa le vînduse drept fecioare de multe ori unuia şi altuia, şi că din asta-şi cîştiga pîinea şi aceasta-i era meseria şi îndeletnicirea, dar că celelalte două [42] fete îi fugiseră, sătule de lăcomia şi zgîrcenia ei. Se dovedi de asemenea că avea tabieturi şi apucături de fărmecătoare, deliciu pentru care corregidorul o osîndi la patru sute de bice şi să stea în vîrful unei scări cu o colivie şi-o scufie de ocară în mijlocul pieţei, ziua aceea fiind cea mai frumoasă din tot anul pentru ştrengarii din Salamanca.

Vestea căsătoriei studentului se lăţi repede şi, cu toate că unii îi scriseseră tatălui său despre adevărul tărăşeniei şi despre josnicia nurorii, ea izbutise, cu viclenie şi înţelepciune, să-l mulţumească şi să-l slujească atît de bine pe bătrînul ei socru, încît acesta, chiar de i s-ar fi spus lucruri şi mai rele despre dînsa, tot nu s-ar fi lipsit să şi-o facă fiică. Atît e de mare puterea înţelepciunii şi a frumuseţii, şi de astfel de sfîrşit şi ispăşire avu parte doña Claudia de Astudillo y Quiñones, precum au şi avea-vor toate cîte-i vor împărtăşi felul de trai şi purtarea : şi puţine Esperanze vor fi fiind în viaţă, care, de la una atît de rea ca aceea dusă de ea, să iasă la limanul şi bunul deznodămînt de care avu dînsa parte, fiindcă cele mai multe umplu paturile spitalelor şi mor în ele ticăloase şi nenorocite, Dumnezeu îngăduind ca acelea care, tinere fiind, făceau să li se scurgă tuturora ochii după dînsele, să nu mai aibă parte de nimeni care să le arunce o privire ete.

Sfîrşitul nuvelei

NOTE
ȘI
COMENTARII

1 *Juan de Jáuregui* (1583—1641) : Poet, erudit, critic și pictor din școala sevillană, adversar al lui Quevedo și Góngora și al culteranismului în genere : *Antidoto contra las Soledades (Antidot contra Solitudinilor)* și *Discurso poético (Discurs poetic)*, 1624, dar culteranist el însuși în *Orfeo* și în traducerea *Farsaliei* lui Lucan. A tradus cu mult succes și *Aminta* lui Tasso. Ca traducător îl menționează elogios chiar Cervantes în celebra intervenție a lui Don Quijote despre traduceri (II, LXII). Din opera sa plastică nu ni s-a păstrat nimic, iar problema presupusului portret pe care i l-ar fi făcut lui Cervantes e foarte obscură, începînd chiar cu textul din *Prologul* de față : Schevill și Bonilla (*ed. cit.*, vol. I, nota 20—12) atrag atenția asupra faptului că Cervantes nu afirmă răspicat că Jáuregui i-ar fi făcut portretul, ci doar că i l-ar fi putut da (*le diera*) ipoteticului prieten pentru ca acesta să i-l graveze pe pagina de titlu a cărții, ceea ce i-ar fi satisfăcut ambiția. Cervantes nu se afla deci în posesia acestui portret, cum ar fi fost normal, și, coroborînd afirmația de mai jos („de vreme ce prilejul acesta s-a dus, iar eu am rămas mohîz și fără chip"), criticii amintiți conchid că în 1613 Cervantes nu avea nici un portret. Academia Regală Spaniolă deține însă un portret care trece și e dat drept portretul oficial și autentic al marelui scriitor. În critica noastră el a constituit obiectul unui sfîrșitor comentariu : „Și totuși există [...] un portret al lui Cervantes făcut de Juan de Jáuregui și care ne arată, chiar mai mult decît un hidalg inspirat, imaginea unui «grande», a unui «duque». Ți se pare cu neputință ca un astfel de om să meargă pe catîr și să vîneze pescheți la mateloți. Fruntea este de o înălțime nebună, privirile sînt distante, ironice, nasul coroiat, mustățile lungi, lăsate peste o gură mică orgolioasă. Acest cap

exaltat este înfipt într-o imensă coleretă scrobită, făcînd meandre albe, şi nu e umbrit de nici o melancolie. Ochii sînt „alegres", voioşi, plutind mîndri şi încrezători peste tristeţile vieţii. Îndată mi-a răsărit în minte chipul înrudit moralmente al lui Alexandru Macedonschi, cel mai cervantesc din galeria fizionomiilor literare române..." (G. Călinescu, *Cervantes*, în *Scriitori străini*, antologie şi text îngrijit de Vasile Nicolescu şi Adrian Marino, E.L.U., 1967, p. 231.) Problema presupusului portret al lui Cervantes este amplu discutată în Juan Givanel Mas y Caziel, *Historia gráfica de Cervantes y del Quijote*, Editorial Plus Ultra, Madrid, 1946, după care dăm detaliile de mai jos. În iunie 1911 s-a anunţat în presă descoperirea presupusului portret al lui Cervantes, o pictură pe un panou de lemn cu dimensiunile de 46×30 cm. În partea superioară se găseşte inscripţia „D. MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA", iar în cea de jos: „Iuan de Iaurigui. Pinxit. año 1600" (ultima cifră a anului e neclară, putînd fi citită şi 1606). Portretul a fost dăruit Academiei Spaniole de un anume José Albiol, profesor la şcoala de arte şi meserii din Oviedo, după ce-i aparţinuse lui Estanislao Sacristán din Valencia pînă la moartea acestuia, în 1907. Nu se ştie ce s-a întîmplat cu el pînă în 1910, cînd Albiol l-a consultat pe academicianul Narciso Sentenach asupra autenticităţii. Academia a susţinut teza autenticităţii, portretul devenind „oficial", fără a se proceda însă la o expertiză ştiinţifică a cazului. Pentru ultimele decenii nu dispunem de alte date în afara unei note a lui Juan Bautista Avalle-Arce la pasajul amintit din *Don Quijote*, II, LXII, unde editorul spune ritos că presupusul portret este „una supercheria", o înşelătorie (vezi Miguel de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, edición, estudio y notas de Juan Bautista Avalle-Arce, Editorial Alhambra, Madrid, 1979, vol. II, p. 532, nota 25). Givanel, în *op. cit.*, examinează numeroasele puncte controversate, începînd cu prietenia dintre pictor şi Cervantes, pe care nici un susţinător al ei şi al autenticităţii portretului ca F. Rodríguez Marín n-o poate documenta şi o declară improbabilă în 1920 (*op. cit.*, p. 70); inscripţiile de pe portret par adăugate mult mai tîrziu; unele detalii plastice aruncă şi ele o umbră de îndoială asupra autenticităţii, gulerul, bunăoară, pare adăugat, pe lîngă faptul că Cervantes nu avea cum să poarte o asemenea piesă vestimentară etc. (Givanel, *op. cit.*, p. 71). Cert este doar că singurul portret autentic al lui Cervantes rămîne „autoportretul" său din acest *Prolog*.

2 E vorba de prima carte publicată de Cervantes, *La Galatea* (1585), roman pastoral din care n-a văzut lumina tiparului decît prima parte (șase cărți) ; marele scriitor nu a renunțat însă nici pe patul de moarte la ideea terminării acestei opere dragi (vezi Cervantes, *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei*, Editura Univers, 1980, p. 6). Vezi, de asemenea, mai jos, nota 350.

3 *Cesare Caporali Peruginul* (1531—1601) : Poet burlesc, imitator al lui Francesco Berni, autor al poemului eroicomic *Vita di Mecenate (Viața lui Mecena)*, al unor poeme satirice și al poemului *Viaggio del Parnasso (Călătorie la Parnas)*, luat ca model de Cervantes. A mai dat și niște *Avvisi di Parnasso (Știri din Parnas)*. *Călătoria la Parnas (El viaje del Parnaso)* a lui Cervantes este un lung poem alegoric în terține (peste 3 000 de versuri), în care autorul, sub pretextul unei călătorii spre muntele Parnas, face o trecere în revistă a literaturii spaniole contemporane, împănată cu aluzii autobiografice și reflecții privitoare la propria-i operă.

4 *Opere ce unblă creanga... și... fără numele stăpînului lor* : Aluzie posibilă la nuvela apocrifă *La tia fingida (Falsa mătușă)*, a cărei traducere o includem în anexă.

5 *...fiului acelui trăsnet al războiului...* : Aluzie la don Juan de Austria, fiu natural al lui Carol Quintul (1545—1578). S-a remarcat în războiul împotriva moriscilor (1568—1571). În faimoasa bătălie navală de la Lepanto, pe care a condus-o (1571), și a ocupat Tunisul și Bizerta (1574). Guvernator general în Flandra (1576).

5 a *fără a păgubi porțile* : În original, „sin daño de barras", *barras* fiind un fel de porți semicirculare din sîrmă, așezate pe masa de biliard. Termenul e întrebuințat aici metaforic, după cum rezultă din pasajul imediat următor.

6 *... în al cincizeci și cincilea an...* : Cu alte cuvinte, avea peste saizeci și patru de ani. În 1613, Cervantes (născut în 1547, avea saizeci și șase de ani. Întrucît acest pasaj ne-a intrigat și ne intrigă tot mai mult, ne vom permite să zăbovim un pic asupra lui. Iată-l pe tot în original : „...mi edad no está ya para burlarse con la otra vida, que al cincuenta y cinco de los años gano por nueve más y por la mano". F. Rodriguez Marín nu include *Prologul* în ediția lui. Un editor modern ca Mariano Baquero Goyanes nu adnotează în nici un fel pasajul respectiv. Ediția Schevill și Bonilla dă explicația de la începutul notei noastre, adăugînd că expresia *„ganar por la mano* — dice Covarrubias —, adelantarse a otro", a o lua înaintea cuiva, a depăși, așadar. De ce a avut însă nevoie Cervan-

tes de această operație aritmetică și nu și-a declarat pur și simplu vîrsta la care voia să se refere ? De ce baza de calcul e vîrsta de cincizeci și cinci de ani ? (Îi împlinise în foarte agitatul an 1602, an în care a cunoscut o mai lungă detenție în închisoarea din Sevilla, oraș părăsit apoi, pe la sfîrșitul anului, pentru a nu-l mai revedea niciodată ; an, în sfîrșit, în care se apropia de finalul părții întîi a lui *Don Quijote.*) De ce spune că mai cîștigă tocmai *nouă*, și nu alt număr de ani, ceea ce ne transportă în anul 1611 ? (An în care își definitiva probabil ultimele nuvele și totodată sumarul *Nuvelelor exemplare*, volum ce avea să apară în 1613, dar ale cărui aprobări de cenzură fuseseră date încă din iulie 1612, *Prologul* fiind deci redactat pe la finele anului anterior sau cel mai tîrziu în primăvara lui 1612.) Ce vrea să spună rotusi, voalat, prin acest „ganar por la mano" ? Tot atîtea întrebări la care nu putem răspunde, dar pe care nici măcar nu le-am găsit puse în literatura (puțină, e drept) accesibilă nouă. Cheia răspunsului stă probabil într-unul din evenimentele acelui an 1602, comunicat sub această formă cifrată. Singurul critic, după știința noastră, care zăbovește mai mult asupra acestui pasaj e Ángel Valbuena Prat în introducerea sa la Cervantes, *Obras completas*, Aguilar, Madrid, 1970, p. 29, unde se întreabă dacă autorul nu face cumva aluzie la vreo nuvelă necuprinsă ulterior în sumarul volumului (eventual *Falsa mătușă*) sau la forma necxpurgată a *Gelosului extremadurean* ; amîndouă puteau fi deja scrise pe la 1602. Problema sensului adevărat al acestui pasaj rămîne însă, după părerea noastră, deschisă.

7 ... *alcăluitor de nuvele...* : Schevill și Bonilla *(ed. cit.*, vol. I, nota 23—10) arată că prima utilizare a termenului *novela* (în sens de nuvelă) în limba spaniolă pare a fi aceea din versiunea anonimă *Ciento novelas que compuso Juan Bocaccio* (sec. al XV-lea). Juan Padilla (în *Los Doce triunfos de los doce apóstoles*, Sevilla, 1521) întrebuințează din nou termenul. În accepția strictă de autor de nuvele originale, afirmația lui Cervantes e absolut întemeiată.

8 Aici întîlnim prima mențiune explicită a romanului *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei*, care avea să apară postum. Vezi prefața noastră la ed. cit., p. V.

9 Partea a doua a lui *Don Quijote* era pe șantier și avea să fie tipărită în decembrie 1615, după apariția „falsului *Quijote*" al lui Avellaneda.

10 *Săptămînile din grădină (Las semanas del jardín)* : Prima mențiune a acestei opere pierdute, scrisă probabil în maniera *De-*

cameronului (Juan Bautista Avalle-Arce). Lucrarea e amintită și în *Persiles*.

11 *marele conte de Lemos*: Don Pedro Fernández de Castro (1576—1622), om de stat și diplomat spaniol, al șaptelea conte de Lemos, căruia Cervantes i-a mai dedicat volumul de teatru *Opt comedii și opt intermedii* (1615), partea a doua din *Don Quijote* (1615) și romanul postum *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei* (1617). Mare mecena. Vicerege al Neapolelui între 1610 și 1616.

12 ... *sub aripile hipogrifului lui Astolfo*: Personaj din *Orlando furioso* de Ariosto (cîntul IV), al cărui cal fabulos („hipogriful") era înzestrat cu pene și aripi și avea gheare la picioarele din față. Cu acest „cal" zboară Astolfo în Lună ca să recupereze pulecata pierdută a lui Orlando.

13 *Pietro Aretino*, din Arezzo (1492—1556), renumit prin virulența verbului său satiric; *Francesco Berni* (1496/1498—1535), poet burlesc, creatorul „terținei burlești" în literatura italiană, autor al unei versiuni ironice-satirice a poemului *Orlando innamorato* de Matteo Maria Boiardo.

14 Practica editorială a vremii cerea ca orice carte să fie precedată de compoziții poetice encomiastice și de un cuvînt înainte al autorului. Cervantes se sustrage însă de cele mai multe ori primului punct al acestei practici „rituale și inevitabile" (Amezúa). Nici cele două părți ale lui *Don Quijote*, nici *Opt comedii*... nici *Călătoria la Parnas* — aceasta cu excepția unei mici piese laudative în limba latină, semnată doctor Cosanate Rojas — nu se deschid cu asemenea elogii versificate. Ba chiar vedem că Cervantes mărturisește într-un sonet propriu pus în fruntea *Călătoriei la Parnas (El autor a su pluma)* că nimeni nu i-a dat asemenea stihuri pentru opera sa. Împrejurarea aceasta naște unele întrebări cu privire la viața literară a lui Cervantes, la poziția lui în cercurile de literați ale vremii și chiar la firea lui: în prologul la falsul său *Quijote*, Avellaneda îl zugrăvește ca pe un bătrîn circotaș, acril și urîcios, căruia nimeni nu-i poate intra în voie și nu i-ar da „sonetos campanudos" (sonete encomiastice) ca să-și împodobească tipăriturile cu ele. (Veninul lui Avellaneda poate fi, e drept, și un reflex la observațiile răutăcioase ale lui Cervantes la adresa „obișnuitelor sonete, epigrame și elogii care sînt puse îndeobște la începutul cărților" — *Prologul* la *Don Quijote*, partea I. Despre Avellaneda, vezi ediția noastră *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei*, editura Univers, 1980, nota 217.) Pentru *Nuvelele exemplare* Cervantes res-

pectă însă regula jocului și solicită patru asemenea alcătuiri decorative unor personaje de adîncă penumbră, literați amatori, uitați cu desăvîrșire de istoria literară și supraviețuind numai prin citarea lor de către cîțiva contemporani. Astfel, Cervantes le răsplătește bunăvoința, pomenindu-i pe toți, în chip măgulitor, în *Viaje del Parnaso*. Nefiindu-ne accesibilă ediția critică a acestui poem dată de Schevill și Bonilla, vom spicui cîteva date despre ei, interesante pentru mentalitatea epocii și pentru configurarea ambianței cervantine, din monumentala operă a lui Agustín G. de Amezúa y Mayo. *Cervantes creador de la novela corta española*, C.S.I.C., Madrid, 2 vol., 1956—1958, vol. I, pp. 539—546, din care am preluat și mai toate celelalte informații din nota de față. Pe marchizul de Alcañices, viitor gentilom în suita regală și maestru de vînătoare (*montero mayor*) al regelui, lăudat și de un Lope de Vega (în *Laurel de Apolo*) sau de un Pérez de Montalbán, Cervantes îl prezintă astfel în *Călătoria la Parnas* (citîm după ediția A. Valbuena Prat, Cervantes, *Obras completas*, Aguilar, Madrid, 1970 ; sublinierile ne aparțin) : „Y más si se les llega *el de Alcañices, / marqués insigne*, barán (puesto que hay una / en el mundo no más) cinco fenices", adică : „Și mai vîrtos dacă li se va alătura cel de Alcañices, / marchiz vestit, vor face (deși e unul singur pe lume, și atît) cinci fenicși" (cap. II, p. 81). „Este que en verdes años se apresura / y corre al sacro lauro, es *don Fernando / Bermúdez*, donde vive la cordura" („Acesta care la o vîrstă fragedă se grăbește / și aleargă la sfîntul laur, e don Fernando / Bermúdez, în care trăiește înțelepciunea"), cap. II, p. 80 ; Hernando Bermúdez de Carvajal era camerier și comisionar sau împuternicit (*demandadero*) al ducelui de Sessa, bunăoară „prin mîinile lui ajungîndu-i lui Lope bunăvoințele și favorurile primite de acesta de la mecenații săi" (Amezúa) ; pe decastihurile lui își întemeiază un critic modern, Mariano Baquero Goyanes, o încercare de interpretare globală și unitară a *Nuvelelor exemplare* sub semnul „labirintului" (vezi introducerea sa la ediția dată de el, *Novelas ejemplares*, Editura Nacional, Madrid, 1976). Al treilea „elogiator", Fernando de Lodeña („poeta primerizo, insigne empero", „poet novice, totuși vestit", cap. IV, p. 93) figurează în biografia cervantină prin „relațiile sale suspecte cu doña Magdalena, sora lui Cervantes", căreia îi rămăsese dator, în împrejurări neelucidate, cu trei sute de ducați, fără ca aceasta să-i mai poată recupera în timpul vieții, drept care l-a și împuternicit testamentar pe fratele ei să-l urmărească pe

debitor ; Pérez Pastor, eruditul cervantist (în *Documentos cervantinos*, II—431, *apud* Amezúa) spunea că „în ce-l privește pe Cervantes, credem că avea să fie plătit cu sonetul pe care numitul don Fernando l-a compus întru lauda sa cu prilejul publicării *Nuvelelor exemplare*". Despre Juan de Solís Mejía nu știm decît cele spuse de Cervantes, și anume că era „mancebo generoso, / de raro ingenio, en verdes años cano" („tînăr generos, / cu minte rară, cărunt la o vîrstă fragedă", cap. V, p. 102). Amezúa nu spune nici el mai mult decît că era gentilom de la curte și literat amator ; subliniază însă că Juan de Solís intuiește în sonetul său valoarea psihologică a *Nuvelelor exemplare*.

15 *Cacus :* Tîlhar mitic, cu înfățișare monstruoasă, care trăia pe muntele Aventin. Îi fură lui Hercule, pe cînd eroul dormea, patru boi și patru juninci din turmele lui Geryon și, ca să nu fie trădat de urmele lor, le tîrăște de-a-ndăratelea pînă la el în peșteră. Hercule, călăuzindu-se după mugete, îi descoperă ascunzătoarea și-l ucide (vezi *Eneida*, VIII, v. 190 urm.). „Pensionată în arta lui Cacus" înseamnă „hoață înveterată".

16 *cîmpiile Sfintei Barbara :* situate probabil lîngă așa-numita *puerta de Santa Bárbara*, în partea de nord a Madridului.

17 *într-o zi de Sfînta Ana :* 26 iulie. Mahalaua Sfînta Ana era locuită în exclusivitate de țigani, care-și aveau acolo propria lor capelă. Pe de altă parte, Sfînta Ana și Sfîntul Roc deveniseră din anul 1597, după o epidemie de ciumă, patronii și avocații Madridului.

18 *dansul fiind cîntat :* E vorba de *danza cantada*, spre deosebire de dansul mut *(danza muda)*, dansat numai în sunetul instrumentelor, și de dansul vorbit *(danza hablada)*, care reunea dansul, pantomima și recitarea, fără nici un fel de cîntare (M. Bardon).

19 Baladă în cinstea Sfintei Ana, mama Fecioarei Maria. În text se fac aluzii la Sfîntul Ioachim, soțul ei.

20 *„Și-o să calc prăfșorul..." :* Cîntec prezent în intermediul *Alegerile de alcalzi din Daganzo*, publicat în traducerea noastră în volumul Cervantes. *Teatru*, Editura Univers, 1971, p. 235.

21 *... ca pietrele pe podeală :* În original, „(llovían) como piedras a tablado". După Mariano Baquero Goyanes (Cervantes, *Novelas ejemplares*, edición preparada por..., Editora Nacional, Madrid, 1976, 2 vol., vol. I, p. 99, nota 6), Cervantes face aluzie la un argument popular ce consta în a închide un cocoș într-un vas de

lut plasat pe o estradă de lemn, și în care concurenții trăgeau la țintă cu pietre.

22 *La molitva de lehuză...* : Cervantes imită aici balada lui Juan de Escobar (*Romancero del Cid*, Alcalá, 1612 : „Salió a misa de parida, / a San Isidro, en León, / la noble Jimena Gómez, / mujer del Cid Campeador"). În balada lui Cervantes e vorba de nașterea principelui Felipe Dominico Víctor. Viitorul Filip al IV-lea, la 8 aprilie 1605 ; regina a plecat la molitvă pe 31 mai. „Soarele Austriei" este regele Filip al III-lea ; „frăgezimea Aurorei" e o aluzie la infanta Ana Mauricia : „luceafărul" e principele nou născut ; „Jupiter" este ducele de Lerma. Restul aluziilor mitologice sînt fără adresă precisă.

23 „Viţa" o simbolizează pe regină, iar „ulmul" pe rege.

24 *două coroane* : Aluzie fie la posesiunile spaniole din Europa și America, fie la vulturul bicefal prezent în blazonul casei de Austria.

25 *templul / Fenixului sfînt* : Biserica Sfîntul Laurențiu, care, după cum se știe, a fost ars de viu pe un grătar.

26 [*ordinul de*] *Calatrava* : Ordin religios și militar fondat în 1158 de Sfîntul Raimundo.

27 *Romancero general* : Celebră culegere de balade (*romances*), cea dintîi care poartă titlul de „Romancero", tipărită la Madrid în 1600, reeditată în 1602 și 1604 și îmbogățită cu o *segunda parte* publicată de Miguel de Madrigal la Valladolid, în 1605.

27a *Treizeci de reali* : Cu privire la monedele spaniole din epocă, vezi mai jos, nota 100.

28 *regele-Alpujarrei (el rey de las Alpujarras)* : Aluzie la faimosul Fernando de Córdoba y Valor (Aben Humeya, 1520—1569), protagonistul multor balade cuprinse în *Las Guerras civiles de Granada*, de Ginés Pérez de Hita, cu și al unei drame de Calderón de la Barca, *Amar después de la muerte (Iubire după moarte)*. Aben Humeya este numele pe care eroul și l-a luat după alegerea sa ca rege al moriscilor din Alpujarras ; a murit spînzurat din ordinul lui Filip al II-lea. *Las Alpujarras* sînt o regiune muntoasă la S de Sierra Nevada, între provinciile Granada și Almería, bogată în zăcăminte de plumb : a fost ultimul refugiu al maurilor granadini și centru al răscoalelor moriscilor (1568—1571).

29 *Tigru din Circania*, în loc de *Hircania* ; echivalăm originalul *Orcaña — Hircania*. (Vezi și *Rinconete și Cortadillo*, nota 133) Ocaña e un sat din La Mancha, în apropiere de Madrid.

30 *guleraș valon :* În original, *valoncica*, diminutiv de la *valona*, guler amplu, revărsat peste spate, umeri și piept.

31 *descărcări :* În original, *residencias*, *residencia* fiind, după Sebastián de Covarrubias, socoteala pe care o dă guvernatorul, corregidorul sau administratorul înaintea unui judecător numit în acest scop : „y porque ha de estar presente y residir en aquellos dias, se dice residencia".

32 *pe la ceasul Ave-Mariilor :* Pe înserat, la ora cînd se spune rugăciunea *Ave Maria*.

33 *plus ultra :* Se referă la deviza orgolioasă („mai departe") prezentă pe reversul unor vechi monede spaniole, unde figura pe coloanele lui Hercule, pe care acesta, potrivit legendei, scrisese „nec plus ultra", adică „nu poate fi depășit".

34 *dublon cu două fețe :* Monede numite astfel pentru că pe fața și reversul lor le reprezentau pe cele ale regilor catolici, Isabela de Castilia și Ferdinand de Aragón.

35 *mințenele francujilor din Belmonte :* În original se folosește *los gabachos*, termen peiorativ pentru francezi ; localitatea Belmonte pomenită aici este cea din provincia Cuenca. Negustorii și meseriașii francezi erau reputați prin marea lor capacitate de îmbogățire și prin zgîrcenia-le proverbială, care-i determina să adopte cele mai curioase metode de apărare a banilor agonisiți, începînd cu coaserea lor în căptușeala mințenelor și sfîrșind cu înghițirea dublonilor, spre a-i putea transporta în intestine ; tîlharii, cunoscîndu-le obiceiurile, îi atîrnau în copaci și-i făceau să elimine aurul odată cu fecalele, precum „pisicile de mosc", relatează Tirso de Molina în *Los cigarrales de Toledo*, III (*apud* Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. I, nota 61—22).

36 Pentru proclamarea triumfurilor se folosea cuvîntul latinesc *victor* (învingător), afișat pe ziduri.

37 Genovezii, stabiliți în mare număr în Spania ca bancheri sau zarafi, erau renumiți prin zgîrcenia lor și erau socotiți ca „lipitori" ale aurului spaniol.

38 *te duci la Oñez și te pomenești la Gamboa :* Adică „dai din loc în puț". Oñez și Gamboa erau două facțiuni rivale din Țara Bascilor, al căror conflict a durat vreme îndelungată (din sec. al XIII-lea pînă în sec. al XV-lea, cînd regele Enrique al IV-lea i-a poruncit lui don Pedro Fernández de Velasco, conte de Haro, să pună capăt nesfîrșitei dispute. De aici și proverbul : „O' sois Oñez, o Gamboa".

39 În vorbirea populară, prin interogația „băiat sau fată ?" — pe care F. Rodríguez Marín nu o găsea atestată în dicționare —, se întreba dacă vestea așteptată e bună sau proastă, știut fiind că, mai peste tot, nașterea unei fete era (și uneori mai este) motiv de nemulțumire.

40 *săgețile-amîndouă :* Aluzie la cele două săgeți ale lui Cupidon, una de aur, care dă naștere iubirii ; alta de plumb, care o alungă („Scoase din tolba-ncărcată două săgeți cu puterea / Una s-aprindă iubirea și s-o gonească a doua ; / Este de aur întîia, cu vîrf ascuțit ce lucește ; / Iar a doua e boantă și plumb pe sub trestie are" — Ovidiu, *Metamorfoze*, I, 470—472, trad. de Ion Florescu, Editura Academiei, 1959). Pronumele *ele* din penultimul vers are ca antecedent „săgețile" menționate în versul 11.

41 *cazna cu pînza : tormento de toca*, tortură care consta în aplicarea pe fața victimei a unei pînze subțiri de in, care acoperea nările și gura și peste care se turna continuu apă, făcînd-o aderentă, ceea ce provoca teribile dificultăți respiratorii și sufocare.

42 Aluzie la aceeași „cazană cu pînza", comentată în nota anterioară.

43 Aluzie la zicala : „Tres cosas hacen al hombre medrar : ciencia y mar y casa real", adică : trei lucruri îl fac pe om să prospere : învățătura, activitățile maritime și slujba la rege, cu alte cuvinte, cariera militară, cele trei îndeletniciri cu cea mai mare căutare în epocă.

44 Pe apa Styxului jurau zeii, consecințele călcării unui jurămînt astfel presat fiind deosebit de grave.

45 *Nu prinzi păstrăvi... :* Aluzie la proverbul : „No se toman truchas a bragas enjutas", nu prinzi păstrăvi cu izmenele uscate. Să spunem cu acest prilej că ne-am impus principiul de a *traduce* proverbele și nu de a le *echivala*. Un proverb este expresia concentrată a unui întreg orizont stilistic, cu legi și modulări mentale proprii. A fi pus, în cazul nostru, o zicală românească precum „Și cu curechiul uns și cu slănina în pod nu se poate" sau „Și lupul sătul și mielul întreg nu se poate" ar fi echivalat cu o propunere de paralelism, util istoriei comparate a mentalităților sau a culturilor, nicidecum cu o traducere în accepția proprie a termenului.

46 *dînd ghionturi văzduhului :* Expresie figurată pentru „a fi spînzurat".

47 *nu dăm nici o boabă de cacao :* „Nu dăm doi bani pe ea" sau „nu face nici cît o ceapă degerată". Originea expresiei, după

cum arată F. Rodriguez Marín, stă în utilizarea de către azteci a boabelor de cacao ca monedă de foarte mică valoare.

48 *Piatra Franciei:* În original, Peña de Francia, munte la sud de Salamanca și în apropiere de Ciudad Rodrigo. Loc de venerare a unei statui a Maicii Domnului, descoperită de un francez, Simon Vela, în 1434.

49 *Sfîntul Ieronim:* Se referă la mînăstirea San Jerónimo, din Madrid, în imediata vecinătate a Prado-ului. De la această mînăstire și-a luat numele Carrera de San Jerónimo, care face legătura cu Puerta del Sol.

50 *Triguillos:* F. Rodriguez Marín (Miguel de Cervantes, *Novelas ejemplares*, 2 vol., „Clásicos castellanos", Espasa-Calpe, S. A., Madrid, vol. I, p. 95, nota 22) a identificat pe un anume Antón Ruiz Triguillos, care-și exercita meseria de șepcar la Sevilla prin anul 1599.

51 Juana *Daraca:* În original, Juana *Carducha (carducha, s.f.*, darac mare de fier).

52 *labă-de-prieten:* În original, *pie de amigo*, instrument folosit pentru imobilizarea capului deținuților și constînd dintr-un crăcan de fier aplicat sub bărbie.

53 *corregidor...:* În vechea organizare administrativă a Spaniei, *corregidorul* era un înalt magistrat cu ample atribuții administrative și judecătorești.

54 *geriduri:* Echivalăm sp. *cañas* prin termenul de origine turcească *gerid*, a cărui definiție, după *Dicționarul explicativ al limbii române*, 1975 (DEX), este următoarea: „numele unui joc turcesc în care călăreții aruncau, din galop, un băț în formă de suliță spre adversar, și pe care aceștia trebuiau să-l prindă tot din goana calului".

55 *restitul licențiat Pozo:* Cervantes se referă probabil la licențiatul Francisco del Pozo care, la 22 noiembrie 1602, chiar la Murcia, aprobase comedia lui Lope de Vega intitulată *El veneno saludable (Otrava binefăcătoare).* (F. Rodríguez Marín.)

56 *Nicosia:* Capitală a Ciprului încă de sub Comneni, Nicosia a fost cucerită și jefuită de turci la 9 septembrie 1570, după un asediu de două luni. Întreaga insulă s-a supus imediat învingătorilor, cu excepția portului Famagusta, pe care venețienii s-au îndîrjit să-l mai apere pînă în luna august a anului următor.

57 *turnurile de la Marea Neagră:* E vorba de Edicule, sau cele Șapte Turnuri, închisoare celebră din Istanbul.

58 *descărcarea:* Vezi mai sus, nota 31.

59 *Trapani* (în text *Trapana*) : Oraș din Sicilia, așezat la extremitatea occidentală a insulei, capitală a provinciei cu același nume.

60 *răpuns-ă de moarte a odihnei mele* : Împrumut din Jorge de Montemayor, *Diana* (ediția Francisco López Estrada, „Clasicos Castellanos", Espasa-Calpe, S.A., Madrid, 1970, p. 11) : „¡Ay, memoria mia, enemiga de mi descanso !"

61 *Favignana* (în Antichitate *Aegusa*) : Mică insulă italiană din arhipelagul Egadelor, în dreptul orașului Trapani. Aici s-a refugiat, din pricina vremii rele, în septembrie 1572, escadra lui don Juan de Austria, în care se afla și Cervantes.

62 *reizul* : În original *el arraez* (ar. *ar-rais*), căpitan de galeră ; termenul a fost preluat în franceză sub forma *reis* și în engleză, *rais*. În românește l-am găsit atestat sub forma *reiz* în *Arabicon mitologhicon (Halima)*, fragment reprodus în *Cărțile populare în literatura românească*, ed. îngrijită și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, E.P.L., 1963, vol. II, p. 444. Regretăm că nu am folosit acest termen și în traducerea noastră din *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei*, Editura Univers, 1980.

63 *pînze latine* : Velă latină, „velă de formă triunghiulară, care este învergată pe strai cu ajutorul unor inele metalice numite «canistrele»" (*Lexicon maritim englez român*, Editura științifică, 1971, la *Latcen sail*).

64 *insula Pantellaria* : Insulă italiană de origine vulcanică, situată între Sicilia și Tunis.

65 *Milazzo* : Oraș în Sicilia, provincia Messina.

66 *marele turc* : Păstrăm vechea formulă occidentală pentru sultanul tuturor turcilor.

67 *harhale* : „Harhal, salbă pe care boieroaicele [...], mai ales cele fanariote, o purtau la picioare" (Al. Alexianu, *Mode și veșminte din trecut*, 2 vol., Editura Meridiane, 1971, vol. II, p. 399). Sp. *carcaj*, *-es*, termen militar, tolba de săgeți, are o origine incertă, provenind în ultimă analiză din persanul *tarkaš*. În sensul de „brățară pentru picioare" se întîlnește numai la Cervantes (în *Don Quijote* și în *El amante liberal*), datorindu-se unei confuzii făcute de autor între ar. *halhal*, brățară, și sp. *carcaj*. (J. Corominas, *Diccionario crítico-etimológico de la lengua castellana*, 4 vol., Francke, Berna, 1954, *sub voce*.)

68 *almalafă* : În original, *almalafa*, „especie de manto o velo grande con que se cubrían las moras de la cabeza a los pies, del hispanoárabe *malhafa* (ár. *milhafa*)" (Corominas, *op. cit.*).

69 *Selim* : Poate fi vorba de Selim al II-lea, fiul lui Soliman Magnificul. Ceva mai înainte Cervantes sugerase însă că sultan era Soliman, nu Selim.

70 *când împăratul asedia Tunisul* : Expediția contra Tunisului, încununată de un succes vremelnic, a avut loc în 1535. Goleta (La Goulette) este vechea denumire a orașului tunisian Halq el-Quéd. Printre participanții la această expediție s-a numărat și marele poet Garcilaso de la Vega.

71 Aceste pentastihuri *(quintillos)* figurează și în actul al III-lea din piesa lui Cervantes *Los baños de Argel (Ocnele din Alger)*.

72 *să plîngi în elegii* : În original, *endechas*. *Endecha* este o combinație metrică adecvată compozițiilor lirice de factură tristă în genere. E alcătuită din patru versuri de șase sau șapte silabe, mai totdeauna asonanțate, uneori rimate. *Endecha real* e formată din catrene alcătuite din trei versuri heptasilabice plus un endecasilab final.

73 *o navă... dintre cele numite de ei caramusale* : Velier comercial turcesc sau arab, cu pupa înaltă, întîlnit frecvent în Mediterana, mai ales în secolul al XVII-lea. (Tc. *karamürsel*, probabil din *kara*, negru + *mürsel*, trimis, apostol. *(Webster's Third New International Dictionary.)*

74 *acel amestec de limbi...* : „Lingua franca", amestec de italiană, franceză, spaniolă, arabă, turcă etc., folosit în jurul Mediteranei.

75 *catergii mauri...* : Sintagmă neclară, în original, *buenas bogas moros* ; în alte ediții, virgulă înainte de *moros* ; urmăm însă, în această privință, lecțiunea Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. I, p. 163. Expresia idiomatică *buenas bogas* e însă explicată total contradictoriu în sursele pe care le-am avut la dispoziție. În *Diccionario de la lengua española* al Academiei Regale Spaniole (ed. a XVIII-a) expresia nu figurează ; Mariano Baquero Goyanes, *ed. cit.*, vol. I, p. 216, nota 35, dă următoarea explicație, fără a preciza pe ce autoritate și-o întemeiază : „Bogadores, remeros que estaban al remo por su voluntad y por un sueldo", așadar, vîslași profesioniști. Martín Alonso (*Enciclopedia del lenguaje*, Aguilar, 1958, 3 vol.) explică sintagma respectivă prin „galeotes reincidentes" (galerieni recidiviști). Propunem termenul de *catergiu*, renunțînd însă la orice alt determinativ.

76 *... prin dreptul Alexandriei* : Nu e vorba de Alexandria din Egipt, ci de Alexandreia (Troia), lîngă Dardanele.

77 *la intrarea castelelor din Anatolia :* Castele de pe cele două țărmuri ale Dardanelelor.

78 *... prin fața Alexandriei :* Altă Alexandrie, pe care Schevill și Bonilla o consideră o insulă : „insulele Alexandria, Paros, Naxos, Misti, Argentiara și Sf. Ioan din Palestina" (*Cautiverio y trabajos de Diego Galán*. Madrid, 1913, p. 55).

79 *ponegritele stînci acroceraunienе :* Literal, stîncile lovite de trăsnet în vîrf, lanț muntos în Epir.

80 *Pachinul :* Pachino, oraș din Sicilia, provincia Siracusa, lîngă capul Passaro, anticul *Pachinum promontorium*.

81 *Tinacria :* Forma corectă e Trinacria, denumire antică a Siciliei (*treis*, trei ; *akria*, vîrfuri), terminată la extremitățile sale prin cele trei promontorii : Lilybaeum la V, Pelorum la NE și Pachynum la SE.

82 *ostrovul Lampedusa :* În text, Lampadosa, insulă italiană din Mediterana, situată între Malta și Tunisia.

83 *vislind pe jumătate :* În original, *bogando a cuarteles*, adică „vislind alternativ cu vîslașii pari și impari" (Mariano Baquero Goyanes, *ed. cit.*, vol. I, p. 223, nota 47).

84 *hanul Molinillo :* Han situat pe drumul dintre Toledo și Córdoba, în apropiere de localitatea Almodóvar del Campo.

85 *... cîmpii ale Alcudiei :* Alcudia e un lanț muntos și o depresiune în provincia Ciudad-Real ; valea „e formată de doi munți dispuși într-un lanț de 14 leghe lungime și separați de o depresiune de două leghe, din ei coborînd numeroase pîrîiașe și rîulețe ce dau văii un aspect bogat și desfătător" (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. I, nota 208—3).

86 *semi-sabie :* Sabie scurtă pe jumătate față de lungimea maximă legală din acea vreme.

87 *un jungher ... din cele ... parlagești :* În original, „cuchillo de cachas amarillas, que los suelen llamar vaqueros", cuțite a căror folosire a fost interzisă în Spania sub Filip al V-lea, în anul 1713.

88 *monument :* Construcție de lemn de forma unui mormînt, ridicată în biserici în timpul Săptămînii Patimilor și în care se depune sfîntul sacrament ; purta o decorație superabundentă.

89 *Fuenfrida :* În secolul al XVI-lea exista o „Venta de Fonfrida" la trei leghe de Segovia, mergînd spre Toledo. Există și o trecătoare Fuen Fría în Sierra de Guadarrama, folosită cîndva de regi, cu prilejul anumitor călătorii, pînă la deschiderea trecătorii Navacerrada.

90 *Rincón :* Sp. colț, ungher.

91 *strigător de bule :* Cel ce striga și vindea bulele Sfintei Cruciate, însoțite îndeobște și de unele indulgențe, și folosite ca mijloace de strîngere a unor fonduri regale. Vezi *Lazarillo de Tormes*, cap. V. Colportorii de bule erau numiți în popor *buleros* sau *bulderos*.

92 *quínola :* Joc de cărți în care principala figură era reunirea a patru cărți de aceeași culoare.

93 *știința vilhanească :* De la *Vilhan* sau *Bilhán*, personaj incert, presupus inventator al cărților de joc.

94 *piosul sătuc :* Se pare că e vorba de o așezare pe nume *Mollorido*, situată la 2½ leghe de Salamanca și aflată sub jurisdicția episcopalului din acel oraș, de unde și calificativul de „pios".

95 *Cortado :* Participiul trecut al vb. *cortar*, a tăia.

96 *buna creștere a coțcarilor :* Profităm de această primă ocurență a termenului de *pícaro* în *Nuvelele exemplare* pentru a ne prezenta ipoteza de traducere pe care am întrebuințat-o în mod consecvent : *coțcar*, cu toată familia sa de cuvinte. Ni s-a părut că pentru fluența traducerii e necesară folosirea unui termen autohton din aceeași sferă lexicală și cu o cît mai bogată conotație. Desigur, într-un studiu critic despre literatura picarească folosirea termenului original și, de fapt, intraductibil, e obligatorie, dar nici încercarea de asimilare, pe un nucleu semantic asemănător, nu ni se pare nelegitimă. Am avut ca termen de comparație demersul traducătorilor sau imitatorilor anglo-saxoni ai literaturii picarești, începînd cu De Foe, mulți dintre ei folosind termenii *rogue, roguery*. Cititorul interesat e rugat, așadar, să țină seama că, în prezenta versiune românească a *Nuvelelor exemplare*, *coțcar* și familia sa de cuvinte se întrebuințează ca echivalente pentru *pícaro* și respectiva familie de cuvinte. A se vedea în special primele pagini din *Ilustra rîndașă*.

97 *poarta Vămii :* Numită inițial *puerta* (sau *postigo*) *del Carbón* (a cărbunelui) sau de los *Azacanes* (a salahorilor) ; aici s-a construit o mare și frumoasă *Vamă (Aduana)*, terminată în 1587. Era unul din locurile de elecție ale coțcărimii, citat în literatura vremii alături de, bunăoară, El Potro (Mînzul) din Córdoba.

98 *poarta Nisipăriei :* Puerta del Arenal. *Arenal* (echivalat de noi prin Nisiparie) este vasta întindere cuprinsă între Guadalquivir și zidul orașului, la care se ajungea prin poarta cu același nume.

99 *Costiță :* În original, *Costanilla*. Era o piețișoară lîngă biserica San Isidro, ușor în pantă, și folosită ca loc de vînzare a peștelui proaspăt și batogului.

100 *reali, maravedîși, cuartos, ochavos*: În vechiul — și destul de complicatul — sistem monetar spaniol, *real*-ul era prezent sub forma unor monede de argint, valorînd treizeci și patru de *maravedîși* sau a douăzeci și cincea parte dintr-o peseta ; circulau *reales de a ocho*, monedă de argint care valora opt reali, *reales de a cuatro* și *de a dos*, valorînd cîte patru și, respectiv, cîte doi reali. Un *cuarto* era a opta parte dintr-un *real*, *ochavo* valora o jumătate de cuarto. *El maravedi* era o monedă cu valoare fluctuantă, uneori chiar imaginară. *Diccionario de la lengua española* al Academiei Spaniole (ed. a XVIII-a) afirmă că un *maravedi* reprezenta, înainte de ieșirea din uz, a treizeci și patra parte dintr-un *real*, fiind o monedă de cupru.

101 *scrisori de afurisenie, pauline* : După cum precizează F. Rodríguez Marín *(Rinconete y Cortadillo*, edición crítica, Sevilla, 1905, nota 69), existau scrisori de excomunicare sau de afurisenie *(cartas de descomunión)* simple, care în cazul hoților sau răufăcătorilor obișnuiți, erau emise de episcopi și tribunalele lor. *Paulinele* (de la Paul al III-lea) erau mult mai grave în principiu, după cum rezultă din inscripția prezentă în centrul uneia din ele, păstrată în biblioteca mînăstirii Capucinilor din Madrid : *Qui me tollit aut tenet, privatus et excommunicatus manet, dum Papa non absolvit* (Cine mă ia sau mă ține lipsit de drepturi și excomunicat rămîne pînă cînd îl iartă Papa). Abuzul de asemenea scrisori le-a tocit însă efectul pînă la anulare.

102 *treimea unei capelanii* : În Sevilla, după cum arată F. Rodríguez Marín (*Novelas*... ed. cit., vol. I, p. 152, nota 14), rentele moșiilor și diversele dări erau plătite *por tercios*, adică la fiecare patrù luni cîte o treime din renta sau venitul anual.

103 ... *pe Trepte* : E vorba de *las Gradas* sau treptele catedralei din Sevilla.

104 *domnilor haramiși* : În original, *señores murcios*, jucîndu-se pe dublul sens al cuvîntului *murcio* : 1. locuitor din Murcia ; 2. hoț, în argou. Corrado mimează neînțelegerea sensului argotic și răspunde, referindu-se doar la prima accepție : „No somos de Tebas ni de Murcia".

105 *Manglipodio* : În originaI, *Monipodio*, nume semnificativ, ca și atîtea altele în Cervantes, pe care le-am echivalat ori de cîte ori ne-a fost cu putință sau am considerat operația utilă din punct de vedere stilistic. Monipodio, personaj ce reprezintă o extraordinară reușită scriitoricească, ne-a stimulat să-i găsim un coresponden-

dent românesc. Potrivit dicționarului al academic spaniol : „*monipodio* (de monopolio) m. Convenio de personas que se asocian y confabulan para fines ilícitos". Nevrînd să renunțăm la fonetismul celebru al numelui, *ne*-am mărginit la o „grefă semnificativă", lăsînd intactă partea finală a cuvîntului și toate asociațiile de sensuri posibile.

106 *finibus terrae* : În accepția argotică de „spînzurătoare".

107 *caterce* : În original *gurapas*, argotism pentru galere.

108 *tologicale* : în original, *tologias*, formă coruptă de la *teologias*, teologii, aici : subtilități excesive.

109 O dificultate majoră în traducerea nuvelei de față a constituit-o echivalarea termenilor argotici, în special ai acelora din limbajul hoților și al trișorilor. Am apelat deseori la cuvinte vechi pe care noul context le colorează diferit (de ex. *gelep*, propriu-zis negustor de vite), sau la prelucrări metonimice (de ex. *întîia zdroabă)* ; în unele cazuri (de ex. *rěgău)* am inventat pur și simplu, avînd grijă să conservăm plauzibilitatea lingvistică. S-ar putea ca asemenea termeni să existe în românește, deși sursele pe care le-am avut la îndemînă nu ni i-au putut furniza. Vezi mai jos și problema unor termeni din vocabularul cartoforilor.

110 *o casă nu prea grozavă, ci arătînd foarte jalnic* : Vezi și mai jos *Colocviul cîinilor*, p. 471, unde apare din nou casa lui Manglipodio. O notă erudită a lui F. Rodríguez Marín (*Rinconete și Cortadillo*, ediția critică cit., nota 92, pp. 389—392) lămurește toate amănuntele privitoare la localizarea clădirii.

111 *spadă... cu cățelușul* : „Erau astfel numite spadele ce aveau gravată pe lamă figura unui cîine, adică marca lui Julián del Rey, armurier maur activ în secolul al XV-lea, și care s-a creștinat, nas fiindu-i regele catolic" (Barón de la Vega de Hoz, *Glosario de voces de armería*, Madrid, 1912, p. 393, *apud* Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. I, nota 252—14).

112 *Cirligel* : În original, *Ganchuelo*.

112a *Villián* : Vezi mai sus, nota 93.

113 Tot pasajul acesta e o trecere în revistă a unor termeni tehnici din argoul măsluitorilor de cărți. Un text asemănător se întîlnește și în comedia lui Cervantes *Pedro de Urdemalas*, tradusă și publicată de noi în volumul Cervantes, *Teatru*, Editura Univers, 1971, pp. 112—113. *Retén* (tradus de noi prin *sparlă*) este operația de reținere a cărților pe timpul cît își face jocul măsluitorul, pentru contracararea acestuia ; *humillo* (fumișorul), procedeu ase-

măiestor cu *hollín* (funingine), consta, probabil, în marcarea cărților printr-o foarte ușoară afumare; *la sola, las cuatro* și *las ocho* (la una, la patru și la opt) sînt manevre de reținere, înlocuire sau introducere a anumitor cărți în cursul amestecării; *raspadillo, berrugueta* și *colmillo* (pilișul, teșita și, respectiv, grăunciorul) sînt deformări aproape invizibile ale cărților, obținute prin răzuire sau împungere și perceptibile doar la pipăit; *boca de lobo* (bot de lup) consta în ușoara arcuire a unei cărți spre a permite controlul amestecării și tăierii.

113a În prima variantă a nuvelei, păstrată în codicele Porras de la Cámara, cei doi sînt supuși unei încercări mult mai dure: „Și făcîndu-i cu ochiul unuia dintre viteji, unul din ei se apropie de Rinconete și, luîndu-l pe nepregătite, îi trase un pumn zdravăn în plină față, dar nici nu i-l trase bine că, ducînd mîna la cel cu plăsele și Cortadillo la semi-sabia sau sferto-sabia lui, îl atacară pe viteaz cu asemenea cutezanță, încît, dacă celălalt nu s-ar fi pus între ei, l-ar fi omorît, și-o făcură cu asemenea iuțeală și curaj, văzînd atîta furie și mîndrie, încît toți rămaseră uimiți. N-ar fi fost de ajuns nici toți ca să-i oprească și să-i potolească, n-ar fi fost de ajuns nici încă pe-atîția, dacă Manglipodio nu le-ar fi spus: — Oprește-te, Rinconete fiule, cu pumnul ăsta te-ai văzut armat cavaler și ți-ai economisit șase luni de noviciat, fiindcă datorită curajului pe care l-ați arătat, vă împuternicesc, însemnez și consfințesc pe amîndoi ca să puteți vorbi începînd chiar din clipa asta cu paralelii *(matasietes)* și ucigașii din confreria noastră, ăsta fiind cel dintîi privilegiu, și să intrați în casa cu fete *(en la quisado)*, și să aveți vacă pe imaș, și la trei luni să vă folosiți de cîștig, și la șase luni să nu plătiți juma' din smîntînă, ci doar a treia parte din roade; și să ședeți la masa rotundă; și din clipa de față, pentru schimbul *in puribus* [loc. fam.: gol, în pielea goală, formă coruptă din lat. *in puris naturalibus*, în stare pur naturală, n.n.]; privilegii și haruri acordate numai bărbaților cu păr pe piept, vajnici și stăpîni pe sine *(desansiados)* și care trec cu ușorul și cu binișorul prin toate spaimele și urgiile meseriei noastre." (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. I, pp. 263—265.)

114 *Antonio Pérez de Guzmán cel Bun:* În realitate **Alonso** Pérez de Guzmán, zis cel Bun, căpitan spaniol, născut la Valladolid în 1258 și mort în 1309, în bătălia de la Gaucín. În 1293 apăra Tarifa, asediată de don Juan de Castilla, fratele revoltat al regelui Sancho al IV-lea, care ridicase o armată musulmană; don Juan, aflînd că un fiu (nu unicul, cum spune Cervantes, ci întîiul născut)

al lui Pérez de Guzmán era la doică într-un sat învecinat, pusese mîna pe el, amenințîndu-l pe tatăl lui că-i va ucide copilul dacă nu cedează fortăreața. Eroicul apărător preferă să-i arunce asasinului propriul său pumnal, ca să-și ducă la împlinire amenințarea, decît să-și calce cuvîntul de credință dat regelui. Turnul Guzmanilor, din care Guzmán cel Bun și-a aruncat pumnalul, există și astăzi la Tarifa.

115 *Chiquiznaque :* Numele acesta va reapărea și în intermediul *Codoșul văduv, pe nume Trampagos* (Cervantes, *Teatru*, ed. cit., pp. 205 urm., în traducerea noastră). E totodată și apelativ geografic, un rîu din nordul Africii.

116 *Labă-de-fier :* În original, *Maniferro.*

117 *Gologanca :* În original, *La Ganancíosa.*

118 *Fluierică :* În original, *Silbatillo.*

119 *Maica Domnului a Apelor :* În original, *Nuestra Señora de las Aguas*, imagine venerată în biserica San Salvador.

120 *Renegatu și Circăiacu :* În original, *el Renegado* și, respectiv, *Centopiés.*

121 *ditamai mîța cu reali :* În original, „un grandísimo gato de reales" ; *gato*, pisică, însemna și o pungă pentru bani, confecționată din pielea întreagă a unei pisici.

122 *Cataliga :* În original, *la Escalanta.*

123 *Vinul de Guadalcanal :* Vinul de Guadalcanal, precum și cel de Cazalla de la Sierra (pe care-l bea Poloboaca în varianta manuscrisă a nuvelei) erau, spune F. Rodríguez Marín, printre cele mai vestite soiuri produse în secolul al XVI-lea în munții Andaluziei.

124 *Poloboaca :* În original, *la Pipota.*

125 *povestea cu ochii :* Sfînta Lucia, martirizată la Siracusa, în Sicilia, în timpul persecuției organizate de Dioclețian împotriva creștinilor, este invocată în popor, probabil datorită numelui său care sugerează lumina (sp. *luz*), împotriva bolilor de ochi. În operele de artă este adesea reprezentată ținînd doi ochi pe o farfurie.

126 *Gandul :* Sătuc în apropierea Sevillei, renumit în secolele al XVI-lea și al XVII-lea prin calitatea pîinii făcute acolo.

127 *Tagarete :* Rîu care servea drept șanț de scurgere a apelor uzate din Sevilla, nefiind astfel deloc bine mirositor ; se vărsa în Guadalquivir.

128 *Bucălată :* În original, *la Cariharta.*

129 *Sclirisitu :* În original, *el Repolido.*

130 *în spatele Grădinii Regelui* : Grădină situată în afara Sevillei și numită, sub mauri, grădina Ben-Hoar, loc de destindere a regilor, care i-au asigurat un foarte bun sistem de irigare. Din 1403 a trecut în stăpînirea marchizilor de Tarifa.

131 *Tribunalul Indiilor* : În original, *Casa de la Contratación*, construită pe locul vechiului Alcázar, începînd din 1503.

132 *marinerul din Tarpeia* : Deformare și corupere a primului vers dintr-o baladă celebră : „Mira Nero de Tarpeya"... („Privește Nero de pe Tarpeia").

133 *tigrul din Circania* : Vezi mai sus, nota 29.

134 *Iuda Macadăul* : Formă coruptă de la Iuda Macabeul (I *Macabei*, 3—9, 22) ; în original : *Judas Macarelo*.

135 Forme corupte pentru Orfeu, Euridice și Arion. „Celălalt lăutar" de mai jos este Amfion, ziditorul Tebei.

136 *îmbrăcat... ca un crai de mahala* : În original, *vestido de barrio*, vezi mai jos, nota 221.

137 *Alfalfa* : Piață din Sevilla, în parohia San Isidro.

138 *Năsulică* : În original, *el Naviqueta*.

139 *Turnul Aurului* : Torre del Oro, construcție de formă octogonală, cu trei etaje și crenelată, situată pe malul Guadalquivirului și ridicată în 1220 de către guvernatorul Cid-Abu-el-Obá. A fost numită *Borg-Adzaheb* (Turnul Aurului) din cauza unei îmbrăcăminți de *azulejos* (plăcuțe de faianță) care, sub razele soarelui, strălucea ca aurul (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. I, nota 318—15).

140 *pînă la San Sebastián și San Telmo* : San Sebastián era cîmpul cu același nume, situat în afara orașului și pe care se afla o mînăstire. San Telmo era o veche capelă de pe malul fluviului, închinată lui San Pedro Rodríguez Telmo.

141 *Lupșor* : În original, *Lobillo*.

142 *doi perucheni* : În original, *dos peruleros*, nume dat în epocă celor îmbogățiți în Indii (de la Perú).

143 *prealegări de examen* : Echivalăm forma estropiată din original : *licion de posicion*.

144 Urmăm, în fraza aceasta, lecțiunea lui F. Rodríguez Marín (*Novelas*... ed. cit., vol. I, p. 216), care restabilește ordinea logică a cuvintelor, alterată probabil la culegere.

145 La 1 iulie 1596, o expediție navală engleză, sprijinită de forțe olandeze, condusă de contele de Essex și de amiralul Charles Howard, conte de Nottingham (1536—1624), atacă prin surprindere

importantul port fortificat spaniol Cádiz, îl jefuiește și-i distruge fortificațiile, zădărnicind astfel pregătirile ce aveau loc acolo în vederea unei debarcări în Irlanda. Navele din portul Cádiz mai fuseseră incendiate odată, în 1587, de Francis Drake. Dezastrul de la Cádiz a mai fost consemnat odată de Cervantes, într-un sonet păstrat în manuscrisul Arrieta (vezi Miguel de Cervantes Saavedra, *Obras completas*, ediția Angel Valbuena Prat, Aguilar, Madrid, 1970, p. 53). E un tablou de o neagră și îndureratâ ironie, de o mare îndrăzneală totodată, căci rănile orgoliului lovit al Spaniei nu se închiseseră încă, iar înfrângerea Invincibilei Armada (iulie-aug. 1588), condusă de Medina Sidonia, la un an după atacul lui Francis Drake asupra Cádiz-ului, fusese o grea lovitură, îndelung deplânsă în epocă. Sonetul poartă următorul epigraf (dăm mnnai traducerea) : „La intrarea ducelui de Medina în Cádiz, în iulie 1596, cu ajutorul unor trupe desfășurate la Sevilla de către căpitanul Becerra (în sp. *becerra*, juncă, *n.n.*), după ce orașul cu pricina fusese părăsit de trupele engleze, fiind jefuit vreme de douăzeci și patru de zile sub comanda contelui de Essex". Iată acum textul sonetului, în original și în traducere : „Vimos en julio otra Semana Santa / ateslada de ciertas cofradías, / que los soldados llaman compañías, / de quien el vulgo, no el inglés, se espanta. // Hubo de plumas muchedumbre tanta, / que en menos de catorce o quince dias / volaron sus pigmeos y Golías, / y cayó su edificio por la planta. // Bramó el becerro, y púsoles en sarta ; / tronó la tierra, oscurecióse el cielo, / amenazando una total ruina ; // y al cabo, en Cádiz, con mesura harta, / idó va el conde sin ningún recelo, / triunfando entró el gran duque de Medina." („Văzurăm în iulie o nouă Săptămînă a Patimilor /certificată de unele confrerii / pe care soldații le numesc compánii, / și de care plebea, nu englezul, se-nfioară. // Fu asemenea mulțime de pene, / încît în mai puțin de paisprezece sau cincisprezece zile / le-au zburat pigmeii și Goliații / și li s-a prăbușit clădirea din temelie. // Mugi tăurașul și-i puse-n șirag ; / vui pământul, se întunecă cerul, / amenințînd cu o ruină deplină ; // și-n cele din urmă, în Cádiz, foarte tacticos, / după ce conele și plecase fără nici o temere, / triumfînd intră marele duce de Medina.")

146 ... *contelui de Leste* : E vorba de Robert Devereux, al doilea conte de Essex, născut în 1567, devenit favoritul reginei Elisabeta și executat în 1601 în Turnul Londrei, sub acuzația de înaltă trădare. Confuzia făcută de Cervantes între Essex și Leicester se explică în mai multe feluri (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*,

vol. II, nota 5—8) : contele de Leicester a fost, pe de o parte, tatăl vitreg al contelui de Essex și, pe de alta, unul din principalii sprijinitori ai expedițiilor piratерești organizate de englezi împotriva coastelor Spaniei și, în primul rînd, al lui Francis Drake, care-și împărțea prada cu el. Apoi, contele de Leicester a condus în Țările de Jos trupele rebelilor antispanioli ; în Spania, el era considerat a fi amantul reginei Elisabeta. Prin 1588 trăia la Madrid un tînăr pe nume Arthur Dudley, care se dădea drept fiu al Elisabetei și al lui Robert Dudley, numele contelui de Leicester. Toate acestea au dus la o contaminare a celor două personaje istorice ; editorii citați (ca și alți critici, printre care Rafael Lapesa) presupun că *Spaniola englezoaică* a fost scrisă de Cervantes în ultima parte a vieții sale, ceea ce ar explica lesne confuzia ce l-a făcut să scrie *Leste* în loc de *Essex*.

147 Aici Cervantes dă de înțeles că regina Elisabeta vorbea spaniola, dar mai jos (p. 187), suverana are nevoie de un interpret. Se știe cu siguranță că regina Elisabeta vorbea fluent franceza, italiana și latina, existînd numeroase mărturii contemporane în acest sens, nu însă și în privința spaniolei.

148 *Marea Oceană* : În original, *Mar Océano*, vechea denumire a Oceanului Atlantic.

149 ... *luă bandă* : În original, *dió a la banda*, termen tehnic marinăresc, „a banda" sau „a lua bandă", „a se apleca într-un bord în planul transversal ca urmare a acțiunii unor forțe exterioare asupra navei (valuri, vînt) sau a deplasării laterale a unor greutăți de la bord". (*Lexicon maritim englez-român*, Editura Științifică, la *Heel, to.*)

150 *Mami Arnăutul* : Numele renegatului albanez ce comanda cele trei galere care, la 26 septembrie 1575, au atacat galera *El Sol*, pe care se afla Cervantes, luîndu-l și pe acesta în robie. Piratul e citat și în *Don Quijote*, I, XLI.

151 *Larache* : ar. El-Araich, oraș în Maroc, port la Oceanul Atlantic.

152 *Abila și Calpe* : Cele două „coloane ale lui Hercule" ; *Abila* este oraș și cap în Africa, la intrarea în Mediterana ; *Calpe*, coloana septentrională a lui Hercule, denumea atît stînca Gibraltarului cît și orașul așezat pe pantele ei.

153 *acum vreo cincisprezece ani* : Ar însemna că Isabela ar fi trebuit să aibă în momentul acțiunii vreo douăzeci și doi de ani,

deoarece fusese răpită cînd era „în vîrstă de vreo șapte ani", Or, ea avea cel mult șaptesprezece, optsprezece, iar Ricaredo cu cinci ani mai mult. Ca de obicei, cronologiile sînt labile la Cervantes.

154 *Vîntul... larg :* În original, *viento largo*, „vînt care bate dintr-un sector de 3 carturi, începînd de la travers spre pupa în fiecare bord. Pe un astfel de vînt, velierele și ambarcațiunile cu vele au cea mai convenabilă aliură" *(Lexicon maritim englez-român*, ed. cit., p. 761, la *Wind abaft the beam).*

155 *armură... în unsprezece fețe :* În original, *armas... de once vistas.* Nu este clar ce înțelegea Cervantes prin *vistas.* Schevill și Bonilla *(ed. cit.*, vol. II, nota 30—12) înclină să creadă că e vorba de piesele componente și citează surse de specialitate după care piesele respective ar fi, într-adevăr, în număr de unsprezece. Ar putea fi vorba de asemenea și de plăcuțele de metal care alcătuiesc pulpanele armurii. La o lectură „carnavalescă" însă, gestul micuței spectatoare curioase apare cam hazardat.

156 *doamna Tansi :* Numele nu are nimic englezesc. E mai probabil, cred Schevill și Bonilla *(ed. cit.*, vol. II, nota 32—29), că Cervantes l-a făurit după modelul unui nume de personaj feminin din romanul cavaleresc *Palmerin de Inglaterra :* Mansi.

157 Vezi mai sus, nota 147. În altă ordine de idei, menționăm că în pasajul acesta, verbul *decir* se repetă de trei ori : „La reina *dijo* a Isabela que en lengua española *dijese* a aquella mujer, y a aquel hombre, le *dijesen* que causa les había movido..." etc. Nici aici și nici în alte părți, pe care nu le mai semnalăm, nu ne-am simțit datori să „corectăm" textul lui Cervantes în numele unor uzanțe stilistice de care el n-a vrut sau a uitat să țină seama.

158 *praf de unicorn :* Încă din Antichitate (Pliniu cel Bătrîn), praful obținut prin pisarea cornului de „unicorn" (o specie de rinocer) era considerat ca un foarte eficace antidot, accesibil însă, din cauza prețului fabulos, numai suveranilor sau nobililor foarte bogați.

159 *Sfînta Paula :* Mînăstire de călugărițe aparținînd ordinului Sfîntului Ieronim. O serie de documente (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. II, nota 55—24) îi înclină pe comentatori să creadă că în această mînăstire a profesat cel puțin o rudă a lui Cervantes : Julia de Santa Ana, fiica lui Herver de Cervantes și a Isabelei de

Salamanca. Se mai precizează că în secolul al XVI-lea, o stareță a acestei mînăstiri s-a numit Juana de Cervantes Saavedra.

160 *cele șapte pogoriri ale Duhului Sfînt :* În original, „los siete venideros del Espíritu Santo", cele șapte vineri anterioare Duminicii Rusaliilor, la catolici (M. Enquero Guyanes).

161 *Triana :* Cartier foarte animat și populat din Sevilla, pe malul drept al Guadalquivirului.

162 *Poarta Jerez :* La Puerta de Jerez, situată în SV orașului.

163 Ziua Sfîntului Sebastian era celebrată la 20 ianuarie.

164 *asistentul :* „El asistente" era un funcționar public superior care, în mocle tîrguri și orașe precum Marcheno, Santiago și Sevilla, avea aceleași atribuții ca și corregidorul în alte părți.

165 *penitențiar :* Preot care avea obligația să confesezе și să prescrie pedepsele necesare.

166 *... unui anume Roqui, florentin :* S-ar putea ca sub acest nume să se ascundă un personaj real, citat în unele documente cervantine, și anume bancherul italian Pirro Boqui (Bocchi ?).

167 *cele trei Marii :* Aluzie foarte probabilă la amarul episod al capturării lui Cervantes în aceeași regiune (1575), în largul localității Saintes-Maries-de-la-Mer.

168 Elogiul părinților trinitarieni are de asemenea o coloratură puternic autobiografică, deoarece însuși Cervantes a fost răscumpărat de ei din captivitatea algeriană.

169 Echivalăm italiana „maccaronică" din original. Într-o italiană corectă, pasajul respectiv ar suna astfel : „Acconcia, padrone; passa quà, manigoldo ; vengano la maccatella, i pollastri e i maccaroni", adică : „Pregătește masa, patroane ; vino aici, pungașule ; adu tocana, păsările și macaroanele".

170 *Diego de Valdivia* îl chema și pe alcaldele Tribunalului Regal *(Real Audiencia)* din Sevilla, care l-a însărcinat pe Cervantes să scoată din Ecija o mare cantitate de grîu (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. II, nota 76—13).

171 *... se îmbrăcase ca un papagal :* Pe atunci soldații nu purtau uniforme, ci fiecare se îmbrăca după propria-i fantezie, în cît mai bizare culori și aranjamente.

172 *un* Garcilaso *fără comentarii* : Clasicizat curînd după moartea sa prematură, marele poet renascentist spaniol (1501/3 ?—1536) a constituit obiectul unei admirații fără rezerve din partea lui Cervantes, care nu pierde nici un prilej să-l pomenească ori să-l citeze. Aici, licențiatul Sticloanță își alege drept carte de căpătîi opera poetului, „fără comentarii" ; în anii cînd Cervantes își scria nuvela existau două ediții comentate : cea a lui El Brocense (Salamanca, 1574) și cea a lui Fernando de Herrera (Sevilla, 1580). Ediții fără comentarii apăruseră la Madrid (1570) sau la Veneția (1553).

173 Detalii despre calitatea și proveniența tuturor acestor vinuri italienești, ca și ale celor spaniole menționate în paragraful imediat următor, la Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. II, notele 79—7 și 79—16.

174 Cei șapte „munți" (de fapt coline) principali ai Romei erau: Capitolino (Campidoglio), Palatino, Aventino, Esquilino, Celio, Viminale și Quirinale. Cervantes citează aici și Vaticanul, care însă face parte din cei „cinci munți secundari", împreună cu Ianiculo, Pincio, Citoria și Iordano.

175 *cele șapte biserici* : Acestea erau următoarele : San Pietro, San Paolo, San Giovanni in Laterano, San Sebastiano, Santa Maria Maggiore, San Lorenzo și Santa Croce ; „stațiunile" în aceste biserici erau obligatorii pentru pelerinii care țineau să obțină toate indulgențele.

176 *agnus dei* : Imagine de ceară, uneori chiar din metale prețioase, sfințită de Papa. În alt context (*Doamna Cornelia*), am românizat termenul : *agnus*, pl. *agnuși*. (În lat. : „Mielul Domnului".)

177 Se referă la *Santa Casa* sau Casa Fecioarei, din catedrala din Loreto (la 10 km SE de Ancona și la 3 km de malul Adriaticei), despre care legenda spune că ar fi fost transportată de îngeri, în 1291, de la Nazaret pînă în Dalmația, iar de acolo, în 1295, la Loretto. (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. II, nota 82—14.) „Cea mai înaltă solie" este vestirea Mariei de către înger.

178 Aluzie la popasul lui Ulise pe insula Ogigia, unde ajunge singur, scăpat dintr-un naufragiu și este întîmpinat de zeița Calipso, care-i reține acolo, într-un necurmat răsfăț, vreme de șapte ani (*Odiseea*, XII).

179 *Milano, atelier al lui Vulcan*: Numit astfel datorită abundenței și calității superioare a armelor fabricate acolo. Cf. *Persiles și Sigismunda*, III, XIX.

180 *Milano... cîndă a regatului Franței*: Milano a constituit una din cauzele rivalității dintre Francisc I al Franței și Carol Quintul, fiind aprig disputat de cei doi suverani.

181 *un ghiozdan*: În original, *vademécum*, prin metonimie, „student".

182 *gutuie toledană*: În epocă se spunea că cele mai desăvîrșite săbii, femei și gutui erau cele din Toledo. Pe de altă parte, gutuia era frecvent întrebuințată în farmecele erotice, fiind un fruct consacrat Venerei; vezi Angelo de Gubernatis, *La Mythologie des plantes ou les Légendes du règne végétal*, Paris, 1878—1882, tome II, p. 104, citat de F. Rodríguez Marín, *Novelas...*, ed. cit., vol. II, p. 34, nota 1, unde se dau și alte amănunte curioase.

183 *venefice*: Din lat. *veneficium*, moarte obținută prin otrăvire, vrăjitorie.

184 *muntele Testaccio*: În apropierea porții San Paolo, la Roma, era o imensă grămadă de deșeuri, unde se aruncau cioburi de vase și alte detritusuri.

185 *Fiice Hierusalem...*: „Fiice ale Ierusalimului, [nu Mă plîngeți pe Mine, ci] pe voi plîngeți-vă și pe copiii voștri" (*Luca*, 23, 28). Maliția licențiatului, înțeleasă numaidecît de telal, nu implică o aluzie mușcătoare la legitimitatea progeniturii acestuia, așa cum bănuia F. Rodríguez Marín (*ed. cit.*, vol. II, p. 40, nota 10), ci una de natură etnică și confesională, croitorii, telalii, negustorii de postavuri, ca și alți meseriași ai epocii, fiind predominant *conversos*, adică evrei creștinați sau *cristianos nuevos*, creștini noi, ca și, după opinia — discutabilă — a lui A. Castro, Cervantes însuși. Vezi Américo Castro, *Cervantes y los casticismos españoles*, Alfaguara, Madrid-Barcelona, 1966, p. 96.

186 Ovidiu, *Ars amandi*, III, 405—408. Textul ovidian corect este următorul: „Cura ducum fuerunt olim regumque poetae, / premiaque antiqui magna tulere chori, / sanctaque maiestas, et erat venerabile nomen / vatibus, et largae sacpe dabantur opes"; în traducere: „Regii și capii cetății sub aripă-i luau altădată, / iar la popoarele vechi, corul era răsplătit. / Numele de cîntăreț

ceva mare și sacru-avea-într-însul / și de obicei mai primeau daruri bogate și bani". (Am citat din Ovidiu, *Arta iubirii*, traducere și note de Maria-Valeria Petrescu, Editura Minerva, BPT., 1977, p. 248.)

187 „Este un zeu în noi ! el ne-aţiţă şi ne-nflăcărează" (Ovidiu, *Fastele*, VI, 5, traducere de Ion Florescu şi Traian Costa, Editura Academiei, 1965, p. 167).

188 „Nouă, poeţilor, toţi ne spun sacri şi dragi zeităţii" (Ovidiu, *Arta iubirii*, III, IX, 17, trad. cit., p. 168).

189 Abuzul de caleşti e veştejit de mai toţi scriitorii epocii, cel mai dur de Quevedo, în *La hora de todos y la Fortuna con seso*, punîndu-se semnul egalităţii între *codoaşă* şi *caleaşcă*, deoarece în aceste vehicule închise aveau loc nenumărate întîlniri şi intermedieri amoroase.

190 ... *anii trecuţi* : Se referă probabil la abuzurile comise cu prilejul mutării capitalei la Valladolid.

191 „Cinsteşte pe doctor cu cinstea ce i se cuvine, că şi pe el l-a făcut Domnul. Că de la Cel Preaînalt este leacul şi de la rege va lua dar. Ştiinţa doctorului va înălţa capul lui şi înaintea celor mari va fi minunat. Domnul a zidit din pămînt leacurile, şi omul înţelept nu se va scîrbi de ele" (*Înţelepciunea lui Isus Sirah*, 38, 1—4).

192 *Sumat dituculo* : „Să-l ia în zori". De aici, poanta ironică, *dituculo* fiind luat de către doctorul ignorant drept un ingredient.

193 În ediţia princeps : *en la tinta* (în cerneală) ! Urmăm însă lecţiunea lui F. Rodríguez Marín, *Novelas...*, ed. cit., vol. II, p. 58, nota 9, care citeşte : *en la cinta* (la brîu).

194 ...*de pripas* : Ordinele călugăreşti care se îndeletniceau cu răscumpărarea robilor aveau drepturi asupra bunurilor fără stăpîn sau nerevendicate de nimeni.

195 Adică avea o slujbă în aşa-numitul „Juzgado Provincial", cu sediul în capitală.

196 Echivalăm jocul de cuvinte din original, intraductibil ca atare : *banco* înseamnă atît „bancă" (de şezut pe ea) cît şi „zaraf". În echivalarea noastră, „despicăm" cuvîntul *zaraf* în *za*, „fiecare din ochiurile unui tanţ", şi *raf*, „cerc, şină de fier aplicată pe o roată de lemn", adică „elemente de coeziune" a identităţii personajului respectiv.

197 Echivalăm jocul de cuvinte din original: *cuento* înseamnă „povestire" și „milion". Și în românește, „dezleagă-ți sacul" are două accepțiuni din aceleași sfere ca și *cuento*. Cu titlu compensatoriu, îl adăugăm pe *rămstornați* (de la *a storna*, termen tehnic de contabilitate, a rectifica o înregistrare contabilă greșit făcută).

198 *hîrzoabele...*: Urmăm lecțiunea lui F. Rodríguez Marín, *retablos* în loc de *retratos*, cum apare în ediția princeps, sau *teatros*, în ediția a II-a așa-zisă de la Madrid.

199 *Nemo* este tratat aici ca nume propriu, făcînd posibil echivocul. Sursele celor patru propoziții sînt: *nemo novit patrem* (pe Tatăl [nu-L] cunoaște nimeni, *Matei*, 11, 27); *nemo sine crimine vivit* (nimeni [nu] trăiește fără vină, *Disticha Catonis*, 10); *nemo sua sorte contentus* (nimeni [nu e] mulțumit de soarta lui, Horațiu, *Satira I*, 1—3); *nemo ascendit in coelum* (nimeni [nu] s-a suit în cer, *Ioan*, 3, 13). M. Baquero Goyanes (*ed. cit.*, vol. II, p. 53) amintește că și Ulise îi răspunsese Ciclopului că-l cheamă „Nimeni" și că Jules Verne folosește și el *Nemo* ca nume propriu în *Douăzeci de mii de leghe sub mări* și în *Insula misterioasă*.

200 *Por istas barbas...*: „Pe barba asta pe care o am (sau „o cănesc") pe obraz" (într-o portugheză aproximativă).

201 *Olhay, home...*; „Ei, omule, nu zice *teño* (am), ci *tiño* (vopsesc, cănesc)".

202 *la rîul Iordanului*: Sebastián de Covarrubias spune în *Dicționarul* său: „Despre cei care, după o absență, se întorc reîntineriți și chipeși, spunem că s-au dus să se spele în rîul Iordanului, făcînd aluzie la istoria lui Neeman, căruia profetul Elisei i-a spus să se scalde de șapte ori în Iordan ca să scape și să se vindece de lepra de care suferea". (Istoria lui Neeman se găsește în IV *Regi*, 5.) În legătură cu scăldatul în apa Iordanului e pusă și longevitatea fabuloasă a lui *Juan de Para Siempre* sau *Juan de Espera en Dios*, personaj folcloric spaniol, despre care se spune că trăiește multe veacuri și ori de cîte ori are nevoie, găsește cinci bani în pungă. Vezi și Baltasar Gracián, *Oracolul manual. Criticonul*, 3 vol. trad. de Sorin Mărculescu, Editura Minerva, B.P.T., 1975, vol. II, p. 206.

203 *sticluța cu apă tare și argint*: Conținînd adică azotat de argint.

204 *...despre permatoà-urile lor* : Formă coruptă după locuțiunea franceză *par ma foi*, pe legea mea.

205 „În mîna Domnului este puterea omului și pe fruntea scribului pune mărirea." Textul din *Vulgata* sună astfel : „In manu Dei prosperitas hominis, et super faciem scribae imponet honorem suum". Versiunea românească din *Biblia sau Sfînta Scriptură*, București, 1975 e diferită : „În mîna Domnului este izbînda omului și Domnul este Cel Care pune mărirea sa pe fruntea stăpînitorului". Textul e din *Înțelepciunea lui Isus Sirah*, 10, 5.

206 Aluzie la terenul mlăștinos pe care e așezat Valladolidul.

207 Joc de cuvinte : *cortesanas* „curtezane" = *corteses* „curtenitoare" + *sanas* „sănătoase", adică „sînt mai curînd curtenitoare decît sănătoase".

208 Cf. *Muncile lui Persiles și ale Sigismundei*, III, XXI, trad. cit., p. 351.

209 „Nu vă atingeți de unșii mei" (I *Paralipomena*, 16, 22). Pasajul ce înglobează acest citat se numără printre cele pe care se întemeiază susținerile privitoare la anticlericalismul și erasmismul lui Cervantes. Pentru o situare mai exactă a problemei, vezi mai jos, nota 260.

210 Potrivit lui Pliniu cel Bătrîn (*Nat. hist.*, X, 3), penele vulturului exercită o acțiune distructivă asupra penelor altor păsări cînd sînt puse alături.

211 Jocuri de cărți.

212 *Rueda*, roată ; *Rodaja*, rotiță.

213 *...alui, mai mare decît al unui profesor* : Se referă la cortegiul care-i însoțea pe profesorii universitari în ziua alegerii lor în funcție.

214 Alt exemplu de italiană „macaronică". Se va citi : „Ecco i buoni polastri, piccioni, presciutto (*literar* : prosciutto) e salcicce (*literar* : *salsiccie*)", adică : „Iată puii cei gustoși, porumbei, șuncă și cîrnați". Cf. frazele similare din *Licențiatul Șticloanță*.

215 Cele trei cuvinte din paranteze, prezente în ediția princeps, par a fi de prisos.

216 Adică potrivit normelor și codificărilor privitoare la căsătorie adoptate la Conciliul din Trento (1545—1563) în cursul penultimei sale sesiuni, a XXIV-a.

217 *asemenea altui risipitor*: Aluzie clară la pilda fiului risipitor (*Luca*, 15, 11—32).

217a *Felipo* [de Carrizales]: Cîteva rînduri mai jos, *Filipo*, corectat, în așa-zisa ediție madrilenă din 1614, tot în *Felipo*, formă foarte puțin obișnuită. În manuscrisul Porras de la Cámara apare doar forma latinizată *Filipo* în loc de sp. *Felipe*. De notat, pe de altă parte, că eroina, pe care, în versiunea tipărită, o cheamă Leonora, în ciornă se numea *Isabela*. Américo Castro (în *Hacia Cervantes*, Taurus Ediciones, S.A., Madrid, 1967, pp. 424—425) crede că modificarea a fost efectuată din rațiuni de prudență politică, pentru a nu permite cenzurii să facă o apropiere de perechea regală *Felipe* al II-lea și *Isabel* de Valois (Elisabeth de France, fiica lui Henric al II-lea și a Caterinei de Medici), logodită mai întîi cu don Carlos, fiul lui Filip al II-lea, dar căsătorită cu acesta din urmă în 1559. Filip al II-lea a fost puternic antipatizat de Cervantes (de fapt întreaga Spanie a răsuflat ușurată la finele domniei lungi — 1556-1598 — a sumbrului monarh), scriitorul manifestîndu-și aversiunea, în forme foarte voalate, încă din *La Galatea* (vezi A. Castro, *Cervantes y los casticismos españoles*, Alfaguara, Madrid-Barcelona, 1966, p. 150, nota 11) și culminînd cu un teribil sonet necanonic (cu un terțet în plus) publicat abia în secolul al XVIII-lea și considerat de însuși autorul său, în 1614, drept „honra principal" a scrierilor sale; e vorba de un comentariu sarcastic la monumentalul catafalc înălțat în catedrala din Sevilla cu prilejul funeraliilor lui Filip al II-lea, ceremonie întreruptă și amînată cîteva luni din cauza unui conflict de precedență între Inchiziție și municipalitate; vezi textul sonetului („Voto a Dios que me espanta esta grandeza / y que diera un doblon por describilla...") în *Obras completas*, ediția A. Valbuena Prat, Aguilar, Madrid, 1970, p. 53.

218 *portul Cartagena*: E vorba de Cartagena [de Indias], actualmente oraș și port în Columbia, fondat de Pedro de Heredia în 1533; a fost unul din capetele de pod esențiale ale colonizării.

219 *dulap rotitor*: În original, *torno*, gen de dulap turnant, alcătuit din mai multe compartimente asamblate pe un ax vertical și prevăzut cu podină și capac circular; dulapul se montează într-o deschizătură a unui perete și e folosit pentru transmiterea de

obiecte dintr-o parte în alta, fără ca persoanele care dau şi primesc să se poată vedea. Se întrebuinţează în mînăstirile de maici, în orfelinate şi în sufragerii (după *Diccionario de la lengua española*, ed. cit., p. 1274). Nu cunoaştem un termen românesc echivalent.

220 *...le însemnă cu fierul roşu pe obraz;* obiceiul de a însemna sclavii cu fierul roşu era încă foarte răspîndit în epoca lui Cervantes.

221 În ciorna sau textul primitiv al acestei nuvele, păstrat în codicele copiat de licenţiatul Porras de la Cámara şi editat de Isidoro Bosarte în revista sa *Gabinete de lectura española* (1788), urmează un lung pasaj deosebit de interesant şi de colorat despre această categorie socială, un soi de *dandy-i avant la lettre*, mai mult palavragii decît turbulenţi, şi promotori ai unei mode vestimentare şi ai unor comportamente de-a dreptul echivoce (vezi M. Baquero Goyanes, *ed. cit., Introducción*, pp. 55—57). Dăm în cele ce urmează traducerea acestui important fragment eliminat din ediţia definitivă : „Se află la Sevilla un soi de oameni numiţi îndeobşte *crai de mahala (gente de barrio)*. Sînt feciorii de megieşi din fiecare parohie, şi încă ai celor mai bogaţi, semînţie cum nu se poate mai trîndavă, mai pierde-vară şi mai clevetitoare, şi care, îmbrăcaţi de mahala, cum zic ei, îşi lărgesc hotarele jurisdicţiei şi-şi lăţesc parohia peste încă altele trei sau patru din cele înconjurătoare, şi astfel bat aproape întregul oraş, cu ciorapi de mătase roşie, pantoful fest, alb sau negru, după vreme, cepchen şi pantaloni de saiă sau postav pestriţ, guler şi mîneci de linica falsă, cînd fără sabie, cînd cu ea, dar aurită sau argintată, guler în fel şi chip mare şi scrobit, mînecile pieptarului în formă de teavă, pantofii plesnind pe picior, iar pălăria abia li se poate ţine pe creştet, gulerul de la cămaşă înfoiat şi cu broderii ce se străvăd pe sub guler, mănuşi parfumate şi scobitori din lemn de fistic şi, mai presus de toate, breton cîrlionţat şi uns uneori cu mosc. La vremea sărbătorilor de vară se adună fie în casele de comerţ din cartier (care e totdeauna înzestrat cu trei, patru), fie sub porticurile bisericilor, la căderea nopţii, şi de-acolo cîrmuiesc lumea, căsătoresc fetele, despart nevestele, îşi dau cu părerea despre văduve, îşi aduc aminte de celibatare şi nu le iartă pe călugăriţe ; întăresc titluri de noblеţe, dezgroapă spiţe, reînvie pizme, îngroapă reputaţii bune şi înfuleca hulpave case, rost şi ţintă ale oricărui talfas de-al lor. Înspăimîntă laolaltă, nu uimesc singuri, făgăduiesc mult, împlinesc

puțin, pot fi bravi și nu par a fi, iar în privința aceasta îi laud pentru că vitejia nu stă în aparență, ci în făptuire. Fiecare parohie sau mahala își are numele ei diferit, aidoma academiilor din Italia, și într-una din ele, pe bătrînii răscopți și pe bărbații copți, ce se așează temeinic în jețuri, prinzîndu-și-le cu piroane de trup ca să nu le părăsească de cînd termină de mîncat pînă noaptea tîrziu, îi numesc *scufițați (mantones)*; pe prospeții însurăței, care încă mai au pe buze pornirile și deprinderile burlacilor, îi numesc *vulpoi (socarrones)*, pentru că, cum zic, se împărtășesc din iscusința celor de mult căsătoriți și din libertatea flăcăilor; pe tinerii burlaci îi numesc tot *mazdraci (pirotes)*, pentru că așa cum mazdracele sînt azvîrlite în multe părți, nici ei nu-și află locul în nici una și umblă rătăcind din mahala în mahala, după cum s-a spus. Cei din altă parohie se numesc *perfecții (los perfectos)*; cei din alta *portalagii (los del portalejo)*, toți sînt însă totuna la purtare, port și vorbă." (Schevill și Bonilla, *ed. cit.* vol. II, pp. 171—173.) Pentru un studiu complet al variantelor — divers motivate — ale *Gelosului extremaduran*, vezi Americo Castro, *Hacia Cervantes*, tercera edición considerablemente renovada, Taurus Ediciones, Madrid, 1967, pp. 420—436.

222 *mazdraci*: În original, *pirotes*. Vezi și nota 221.

223 *scufițați*: În original, *mantones*. Vezi și nota 221.

224 *cei douăspatru*: Membrii municipalității din Sevilla, numiți astfel fiindcă erau în număr de douăzeci și patru.

225 *Luceafărul*: Baladă maurească de Lope de Vega, începînd astfel: „Sale la estrella de Venus / al tiempo que el sol se pone..." („Luceafărul răsare / la ceasul cînd soarele apune."

226 *Pe-o pajiște verde...*: Începutul unui cîntec vechi („Por un verde prado salió mi pastora.").

227 *Strîns de drugii unei zăbrele...*: Balada 107 din *Romancero de Barcelona*, publicată de Foulché-Delbosc (*Revue Hispanique*, tome XXIX): „A los hierros de una reja / la turbada mano asida, / sobre el caballo Abenámar / de Zayda el retrato mira..." („Strîns de drugii unei zăbrele cu mîna tulburată ținîndu-se, / de pe cal Abenámar / privește portretul Zaydei.")

228 La origine, iubirea dintre maurul Abindarráez și frumoasa Harifa (sp. Jarifa) constituie subiectul unei delicate capodopere nuvelistice, cuprinsă într-un *Inventario* al lui Antonio de Villegas

și tipărită la Medina del Campo în 1565. Există și un întreg ciclu de balade cu același subiect. (Schevill și Bonilla trimit la Durán, *Romancero*, nr. 75—84.)

229 *Tomam-bei :* în text, *Tomunibeyo*, în loc, probabil, de *Tomumbeyo* ; e vorba, probabil, de Tuman-bei al II-lea (Al Malik-al-Aschraf), ultimul sultan al celei de-a doua dinastii a mamelucilor, ales în 1516 și omorît de Selim I la Cairo în 1517, după o rezistență eroică. Versurile despre el nu sînt cunoscute. (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. II, nota 180-15.)

230 *sarabanda în manieră sacră :* în original, *la zarabanda a lo divino*, compoziție necunoscută. Despre fenomenul de mare amploare al „sacralizării" temelor și formelor poetice profane, vezi Dámaso Alonso, *Poezie spaniolă*, traducere și prefață de Sorin Mărculescu, Editura Univers, 1977, pp. 180—195.

231 Portughezii sînt renumiți prin marea lor pasiune pentru muzică.

232 *preotul Ioan :* în original, Preste Juan, în fr. *Prêtre-Jean* sau *Prête Jean*, personaj fabulos din Evul Mediu, considerat suveran al Abisiniei; legenda se întemeiază pe existența reală a regilor kerailor din Asia Centrală, convertiți la creștinism la începutul secolului al XI-lea de către mitropolitul nestorian de Merv. Regele și urmașii săi, considerați ca preoți-regi, au primit apelativul de Preotul Ioan, imaginația populară atribuindu-le un imperiu fantastic. Regatul kerait a fost distrus în 1202 de mongoli.

233 *Rău îmi pare... :* Dans popular foarte răspîndit în ultima decadă a secolului al XVI-lea. Începea astfel : „Pésame dello, hermana Juana ; / pésame dello, mi alma". Cervantes îl mai citează în *Intermediul cu Codoșul răduv pe nume Trampagos* și în *Ilustra rindușită*.

234 *sunetul îndrăcit al sarabandei :* Sarabanda e menționată în Spania pentru prima oară pe la 1583. Sebastián de Covarrubias scrie : „e un dans bine cunoscut în vremea noastră, dacă nu l-ar fi pus în umbră verișoara lui, ciacona ; e vesel și lasciv, pentru că se face cu legănări nerușinate ale trupului". A fost interzisă de către Consiliul Castiliei în 1615.

235 *seguidilla :* în original, *seguida*. Dansul se bucura inițial de o mare popularitate în lumea rău famată. Expresiile *hombres de*

segunda și *mujeres de segunda* îi desemnau pe proxeneți și prostituate.

236 *sare pentru regele Franței :* Vezi mai jos, nota 381.

237 Aluzie la cartea populară *Historia del emperador Carlo magno y de los doce Pares de Francia*, Sevilla, 1521, tradusă de Nicolás de Piamonte după *Fierabras* sau *Conqueste du grant Roy Charlemaigne des Espaignes*, compilație făcută de Jean Baignon din Lausanne după *Speculum historiale* de Vincent de Beauvais și după poemul medieval *Fierabras*. Prin anii 20 ai secolului nostru, afirmă Schevill și Bonilla, cărora le aparțin și precizările de mai sus (*ed. cit.*, vol. II, nota 224—22), cartea respectivă continua să fie tipărită, sub o formă abreviată, în Spania și Portugalia.

238 *Peștera Caprei :* În original, *sima de Cabra*, la care Cervantes se va mai referi și în *Don Quijote*, II, XIV, cînd Cavalerul Pădurii îi povestește lui Don Quijote că s-a afundat în Peștera Caprei, „peligro inaudito y temeroso". Peștera se află la vreo 5 km de localitatea Cabra, provincia Córdoba.

239 *să cînte niște stihulețe :* Voga acestui cîntec a fost mare nu numai în Sevilla, afirmă F. Rodríguez Marín. El apare deseori citat în scriitorii vremii (Lope de Vega și Calderón). Cervantes însuși le mai folosește o dată în actul al III-lea al comediei sale *La entretenida (Comedia amuzantă).*

240 În ciorna nuvelei (manuscrisul Porras de la Cámara), adulterul se consuma fără nici un echivoc : „Nu mai era chiar atît de înlăcrimată Isabela [aceasta era numele inițial al Leonorei, *n.n.*] în brațele lui Loaisa *[sic]* și nici alifia cu afion a soțului uns nu mai dăinuia atîta, încît să-l facă să doarmă cît gîndeau ei...". Vezi mai jos și nota 242.

241 *optzeci... :* Cifra pare greșită ; Carrizales plecase în Indii la vîrsta de 48 de ani, rămînînd acolo 20 de ani ; se întorsese deci în Spania la 68 de ani ; dacă admitem că a mai petrecut 1—2 ani de celibat și adăugăm și anul de cînd se căsătorise cu Leonora, obținem cel mult 70—71 de ani.

242 În ciorna nuvelei, Isabela (*alias* Leonora) își mărturisește vina : „Să trăiești ani mulți, stăpîne și singură comoară a mea, și, cu toate că nu ești silit să crezi nimic de cele ce-ți voi spune, *din pricina faptelor rele pe care m-ai văzut săvîrșindu-le*, [...] (*subl. n.*).

243 În ciorna nuvelei, fraza finală era următoarea : „Care întîmplare, deși pare plăsmuită și fabuloasă, a fost adevărată".

244 *Înrăiătura de cotcar :* În legătură cu *picaro* și cu punctul nostru de vedere despre traducerea acestui termen, vezi mai sus nota 96.

245 Aluzie la eroul romanului lui Mateo Alemán, *Primera parte de Guzman de Alfarache* (Madrid, 1599) și *Segunda parte de la vida de Guzman de Alfarache* (Lisabona, 1604), cel mai renumit roman picaresc, devenit aproape prototip al genului ; Guzmán de Alfarache era „cel Picaro" prin excelență.

246 *talianele de ton de la Zahara :* În original, *las almadrabas de Zahara*, nume sub care erau cunoscute amenajările destinate pescuitului de ton situate la Zahara, Conil și Castilnovo, puncte de pe coasta din vecinătatea Cádiz-ului, pe plaja Vejer, proprietate a ducilor de Medina Sidonia. Faimoase centre de atracție pentru *picaros*, care dezvoltaseră o subtilă tehnică a furtului de pește.

247 *finibus terrae:* Aici, în sensul de *non plus ultra*, culme de nedepășit.

248 *ploscari din Zocodover:* în original, *cicateruelos de Zocodover; cicateruelo* e derivat din argoticul *cica*, pungă de bani, deci hoț de pungi, ceea ce noi echivalăm prin *ploscar*, hoț de poșete. *Zocodover*, piață celebră din Toledo, fostă piață de vite a orașului în Evul Mediu. Vezi mai jos, nota 285.

249 *cotcar :* În original, *picaro*, vezi mai sus, nota 96.

250 *poezia fără dîrlogi :* În original, *la poesia sin acciones* (sau *sin aciones*, după cum corectează F. Rodriguez Marín). Același erudit arată că *poesia sin aciones* (sau „fără dîrlogi", cum am echivalat noi, deși, strict vorbind, *ación* înseamnă trăgătoare de șa) se spunea în opoziție cu *romances con estribos (estribo* însemnînd deopotrivă „scară de șa" și „refren"), deci poezie cu formă mai riguroasă decît cea dintîi (vezi F. Rodriguez Marín, *ed. cit.*, vol. I, p. 226, nota 1).

251 Cu alte cuvinte, se putea întîmpla ca toți cei pomeniți în text să fie răpiți în timpul nopții de pe coasta Spaniei de către corsarii mauri sau turci, trezindu-se în zori pe coasta Africii, în robie.

252 *Argales:* Izvor de la care se capta apă pentru aprovizionarea Valladolidului.

253 *Valdeastillas :* Azi *Valdestillas,* localitate la vreo 20 km de Valladolid, mergînd spre Sevilla.

254 În ordinea citării : *El Caño dorado,* izvor din Madrid, în Prado de San Jerónimo ; *la Priora,* cișmea din grădinile Palatului din Madrid; Fîntîna de la *Leganitos,* cu cinci guri, tot la Madrid; *la Castellana,* cișmea madrileană ; *Corpa,* în La Mancha, în localitatea cu același nume. Cît despre *La Pizarra,* acest nume nu se întîlnește decît în provincia Málaga.

255 *Poarta Cîmpului :* Vezi mai jos, nota 314.

256 *Mojados :* așezare la circa 20 km de Valladolid.

257 *ad pedem literae :* expresie burlescă, semnificînd că au mers pe jos.

258 *cu picioru-nfipt în scară :* Primul vers al unor *coplas* (stanțe) faimoase în epocă, devenit proverbial. Este citat și în *Înșelătoarea* din *Persiles și Sigismunda,* vezi *ed. cit.,* și nota corespunzătoare.

259 Bandiți din epocă, spînzurați din ordinul contelui de Puñonrostro, Francisco Arias de Bobadilla, „asistent" al Sevillei între 1597 și 1599. *Audiența* echivala cu o curte superioară de justiție. Din numele Puñonrostro se poate izola cuvîntul *puño,* pumn, de unde și jocul de cuvinte de mai jos.

260 *Sayago,* ținut dintre Zamora și Ciudad Rodrigo, ai cărui locuitori erau vestiți prin rusticitatea și grosolănia lor.

260a *...un giuvaer vrednic de un arhipresbiter sau de un conte !* Pasaj ironic la adresa autorităților eclezlastice, alăturabil altor numeroase texte asemănătoare din operele lui Cervantes, și care nu se pot explica numai printr-o tradiție de critică medievală și populară. Înfierarea sarcastică aroganței lețe bisericești față de conte, într-o chestiune atît de delicată ca posesia unei femei, a fost pusă în evidență de Américo Castro în cartea sa *Cervantes y los casticismos españoles,* Alfaguara, Madrid-Barcelona, 1966, pp. 145—146 (și la sfîrșitul notei 69). Un punct de vedere opus găsim la A. G. de Amezúa y Mayo, *Cervantes creador de la novela corta española,* Madrid, 2 vol., 1956—1958, vol. I, cap. III, „Cervantes y Erasmo", pp. 139—199, în special pp. 178—182, unde e discutat în același spirit și un pasaj din *Licențiatul Sticloanță*

(„Nolite tangere christos meos", vezi ed. de față, p. 233). Privitor la irupțiile anticlericale din operele lui Cervantes, pe baza cărora s-au tras concluzii despre infidelitatea sa față de dogma catolică și despre „erasmismul" său, Amezúa susține, după ce discută amănunțit toate textele cu pricina, că, după el, „cheia acestei aparent obscure enigme e foarte simplă [...] : Călugării și clericii constituie atunci *o clasă socială printre altele*. Nu sînt un corp privilegiat și intangibil ; nu se bucură de o imunitate politică sub care să fie puși la adăpost de critică și răspunderea judiciară a faptelor lor [...], atunci dogmă și doctrină, călugări și clerici sînt entități și concepte absolut distincte și separate ; dogma e sacră și inviolabilă ; mônahul, simplul cleric, nu" (*op. cit.*, p. 180). Aceste puncte de vedere extreme au însă, fiecare, partea lui de adevar „perspectivic". Total inacceptabilă și, mai ales, fără nici un temei în textele lui Cervantes, ni se pare însă ipoteza unui Cervantes necredincios, dacă nu chiar ateu : „credința lui Cervantes s-a frînt" susține Valeriu Cristea în altminteri interesantul și echilibratul său eseu *Pe urmele lui Don Quijote*, Cartea Românească, București, 1974, p. 37.

261 *hanul La Sevilianul* : În original, *posada del Sevillano*, han faimos din Toledo. Clădirea era situată în stînga pieții Zocodover, cum urci spre Alcázar, în imediata apropiere a porții maure Arco de la Sangre de Cristo. Sub numele de *posada de la Sangre*, a dăinuit pînă în anii războiului civil, cînd a fost distrus.

262 *Argüella* : În original, *La Argüello*.

263 Centre de interes din Toledo. *Sagrario* era acea parte din Catedrală unde se păstrau relicvele. *Meșteșugul lui Juanelo*, citat de nenumărate ori în literatura vremii, era o instalație hidraulică destinată să ridice apă din Tajo pînă la Alcázar : a fost construit de italianul Gianello din Cremona, fiind dat în funcție, într-o primă etapă, înainte de 1570, apoi, amplificat, în 1580 ; în ciuda faimei, avea un randament scăzut, de aprox. 162 hl/zi. *Înălțimile Sf. Augustin*, cum am echivalat *Las Vistillas de San Augustin*, se aflau în V orașului, pe așa-numitele *baños de la Cava*. *Grădina Regelui (La Huerta del Rey)* se găsea pe malul Tagului, în NE Toledo-ului. *Vega* (Lunca) era o vestită promenadă toledană, reamenajată în 1847, sub numele *Vega baja*. (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. II, n. 282—23.)

264 *regina Ginevra* : Soția regelui Artus, de care se îndrăgostise Lancelot du Lac (vezi *Romanele Mesei Rotunde*, trad. de Aurel Tita, Editura Univers, 1976).

265 *mai urît... decît o spaimă a Sfîntului Anton* : Comparație populară folosită încă și azi sub forma : „Más feo que las tentaciones de San Antón".

266 În original : „un monasterio de nuestra Señora del Carmen".

267 Echivalăm exprimarea agramată din original : *mala piñón* în loc de *mala opinión* (părere proastă).

268 *poetul năsos* : Aluzie clară la Publius Ovidius Naso, evocat aici ca autor al *Metamorfozelor*.

269 *Aceca* : Punct de trecere cu barca peste Tajo, în regiunea Toledo. Un pod s-a construit în acel punct abia în 1817.

270 Legi din 1552 și 1560 pedepseau aspru vagabondajul. Vezi Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. II, nota 290—2, pentru amănunte.

271 Femeile din Toledo erau reputate pentru frumusețea și inteligența lor.

272 *Compás* : Carticrul prostituatelor din Sevilla.

273 *de pripas* : Echivalăm jocul de cuvinte din original. Asturianul spusese *contrapás* (un pas de dans), iar catîrgiul pricepuse *con trapos* (în zdrențe), de unde și indignarea lui.

274 *cățeaua măuroaică* : În original, *perra mora*, dans ce se bucura de popularitate în epoca lui Cervantes.

275 *indianca d mulatră* : Cervantes numește ciacona „mulatră" fiindcă ea își avea originea în America.

276 *zambapalul (el zambapalo)* : Dans grotesc adus din Indiile Occidentale și răspîndit în Spania prin secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

277 *asinanți* : apelativ burlesc pentru catîrgii.

278 Aici și mai departe, aluzii la *cele unsprezece ceruri*, potrivit concepției ptolemaice. Aceste unsprezece ceruri erau următoarele : Luna — Mercur — Venus — Soarele — Marte — Iupiter — Saturn — Stelele fixe — Primul motor — Regiunea cristalină — Cerul fix (empireul).

279 *drept în pintec și-i astrucă* : Aluzie la Saturn.

280 Aluzie la plasa în care Vulcan, soțul înșelat, i-a prins în flagrant delict pe Marte și pe Venus.

281 *luni și marți:* În original, *Lunes y Martes*. Catîrgiul, în ciuda analfabetismului său, înțelege aluziile mitologice de vreme ce face și calambururi pornind de la ele.

282 *Preotul Ioan din Indii:* Vezi mai sus, nota 232.

283 *fecioare din Danemarca:* Aluzie la Doncella de Dinamarca, personaj din *Amadis de Gaula*, cartea I, cap. 8, confidentă a Orianei și a iubitului acesteia, Amadis.

284 *cele patru rugăciuni:* E vorba de *Pater Noster, Ave Maria, Credo* și *Salve*.

285 Oborul sau piața de vite era, după cum spune F. Rodríguez Marín, la doi pași de hanul La Sevillanul, și anume în piața mînăstirii Concepțiunii.

286 *protos:* În original, *la primera*, joc de cărți pe care F. Rodríguez Marín îl comentează amănunțit (*Novelas...*, ed. cit., p. 289, nota 14).

287 *cinci sferturi:* Nu este o simplă butadă; coada unei rase de oi africane atinge greutăți considerabile, constituind un veritabil „al cincilea sfert" al animalului. Vezi o mărturie contemporană citată de Schevill și Bonilla (*ed. cit.*, vol. II, nota 323—11).

288 *călătoria de ginerică:* Se referă, după cum precizează Schevill și Bonilla, la apar, care-și aranjase căsătoria cu o rubedenie de-a lui (vezi mai sus); înseamnă, așadar, că Lope a cîștigat bani cu care „ginerica" avea de gînd să se întoarcă acasă și să facă nunta.

289 *Tamerlan* sau *Timur Lenk* (c. 1336—1405), vestitul conducător mongol. Citat aici în legătură cu o tradiție care circula în Europa (Pero Mejía, *Silva de varia lección*, II, cap. XXVIII): se spune că Tamerlan era fiul unui crescător de vite, iar băieții alături de care creștea l-au ales în glumă rege, iar el, mai în glumă, mai în serios, i-a pus să jure că-i vor da ascultare în totul, totul devenind pînă la urmă realitate. (Schevill și Bonilla, ed. cit., vol. II, nota 325—10.)

290 *doctorul de la Fuente:* A existat un doctor Rodrigo de la Fuente, profesor la Universitatea din Toledo; trăia încă prin 1589. A fost medic și poet (Francisco de San Román).

290a *un ciulinciu* : În original, *un silencio*, deformare agramată de la *cilicio*, ciliciu sau tîrsînă (cămașă aspră din păr de capră, purtată pe piele de penitenți în scopuri de mortificare). Echivalarea noastră se bazează pe o posibilă „etimologie populară" (de la *ciulin*).

291 *dar nu și lanțul* : Lanțul rămăsese de fapt în păstrarea hangiului, dar consemnul era să nu-l arate decît după ce-l înștiința pe corregidor.

292 *întîmplările Transilvanului* : „E aproape sigur — susțin Schevill și Bonilla (*ed. cit.*, vol. III, nota 8—12) — că Cervantes face aluzie la Sigismund Báthori (m. 1613), la care se referă șase *Relaciones*, tipărite la Sevilla de către Rodrigo de Cabrera în 1596 și 1597, unde sînt cuprinse «sus prósperos sucesos y victorias»". Se mai citează și alt opuscul, tipărit tot la Sevilla în anul 1597, subtitlul „Relación verdadera del linaje y descendencia del serenísimo Sigismundo Batoreo, príncipe de Transilvania, Moldavia y Valachia sacada de historias auténticas, venidas de aquellas partes, con alguna de sus hazañas y proezas, dignas de gran memoria". Se mai menționează, în sfîrșit, o foaie volantă, tipărită în același oraș, în 1599, și intitulată „Nuevos avisos venidos de Roma de lo sucedido en el Exercito Imperial y lo que a hecho el príncipe de la Transilvania y de otros avisos de diuersas partes". Un editor recent și demn de considerație al *Nuvelelor exemplare*, Mariano Baquero Goyanes (*ed. cit.*, vol. II, p. 175, nota 1) ia *ad litteram* sursele din epocă și dă următoarea notă : „Se alude a sucesos históricos de la época. *Posiblemente (subl. n.)* el transilvano sea Segismundo de Bathori príncipe de Transilvania, Moldavia y Valaquia (1572—1613)". În fața perpetuării unor asemenea date false, ne vom îngădui să recapitulăm pe scurt cîteva momente istorice care au făcut posibilă această adevărată uzurpare, în ochii contemporanilor, și chiar ai unei posterități grăbite, a meritelor și titlurilor lui Mihai Viteazul. Referindu-se la situația din anul 1595, cînd, la 13/23 august are loc bătălia de la Călugăreni, Nicolae Iorga spunea rezumativ într-o conferință despre *Soarta faimei lui Mihai Viteazul*, ținută la 22 nov. 1919 : „La o nevoie mare a lui Mihai Viteazul, în 1595, după Călugăreni, cînd Giurgiul era stăpînit de turci și Bucureștii ocupați, cînd cetele de călăreți ai sultanului mergeau pînă în văile Carpaților, Mihai Viteazul fusese silit, cerînd ajutorul lui Sigismund, să-i

făgăduiască că va face din țara sa «una» cu Ardealul. Izvoarele contimporane spun că Báthory se considera ca rege al celor trei provincii reunite într-o Dacie care n-ar fi fost românească..." (N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, ed. îngrijită de N. Gheran și V. Iova, Editura Militară, 1968, pp. 424—425). Documentele spun că în cadrul dietei Ardealului ținute la Sas-Sebeș începînd din 16 aprilie 1595 (Iorga, *op. cit.*, p. 154) s-au luat hotărîri privitoare la principatele românești echivalînd cu o „anexiune formală" (*Idem, ibid.*, p. 161). În urma actului din 20 mai 1595, încheiat la Alba-Iulia, Mihai nu mai este decît „voievodul lui Sigismund" (*ibid.*, p. 163). La toate se adaugă o imensă și susținută campanie publicitară care face ca lupta de la Călugăreni să rămînă aproape neștiută, „pe cînd expediția, de fapt așa de ușoară, pe care o prezidase Sigismund se bucură de toate mijloacele zgomotoase ale unei uriașe reclame" (*ibid.*, p. 201), dovadă și tipăriturile răspîndite imediat și în Spania prin Sevilla. Canalele prin care toate aceste deformări au ajuns atît de repede aici au fost, în primul rînd, „presa" italiană a vremii („ziarul toscanilor, acela al nunciului episcop de Cervia, Visconti") apoi participanții străini la expediția lui Báthori în Țara Românească („Cosma Capponi, contele Alexandru de Carpegna, Girolamo Genga, Piccolomini, Aldobrandino") și însuși preceptorul lui Báthori, iezuitul spaniol Alonso Carrillo (*ibid.*, p. 202) „De fapt — scrie Iorga — rolul lui Sigismund fusese de simplă paradă. Nici un plan, nici o intervenție personală a lui nu se înseamnă de izvoare" (*ibid.*, p. 203). Figura lui Sigismund Báthori face carieră și în dramaturgia vremii : Schevill și Bonilla citează *El capitán prodigioso, príncipe de Transilvania*, de Luis Vélez de Guevara (1610?), și *El Príncipe prodigioso y defensor de la fe (1651)*, de Matos și Moreto. E vorba însă de atribuiri succesive — și greșite — ale unei piese inedite de Lope de Vega, *El prodigioso príncipe transilvano*, scrisă, pare-se, imediat după evenimentele anului 1595, care au culminat cu bătălia de la Călugăreni ; în legătură cu această piesă, în care figurează și un foarte probabil portret al lui Mihai Viteazul, vezi Darie Novăceanu, „Lope de Vega despre Mihai Viteazul", în *Gazeta literară*, nr. 35 (698), p. 8 și nr. 36 (699), p. 8 din 1965.

293 *Bireno* : Personaj din *Orlando furioso* de Ariosto (cîntul X). Bireno, iubitul Olimpiei, fata contelui de Olanda, se îndrăgostește de o fiică a regelui Frisiei și o părăsește pe Olimpia pe un țărm pustiu.

294 *Chelbete* : În original, *Calvete.*

295 *agnuși* : Vezi mai sus, nota 176.

296 *Vique* : Forma catalană este Vich. După Amezúa, ar fi vorba de un personaj real, don Pedro Vich y Manrique, general al galerelor Spaniei între 1597 și 1607.

297 *Bradamante și Marfisa* : Personaje din *Orlando furioso.* Bradamante era o soră a lui Orlando, iubită de Ruggiero. Marfisa era o fecioară „care zi și noapte umbla înarmată" (cîntul XVIII).

298 *Hipolita* : Regina Amazoanelor, căsătorită de Hercule cu Tezeu ; Pentesileea, altă regină a acelorași Amazoane, fiica lui Marte.

299 *neamul Granollequilor* : Aluzie posibilă la familia Granollech sau Granollach din Vich.

300 *Sfîntul Iacob din Galicia* : Santiago de Compostela, celebrul loc de pelerinaj.

301 *Monserrat* : În catalană, Montserrat, mic masiv muntos din provincia Barcelona, izolat de alte sisteme orografice, cu crestele în dinți de fierăstrău, de unde și numele ; alt. max. 1236 m, vîrful Miradou de San Jerónimo. Încă din Evul Mediu (880) e locuit de călugări benedictini, care au construit pe stînci mînăstiri sau schituri aproape inaccesibile.

302 *don Enrique, tatăl Leocadiei* : Cervantes afirmase că tatăl Leocadiei este don Sancho, nu don Enrique (vezi mai sus, p. 365).

303 *dezamăgiți* : În text, *desengañados*, de la *desengañar*. Pentru a preîntîmpina unele nedumeriri ale cititorilor noștri, reamintim că *desengañar* era folosit în epoca lui Cervantes și mai apoi, în cea a lui Gracián, în sens pozitiv, însemnînd „a scoate din amăgire", „a deschide ochii", a ieși, cu alte cuvinte, dintr-o stare de obnubilare și de fascinație paralizantă a spiritului și a pătrunde în lumina cunoașterii. Sistemul etic foarte riguros al lui Gracián avea să includă, ca principală virtute activă, tocmai pe acest *desengaño* (vezi introducerea noastră la B. Gracián, *Oracolul manunt. Criticonul*, 3 vol., Editura Minerva, B.P.T., vol. I, p. XXVI), înțeles, așadar, ca „dez-înșelare". Ne-am impus să păstrăm consecvent termenul folosit în acest sens în traducerile noastre din scriitorii spanioli ai epocii respective, cu atît mai mult cu cît evoluția semantică a termenului, atît în spaniolă cît și, mai

mult chiar, în română (şi chiar în alte limbi) a confirmat pe deplin apetenţa profundă a omului de pretutindeni pentru amăgire şi iluzionare ca şi rezistenţa lui la orice încercare de destrămare a vălului mincinos-consolator, demonstrîndu-se încă o dată, la o scară vast istorică, pertinenţa analizelor gracianeşti.

304 *de aceeaşi vîrstă :* De fapt, aproximativ de aceeaşi vîrstă, observă M. Baquero Goyanes, întrucît ceva mai jos e precizată vîrsta reală a fiecăruia.

305 „La Bologna exista — şi există încă — Colegio Español de San Clemente, întemeiat de cardinalul Carrillo de Albornoz. Un decret al lui Filip al II-lea interzicea spaniolilor să studieze la universităţi străine, cu excepţia celei din Bologna." (M. Baquero Goyanes, *ed. cit.*, vol. II, p. 218, nota 2.).

306 *familia Bentibollilor :* Familia Bentivoglio a deţinut vreme îndelungată senioria Bolognei (în secolul al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea).

307 *Alfonso d'Este :* Este vorba de Alfonso II d'Este, duce de Ferrara, Modena şi Reggio, care a murit la 27 octombrie 1597. La scurt timp după moartea sa, ducatul Ferrara a trecut în stăpînirea Scaunului Apostolic.

308 *agnus :* Vezi mai sus, nota 176.

309 *plevan :* Din it. *pievano* sau *piovano*, preot paroh.

310 *spiţa Crivellilor din Milano :* Din Milano era Alessandro Crivelli, care a fost nunţiu în Spania şi a murit în 1574. Din aceeaşi familie a fost Papa Urban al III-lea (Umberto Crivelli).

311 *masară :* Din it. *masaia* sau *massara*, guvernantă, chelărească.

312 *strada maestră :* italienism pentru „drumul mare".

313 *spitalul Învierii :* În original, *Hospital de la Resurrección*. Spitalul Învierii, a cărui clădire nu s-a păstrat, fiindu-i reconstruită doar o faţadă de la intrare, fusese sediul Confreriei Consolării şi Concepţiunii, care, în secolul al XV-lea, primise dreptul de a deschide acolo o casă de prostituţie, spre a-i folosi beneficiile în scopuri caritabile. În 1515, stabilimentul ajunge să cumuleze funcţii de lupanar şi de spital. În 1591, ordinul San Juan de Dios a preluat administrarea spitalului.

314 *Poarta Cîmpului :* În original, *Puerta del Campo*, una din cele patru porţi ale Valladolidului. Sub regele Filip al III-lea, în

anul 1601, curtea s-a mutat de la Madrid la Valladolid. Cervantes, care cunoscuse închisoarea la Sevilla, se stabilește în capitală pentru a-și lămuri gestiunea în fața Trezoreriei. A stat între 1604 și 1605 într-o locuință destul de meschină, aproape de Spitalul Invierii, într-o clădire ce s-a păstrat pînă în zilele noastre. Nici aici n-a scăpat de suspiciuni și de încurcături cu justiția: la poarta casei sale a fost găsit ucis într-un duel un nobil, Gaspar de Ezpeleta; cercetările poliției l-au scos din cauză pe Cervantes, după un scurt arest preventiv, dar au aruncat o lumină echivocă asupra moralității surorii și fiicei sale. Incidentul s-a produs la scurt timp după apariția triumfală a primei părți din *Don Quijote*.

315 *căsătoria, sau căzătoria:* Echivalăm jocul de cuvinte din original, *casamiento* (căsătorie) — *cansamiento* (osteneală).

316 *Rute:* Localitate la SE de Córdoba, centru agricol.

317 *îmi ieșeau înainte numai cu plin:* În original, „ballá banme... el agua delante", adică îi ieșeau cu apa în cale mereu parcă dansînd, agitînd-o în urciorul care o ținea rece, îi făceau deci numai pe plac.

318 *Aranjuez:* Oraș în apropierea Madridului, pe valea Tagului. Palat regal cu grădini și jocuri de apă vestite.

319 *apa îngerilor:* Preparat odorifer cu diverse întrebuințări în epocă.

320 *novene:* Novena, în cultul catolic, este un exercițiu religios practicat vreme de nouă zile, de obicei succesive, și constînd din rugăciuni, lecturi edificatoare, litanii și alte acte pioase.

321 *Maica Domnului din Guadalupe:* Centru de pelerinaj vestit în epocă. Vezi *Persiles și Sigismunda*, III, V, ed. rom. cit. pp. 251—258. Sanctuarul Maicii Domnului din Guadalupe era unul din cele șase *casas angelicales* ale Fecioarei Maria. Celelalte cinci erau: Nuestra Señora de Monserrat, el Pilar de Zaragoza, Nuestra Señora del Sagrario de Toledo, la Peña de Francia și Nuestra Señora de la Blanca, în Burgos (F. Rodríguez Marín).

322 Forma corectă a acestui proverb evreiesc e cea înregistrată de Correas, *Vocabulario de refranes...:* „Piensa don Braga que con su hija me engaña. Pues para el Dio, hermano, que soy contrecho de un lado".

323 Versuri din *Trionfo d'Amore*, cap. I: „Tal biasma altrui, che se stesso condanna: / E chi prende diletto di far frode, / Non

să de' lamentar s'altri l'inganna" (Curare îl dojenește pe altul, oșindindu-se pe sine însuși : / și cui îi place să înșele / nu trebuie să se plîngă dacă-l înșeală altul).

324 *sudațiile* : În original, *sudores*. Sudațiile erau principalul tratament aplicat în cazurile de sifilis ; pentru provocarea unei transpirații cît mai abundente și mai frecvente se administrau medicamente specifice, printre altele decocturi și siropuri concentrate de gaiac, rădăcină și frunze de salsaparilă, și sasafras, dimineața foarte devreme și după-amiaza. Bolnavul stătea la pat, într-o încăpere cît mai mică, înaltă, fără ferestre, cu podeaua acoperită cu scînduri, covoare, mantii și rogojini, pentru luminat folosindu-se doar lămpi cu untdelemn, lumînările fiind evitate din pricina fumului. Pacientul era învelit mai întîi într-un cearșaf fierbinte, apoi cu macaturi groase, pături de lînă și alte pleduri. Se foloseau și *mangaluri (braseros)*, vase cu jeratic și lemne mărunt crăpate, pentru încălzirea interiorului. (Agustín González de Amezúa y Mayo.)

325 *frații paporniței* : În original, *los hermanos de la capacha*, călugări din mînăstirea San Juan de Dios și de la Spitalul Învierii, care umblau cerșind cu cîte un coș de papură, asemenea lui Mahudes, stăpînul celor doi cîini din *Colocviul cîinilor*. „Frați ai paporniței" erau numiți și cei de la spitalul Antón Martín din Madrid. Cerșeau de obicei după lăsarea întunericului, pentru ca tot omul să se simtă liber să dea după voie, și uneori strigau : „Cine face bine pentru sine ?" („¿Quien hace bien para si mismo ?").

326 *vremurile Mariei Castana* : Expresie proverbială denumind vremurile vechi și pline de fabulații și ignoranță. Maria Castana (sp. *Maricastaña*) e un personaj folcloric spaniol.

327 *stafide și migdale* : Lucticii supuși sudațiilor urmau și o dietă foarte severă, mîncînd doar cîțiva pesmeți cu stafide și migdale, totul pe sponci ; fructele uscate, după opinia vremii, sporeau și înviorau memoria (F. Rodríguez Marín dă și alte exemple din literatura vremii, *ed. cit.*, vol. II, p. 206, nota 7).

328 *Mahudes* : Pe vremea șederii lui Cervantes în Valladolid, frate cerșetor (*llamador* sau *hermano limosnero*) al Confreriei Spitalului Învierii era un anume Alonso de Mahudes, fiul lui Hernando de Mahudes și al Juanei González. Ajunsese pe atunci la o vîrstă înaintată, deoarece încă din 1563 se afla pe lîngă spital, împreju-

rare dovedită de un testament păstrat, făcut de el cu prilejul unei îmbolnăviri. Patruzeci de ani mai tîrziu continua să-şi exercite funcţia în acelaşi loc, şi Cervantes a avut prilejul să-şi studieze pe viu personajul, graţie căruia a supravieţuit şi memoria detot obscurului Mahudes. (Agustin González de Amezúa y Mayo, *Cervantes creador de la novela corta española*, C.S.I.C., Madrid, 1958, 2 vol., vol. II, pp. 411—412.)

329 Decupajul acestui paragraf şi al celui următor aparţine editorilor, Schevill şi Bonilla, *ed. cit.*, vol. III, p. 156, nota 156—5, întrucît în ediţia princeps ambele replici sînt atribuite lui Berganza.

330 *Poarta Cărnii*: În original, *Puerta de la Carne*, numită astfel, după cum spune F. Rodríguez Marín citînd surse de epocă, pentru că prin ea intra toată carnea de la Zalhana (sau abator), destinată măcelăriilor din Sevilla.

331 Echivalăm un perfid joc de cuvinte (care dovedeşte că Cervantes nu şi-a luat chiar în serios propriul angajament de a-şi tăia mai degrabă mîna decît de a îngădui în textul său cuvinte riscate...) : *criadas*, slujnice ; *criadillas*, diminutiv al precedentului, însemnînd slujnicuţe deci, dar şi testicule.

332 *împuternicit al cărnii*: În original, *obligado de la carne*.

333 Piaţa Sfîntul Francisc : Numită astfel după mînăstirea Sfîntul Francisc din Assisi. Acolo se aflau şi Casa capitlului (las Casas del Cabildo) şi Tribunalul (Audiencia).

334 *îngerul de pază*: Funcţionar municipal cîştigat prin mită ca protector al infractorilor.

335 *uliţa Vinatului, Costişa şi Zalhanaua*: În ordinea citării, la Calle de la Caza, la Costanilla şi el Matadero.

336 Pasaj foarte important pentru estetica naraţiei în concepţia lui Cervantes. Reluînd preocupări ale criticilor vremii şi îndrumări venite încă din Antichitate, Cervantes meditează în faţa dilemei stilistice fundamentale a naraţiei : Cum să foloseşti ornamentele retorice fără să alterezi verosimilitatea ? Cum să ştii în ce proporţii să dozezi „opulenţa verbală a poetului şi sobrietatea istoricului" (Riley) ? Cum să realizezi *hazul* sau *graţia (la gracia)* naraţiei în cele două tipuri de povestire clar delimitate în acest pasaj ? Problema o pusese încă Cicero : „Duo enim sunt genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto" („Sînt două feluri de snoave, dintre care unele se referă la fond, iar altele la

expresie"; *De oratore*, II, 1) ; apoi, în Renaștere, un Girolamo Bargagli (*Dialogo de' giuochi che nelle vegghe sanesi si usano di fare*, Siena, 1572, p. 216) : „Bisogna anche accompagnarlo con la voce, con i gesti e con la pronunzia in modo che la persona si contrafaccia della quale și racconta". Cu toate conotațiile ei „histrionice", distincția era una strict literară și cu o aplicabilitate curentă și foarte diversă în teoria Secolului de Aur. „Balbuena o reducea la termenii ei cei mai simpli, definind două clase de narații : una, «naturală și istorică» ; cealaltă, «artificială și poetică»." „Ajustarea acestor două concepte discrepante a dat naștere lui *Don Quijote*." (Pentru toate precizările de mai sus, vezi E. C. Riley, *Teoría de la novela en Cervantes*, trad. de Carlos Sahagún, Taurus, Madrid, 1966, pp. 243—244.) Pasajul a fost reținut și de Américo Castro, în *El pensamiento de Cervantes*, Madrid, 1925, p. 236), în legătură cu discuția despre estetica picarescului la Cervantes : „Considerați în sine și din punct de vedere artistic, *pícaros* sînt «nimic» ; tratați spectacular, pot deveni interesanți".

337 *Eretilă* : În original, *Gavilán*.

338 *de la lup, un fir de păr, și ăla, din coșniță* : În original, „del lobo un pelo, y ése de la espuerta" ; există proverbul : „Del lobo, un pelo" sau „Del lobo, un pelo ; y ése, de la frente", „refrán que enseña que del mezquino se tome lo que diere" (Dicționarul Academiei Spaniole) ; sau „Del lobo un pelo", debe uno contentarse con lo que da el mezquino" (*Pequeño Larousse ilustrado*, ed. 1980, *sub lobo*). Adică, de la omul meschin sau cărpănos, mulțumește-te cu ce-ți dă, chiar dacă-ți dă foarte puțin, cum ar fi un fir de păr scurt, ca de pe fruntea lupului.

339 *Îmi deschise botul, mă scuipă în el* : La observațiile lui Schevill și Bonilla (*ed. cit.*, vol. III, nota 162—2) se mai pot adăuga și altele : „Se poate afirma că scuipatul, ca și însuși gestul scuipării, joacă același rol magic în viața tuturor popoarelor. [...] Contra deochiului și deocherei, ca și contra farmecelor sau vrăjilor, gestul scuipării e general. [...] Din punct de vedere terapeutic, în credința popoarelor scuipatul joacă iarăși un rol important. [...] Scuipatul sau scuiparea în gură — dar numai contra deochiului și, deci, fără miracolele din basme — mai dăinuiește și astăzi pe alocurea." (Tache Papahagi. *Mic dicționar folkloric*, Editura Minerva, 1979, pp. 419—424, cu numeroase exemple.) După alte tradi-

ții, cîinelui ciobănesc i se sculpa în gură ca să fie credincios turmei (Schevill și Bonilla trimit în acest sens la Paul Sébillot, *Le Folklore de France*, Paris, 1906, III, p. 109) F. Rodríguez Marín îl citează însă pe Amezúa y Mayo,' care, făcînd o anchetă printre păstori de prin părțile locului, n-a putut lămuri în nici un fel semnificația ritualului.

340 *paznic de coastă* : În original, *atajadores de la costa*, formații de cavalerie ușoară destinate în epocă pazei coastelor sudice ale Spaniei împotriva eventualelor dezarcări turcești sau maure.

341 *Leușor* : În original, *Leoncillo*.

342 *Bălțatu* : În original, *Barcino*.

343 ... că-i greu să nu scrii satire : „Difficile est saturam non scribere", Iuvenal, *Satire*, I. 30.

344 *păstorul de pe malurile Amfrisului* : Aluzie la Apolo, care, exilat din Olimp ca să ispășească uciderea lui Python, a fost primit și adăpostit de regele Admetos, căruia i-a slujit ca păstor pe malurile rîului Amfris, în Tesalia.

345 Aluzii la : *La Arcadia*, de Lope de Vega (Madrid, 1599) ; *La Galatea*, propriul său roman pastoral (Alcalá, 1585) ; *El Pastor de Filida*, de Gálvez de Montalvo (Madrid, 1582), și *Diana*, de Jorge de Montemayor (înainte de 1559 ?).

346 *Mauleón, poet netot* : Personaj popular, probabil, în Madridul vremii. Cervantes îl menționează și în *Don Quijote*, II, LXXI. Un poet cu acest nume, de rezonanță navarreză, n-a putut fi însă identificat pînă acum (vezi *Don Quijote*, edición, estudio y notas de Juan Bautista Avalle-Arce, vol. II, p. 590).

347 *Academia Imitatorilor* : În original, *Academia Imitatoria*, academie burlescă înființată la Madrid pe la 1586, după modelul acelora din Italia. Academia este citată de Juan Rufo la începutul celor *Seiscientas apotegmas* (Toledo, 1596). Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. III, nota 164—14, reproduc textul respectiv.

348 *Deum de Deo* : În traducere, „Dumnezeu-din Dumnezeu". Cuvintele fac parte din Crezul sau Simbolul credinței stabilit de Conciliul de la Niceea în 325, și anume din versiunea acceptată de biserica catolică. „Traducerea" hilară pe care le-o dă Mauleón e citată și în *Don Quijote*, II, LXXI.

349 Cîntecul acesta (*Cata el lobo do va, Juanica*) e inclus în tratatul *De musica libri septem* de Francisco de Salinas (Salamanca, 1577).

350 Atitudinea lui Cervantes față de literatura pastorală e ambivalentă, mergînd de la cultivarea genului (*La Galatea*, prima operă tipărită a scriitorului, 1584) pe care și pe patul de moarte visa s-o continue, și pînă la violenta critică adusă, aparent, romanelor pastorale și convenționalismului lor strident de către realistul Berganza. Împăcarea acestor două atitudini contradictorii a fost o piatră de încercare pentru cervantiști, deoarece, față de convingerea lui Cervantes că, prin *Galateea*, dăduse o operă nemuritoare (vezi, printre altele : „Yo corié con mi ingenio aquel vestido / con que al mundo la hermosa Galatea / salió para fibrarse del olvido", adică : „Am croit cu mintea mea haina cu care frumoasa Galateea ieșit-a în lume ca să se mîntuie de uitare", în *Călătorie la Parnas*), osîndirea acestui gen, cărula continuă să-i plătească tribut în dramaturgia sa și în *Don Quijote*, pare greu de realizat, chiar dacă ar fi subsumată mult discutatului „perspectivism" cervantin. Américo Castro consideră că „Cervantes opune în acest caz, ca și în dialogul dintre Don Quijote și Sancho (II, III) adevărul universal și cel particular, pe păstorul «relicta circumstantia» și pe păstorul care-și leagă opincile ; geniul lui îl purta către lumea adevărului inteligibil cu o dragoste deplină, cu o atracție irezistibilă, și de aici predilecția pentru *Galateea*, pentru Don Quijote, prin gura cărula Cervantes vorbește în nenumărate rînduri, pentru Persiles etc. etc. ; dar geniul lui era prismatic și făcea ca acest adevăr inteligibil să se transforme în adevăr sensibil. Păstor cu cimpoi ? Păstor cu opinci căpănoase ? Coif ? Lighean de bărbier ? Unica și esențiala diferență în cazul pastoralului este că conflictul dintre ambele adevăruri nu se rezolvă într-o sinteză miraculoasă, ca în *Don Quijote*" (*El pensamiento...*, p. 38). Don Quijote însuși avea să întrebe, punînd de fapt, după A. Castro, problema dublului adevăr : „Piensas tú que las Amarilis, las Filis, las Silvias, las Dianas, las Galateas, las Fílidas... fueron verdaderamente damas de carne y hueso ?", adică toate aceste personaje crezi oare că au fost făpturi în carne și oase ? Și Américo Castro conchide : „Adevărul lui Don Quijote e solidar cu cel al Galateei și al lui Persiles" (*op. cit.*, p. 39). Mai este de luat în considerare, desigur, și reducția ironică la care marele scriitor își

supune deseori temele sau eroii preferați, acel veritabil prurit al devalorizării, care, la el, nu e decît intermitent, deși puternic relieiant, dar care la promotorii literaturii picarești ajunge uz și abuz. O subtilă interpretare a rolului jucat de pastoralism și de „erotica pastorală" în literatura Renașterii în general și în aceea a lui Cervantes în special ne-o dă tot Américo Castro în *Hacia Cervantes*, pp. 274—290, pornind de la teza că în „narația pastorală își face pentru prima oară apariția personajul literar ca o singularitate strict umană, ca expresie a unui «întru sine»" („un «dentro de sí»", p. 276) ; aceasta explică de ce în *Don Quijote*, prima carte modernă cu personaje prin excelență autonome (p. 274), nu întîlnim o ironizare a pastoralului, ca în *Colocviul cîinilor*, „unde pastoralul nu este element structurant" (p. 281). O prezentare a întregii problematici a romanului pastoral anterior *Galateei* lui Cervantes poate fi găsită și în monumentala carte *Orígenes de la novela* a lui Menéndez Pelayo (ed. a II-a, CSIC, Madrid, 1962, vol. II, pp. 185—346, și în special pp. 342—346, unde e citat și pasajul din *Colocviul cîinilor*.

351 Aluzie la *păun*, reputat în sistemul de simbolizări și emblematizări al vremii pentru urîțenia picioarelor, care-l făcea să se rușineze, de îndată ce-și pleca privirea asupră-le, și să-și strîngă roata cozii, oricît era ea de superbă.

352 ... *ucenică a Camachei din Montilla* : Montilla, acest oraș din apropierea Córdobei, patrie a Marelui Căpitan, Gonzalo de Córdoba, era renumit în epocă prin marile contingente de vrăjitoare furnizate Spaniei. Una dintre aceste vrăjitoare se numea Leonor Rodríguez și trăia pe la 1573. Menéndez y Pelayo, în *Historia de los Heterodoxos españoles* (II, 665) citează un manuscris din Biblioteca Colombina în care se povestește cum Camachele (numele devenise generic) din Montilla au ajuns să-l prefacă în cal pe don Alonso de Aguilar, fiu al unui marchiz de Priego, care, din această pricină și din altele la fel de ciudate, a fost arestat în două rînduri de Inchiziția din Córdoba. (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. III, nota 167—18.) Numele de *Camachas* vine, pare-se, de la soțul uneia dintre aceste vrăjitoare, un anume Camacho. Angel del Río (*Historia de la literatura española*, 2 vol., Holt, Rinehart and Winston, New York, edición revisada, 1963, vol. I, p. 288, nota 1) aduce o completare în această privință : „La informațiile lui Amezúa, Rodríguez

Marín şi ale altor eruditi se pot adăuga documentele publicate de Raúl Porras, printre care curiosul «Testament al Elvirei Garcia, la Camacha, întocmit în Montilla..., la 17 aprilie 1559». Vezi «Cervantes, la Camacha y Montilla» în *El Inca Garcilaso en Montilla...*, Lima, 1955". Tema acestei veritabile „dinastii" de vrăjitoare avea să fie reluată în *Muncile lui Persiles şi ale Sigismundei*, II, VIII (ed. rom. cit., pp. 152—153), unde apare personajul malefic Cenotia din Alhama („Cată să ştii că în acea cetate a Alhamei a trăit totdeauna cîte o femeie cu numele meu...") ; în acelaşi loc se face şi o distincţie netă între *bruja* şi *hechicera*, termeni pe care noi i-am echivalat cu „vrăjitoare" şi, respectiv, „fărmecătoare".

352a Américo Castro (în *Cervantes y los casticismos españoles*, Alfaguara, Madrid-Barcelona, 1966, p. 100) atrage atenţia asupra importanţei acestui pasaj rostit de Scipione („aceste profunde şi mişcătoare fraze cervantine"), neglijate de cervantişti, inclusiv de el însuşi, pînă la data aceea, şi în care ilustrul cervantist vede „o cheie pentru a-l înţelege pe el [pe Cervantes, *n.n.*] şi opera sa, în care niciodată nu este proslăvită «puritatea sîngelui», ci doar «puritatea virtuţii şi frumuseţea pe care o cuprinde în sine bunul nume» (*Quijote*, I, 33)". O concepţie asemănătoare se întîlneşte şi la Sfînta Tereza a lui Iisus, arată A. Castro, într-un text ca acesta : „Mă pot purta ca şi cu un prieten [cu Iisus, *n.n.*], deşi este Stăpîn, fiindcă îmi dau seama că nu-i ca aceia pe care-i avem aici drept stăpîni şi care-şi pun toată stăpînirea lor în autorităţi false" (citäm după Santa Teresa de Jesús, *Obras completas*, edición manual, introducción y notas de P. Isidoro de San José, Editorial de Espiritualidad, Madrid, 1963, *Libro de la vida*, 37, 5, p. 342).

353 Vezi Esop, *Măgarul şi căţelul* (sau *Cîinele şi stăpînul*) : „Un om, care avea un cîine din Malta şi un măgar, se juca mereu cu acel cîine şi, ori de cîte ori se ducea la masă undeva îi aducea cîte un mezelic. Şi de-abia se apropia căţelul, că i-l şi arunca, îndată ce se gudura, dînd din coadă. Măgarul, prinzînd ciudă pe cîine pentru această, alergă şi el spre stăpîn şi, tot sărind mereu, îl lovi cu copita. Înfuriat, stăpînul porunci oamenilor să-l ducă în grajd, lovindu-l, şi să-l lege acolo de iesle. Fabula ne arată că nu toţi sînt făcuţi pentru toate lucrurile." (Esop, *Fabule*, trad. de Traian Lăzărescu, în vol. Esop. Babrios, *Fabule*, Editura Minerva, 1980, p. 146).

354 Vezi mai sus, nota 88.

355 *şcoala Societăţii lui Iisus:* Vezi mai jos, nota 360.

356 *vademecum:* Aici, în sensul de portofoliu, mapă sau ghiozdan.

357. *...la bursă:* E vorba de Bursa negustorilor (La Lonja de Mercaderes) din parohia del Sagrario, construită după planul arhitectului Juan de Herrera şi inaugurală la 14 august 1598.

358. Berganza „uită" că nu este decît un cîine şi vorbeşte în numele oamenilor, ca dealtfel şi ceva mai jos. M. Baquero Goyanes, care comentează şi el aceste pasaje, sugerează că aceste „uitări" nu ar trebui interpretate *ad litteram*, ci ca o ambiguizare, poate chiar intenţionată, a statutului personajelor din *Căsătoria pungăşească* şi *Colocviul cîinilor*, cele mai „labirintice" componente ale marii structuri labirintice pe care comentatorul numit o vede stînd la baza *Nuvelelor exemplare*.

359 În original: *„echemos pelillos a la mar*, como dicen los muchachos" („să aruncăm firişoare de păr în mare, cum zic băieţii"), obicei copilăresc prin care se marchează împăcarea în urma unui conflict.

360 „Aşa cum ni s-a prezentat, educaţia iezuită este un model de coordonare a întregii activităţi a şcolii spre maximum de randament la studii al elevilor, în direcţia unei erudiţii în care opinia personală trebuia să aibă un loc mult prea restrîns... (...) Cu toată metoda, în multe puncte greşită, şcolile iezuite au izbutit să dea un mare număr de oameni în afară din comun pentru că, indiferent de tendinţele speciale ce le dominau, ele ofereau minţii materialul informativ, fără de care dezvoltarea spirituală şi sufletească superioară nu e posibilă. (...) Aşa cum au fost, şcolile iezuite au izbutit să împlinească un mare gol în evoluţia culturală a omenirii." (Constantin Narly, *„Ratio studiorum" şi educaţia iezuită*, 1937, reeditat — cu omisiuni — în volumul Constantin Narly, *Texte pedagogice (Antologie)*, antologie, studiu introductiv, note şi comentarii, bibliografie critică de Viorel Niculescu, Editura Didactică şi Pedagogică, 1980, pp. 358—359.) Cuvintele pline de căldură ale lui Cervantes despre şcoala iezuită din Sevilla au, mai mult ca sigur, după opinia mai tuturor comentatorilor, şi un pronunţat caracter autobiografic, reprezentînd gestul de gratitudine al unui fost elev al colegiului iezuit Santa Catalina din Córdoba (prin 1555—1557), care-şi continuase studiile la colegiul iezuit din

Sevilla, unde familia chirurgului Rodrigo de Cervantes reapăruse în anul 1564.

361 *doi Antonio :* Aluzie la foarte populara carte *Introductiones latinae*, de Antonio de Nebrija (Salamanca, 1481), care a servit sute de ani drept manual de limbă latină în Spania (pînă pe la începutul veacului al XIX-lea). Se citează ediții sevilliene din 1501 și 1532. (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. III, nota 179-1.)

362 *filosoficește :* În original, *filosofea*, inf. *filosofear*, frecventativ al lui *filosofar*, a filosofa. Propunem forma : *a filosofici*.

363 *romaniciști :* Propunem acest barbarism, cu înțelesul de „vorbitori ai limbii romanice, în speță spaniola", pentru *romancistas*, pluralul lui *romancista*, derivat din sp. *romance* (lat. *romanice*) în opoziție cu „latiniștii". Opoziția din text, deși cu vederi satirice mai restrînse, se încadrează în acțiunea generală (caracterizînd, în diferite momente, mai tot cuprinsul Romaniei) de impunere a idiomului național în luptă cu limba savantă, latina.

364 *nu se numesc cozi cele ale caracatiței :* În original, se preferă *rabos* lui *colas* nu numai din rațiuni de proprietate terminologică, ci și de convenință (F. Rodríguez Marín, *ed. cit.*, vol. II, p. 251, nota 17). O contribuție foarte recentă privitoare la această problemă lexicologică : Steven N. Dworkin, „Phonotactic Awkwardness as a Cause of Lexical Blends : the Genesis of sp. *cola* «Tail»", în *Hispanic Review*, 48, 2, 1980, pp. 231—237 : „In Spanish *cola* and *rabo* co-exist, with the latter reserved for the short tail of land animals. The use of *rabo* as an equivalent of *culo* provides further evidence for the association in a popular speech of the notions «tail» and «arse»." (P. 237.) Se citează : J.L. Alonso Hernández, *Lexico del marginalismo del Siglo de Oro*, Salamanca, 1976.

365 *Corondas Tirianul :* E vorba de Charondas din Thurium, nu din Tir, cum scrie Cervantes. Anecdota, pe care Cervantes o relatează fidel, e înregistrată de Valerius Maximus, în scrierea sa *Factorum et dictorum memorabilium libri novem (Fapte și spuse memorabile în nouă cărți)*, VI, V, *Exemple străine*, 4. Cervantes, crede Schevill și Bonilla (*ed. cit.*, vol. III, nota 185-19), a luat anecdota din altă sursă, ceea ce ar explica și eroarea ; bunăoară, Sebastiano Erizzo, venețian (1525—1585), în *Le Sei giornate*, povestește această întîmplare, atribuindu-i-o unui „Caronda, prencipe di Tiro".

366 *Habet bovem in lingua* : Proverbul este explicat mai jos de Cervantes. Schevill şi Bonilla trimit la Erasmus, *Adagiorum Chiliades*, proverbul *Bos in lingua*. Expresia se mai întîlneşte la Theognis, 813, şi la Eschil, *Agamemnon*, 36—37 : „Un bou s-a aşezat uriaş pe limba mea" (vezi Eschil, *Orestia*, traducere, prefaţă şi note de Alexandru Miran, Editura Univers, 1979, p. 22).

367 *alguazilul* : La observaţia că la începutul nuvelei nu fusese vorba de nici un alguazil prieten cu Nicolás Cîrnul, M. Baquero Goyanes crede că acesta ar fi putut fi subînţeles ca unul dintre acei „îngeri păzitori" pe care şi-i asigurau toţi parlagiii.

368 *cînd venea iarmarocul* : În original, „cuando llegaba la vendeja"; *vendeja*, scrie F. Rodríguez Marín (*ed. cit.*, vol. II, p. 261, nota 13) „se numea tîrgul pe care-l făceau la Cádiz, Sanlúcar, Sevilla şi în alte porturi din Sudul Spaniei diverse nave străine care soseau toamna încărcate cu pînzeturi şi alte mărfuri, vînzîndu-le la preţuri foarte scăzute, după care, cu beneficiile realizate, încărcau untdelemn şi mai ales vin, pentru a se întoarce acasă". Schevill şi Bonilla (*ed. cit.*, vol. III, nota 192—22) precizează : „*Vendeja* parece tener aquí el sentido de cargazón para la venta".

369 *Cáliz* : Formă veche şi regională pentru Cádiz.

370 *breton* : În sensul de străin, venetic, aşa cum în epoca mai nouă străinilor li se spune în Sevilla *ingleses* (englezi).

371 *Colindranca* : În original, *la Colindres*. Colindres e numele unui tîrguşor din apropierea oraşului Laredo (Santander).

372 *escuti d'oro in oro* : scuzi în monede de aur.

373 *a perpenan rei de memoria* : Formulă agramată în loc de *ad perpetuam rei memoriam* (spre veşnica aducere-aminte a acestor fapte), formulă a cancelariei papale, care, începînd din secolul al XIII-lea, poate fi citită la începutul marilor bule şi al altor acte importante, precum şi în actele unor suverani francezi şi germani.

374 *linse* : deformare hilară de la *linx* (în original : *quince* în loc de *lince*).

375 *poarta Jerez* : Era situată între Poarta Cărnii (Puerta de la Carne) şi Turnul de Aur (la Torre del Oro). Prin ea intrau carele încărcate cu aurul şi argintul aduse de flotele spaniole din America.

376 *Colegiul Magistrului Rodrigo* : Îşi luă numele de la Rodrigo Fernández de Santaella (1444—1509), fondator al Colegiului universitar Santa María de Jesús.

377 Licențiatul *Juan Sarmiento de Valladares*, mai vestit prin severitatea decît prin înțelepciunea sa, a fost „asistent" (corregidor) al Sevillei în 1589. Înainte de a exercita această funcție, a luat parte la pacificarea Sălcișului *(la Sauceda)*, un imaș foarte întins din ținutul muntos Ronda, unde hălăduiau bandiți deosebit de periculoși (vezi Vicente Espinel, *Marcos de Obregón*, III, 24). Vezi Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. III, nota 197—17.

378 *Triana :* Vezi mai sus, nota 161.

379 *într-o casă :* Cf. *Rinconete și Cortadillo ;* vezi mai sus, nota 110.

380 *Seianul :* Aluzie la calul scribului Gnaeus Seius, cal „de o mărime nemaivăzută, cu gîtul înalt, roib, cu coama deasă și aurie", care însă le-a fost funest tuturor stăpînilor săi succesivi (printre aceștia numărîndu-se C. Cassius Longinus care, învins de Antonius la Philippi, se sinucide în vara lui 43, și Antonius însuși care, învins la Actium, se sinucide în Egipt împreună cu Cleopatra în anul 30 î.e.n.). „De aici se spune că a luat naștere proverbul folosit adesea despre oamenii loviți de nenorociri «Acel om are calul lui Seius»" (Aulus Gellius, *Nopțile atice*, III, IX, 1—6, traducere de David Popescu, Editura Academiei, 1965, pp. 106—107). Erasmus comentează proverbul *Equum habet Seianum*, punîndu-l în legătură cu calul de lemn construit de Epeios *(Odiseea*, IV, 271 ; VIII, 942 ; XI, 523, și *Eneida*, II, 15 și urm.). Juan Pérez de Montalbán scrie și o piesă de teatru intitulată *El fin más desgraciado y fortuna de Seyano*, ed. Madrid, 1679. (Vezi Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. II, nota 200—19.)

381 Număr de dresură cu cîini, în care animalul e învățat să sară, după cum se va vedea și din text, pentru „regele Franței", pentru circiumăreasa cea bună etc., dar nu și pentru circiumăreasa cea rea sau pentru sultan. M. Baquero Goyanes amintește că motivul cîinelui dresat să sară după „simpatia" sau „antipatia" față de un anumit personaj e prezent și în literatura franceză : Diderot, în *Jacques le fataliste et son maître* (redactat între 1773 și 1774 și publicat în limba franceză în 1796), vorbește despre săracii care umblau cu asemenea cîini, învățați „à sauter pour le roi, pour la reine".

382 *marchizul de Priego:* Aluzie probabilă la cel de-al patrulea marchiz de Priego, Pedro Fernández de Córdoba y Figueroa (1563—1606).

383 *Pimpinela de Plafagonia* : Nume extravagant alcătuit din cel al unei plante (*Poterium sanguisorba*, cebarea) și al unei provincii antice din Asia Mică (Paflagonia).

384 Un personaj cu același nume, ajutorul de paracliser Pasillas, apare în intermediul *La Guarda cuidadosa (Straja grijulie*, traducere de Ileana Georgescu, în vol. Cervantes, *Teatru*, Editura Univers, 1971).

385 *șaptezeci* : Urmăm lecțiunea lui F. Rodríguez Marín, citind *setenta* în loc de *sesenta*, deoarece însăși bătrîna declară mai jos că are șaptezeci și cinci de ani (*setenta y cinco años*).

386 *Camacha din Montilla* : După cum am mai arătat, au existat într-adevăr vrăjitoare cu acest nume în acea localitate andaluză, despre una din ele știindu-se că a încăput pe mîinile Inchiziției din Córdoba pe la mijlocul secolului al XVI-lea. Cervantes a petrecut cîtva timp în Montilla în vara anului 1592, avînd prilejul să culeagă la fața locului date și legende privitoare la personajul său.

387 *Erihto, Circe, Medeea* : *Erihto* din Tesalia, femeie vestită pentru cunoștințele sale în materie de otrăvuri și leacuri, menționată de Lucan în *Farsalia*. *Circe*, fiică a lui Helios și sora lui Aeetes, regele Colchidei, este vrăjitoarea din insula Eea, care l-a reținut vreme de un an pe Ulise și i-a transformat soții în porci. *Medeea*, fiica lui Aeetes, magiciană, îl ajută cu arta sa pe Iason.

388 *boscărie* : În original, *tropelía*, de la *entropelía*. În traducere accentuăm conotația depreciativă a termenului. Vezi Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. I, nota 10—9 și vol. II, nota 211—9.

389 Despre vrăjitoare și vrăjitorie în Spania, cu o privire asupra cauzelor și evoluției fenomenului, Schevill și Bonilla (*ed. cit.*, vol. III, nota 211—24) trimit la cartea fundamentală a lui Henry Charles Lea, *A History of Inquisition in Spain*, New York, 1907, vol. IV, pp. 206—247 ; autorul consideră că credința în vrăjitorie a apărut în Spania pe la jumătatea secolului al XIV-lea, că dezvoltarea i-a fost retezată de asprimea persecuției și că a dispărut virtualmente pe la finele secolului al XVIII-lea.

390 *născuse doi cățel* : motivul substituirii copiilor nou-născuți cu animale e foarte vechi și foarte răspîndit. În acest sens, în *Basmele române* (trimitem la ediția din 1978, Editura Minerva, pp. 268—280), Lazăr Șăineanu studiază tipul „Copiii de aur", foarte bogat reprezentat și în literatura română.

391 Reminiscențe posibile din Virgiliu, *Eneida*, VI, 853 : „Parcere subiectis et debellare superbos" („A ocroti pe supuși și-a înfrînge pe mîndri cu arme", trad. de D. Murărașu).

392 „Un exemplu tipic de asemenea *experiențe* mi-l furnizează o *Relación que se hizo por los inquisidores de Calahora para averiguar el mal trato y vivienda de las brujas*, în anul 1590. (...) Acolo, inchizitorul Andrés Martínez de Ibarro adevărește «din experiența — scrie el — pe care am făcut-o», că 1. vrăjitoarele (în sp. *brujas*, termen specializat pentru vrăjitoarele care participă la sabaturi, *n.n.*) ies pe ferestre și hornuri și pe oriunde vor, «întrucît diavolul le susține și vine să le poarte»; 2. că practică legătura trupească cu diavolul, la care se duc vinerea la miezul nopții; 3. că toți vrăjitorii și vrăjitoarele se pot cunoaște după un semn ce li se întipărește în ochiul stîng, deasupra irisului (negro del ojo); 4. «că atunci cînd pămîntul e bătut de piatră sau furtuni e din pricina maleficiului lor»; 5. că vrăjesc oamenii, ucid copii de țiță «și-i dezgroapă și le scot măruntaiele și inima»; 6. «că nici o lucrare nu trebuie s-o facă cu mîna dreaptă și că cel mai strașnic le este oprit să rostească numele lui Iisus și să facă semnul crucii» etc. etc. În concluzie spune: «le-am osîndit pe toate la moarte și unele au fost executate în Pamplona»." (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. III, nota 215—23.)

393 *Perinei* : *sic* pentru Pirinei (în original *Perineos*).

394 Vehementa diatribă la adresa țiganilor, precum și cea de mai jos împotriva moriscilor (populația maură creștinată, expulzată în 1609) ne pun din nou în fața întrebării atît de dezbătute : A fost Cervantes un intolerant ? Am mai discutat pe scurt această problemă într-o notă la un pasaj din *Persiles și Sigismunda* (ed. cit., n. 181), unde spuneam : „Atitudinea lui Cervantes față de *morisci* e dublă : le condamnă în general comunitatea (de pildă în *Colocviul cîinilor*) și e plin de simpatie umană față de persoane particulare și individualizate". La fel și în cazul țiganilor, se poate aduce în discuție elogiul vieții lor libere (cu note de pastoralism idealizant, este drept) făcut în *Țigăncușa* de către bătrînul țigan care-l inițiază pe Andrés. Pentru o discuție completă și comprehensivă, trimitem la Américo Castro, *El pensamiento de Cervantes*, ed. cit., pp. 292—307. Important e însă că Cervantes este poate singurul mare scriitor spaniol al acelor vremuri la care se pot izola și tendințe umanizante și chiar liberale în probleme atît de spinoase. Vezi, de asemenea, celelalte contribuții foarte importante ale lui

Américo Castro în această direcție, printre care semnalăm în mod deosebit *La realidad histórica de España*, edición renovada, sexta edición. Editorial Porrúa, México, 1975, mai ales pp. 198—210. Privitor la reflectarea în literatură a delicatei probleme a moriscilor, vezi C. Colonge, „Reflets littéraires de la question morisque", în *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. XXXIII, 1969—1970, pp. 137—243.

395 *bulibașă :* În original, *conde*.

396 Berganza „uită" din nou că e câine și vorbește în numele oamenilor.

397 *întîia zi :* În original, *jornada*, act.

398 *mutatio caparum :* „Schimbarea odăjdiilor", ceremonie care avea loc în Săptămîna Mare și în cadrul căreia cardinalii își schimbau veșmintele roșii cu altele violete, de doliu.

399 *Buchetul Daraheî :* A existat, într-adevăr, o piesă cu titlul *El Ramillete de Daraja*, citată de Jerónimo de Alcalá (1563—1632) în al său *Alonso, mozo de muchos amos* sau *El dorado hablador* și pomenită de Quevedo. Daraha e un personaj al baladelor moriscе și al unei nuvele intercalate de Mateo Alemán în al său *Guzmán de Alfarache*, I (Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. III, nota 236—20).

400 *vestita mînăstire Sfîntul Ieronim :* Mînăstirea și biserica San Jerónimo din Granada, ctitorie a regilor catolici, Ferdinand și Isabela, fondată în 1492. Construcția a început în 1496.

401 *avea muzele rușinoase :* În original, „tenía las musas vergonzantes", în sensul că, asemenea multor poeți, a căror sărăcie era proverbială („Dacă vreun poet spune că e sărac, să fie numaidecît crezut doar pe cuvînt, fără alt jurămînt sau cercetare", scrie Cervantes în *Adaosul la Parnas*), se ducea să primească pomana de supă și pîine care se distribuia la porțile mînăstirilor.

402 *Angulo cel Rău :* Personaj citat și în *Don Quijote*, II, XI. Nu dispunem de date sigure privitoare la el, în diverse surse pomenindu-se mai mulți directori de trupă sau impresari *(autores)* cu același nume : printre ei, un Angulo „el gracioso", pomenit de Cristóbal Suárez de Figueroa în *Plaza universal*, probabil Juan Bautista de Angulo. Cît despre Angulo el Malo, e poate cel menționat de Agustín de Rojas în *El viaje entretenido*, 1604 ; F. Rodríguez Marín a găsit un document din 1594 unde apare un Andrés de Angulo, impresar și actor din Toledo.

403. *Matei*, 6, 6 : „Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos".

404 *intermedii : Entremeses*, sing. *entremés*, ceea ce s-ar putea echivala şi prin *interludiu*, piesă comică într-un act, gen ilustrat cu strălucire de Cervantes prin cele opt lucrări de acest gen, publicate în volumul *Opt comedii şi opt intermedii* (1615).

405 *himerişti :* În original, *arbitristas*, autori de proiecte fanteziste, destinate în epocă redresării sociale şi economice a Spaniei.

406 *zece ani :* Horaţiu (*Arta poetică*, v. 388) vorbeşte de *nouă* ani, ceea ce dovedeşte că Cervantes a preluat ideea prin intermediari (eventual prin intermediul versiunii lui Vicente Espinel : „y esté encerrado en casa *diez* inviernos"). Iată tot pasajul (v. 386—389) în traducerea lui Ionel Marinescu (*Arte poetice. Antichitatea*, Editura Univers, 1970, p. 216) : „...şi totuşi, de-ncerci a compune / Din întîmplare ceva, să pătrundă-n urechea lui Meciu / Şi a părintelui tău şi a mea, şi s-o pui deoparte / Pînă-ntr-al nouălea an, închizînd-o-n sertar".

407 Aluzie la *El baladro de Merlín* (Burgos, 1498) şi la *La demanda del Sancto Grial, con los maravillosos fechos de Lançarote y de Galaz, su hijo* (Toledo, 1515). În original apare forma *brial* (fustă). Schevill şi Bonilla nu comentează cuvîntul ; F. Rodríguez Marín consideră că „este cum nu se poate mai nostimă confuzia pe care o face poetul acesta îndrăcit între *brial* (fustă) şi *grial* (potir)".

408 Se citează cazul unui anume Lorenzo Ferrer Maldonado, care-şi zicea căpitan şi se lăuda că descifrase „clavicula lui Solomon", cu ajutorul ei descoperind, după cum pretindea el, piatra filosofală. A dispărut brusc din Madrid, unde escrocase o mulţime de naivi, şi a fost prins abia în Granada (Jean Babelon, *Cervantès*, Éditions de la Nouvelle Revue Critique, Paris, 1939, p. 207).

409 *punctul fix :* E vorba de latitudinea pe mare, greu de determinat cu precizie pe atunci din pricina imperfecţiunii instrumentelor şi a metodelor de observare. Printre cei ce se străduiau, fără prea mult succes, în epocă, să rezolve această problemă, Jean Babelon (*op. cit.*, p. 207) citează pe spaniolul Juan Arias de Loyola (1603) şi pe portughezul Luis de Fonseca Coutinho (1605), reputaţi savanţi ai vremii, nicidecum şarlatani.

410 *Espolón :* Promenadă pe malul rîului Arlanzón, la Valladolid.

411 *Falsa mătușă* ; în original, *La tía fingida*, nuvelă atribuită lui Cervantes. S-a păstrat într-un manuscris compilat prin 1694 de licențiatul Porras de la Cámara, canonic al catedralei din Sevilla, la comanda cardinalului Fernando Niño de Guevara, arhiepiscopul orașului, care dorea să-și petreacă în chip plăcut siesta unei vacanțe de vară. Culegerea cuprindea, pe lîngă aventuri fabuloase, snoave, scrisori ciudate, proverbe etc., și două din viitoarele *Nuvele exemplare* (*Rinconete și Cortadillo* și *Gelosul extremadurean*), care au fost copiate probabil după manuscrisele originale. Acest codice miscelaneu, astăzi pierdut, a fost semnalat pentru prima oară de Isidoro Bosarte, care a și publicat *Rinconete*... și *Gelosul*... în al său *Gabinete de lectura española*, nr. IV și V din 1788. *La tía fingida* a fost reprodusă de Agustín García de Arrieta în 1814, la finele lucrării sale *El espíritu de Miguel de Cervantes y Saavedra*, după copia făcută de Bosarte ; a fost editată apoi de C. F. Franceson și F. A. Wolf la Berlin (G. C. Nauck, 1818), după o copie a lui Pedro Estala, confruntată cu originalul de către Martín Fernández de Navarrete. Acesta e și textul reprodus în ediția Schevill și Bonilla și pe care și noi l-am urmat în realizarea versiunii românești. Alți editori moderni (de pildă Angel Valbuena Prat, în Cervantes, *Obras completas*, Editorial Aguilar, Madrid, ed. a XVI-a 1970, consultată de noi), preferă textul lui Arrieta, ale cărui variante sînt reproduse de Schevill și Bonilla în note de subsol. *La tía fingida* s-a mai păstrat într-o versiune manuscrisă din secolul al XVII-lea, cu destul de multe deosebiri față de versiunea Porras existentă în manuscrisul A²—141—4 de la Biblioteca Colombina din Sevilla ; această versiune a fost semnalată mai întîi de Bartolomé José Gallardo, în 1835, în primul număr al publicației sale *El Criticón*, și este reprodusă integral în ediția Schevill și Bonilla pe paginile de stînga, față în față cu textul Porras. Paternitatea acestei nuvele a făcut și face obiectul unor vehemente controverse. O rapidă ochire asupra stadiului actual al problemei se poate găsi la Juan Luis Alborg, *Historia de la literatura española*, Editorial Gredos, Madrid, vol. II, ed. a II-a, 1977, p. 119. În ce ne privește, nu sîntem cîtuși de puțin în măsură să ne pronunțăm, întrucît nici nu cunoaștem toate argumentele pro și contra, și unele, și altele din cîte știm, foarte întemeiate ; e însă mai mult decît probabil că disputa va continua atîta timp cît nu va apărea un document peremptoriu. Se poate spune, în mod foarte îndreptățit și rezonabil de vag, împreună cu Luis Astrana Marín (*apud* Alborg, *op. cit.*)

că opera a putut fi foarte bine scrisă de Cervantes şi că în nici un caz „nu e nedemnă de el". Tot ce putem îndrăzni să spunem este că nuvela ni se pare că e fragmentară sau că ne-a parvenit într-o formă abreviată, cel puţin spre final, care e mult prea precipitat faţă de frumoasele şi lentele dezvoltări din primele două treimi ; bogatele sugestii ale unui personaj celestinesc precum doña Claudia rămîn parcă neexploatate pînă la capăt. Factura mai îndrăzneaţă a textului, inclusiv cruditãţile sugestiilor anatomo-fiziologice privitoare la recuperabilitatea virginităţii prin mijloacele artizanale de epocă, motive pentru care Cervantes ar fi putut exclude *Falsa mătuşă* din sumarul definitiv al *Nuvelelor exemplare* (trecînd-o în rîndul acelor opere care „umblă creanga" prin lume, fără numele autorului), nu fac deloc mai puţin probabilă paternitatea lui, dacă ne gîndim fie şi numai la două intermedii *(Codoşul văduv* şi, mai ales, *Bătrînul gelos).* Dar exact aceleaşi considerente, ca şi o anumită răceală metodică sau o ironie ceva mai tăioasă, perceptibile la lectură şi cu atît mai mult la traducere, ar putea servi ca argumente pentru deplasarea investigării de paternitate într-un teritoriu pe care l-am numi „cercul Avellaneda" (după pseudo-autorul falsului *Quijote),* nefăcînd însă altceva decît să înlocuim o necunoscută cu alta. Toate literaturile (inclusiv cea română, cu spectaculosul, deşi mult mai restrînsul caz al *Cîntării României)* cunosc asemenea dispute practic insolubile. Calităţile intrinseci ale textului justifică însă din plin traducerea lui şi anexarea acestei piese savuroase la dosarul nuvelisticii lui Cervantes.

[În ultimul moment, cînd cartea de faţă se afla în faza de corectură în pagini I, am putut consulta şi altă ediţie critică a *Falsei mătuşi,* foarte bogat adnotată şi completată cu un masiv studiu critic. Ediţia, apărută în 1919, la Santiago de Chile, a fost retipărită în volumul José Toribio Medina, *Estudios cervantinos,* Prólogo del Dr. Rodolfo Oroz Scheibe, Fondo Histórico y Bibliográfico José Toribio y Medina, Santiago de Chile, 1958, pp. 147—209 (textul nuvelei şi notele) şi 210—442 („Estudio crítico"). Schevill şi Bonilla nu apelează decît o singură dată la ediţia lui J.T. Medina, deşi eruditul chilian clarifică o serie de locuri textuale rămase neadnotate în ediţia celor doi ; în consecinţă am reconfruntat integral traducerea noastră cu ediţia J.T. Medina. „Studiul critic" însă, cu toată risipa de erudiţie, nu aduce, nici el, argumente decisive în problema paternităţii nuvelei.]

412 *mînzoci şi mancegi :* În original, *mancebos y manchegos*, formulă ritmică binară construită prin aliteraţie paronomastică, deseori întîlnită în textele vremii. *Manchego* (în trad. *manceg*) înseamnă locuitor al regiunii La Mancha.

413 *Bartolo şi Baldo :* Formulă curent utilizată în epocă pentru a simboliza studiile juridice. E vorba de doi faimoşi jurisconsulţi italieni : *Bartolo da Sassoferrato* (1314—1357) şi *Pietro de Ubaldis* (1327—1407).

414 *dugheană de carne :* Perifrază pentru lupanar.

415 *Santenuflo :* Deformare de la *Santo Nuflo*, provenit la rîndul său din *San Onofre*. Întrucît un asemenea sfînt nu există în Biserica spaniolă, apreciază J.T. Medina, ar putea fi vorba de un personaj imaginar, folosit ca simbol al ridicolului ; acelaşi critic atrage atenţia că în vechime a existat totuşi ca nume propriu *Nuflo*, purtat de pildă de doi conchistadori : Nuflo de Villalobos şi Nuflo de Chaves.

416 *de pe vremea contelui Fernán González :* Este vorba de primul conte al regatului independent al Castiliei, creat de el pe la mijlocul secolului al X-lea, în plină hegemonie maură. Faptele sale eroice şi rivalitatea neîmpăcată cu don Sancho I al Navarrei constituie materia unui amplu ciclu baladesc şi a unui epos, *Poema de Fernán González* (secolul al XIII-lea).

417 *bocanci bejcrani :* Încălţăminte confecţionată la Béjar, tîrg din provincia Salamanca, reputat şi prin producţia de postavuri.

418 *manta cu fişii de mătase :* Întrucît pajilor, lacheilor şi celorlalţi servitori le era cu desăvîrşire interzisă folosirea mătăsii la confecţionarea mantiilor sau pelerinelor, chiar şi pentru căptuşeală, ei se mulţumeau să folosească acest material sub forma unor fişii prinse pe dinăuntru şi avînd lungimea piesei vestimentare respective, derogare permisă de legislaţia vremii (Schevill şi Bonilla, *ed. cit.*, vol. III, nota 257—8).

419 *sabie navarreză :* În original, *espada navarrisca* ; această formă adjectivală ieşită astăzi din uz era folosită cu referire la moneda din Navarra, care nu avea curs în Castilia şi Aragón ; *espada navarrisca* însemna probabil o sabie care depăşea lungimea maximă admisă de lege („cinco cuartas de varas de cuchilla de largo", potrivit unui edict din 1564).

420 *stofă de Contray :* Stofă fabricată în oraşul *Kortrijk* (fr. Courtrai) din Belgia de azi.

421 Tot pasajul anterior („în stare să scoată untul și dintr-o ceașcă de tacîm oricît de surdă", sau, în original: „que sacaran cualquiera de una taza malagona, por sorda que fuese"), prezent numai în versiunea berlineză a nuvelei, este greu inteligibil. Vezi pentru amănunte Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. III, nota 261—22. José Toribio Medina, citat aici de cei doi editori, propune interpretarea pe care o urmăm în traducere, în măsura posibilului, fără ca textul să devină mult mai clar. (Vezi J.T. Medina, *La tia fingida*, în *Estudios cervantinos*, ed. cit., p. 155, nota 7 (la pp. 166—168.)

422 *două amorțiri*: În original, *dos dormidas*, termen tehnic de sericicultură, viermii de mătase trecînd prin patru asemenea amorțiri, după care-li se determină vîrsta.

423 *în utroque iure*: Expresie latinească, însemnînd în ambele ramuri ale dreptului, adică laic și canonic.

424 *Jaraicejo*: Localitate în provincia Cáceres, la N de Trujillo.

425 Fiecare breaslă organiza în Săptămîna Mare procesiuni cu steaguri, muzică și dansuri. Un contemporan, Pedro de Guzmán, crede că la originea „dansului săbiilor" spaniol stau dansurile „pyrrhice", adică cele născocite de Pyrrhus, fiul lui Ahile. Vezi Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. III, nota 271—15, unde se dau multe și pitorești amănunte despre aceste procesiuni.

426 *pulcelă*: în original, *pulcela*, fecioară, italienism folosit aici pentru efectul său comic.

427 *Plasencia*: Oraș din provincia Cáceres, episcopat și centru agricol.

428 *Zamora*: Oraș, astăzi capitala provinciei cu același nume, așezat pe fluviul Duero, centru agricol: catedrală romanică din secolul al XII-lea.

429 *Toro*: Oraș din provincia Zamora, folosit deseori în Evul Mediu ca reședință regală și a Curților Castiliei (*Cortes*).

430 Schevill și Bonilla (*ed. cit.*, vol. III, nota 289—19) atrag atenția asupra unor frapante asemănări dintre acest pasaj și unul din *La Galatea*, romanul pastoral al lui Cervantes: „Todas estas razones que la bella Rosaura decía, las escuchaba el caballero con los ojos hincados en el suelo, y haciendo rayas en la tierra con la punta de un cuchillo de monte...; pero, no contenta Rosaura con lo dicho,... prosiguió...: «Alza los ojos ya, y ponlos en estos que

[...] su „mal le murarot." (*La Galatea*, cartea a IV-lea, în *Obras completas*, ed. A. Valbuena Prat, p. 823, col. 1).

431 *trei facultăți*: Facultățile sau „puterile" (*potencias*) sufletului erau de a cunoaște, a voi și a-și aminti, adică înțelegerea, voința și memoria.

432 *să-l ademenești* pe... Cuvînt lipsă în original, fără ca motivul omisiunii să poată fi precizat. José Toribio Medina, *op. cit.*, p. 175, nota 15 (la p. 195) înclină să creadă că nu este vorba de o omisiune din rațiuni de cenzură sau de o „figură retorică", ci pur și simplu de un cuvînt suprimat de copistul care nu-l înțelesese.

433 Schevill și Bonilla (*ed. cit.*, vol. III, nota 291—18) citează cîteva „locuri paralele". Mai întîi un proverb consemnat de Correas: „La mujer en la iglesia, santa; en la calle, honesta; en su casa, señora.; en le campo, cabra" („Femeia în biserică, sfîntă; pe stradă, cinstită; la ea în casă, stăpînă; la cîmp, capră"). Sau: „en la cama muy loca, en la casa muy cuerda; / non olvides tal dueña mas della të acuerda", adică: „în pat foarte nebună, în casă foarte înțeleaptă; / n-o uita pe-o asemenea doamnă, ci amintește-ți de ea", spune Juan Ruiz, Arhipresbiterul de Hita, în *Libro de buen amor*, copla 466 (citățm după ediția lui Joan Corominas, Editorial Gredos. Madrid, 1967, p. 209). Sau, în fine, Joachim du Bellay, în *La vieille courtisane*: „Sage au parler et folastre à la couche" („Înțeleaptă la vorbă și zvăpăiată-n pat").

434 *sosirea flotei*: E vorba de sosirea flotei din America, eveniment așteptat, pentru a fi speculat în fel și chip, de mai toate straturile sociale, roind în jurul potopului de aur și argint. Cf. Baltasar Gracián, *Criticonul*, II, 3, ed. rom. cit., vol. II, pp. 148—149, prezentînd aceeași situație cu o jumătate de veac mai tîrziu.

435 *Juan de Bracamonte și arhidiaconul din Jerez*: Aluzii la personaje anecdotice ale vremii, vezi Schevill și Bonilla, *ed. cit.*, vol. III, notele 299—2 și 299—3.

436 *Fúcar*: E vorba de vestita familie de bancheri germani Fugger, care au obținut în 1535 dreptul de a bate monedă. Numele de *Fúcar* a devenit proverbial în Spania vremii.

437 *peruvian*: Vezi mai sus, nota 142.

438 *quod magis est*: „Ceea ce e și mai mult".

439 *studențica asta trilingvă*: Aluzie malițioasă la cele trei „vînzări" al căror obiect îl făcuse virginitatea restaurată a Esperanzei. Termenul de comparație îl constituie o realitate a vieții

universitare din epocă, colegiile *trilingve*, care funcționau la Salamanca și la Alcalá de Henares și unde se predau limbile latină greacă și ebraică. În replica imediat următoare, Grijalba, care ignoră termenul *trilingüe*, îl recepteză corupt sub forma *pringues*, de la vb. *pringar* (a păta cu grăsime, a opări cu ulei fiert, *a răni, a umple de sînge*). De aici și echivalarea noastră : *trilingva — trei linguri*.

440 Vezi mai sus, nota 316.

441 *... de la ușa unei biserici :* În fața multor biserici erau pietre anume așezate pentru a fi depuși acolo copiii abandonați. Pedro de Urdemalas, eroul comediei cu același nume a lui Cervantes, era și el un „niño de la piedra", un „copil al pietrei".

442 *celelalte două :* Cîteva rînduri mai sus se vorbea de „altele trei".